1-2
1874/75

NEDERLANDSCHE
KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING

VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN.

EERSTE JAARGANG.

HAARLEM.
W. C. DE GRAAFF.
1874.

INHOUD.

INHOUD.

№ 1. 10 Maart 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL. — Mr. J. E. BANCK. — T. H. DE BEER. — MARCELLUS EMANS. — Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — G. W. VAN HEUKELUM. — Dr. J. P. HEYE. — R. HOLL. — C.C. HUYSMANS. — J. M. KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN. — J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE. — J. KNEPPELHOUT. — A. S. KOK. — L. J. LEFÊBRE. — J. H. LELIMAN. — A. C. LOFFELT. — Dr. W. MOLL. — Dr. A. PIERSON. — E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — A. STEENBERGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. — J. A. ALBERDINGK THIJM. — Mr. C. VOSMAER. — J. A. VRUGTMAN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. W. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te **Haarlem**, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

Zondert men de muziek uit, die zich door 't gansche land met vrij wat geestdrift gevierd ziet, dan blijft de belangstelling in de fraaye kunsten in 't Nederland dezer eeuw nog altoos betrekkelijk gering. En toch, van hoeveel gewicht zijn zij niet voor geheel de vorming en ontwikkeling der menschelijke maatschappij! „Toute nôtre vie", schreef men terecht, „nos paroles, nos actions, même les plus vulgaires, nos habitations, tout ce que nous faisons, tout ce que nous sommes, appèle l'art et demande à être relevé par lui. C'est lui qui nous sauve de la grossièreté, de la banalité, de la vulgarité, de la trivialité, de l'indignité; lui qui nous civilise, nous urbanise, nous polit, nous ennoblit". Waaraan ligt dan die mindere belangstelling ten onzent? Voor een goed deel zeker daaraan, dat men er niet algemeen genoeg de aandacht op richt, den smaak voor zoekt op te wekken. 't Is mij persoonlijk toch bij de uitgave mijner Æsthetika gelijk mijne *Schilderkunst* gebleken, dat wordt de pen slechts opgevat, om die aandacht te wekken, men al aanstonds deelnemende lezers genoeg vindt, die er wel gaarne wat meer van zouden hooren. En nog onlangs is weder, bij Victor de Stuers warme boetrede tegen de veronachtzaming der kunstbelangen, de algemeene instemming met zijn woorden de onmiskenbare tolk geweest van wat er in de gemoederen omtrent omgaat, worden zij er maar behoorlijk voor ondertast. Te minder aarzelde ik daarom ook mij, op 't aanzoek van den uitgever, met de leiding van dit weekblad te belasten, aan de zoo gewenschte opwekking, aankweeking en veredeling van Neêrlands Kunstsmaak en Schoonheidszin gewijd. Vertrouwende op de bereidvaardig toegezegde medewerking van zoovelen als zich daartoe met hun naam wel hebben willen verbinden, wil ik gaarne beproeven, wat deze veertiendaagsche bespreking van 't geen de Kunst en hare belangen raakt, tot het beoogde doel vermag. Geen harer afdeelingen zal daarvan uitgesloten zijn; de toonkunst alleen, als reeds een afzonderlijk weekblad rijk, hier vanzelf wat minder op den voorgrond treden. En zoo ga dan, met mijne beste wenschen voor zijn welkom onthaal en weldadige werking, dit eerste nommer van den Nederlandschen Kunstbode de Nederlandsche wereld hoopvol in.

Bl. 8 Maart 1874. v. Vl.

TITIAANS DANAË TE AMSTERDAM.

De minste Nederlanders hebben gelegenheid naar Italië, of zelfs naar Engeland, Parijs of Dresden te reizen, of waar elders hun een meesterstuk van Italiaansche schilderkunst voor oogen treden kan. Ze mogen 't dus als een gunst van 't lot beschouwen, dat er om hunnentwil een de reis naar hun hoofdstad ondernomen heeft, en er zich aan hun kunstgrage blikken bloot geeft. Zij, die dagelijks in hun Trippen- en Oudemannenhuis de meesterstukken van hun Rembrandt kunnen gaan bewonderen, konden thans ter vergelijking eens naar 't Rokin wandelen, om er een van Venetië's krachtigsten meester in oogenschouw te nemen. Hoe hen de tocht bekomen mag zijn? Welk kunstgenot zij er uit geput hebben? Wanneer zij er onbevooroordeeld hebben toegezien, zeker geen gering.—

„Wat wenscht ge, al te onbedacht,
Een talrijk nageslacht?
Uw dochters vruchtbre schoot
Baart, koning, u den dood!"
Zoo klonk, met schrikbre klem,
Een droeve orakelstem
Uit Delfi's heilig koor
Akrisius in 't oor.
Van zinnen als beroofd,
Met nederhangend hoofd
En waggelende schreên,
Dwaalt Argos' vorst daarheen.
Niets streelt hem, niets verwint
De zorg, die hem verslindt,
Maar hevigst groeit zijn wee
Bij 't zien van *Danaë!* —

Gelijk de dageraad
Met gloeyend inkarnaat
Aan de oosterkimmen prijkt;
Of als, in 't bloemfestoen
Van 't lachend jaarsaizoen,
De roos op 't heerlijkst praalt,
En aller lof behaalt;
Zoo blinkt ge, o Konings-spruit!
Bij Argos' maagden uit;
Dan ach! verberg uw glans,
Hij kwetst uw vader thans! —

De vorst beveelt: er rijst
Een gruwzaam burggevaart;
De kopren deur bewaart
Den drempel; 't murenwerk
Des torens, stijf en sterk
Van koper, stijgt omhoog.
Dáár kwijnt de schoone vrouw
En wendt, verteerd van rouw
En kommer, 't smachtend oog
Van deernis naar omhoog. —
Saturnus' groote zoon!
Gij zaagt haar van uw troon,
Gij zaagt dat lief gezicht
Tot u om troost gericht;
En ijlings nam de min
Geheel uw boezem in,
En maakte u 't hart gedwee,
En zette op Danaë
Geheel uw zucht en ziel —
De gouden regen viel! —

Ziedaar, met D. J. van Lennep's eenvoudig schoone versregels, den toestand aangegeven, door Titiaans penseel vóór bijna vierd'halfhonderd jaar in kleuren voor ons afgebeeld; — want zoo lang is 't reeds ge leden, dat hij dat zoo gloedvol en meesterlijk voerde. In 1477, naar men acht, te Cadore, op Venetiaansch grondgebied geboren, bracht hij, van zijn leerjaren af, zijn verder leven in de stad zelve door, die hij steeds als zijn vaderstad — *mia propria patria* — roemde, en, in spijt der vleyendste aanbiedingen van elders bekomen, niet metterwoon verliet, tot hij er, op hoogen leeftijd, doch nog altijd even onverdroten werkzaam, in 1576 verscheidde. Men kan er hem in verschillende gewrochten, van zijn vroegeren tijd af, gaslaan, en zal hem dan — gelijk bijv. in dien Sint-Markus van vier heiligen verzelschapt, in de Sacristy der St. Marie — al aanstonds met die zelfstandige kracht werkzaam vinden, die hem steeds in de schitterendste en gezondste mate eigen bleef. Gezondheid toch is — naar Théophile Gautiers juiste opmerking[1] — het ware kenmerk van Titiaans kunst. Krachtig, kalm en schoon, zonder de minste gedwongen- of gejaagdheid spreekt zij ons in zijne meesterstukken toe; niets onzekers noch geweldadigs laat zich in haar bespeuren. Een rustige en levendige blijheid straalt in alles bij haar door. Zonder de minste zinnelijke drift of wellustige bedwelming weet zij daarbij, voor ieders onbevooroordeelde blikken, het naakte schoon der bevalligste vrouwelijke vormen, in al zijn jeugd en poëzy te penseelen, met dezelfde hartstochtelooze kalmte als waarmeê de Bijbel-God in der tijd den eersten mensch zijn schoone wederhelft voor oogen stelde. Zij weet die naaktheid door de uitdrukking dier hoogste rust, dat kalme schoon, te veredelen en als te heiligen, waardoor de meesterstukken der grieksche beeldhouwkunst uitblinken. Als meester in de moeilijke kunst van 't naaktschilderen[2] toonde Titiaan zich trouwens reeds in 't bovengemelde Sint-Markus tafreel, waarop een Sint Sebastiaan voorkomt, met een vastheid van hand en ronding van vormen geschilderd, als slechts op een ander tafreel van wat later dagteekening, den mannelijk schoonen Dooper, in de Akademie, geëvenaard is. In geen van beiden laat zich iets van die onredzaamheid opmerken, waarmeê anderen, verlegen, hoe alle hoekige vlakheid te ontgaan, hun toevlucht tot een heftige licht- en schaduwwerking nemen, en daarin te vergeefs die levendige waarheid van voorstelling zoeken, die slechts de kunstvaardige hand van den meester aanbrengen kan. Wat het vrouwelijk naakt betreft, Titiaan had vervolgens herhaaldelijk gelegenheid er zijn penseel aan te wijden, zoo door zijn eigen, met zijn schitterenden aanleg strokende neiging voor dergelijke onderwerpen, als door den niet altijd even reinen en kuischen smaak zijner vorstelijke tijdgenooten en begunstigers, met name Koning Filips II, er voor. Met den laatsten was hij,

[1] In zijn *Italia.* Paris, 1865, p 309.

[2] Er is een Nederlandsch schilder, wiens verdienste in dit opzicht niet algemeen genoeg erkend wordt, Cornelis Cornelissen van Haarlem.

nog als kroonprins, omstreeks 1550 te Augsburg in aanraking gekomen, nadat hij reeds jaren voor zijn vader, den Keizer, geschilderd had; en een der eerste stukken, die hij voor hem wrocht, was juist een — Danaë, nadat hij er zeven jaren vroeger een voor den Cardinaal Farneze had gemaakt [1]. Of een van beide die is, welke thans de reis over Amsterdam naar Petersburg doet, laat zich betwijfelen, te meer daar Titiaan zelf omtrent die van Koning Filips schrijft [2], „dat zij geheel van de voorzij gezien wordt”. Waarschijnlijk is het dus wel een derde, doch daarom niet minder schoon, en geheel in dien edelen trant gepenseeld, als wij reeds boven aangaven. Akrizius' bekoorlijke dochter rust er, in hare afzondering, in halfzittende halfliggende houding, op hare weidsche legersteê, van Zeus' gouden schijven — de eenigste, die men er in wat minder hoeveelheid, en wat minder kennelijk zou willen zien neêrstrijken — beregend. Haar schoone vormen, in de bevalligste houding geplooid, hebben niets aanstootelijks, en de uitdrukking van haar even onschuldige als bevallige trekken, is die der verraste bevrediging en argelooze erkentelijkheid voor de onverhoopte deelneming, die zij van hoogerhand in haar afsluiting ondervindt.

Er is in de Akademie te Venetië een uit de Broërenkerk herkomstig grootsch tafreel van den schilder, een zijner schoonste en treffendste stukken, een Hemelvaart van Maria voorstellende, waarop de Moedermaagd, in de gedaante eener schoongebouwde jonge vrouw, van hemelschen glans omschenen, naar boven stijgt, door de wijdgeopende vaderarmen Gods liefdevol ingewacht. Vol krachtig leven en natuurlijk schoon, wendt de aanstaande Hemelkoningin gelaat en oogen opwaarts, en streeft de haar toevende heerlijkheid met de edelste verrukking tegen. Denken we ons dit innemende vrouwenbeeld van zijn dichtomsluitenden, weidschen kleêrentooi ontdaan, en wij hebben de Danaë, in plaats der Madonna, van den schilder; de grieksche Godsbruid voor de kristelijke; de Koningsdochter van Argos voor die van Bethlehem uit den stam Davids. En willen we 't onderscheid leeren opmerken tusschen deze edele naaktheid, en de minder reine, waartoe, in 't behandelen van een dergelijke stof, het schilderpenseel door de onreine driften van een of ander koninklijk begunstiger belezen, licht ontaarden kan, vertegenwoordigen wij ons het naakte beeld dier op een rustbank uitgestrekte wulpsche schoone — de Princes van Eboli, naar men beweert — in de gallerij van koning Willem II in der tijd in den Haag te vinden, aan wier voeteneind haar koninklijke minnaar, dezelfde Filips van Spanje, voor welken de maker van dit min kiesche stuk zijn Danaë geschilderd had, muziek zit te maken. Het verschil moet ook den meest bevooroordeelde onmiddelijk in 't oog vallen, en hem evenzeer voor al 't inderdaad verheven en edel schoon der eene voorstelling winnen, als hem de andere onvoldaan laten en stuiten zal.

---

[1] Zie Titiaan's brief in Guhls *Künstlerbriefe* (Berlin, 1853) S. 238.

[2] Aldaar, S. 290. Denkelijk bevindt het stuk zich thans te Madrid, gelijk het andere te Napels. Titiaans leerling Corrigiano bootste de Danaë zijns meesters in zijn Venus (te Venetië) na.

MICHEL-ANGELO'S GEBOORTE HERDACHT.

Den 6en Maart heeft men, in Italië, Michel-Angelo's vierhonderdsten jaardag herdacht, en zullen de nazaten van zijn geslacht, dat der Buonarotti, naar aanleiding daarvan, een nieuwe levensbeschrijving in 't licht geven, van een aantal belangrijke brieven en bescheiden, onder den titel briefwisseling van Michel-Angelo, begeleid.

De groote schilder en beeldhouwer, die in bijna negentigjarigen ouderdom, in 1563 overleed, werd in 1474 op het thans vervallen slot Caprese geboren, te midden der hoogten, die de bronnen van den Arno en die van den Tiber scheiden. Zijn vader Lodewijk de' Buonarotti, was daar vanwege Florence als bewindvoerder — *podesta* — geplaatst. Nog vóór het eind van 't jaar echter verliet hij zijn geboorteplek, daar ook zijn vader toen zijn betrekking verliet en hem naar Florence voerde, doch vandaar naar een klein buitengoed der Buonarotti te Settignano, een uur of vier van Florence, meênam, en er hem bij de vrouw van een steen- en beeldhouwer in de kost besteedde. Dáár, en niet in de streek van Arezzo, gelijk men veelal elkander nageschreven heeft, ontving hij zijn eerste indrukken van 't leven en de kunst, terwijl hij er onder de werktuigen rondsprong, door den man zijner pleegmoeder voor de uitoefening van zijn ambacht gebezigd. Geheel deze landstreek trouwens, de hoogten van Fiësole, Majano, Settignano, enz. waren vol kunstvaardige ambachtsluî, en de meeste florentijnsche kunstenaars der 15e eeuw sproten vandaar voort, gelijk er ook voor een groot deel de steenen werden gedolven, die bij den bouw der kunstrijke stad gebruikt werden. Van daar werd dan ook vervolgens de jonge Michel-Angelo, door zijn vader, naar de scholen gezonden, door Laurens de Medici te Florence in 't leven geroepen, om er zich allengs tot dien verheven kunstenaar te ontwikkelen, van wiens heugelijke geboorte men nu het vierde jubeljaar vierde. Nog altijd weet men te Settignano het buitentjen der Buonarotti aan te wijzen, en er zelfs op de keukenmuur een schets met houtskool voor een werk van Michel-Angelo's kinderhand te laten doorgaan.

ANSELM FEUERBACHS AMAZONEN-SLAG.

De smaakvolle Freiburger hoogleeraar en kunstbespiegelaar Anselm Feuerbach heeft, bij zijn thans omstreeks veertigjarigen zoon en naamgenoot, die bespiegeling door de praktijk met het penseel zien vervangen, welke dezen thans reeds meer dan een grootsch kunstgewrocht tot stand heeft doen brengen. Gelijk hij vóór twintig jaar met zijn dood van Piëtro Aretino optrad, doch zich intusschen aan meer stille en stemmige onderwerpen van lyrisch-epischen inhoud wijdde, greep hij in dezen Amazonen-strijd nu weder een meer hartstochtelijk en dramatisch aan, dat, om zijn even meesterlijke als eigenaardige bewerking, wel de aandacht verdient. Vreemd van alle zucht, zich naar 't behaagziek streven van zoovelen, *geniaal*, als men 't noemt, voor te doen, houdt hij er zich van alle bandeloosheid vrij, en aan de edele matiging en stren-

gen vorm der Italiaansche school en die der Oudheid gebonden, zonder daarom, in 't minst nog iets van de levensvolle, krachtige werking prijs te geven, die de voorstelling uit den aard meêbrengt. In reusachtige verhoudingen uitgevoerd, stelt ons — naar de mededeeling van een beschouwer [1] — het stuk den ten einde loopenden strijd voor, waarbij het van een hooger gezichtspunt gedachte, wijduitgestrekte slagveld overal de achtergelaten sporen van het naar de eene zij voortdringend strijdgewoel vertoont. Een zwerm van roofvogels doorkreitst het onweêrszwerk boven 't heuvelachtige landschap aan de Aziatische kust, met de zee tot gezichteinder. In enkele hoofdgroepen worden de verschillende tooneelen van aanval en afweer, verwinning en neêrlaag voorgesteld, waarbij woeste hartstocht hier en daar met zachtere gemoedsaandoeningen afwisselt. Fraai werkt, in dit opzicht, vooral het beeld van een ouden krijger, dicht op den voorgrond, die een gewonden jongen makker van 't slagveld wegdraagt. Boven de groepen van dien voorgrond komt, in donkere afschaduwing, het lichaam der Amazonen-koningin uit. Zwaar gewond houdt zij zich met moeite op haar stijgend strijdros, en spelt onwillekeurig het den haren noodlottige einde van den kamp tegen den haar en haar te paard gezeten medestrijdsters te voet bevechtenden vijand. —

De schilder, die thans aan de kunstschool te Weenen als hoogleeraar geplaatst is, belooft er een waardige school tot opsiering der grootsche gebouwen te vormen, met welker stichting men zich in de thans niet meer eenige Duitsche „Keizerstad" bezig houdt.

EEN WELKOME UITGAAF

(NICOLAAS BEETS' DICHTWERKEN [2].)

„Misschien", schrijft Busken Huët, in den *Kunst- en Letter-bode* van zijn *Alg. Dagblad*, wordt er op dit oogenblik in Nederland niet één dichter gevonden, die zoo veel *eenvoud van uitdrukking* aan iets zoo zangerigs en vloeiends, zoo iets *innigs en gevoeligs* weet te paren", als die, wiens volledige dichtwerken thans in smaakvolle uitgaaf begonnen zijn het licht te zien. Verander dat „misschien" in „zeker", en gij kunt zonder schroom die uitspraak ten volle onderschrijven. *Eenvoud en gevoel*, ziedaar wel de beide gelukkige hoofdeigenschappen van Beets' verzen, en die hem — in spijt der dichterlijke afdolingen zijner jonkheid — voortdurend zijn bijgebleven, omdat zij hem blijkbaar van natuur eigen waren. Wie er de proef van wil nemen, heeft slechts de reeks zijner dichten te doorloopen, gelijk zij ons reeds in een viertal afleveringen ter hand zijn gesteld, en bij welke wij ons nog te midden van dien eersten tijd bepaald vinden. Wie, die bij 't zien dier keurig gedrukte bladzijden zich niet uitgelokt vindt, dat te doen, en zijn herinnering te ververschen aan die verschillende verzen, sedert jaren hem bekend, of ook — gelijk bij sommige der eerste 't geval is — hem hier voor 't eerst onder de oogen gekomen. Er moet zeker weinig lust voor gevoelvollen eenvoud van dichttrant en taal bestaan, wanneer niet deze uitgaaf een gewenschten aftrek heeft, en in de woning van ieder gevonden wordt die 't maar eenigsins bij kan brengen. Er moet weinig liefde ook voor een even aangenaam als ongekunsteld Nederlandsch heerschen, wanneer dat nog niet het geval mocht zijn. En bij zooveel voortreffelijke en innemende eigenschappen, welk een genot niet tevens, zulk een aantrekkelijk dichter in zijn eerste wording en worsteling gâ te slaan, en hem bij den aanvang, zoowel al aanstonds reeds zijn blijvend karakter te zien bloot leggen, als, hier en daar, geheel argeloos te zien mistasten, en al zoekende allengs toch het juiste pad vinden. Hij zelf biedt ons deze eerste afdeeling van zijn „dichtwerken" als een „voorspel" aan, waaruit men zien kan, waar de smaak, het hart, de neigingen heen willen, en ook een weinig wat zich jeugdige overmoed en voorbarige wijsheid vermeten". Huët noemt zijn „geest", in deze vroegere dagen, „een levende wel, die rein en onrein door elkander opwerpt", waarbij dan trouwens het „reine" genoeg doorblinkt. Slaan wij de eerste aflevering eens op, om ons van den juisten stand van zaken te overtuigen. Wij vinden 't eerst „het oudste stukjen ooit van hem gedrukt", zijn lijkzang op Mevr. Bilderdijk. De eerste regels zijn als uit een Odenbundel van 't laatst der vorige eeuw — zij 't dan van Bilderdijk in zijn genootschapsdagen zelf — afgeschreven: „Treurt, negen zustren, treurt! Treurt Helikoniaden! Stelt op een sombren toon het nokkend lijklied in! Trekt uit het Starrenkleed", enz. Een regel of wat verder treedt, naar gelijken trant, „mijn Sparengod" op, en wordt uitgenoodigd „tranen met zijn wateren te mengen"; de van zijne gade beroofde dichter wordt als de „Homerus van Nederland" toegesproken, enz. De zestienjarige dichter is kennelijk nog geheel onzelfstandig, en in zijn woorden van vroeger opgevangen uitdrukkingen afhankelijk. En toch kan men zich klaar voorstellen, dat de kunstkeurige Immerzeel geen oogenblik aarzelde, zijn stukjen in den *Muzen Almanak* op te nemen, door zulke treffend-schoone, natuurlijk-ware versregels wordt al die aangewaaide Odenbombast enkele malen afgewisseld. Opmerkelijk en kenschetsend is het voorts, dat van dien opgeblazen zegtrant in geen der volgende verzen iets meer vernomen wordt, ons daarentegen haast onmiddelijk daarop reeds een „Maartsch viooltjen" in al zijn geurige bescheidenheid en eenvoud verrassen komt. Daarop brengt „aan een vondeling" het ons uit, hoe ook Tollens in dezen tijd tot de dichtlectuur van Beets behoorde, en niet zonder invloed op hem bleef. Het vers is in maat, strekking, en zegtrant *geheel* dat „aan een gevallen meisje" nagezongen, en volgt dit als op den voet:

> Als gij aan u zelven vreemd,
> Naar uw waren naam verneemt,
> En als zij, die u verplegen,
> Angstig, huivrende en verlegen,
> Met den blik omlaag gewend,
> Zeggen — dat u *niemand* kent; —
> Ach! hoe vreeslijk zal dat woord,
> Wordt het eens door u gehoord,
> In uw boezem wederklinken! —
> ....
>
> Neen! hoe vol uw boezem schiet,
> Vloek, o vloek uw ouders niet! —
> ....

[1] In de *Allgemeine Zeitung* van 23 Febr. l.l.

[2] Amsterdam, W. H. Kirberger, 1873.

Neen, vergeef het booze werk,
Eer u zelven en wees sterk,
Toon u moedig en rechtschapen,
Neem de blanke deugd tot wapen!
Waar men hoont of schimpend ziet,
't Raakt een rein geweten niet. —

Na een paar vertalingen naar Macpherson krijgen wij dan een paar copletten uit het jaar 1832 te lezen, die men, als *motto*, voor de gezamenlijke uitgave van Beets' oorspronkelijke verzen uit de volgende halve eeuw kunnen stellen:

Woorden door den mond gespeld,
Verzen op 't papier gesteld,
Tonen, die de snaar doen beven,
Alles heeft waardij, of niet,
Naar de bron, waaruit het vliet,
En de rest is mij om 't even.

Prees de gansche wereld mij:
„Schittrend is zijn poëzij!
Heerlijk vloeien zijn gezangen!"
't Waar mij eers en lofs te min;
Dezen wil ik slechts ontvangen:
„Heel zijn harte klopt er in".

Treffend-waar, diep gevoeld, en eenvoudig schoon uitgedrukt is, wat de 18-jarige dichter ons van zijne meening omtrent „*Troosten*" zegt:

Koele redeneerder! Waan niet dat gij troosten kont;
Gij verwekt slechts meerder Schrijning in de wond;
Tranenvloeden drogen, Gaat niet door een woorden-(vloed,
En 't hardnekkig[1] pogen *Moordt* een krank gemoed!
Waarom ook te stuiten Wat vooreerst een hart verlucht,
Dat zijn leed moet uiten Of te stikken ducht;
Zal het aandacht leenen Aan uw goed en heilig doel,
Toon, door medeweenen, Hartlijk meêgevoel.

Het nu volgend *Grafgebloemte* is een niet van alle gerektheid vrij te pleiten uitbreiding van Shelley's korte en schoone zeggen: „Only the actions of the just Smell sweet and blossom in the dust." Dan komen, na een stuk of drie vertalingen uit het Engelsch, Fransch en Latijn, en een roerend waar gedichtjen, bij 't graf van een aan tering weggekwijnd meisjen — dat men als een voorlooper van De Genestet's *Haantjen op den toren* zou kunnen noemen, — eenige copletten *aan de Sterren*, die ons toonen, dat ook Claudius — wellicht in Tollens vertaling, ze zijn althans uit hetzelfde jaar als deze — door den aankomenden dichter niet zonder invloed gelezen werd; en daarop, in de *Rijmelarij* en *Verjaarverzen*, de eerste spranken van dat aangenaam schertsend en hekelend vernuft, dat den prozaïst Hildebrand weldra tot een lievelingsschrijver maken, en den dichter der *Maskerade* van 1835, gelijk van enkele andere verzen van later dagteekening, niet minder onderscheiden zou; al bleef het over 't algemeen meer in Beets' ondicht dan zijn poëzy den boventoon voeren. Uit hetzelfde jaar als beide laatstgenoemde gedichten zijn nog de twee keurige stukjens „aan Ada" en „Schroom", voorts een welgeslaagd klein *Zangstukje*, een schets van den *Echten Moed*, een verjaarvers aan zijn veelgeliefde zuster *Serena*, het welbekende *Aan Miranda*, enz.; een teeken, dat de dichtaar hoe langer hoe vruchtbaarder en vaardiger tevens begon te vloeien. Beide laatste verzen hebben intusschen hier en daar reeds een tintjen van dien zwarten tijd weg, waarin wij nu met den *Jose* — die de vierde aflevering sluit — treden, nadat de verschillende vertalingen en navolgingen naar Walter Scott en Byron, in beide vorige afleveringen en deze, vooraf zijn gegaan. Den eersten roemt hij als „een der weldoeners zijner jeugd, in zijn later leven op nieuw zijn vriend" geworden, van wien hem de tweede — niet in alles tot zijn nadeel intusschen[1] — een tijd lang „afgetrokken had". Hij bleef hem dan ook, of liever werd hem op nieuw, doch „uit een ander oogpunt belangrijk", nadat hij al de vroeger met zijn nabootsing verbonden ziekelijkheid voor goed te boven was gekomen. Omtrent den Jose zelf, haalt hij op nieuw met volle instemming het afkeurend oordeel van Geel aan, en stelt hem ons als de „vrucht van partijdige ingenomenheid met de poëzy van Lord Byron, en misschien eenigsins ook onder invloed van Meyerbeers *Robert-le-Diable* geschreven" voor; doch verzuimt tevens niet te melden, hoe hij aan deze „fantasmagorie zijner jeugd de groote verplichting heeft, dat zij hem de belangstelling van Van der Palm verwierf, en den toegang tot diens huis opende". Wie zich de verzen van een jaar of wat later *aan Aleide* herinnert, zal al het belangrijke van die verplichting bezeffen. Deze vier afleveringen brengen ons zoo ver nog niet, maar moeten des te meer op 't vervolg belust maken, en zullen, hoop ik, dan ook tal van dichtlievende lezers, die ze zich nog niet mochten hebben aangeschaft, tot den vaardigen aankoop bereid vinden. Aan 's dichters eigen hand, de reeks zijner verzen, in tijdsorde, en door zijne aanteekeningen toegelicht, te doorloopen, is zelfs voor hen, die ze reeds in vroeger uitgave kennen en bezitten mochten, aanlokkelijk genoeg. Ook de nog onuitgegevene zullen er daarenboven bij opgenomen worden.

[1] Wij geven dit woord hier den voorkeur boven 't door Beets gebezigde „volhardend", dat alleen in goeden zin gebruikt wordt.

[1] Zonder Byrons *Beppo* bijv. hadden wij zeker ook Beets' *Maskerade* niet gehad.

IETS OVER DE KUNST IN DE OPVOEDING.

„Het onderwijs in Nederland overtreft dat van bijna alle andere landen", zoo beweert men, en schoon ik dat onderwijs reeds een reeks van jaren meer dan oppervlakkig heb gadegeslagen, en met dat van andere landen heb vergeleken.... Intusschen ontbreekt aan dat onderwijs zeker iets zeer gewichtigs, n. l. de opleiding door de kunst, de æsthetische ontwikkeling.

In dit opzicht mis ik op onze lagere scholen, in de eerste plaats, goed uitgevoerde platen voor aanschouwelijk onderwijs, al zijn die der H. H. Van Lummel en Bouman niet zulk eene bespotting der Kunst, als de op vele scholen nog gebruikte van wijlen P. J. Prinsen. Verder heeft het zang-onderwijs

vaak zeer weinig opleidende kracht, en bepaalt het zich dikwijls tot het uitbrullen of uitgalmen van eenige op het gehoor geleerde stukjes; of wel, men valt in een ander uiterste, en laat de kinderen den *cursus* van Smits óf geheel óf voor een gedeelte doorwerken (!) — 't is inderdaad *werken*, maar zonder nut.

Dat het mij ook leed doet, het *teekenen* als verplicht leervak te missen, behoeft na het boven aangevoerde, nauwelijks gezegd te worden.

Men zal mij misschien antwoorden, dat er op de school te A. keurige platen gevonden worden, die inderdaad het schoonheidsgevoel opwekken; dat de onderwijzer te B. duidelijk ziet, welk een veredelenden invloed zijn zangonderwijs op zijne leerlingen heeft; dat in de school te D. geteekend wordt, en de leerlingen werkelijk begrijpen, wat ze doen, en dat hun wordt duidelijk gemaakt, waarin het schoone der teekeningen en modellen bestaat.

Ik zal echter eenvoudig antwoorden, dat ik dit sints jaren weet, maar alleen betreur, dat datgene wat regel moest zijn, slechts eene zeldzaam voorkomende uitzondering is.

Op de Hoogere Burgerscholen kon het veel beter wezen, omdat de leerlingen daar ouder en meer ontwikkeld zijn, en men er in den regel over meer hulpmiddelen zou kunnen beschikken — als men maar wilde. Het is er intusschen veel erger; zoover ik toch weet, is er maar éene Hoogere Burgerschool voor jongens, waar onderwijs in den zang wordt gegeven; en moge op menige inrichting voor Middelbaar Onderwijs dat in het teekenen hoogst verdienstelijk genoemd worden, de voorraad hulpmiddelen voor aanschouwelijk onderwijs bij Aardrijkskunde en Geschiedenis (kaarten uitgezonderd), bij het onderwijs in Letterkunde en in andere vakken, ontbreekt geheel, of is bespottelijk klein.

Op sommige Duitsche Gymnaziën vindt men keurig uitgevoerde platen voor het onderwijs in Rom. en Grieksche Antiquiteiten en dergelijken, die den kunstzin opwekken en tevens dienen, om het onderwijs recht vruchtbaar te maken.

Dit is nu een heilzaam middel, en ik acht bij het onderwijs in de Letterkunde daarom goed uitgevoerde voorstellingen uit de werken der behandelde dichters ook noodzakelijk. Zoo bewees mij o. a. het Lessing-Album van Pecht op school zeer goede diensten, na de lezing van den *Nathan d. W.* en de *Minna v. B.* In dit opzicht is Duitschland aan hulpmiddelen zeer rijk; zeker nog rijker dan Engeland, welk een schat men ook in 't Kensington-Museum bijeen mag vinden.

Zonder daarom nog de æsthetika als vak van onderwijs te willen zien invoeren, zou ik toch wenschen, dat men, in het welbegrepen belang der jeugd, het onderwijs zoo wou doen geven, dat er ook de kunstzin door ontwikkeld en æsthetische vorming door verkregen werd.

Goes. T. H. DE BEER.

EEN VERSTANDIG DUITSCHER.

De welbekende smaakvolle letterkundige, die zich door zijn studiën over den Roman, over Shakespere, enz. een welverdienden naam heeft verworven, Fr. Kreyssig, heeft zich onlangs, in Rodenbergs *Salon* (1874, 4.) ten zeerste tegen die zijner landgenooten verklaard, dien — gelijk hij 't weinig malsch uitdrukt — „Moltke en Bismarcks heldendaden *in 't hoofd geslagen* zijn, en die nu, onder den indruk van den kerkelijken strijd dezer dagen, den vaderlandschen oorlogskreet tegen alle latijnsche en fransche beschaving laten hooren. Allen eerbied" (schrijft hij) „voor oudgermaanschen weerzin tegen romaanschen geestesdwang, romaansche woordenpraal en komediespel, en romaansche heerschzucht; op staatkundig, godsdienstig en zedelijk gebied deelen wij daarin van harte, maar het groote geheim van den schoonen vorm, de juiste evenmaat, de heldere voorstelling, dat ons van romaansche zij geopenbaard is, en waaraan wij, in spijt van al 't bovengenoemde, een goed deel onzer æsthetische opleiding ook *in goeden zin*, danken, valt niet te versmaden. Men spreekt thans weer veel van allerlei *Duitsche* deugden, van *Duitsche* eer, *Duitsche* trouw, *Duitsche* liefde, *Duitsche* zachtheid, *Duitsche* waarheid (waarom zelfs ook niet van *Duitsche* grootmoedigheid en *Duitsche* mildheid?) en vaart daarbij, zonder blozen, tegen fransche grootspraak uit. Mijns inziens echter heeft *geen enkel volk* het monopolie der deugd, en is ook geen van nature tot ondeugd veroordeeld. Hoe zou het ons wel aanstaan, wanneer anderen eens van *Duitsche* ruwheid, *Duitsche* bediendennatuur, *Duitsche* gierigheid en hebzucht, *Duitsche* nijd, *Duitsche* achterklap en snapzucht spraken? Wanneer er eene bepaalde Duitsche deugd moet zijn, zoo moge het *Duitsche leergierigheid* wezen, en de daarmeê onafscheidelijk verbonden zelfkritiek. Deze neemt voor iedere zaak den besten leermeester daar, waar zij hem vindt; en waar het bijv. op helderheid en evenmaat van denken en spreken aankomt, zal zij, in spijt aller Franschenverslinders, best doen zich naar de fransche zij te wenden".

VANDALISME.

Naar men uit Bathmen meldt zouden, ondanks de aanbiedingen van den minister, om het muurschilderwerk in de kerk aldaar, op 'sRijks kosten, te laten herstellen, de kerkvoogden bij hun besluit blijven, het *eerstdaags* weêr met kalk te bedekken, daar de som, voor een orgel door hen aangevraagd, hun niet is toegekomen.

Kan dan dat arme muurschilderwerk het helpen, dat de Bathmer gemeente geen gelegenheid heeft hare liefelijke stem aan 't orgelgeluid te paren? En is er niets tegen een dergelijke toepassing van 't barbaarsche beginsel der weêrwraak in een Kristengemeente te doen? Van welke richting zijn deze Bathmer kerkvoogden? Dordtsch, Groningsch, of Leidsch? In 't eerste geval diende Prof. Van Oosterzee, in 't tweede Prof. Hofstede de Groot, in 't derde Prof. Scholten hen er eens persoonlijk over onder handen te gaan nemen.

De afbraak van de laatst overgebleven poort te Hoorn zal weldra op nieuw in den gemeenteraad dier stad ter sprake komen. Hopen wij, tot eer van 't Hoornsche gemeentebestuur, dat, bij de nadere overweging van dit plan, van zijn beter oordeel nadrukkelijk blijken zal, en de poort tot sieraad der stad voor goed gespaard blijven.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Uit Rome wordt gemeld, dat in December l.l. op den Esquilijnschen Heuvel een fraai standbeeld van Hercules opgedolven werd. Behalve de voeten en den linkerarm, die gebroken zijn, is het geheel ongedeerd gebleven. Ook reeds vroeger waren terzelfder plaats belangrijke opgravingen geschied.

Te Urbino is thans door de *Accademia-Raffaëllo* voor omstreeks *f* 10.000 het kleine huis aangekocht, waarin Rafaël in 1483 geboren werd. Het is voor een Muzeum bestemd, aan zijne nagedachtenis gewijd, en zal daartoe geheel hersteld worden.

De tentoonstelling van Beeldende Kunsten te Amsterdam, zal 7 September a. s. geopend worden. In te zenden stukken, teekeningen en voorwerpen moeten tusschen 10 en 24 Augustus bezorgd worden aan de *Akademie van fraaye kunsten*, Oudmannenhuispoort, B, 106, met aangifte van naam, voornaam en woonplaats der inzenders en aanduiding van 't behandelde onderwerp. Al wat na twaalven 's middags van den 23 Aug. wordt aangeboden, kan niet aangenomen worden. Wie zijn werken ten verkoop bestemt, kan er den prijs bij aangeven. Het amsterdamsche Gemeentebestuur zal zes gouden eerepenningen, van *f* 100 ieder, aan de best geoordeelde nommers uitwijzen.

Door de *Provinciale Tooneelcommissie* van Antwerpen is een wedstrijd uitgeschreven voor oorspronkelijke nederlandsche tooneelstukken, in één bedrijf, van ernstigen of komischen aard, in gebonden of ongebonden stijl, aan welken alle schrijvers uit Noord- en Zuidnederland kunnen deelnemen. De 1e. prijs is 300 fr. en een verguld zilveren eerepenning; de 2e. 200 fr. en zilveren p.; de 3e. 100 fr. en bronzen p.; de 4e. 50 fr. en br. p. De namen der mededingers mogen niet bekend zijn, doch de stukken voorzien van een kenteeken, in een gesloten briefjen, met naam en woonplaats der makers, herhaald. Gedrukte of reeds opgevoerde stukken worden niet tot den kamp toegelaten, en de ingezondene moeten leesbaar geschreven zijn, en vóór 1 September 1874 vrachtvrij besteld worden aan 't adres van den Secretaris der Commissie P. Gérard, Van Lerius-straat, 37, te Antwerpen.

Van Alexander Ver Huell zal, blijkens onderstaande aankondiging, ten vervolge op zijn *Zoo zijn er*, eene nieuwe reeks *Studentenschetsen* onder den titel *Jeugd*, in tien afleveringen, ieder van *vier* prenten, bij den uitgever P. Gouda Quint te Arnhem (*firma* Is. An, Nyhoff en Zoon) het licht zien.

BELANGRIJKE KUNSTVEILINGEN.

1. *Dinsdag*, 17 dezer, in den Brakken Grond te Amsterdam, een verzameling schilderijen van oude en nieuwe meesters, gedeeltelijk nagelaten door Mevr. Van de Wall te Arnhem; en een keurige collectie antiquiteiten en porceleinen (waarbij eene *coquille-camée*, voorstellende den strijd der Titans, door Michel-Angelo) afkomstig uit het kabinet van wijlen den kunstgragen Heer Kleynenberg te Leiden.

2, *Woensdag*, den 18 dezer, aldaar, een verzameling schilderijen, gedeeltelijk nagelaten door den Baron van Lamsweerde te Arnhem.

3. *Maandag* en *Dinsdag*, 23 en 24 dezer, in de Gr. Houtstraat te Haarlem, in 't huis vroeger bewoond door Jhr. Quarles van Ufford, de belangrijke verzameling schilderijen, teekeningen, miniaturen en gravuren, door hem nagelaten.

De Catalogus is te verkrijgen aan 't Muzeum Van der Hoop te Amsterdam, en bij den Notaris De Booy te Haarlem.

4. *Maandag* en *Dinsdag*, 30 en 31 dezer, in den Brakken Grond te Amsterdam, een fraaye verzameling oude en moderne schilderijen van nederlandsche en uitheemsche meesters. De Catalogus zal weldra verkrijgbaar worden gesteld.

5. *Dinsdag*, 31 dezer, ter zelfde plaats, de uitstekende verzameling, nagelaten door den Heer M. N. Nunes. De Catalogus zal mede weldra aan 't Muzeum Van der Hoop verkrijgbaar zijn.

Briefwisseling. Aan J. A. A. Th.: in dank, maar te laat voor dit nommer ontvangen, en voor 't volgende ter perse. —

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№. 2. 20 Maart 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL. — Mr. J. E. BANCK. — T. H. DE BEER. — MARCELLUS EMANTS. — Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — G. W. VAN HEUKELUM. — Dr. J. P. HEYE. — R. HOLL. — C.C. HUYSMANS. — J. MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN. — J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE. — J. KNEPPELHOUT. — A. S. KOK. — L. J. LEFÊBRE. — J. H. LELIMAN. — A. C. LOFFELT. — Dr. W. MOLL. — Dr. A. PIERSON. — E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. — J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTEMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — J. A. VRUGTMAN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF te Haarlem**, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

Van Maart tot Juni a. s. zal de uitgave den 10en, 20en en 30en geschieden, om de beide verloopen maanden weêr in te halen.

DE KUNST OP HET KONINGSFEEST.

Als een maatstaf van den publieken smaak en van de æsthetisch-plastische kracht bij een volk kan het voorkomen gelden van zijn staatspapier. Neem, bij een wisselaar, de munt- of bankbiliëtten der verschillende staten voor u; vergelijk wat hier in Nederland munt- en bankbiliëtten te zien geven met het geldswaardig papier der Franschen, der Oostenrijkers, der Engelschen, ja, der Schandinavische en Slavische staten, en zeg mij, of er eigenlijk wel van vergelijking sprake kan wezen. Het papieren geld van België, ja van Denemarken, kleine rijken gelijk Nederland, bewijst vormkracht bij den officieelen teekenaar, bewijst smaak bij de overheid. Zoo toevallig de personen, die in het staatskollegie zaten, dat de inrichting van het geldswaardig papier te regelen had, van dien zin verstoken waren, zou toch een smakeloze teekening, een dom ontwerp en gebrekkige uitvoering niet kunnen worden vastgesteld; omdat er in de bureelen en onder het publiek eene al te luide afkeuring zou opgaan, en de openbare bespotting het slechte ontwerp met onbruikbaarheid brandmerken zou. Niet aldus bij ons. Het zou dwaas zijn over gebrek aan vruchtbaren s m a a k bij onze staatsregeerders te klagen, waar o. a. ieder muntbiliët van *f* 10— de duidelijkste blijken draagt, dat de invloedrijken, de lieden die hebben, die spreken en regeeren, totaal vreemd zijn aan elke notie ook maar van v o e g z a a m h e i d op het gebied der beeldende kunst. In een land, waar gebouwen als het paleis van den Hoogen Raad en het paleis van den amsterdamschen Handel kunnen verrijzen, waar het Nijverheidspaleis de lieden met stomme bewondering slaat, is de publieke kunstsmaak dood; althands, zoo de ziel des volks het zintuig voor literaire schoonheid nog niet heeft verloren — als zij voor de kleuren der schilderkunst nog eenig gevoel heeft — zij is volkomen blind voor de harmoniën der lijnen: den type m e n s c h b e e l d begrijpt zij niet, en dat er een type van ornamentschoon, van architektonische bekoorlijkheid bestaan zou, hiervan heeft zij nooit hooren spreken.

Het is dan ook te vreezen, dat, bij de aanstaande Meifeesten, veel zal misdaan worden in den aangeduiden geest. Te Amsterdam is men gelukkig te-ruggekomen van het opzet, om de met lampions bedropen dekoraties der Andwerpsche Leopoldsfeesten als eerebogen bij het Willemsfeest te gebruiken. Maar wat zal er voor in de plaats komen? De ondervinding van openbare feesten ten onzent is weinig geschikt, om ons te dien aanzien gerust te stellen. Het plan voor het feestgeschenk der kunstschilders weerspreekt ons algemeen oordeel niet. Een kleine honderd kunstenaars zullen elk een schilderijtjen maken, zoo groot als de

lap in een matrozenbroek, gelijk Willem van de Velde gezegd zou hebben; die schilderijtjens zullen in negen of twaalftallen bij elkaar gevoegd en omlijst worden, en dit 8 of 9tal lijsten, waarin bij elkaar gebracht is wat door onderwerp, opvatting en behandeling zich hemelsbreed van elkander verwijdert, zal den koning worden aangeboden. Op het gebied der poëzie is al het gedrukte wat ons tot dusver onder de oogen kwam, hoogst middelmatig: inzonderheid worden het arme volk schoteltjens nationale spijs in den vorm van *would-be* volksliedjens voorgezet, die inderdaad geheel onverteerbaar zijn. De meeste dier liedjens bereiken de grenzen nog niet, die het ellendige van het middelmatige scheiden. Trouwens — als wij met vreugde aanteekening houden van de openbare stemming, en hoog waardeeren, dat het feest door alle partijen met oprechte hartelijkheid gevierd zal worden, — het sprakeloos etiket van het feest werkt daar weinig toe meê. Hopen wij dat het de stemming niet bederven zal.

Men noemt het „het *Kroningsfeest*." Het heerlijke breede woord *kroon*, *kroone*, *krooning* is, sedert de invoering der Woordenboekspelling, van zijn dubbele *o* beroofd. De *kroone* der waardigheid is eene *krone* geworden. Men hoeft niet teêrgevoelig te zijn om, als Hollander, in het woord *kronen* veeleer *kreunen* [1], zacht kermen, te herkennen dan *kroon-opzetten*. Zoowel het grieksche woord als de Zuid-Holl. uitspraak [2], en de verwantschap (zoo niet etymologisch, dan plastisch) met *kruin*, had de Heeren van het Woordenboek moeten te-rug-houden van *kroone* zijn dubbele *o* te ontnemen. En, helaas, het is geene vergoeding, dat men ons tot blijdschap bij de *kronings-viering* tracht te stemmen, door eene opgeschroefde *vroolijkheid*, waaraan alle natuurlijkheid ontbreekt. Zouden de Heeren spellings-maarschalken [3] niet goed kunnen vinden, bij deze schoone gelegenheid, als *hun* feestgeschenk, het woord *kroning* te restaureeren tot *krooning?* Zij kunnen er, des verkiezende, de overtollige *o* hunner *vroolijkheid* voor gebruiken.

4 Maart 1874. J. A. ALB. TH.

EEN BEHARTENSWAARDIGE ROEPSTEM [4].

Zich aansluitende bij 't geen Victor de Stuers in den *Gids* geschreven heeft, komt, in een twintigtal bladzijden een ongenoemd warm voorstander der kunst, ook van zijne zijde volk en regeering toespreken, om hare belangen niet langer te veronachtzamen. Hij gedenkt daarbij, welk een aanzienlijke schat er in de omstreeks 200 *portefeuilles* met prenten, op 't Trippenhuis, besloten ligt, en welk een nut, ook buiten hun onmiddelijke werking op de ontwikkeling van den kunstsmaak, die prenten reeds voor de nijverheid, in verband met dien smaak en de daaruit voortvloeyende verhooging der geldelijke waarde harer gewrochten hebben. Hij doet opmerken, hoe „goudsmeden, meubelmakers, bouwmeesters, teekenaars voor industrie, van de zoogenaamde kleine meesters, van de Italianen, van onze oude ornamentgraveurs kunnen leeren, en dat die leering in praktijk gebracht materieel voordeel aan de natie verschaft". Voor zulk een aanlokkelijke beweegreden is de nederlandsche, men weet het, nooit doof gebleven. „Frankrijk, Engeland, Duitschland, bijna alle landen geven duidelijk den goeden uitslag van zulk een streven te zien; terwijl bij ons na elke nijverheidstentoonstelling de bekentenis moet worden afgelegd, dat onze producten, hoe afgewerkt, volkomen gebrek aan smaak toonen". Hij zou daarom wenschen, dat de regeering haar directeur opdroeg, nu en dan mededeelingen in dien zin te doen, en zoo tot nut der nijverheid te werken".

Bij al den rijkdom ware toch echter ook aanvulling van 't prentenkabinet, dat nog veel van het dagelijksche mist, noodig. Een duizend of vijfhonderd gulden jaarlijks, doch met kennis en overleg besteed, zou in luttel jaren veel leemten kunnen aanvullen, „mits men" — voegt hij er waarschuwend bij — „niet de omslachtige wijze van behandeling volge, die nu alle geestkracht uitdooft, en tot uitkomst heeft, dat, als de machtiging tot aankoop komt, de gelegenheid niet meer bestaat".

Het zou voorts „met een matige som" al licht mogelijk en niet minder gewenscht zijn, om allengs „een historische prentverzameling bijeen te brengen, een archief in afbeeldingen. En" — vraagt hij — „als eens de schoonste verzameling van dien aard, te Amsterdam aanwezig, nationaal eigendom zal kunnen worden, zal men dan van die eenige gelegenheid gebruik maken?"

„Het prentkabinet", zegt hij verder, „bezit oude en nieuwe prentwerken; doch wie kent ze? waarom bestaat er niet een verzameling oude en nieuwe Catalogussen van buitenlandsche Muzeën, die de regeering zoo gemakkelijk door haar gezanten en agenten zou kunnen verkrijgen"? — Hij meent zelfs, niet ten onrechte, dat ook de schilderijverzameling, *zonder duizenden uit te geven*, kan worden uitgebreid. Meesters van den tweeden en derden rang, die zich om de groote kunstenaars groepeeren, kan men nog vinden, als men maar grijpt als 't rijpt, en niet hen, die ze uit belangstelling misschien beneden de waarde aanbieden, wegjaagt door een bod, dat zij, zonder gekrenkt eergevoel, niet kunnen aannemen. „Zoo kan" — besluit hij zijne opmerkingen omtrent hetgeen de regeering vooreerst te bewerkstelligen heeft — „die regeering zonder schatten ten koste te leggen, door invloed en moreele ondersteuning veel doen; wanneer nu de natie zelve dat slechts toonde te wenschen. Maar wat zien we dagelijks gebeuren?" — Dat zij, die stukken of voorwerpen hebben, waarvan zij zich wenschen te ontdoen, zich daartoe liefst van buitenlandsche tusschenkomst bedienen, er „den traditioneelen Engelschman" voor inwachten. Al begrijpt ook ieder, dat niet *al* onze oude kunststukken in 't vaderland kunnen blijven, toch heeft men recht om te vragen, waarom onze

[1] Verg. L. ten Kate, I, 282.

[2] Ald. 289.

[3] Liever „*zou* de Hr. spellings-*maarschalk*"; niet alleen toch is een van beide HH. nu reeds eenige jaren aan zijn spellingsarbeid voor goed onttrokken, maar kon ook, tijdens die werkzaamheid, meer slechts voor *adjudant* van den anderen doorgaan. — Wat voorts den geuiten vromen wensch omtrent dat „feestgeschenk" betreft, is gelukkig — ook zonder dat — niemand, op dit of eenig ander punt, aan 's maarschalks wansmaak gebonden, en de spelling nog altoos — *vrij*.
v. VL.

[4] *Regeering en Volkszaak, de stem eens roependen.* Amsterdam, C. M. van Gogh. 1874.

historische schilderijen, die toch voor ons eene eigenaardige waarde hebben, in Frankrijk en Engeland moeten gezocht worden? Waarom is o. a. dat merkwaardige stuk van Van der Venne, Prins Maurits en de Keurvorst van den Palts met zijn familie op de kermis te Rijswijk, te Parijs? Omdat men 't voor een spotprijs — *f* 500 — het land heeft laten uitgaan, terwijl het daar voor *f* 5000 aan den man is gebracht, en nu het dubbele zou gelden! — Moeten we ons niet schamen, over 't geen Bode, in zijn Frans Hals, met recht schrijven kan, dat de meesterstukken van dezen hoofdzakelijk dáárom nog niet naar 't buitenland zijn geraakt, omdat ze gemeente-eigendom zijn of in openbare gestichten berusten? Intusschen, hoe ook sinds een eeuw geplunderd, heeft ons land nog steeds voorraad van de beste soort, en de aankondiging van elke veiling toont den rijkdom onzer voorvaderen, en haar afloop is gewoonlijk een bewijs van de onverschilligheid hunner nazaten. Wat zal de veiling-Quarles — nemen wij de vrijheid, hier ter loops te vragen — in dit opzicht te Haarlem uitwijzen? — Daar biedt zich nu de schoonste gelegenheid aan, eenige kenschetsende stukken, als waarvan boven gesproken is, machtig te worden. Zal het schatrijke Teyler, 't zij voor zich, 't zij voor 't Gemeente-Muzëum — van de gemeente zelve mag men niet te veel vergen — daar niet een en ander aankoopen? Zal 's Lands regeering er zich onbetuigd laten? En 't zelfde geldt voor de later te veilen verzameling Van der Willigen, waar juist zooveel van Haarlemmer schilderhand is. Daar krijgt men thans de schoonste aanleiding, om zijn *vaderlandsche* kunstliefde te laten blijken, en al aanstonds der „stem des roependen" gehoor te geven, en zijn gewenschte beterschap nadrukkelijk te toonen. Iedere verzameling in den lande, 't zij ze bijzonder of, in een of ander gesticht, openbaar eigendom is, bij welke het niet aan 't genoegzame geld ontbreekt, beijverige zich den smaad af te wenden, ook thans of in 't vervolg weêr, vaderlandsche schilderstukken van kunst- of geschiedwaarde het land te laten uitgaan. Hoe staat het — om daar tevens maar eens van te spreken, nu zich deze ongezochte gelegenheid voordoet — met de verzameling Houck te Deventer? Deze is voor een jaar of wat openlijk geveild, maar niet door de eigenaars gegund. Is zij nog in wezen? En ware 't in dat geval niet wenschelijk, dat men van Rijkswegen met hen in overleg trad, om ze in haar geheel voor een betrekkelijk kleine som — in veiling mocht zij, meen ik, omstreeks *f* 10,000 gelden — over te nemen? Zij bestaat uitsluitend uit stukken van nederlandsche meesters. Van Anraad, Avercamp, Molenaar, Terburch, enz. zijn er met anderen vertegenwoordigd, en 't zou te betreuren zijn, ging zij te eeniger tijd, zoo 't intusschen niet reeds geschied is, voor 't vaderland te loor. Wij vestigen er daarom bij dezen voorbedachtelijk de aandacht op, om thans weder tot den „roepende" en zijne welmeenende hekelstem tegen alle „wegdoen en verkwanselen van alles wat geldswaarde heeft", en de gevolgen van dien, terug te keeren. „De traditiën onzer kunst en nijverheid gaan er door verloren", schrijft hij, „de kunstzin verdwijnt, en maakt plaats voor een onbegrensde verdraagzaamheid voor al wat leelijk is. Het zoogenoemde *enseignement de la rue* door schoone gebouwen, versiering van wandelplaatsen, zoo krachtig meêwerkend anders tot beschaving van den mensch, gaat meer en meer ontbreken. Slooping van oude gebouwen is vaak onvermijdelijk, onze voorouders hebben 't ook gedaan; maar zij stelden er liefst iets voor in de plaats, dat in een of ander opzicht iets schoons te zien gaf. Doch wanneer men ziet, dat modernizeeren gewoonlijk verknoeyen is, dan hecht men onwillekeurig aan het oude".

Vóór ruim twee en twintig jaar, toen bij de londensche wereldtentoonstelling, onze uitstalling zulk eene droevige vertooning maakte, schreef de graaf de Laborde in zijn verslag: „la Hollande a perdu les qualités qui faisaient briller autrefois ses arts et son industrie; si elle laisse dépérir le sens artistique, les nations les moins civilisées au point de vue de l'art la dévanceront en peu d'années. Qu'elle y prenne garde!" Het is niet alleen goed kunstonderwijs, het zijn niet alleen goed ingerichte en gevulde muzeën, die dat *dépérissement du sens artistique* kunnen verhoeden. Wat zullen die baten, als het volk zelf onverschillig blijft? — Die onverschilligheid moet dus in eerste plaats een einde nemen, en het geheele volk meer en meer doordrongen worden van de overtuiging, dat we vooral ook op het gebied der kunst een eigen zelfstandig bestaan gehad hebben. Buiten deze steeds meer ontwakende *individueële* belangstelling van allen, acht de schrijver, en brengt dat in een slotwoord ter sprake, ook in de stichting van een nationaal Muzeum van Oudheden, niet van *Curioziteiten*, gelijk hij er terecht bijvoegt, maar van voorwerpen, belangrijk voor geschiedenis, kunst, en nijverheid, van gewicht. Reeds bracht het in 1858 opgericht *Oudheidkundig Genootschap* te Amsterdam ruim 20,000 gulden voor dit doel bijeen; eene geldsom, nog te klein natuurlijk, om het te bereiken, doch die met ieder bijdrage een stap nader tot de vervulling van den geuiten wensch komt. Mocht dan ook het Bestuur van dat genootschap — eindigen wij met hem — „eens weêr aan kloppen om zulke bijdragen", dan moge blijken, dat men gaarne in dien geest „handelen", en de nederlandsche natie door hare ijverige geldelijke medewerking daadwerkelijk betuigen zal, dat zij de kunst niet slechts een regeerings-, maar vooral ook een *volkszaak* acht. —

HOOGER ONDERWIJS IN DE KUNSTGESCHIEDENIS.

Naar eene onlangs gedane opgave wordt, van de 29 duitsche universiteiten, aan 23 onderwijs gegeven in de kunstgeschiedenis der oudheid, aan slechts 8 in die der oudkristelijke kunst, 9 in die der middeleeuwen, en 12 in de moderne. De bekende kunstgeschiedschrijver Lübke betreurt, bij de vermelding daarvan, die onevenredige verhouding, en verheelt met name zijn spijt niet, dat de middeleeuwsche kunstgeschiedenis op die wijs van de moderne gescheiden wordt. Te recht maakt hij de opmerking, dat de groote meesters der 16e eeuw niet slechts de grondleggers van een nieuw tijdperk, maar ook de voleinders van een vroeger zijn, gelijk hij zelf bijv. voor Michel-Angelo's grootsche plafond-schilderwerk in de Sixtijnsche Kapel, het verband met de overoude typologische afbeeldingen heeft aangetoond. De kunstwereld der Oudheid vormt zeker een afgesloten geheel, dat zich

op zich zelf laat behandelen; doch met die der middeleeuwen is dat geensins het geval. En wie voorts niet in staat is, der akademiejeugd voor de grootsche gewrochten van een Michel Angelo, Lionardo, Rafaël, Titiaan, Correggio, enz. belangstelling in te boezemen, ze haar te leeren verstaan en genieten, is voor de geschiedenis der kunst *in 't algemeen* onbruikbaar. Van de beeldhouw- en schilderkunst der middeleeuwen te spreken, zonder den hoogsten trap harer ontwikkeling te gedenken, voor welke een Nicolo en Giovanni Pisano, een Cimabuë, Giotto, en Orcagna slechts de voorbereiding vormen, gaat niet aan. Men kan voor den hoogsten trap der kristelijke kunst niet blijven stilstaan, en alleen in den tot haar leidenden voorhof zich ophouden. Geen splitsing dus, gelijk, naar bovenstaande opgave, meest gebruikelijk schijnt, maar een doorloopende behandeling der Kunstgeschiedenis in haar verband is overal evenzeer wenschelijk, om bij geheel de studeerende jongelingschap die belangstelling voor de kunst en hare werken te wekken, die thans — ook in Duitschland, naar 't schijnt — nog maar al te veel gemist wordt.

WAT JAN VAN SCHOORL VOOR DE St. JANSHEEREN EN HUN COMMANDEUR SCHILDERDE.

Men kent de nauwe betrekking, waarin Jan van Schoorl tot de Sint Jansheeren en hun Commandeur Simon van Sanen stond, toen hij te Haarlem aan 't Spaarne woonde [1]. Een *inventaris* van al de meubelen, sieraden, kleinoodiën, en schilderijen, door de Sint Jansheeren bezeten, en in de verschillende kamers van hun gesticht voorhanden, welke thans nog in 't gemeente-archief gevonden wordt, somt ons de verschillende tafreelen op, door hem voor hen geschilderd, en gelijk ze ten deele nog te Haarlem op 't gemeente-Muzeum, bewaard zijn gebleven, voor een deel echter ook sedert te loor zijn geraakt. Wellicht intusschen, dat enkele zich elders nog weêr laten terugvinden. De geheele *inventaris* zal over eenigen tijd, door den Heer Gonnet, als bijlage op het tweede deel der door den Heer Allan bewerkte Beschrijving van Haarlem, meêgedeeld worden. Voorloopig neem ik er echter hier de opgave der stukken van den meester uit over, gelijk ze ons achtervolgens met de naam hunner onderwerpen worden opgesomd. In de „groote zaal" treedt ons allereerst „een tafereel van de doopinge van Sint Jan" voor oogen, hetzelfde dat thans in de haarlemsche verzameling prijkt; verder nog drie andere stukken: „een tafereel van Adam en Eva, van onzen Heer aan 't kruis, en van Maria Magdalena." Geen van drieën meer voorhanden. Als „in den troebelen tijd overgebleven, en na de spoliatie", in 't jaar 1573 nog door de stad „gerecoevreerd, en gebracht ten huize van Jonkheer Frederik Wttenham binnen Utrecht", worden ons vervolgens nog genoemd: „een tafereel, daar Kristus van twee Engelen van zijn kruis te dragen verlicht wordt; een tafereel van Kristus onder de moordenaren; en een tafereel van Ste Cecilia", het laatste alleen thans nog te Haarlem in de oudheidkamer naast het Muzeum.

---

[1] Zie Nederlands Schilderkunst, bl 80 en v.

EEN DEENSCHE GISSING OMTRENT DEN KOEPELBOUW.

Sedert Valerius van Ostia, omstreeks een kwarteeuw vóór onze jaartelling, voor Agrippa te Rome zijn Pantheon deed verrijzen, en den koepelbouw in Europa door een zoo grootsch gewrocht inwijdde, werd de belangstelling voor dezen bouwtrant gewekt, en bleef tot op onze dagen, bij tusschenpoozen, in zwang. Niet onnatuurlijk, dat men zich in vervolg van tijd herhaaldelijk de vraag stelde, van waar hij zijn eigenlijken oorsprong nam, en naar Rome was overgekomen. Zoo eensklaps uit de lucht was hij er zeker niet komen vallen, noch had zich in zoo volkomen staat — als Pallas uit de hersenkas van Zeus — op eens kunnen vertoonen. De betrekking van Rome tot het Oosten deed al spoedig de blikken derwaarts wenden, en meende men dan over Pergamus of Alexandrië den weg te moeten nasporen, doch bereikte zoo zijn oogmerk niet. Men ging daarop de gedenkteekenen en schriftelijke overleveringen na, en vond in de assyrische *basreliefs* afbeeldingen van heele of halve koepelvormen. Dit bracht den Engelschman Place op de gedachte, een dier paleizen te herbouwen, en daarbij den koepelbouw herhaaldelijk toe te passen. Mag ook zijn werk niet in allen deele aan de vereischten voldoen, zoo geeft het toch een voorstelling van het bij dien bouw werkzame beginsel, en den verheven indruk, door het aanwenden van zulk een koepel te weeg gebracht. Vertoonde zich, bij feestelijke gelegenheden, de oppermachtige beheerscher daar op zijn troon, dan stroomde het licht van boven uit den koepel met een ontegenzeggelijk grootsche werking op hem af, en doet onwillekeurig aan dat gehoor van den byzantijnschen keizer te Konstantinopel denken, waarvan bisschop Luitprant van Cremona ons verhaalt. Terwijl de gezant zich driemaal ter aarde wierp en den grond met zijn voorhoofd aanraakte, scheen de keizer op zijn troon, in de tooverachtige verlichting, hoe langer hoe hooger te stijgen, en alles liep in de diepste en plechtigste stilte af. Bedenkt men, hoe het byzantijnsche hof de aziatische zeden en gebruiken zocht na te bootsen, en herinnert men zich tevens de in Azië zoo dikwerf toegepaste gewelf- en koepel-vormen, gelijk bijv. de grootsche bouwgewrochten van Firuz-Abad in Perzië, dan schijnt ook dit alles op Azië als den geboortegrond van den koepelbouw te wijzen, en dezen daar zijn oorspronkelijk en plaatselijk begin te verzekeren.

Tot iets dergelijks leiden ook de indische *topen*, *stoepa's*, en groote koepelgewelven in Karli. Zij geven ons vormen te zien, die men lang moet gekend hebben; en daar zij zoo dikwerf en zoo meesterlijk werden uitgevoerd, dienen zij een bijzondere beteekenis gehad, en aan iets herinnerd te hebben, dat zich slechts in dezen vorm liet uitdrukken.

Ook de groote grafheuvels in Klein-Azië, en de graf- of schatkamers te Mycene en in Italië, getuigen van zulk een behoefte aan een grooten, van binnen gelijk van buiten ronden vorm.

Onder de oude schrijvers schijnt alleen Filostratus, in zijn levensbeschrijving van Apollonius van Tyane, van een eigenlijken koepelbouw te gewagen. Hij schetst daar namelijk een gerechtszaal met een lazuren koepel, een nabootsing van 't uitspansel, met

Godenbeelden versierd. Een zoo rijk bewerkt gebouw ware te dier tijd, in de eerste eeuw na Kristus, niet denkbaar, ware die vorm toen mede niet lang bekend geweest. Wanneer echter sommigen meenden, uit de beschrijvingen der tenten van Alexander en Xerxes te moeten opmaken, dat dit rondgebouwde ruimten waren, en zij er de voorbeelden van den griekschen koepelbouw in wilden zien, dan schijnen zij zich in zoover te vergissen, als men in het dak op Perikles' Odeon een nabootsing van Xerxes' tent, uit de masten der perzische vloot saamgesteld, en in den aanbouw van Filips van Macedonië te Olympia eer een kegel- dan — met Quatremère de Quincy — een koepelvorm dient te erkennen.

De overweging dezer verschillende gegevens bracht den Heer Mehldahl te Kopenhagen, bij 't doorbladeren van een nommer der *Illustrated London News*, waarin een kirgizisch dorp met zijn ronde hutten was afgebeeld, op de eenvoudige gedachte, daarin den eersten kiem van den koepelbouw te zoeken. Deze hutten, uit rechtopstaande, van boven naar elkander gebogen rietstengels gebouwd, en van buiten met matten en derg. gedekt en bekleed, werden hem in 't najaar, op de tentoonstelling te Weenen, als in levenden lijve weder vertegenwoordigd door de daar gevonden kirgizische woning, dicht bij 't paleis van den Egyptischen onderkoning aangebracht. Haar binnentredende vond hij zich in een fraai gewelfde ruimte; de slanke rietstaven schenen als uit den grond op te rijzen, en bogen zich los en sierlijk naar het midden samen. Daar waren zij als in een krans saamgevlochten, die een klein rond licht- en rook-gat vormde; doch het geheel had zulk een schoonen vorm, dat de leêgte en kaalheid van den onmetelijken rotondenvorm in 't gebouw der tentoonstelling er zooveel te sterker bij in 't oog liep. De vloer der tent lag lager dan de haar omgevende grond; langs de wanden waren de legersteden aangebracht, en in het midden zag men de haardsteê, terwijl het geheel door het van boven afstralend licht beschenen werd. Zoo stond hij er als in een Pantheon in 't klein, en twijfelde niet meer aan de eerste herkomst van den koepelbouw. Deze werd oorspronkelijk uit de natuurlijke toepassing van een bouwstof geboren, die zich van boven naar 't midden liet samenbuigen, en daardoor van zelf het ronde dak vormde, dat een cirkel tot omtrek verlangde.

Niet slechts in Azië echter, ook in Afrika vindt men denzelfden vorm in de negerdorpen, gelijk ze ons de afbeeldingen bij Wood, bij Oberländer, en bij Körner in grooten getale vertoonen. Ook daar blijken de hutten uit stroo of riet saamgesteld, en uit omgebogen rietstaven of stokken te bestaan, die door vlakliggende ringen worden saamgevat. Op de hooge vlakte van Bakuenna, in het binnenst van Zuid-Afrika, en aan den Niger vindt men daarentegen steden met kegelvormige, vooruitspringende strooyen daken, die op boomstammen rusten, om den loodrechten wand van het ronde gebouw geplaatst. Deze herinneren, in al haar ruwheid, aan den Vestatempel te Rome, en doen ons een nieuwe gelijkvormigheid tusschen die geheel aanvankelijke vormen en de schoonste gedenkstukken, ons bekend geworden, opmerken. Op Ceylon weder vindt men koepelvormige daken van stroo, die het middengebouw van een hoeve uitmaken.

Vragen wij nu ten slotte, of dan de indogermaansche stammen, die eenmaal uit Azië naar Europa overkwamen, niets hebben nagelaten, wat ook hunnerzijds aan dezen oorspronkelijken bouwtrant herinnert; dan schiet ons onwillekeurig de plaats van Strabo te binnen, waar hij ons de woningen der Kelten beschrijft: „ze zijn ruim, en uit saamgevlochten wilgetakken en hout gemaakt, koepelvormig, met een hoog dak". Eene voorstelling, geheel in overeenstemming met de talrijke afbeeldingen der hutten op de zuil van Marcus Amelius te Rome. Op die van Trajanus daarentegen, worden geen koepel- maar kegelvormige daken gevonden, die — naar men vermoedt — grafsteden van romeinsche soldaten voorstellen.

ENGELSCHE RIJKDOM EN ITALIAANSCHE BERUSTING.

Het Britsch Muzeum heeft zich, bij zijn overige kunstschatten, voor goed geld ook de verzameling-Castellani weten te verwerven, en daarin o. a. een grootsche etrurische Sarkofaag, met twee beelden, basreliëfs en opschriften, en een bronzen vrouwenkop in den schoonsten griekschen stijl, met prachtig haar en voorhoofd en geheel ongerepte neus en mond. Van beiden wordt in de milaansche *Illustrazione* een welgeslaagde afbeelding in houtsneê gegeven, en daarbij natuurlijk het onloochenbare feit betreurd, dat „het grootste of beste deel der in Italië's klassieken bodem opgedolven kunstschatten veelal bestemd is, uitheemsche Muzeën te verrijken. Onze arme geldmiddelen" (zegt het blad) „veroorloven ons niet, met het goud van Londen, Berlijn, of Petersburg te wedijveren, en wij moeten ons hoofd neêrleggen bij de gedachte, dat die overblijfselen onzer antieke beschaving, in gemelde hoofdsteden eervol geplaatst, wel bewaard, en der geleerde studie oordeelkundig onderworpen worden". De kunstlievende markies Conestabile te Perugia, hetzelfde feit besprekende, voegt daar tot verder en beter troost nog aan toe, dat zijn landgenooten, van elke belangrijke vondst ten hunnent het eerste kennis dragende, daardoor èn altijd nog den kans houden ze voor zich te kunnen erlangen, èn vooral ook, door nauwkeurige kennisneming en onderzoek aller omstandigheden der opgraving, gelijk der plaats waar deze geschiedde, er voor hunne studie der kunstgeschiedenis alle mogelijke voordeel uit kunnen trekken, en zoo tevens het verwijt voorkomen, het gevondene niet slechts verloren, maar ook niet gekend noch ten volle gewaardeerd te hebben.

ITALIAANSCHE RIJKDOM EN ONBEKROMPEN BURGERZIN.

Ieder, eenigsins in de kunstwereld thuis, kent althans bij naam dat luisterrijke paleis te Genua, om de kleur van zijn voorgevel, het roode paleis genaamd, waar in negen zalen de rijke verzameling schilderijen prijkt, door 't geslacht van Brignone-Sale in den loop der eeuwen bijeen gebracht, en in welke onder zoo veel ander schitterend schoons ook dat meesterstuk van Van Dijk, het portret van de Mar-

kiezin Adorno van Brignone praalt De thans levende vertegenwoordigers van dat geslacht Donna Mariëtta, met den Hertog de Galliera gehuwd, en haar zoon, de jonge Hertog Filips, hebben dit jaar hun gansche paleis met zijn schilderijen en boekerij, en een reeks daaraan grenzende huizen, die een jaarlijksch rentebedrag van meer dan *f* 20000 geven, aan de stad Genua ten eeuwigen dage geschonken; terwijl de Hertog zelf, die gift en zijn uitdrukkelijke bedoeling, de openbare bevordering van kunst en wetenschap, bevestigende, daar zijnertijds nog een som van omstreeks een miljoen guldens, tot voorziening in den nood van behoeftige gezinnen, aan heeft toegevoegd. De *Illustrazione*, te recht bezeffende, dat een dergelijke daad, uit de edelaardigste beginselen voortgevloeid en van den meest onbekrompen burgerzin getuigende, meer dan een loutere vermelding verdiende, heeft, in een zijner laatste nommers, naar een teekening van den schilder Tofani, het schoone feit in een houtsneê herdacht, die trouwens minder door kunstwaarde uitmunt, dan de geschonken meesterstukken zelf. Zij stelt het oogenblik voor, waarop de jonge Hertog de pen staat in te doopen, om den giftbrief te onderschrijven, hem door een notaris voorgelegd, terwijl zijn moeder, tegenover hem gezeten, en zijn achter haar leunstoel staande vader, daarbij met welgevallen toeschouwen.

ANTI-VANDALISME.

Door den minister van binnenlandsche zaken is in de Staats-Courant meêgedeeld, dat er weldra eene Commissie van hoogstens 15 advizeurs benoemd zal worden, om de regeering voor te lichten, welke maatregelen tot het instandhouden van oude gebouwen en gedenkstukken te nemen, en te melden welke van beide laatste hier of daar mochten aanwezig zijn. De Commissie zal jaarlijks een verslag omtrent hare werkzaamheden uitbrengen, en door een met *f* 1800 bezoldigd secretaris worden ter zij gestaan.

Door de heeren Victor de Stuers, C. Vosmaer, en C. Bisschop is aan den Gemeenteraad van 's Gravenhage het volgende adres gezonden:

„Geven met verschuldigden eerbied te kennen de ondergeteekenden:

dat zij de aandacht van den Gemeenteraad wenschen te vestigen op den treurigen toestand, waarin sommige aan de Gemeente toehoorende schilderijen verkeeren, en bijzonder een stuk, dat zich onder No. 18 in het gemeentelijk Muzeum bevindt. Het werd door den Hagenaar Jan Van Ravesteyn in 1618 geschilderd en stelt de Haagsche magistraatpersonen en de schutterofficieren in de jaren 1617—18 voor (te zamen 26 portretten levensgroot en tot aan de knieën, hoog 1,79 m. breed 5,77.)

Deze schilderij behoort tot de uitnemendste voortbrengselen der oude Hollandsche kunst. Zonder overdrijving mag men zeggen, dat zij naast Rembrandts Nachtwacht, naast den Schuttersmaaltijd van Van der Helst, naast de Doelenstukken van Frans Hals behoort genoemd te worden.

Ten gevolge van langdurige verwaarloozing en mishandeling is dit onschatbaar kunstproduct thans in een zoodanigen staat van verval dat, indien niet ten spoedigste een verdoeking en een verstandige en voorzichtige, doch volledige restauratie plaats vinden, de volkomen vernietiging van het geheel binnen weinige jaren te voorzien is. Reeds zijn er een twaalftal scheuren en gaten in het doek, op vele plaatsen begint de verf los te laten, en op andere is die reeds weggesprongen; een stuk van het doek, dat indertijd weggesneden werd, om een balk door de schilderij te kunnen schieten(!) is op allesins onhandige wijze hersteld, en ook elders zijn in vroegere jaren jammerlijke overschilderingen aangebracht; hier en daar zijn nog heden ten dage spijkers, wier punten het doek doorboren.

Het is nog tijd in dien noodlottigen toestand te voorzien en een schilderij te redden, waarvan de geldswaarde meerdere tienduizenden, misschien een halve ton gouds bedraagt. Geen Muzeum vermag een schilderij van Van Ravesteyn te vertoonen, die met de door ons bedoelde op één lijn kan gesteld worden. Onze Gemeente behoort zich derhalve wel om het lot en het behoud daarvan te bekommeren, en de sommen, die benoodigd zijn, te verleenen.

Redenen, waarom de ondergeteekenden eerbiedig verzoeken, dat de Gemeenteraad besluite: 1. een onderzoek te doen instellen naar den staat, waarin zich de schilderijen der gemeente bevinden, en 2. het bovenvermelde stuk van Ravesteyn te doen verdoeken en herstellen, alles met die omzichtigheid en onder die voorlichting, welke vereischt zijn om te voorkomen, dat een verkeerd aangebrachte restauratie en een te ver gedreven schoonmaak de schilderij nog meer bederven dan de vroegere verwaarloozing en moedwil gedaan hebben.

's Gravenhage, 28 Febr. '74.

't Welk doende enz."

Vertrouwen wij, dat de Gemeenteraad, van alle Vandalisme schuw, zich ten spoedigste overeenkomstig dit beamenswaard adres zal gedragen.

UIT- EN INLANDSCHE BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Door de bemoeyingen van den bekenden kunstvriend Castellani, is Rome thans een *Kunst-Muzeum* voor *Nijverheid* (Museo d'arte applicato all' industria) rijk. Het is den 1en dezer geopend en voorloopig geplaatst te Sint-Laurens in Lucina. Blijkens de aankondiging zal het strekken, om onder de nijverheidsluî de teekenkunst te verspreiden, ten einde den voortbrengselen der italiaansche nijverheid hun ouden luister te hergeven, en ze niet minder om hun zuiverheid van stijl en smaakvollen zwier, dan om de deugdelijkheid van hun stof en maaksel, in 't buitenland te doen waardeeren.

In de hoofdkerk van Corneto is onlangs belangwekkend muurschilderwerk van Rafaëls bekenden leermeester Perugino (Pieter van Perugia) ontdekt, en van regeeringswege de schilder Bompioni derwaarts gezonden, om den italiaanschen minister van binnenlandsche zaken nader bericht omtrent de belangrijke vondst te geven.

Uit Napels is dezer dagen de Ridder Salazaro naar Pæstum en 't oude Velia (thans Castel-a-mare) vertrokken, om er de hoofdleiding der opdelvingen op zich te nemen, voor welke eene nieuwe opgewektheid in Italië begint te heerschen. Daar er nog betrekkelijk weinig te Pæstum gegraven is, koestert men goede verwachting van de uitkomst. Salazaro is de verdienstelijke schrijver der *Studiën over de gedenkstukken van Zuid-Italië, van de 4e—13e eeuw*, en van te meerder ijver voor den ondernomen arbeid doordrongen, als hij, tegenover Vasari, de meening wil handhaven, dat kunst en wetenschap in Zuid-Italië nooit geheel uitstierven, en er dus ook niet van Toskanen uit verlevendigd behoefden te worden. In den laatsten tijd zijn er tevens te Capua en Salerno Kunst-muzeën opgericht, welker kosten uit de gewestelijke regeerings fondsen bestreden worden.

Een drie-en-twintigjarige componist, Stefano Gobatti, maakt thans in Noord-Italië, met zijn eerste opera *De Gothen*, een grooten opgang. Te Bergadino, een klein plaatsje in 't Venetiaansche district Polesina geboren, leî hij zich eerst te Bologna, daarna te Milaan, onder Rossi, op de muziek toe. Zijn opera, in 't vorige najaar, het eerst te Bologna opgevoerd, werd daar met zulk een geestdrift aangehoord, dat de Bologneezen hem onmiddelijk tot hun eereburger maakten, een hulde vóór hem alleen aan Verdi en Wagner bewezen. Hij is nu aan een nieuwe opera, *Monaldeschi*, bezig, naar den text van den advokaat Interdonato. Zijn portret prijkt in 't nommer van 15 Febr. l.l. der te Milaan verschijnende *Nuova Illustrazione universale*

Het gieten der Keizersklok voor den keulschen dom heeft aanleiding gegeven tot de meest uiteenloopende geruchten en berichten. De *Deutsche Kunstzeitung* maakt daaraan nu een einde door de mededeeling, dat zij in vorm en toon als uitstekend geslaagd kan beschouwd worden, en een meesterstuk is, dat haar maker in de jaarboeken der kunstindustrie een onuitwischbare plaats waarborgt.

Door den Cardinaal-Aartsbisschop van Parijs is voor fransche en andere kunstenaars een wedstrijd geopend voor ontwerpen van eene nieuwe kerk aan 't Heilige Hart gewijd. Het gebouw moet mede een onderkerk *kroft* of *krypt* — bevatten, verder zeven sacristiën, en een woning voor den sacristein. Er zullen drie prijzen te behalen zijn, een van 12,000, een van 10,000, en een van 8,000 francs, terwijl een som van 1500 francs aan elk der niet geslaagde mededingers tot vergoeding wordt toegezegd. De ontwerpen moeten vóór 30 Juni a. s. bij den Aartsbisschop zijn ingezonden en van een raming der kosten begeleid zijn, die in 't geheel de som van 7 miljoen francs niet boven mogen gaan.

Onder leiding van den heer H. J. Schimmel, hield de afdeeling Amsterdam van het Ned. Tooneelverbond dezer dagen een vergadering, waarin de heer C. N. Wybrands, uit een geschied- en letterkundig oogpunt, de dichters en kunstenaars besprak, wier namen in den nieuwen schouwburg prijken. De slotsom van zijn met belangstelling gevolgd betoog was, dat hij de schilden met twee aangevuld, en de inhoud gewijzigd zou wenschen te zien als volgt: 1. Coster, Brederô, Vondel, Jan Vos, Pels, Langendijk, Lannoy, Wiselius, en Helvetius van den Bergh; — 2. Germez, (mej.) Noosemans, Enoch Krook, Punt, Corver, Snoek, Wattier, Jelgerhuis, en Peters [1].

Ingevolge besluit der vorige vergadering, bracht de heer J. H. Rössing verslag uit nopens een tooneelvoorstelling van Kotzebue's *De verzoening of de broedertwist*. Na een belangrijke inleiding, waarin de verslaggever Kotzebue in het kader van zijn tijd beschouwde, trad hij in een beoordeeling van het stuk, dat hij een der beste van dien schrijver achtte. De uitvoering door het gezelschap van Albrecht en Van Ollefen werd zeer geprezen, en hulde gebracht aan het bestuur voor de oordeelkundige wijziging van sommige tooneelen.

Vervolgens kwamen een paar voorstellen van den heer Martin Kalf in behandeling, houdende instelling van een onderzoek naar de wenschelijkheid der herziening van oude stukken, en het uitschrijven eener prijsvraag. Laatstgenoemd voorstel werd, ten gevolge van de geopperde bedenkingen ingetrokken; doch het eerste, bestreden door de heeren Wertheim en Wybrands, en verdedigd door de heeren Zimmerman, Schimmel, Rössing, Stokvis, en den voorsteller, met bijna algemeene stemmen aangenomen. Het bestuur ontving machtiging tot het benoemen van een drietal heeren, met opdracht om een voorloopig onderzoek in te stellen, en de vergadering te dienen van advies.

In het duitsche weekblad *Die Litteratur* geeft de Hr. T. H. de Beer een uitvoerig overzicht van 't geen in de laatste jaren hier te lande ten beste van het Tooneel gedaan is. Hij wijdt daarbij vooral over de werking der Rederijkerkamers en van 't Tooneelverbond uit, roemt Jakob van Lennep, Schimmel, Hofdijk, de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen en haar voorbereidingschool, en zet de bedoelingen en plannen van genoemd Verbond uiteen. Hij weet de — tot dusver anders meer uit bespiegelingen en goede voornemens bestaande — werking van dat verbond daarbij zoo te doen *moesseeren* (zegt de Franschman), dat hij der Redactie van 't Weekblad in een aanteekening den vromen wensch ontlokt: „Sollte es nicht an der Zeit sein, in Deutschland Aehnliches in Bewegungz u setzen? Ein Verein für Hebung der Nationalbühne könnte hier *nicht minder vorzügliches leisten*".

Briefwisseling. Aan S. te Z. Uwe bijdrage is ontvangen, en zal, met eenige bekorting, geplaatst worden.

Drukfeilen. In aant. 2 op blz. 3 van 't vorige nommer is de italiaansche eigennaam schromelijk missteld; lees: *Contarini.*

---

[1] Voor laatsgemelde zagen wij in elk geval liever Mevr. Kleine in de plaats treden. Al hadden wij — naar Kneppelhouts bekende verholen rijm — te dier tijd „niets beters", dit is geen reden, de herinnering aan zijn basterdkunst door zijn naam te vereeuwigen. In haar daarentegen zou men *zuivere* kunst vereeren, en dat zij niet onder de thans in den schouwburg optredende tooneelisten is, mag geen reden zijn, haar voorbij te zien. Bij de overige namen missen wij dien van Duim.

ADVERTENTIËN.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 3. 30 Maart 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL. — Mr. J. E. BANCK. — T. H. DE BEER. — MARCELLUS EMANTS. — Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — G. W. VAN HEUKELUM. — Dr. J. P. HEYE. — R. HOLL. — C. C. HUYSMANS. — J. MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN. — J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE. — J. KNEPPELHOUT. — A. S. KOK. — L. J. LEFÊBRE. — J. H. LELIMAN. — A. C. LOFFELT. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL. — Dr. A. PIERSON. — E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. — J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTEMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — J. A. VRUGTMAN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

Van Maart tot Juni a. s. zal de uitgave den 10en, 20en, en 30en geschieden, om de beide verloopen maanden weêr in te halen.

INHOUD:

DE KUNST-NIJVERHEID IN NEDERLAND.

Sedert de eerste wereldtentoonstelling de aandacht van haar bezoekers op den toestand der kunstnijverheid in de verschillende landen richtte; sedert hun daar bleek, hoe slecht het over 't algemeen er meê stond, en slechts Frankrijk er een eenigsins dragelijke vertooning maakte, omdat het nagenoeg alleen stond, en alle andere volken als zijn plompe en geestelooze nabootsers deed uitkomen; werd eerst in Engeland, en daarna in 't overig Europa de naijver allengs opgewekt, en begon men zich alom met den besten uitslag aan te gorden, om wat beters tot stand te brengen. Zoo raakte Frankrijk weldra van den voorop den achtergrond, en kwam het bepaaldelijk in 1867 te Parijs uit, hoe zijn nijverheids-kunstsmaak in plaats van den toon te mogen aangeven, in een averechtsche richting werkzaam was, en geen navolging verdiende. Dat was de vrucht van 't in Engeland aangevangen streven, door oefening van den schoonheidszin, bij arbeidgevers en werkluî, de eischen voor 't schoon in de voortbrengselen der nijverheid hooger te doen stellen, en beter te laten voldoen. Daartoe had men het Muzeum te Zuid-Kensington opgericht, dat nu het middenpunt van Engelands pogen in dit opzicht werd; en daartoe riep men vervolgens ook een instelling tot vorming van kunstenaars in 't leven, die der nijverheid hun diensten zouden wijden. Even als 't Muzeum werd deze instelling het vruchtbare voorbeeld voor andere van denzelfden aard, die, na weinig jaren reeds, alom in 't nijvere Brittenland verrezen, en, nog geen twaalf jaar na de eerste tentoonstelling, op die van 1862, reeds aan 't licht brachten, welk een gelukkig denkbeeld men gehad, welk een doeltreffenden weg men had ingeslagen. Op Engelands voorbeeld werd, in 't voorjaar van 1864, te Weenen het oostenrijksche Muzeum voor kunst en nijverheid, het eerste van die soort op 't vasteland, geopend, en daaraan weinige jaren later een nijverheids-kunstschool toegevoegt. Het oostenrijksche voorbeeld, waarvan men de goede gevolgen reeds aan de gewrochten der oostenrijksche nijverheid op de parijsche tentoonstelling in 1867 kon bespeuren, wekte èn in Duitschland zelf èn ook daar buiten veelvuldig tot navolging op. Daar echter de meeste der aldus opgerichte Muzeën en scholen, niet, als de oostenrijksche, van staatswege en op staatskosten, maar uit beperkte geldmiddelen en naar onzekere, min doordachte of uiteenloopende beginselen werden opgericht en beheerd, hadden zij vaak een minder bloeyend bestaan, en raakten maar al te ras aan 't kwijnen. In de laatste jaren is daarin echter een aanmerkelijke verbetering gekomen. Te Munchen werd door vruchtdragende samenwerking de vroegere verbrokkeling vervangen;

te Berlijn ging het duitsche Ambachtsmuzeum gedeeltelijk in staatshanden over, en wist belangrijke verzamelingen te verwerven; te Neurenberg staat sedert ruim een jaar het beyersche onder de oordeelkundigste leiding. En wat het verder Europa aangaat, in Rusland zijn de Muzeën en Kunstscholen te Petersburg en Moskou sedert verscheiden jaren geopend en werkzaam; te Stokholm is, met hoe luttel geld dan ook, een wakkere grondslag gelegd; te Rome is, dezer dagen zelf [1], een Muzeum geopend; terwijl, ook buiten Europa, in Noord-Amerika de behoefte aan Muzeën en Scholen zich op meer dan eene plaats openbaart en levendig is.

En in Nederland? — Een smaak- en talentvol Duitscher heeft onlangs, bij zijn kennisneming en bespreking van 't geen de nederlandsche kunstnijverheid op de tentoonstelling te Weenen ten beste gaf, een weinig vleyend tafereel opgehangen van 't geen het eenmaal zoo kunstrijke Nederland thans daarin te berde bracht. „Mijnheer", schreef hij [2] „„mag nog altijd een goede rekenmeester gebleven zijn, de lust en vaardigheid om zich als nijver kunstenaar te doen gelden is hij kwijt geraakt. Wil men weten" — vraagt hij ondeugend — „wat hij tegenwoordig het meest op prijs stelt, we hebben, onder 't geen hij uitstalde, datgene maar op te zoeken, waar hij de voornaamste plaats aan gaf, en wat hij 't sierlijkst liet uitkomen. Dan valt ons oog, vlak in 't midden, op een groot pyramidaal gedenkstuk, aan welks marmeren voet vier gevleugelde leeuwen de wacht houden, en welks top door een vrouwenbeeld met een kan in de eene, en een roemer in de andere hand, gekroond is. Geheel dit, boven al 't overige uit stekend, monumentale bouwgewrocht, is uit een aantal kruiken en flesschen kunstrijk saamgesteld, die het opschrift *Genèvre*, *Crême de Cacao*, *Crême de Mocca*, en andere dergelijke edele namen van patricischen stam dragen. Men ziet het, mijnheer heeft nog smaak; indien ook al niet dien der Van Ostades, Molenaars, en Jan Steens, dan toch van hen, die door deze groote kunstenaars op hun paneelen vereeuwigd zijn. Na deze drank-pyramiede bekleedt een schitterende verzameling van als marmer blinkende voorwerpen, in een zwierig opgetooid, roodbehangen salon, den eersten rang. Het zijn de borst- en standbeelden van Neêrlands koning en koningin, de Venus van Melos, en de Diana van Gabii, die er ons uit tegen stralen, doch niet van marmer, neen van — *stearin* vervaardigd, en van tal van kaarspyramieden verzeld. Eerst in de derde plaats treden ons eenige voorwerpen van werkelijke kunstnijverheid voor oogen, die echter weinig belangwekkend zijn. Vooreerst een reeks tapijten langs den hoofdwand, die in zoover althans op 't moderne standpunt staan, als zij het oostersche type of beginsel van sierstijl hebben aangenomen. Van bloemwerk is daarbij slechts een enkel voorhanden, dat den indruk van een vrouwenhandwerk maakt. Verder zien wij twee glazen kasten met grooter en kleiner zilverwerk, meestal voor de tafel bestemd, dat in zijn verschillende vormen van zeer ongelijke æsthetische waarde, geheel het karakter van onzen overgangstijd draagt. Een en ander kleingoed van Bonebakker is bekoorlijk van vorm en bewerking; ander in *rococo*-trant, en dat van grooter afmeting door zijn overstelpend aangebrachte versierselen misvormd. Onder dat van Van Kempen trekt een monumentaal middenstuk onze aandacht, dat juist daardoor zijn eigenlijke bestemming derft, daar het noch als 't een noch als 't ander voldoet".

[1] Zie het bericht in 't vorige nommer, blz. 14.

[2] *Die Kunstindustrie auf der Wiener Weltausstellung*, 1873, *von Jacob Falke*, S. 37.

Het wordt, bij dezen stand van zaken zeker tijd, ook eens voor Nederland om Muzeën en Scholen voor Kunstnijverheid te gaan denken, en „mijnheer" — als zijn duitsche naburen hem meer schamper dan geestig noemen — gelegenheid te geven, zijn welverdienden vroegeren naam op dat gebied terug te krijgen. Daarvoor laten zich dan ook, hier en daar, in zijn kunsten nijverheidswereld, onder zijn schilders en nijverheidsluî, steeds meerdere stemmen hooren. En nog vóór weinige dagen is, in eene openbare vergadering van de haagsche afdeeling der *Vereeniging tot bevordering van fabriek- en handwerksnijverheid*, de vraag opzettelijk ter tafel gebracht, en door een van haar leden, de Heer Grandia, met warmte besproken en toegelicht. Ook hij beriep zich op de weensche tentoonstelling, en de daar gebleken achterlijkheid van Nederland op 't gebied der kunstnijverheid, en meende dat daarin vooral door doelmatig onderwijs en 't oprichten van Muzeën verbetering zou moeten komen, om den schoonheidszin en kunstsmaak zoowel van 't publiek, als van den nijverheidsman, te wekken en te ontwikkelen. Hij wenschte daarom vooral ook het kunstonderwijs tot een *volkszaak* te zien worden, de warme belangstelling er voor van het volk te zien uitgaan, en zich velen te zien aansluiten bij den wensch, door zijn stadgenoot, den schilder Vogel, al vroeger nadrukkelijk geuit, dat er een nederlandsch Muzeum voor kunstnijverheid onder ons mocht prijken. Zijne woorden lokten eene algemeene beraadslaging uit, die, op voorstel van een viertal leden, met de uitdrukking van 't gevoelen der vergadering gesloten werd: dat de nijverheid wel in de eerste plaats in zich zelve de middelen tot haar verbetering zoeken moet, doch de regeering haar daarbij, zooveel immer doenlijk, *kan* en *behoort* ter zij te staan, en met name ook het verbeterd onderwijs op de ontwikkeling van den kunstzin moet worden toegepast. 't Is inderdaad te hopen, dat regeering en burgerij zich, overeenkomstig dat gevoelen, niet onbetuigd zullen laten, maar wakker de hand aan 't werk slaan, om de zoo dringend noodige verbeteringen te bewerkstelligen.

KUNSTGESCHIEDENIS IN DE LAGERE SCHOOL.

In Frans de Corts *Toekomst* (1 Maart) brengt de Hr. Segers (van Leuven) het denkbeeld ter sprake, de vaderlandsche „helden" der kunst, „die niemand tranen deden storten, de scheppers, die op doek, in namen of tonen, de verhevenste gedachten vereeuwigden", niet minder voor de schoolkinderen te gedenken, dan die „van oorlog en bloedstorting". Hunne dikwerf ook buitendien zoo aantrekkelijke levensgeschiedenis zal zich niet minder gemakkelijk en vaardig, dan die der anderen, in 't kindergeheugen prenten. „Hoeveel steden", schrijft hij verder, „zijn er in Nederland niet, rijk aan historische herinneringen van allen aard! Hoeveel zijn er niet, die kunstwerken bevatten, waarvan men de weêrgâ te vergeefs in Europa zou zoeken? Welnu, voor de overgroote menigte zijn het gesloten boeken; weinigen hebben zich ooit afge-

vraagd, wie de makers zijn van die statige hoofdkerk, dat heerlijk stadhuis, die prachtige schilderijen! — Helaas! de namen van velen dier kunstenaars zijn niet eens tot ons gekomen, doch van anderen is de geschiedenis zeer goed bekend. Is er een lang betoog noodig, dat het aanleeren daarvan, wat nut en aantrekkelijkheid betreft, voor geen ander onderricht moet onderdoen? Men kan den leerlingen de straat, het huis aantoonen, waar hun groote medeburgers geboren zijn; de plaatsen, waar zij geleefd en gewerkt hebben, worden nog dagelijks door hen betreden; en de kinderen kunnen met den geest in de tijden teruggevoerd worden, waarin die kunstgewrochten werden voortgebracht". De opmerking verdient allen bijval, en de aandacht ook der noordnederlandsche mannen van 't lager onderwijs. Wat de schilderkunst betreft, bestaat in die steden, waar een openbare verzameling schilderijen gevonden wordt — gelijk hier te Haarlem b. v. — daarenboven de beste gelegenheid, de schooljeugd al vroeg niet slechts met de namen, maar ook met de schoone werken der schilders bekend te maken. Op regenachtige zondagen ziet men in 't Haarlemsch Muzeum, dat op dien dag voor elk kosteloos is opengesteld, reeds nu steeds allerlei kinderen rondloopen, en zich met deze en gene schilderijen vermaken. Hoeveel meer nut echter zouden zij er van trekken, en hoeveel gunstiger ze al aanstonds op hun ontwikkeling werken, wanneer zij er op school toe waren voorbereid, de voorgestelde menschen en tafereelen in verband met den tijd waarin, en de schilders door wie ze werden afgebeeld, gâ te slaan! —

HET GEBEDENBOEK VAN MARIA, HERTOGIN VAN GELDER,

IN DE KON. BIBLIOTHEEK TE BERLIJN.

In het onlangs verschenen 6e deel der tweede uitgaaf van Dr. Schnaase's *Geschichte der bildenden Künste* wordt, op blz. 409, bericht gegeven van een HS., dat wegens zijne afkomst en miniaturen voor den beoefenaar der kunstgeschiedenis van Nederland meer dan gewone belangrijkheid bezit. In de hoop dat eenig deskundige, Pruisens hoofdstad en hare boekerij bezoekende, er door opgewekt zal worden, om aan dezen Codex aandachtige studie te wijden, waardoor hij ons nader bescheid zal kunnen geven, wil ik hier het hoofdzakelijke van het door Schnaase aangeteekende mededeelen.

Volgens eene op fol. 410 van het HS. voorkomende inscriptie werd het boek geschreven op bestel van Maria, hertogin van Gelder en Gulik, gemalin van hertog Reinoud, en voleindigd „overmits broeder Helmich die lewe [de Leeuw], regulier zoe [1] Mariënborn", in het jaar 1415 op St.-Matthias-avond (23 Febr.). De text bestaat uit gebeden voor de feesttijden van het kerkjaar en voor andere gelegenheden. Of broeder Helmich van Mariënborn (zoo heette het, omstreeks 1390, door de Broeders des Gemeenen Levens van Deventer en de eerste monniken van Windesheim gestichte Reguliers-klooster tusschen Oosterbeek en Arnhem) — of broeder Helmich òf de schrijver òf de verluchter òf èn schrijver èn verluchter van den Codex was, blijkt niet, althans niet uit de gedeeltelijk in het Hoogduitsch vertaalde inscriptie bij Schnaase; maar in elk geval ligt het vermoeden voor de hand,

[1] Zoe (*zu*) = te, volgens toenmalig Geldersch dialect.

dat de hier voorkomende miniaturen penseelvruchten zijn van eenen bewoner des genoemden kloosters, en derhalve een nieuw bewijs van hetgeen ik elders berichtte [1], dat namelijk bij de Regulieren van de Windesheimer-congregatie zich, in den loop der 15e eeuw, een ijverige kunstzin ontwikkelde, die vooral in het verluchten van devotie-boeken aan den dag trad.

Maria's gebedenboek is zeer rijk aan miniaturen. Vooraf gaat „das Bildniss der Herzogin selbst, in ganzer Figur und im prachtvollen Costüme der Zeit; dann folgen ein paar grössere, die ganze Blattseite einnehmende [het formaat van den Codex wordt door den schrijver niet aangeduid]; darauf viele kleinere in den Text gelegte Miniaturen, theils heilige Geschichten, theils einzelne Figuren. Die Randverzierungen, magere mit der Feder gezeichnete Ranken mit einzelnen goldenen oder farbigen Blättchen, die tapetenartigen Hintergründe der Bilder, sind noch ganz im Style des vierzehnten Jahrhunderts; die Miniaturen selbst, mit weichem Pinsel und kräftiger Farbe ausgeführt, überraschen uns durch die schon völlig ausgesprochene Tendenz der neuen Schule". Bij de vermelding dier „neue Schule" denkt Schnaase aan eene hoogst belangrijke groep van Keulsche schilders, die van omstreeks 1420 tot 1460 bloeide; en in het Geldersche HS., of liever bij den bewerker der miniaturen, meent hij de eerste sporen van den eigenaardigen stijl te ontdekken, waardoor die nieuwe kunstschool zich onderscheidde. Ik moet het aan anderen overlaten te onderzoeken, in hoeverre hij hierin recht heeft.

De twee houtsneden, waardoor Schnaase zijne beschrijving aanschouwelijk maakt (eene kleine miniatuur, de handwassching van Pilatus voorstellende, en een vrouwelijke Heilige met een vogel op de linkerhand), en de algemeene kenschetsing der overige miniaturen in het HS., door den auteur geleverd, herinneren mij het penseelwerk van het Pontificale der St. Marie-kerk te Utrecht, dat ik vóór eenigen tijd bekend maakte [2]. Ook hier even als dáár menschenfiguren, die gewoon proportioneel klein zijn, maar met wat al te groote hoofden en doorgaans ronde vormen, de kleeding meestal naar den vaak bizarren smaak des tijds, de drapeering niet zelden bevallig, maar dikwerf ook door de vele en gebroken vouwen minder waardig en smaakvol, en bij dit alles een bewust streven naar levendige uitdrukking van gemoedsstemming en naar gracie in houding en gebaar, inzonderheid van mannelijke en vrouwelijke Heiligen, Engelen, enz.

Dat de beoefening der miniatuurschilderkunst in onze Regulierskloosters op de beoefening van denzelfden kunsttak in de zuster-conventen in Duitschland invloed heeft gehad, moet men veronderstellen, als men zich herinnert, dat de Duitsche kloosters der Windesheimer-congregatie, die meerendeels uit de Nederlandsche voortgesproten en allen door de Nederlandsche in zedelijken zin hervormd waren, met de conventualen dierzelfde congregatie te Windesheim, Diepenveen, op den St. Agnietenberg bij Zwol, en elders in onafgebroken verkeer stonden, tot dat zij tijdens en na de Hervorming opgeheven werden.

W. MOLL.

[1] *Kerkgesch. van Nederl. vóór de Herv.* II, 3, bl. 190.

[2] In *De Christel. Kunst in Holland en Vlaanderen* van den Heer C. Ed. Taurel, bl. 94 w.

DE VEILING-QUARLES TE HAARLEM.

Wie, Maandag 23 dezer, de veiling van 't overschot der verzameling Hoofman bijwoonde, heeft dat zeker niet zonder weedom en ergernis voor zijn vaderlandsch hart kunnen doen. Roemt de voorrede van den *Catalogus* het in den laatsten bezitter, wijlen Jhr. Quarles van Ufford, dat hij sedert een halve eeuw de verdere verbrokkeling wist te voorkomen, en een goede veertig stuks zorgvuldig bijeen hield; nu, na zijn dood, de omstandigheden den verkoop daarvan meêbrachten, had men zich met de hoop kunnen vleyen, dat, indien ook al niet in éëne verzameling, de fraaiste en meest kenschetsende stukken van nederlandsche hand, dáár aanwezig, althans voor Nederland zelf, te Haarlem, Amsterdam, Den Haag, en Rotterdam, behouden waren gebleven. Voor hoe luttel is dat echter het geval! en dàt, ofschoon de prijs, waarvoor ze gegund zijn, zoo uiterst gering was. Met een vier- of vijfduizend gulden te besteden had men eenige van de voortreffelijkste nommers in 't land gehouden, en er 't Maurits-, Trippen- en Boymanshuis meê kunnen verrijken; terwijl ze nu, de grenzen over, in 't buitenland luide van Neêrlands onverschilligheid in de gewrochten van 't Nederlandsch penseel zullen gaan spreken. 't Een en 't ander is intusschen hier gebleven, en dank bijv. vooral den kunstgragen zin der HH. Dubois in Den Haag en Prévinaire te Haarlem, nog op nederlandschen bodem te vinden. Een der erven Quarles zelf kocht voor *f* 2,600 — de hoogste prijs die er besteed is — een juweeltjen van Van der Werff (1694); voor een der nazaten van Willem Blaeu werd (voor *f* 960) dat aantrekkelijk huiselijk tafreeltjen van hem en zijn vrouw, in zijn studeervertrek, gekocht; voor een ander Amsterdammer Van Nikkelens binnenzicht der Groote Kerk te Haarlem (*f* 200); door Mr. A. J. Enschedé (voor *f* 500) het buitenzicht dier kerk van Wanmann; door Jhr. Steengracht van Duivenvoorde het bloem- en fruitstuk van Van Os (*f* 440) en Horstok's Boerenkamer (*f* 190), door den Heer Dyserinck Van der Laan's Van der Meer nagebootst zonneschijntjen (*f* 180); de Heer Van Gogh ging (*f* 215 en *f* 310) met de beide stadsgezichtjens van Storck strijken, de Heer Boas Berg (voor slechts *f* 235) met die kunstvaardige Akademische Teekenles van Job Berckheyde; het haagsche Gemeente-Muzeum had de gelukkige gedachte, zich (voor *f* 360) zijn broêr Gerrits stadsgezicht op den Vijverberg aan te schaffen (waarom kocht het Muzeum-Boymans ten minste niet dat zonnige gezichtjen op Rotterdam van La Fargue, dat nu voor maar *f* 160 aan een frankforter kunstkooper gegund is?); — doch de overige? Voor zoo ver ze niet aan deze en gene nederlandsche kunsthandelaars, als de HH. Pappelendam, Vechtels, Gruyter, van Houting, verkocht, en dus wellicht nog niet voor goed voor 't land verloren zijn, gaan ze naar Parijs, Frankfort, of elders in Duitschland, en dat juist die, welke men liefst bij voorkeur hier gehouden had en had *moeten* houden. in plaats van ze *voor een spotprijs* te laten weghalen, Vooreerst dat *meesterlijke* stuk van Job Berckheyden (1672), die welgedane, olijk meesmuilende advokaat in zijn spreekvertrek, met zijn lachend kantoorklerkjen en zijn mistroostigen kliënt, dat voor niet meer dan *f* 720 naar Frankfort gaat; dan die, zijn meester Rembrandt volkomen waardige Lievens — een schilder daarbij hier zoo schaars vertegenwoordigd — en die voor een nietige *f* 420 door Fred. Muller voor duitsche rekening is aangekocht! Men zeî, dat hij er heel veel meer voor had kunnen en willen besteden; doch zooveel te schandelijker dan, dat men ze, zonder tegenstrevend opbod, voor zulk een kleinigheid gaan liet; verder die keurige kerk van Neefs, die voor slechts *f* 600 — al mede naar Frankfort trekt, en die boerenfeestdisch van Sorgh, die voor *f* 560 naar Parijs gaat. Geen van 't viertal dat men niet hier had moeten zoeken te houden, laat staan het voor zulk een geldsom prijs te geven. Van de verdere kwamen de Brakenburg (voor *f* 500), de schoenlapper van Brekelenkamp (voor *f* 300), de Ostade waardige Dusart (voor *f* 1280), de Govert Flinck (voor *f* 340), het fraaye vrouwenportret van Van der Helst (voor *f* 1250), dat van Miereveld (voor *f* 210), Langer's copie naar Rubens (voor *f* 60), de Moucheron en Van de Velde (voor *f* 510), en Jilles Rombouts uitstekende wever (voor *f* 210), allen aan den Heer Pappelendam; het eerste veestukjen van den jongen Van der Meer (voor *f* 250) en de lustige boerenbraspartij van Molenaar (voor *f* 585) aan den Heer Vechtels; Van der Meer's andere veestukjen (voor *f* 225) aan den Heer Gruyter, de beide Jozef Vernet's (voor *f* 310 't stuk) aan den Heer Dirksen, en De Moni's lachend jong meisjen (voor *f* 150) aan den Heer Van Houting. Waar deze dus verder belanden zullen, is nog onzeker. De Heeren Previnaire en Dubois kochten zich, de eerste: (voor *f* 2000) Troost's *Corps de garde*, dat zoo goed op 't Mauritshuis gepast zou hebben, (voor *f* 390) Bout's schaatsenrijders bij Brussel, (voor *f* 210) Hendriks dood wild, en (voor *f* 590) Verkolje's voortreffelijken burgemr. De Wit van Delft; de laatste: (voor *f* 350) Van den Eeckhouts Heremiet, (voor *f* 510) Van Hugtenburg's Ruitergevecht, (voor *f* 1850) Lingelbach's gezicht op den Vesuvius met rijk gestoffeerden voorgrond[1], (voor *f* 280) Van Musscher's Jager, en (voor *f* 475) Eglon van der Neer's Hofjonker. Tournières jonge edelman werd (voor *f* 200) aan Jhr. Steengracht, en de welgeslaagde copie van onbekende hand naar Correggio's Magdalena aan een der Erven Quarles gegund.

Van de talrijke verzameling teekeningen, die den 24en verkocht zijn, zijn mede enkele van de belangrijkste naar 't buitenland gegaan, doch niet dan tegen zeer hooge prijzen; gelijk bijv. de Verloren Zoon van Rembrandt, naar Frankfort, voor *f* 520, Mercurius en Argus van A. van de Velde, voor *f* 260; twee kleine landschappen van Van Everdingen, voor *f* 100; een wintergezicht van Van Battum, voor *f* 70; een van Hendrik van Avercamp naar Berlijn, voor *f* 121. Door Nederlandsche kunstkoopers zijn, tegen niet minder hooge prijzen aangekocht, een Van der Neer (No 172) voor *f* 300; een paar grootere Van Everdingens, voor *f* 160; een Berchem, voor *f* 101; een Van Ostade, voor *f* 325; twee Ulanen van Troost, voor *f* 75; een Waterloo, voor *f* 46; de vier jaargetijden van Saftleven, voor *f* 140; een minder fraaie F. de Koning, voor *f* 100; twee op Saartjes vrijagië en huwelijk betrekkelijke teekeningen van Troost, voor

[1] De andere Lingelbach, van veel minder allooi, kon slechts *f* 220 gelden, en werd voor die som door den Heer Prestel uit Frankfort gekocht.

f 175; een legercorps onder wind en regen van Langendijk, voor *f* 59. — Teyler, door den Hr. Van der Vlugt vertegenwoordigd, verrijkte zijn kostbare verzameling teekeningen met een fraaye Filips de Koning, voor *f* 200, Troosts ambassadeur van Laberlotte, voor *f* 156, de vier elementen van Langendijk, voor *f* 36; een paar fraaye Roghmans (de sloten van Marquette en IJselsteyn), voor *f* 76. Een paar andere Roghmans, niet minder fraai (Marquette en Rhoon) werden voor *f* 86 door Jhr. Six aangekocht, met een derde (voor *f* 25) de Blauwpoort te Leiden. Voor Haarlemsche rekening, om de gemeenteverzameling en die van Dr. Ekema te verrijken, werden verschillende stadsgezichten en copiën naar schilderijen op 't Muzeum aangekocht. De Heer Gerlings kocht, buiten verschillende bloem- en fruitstukken van meer en minder aanbelang, een Berchem voor *f* 61, een Both, voor *f* 46, een copie van Hendriks naar Metzu, voor *f* 26; een Waterloo, voor *f* 20; een boeren- en ruitergevecht van Langendijk voor *f* 31; een Saenredam, voor *f* 24; een paar Moucherons, voor *f* 11; een paar Kobels, met een Knoll, op den koop toe, voor *f* 25; drie martel-tooneelen van Van der Ulft, voor *f* 26, enz. De Heer Dubois, die zich den vorigen dag bij de schilderijen zoo krachtig betuigd had, toonde geen mindere belangstelling ook voor de teekeningen, en verwierf zich o. a. het keurige portretjen van den 18 jarigen Taco Jelgersma, voor *f* 14,25; veertien studiekopjens van Van Ostade, voor *f* 10,50; een Beestenstudie van A. van de Velde, voor *f* 8,50; een Amsterdamsch Wintergezicht van Cats, voor *f* 115; een paar fraaye portretten van Horstink, voor *f* 17; een Sinte Rozalia van Rubens, voor *f* 140, een keurige penteekening van Visser Bender voor *f* 40. Ook Jhr. Steengracht kocht verschillende teekeningen van hooger en minder kunstwaarde, gelijk een paar landschapjens van Cats, een Picart voor *f* 7,25, een Teniers, voor *f* 12, een copie naar A. van de Velde, door Visser Bender, voor *f* 11, enz.

ANTI-VANDALISME.

In de Raadzaal te Goes worden eenige deerlijk verwaarloosde schilderstukken gevonden, op welke onlangs door een der Raadsleden, Dr. Callenfels, de aandacht van 't gemeentebestuur gevestigd werd. Zij gingen bij sommige door, van De Wits hand te zijn, en om te beter hun kunstwaarde te beoordeelen, besloot men dus den Conservator van 's Rijks Muzeum te Amsterdam te raadplegen. Deze kwam weldra en oordeelde, dat zij niet van De Wit waren. Inderdaad was dit dan ook reeds door De Kanter en Dresselhuis, in hun werkjen over Zeeland, meêgedeeld, en als hun maker de welbekende Directeur der Antwerper Akademie in 't jaar 1774, Martinus Jozef Geeraerts, genoemd, dezelfde, van wien ook in St Pieters te Gent en de kerk van 't Heilige Graf te Kamerijk fraai schilderwerk prijkt, en die in de gallerij Lichtenstein te Weenen drie keurige basreliëfs schilderde. De Goesche gemeente-archivaris Dr Soetbroodt Piccardt heeft daarom ook in de *Goesche Courant* van 17 dezer openlijk den wensch geuit, dat men niet verzuimen mocht, ze geheel te doen herstellen; en meldt men ons thans uit Goes, dat daartoe weldra zal worden overgegaan, en de Raadzaal dus, door den lofwaardigen kunstzin van 't gemeentebestuur, weêr in haar ouden luister prijken zal.

Tot advizeurs voor de instandhouding der voorwerpen van vaderlandsche Oudheidkunde, Geschiedenis en Kunst zijn benoemd: Mr. C. Fock, te 's Gravenhage, voorzitter; Dr. C. Leemans, te Leiden, onder-voorzitter; Jhr. Mr. V. E. L. de Stuers, te 's Gravenhage, secretaris; P. J. H. Cuypers, te Amsterdam; Mr. A. J. Enschedé, te Haarlem; E. Gugel, te Delft; Jhr. J. R. T. Ortt, te Haarlem; Mr. C. Vosmaer en J. Weissembruch, te 's Gravenhage.

BRIEFWISSELING MET J. A. ALB. THIJM.

Aan den *Nederlandschen Kunstbode.*

Eerzame Bode,

Gij bracht mij de vorige week het bericht, dat mijn opstelletjen te laat was ontvangen om nog ter eerster gelegenheid door u bezorgd te worden. Ik vond het dan ook in uw zoo even verschenen 2e nommer. Maar hoe vond ik het? Bevlekt met onderscheidene misstellingen. Gij zijt nog jong; gij moet en kunt dus nog leeren: daarom wil ik u uwe fouten bescheidenlijk onder het oog brengen.

Ik begin met een paar bokjens, die machtig veel van onzin hebben. Gij laat mij zeggen, dat de „antwerpsche dekoraties" „met lampions bedropen" waren (2e kol., reg. 24); waar ik geschreven had „met lampionsvet". In de 3e kol. (bl. 10), reg. 17, maakt gij een „smakeloos etiket" tot een „sprakeloos". Gij zult mij moeten toestemmen, dat dit nare fouten zijn. Schier nog onaangenamer zijn mij echter de fouten, die gij meent, dat mijn opstel tot verbetering of verfraaying strekken.

Ik heb mij, zoo als gij misschien wel eens hebt hooren vertellen, de laatste dertig jaar veel bezig gehouden met æsthetische vraagstukken; dat wil zeggen, met het opsporen van de wetten der goede smaak. Het zal u dus niet verwonderen, dat het penetrante woordtjen *smaak* nog al eens een plaatsjen gevraagd heeft in de volzinnen, die ik ten papiere bracht; en zoo is het gekomen, dat ik niet heb kunnen verbergen, of dat woordtjen in mijne schatting een doffer of een duifjen was. Ik heb het woord *smaak*, in den zin van de subjektieve smaak — de smaak, niet dien we proeven, maar waar we meê proeven — dat edele, fijne werktuig, altijd vrouwelijk gebruikt; zoo zijn ook *zaag* en *schaaf* en *zweep* en *greep* (hooivork) en meer andere werkwoordswortels, die als werktuigen beschouwd en gebruikt worden, vrouwelijk. Ik weet niet, of het woord een adjektivaal naamwoord is en of er een thema *sma* bestaat, dat *sma-ig*, *sma-ik* heeft voortgebracht, hetwelk de woorden *smaak* en *smak* (*smakken*, in den zin van hoorbaar proeven) oplevert; dat zoû in Bilderdijk's schatting, afdoende zijn ter rechtvaardiging van het vrouwelijk geslacht. Maar de Amsterdammers, gij weet het, zoo grif als ze zijn met het mannelijk

voornaamwoord, zoo zuinig vallen ze met het mannelijk naamwoord. Wij zeggen schier altijd *de*, bijna nooit *den;* en zoo kan het ons niet hinderen van *de smaak* te hooren spreken; ook met de uitdrukking *der smaak* zoû onze patroon, de Drost van Muyden, zich uitnemend kunnen verstaan; en de regelen *des goeden smaaks* zouden ons, in-tegendeel, zeer schoolmeesterachtig in de ooren klinken. Nochtans legt gij mij in den mond: den „maatstaf van deN publiekeN smaak" (1e kol., 1e reg.).

Er zijn nog vele andere verbeteringen (in mijn oog verslimmeringen) in mijn opstel gebracht, die mij heel slecht aanstaan. Bijv. wie spreekt „*æsthetisch*" zoodanig uit dat het rijmt op een ijzer dat „heet is"? Wie „*plastisch*" dat het rijmt op iets wat tot „last is"? Maar dan moet men ook „*æsthethIEsch*" spellen, al werpt men, bij de verbuiging, de dubbel-letter uit: „æsthetische".

Gij laat mij „liedjens" spellen; terwijl ik geen kans zie van „liedeken" tot onze tegenwoordige uitspraak te komen, dan langs den historischen weg: *liedeken*, *lietgen*, *lietjen;* en moet de *d* er in blijven: „liedetjen" of „liedtjen". De *dj* bewaar ik voor *bosschaadje*, *timmeraadje*, *lastaadje*.

Ten slotte nog deze opmerking. Door de „Heeren Spellings-Maarschalken" heb ik niet zoo uitsluitend de HH. De Vries en Te Winkel bedoeld. Ik weet maar al te wel door wat ernstige gebeurtenis de goede Te Winkel aan zijn „spellingsarbeid", zoo niet „voor goed", dan toch voorloopig, „onttrokken" is. Ik had meer het oog op al de schoone geesten, die sints de Kapitool-beklimming van het Tweemanschap mijner genoemde vrienden, het woordtjen *naauw* nog weêr meer zijn gaan bekrimpen; het breede woord *blaauw* of *blaeu*, als of men het latinizeeren moest, tot *blauw* (= *blav*) zijn gaan versmallen; die Bilderdijks gelukkig verwijderde *verfoeiing*, als een rechte *fraaiigheid* triomfantelijk heringevoerd hebben, en die niet beseffen, dat de zelfde quantiteitswet, die ons het *land* der *Angelen* of *Engelen* niet *Engelland*, maar *Engeland* doet spellen, ons ook *adelijk* en *onmiddelijk*, ja zelfs *rouwinkel* en *touwerk* moest doen schrijven.

Waarde Bode, eer gij in 't vervolg mijn chartabelletjens afgeeft, laat mij zien of er niets aan miskomen is, met andere woorden: *zend mij proef.*

20 *Maart* 1874. J. A. ALBERDINGK THIJM.

ANTWOORD.

Waarde Heer en volvaardig medewerker.

Met eenige bevreemding zag ik uit uw aanhef, dat gij het „leeren" alleen tot de jonkheid bepalen wilt; ik meende integendeel, dat men daar nooit te oud toe werd, en dat een leven, dat niets meer te leeren gaf, luttel belangwekkends hebben zou; doch wellicht is die meening slechts een waan mijner jeugd, waarvan rijper ervaring u al het verkeerde heeft doen inzien. Verschoon in dat geval mijne onnoozelheid. Die zelfde verschooning moet ik u vragen, namens den zetter en corrector van uw schrijven, voor het *sprakeloos*, dat zij in plaats van uw *smakeloos* gesteld hebben. Wat echter het *vet* uwer *lampions* betreft, dat is — tegen uw bedoeling, gelijk nu blijkt — in uw eigen schrijfpen gebleven, en komt dus niet voor hun rekening, hoe *naar* gij 't vinden moogt. De bewaard gebleven copie kan 't u uitwijzen. Aan volkomen onnoodige „verfraaying of verbetering" van uw opstel betuigen zij mij voorts niet gedacht te hebben. Hoewel even afkeerig als gij van een ondragelijk „des goeden smaaks", wisten zij niet, dat gij de gehechtheid aan de amsterdamsche *n*-afbijting zoo ver dreeft van die ook op 't lidwoord toe te passen, uit vrees wellicht, dat men 't anders met de scherpe *e* van den *denneboom*, in plaats van ongeveer met den stommen klinker van *dun*, zou uit spreken. De *t* uit uw *liedtjen* was hun onwillekeurig uit de vingers gegleden, al erkennen zij gaarne, dat gij er, naar uwe zienswijs, alle recht op hadt; en dat gij zoo bang zijt voor den schijn, *æsthetisch* op *heet is* te laten rijmen, en daarom liever dat onoogelijke *iesch* verkiest, was hun maar half bewust. Intusschen beloven zij gaarne, er zich in 't vervolg voor te zullen wachten. Wat mijzelf aangaat, mag ik hun vergrijp aan uw stukjen hun niet al te hoog aanrekenen, daar het mij niet alleen zoo terstond reeds de verrassing, van een niet minder vermakelijk tweede verschaft, maar mij ook het haast nog verrassender nieuwtjen brengt, dat wijlen de spellings-adjudant Te Winkel, in spijt zijner plechtige ter aarde bestelling nu vijf jaren her, alle kans heeft, slechts „voorloopig" aan zijn werkzaamheid „onttrokken" te zijn. Mocht hij ze intusschen nog eens weer opvatten, dan hoop ik, dat hij 't in een minder van den achtergebleven „maarschalk" afhankelijken trant zal doen, dan hij 't helaas vroeger bewerkstelligde, en dan zijn eigen zelfstandige en oorspronkelijke aanleg eigenlijk meêbracht.

Na groete en aanbeveling

21 *Maart* 1874. Uw erkentelijke BODE.

De werkzaamheid van het Tooneelverbond. Mijn onschuldige scherts over den schuimenden kelk den Duitschers over het Tooneelverbond ingeschonken, heeft den secretaris van dat verbond een briefkaart tot mij doen richten, waarop ik — die door mijn lidmaatschap, medewerking aan zijn tijdschrift, en bezoek zijner vergaderingen, herhaaldelijk van mijn belangstelling in zijn streven heb doen blijken — vriendschappelijk, maar nadrukkelijk van gebrek aan behoorlijke waardeering van dat streven beschuldigd word, en mij verder gewezen zie op het toenemend getal leden en afdeelingen, de werkzaamheid dier afdeelingen — op ééne uitzondering na — bespreking der tooneelbelangen, tooneelkritiek, enz. „Dat het hoofdbestuur", heet het ten slotte, „dit jaar minder dan ooit heeft stil gezeten, zal binnen kort blijken; ik hoop dat uw *scepticisme* zich dan openlijk overwonnen zal verklaren". — Waar blijkt, vraag ik, op mijn beurt, van dat *scepticisme?* Heb ik de vruchten, door 't verbond nog af te werpen betwijfeld? Ik vond alleen het tafreel van zijn verleden wat sterk gekleurd, en vermaakte mij met den treffenden indruk, dien dit naar buiten gemaakt had, doch betuig verder van harte gaarne het verbond mijn bijval voor al 't goed, dat het zoekt te doen.

Bathmer drogredenen. De dominee van Bathmen meldt ons, onder dagteekening van 20 dezer, dat geen *weêrwraak* maar *koopmansgeest* de drijfveer is, die — tegen zijn advies — de bathmer kerkvoogden zoo vandaalsch stemt. „Onze president-kerkvoogd" (schrijft hij) „is van bedrijf *koopman*, geboren koopman, koopman in zijn hart" (van de verdere heeren is geen sprake, en schijnen dezen dus geheel in hun president op te gaan); „de geldelijke belangen onzer kerk heeft hij altijd zeer ter harte genomen; met dat gevolg, dat wij in 1870 eèn bijna geheel nieuwe kerk hebben verkregen"; (dat is op zichzelf zeer zeker te prijzen, doch hooren wij thans verder:) „Toen nu" — ver-

volgt de dominee — „in genoemd jaar het muurschilderwerk ontdekt werd, en het onzen president bleek, dat de kunstvrienden er nog al waarde aan schenen te hechten, kwam zijn *koopmansgeest*, gepaard aan zijn ijver voor 't belang der kerk, die aan een orgel dringend behoefte had, op de (*waarlijk allernaiefste*) gedachte, dat dit eene schoone gelegenheid was, om de kerkekas te voorzien van gelden tot den bouw van een nieuw orgel; en toen was het, dat hij sprak: laten zij die 't behoud van 't muurschilderwerk wenschen, dat door geldelijke bijdragen toonen, anders stel ik voor er de witkwast te laten overgaan; en met dat voorstel heeft zich het college tegen mijn —dominee's— advies vereenigd". — Jammer dat de dominee niet wat meer zedelijken invloed op zijn gemeenteleden heeft, en hen zóo van dit voorstel terug wist te houden; hen echter op zulke gronden te willen verontschuldigen, gaat niet aan. Vooreerst zien wij niet, hoe men in de fraaye bedreiging: „geld voor ons orgel, of de witkwast gaat over dat schilderwerk", iets anders dan — als wij 't genoemd hebben — weêrwraak zou kunnen zien. Doch al wilde men dat ook niet, en er met den dominee enkel *koopmanszin* in erkennen, dan moest hij toch beter dan iemand anders weten, dat het — naar de evangelische overlevering — juist zijn Heer en Heiland was, die, op zeer onzachte manier, de *kooplui* uit den tempel dreef. We zouden hem dus raden, in 't belang van 't ook hem ter harte gaande schilderwerk, eens over den daartoe betrekkelijken text te preêken. Wie weet, wanneer hij er de strekking eens helder van uiteenzette, hoe goed dat werken zou, en het Huis des Heeren voortaan uit een ander dan een koopmans-oogpunt leeren beschouwen. 't Verwondert ons zelfs, dat hij, sedert lang van dien kerkvoogdelijken koopmansgeest bewust, niet zelf nog op dien inval gekomen is. Dat ware zeker heel wat lofwaardiger, dan, in plaats van zulk een geest in kerkzaken te bestrijden, hem nog tot verontschuldiging aan te voeren voor de daarmeê gepaard gaande barbaarsche vernielzucht! —

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De leden en gasten van 't haarlemsch teekengenootschap werden l. l. dinsdag avond, in de laatste kunstbeschouwing van 't genootschap, op de rijke verzameling van den Heer Stortenbeker onthaald, en konden daar de moderne nederlandsche teekenkunst in tal van haar schoonste proeven zien prijken. Alma Tadema, Allebé, Apol, Bles, van de Sande Bakhuysen, Bisschop, Israëls, Maris, Mauve, Mollinger, Rochussen, Roelofs enz. waren er allen, in 't eigenaardig schoon hunner kunstgaaf, op de treffendste wijs vertegenwoordigd. Rochussen in niet minder dan een drietal, even uitvoerige als keurige gewrochten, waarin hij in de volle kracht van zijn geestvolle teekenstift uitkomt. Men kon alles zoo veel te meer en geleidelijker genieten, als het bestuur van het Teekengenootschap dezen winter de goede gedachte gehad heeft, de teekeningen, onder doeltreffende verlichting, langs de wanden der zaal te plaatsen, in steê van ze aan tafel rond te laten gaan. De toeschouwers hebben daardoor gelegenheid zich, zoo vaak zij willen, van de eene teekening naar de andere te verplaatsen en onderling van gedachte over haar te wisselen, terwijl de teekeningen zelf minder gevaar loopen, op een of ander wijs gekreukt of beschadigd te worden. —

In de Belgische Akademie is thans de vraag aanhangig, hoe omtrent Rubens' wereldberoemde schilderijen in de Lieve Vrouwen kerk te Antwerpen, te handelen. De schilder Gallait heeft er in de zitting van 5 Maart op gewezen, welk gevaar van bederf zij ter plaatse liepen, en daarom op eene andere elders aangedrongen. Na eene tegenwerping van den schilder De Keyzer, die in die vrees niet scheen te deelen, heeft hij vervolgens, door de HH. Fétis en Alvin ondersteund, het voorstel gedaan, dat 1. de Akademie zich bij de velen zou aansluiten, die wenschen gemelde schilderijen aan het hen dreigend gevaar te onttrekken, en tevens een einde te maken aan de „betreurenswaardige speculacie", waardoor zij veelal aan 't gezicht van het publiek onthouden worden; dat 2. de Akademie verklaren zou het oogenblik daar te wenschen, waarop zij — als eigendom van 't volk — zouden kunnen tentoongesteld worden, om zoo, als alle andere kunstgewrochten in de belgische Muzeën te dienen tot studie der schilders en bewondering der liefhebbers.

In de eerstvolgende zitting, 9 April a. s., zal eene commissie benoemd worden, om het gansche vraagstuk nader te onderzoeken

In de Lieve Vrouwen kerk te Brugge worden thans met het beste gevolg ijverige nasporingen in de kapellen van het koor gedaan. Bij eene van haar zijn de schoonste bogen van de 13e eeuw ontdekt, die waarschijnlijk in de 15e of 16e met metselwerk overdekt en aan 't oog onttrokken zijn. Zij bleken heel diep uitgebeiteld te wezen, doch later overgemetseld en beschilderd. — In de laatste dagen is er in de sacristie tevens fraai muurschilderwerk aan 't licht gekomen, dat nog in goeden toestand bleek.

De parijsche tentoonstelling van schilderijen en andere kunstgewrochten, door Graaf d'Haussonville en Baron Taylor, ten voordeele der van Elzassers en Lotharingers ontworpen, belooft zeer luisterijk te zullen worden. Zij zal in de benedenzalen van 't voorzitterspaleis van 't Wetgevend Lichaam plaats hebben, en zoo ingericht zijn, dat de schilderijen van elk inzender bij elkander hangen. Een geheele kamer is voor de kostbare verzameling van den hertog van Aumale bestemd; verder zullen de Rotschilds, Prinses Mathilde, de Hertogin de Galliera, de Princes van Sagan, Gravin Duchatel, Sir Richard Wallace, en anderen bijdragen en schilderstukken inzenden, tot dusver nooit openlijk tentoongesteld. Ook verschillende gewestelijke Muzeën zullen om bijdragen worden aangezocht. Eigenaardig zal voorzeker ook de hier bij een te brengen verzameling historische portretstukken zijn, thans over 't geheele land in bijzondere handen verspreid, zoodat men er de geschiedhelden en verdere beroemde personen van Frankrijk, door 't penseel van Philippe de Champaigne, Rigaud, Largillière, Greuze, Made Vigierlebrun, en andere fransche schilders vereeuwigd, monsteren kan.

EEN CLAVECIMBAAL UIT DE VORIGE EEUW.

In het pianomagazijn van den heer Smulders te Maastricht, is een hoogst belangrijk muziek instrument aanwezig n. l. een clavecim, afkomstig van een kasteel in de omstreken van Sittard. Het werd in 1734 of 35 vervaardigd door Joannes Josephus Coenen, presbyter et organista cathedralis Ruraemondæ ao. 1735. Het bezit drie claviaturen en is dubbel besnaard. De tonen welke dit instrument voortbrengt zijn allerliefst en zeer fijn, en het maakt daardoor een aanmerkelijk verschil met een hedendaagsche piano. Het deksel bevat een prachtig schilderstuk, St. Cecilia voorstellende, die op het orgel speelt en omringd is met Engelen. Het geheel is goed geconserveerd, de lengte is 2.30 meter en de breedte 0.84 meter. De clavieren zijn vier octaaf en een toon, en bezitten vier registers om zacht en hard te kunnen spelen. Twee clavieren zijn aangebracht op de linkerzijde en de derde voor.

Het bovenstaande werd door mij geplaatst in den Navorscher XXIIIe Jaarg. bl. 568. Daar genoemde heer het clavecimbaal wenscht te verkoopen (zie achterstaande advertentie), zoo geloof ik niet verkeerd te doen de aandacht hierop te vestigen in den Kunstbode; vooral omdat ik gaarne zou zien (met wellicht veel anderen), dat dit kunststuk voor ons land bewaard bleef.—

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.

KUNSTVEILINGEN.

Op 9 April e. k. de uitstekende verzameling nederlandsche etsen en prenten, nagelaten door Dr. de Ridder, in 't Notarishuis te Rotterdam, waarvan de geillustreerde Catalogus door J. Ph. van der Kellen voor *f* 10,— te Utrecht bij de firma Kemink, en te Rotterdam bij den Heer Lamme te bekomen is.

Op 11 April, aldaar, een verzameling van uit- en inheemsche etsen en prenten, nagelaten door een Rotterdamsch liefhebber, waarvan de Catalogus verkrijgbaar is bij den Heer Lamme.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№. 4. 10 April 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL. — Mr. J. E. BANCK. — T. H. DE BEER. — MARCELLUS EMANTS. — Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — G. W. VAN HEUKELUM. — Dr. J. P. HEYE. — R. HOLL. — C. C. HUYSMANS. — J. MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN. — J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE. — J. KNEPPELHOUT. — A. S. KOK. — L. J. LEFÊBRE. — J. H. LELIMAN. — A. C. LOFFELT. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL. — Dr. A. PIERSON. — E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. — J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTEMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — J. A. VRUGTMAN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

Van Maart tot Juni a. s. zal de uitgave den 10en, 20en, en 30en geschieden, om de beide verloopen maanden weêr in te halen.

EEN EN ANDER OVER DE KUNST BIJ 'T MIDDELBAAR ONDERWIJS.

'tIs nu al haast zeven jaren geleden, dat Gorter, aan 't slot van zijn smaakvol opstel „eene tentoonstelling van oude kunst", de behartenswaardige woorden schreef:

a. door de bekwaamste — niet de goedkoopste — kunstenaars in den lande worden naar de schoonste stukken uit het Rijksmuzeum op voldoende schaal etsen, gravures of fotografieën vervaardigd — doch zóó, dat het karakter en de geschiedenis der hollandsche kunst genoegzaam tot hun recht komen;

b. van opgemelde etsen, gravures of fotografieën wordt, op kosten van de schatkist, een stel afgestaan aan elke Hoogere Burgerschool in het Rijk;

c. zoo mogelijk de leeraar in de vaderlandsche taal en letteren, zoo noodig een daarvoor aan elke Burgerschool afzonderlijk aangesteld onderwijzer, zal van opgemelde verzameling gebruik maken, om de jeugd bekend te doen worden met de groote kunst van haar land, en haar gevoel voor 't schoone in te boezemen.

Natuurlijk hebben deze woorden op mij en anderen wel een onuitwischbaren indruk gemaakt, maar de regeering? — Naarmate zij er tot dusver minder zich meê inliet, kan 't zijn nut hebben, als de „leeraren in de vaderlandsche taal en letteren" er aanleiding in vinden ten minste dàt te doen, wat hun met de wet in de hand geoorloofd is, om de verwaarloosde kunst in 't algemeen in eere te brengen.

„Elk naar zijne krachten"! denk ik, terwijl ik dit schrijf, en ik zou dit woord als leenspreuk wenschen te plaatsen boven 't geen ik daaromtrent voor den *Kunstbode* van tijd tot tijd hoop in te zenden, om rekenschap te geven van mijn pogen, de kunst te doen beminnen door *Jong Holland* op de banken der middelbare school. Daar is les in de vijfde klasse der Hoogere Burgerschool, les in de Nederlandsche taal. 't Is de dag van *opstellen* voor de klasse — niet de gemakkelijkste taak voor Jong Holland en zijne leeraren. Vooral niet, omdat het zoo moeilijk is eene dusdanige stof te kiezen, dat de jongelieden niet uit nooddwang alleen, maar uit wezenlijke belangstelling tevens, het gegeven onderwerp bewerken [1]. Zie hier dat onderwerp voor heden: *Iö vivat.* De leerlingen zien u aan, alsof ze zeggen willen, „maar gij schertst immers, meneer"! Intusschen

[1] Den belangstellenden lezer mag ik, voor de nadere uiteenzetting daarvan, verwijzen naar 't *Schoolblad*, n° 13.

hebt gij uwe proefaflevering[1] voor den dag gehaald van de reeks steendrukplaten naar de teekeningen, waarmede *A. V. H.* de kunstvrienden zijner geestige teekenstift thans komt verrassen. „*Iö Vivat*” maar dat is wezenlijk wel aardig”, zegt er één, reeds op 't eerste gezicht der plaat. Gij doet er nog een paar oogenblikken 't zwijgen toe — gij wacht tot de algemeene indruk bij uwe leerlingen voorbij zijn zal, en zij hunne gedachten gaan bepalen tot de afzonderlijke beelden der teekening. Middelerwijl gij de onderscheiden meeningen op 't gelaat uwer jonge vrienden tracht te lezen, verzamelt gij uwe gegevens, om ongemerkt het gesprek te beginnen.

Waarom wel — vraagt gij — de teekenaar die beide jolige jongens, met den arm om elkaârs hals geslagen, in 't midden heeft geplaatst? „Welnu”, zegt er een, „die zijn 't zuivre beeld van den onverbreekbaren vriendenband; dat is *hou en trouw* voor nu en altijd”. 't *Iö Vivat* slingert den band der vriendschap om allen. 't Zijn jongens naar ons hart, die twee. Gij kunt het hun aanzien; alles wat laag en onedel is, verachten zij. Maar vrolijkheid, luidruchtige vrolijkheid in dit gezellig uur — vrolijkheid, nog verhoogd door de bewustheid, dat ook de ernst van den studietijd hun steeds welkom pleegt te wezen! Hef 't glas maar in de hoogte — gij jonge mannen van levensmoed en levenslust, gezond van lichaam, gezond van geest.

En wien anders zou dit feest gelden, dan hem, die daar gezeten is voor de piano. Gun hem een oogenblik tijd, om den blik naar boven te slaan, naar de sfeer der klanken, die zijn speeltuig omhoog zendt. Is hij jarig? heeft hij de medaille behaald op die „kranige” prijsvraag? Waarom is het, dat de wijn hier bij stroomen vloeit op kosten van den gullen gastheer in zijn huisjapon? Maar zie de uitwerking der muziek. Rondom de piano zijn ze allen in vervoering, en vlak achter den speler zit de zwevende dichter, die van zenuwachtige aandoening zoo loodrecht naar boven ziet, dat 't edele vocht uit het glas, in zijne rechterhand, gevaar loopt over den rand te storten.

Nostrorum sanitas!...... Heerlijk, heerlijk — het is ons goed hier te zijn! Maar zie nu ook eens dat verrukkelijke gezicht van den zittende naast het jolige paar in 't midden. Neen, maar die is bepaald dichterlijk. Laat hem eerst de laatste klanken ten einde brengen; als hij dan nog in die houding zitten blijft, zullen wij 't er voor houden, dat de wijn al zoo veel deel heeft aan zijn „onbetaalbaar” gezicht, als de muziek van den gastheer.

Doch de jongeluïtjens worden wezenlijk ongeduldig. Reeds driemaal zeide er een van de klasse: „als gras, meneer! als gras”!

Verledenweek voor 't laatst thuis gegeten. Is door vader en een vriend van vader naar Leiden overgevoerd. Zoo, jij komt dan toch eindelijk ook? Pak aan, dat glas! Drink uit, zeg ik je! Kijk me aan — hou' je mond dicht! Zoo, drinken zal je!

Wie dat zegt? „Dat is zeker een oud gediende, meneer! Wat is hij woedend! Maar hij zal hem geen kwaad doen, den groene — geen nood! Och, dat de bleeke Goedbloed eens wist, hoe ook deze boosheid slechts spel is. Die krachtige vuist op zijn schouder mag angst aanjagen, pijn zal hij niet veroorzaken.

[1] *Jeugd. Studenten-Schetsen, geteekend door A. V. H*, op steen gebracht door C. C. A. Last. Arnhem, firma Nijhoff en Zoon.

Laat de reus zijne oogen uit de kassen draaien en den verlatene met vernietiging dreigen — er is geen gevaar! Gevaar? als morgen, overmorgen deze of gene „ploert” van de onervarenheid des sluikharigen jongelings mocht willen misbruik maken, dezelfde oogappels zouden weer uit hunne kassen schijnen te vallen, om den ploert te verdelgen!

Onedelmoedig? Neen, onedelmoedigheid is 't niet! Hardhandsch, ja, dat is de „opvoeder” van den „groen”. 't Is toch noodig, dat een student leert zijn jas los te dragen; hij behoeft zich toch niet aan een stropdas rondom een stijven vadermoorder te verhangen! Hij dient toch kracht in de knieën te krijgen, om rechtop te kunnen staan, en plaats te leeren vinden voor zijne linkerhand, die hem thans zoo jammerlijk in den weg hangt!......

„Staan de studenten zoo in 't hemd, meneer? met de bloote borst — of zijn er maar twee, die ditmaal eene uitzondering mogen maken, omdat ze 't ook zoo heel warm krijgen?”

Maar het wordt tijd aan ons gesprek een einde te maken. Er moet iets voor ieders keuze en lust overblijven. Daarom werd er ook niet gesproken van den algemeenen indruk, dien de teekening maakt! Men beproef zelve eens, zijne denkbeelden daaromtrent in woorden te brengen, men is thans aan de stof voor een opstel geholpen. — Zoo iemand de keuze der plaat minder gelukkig mocht achten, hij wete dat ik niet zoo zwaartillend ben. Natuurlijk, etsen en gravures en fotografieën naar de meesterstukken onzer oude en hedendaagsche kunstenaars, we zouden ze naar den eisch weten te waardeeren; en wil men — overeenkomstig Gorters voorstel — ze ons ter hand stellen, ze zullen ons van harte welkom zijn; maar niemand kan van een of ander leeraar verlangen, dat hij zich uit eigen beurs de uitgave daartoe getroosten zal. Hij neemt dus voorloopig wat hem bij gelegenheid bruikbaars ter hand komt. Allicht dat het zijn leerlingen aanspoort, met eenige meerdere nauwkeurigheid en belangstelling naar de voortbrengselen der beeldende kunst het oog te richten, dan zij weleer deden.

Zieriksee, 16 Maart '74. A. W. STELLWAGEN.

DE KUNST IN ONZE WOONHUIZEN.

Bij zijn bespreken van 't „gemis aan kunstzin” wees de Heer Grandia[1], ten blijk daarvan, ook vooral op den „bouwstijl onzer woningen, en de schreeuwende kleuren onzer meubelen en vertrekken”, en dezelfde Jacob Falke, wiens opmerkingen omtrent onze uitstalling te Weenen wij vernamen, heeft onlangs de tweede uitgave van het lezenswaard geschrift het licht doen zien, waarin hij breedvoerig over de toepassing der kunst in het inrichten, meubelen, en opsieren onzer woonhuizen handelt[2]. Langs historischen weg leidt hij ons daar eerst bij de volken der oudheid, die der middeleeuwen en van den lateren tijd rond, om er ons bouw en inrichting der woningen te doen gâslaan, en ontvouwt daarop al de vereischten van het hedendaagsche woonhuis, zal het aan de wetten van den goeden smaak

[1] Zie het stukjen omtrent kunstnijverheid in 't vorig nommer.

[2] *Die Kunst in Hause. Geschichtliche und kritisch æsthetische Studien über die Decoration und Ausstattung der Wohnung*; 2te Auflage, Wien, Carl Gerolds sohn, 1873.—

ten volle beantwoorden. Op wanden, vloer, en zoldering zijner vertrekken vestigt hij achtervolgens de aandacht, en geeft velerlei wenken to hun gepaste inrichting en opsiering, Tegen 't eenv ormige vlakke stucadooren, met of zonder middenversiersel van 't plafond, verzet hij zich met kracht, en doet opmerken, hoe daardoor een ruim veld voor kunstvaardige en smaakvolle versiering verloren gaat. Veel beter de balken der zoldering zichtbaar gelaten, en, even als het tusschenvak, in smaakvolle verscheidenheid beschilderd. Het tapijt, niet opzichtig van patroon, en donkerder van tint dan 't behangsel of de kleur der wanden, en dezen ook zelf niet al te licht — ten zij in een uit zichzelve donkere kamer — en in harmonische samenstemming met de verschillende daartegen geplaatste meubelen. Die meubelen, op hunne beurt, moeten door smaakvolle bewerking en geen pronkzieke overlading van aangebracht bijwerk, uitmunten. Juist in dit opzicht is sedert de laatste jaren, en de parijsche tentoonstelling, het oog opengegaan, en de wansmaak van vroeger voor een beter oordeel geweken, dat ten krachtigste moet bevorderd en aangekweekt worden.

IETS OVER DEN ACHTERUITGANG VAN HET DUITSCH TOONEEL.

In No. 2 van dit blad wordt uit *Die Litteratur* de volgende opmerking aangehaald, naar aanleiding van hetgeen vermeld was omtrent het nederlandsch tooneelverbond: „Sollte es nicht an der Zeit sein, in Deutschland Aehnliches in Bewegung zu setzen? Ein Verein für Hebüng der Nationalbühne könnte hier nicht minder vorzügliches leisten."

Deze aanhaling bracht mij een gesprek te binnen, dat ik onlangs met eene begaafde duitsche actrice over het verval van het duitsch tooneel had. Voor een veertien dagen heeft Mevrouw Herzfeld — zij was het — te Mannheim de rol van Antigone in het treurspel van dien naam vervuld. Men weet dat dit stuk in het duitsch vertaald is, en de koren door Mendelssohn-Bartholdy op muziek gezet zijn. Over het uitnemende zijner compositie behoef ik niets te zeggen. Maar ik zou haar liever op zichzelve hooren, dan in verband met de rollen die in het treurspel *gesproken* worden. Uit dit kunstmatig aangebracht verband, is een vereeniging van spel en zang, treurspel en opera ontstaan, die niet bevredigt. Men kan zeker hieraan te gemoet komen door den text der koren voor zich te nemen en dien na te lezen, maar op het gebruik van dit hulpmiddel mag een voorstelling toch niet berekend zijn. Neemt men daartoe zijne toevlucht niet, dan wordt de draad der handeling gedurig afgebroken, daar men natuurlijk niet verstaan kan wat de koren uitspreken. Vooral tegen het einde, waar het koor Antigone hard valt, en deze zich verdedigt, wordt dit zeer hinderlijk. Men verneemt dan het afweren van beschuldigingen, waarvan men het bestaan zelfs niet vermoedt.

Maar ik wilde geen kritiek der *Antigone* schrijven, gelijk zij met medewerking van Mendelssohn voor het duitsche tooneel is ingericht. Ik wilde maar zeggen, dat ik Mevrouw Herzfeld in de rol van *Antigone* gezien had, haar daarna ontmoette, en mij bij die gelegenheid over het duitsch tooneel in het algemeen met haar onderhield. ook zij geloofde, dat het duitsch tooneel aan het dalen is, en deed mij daarvoor eene verklaring aan de hand, die mij trof en hier eene plaats moge vinden.

Valt er — want ik heb dezen kleinen omweg noodig om op mijne mededeeling te komen — valt er op de Antigone, als *schouwspel* bezien, niets aan te merken? Is geheel het laatste tafereel bijzonder natuurlijk? Daar wordt Hemon, Kreon's zoon, uit de grot, waar hij zichzelven gedood heeft, naar het paleis van zijn vader gedragen en — voor dat paleis nedergelegd. Kort daarop gaat de deur van Kreon's woning open: op den drempel ligt dwars voor de deur het lijk van zijne gade, die evenzeer een eind aan haar leven heeft gemaakt. Bij dat lijk treuren twee jonge vrouwen. Men stelle zich nu de positie voor die daaruit ontstaat: Kreon kan niet wel het lijk van zijn vrouw bij dat van zijn zoon, of, omgekeerd, dat van zijn kind bij dat zijner echtgenoote leggen, ten einde het beweenen van beiden tegelijk zichzelven gemakkelijker te maken. Hij kan evenmin zoo voor het lijk van zijn zoon gaan staan, dat hij tevens het lijk van zijne vrouw ziet; in dat geval toch zou hij den toeschouwer den rug toekeeren. Hij kan eindelijk, nog minder, achter het lijk van zijn vrouw zijne stelling kiezen; want dan zou hij eerst daar overheen moeten stappen; dit lijk toch — wij zagen het — ligt dwars voor de deur. Terwijl hij dus, met het aangezicht naar den toeschouwer, zich voor het lijk van Hemon bevindt, en daar zijne weeklachten uitstort, ligt zijne vrouw achter hem. Bij het onnatuurlijke, dat een zoon, dood, *voor*, en de vrouw, dood evenzeer, *in* de deur ligt, voegt zich noch het onaangename gezicht van een naar den schijn onbeweend, immers niet aangezien lijk.

Het is goed dit of iets soortgelijks op te merken, daar het altijd goed is helder uit de oogen te zien, maar daaruit volgt nog niet, dat het goed zou zijn dit, ware men er toe in staat, te verhelpen.

Integendeel — en hier vind ik gelegenheid Mevrouw Herzfeld's verklaring van het verval des duitschen tooneels te plaatsen — integendeel, volgens deze begaafde actrice, en die blijkbaar over hare kunst heeft nagedacht, was het sinds jaren de groote fout van dat tooneel, veel te veel aan de zoogenaamde *natuurlijkheid* te offeren. Daardoor was het vervallen tot hetgeen men met een kunststerm *realisme* pleegt te noemen.

De opmerking werd in het voorbijgaan door haar gemaakt, maar zij bracht mij later tot nadenken, en tot het opsporen van het verband tusschen het verval van een tooneel en zijn streven naar al te groote natuurlijkheid.

Inderdaad, het tooneel is eene groote fictie, berustende op eene stilzwijgende overeenkomst tusschen de kunstenaar en ons. Wij veroorloven hem onzerzijds, als de onmisbare voorwaarde waarop hij alleen arbeiden kan, het gebruik van een tal onwaarschijnlijkheden; en hij van zijn kant belooft ons daarvoor onze belangstelling te wekken, ons te roeren of te vermaken. Is dat verdrag eens aangegaan, dan mogen wij, mits de kunstenaar geve wat hij beloofd heeft, niet in de bijzonderheden er op terugkomen. En waarom niet? Omdat eene lange ondervinding geleerd heeft, dat alleen, uit kracht van een dergelijk verdrag dramatische werking mogelijk is. Al dat uitwendige, dat zooveel onwaar-

schijnlijks *moet* behelzen, is slechts bijkomstig. De hoofdzaak is bijv. in de tragedie, dat allerlei edele en verhevene gevoelens bij ons worden opgewekt. Geschiedt dit, dan is het doel bereikt, dan hebben wij kunstgenot gesmaakt. Wil men daarentegen alles volkomen natuurlijk hebben, dan maakt men zich vooreerst schuldig aan inconsequentie, daar toch nooit alles in volstrekten zin natuurlijk te krijgen is, maar bovendien, en bovenal: men tracht dan aan een minder kwaad te gemoet te komen, om zich een grooter kwaad op den hals te halen. In sommige opzichten stijgt de natuurlijkheid, de platte waarheid, maar in alle opzichten neemt de dramatische werking af. Van hetgeen tot het wezen behoort, wordt de aandacht afgeleid, en gevestigd op hetgeen bijzaak is. Men bevindt zich allengs op een hellend vlak; want wil men eens het natuurlijke tot elken prijs, zoo is er geen reden bijvoorbeeld, om niet op het tooneel een boerenmeisje, dat van haar werk komt, in een toestand voor te stellen, waarbij een bleeker watertanden zou.

De waarheid op het tooneel vinde dus hare grens in de schoonheid, en deze schoonheid blijve van dien aard, dat zij ten slotte zich altijd richten kan door oog en oor tot den geest. De geest alleen heeft in den schouwburg recht op volkomene bevrediging.

Gisteren hadden wij in Mannheim den Julius Cesar van Shakespeare; doch daarover eens bij eene volgende gelegenheid.

Heidelberg. A. PIERSON.

DE PRENTVERZAMELING-DE RIDDER, EN HAAR CATALOGUS.

Op 't Notarishuis te Rotterdam heeft dezer dagen de verkooping plaats eener even tal- als belangrijke verzameling nederlandsche etsen en prenten, met enkele teekeningen en kunstwerken, sedert jaren door den kunstlievendsten aller artsen, den utrechtschen Dr. de Ridder, met oordeel en smaak bijeen gegaârd, en door zijn vriend Ph. van der Kellen wetenschappelijk beschreven en in haar volle waarde geschetst. Alle tot dusver niet of min volledig en nauwkeurig beschreven prenten, die een beter waardeering verdienden, zijn daarin naar den eisch omschreven en tot kennis van den lezer gebracht, terwijl aan de grootere uitgaaf tevens een dozijn platen is toegevoegd, door den Heer Boland gesneden, en een kleursteendruk — naar een landschap van Hercules Seghers — door Grolman vervaardigd. Zoo is het werk — naar den wensch van den schrijver — van blijvende waarde voor de geschiedenis der kunst en haar belangstellende beoefenaars, en heeft zeker meer dan een van deze naar Rotterdam gelokt, om er de reeks van portefeuilles in oogenschouw te nemen, waarin de Ridders verzameling vervat is. Van der Kellen leert hun, hoe er een onbevooroordeeld oog in te slaan, dat zich niet aan den ijdelen maatstaf bindt, door den meerder of minder prijs tot dusver betaald, aangegeven, maar naar de wezenlijke waarde zelve, gelijk die uit zijn beschrijving blijkt.

Wel zal ieder beschouwer van de Ridders kunstschat het met haar smaakvollen en oordeelkundigen beschrijver eens zijn, dat de maar al te waarschijnlijk helaas! aanstaande verdeeling van al haar rijkdom, voor een goed deel wellicht zelfs over 's lands grenzen, te betreuren is, en zij verdiend had bijeen te blijven. Mochten, naar zijn wensch, althans haar meest belangrijke nommers ten onzent blijven! Gelukkig is daar meer kans op, dan wanneer 't een verkooping van schilderijen gold. De vereischte geldsom is zooveel geringer, en de verzamelaars zooveel meer. En wat valt er hier al niet voor hen te bikken! Zij hebben daar het lijstjen der belangwekkendste nommers maar eens voor in te zien, door van der Kellen vóór den Catalogus gesteld, en dat op zich zelf reeds zulk een aantal bevat.

Te gelijk met die van de Ridder is een andere kleinere verzameling etsen en prenten van alle scholen, van een rotterdamsch liefhebber herkomstig, voor de belangstellenden ter inzage gesteld, en zal na den verkoop der zijne geveild worden. De daarvan gedrukte Catalogus bevat echter uitsluitend de namen der prenten en hun vervaardigers, en doet dus voor den beredeneerden van van der Kellen in geschiedwaarde verre onder. In een volgend nommer hopen wij in de gelegenheid te zijn, een en ander omtrent den afloop van beide veilingen meê te deelen.

JACOB VAN CAMPEN, BOUWMEESTER NA ZIJN DOOD.

Tusschen de Heeren A. N. GODEFROY en C. N. WYBRANDS is verschil ontstaan of de *Amsterdamsche Schouwburg* (van 1665—1772) naar het ontwerp van JACOB VAN CAMPEN opgetrokken is.

Als bouwmeester heeft hij daarbij geen dienst gedaan; dat is eene uitgemaakte zaak. Als iemand in 1657 sterft, kan hij niet in 1664 en 1665 den bouw besturen. Toch schijnt dit niet ieders gevoelen te zijn. In de *Historische Galerij* te Amsterdam is een schilderij van HEIN J. BURGERS, die JACOB VAN CAMPEN voorstelt. Met den rug naar den Westerkerk, waar zich een fraai verschiet uitbreidt, vertoont zich daar onze bouwmeester op den omgang van den stadhuistoren. Een kalkbak staat naast hem. In zijn hand houdt hij de teekening. *De wereldkloot*, door *Atlas* getorscht, is ter rechter zijde zichtbaar. Hieruit blijkt, dat VAN CAMPEN dit bezoek, minstens zeven of acht jaar na zijn dood, aflei; want volgens *resolutie* van 23 Juli 1664 werd „Francois Hemony geauthoriseert, om omtrent 2000 ℔ coper te copen, to het maken van de *sphaera mundi*, die staen sal op de Atlas", gelijk ook eerst den 31sten Januari 1664 bevolen werd den toren op te richten.

Om tot het eerste geval weder te keeren, J. VAN CAMPEN *kan* een teekening ontworpen hebben, waar *de schouwburg* naar werd gebouwd. Het geloof van den Heer WYBRANDS is op dit punt sterker dan dat van THOMAS. Hij beroept zich om het te staven op „de meesterlijke inrichting van den schouwburg, die in zijn tijd ook door buitenlanders zeer geroemd werd". Maar waarom — vragen wij — dan die voortdurende herstellingen? En kon men van alle plaatsen wel goed op het tooneel zien? Was er niet een donkere hoek? Waarom noemt geen der stedebeschrijvers J. VAN CAMPEN? Verder dient als bewijs, zijn herhaalde vermelding als bouwmeester bij verschillende schrijvers. Dit is inderdaad zoo. Bij zeer vele leest men het. Maar zijn ze te ver-

trouwen? Hoe licht kon die naam overgebracht worden op den man, die hem zelfs niet in den bloede bestond! De roem des stichters van 's werelds achtste wonder stelde juist in dat tijdperk dien van al zijn medestanders in de schaduw. Daarenboven de eerste *Schouwburg* bralde met haar NICOLAAS VAN CAMPEN... er was slechts eene schrede te doen, om den roem van JACOB VAN CAMPEN aan het nieuwe gebouw te verbinden. WYBRANDS volgende aanhaling kan den twijfel niet smoren: „Vóór mij ligt een portret, door den beroemden tooneelspeler en graveur Jan Punt met het onderschrift: Jacob van Campen... Architect van 't Nieuwe Schouwburg...; verder een geschiedenis van den schouwburg in handschrift (afkomstig uit de eerste helft der voorgaande eeuw), waar Jacob van Campen, den bouwheer van een menigte praalgebouwen in Holland en elders... van verscheidene graftomben van Batavische zeehelden... van het prachtige Amsterdamsche stadhuis, geschat voor het achtste wonder van de wereld", ook genoemd wordt de bouwmeester van den schouwburg te Amsterdam" [1]. Deze laatste plaats vooral legt weinig gewicht in de schaal. Zij gunt J. VAN CAMPEN de rust des grafs niet, maar laat hem nog na zijn dood voor de verleiding van Adam en Eva boeten. WYBRANDS maakt zich aan het slot van zijn artikel aan dezelfde tegenstrijdigheid schuldig. „Ik meen echter vooralsnog — schrijft hij — met de opgegeven bronnen en de boven aangevoerde waarschijnlijkheidsgronden te kunnen volstaan, en recht te hebben aan *Jacob van Campen, als bouwmeester* (!?) *ook van den schouwburg te blijven gelooven*, zoo lang men mij niet een anderen bouwmeester kan noemen, wiens aanspraken op de eer „met authentieke acten of bewijzen gestaaft" kan worden."

„Onze twijfel is hierdoor niet weggenomen. De aangehaalde plaatsen, zijn uiterst zwak. Wij keeren de zaak om, en gelooven niet eerder, dat JACOB VAN CAMPEN de ontwerper van het plan (bouwmeester in geen geval) is geweest, voor dat authentieke acten ons het zwijgen opleggen. Mogen wij den heer WYBRANDS tot dit onderzoek uitnoodigen? Hij is de aangewezen persoon. Voor hem staat het archief van het Weeshuis open, en daar zal men het moeten vinden.

Als men in aanmerking neemt, dat JACOB VAN CAMPEN van den 17den April tot den 1sten December 1654 voor 't laatst in Amsterdam is geweest, om zich met den bouw van 't stadhuis te bemoeien, wordt het zeer waarschijnlijk, dat hij toen reeds ongesteld werd, om drie jaar later te sterven. En zeer zeker mag men dit aannemen, als hij gemist wordt bij de plechtige inwijding van zijn kunstgewrocht, den 29sten Juli 1665. Hoe zouden burgemeesteren den bouwmeester vergeten, als zij zelfs „in danckbaerheyt alle de dominees yder een vaetjen rinsewijn t'huis" zonden! Had hij dus het bewuste plan ontworpen, het zou vóór 1654 geschied moeten zijn; dat is tien jaar vóór den bouw. De vraag wordt nu nog lastiger.

Een blik in den *Schouwburg* van 1665—1772 geeft ons ook weinig licht. Moge men bij het zien der festoenen op de tweede gaanderij en aan de zoldering een oogenblik aan JACOB VAN CAMPEN denken..... het kale bekleedsel der eerste gaanderij verwerpt dit gevoelen. Bovendien was het oude poortje aan den ingang blijven staan, iets dat tegen het karakter van den „ingenieur" indruischt: hij hield er niet van om half werk te doen. Het is bekend, hoe lastig hij op dit punt was.

Wij verkeeren omtrent deze zaak in 't duister en vragen om licht.

Amsterdam,
1 April 1874.

J. H. RÖSSING.

Mij dunkt, dat het verlangde „licht" in zoover althans wel verkregen is, dat er aan geen van Campen als bouwmeester te denken valt, en wij gerustelijk kunnen aannemen, dat deze naam alleen door verwarring met den bouwkundigen amsterdamschen raad en weeshuis-regent van 1637, Nikolaas van Campen, en van 't eene bouwjaar met het andere, hier ter kwader uur is ingeslopen. Wij zien dezelfde verwarring in den *Navorscher* van 4 April l.l. door den Heer Kramm op nieuw aanrichten. „Ik heb mij bij Wagenaar nedergelegd", schrijft deze aldaar (bl. 167), en beroept zich voorts op de door Wag. aangehaalde dichtregels van Pels, zonder te bedenken, dat zoowel Wagenaar als Pels hier niet — gelijk Kramm — aan den bouw van 1664, maar aan dien van 1637 denken, en wij dus met een verwijzing op hen, niet in 't minst gebaat zijn. Zeker ware 't intusschen belangrijk te weten, wie het bouw plan van 1664 werkelijk ontwierp en, even als N. van Campen dien van 1637, den herbouw van den Schouwburg in 1664 bestuurde. Gelijk Rössing doet opmerken, zullen daarvoor de weeshuis-bescheiden het best geraadpleegd kunnen worden, en moge dus Wybrands of een ander zich daarmeê weldra eens onledig houden.

V. VL.

VANDALISME.

Voor de Commissie van onderzoek omtrent de vorderingen van keizerin Eugénie in Frankrijk, is, uit het verhoor van den bekenden Graaf Palikao. een en ander aan 't licht gekomen omtrent de barbaarsche wijs, waarop het fransche leger onder zijn bevel, in der tijd, in 't zomerpaleis te Peking heeft huisgehouden. Dit omvangrijke gebouw, in den vorm van een paralelogram, van 't welk de beide langste zijden wel een uur lang waren, bevatte binnen zijn versterkte muren anderhalf dozijn paviljoenen, elk tot de bewaring van verschillende zaken van waarde bestemd. Een hunner lag vol zij, door de zijdewerkers opgebracht, als die gehouden waren, het eerste stuk dat zij afwerkten aan den Keizer van 't hemelsche rijk te geven. Een deel daarvan werd door de fransche ruiters gebruikt, om er hunne paarden meê vast te binden. Een ander paviljoen was vol schilderstukken die, ten getale van wel 4,000, de gansche geschiedenis van Sina afbeeldden. De soldaten, zich om hun kunst of geschiedwaarde niet bekommerende, trapten ze stuk en stookten er 't vuur mede op, zoodat er nauwelijks 200 behouden bleven, 14 van welke in 't bezit van den Graaf geraakten. Verder was er nog een wagenpaviljoen, waarin prachtige koetsen gevonden werden,

[1] Handelsblad van 23 Februari en 5 Maart 1874.
De aangehaalde plaatsen over het stadhuis zijn ontleend aan den uitstekenden arbeid van A. W. KROON: *Het Amsterdamsche stadhuis* (*thans paleis*) 1625—1700. *Zijne geschiedenis, naar onuitgegeven officiele bronnen bewerkt. Amsterdam, H. Parson Jr.* 1867.

den sineeschen keizer in 1818 door een engelsch gezantschap aangeboden, en sedert dien tijd niet meer gebezigd; het ijzerwerk was er dan ook van losgegaan, en het leêr zoo hard als hout geworden. Een ander weêr was vol bont, evenmin als de rest voor de roof-en vernielzucht der fransche manschappen veilig.

De Heer A. W. KROON schreef in 1867, over den arbeid van QUELLIEN voor het stadhuis, het volgende:

„Ten gevolge van ons onbekende oorzaken is slechts een zeer gering gedeelte der door Quellien vervaardigde modellen bewaard gebleven en gered uit de schier algemeene ramp, welke deze kunstwerken heeft getroffen. Zij bevinden zich thans in den zetel der Akademie, in het leven geroepen ter uitbreiding van den lust tot beoefening der schoone kunsten en eene verhoogde waardeering harer plastische uitdrukking. Hetgeen tot heden is overgebleven van Quelliens modellen hangt daar verspreid in gangen en op corridors, of ligt op en over elkander op een der zolders. Ter wille van den roem des mans, die ze vervaardigde, en van het doel, waartoe ze hebben gediend; in naam van den eerbied, welken ieder voor een kunstgewrocht, voor een historisch gedenkstuk koestert of behoort te koesteren, uiten wij den wensch, dat zij spoedig een voegzamer plaats zullen erlangen, dan hun thans is toegewezen."

„Uit de schipbreuk zijn gered en tot heden bewaard gebleven: het model van het oostelijke of van 't voorfrontespies, breed ruim 4 en hoog ongeveer 1 el; de modellen van de drie groote basreliëfs zich bevindende in de Vierschaar, hoog 7, breed 6½ palm (zij stellen voor de rechterlijke uitspraak van Salomo, en de bekende geschiedenis van Brutus en die van Seleucus); de modellen van de volgende basreliëfs, welke de groote Galerijen versieren, als Diana, Cybele, Mars, Jupiter en Saturnus, hoog 5 en breed 3 palm; bovendien een model van Jupiter en een Saturnus, hoog 7½ en breed 5 palm, afwijkende van de conceptie in de reeds vermelde basreliëfs gevolgd".

„Deze basreliëfs zijn vrij ongeschonden bewaard gebleven. Buitendien treft men in zeer vertrouwelijke nabijheid van elkander aan de modellen der „bedrukte" en „gevangen" vrouwen (hoog 7 palm), welke in de Vierschaar staan; een model van eene Gerechtigheid, hoog ongeveer 8 palm, afwijkende van de Gerechtigheid welke in de Vierschaar wordt aangetroffen; een model van Atlas (hoog 8 palm), benevens eene menigte gave en meer of minder beschadigde gedeelten van het model door Quellien voor het achterfrontespies vervaardigd, dat misschien in zijn geheel zou kunnen worden saamgesteld, benevens vele andere modellen, over welker toestand slechts bij gissing kan geoordeeld worden". —

Heeft men sedert — vraagt een belangstellend Amsterdammer — aan het rechtmatig verlangen van den heer KROON voldaan?

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

In het bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediende verslag omtrent den toestand der Rijks-akademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, wordt door de Commissie eener toezicht over die instelling op de wenschelijkheid gewezen der uitbreiding van het getal docenten, waarin naar haar oordeel zal kunnen worden voorzien door de aanstelling van leeraren in bijzondere vakken; zoodat niet voor alle onderdeelen van het onderwijs hoogleeraren zullen behoeven te worden benoemd. De commissie vestigt hierbij ook het oog op de verstandelijke en letterkundige ontwikkeling der kweekelingen.

Aan bedoeld verslag wordt voorts het volgende ontleend:

Het aantal leerlingen dat op 31 December 1872 slechts 28 bedroeg, is op 31 December 1873 tot 41 geklommen. Van de 41 leerlingen zijn 31 ingeschreven voor alle lessen, 14 voor de lessen die vier of meermalen 's weeks worden gegeven, en 6 uitsluitend voor den cursus in de schoonheidsleer en kunstgeschiedenis. Van de bijwoning der wetenschappelijke lessen kan niet in allen deele een even gunstig getuigenis worden afgelegd, als van die in de afdeelingen teeken- en schilderkunst en andere vakken. — Sommige jongelieden toch schijnen niet genoegzaam doordrongen van de hooge waarde en de onmisbaarheid van het wetenschappelijk onderwijs. — De bevordering van een trouwer bezoek der wetenschappelijke lessen maakt, zoowel bij de professoren als bij de commissie, een punt van ernstige overweging uit. — De verzameling boeken en prentwerken werd wederom door eenige aankoopen vermeerderd, vooral van Duitsche en Fransche werken over de geschiedenis der kunst en der kunstenaars en over de æsthetiek. —

De grondslag van het nieuwe akademiegebouw is reeds gelegd, doch de bovenbouw nog altijd niet toegewezen.

In de haarlemsche raadvergadering van Woensdag 1 April is, op voorstel van den burgemeester, besloten tot overneming voor 't gemeente-Muzeum van het gezicht op de groote kerk, door Mr. Enschedé uit de verzameling Quarles aangekocht, en dat op naam van Wanman (?) ging, doch thans gebleken is van niemand anders dan *Pieter* Wouwerman te zijn. Uit de verzameling van Dr. Van der Willigen besloot men tevens, voor een gelijke som als dit van Wouwerman (*f* 500), een gezicht derzelfde kerk van binnen aan te koopen, in 't jaar 1693 door Izaak van Nickele geschilderd, en dat van dezelfde hand, op de veiling Quarles verkocht, in kunstwaarde overtreffend. Ook een schilderstukjen van ouder dagteekening, Kenau Hasselaar met een drietal andere personen uit het beleg van Haarlem voorstellende, werd voor *f* 100 bij dezelfde gelegenheid voor 't Muzeum verworven.

Den 30 en 31 Maart l.l. hebben te Amsterdam de beide aangekondigde veilingen in den Brakken Grond plaats gehad. De daar voorkomende oude nederlandsche kunst was deels in den treurigsten staat, deels van geheel andere hand, dan op de schilderijen geteekend stond. Voor zoover ze echt, en niet te zeer verwaarloosd en door overschildering bedorven waren, brachten ze betamelijke prijzen op. De Van Dijk (No 34) werd voor *f* 1300 door den Heer Pappelendam gekocht; een Van Goyen (No 29) gold *f* 260, een Huchtenburg, *Italiaansche Paardenmarkt* (No 40) *f* 240; een J. D. de Heem (No 34) *f* 160, enz. Een lang vermiste en bij Westhreenen verloren geachte Jan Steen, die echter mede veel geleden had en bijgewerkt was, bracht *f* 1350 op. — Veel belangrijker dan die dezer oude, was de veiling der nieuwe schilderijen zoo van deze verzameling als die van den Heer Nunes met haar uitgelezen stukken van Bosboom, Israëls, Rochussen, Waldorp, Bles, Koekkoek, L. Meyer, enz., en van welke o. a. de Keukenklooster van Bosboom voor ruim *f* 3400, Israëls keurige In de verwachting voor *f* 5400, zijn thuiskeerende Visscher voor *f* 2200, de Lieste (No. 227) voor *f* 300, de Nuyen en Rochussen (No. 250) voor *f* 440, de Waldorp (322) voor *f* 1200, de drie leeftijden van Willems (No. 328) voor *f* 3580, de Koekkoek (212) voor *f* 3000, de Bles Nunes, (No. 2) voor *f* 540, de beide Koekkoeks (No. 23, 24) voor *f* 3200, de L. Meyer (32) voor *f* 1110, de Verschuur (54) voor *f* 800, Rochussens *Rendez-vous* voor *f* 320, zijn artilleristen in 't kamp te Millingen voor *f* 1040, zijn Oranjerie te Versailles voor *f* 760, verkocht of opgehouden zijn.

Het Muzeum te Brussel is met twee fraaye portretstukken van Rubens verrijkt, uit de nalatenschap der gravin van Beaufort herkomstig, en door hare erfgenamen afgestaan. Hij vervaardigde ze in 't jaar 1618, toen hij in zijn volsten bloei was. — In

den Kunstkring (*Cercle artistique*) aldaar is sedert eenigen tijd Davids bekende schilderij, Marats dood voorstellende, en uit de verzameling van Prins Napoleon herkomstig, tentoongesteld.

Den 4en Mei aanstaande wordt in 't hertooglijk paleis te Brussel de *aquarellen*-tentoonstelling geopend, de 15e sinds in 1858 de *Vereeniging* daartoe tot stand kwam, van welke sedert October l.l. een der oprichters, Madou voorzitter, Cesar dell'Acqua penningmeester, en Emile Greyson secretaris is.

Vereeniging voor Kunstnijverheid te Parijs. De centrale vereeniging voor Kunstnijverheid, in 1864 te Parijs opgericht, en door haar fraaye tentoonstelling van 1865 en 1869 bekend, doch die door den oorlog van 1870 wat in verval geraakt was, is thans uit haar tijdelijken slaap herrezen. Van een genootschap door vrijwillige bijdragen in stand gehouden, is zij daarbij tevens tot een naamlooze vennootschap met veranderlijk kapitaal geworden, zonder daarom in 't minst van haar oude en onbekrompen beginselen en werkzaamheid af te wijken. Haar boekerij, muzeum, lessen en voordrachten staan, voor als na, den werklieden en verderen bezoekers kosteloos open. Van 's ochtends tien tot 's avonds tien kan men zich van haar fraaye boekwerken over kunst en haar kunstgewrochten, ter studie en navolging, in wel verlichte en verwarmde vertrekken bedienen, en vindt zich daarbij in zijn nasporingen en navraag steeds bereidvaardig geholpen en bijgestaan. In een vergadering, door haar 450 vennooten den 29 January l.l. belegd, heeft zij de leden van haar raad van beheer benoemd, en deze zich in beide volgende maanden met hare verdere inrichting bezig gehouden. In Augustus aanstaande is zij voornemens in 't Nijverheidspaleis op nieuw eene tentoonstelling te geven, waartoe zij alle krachten inspant.

Herstel van den Dom te Meins en 't Heidelberger Slot. Het grootsche kerkgebouw, tot welks voltooying alle verschillende stijlen van kristelijken bouwtrant van den eersten tot den laatsten bijdroegen, en dat in dit opzicht slechts met dat van Trier te vergelijken is, zal weldra uit zijn min of meer verwaarloosden staat in eere hersteld worden. 't Laat zich verwachten, dat men daarbij die verscheidenheid van stijl in de verschillende deelen en versierselen der kerk wel in acht nemen zal, en zich niet — als sommigen schijnen te vreezen — door een onoordeelkundig purisme tot miskenning van haar eigenaardig karakter zal laten vervoeren.

In den Landdag van 't Groothertogdom Baden is onlangs het Heidelberger Slot ter sprake gekomen, en over 't herstel daarvan beraadslaagd. Het Bijblad van 't Tijdschrift voor Beeldende Kunst uit daaromtrent den wensch, dat men zich tot herstel en bewaring der bouwkunstig belangrijke deelen bepalen zal, zonder het slot op uitgebreide schaal geheel weder op te bouwen.

Eenige amerikaansche beeldhouwers te Florence verwekken thans veel opspraak door de gewetenlooze wijs, waarop zij 't werk van anderen voor hun eigen uitgeven en aan den man brengen. Hun ontwerp aan een of ander kunstwerk ontleenende, laten zij 't door dezen of genen nooddruftigen italiaanschen kunstenaar voor een kleinigheid modeeleeren, en verkoopen het later tegen hoogen prijs aan rijkbemiddelde landgenooten, door een edelen zin gedreven, om nationale kunst aan te moedigen. Een hunner o. a., nauw 28 jaar oud, heeft op deze wijs reeds zooveel kunstwerken gemaakt, dat — naar 't getuigenis van meer nauwgezette kunstbroeders — geen menschelijk wezen lichaamskracht noch gezondheid genoeg zou hebben, om ze in zulken getale voort te brengen.

Te Kopenhagen overleed dezer dagen de in 1809 geboren populaire componist, krijgsraad Lumbye, sedert ruim dertig jaar, van de oprichting af, orkestdirecteur in Tivoli. Eerst was hij trompetter bij het Funensche dragonderregiment, daarop bij de garde te paard, en reeds toen als toonzetter werkzaam. Buiten af is hij 't meest door zijn *Champagne*-knalgalop en *Droombeelden* vermaard.

In Italië herleeft thans op nieuw de kunst van 't Mozaïek-schilderen, en wordt in de Venetiaansche Mozaiek-inrichting van Dr. A. Salirati met de schitterendste uitkomst beoefend. Velerlei belangrijks is vooral ook voor Engeland reeds door hem tot stand gebracht, en met name wordt voor portretkunst veel gebruik van zijn werk gemaakt, dat, naar den aard van zijn bestanddeelen, tegen allen invloed van weêr en dampkring bestand, in duurzaamheid niets te wenschen laat.

Men klaagt uit Napels, dat de opdelvingen te Pompeji niet met wat meer ijver worden doorgezet; slechts door vier volwassenen en twee of drie dozijn jongens onder opzicht van eenige beamten wordt er tegenwoordig aan gewerkt, en daarbij maar aan één kant, in het zuidoosten der tot dusver opgegraven stad, dicht bij den herberg de Zon. — Nog erger trouwens is het te Pœstum, waar nog zooveel te wachten was, en men toch maar altijd de hand niet aan 't werk slaat, althans niet dáár in de eerste plaats, waar de talrijke zuilbrokken en steenen er het meest toe noopen, op het uitgestrekt terrein tusschen den Tempel van Poseidon en dien van Ceres.

De nieuwe Rotterdammer gaf zijn lezers dezer dagen een even argelooze als eigenaardige proef, hoe men tegenwoordig volksliederen zoekt saam te flansen, die dan trouwens ook al de blijken van hun veelbelovende herkomst dragen. Hij had, op zijn klacht over al het broddeldicht, dat het licht zag, van een inzender drie copletten ontvangen, waarvan hem slechts een bruikbaar voorkwam, en daarop uit de rijmelarij van een *veertigtal* andere inzenders, nog twee andere copletten weten op te duiken, die hij nu met dat eerste tot een „nieuw Wilhelmus" (!!) gelijk hij 't wel wil noemen, doch dat de dichter van 't oude zeker nooit onderteekend hebben zou, samenflanst en in zijn kolommen ten beste geeft. Men verbeelde zich een en veertig opzettelijk daartoe uitkomende *Wilhelmus*-zangers, die gezamenlijk nog geen drie aanneemlijke dichtcopletten, als bijdrage tot een *volkslied*, kunnen leveren! Het oude telt er wel vijftien, en werd maar door één man vervaardigd; doch deze heette dan ook Filips van Marnix.

BELANGRIJKE KUNSTVEILINGEN.

---

14 en 15 dezer in den Brakken Grond te Amsterdam, de verzameling oude en nieuwe schilderijen van verschillende scholen, nagelaten door den Baron van Reede van Oudshoorn te Utrecht, waarvan de catalogus verkrijgbaar is bij de H.H. Roos en Engelbrechts, op 't Rokin aldaar.

---

20 en 21 dezer te Haarlem de verzameling oude en nieuwe schilderijen, delfsch aardewerk en andere porceleinen, voorwerpen van kunst, glaswerk, enz. van Dr. A. van der Willigen, waarvan de catalogus verkrijgbaar is bij den Heer A. G. de Visser, in den Haag.

BRIEFWISSELING.

De bijdragen der H.H. Gonnet en Scheltema in 't volgende nommer.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 5. 20 April 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL. — Mr. J. E. BANCK. — T. H. DE BEER. — MARCELLUS EMANTS. — Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — G. W. VAN HEUKELUM. — Dr. J. P. HEYE. — R. HOLL. — C. C. HUYSMANS. — J. MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN. — J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE. — J. KNEPPELHOUT. — A. S. KOK. — L. J. LEFÈBRE. — J. H. LELIMAN. — A. C. LOFFELT. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL. — Dr. A. PIERSON. — E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. — J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — J. A. VRUGTMAN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

Van Maart tot Juni a. s. zal de uitgave den 10en, 20en, en 30en geschieden, om de beide verloopen maanden weêr in te halen.

EEN SCHREDE VOORWAARTS.

De donkere November-dagen van 1873 zullen zeker menigeen in een nog somberder stemming gebracht hebben, toen de Heer De Stuers Nederland met de stukken toonde, op hoe schromelijke wijs het jaren lang zijn voorvaderlijke kunst heeft verwaarloosd, en hoe dikwijls er een roekelooze hand, in onwetendheid rondtastende, omverhaalde, wat men niet bij machte was te waardeeren. Het breede zondenregister, dat werd opengeslagen, gaf een droevig lange lijst te zien van hen, die zich aan de kunst hebben vergrepen, en velen beheerders en bewaarders van kunstwerken zal, zoo we hopen, een berouwvol *peccavi* over de lippen gekomen zijn.

Tegen-over die bekentenis van schuld, zonder mededoogen afgeëischt, kan evenwel hier en daar een blijder verschijnsel gesteld worden. Daaronder ook de herstellingen, welke in de laatste jaren in de St. Bavo- of Groote Kerk te Haarlem zijn aangevangen, en nog onverpoosd worden voortgezet. Een kort bericht daaromtrent moge hier volgen.

In den zomer van 1860 werden „bij het afwasschen en afwitten van pilaren, de sporen van muurschilderwerk ontdekt, die, naar enkele kerkvoogden zich herinnerden, vele jaren geleden ook te voorschijn waren gekomen, maar toen weder met kalk bestreken. Ditmaal werd, op dringend aanhouden van Mr. A. J. Enschedé, toegestaan, om eenige pilaren en een boog in het Choor verder te ontblooten, die geleidelijk de lange reeks muurschilderingen deden ontdekken, welke weldra door den Heer D. van der Kellen Jr. zijn afgeteekend, op steen overgebracht, en nog in 't zelfde jaar 1860 bij Martinus Nijhoff uitgegeven, als: *Muurschilderingen in de Groote of St. Bavo Kerk te Haarlem. In tien afbeeldingen met beschrijving.*

Hoezeer toen de uitkomst het vermoeden had gerechtvaardigd, en er voor de kunst redelijkerwijze was gedaan wat men doen kon, stond het te vreezen, dat de witkwast ook nu de pas te voorschijn gebrachte tafereelen aanstonds weder onder een kalklaag zou gaan verbergen, dewijl kerkvoogden oordeelden, dat soortgelijke vercieringen in een protestantsch bedehuis minder pasten. Gelukkig echter kwam men tot een vergelijk, dat het schilderwerk wilde sparen, maar met zinken platen (destijds door Teyler's Stichting ten geschenke gegeven) deed bedekken, welke de mogelijkheid niet buiten sloten, om de middeleeuwsche kunst, zoo dikwijls men het begeerde te voorschijn te brengen. Van tijd tot tijd worden die metalen deuren opengezet, en men mag het er voor houden, dat langzamerhand er in zal toegestemd worden, om het muurschilderwerk

voor goed van zijn bekleedsel te verlossen, te meer omdat in 1874 wederom twee zuilen zullen worden gerestaureerd, en voortgezet wat in het vorige jaar met één pilaar is aangevangen. Hier is het breede kleed, dat verondersteld wordt er tegen aan te hangen, met een voegzame soberheid opgehaald, en leest men den naam: J. H. E. S. U. S. tegenover: S. M. A. T. H. I. A S., driemaal de laatste woorden van het Credo: *Et Vitum eternam. Amen* (wat zou wijzen op herhaaldelijk overschilderen, bij een andere verdeeling), en het jaartal 1507.

In zekeren zin sluit zich bij dezen arbeid aan die van de Kapel der Hondeslagers, over wier kerkelijk emplooi men *De Oude Tijd* van 1873 kan nazien.

Het werd in Nederland in de zeventiende of achttiende eeuw ongelukkigerwijze de gewoonte, om in de middeleeuwsche kerken de pijlers, muren, gewelven enz., welke in den regel geheel van Bentheimer- of zandsteen waren opgetrokken, met kalk te besmeeren. Het mag nu voor Hollandsche huismoeders haar ideaal nabij komen, het oog langs die sneeuwwitte wanden te laten gaan; doch men zal wel willen toegeven, dat het gezicht dier eindelooze witte muurvlakken hetzelfde kille gevoel medebrengt, dat de sneeuw pleegt te verwekken, en het naar meerdere verscheidenheid hakend kunstgevoel der bezoekers minder aangenaam aandoet. Vooral in het Zuiden, bij het matte licht, dat door de geschilderde vensters in de kerken valt, kan men de neutrale kleur van de binnenwanden waardeeren.

In de St. Bavo te Haarlem, is het in dit opzicht niet beter dan elders in Nederland, en niet alleen zal men er staroogen, bij het aanschouwen van die pseudomaagdelijk witte wanden en pijlers en bogen en gewelven, maar ook tot zijn smart zien, dat de fraaie kapiteelen en grillige consoles, welke gewoonlijk de zuilen kronen of waarop de gewelfbogen rusten, onder wie weet hoeveel lagen witkalk zijn gaan wegschuilen. Doch ook hieraan zal een einde komen. Behalve sommige gedeeltelijke herstellingen in dit opzicht, is reeds in de Hondeslagerskapel van den pilaar, de consoles, de gewelfbanden en hun sluitsteen de kalk afgehaald, en ziet men er thans weder in *hautrelief* den hondeslager met zijn dreigende zweep een hond vervolgen, en de bekende twee Israëlieten, die samen aan een stok den druiventros dragen, welken ze uit het beloofde land hebben meëgebracht (*Num.* XIII: 23), en die zoo de hoofdfiguren vormen voor een zinrijke afbeelding van den wijnoogst; verder nog arabesken, bloemen, enz.

Er bestaan goede redenen om te verwachten, dat de daar tegenover liggende Vont-kapel, met haar ijzeren hek, dat zonder vuur gemaakt is, weldra in een goeden stijl zal worden hersteld, en zoo veel mogelijk naar de oorspronkelijke denkbeelden in orde gebracht. Eenmaal op dien weg, mag gewis een restauratie der kapel van het Kerstgild niet uit het oog worden verloren, vooral nu onlangs is medegedeeld, welke ontdekkingen er te gemoet gezien kunnen worden in dat deel der kerk, dat gebouwd en vercierd is door den Burgemeester Pieter van Dorp († 20 Mei 1565), en waarin ook zijn schoone grafsteen moet gevonden worden [1].

Een soortgelijke hoop is niet te-leur-gesteld, bij den arbeid, die, nu een paar jaar geleden, ter wille van de Choorbanken in St. Bavo ondernomen werd. Zooals in alle Kathedrale kerken, zijn ook hier in vroeger tijd gestoelten voor de Kanonniken opgericht, welke echter in den loop der eeuwen zeer waren vervallen, en bij de Fransche overheersching, met een de kunst tergende verflaag werden beklad. Zelfs bleef het zich daarbij niet bepalen; men herinnert zich toch te Haarlem, dat, nu misschien zestig of zeventig jaar geleden, beeldhouwwerk uit het Choor en andere gedeelten der kerk, bij hoopjes, op de Groote Markt, in 't publiek werd verkocht. De algemeene toestand is in deze weinige woorden voldoende geschetst; hij bleef voortduren tot in 1870, toen de HH. Enschedé en van Stralen ernstig aan verbetering begonnen te denken, en de handen aan het werk sloegen. Door hun goede zorgen en onder hun leiding zijn de Choorbanken, welke samen 44 zitplaatsen tellen, van hun verf bevrijd en even als de beide ongemeen schoon gesneden hekken, aan de einden ter wederzijden toegang gevende, bijgewerkt. Ze zijn nu tot hun eersten staat teruggebracht, het donkere eikenhouten gestoelte is besloten tusschen kleine kolommen aan de uiterste hoeken, en wordt over de geheele breedte gedekt door een verhemelte of baldakijn met zijn kroonlijst, welke, naar de teruggevonden sporen der kleuren, spaarzaam is beschilderd. De 34 wapens, boven even zooveel zitplaatsen, trekken thans het meest de aandacht, maar hebben ook de meeste zorgen gevraagd, om ze op redelijke gronden te verklaren. De HH. J. A. Alberdingk Thijm, Mr. H. Gerlings Cz., en Mr. A. J. Enschedé, zijn evenwel zoo gelukkig geweest om die blazoenen uit te vorschen, en hebben ze breedvoerig beschreven in een bericht, dat eerst, afzonderlijk gedrukt, in een beperkten kring is rondgedeeld, doch nu onlangs overgenomen, en met een wapenkaart opgehelderd is, in de reeds vermelde *Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom van Haarlem* (II. 49.) — Van hoeveel belang deze herstelling ook was, is het er echter verre van af, dat daarmede de arbeid van het Choor zou voltooid zijn. Op denzelfden weg voortgaande, heeft men daarom ook, in de eerste maanden van dit jaar, het koperen hek, dat in 1510 door Diederic Sybrandsz. te Mechelen is gemaakt en het *presbyterium* van de kerk afsluit, met het geheele gebeeldhouwde kader waarin het is gevat, weggenomen, om het door den Heer P. J. H. Cuypers te Amsterdam in orde te laten brengen.

Ook in St. Bavo vond men voorheen geschilderde vensters, en we weten nu nog, dat, onder anderen, de Schout Claes van Ruyven op een glas geknield afgebeeld was, en dat een ander Magistraat, Sebastiaen Craenhals, een glasraam ten geschenke gaf, waarop hij en zijne vrouw aanbiddend neêrlagen. Langzamerhand geraakten evenwel die vercieringen in verval. Wanneer eenige ruiten braken, werd er wit glas tusschen gezet, en ieder kent dien tragen maar zekeren weg naar het Vandalisme. Behalve hier en daar een verdwaald of verlaten wapen uit lateren tijd, was er dan ook niets meer van de vroegere glasschilderijen over. We gaan nu echter gelukkig weder een beter tijd te gemoet: reeds drie groote ramen in het schip der kerk, achter den preêkstoel, hebben de lange reeks geopend, die de rij lichtvensters met hun smakelooze stijlen *kan*, en misschien vroeger of later *zal* vervangen. Het eerste gebrande glas vertoont de wapens en attributen van Rijnland, en is afkomstig uit de kerk te Lisse, die het van Hoogheemraden ten geschenke had ontvangen. Het werd, voor eenige jaren, gekocht en aan de Haarlem-

[1] Zie de *Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom van Haarlem.* (I 213.)

sche kerk vereerd door Jhr. Mr. J. P. Six van Hillegom, en voor rekening van de Heeren Mr. A. J. Enschedé en A. van Stralen bijgebrand. Opmerkelijk genoeg, ziet men het nu in St. Bavo, op dezelfde plaats, waar voorheen zich het glasraam vertoonde, dat door Rijnland aan de kerk te Haarlem was aangeboden, en dat van het nu onlangs geplaatste venster in niets verschilde. Daarop staan afgebeeld de blazoenen van het Heemraadschap, geflankeerd door die van zijn beide steden Haarlem en Leiden, gevolgd door de Wapens van zeven Hoogheemraden, met hun Dijkgraaf, Rentmeester, en Secretaris, toegelicht met de gewone deviezen en bijschriften, en opgehelderd door deze vermelding: „Dit Glasraam, door Willem van Cleeff en Pieter Loove Mrs. glasschilders te Rotterdam vervaardigd, en in 169. door Dijkgraaf en Hoogheemraden van Rijnland aan de kerk te Lisse geschonken, werd in 1871 door F. Nicolas glasbrander te Roermond, bijgewerkt, en hersteld en alhier overgebracht".

Van de twee volgende vensters, van gefigureerd glas, zooals men er o. a. velen vindt in den Dom te Keulen, besluit het eerste in het midden: de Wapens van Mr. Johannes Enschedé (geb. 1785 † 1866) en van zijn vrouw Katharina Hillegonda van Walré (geb. 1781 † 1845), de dochter van den dichter Jan van Walré, en is een geschenk van hun zoon Mr. Johannes Enschedé. Het tweede vertoont de blazoenen van den Graaf en de Gravin van Holland, tijdens wier bestuur men begonnen is, de Haarlemsche kerk te bouwen: van Karel den Stoute (geb. 1433, tot de regeering gekomen 30 Juli 1467, gest. in den slag van Nancy 5 Januari 1477) met zijn devies: *Je l'ay emprins* en zijn wapenkreet: *Monioye S. André:* en dat van zijn „seer gheminde ghesellinne" Margaretha van York († 1503), met wie hij den 3 Juli 1468 te Damme getrouwd was, en haar devies: *Bien en aduiengne.* Behalve deze glasschilderijen, is nog een fraai klein raam ter zijde van het Choor, met de wapens van Kerkvoogden te Waarder (van waar het afkomstig is), een onooglijk venster komen vervangen, en zijn er eenige voorstellingen van ambachten, in glas gebrand, onlangs boven den ingang aan de achterzijde der kerk ingezet.

Een minder ingrijpende restauratie, maar die niet genoeg geroemd kan worden, is het afschuren van deuren en portalen, welke in den jammerlijken tijd van de verwaarloozing der kunst, allen geverfd zijn met naamlooze kleur, omdat men dat zeker *knapper* vond, dan het eenvoudige donkere eikenhout. Thans echter moeten ze dat gele (?) kleed weer afleggen, en zal men weldra de rustige doffere kleuren der beschotten en paneelen terug vinden.

Men ziet uit dit korte bericht, hoe gelukkig de kunst weêr als uit den dooden kan opstaan, wanneer er slechts een hand — gelijk te Haarlem die van Mr. A. J. Enschedé — is, die haar volvaardig wordt toegestoken, en men, als hij, de aandacht en belangstelling van anderen voor haar weet gaande te maken en levendig te houden. Moge het voorbeeld daarin te Haarlem gegeven ook elders weldra alom gevolgd worden, en het vroegere Vandalisme zoo, door 't gansche land, voor een beter geest wijken.

Haarlem,
Maart 1874.

C. J. GONNET.

HEMONY.

In een opstel over de stads-klokgieters en klokgieterijen te Amsterdam, geplaatst in het zesde en laatste deel van *Aemstels oudheid of gedenkwaardigheden van Amsterdam*, deelde ik eenige bijzonderheden mede aangaande het leven en de werken der beroemde klokgieters François en Pierre Hemony. Ik verklaarde daarbij niet met zekerheid te kunnen opgeven de plaats, waar, en den tijd, wanneer deze broeders gestorven zijn.

Men zegt, dat François Hemony kort voor zijnen dood, die zou zijn voorgevallen in het jaar 1668, Amsterdam verlaten heeft, en overleden is in het voor eenige jaren gesloopte huis *te Voorn*, gelegen over de herberg *de Hommel* nabij Utrecht, aan de Leidsche Vaart. Op mijn verzoek had de Heer G. W. Beeger destijds de goedheid, om de begrafenisboeken te Utrecht na te zien, maar hij vond daarin den naam van Hemony niet. Echter vernam ik van hem, dat volgens de registers van het Utrechtsche Archief François Hemony in het jaar 1683 het huis *te Voorn* gekocht heeft, en dit na zijnen dood het eigendom van zijnen zoon, die denzelfden naam droeg, geworden is. Ik begreep, dat hier eene verwarring van personen, die dezelfde namen droegen maar in verschillende tijden leefden, bestaan moest. Evenwel hield ik het toen nog voor waarschijnlijk, dat Pierre Hemony niet te Amsterdam gestorven is, omdat hij in de begrafenisboeken dezer stad op het jaar 1668, hetwelk algemeen als zijn sterfjaar vermeld wordt, niet voorkomt.

Onlangs, toen ik met een ander doel de stads-begrafenisboeken van Amsterdam doorzag, bleek mij toevallig, dat François Hemony een jaar vroeger te Amsterdam gestorven, en in de Nieuwe Kerk begraven is. In het begrafenisboek dezer kerk leest men op den 24sten Mei 1667:

„Françoys Hemony, op het eynde van de Keysersgraft, begraven op 't Coor, *f* 32."

Bij voortgezet onderzoek in hetzelfde boek naar zijnen broeder, vond ik ook dezen daarin opgeteekend op den 22sten Februarij 1680 met deze woorden:

„Petrus Hemoy (*sic*), vrijer, stads-clocgieter, van de Keysersgraft, begraven op 't Coor, *f* 30".

Het stoffelijk overschot van dit verdienstelijke broederpaar rust derhalve in Amsterdam, even als een gedeelte van hunne kunstwerken, er nog bewaard en gewaardeerd wordt.

P. SCHELTEMA.

DE FAMILIE BEERESTEYN EN HAAR HOFJEN.

Het is een hoogst gelukkig verschijnsel, dat 's Lands Regeering, al is het ter elfder ure, bedacht wordt op de bescherming en het behoud der vaderlandsche kunstmonumenten. De kommissie, geroepen om de Regeering voor te lichten en te waarschuwen, als belangrijke kunstgewrochten met ondergang bedreigd worden, of dat monumentale kunstwerken te stichten zijn, heeft een ernstigen en vruchtbaren plicht te vervullen. Moge zij alom steun en medewerking vinden! Zij zal echter niet veel vermogen, tenzij bizondere kollegiën en personen zich verwaardigen den eischen der hedendaagsche beschaving gehoor te geven en meêwerken

in den geest, waarvan wij mannen als De Stuers, Cuypers, Vosmaer, Enschedé en hunne medestanders vervuld weten.

Hoe onzekerder het is, dat deze geest algemeen wordt aangetroffen, des te meer toejuiching verdient hij in de gevallen, waarin hij zich ondubbelzinnig openbaart. Dit is wel het geval bij de Regenten van het Haarlemsche Hofjen van Beeresteyn, die alle aanbiedingen om de schoone daar berustende schilderijen van Frans Hals in den vreemde te lokken, tot heden buiten aanmerking hebben gelaten. Het zou ook inderdaad een groot gebrek aan piëteit ten opzichte van de stichters van het hofjen bewijzen, indien men hunne familie-portretten verkoopen ging, des te meer om dat aan de liefdadige oogmerken der stichters reeds nu op voorbeeldige wijze beandwoord wordt. Dank zij de goede administratie der Heeren Regenten genieten de hofbewoonsters van Beeresteyn toch inderdaad meer voordeelen nog dan haar in de stichtingsbrieven werd toegedacht. Het zou dus geenszins te verandwoorden zijn, dat de Regenten, om nóg meer te kunnen doen, klein geld maakten van de gedenkstukken door de stichters aan het Hofjen geschonken. Eere zij dien Regenten, dat zij dit beginsel inzien en huldigen. Meê te werken om deze meesterstukken der vaderlandsche kunst naar Londen of Weenen te doen verhuizen, zoû eene antinationale, hoogst ondankbare en onvoegzame handeling wezen, niet te verklaren dan uit een totaal gebrek aan beschaving bij de genen, die daartoe de hand zouden leenen.

A. Th.

KUNST?

't Is onze schuld niet zoo wij deze vraag opwerpen, naar aanleiding van een ons toegezonden „feestgave" voor 12 Mei, onder den titel van *De Nassau's en hun oudste burg in de Nederlanden*, met text van den Heer P. H. Witkamp. Uit een ander oogpunt dan dat van kunst kan zij hier toch niet ter sprake komen, en tegenover genoegzaam al de houtsneden, die ze ons biedt, blijft dus de vraag gerechtvaardigd. Op weinigen na wedijveren ze in onsierlijkheid, om geen ander woord te bezigen. Vooral de reeks afbeeldingen en portretten der Oranje-Nassausche prinsen mogen jammerlijk mislukt heeten, en wie met name in dat van den jubilaris zelf iets meer nog dan den welbekenden zeemanstooi van Pienemans portret herkent, moet andere oogen dan wij hebben. Wat beter dan de rest zijn alleen de twee of drie gezichten op en te Vianden, en steken in zoover gunstig bij die op Nassau en Dillenburg af. 't Is waarlijk treurig, dat men bij dit zilveren feestgetij met dergelijke proeven van Nederlandsche houtsneêkunst voor den dag komt.

EENIGE HARDE, MAAR WARE WOORDEN OVER MINA KRUSEMAN EN HAAR ROMAN.

„In de laatste dagen van November l.l." — schrijft Busken Huet in zijn *Alg. Dagblad* — „heeft Mej. Mina Kruseman aan enkele voorname steden van Nederland de *primeur* gegund van een drama, de Echtscheiding geheeten, dat bij niemand onverdeelde sympathie schijnt gevonden te hebben. Het werd door haar voorgedragen in avondspreekbeurten, ongeveer even als Cremer met zijn betuwsche novellen plag te doen, half als lezing half als *declamatorium*. Indien het iemand spijt(en mocht) de voordracht dier Echtscheiding niet te hebben bijgewoond, hij trooste zich met de gedachte, dat het drama niets anders was dan eene bloemlezing uit den roman *Een huwelijk in Indië*. Heeft hij iets gemist, het was alleen het levendig reciet der schrijfster. „„Maar wie het reciet van Juffr. Kr. missen moest" ", hoor ik uitroepen, „„moest het beste missen, wat aan haar is?" " Ik zal dat niet tegenspreken, en kan slechts getuigen, dat haar *Huwelijk in Indië*, wanneer men het geheel op zichzelf, en buiten verband met het geslacht en de schoonheid der schrijfster beschouwt, den indruk maakt, een *onbeduidend* geschrift te zijn. Er bestaat echter voor Juffr. Kr. niet veel kans, dat men het bij die vergelijkender wijs beleefde kennisneming zal willen laten. Zij heeft het zoo druk gehad over zich zelve in een goeden, en over anderen in een ongunstigen zin, heeft hare eischen zoo hoog gesteld, en daardoor zulke hooge verwachtingen opgewekt, heeft in het roeren der groote trom te harer eer zoo rechtstreeks de hand gehad, dat zij voorbereid moet zijn op scherpe toetsing en strenge afkeuring. Mijne persoonlijke meening is, dat Juffr. Kr. op het gebied der litteratuur een slecht voorbeeld geeft. Pas had *de moderne Judith* het publiek met haar allerhande bundeltje bedot — een boek van 336 bladzijden, waarvan 200 uit nagedrukte oordeelvellingen over haar zelve, en de overige, min 45, uit herdrukken van meestal onbeduidende oude kennissen bestaan — of, daar speelt zij hetzelfde publiek een nieuwe poets, en lapt uit een eigen roman, dien zij niet noemt en die elk oogenblik verschijnen kan, een eigen drama. En in dien roman zelven vlecht zij voor de derde maal een epizode, die even te voren in *de moderne Judith* en vroeger reeds in den *Nederl. Spectator* verschenen was. Het valt hard tegen eene vrouw van goeden huize eene aanklacht wegens literarische *escroquerie* te moeten indienen; doch Juffr. Kr. heeft zich de goede meening, welke men van haar had opgevat, en tot wier verbreiding het *Alg. Dagblad* naar vermogen heeft meêgewerkt, zoo onwaardig getoond, dat te haren aanzien geen verschoonende bejegening te pas komt. Wil zij voor brutale meid spelen, dan kan het haar niet verwonderen, als een brutale meid op hare plaats te worden gezet. — Was haar *Huwelijk in Indië* zich komen aanbieden als de eersteling eener schuchtere zeventienjarige; men zou in het boek op meer dan één gelukkig hoofdstuk, meer dan ééne fraaye bladzijde gewezen, en ter wille daarvan de sociaal-filozofische zotteklap, die er van het begin tot het einde — tegen het einde vooral — in wordt voorgedragen, over het hoofd gezien hebben. Nu daarentegen eene dame van zekeren leeftijd, die u overal met haar oude-vrijsterschap vervolgt, en zelfs de moeite niet neemt, onschuld of onwetendheid voor te wenden, u met nagalmen van de anti-matrimoniale predicatiën der George Sand van 1836 aan 't hoofd te komen rellen; nu gevoelt gij u aangerand in uw karakter van ernstig lezer, en vraagt met een oudvaderlandschen vloek, waar d—der de malloot de vrijmoedigheid heeft opgedaan, om met zoo weinig kunst en zoo weinig kennis zulk een spectakel in den lande te maken? — Het

tijgergevecht, omstreeks het einde van het 2e boek, is in zijn kranige soort een kranig hoofdstuk; en ik heb reeds toegegeven, dat, zoo de leeftijd en de *humbug* der schrijfster haar werk niet in den weg stonden, men er met belangstelling kennis van nemen, en voor de toekomst schoone verwachtingen aan vastknoopen zou. Gelijk (echter) de zaken thans staan, blijft men door de schuld der schrijfster zelve aan de filozofische hoofdstukken hangen, en beoordeelt daar het overige naar".

„De jonge George Zondervan, in wiens persoon aan den roman de laatste hand wordt gelegd, is de vrucht der vrije liefdesbetrekking, welke in der tijd tusschen den Heer Laurson en Mevr. Stevens van Langendijk bestaan had...........Smart over de hardvochtigheid van dien zoon, die haar later niet kennen wilde, deed haar ten grave dalen en met stervende hand een schrijven aan hem richten, waarin de hoofdgedachte van Juffr. Kr.'s boek staat uitgedrukt......... George, die zijne moeder steeds veracht heeft, vat, als hij met de sociale antithezen in dezen brief heeft kennis gemaakt, een groote vereering voor haar op, en het boek eindigt met deze orakelspreuk uit zijn mond: „„De menschen hebben haar krankzinnig genoemd, omdat zij veel begreep en weinig wist"". Juffr. Kr. vindt dit alles zeer verheven, zeer diepzinnig, en zeer nieuw, doch geeft, door de ingenomenheid waarmeê zij die gemeenplaatsen neêrschrijft, haren lezers te kwader uur den maatstaf harer belezenheid, harer grondigheid, en harer oorspronkelijkheid in handen".

DE OUDE KUNST OP DE VEILING-REEDE VAN OUDTSHOORN.

Wie de vorige week de verkoopzaal in den Brakken Grond bezocht, toen er de rijke verzameling-Reede van Oudshoorn in tentoongesteld was, moet niet minder dan door de keur van nieuwe stukken, die er hing, door den vonkelenden gloed van die der oude nederlandsche meesters getroffen zijn. Als kwamen ze zoo kersversch uit de schilderkamer zagen verreweg de meeste er uit, en lokten den oppervlakkigen beschouwer wellicht te meer aan. Wie zich echter wat minder door dien uiterlijken glans liet bekoren, dacht eerder al aanstonds: hoe jammer, en waartoe al die schijnbare verfraaying? Hij herinnerde zich Dusarts kegelende boeren van de veiling Roëll, en die hij hier terugvond; een terecht geroemd stuk van den meester, en dat dan ook omstreeks *f* 4000 mocht gelden; doch hoe was het sedert opgepoetst! „schoongemaakt", gelijk het heet, doch voor een kunstkeurig oog zooveel te leelijker geworden. En als met dit — en veel erger nog — was het met veel anderen: Berkheydes gezicht op den Dam (dat *f* 600 gold) daarenboven in de lucht bijgeschilderd; Dirk Hals Corps de Garde (door den Heer Raedt van Oldenbarnevelt gekocht); Hondius jachtstuk, (dat voor *f* 520 naar Dresden gaat, en in 1866 in *ongerepten* staat uit de verzameling Uselino werd aangekocht); Metzu's groote stuk, waarin de hand van den meester haast niet meer te herkennen valt (voor *f* 3000 door den Heer Koch verworven, met het lofwaardig doel het aan het Trippenhuis te vereeren; dubbel jammer dus, dat het zoo deerlijk over- en bijgeschilderd is!); Tilborg's marktdag (voor *f* 485 door den Heer Dirksen gekocht), die echter weinig geleden heeft; Verkolje's Groentevrouw, in 1872 gaaf en fraai uit de verzameling Rijfsnijder gekomen, doch thans door 't „schoonmaken" geheel verkleurd (voor *f* 460 aan den man gebracht). 't Is inderdaad te betreuren, als mij een bekwaam man van 't vak, zelf van alle schoonmaak schuw, zeî, dat onze liefhebbers, niet te vreden de stukken in hun bezit met het oude gele vernis te zien, dat zich toch zoo gemakkelijk doorzichtig laat maken, dat ten koste van 't schilderwerk er af laten nemen, om dit in schijn zooveel mooyer te maken! De verzameling Reede moge er tot een waarschuwende proeve van strekken. Wat er niet „schoongemaakt" in voorkwam, blonk door zijn ongerept kunstschoon uit, gelijk bijv. die beide stukjens van Bega, zijn Heidinnetjen en zijn Binnenhuis (elk voor ruim *f* 300 verkocht); Droogsloots Dorpsgezicht (voor *f* 150 naar Dresden (*o, schande!*) verkocht); Huchtenburgs Ruitergevecht, voor *f* 275 door David Bles gekocht; Maes' portret van Baron Godard van Reede (dat *f* 900 opbracht); Marellus uitnemend geconserveerd bloemstuk (voor een goede *f* 100 door den Heer Dubois gekocht); Miense Molenaars Binnenhuis (No. 33); Jan Steens fraai geschilderd Toilet (voor *f* 1000 verkocht), enz. Van twee of drie anderen kon men met recht de echtheid betwijfelen, gelijk die keuken van L. Bourse (voor *f* 400 gegund), de Mignon (voor *f* 100), en de Hillebobbe aan de vischbank, een stuk, waarvan de veilingsgeschiedenis inderdaad merkwaardig mag heeten. Te Brussel toch werd het vóór weinige jaren voor omstreeks 160 *francs* verkocht, bracht te Amsterdam vóór drie of vier jaar *f* 360 op, kwam daarna als een gewrocht van Frans Hals met visschen van Van Beyeren aan den man, en gaat thans voor ruim *f* 2000 naar Dresden; — een schitterende aanwinst, *wat de visschen betreft*, doch voor de rest zal men best doen de Hillebobbe maar liever te Brussel bij den Heer Suermondt te gaan bewonderen.

DE VEILING-VAN DER WILLIGEN.

Bij 't verlaten van zijn vroegere woonplaats, om in de kalmte van 't geldersche landleven zijn levensavond te gaan slijten, ontdoet zich Dr. Van der Willigen van de belangrijke verzameling schilderijen, porselein, glasen verder kunstwerk, welker veiling 20 en 21 dezer plaats heeft. Een blik in den Catalogus geworpen doet ons al het belangwekkende dier verzameling kennen, eerst door wijlen zijn oom kunstkeuriger gedachtenis aangelegd, en sedert door hem met oordeel en zorg aangevuld en verrijkt. Wel is het te wenschen, dat de vruchten van beider werkzaamheid niet voor hun vaderland en woonstad verloren gaan, en te meer, als ze voor 't verreweg grootste deel van vaderlandschen bodem herkomstig zijn, aan nederlandsche schilder- en nijverheidskunst het aanzijn danken. Bepalen wij ons hoofdzakelijk tot de eerste, men vindt er van haarlemsche en nederlandsche kunstenaars verschillende voor de geschiedenis der Kunst belangrijke gewrochten bijeen. Ziedaar van den zeeschilder Bakhuizen o. a. dat zoetwatertafreeltjen aan 't leidsche studentenpad, met dat trekjacht, dat zoo lustig en weidsch de nederlandsche driekleur laat wapperen; voor 't leidsche Muzeum of 't Trippenhuis zou 't een gewenschte aanwinst zijn. Aan 't haarlemsche zouden wij die groote kerk van

binnen van Berkheyden, die portretten van J. en Elizabeth van Vaerle van Jan de Bray, dien Simson van Salomo, en dien doop van Jezus van Cornelis Cornelissen, de voortreffelijke portretten van Verspronck en zijne vrouw door hem zelf, die der twee van der Vinne's, dat van Hendriks met zijn afbeelding van de Groote Markt in 1825, den Lieste, Bilderdijks portret door Wonder, en vooral ook dat andere keurige stukjen van Wonder's hand, dien lustig rookenden grijze, behouden wenschen. Zij behooren daar allen eigenaardig thuis, en zouden zeker voor de kunstlievende stad wel waard zijn, er een duizend gulden of wat voor te offeren; 't ware een aanwinst in kunst, waar men zich lichtelijk wat *geldelijk* gemis voor getroosten kon. Gelden aan onderwijs en kunst besteed brengen duizendvoude rente op, en verzekeren een innerlijk blijvenden rijkdom tegenover den stoffelijken, die maar voorbijgaat. De haarlemsche regeering vergroote daarom het crediet voor den aankoop van den Van Nickele reeds gegund, en trachte zoo voor haar Muzeum het opgenoemde te verwerven. Voor 't leidsche zou men die portretjens van Willem van Mieris en zijne vrouw door hun zoon, den jongen Frans, voor 't Mauritshuis dat fraaye stilleven van Verendael (No. 100) nog kunnen aankoopen. De van de katholieke kerk op de Bakenessergracht herkomstige, met den heiligen ouwel gelaafde vrouw zou een goede aanwinst voor 't bisschoppelijk Muzeum zijn.

VANDALISME.

Uit Winschoten waarschuwt men tegen het dreigend bederf van het eerst zoo kortelings nog opgerichte gedenkteeken te Heiligerlee. Uit een weeke steensoort gewrocht, die slechts aan den buitenkant kunstmatig verhard is, en daarbij niet behoorlijk op zijn voetstuk bevestigd, heeft het den invloed van 't indringende water niet kunnen weêrstaan, dat in den weeken steen opgeklommen, op meer dan eene plaats de harde opperhuid reeds heeft doen barsten. „Wordt er", zoo klaagt men, en 't moge niet te vergeefs zijn, „niet ten *allerspoedigste* en wel *op de meest afdoende wijze* in voorzien, dan raakt het gansche gedenkteeken in groot gevaar reddeloos verloren te gaan."—

ANTI-VANDALISME.

In een schrijven uit den Haag, te wijdloopig en kakografisch, om in zijn geheel op te nemen, wijst R. op het belang, ook „kleinere voorwerpen" van oudheid en kunst te bewaren, en haalt als voorbeeld een aantal „gevelsteenen, te Leeuwarden, Franeker en Harlingen", en „twee grafzerken" in laatstgemelde stad aan; een buiten de kerk, die hij zelf van het vuil, dat haar bedekte, heeft laten reinigen, de ander in 't kerkportaal. Hij zegt ons meerdere opmerkingen en mededeelingen toe, voor welke wij ons gaarne aanbevolen houden, doch dan liefst in wat bondiger vorm en wat minder algemeen, en zonder (gelijk thans) van onzen corrector te vergen, zijn wat al te krasse „taal- en stijl-fouten" maar te „verbeteren".

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Te Leuven zal, 6 Sept. a. s., eene tentoonstelling van schilder- beeldhouw- bouw- en teekenkunst geopend worden. De in te zenden stukken en voorwerpen moeten vóór 22 Augustus bezorgd worden bij den gemeente-archivaris Ed. van Even, secretaris van de maatschappij ter aanmoediging der schoone kunsten, van welke deze tentoonstelling uitgaat. —

Uit het vroeger vermelde onderzoek, door de belgische akademie omtrent de schilderijen van Rubens te Antwerpen bevolen, is gebleken, dat zij nog niet geleden hebben door de vochtigheid, waaraan zij waren blootgesteld. De regeering heeft nu echter aan den gemeenteraad van Antwerpen de vraag voorgelegd, of zij die schilderstukken nog verder in de kerk zal laten, dan wel ze elders overbrengen.

De commissie voor het Michel-Angelo feest te Florence heeft thans bepaald, dat dit van 14 tot 17 Mei aanstaande gevierd zal worden, door 1. de onthulling van zijn standbeeld; 2. het plaatsen van een bronzen borstbeeld boven de huisdeur der Buonarotti, wier gevel dien zelfden dag, na zijn herstel, voor 't eerst ontdekt worden zal; 3. verlichting van dit huis en dat te Lettignano, en tevens van den *Torre del Gallo*, ter herinnering dat den eigen dag, waarop de kunstenaar stierf, Gallileï geboren werd.

Een jong beeldhouwer te Rome, Ercole (Hercules) Rosa, heeft den heldendood der beide broeders Cairoli in den italiaanschen vrijheidskrijg, in een fraaye groep herdacht, voor welker model hem de uitgeloofde prijs van *f* 2500 (5000 *lire*) is toegewezen. Hendrik, een der beide broeders, ligt reeds geveld; Jan, zijn rechterhand vattende drukt die tegen zijn borst, terwijl zijn eigen den revolver heft, om den overmachtigen vijand te bestrijden. Jammer, dat de kunstenaar dat wapen niet wat anders gericht heeft, daar het nu, met den loop naar 't voorhoofd gewend, den schijn geeft, als ware 't op een zelfmoord gemunt. Worden hem, als te hopen is, de middelen verstrekt, de groep in marmer te houwen, dan zal hij dezen kleinen misstand mogelijk verhelpen kunnen. De reeds herhaaldelijk door ons aangehaalde *Illustrazione* van Milaan geeft, in haar nommer van 5 April, een welgeslaagde afbeelding in houtsneê van Rosa's model. —

De engelsche schilder Madox-Brown heeft dezer dagen zijn fraai schilderstuk *Cromwell op zijn hoeve bij st. Ives* voltooid; een onderwerp dat hij verscheiden jaar geleden eens in waterverf behandelde. Het stuk, dat 4½ voet hoog en 3½ breed is, stelt den lateren engelschen Protector op dertigjarigen leeftijd voor, op een gespierden schimmel gezeten, en in den min of meer verwaarloosden tooi, waarin een van zijn medeleden in 't parlement hem ons schetst. In zijn linkerhand houdt hij een bijbel in versleten perkamenten band, met een vinger tusschen de bladeren, en een eiken tak, die hem tot karwarts schijnt gediend te hebben, en los bij hem neêrhangt. Zijn schimmel staat dicht bij een lage heining stil, om wat gras te orberen, en een zeug loopt met haar biggen langs den weg. Cromwell is in gedachten verdiept, en let op het een noch het ander. Waar hij stil staat is juist een van zijn daglooners bezig, een vuurtjen van blâren te stoken, en brengt hem kennelijk een of ander bijbeltext, van „hout geschikt om te branden", of „de brandende wraak des Heeren", te binnen. Engelands toestand drukt blijkbaar zwaar op zijn gemoed. Zijn hoofd is een proefstuk van meesterlijke en diepgaande kunst, en daarbij hoogst eenvoudig van bewerking. Het toont, veel te denken, weinig te zien, en nog minder te hooren. Te vergeefs daarom ook, dat een welgedane, goedaardige dienstmeid, met een kwakende eend onder den arm, haar meester komt roepen, om aan tafel te gaan, en zelfs de hand aan den mond brengt, om haar stem te beter te laten doordringen. Wat verder op staat Cromwells vrouw met een jongetjen en een zuigeling, dicht bij het met drie

gevels prijkende huis. Twee mannen zijn bezig te werken en te wieden, en wat rundvee, onder de hoede van een roodharigen knaap, die met zijn dunne armen in de lucht zwaait, bezet den middengrond. Daar achter stroomt een water, en vertoont zich de stad Huntingdon met hare kerken en verdere gebouwen onder een regenbui, daar de lucht gebroken is en ook verder begint te betrekken, hoewel de voorgrond nog altijd van een zonneschijntjen overstraald wordt. Het gansche tafreel is zeker een der treffendste en schoonste van den meester, even ernstig en grootsch van strekking en werking, als eenvoudig van opvatting en voorstelling.

Uit de mededeelingen van een oudzeeofficier is thans, in verband met de aanteekeningen van Dumont-d'Urville, gebleken, dat de beroemde Venus van Melos bij hare opdelving, in 1820, nog haar rechter arm in zijn geheel bezat, en in haar rechter hand den appel omhoog hief, haar door Paris toegekend. Zij verloor dien arm eerst toen zij, vóór haar inscheping naar Frankrijk, door een griekschen monnik en zijn handlangers werd weggekaapt, en hun door de fransche matrozen weder met geweld afhandig gemaakt moest worden; bij welke gelegenheid zij zelfs een poos lang aan een touw over den grond was voortgesleurd.

Te Parijs is, den 4en dezer, de voor oudheid- en kunstwetenschap zoo verdienstelijke oud-minister Beulé, plotseling door een aderbreuk overleden. Hij werd 's ochtends te acht uur dood in zijn bed gevonden. In 1826 geboren, en in 1848 uit de normaalschool gekomen, was hij een korten tijd professor in de redekunst te Moulins, maar werd weldra aan de Fransche school te Athene geplaatst, waar hij toen het geluk had, de *Propyleën* op de akropolis te ontdekken. In 1853 naar Frankrijk teruggekeerd, werd hij aan de keizerlijke boekerij tot hoogleeraar in de oudheidkunde aangesteld, en in 1862 tot voortdurend secretaris der akademie van fraaye kunsten benoemd. Achtervolgens gaf hij daarop zijn boek over de Akropolis, een studie over den Peloponnesus, een geschiedenis der grieksche kunst vóór Perikles, wat kunstkout, enz. uit, en schreef zijn studiën over de romeinsche keizers (Augustus, Tiberius, Titus), later onder den titel *Procès des Césars* vereenigd, vol zinspelingen op het napoleontische dwangbewind, dat zich toen alleen op deze wijs zonder gevaar liet hekelen. Na den val des keizers werd hij, 8 Febr. 1871, in het departement der Maine en Loire, tot lid der volksvergadering gekozen, en nam daar in het rechtermidden plaats. Bij 't aftreden van Thiers, 25 Mei 1873, aanvaardde hij het ministerie van binnenlandsche zaken, doch kwam daarin minder gelukkig uit, dan in zijn beroep als kunstgeleerde en schrijver, en trad dan ook na een halfjaar — 26 Nov. l.l. — weder af, om voor den Hertog van Broglie plaats te maken.

Als slachtoffer der cholera is den 7en dezer de groote Duitsche schilder Wilhelm von Kaulbach te Munchen overleden. In 1805 te Arolsen geboren, waar zijn vader orloziëmaker, goudsmid, en plaatsnijder was, ging hij zich in 1822 onder Cornelius te Dusseldorp tot schilder vormen, en vier jaar later met hem naar Munchen, waar hij begon met voor de *fresco's* in de Arcaden van den Hoftuin de beyersche rivieren te schilderen. In 1830 maakte hij met zijn bekende teekening van een krankzinnigen gesticht, die in plaat uitging, veel opgang. In 1837 schilderde hij zijn wijdvermaarden Hunnenslag, reisde daarop naar Italië, verrijkte in 1846 de Pinakotheek te Munchen met zijn Verwoesting van Jeruzalem, en luisterde Göthe's *Reintjen de Vos* met zijn geestige prenten op. Daarna door koning Frederik Willem IV naar Berlijn getroond, ontwierp hij zijn zes grootste muurschilderstukken (Toren van Babel, Grieksche Goden en Helden, Val van Jeruzalem, Hunnenslag, Kruistochten, en Hervorming), die grootendeels door twee zijner leerlingen werden uitgevoerd. Na den dood van Cornelius ging hij dezen als directeur der akademie te Munchen opvolgen, waar hij sedert gevestigd bleef. Tot zijn latere werken behooren zijn welbekende vrouwengestalten van Göthe, voorstellingen uit Shakspere, zijn groote, maar minder schoon tafreel van Nero bij den brand te Rome, enz. Hij bezigde voort zijn geestige teekenstift ook om den kerkelijken strijd van den dag te hekelen, en maakte zich daardoor heel wat vijanden.

Sedert eenige jaren bestaat te Zutfen, onder den naam van *Pictura*, eene Kunstvereeniging, die zich het lofwaardig doel voor oogen stelt, den kunstzin harer stadgenooten op te wekken, en hun smaak te vormen en te beschaven. Zij zoekt dat, buiten hare gewone kunstbeschouwingen in den winter, van tijd tot tijd ook door openbare tentoonstellingen te doen, en wijdde daaraan ook dezer dagen weder de bovenzalen der groote Sociëteit; thans voor de vierde maal sedert hare oprichting. Omstreeks 125 kunstenaars gaven aan hare oproeping gehoor, en zonden ruim twee honderd nommers in. van de Sande Bakhuysen, Bilders, Van Borselen, Van Deventer, Hendriks, Hilverdink, de Hollander, ten Kate, Koster, Kruseman van Elten, Vogel, en anderen, ook twee der bestuursleden en het eerelid der vereeniging Fels, ziet men er in hunne werken prijken.

Van de uitgelezen verzameling moderne meesters in de veiling-Reede van Oudtshoorn ter tafel gebracht, mochten de meeste goede prijzen gelden: Meyers *Naoogen* *f* 10,000, Bles' *mooye min* ruim *f* 6000, Achenbachs noorsche Waterval *f* 8000, Decamps Bertrand en Raton *f* 3000, van Trights Luther *f* 3000, Israëls laatste blik *f* 7000, Madou's Bezoek *f* 4000, Bosbooms sint Janskerk *f* 3245, Koekkoeks Boschgezicht *f* 7000, Leloirs H. Antonius *f* 1000, Verveers Wintergezicht *f* 1100, Kruseman van Eltens Wolfhezerheide *f* 700, Liestes Meer van Geneve *f* 700; Sebrons Sint Jacobskerk *f* 1000, Leickerts stadsgezicht *f* 900, Musins strandgezicht *f* 800, Hoguets Pont-neuf *f* 800, Molijns Roovershol *f* 900, Roelofs Landschap bij Schiedam *f* 900, Waldorps Havenzicht *f* 1000, Bilders Wolfhezen *f* 1000, Rochussens Maneschijn *f* 900, Isabeys Zeegezicht *f* 1400, BakkerKorffs Bezoek *f* 1000, Jacques en Anastasis Boschgezicht *f* 1000, Arts aardige wagentjen *f* 500, Schelfhouts Wintergezicht *f* 500, Hagelsteins Italiaansche Vedelaar *f* 1100, Allebés Lethé *f* 1100 (voor 't Muzeum te Dortrecht), Hendriks Noordsch-Landschap *f* 1800, Jacques kippen *f* 1800, Verlats Dorpstyran *f* 500, Leys schilderkamer van Rembrandt *f* 600, enz.

Uit eenige brieven, in den *Nederl. Spectator* van 11 dezer door den Heer Leupe meegedeeld, blijkt dat de schilder Lievens niet in 1663 reeds overleden was, maar in 1664 te Amsterdam vertoefde, en zich daar toen onledig hield met het herschilderen „in een pleysante locht en landschap" van Johan de Witts schoonouders; dat hij ook de portretten der H.H. Ranst en Reynst had geschilderd, en voor de Statenkamer een schets van den oorlog — „een schilderachtich sujet", gelijk hij schreef — gemaakt had, waarvoor hem burgemeester Six het doek zou sturen, zoodra zij door de Witt was goedgekeurd. Zijn — wellicht te Leiden woonachtige — broeder zou daaromtrent in den Haag bescheid komen halen.

Door de haarlemsche afdeeling der Maatschappij van Toonkunst is Woensdag, 15 dezer, met uitstekend gevolg Rubinsteins *Verlornes Paradies* uitgevoerd. Daar de Solo-partij van den Tenor uitsluitend recitatief is, had de zanger een des te moeilijker taak te vervullen, waarvan hij zich echter met zijn krachtige stem voortreffelijk kweet; de Bas was zwakker en minder gelukkig van werking, doch de gevoelvolle Sopraan des te juister van toon. De koren waren uitnemend bezet en hier en daar indrukwekkend schoon. Treffend was het contrast tusschen die, waarin de strijd der goede en booze Engelen geschilderd wordt, en dat waarin de voor 't eerst ontluikende jonge schepping wordt voorgesteld. Opmerkelijk is het onderscheid tusschen Rubinsteins chaos- en scheppings-opvatting en die van Haydn; staat hij in de eerste bij dezen achter, in de laatste wint hij het in breedheid en gloed. Het slot van het stuk stelt door zijn weinige kracht te leur, en is in volkomen weêrspraak met de woorden, die van 't daavrend sluiten der Paradijspoort gewagen.

In den schouwburg *della Scala* te Milaan is dezen winter met den meesten luister en bijval de opera *De Letten* (I Lituani) van Hamilcar Ponchinello ten tooneele gebracht. Zij is aan den Conrad Wallenrod van den vermaarden poolschen dichter Mickiewitz ontleend, en stelt ons eerstgemelde in den worstelstrijd der lettische bevolking tegen de Duitsche orde voor, als welks edelaardig offer hij sneeft. De *Illustrazione* van 5 April geeft in een viertal houtsneden de afbeelding van evenzooveel tooneelen uit de verschillende bedrijven van 't stuk, die ons al de moeite en zorg leeren kennen, waarmeê men 't heeft opgevoerd.

Drukfeilen. In 't vorige nommer bladz. 29 kol. 1 *staat* Juli 1665 *lees* Juli 1655; bladz. 31 kol. 2 *staat* Salirati *lees*: Salviati.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 6. 30 April 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL. — Mr. J. E. BANCK. — T. H. DE BEER. — MARCELLUS EMANTS. — Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — G. W. VAN HEUKELUM. — Dr. J. P. HEYE. — R. HOLL. — C. C. HUYSMANS. — J. MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN. — J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE. — J. KNEPPELHOUT. — A. S. KOK. — L. J. LEFÊBRE. — J. H. LELIMAN. — A. C. LOFFELT. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL. — Dr. A. PIERSON. — E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. — J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — J. A. VRUGTMAN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

Van Maart tot Juni a. s. zal de uitgave den 10en, 20en, en 30en geschieden, om de beide verloopen maanden weêr in te halen.

AAN DEN GEMEENTERAAD VAN LEIDEN.

(OVER DE VOORGESLAGEN SLOOPING DER HOOGEWOERDSPOORT.)

Den Haag, 9 April 1874.

De Commissie van Adviseurs voor de monumenten van kunst en geschiedenis wenscht de aandacht van den Gemeenteraad van Leiden te vestigen op de aan hare goedkeuring onderworpen plannen tot wijziging van het terrein der Hoogewoerdspoort, voor zoover deze plannen de slooping dier poort zelve betreffen.

De vernieling van dit gebouw, waartoe zoowel Uwe Commissie van Fabricage als het Collegie van Burgemeester en Wethouders raden, zou een betreurenswaardig feit zijn, zoowel in het oog der adviseurs voor de monumenten van kunst en geschiedenis, als in het oog van allen, die belang stellen in onze monumenten, en die in deze een middel vinden tot versiering onzer steden.

De poortgebouwen, welke met zooveel smaak en architektonisch talent in den loop der XVIIe eeuw door onze voorouders gesticht werden, en waartoe de Hoogewoerdspoort behoort, zijn inderdaad met geen ander doel opgericht dan tot verfraaying der steden, en als een zichtbaar teeken van de zoo hooggeschatte stedelijke rechten. Men begreep dat een rijzig en slank gebouw, aan het einde eener straat geplaatst, een schoon en schilderachtig perspektief leverde, dat verre te verkiezen was boven het eentoonig uitzicht dat men anders op de een of andere weide of op een sloot gehad zou hebben. Ook voor hem die van buiten de stad naderde, dacht men dat het gezicht van die kleine monumenten een aangename voorbode moest zijn van de trotsche gebouwen, die hem in de stad zelve wachtten.

Wanneer men nu nagaat, dat in de laatste dertig jaren een groot aantal dezer poorten vernield zijn geworden, en dat dit meestal geschied is, onder voorwendsel van aan te brengen verfraayingen, dan is men genoopt er zich over te verwonderen, dat de tegenwoordige opvatting van fraaiheid en schoonheid tot eerste resultaat heeft de vernietiging van datgene wat juist werd opgericht in die XVIIe eeuw, die aan de Nederlandsche natie een onsterfelijken naam op het gebied der schoone kunsten bezorgd heeft.

Waaraan ontleent dan het tegenwoordige geslacht het recht om van verfraaying te spreken, terwijl zij den moker in de hand neemt, om de monumenten der XVIIe eeuw te sloopen!

Te Leiden zijn, helaas! op onbedachtzame wijze, gelijk in zoovele steden van Nederland, reeds een groot aantal poortgebouwen weggeruimd. en tenzij men tot beter inzicht kome, laat het zich voorzien, dat binnen

weinige jaren geen enkel dier monumenten meer aanwezig zal zijn. Het is met een diep leedwezen, dat de commissie van adviseurs de slooping vooral der Witte en der Rijnsburgsche poorten herdenkt, en zij wil thans haar stem verheffen tegen die welke de Hoogewoerdspoort bedreigt.

Bestond er voor de slooping der Rijnsburgsche poort een misschien deugdelijke reden, namelijk de drukte van het verkeer op dat punt der stad, die reden kan in het onderhavige geval niet voorgewend worden. Overigens, sinds meerdere jaren reeds, is door het sloopen der buitenpoort en het openen van ruime toegangen naar het Plantsoen, de circulatie ook aan de zuidzijde van het poortgebouw geheel vrij en onbelemmerd geworden. Thans, nu de opruiming van den ouden wal ook aan de noordzijde der poort in het plan van de commissie zelve begrepen is, zoodat zoowel onder door als aan *beide* de zijden der poort toegangen tot de stad verkregen kunnen worden, mag er waarlijk niet gesproken worden van eenige belemmering hoegenaamd.

Te vergeefs zoekt de commissie van adviseurs naar eene gegronde overweging, die tot de slooping zou kunnen leiden. Uwe commissie van fabricage schijnt het zoo vaak gebezigd argument van verfraaying niet sterk op den voorgrond te willen stellen. Immers terwijl zij in haar rapport van 11 Maart 1874 verklaart dat overtuigend bewezen is, dat het door haar gesteunde plan een der fraaiste en aangenaamste gedeelten der stad zal doen verrijzen, erkent zij eenige regels verder, dat er hier geen rede is van verfraaying. En dit zal gereedelijk beaamd worden, wanneer men bedenkt dat eenige daar te bouwen huizen van 300 tot 600 gulden huur, niet veel tot verfraaying der stad zullen kunnen bijdragen.

Uwe commissie van fabricage voorziet, dat zich stemmen tegen de slooping der poort zullen verheffen, en zij grondt de meening dier tegenstanders alleen op de oudheid- of geschiedwaarde van het monument: zij denkt er niet aan dat ook de bouwkunstige waarde wel mocht geteld worden, in een tijd, waarin men te Leiden zelf getuigen kan, hoe smakeloos men juist in het bouwen van poorten — al zijn het slechts manégepoorten — geworden is. Ook wordt er niet gedacht aan de waarde, die de Hoogewoerdspoort heeft voor het schilderachtig aspect van dat gedeelte uwer gemeente.

Zoo er ten minste iets ware aangevoerd tot bestrijding òf van het bestaan, òf van het gewicht der oudheid- en geschiedkundige waarde!

Maar wel verre van zulks te doen, bepaalt zich het rapport bij de bewering, dat het algemeen belang hooger gesteld moet worden. Hoedanig dit algemeen belang is en waarin dat bestaat, wordt niet gezegd. Het algemeen belang wordt eenvoudig, zonder eenige toelichting gesteld tegenover de meening van hen, die eene oudheid- en geschied-waarde in het monument zien: alsof dezen ten behoeve van een bijzonder belang ijverden. Of is soms niet de eerbiediging van oude historische gebouwen met evenveel recht een algemeen belang te noemen, als hunne slooping.

Het rapport uwer commissie van fabricage beroept zich eindelijk op de omstandigheid, dat de tijd genaderd is, waarin gekozen zal moeten worden tusschen slooping en het bestaan van een niet onbelangrijke uitgaaf tot restauratie. Men had mogen verwachten dat bij het stellen der keus ook medegedeeld ware, hoe groot die niet onbelangrijke uitgaaf wel kan zijn; alleen dan kon de keus met eenige waarborg van juistheid geschieden.

De commissie van adviseurs wenscht hier met nadruk te wijzen op het noodlottige stelsel, dat ten aanzien onzer monumenten maar al te vaak gevolgd wordt. Jaren lang verwaarloost men willens en wetens de oude gebouwen. Men bekommert er zich niet om, of de daken en goten in goeden staat onderhouden worden, of de muren en gewelven de noodige kleine reparatiën van dagelijksch onderhoud ontvangen; reparatiën, die, wanneer zij tijdig aangebracht worden, geen noemenswaardige kosten na zich slepen.

In stede daarvan laat men een monument — waarvan men misschien de opruiming in stilte wenscht — jaren lang onverzorgd, en wanneer de tijd zijn langzaam maar zeker vernielingswerk zoover heeft voortgezet, dat eene herstelling eene betrekkelijk groote som in eens moet kosten, wordt eenvoudig de slooping van het gebouw voorgesteld.

Toch diende men zich af te vragen — en de commissie van adviseurs hoopt, dat de gemeenteraad van Leiden dit zal doen — vooreerst of de gebrekkige toestand van een gebouw niet behoort geweten te worden aan de zorgeloosheid van die personen, die speciaal belast zijn met het toezicht op, en het onderhoud van de gemeente gebouwen. En terwijl die vraag het verledene betreft, behoort men zich voor de toekomst af te vragen, of het verwaarloosde monument verdient, dat daaraan eenige kosten van reparatie besteed worden, en zoo ja, of de gemeente in staat is die kosten te dragen.

Na het hierboven gezegde behoeft de commissie van adviseurs niet meer aan te toonen, dat in haar oog de Hoogewoerdspoort ongetwijfeld de uitgaven van eenige sommen tot herstel en onderhoud verdient; wat de vraag betreft of de gemeente Leiden in staat is die sommen op te brengen, deze kan alleen door U beslist worden. Maar het zou de commissie van adviseurs zeer verwonderen, indien het antwoord op deze vraag niet bevestigend was. Immers het zou ongerijmd zijn te beweren, dat de financiëele krachten der gemeente niet anders toelaten, dan om — wanneer een klein monument eenige reperatiën behoeft, het eenvoudig te sloopen. Ware dit juist, dan zou zoodra b. v. de fontein op de Vischmarkt voorziening behoeft, ook slechts een wegruiming daarvan geraden moeten worden!

De commissie van adviseurs kan niet gelooven, dat de gemeenteraad van Leiden blind zal zijn voor het belang, dat in het behoud der Hoogewoerdspoort gelegen is; en evenmin, dat zij de financieele middelen niet zou kunnen vinden of willen zoeken, die noodig zijn om dit sierlijk monument voor ondergang te bewaren.

De commissie heeft te meer vertrouwen in de verlichte denkwijze van den gemeenteraad, omdat zij zich overtuigd houdt, dat deze zal willen medewerken tot het doen herleven van de belangstelling in onze oude monumenten, en tot het opwekken van een nieuw leven op het gebied der schoone kunsten.

De regeering heeft reeds bewijzen gegeven, dat het haar ernst is op dien weg voort te gaan. Reeds is besloten, bij het nieuwe gebouw der militaire infirmerie

de regelen der schoone bouwkunst in het oog te houden. Ook bij het stichten der nieuwe akademische gebouwen zal er voor gezorgd worden, dat zij Uwe gemeente ook uit een architektonisch oogpunt tot sieraad verstrekken.

Plannen om de restauratie der Hooglandsche kerk te voltooyen, worden aan het onderzoek der commissie van adviseurs onderworpen. Waar op deze wijze door de regeering het voorbeeld gegeven wordt van eerbied voor onze fraaye oude monumenten, van belangstelling in de zaak der schoone kunsten, die inderdaad een nationaal belang mogen heeten, hoopt en vertrouwt de commissie van adviseurs, dat ook de Leidsche gemeenteraad onder de eerste zal willen behooren, die dat voorbeeld opvolgen.

De Voorzitter,
(w. g.) C. FOCK.

De Secretaris,
(w. g.) VICTOR DE STUERS.

HET MOZAÏEK IN St. GEREON TE KEULEN.

In de krocht van St. Gereon te Keulen werd, tot vóór weinige jaren, een groot aantal mozaïek-brokken gevonden, die in de jammerlijkste wanorde en verwarring dooreen gewoeld waren, en zoo tot plaveisel van den vloer gebezigd werden. Vernielende handen waren daar blijkbaar aan 't werk geweest, en hadden die vroeger in harmonische eenheid samenwerkende fragmenten uit elkander gehaald en verwoest, die toen later, door elkaâr geward, waren aangewend, om den grond te bevloeren. Reeds vóór een veertig jaar had men beproefd ze weêr in hun vroegeren staat te herstellen, maar was daarin niet geslaagd; evenmin toen, een jaar of wat later, de kunstlievende pruisische kroonprins zelf een schilder uit Berlijn gezonden had, om daartoe werkzaam te zijn. Eerst vóór korten tijd toog met beter uitslag de keulsche schilder Avenarius aan 't werk, teekende alle brokken een voor een nauwkeurig af, en ging daarop met zijn vrouw aan 't passen en meten, tot dat hij 't eerst een koning David op zijn troon, en zoo vervolgens weldra ook een aantal andere bijbelsche voorstellingen bijeen bracht. Zoodra hij, in 1868, met het geheel was klaar gekomen, ontwierp de bouwmeester Wiethase een plan tot herstel van den vloer, dat echter wat kostbaar bleek, en daarom kerkvoogden van St. Gereon — met wat minder barbaarschheid en „koopmansgeest" dan die te Bathmen behept — aan Avenarius zelf liet opdragen, een nieuw ontwerp met beraming der kosten te vervaardigen, naar 't welk hij toen onmiddelijk aan 't werk ging, en in 1871 reeds met zijn arbeid gereed was. Zoo kan men thans niet minder dan een dozijn bijbelsche tafereelen weder in hun oorspronkelijken staat zien prijken: Jozef en de vrouw van Potifar; Jozua's verspieders, door Rachab uit het venster afgelaten; Simson, die den leeuw verscheurt, de poorten van Gaza uit haar scharnieren licht, in Delila's schoot sluimert, door de Filistijnen de oogen wordt uitgestoken, en hen met zich onder de puinhoopen begraaft; David door Samuël gezalfd, den leeuw overmannend door wien hem een schaap ontroofd wordt, Goliath bestrijdend en doodend, en als koning op zijn troon gezeteld. Blijkens den tooi en de nog bewaard gebleven schrijfletters, schijnen zij uit de elfde eeuw te zijn, en, vergeleken met de keurige romeinsche mozaïeken te Nennig bij Trier, tot de eerste proeven der herlevende kunst te behooren, gelijk aartsbisschop Anno van Keulen ze uit Italië naar Duitschland verplaatste, door italiaansche kunstenaars derwaarts te tronen. Van wege den *Verein von Alterthumsfreunden im Rheinlande* werd, in 't vorige jaar, een beschrijving en afbeelding, der verschillende tafereelen, naar de teekening van Avenarius, door Ernst aus'm Weerth, te Bonn uitgegeven[1].

DE MUZIEK EN HET DRAMA.

't Was een heerlijke avond. Het Florensteiner strijkquartet tooverde ons toondichtingen voor, met dat omscheppend vermogen, dat de eigenlijke kracht van den executant-kunstenaar eerst recht doet waardeeren. Tusschen compositiën van meer verheven aard gaven de kunstenaars hun „Gavotte", en dit stuk deed mijn buurman denken aan gravinnen en markiezinnen, die in lange slepende zijden en satijnen pronkgewaden in statelijken zwier met hoofsche dansers de helderlichte salons in wit met goud doorzweefden.

Daar doet de muziek bepaalde vormen voor den geest optreden, en wordt het onbeschrijfelijke vertaald in romantische werkelijkheid.

Ziedaar eene werkelijkheid sterker dan de lijnen en punten en flitsen, waarin de tonen der muziek tot Hildebrand's oor kwamen, geheel anders dan Gavarni de toonreeksen zag, die Wieniawski's strijkstok deed geboren worden.

Maar meer dan een van deze wil, meer dan wat ik gaarne wil aannemen, dat de *wijze* van een lied de bron is van vele liederen — helaas zoo treurig door onze Mei-literatuur bewaarheid — meer dan dat zegt *F. Nietsche* [2], die uit den toon het woord, uit de muziek de poëzie wil geboren hebben.

Het kan ons niet verwonderen, dat een man, die nog verder gaat dan Richard Wagner ooit ging, zijn werk aan den componist van den Lohengrin en den Tannhäuser opdraagt; en ik aarzel niet, te gelooven, dat we inderdaad veel *voor de kunst* gewonnen zouden hebben, indien werkelijk deze wijze van beschouwing wat meer in aanmerking werd genomen.

De musicus, die het tooneel minachtend eene plaats voor kunstenmakerij noemt, en de tooneelminnaar, die geen woord, geen beeld vindt voor hetgeen hij hoort, en de muziek als „klinkklank" minacht, deze twee zouden nader tot elkander komen, zoodra ze begrepen, dat alle uiting van kunst zich òf als *apollinisch* òf als *dionysisch* doet kennen, als eene schepping uit en voor het rijk der verbeelding, of uit en voor het rijk van den hartstocht. Eerst de gelukkige verbinding van die twee zal het reinste kunstproduct doen geboren worden; want als Schiller zingt,

Wo das Starke mit dem Zarten

[1] *Der Mosaïkboden von St. Gereon zu Köln, restaurirt und gezeichnet von Toni Avenarius; nebst den damit verwandten Mozaïkboden Italiens. Mit* 2 *Farbentafeln*, 10 *Lithographiën, und* 16 *Holzschnitten.*

[2] *Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik.*

Wo Strenges sich und Mildes parten
Da gibt es einen guten Klang.

Gelijk die twee elementen elkaar beurtelings bestrijden en steunen, zoo bevat ook het voortbrengsel dier vereeniging de goede eigenschappen van beide elementen.

De muziek nu, zoo vervolgt Nietsche, kan door woord noch beeld worden weêrgegeven of verklaard, en waar de componist zelf zijn Toonwerk „Pastorale" „Scene am Bach" „lustiges Zusammensein der Landleute" noemt, daar gebruikt hij slechts een beeld, om den indruk van zijn stuk benaderend voor te stellen.

De dichter heeft in zijn lied gepoogd, de harmonie der bezielde schepping, den rijkdom der tonen, af te beelden, en zóó ontstond het lied.

Dat lied, bij de Grieken in het *koor* tot volmaaktheid ontwikkeld, deed de tragedie ontstaan. Thans zijn we „zu der Einsicht gekommen dass die Scene „sammt der Action im Grunde und ‚ursprünglich nur „als *Vision* gedacht wurde, dass die einzige „Reali- „tät" eben der Chor ist, der die Vision aus sich er- „zeugt und von ihr mit der ganzen Symbolik des „Tanzes, des Tones und des Wortes redet.

Het zou dan uit het dionysische beginsel alleen zijn, dat het drama zijn oorsprong nam, uit de muziek, de wereld der droomen. Het gedramatizeerde epos alleen — volgens bovengemelde beschouwingswijze geen waarachtig kunstproduct meer — kan dan op andere wijs zijn ontstaan. Daar zijn de „Erregungsmittel kühle paradoxe *Gedanken* — an Stelle der apollinischen Anschauungen — und feurige *Affecte* an Stelle der dionisischen Entzückungen. Daar staat de volstrekte werkelijkheid op den voorgrond, en niet het æsthetische der kunst

Reeds Schopenhauer heeft beweerd, dat de zichtbare wereld, of de natuur, en de muziek, als verschillende uitdrukkingen van dezelfde zaak kunnen beschouwd worden; en hij komt daarbij tot het besluit, dat de muziek eigentlijk als de meest algemeene taal moet beschouwd worden, als het cijferschrift der ziel, waarin de uitdrukkingen der gemoedsaandoeningen, voor alle volken verstaanbaar, worden uitgedrukt en saâmgevat.

Daarom ook is de muziek als kunstwerk veroordeeld, zoodra zij geen gewaarwordingen maar voorstellingen bij ons opwekt; gelijk het gedicht als poëzy veroordeeld is, dat wel beelden maar geen gedachten voor onzen geest brengt, zooals Lessing ons in den Laokoön leerde, en Herder in zijn Kaligone zoo niet uitdrukte, dan toch, naar zijne wijze van doen, deed vermoeden.

De schrijver meet zijne eischen grootendeels naar die door Wagner gesteld, en ziet ook eerst bij de wedergeboorte der tragedie den *æsthetischen toehoorder* geboren worden, „an dessen Stelle bisher in den Theaterräumen ein seltsames Quiproquo, mit halb moralischen und halb gelehrten Ansprüchen, zu sitzen pflegte, der „Kritiker".

De strijd over het wezen der kunst is ongetwijfeld zoo oud als de kunst zelve.

Is hierbij op eenig gebied veel gestreden, 't is zeker op dat van de muziek en het drama. Uit een oogpunt van *kunst* verliest de vraag naar het *nut* al zijne waarde, en zijn zij in het ongelijk gesteld, die in de eerste plaats in het tooneel eene leerschool wilden zien, in den zin waarin de nieuwere Engelsche kunstleeraars meenden in een hervormd tooneel eene inrichting van onderwijs te moeten verwachten.

Zal menigeen Nietsche's werk veroordeelen op dezelfde gronden, waarop Wagner bestreden wordt, de ware kunstminnaar zal toch dankbaar een nieuw teeken van leven begroeten op het veld der kunst, voor duizenden nog eene barre heide. Moet dat veld *bloemen* dragen? Moet het *vruchten* voortbrengen? Of is de bestemming geheel anders?

Kan het de vertegenwoordigers — *niet* van alle *kunsten*, maar —alle verschillende priesters der *kunst* gelijk en gelijkelijk dienen? Kan één tempel die allen tot het aanbieden van een verheven kunstoffer zien samenstroomen? — 't Valt moeilijk onvoorwaardelijk te beslissen. Daarin dienden echter allen, ook zij die de meest uiteenloopende meeningen zijn toegedaan, wel overeenkomen, dat de kunst eerst daar hare volle waardeering viert, waar, afgescheiden van al het stoffelijke, dat in het kunstgewrocht, afgescheiden van het utiliteits-beginsel, dat *niet* tot de kunst *in abstracto* behoort, niet de vorm der gedachte, maar de onstoffelijke gedachte zelve en haar werking op de onstoffelijke ziel, met liefdevolle nauwkeurigheid wordt nagegaan.

Goes. T. H. DE BEER.

DE VEILING-VAN DER WILLIGEN EN DE REGEERING.

De Schilderijen van Dr. Van der Willigen zijn overeenkomstig de voorwaarden geveild en aan den man gebracht, en de met zooveel ijver en zorg bijeengebrachte verzameling in verschillende handen verspreid. Voor een goed gedeelte gelukkig binnen 'slands. Wel schafte men zich voor 't Muzeum te Haarlem (buiten de kerk van Van Nickelen [1] slechts het dooptafreel van Cornelis Cornelissen (voor *f* 45) aan, doch Dr. Van Meurs kocht het portretjen van Van Dijk (voor *f* 500), den Rudolf van Goens van Weenix (voor *f* 200), Van der Vennes Bedelaarspret (voor *f* 80), Dr. Ekama Hendriks' portret en groote markt (voor *f* 20 en *f* 40), Mr. H. Gerlings de Cleopatra (35) voor *f* 42, No. 54 en 55 (voor *f* 80 en *f* 43), de Heer Travaglino No. 125 (voor *f* 26), de heer Dubois het stukjen van De Bray (12) voor *f* 26, dat van Breenberg (16) voor *f* 31, dat van Van Everdingen (28) voor *f* 60, het portret van Honthorst (voor *f* 13), de Lairesse (voor *f* 91), de beide portretjes van Van Mieris (voor *f* 90), de aan Van Orley toegeschreven (stukjens voor *f* 320), het onbesliste pleit (85) (voor *f* 50), den Bedelaar van Ryckaert (voor *f* 145), het portret van Toornvliet (voor *f* 35), den Verendael (voor *f* 230), Mr. Raedt van Oldenbarneveld de beide stukjens van Brill (voor *f* 90); de gemeente Middelburg het graven van 't kanaal naar Vlissingen (voor *f* 110), enz. Eenige andere stuk-

[1] De kerk van buiten, op de veiling Quarles voor 't Museum aangekocht, is ten slotte voor een gewrocht niet van *Pieter* Wouwerman, maar van zijn en Filip's vroeggestorven broer *Jan* herkend, die het van zijn huis, op den hoek der lange Veerstraat, uit, penseelde. De aanwinst van het stuk is des te belangrijker, als er maar zoo weinig van zijne hand — zijn beide landschappen in 't Museum Boymans, en bij den Hertog van Arenberg — bewaard is gebleven.

ken gingen aan kunstkoopers, daaronder de fraaie portretten door De Bray (13) (voor *f* 250 aan den hr. Sarluis), en van een ongenoemde (73) (voor *f* 240 aan denz.), de groote kerk van Berkheyden (voor *f* 815), de Frans Hals aan welks echtheid getwijfeld werd (voor *f* 215), de Salomo van Ruisdael (voor *f* 89) aan den Hr. Vechtel; het portret van Frans Floris (voor *f* 60), Van der Poels vischmarkt voor *f* 73), het oudemans-portret (77) (voor *f* 80), aan den Hr. Boas Berg, enz. De andere Van der Poel en de Bakhuysen, werden (voor *f* 250 en *f* 175) opgehouden. Beide meesterlijke Versproncks, de schilder en zijn vrouw door hem zelf, gaan, o jammer! (voor *f* 800 — er was onbepaald commissie gegeven —) naar Parijs.

En 's Lands regeering? — Zij kocht niets anders dan Busculo's portret van Van Zijl (voor *f* 55) de twee portretstukken van G. en dat van J. E. J. van den Berg (voor *f* 12 en *f* 11), en de dorpsjool van Van der Venne (voor *f* 105). Naar wij meenen te weten, had zij voor de veiling-Reede van Oudtshoorn en deze te zamen juist *f* 2000 beschikbaar gesteld, zoodat haar gemachtigde dan ook onverrichter zake van eerstgemelde is teruggekomen, waar met die geldsom weinig of niet te doen viel. Wanneer zal men toch eens wat meer leeren doortasten, en zich niet door een misplaatste schuchterheid en vrees voor verantwoording laten weêrhouden, om wat dieper in 'sLands beurs te tasten, waar het den *tijdigen* aankoop van nederlandsche kunstgewrochten geldt? De tijd is voorbij, om — terwijl men miljoenen voor een onvoldoend krijgsbudget beschikbaar heeft — de penningen voor de kunst beschikbaar ter nauwernood bij honderden te tellen. De veilingen Quarles en Reede mogen tot een heilzame waarschuwing strekken. De eerste vooral; want verscheiden der daar voor luttel gelds verkochte schilderijen, gelijk o. a. de Van der Helst, Lingelbach, Du Sart, enz. zijn thans reeds door hun nieuwe eigenaars met *grove* winst naar Engeland verkocht; terwijl men ze op de veiling zelve voor een betrekkelijk geringe prijs voor 'sRijks Muzeën had kunnen verkrijgen. Hopen wij dus voor 't vervolg op beter, en dat men ook thans reeds zijn best moge doen, datgene wat nog niet buiten 's Lands is gebracht en den aankoop ten vollé verdient, [1] van de kunstkoopers, die 't in handen hebben machtig te worden.

DE OUDE KAMER „IN LIEFDE BLOEYENDE".

In de jongste aflevering van „het Ned. tooneel" spreekt de Heer *J. H. Rössing*, naar aanleiding van *Von Hellwalds Geschichte des holländischen Theaters*, over het geboortejaar der Kamer, wier bijnaam en zinspreuk wij hierboven nederschreven. Tot heden bleef het onbekend, wanneer die Kamer werd opgericht; de heer Rössing, afgaande op hetgeen hij las in het *voorspel* van *Kruls*, *Diana*:

„Liefd bloeyend, eedle maegd! die *honderd* VIJFTIG (jaren
Uw spruyten hebt gequeeckt",

[1] Gelijk o. a. die door den Heer Boas-Berg gekochte teeken-Akademie door Job Berkheyde, die gebleken is geen andere te zijn dan de te Haarlem door Romeyn de Hooghe opgerichte teekenschool (over welke verg. Van der Willigens *Artistes de Harlem*, p. 181.) met de op de achterzij aangegeven portretten der aanwezigen.

en wetende dat dit stuk voor het eerst is opgevoerd in 1623, besluit daaruit dat „In Liefde Bloeyende" is opgericht in 1473. Hij vergeet daarbij echter de omstandigheid in aanmerking te nemen, die hij eenige regels verder zelf mededeelt, dat namelijk Krul's voorspel in 1643 verscheidene veranderingen onderging, en het deze omgewerkte uitgave is, die hem in handen kwam. Het ligt toch voor de hand, dat Krul, bij het omwerken van zijn stuk, de woorden „*honderd* VIJFTIG jaren" niet uit de vroegere uitgave heeft overgenomen, maar een naar het tijdsverloop gewijzigd cijfer stelde. Dat dit het geval is geweest, bleek mij ten duidelijkste uit eene uitgave van 1634, waarin het voorspel in zijn oorspronkelijken vorm [1] te vinden is, en waar we de aangehaalde regels aldus lezen:

„Liefd' — Bloeyend' Eedle Maecht die *hondert* DER-(TICH jaer
„U spruytjens hebt gequeeckt".

Daaruit volgt dus, dat bij den heer R. de oprichting der Kamer twintig jaar te vroeg gesteld is, en die heugelijke gebeurtenis eerst plaats had in het jaar 1493.

Nog een paar andere opmerkingen maakte ik bij het lezen van des heeren Rössings opstel. Uit de volgende regels, voorkomende in bovengenoemd voorspel, meent hij te moeten opmaken, dat *Maximiliaan* hetzij in 1486, hetzij in 1508, aan „*in liefde bloeyende*" een kroon en dubbelen adelaar schonk. Waarom Maximiliaan hier bijgehaald? Zou met den „Vorst van 't Roomsche rijk" niet doodeenvoudig Karel V worden bedoeld? [2] Zooals bekend is, en ook door Rössing wordt medegedeeld, terwijl het ook uit de regels zelve blijkt, had Karel V nieuwe wetten aan de oude Kamer geschonken, en het recht tot het voeren van haar blazoen bevestigd. Men oordeele:

„Gewortelt staet uw stam, geplant door Karels wetten,
„Wiens Keyzerlycke macht u in den zetel zetten
„Van Hollands hoogste roem, 't welck tuygt het oude blijck,
„Waarmeê u heeft vereert de Vorst van 't Roomse rijck,
„Den grooten Adelaar en pronck van alle kroonen.—

Nog iets. De bewering, dat de schouwburg (gesticht 1637) den naam van „in liefde bloeyende" zou gedragen hebben, moet met meer bewijzen worden gestaafd, wil men er eenige waarde aan hechten. Het feit, dat Krul en zijne vrienden, die in 1632 de vereeniging van Akademie en Oude Kamer vruchteloos hadden tegengewerkt, in 1643 aan den schouwburg slechts de zinspreuk van hun geliefd Egelantierken gaven, is, ten minste voor mij, geen reden tot verwerping van de spreuk „IJver in liefde bloeyende", die men op den titel van verscheiden, hoewel latere tooneelstukken vindt vermeld.

Ten slotte nog het volgende.

Indien ik mij niet bedrieg wordt *Bernard* Fonteyn, van wiens hand een Latijnsch vers onder Kruls portret wordt gevonden, door den heer R. verkeerdelijk N. Fonteyn genoemd. Of bestonden er *vier* Fonteynen,

[1] De personagiën van 't voorspel in dezen vorm zijn: *Liefd-Bloeyende*, *Rey van Liefd' Bloeyende*, *Apollo*, *Pallas*.

De beide door Jonckbloet (II: 406) aangehaalde regels, die de heer R. niet heeft kunnen ontdekken, zijn de regels 11 en 12 der omgewerkte uitgaven zij luiden aldaar:

„Dat noch de schrandre haet, noch noyt vernoegde nijd
„Meer wonnen op mijn lof, als ingekropte spijt."

[2] Zeer zeker; verg. mijne *Beknopte Geschiedenis der Ned. Letteren*, 2e stuk, bladz. 203, v. VL.

die zich aan rijmlust te buiten gingen? Ik wijs hierop, wijl ook Alb. Thijm in zijne laatste novelle „Vondels voorbereiding tot den grooten stap" [1] de verschillende heeren Fonteyn schijnt te verwarren. *Johan* Fonteyn was de *Medicinae* docter, aan wien Vondel zijn Helden Godes opdroeg; *Bernard* voerde de zinspreuk „*Fons Gratiæ Christus*"; *Arn.* Fonteyn (die bij dezen naam nog dien van Van der Mey voerde) was even als Bernard een vriend van Krul. Ik eindig met de opmerking, dat de hr. Rössing, vermeldende dat „Gestrafte Kroonzucht" [2] *niet* van Vondel is, *D. Heynck* als schrijver had kunnen noemen.

April 1874 A. D. DE VRIES.

ANTI-VANDALISME.

De regeeringscommissie tot instandhouding van gedenkteekenen, enz. heeft zich dezer dagen genoodzaakt gezien, een waarschuwend woord te richten tot het gemeentebestuur van Leiden, waar burgemeester en wethouders, in overeenstemming met de bouwcommissie de Hoogewoerdspoort met vernieling bedreigen. Zie het schrijven aan 't hoofd van dit nommer.

In den *Nederl. Spectator* maakt zekere B. uit Middelburg op de daar nog voorhanden poort van 't muntgebouw opmerkzaam, die uit het jaar 1580 dagteekent, en om zijn bouwstijl wel in aanwezen verdient te blijven. Twee zuilen met Korinthisch kapiteel, waarvan het een geheel verweerd en afgebrokkeld, maar 't ander nog in goeden staat is, staan aan weerszijden van den poortboog, die met een flinke lijst gedekt is. Daar de poort zich tusschen twee aan 't Rijk behoorende gebouwen bevindt, is er te meer kans, dat men zich haar lot zal aantrekken en haar voor den ondergang bewaren. Ook het Zeeuwsch genootschap heeft reeds van zijn belangstelling blijk gegeven, en zich voor 't behoud der poort tot den gemeenteraad gewend.

Uit Assisi wordt gemeld, dat er het uit het oogpunt beide van bouw- en schilderkunst zoo belangwekkende kerkgebouw van den H. Franciscus [3] weldra in zijn oorspronkelijken staat hersteld zal zijn. De oude koorbanken en verder houtwerk, uit de bovenkerk naar een der kloosterzalen verplaatst, zullen daar uiterst van pas zijn en niet langer het gebouw ontsieren, waaraan zij alle karakter ontnamen. De pauselijke troon aan het eind van het koor is in zijn vorigen luister hersteld door de hem aan weerszijden omgevende zetels, in gelijken marmernabootsenden stijl gewrocht; en de balustrade en 't verhemelte, op een onbekend tijdstip, te kwader uur eens bij 't altaar in de onderkerk aangebracht, zijn naar de bovenkerk verplaatst, die, zooveel breeder en hooger, deze versiering toelaat. De houten scheidswand, die den toegang tot het schip der kerk aan het dwarspand afsloot, is reeds genoegzaam geheel hersteld, tegelijk met een model van 't kruisbeeld, door Giunta van Pisa daar eens gewrocht. De twee groote altaren in het dwarspand zijn weggenomen, zoodat men daar thans voor 't eerst aan de zuidzij de gansche kruisiging van Giunta's hand ziet, en aan de noordzij een andere, die mede aan zijne uitvoering schijnt toevertrouwd. Ook Cimabues fresco's in het dwarspand zijn door 't wegnemen der koorwanden in uitgebreider mate zichtbaar geworden. In de onderkerk of krocht zal het schip van het dwarspand als van ouds door een ijzeren hek met doeltreffende deuren gescheiden worden. Door 't wegruimen der beletselen zijn Giotto's lang verholen gebleven fresco's — het wonder, aan het kind uit den huize Spini volbracht, en Sint Franciscus, die de litteekenen des Heeren ontvangt door Lorinzetti, — aan den dag gekomen. Het wegruimen der balustrade, enz. om het hoogaltaar geeft er licht en lucht. Het koor blijft onveranderd; het dagteekent, in zijn tegenwoordigen vorm — gelijk nu gebleken is — van 't jaar 1471. Een steenen altaar tegenover Lorenzetti's kruisiging en een dergelijk ondoeltreffend voorwerp tegenover Cimabue's Madonna zijn, tot groot voordeel van beider schilderwerk, weggenomen. Beneden den troon van Cimabues Moedermaagd kwam een rij van Heiligen, door Tibesio van Assiri gewrocht, aan 't licht. Belangrijke ontdekkingen werden ook in de St. Sacramentskapel gedaan, oorspronkelijk door Giottino voor den kardinaal Orsini geschilderd. Het wegbreken van een steenen altaar leidde tot de ontdekking van een marmeren grafteeken, Orsini voorstellende op zijn praalbed, door twee Engelen bewaakt; op den wand achter zijn beeld een uitnemend bewaard fresco van Giottino: Maria en 't kindeken tusschen St. Franciscus en St. Nicolaas. Van gelijk belang was de wegruiming van het altaar in de St. Janskapel in de dwarsbeuk links, die een fresco van Pietro Lorenzetti deed te voorschijn komen, zoo frisch en welbewaard gebleven, als ware 't eerst gisteren geschilderd, en ons moedermaagd en kind tusschen Sint Franciscus en Johannes den Dooper afbeeldende.

[1] In de *Kath. Illustratie* 1873/74.

[2] Zie Dietsche Warande X. 426.

[3] Zie daarover o. a. Kuglers *Geschichte der Baukunst* III. S. 538 ff. en Crowe u. Cavalcaselle *Geschichte der italienischen Malerei* I. S. 176 ff. II. S. 296 ff.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Een om de gevolgen belangrijke eigendomsvraag omtrent kunstwerken, is thans te Padua aanhangig. Het geslacht Grademo aldaar beweert namelijk, dat het schilderwerk van Giotto in de kapel der Scrovegni in de Domkerk, zijn eigendom, als erfgenamen dier Scrovegni, is. Het Domkapittel bestrijdt die bewering, en 't is voor Padua en Italië van te meer belang, dat het in zijn recht erkend worde, als partij reeds met een engelsche maatschappij over den verkoop onderhandelt.

Te Rome maakt men zich thans ongerust over de vermoedelijke verdwijning van Rafaëls heerlijke *Vedelaar*, die, als men weet, in de galerij Sciarra prijkte, doch door den eigenaar — in spijt der nog altijd van kracht zijnde pauselijke wetten van Oct. 1802 en April 1820, waarbij het vervreemden aller kunstgewrochten verboden wordt — in 't buitenland zou te gelde gemaakt zijn. —

In 't Muzeum van nieuwere beeldhouwkunst in den Louvre is men thans met het beste gevolg bezig, de marmeren beelden en groepen schoon te maken, die uit de keizerlijke verblijfplaatsen te Compiègne, Versailles, en Saint Cloud gekomen zijn, en die door de werking van den regen en 't bladgroen deerlijk gevlakt waren. Pugets *Perseus en Andromeda*, die nu geheel gereinigd is, kan als eerste proeve der welgeslaagde poging dienen. —

De in 't vorige nommer vermelde dood van Beulé blijkt thans door geen slagaderbreuk veroorzaakt, maar 't gevolg eeniger dolksteken te zijn, door hemzelf zich toegebracht. Zijn jammerlijke ongelijkheid aan zichzelf, en de ervaring van den treurigen indruk daardoor teweeggebracht schijnt de naaste aanleiding

tot deze handeling geweest te zijn. Een bezoek onlangs aan de school van fraaie kunsten door hem gebracht, en de koelheid waarmeê hij toen door dezelfde kweekelingen ontvangen werd, die hem vroeger vol geestdrift begroetten, deed de schaal overslaan, en dreef hem tot zijn wanhopige daad, die aan Prévost-Paradols verscheiden herinnert. —

Door den heer Godard-Desmarets zijn vóór eenigen tijd verscheiden schilderijen van Huysmans aan den Louvre vermaakt, van welke dezer dagen drie bevallige kleine stukjens in de zalen der tweede verdieping met eenige andere Vlaamsche en Hollandsche stukken zijn opgehangen, omdat het in de groote gallerij aan plaats ontbrak. —

Van Kaulbachs schilderkamer, geheel zoo als zij door hem verlaten werd, is door Hanfstängl een fotografische afdruk genomen, die bij hare uitgave zeker een welkom onthaal zal vinden. Op den voorgrond ziet men er zijn schilderezel met zijn teekening van den duitschen Michiel als aartsengel Michäel, daarnaast een gedeelte der schets in kleuren zijner Kruisvaarders. Op de muur in den achtergrond de oorspronkelijke houtskoolomtrekken van St Arbues als ketterrechter; rechts en links studiën van den Sontvloed, en afgietsels van groote en kleine antieken. —

Bij de veiling van der Willigen waren tal van opkoopers en kunstvrienden saamgestroomd, om den verkoop zoo van aardeen glaswerk als schilderijen bij te wonen. Drie Hangjassen, een Leeuw, een Konijn, een Handelaar, en anderen van Israëlitischen stam weerden zich wakker in den geldstrijd om porcelein en rariteiten, hun door verschillende kristenen, ten deele met goed gevolg, betwist, Twee weidsche Rijnwijnbekers (527 en 528) kwamen voor *f* 34 en *f* 36 aan Mr. A. J. Enschedé, een blaauwe bokaal (526) voor *f* 45 aan den Heer van Galen, een groote Rijnwijnbeker (547) voor *f* 41 aan den Heer Luerman, een blauwe glazen flesch (519) voor *f* 38 aan den Heer Zwennis; de bruine vaas, in 1808 bij Hillegom opgegraven voor *f* 99 aan den Heer Dirksen, een serpentijnen met deksel voor *f* 30 aan den Heer Boer; de witte en lichtbruine kruik uit de 16e eeuw (479 en 480) voor *f* 20 en *f* 38 aan den heer Sarluis, die ook nog de porceleinen kruik met het geslachtswapen der van Gents (voor *f* 21), een fraaye aarden kruik (490) voor *f* 4975, en de geëmailleerde kruik uit de 17e eeuw (503) verwierf. De Heer M. Crommelin kocht een half dozijn Jacobakannen voor *f* 10, een fraaye pronkpot voor *f* 38, de Heer F. Muller (voor fransche of amerikaansche rekening) de keurige koffijkan (397) voor *f* 270; de Heer A. L. Dyserinck de beide groenteschotels van Saxisch porcelein (437); de zes sineesch-porceleinen borden (438) kwamen voor *f* 29 aan den Heer Handelaar; een der H.H. Hangjas kocht de 10 heele en 2 gebarsten sineesch-porceleinen borden (434) voor *f* 27; een ander het aardige bordjen uit den windhandeltijd (443) voor *f* 325; dezelfde de japansche groenteschaal (440) voor *f* 13,25; de Heer Boer de zes sineesche schalen (442) voor *f* 23; enkele andere nommers den eigenaar. Van het delfsche goed kwamen o. a. 215 en 216, 217 en 218, 228, 231, 235, 237, 244, 249, 252 voor *f* 58, *f* 54, *f* 25, *f* 35, *f* 61, *f* 40, *f* 20, *f* 32 en *f* 31 aan den Heer Boer; 219, 222 voor *f* 310 en *f* 30 aan den Heer Boas-Berg, 220 voor *f* 230 aan den Heer van Galen, 223 en 224 (voor *f* 185) aan den Heer Monchen; 225, 227, 233, 239 (voor *f* 40, *f* 15, *f* 16, en *f* 10) aan den Heer Görlitz, 214 en 247 (voor *f* 32 en *f* 17.) aan den Heer Duchatel, 229 en 236 (voor *f* 81 en *f* 200) aan den Heer Sarluis; 230, voor *f* 40, aan den Heer F. Muller. De 250 stuks losse tichelsteentjens kocht voor *f* 115, het lid der 1e Kamer Mr. van Goltstein. Van de meubels werden beide kasten (uit de 18e en 17e eeuw, 566 en 567) voor *f* 187 en *f* 149 door den Heer Sarluis gekocht, de zwitsersche pendule met speelwerk (voor *f* 175) door een der H.H. Hangjas, de pendule Louis XVI voor 't zelfde geld door den Heer Sarluis, het beschilderde kastjen (474 voor *f* 56 door den Heer Arntz, het ingelegde voor *f* 33 door den Heer de Leeuw, die ook het hoek-etagèretjen met allerlei kleinigheden (569) voor *f* 26 kocht. De groote schoorsteen uit de achterkamer met fraai schilder- en snijwerk kwam *f* 505 aan den Heer Boer; die uit de voorkamer, voor *f* 40, aan den Heer Fransen. Van de snuisterijen kocht de Heer van Goltsteyn, een bonbondoosjen (164) voor *f* 12, en een snuifdoos (167) voor *f* 14, de Heer Sarluis een andere snuifdoos (166) voor *f* 31, de Heer Görlitz een paar bonbondoosjens (165 en 167) voor *f* 5 en *f* 14, de Heer Boas-Berg een veelkleurig kokertjen (169) voor *f* 41. Van 't beeldhouw- en snijwerk kocht de Heer Six, voor *f* 75 het Izisbeeld, voor *f* 10 het oude witmarmeren borstbeeld (171), de Heer F. Muller voor *f* 240, en parijsche rekening, het aan Durer toegeschreven portretbeeld van 1514, de Heer Boas-Berg voor *f* 206 de door D. van Rijswijck gewrochte borstbeelden van Kenau Hasselaar en haar man in zandsteen, de Heer Van Galen (voor *f* 300) het ivoren snijwerk van Vinkenbrinck (178); Van Rijswijcks Calvijn werd door den Heer Dirksen voor *f* 101 gekocht, naar men wilde, om aan den Calvinisten preêkheer onzer dagen, den ouderling-volksvertegenwoordiger uit de hoofdstad te worden vereerd. Van de miniatuur portretten kwam dat van Filips III voor *f* 70 aan den Heer Boas-Berg, dat van een onbekende (148) voor *f* 31 aan Mr. Raedt van Oldenbarnevelt, die van een jonge dame en van Taco Jelgersma (voor *f* 32 en *f* 28) aan den Heer Gevaers van Simonshaven, dat van Petr. Gruiwardus (voor *f* 30) aan den Heer Boer, die van G. J. en W. van den Berg en Ph. J. van Bree (voor *f* 18 en *f* 11) aan den Heer F. Muller, dat van Corn. Pronk, door hem zelf, voor *f* 12 aan Jhr. V. de Stuers. Van 't glasschilderwerk werd het triptikon uit het Clarissenklooster voor *f* 1200 geveild, doch was reeds vroeger voor meer in handen van den Heer Vechtel overgegaan; de portretten en 't wapen van Nic. Delff werden door Dr. Van Meurs (voor *f* 40) verworven, het Paradijs van denz. voor *f* 25 door den Heer Six, Loth en zijn befaamde dochters, voor *f* 21 door den Heer Boer, de niet minder vermaarde Judith (voor *f* 49) door den Heer Van Galen, de twee historische landschapjens in 't grauw van Delff, voor *f* 50, door den Heer Boas-Berg, de twee werken van Liefdadigheid, mede in 't grauw voor *f* 62 door den Heer Dubois, de drie stuks defecte geslachtswapenen, voor *f* 41, door den Heer Van Gelder; enz.

(Over de schilderijen zie boven).

Door de ondergeteekende Zaankanters is dezer dagen de volgende ommegaande brief van uitnoodiging ter deelneming aan een Zaanlandsche Tentoonstelling verzonden:

ZAANDAM, April 1874.

Na vele bewijzen van instemming met hun plan, hebben Ondergeteekenden zich vereenigd tot eene commissie, met het doel, om in den loop van dit jaar eene Tentoonstelling te houden van Zaanlandsche oudheden en merkwaardigheden.

Zullen zij in hun pogingen slagen en eene verzameling tentoonstellen, die zoowel de geschiedenis van de Zaanlandsche gemeenten in het algemeen, als het leven en het bedrijf, de gebruiken en de gewoonten van de vroegere bewoners der Zaanstreek in hun eigenaardig karakter in het bijzonder weêrgeeft, dan is eene samenwerking van allen onontbeerlijk.

Ondergeteekenden wenden zich daarom niet alleen tot de bewoners van deze streek, tot de besturen van de gemeenten, waterschappen en kerken aan de Zaan, maar ook tot alle beheerders van archieven en muzea, alsmede tot alle verzamelaars van oudheden en curiositeiten, met het dringend verzoek, dat zij al die voorwerpen, welke meer of min in verband staan met de Zaan en hare bewoners, in bruikleen afstaan, gedurende den tijd, dat de tentoonstelling zal worden gehouden.

Ten einde bij tijds voor de noodige localiteiten en voor de uitgave van een catalogus te kunnen zorgdragen, verzoeken ondergeteekenden bovendien dat de bezitters van de hier bedoelde oudheden en merkwaardigheden, zoo spoedig mogelijk, aan een lid der commissie zullen berichten, welke voorwerpen zij willen afstaan. Ondergeteekenden vleien zich tevens, dat meteen alles zal worden medegedeeld wat op die voorwerpen betrekking heeft.

Nadere opgave omtrent den tijd wanneer, en de localen waarin de tentoonstelling zal gehouden worden, behoudt de commissie zich voor zoo spoedig doenlijk bekend te maken.

De Commissie voornoemd:

Mr. A Greebe, Voorzitter, H. Zwaardemaker, Penningmeester, C. Hondius, E. Smit Gz., P. Latenstein, Zaandam; J. Honig, T. Duyvis Jz., M. K. Honig, Koog a/d Zaan; J. J. Honig, Secretaris, Mr. Mt. Donker, A. Smit Gz., Zaandijk; B. H. van Vleuten, J. M. van Gelder, Wormerveer; M. Grootes Pz., J. de Jong, Westzaan; A. van der Wijck, H. Brat, Oostzaan; J. Wildschut, Jisp.

BRIEFWISSELING.

De ingekomen bijdragen der H.H. Marcellus Emants, Loffelt, Smit Kleine, Rössing (beide laatste met eenige bekorting), in de eerstvolgende nommers.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 7. 10 Mei 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL. — Mr. J. E. BANCK. — T. H. DE BEER. — MARCELLUS EMANTS. — Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — G. W. VAN HEUKELUM. — Dr. J. P. HEYE. — R. HOL. — C. C. HUYSMANS. — J. MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN. — J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE. — J. KNEPPELHOUT. — A. S. KOK. — L. J. LEFÊBRE. — J. H. LELIMAN. — A. C. LOFFELT. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL. — Dr. A. PIERSON. — E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. — J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — J. A. VRUGTMAN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

Van Maart tot Juni a. s. zal de uitgave den 10en, 20en, en 30en geschieden, om de beide verloopen maanden weêr in te halen.

EEN HUIS IN DE HOFSTAD.

De heer A. had geruimen tijd in Italië doorgebracht, en zich voornamelijk bezig gehouden met eene nauwkeurige beschouwing van de gebouwen, die in verschillende eeuwen aan het menschdom tot woningen hebben gestrekt. In dat klassieke land zijn nagenoeg uit alle tijden goed bewaarde exemplaren over. Artist was de heer A. niet, oudheid- of geschiedkundige evenmin; maar 't was niet onmogelijk, dat hij bij zijn terugkeer in het vaderland een huis, misschien wel eene villa zou laten bouwen, en voor zulk eene onderneming moet men 't een en ander gezien hebben. Een artist behoeft men niet te wezen; ja, 't is beter dat men juist geen artist is. De groote kunst bestaat in het profiteeren van de praktische invallen en uitvindingen van andere volken en andere tijden. Aan den anderen kant behoeft nu juist het artistieke niet verbannen te worden; integendeel, een gracieuze krul hier en daar, een aardig kroonlijstje doen nooit kwaad, maar vóór alles het praktische. Daarom beweerde de heer A., dat de bouwer van een *goed* huis juist geen artist moest wezen; en zijn boezemvriend, de bankier O., die een schilderijen-kabinet en eene verzameling van curioziteiten bezit, gaf hem volkomen gelijk.

Om zijne studiën eenigsins chronologisch in te richten, reisde de heer A. over Marseille naar Napels, en begon dus met Pompeï. Hij had met de Etrurische graven of met de Grieksche tempels kunnen aanvangen, maar zijn huis behoefde immers geen graf of geen tempel, zelfs niet van den vrede, te worden!

Wat hij opmerkte, kan een uittreksel uit zijn dagboek ons leeren:

„*Pompei.* De Romeinen toonen in vele opzichten „een praktisch volk te zijn. In de straten van Pompeï „wandelende viel mij onder anderen het gemis op van „vensters. Daarmede ging natuurlijk het volkomen „ontbreken van gevels gepaard. Dit is juist gezien, „want daar de bewoner, in zijn salon gezeten, niets „van zijn eigen gevel bemerkt, kan hij te recht dwaas „genoemd worden, die veel geld besteedt aan een „sieraad, waarmede alleen zijn overbuurman zich ver„lustigt. De gevel van mijn huis zij dus slechts een „muur met openingen voor de ramen en de deur. De „hoeveelheid der deuren en vensters zij verder zoo „klein mogelijk, om de belastingkosten niet onnoodig „te vermeerderen. — In andere opzichten waren de „Romeinen zeer onpraktisch. Wat beteekent bijvoor„beeld dat groote atrium, en dat ruime peristilium? „Dit is terein verknoeien, en veel geld aan zuilen en „gangen uitgeven, zonder dat men er nut van heeft. „In mijn huis moeten de gangen maar smalle door„loopen zijn; zuilen zijn geheel overbodig. Die geld „genoeg heeft, bouwe zijn huis gelijkvloers; die minder

„rijk is, zette eenige verdiepingen op elkander; beter „hoog dan breed, de lucht kost niets.

„*Museum van Napels.* Aardig model van een Ro- „meinsch huis. Naar mijn inzien is er te weinig licht; „tegenwoordig zouden wij met beter glas daarin voor- „zien; die Romeinen waren erg ten achteren: niet „eens goede ruiten. — Eene menigte muurschilde- „rijen uit Pompeï zijn hier bewaard. Bädeker zet er „sterretjes bij, doch ik zie niet in, dat zij mooier en „deftiger zijn dan onze hedendaagsch e behangselpa- „pieren met een patroon van bloemen en gouden „rantjes. Behalve deze verzameling zijn er vele bronzen „vazen, kandelabers, tafels, keukengereedschappen en „lampen; alles uit Pompeï afkomstig. Ik was verbaasd „te zien, dat de Romeinen in dit opzicht niet zeer „ten achteren waren bij onze tegenwoordige bescha- „ving. Mijn gids spreekt over de artistieke lijnen van „deze werktuigen; wat drommel gaan mij de artistieke „lijnen van braadpannen en wijnkruiken aan? Het geen „ik mooi hebben wil, koop ik in zilver of goud; de „rest is mooi voor het dagelijksch gebruik. Onbegrijpe- „lijk is mij de dwaasheid der Romeinen, die beelden „in hunne woningen plaatsen. Als middenstuk op een „diner zou een enkele Silenus niet kwaad zijn; maar „wanneer mijn huis praktisch is ingericht, zal er „weinig plaats voor beelden overblijven.

„*Rome.* Schilderijen en beelden, beelden en schilde- „rijen! Voor mijn huis vind ik weinig. Rafaël's fresco's „noodigen mij uit, vooral geen Gobelins in mijne salons „te nemen. Ik houd niet van die starende figuren, „maar blijf bij mijn patroon van bloemen met een „goud rantje. In 's Hemels naam geen mooi beschil- „derd plafond als in de Farnesina! Ik wil mijn gas- „ten niet dwingen hun nek te verdraaien. Een goed „glas wijn op tafel smaakt beter dan alle mogelijke „Venussen en Psyches in de lucht. Zonderlinge liefheb- „berij van de Colonna's, de Doria's en anderen, om „hunne paleizen tot musea in te richten. Is 't zelfop- „offering ten algemeenen nutte of ijdelheid? Mijn huis „zal voor mij wezen, niet voor het publiek.

„*Florence.* De paleizen der Renaissance vallen mij „schrikbarend tegen. Zij gelijken meer op gevangenis- „sen dan op verblijven van graven en hertogen. Men „verdwaalt in zijn eigen woning, en voelt zich nergens „thuis. De vertrekken zijn kil en somber; comfort „ontbreekt er ten eenenmale. De vensters sluiten slecht, „steenen vloeren verstijven de voeten, en de haarden „(waar zij zijn!) rooken. Men zegt, dat er in Genua „prachtige trappen te bewonderen zijn, doch ik heb „genoeg gezien van Italiaansche architektuur. Op een „minder mooien, minder plaatsroovenden trap zal ik „even goed boven komen." —

Zoo schreef de heer A. in zijn dagboek, en zoo sprak hij ook met zijn architekt, welke de plannen voor het te bouwen huis kwam vertoonen. In menig opzicht stemden de beide heeren verwonderlijk overeen; in eenige noodlottige verschilpunten kwam men eerst na hevigen strijd tot een vergelijk. Het resultaat van hunne overdenkingen en beraadslagingen was (met goedkeuring van den gemeenteraad voor den gevel) een deftig huis in een der meest gezochte wijken der vorstelijke residentie. Zeer praktisch had de deskundige architekt een groot hok gebouwd, en in acht afdeelingen of huizen verdeeld. In elk dier huizen nu nam eene familie haar intrek, en haar naam stond op de deur, opdat de aandachtige wandelaar, elk der dieren voor zijne vensters heen en weêr ziende kuieren, zou kunnen weten, welke soort in iedere afdeeling was opgesloten. Nochtans was alle architektonisch sieraad niet geheel verzuimd: een mager kroonlijstje op eenige kleine zolderraampjes drukkende, vertelde boven aan, dat het uit was. Lang had men strijd gevoerd over het aantal vensters. Rechts en links had de heer A. op de teekening ramen doorgeschrapt; hij wilde in een huis, niet in een glazen kast wonen. De arme architekt echter verklaarde ronduit, dat in den tegenwoordigen bandeloozen tijd, symmetrie de eenige wet was, waaraan een artist zich kon houden. Hield die regel op, dan kon voortaan ieder metselaar een paleis bouwen, en zijne grillen en fantazieën tot eenig richtsnoer nemen.

Ten slotte kwam men tot een vergelijk, en de uitgeschrapte vensters werden door blinde ramen vervangen. De architekt wilde er nog zonneblinden in schilderen, maar deze noodelooze verfuitgaaf werd gelukkig afgekeurd. Voor het overige was het huis inderdaad een model van weinig kostbaren bouwtrant. Tot de eerste verdieping waren de muren met namaak-hartsteen bekleed, de gangwanden en de trappen waren met marmer... beschilderd, de deuren waren eikenhout... geverfd, en de trapleuningen mahonyhout door dezelfde kunstbewerking. Aan comfort liet het moderne juweel natuurlijk niets te wenschen over. Op welke leuningstoelen strekte men zich behagelijker uit, in welk oud paleis vond men zooveel schellen, om in één oogwenk het geheele bedienden personeel van boven en beneden bijeen te roepen? Onzichtbare handen brachten elken middag het eten in een tooverslag omhoog, heldere gasvlammen veranderden den nacht in dag, 's winters heerschte eene aangename, gelijkmatige temperatuur in gangen en vertrekken, een ruime voorraad der beste wijnen werd in groote frissche kelders bewaard; en beschut door een zwaar gewelf en dubbele ijzeren deuren, gewaarborgd tegen inbraak en brand, rustten daar tevens de $2\frac{1}{2}$ en meer percents, als het hechtste fondament van zooveel heerlijkheid.

Een viertal eeuwen zijn er verloopen sinds den bouw van Florence's trotsche paleizen, en die vier eeuwen maken de nieuwere geschiedenis uit. 't Is weinig vier eeuwen. In de nabijheid geteld mogen zij veel schijnen, hoe verder van ons af hoe kleiner zij worden. In de nieuwe geschiedenis is 't schande een paar jaar mis te slaan, vóór Christus zien wij dikwijls niet op een eeuw of wat. Welk eene verandering echter hebben die vier eeuwen voortgebracht! Waar zijn de mannen van geweld en verraad gebleven, die, omringd door een stoet van gewapenden, onbeperkt gezag in hunne paleizen uitoefenden; die het leven behielden zoolang als vijandelijke dolken den weg tot hun borst niet hadden gevonden, en die voor een woord, voor een blik, tot een moord in staat waren? Waar zijn de geharnaste, bontgepluimde edelen, en de vrolijke machtige geestelijken, die tusschen een auto-da-fé en een orgie, tusschen een bloedbad en een vergiftiging, nog smaak in kunst, nog een juist oordeel over schoonheid wisten te behouden? — Onder kostbare monumenten is hun gebeente neêrgelegd, en in pralende opschriften zijn hunne deugden aan de vergetelheid ontrukt. Een nieuw geslacht wandelt thans over hunne graven, en leeft in hunne verlaten paleizen; doch het voelt zich

niet meer thuis in die halve vestingen. Het menschdom blijft geen vier eeuwen onveranderd.

De oorlog van allen tegen allen is uitgestreden; wij droomen nu van harmonie der belangen. Daarbij zijn wij uiterst gevoelig, en beschouwen de kilheid der oude woningen, het tochten der vensters en het gemis aan goede verwarmingstoestellen als levensvragen, terwijl duizende kleinigheden, voorheen voor weelde en overdaad gehouden, nu onontbeerlijk zijn. De strijdlust beperkt zich tot woordentwist in tijdschriften en dagbladen, en het bloedvergieten is zoodanig uit de mode, dat één moordaanslag een geheel land van angst doet sidderen.

De Renaissance-paleizen hebben dus afgedaan, gelijk eens de Pompejaansche woningen; want elk geslacht heeft zijn eigen smaak. Met de dolken zijn ook de zware grendels verdwenen, en als er ingebroken wordt, verwijten wij ons zelven geen gebrek aan waakzaamheid, maar beschuldigen de policie. Wij hebben immers een recht op gerust slapen; heeft Van Alphen dit niet reeds gezegd? — Doch is dan inderdaad de woning van den heer A. het toonbeeld der moderne smaak geworden? Is dat onze kunst? In 't geheel niet; dat is onze woning. Dat is een verblijf, waarin wij onze vrije oogenblikken zoo lui en lekker mogelijk trachten door te brengen. De kunst daarentegen komt alleen bij onze uitspanningen te pas, bij de afwisseling in den dagelijkschen sleur, die wij meenen noodig te hebben, om den levensmoed niet geheel te laten zakken. Zoo is de kunst dus verlaagd tot een paljas, die ons komt opvrolijken in oogenblikken van afmatting en verveling, en in plaats van met liefde en eerbied, beloonen wij haar met onverschilligheid en minachting. Of is 't geen minachting, wanneer wij na een dag van ingespannen arbeid ons 's avonds bevoegd rekenen, een onfeilbaar oordeel uit te spreken over de uitvoering van een klassiek oratorium, waarbij zoo menige geeuw onderdrukt moest worden? Zelden slaan wij die *uit*spanning (!) over, want wij houden veel van muziek; ja, wij hebben er ook zelf wat aan gedaan, en zouden misschien wel verder gekomen zijn als wij maar gestudeerd hadden. Een paar walsen zijn ons nog in de vingers gebleven. — Is 't geen minachting, wanneer wij met een Bädeker in de hand de rijkste muzea doorvliegen? Over eene verzameling modellen van werktuigen durven wij geen oordeel vellen; maar in een schilderijen-muzeum aarzelen wij zelden, na den eersten oogopslag, eene onverbiddelijke goed- of afkeuring uit te spreken. In plaats dus van ingeweven te zijn in het geheele menschelijk bestaan, gelijk de kunst eigenlijk alléén bij de Grieken was, is zij er meer en meer uit verwijderd, en een kleingeestig opgesmukt weelde-artikel geworden, dat de mode volgt, in plaats van haar te beheerschen. Geheel op zij schuiven kunnen wij haar toch nooit; de behoefte aan schoonheid is te diep in ons geworteld. Wij zoeken het mooie overal en altijd; 't is maar de vraag wat wij mooi noemen. Bij deze keus gebruiken wij tegenwoordig den besten maatstaf niet, ja, onze schoonheidszin is dikwerf zoo naïef onontwikkeld, dat wij geheel in 't gebied van het aangename verdwalen. Een andere klip is het kostbare, en de grootste is — de alleenheerschappij van het doelmatige.

Natuurlijk sluiten wij hier de zuivere kunstwerken uit, bij welke van geene doelmatigheid sprake kan wezen, en behandelen alleen die voorwerpen, welke, tot het dagelijksch gebruik bestemd, aan de kunst hun vorm te danken hebben. Zoodra ons de doelmatigheid van zulk een voorwerp is gebleken, tracht elk het, overeenkomstig zijn vermogen, in eene kostbare gedaante te verkrijgen, alsof het equivalent in geld de eenige waardemeter was.

Burckhardt prijst in den Renaissance-stijl, dat geen stof zich voor iets uitgaf dat zij niet was. In den gulden tijd der nieuwere kunst komt geene geschilderde Rustica voor, en wie toen niet met marmer kon bouwen, schaamde zich een minder materiaal niet, maar bezigde het in zijn eigenaardig karakter, zonder het voor iets kostbaarders te laten doorgaan. Van die eerlijkheid is slechts een uiterst dun laagje bij ons overig. De nagemaakte hardsteenen gevels[1], de geschilderde marmeren trappen, de zilverschijnende vazen, lepels en vorken en allerhande compositiën, behooren, even goed als de toenemende vervalsching van levensmiddelen en handelsartikelen, tot de kenmerkende verschijnselen van onzen tijd. Wij verkiezen het kostbare nagemaakte boven het goedkoope echte.

Eerst na de doelmatigheid en den schijn van kostbaarheid, zien wij ten slotte naar den vorm om, en stellen dan meestal het sierlijke en versierde boven het strenge en eenvoudige, het gekleurde boven het kleurrijke, het gemaniëreerde boven het ongedwongene, het zeldzame boven het algemeene, de fantastische uitzondering boven den ernstigen regel. Een voorwerp, dat aan die voorwaarden van doelmatigheid, kostbaarheid en sierlijkheid voldoet, noemen wij schoon, en wee hem, die er aanmerking op durft maken. Schouderophalend schelden wij hem voor artist uit, en beweren dat artistieke grillen geen maatstaf opleveren voor de beoordeeling van zaken, die tot dagelijksch gebruik bestemd zijn. 't Zou dwaas zijn te beweren, dat er geen artistieke grillen bestaan, vooral in onzen tijd. De kunst, uit het dagelijksch bestaan verdrongen, is geëindigd met zelve te gelooven aan het bestaan der denkbeeldige wereld, waarin zij de alleenheerschappij zou voeren. Een kunstenaar mag geen gewoon mensch meer zijn, een kunstwerk moet fantastisch, ja, onbegrijpelijk wezen. Bizar heet geniaal; wat nog nooit vertoond is, wordt door het woord oorspronkelijk geheiligd. De geneeskunde verlengt het leven, daarom moeten de dichters zoo vroeg mogelijk sterven; een kalm, regelmatig bestaan verwachten wij van beschaafde burgers, daarom vertrouwen wij dat een artist zich bandeloos aan uitspattingen overgeeft; zindelijkheid kenschetst een welopgevoed mensch, bijgevolg draagt een kunstenaar lange ongekamde haren, vuile nagels, en een versleten jas.

Arme kunst! Waarom wordt gij zoo minachtend uit ons dagelijksch leven verbannen? waarom wordt aan uwe priesters zulk een uitsluitend recht op dwaasheid toegekend? Het talent blijft verdacht, dat zich het eerst (en soms uitsluitend) openbaart in lange haren, excentrieke hoeden, en hemelsche blikken.

Wellicht heeft de Barokstijl veel schuld aan onze tegenwoordige zienswijze, en danken wij hem het

[1] Het omgekeerde feit, de wegmoffeling van een echten gevel, als met den Haagschen schouwburg is geschied, is gelukkig minder algemeen. Men heeft dit ten onrechte een daad van Vandalisme genoemd. Tot Vandalisme is niet alleen geweld noodig, ook een zelfbewust vernielen van hetgeen anderen schoon toeschijnt, en den Vandaal onbegrijpelijk is. Het haagsche feit gelijkt meer op de goedige onnoozelheid van een monnik, die een antiek handschrift met zijn potjes-latijn verkrabbelt.

denkbeeld, dat de kunst naar een decoratieven rijkdom streeft, die niets te maken heeft met het schoonheidsideaal, dat iedereen meer of minder duidelijk voor oogen zweeft. In allen gevalle is de meening valsch, dat er twee soorten van schoonheid bestaan, de eene voor den kunstenaar, de andere voor den leek. De kunstenaar moge scherper toezien in het scheiden van kaf en koren, er is geen andere Cagliostrosche inwijding noodig dan oefening door vergelijking, om den leek zoo niet even ver, dan toch zeer ver te brengen. Niet altijd zal deze oefening gemakkelijk wezen, vooral niet in ons land, waar bijvoorbeeld de gelegenheid tot vergelijking in beeldhouwkunst nul is; doch onmogelijk is zij nooit, en hem, die niet reizen kan, zullen afbeeldingen en beschrijvingen (op gevaar af van een boekenoordeel te krijgen) veel kunnen helpen.

Welk voordeel echter zal die nadere kennismaking met de eeuwenheugende kunstvormen en, ik zou bijna zeggen, met de eeuwenheugende kunstwetten ons aanbrengen? Zullen wij onzen eisch van doelmatigheid op zij moeten zetten, de kostbaarheid moeten verachten, en de sierlijkheid prijs geven? In tegendeel doelmatigheid blijve onze eerste eisch; maar de kunst verbindt daaraan eene tweede rol, den eenvoudigsten schoonsten vorm. Het hoogste met de kleinste middelen te bereiken, ziedaar haar doel; en hoe meer wij, met dat denkbeeld als gids, de grootste kunstwerken beschouwen, hoe meer genot wij smaken in het volgen dier onovertreffelijke lijnen, waarvan elk haar doel heeft, niet ééne gemist kan worden, waarin geen kromming zonder beteekenis voorkomt; en in 't beschouwen dier frissche kleuren, welke in harmonie naast elkander leven, zonder dat ééne zich vooruitdringt, die bestemd was achter te blijven.

Hebben wij in zulk een streng organisme het doelmatige in de sierlijkste gedaante verkregen, dan moge eene bescheidene decoratie het geheel opvrolijken, en het zal kenner en leek bevredigen, zonder ooit het oog te vervelen of te hinderen, dat vaak de fouten eerst laat, maar dan ook ter dege, voelt.

Over het materiaal heeft Burckhardt reeds genoeg gezegd. Reeds de eerlijkheid gebiedt ons den schijn te vermijden, en bovendien kan het mindere nooit volkomen den schijn van het meerdere aannemen. Het bedrog mislukt altijd, en het eenige gevolg der poging is, dat wij de eigenaardige schoonheden van het goedkoope missen, om die van het kostbare niet te bereiken.

De heer A. is nog steeds zeer ingenomen met zijn huis. 't Is er nooit kil en duister, zooals in de oude paleizen. Zijn huis is geheel voor hem, het publiek bewondert zelfs de blinde ramen niet; doch wanneer de man huiswaarts keert, schijnen de straatsteenen hem altijd meer belang in te boezemen, dan zijn eigen woning. Het doelmatige heeft hij gezocht, en zeker ook gevonden; maar waarom dat doelmatige niet verbonden aan een aangenamen schoonen vorm? Het verschil in kosten had zooveel niet bedragen, en 't is toch altijd iets waard, wanneer men reeds op eenigen afstand met genoegen zijn blikken naar zijne woning kan opheffen. Een mooie gevel is een geliefd gezicht, dat u aan de deur opwacht en vriendelijk uitnoodigt binnen te treden. De heer A. wordt altijd door eene norsche, onverschillige, slecht betaalde dienstmaagd opengedaan.

Marcellus Emants.

TITIAANS BETWISTE DANAË.

Titiaans rondtrekkende Danaë is slecht van hare haagsche reis gekomen. Na op *Arti et Amicitiae* als een werk van den meester begroet en vereerd te zijn, hebben een paar haagsche stemmen zich, de eene meer de ander minder luid, tegen haar verheven, en haar de aanspraak op hare hooge geboorte ontzegd. Hier, waar die zonder omslag werd aangenomen, voegt het dus thans ook een woord over dat vraagpunt te schrijven, en het voor en tegen nauwlettend na te gaan. Het gezelschap, waarin zij optrad — niemand zal 't ontkennen — was zeer verdacht. Een paar onmogelijke Rembrandts, die men de onbeschaamdheid had in 't vaderland zelf van den schilder, en in de stad zijner meesterstukken, ten toon te stellen, moesten ook haar zelf in verdenking brengen; doch even als wel niemand te Amsterdam en op *Arti* aan de onechtheid van beide eersten twijfelde, was men er door de kunstvaardigheid, die in *hare* bewerking uitkwam, daarentegen te veel getroffen, om haar niet, in onderscheiding van dat knoeiwerk, voor een stuk van beter allooi te houden. Een der beide Hagenaars, die zijn stem tegen de gansche onderneming verhief, en de badende Venus te recht voor „een fabrikaat uit de vorige eeuw" verklaart, de schilder Koelman, liet dan ook niet na, tevens te erkennen, dat het althans „een kloeke copie is, waaruit men den meester kan leeren kennen". De ander — vriend Vosmaer — moet ik eerlijk bekennen, loopt er wel wat overheen. Hij begint met van maar éene Danaë uitsluitend te gewagen („die van Titiaan is te Napels" schrijft hij), en mag daardoor zelf Koelmans juiste opmerking niet ontgaan, dat, wie „maar éene Danaë (van Titiaan) kennen, zeer betwijfelbare getuigen" zijn. Gelijk men uit het hier geschreven stukjen heeft kunnen zien, zijn er, naar Titiaans eigen brieven, *twee* door hem geschilderd, terwijl zich nog een derde — aan welker echtheid mede nooit getwijfeld is — te Weenen bevindt [1]. Het was blijkbaar een geliefkoosd onderwerp, dat men gaarne herhaald zag, en dat voor verschillende liefhebbers door den schilder gewrocht werd. Buitendien — gelijk hier mede werd meëgedeeld — is het door Titiaans leerling Contarini in zijn te Venetië berustende Venus nagevolgd. Geen reden dus, dat de meester er, inplaats van drie, niet vier of een half dozijn zelfs maakte, allen natuurlijk niet even hoog in kunstwaarde. De minachting, door Vosmaer voor den schildertrant van 't stuk zelf — in de ronding der knie o. a. — aan den dag gelegd, en die 't hem als Titiaan onwaardig doet verklaren, wordt zelfs door Koelman niet beaamd, en door een haarlemsch schilder van mijne en zijne kennis, die jaren lang in Italië verbleef, en daar zelf studiën en copiën naar Titiaan en anderen maakte en uit meëbracht, weërsproken. Deze heeft, het stuk ziende, geen twijfel aan de echt-

[1] Bij deze, een voortreffelijk werk uit den lateren tijd van den schilder, is nog een oude vrouw aangebracht, die de goudstukken in een schotel opvangt.

heid bij zich voelen opkomen, al oordeelde hij 't minder voortreffelijk dan dat te Napels of Madrid. Geen wonder voorwaar, waar het een onderwerp geldt zoo dikwerf door den meester herhaald.

Een en ander maakt, dat — hoe ontwijfelbaar ook alles wezen mag, wat Koelman omtrent de schilderijenfabriek van Spiridion en consorten heeft meêgedeeld — dit van de te Amsterdam vertoonde Danaë niet gelden kan; en dat, welke ook hare herkomst zij, van het hier, in 't eerste nommer, omtrent haar opgemerkte — ondersteld zelfs dat zij slechts, in Koelmans zin, een verdienstelijke copie ware, „waaruit men den meester kan leeren kennen" — niets teruggenomen behoeft te worden.

DE HAAGSCHE WERELD OP HET AMSTERDAMSCHE TOONEEL.

Het tooneeljaar 1873—74 onderscheidt zich gunstig van zijn voorgangers. Een streven naar oorspronklijkheid valt niet te loochenen. Bevoegden en onbevoegden hebben de hand aan 't werk geslagen. Het bewustzijn schijnt levendig te worden, dat een nationaal tooneel de afspiegeling van 't nationale leven moet zijn. Een ieder verheugt zich in deze wending ten goede. Glanor is in zijn eersteling, zijn welbekende *Uitgaan*, hartelijk toegejuicht geworden. Zijn tweede proeve was minder gelukkig. Het *Nieuws van den Dag* sprak er een hard oordeel over uit. De talentvolle tooneelbeschouwer van de *Amsterdamsche Courant* was minder scherp, en wist nog op veel goeds te wijzen. Aan die mildere kritiek sloot zich de Hoofdredacteur van *Het Nederl. Tooneel*, Mr. J. N. van Hall aan. Hij vond in *Zijn Geheim*, „een brok uit het hedendaagsch leven" weder[1], en begroette het als zoodanig met „hen die het tooneel zoo gaarne tot een waarlijk nationale instelling zouden willen hervormen[2]". Moge zijne bemoedigende uitnoodiging beantwoord worden: „*A la rescousse*, Glanor! Het Nederlandsch tooneel blijft op u rekenen!"

„Het Nederlandsch tooneel blijft op u rekenen!" roepen wij ook *Gerard Keller* toe, van wien gisteren avond te Amsterdam voor het eerst *Het blauwe lint* vertoond werd. Hen die de vertooning bijwoonden was het aan te zien, dat het stuk hen geboeid hield. *Het blauwe lint* is eene zeer gelukkig geslaagde komedie. Een Haagsche referendaris, die gebukt gaat onder geldgebrek, consideratiën, en adviezen, hoopt en verwacht een blijderen dag, als de bezittingen van baron *van Herstal* de zijne zullen zijn. Die verwachting wordt gedeeld door zijne vrouw, die stikt van modevroomheid en adeltrots. Beider dochter weten zij hiertoe dienstbaar te maken. Als zij zien, hoe goed haar het huichelen en adelijke aanmatiging afgaan, zegenen zij den invloed van de kostschool, waarop zij gelegen heeft, en roepen in vervoering uit: dochter, kom in onze armen! De liefde van een knap architect voor *Machteld*, onnatuurlijke dochter van baron *van Herstal* is de eigentlijke spil, waarom de komedie draait. Welk een hoofdrol het blauwe lint vervult en alle verdere verwikkeling verzwijgen wij, maar raden een ieder aan het zelf te gaan genieten.

Het spel der acteurs en actrices hield gelijken tred met de verdienste des auteurs. D. v. Ollefen heeft zich zelven overtroffen. Het bedrijf, waarin hij ervaart, dat een jongmensch voor geld, Goddank! geen onecht kind wil trouwen, vervulde hij meesterlijk, evenzeer als het laatste, toen hij den moed had vooroordeelen te trotseeren om goed te maken, wat hij in zijn jonge jeugd had bedorven. Albregt beschreef den referendaris

„Met kleedt, met gang, met woorden..."

naar waarheid. Hoe natuurlijk speelde hij de wandeling in den tuin na 't diner! Niet ieder mensch is ook tegen ouden Bourgogne bestand! In dienzelfden tuin was kort te voren vruchteloos een aanranding op het hart van Moor beproefd. Wat *Clementine* deed, het baatte niet:

Siet na u ruwe vryer nu
Daer ghy dus hoofs om pronckt;
Maar hy en siet niet eens naer u,
Hoe ghy loer-ooght en lonckt.

De houterigheid en ongevoeligheid voor alle vrouwelijke list en gevlei ging hem zoo goed af, dat men onwillekeurig van zulk een *Pieter Statok* een afkeer kreeg. Kunnen wij vleiender loftuiting geven? Het overige personeel, vooral Mevr. *Albregt*, werkten naar de mate hunner krachten mede tot een goed geheel.

Heeft Gerard Keller zich door *Het blauwe lint* een plaats naast *Glanor* veroverd, Dr. Jan ten Brink heeft bewezen, dat zijn *Familie uit de Oost* en een blijspel[1] twee zeer verschillende zaken zijn. 't Is een vermakelijk nastukje, dat ons om de dwaasheden der rijke Indische familie hartelijk doet lachen. Er is veel kleur, doch weinig komische kracht in. Moge de teekening der personen te wenschen overlaten, ze getuigt niettemin van eene juiste opmerkingsgave. Verlangend zien we naar een met zorg bewerkt blijspel van Dr. ten Brink uit.

Beide stukken zijn, even als *Uitgaan*, aan de Haagsche wereld ontleend. In het eerste worden huichelarij, schijnvroomheid, bluf en andere ondeugden ten toongesteld; in het andere de ellende van den kleinen ambtenaar even aangeroerd. De hofstad schijnt iets „rottends" in zich om te dragen. Drie tooneelstukken leggen den vinger op de zeere plek, en *De Schoonzoon van Mevr. de Roggeveen* onthult geheimen van het Haagsche leven, die de residentie niet tot eer strekken.

Zou het vorstelijk 's Gravenhage ook op de teekenen der tijden acht dienen te geven?

Amsterdam
26 April 1874.
J. H. RÖSSING.

FONTEINEN-ONTTROEBELING.

I.

Eerzame Bode,

Al wat in dezen bloeitijd van het spiritisme onze overtuiging kan bevestigen, dat wij eene „Hand von Fleisch und Bein" in de onze houden (zoo als de vertaler van de *Dame blanche* met echt-berlijnsche bevalligheid de uitdrukking „Cette main, cette main si jolie" overzet); — alles wat ons bewijzen kan, dat wij bij

[1] Dan toch zeker niet uit het *nederlandsche*, en daarbij, wat wel de hoofdfout was, in een slechts bij uitzonderlng voorkomenden toestand. v. Vl.

[2] Dat *nationale* moge in de bijomstandigheden niet geheel ontbroken hebben, de geheele strekking was veeleer overdreven Fransch. v. Vl.

[1] Was niet de bedoeling, meer een klucht of grap dan een eigenlijk blijspel te geven? v. Vl.

zekere ontmoetingen, met geen „witte burchtvrouwen" noch lichaamloze burchtheeren te doen hebben — moeten wij dankbaar aanvaarden. Daarom las ik met genoegen in uw zoo even ontvangen nommer 6 het artikel onderteekend A. D. DE VRIES. Dit artikel is toch alweêr eene præzumptie in het voordeel der stelling, dat A. D. de Vries werkelijk iemant is die bestaat, al werd mij het andwoord op een brief (welken hij mij op den toon van een goeden bekende had toegericht) door den Heer „Mr. A. D. de Vries" te-rug-gezonden, welke verklaarde mijn bedoelde korrespondent niet te zijn. Misschien mag ik nu, door mijn tegenwoordig schrijven eene adres-opgave uitlokken van een der 150 of meer De Vriezen, woonachtig te midden der lieden, die de Amstelboorden bevolken [1].

Uw inzender, een De Vries onderstel ik „von Fleisch und Bein", en van belezenheid daarenboven, zegt, dat ik in mijn verhaal van „Vondels voorbereiding" de „verschillende Heeren Fonteyn schijn te verwarren". Daar nu, zoo ver blijkt, de Heer A. D. de Vries geen zendeling uit hooger sfeeren is, en zijne *verklaringen* derhalve niet met *bewijzen* gelijk in waarde te stellen zijn, zoû ik gaarne vernemen, hoe het blijkt, dat ik de „Heeren Fonteyn verwar". De Heer A. D. de Vries zegt: „Johan Fonteyn was de *medicinæ* doctor...." Naauwkeuriger ware geweest: was een der *Medicinæ Doctores*; want ook zijn zoon Barend (Bernard?) was M. D. Heeft deze tot zinspreuk gevoerd *Fons gratiæ Christus?* Heeft niet Johan reeds geschreven *Fons vitæ Christus?* Hoe weet de Heer D. V. dat? Arend Fonteyn gehuwd met eene Juff. van Hoogstraten, was mede een zoon van Johan. Was Arnout dezelfde? Waarschijnlijk. Vindt men bij Krul, dat hij zich Fonteyn van der Mey (wellicht Van der Meye?) noemd? Ook de meer bekende Claes of Nicolaas Fonteyn (insgelijks een zoon van Johan) was M. D. en lijfarts van den Keurvorst-Aartsbisschop van Keulen. Mr. Rembertus Fonteyn, insgelijks geneesheer, was een broeder van Johan. Is dat alles niet juist? (Ik kan ook de vrouwen van die Heeren leveren.) Dan bidde ik om te-recht-wijzing. Het geslacht Holland-Fonteyn, voortgesproten uit de minnarij van Floris den Ve met de beeldschoone Catharina van Teylingen (hetgeen deze niet verhinderde de grootmoeder der hoofd-*branche* van de Brederoden te zijn) is een van de belangrijkste Amsterdamsche geslachten.

De Heer A. D. de Vries trede dus nogmaals uit zijn wolk, en geve ons hoe meer licht hoe liever. Ik ken de vermaagschapping der Fonteynen alleen uit handschriftelijke familieaanteekeningen.

1 *Mei*, '74. J. A. A. Th.

II.

Dr. NICOLAAS FONTEYN.

Op blz. 45 van dit blad schrijft de heer *A. D. de Vries Az.* dat ik, zoo hij zich niet bedriegt, „verkeerdelijk" N. FONTEYN in plaats van BERNARD FONTEYN noem als dichter van een vers voor KRUL's gedichten. Ik heb KRUL daarop nageslagen en bevonden, dat ik geensins het slachtoffer van gezichtsbedrog ben geweest. In het eerste deel van I. H. KRUL's *Minne-spiegel ter Deughden* komt het vers voor: *Aen Den Soetvloeijende, Sinrijcke Ende Stichtelijcke Rijmer*, JOHAN HARMANSZ KRUL, AMSTERDAMMER. Met duidelijke letters staat er onder: NICOLAES FONTEYN. Voor RODENBURG's HOECK EN CABELJOUW, vindt men evenzeer een vers van hem. Onze NICOLAAS was volstrekt geen onbekend persoontje. Prof. TULP en de beroemdste geneesheeren van zijn tijd zoowel uit 't binnen- als buitenland raadpleegden hem. WAGENAAR vermeldt hem in zijne *Geschiedenis van Amsterdam*, III blz. 232. Wat hij over hem zegt, is echter niet zeer juist. Voorzichtigheidshalve schreef hij dan ook, even als de heer DE VRIES, „zo ik mij niet bedrieg". Nog minder is te vertrouwen, wat VAN LENNEP van hem vertelt. In die algemeene verwarring, kan het volgende regeling brengen.

NICOLAAS FONTEYN was de zoon van Dr. JOHANNES FONTEYN. Op een in 1639 verschenen medisch werkje leest men, dat het saamgesteld is *Autore* NICOLAO FONTANO, IOH. Filio, Medico Amstelodamensi. Zijn broeder heette BERNARD en beoefende evenzeer de medicijnen. In een zijner brieven spreekt hij hem aldus aan: *Clarissimo Domino Doctori* BERNARDO FONTANI, FRATRI *meo dilectisiimo*. Uit dien brief zelf blijkt, dat NICOLAAS een zoon had, naar zijn vader JOHANNES genoemd. *Quod in Magni Zacuti Lusitani libris, tibi per Filium meum Johannem Fontanem, missis, ais te exemplum rarum invenisse, gaudeo, sed non præter mentem meam; nam si aliquis locum meruerit in quaestionibus meis, certe tibi primo debetur, partim ob fraternum vinculum, partim etiam ob commune studium, quod nos dupliciter devinctos reddit.* Hieruit volgt, dat WAGENAAR's mededeelingen daaromtrent geen geloof verdienen.

Over de kamer *In Liefde Bloeyende* of *Bloyende* nader.

Amsterdam,
1 Mei 1874. J. H. RÖSSING.

ANTI-VANDALISME.

In de *Leidsche Courant* van 30 April l. l. komt ook A. J. K. met kracht tegen het sloopen der Hoogewoerdspoort op, en deelt bij die gelegenheid tevens meê, dat voor „het besteigeren, herstellen, en invoegen" van die poort en de Zijlpoort te zamen, naar de begrooting der commissie van fabricage zelve, maar *f* 1500 — zouden benoodigd zijn. Hij herinnert aan het jammerlijke voorbeeld onlangs te Haarlem gegeven, waar men, in plaats van 't gezicht op de teekenachtige Kleine Houtpoort, nu dat op de kleinsteedsche straat heeft, die op haar uitliep. „Men moest", zoo besluit hij, „veel liever dergelijke dingen in waarde houden, dan ze zoo maar in een oogwenk te vernielen. Zeg eens, jongetjes" — vraagt hij gekscherende — „weet je ook, waar hier te Leiden de *manége* is? Ja wel, mijnheer, ginter, daar die groote paardekop uitsteekt! — Ziet, en bewondert, o poortensloopers!" —

Uit Goes wordt ons gemeld, dat men in de raadszitting van 29 April besloten heeft den minister van binnenlandsche zaken, *f* 175 ter gemoetkoming in de kosten van herstel der gemelde grauwtjens te vragen. Het dagelijksch bestuur — o, gruwel! — had daar-

[1] Wellicht, dat reeds het toevoegsel *Azoon* daartoe volstaat.
V. VL.

entegen voorgesteld, ze voor *f* 400 van de hand te doen, omdat die kosten *f* 350 bedragen zouden. — De minister zal zeker niet aarzelen aan het bescheiden verlangen der antivandaalsche meerderheid te voldoen.

De Gemeenteraad van Parijs heeft den 8en April l.l. een belangrijke som tot aankoop van een terrein aangewezen, waarop zich de toren van Jan zonder Vrees of der Hertogen van Bourgondiën, het eenigste overblijfsel van middeneeuwsche krijgsbouwkunst daar nog aanwezig, verheft. Overeenkomstig het uitgebracht verslag van het raadslid Thorel is tevens bepaald, dat er op dat terrein thans eenige schoolgebouwen zullen verrijzen, maar de toren in zijn oorpronkelijken staat bewaard blijven zal.

AAN, VAN, ONZE EN OP FEESTLIED-DICHTERS.

Waarom zoo menig feestgedicht zoo slecht is?
Eenvoudig wijl de geestdrift meest onecht is!
En ook de Muze bij den Dichter niet terecht is!
Dat is niet *nieuw*!
Waarom?
Omdat het meer gezegd is!
Toch blijft het *waar*, zoolang 't nooit grondig
wederlegd is.

A. 26 April '74. L.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Het genootschap *Pictura* te Groningen zal, van 11 Mei tot 20 Juny aanstaande, een tentoonstelling van schilderijen, teekeningen, en etsen van levende meesters houden.

Op de tentoonstelling van teekeningen dezer dagen in de zalen van *Arti et Amicitiae* te Amsterdam geopend, zijn de H.H. W. Verschuur Jr. van Amsterdam, Louis Apol van Den Haag, en O. Eerelman van Groningen met de gouden, zilveren, en bronzen medalje bekroond, door den koning uitgeloofd.

Ruim zeventig nederlandsche schilders hebben zich in dit voorjaar onledig gehouden, ieder een schilderstukjen te vervaardigen, dat zij van zins zijn den koning bij gelegenheid van zijn zilveren kroningsjaar aan te bieden. De verschillende tafreeltjens worden daartoe in gelijkvormige lijstjens gezet, en bij groepen op een fluweelen doek bijeengebracht en gerangschikt.

Vier haagsche schilderessen, Mevrn. Bisschop en Mesdag, en Mejn. Van de Sande Bakhuyzen en Rooseboom hebben zich, van hare zijde, vereenigd, bij dezelfde gelegenheid der koningin elk een schilderijtjen van haar penseel te vereeren; terwijl eenige haagsche schilders ieder een fraaye teekening hebben vervaardigd, om die, in een album vereenigd, den koning-jubilaris mede bij 't zelfde feest te geven.

De schilder Israëls is thans met het schilderen van een groot stuk bezig, dat belooft een der fraaiste onder zijne huiselijke tafereelen te worden. In een eenvoudige visscherswoning, die door een bovenraam haar licht ontvangt, zitten moeder en dochter aan weêrszij van den breeden, maar schamelen middagdisch, waarop een schotel aardappelen staat te dampen, terwijl beide vrouwen met gesloten oogen en gevouwen handen, 's Heeren zegen over haar eenvoudig maal eerbiedig afbidden.

Buitendien houdt hij zich met de vervaardiging onledig der voor de leidsche Senaatskamer bestemde afbeelding van den redacteur van het Nederlandsch woordenboek; een welkome gelegenheid voor de vele teleurgestelde inteekenaren en hun nazaten, er dezen later nog *in effigie* te verwenschen.

Door de koninklijke maatschappij *de Wijngaard* te Brussel is een „groote letter- en tooneelkundige prijskamp" uitgeschreven, tot de eerste van welke „de tooneelschrijvers van Belgiën" tot de laatste „de gezelschappen van Noord- en Zuidnederland met uitzondering van die te Brussel of op minder dan 8000 ellen afstands van daar gevestigd, worden uitgenoodigd." De strijd voor tooneelopvoering zal plaats hebben in een der schouwburgen van Brussel, op zondag en maandag 19 en 20 Juli aanstaande, en daarop volgende zondagen en maandagen, naar gelang van 't aantal mededingende genootschappen. De prijzen zijn: voor Noord-Nederland 1. een vergulde medalje en 600 fr. 2. een zilveren en 400. 3. een derg. en 200 (indien echter niet meer dan vier gezelschappen meêdingen, wordt de laatste ingetrokken). Voor Zuidnederland 1 een verg. med. en 500 fr. 2. een zilv. en 350. 3. een derg. en 200. Voor Tooneelletterkunde: 1. een vergulde medalje en 400 fr. 2. een zilveren en 250 fr. De deelnemende maatschappijen moeten zich vóór 1 Juni aanstaande aanmelden aan 't adres van den Heer De Hon, 2e voorzitter, in de Groot-eilandstraat 6. — Toonneellisten van beroep mogen niet mede optreden. — Geen stuk mag vertoond worden, waarmede men reeds bekroond is. — Het personeel der vertoonde stukken mag uit niet minder dan drie mannen en één vrouw bestaan. — Ieder optredend gezelschap is gehouden een oorspronkelijk blijspel in één bedrijf, met of zonder zang, op te voeren.

De letterkundige prijskamp heeft ten doel stukken in 't leven te roepen, die door de Zuidned. tooneelgezelschappen kunnen opgevoerd worden; de keus van het onderwerp is vrij, maar 't moeten oorspronkelijke nederlandsche burger-tooneelspelen (comédies) van één tot drie bedrijven, en met een of twee vrouwenrollen zijn.

De viering van Michael-Angelo's vierde eeuwfeest, waarvan in een vorig nommer sprake was, zal niet in dit jaar, maar het volgende, op 14 Mei, plaats hebben. Daar toch het florentijnsche nieuwe jaar in zijne dagen op 25 Maart aanving, viel zijn geboortedag nog in 't oude, dat dan echter, volgens de later aangenomen tijdrekening, van 1474, 1475 wordt, en dus eerst in 1875 vier eeuwen verleden zal zijn.

Te Ferrara maakt men toebereidselen, om den 8en September aanstaande het derde eeuwfeest van Ariosto's geboorte te vieren. Een *Comitato Ariosteo* heeft er zich gevormd, om de noodige schikkingen te beramen, en aan den romeinschen dichter Pietro Cassa is de taak opgedragen, een historisch blijspel voor die gelegenheid te vervaardigen.

Briefwisseling. Een schrijven van vrouwelijke hand uit Deventer betuigt een diepe verontwaardiging over de wijs, waarop — naar het zich uitdrukt — „Busken Huët Mej. Kruseman *heeft pogen te grieven*". Wij zouden dat eenvoudig voor kennisgeving kunnen aannemen, wanneer niet juist uit die woorden een vrij algemeen misverstand sprak, dat het zijn nut kan hebben eens in 't licht te stellen. Er is namelijk bij een *onbevooroordeelde* kritiek, al mag zij scherp zijn, volstrekt nog van geen opzet iemand te grieven sprake; dit zijn twee zeer verschillende dingen. Integendeel zal een schrijver of schrijfster, die 't om de *waarheid*, en niet om een of andere ijdeltuitige bijzaak te doen is, zich die gaarne duidelijk zien kenbaar maken, *mits* het maar *waarheid* is, wat men hun voorhoudt. En zoo kan ook Juff. Kruseman, wanneer zij de zaak goed wil inzien, haar voordeel doen met hetgeen door Huët, omtrent haar en haar roman, naar *waarheid* geschreven is.

Drukfeil. In 't vorige nommer blz. 43 kol. 2 *staat* florensteiner *lees* natuurlijk: *florentijner.*

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 8. 20 Mei 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL. — Mr. J. E. BANCK. — T. H. DE BEER. — MARCELLUS EMANTS. — Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J.N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — G. W. VAN HEUKELUM. — Dr. J.P. HEYE. — R. HOL. — C. C. HUYSMANS. — J. MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN. — J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE. — J. KNEPPELHOUT. — A. S. KOK. — L. J. LEFÊBRE. — J. H. LELIMAN. — A. C. LOFFELT. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL. — Dr. A. PIERSON. — E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. — J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — J. A. VRUGTMAN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

Van Maart tot Juni a. s. zal de uitgave den 10en, 20en, en 30en geschieden, om de beide verloopen maanden weêr in te halen.

EEN BELANGWEKKENDE KUNSTVEILING.

Den 19en dezer — wij zullen er dit nommer van den 20en opzettelijk een paar dagen vroeger voor in 't licht zenden — zal er in den *brakken grond* eene kunstveiling plaats hebben, die om meer dan eene reden de aandacht vergt. Een uitheemsche verzamelaar of zijn zaakgelastigde zendt heel uit Weenen zijne schilderijen naar Amsterdam ten verkoop, en weêrspreekt daardoor al aanstonds hen, die meenen, dat men liever te Parijs dan hier dergelijke stukken aan den man zou moeten gaan brengen. 't Is dan ook nog onlangs, bij de veiling Nunez gebleken, hoe averechts dit zou uitkomen, waar het geen bepaalde modezaken van den dag, maar gewrochten van blijvende waarde geldt. Weet men — om een voorbeeld te — noemen, op hoeveel te Parijs die meesterlijke kloosterkeuken van Bosboom geschat was, te Amsterdam voor *f* 3400 — even als de Israëls en and. — door de familie Nunez zelve aan gekocht? Vijf of zeshonderd francs! Geen wonder dus, dat men liever aan den Amstel dan aan de Seine de kans er eens voor beproeven wou, en zoo daarom ook deze Oostenrijker ons nu tevens de gelegenheid biedt een belangstellenden blik in zijn verzameling te werpen, waarin zoo velerlei uitheemsch schoons — ook wat inheemsch trouwens — voorkomt. Niet, dat het er niet met heel wat minder schoons — voorbijgaande modekunst en grillen van 't oogenblik — ondermengd zou zijn. Doch ook dat maakt juist een deel van 't belangrijke dezer verzameling uit, waar men nu 't oog daarop vestigen, en 't in zijn wuften wansmaak kenschetsen kan. Zie hier bijv. dat schilderstukjen van een spaansch penseel (Leon Escosura), met zijn onharmonische schreeuwende kleuren en smakelooze voorstelling; of dit kakelbont schetsmatig gezicht op Venetië van Ziem, groot van omvang en duur van mode-prijs. Hoeveel hooger in kunstwaarde staat dat strandgezicht bij Katwijk van Van Deventer, dat thans mede weêr uit We[illegible] in zijn geboorteland terugkomt, en er, hopen wij, [illegible]ijven mag! En, om van vaderlandsche kunst te spreken, welk een keurigen Rochussen vinden wij hier, dat tooneel uit het kamp te Millingen; niet onaardig om 't eens met dat andere van zijne hand, van zooveel vroeger dagteekening (1847) te vergelijken, een zangersfeest bij Arnhem, dat er zeker minder voordeelig bij uitkomt. Bosboom is er o. a. met zijn Nieuwe kerk vertegenwoordigd, de door rood-zwarte weeskinderen bij 't uitgaan doorschreden; Hoppenbrouwer met een heidezicht bij 't Loo, door Rochussen gestoffeerd; Leickert met een uitnemend wintergezicht, L. Meyer met een fraai woelig water, Van Os met een prachtig bloemstuk en voortreffelijk stilleven; Roelofs met een oudhollandsche wei, uit de omstreken van

Abcoû; Schelfhout met een keurig wintertjen uit die van Dordrecht, Springer (doch dit kwam niet uit Weenen) met een zijner waardig stadsgezicht in Enkhuizen, terwijl H. Koekkoek ons 't zelfde Enkhuizen, met zijn Drommedaris, in een kloek gepenseeld stuk (doch mede niet uit Weenen herkomstig) van den zeekant te zien geeft. Van Tom vinden wij een paar schone veestukjens; van Verveer een Maasgezicht bij Rotterdam; van Jan Weisenbruch een uitstekend Haagsch stadgezicht; van Van Tright een Gooisch oudjen in Israëls geest, enz. Uit Belgiën treden ons hier o. a. Leys, De Keyzer, De Jonghe, van Lerius, Madou, Alfred Stevens en Willems voor oogen; de eerste meer kenschetsend, dan bij uitstek schoon, de tweede geheel in zijn eigenaardigen trant, waarvan de manier thans in 't oog valt, voortreffelijk van teekening, maar flauw van koloriet, en minder waar dan gezocht van opvatting en voorstelling; Willems, De Jonghe, en Madou mede met goede, hoewel niet buitengewone proeven van hun penseel; van Lerius en Stevens daarentegen met uitstekende gewrochten. Vooral de laatste in zijn weemoedig-schoon tafreel dier weelderige jonge vrouw, die door 't ongeluk vervallen haar laatste kleinood aan de bank van leening komt brengen. Een dergelijk onderwerp, een uitheemsche lommerd bij strengen winter, door tal van hulpbehoevenden bezocht, is ons, met doorwrochte kunst, door Dominico Induno geschilderd, die de rij der kunstenaars van verder af opent, in deze verzameling door eenige meesterstukken vertegenwoordigd, en te welkomer aan den Amstel, als wij ze er anders minder te zien krijgen, en nu gelegenheid hebben, ze te bewonderen. Vooreerst dat avondlandschap met opkomend maanlicht van Achenbach, uit zijn besten tijd, toen hij nog niet, als thans helaas! wel eens, uit winstbejag, met zijn meesterlijk penseel de hand lichtte, tevreden als hij de koopgrage Yankees maar voldoet. Dan die schitterend schoone Bakalowiez, die beide rijke gekleede schoonen zoo frisch van toon en tint, en zoo krachtig gepenseeld, die zich aan de open tuindeur met een glas wijn verkwikken; die kloek geschilderde ter markt gebrachte paarden van Couwiés leerling Brunet-Howard. Minder dan deze voldoet zijn tweede stuk, die dansende beer; het schoonste daarentegen wat men van hem zien kan is een — niet in deze veiling voorkomende, maar bij den Heer Pappelendam voorhanden—tafreel van grooter afmeting, een met zijn kameel en aap rondtrekkende kermiskunstenaar, dien men, toch in de buurt zijnde, niet verzuime eens te gaan zien. De treffende waarheid en kloeke kunst van 't stuk treffen en boeyen het oog om 't zeerst. Ter veiling zien wij verder een der schoonste Calames; een meer door zijn fijnheid van bewerking trouwens den aantrekkelijkheid van 't onderwerp uitmuntend stuk, een behaagzieke schoone, die haar hondjen met chocolade drenkt van Caraud; een door natuurlijke waarheid treffende storm op de fransche kust van Clays; een Rembrandt, zijn Suzanna schilderend, van Robert Fleury, door zijn heldonkeren tint uitblinkend; een groepjen hovelingen van Fichel, een noordsche waterval en strandgezicht van Herzog; een meesterlijke schoone Tartuffe, door Elmire verschalkt, van Carl Hoff; een voortreffelijke keukenhaard, waaraan een meisje bezig is 't vuur op te stoken, en een met hoenders gestoffeerde kelder van Leopold Müller; een fransche zeehaven bij zonsondergang van Poitevin; een ongeval op reis, vol leven en beweging van Roqueplan; een ander van niet minder beweging en leven, een russische sneeuwvlakte, waarover een slede voortholt, door wolven besprongen en door van angst gedreven paarden voortgesjord, terwijl de bemanning op 't roofgedierte vuur geeft, en de laatste stralen der ondergaande zon den achtergrond tinten, van Schwertchkow; een even fraai bewerkte als geestig opgevatte ontmoeting van een armen, uitgehongerden speelman uit den riddertijd en een weldoorvoeden lachenden monnik, die met een rijke vracht eet- en drinkwaren naar zijn klooster trekt, van Vibert; — ziedaar, waarmeê ons, onder meer, deze kunstveiling zoo laat in 't voorjaar nog verrassen komt. Wie op een kunstenaarsgril gesteld is, kan er, in 't voorbijgaan, nog een blik in dat schildervertrek van Boldini met die ledepop op de sofa werpen, dat hij zeker echter meer zonderling dan fraai zal achten.

WARE KUNST.

Onder dit opschrift wensch ik eenige regelen te wijden aan een belgisch kunstenaar, *Camille Lemonnier*, die op treffende wijze ieders kunstsmaak en schoonheidszin — voor zoover zij dit behoeven natuurlijk — óf opwekken óf aankweeken, maar voorzeker altoos veredelen zal. Men heeft daartoe slechts zoodra mogelijk met zijne „*Contes Flamands et Wallons* (scènes de la vie nationale)" kennis te maken, van welke ook *Mr. C. Vosmaer* reeds in „het Vaderland" van 2 April j.l. gewaagde. „Zijn verhalen", schreef hij er, „zijn frisch, naïef, vol leven, en zonnig door de zacht ideale stemming die er uit spreekt. Zij zijn bij die van *Auerbach* vergeleken, en ik geloof met recht. De bekoring ligt in de fijnheid van gevoelens en de beminnelijkheid der karakters, in het uitvoerig penseel dat met liefde alle kleine bijzonderheden schildert, welke belang inboezemen door de waarheid der opmerking en de kunst, die aan de eenvoudige werkelijkheid een charme bijzet".

Tot staving van zijn oordeelvelling deelt hij dan een gedeelte uit het verhaal „La Saint-Nicolas du Batelier" mede, omdat — gelijk hij zegt — „waar geen buitengewone gedachte, geen weefsel van *intrigue*, geen heldenmatige voorvallen den inhoud vormen, waar de kunst meest in de wijze van uitvoering ligt, geen ontleding van de stukken ons daarvan een juist denkbeeld kan geven".

Alleen die vergelijking met Auerbach's *Dorfgeschichten* komt mij niet zoo geheel juist voor. Ze zou tot misverstand kunnen leiden. Gaarne wil ik toegeven, dat Lemonnier's naïviteit en idealisme, dat zijn eenvoud in de samenstelling, dat bovenal zijne natuurlijkheid levendig aan Auerbach herinnert; doch de Schwarzwalder auteur heeft in zijn schoonste vertellingen *Befehlerles*, *Ivo der Hajrle*, *Sträflinge*, *Die Frau Professorin* en *Lucifer*, bepaaldelijk werken van zekere strekking geschonken, en een scherpe zielkundige karakterstudie ontbreekt in geen enkel dier kunstgewrochtjes.

Hoe beperkt zij daarbij ook van aanleg zijn, ze bevatten in elk geval veel meer verwikkeling, en worden daardoor ook veel uitvoeriger, dan de zonder eenig bijoogmerk geschreven korte en hoogsteenvoudige vertellingen van Lemonnier. Deze zoekt en vindt zijne kunstuiting schier uitsluitend in de wijze van uiteenzetting; zoo naïef als zijn verhaaltrant is, even

argeloos is ook de gedachtenwereld, die hij te aanschouwen geeft; en zijn fijne opmerkingsgaaf en daarmeê gepaardgaande uitvoerige schildering bepaalt zich in de eerste plaats tot de stoffeering van het terrein, waarop zijne personen zich bewegen, en eerst later, en dan nog zeer vluchtig, tot die personen zelven. Camille Lemonnier heeft uitstekende „Scènes de la vie nationale" gegeven, maar karakterstudie, als waarvan de Duitsche vertolker van Spinoza in zijne *Dorfgeschichten* blijk gaf, bespeur ik niet bij den schrijver van „La Noël du petit Joueur de violon" en „La Sainte-Catherine au moulin." Men pleegt echter gemeenlijk zeer vlug te zijn met het bezigen van vergelijkingen bij nieuwe, waarlijk schoone werken op kunstgebied, en geeft m. i. daardoor den leeken een gevaarlijk wapen tegen de onafhankelijke waardeering van den nieuwen auteur in handen. Men doet daarom zeker beter, bij de waardeering van een of ander schoon kunstgewrocht, het voorbeeld van den wijzen Mirza Schaffy te volgen, als hij van zijne Zuleikha zingt:

Schön, dornlos, voll ewigem Liebesschein,
Kann sie mit sich selbst nur verglichen sein!

Dezen stelregel op Lemonnier's stukjes toepassend, zal men ze niet slechts voor een oogenblik, maar blijvend hoogschatten, gelijk die zachte miniatuurportretten, waarop het oog steeds met genot rust, daar zij ons, in fijne lijnen en kleuren, gevoelvolle, tedere, onschuldige herinneringen voor den geest tooveren.

F. SMIT KLEINE.

's Gr., 6/4 '74

FLANOR OVER HUET EN JUFFR. KRUSEMAN.

Met al den ijver een beter zaak waardig is Flanor de vorige week in den *Ned. Spectator* voor Juffr. Kruseman in de bres gesprongen, en heeft Huët danig de les gelezen over zijne harde woorden aan haar adres. Hij scheert hem over eene kam met den warhoofd Boissevain, die zich op de onwellevendste wijs te weer heeft gesteld tegen Mevr. Lynton, en haar, omdat ze aan zijn modern-kristelijke waanwijsheid niet voldoet, de belachelijkste verwijten naar 't hoofd slingert. De zaak staat waarlijk niet gelijk, en Flanors vergissing — want anders mag het inderdaad niet heeten — spruit kennelijk daaruit voort, dat hij zich ten aanzien van Juffr. Kruseman niet op het juiste standpunt heeft gesteld, door Huët tegenover haar ingenomen, en geheel naar den maatstaf berekend, door *haar zelve* in haar denken en doen beide aangegeven. Daar alleen heeft Huët zich naar gericht, en, neemt men het min beteekenend verwijt van *escroquerie* aan haar eigen geschrijf weg, dan geloof ik niet, dat er tegen toon noch inhoud iets valt in te brengen. Van daar ook dat ik het stuk als het doeltreffendste wat omtrent haar geschreven werd, overnam, en mij nu verplicht acht er voor op te treden, en zoo mogelijk vriend Flanor tot billijker inzicht te brengen. Wat vooreerst den inhoud betreft, wordt er Juffr. Krusemans talent in weêrsproken? Volstrekt niet; wat er hier en daar schoons in haar geschriften voorkomt, wordt ten volle erkend, en alleen bejammerd, dat het geheel niet van 't zelfde gehalte is, en in zijn verbijsterde voorstelling van menschen en dingen volstrekt niet door den beugel kan. Een paar dagen geleden ontving ik een overdruk uit het „Tijdschrift van Nederlandsch Indiën" voor April, waarin, slechts met wat meer omslag, de schrijver — Smit Kleine — tot de zelfde uitkomst geraakt. „Als kunstwerk", zegt deze, „noem ik het mislukt, daar het door zijne belachelijke overdrijving en reusachtige eenzijdigheid niet harmonisch schoon is, en meer op een schrille schreeuw dan een droeve kreet uit het werkelijke (!!) leven gelijkt. De strekking [1] is vrij duidelijk. De indruk van 't geheel is te grillig, te vaag, te woest, dan dat hij op die waarachtige kunstwaarde zou mogen aanspraak maken, die haar adelbrieven in kalmte, klaarheid, en geleidelijke harmonische ontwikkeling van karakters, feiten en toestanden zoekt. Juist het gemis daarvan mag te meer verwonderen in een schrijfster, die zich voor een *artiste* uitgeeft", en haar mannelijken natuurgenooten op hoogen en schamperen toon toesnauwt: „ik ben *artiste*, hooggeachte Heeren der schepping! vergeet *die kleine bijzonderheid* niet." — Welnu, 't was daarom dien „Heeren", bij penne van Huët en Smit-Kleine, ook zeer geoorloofd, de juffrouw — want dat is ze en blijft ze, zoo lang ze niet nog eens Mevrouw mocht worden, en al maakt ze er nog zoo veel spektakel over — bij haar woord te nemen, en *als* artiste te beoordeelen. Ook met den besten wil kan niemand hun dat euvel duiden; waar men openlijk aangeeft voor uit te komen, daar moet men naar afgemeten worden. En hetzelfde geldt ook voor den toon, door Huët aangeslagen, en die Flanor ten onrechte zoo geërgerd heeft. Die toon is geheel overeenkomstig de wijs, waarop Juffr. Kruseman zich, met haar *onvrouwelijke* en daardoor *wansmakelijke* manieren, van den aanvang af *in 't openbaar* [2] onder ons heeft aangesteld, en ons haar verwarde, deels verouderde, deels onbekookte begrippen heeft zoeken op te dringen. Zij is — Huët heeft het volkomen juist uitgedrukt, — als een „brutale meid" uitgekomen; zij diende dus ook als „brutale meid" bejegend, en op haar plaats — om haar niet al te veel te ergeren, schrijf ik maar niet: haar *voorman* — gezet te worden. Laat ze daarmeê nu — gelijk ik 't reeds gezegd heb — haar voordeel doen; laat ze zich voortaan, van allen gemaakten ophef en ijdeltuitig rumoer wars, met smaakvolle kalmte en kieschheid en vrouwelijke waardigheid, op haar ontwikkeling en beschaving toeleggen; met haar onmiskenbare talenten zal zij dan, gelijk voor zich zelve, ook voor anderen nog met nut kunnen werkzaam zijn.

DE BOUWMEESTER VAN DEN NIEUWEN SCHOUWBURG.

In den *Ned. Kunstbode* van 10 April brengt de Heer Rössing eenige bezwaren in 't midden tegen mijne bewering, dat Jacob van Campen de bouwmeester geweest is van den nieuwen Schouwburg (1664). Zij schijnen mij minder gegrond toe, en komen in 't kort hierop neêr:

1. In een schilderij van Hein J. Burgers, voorstellende Jacob van Campen, is een kleine zonde tegen de historie begaan. Ik geloof dat dit hier ter zake weinig afdoet; of zijn wij niet gewoon aan de misdaden

[1] Waarom hij liever het duitsche *tendenz* gebruikt, vat ik niet.

[2] Men mag dit toch niet met haar bijzonder leven verwarren, waarin zij zich — naar men zegt, en ik neem het gaarne aan — geheel anders voordoet; wellicht heeft dit Flanor den blik voor haar openbare mispassen wat beneveld.

door romanschrijvers, schilders, enz. tegen de geschiedenis begaan, al noemen zij hunne werken vaak „historisch"? Bovendien is de fout van Burgers nog zoo erg niet: hij wilde Jacob van Campen met zijn stadhuis weer geven, en plaatste (hetzij met voorbedachten rade „omdat 't zoo in 't rijm te pas kwam", hetzij ook „zonder arch of list") een sieraad op het gebouw, dat er eerst een paar jaar later op gezet is, maar dat nu door ieder, behalve door Kroon of Rössing, zou gemist worden, had hij 't weggelaten. In elk geval beteekent hier de dichterlijke vrijheid van een kunstenaar onzer dagen niet veel.

2. Stelt de heer R. een paar vragen, zonder ze ook maar eenigsins te motiveeren: „Kon men van alle plaatsen wel goed op het tooneel zien? Was er niet een donkere hoek?" Ik antwoord: *a.* Of er een donkere hoek was of niet, is mij onbekend; doch kan de heer R. mij ook mededeelen wat hem aanleiding gaf tot het doen dier vraag? *b.* Gesteld er was een zoodanig ongerief; welnu, 't zou mij spijten, voor de toeschouwers dier dagen, maar..... bestond dat ongerief al in de 17e eeuw, of was 't van later dagteekening, na de verbouwingen van 1760—1772? *c.* Aangenomen èn dat de donkere hoek bestond, èn dat hij niet een gevolg was van de verbouwingen in die jaren, maar dat hij reeds in 1665 bestaan heeft, pleit dit dan tegen de bewering, dat Jacob van Campen de architekt van 't gebouw is geweest? Was hij dan onfeilbaar? Men bedenke, dat hij niet zoo ruime ondervinding kon hebben, als wij, van al de moeiten en bezwaren, welke voorkomen juist bij den eigenaardigen bouw van een Schouwburg.

De heer R. zal zelf de eerste zijn, om zijn ondoordachte vraag terug te nemen: „waarom die voortdurende herstellingen?" als ik hem herinner, dat die eerst plaats hadden een geheele eeuw na den bouw van den schouwburg, en als ik hem er verder op wijs dat die „herstellingen" bestonden in 't aanbrengen van een „gestucadoord plafond" en in eenige wijzigingen, aangebracht tegen den zin der minderheid van de regenten en van een groot deel van het publiek, waarom men nu en dan ook alles weêr in den ouden toestand terugbracht[1].

3. Meent de heer R. dat de vraag nog lastiger wordt, omdat Jacob van Campen *misschien* reeds tijdens de inwijding van 't Stadhuis ziek is geweest, en hij *dus* (?) vóór 1654 't plan al ontworpen moest hebben! De gissing, dat Van Campen in 1655 ziek was is al gewaagd; maar nog gewaagder zeker is 't, daarop aan te nemen, dat hij van toen tot zijn dood steeds ziek is gebleven! Zoo ziek, dat hij niet alleen niet meer op reis kon gaan, maar zelfs te huis, op zijn kamer, de teekenstift niet meer kon hanteeren!! Ook komt 't er weinig op aan, als hij toch reeds zijn plan voor den Schouwburg heeft moeten maken minstens zeven jaar voor dat het tot uitvoering kwam, of dan dat *minstens zeven* in *minstens tien* veranderd wordt. Ik geloof, dat de zaak er volstrekt niet lastiger door wordt. Ik herinner nogmaals, dat ook tot het verbouwen van den onlangs voltooiden schouwburg reeds voor *meer dan tien jaren* plannen zijn gemaakt, die echter niet zijn uitgevoerd, grootendeels wegens toenmalige geldelijke bezwaren.

4. Het gewichtigste argument: dat niet *ik* moet vragen naar bewijzen voor 't tegendeel, maar dat men 't recht heeft *van mij* de bewijzen te vragen van wat ik eenmaal beweerd heb. Natuurlijk; doch ik geloof, dat ik *heb* bewezen wat ik gezegd heb, en de heer R. helpt mij nog een handje! Immers hij erkent zelf, „dat men inderdaad bij *zeer vele* schrijvers leest", dat Jacob van Campen bouwmeester [1]) van den schouwburg is geweest. — Één ding vind ik inderdaad nog al opmerkelijk in deze zaak: de schrijvers die over den schouwburg handelen noemen óf in 't geheel geen bouwmeester, óf, als zij er een noemen, is 't steeds Jacob van Campen, terwijl ook onder een der portretten van den grooten bouwheer uitdrukkelijk staat: „Architect van 't Nieuwe Schouwburg".

De waarheid van al die berichten wordt in twijfel getrokken alleen ten gevolge van 't feit, dat Van Campen zeven jaar vóór den bouw van den schouwburg gestorven is. Aangezien ik nu heb aangetoond (vgl. *Handelsblad* van 5 Maart) dat 't niet slechts mogelijk is, maar zelfs *zeer waarschijnlijk*, dat het plan voor de verbouwing reeds vroeger heeft bestaan, vervalt dit argument geheel. Bedenkende daarbij dat het eigenlijk het eenige was, dat den twijfel recht van bestaan had gegeven, meende ik te kunnen verlangen, dat, zoo men nog langer bleef twijfelen, men mij een anderen bouwmeester zou noemen. Doet men dat, dan zal ik overtuigd zijn.

Tot mijn leedwezen moet ik mededeelen, dat het Archief van 't Weeshuis mij volstrekt geen licht geeft in de verbouwingsvraag. Daar heb ik niets gevonden dan 't bericht, dat de (Oude) Schouwburg den 23 Juni 1664 voor 't laatst werd bespeeld, dat de Nieuwe geopend werd den 26 Mei 1665, en verder, dat in dien tusschentijd de acteurs, onder den naam *Rederijkers*, vertooningen gaven in een huis op het *Droogbak*, opdat zij zoo toch nog iets mochten verdienen (vgl. bladz. 103 en 104 van mijn werk).

24 *April* 1874. C. N. WYBRANDS.

HET BLAZOEN DER OUDE KAMER.

In No. 6 van dezen *Kunstbode* komt de heer De Vries op tegen een vermoeden van den heer Rössing, betreffende het blazoen der *Oude Kamer*. De eerste meent, dat zij dat aan Karel V te danken had; de tweede, dat reeds Maximiliaan van Oostenrijk haar bij een bezoek aan Amsterdam in bescherming nam, en vergunde zijn wapen te voeren. Zou ook het volgende eenig gewicht in de schaal kunnen leggen? Op de afbeelding van het blazoen in Rodenburgs dramatische werken, komt links voor de bewuste „groote adelaar." Dit zou ons weinig licht geven, doch in 't midden van den dubbelen adelaar bevindt zich het Oostenrijksche wapen. Op de afbeeldingen van Maximi-

[1]) Vgl. mijn *Amsterdamsch Tooneel*, bladz. 194.

[1]) Voor wie 't noodig mocht hebben, 't volgende: ik gebruik tot heden de woorden „architekt", „bouwheer", „bouwmeester" ter aanduiding van den persoon, die het plan voor een gebouw ontworpen heeft; het woord „bouwopzichter" voor hem onder wiens toezicht de bouw plaats heeft. De heer R. maakt er aanmerking op; misschien terecht, maar zoolang deze zaak niet voldoende is uitgemaakt „blijf ik bij mijn gebruik, dat ik in elk geval verre stel boven zijn „ontwerper van het plan" of „ingenieur". Trouwens, men kon uit het verband wel opmaken wat ik meende, en hij had mij niet mogen beschuldigen van *tegenstrijdigheid*, omdat hij gewoon schijnt 't woord „bouwmeester" te bezigen in den zin van „bouwopzichter".

liaan door Visscher en Van Sichem, en op die welke genomen werden naar de oude portretten der Hollandsche Graven te Haarlem, vindt men juist hetzelfde wapen, als op het blazoen voorkomt. Ook Karel V voerde een wapen met denzelfden grooten adelaar, doch in 't midden daarvan bevindt zich het Spaansche wapen, volstrekt niet overeenstemmende met de afbeelding op het blazoen der *Oude Kamer*. Volgens de fraaie gravuren van Visscher en de afbeeldingen in Melis Stoke, genomen naar de Haarlemsche portretten (afkomstig van 't Carmelieter klooster), draagt het blazoen der *Oude Kamer* het wapen van Maximiliaan, en niet van Karel V. Hierbij zij opgemerkt, dat aan den rechterkant van 't blazoen het wapen van Amsterdam prijkt, 't welk, zooals bekend is, zijn kroon van Karel V ontving. De kroon, die boven den „grooten adelaar" rust, is niet gelijk aan die boven 't wapen van Amsterdam.

Wapenkundigen mogen verder deze *oude-kamer-noot* kraken!

A. C. LOFFELT.

MISGELEZEN!

Twee verkeerde aanhalingen van den Heer Rössing — een navorscher van wien men beter gewend is — laten mij in No. 7 van de Kunstbode een paar dwaasheden zeggen.

Glanor's drama *Zijn Geheim* zou ik „een brok uit het hedendaagsch leven" genoemd hebben, als zoodanig begroet door „hen, die het tooneel zoo gaarne tot een waarlijk nationale instelling zouden willen hervormen." *Het is niet in mij opgekomen!* Dat wat door den Heer R. wordt aangehaald heb ik van Glanor's *Uitgaan* gezegd. Mijn oordeel over *Zijn geheim* is niet „mild" noch vergoelijkend, maar bepaald afkeurend geweest. Wien 't lust, leze het artikel *Eene Teleurstelling* in de 4e aflevering van *Het Nederl. Tooneel* (III. 241) maar dan liefst wat nauwkeuriger, dan de Heer Rössing het deed.

Utrecht
10 Mei. 1874.

J. N. VAN HALL.

GRAFZERKEN EN HAARDSTEENEN.

't Is helaas! te betreuren, dat in onze eeuw zoo veel verwaarloosd en vernietigd wordt, wat zekerlijk heel veel waarde heeft. Het vandalisme heeft dan ook schrikbarende vorderingen gemaakt, gelukkig dat eindelijk van regeringswege een spaak in 't wiel gestoken is. Zekerlijk valt er nog heel veel te arbeiden, te garen en te sparen. Beschouwen wij slechts voor een oogenblik de grafzerken; bijna geen stad of dorp, die er niet *legio* van kan aanwijzen. Meestal vindt men ze in de kerken, en dienen de zerken daar voor plaveizel[1], iets dat zeer te betreuren is; want dagelijks, en zoo niet dagelijks dan toch zekerlijk wekelijks, loopen honderden en honderden over die steenen, zoodat ze geheel uitslijten en hun waarde verliezen. Waarde niet alleen voor den *heraldius*, en den geschiedvorscher, maar ook voor den BEELDHOUWER; zeer dikwijls toch treft men exemplaren aan, die heden ten dage niet zoo kunstig en goed worden gemaakt. Maar hoe dan — zal men wellicht vragen — die grafsteenen, door menigeen als onnuttig beschouwd, te bewaren? Eenvoudig door ze op te nemen en in de gaanderijen te plaatsen, of liever ze in de muren of, zoo het kan, buiten tegen de muren te metselen. Kan men echter van de kerkbesturen noch het een, noch het ander gedaan krijgen, dat ze dan door een goed teekenaar worden afgemaald, opdat men later kan zien, wat op deze of gene uitgesleten steen voorkwam. De verschillende oudheidkundige genootschappen in ons land moesten ieder voor hunne provincie zich deze zaak aantrekken[1], daar die geen langer uitstel kan dulden.

[1] *Publications de la société historique et archèologique dans le duché de Limbourg.* T. VIII 1870. bl. 435.

Een beschaafde vrouw van mijne kennis bezit van wijlen haren man eenige folianten met afteekeningen van de grafzerken en andere monumenten uit de kerken te Amsterdam, Arnhem, Gouda en Maastricht; zij is van plan, die mettertijd ten geschenke te geven aan de boekerijen der genoemde steden.

Van historische personen treft men bijna in elke stede-kroniek graftomben aan, en zou dus reeds daaruit veel te halen zijn; echter is er nog veel wat onbeschreven, en misschien al voor goed verloren is. Gelukkig bezitten wij intusschen reeds eenige werken, die daarover handelen, zooals dat van den Baron Léon de Herckenrode, getiteld *Collection de tombes, épitaphes et blasons, recueilli dans les églises et couvents de la Hesbaye*, opgeluisterd door een groot aantal keurig uitgevoerde houtsneêplaten, iets dat de waarde belangrijk verhoogt; voorts het werk van P. Visschers, *Verzameling van grafschriften in de St. Andrieskerk te Antwerpen*, echter zonder platen; bovendien komt in verschillende jaargangen van den *Navorscher*, de beschrijving van grafsteenen uit onderscheidene oorden van ons land voor.

Natuurlijk zou het moeite in hebben, om onze musea met grafsteenen te verrijken, daar zij allicht te veel plaats zouden innemen, en veelal bezwaarlijk zouden te verkrijgen zijn[2].

Van de grafsteenen hier afstappende, wil ik nog van een andere soort steenen gewagen, die des te beter geschikt zijn om onze musea op te luisteren, en *wel* de gebakken haardsteenen, de groote hebbende van onze gewone bouwsteenen. Het schijnt dat onze voorouders die gebruikten, om er de haardsteden in hunne statievertrekken meê te versieren, zooals men dat ook voorheên deed met Delfsche plavuizen van sierlijken vorm en prachtige teekening.

Het oudheidkundig genootschap alhier bezit er een dertigtal, waaronder zeer fraaie exemplaren, kunstig net bewerkt, met bloemen in vazen, fantastische en mythologische figuren, en ook met keurig uitgevoerde familiewapens.

1e. Met de wapens van Claude t' Serclaes, graaf van Tilly, gouverneur van Maastricht en van zijne vrouw Anna Antoinetta, gravin van Asprémont Lynden, met het jaartal 1695 (keurig exemplaar).

2e. Met het wapen van Isabella van Spanje, gemalin van Albertus van Oostenrijk.

3e. Met het familie wapen de Rossius, burgemeestersfamilie van Luik.

[1] Het friesche heeft daarmede reeds een aanvang gemaakt.

[2] In het museum te Luik vindt men er op de binnenplaats een groot aantal.

4e. Twee met het wapen van Gerard van Groesbeeck, Prins-Bisschop van Luik.

5e. Twee met de Maastrichtsche ster[1], vast gehouden door twee leeuwen als schildhouders met het jaartal 1660.

In mijne verzameling bevindt er zich één met het wapen van een lid der familie de Crassier, alsmede dat van zijn vrouw, keurig bewerkt, echter zonder jaartal.

Voorts bezit ik een brokstuk met het wapen van den Prins Bisschop van Luik uit het huis van der Marck, met het jaartal 1516.

Op Wolfrath, het buitengoed der Limburgsche familie Kerens, vindt men ook een schoone verzameling.

Te Huissen in Gelderland zag ik een stel met het wapen van Karel V, uitmuntend geconserveerd; op de stedelijke bibliotheek te Arnhem zag ik ook eenige goede exemplaren.

Die steenen zijn meest allen vervaardigd in het tijdvak 1525 tot 1700; latere exemplaren heb ik niet gezien.

Maastricht. A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.

VANDALISME.

Een der vormen, waarin het Vandalisme zich vertoont is het zoogenaamde „opknappen". Vooral hier te Amsterdam is daar zooveel door bedorven, dat het menigmaal te betreuren is, verwer en timmerman de vernieling van kunstproducten maar niet aan den tijd hebben overgelaten.

Staaltjes van dat „opknappen" levert o. a. de geschiedenis der beide poorten van het voormalig *rasphuis* op den Heiligenweg.

Op de eerste poort stond in de 17e. eeuw het Amst. wapen tusschen twee leeuwen[2]; later werd dit alles vervangen door de nu nog aanwezige beelden met het onderschrift *Castigatio*. Behalve met deze beelden prijkte de poort met een fraaie in hardsteen uitgehouwen symbolische voorstelling, waar boven het bekende:

Virtutis est domare quae cuncti pavent.

De opschriften zijn onder de verfkwast verdwenen, de symbolische voorstelling, door Vondel in eenige dichtregelen herdacht (VI. 727), is waarschijnlijk den weg naar den bikkelder gegaan, om plaats te maken voor het fraaie opschrift:

„Hulphuis van arrest en van bewaring".

Boven de tweede of binnenpoort stonden, tot Wagenaars tijd, de levensgroote beelden van twee raspende „tuchtelingen". Deze werden later verwijderd en vervangen door een medaljon, dat zich vroeger onder de lijst der poort bevond. Dit medaljon (voorstellende een weefgetouw[3]) geplaatst tusschen twee leeuwen, waarschijnlijk dezelfde die op de voorpoort hadden gestaan) staat nog op de binnenpoort, maar is sedert vele jaren bedekt met een houten kast. Dezer dagen (men is aan het „opknappen") werd die kast weggenomen; gedurende enkele uren kon men dus het beeldwerk aanschouwen; maar — de kast is „netjes geschilderd" teruggekomen, en alles is weêr aan het oog van den voorbijganger onttrokken.

Ook het volgende moet mij nog van 't hart.

Verleden jaar werd het *Nieuwe Zijds Huiszittenhuis* afgebroken; het zoogenaamde *tuinhuis* echter is blijven staan, en nog steeds kan men de beide uitmuntende gevelsteenen, waarschijnlijk[1] het werk van den beroemden *Hendrik de Keyzer*, bewonderen (vgl. *Uithangteekens* I. 183). De derde gevelsteen, die vroeger boven het poortje stond, door dezelfde meesterhand bewerkt en met de beide anderen een geheel uitmakende, is echter verdwenen. Waar is deze steen gebleven? Heeft men dit kunststuk een waardige plaats in een museum verschaft, of is het den gewonen weg gegaan? Mocht dit laatste het geval zijn, wellicht zouden pogingen tot opsporing nu nog met goeden uitslag worden bekroond.

Amst., Mei. 74 Az.

1 Opmerkelijk is het dat de ster op geen schild geplaatst is.

2 Aan deze twee leeuwen had de uitdrukking
„*bij Janvaer in de twee klimmende leeuwen*"
(bij den tuchtmeester in het rasphuis) haar ontstaan te danken.

3 Volgens Wagenaar (II. 252) „ter gedagtenisse der Weeverye, die hier in vroeger tijd geoefend werd".

1 Wij zeggen „waarschijnlijk". Ofschoon Wagenaar en de geachte schrijvers der Uithangteekens deze gevelsteenen aan *Hendrik de Keijzer* toeschrijven, spreekt *Commelin* slechts van „den vermaarden steenhouwer Mr......Keyser".

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

In July en Augustus aanstaande zal in Den Haag eene *nationale Tentoonstelling* gehouden worden van *moderne en antieke houten meubelen*, omvattende 1. *houten meubelen*, uitsluitend binnen het koninkrijk der Nederlanden en zijn overzeesche bezittingen vervaardigd, geschikt voor huiselijk gebruik met of zonder bekleeding, bematting, schilder- inleg- of vergulde werken, enz. 2. *houtsoorten*, onverschillig waar ze gegroeid zijn, waaruit zulke meubelen worden of kunnen worden gemaakt, en zoowel in ruwen als bewerkten staat. 3. *Antieke houten meubelen*, die zooveel mogelijk het kenmerk dragen van nederlandschen oorsprong, en kunnen strekken om door vergelijking met de nieuwere, den kunstsmaak aan te kweeken.

De nieuwe Rotterdamsche Schouwburg-vereeniging, in den aanvang van dit jaar opgericht door de H.H. Le Gras, Haspels en Van Zuylen, tot op dezen oogenblik nog behoorende tot het Tooneelgezelschap onder Directie der H.H. Albregt en Van Ollefen, is dezer dagen geconstitueerd in eene vergadering der aandeelhouders van de leening, drie maanden geleden uitgeschreven ter vestiging van een nieuw Tooneelgezelschap; en ter verbouwing van het schouwburglocaal waarin dit zal optreden, was ongeveer *f* 1400 ongeplaatst gebleven. Desniettemin besloot de vergadering te beproeven, om de leening, eerst *f* 10,000 groot, op *f* 15,000 te brengen. Tot leden der Commissie tot beheer der leening werden benoemd de heeren J. J. Tiele, Charles Rochussen en Edmond van Hoboken. Met 1 Sept. e. k. zullen de voorstellingen aanvangen. Het gezelschap bestaat grootendeels uit personen, die vroeger het gezelschap der H.H. Albregt en Van Ollefen verlaten hebben, en den heer D. Haspels met echtgenoot, die ook in den Haag zullen blijven spelen met het gezelschap van den heer Valois.

Te Londen is onlangs eene veiling van porcelein uit Sèvres gehouden, die door de kostbaarheid der verkochte voorwerpen uitblonk. Hoewel slechts ten getale van 44 nommers, brachten zij te zamen de som van omstreeks *f* 170,000 (14,000 pond) op. Een paar groote ovale vazen, vroeger in 't bezit van kapitein Dicketts, golden meer dan *f* 7000; een paar kleine, waarop Apollo en Narcissus prijkten, omstreeks *f* 6000; een stel van drie vazen met medaljons van Dodin *f* 7000. Het pronkstuk der gansche verzameling, een paar vazen met deksels en onderstel van zeldzamen vorm, groenen grond met bloemslingers *à la Pompadour*, enz. werden, onder toejuiching der aanwezenden, voor niet minder dan *f* 78000 aan Lord Dudley toegeslagen.

Te Stirling in Schotland is dezer dagen het gebouw tot bevordering der fraaye kunsten voltooid, voor 't welk Thomas Smith van Glassinghal in Pertshire een som van omstreeks *f* 250,000 vermaakt had, en dat een muzeum, boekerij, en leeszaal bevatten moest. Waarschijnlijk zal het nog in deze maand geopend worden, en in de verzameling schilderijen dan tevens, als eerste begin, de door hem daartoe bestemde stukken prijken.

Thorwaldsens oude en getrouwe bediende, Wilckens, na zijn dood met de bewaring van zijn *Muzeum* belast, heeft een boekdeeltjen herinneringen aan zijn overleden meester in 't licht gegeven, die van zijn gehechtheid en vereering voor dezen doen blijken, en ons een uitzondering op den regel kenbaar maken, dat er geen groot man voor zijn lijfknecht bestaat. Het tegendeel greep vroeger omtrent Sterne plaats, wiens oude dienstknecht, Richard Greenwood, op 79jarigen leeftijd in 't jaar 1808, 63 jaar nadat hij, na een woordentwist, zijn meester verlaten had, aan ieder die 't hooren wilde, een boekjen over dezen opdeed, dat niet van den stichtelijksten aard mocht heeten. Gewoon hem bij zijn uitstapjens naar York te verzellen, schommelde hij daar veelal een of ander meisjen voor hem op, waar hij den nacht meê doorbracht, en liet zich dan door beloften overhalen, dat voor Mevr. Sterne geheim te houden, 't geen hij steeds ook trouw plag te doen. Ook zijn dienstmeisjens waren, naar zijn bewering, niet veilig voor hem. Wanneer Mevr. Sterne daarvan of van zijn uitspattingen te York wat gewaar werd, gaf dat natuurlijk aanleiding tot hevigen twist, gelijk ze in 't geheel op geen heel aangenamen voet leefden. Na haar dood hield hij zich echter ontroostbaar, en voor meer dan een week zijn kamer. Van hunne kinderen groeide er maar een, Lydia, tot rijper leeftijd op, en trouwde in Frankrijk. De overige stierven allen in hun vroegste kindschheid. Kreeg hij verschil met zijn vrouw, dan gelastte hij Richard zijn paard te zadelen, en trokken ze samen naar York, waar hij dan spoedig de noodige afleiding vond. Dikwerf was hij dagen aaneen afwezig, en kwam er een zondag tusschenbeiden, dan liet hij zijn gemeente en kanselwerk eenvoudig in den steek, gelijk hij in 't algemeen zijn kerkelijke betrekking vrij wel verwaarloosde. Met zijn preeken was men intusschen steeds zeer ingenomen, en hij trad zelden op, dat niet de halve gemeente in tranen wegsmolt. Als men wist dat hij preeken zou, was 't altijd stampvol. In gezelschap was hij hoogst onderhoudend en geestig, en dronk weinig; aan tafel zelden meer dan één glas, dat hij half leêgde, en dan voor de andere helft met water aanlengde. Van persoon was hij lang en schraal, en als hij iets opstelde, trok hij zijn pruik dikwijls over zijn ééne oog en schoof haar al schrijvende heen en weer. — (Een en ander naar een dagboek in 't begin dezer eeuw gehouden, en vóór een jaar of tien voor 't *Britsch Muzeum*, na den dood van den schrijver aangekocht. — (Zie het uittreksel in de *Academy* van 11 April l. l.).

Te Florence is thans Michel-Angelo's beschonken Bacchus, die tot dusver met verschillende andere beelden een min gelukkige plaats in de nationale gallerij had, in de zaal van 't Muzeum, in 't oude paleis of *bargello* van den Podesta overgebracht, waar hij onder 't gunstigste licht gezien kan worden. Ook zijn nog onvoltooide David komt daar in al de schoone evenredigheid zijner gestalte uit, en doet het te meer bejammeren, dat hij in geen meer behouwen staat tot ons kwam. Een Sint Jan van Donatello, die evenzeer het slachtoffer zijner slechte plaatsing in de gallerij was — waar ten gerieve van middelmatig schilderwerk, deze schoone gewrochten den beeldhouwkunst het noodige licht moesten derven — is thans naar dat Muzeum verplaatst. Daar zullen ook nog zijne en Lucas della Robbia's vermaarde reliëfs een plaats vinden, die nog niet lang geleden het orgel in Santa-Maria-Novella versierden, maar door onwetende en verblinde bouwmeesters en gezagvoerders te kwader uur werden weggenomen.

Een kunstgewrocht door een jongen Rus, Marco Antokolsky ontworpen, baart tegenwoordig te Rome groot opzien. Het stelt het beeld van den lijdenden Kristus voor, dat weldra in marmer gehouwen zal worden, doch tot dusver slechts in 't model voltooid is. De meer dan levensgroote gestalte is in een lang oostersch kleed gehuld, doch de armen van achter met een dubbel om de heupen geslagen koord aan 't lichaam gebonden. Het wat voorovergebogen hoofd is hoogst realistisch opgevat, 't geen tegenover den idealen vorm van 't aangenomen Kristus-type, dat verder gehandhaafd is, des te sterker in 't oog loopt. Geen zweem van vrije, liefdevolle zelfopoffering van kalme berusting in zijn lijden laat er zich bespeuren. De saamgeperste lippen getuigen eer van de hoogste verbittering des gemoeds; doch het hooggewelfde voorhoofd spreekt van de diepte der gedachten, en het diepliggende, pijnlijk gebroken, voor zich starende oog doet den toeschouwer in het voor hem staande beeld dat van een dweeper erkennen, die zijn ideale droomen voor goed vernietigd ziet, en zonder zich in 't minst te betreuren om 't geen hem lichaamlijk te wachten staat, en met hem voorvalt, zich in een denkbeeldige toekomst verdiept. Deze koelheid laat ook dien toeschouwer koel, en wekt zelfs een gevoel van ontzetting bij hem op; maar de treffende levendigheid, de meesterschap, waarmeê de kunstenaar zijn eigenaardige opvatting heeft weten weêr te geven, verklaart volkomen de algemeene belangstelling door zijn gewrocht gewekt. In marmer gehouwen, zal het — naar men verneemt — in een salon te Moskou moeten prijken voor welks kunstgragen eigenaar het bestemd is.

Te Milaan zal in den loop der maand in de groote zaal van 't Park eene tentoonstelling van schilderijen geopend worden, waartoe de voornaamste ingezetenen der stad, hare kerken en die der omstreken, verzamelingen op andere plaatsen, en de regeering de bijdragen zullen leveren.

Te Vaucluse zal den 18 en 19 July aanstaande het vijfhonderdste sterfjaar van Petrarcha, in een groote letterkundige feestviering te zijner eer, plechtig herdacht worden.

Den 5en dezer kwam te Parijs, bij een bezoek der Tentoonstelling van oude schilderkunst, de voortreffelijke schilder Gleyre in zijn 69ste levensjaar plotseling te overlijden, terwijl hij bezig was een der tentoongestelde stukken te bezichtigen. In den ochtend van zijn afsterven had hij zich met schilderen onledig gehouden, en aan zijn nog onvoltooide Adam en Eva in 't Paradijs gewerkt. In 't *Journal des Débats* wijdde Taine dezer dagen een gevoelvol woord aan zijn nagedachtenis, waarin hij zijn edel streven naar zuiver kunstschoon naar verdienste noemde.

Te Cannstadt bij Stuttgart overleed den 24en April de talentvolle beeldhouwer Gustav Bläser, in wien een der laatste vertegenwoordigers van het tijdvak der Schinkels, Rauchs en Schadows ten grave daalt, gelijk zijne verschillende te Berlijn prijkende gewrochten uitwijzen. Zijn laatste werk was het groote Ruiterstandbeeld van Koning Frederik Willem III, dat hij echter nog onvoltooid nalaat, doch dat thans door zijne leerlingen voleind zal worden, en dan waarschijnlijk, in den loop van den zomer, naar 't oorspronkelijke plan, te Keulen worden opgericht.

In Engeland kwam dezer dagen de schilder Lucas te sterven, die zich door zijn welgeslaagde portretten van Wellington, Palmerston, Gladstone, George Stephenson, en and. bekend maakte.

Te Neurenberg worden toebereidselen gemaakt voor een tentoonstelling van Kaulbachs werken, die er, naar tijdsorde gerangschikt, dezelfde raadhuiswanden versieren zullen, waarin vóór vier eeuwen de meesterstukken van Albrecht Durer prijkten. Eene uit schilders en liefhebbers saamgestelde commissie heeft de zaak in handen genomen, om ze weldra ten uitvoer te leggen.

BELANGRIJKE KUNSTVEILINGEN.

Tableaux modernes formant en partie la belle collection de M. le chev. L. von E. à Vienne, dont la vente aura lieu à Amsterdam, à l'hôtel *de brakke grond* le mardi 19 Mai 1874 sous la direction de M.M. van Pappelendam et Schouten. Expositions parte. et puble. les 17 et 18 Mai de 10 h. du matin à 4 h. de relevée.

Dessins de maîtres anciens formant la 2e partie des collections de M.M. van der Willigen, dont la vente aura lieu les mercredi 10 et jeudi 11 Juin à l'hôtel *Diligentia* à la Haye sous la direction de M. A. G. de Visser. Exposition parte. les 8 et 9 Juin de 11 à 4 heures.

BRIEFWISSELING.

De ingekomen bijdragen der H.H. Boersma, De Vries, Haverkorn van Rijsewijk, enz. in een volgend nommer.

ADVERTENTIËN.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 9. 30 Mei 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—Mr. J. E. BANCK.—T. H. DE BEER.—MARCELLUS EMANTS.—Dr. J. H. GALLÉE.—C. J. GONNET.— J. GOSSCHALK.—J. GRAM.—Mr. J.N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—G. W. VAN HEUKELUM.—Dr. J.P. HEYE.— R. HOL. — C. C. HUYSMANS. — MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN. — J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE. — J. KNEPPELHOUT. — A. S. KOK. — L. J. LEFÈBRE. — J. H. LELIMAN. — A. C. LOFFELT. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL. — Dr. A. PIERSON. — E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. — J. A. ALBERDINGK THIJM.—A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.—Mr. C. VOSMAER.—J. A. VRUGTMAN.—Dr. J. J. F. WAP.— Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

Van Maart tot Juni a. s. zal de uitgave den 10en, 20en, en 30en geschieden, om de beide verloopen maanden weêr in te halen.

TOESPRAAK IN DE HAAGSCHE TEEKEN-AKADEMIE.
(28 April 1874.)

Ik zal beginnen U meê te deelen, dat gij een teleurstelling zult ondervinden. Toen mij de eer te beurt viel, uitgenoodigd te worden, hier bij gelegenheid der prijsuitdeeling het woord te voeren, dacht ik niet, dat 't geen ik voornemens was te zeggen den naam van feestrede zou dragen, en dat ik den titel van feestredenaar voeren zou. Had ik voorzien, dat de dagbladen die qualificatiën gingen bezigen, dan ware ik huiverig geweest tot U te spreken; want ik heb een groote angst voor feestredenen en feestredenaars. Wij leven in een tijd, dat feestredenen en feestcantaten haast elken dag vernomen worden. Wat mij betreft, ik zal er mij wel voor wachten tot de vermeerdering van dit aantal mede te werken.

Trouwens wat ik heden te zeggen heb, kan ik best vertellen zonder de deftige vormen van een redevoering in het oog te houden. Mijn taak is zeer eenvoudig. Wij vieren een huishoudelijk feest, een familiefeest, en zonder ophef, zonder witten das, wil ik tot U spreken, om U dank te zeggen voor de belangstelling, die gij aan de teeken-akademie toont. Wij zijn U erkentelijk voor die belangstelling, waarvan Uw tegenwoordigheid alhier het bewijs is.

Maar terwijl ik mij dankbaar betoon, ben ik gelijk die menschen, die niet licht tevreden zijn, en die wanneer men hun een vinger geeft, de hand grijpen. Ik ga nog verder, ik wil niet alleen Uw hand en Uw arm, ik zou U wel geheel en al willen overmeesteren en bemachtigen; ik zou wenschen U ten eenemale voor onze zaak te winnen, voor de zaak der schoone kunsten.

Wat toch bedoelt Uw belangstelling in de Akademie anders dan den bloei der Kunst? De Akademie op zich zelve is immers niet het doel, maar slechts het middel om tot dat doel, dien bloei, te geraken. Kon men zonder een Akademie dat doel bereiken, ik zou de instandhouding dezer instelling niet verlangen; maar van den anderen kant, indien het tot bereiking van ons doel noodig is, dat er buiten de Akademie nog andere maatregelen genomen worden, dan behooren wij ook niet halverwege stil te staan, maar moeten wij al het geen vereischt wordt verrichten.

Welnu, met een Akademie is nog volstrekt niet alles gered. Het is niet voldoende om ware kunstenaars te vormen, dat onze kweekelingen zes dagen 's weeks eenige uren onderwijs ontvangen, al is dit onderwijs nog zoo uitstekend, en al zijn de leerlingen nog zoo vlijtig. Om *Artiste* te worden behoort men te leven in een *artistieke* atmosfeer. Ik zal dit met een voorbeeld toelichten. Wie weet niet dat er menschen zijn, die tot bevordering hunner spijsvertering elken ochtend een kwartiertje afzonderen, om in een paar aan touwen bevestigde ringen te gaan hangen, en eenige

bokkesprongen te verrichten. Die oefening werkt, geloof ik, uitstekend op de maag; doch niemand zal beweren, dat men op deze wijze kans heeft ooit Akrobaat te worden. Wie in werkelijkheid een volkomen kunstemaker wil wezen, moet zich den geheelen dag oefenen; en alleen hij, die zich bij een familie van Akrobaten aansluit, en in hun kunstemakers atmosfeer, van zijn jonge jaren af, zijn leven doorbrengt, zal kans hebben eenmaal een volmaakt athleet te worden.

Met de *Artisten* — de kunstenaars — is hetzelfde het geval: ook voor hen moet de gymnastiek van den geest en van het oog op het terrein der schoone kunsten onafgebroken voortduren. Zij moeten ook buiten dit gebouw hun artistieke opvoeding voltooyen.

En nu geloof ik te mogen beweren, dat daaraan niet genoeg gedacht wordt. Ik weet wel, dat in den Haag de gelegenheid niet zoo gunstig is, als op vele andere plaatsen: daarop zal ik straks terug komen. Maar waarom wordt er niet meer gebruik gemaakt van de gelegenheden, die dan toch bestaan? Waarom niet geprofiteerd van de onderscheiden Muzeën en Verzamelingen, die in deze stad voor ons open staan? Wie van onze kweekelingen bezoekt de verzameling schilderijen of oudheden op het Mauritshuis? Hoe weinigen gaan er naar het Stads-Muzeum om de werken van den Hagenaar Van Ravesteyn te bestudeeren? Ik spreek niet eens van het Muzeum Meerman-Westrheene, nog van het Munt- en Penning Kabinet, waarvan men nauwelijks het bestaan vermoedt, en waar toch genoeg te vinden is, dat waarlijk nuttig is voor hem die kunstenaar wil worden. Ziet, daartoe wilde ik U zoo gaarne aansporen, om Uw ledige uren te gaan doorbrengen te midden van al die meesterstukken onzer oude school, wier bestudeering heilzaam voor Uw artistieke ontwikkeling zou zijn. Toch wil ik er onze kweekelingen niet te hard om vallen, dat zij zich niet meer aangetrokken gevoelen door al het schoone, dat in onze Muzeën verzameld is: want ik weet, dat dit voor een gedeelte te wijten is aan de gebrekkige wijze, waarop die schatten zijn ten toon gesteld, zoodat de studie er van, in stede van aanlokkelijk te zijn, eer moeilijk en soms zelfs geheel onmogelijk is. Juist die ongelukkige toestand intusschen, komt hoofdzakelijk op ons aller rekening. Want waren wij zelven over het algemeen minder onverschillig, minder zorgeloos geweest, dan zoude sinds jaren die behoefte aan een volkomen reorganizatie bevredigd zijn, welke voor onze Muzeën met den dag dringender wordt. Ik zal thans niet verder uitweiden over hetgeen te dien opzichte gedaan moet worden en gedaan kan worden: ik heb alleen willen aanduiden, dat deze zaak voor de kunst van groot gewicht is en dat wij op spoedige verbetering bedacht moeten zijn.

Ik zeide zoo even, dat in onze stad de gelegenheid om zich in een artistieke atmosfeer te bewegen, minder gunstig is dan in andere steden. Elders toch, te Rome, te Parijs, te Brussel, en in vele andere plaatsen, kan men ook zonder in een Muzeum te vertoeven, zich in een artistieke omgeving bewegen. Daar behoeft men slechts de straten en pleinen te bewandelen, om oog en geest te oefenen en te verheffen, zoodat men er schilderachtig mag spreken van een *education de la rue*. Voor die *educatie* is slechts noodig, dat al wat ons omringt den stempel draagt van kunstzin en goeden smaak.

Helaas! het is er verre van af, dat die stempel in den Haag op al onze gebouwen en monumenten gedrukt mag heeten. Ik weet wel, dat de residentie een mooye stad genoemd wordt. Dat wordt ons reeds in de schoolboekjes verteld, en onnadenkend wordt die lof voortdurend herhaald: ja, men is er zoo aan gewend, de schoonheid van den Haag te roemen, dat hij die niet gereedelijk met die loftuiting instemt, wel vermetel zal schijnen. Ik zal deze vermetelheid hebben: ik zal de vrijheid nemen te zeggen, dat Den Haag misschien vroeger mooi is geweest, maar dat de stad met den dag leelijker wordt. Wat er schoon is, in onze stad, zijn de boomen. Overal waar de natuur meê gewerkt heeft, in 't Bosch, in 't Voorhout, op den Scheveningschen weg, daar mag men van fraaiheid en van schoonheid spreken; maar kapt de boomen weg, en gij houdt bijna niets meer over, dat de naam van mooi verdient. Hetgeen er op neêr komt te zeggen, dat wij misschien goede boomkweekers zijn, maar slechte bouwmeesters. Gij zelven zult het mij toegeven: wat beduiden in onze residentie de paleizen, wat zijn onze nieuwe kerken, en wat hebben wij van de oude gemaakt? Vergezelt mij een oogenblik langs onze straten en zegt mij, of ik niet gerechtigd ben van wansmaak te spreken? Zijt gij niet met mij verheugd, telkens wanneer de boomen van het Plein met lentegroen dik bekroond worden, en aan ons oog den Hoogen Raad en het Ministerie van Koloniën onttrekken? Het Binnenhof, dat eigenaardig plein, dat ons eenige eeuwen terug doet denken, is in de laatste jaren moedwillig bedorven. Op het Buitenhof wacht ons het standbeeld van Willem II, en daarvóór een haast even afzichtelijke lantaarnpaal, die mij telkens geweldig hindert, wanneer ik er langs moet. Wat is er eenvoudiger dan een lantaarnpaal? Wat is gemakkelijker, dan uit Parijs bij voorbeeld een sierlijk exemplaar van de daar aanwezige modellen te ontbieden, indien wij niet in staat zijn zelven iets goeds te leveren: en toch moeten wij toezien, dat zeer veel geld vermorst wordt, om wanstaltige producten te plaatsen, gelijk die van Buitenhof, Groenmarkt, of Huygensplein. Langs de blauwe Hoofdwacht en de grauwe Gravenstraat naderen wij het policie-bureel, waarvan men waarlijk beter gedaan had het model te zoeken in de sierlijke lijnen van het schoone oude stadhuis, dat zich in de nabijheid bevindt, als een sprekend verwijt van de oude architekten aan de hedendaagsche bouwers. Misschien zult gij mij hier vragen, of niet onze voorouders ook leelijke monumenten opgericht hebben, en zult gij mij de groote kerk voor de voeten werpen. Ik weet het, die kerk ziet er thans niet oogelijk uit, maar dat is niet de schuld van hen die haar bouwden, maar van ons, die haar hebben laten verknoeyen. De kerk is thans zoo als die lieve krullebolletjes, welke hun blonde lokken gewikkeld hebben in die stijve en onbevallige papiertjes, waarvoor ik geen ander woord dan *papillotten* weet: daaronder bedolven, schijnt geheel het kopje niet zeer bevallig; maar neemt die papillotten weg, en gij zult ontwaren hoe lief de krullebol in werkelijkheid is. Evenzoo de kerk: bevrijdt haar van de huisjes, hokjes en schoorsteenen die haar omklemmen, denkt de afschuwelijke torenspits weg, die men haar opgedrongen heeft, en dit monument zal U door zijn schoone lijnen en zijn statige massa bevallen.

Wanneer wij ons in de nieuwe stad begeven, is het niet beter gesteld. Ik ontmoette onlangs in de Parkstraat een vreemdeling, die te goeder trouw in den waan

verkeerde, dat hij zich in de Kazerne-straat bevond: de man had eenvoudig uit de architektuur van de daar aanwezige huizen en van het nieuwe ministerie-gebouw zijn conjectuur opgemaakt, en gij zult toegeven, dat hem de vergissing niet kwalijk genomen mag worden.

Ik zou u nog naar het Anna-Paulowna plein kunnen brengen; maar ik geloof dat wij reeds genoeg gezien hebben, om overtuigd te zijn, dat de eischen van Kunst en goeden Smaak hier voortdurend miskend worden.

Aan wie de schuld, zoo niet aan ons allen, die rustig en onverschillig toezien, hoe de wansmaak als een overal invretende kanker zich uitbreidt, en die niet eenmaal onze stem verheffen, om onze afkeuring te doen hooren. Die onverschilligheid is onlogisch, en wij zijn daarbij inconsequent. Want waarom staan wij geduldig toe, dat ons oog voortdurend door afschuwelijke gebouwen en monumenten gepijnigd wordt, terwijl wij ongetwijfeld hard zouden schreeuwen, indien onze ooren op dergelijke wijze geteisterd werden. Hoe zouden wij niet luidkeels om bescherming roepen, wanneer wij van den ochtend tot den avond vervolgd werden door een gebroken en slecht gestemd draai-orgel, waarmeê het den een of anderen gepasporteerden zeeman geliefde ons om de ooren te fietelen! Doet het ons dan minder pijn, als onze oogen, van de Bocht van Guinee tot aan het Scheveningsche tolhek, overal met staaltjes van architektonischen wansmaak geplaagd worden?

Helaas, bij velen is onverschilligheid een karaktertrek geworden. Niet dat ik over *egoïsme* zou willen klagen, of dat ik zou durven beweren, dat men voor het schoone en voor het goede niets zou over hebben. Geen volk heeft meer dan het onze bewezen, dat nooit te vergeefs ten behoeve van het een of ander algemeen belang hulp gevraagd wordt. Men is steeds bereid tot het goede mede te werken, en wanneer men hulp verleent, doet men het zonder ophef en zonder baatzuchtige berekeningen. De gulden regel wordt nageleefd: Doe wel en zie niet om. Maar waar ik over klaag, is dat, wanneer wij wel doen en niet omzien, wij ook nalaten *toe te zien*. Onze belangstelling, wil ze vruchtbaar zijn, moet nog in iets meer bestaan, dan in het uitbetalen van een jaarlijksche bijdrage tot instandhouding van deze of geene instelling Wij moeten ons tevens afvragen of wij niets moeten doen, om van onze eerste weldaad blijvende en goede gevolgen te verkrijgen. In U, die deze Akademie met uw bijdragen ondersteunt, moet ook het belang der schoone kunst in het algemeen verdedigers en beschermers vinden. Wat toch zal er van de Akademie en van haar kweekelingen worden, wanneer gij U de zaak der schoone kunsten en van den goeden smaak niet aantrekt? En wat zal het baten, of er nu en dan een poging beproefd wordt, om de kunst op te beuren, wanneer gij niet allen daartoe medewerkt?

De Regeering heeft in de laatste jaren getoond, dat zij niet langer het stelsel van onthouding wenscht te volgen, dat aan onze monumenten en aan de kunst zooveel schade berokkend heeft. Onlangs zijn eenige Advizeurs benoemd, aan wie het is opgedragen, de Regeering met raad en daad bij te staan. Gelooft echter niet, dat haar doel bereikt kan worden zonder uw hulp, zonder dat gij blijk geeft van warme belangstelling: want waar veel hersteld en verbeterd, waar een jarenlange slaap door een frisch leven vervangen moet worden, daar kan geen eenzijdig optreden van enkele personen helpen, daar moeten allen de handen aan 't werk slaan. Geen *coup d'état* zal op den duur redding aanbrengen: wij moeten een omwenteling tot stand brengen, waaraan *allen* deelnemen, omdat het *allen* aangaat, en *allen* bij dezen ommekeer belang hebben.

Om die algemeene belangstelling te verkrijgen, doet zich, geloof ik, heden een uitstekende gelegenheid voor, die ik niet ongebruikt wil laten. Ik heb namelijk de hier zoo talrijk aanwezige vrouwen op het oog, van welke ik overtuigd ben, dat de invloed groot moet zijn, waar het geldt de mannen van hun koele onverschilligheid te genezen, en hen voor de zaak der kunst te winnen. Aan de vrouwen behoef ik niet het gewicht der kunst te bewijzen. Instinctmatig begrijpen zij het schoone en het goede, en het zou overbodig zijn aan haar te betoogen, dat het schoone en het goede recht hebben zich overal te doen gelden, recht hebben op eerbied en bescherming. Zij beminnen hetgeen mooi is, zonder dat haar het beminnelijke daarvan door breede redeneeringen wordt uitgelegd. Als van zelf verkrijgt hetgeen van haar komt den stempel van schoonheid en smaak; dat zien wij telkens in het dagelijksch leven, en tot in de geringste bijzonderheden toe. Wat door haar handen gaat, komt sierlijker en fraayer te voorschijn, en de behoefte, om in al wat zij doen met smaak te werk te gaan, is der vrouw zoo zeer aangeboren, dat ik niet twijfel, of Eva zelve heeft reeds het elementair costuum, dat zij moest dragen, op de een of de andere manier versierd en opgesmukt.

Welnu, die aangeboren schoonheidszin is mij een waarborg, dat de vrouwen in het belang der schoone kunsten zullen ijveren, en dat zij de mannen tot hare bondgenooten zullen maken, om de artistieke beweging hier te lande te doen zegevieren.

Slaan wij allen de handen in elkaâr, niet alleen om deze Akademie tot een sieraad der Residentie te maken, maar ook om den Haag te doen worden een brandpunt van beschaving en van kunstzin, en om het roemvol verleden der Nederlandsche Kunst te doen herleven.

VICTOR DE STUERS.

EEN GRIEF VAN DEN HEER EMANTS WEÊRSPROKEN.

Gaat het den meesten lezers van dit blad als mij, dan is het voor velen eene welkome verschijning, en wordt het met oplettendheid door hen gevolgd. Als een bewijs daarvan gelieve men het onderstaande te beschouwen.

In No. 7, bladz. 51 en 52, trok het volgende mijne byzondere aandacht:

„Burckhardt prijst in den Renaissance-stijl, dat geen stof zich voor iets uitgaf, dat zij niet was, enz. Wij daarentegen verkiezen het kostbare nagemaakte boven het goedkoope echte".

„Het bedrog mislukt altijd, en het eenige gevolg der poging is, dat wij de eigenaardige schoonheden van het goedkoope missen, om die van het kostbare niet te bereiken".

Toch niet, mijnheer Emants! Ik protesteer tegen uwe uitdrukkingen, *zooals zij hier staan.* Als de kunstkeurige Burckhardt geen ander prijsje aan de Renaissance had gegeven, zou het er mager met haar uitzien. Dat in den gulden tijd der nieuwere kunst geen geschilderde rustica voorkomt, moge waar zijn, maar is nog geen bewijs, dat wij die rustica niet mogen aanwenden. Het komt er hier voor alles op aan, *hoe* wij 't doen.

Als ik een marmeren vloer en lambrizeering in mijn gang wensch, en het past mij niet, daarvoor echt marmer te laten komen, dan doe ik 't met stuc of laat het schilderen. Maar hoe? Niet, om den beschouwer in den waan te brengen, dat het *natuur*steen is, door b. v. benevens zijne aderen ook de voegen na te bootsen; dit laatste schijnvertoon wil ik juist nalaten, om de waarde van het eerste als *kunst*gewrocht zooveel te meer te doen uitkomen. Of is 't niet waar, dat men eene welgeslaagde nabootsing van marmer, op die wijze opgevat, meer bewondert dan het echte? Ik voor mij heb ten minste meer attentie voor een meesterlijk als marmer geschilderden schoorsteenmantel — al is hij dan maar van alledaagsch hout — dan voor den kostbaarsten, uit natuurlijken steen samengesteld. Daarbij komt, dat de marmerhouwer niet zelden verschillende platen op zulk een wijze rangschikt, als de natuur 't hem nimmer zal voordoen. In dat opzicht kan menigeen van zijn vak nog een lesje nemen bij de houtbewerkers, die bij het gebruik van hun fineer, in het bij tegenoverstand plaatsen van dezelfde bloem, ten minste nog de symmetrie betrachten. En ofschoon ik nu volstrekt geen bewonderaar ben, noch wil schijnen, van het plaksysteem der meubelwerkers en hunne gladde, gepolitoerde maaksels, wensch ik toch den heer E. te vragen of hij, consequent willende blijven, iets van de tegenwoordige meubelmakerskunst kan goedkeuren; — of hij, die een hekel schijnt te hebben aan „zilverschijnende vazen, lepels en vorken en allerhande compositiën", zich vereenigen kan met de verguld zilveren bekers en bokalen, waaronder er zijn uit dezelfde Renaissance, waarvan Burckhardt spreekt. Zonder moeite zou men vele voorbeelden kunnen aanhalen tegen de bewering, in de boven aangehaalde woorden vervat. Nog een uit die velen.

Ik herinner mij eens een advies te hebben mogen uitbrengen bij den aankoop van een broche door en voor eene dame. Die broche bestond uit eene cirkelvormige rij schoon geslepen, in goud gevatte berg-kristallen, die — naar 't heette — diamanten moesten voorstellen. Hoe kunstrijk en smaakvol dit voorwerp ook was, het wilde de koopster aanvankelijk maar niet bevallen, omdat de kristallen te groot waren, om echte diamanten te kunnen schijnen. Dit nu was voor mij juist een reden, om het eerder aan te prijzen dan ik anders zou gedaan hebben. De nabootsing van een schitterend tooisel was hier gedaan met minder kostbare stoffen, maar op zulk eene wijze, dat men zien kon dat het eene nabootsing was, en als zoodanig een sieraad, 't welk de bezitster thans draagt, zonder ooit te moeten blozen bij de eventueele vraag van een nieuwsgierige vriendin of 't wel echte steenen zijn.

Zooals men uit het voorgaande bespeuren kan, huldig ik o. a. deze stelling in de kunst: waar echte stoffen door den meer gegoede gebruikt worden als versieringsmaterieel, daar mag de minder gegoede zich behelpen met een namaaksel, zonder dat hij de eischen der kunst daardoor behoeft te benadeelen. Dat het bedrog menigmaal eene verkeerde uitwerking heeft, komt hoofdzakelijk daarvandaan, dat men er niet voor uitkomen wil.

Den Haag,
10 Mei, 1874.

H. L. BOERSMA.

FONTEINEN-ONTTROEBELING.

III.

De heer Alb. Thijm, die niet afkeerig schijnt van het denkbeeld, dat ik tot de geestenwereld behoor en in het schimmenrijk ronddool, vraagt mij inlichtingen en bewijzen, die ik, ronduit gesproken, niet kan geven. Juist echter, wijl ik een *de Vries* „von Fleisch und Bein" ben, kost het *poenitet me peccasse* mij weinig moeite; het errare HUMANUM est, de heer Alb. Thijm stelle zich gerust, is ook op mij van toepassing.

De overeenstemming tusschen de spreuk van Johan Fonteyn en die van zijn zoon Bernard, de onjuiste en onvolledige berichten van Wagenaar en Van Lennep brachten mij, ter kwader ure, tot de meening, dat de heer A. Th. de gegevens omtrent de heeren Fonteyn door elkander haspelde. Sedert bleek mij het tegendeel.

Wat ik aangaande het geslacht Fonteyn weet, is niet veel; misschien vindt de heer A. Th. in de volgende mededeelingen echter iets wat hem onbekend is, en de toets zijner kritiek kan doorstaan.

Behalve hetgeen Van der Aa omtrent Johan Fonteyn vermeldt, vond ik nog in eene „beschrijving der schilderijen afkomstig van het Chirurgijns-gild te Amsterdam", in 1865, door Prof. J. W. R. Tilanus opgesteld [1], dat in de jaren 1625 en '26 door den schilder *Nicolaas Elias* eene schilderij vervaardigd werd, voorstellende „een anatomische les van Dr. J. Fonteyn". Een gedeelte van deze schilderij (het overige werd waarschijnlijk in 1725 door het vuur verteerd) berust op een der bovenkamers of hokken van het *Atheneaum Illustre*. De gelijkenis van den hoofdpersoon met het door J. Muller in 1625 gegraveerde portret van J. F. valt, volgens Prof. Tilanus, dadelijk in het oog. Op het laatst genoemde vindt men Johans spreuk: „Fons *vitæ Christus.*" Een ander portret van Johan bij F. Muller niet genoemd, maar door Prof. Tilanus gevonden in een H. S. van J. Monnikhoff, meldt als Johans sterfdag 13 Augustus 1628; Van der Aa noemt 8 Augustus. Op gezag van genoemd H. S. zegt Prof. Tilanus verder, dat Johan een neef Anthonie had (wellicht een zoon van Rembertus), die het leven zijns Ooms(?) „van den 3 Dec. 1624 tot 19 Oct. 1627 in druk heeft gebracht".

1 Wenschelijk ware het dat eene dergelijke beschrijving van de overige schilderijen, in het Athenaeum berustende, werd opgesteld. Meerendeels zijn deze afkomstig van *Gerard van Papenbroeck*, die ze in 1743 aan de doorluchtige school legateerde. O. a. behoort tot deze verzameling het *portret van Vondel door Lievens* (gemerkt I. L. 1660). Eenige weken geleden heeft men dit portret uit zijn donkere schuilplaats (een portaal op de bovenverdieping van het Athenaeum) te voorschijn gehaald, „*opgeknapt*" en — *jammerlijk bedorven.* — Thans hangt het in de zoogenaamde groote gehoorzaal.

Ik meen ook gelezen te hebben (waar is mij ontschoten), dat Johan langen tijd factor van „in liefde bloeyende" is geweest.

Omtrent zijne zonen kan ik het volgende mededeelen.

Bernard, waarschijnlijk dezelfde als Barend, voerde de spreuk „Fons *Gratiæ* Christus", gelijk mij bleek uit verscheiden lofdichten op zijn vriend Krul, geplaatst voor dezes *Eerlijke Tijdkorting*. Barend was van 1642—45 regent van den schouwburg (vgl. Wybrands, bl. 227). Vijf zijner tooneelstukken worden genoemd in den Cat. der Leidsche Maats. v. Lett. bl. 96.

Nicolaas; zijne dichtgave was mij evenzeer onbekend als zijne vriendschap met Krul; van daar mijn vraag aan den Hr. Rössing. In bovengenoemden catalogus vind ik thans drie tooneelstukken van N. Fonteyn vermeld nl. *Casta*, *Esther*, en *Aristobulus*. Van Lennep noemt Nicolaas lijfarts van Prins Maurits (door Wagenaar wordt deze betrekking aan Johan toegekend), A. Th. geeft Nicolaas hetzelfde ambt bij den Aarts-Bisschop van Keulen. Heeft hij beide betrekkingen vervuld?

Johan schijnt, behalve Bernard en Nicolaas, nog een zoon *Jan* te hebben gehad; onder de regenten van den schouwburg van 1648—49 vind ik *Jan Jansz. Fonteyn.*

Dat *Arnout* of Arend een zoon van Johan zou zijn geweest, kan ik niet bewijzen; de heer A. T. schijnt gelukkiger. Onder eenige lofdichten op Krul vind ik: Arn. Fonteyn V. D. M., of elders voluit *van der Mye.*

Onder de regenten van den schouwburg van de jaren 1649—54 komt voor *Gerrit* Fonteyn. In welke betrekking hij tot Johan stond, weet ik niet; evenmin is mij dit bekend van *Thomas* en *Marinus* Fonteyn, door Van Lennep in zijne Vondel-uitgave (VI. 714 en X. 590.) ter loops vermeld.

Amsterdam,
11 Mei 1874.
A. D. DE VRIES Az.

IV.

Geheel onttroebeld schijnt de genealogie Fontein nog niet; immers de heer Alb. Thijm is niet zeker of Barend Fonteyn en Bernard Fonteyn één en dezelfde persoon waren; hij plaatst een uitlokkend vraagteeken achter den laatsten naam. Gaarne wil ik mijn penningske bijdragen ter verklaring der familie-relatiën. Dr. Barent Fonteyn, „in zijn leven Doctor in de medicijnen, en Hooft des Amsteldamze Schouburghs", heeft een zeldzaam voorkomend pamfletje geschreven: *Peroratio Poëtica*, *in laudem Poësios*, *of 't Lof der Rijmkonst*, na den dood van den autheur uitgegeven door zijn broeder Anthonie Fonteyn, bij „Boltus de Wild, op d'Angeliers-Graft 1649". Anthonie noemt zich in de opdracht „Aen de Edele Groot-Achtbare Heeren, mijn Heeren de Burgemeesteren ende Regeerders der Stadt Amsteldam" broeder van „Dr. Barentsz Fontein Salig:". De uitgever, in den Engelschen zin van het woord, spreekt van de genegenheid, die de bestuurders van de stad hebben getoond voor „de Edele konst der Poëzie ende onzen Huize: Makende mijn Vader Dr. Joan Fonteyn dartigh jaren langh, achter een volgende, in zijn leven Prince vande oude Kamer *In Liefd' Bloeiende*: en mede, na het overlijden van mijn Vader, mijn Broeder Dr. Nicolaus Fontein Salig: hooft derzelfder Kamer, ende op de *Schouwburch* insgelijks ook mijn Broeder Dr. Barnardt Fontein."

De bewuste *Peroratio Poëtica* is geteekend: „*Fons gratia Christi*"

Op het titelblad heet de schrijver Dr. Barend Fonteyn. In de opdracht is er sprake van „mijn broeder Dr. Barentsz Fontein", terwijl eenige regels later een broeder „Dr. Barnardt Fontein" vermeld wordt. Ik moet in herinnering brengen, dat in de lofverzen geplaatst vóór „Dr. B. FONTEYNS *Fortunatus Beurs en wensch-Hoedt*, 1643, steeds sprake is van „Dr. Barnardus" of „Dr. Bernard Fonteyn." Een dier verzen is geteekend: „A. Fonteyn, van der Mye."

Dordrecht.
A. C. LOFFELT.

HET BLAZOEN DER OUDE KAMER.

(vgl. bl. 45 en 60.)

De opmerking van den Hr. *Loffelt* omtrent het blazoen [1] der Oude Kamer komt mij minder gelukkig voor.

De Hr. Rössing heeft de plaats bij *Krul* (zie hiervoor bl. 45) minder juist gelezen; hierop *alleen* steunde de bewering, dat MAXIMILIAAN kroon en adelaar aan „in liefde bloeyende" geschonken zou hebben. Ik meende, op die min juiste lezing de aandacht te moeten vestigen. De Hr. Loffelt brengt daar nu de bedenking tegen in, dat het wapen in het midden van den adelaar *niet* door Karel V, maar door Maximiliaan werd gevoerd. Hij zoekt zijne bewering te staven door te wijzen op eenige portretten van beide vorsten, waarop verschillende wapens zijn afgebeeld. Toen ik echter de portretten der hollandsche graven, genomen naar de Haarlemsche schilderijen, enz. in *F. Halma*'s Tooneel der Vereenigde Nederlanden, Leeuwarden, 1725, nasloeg, vond ik daar een portret van „*Karel Keizer*", waarop een wapen prijkt juist gelijk aan dat op het blazoen [2]. Dat Karel V, als koning van Spanje enz. nog andere wapens heeft gevoerd, is licht te begrijpen, maar hier niet ter zake dienende.

Evenzeer als Maximiliaan, had Karel V verplichting aan Amsterdam. Den 9en September 1519 beloofde de regeering van Amsterdam „aan Cristerne,

[1] Eene zeer duidelijke afbeelding van dit blazoen vindt men in „Vlaerdings Redenrijck-bergh, 't Amsterdam bij Kornelis Fransz: 1617". Op deze afbeelding ziet men de keizerskroon zoowel boven het wapen met den adelaar, als boven het schild „van kruyssen overlaeden."

[2] Dat de hr. Loffelt over 't algemeen zijn artikel wat te snel uit de pen liet vloeien, blijkt ook uit zijn mededeeling, dat Karel V (!!) aan de stad Amsterdam het recht gaf tot het voeren der keizerskroon. Evenzoo vergist hij zich, als hij mij laat zeggen, dat „in liefde bloeyende haar blazoen aan Karel V *te danken had*", ik heb slechts gezegd, dat Karel V het recht tot het voeren van het blazoen *bevestigde*.

„koning van Dennemarken, gedurende zes jaren jaar-„lijks zes duizend guldens te zullen betalen, in min-„dering der huwelijksgift, hem door zijnen zwager „koning *Kaerle* toegezegd" [1].

Wellicht dat Karel (t. a. p. nog koning genoemd, maar toch reeds 28 Juni tot keizer van Duitschland gekozen), behalve door het bekrachtigen van oude en het verleenen van nieuwe privilegiën, de bereidwilligheid van Amsterdam heeft beloond door verscheidene corporatiën, waaronder „in liefde bloeiende, te begunstigen. Het is waar, dat sommige nieuwere schrijvers 1517 of '18 noemen als het jaar, waarin Karel V de Oude Kamer begunstigde; maar zij geven, voor zoo ver mij bekend, nergens de bron waaruit zij hebben geput.

Hoe dit zij, steunende op de juiste lezing van Kruls aangehaalde regels, in verband met hetgeen door schier alle schrijvers wordt vermeld: dat de Kamer door Karel V is *bevestigd*, meen ik veilig te kunnen aannemen, dat ook kroon en adelaar door denzelfden keizer zijn geschonken. Dat dit in het laatst van 1519 of in 1520 is geschied, acht ik waarschijnlijk.

17 Mei 74. A. D. DE VRIES Az.

Het bovenstaande schreef ik, voordat ik den *Nederl. Spectator* van 16 Mei in handen kreeg. Het daarin opgenomen stukje van den Hr. Rössing bevestigt mijne meening. Het eeuwfeest gevierd 17 Sept. 1619 zal niet gestrekt hebben tot herdenking der *oprichting*, maar der *bevestiging*.

Het jaar der oprichting (1493) is m. i. aan geen twijfel meer onderhevig. Juist het feit, dat Krul in 1643 het door hem in 1623 genoemde aantal jaren wijzigde, is dunkt mij, bewijs genoeg.

Het witte schild, waarvan de Hr. Rössing melding maakt, bevatte, ten minste in later jaren, het lettercijfer van hem, die de werken van „in liefde bloeyende" uitgaf (zie de afbeeldingen van het blazoen in het „Kort begrip leerende recht Duits spreken; Wormerveer bij W. S. Bogaart 1649".)

18 Mei 74. Az.

In het hier aangehaalde *Spectator*-stukjen van Rössing, gaat deze, blijkens zijn aanteekening, nog van de veronderstelling uit, dat in Kruls druk van 1623, evenals in die van 1643, het getal 150 staan zou. Kennisneming van 't geen de heer De Vries sedert (zie hiervoor bladz. 35) omtrent dien van 1643 meêdeelde, en waar dit getal 130 luidt, zal hem nu wel van die meening teruggebracht hebben.

v. Vl.

VANDALISME.

De Commissie van *fabricage* te Leiden blijft, in spijt aller weêrspraak, bij haar opzet, de Hoogewoerdspoort te laten sloopen. Vertrouwen wij, dat de gemeenteraad minder vandaalsch dan zij zal gestemd zijn, en zich voor haar fraaye schijngronden niet gewonnen geven. Alsof er zonder dat niet koeyen en weiden genoeg om Leiden te zien waren — wier natuurschoon bij doeltreffende lichtwerking zeker anders niemand ontkennen zal — verklaart zij nu, het gezicht op een wel bezette weî boven dat op een teekenachtig poortgebouw te verkiezen.

[1] Zie Scheltema *Inventaris van het Amst. archief* I. bl. 149, en over den dienst door Amsterdam aan Karel bewezen Wagenaar, *Beschr. van Amsterdam* (in 8°) II bl. 476 en 521.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Niet slechts zeventig, als 't eerste bericht luidde, maar negen en negentig onzer kunstschilders — op zeer weinige na, allen dus, die op dien naam aanspraak kunnen maken — hebben den koning-jubilaris gezamentlijk een proeve van hun talent aangeboden, en kwamen daartoe woensdag, 13 dezer, 's middags één uur, in een der bovenzalen van *Arti et Amicitiae* bijeen. De voorzitter der Maatschappij, de schilder Lingeman, sprak den koning, bij 't binnentreden, uit aller naam toe, en bracht hem, als haar beschermheer, aller hulde. De oud-voorzitter, Herman ten Kate, als oud bekende door Z. M. met een handdruk begroet, vestigde daarop meer bepaaldelijk 's konings aandacht op elk stukjen en zijn maker. Na zich met verschillende der aanwezigen minzaam onderhouden te hebben, sprak de koning ten slotte een algemeen woord van dank uit, en gaf zijn hartelijke blijdschap over den bloei der schilderkunst onder zijne regeering te kennen. Sedert vergunde hij, het volgaarne aanvaarde geschenk nog eenige dagen voor 't algemeen ten toon te laten hangen, en kon er zich ieder dus in 't gezicht van verheugen. In een zevental grootere vergulde lijsten, met den gevleugelden kop van Sint Lucas' welbekenden Os versierd, komen zij er, ieder voor zich in een kleiner verguld lijstjen, op den donkerbruin fluweelen grond smaakvol uit, en herinneren zeker allerminst aan die „lappen op een matrozenbroek", waarvoor Alberdingk Thijm zich beducht maakte. Met kunstrijke zorg gerangschikt, maken zij reeds van verre op den toeschouwer een harmonisch schoonen indruk, en lokken hem onweêrstaanbaar tot meer bijzondere kennisneming uit. Een eerste blik op de, vijftien aan vijftien en eenmaal negen, stukjens geslagen doet hem er dan o. a. Allebé, Bilders, Bisschop, Bles, Van Borselen, Bosboom, Cunaeus, Destrées, Van Everdingen, Frankenberg, Te Gempt, Heemskerk van Beest, H. en M. Ten Kate, Koster, Lingeman, Lokhorst, Maschhaupt, Phlippeau, Postma, Roelofs, Rochussen, Rust, Springer, Stortenbeker, Stroebel, Testas, Valkenburg, Verschuur, beide Verveers, Vogel, Tetar van Elven, enz. al spoedig opmerken, en ieder in zijn eigenaardigen kunsttrant herkennen. Zeker zal onder 's konings aangename herinneringen aan 't feest in de hoofdstad, van welke er vele uit den aard maar al te vluchtig moesten wezen, dit schildergewrocht geen der ook in zijn blijvende waarde minst welkome zijn.

Van het kunstgeschenk der vier haagsche schilderessen aan de koningin verneemt men nader, dat het uit een paar haagsche weesmeisjes bestaat, waarvan 't een een roosje draagt, en dat door een paar visschers kinderen begluurd wordt, van Mevr. Bisschops penseel, terwijl daarom een bloemkrans van de juffrouwen Van de Sande Bakhuysen en Rosenboom geslingerd is, en daaronder een haagsch stadsgezicht van Mevr. Mesdag prijkt.

Op de veiling in den brakken grond van 19 dezer mochten de volgende stukken de daarnevens gestelde prijzen gelden.

Calame's Gezicht in 't Berneroberland *f* 14,658 (de Hr. Smit), Hoffs Elmire en Tartuffe *f* 33,22 (de Hr. Langerhuyzen), Induno's Lombard *f*902 (de Hr. Gildemeester), Van Trigts Oude *f*550 en Webbs Alchimist *f*451 (de Hr. Patin), Robert Fleury's badende Schoone *f*352, Hammans vallende bladeren *f*374, en Bakalowicz aan 't buffet *f*770 (de Hr. Dubois), Schwertchkow's russische Sledereis *f*2310 (de Hr. Dudok de Wit), Bosboom's Na de preek *f*1678 (de Hr. Groenman), Achenbachs Wintermaneschijn *f*3850, Brunet-Houards Dansende beer *f*550, Esçosura's ontnuchterd echtpaar *f*990, Robert Fleury's Rembrandts werkplaats *f*3300, Guillards fraaye pijnboomen te Cannes, *f*220, Gustave de Jonghes Favoriet *f*1220, Leickerts Wintergezicht *f*462, Van Lerius schuchtere Schoone *f*1650, Leys' fragment *f* 2245, Leys' Jobstijding *f*770, Roqueplans ongeval op reis *f*660, Ruben's Italiaansche park *f*440, Boldini's Schilderkamer *f*1100, Stevens laatste kleinood *f*2750, Toms Veestuk *f*853, Roelofs Landschap *f*659, Troyons door een hond vervolgde koe *f*6600, Verschuurs paardekoppen *f* 561, Willems gebed *f*2220, en Ziems Gezicht op Venetië *f*4510 (de Hr. Pappelendam), Van Deventers Strand-

gezicht *f* 330, dat van Herzog *f* 880, Meyers woelend water *f* 440, Poitevins veehaven *f* 1045, Kuytenbrouwers Bosch van Fontainebleau *f* 770, Koekkoeks Zeegezicht *f* 2866, Springers gezicht in Enkhuizen *f* 5066, Viberts Nooddruft en Overdaad *f* 1100, en Verschuurs appelgrauwe schimmel *f* 303 (de Hr. Schouten); Fichels Hovelingen *f* 891, en Schelfhouts Gelderschlandschap *f* 391 (de Hr. Boer), Herzogs Waterval *f* 1400 en Hoppenbrouwers Helzicht *f* 954 (de Hr. Schöffer), Rochussens kamp te Millingen *f* 1100 (de Hr. Wisselingh), De Keyzers Rafaël *f* 4400 (de Hr. Lamarcke), Madou's Rooker *f* 682, en Leop. Mullers keukenhaard *f* 561 (de Heer De Souza); Waldorps Effen water *f* 3,30 (de Hr. Ledeboer), Scholtens Kraambezoek *f* 374, en Bakalowicz zich verrisschende Schoonen *f* 2640 (de Hr. Koekkoek).

Omtrent de veiling der prentverzameling-De Ridder te Rotterdam, meldt men ons, dat „de fraaiste en zeldzaamste zaken door het Rijk zijn aangekocht voor de reeds zoo rijke verzameling op het Trippenhuis", en het pastel-portret van Troost (No. 1364) voor *f* 200 ten dienste van 't Mauritshuis, waar men het dus weldra bij zijn overige teekeningen zal zien prijken.

Door de Pruisische regeering is een wetsvoorstel ingediend, om voor staatsrekening, tegen een som van 340,000 daalders, de schilderijen en teekeningen aan te koopen, die thans nog het kabinet van den heer Suermondt (vroeger te Aken, nu te Brussel) vormen. *Zou de Nederlandsche regeering geen f800,000 over hebben, om zoo mogelijk nog die voortreffelijke verzameling voor Nederland te verwerven? Binnen weinige dagen komt de tweede kamer bijeen, en kan haar een voorstel in dien zin gedaan worden. In elk geval blijkt hier weêr, wat in een twintigtal jaren door een liefhebber is kunnen bijeengebracht worden en thans, voor het dubbele van 't geen het hem waarschijnlijk kostte, van de hand gedaan. Had de regeering in dien tijd dezelfde som willen besteden, zij had dat alles dan zelf kunnen erlangen. Moge het haar minstens een vruchtdragende les voor 't vervolg zijn!* —

Naar aanleiding dezer verkooping en die der verzameling Wilson, te Parijs, wijdt *Het Volksbelang* van l.l. Zaterdag eenige regelen aan een beschouwing over „menschlievende kunstverzamelaars", die tentoonstellingen met een liefdadig doel houden, om hun waar vervolgens te beter aan de markt te brengen. „Tot hiertoe" schrijft het „hadden de Amerikanen den naam het best de reclame te verstaan; helaas! Barnum bleek een kleine jongen vergeleken met onze kooplui in oude schilderijen. Zal het hierbij eindigen? — wij hopen het. Nu de aardigheid van het middeltjen af is, zal men naar iets nieuws moeten uitzien; de speculatie in liefdadigheid is verslenst, de toer is gespeeld, wij wachten er nu weêr andere".

Te Namen zal, met 1 July aanstaande, de tentoonstelling van schilderijen en teekeningen gehouden worden, die van wege den daar gevestigden kunstkring om de drie jaar plaats heeft.

Den 1en dezer is te Parijs het beroemde *Herdertjen* (el Pastorcito) van Murillo verkocht, dat vóór ruim dertig jaar door de koningin van Spanje, bij haar huwelijk, aan Guizot vereerd werd. De Heer Henri Greffulhe werd er voor 120,000 francs kooper van; met de bedoeling, naar men zegt, het aan zijn eigenaar terug te geven, die het alleen te gelde maakte, om aan Lodewijk Napoleons weduwe de geldsom, met rente, te voldoen, door zijn zoon Willem in der tijd, buiten vaders weten, van wijlen den franschen Keizer, tot betaling zijner schulden erlangd.

De 4en Mei is, in de school der fraaie kunsten aldaar, de tentoonstelling der schilderwerken van Prudhon geopend, die ten behoeve zijner dochter gehouden wordt, en tot 4 July aanstaande zal duren.

In het antieken-muzeum in den Louvre zal eerstdaags de lang gewenschte verbetering plaats grijpen, dat aan den voet van ieder beeldwerk de naam van 't onderwerp, de tijd van bewerking, de oorsprong, en zoo mogelijk de naam van den maker aangegeven wordt. De metalen plaatjens, op welke dit geschieden zal, zijn reeds door den directeur, Ravaisson, besteld.

Er zijn verschillende plannen hangende, om den in 1871 door de Communisten vernielden Tichelhof, die voor geen herstel in vroegeren staat vatbaar is, tot een weidsch paleis voor fraaie kunsten te herbouwen, waarin dan haar algemeen bestuur gevestigd, en een vergaderzaal en een uitgebreide boekzaal, zou gemaakt worden. In 't zoogenaamde paviljoen van Flora zou eene gallerij worden aangebracht, om er de schilderijen op te hangen, thans nog in den Luxemburg prijkende, welke dan geheel voor de Prefectuur der Seine zou kunnen dienen; terwijl het gdeelte tegenover de Rivoli-straat voor de jaarlijksche tentoonstelling zou worden bestemd, thans bij gebrek aan beter in 't Nijverheidspaleis gehouden.

De directeur der fraaye kunsten in Frankrijk heeft der regeering het voorstel gedaan, door eene commissie van daartoe tevens aangewezen deskundigen een volledige inventaris te laten opmaken van alle in Frankrijk voorhanden kunstschatten, zoowel in de lands- als de gewestelijke verzamelingen, de kerken en kloosters, raadhuizen, en verdere openbare gebouwen.

Te Bergamo heeft de abt Malvezzi dezer dagen in de Sint Mariakerk een belangrijk muurschilderwerk onder een geheel overwitte muur ontdekt, dat tot de oudste en schoonste in Lombardije mag gerekend worden en de dagteekening van 1347 draagt. Het stelt den boom van Sint Bonaventura voor, op welks takken de vijftien mijsteriën uit Kristus' leven zijn afgebeeld, met het kruisbeeld in den top. Bij den Heilige ligt een ander persoon, waarschijnlijk de schenker van het werk, geknield. Het geheel is uiterst fijn en uitvoerig geschilderd.

Te Padua, waar Petrarcha een groot deel zijner laatste levensjaren heeft doorgebracht, maakt men zich gereed, den 18 July aanst. en volg. dagen zijn gedachtenis plechtig te vieren. Men zal den eersten dag een uitstap naar Arqua maken, om er zijn woonhuis en laatste rustplaats te bezoeken, en den volgenden een tentoonstelling aller handschriften en uitgaven zijner werken, die men machtig kan worden, bewerkstelligen. Te Venetiën, waar men in de boekerij van Sint Marcus een belangrijk aantal zijner handschriften bezit, en dat hem tevens als eerste begiftiger der boekerij en vriend van den doge Andreas Dandoli en zijn kanselier Benintendi huldigt, zal men die handschriften op zichzelf tentoonstellen, terwijl de bibliothekaris tevens een uitvoerige beschrijving er van ter perse heeft gelegd, die een oordeelkundige bijdrage tot de nadere kennis zijner werken zal vormen, en voorts over zijn staatkunde, gezantschappen, huis aan de *riva dei Schiavoni*, en de schenking zijner boekerij handelen. Ook uit Triëst, dat van den advokaat Rosetti een fraaye verzameling van Petrarcha's werken ten geschenke ontving, wordt van den bibliothekaris Hortis, een letterkundige studie daarover toegezegd.

In Hackländers *Ueber Land und Meer* komt eene afbeelding van 't standbeeld voor, in December l.l. te Petersburg onthuld, en keizerin Katherina II in hermelijnen mantel, met kroon en lauwerkrans om de slapen, voorstellende. Haar voortreffelijk geslaagd beeld, waaraan vooral hoofd en borst door hun kunstschoon uitblinken, is van donkerkleurig brons gegoten; het staat op zwart graniet, waaronder grijs marmer is aangebracht, terwijl het eigenlijke voetstuk uit rood syeniet gewrocht is. Aan Katharina's voeten zijn, om 't graniet heen, haar beroemdste onderdanen, meer dan levensgroot, in vier groepen gebeeldhouwd. Het geheel is vijftig voet hoog, en door Prof. Mikeschin ontworpen.

DRUKFEILEN.

In het stuk van den Hr. Emants bl. 50 kol. 1 reg. 21 *staat*: mooi *lees*: maar.

Aldaar, bl. 52 kol. 1 reg. 25 *staat*: rol *lees*: namelijk.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№. 10. 10 Juni 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN
NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL. — Mr. J. E. BANCK. — T. H. DE BEER. — MARCELLUS EMANTS. — Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — G. W. VAN HEUKELUM. — Dr. J. P. HEYE. — R. HOL. — C. C. HUYSMANS. — MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN. — J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE. — J. KNEPPELHOUT. — A. S. KOK. — L. J. LEFÊBRE. — J. H. LELIMAN. — A. C. LOFFELT. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL. — Dr. A. PIERSON. — E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. — J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — J. A. VRUGTMAN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

Van Maart tot Juni a. s. zal de uitgave den 10en, 20en, en 30en geschieden, om de beide verloopen maanden weêr in te halen.

UIT PARIJS.

Parijs gaat op dit oogenblik op in tentoonstellingen In koffyhuizen, langs de boulevards, zelfs op de tuinbanken van den Tichelhof — als Hooft schreef — hoort men niets anders dan: hebt ge deze of die tentoonstelling gezien? Zeker zijn er ook nooit op een oogenblik zooveel schatten van kunst in Parijs publiek te zien geweest. In het *paleis des Beaux Arts* zijn twee tentoonstellingen. Daar vindt men de meeste schilderijen van den overleden landschapschilder Chintreuil vereenigd, die de natuur wel eenigsins door de oogen van Corrot zag, maar zeker bij zijn leven wel gevierd was, te oordeelen naar het bezoek, dat nu aan de beide zalen waar zijn stukken hangen te beurt valt. Verder ziet men er de werken van den beroemden Prud'hon, wier tijdelijke verzameling men te danken heeft aan een liefdadig doel. De groote schilder, bekend door *la Justice poursuivant le Crime* en *le Christ mourant*, beiden sinds lang op den Louvre te zien, is sinds jaren overleden, doch liet een thans ook reeds bejaarde dochter na, die met een welgestelden houtkooper huwde. Ten tijde echter van den laatsten oorlog verbrandde ongelukkig beider gansche bezitting, en was de man verplicht, als dagwerker zijn kost te gaan verdienen, wilde hij niet van armoede omkomen. In die hoedanigheid werkzaam op het landgoed eener voorname vrouw, zag hij toevallig in een der zalen een schilderij van Prud'hon hangen, en liet zich tegen een bediende uit, hoe *Madame* zeker niet zou denken, dat de schilder van dat stuk de schoonvader van den armen werkman was, dien hij voor zich zag. Zijne omstandigheden raakten daardoor bekend, en eenige vrienden van de kunst vereenigden zich nu, om de dochter van den schilder, door de kunst van den vader, ook na zijn dood, brood te verschaffen. Zeker zullen zij daarin ten volle slagen, want het bezoek op de tentoonstelling is zeer groot. Men ziet er verscheidene prachtige teekeningen en schilderijen, daar onder *le Triomfe de Bonaparte*, als eerste consul, een grootsch schilderij; een Venus in het bad, prachtig gemodeleerd; het portret van een jongen, dat van Mme Anthony en hare kinderen, en verscheiden andere, die deze tentoonstelling zeer belangrijk maken.

Een andere tentoonstelling, die men onder de permanente zou kunnen rangschikken, is op den *boulevard des Capucines*, in het huis van Nadar. Deze is zoo ingericht, dat de liefhebbers er dadelijk van de schilders de stukken kunnen koopen, en geen kunstkooper daarvoor noodig hebben. Een denkbeeld, waar de praktijk het voor- of nadeel van zal moeten uitwijzen.

Vervolgens is er in de uitgebreide zalen van den kunstkooper Duran Ruel eene tentoonstelling van *la*

Société des Amis des Arts. Het bestuur der Société doet hier zijne aankoopen, en verloot het aangekochte onder de deelhebbers. Ik stip verder nog aan de schilderijen, die op dit oogenblik in het Hôtel Drouot geveild worden, waar wekelijks de beroemdheden der verschillende scholen te zien zijn, en het goud, dat zij gelden, bij stapels geteld wordt, daar dikwijls bij iederen hamerslag van de Hn. Makelaars een honderdduizend francs valt.

Een openbare tentoon- zoo niet te pronk-stelling, en die het publiek van Parijs zeer bezig houdt, mag wel die van het nieuwopgerichte standbeeld van Jeanne d'Arc in de *rue de Rivoli* heeten. Wat heeft dat arme meisje al van de kritiek moeten hooren! — Men moet dan ook zeggen dat, had zij er in de werkelijkheid zoo uitgezien, zij zeker niet in staat ware geweest, een leger moed en kracht in te boezemen. Het is niets anders dan een ongelukkig kind, dat te paard zit. De kwinkslagen, die men er in de nabijheid door de Parijzenaars over hoort uiten, zijn velen, en de maker, een beeldhouwer, Fremiet genaamd, zal zich zeker door dit werk meer bekend dan bemind gemaakt hebben.

De twee tentoonstellingen evenwel die de meeste belangstelling ondervinden, zijn die ten voordeele van de Elzassers en Lotharingers, in het paleis van 't *Corps législatif*, en die van de levende meesters in het *Palais de l'Industrie.* De eerste heeft eigenlijk ten doel om de colonizatie van de Elzassers in Algerië te bevorderen, en hun het landverhuizen in 't algemeen gemakkelijk te maken. De Graaf d'Haussonville stelde zich aan het hoofd der onderneming. Wat van kunst en antiquiteiten in Frankrijk was, werd zooveel mogelijk bijeenverzameld, en in niet minder dan zestien zalen tentoongesteld. De medewerking tot het nationale doel is groot. Inzenders zijn de *duc* d' Aumale, baron Rothschild, *Comte* de Turenne, *duc* de Richelieu, *la Comtesse* de Paris, *Comte* de Pourtalès, enz. Alles wat een liefhebber van oudheden wenschen kan, vindt men hier bij een. Zilver drijfwerk, kristal, porcelein, wapens, muziekinstrumenten, palizé, oude kant en stikwerk, gobelins, mis- en gebedenboeken, oud bindwerk enz., en dan ruim zevenhonderd schilderijen van de beste meesters uit alle scholen. Het is werkelijk een prachtige verzameling. Natuurlijk is onze oude school er rijk vertegenwoordigd. Antieke meubelen zijn er ook ruim voorhanden; en zeer, doch minder aangenaam, vindt men zich verrast, zoo onder deze als onder de schilderijen, kennissen te zien, die men vóór korten tijd op *Arti's* tentoonstelling zag pronken, als b.v. een kastje beschilderd in den stijl van Rubens, twee kleine portretjes door Hals geschilderd, en Scriverius en zijne vrouw voorstellende, enz.

Bij de jaarlijksche tentoonstelling van schilderijen in het palais de l'Industrie was het ditmaal werkelijk „vele zijn geroepen maar weinig uitverkoren"; want ruim drie duizend schilderijen werden afgewezen. Toch moet men niet denken, dat er alleen *chefs d'oeuvre* overgebleven zijn. Onder de achttienhonderd twee en vijftig, die aangenomen werden, moet men die nog zeer zoeken. Dit jaar was evenwel de gevreesde Charles Blanc niet meer aan het hoofd; de klachten, die jaren lang tegen dezen alleenheerscher der schoone kunsten door sommigen werden aangeheven, hebben eindelijk, in verband met staatkundige beweegredenen, bewerkt, dat hij gevallen is, en nu M. de Chenevieres de hoofdman in het rijk der kunst is geworden. Natuurlijk zullen de talrijke schilders, die afgekeurd zijn, ook niet zoo bijzonder met dezen ingenomen wezen; toch is het dit jaar niet zoo ver gekomen, dat er eene tentoonstelling van *refusés*, zoo als 't vorige jaar, is tot stand gebracht. Door een strenge *jury* wint echter de tentoonstelling, en heeft men nu althans geen derde rij van schilderijen, die men toch niet kan zien.

Er is intusschen, zoo als gewoonlijk, velerlei schoons; het bezoek is ontzaggelijk groot; de Zondag is een publieke dag, en Zondag zijn er ruim dertig duizend bezoekers geweest. De dagen waarop betaald wordt is na den middag vooral de toevloed mede groot, en het is dan vooral te zien, welke schilderijen opgang maken; 't zijn die, waar men *queue* voor moet maken om er bij te komen. Onder deze behooren de werken van Gérôme en vooral zijn *Eminence grise*, voorstellende pater Jozef den biechtvader van den Cardinaal de Richelieu, die een trap opkomt, en eenige hofheeren, die tot in 't stof zich voor hem buigen, terwijl hij doet, of hij zijn gebeden leest, en zich niet verwaardigt hen op te merken; een ander onder den naam van een *Collaboration*, stelt Corneille en Racine in een zeer geanimeerd gesprek met elkander voor. Een derde schilderij van Gérôme draagt den titel van *Rex Tibicen* (de koning-fluitspeler), en geeft ons den ouden Frits van Pruisen te zien, van een langen tocht thuis gekomen. Zijn laarzen en goed zijn vol modder, ook zijn honden zijn geheel vuil en reeds van vermoeienis ingeslapen; maar de onvermoeide koning, zonder zich te ontkleeden, en met den welbekenden steek nog op het hoofd, is met de meeste inspanning bezig een stuk muziek op de fluit te blazen. Gérômes manier is genoeg bekend, om er niet verder over uit te wijden. Een in een geheel andere manier bewerkt, maar niet minder bewonderd schilderij, is dat van De Neuville, *le combat sur une voie ferrée*; tegen een stuk spoorweg, dat schuin oploopt, ziet men eenige Fransche soldaten, met geladen geweren, als 't ware opkruipen, die zich tot den laatsten schijnen te willen verdedigen tegen een aanval van Pruisische jagers te voet; de schildwacht is reeds gevallen, en men vreest dat ook zij hier weêr voor de overmacht zullen moeten zwichten; het mistige weêr, de natuurlijkheid waar alles meê behandeld is, maakt deze schilderij tot een der belangrijkste van den *Salon.* Detaille is in zijn *Charge de Cuirassiers dans le village de Morsbron* niet zoo gelukkig, als verleden jaar in zijn *Retraite.* Bellecour en Vibert trekken zeer de aandacht door de uitvoerigheid in hun genrestukjes Bonnat wordt zeer opgemerkt in zijn *Premier pas*, een Italiaansche moeder, die haar kind leert loopen, zijn portretjes van drie meisjes, en vooral ook in zijn Christus aan het kruis, bestemd voor een der zalen van het paleis van justicie. Over dit laatste stuk loopen echter de gevoelens zeer uiteen; mooi geschilderd vindt ieder het, maar velen zeggen, dat de sterk gespierde man, die daar hangt, meer den indruk maakt van een der moordenaars, dan wel van den Christus. Zeker is het, dat de spieren zoo sterk zijn aangezet, dat men dit beeld zeer goed zou kunnen gebruiken, om er anatomie op te onderwijzen. Moeite heeft de schilder zich wel gegeven; want hij heeft het lijk van een veroordeelde aan een kruis

gehecht, en daar naar geschilderd. Mogelijk is hij echter minder gelukkig in de keuze van zijn model geweest. Jules Breton maakt veel opgang met zijn liggende vrouw aan het strand. Munkacsy, een Hongaar, is zijn kunst begonnen, met spanen en bordpapieren doosjes met figuren te beschilderen, en heeft het door zijn vlijt, studie, en opoffering zoo ver gebracht, dat hij thans in Parijs een gevierd kunstenaar is geworden. Zeker is het, dat wie wenscht geflatteerd te worden, nooit bij hem behoeft te gaan om zijn portret te laten maken; want zijn werk is het tegenovergestelde van alles wat lief is; het heeft eerder iets terugstootends. Ook zijn onderwerpen hebben doorgaans iets verschrikkelijks, als *le condamné à mort* en derg. Dit jaar gaf hij *les rôdeurs de nuit*; de *patrouille* schijnt die verschrikkelijke menschen overal gevonden te hebben, onder de bruggen, in de verdachte straten, aan de deuren van wijnhuizen, in huizen in aanbouw of in puin. Vreeselijk zien ze er uit; afgemat door 't ongeluk of slecht gedrag, volgen zij, zonder eenigen tegenstand, hun geleiders, om naar 't cachot gebracht te worden. Zijn tweede stuk, *le Mont-de-Piété*, is een indrukwekkend tafereel, vooral door het jonge meisje met haar koortsachtig oog, loodachtige gelaatskleur, en een chignon van een bedenkelijk rood. Vóór korten tijd, was zij mogelijk een van de schitterendste sterren in *Longchamps* en van de eerste *loges* in de theâtres, en nu verpandt zij haar linnen om een stuk brood te kunnen koopen. Dergelijke treurige onderwerpen kiest hij altijd, en zij worden niet vervrolijkt door zijn *gamma*, dat wat zwart is, even alsof men zijn werk door een *voile* zag. Makezko een Pool. die zooveel opgang op de Weener tentoonstelling gemaakt heeft, kan zich daar hier niet meê vleien. Zijn schilderij stelt den poolschen koning Bathorie voor Pskow voor. Aan 't schilderij is alle eer gegund; het is goed geplaatst; men ziet, dat de schilder zich wel moeite heeft gegeven, daar er uitstekende brokken in zijn; maar de schikking van het geheel is zoodanig, dat het onmogelijk voldoen kan. Doré heeft tentoongesteld „*les martyrs chrétiens*", een voorstelling van leeuwen, beren, menschen en engelen bij nacht in 't Colyseum, doch welke algemeen genoemd wordt een 5*ieme acte du théatre de la porte St. Martin.*

Zeer valt in den smaak een mand met kinderen onder den titel van *le bagage de Croquemitaine* door Lobrichon; ook ziet men met genoegen de schilderijen van Worms, Cermak, Bougereau, Protais en anderen, te veel om te noemen. Onder de portretten, waar het meest over gesproken wordt is zeker dat van Lefebvre; niet juist om dat het het beste is maar om de persoon die het voorstelt. Men ziet er den jongen Lou-Lou levensgroot geconterfeit, en wel onder den naam van *le prince impérial.* Natuurlijk, dat dit de gemoederen nog al in beweging brengt; enkelen heffen de vuist tegen hem op, en anderen staan in bewonderende aanbidding hem aan te staren, al naar dat hun politieke gevoelens zijn. Carolus Duran heeft zijn roem in de door hem geexpozeerde portretten staande gehouden. Cabanel en Dubufe dragen zeer de tevredenheid van 't publiek weg. Onder de landschappen worden zeer opgemerkt die van Corrot, Daubigny, Emile Breton, Pelouze, Defau, Wahlberg en vooral van Marche, een waardig *élève* van Troyon, die in degelijkheid en kracht van koloriet zijn meester evenaart.

In het schilderen van stillevens munten bovena uit Rousseau en Vallon; de laatste vooral weet aan zijn visschen, koper, en alles wat hij schildert, een byzonder leven bij te zetten.

Van onze landgenooten hebben met eere geëxpozeerd Artz, Burgers, De Haas, Heemskerk, Kaemmerer, Leenhof, Maris, Mauve, Mesdag, Nakken, Roelofs, Tadema, en Wust.

Parijs, Mei 1874. X.

DE TEEKENINGEN-VEILING-VAN DER WILLIGEN.

Wie in het deftige woonhuis, op de gedempte Oude Gracht te Haarlem, dat thans zijn meer ouderwetschen vorm voor een modernen gaat verwisselen, den kunstgragen bewoner plag te bezoeken, en zijn rijke verzameling teekeningen van oude meesters leerde kennen, zal met dubbele belangstelling den gedrukten catalogus daarvan raadplegen, om er vóór haar noodlottige verbrokkeling een laatsten indruk van meê te nemen. En wie zelf in de gelegenheid is, voor zijn gereede penningen, bij die verbrokkeling, zich een deel van den buit eigen te maken, mag waarlijk wel mede zich haasten dien catalogus in te zien, en zich naar den Haag te spoeden, om de aanstaande veiling bij te wonen. Den 10en Juni, van 's morgens af tot zoolang de voorraad vereischt, zal, met een half uur pauze, die veiling gehouden worden; eenigsins anders dus, dan eerst was vastgesteld.

De nederlandsche teekenkunst van de vijftiende tot de achttiende eeuw is, in deze rijke verzameling, in tal van harer waardige proeven vertegenwoordigd. De eerste hand werd aan haar gelegd door den kunstlievenden haarlemer burgemeester Jacob Jansz. Guldewaghen, zelf in zijn jeugd schilder, en zijn zoon, den landschapschilder Jan Jacobsz. van dien naam, na wiens dood ze door zijn erfgenamen, den 4en February 1641, aan Saenredam verkocht werd. Uit hunne handen komen dus al die eigenaardige penteekeningen van Maarten van Heemskerk, die Van der Willigens verzameling sieren, en verder die teekeningen van Hans Bol, Bril, Jeroen Cock, Frans Floris, Seb. Franck, Goltzius, Jan van Schoorl, enz. Doch hoeveel rijker nog is die verzameling na dien tijd niet geworden! Asselijn, Averkamp, Bakhuyzen, Bega, Begijn, Berchem, Jan en Pieter Both, vader en zoons De Bray, Brouwer, Cuyp, Du Sart, Van Everdingen, Van Goyen, de Van de Velde's, Adr. van der Venne, De Vlieger, Waterloo, Wijck, enz., en — lest en best — niet minder dan vijf Rembrandt's, waarvan twee, een Kruisafneming en een Driekonings-ster, van de hoogste waarde! Van Rembrandt's leerlingen zijn er Filips de Koning met drie, Gerbrand van den Eeckhout met twee, verder Bramer, Domer, De Gelder, Lievens, en Van Vliet, ieder met een of meer teekeningen, hunner waardig, vertegenwoordigd.

Slechts één wensch laat zich daarbij, als altijd, niet onderdrukken: mogen ze, voor 't grootste aantal en de fraaiste stukken, binnen de nederlandsche grenzen blijven! Teyler heeft er de schoonste gelegenheid, zijn rijke verzameling nog met keur van teekeningen uit te breiden.

DE VERPLAATSING VAN MICHEL ANGELO'S DAVID EN VERDERE KUNSTWERKEN.

De engelsche berichtgever aan wien (boven bladz. 63 kol. 1) de mededeeling omtrent Michel-Angelo's David ontleend werd, heeft blijkbaar dezen met den onvoltooid gebleven Apollo verward, daar de eerste èn geheel voltooid is èn zich niet in den Bargello, maar de Akademie voor fraaye kunsten bevindt, waar hij — blijkens een bericht met afbeelding in de *Illustrazione* van 18 Jan. l.l. — 23 July 1873 en 3 volgende dagen, met veel moeite en zorg, ondergebracht is. Naar ons thans de schrijver van onderstaande regelen meêdeelt, die hem vóór weinige weken zag, en dien wij nu verder het woord laten, is hij er voorloopig nog „in een toestand, die alle bezichtiging nagenoeg onmogelijk maakt. Het plan bestaat intusschen reeds geruimen tijd, om de *Sala dei quadri antichi* in de Akademie te verlengen, en in deze verlenging den David te plaatsen, die vroeger voor het Palazzo vecchio prijkte met den Hercules van Bandinello. De fondamenten der muren zijn reeds gelegd, en het beeld bevindt zich ook reeds ter plaatse, maar van voortzetting aan dit werk is nog geen sprake. De *custode* verhaalde mij met ergernis, dat de schuld aan de commissie van professoren lag, die volgens hem *troppo vagabonda* was. Om het beeld gedurende den opbouw der muren voor nedervallende steenen te beschutten, heeft men 't door een houten kast geheel omgeven, en voor een paar soldi vergunt u de custode, tot aan de borst van den kolossalen jongeling op te klimmen. Daar evenwel Michel Angelo's werken, evenmin als die van Rembrandt, gemaakt zijn „om beroken te worden", zoo daalt men gewoonlijk zeer onvoldaan weer van den ladder af, maar kan toch zeggen den David gezien te hebben. Van de drie David-beelden, die zich thans in den *Bargello* bevinden, zijn 2 van Donatello en 1 van Verrocchio. Dat van Michel Angelo was, gelijk bekend is, den 18^en^ Mei 1504 gereed en voltooid, en werd toen op de *Piazza della Signoria* geplaatst. De kunstenaar ontving er 400 goudguldens voor. Onvoltooid daarentegen bleef de Apollo, die zich werkelijk in den *Bargello* bevindt, met *reliefs* van Donatello en Luca della Robbia, die, na lang in de Uffiziën vertoefd te hebben, reeds verscheiden maanden in het *Museo Nazionale* een verblijf hebben gevonden. Dat deze reliëfs het orgel van *Santa Maria Novella* versierd zouden hebben, is evenwel minder juist, daar zij voorheen niet daar, maar in *Santa Maria del Fiore* — de Domkerk — prijkten".

„De onophoudelijke verplaatsing van kunstwerken, die men in Italië overal aantreft, soms met een goed doel, maar ook dikwerf zonder eenig doel, bederft voor maar al te velen het genot; vooral in Musea waar geen catalogussen bestaan, en Bädeker en Murray geheel onvoldoende blijken. Misschien kan het daarom van nut wezen, op eenige groote veranderingen in Florence te wijzen, die, naar mijn beste weten, nog niet in de reisboeken zijn opgenomen. De geheele verzameling nieuwere beeldhouwwerken is uit de Uffiziën naar den Bargello overgebracht; de geheele verzameling Etrurische werken naar het Museum van San Onofrio. De verplaatsing der groepen van Michel Angelo, Giovanni da Bologna, en Rossi uit het oude paleis eveneens naar den Bargello komt ten minste in eenige reisgidsen voor. Eindelijk zijn de kunstwerken uit Santa Maria Nuova, zelfs de fresco's van Fra Bartolommeo, naar een nieuw Museum verplaatst, dat echter nog niet in orde is gebracht.

Wat eindelijk Michel Angelo aangaat — zonder uitspraak te willen doen, of werkelijk al het onderstaande van zijne hand is — bevinden zich in de

Uffiziën: vele schetsen en gravures naar zijne werken, behalve vele antieken door hem gerestaureerd, de Slijper, door velen ook voor een product der oude kunst gehouden. Een heilige familie, helaas! echt.

Dom: achter het hoofdaltaar eene Pietà in allerongunstigst licht, maar het slechte oordeel niet verdienende, door menigen kritikus geveld.

Villa Salviati: Eene schilderij de Fortuin voorstellend.

Palazzo Pitti: Een schilderij de drie Parzen voorstellend.

Giardino Boboli: 4 onvoltooide beelden, waarschijnlijk voor het graf van Paus Julius II bestemd.

Palazzo Guadagni: Een zeer betwijfelbaar reliëf.

Palazzo Buonarotti: Strijd van Hercules met de Centauren, een reliëf uit zijn jongelingstijd. Basreliëf eener Madonna. Basreliëf eener kruisafneming, eenige kleine modellen en schetsen, waaronder vele onechte, die wellicht opzettelijk vervaardigd zijn, om de verzameling eene grootere belangrijkheid te geven.

Bargello: vele beelden, als: Bacchus, Apollo, de stervende Adonis, de overwinning (groep), Buste van Brutus, Satyrmasker, Leda met de zwaan, een zeer betwijfelbaar reliëf, en het reliëf eener Madonna met haar bambino, het laatste een zijner heerlijkste werken.

San Lorence: De beide graven der Medici, een Madonna, San Cosmo en San Damiano, welke beide laatste beelden door zijne leerlingen werden uitgevoerd.

Accademia della belle arti: David en Matheus, een onvoltooid werk".

Lucern, Mei 1874. MARCELLUS EMANTS.

CONSTE VAN BLASOENE.

Tot het gebied der kunst behoort, buiten twijfel, ook de „conste van blasoene", al zij 't dan ook, dat haar in onzen tijd slechts een zeer bescheiden plaats toegekend wordt. Dat was in de middeleeuwen anders. Toen nam zij, na de kerkelijke kunst, de eerste en grootste plaats in. Toen werd zij vereerd, schier tot aanbidding, en bewonderd met een heroïek enthusiasme. Thans is zij vervallen tot een bont poppen- en kleurenspel, goed genoeg om rijtuigen, uithangborden, en eerepoorten te vercieren.

En evenwel, ondanks haar verval, is de „conste van blasoene" toch eene kunst, die hare regelen heeft; en daarom, geachte Bode! vraag ik voor haar althans een klein hoekje.

'k Heb eens, toen ik een vorstelijken intogt in de 15^e^ eeuw beschreef, de opmerking gemaakt, dat men met heraldieken opschik toen ruim zoo goed wist om te gaan als in onzen tijd[1]; — ik zag dit dezer dagen

1 *In de Kalverstraat*, bl. 30.

door de eerepoorten bij 't Meifeest op nieuw bevestigd. Ditmaal waren de wapens op die poorten of bogen — of hoe men die decoratiën met een doorgang in 't midden anders noemen wil — bij uitstek talrijk; maar bijna even talrijk waren de heraldieke zonden, zelfs op dezulken, in wier verciering oudheidkundigen de hand hebben gehad, bij wie wij een juister kennis van de regelen der kunst mogten veronderstellen. Ik wil hier slechts van enkele dier zonden spreken.

Met de plaatsing en den stand der schilden gaat men te werk op eene wijze, die klaar toont, dat men niet precies meer weet, hoe 't behoort.

Een wapenschild wordt *staande* of *hellende* voorgesteld. 't Eerste is doorgaans 't geval met het moderne schild, dat nagenoeg vierkant is (als men op elken rijksdaalder zien kan); het laatste met het oude driehoekschild, dat schijnt te hangen aan den linkerbovenhoek. *Eén* schild helt altijd *regts*; maar als er *meer* schilden bijeen zijn geplaatst, moeten zij naar *het midden* (dat de *eereplaats* is) hellen, zoodat die ter regter- en die ter linkerzijde naar elkander toe nijgen. De leeuwen en andere dieren, ja, alle stukken waar een *voor* en *achter* aan te bekennen is, wenden zich dan ook allen naar 't middelpunt.

Op onze eerepoorten echter zagen wij 't anders. Eenige schilden op eene zij, allen *regts* hellende, zoodat ze elkaâr, tamelijk onmanierlijk, den rug toewendden, en de wapenleeuwen elkaâr schenen na te loopen als jongens, die haarvaartje spelen. Een middeleeuwer, die zoo iets gezien had, zou gelachen hebben als bij een „sotte-kluyt".

Als wapens tegenover elkander *hellende* geschilderd worden, moeten zij elkaâr den regter bovenhoek toekeeren. Deze heraldische regel is een symbool van ridderlijke wellevendheid. Maar hoe maken 't onze wapenschilders op 't „monumentaal decoratief"? Wij zagen schilden, die, *regts* en *links* hellende, zich *van elkander af* wendden, ja 't onderdeel naar elkander toekeerden; wat een vertooning is als van twee narren, die een buiging maken, met den rug enz. naar elkander gedraaid!!

De beteekenis en vorm van 't heraldiek paviljoen, of de „wapentent", schijnen geheel vergeten. Het wapenschild *stond*, gedekt met helm of kroon, en *vastgehouden* door twee „schildhouders", die er naast stonden. *Om alles heen* werd een geblazoeneerd kleed, de „wapenmantel", gehangen, en wel over een staketsel, dat onzigtbaar moest zijn, maar toch zijn bestaan verried, doordat de mantel er aan de beide hoeken met koorden om vastgebonden werd. Natuurlijk stond dit paviljoen geheel *vrij*.

Maar sedert de rijtuigschilders *heraldici* geworden zijn, en de liefhebbers de wapens bestudeeren op 't koetsportier, is 't heraldiek paviljoen een *plat* stuk geworden; een gekleurde prent, die men even goed tegen een poort als tegen een portier plakken kan! En zóó zagen wij 't dan ook geschilderd op eerepoorten: plat aangeplakt.

Ach, arme heraldiek, gij wordt niet meer begrepen!

Boven de poort van 't prachtig oud kasteel, dat het Stamslot van Nassau moest voorstellen, zagen wij het *hedendaagsche* Nederlandsche Rijkswapen prijken. Een anachronisme, dat het genot der bekoorlijke illusie te jammerlijk verstoorde.

Op een der eerepoorten heeft men 't bewijs willen leveren, dat de Fransche leliën van Karlemanje afstammen! Zeker heeft dit de kijkers weinig kunnen schelen; maar — waar is 't niet. 'k Zal daar hier niet over uitweiden, omdat ik slechts een klein hoekje heb gevraagd; wie er belang in stelt, kan er mijn *Studiën over Wapen- en Zegelkunde* (bl. 56—58) op nazien.

Amsterdam, Mei 1874. J. TER GOUW.

DE HAZEPOOTEN OP 'T WAPENSCHILD DER ST. ELIGIUS-GILDE.

In de beschrijving van het allegorische gedeelte van den feestelijken optocht, op den 12den Mei l.l. in de hoofdstad gehouden, wordt het wapen der oude St. Eligius-gilde gezegd:... met twee gekruiste *hazepooten!*

Is dit ontsnapt:

1° aan de Commissie belast met de regeling van deze schoone groep? 2° aan de redactie van den feestgids? of heeft men 3° den kundigen en ijverigen auteur van den historischen optocht *on*kundig gelaten van dit gedeelte van 't feestwerk?

Vooral 't laatste zou lichtvaardig moeten heeten. Zoo al den tegenwoordigen Eligius-mannen de legende van den ouden Sint onbekend ware, den heer Craeyvanger *kan* zij dit *niet* zijn [1].

't Is jammer voor den feestgids der hoofdstad; een werk toch, van blijvende waarde, dat zijn plaats in menig archief reeds zal ingenomen hebben. Ieder die 't wetens nog niet deed, of *on*wetend naliet, raden we daarom aan, die *haze*pooten in *paarde*pooten te veranderen; dan is ten minste voor 't vervolg die vergissing weggenomen.

Amst. 26/5—74. J. G. H.

FONTEINEN-ONTTROEBELING.

V.

De *Fonteinen-onttroebeling* is nog niet geeindigd. De Heer A. de Vries, Az. is in het onzekere of Nicolaas lijfarts bij Prins Maurits en den Aartsbisschop van Keulen zij geweest. Wij wagen het hem uit den droom te helpen, door de volgende mededeelingen.

Nicolaas Fontein studeerde gelijktijdig met Petrus Codde en Jacobus Gorsius te Reims. Zij promoveerden aldaar den 1sten Octob. 1631. In 1640 en 1643 was hij Inspector collegii medici; evenzeer als Mr. Rembertus Fontanus van 1637-1658 in dat collegië zitting had. In verband met de promotie van Nicolaas in 1631, en den dood van *Prins* Maurits in 1625, is het niet al te vermetel, om hem de betrekking van lijfarts bij den laatste te ontzeggen. Waarschijnlijker is het, dat Johannes Fontanus na den dood van R. Bontius die betrekking aanvaardde. Toen de Heer Alberdingk Thijm Nicolaas medicus van den keurvorst-Aartsbisschop van Keulen noemde, sprak hij de volle waarheid.

[1] Gesteld, dat men er sedert onheuglijken tijd hazepooten op afgebeeld had, dan ware 't nu een reden te meer geweest, den blik wat verder te laten gaan dan de polijstbank.

In 1644 verscheen bij Johannes Blaeu: *Fons seu Origo febrium earumque remedia Auctore Nicolao Fontano Amstelodamensi, Serenissimi Principis D. Ferdinandi Archiepiscopi et Electoris Coloniensis, utriusque Bavariae Ducis, Medico Cubiculario.* Ook was hij medicus in het Weeshuis. Dit blijkt uit het: *Sapphicum Applausorium et congratulatorium, In decessum et profectionem Nobilissimi, Doctissimi, et celeberrimi Viri D. D. Nicolai Fontani, Hollandi, Patritii Amstelrodamensis, Medici quondam cum hic versaretur Orphanocomii et inspectoris Collegii medici, practicique laudatissimi, jam vero Serenissimi Principis Electoris Coloniensis Ferdinandi, Ducis utriusque Bavariae, etc. Archiatri Dignissimi; decantatum ab Jano Hylandro M. D. Art. Magistro.* In het buitenland was hij als geneeskundige niet onbekend.

Te meermalen raadpleegde men hem. Zoo ook in 1633 Paulus Bodot, evesque d'Arras, ter verlichting van het graveel, dat verscheiden beroemde doctoren niet bij machte waren te genezen. Hooggeacht om zijn kunde schreef Franc. Vossius onder zijn afbeeldsel:

Fons est Hippocrates, Medicam Fontanus ab illo
Artem hausi. Longe si sequar, hoc satis est.

Meer woorden, om zijn lof te verkondigen, had G. de Courcelles noodig. De „bron des lichts" roept hij te hulp; want

Ses ayeulx, son sçavoir, sa race et son mérite,
Les escrits qu'il a fait, et ceux-là qu'il médite
Meritent bien ta lire d'or.

— —

Tout autant d'Ancestres qu'il nombre,
Sont autant de noms qui font ombre
A Hippocrate, et Galien;
Et la Hollande encor leur rend ce tesmoignage,
Que quoy qu'à Esculape on rende plus d'hommage,
Il ne fit jamais tant de bien.

Voeg hierbij, dat Nicolaas zijn werken aan beroemde personen opdroeg, als: Lodewijk XIII, Cardinaal Richelieu, (die opdracht is zeer eigenaardig), Frederik Hendrik, enz., dan meen ik waarheid gesproken te hebben, toen ik hem „geen onbekend persoontje" noemde.

In de leer van Galenus leefde en zweefde hij, doch was het met Prof. Tulp volkomen eens, dat „de ontleding het rechte oog der geneeskunde is". Met Zacutus Lusitanus, een joodsch geneesheer, leefde hij in nauwe vriendschap.

Bernardus Fontanus promoveerde te Padua den 24sten Mei 1625.

Johannes Fontanus volgde Sebastiaan Egbertszoon op, als praelector van de chirurgijns, tegen een jaarwedde van 250 gulden. Wagenaar (III D. bl. 206) weet niet, of Egbertsz in 1621 of 1628 gestroven is. De onderstaande plaats kan ook dit verbeteren:

27 *Nov. Anno* 1621.

Tot praelector van de chirurgins wert, in plaetse van Dr. Sebastiaen Egberts saliger, gecosen Dr. Johannes Fontanus ende op 't zelve tractement.

Resol. van H. Burg. en Oudtburg., 1603—1649 fo. 50.

Was Thomas Fonteyn de vader van Johannes?

De Vries noemt een Jan Jansz Fonteyn; mij is nog bekend een Willem Jansz. Fonteyn, die den 5en Aug. 1636 in de Nieuwe kerk te Amsterdam met Jannetje Aersens de kerkelijke huwelijks-inzegening onderging. In dezelfde kerk werden de volgende Fonteynen een gelijk geluk deelachtig: Cornelis Fonteyn met Annetje Gerrits, 14 Sept. 1638; Philip Fonteyn en Cornelia Hartmans, 22 April 1652; Pieter Fonteyn en Maria Bentkens, 17 Maart 1682; terwijl Jan Fonteyn, den 6den April 1642 met zijn Marretje Duyts, voor de zelfde plechtigheid, de Oude kerk had verkoren.

Amst. 1 Juni 74. J. H. Rössing.

AAN DE FONTEYNEN-ONTTROEBELAARS.

O erntfeste luî, die de troeble *fonteynen*
Onttroebelt, *der Kunst* ten profijt,
Rust uit van uw moeizame baggermethode,
't Wordt langzaam aan tijd.

Of zoo ge uw onttroebelingswerk niet mocht enden,
Jaloersch op des *Navorschers* taak,
Ducht ras dan een *strike* voor den kunstrijken Bode
Bij lezers van *smaak.*

F. S. K.

ZIJN NEVEL EN MIST GOEDE VOORTPLANTERS VAN HET GELUID?

Het is lang eene algemeen gevestigde meening geweest, dat nevel en mist weinig geschikt waren ter voortplanting van het geluid; gelijk men de minder gunstige akoestiek van dicht bezette concertzalen ook ten deele aan de aldaar heerschende warmte en daardoor ongunstige atmosfeer toeschreef.

De Londensche professor Tyndall heeft echter, vóór eenigen tijd, al de over dat onderwerp gevestigde meeningen omvergestooten door de mededeeling, in de Royal Institution, van eene reeks proefnemingen, waarbij hij tot eene geheel tegenovergestelde meening is gekomen. Die proefnemingen hadden ten doel om te bepalen, welke toestand van den dampkring het meest gunstig is tot overbrenging van het geluid. Verschillende instrumenten, inzonderheid stoomfluiten en ook krachtige trompetblazers, op twee verschillende punten van den Zuidkaap geplaatst, heeft hij daartoe aangewend.

Somtijds werden de trompetters door de kanonnen van het nabijzijnde fort overschreeuwd, zoodat hij bijna tot het besluit kwam, om de laatste als mist signaal aan te bevelen. Op een anderen tijd echter veroorzaakte de eigenaardigheid van den dampkring, dat de klank der trompetten gehoord werd, terwijl die van het kanon in het geheel niet te vernemen was.

Bij een totaal helderen hemel was, op een afstand van 2½ mijl (vier kilometers) van den oever, geen geluid noch van het een noch van het andere station te onderscheiden, niettegenstaande het gebruik van een Amerikaansche stoomfluit, *die als het geloei van een stier* weergalmde.

Dat geschiedde bij een helderen hemel; bij mist kwam hij tot eene andere slotsom. Wel verre dus dat

de nevel een hinderpaal voor het geluid is, is het bewezen dat hij dit begunstigt, en dan wanneer hij optrekt of verdwijnt, het geluid slechts *een vierde* van de voortplantingskracht had, welke men vroeger ontwaarde.

Als leek op dit wetenschappelijk gebied, veroorloof ik me slechts aarzelend eene vraag, wier beantwoording ik beleefd verzoek. „Zou de professor wel rekening gehouden hebben met den wind? Bij nevel en mist is het stil; komt er wind, dan verdwijnen ze. Geluid heeft ter voortplanting rust in de natuur noodig, het minste koeltje neemt den toon mede in de richting, waarheen het zich beweegt.

RICHARD HOL.

VANDALISME.

Slecht voorgaan doet slecht volgen. De Leidsche Akademiejeugd schijnt niet onder te willen doen voor de commissie van fabricagië dier stad en de haarlemmer poortsloopers. Bij een dezer dagen gevierd kroegjool, het laatste in het weldra door een weidscher te vervangen Sociëteitsgebouw, is door de H.H. feestvierders al het daar aanwezige kort en klein geslagen; spiegels, glasruiten, tot ijzeren stoepkettingen en steenen palen toe, niets is door deze veelbelovende jeugdige Vandalen heel gelaten. Naar men wil, zal gemelde Commissie nu aan den Gemeenteraad voorstellen, hen bij het aanstaande Akademiefeest, bij wijze van buitengewone vermakelijkheid, het afbreken der Hoogewoerdspoort op te dragen.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Te Utrecht zal 12—14 dezer van wege de afdeeling der Maatschappij van Toonkunst, onder leiding van den Hr. R. Hol, een muziekfeest en kunstenaarsconcert gehouden worden, waaraan als solisten Mej. Gips en Mevr. Collin-Tobisch, en de heeren Gunz, Gura en v. d. W. zullen deelnemen. Vrijdag, den 12en zal Händels *Oratorium* Jozua, Saterdag den 13en Beethovens Symfonie-Eroïca, Psalm XXIII van Hol, Schön Ellen van Max Bruch, en het derde deel van Schumanns Faust ten gehoore worden gebracht. Op 't Concert (Zondag, half een in Tivoli) zullen o. a. de *Spanische Liebeslieder* van Schumann, en een Quartet voor piano en strijkinstrument van Frans Coenen worden uitgevoerd.

Naar de dagbladen melden zal het Taal-congres, dat te Leiden zou gehouden worden, door gebrek aan Noord- en Zuid-Nederlandsche belangstelling, niet doorgaan. Ligt het echter wel hoofdzakelijk daaraan, en geven de leidsche Heeren den moed niet al te spoedig op? Men heeft het als met geweld naar Leiden gesleept, in plaats van het aan Maastricht te gunnen, waar er de meeste belangstelling voor bestond, en Franquinet al de warmte van zijn welsprekendheid verspilde, om het te krijgen. Waarom het niet liever daar laten plaats grijpen? Men zou dan een stad gehad hebben, waar men er wat voor over had, terwijl van den aanvang af Leiden alleen bij gebrek aan beter gekozen werd. Intusschen is 't een uitkomst voor Prof. De Vries, die nu al de doozen niet behoeft te laten schouwen, waarin zijn doodgeboren Woordenboek begraven ligt.

Door het Willemsgenootschap te Gent is tegen Zondag en Maandag 12 en 13 Julij aanst., bij gelegenheid der Gentsche kermis, een wedstrijd in twee afdeelingen uitgeschreven: de eene voor koorzang in 't Nederlandsch, de andere in dien voor andere talen. Alle gezelschappen, die verlangen meê te werken, zullen zich vóór 15 Junij moeten aanmelden bij den Secretaris der daartoe benoemde Commissie, zitting hebbende in Minards Schouwburg, te Gent.

Den 30en Augustus aanst. wordt te Gent de driejaarlijksche tentoonstelling van schilderijen geopend, en zal in 't fraaye locaal der Maatschappij van Landbouw gehouden worden, waar voor meer dan 2000 stukken behoorlijke ruimte is.

In het laatste nommer der *Academy* worden de beide thans op de Londensche tentoonstelling prijkende stukken van Israëls, zijn van de laatste amsterdamsche tentoonstelling bekende *In Verwachting*, en een *Visschers Binnenhuis*, om hun uitdrukking en bewerking beiden zeer geroemd. Van het eerste heet het o. a. dat er de trouwhartige ernst de alledaagsche gelaatstrekken veredelt, en handen en voeten, hoewel natuurlijk van boersche grofheid, vrij van alle gemeenheid zijn, terwijl het geheel een eenheid en breedte van toon bezit, als slechts zeldzaam in nieuwere kunstwerken voorkomt. Het ander, een visschers weduwe met haar drie kinderen in de schemering aan den schamelen avonddisch, is zoo eenvoudig en zuiver van opvatting, dat het reeds daardoor alle opschroevende loftuiting verbiedt; het treft door de gemakkelijkheid en volledigheid, waarmee het op 't doek schijnt gebracht, en niets is schijnbaar eenvoudiger en natuurlijker van schikking, terwijl toch ieder penseeltrek tot de eenheid van samenstemming meêwerkt.

Men meldt uit Rome aan de *Illustrazione*, dat de opgravingen onder bestuur van den Ridder Rosa, en die reeds het keizerspaleis voor den dag hebben gebracht, de ontdekking van veel belangrijker oudheden ten gevolge hebben. Laatstelijk werd er nog een groot brok der muren van koning Servius Tullius in zware blokken tufsteen blootgelegd, en voorts niet weinig marmeren beeldhouwwerk opgegraven. Het belangwekkendst echter was de ontdekking van een groot gebouw met een verwonderlijk fraai bearbeid netwerk. Het voor den dag gekomen gedeelte bestaat in een halfcirkelvormige besloten ruimte, waarin de binnenwanden schilderwerk bevatten, dat uitnemend bewaard is gebleven, en een eenvoudige maar bevallige versiering vol gloed en leven in schitterende kleuren op donkerrooden grond. De wand is van onderen van een zwarten rand omgeven, waarop allersierlijkste Bacchantenbeelden zijn aangebracht, terwijl vijf in den muur uitgeholde nissen vazen bevatten, waarin zich bladeren en bloemen slingeren; alles even levendig gevoeld en voorgesteld, en met verwonderlijke juistheid en waarheid bewerkt.

De Amerikanen, die met den noodigen namaak van schilderwerk voorzien zijn, zullen thans weldra gelegenheid hebben, oorspronkelijke meesterstukken te bewonderen. De schilderijen toch van den Hertog van Montpensier, gewrochten van de grootste spaansche meesters, gelijk o. a. een uitstekende Murillo, zullen weldra in 't Athenaeum te Boston ten toon gesteld worden, zooals zij het voor eenigen tijd in de *Royal Academy* te Londen waren. Een Amerikaan, Arthur Codman, vernemende, dat zij nog in kisten gepakt te Gibraltar lagen, heeft van 's Hertogs onbekrompenheid de toestemming verworven, ze naar zijn vaderland te vervoeren, om ze ook daar te doen bezichtigen.

Den 24en, 25en en 26en dezer is te Keulen in de groote Gürzenichzaal het vierde neder-rijnsche muziekfeest gevierd onder leiding van Ferd. Hiller en medewerking van Mevr. Joachim en Peschker Leutner en de H. H. Torans Dilner, George Henschel, Joachim, Schelper, en Weber. Den 24en werd Beethovens Pastoraal-symfonie en Händels Simson, den 25en Brahms Triomflied en Hillers Verwoesting van Jeruzalem uitgevoerd, en den 26en een groot concert gegeven.

Briefwisseling. De ingekomen bijdragen van de H.H. Alb. Thijm, Admiraal, Emants, Horsthuis, Loffelt, Haverkorn van Rijsewijk, Vorsterman van Oyen, in de eerstvolgende nommers. —

Drukfeilen. Bladz. 61 kol. a reg. 4 v. o. lees *heraldicus.*
„ „ „ b „ 15 v. b. „ *begaafde.*

ADVERTENTIËN.

VERKOOPING van BOEKEN en PLAATWERKEN

afkomstig van een bekend LETTERKUNDIGE en BIBLIOMAAN.

(1e gedeelte) op 15 Juni en volgende dagen.

Deze verzameling bevat eene rijke voorraad nieuwe literatuur zoowel Nederlandsche, Fransche, Engelsche als Hoogduitsche, waarbij onder de Nederlandsche letterkunde uit de 17e eeuw ook enkele zeldzame boeken voorkomen, een honderd vijftigtal van de beste ROMANS enz. — Onder de **Bibliographie** vindt men de laatste uitgave van **BRUNET**, **QUERARD**, **LORENZ**, enz. — De afdeeling **Nederlandsche geschiedenis** bevat verscheidene zeldzame boeken van buitenlandsche schrijvers over den 80 jarigen oorlog. — Onder de **Natuurlijke historie** komt o. a. voor een fraai exemplaar van **CUVIER**, Le regne animal; **DES MURS**, Iconographie ornithologique, enz. — De afdeeling **Schoone Kunsten** en **Plaatwerken** bevat o. a. de werken van **LACROIX**, **BLANC**, l'Oeuvre de Rembrandt; **WESTWOOD**, Miniatures; **SHAW**, The art of illumination; **OWEN JONES**, Grammar of ornament (1 ex. in het Engelsch en 1 ex. in het Hoogd.); Werken van **DORÉ**, als: PERRAULT, DANTE, CERVANTES, LONDON, LAFONTAINE, MUNCHHAUSEN, RABELAIS; Schetsen van **ALEXANDER V. H.** enz. — De laatste afdeeling **Curiosa** bevat o. a. 9 verschillende edities van de **NUGAE VENALES**. — Het laatste nummer behelst een prachtig **POSTZEGEL ALBUM** met niet minder dan 1200 verschillende postzegels van alle landen der wereld.

De Catalogus wordt op franco aanvrage gratis verzonden door J. L. BEIJERS te Utrecht.

Door **J. C. & W. ALTORFFER**, te **Middelburg**, is uitgegeven en in den boekhandel verkrijgbaar:

MIDDELBURGS BELEG EN OVERGANG.

(1572—1574)

Naar de oorspronkelijke bescheiden geschetst

DOOR

JOH. VAN VLOTEN.

f 1,90.

Verlag von CARL RUMPLER in HANNOVER.

Geschichte der Deutschen Kunst

SEIT CARSTENS UND

GOTTFRIED SCHADOW

von

HERMAN RIEGEL.

Volständig in etwa 8 Heften.

Erstes Heft.

Jedes Heft 20 Sgr.

W. C. DE GRAAFF te HAARLEM heeft ontvangen:

Ch. DE GRAVESANDE,

Eaux fortes.

***f* 20.—**

Te Koop aangeboden

Een exemplaar van Prof. William Unger, Etsen naar Frans Hals. Met eene verhandeling over den schilder door MR. C. VOSMAER, *Editie Epreuve d'Artiste.*

Adres met *franco* brieven onder Letter Z. A. aan het Bureau van de Nederlandsche Kunstbode te Haarlem.

Sold by Mr. W. C. DE GRAAFF, HAARLEM.

MEMOIRS

OF

Sir EDWIN LANDSEER.

A Sketch of the life of the artist, illustrated with reproductions of twenty-four of his most popular works.

BY **F. G. STEPHENS.**

f 16,25.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 11. 20 Juni 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL. — Mr. J. E. BANCK. — T. H. DE BEER. — MARCELLUS EMANTS. — Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J.N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — G. W. VAN HEUKELUM. — Dr. J.P. HEYE. — R. HOL. — C. C. HUYSMANS. — MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN. — J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE. — J. KNEPPELHOUT. — A. S. KOK. — L. J. LEFÊBRE. — J. H. LELIMAN. — A. C. LOFFELT. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL. — Dr. A. PIERSON. — E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. — J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — J. A. VRUGTMAN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

Van Maart tot Juni a. s. zal de uitgave den 10en, 20en, en 30en geschieden, om de beide verloopen maanden weêr in te halen.

ADAM KARELS.

„Les dates sont les agraphes d'or avec lequelles on retient les plis flottants de l'histoire." Tot de personaadjes, om wier beenen men den ruimen mantel der geschiedenis met onmatige golven heeft laten heenfladderen, behoort de beroemde tooneelspeler Adam de Vangermez, Carelszoon. Sints meer dan 50 jaar verhaalt men elkander na wat Collot d'Escury, in zijn werk zonder hoofdstukken noch alineaas, over hem meêdeelt. Tot opdisscher, andermaal, van een der grofste bokken, die men ten aanzien van den goeden en genialen Adam Karelsen geschoten heeft, maakt zich Dr. J. C. Matthes, de misschien even goede, maar minder geniale herdrukker der *Vier Heemskinderen*. Op bl. 52 zijner welkome uitgave van Hoofts Leven door Brandt, teekent Dr. J. C. M. het volgende aan:

„Adam Karels van Germez (ook Chermez en Zjermez gespeld, hetgeen op Fransche uitspraak en afkomst wijst) de Roscius van zyn tijd", gelijk Scheltema hem noemt, speelde reeds 1 Aug. 1617 de hoofdrol in Hogendorp's vermoording van Willem I, en bleef tot diep in de tweede helft der 17e eeuw op het tooneel werkzaam. Zie over hem vooral Ferd. von Hellwald, Geschichte des Holländischen Theaters, S. 26—30. Voor het uitspreken van de lijkrede ontving V. Z. *f* 3 : 15 st.!"

Ja, zie vooral Von Hellwald, die, „diep" in Duitschland, wel het naast aan de bron der datums zit, met welke Vangermez' wijde maskeradejapon zal moeten dichtgehaakt worden, wil men 's mans eigenaardige en welgebouwde leest niet gants en al onkenbaar zien worden! Ziet hier, hoe de zaak in elkander zit. De aan elken nederlandschen letterkundige, behalve aan mijn goeden betreurden vriend Van Lennep, in Vondels IIIe Deel (bl. 644), bekende schrijver van den *Klaagenden Kleazjenor*, Adam Karels... was dan... de zoon van Karel. Dat is buiten kijf. Zijn naam, merkt Dr. J. C. Matthes scherpzinnig aan, „Chermez en Zjermez" wijst op „Fransche afkomst". De konjektuur, hoe waarschijnlijk ook, is toch minder juist dan het bericht, dat (Jacobus) Scheltema hem „de Roscius van zijn tijd" noemde. Maar wist Scheltema er iets van? Heeft dat oordeel eenige waarde? Om dat iemant tot de pruikenbent behoort, behoeft hij nog geen ander-halve eeuw oud te zijn, dat hij Adam Karelsen gekend zoû hebben! Een leeraar in de letteren moest over zaken van 1650 geen schrijver van 1820 aanhalen, die zelf zijn wijsheid uit een bron geput heeft, waarheen ook Dr. J. C. Matthes den weg dient gekend te hebben. Hoe komt Dr. J. C. Matthes aan de spelling „Chermez"? In de pen van Wybrands of Rössing, die uit de bronnen drinken, had die vorm eenige waarde, als getuige wellicht van de uitspraak der tooneelisten in de XVIIe Eeuw; maar

hoe drommel komt Dr. J. C. Matthes aan die spelling? toch niet uit de Heidelbergsche Bibliotheek? Nochtans, als ik zeide, 't ware mogelijk, dat iemant den naam met Ch.[1] gespeld hadde; maar de familie spelde zoo niet; vraag het maar aan J. B. Rietstap; die kent haar. Onze Adam had eene Nederlandsche opvoeding gehad; hij kende geen Fransch. Dr. Matthes kan dat lezen in de Voorredenen zijner tooneelstukken. Zijn vader was dan ook geen Franschman. Ik zal zoo dadelijk zeggen, wat hij was. De man, Karel, waarschijnlijk een *cadet de famille* en misschien wel niet van de allerdegelijkste soort, had hier te Amsterdam aan de „Uyterse Steyger" *une bonne grosse flamande* leeren kennen, de 23-jarige Elyzabeth Jakopsdochter Steur, die bij haren oom Gilles Steur in huis woonde, en met wie Charles (want zoo noemde zich de vader) een wettig huwelijk aanging. Aan deze andwerpsche moeder heeft Adam Karels zijne nederlandsche opvoeding te danken gehad. Wellicht is de vader ook vroeg gestorven. Ik weet niet, of de zoon van hem het vak geleerd heeft, waarin hij, aanvankelijk, als jonkman, geschitterd heeft; maar wel, dat dit geenszins de tooneelspeelkunst was. Adam Karels was doodeenvoudig b a a r d s c h e e r d e r; hij woonde in mijne buurt aan de Weessluis (dat is te zeggen, eenige jaren na dat Adriaen Brouwer, ruim twee eeuwen voor dat ik in het *Schilt van Vranckrijck* woonde); hij heeft in het zelfde huis „aen 't weeshuyssluysgen" 4 jaar later zijn boekhandel gedreven, toen hij de vertaling van „Horace" uitgaf, die men aan Jan de Witt (den grooten martelaar) toeschrijft, en toen hij reeds ten minste 7 jaar tooneelspeler was.

Allemaal goed; maar kan daarom Adam Karels in 1617 niet voor Willem den Zwijger gespeeld hebben? Door de tooverkracht, die van dezen naam uitgaat, wordt veel mogelijk (Hofdijk wil immers zelfs, dat ik *vive le Geus!* zal roepen?); maar of de schim des Prinsen met succes een kind, wiens ouders pas in 't jaar 1602 getrouwd zijn, in 1617 zijn pak zoû kunnen aantrekken en aldus doen vallen voor het verradelijk schot van den Borginioen, komt mij bedenkelijk voor. Immers ja, Heeren, Adams vader en moeder kwamen pas voor Commissarissen op Vrouwendag van voormeld jaar; en daar is niet de minste reden om te gelooven, dat Adam vóór dat oogenblik geboren werd. Stellen wij, dat de akteur, die in 1617 de hoofdrol in de bekende openingsvoorstelling vervulde, heel jong, 22 jaar was, dus geboren in 1595; dan zou hij een 16 jarig moedertjen gehad hebben; want zijn vader trouwde als jonkman en bood geen kinderen ter legitimeering. Maar gaan wij, in die onderstelling, enkele levensbyzonderheden van Adam na. Prof. Francius, de tijdgenoot die het uitvoerigst in druk over Adam gesproken heeft, werd geboren in 1645, en heeft Adam tot leermeester in de voordracht gehad; is enthuziast van dien tooneelspeler. Kan dat vallen vóór 1665, vóór Francius 20e jaar? Maar toen was Adam dan (als hij voor den Zwijger gespeeld heeft) 70! En om tot dit fraaye rezultaat te komen, moeten wij, bij den goeden Adam, een onwettige geboorte onderstellen! Keeren wij tot de waarschijnlijkheid te-rug; dan behoeven wij ook den tooneelkunstenaar, die in 1617 als Willem de Zwijger optrad, in 1644, dus 27 jaren later, en dan wel in zijn vollen bloei, tevens het beroep van baardschrapper niet te laten uitoefenen. Wij krijgen hier met stellige wetenschap te doen: want ik heb niet alleen voor mij de inschrijving der „geboden" van zijne ouders, maar ook van zijn eigen ondertrouw, en daarbij geeft hij zelf op, dat hij in 1612 pas geboren is. Al hebben dus een dozijn historieschrijvers Collot d'Escury nagezegd, dat Adam Karels reeds in 1617 een akteur was, die voor de vervulling van een tragische hoofdrol in aanmerking kwam; hij zal het zelf toch wel het beste geweten hebben of dit waar was of niet.

Eer ik u verhalen ga, uit welke familie onze geniale Adam (want geniaal was hij) zich eene vrouw koos, wil ik u zeggen, wie zijn vader was. Geenszins een burger jongen, zoo als de Heeren meenen. Hij was de Edelman Charles de Vangermez, van Doorniksche herkomst, ofschoon te Andwerpen in 1575 geboren. Het hoeft niemant dus te verwonderen, zoo als het onze filisters gedaan heeft, dat ieder, die getuige was van Adams optreden in een heldenrol, door het grootsche van houding en gebaar en door het vorstelijke van zijn stem ten uiterste getroffen werd. Hij had de eer op te houden van het blazoen *d'azur à l'épée d'argent*, *garnie d'or*, al had hij ook jaren lang het scheermes gezwaaid en de kleine chirurgie uitgeoefend.

Mijn overleden vriend, de Heer Du Chastel de la Hovardrie, telde den naam van Germes onder zijne quartieren.[1] Ik weet echter niet, of deze familie het zelfde wapen voerde. Rietstap schrijft, even als Adams vader, die zich Charles de Vangermez teekende, *van* en *Germez* aan-een: VANGERMEZ. Het zoû echter kunnen zijn, dat het met dien naam gegaan was als met dien van de Ridders De Vanderschueren. De Edelen in Belgiën, welke de etymologische samenstelling van hun naam ook was, hebben altijd meer aan dat *de* (van) gehecht dan de *Nahuysen*, *Rengersen*, en *Bentincken* ten onzent, en zoo zijn die *porte-brisée*-deuren „De van der Schueren, De van der Brugghen", misschien ook „De van Germez" in de wereld gekomen [2].

En nu de vrouw van Adam. Zij was zijn buurmeisjen op de „Lucyenburgh" (= „Weeshuyssluysgen"), waar zij woonde met hare moeder Lijsbet Dircx en met ten minste één ongetrouwden broêr, die niets meer of minder was dan de beroemde bouwmeester en schilder Jacob Vennekool, die onder Jacob van Campen voor het stadhuis geteekend heeft— op een salaris van *f* 500 — en een krachtigen kunstzin in zijne familie levendig hield.

Madeleentgen Vennekool was, toen zij den 16 Dec. 1644 ter ondertrouw ging met onzen aanstaanden „Roscius", 23 jaar, en hij-zelf 32. Misschien heeft het verkeer met de kunstlievende Vennekools (Mr. Steven was reeds in 1637 Regent van den schouwburg—Wag. I, 398) wel van den chirurgijn een tooneelspeler gemaakt. Misschien heeft Leentgen Vennekool Adam Vangermez wel onder een voorwaarde gelegd van den aard als Cathelijne van Thuilt aan Quinten Metsijs gesteld heeft. Dan heeft zij echter haren eisch reeds 3½ jaar voor haar huwelijk uitgesproken; want Adam heeft de beide

1 De schrijver van het Register op Van Lenneps Vondel maakt er wel „Tjermesz" van, XII, 398.

1 Anna de Germes, die in 2e huwl. met den Baron de Haynin trouwde, was de vrouw van Noël Lamoral d'Ostrel Baron de Flerz, en hare dochter Jeanne d'Ostrel huwde Ferd. François du Chastel, Seineur de la Hovardrie et d'Aix; † 8 Nov. 1683.

2 *Van Verschuer* is spraakkundig niets beter; Verschuer is reeds Van der Schuer. Men sprak onverschillig van Vander Burgh en Verburgh, Vander Meer en Vermeer.

beroepen jaren lang gekumuleerd: althans zoo hij in Vondels Gebroeders reeds bij de eerste uitvoeringen (April 1641) is opgetreden.

Mij dunkt, dat de uit bovenstaande meêdeelingen volgende tijdsberekening niets te wenschen overlaat, en dat men zich met genoegen een man van 35 jaar zal denken, die den 28en Mei 1647 de „Lykreede over den Heer P. C. Hooft" uitspreekt, tot groote voldoening van Vondel, Huygens en Van Baerle, die er bij tegenwoordig waren (De Haes, *Brandts Leven*, bl. 8, Anslo, *Poëzy*, 1713, bl. 265). Het zou mij niet verwonderen, dat Adam Karels, voor wien Marten Kretser den „Eduard, anders stantvastige Weduwe", Van Baerle den „Kleazjenor", en Glaezemaker de „Laura" in nederl. proza gesteld had, ook Brandt had aangezocht om, ten gebruike in den schouwburg, de lijkreden van Du Perron op Pierre de Ronsard uit het Fransch te vertalen; eerder dan dat, zoo als Dr. Matthes meent (bl. XIII), Vondel (en Van Baerle) Brandt tot dien bedenkelijken arbeid zoû aangespoord hebben. Dat onze Adam een fatsoenlijk man was blijkt niet alleen uit zijn verkeer met al die deftige vertalers; maar ook uit dat ten huize van de familie Bicker waarvan hij in eene opdracht aan „Me Ioffrouwe Kornelia Bikkers" gewaagt.

En nu—eer ik dit artikel sluit—eene dankbetuiging aan de Heeren De Vries, Loffelt en Rössing, voor de nadere meêdeelingen omtrent Dr. Joan Fonteyn en zijne zonen. Een geslachtstafeltjen van mij zal eerlang het licht zien. Met genoegen leer ik, dat Dr. Joan 30 jaar „Prince" van de Oude Kamer is geweest. Ik ben ook zeer te-vrede, dat de drukfout „Van der Mey", in een vorig nommer van den *Kunstbode* binnengeslopen, nu is wechgenomen, en de amst. naam tot Van der Mye (of Mije [1]) verbeterd.

Juni, 1874. J. A. ALBERDINGK THIJM.

EEN MISVERSTANE GRIEF.

Dankbaar ben ik den Heer Boersma, dat zijn schrijven in No 9 der Kunstbode mij oplettend heeft gemaakt op eene groote onnauwkeurigheid in de mededeeling mijner gedachten, en op eene groote lichtzinnigheid in het citeeren van een degelijk auteur.

Met een paar woorden hoop ik die onnauwkeurigheid te kunnen aanvullen, die lichtzinnigheid te herstellen, en hem te bewijzen, dat slechts misverstand de oorzaak is van het *schijnbare* verschil in ons beider meeningen.

Dat de eerlijkheid, welke Burckhardt in den Renaissance-stijl prijst, zijn eenig prijsje aan dien stijl zou wezen (zie No 9, bl. 68), heb ik nergens geschreven; maar een grootere fout in mijn citaat, die hij niet heeft opgemerkt, is, dat de geschilderde Rustica wel degelijk vroeg voorkomt, maar met de: „falsche von Mörtel nachgeahmte Rustica". In dit verschil ligt juist het zwaartepunt van den gedachtenloop, daar het nauwkeurig de grenzen aangeeft der zoogeroemde eerlijkheid. Het schilderen komt reeds vroeg voor, maar dan alleen in zuiver decoratieven zin, en niet met het oogmerk om te bedriegen. Het moderne schilderen echter van Rustica, dat niet vroeg voorkomt, waarop ik meer bepaald het oog had en dat in het hedendaagsch Florence dikwerf plaats vindt, geschiedt wel degelijk met het oogmerk om te bedriegen. Met sterke slagschaduwen over de diepliggende deelen, en glanslichten op de vooruitspringende punten, is men ver gekomen in 't bedrog, indien de zon ten minste zich op eene bepaalde hoogte bevindt.

„Und wenn ein Vorbild für Bauten, wie sie unser Jahrhundert bedarf, rückwärts und auswärts gesucht werden soll, so hat dieser (Renaissance) Styl, der allein ähnliche Aufgaben ganz schön löste, gewiss den Vorzug vor allen andern. Nur suche man ihm zunächst seinen Ernst, und dann erst seine spielende Zierlichkeit abzugewinnen. Man ergründe vorzüglich auch sein Verhaltniss zum Material; der gewöhnliche Baustein spricht sich eigenthümlich kräftig aus; einen bestimmten Ausdruck wird man dem Marmor, einen bestimmten dem Erz, einen andern dem Holz und wiederum einen verschiedenen dem Stucco zugemuthet finden; und zwischen all diesem bleibt noch ein besonderes Gebiet für die Malerei unverkürzt übrig. Aeusserst beherzigenswerth bleibt es, dass kein Stoff sich für etwas ausgiebt, was er nicht ist" (BURCKHARDT).

Moet men daarom den geschilderden schoorsteenmantel in het huis van den min-gegoede afkeuren? Volstrekt niet; maar bij hem die niet bedriegen wil, is ook geen sprake van oneerlijkheid. De woningen, die ik bedoelde zijn echter geene woningen van mingegoeden, en mij dunkt dit blijkt duidelijk uit den residentiebewoner, die reizen kan en tevens een deftig huis bouwen in een der meestgezochte wijken der hofstad. Toch vindt men in deze huizen, waar van bezuiniging geen sprake is, als 't comfort of fijne wijnen aangaat, *het kostbare nagemaakte* maar al te dikwijls *verkozen boven het goedkoope echte*. Hier is de oneerlijkheid of, met de woorden van den Heer Boersma (No 9 bl. 68), het bedrog, waarvoor men niet wil uitkomen.

Wat verder het bewonderen van een kunstig beschilderden schoorsteenmantel op zich zelf aangaat, dat behoort, mijns inziens, nog niet hier ter plaatse. Ik beperkte mij tot algemeene opmerkingen, en kon dus geen detail op zich zelf behandelen. In de eerste plaats is de schoorsteenmantel een deel van het huis, en komt zijne werking slechts in aanmerking als deel van dat geheel. Een uitstekend detail bovendien kan misplaatst wezen.

Indien 't mij gelukt is, in deze weinige regelen mijne onnauwkeurigheid te hebben verbeterd, dan hoop ik tevens duidelijk gemaakt te hebben, dat het voorbeeld der broche van bergkristallen, die te groot waren om diamanten te kunnen *schijnen*, een aardig staaltje is ter bevestiging mijner beweringen.

MARCELLUS EMANTS.

LEIDSCHE KUNSTSMAAK.

Een kunstlievend Leidenaar heeft de goede gedachte gehad, bij de firma De Breuk en Smits, de afbeeldingen in steendruk verkrijgbaar te stellen van de *manége*-poort op de Cellebroêrsgracht vóór en na den tijd, dat er een rijtuig — wat hebben echter rijtuigen in

[1] Zij voerden: *d'argent à trois pals de sable.*

een *rijbaan* te doen? — door kan. De laatste komt daarbij in al haar erbarmelijkheid tegenover de èerste uit, en geeft ons een doorslaand blijk van den wansmaak, die bij haren herbouw heeft voorgezeten. In 1626, in sierlijken *renaissance-stijl*, in hardsteen verrezen, met twee schildhoudende staande leeuwen, aan weêrszijden van het portaal, is zij thans in portland-cement en terracotta herbakken, heeft alle sierlijkheid verloren, en prijkt, boven haar wijde opening, tot eenig sieraad met een uit-stekenden paardekop, dien ieder zeker met ons, ter kenschetsing van zooveel kunstgevoel, liever door dien van Sancio-Panza's grauwtjen vervangen zag.

O, Leiden! Leiden! waar moet het met u heen? Gelukkig, dat ten minste u dezer dagen geopend Gemeente-Muzeum in de Lakenhal, met zijn smaakvollen opgang en welaangebracht glasschilderwerk, van een zuiverder kunstzin bij eenigen uwer ingezetenen getuigt, dan men bij dit poortsloopend en-bedervend bedrijf ziet heerschen. Moge hun voorbeeld aantrekkelijker blijken, dan dat van 't laatste aanstekelijk, en ieder kunstlievend Nederlander weldra met meer genoegen uw naam weêr vernemen, dan thans het geval kan zijn. Vóór drie eeuwen heeft men u van den Spanjaard ontzet, laat de heugelijke drie-honderdste 3e October niet aanbreken, vóór gij tevens uw ontzet van die barbaarsche wansmaak en vernielzucht vieren kunt.

„CONSTE VAN BLASOENE".

II.

De Heer Ter Gouw (bl. 77) stelt de gewoonte om de beide helften eener reeks van schilden naar het middenvoorwerp te doen hellen te algemeen. Nog minder algemeen was het *keeren* der stukken naar het midden. Volgends den Heer Ter Gouw zouden bijv. op het wapen van Gelder de *beide* leeuwen rechts of links gekeerd moeten worden, naar gelang het schild ter rechter of linker van een middenvoorwerp stond. Te streng dunkt mij ook de veroordeeling van eene pavilioendrapeering, vastgehecht tegen een muur of schot. Die drapeering, meestal opgevat als een mantel, die niet ter aarde hangt, kan ook zeer geschikt op een koetsportel geschilderd worden, als zoo vele zaken, die in de grafische kunst zonder terras, waarop ze geplant zijn, worden voorgesteld. In de blazoneering, in engeren zin, zelve, zijn de terrassen enz. realistische inkruipsels.

Maar ik vraag vooral nog een oogenblik het woord, om dat ik de heraldieke verciering van „een der eerepoorten" te verdedigen heb, waarop men het bewijs zoû hebben „willen leveren." dat „de Fransche leliën van Karlemanje afstammen". De Heer Ter Gouw bedoelt de poort in de Vondelstraat. Eenige meer dan vluchtige beschouwing zoû den geachten wapenkundige geleerd hebben, dat hier een „bewijs", als hij zoekt in het schild, dat gedragen werd door een krijgsknecht van Karel den Groote, niet bedoeld kan zijn. Schier al de schilden, op deze poort voorkomende, waren te onvolledig gestoffeerd dan dat men bedoelen kon met sfragistische naauwkeurigheid daarop af te beelden, hoe de verschillende aangeduide personaadjes zegelden, of hoe hunne knapen en wapenkoningen hunne blazoenen plachten in te richten. Men heeft eenvoudig bedoeld in de taal der heraldiek personen aan te duiden (niet volkomen te vertegenwoordigen), die men in herinnering wilde brengen. Oost- en West-Frankenrijk, en daarmeê zijn schepper, werd niet kwalijk afgeschilderd door het gedeelde schild met den rijksadelaar en de fransche lelies. Een voorbeeld heeft men gevonden in het handschrift van een der middeleeuwsche Kareldichten.

Daar is in de kunst tweërlei voorstellingsleer: de historische en de allegorische. De eerste zegt: hoe is of was een zaak; hoe werd zij zintuiglijk waargenomen; en dan beeldt de kunst realistiesch zoo trouw mogelijk af; de andere zegt: wat is of was een zaak; en dan stelt de kunst het idee der zaak met minder of meerder gebruik harer realistische bestanddeelen voor.

Men zal, op mijne stamtafel van het Koninklijk Huis, een blazoen aantreffen, dat nog nooit vertoond is: de dubbele Rijksadelaar, met het door den Heer Ter Gouw gewraakte schild op de borst, dat een inschild heeft, *voorstellende* (niet heraldiesch *uitdrukkende*) Nassau en Wurtemberg; dat schild is omgeven van 16 andere schilden (niet de *naaste* quartieren van het Koninklijk paar); de adelaar is gekroond met de echte, nog bestaande zes-hoekige kroon van Karel den Groote. Men ziet, dat ik hier een ruim gebruik heb gemaakt van de vrijheid, waarmeê de „Const" hare stoffen aanwendt: men mag historiesch en allegoriesch te werk gaan; ik heb meer het laatste gedaan.

Het geldt hier een beginsel, waarvan de belangrijkheid mijne verschooning zij voor deze breede tegenspraak.

J. A. A. TH.

OVER REDERIJKERS-BLAZOENEN,

EN MEER BEPAALDELIJK DAT DER „EGLANTIERKENS" TE AMSTERDAM.

Bij de beschouwing van de blazoenen der oude Noord-Nederlandsche kamers van Rhetorijken, wordt onze aandacht natuurlijk het eerst naar 't cardinale punt, de hoofdvòorstellingen getrokken. We kunnen die in eenige soorten splitsen, en wel in

1°. Gewijde voorstellingen, als
Christus gekruist, op de blazoenen van *'t Speelkoorn te Haarlem*, *'t „Galisbloemken" te Haastrecht*, en *den Akerenboom te Vlaardingen;* op dat der *jonge kamer te Haarlem:* 't Christuskind; *de oude kamer te Amsterdam:* de Drieëenheid.

2°. Gebeurtenissen uit de gewijde Schrift, als,
bij de *„blaeu accoleye"* te Rotterdam:
De nederdaling van den H. Geest;
bij de *„wit acoleye"* te Leiden;
De expositie der koperen slang;
bij de *roôroozen* te Schiedam:
de kindermoord te Bethlehem;
bij de *zonnebloem* te Kethel:
de geboorte Christi;
bij de *„roode angieren"* te Rijnsburg:
de verschijning op den weg naar Damascus;
bij de *negen roôrozenknoppen* te Overschie:
de terugkeer der Verbondskist;
bij de *rapenbloem* te Delft:
de transfiguratie op Thabor.
Zoo verder *de hazelieren* van Hazerswoude:
de verrijzenis Christi;
de „meerbloem" te Zoetermeer:

de Egyptenaren in de Roode Zee;
de Vurige doorn te in den Bosch:
Mozes voor 't brandend braambosch.
En andere meer.

3° Het beeld van patroon of patronesse, nu eens op 't veld van het blazoen, zooals St^e^. Katharina op dat der *Goudsbloem te Gouda;* dan weêr in den rand, zooals de St. Laurens, met rooster en brandend vuur er onder, bij de Haagsche „*Koornbloem*". Ook wel opkomende uit eene of andere bloem, zooals de Madonna der Bergen-op-Zoomsche „*Vreughdenblom*" uit eene lelie.

Ook de „Christelijke Deugden" vinden, afzonderlijk, als te Leiden bij de witte accolyen, of gezamenlijk, als bij de Brabanders van 't *Wit Levender* te Amsterdam, een plaats.

Evenwel, dwars door alle kerkelijke symboliek heen, zien we een onwillekeurigen aandrang bij de rederijkers heerschen, die ze als mannen uit het volk, met het volk gemeen moesten hebben; 't is de zucht, om de heidensche fabel door alles heen te laten kijken. Zoo blijft Mercurius, trots en naast alle Heiligen, met Minerva, de beschermer en het model der welsprekende sprekebroeders ('t woord is nieuw, hoop ik). Zoo ging het ook met Vrouwe „Rhetorika", die we zelf eenmaal, in 't front van 't Haarlemsche „Speeltonneel" van 1606, de plaats van Apollo zien vervullen. Zij zit er namelijk bij den Muzen-raad voor. Ja, er is zelf eens een „ordinaris drukker en uitgever van de maagd Rhétorica" geweest!

Dat de Muzen en de Vrije Kunsten ook op 't tapijt kwamen, spreekt van zelf; de 7 dames „vrije kunsten" zien we, in den rand van 't Rijnburgsche blazoen van 1561 en in dien van Hazerswoude van 1606; in 't laatste in ongestoord gezelschap met het Mysterie van 's Heeren opstanding.

Met de émancipatie der 16e eeuw schijnt de lust tot bijbelsche blazoenkeus verloren te zijn gegaan; we vinden op 't *Honselaarsdijksch* blazoen een vrouwtje aan den dijk zitten, en op dat der *Brabanders van Haarlem niets* anders hoegenaamd, dan de witte „angierkens" in een sierlijke vaas, enz. —

En nu 't blazoen der *Eglantieren?* — 't Is de geloovige en middeneeuwsche voorstelling der „Heyliger Triniteyt". Voor mij liggen drie copieën, een uit Rodenburgh gemerkt 1528, een van 't Landjuweel te Rotterdam, in 1561, en een uit Vlaardingen, anno 1616. Op de laatste is er van de H. Drievuldigheid niets dan de tweede persoon overgebleven; maar de beide eerste afbeeldingen zijn vrij volledig, vooral die van 1528: 't is de eglantier, bloeiende tusschen de doornen, *servant d'appui cruciforme* aan den tweeden persoon der Drieëenheid, terwijl boven, God de Vader, *chappe au cou*, *tiare au chef*, in de linkerhand den rijksappel houdt, en de rechter (met twee vingers) zegenend opheft. Vóór de wolken, die Hem beneden den gordel verbergen, en onmiddelijk boven de kruisnimbe van Christus, zweeft de Parakleet.

't Is *wel* wat men bedoelde: „*in lieft' bloeyende.*"

Een dergelijke overeenstemming tusschen alle onderdeelen des blazoens vinden we zelden, en dan slechts bij de oudste exemplaren.

Wat de wapens aanbelangt: ook op het blazoen der Vlaardingsche kamer „het akerboomken", gemerkt 1594, komt in den top eveneens voor: een wapenschild met den rijksadelaar, en de echte „Hauskrone" des H. Roomschen Rijks (zie Westertoren, Amsterdam).

De kroonen boven de wapenschilden aan den voet van 't blazoen, gemerkt 1528 in Rodenburgh, zijn geen van beide juist keizerskroonen. Ze bezitten beide vier diadeemen of spangen, terwijl de hoofdband der kroon, welke 't rijkswapen dekt, met „antieke" punten prijkt; dit laatste is niet het geval op het blazoen, door de Eglantier bij het Landjuweel van 1616 te Vlaardingen gedeponeerd. Op het blazoen der oude kamer, afgebeeld in de beschrijving van 't Rotterdamsche accoleyen-feest van 1561, komen geen wapens voor. Ik hoop ook den toestand in dit opzicht te leeren kennen der Eglantierborden, te Vlaardingen en Beverwijk nog in oorspronkelijken staat aanwezig.

Het zuidelijke portaal der Oude Kerk te Amsterdam wordt boven den ingang door een paar in steen gehouwen wapens versierd; dat links, is het rijkswapen zonder hartschild met de gewone keizerskroon *op* den helm, terwijl het rechtsche — (gequartileerd 1 Oostenrijk, 2 oud - 3 nieuw- Borgondie, 4 een leeuw (Holland?) en, met een hartschild — ons, tot onze verrassing — kijk — dat zelfde kroontje vertoont, met de spangen en de „antiekse" punten! — 't Is de Roomsch-Koningskroon! —

Hier hebben we dus *ook* Maximiliaan; want het portaal is (uitgenomen dat, wat men er in de achttiende eeuw aan- en opknoeide) consequent 15^e^ eeuw. Ook zijn we daar geheel in den Max-hoek der kerk; immers boven naast dat portaal treffen we, op de binnenzijde van de ijzeren deur der „*ijzeren kapel*", de overblijfselen van schildering dierzelfden wapens aan. 't Zijn de schilden van Maximiliaan en zijn zoon Filips (vgl. Dr. P. Scheltema, de IJzeren Kapel, enz. bl. 25).

Plaatsen we dus onze oudste bekende afbeelding van het Eglantieren-blazoen naast het portaal, dat onder Maximiliaan of Filips den Schoone is gebouwd, dan behoeven we ons historisch gevoel geen zeer groot geweld aan te doen, wanneer we aldus formuleeren:

Maximiliaan, Roomsch-Koning, schenkt het rijkswapen aan de Eglantieren, met *zijn* hartschild — Oostenrijk — en *zijn* kroon — de Roomsch-Koningskroon. *Voor* 19 Augustus 1493 (toen Frederik III overleed) bestond dus de Eglantier en had ze een blazoen! 't Komt mij zeer waarschijnlijk voor, dat Max. tijdens zijn bezoek aan Amsterdam (Scheltema t. a. p. pag. 26) ook de Rederijkers bedacht, die hem natuurlijk met vaandel, trom en pijp (broêrtje *niet* te vergeten) hebben verwelkomd, en op een „esbatement" en „klucht" hebben vergast [1].

Nog eene vluchtige verbetering van bl. 61, waar de Heer Loffelt Amsterdam zijn kroon van Karel V laat ontvangen [2].

Amsterdam ontving de kroon van Maximiliaan in 1489, en die gift werd in 1497 door Filips bevestigd. (Scheltema, als boven blz. 26.)

Amst. 21/5 '74 J. G. HORSTHUIS.

---

[1] Laat de schrijver hier zijn verbeelding niet wat te veel den vrijen teugel, en zou niet de Amsterdamsche kamer, bij haar oprichting in 1493 (zie boven, bl. 70) die Roomsch-koningskroon eenvoudig aan 't Amsterdamsche wapen kunnen ontleend hebben? Uit Kruls aangehaalde rijmen (zie boven, bl. 45) volgt toch alleen maar, dat Karel haar (in 1519) nieuwe wetten gaf, en haar blazoen bekrachtigde. — V. Vl.

[2] Verg. daaromtrent reeds de opmerking van Az., bl. 69 aant.

AAN F. S. K.

O, vrolijke snaak, die niet schijnt te begrijpen
Hoe de bloem uit den stam zich ontvouwt;
Die wilt dat wij dansen, sinjeur, naar uw pijpen,
Hoe toonloos en koud;

Geschiednis bestaat uit het HEDEN en GISTER;
Die zijn der verwarring ten buit.
Ontwar die, o rijmende waarheidsbetwister,
En de ORDE blinkt uit.

Verveelt u 't „gebagger" in 't duister Voordezen,
Ontloop dan den leergraâgen *Boô;*
Maar weet, dat, alvorens een prachtbouw te wezen,
Toute église est caveau [1].

J. A. A. TH.

DE BODE AAN S. K. EN A. TH.

Leergierig en kunstrijk, gelijk gij mij noemt,
Ik ben het, zooveel ik maar kan;
Daarom zijt ge ook beiden — ik zeg 't onverbloemd —
Zoo goed de een als de ander, mijn man.

Zoo goed wie, waar 't orde en geschiedwaarheid geldt,
Het nietigste punt niet versmaadt;
Als wie, voor het Blad waar dat best wordt vermeld,
Op 't recht van de Kunst daarbij staat.

'k Zag graag ook 't Fonteinen-onttroeblen dus aan,
Dat baggren met lustigen moed;
Doch meen, wat er verder nog aan dient gedaan,
Men dat best in den *Navorscher* doet.

BERIGHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Te Middelburg heeft Vrijdag, 5 en 6 dezer, tot viering van het veertigjarig bestaan der Zangvereeniging *Tot Oefening en Uitspanning*, een tweedaagsch muziek-feest plaats gehad. Den eersten avond is daarbij, met den besten uitslag, Nicolaï's *Oratorium* Bonifacius, met text van Mevr. Schneider, uitgevoerd, en de begaafde componist door het dankbare publiek met keur van geurige ruikers begroet. Op den tweeden avond werden, onder leiding van den verdienstelijken directeur der vereeniging Kirrwald, verschillende stukken uitgevoerd. Op beide avonden kweten zich, zoo koren als solisten — Mej. Weyringer en de H.H. Carl Hill en D. J. de Goey — uitnemend van hun taak, gelijk ook de dillettant J. Coster (van Middelburg) de bariton-partijen in den Bonifacius hoogstverdienstelijk voordroeg.

Naar men verneemt zal de vroeger aangekondigde tentoonstelling van oude en nieuwe houten meubelen in den Haag, wegens gebrek aan deelneming niet doorgaan; die van Zaanlandsche oudheden belooft daarentegen zeer aan het doel te beantwoorden.

1 Théoph. Gautier.

Met meer dan gewone belangstelling is de veiling der verzameling-teekeningen van Van der Willigen, 10 en 11 Juny in den Haag, zoo van in- als uitheemsche zijde bijgewoond, en hebben de belangrijkste nommers daardoor aanmerkelijke sommen gegolden. De vijf Rembrandts o. a. gezamenlijk niet minder dan tusschen de *f* 10.000 en *f* 11.000, waarvoor zij echter allen naar 't buitenland gaan. Beide eerste (219 en 220) thans voor *f* 4675 verkocht, werden in den tijd door Dr. v. d. W. voor nog geen elf gulden aangekocht!! — De Berchem (26) gold *f* 365 en werd door den Heer van Gogh gekocht, Cuyps[1] gezicht op Rhenen *f* 825 door denz.; Goltzius' Huwelijk van St. Catherina, voor *f* 300, de Hobbema (122) voor *f* 825, de negen Moucherons (188) voor *f* 150, en Roghmans Kasteel van Vianen, voor *f* 50, door Teyler; de kraamkamer van Troost voor *f* 1350 en de Molenaar (184) voor *f* 60, door den Heer van Heeckeren van Wassenaer. — De Heer Suermondt, die te Berlijn zulke goede zaken in schilderijen gemaakt heeft, schijnt het thans ook eens in teekeningen te willen beproeven, en kocht den Averkamp (7) voor *f* 32, beide Bakhuysens (10 en 11) voor *f* 37 en *f* 65, twee Berchems (27 en 29) voor *f* 61 en *f* 21, een Blondel (41) voor *f* 9, een Hans Bol (44) voor *f* 36, een De Bray (52) *f* 16, een Bril (54) voor *f* 30, een Van Bronkhorst (57) voor *f* 70, den Adr. Brouwer (58) voor *f* 10, den Cock (64) voor *f* 26, het landschap met koeyen van Cuyp (70) voor *f* 200, Deckers Watermolen (73) voor *f* 50, een Studie van Doomer (79) voor *f* 100, Van den Eeckhouts familieportretten (86) voor *f* 210, Van Everdingen's landschap (88) voor *f* 50, den Seb. Franck (92) voor *f* 22, den De Gelder (95) voor *f* 30, een Van Goyen (104) voor *f* 40, De Grebber en Hackert (108 en 109) voor *f* 26 en *f* 40, een kasteeltjen van den jongen C. Huygens (132) voor *f* 83, een Van Kessel (140) voor *f* 58, Twee Ph. de Koning (142 en 143) voor *f* 65 en *f* 160, een paar ongenoemden van de 16e eeuw (172 en 177) voor *f* 20 en 26, den Moucheron en De Wit (190) voor *f* 24, een Adr. en I. van Ostade (196 en 201) voor *f* 210 en *f* 60, een De Pas voor *f* 110, een Rutgers (233) voor *f* 38, 2 Saftlevens voor *f* 9 en *f* 7, 2 Troosts (259 en 260) voor *f* 110, en *f* 100, den Verspronck (282) voor *f* 260, den Corn. de Visscher voor *f* 80, beide Waterloo's voor *f* 20 en *f* 30, enz. Een ander buitenlandsch kunsthandelaar, de Heer Prestel van Frankfort, kocht o. a. twee Altdorfers (2 en 3) voor *f* 28 en *f* 26, den Begijn voor *f* 60, den Beham voor *f* 35, een Berchem (28) voor *f* 42, de twee Beerensteyns voor *f* 40, een Hans Bol (43) voor *f* 31, een J. Both (46) voor *f* 48, een Bril (55) voor *f* 30, den van Capelle (62) voor *f* 22, Corn. Cornelissen (66) voor *f* 20, een Dalens (72) voor *f* 63, Doomers Valkhof voor *f* 74, een Van Everdingen (87) voor *f* 41, Goltzius Venus en Cupido *f* 21, den Van Huysum *f* 70, P. de Laer *f* 70, den zoogenaamden Lucas van Leiden (155) *f* 71, een paar ongenoemden (166 en 167) *f* 70 en *f* 160, een Ostade (197) *f* 110, twee kleine Saftlevens (239) *f* 20, den Schäuflein (241) *f* 40, een studie van Snijders, (247) *f* 23, Adr. van de Velde's meesterlijke kegelpartij in 't Haagsche bosch (267) voor *f* 550, Vianens Marsch en Jan van der Vinnes Hertejacht (283 en 284) voor *f* 60 en *f* 90, enz. De Heer Dercksen uit de Haag kocht o. a. den Aldegrever (1) voor *f* 20, J. de Bisschop (31) *f* 7 en (34) *f* 40[2], fluweelen Breughel *f* 20, Leendert Bramer *f* 21, Dusart (82) *f* 80, G. Flinck *f* 30, De Geyn Jr. *f* 33, Maarten van Heemskerck Jonas (111) *f* 46, De Heers portretten *f* 135, de drie Holbein's (126) *f* 100, C. Huygens Jr. waterlandschap *f* 57, van Kessel, (139) *f* 18, drie Lievens (156, 157, 159) voor *f* 24, *f* 35, *f* 45, eenige ongenoemden (169—171, 174—176) *f* 21, *f* 4, *f* 22, *f* 2,50 *f* 3, *f* 41, P. Molijn *f* 16, twee A. en een I. van Ostade (198, 199, 200) *f* 105, *f* 46, *f* 88, S. v. Ruysdael *f* 32, Martin Schongauer *f* 105, J. Thopas *f* 25, A. v. d. Velde veestudie *f* 25, Verkolje's Europa *f* 20, M. de Vos kerkvaders *f* 14, enz. De Heer van Gogh kocht, buiten zijn Berchem en Cuyp, o. a. nog een Altdorfer (4) *f* 9; Asselijn *f* 8, beide Bega's *f* 18 en *f* 35, A. Bloemaert (35 en 37) *f* 9 en *f* 12, J. Both (47) *f* 16, P. Bout (48) *f* 16, Dusart (83) *f* 18, Van Dijck (?) (84) *f* 21, Houbraken (128) *f* 24, Huchtenburg (129) *f* 9, C. Huygens Jr. (130) *f* 49, Thomas de Keyser (141) *f* 305, G. de Lairesse (150) *f* 23, F. de Neve *f* 10, Van Ostade's Boerendans (195) *f* 305, een Roghman (225) *f* 28, enz., de Heer van Naamen van Eemnes kocht Asselijn's Coliseum (6) voor *f* 4, van Battums landschap *f* 26, een J. de Bisschop (33) *f* 13, J. de Bray (50) *f* 44, J. de Geyn Sr. (96) *f* 32, twee gezichten

1 Of Herc. Seghers? Zie Ned. Spectator van 12 dezer.

2 Waarom dezen niet voor 't Gemeente-muzeum in den Haag aangekocht?

in Rome van de Moucheron (189) *f* 20, enz. Victor de Stuers kocht—doch helaas! niet voor 't rijk — o. a. den A. Both *f* 62, Cangiagio, *f* 32, Lievens Plompetoren *f* 36, den Wohlgemuth *f* 75, voor Haarlem: E. v. d. Velde's gezichten op Brederode *f* 28 en *f* 27. De Heer H. Gerlings te Haarlem, verwierf o. a. Diepenbeeks Moedermaagd *f* 20, Coornherts Kruisbeeld *f* 25, een Dalens (71) *f* 30, Maarten van Heemskerks Werken van Liefdadigheid *f* 30, een paar ongenoemden (168, 173) voor *f* 15 en *f* 5,50, Matham *f* 36, Sadelers St. Sebastiaan *f* 20, H. Saftleven (237) *f* 21, J. v. Schoorl *f* 25, beide van der Ulfts *f* 22 en *f* 10 en Th. Wijk (308) *f* 20. Voor een ongenoemden verzamelaar werden aangekocht de van der Vinnes (285, 88—289) *f* 20, *f* 40, *f* 20, *f* 110, *f* 36.

Wij maken van deze gelegenheid gebruik, om enkele opgaven omtrent den afloop der veiling van schilderijen en oudheden, naar de nadere mededeelingen van den heer De Visser aan te vullen. De fraaye koffijkan No. 897 werd ten slotte door hem zelf verkregen, even als de doosjes onder No. 162 en 163, No. 67 en andere van minder aanbelang. Voor den heer Wurfbain te Rheede kocht hij No. 19, 34, en and. Het Rijk heeft de Nos. 2, 21, 27, 45, 99, 104, 135, 136 en 153, te zamen voor omstreeks *f* 1100 doen aankoopen, de St. Bavo van Berkheyden (No. 8), door den heer Veghel gekocht, is door dezen later aan Dr. Roszman voor 't Museum te Dresden verkocht, zoodat men het stuk daar thans kan zien prijken. De voor *f* 250 opgehouden Bakhuyzen is nog onverkocht gebleven, *en 't ware nu te wenschen dat òf Leiden òf het Rijk het stukjen zocht aan te koopen*, No. 316 werd door den heer De Visser voor den schilder Bisschop gekocht, en No. 528 is niet voor *f* 36, maar voor *f* 60 gegaan.

Het Gemeentebestuur van Brugge heeft voor 52000 francs het oude hof van Gruithuisen aangekocht, dat in de laatste derd'halve eeuw tot stedelijk pandhuis diende. Het zal thans, na in waardigen staat hersteld te zijn, deels tot een openbare boekerij, deels tot een gallerij voor schilderijen ingericht worden. In de laatste zullen alle stukken worden geplaatst, die zich voor 't oogenblik nog in de Akademie en op het Stadhuis bevinden, en voor een deel ook de belangrijke verzamelingen van oudheden thans nog in den Halletoren of Belfried bewaart.

De *Société Royale Belge des Aquarellistes* — zoo meldt men ons uit Brussel — die sedert ongeveer twintig jaar bestaat, en jaarlijks eene tentoonstelling geeft, voor welke zij eerst een houten loods bezigde, maar thans eenige zalen in het *Palais Ducal* in gebruik heeft, telt hare leden in alle landen, en bezit daardoor steeds een groote verscheidenheid van teekeningen. Men ziet er uit St. Petersburg, Rome, Londen, Bristol, Milaan, Berlin, Parijs enz. Dat zij over de werkzaamheid harer hollandsche leden niet te klagen heeft, blijkt uit het aantal ingezonden nommers; van de honderd vier en tachtig toch, die op dit oogenblik door haar zijn tentoongesteld, is ruim een derde van noordnederlandsche kunstenaars.

Er worden prachtige teekeningen onder gevonden, welker uitvoerigheid den tijd er aan besteed zou doen volstaan, om een schilderij te vervaardigen. Twee goede landschappen vindt men er van Achenbach van Dusseldorf; Casabianca van Rome heeft eene fraaie teekening „*Promenade sur la Laguna à Venise*, en twee andere. Clays heeft drie prachtige havens gegeven. Dell'Acqua heeft ook zeer goed geëxposeerd, en Dillens blijft getrouw aan onze Zeeuwsche boeren en boerinnen, die hij altijd met zooveel geest terug geeft; door hunne grootte en behandeling zouden de beide havens van Francia voor schilderijen kunnen doorgaan; Koller heeft iets uit de Oostenrijksche geschiedenis geleverd. Vooral verdient echter ook de teekening van Madou, den tegenwoordigen voorzitter der vereeniging, *une bouderie* getiteld, allen lof. Men merkt er verder een stadsgezicht van Strooband op, vee- en landschapsteekeningen van De Haas, Gabriël, en nog vele andere. De namen van onze landgenooten, die men er aantreft, doen terstond met recht veronderstellen, dat het door hen tentoongestelde werk van goed gehalte is. Het zijn Allebé, Bakker Korf, Mw. Bisschop, Blommers, Mej. van de Sande Bakhuysen, J. van de Sande Bakhuysen, Famars Testas, Hilverdink, Israëls, Martens, Mauve, Rochussen, Roelofs, Mw. Ronner, Smits, Springer, beide Stortenbekers, Tadema, H. ten Kate, Van Borselen, Van Everdingen, Weissenbruch, Wust.

Te Londen heeft de veiling plaats gehad der schilderijen, teekeningen, enz. nagelaten door den schilder Landseer. Zij hield een gansche week aan, en bracht nagenoeg *f* 800,000 op.

Bij de laatste opdelvingen te Rome is een fraai borstbeeld van keizer Trajanus' nicht Masidia, de schoonmoeder van keizer Hadrianus, in bijna ongedeerden staat voor den dag gekomen, en zal in het Campidoglio-muzeum geplaatst worden.

In het kasteel van Malpaga bij Bergamo is een muurschilderstuk ontdekt, dat aan Titaan wordt toegeschreven. Het stelt het bezoek voor, door Kristiaan I van Denemarken in 1454 aan Bart. Coleoni op dat kasteel gebracht, toen deze vermaarde veldoverste zijn dagen daar sleet, na achtervolgens Venecië tegen Mantua, Mantua tegen Venecië, Milaan tegen Savoye, en Florence tegen Urbino gediend te hebben.

Het kasteel van Issogne in Savoye, vroeger het eigendom der graven van Chantal, zal door den tegenwoordigen eigenaar, den schilder Avondo, geheel in zijn ouden staat hersteld worden.

De *Illustrazione* van 31 Mei l.l. geeft hoog op van de lijkmis door Verdi ter eer van Manzoni gecomponeerd, en zoowel in de Sint Marcuskerk als den Schouwburg met schitterend gevolg uitgevoerd. In de eerste, schrijft zij, was de indruk die eener stille maar diepe bewondering; in den laatsten brak het publiek in razende toejuichingen voor den meester uit, werden drie stukken *gebisseerd*, en moest Verdi zich eerst met de solisten, en toen alleen een half dozijn maal aan zijn bewonderende toehoorders vertoonen. Na het eerste *bis* werden hem op het tooneel een allerrijkste kroon van massief zilver en goud gegeven, met een ster van brillanten, en groene linten met gouden opschrift. De mis is voor vier stemmen gezet, voor welker zang zich Mevn. Stolz en Waldmann, en de HH. Capponi (*tenor*) en Maïni (*bas*) belangeloos hadden aangeboden. De repeticiën hadden in Verdi's tegenwoordigheid, in den Schouwburg plaats, en hij zelf leidde zoowel de uitvoering in de kerk — die hij om haar voortreffelijke akoestiek gekozen had — als (den 25en) in den Schouwburg. In de kerk waren meer dan 2200 genoodigden, die allen in het schip een zitplaats kregen; de zijbeuken bleven voor 't ongenoodigde publiek. Er heerschte niet de minste wanorde, en de *Ill.* weet dan ook den Syndicus (of burgemeester) der stad niet genoeg te roemen voor de uitnemende wijze, waarop hij alles wist in te richten.

In dezelfde dagen als Verdi's Mis werd ook de opera van den russischen componist Glinka, *het leven voor den Czaar*, te Milaan opgevoerd, die in spijt, dat zij een geheel andere en minder in den italiaanschen smaak vallende school vertegenwoordigd, toch evenzeer een diepen indruk op het publiek gemaakt heeft. Het eenige wat er de *Ill.* in te berispen schijnt, is de wat eentonige strekking van den text, van welken een *Vivat de Czaar* schering en inslag uitmaakt. Bovenal hebben het 1e, 3e, en 4e bedrijf voldaan; het eerste met zijn schoone openingskoor, het derde met zijn karaktervollen zang, zijn patriottisch duet, en indrukwekkend quartet, en het vierde, waarin de echt dramatische voorstelling den toonzetter tot een compositie gebracht heeft, die in muzikale waarde en werking met de grootste meesters kan wedijveren.

De *Ill.* maakt tevens van een vreemd toonkunstenaar melding, die naar Milaan gekomen, om aan de uitvoering van Glinka's opera deel te nemen, zich met die van Verdi's mis niet heeft willen inlaten. Waarschijnlijk bedoelt zij daar Hans von Bülow mede, die zich dezer dagen in de *Augsb. Allg. Zeitung* zoo ongunstig over Verdi en zijn richting, tegenover Glinka, uitliet.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 12. 30 Juni 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—Mr. J. E. BANCK.— T. H. DE BEER. —MARCELLUS EMANTS.— Dr. J. H. GALLÉE.— C. J. GONNET.— J. GOSSCHALK.—J. GRAM.—Mr. J.N. VAN HALL.—P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—G. W. VAN HEUKELUM.—Dr. J.P. HEYE.— R. HOL. — C. C. HUYSMANS. — MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN. — J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE. — J. KNEPPELHOUT. — A. S. KOK. — L. J. LEFÊBRE. — J. H. LELIMAN. — A. C. LOFFELT. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL. — Dr. A. PIERSON. — E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. — J. A. ALBERDINGK THIJM.—A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.—Mr. C. VOSMAER.—J. A. VRUGTMAN.—Dr. J. J. F. WAP.— Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

LOSSE AANTEEKENINGEN

BETREFFENDE HET MUSEUM VAN OUDE SCHILDERIJEN TE HAARLEM.

Het Haarlemsche Museum verheugt zich in de steeds klimmende belangstelling van inlander en vreemdeling, dank zij de prachtige verzameling Doekestukken van Frans Hals. Inderdaad biedt geen Museum ter wereld van dezen meester schilderijen aan, die met de Haarlemsche reeks kunnen wedijveren, en wie deze niet gezien heeft, mag niet beweren dat hij Frans Hals kent.

Intusschen behoort deze uitstekende schilder onze aandacht niet zoo uitsluitend te trekken, dat wij vergeten zouden ons oog te laten gaan over de vele merkwaardige stukken, die naast de zijne te Haarlem bewaard worden.

Aangaande deze heb ik voor eenigen tijd enkele aanteekeningen gehouden, die misschien iets kunnen bijdragen tot aanvulling van den Catalogus, waarvan naar ik verneem, weldra een nieuwe uitgave het licht zal zien. Het is te hopen, dat deze uitgave een korte biografie der Schilders en een uitvoerige beschrijving hunner werken zal bevatten. Ook ware het wenschelijk, dat de monogrammen niet meer aan het slot van het boek verzameld, maar bij elk nommer geplaatst werden. Wat eindelijk een waarlijk verdienstelijke arbeid zou zijn, is een inleiding, die in korte trekken de geschiedenis vertelde van de Haarlemsche Schilderschool, welke èn in het landschap èn in het portret zeer eigenaardig geweest is. Daardoor zou een aanvang gemaakt worden met de splitsing der Hollandsche meesters in onderscheiden groepen: een splitsing, die door hun uiteenloopende manier van werken wordt aangewezen. Evenals de Italianen van een Florentijnsche en van een Venetiaansche School spreken, zijn wij gerechtigd een Utrechtsche, een Haarlemsche, een Amsterdamsche, een Leidsche, een Delfsche, een Dortsche, en een Maastrichtsche School te noemen.

Het eerste nommer van Haarlems Museum vermeldt een stuk van Pieter Pietersz. Aertsen: het monogram dat daarop gevonden wordt is intusschen met die toewijzing in tegenspraak; want ik begrijp niet waarom deze meester daartoe een drietand (?) zou gekozen hebben, waardoor een *C* geteekend is. Misschien moet het monogram gelezen worden *C E I*. Aertsen is een schilder, omtrent wien ik geloof, dat wij nog weinig zekerheid hebben. De werken, die hem toegeschreven worden, hebben veel overeenkomst met de reeks schilderijen van Isaac Claesz van Swanenburg, op het Leidsch Museum bewaard. Men vergelijke het paneel in het Trippenhuis (No 2) en een groenmarkt, met een geschiedenis van de overspelige vrouw in het verschiet, welk stuk in het bezit is van Jhr. Mr. J. K. J de Jonge in den Haag. Een repetitie van deze schilderij — doch zonder de overspelige vrouw —

wordt bij den Heer Muyser aldaar gevonden. De Haarlemsche schilderij mag men geloof ik voorloopig onder de onbekende plaatsen, evenals de prachtige levensgroote keukenmeid, welke het Museum te Brussel, (voor twee jaren, van den Heer Boer in den Haag) kocht; een schilderij, waarvan ik steeds betreur dat zij niet in een onzer Musea aangeland is — iets, dat „voor een appel en een ei" had kunnen gebeuren.

De handteekening op het geestige doek van Pieter Brueghel, waarop de oud-hollandsche spreekwoorden in al hun prozaïsme zijn afgebeeld, is waarschijnlijk valsch; tenzij men aanneme, dat de schilder twee fouten in de spelling van zijn naam heeft kunnen begaan: er staat namelijk P. BREVGEL. F.[1] Tot verklaring der spreekwoorden kunnen een oude prent en een teekening dienen, beide in de boekerij der Maatschappij van Letterkunde te Leiden bewaard.

Onder de schilderijen van Cornelis van Haarlem is er een, die een geestelijke voorstelt, welke op vrij zonderlinge wijze de bloote borst eener non met de hand drukt. De ernstige gelaatstrekken van beide personaadjen zijn wel is waar in tegenspraak met elke galante verklaring, die de toeschouwer aanvankelijk zou meenen te moeten geven; maar het ware toch wenschelijk dat de Catalogus vermeldde, hoe dit „betastertje", zooals men vroeger zeide, geen ander doel had, dan de gecompromitteerde reputatie eener Haarlemsche non te redden. Zonder de mededeeling der legende zou de schilderij, die bestemd was de onschuld der non te vereeuwigen, juist strekken, om dienaangaande een sterk wantrouwen aan te wakkeren.

Naar aanleiding van dit schilderstuk, deelt de Catalogus mede, dat indertijd 600 gulden daarvoor betaald werd, alsmede voor den Kindermoord, welke zich thans te Amsterdam bevindt. Is dit laatste wel juist? In het werk van Dr. van der Willigen (Les Artistes de Harlem), bldz. 114 wordt verhaald, dat de betaling van deze 600 gulden (Dr. v. d. W. zegt £ d. i. ponden) plaats had in 1591. Nu draagt de Haarlemsche schilderij het jaartal 1591, evenals de Kindermoord, die in het Mauritshuis hangt, en in 1825 uit Amsterdam werd overgebracht. De Kindermoord daarentegen, die thans nog te Amsterdam gevonden wordt, is van 1590.

Het komt mij niet waarschijnlijk voor, dat Cesar van Everdingen de vrouwenbuste met bloemmand geschilderd zou hebben, welke hem toegeschreven wordt. Met veel meer gerustheid zou ik de door Apollo nagejaagde Dafne onder zijn naam brengen.

Een toekenning, die zonder twijfel onjuist is, geeft aan B. Van der Helst een prachtig Schutterstuk, waarin het geniaal penseel van J. van Ravesteyn niet te miskennen valt. Dat dit doek niet door Van der Helst geschilderd kan zijn, blijkt reeds aanstonds uit de kleeding der daarop voorkomende officieren. Meest alle dragen zij nog staande kragen (fraises godronnées), een mode die althans door jonge lieden — die toen even als tegenwoordig gaarne haar grillen volgden — omstreeks 1628 geheel en al was verlaten. Wil men nu, dat Van der Helst dit stuk in 1628 schilderde, — en later kan het niet vervaardigd zijn — dan zou men ook moeten aannemen, dat hij op zijn 17e. jaar in staat was een meesterstuk te leveren, gelijk de schilderij te Haarlem is; en dat nu is ondenkbaar. Maar ook buiten deze redeneering, kan men begrijpen, dat aan Van der Helst hier niet gedacht kan worden. De behandeling en het koloriet zijn niet de zijne. Vergelijkt men daarentegen het Haarlemsche doek met de twee schutterstukken van *Van Ravesteyn* in het Haagsche Stadsmuseum, dan zal de meest volkomen overeenstemming ontwijfelbaar blijken.

Van Nicolaes Kemp is er een watergezichtje, waarvan beweerd wordt, dat het Loevestein en Woudrichem voorstelt. Waarschijnlijk echter heeft de schilder een ander stroomgezicht willen maken.

Het is mij onmogelijk geweest op een doodleven — het binnenste van een keuken — de handteekening te lezen van een onbekend meester die G. Van Ghrijn zou heeten. Uit het vrij onduidelijk geschrift herkende ik slechts de letters C V E L....

Op een andere schilderij, een kudde schapen voorstellende, meen ik te lezen niet J. S. Van Schahke, maar J. D. Van Schalcken. Dr. Van der Willigen noemt een landschapschilder, die Cornelis Van der Schalcke heette. C. Kramm spreekt van zekeren landschapschilder Van der Schalcke geheeten, doch waarvan hij den voornaam niet opgeeft: waarschijnlijk zullen er twee meesters van dien naam geleefd hebben, de eene Cornelis, de andere J. D. (Jan David?) geheeten. Van Schahke is een geheel uit de lucht gegrepen naam [1].

Niet minder dan 50 nummers worden onder de onbekende gerangschikt. Waarschijnlijk zal een nadere inspectie tot een juiste bestempeling van vele dier stukken kunnen leideu. No. 134, een op de fluit spelend vrouwtje, zou dan wel blijken van Dirk Hals te zijn, en No. 140 wellicht van G. Honthorst. Deze laatste schilderij — een portret van Willem III — is inderdaad een zeer fraai kunstgewrocht. No. 143, een marine, mag, geloof ik, aan A. Van Artvelt toegeschreven worden, een meester van wien weinig werken bekend zijn, en van wien zich een schilderijtje bevindt in de onlangs door Pruisen aangekochte verzameling Suermondt. Het was afkomstig uit de verzameling van Dr. Boers te Utrecht, waar het zeer te betreuren is dat het niet door onze Regeering werd aangekocht. Een zeer schoon vrouwenportret, No. 175, is gemerkt: Aetâ. 50. A°. 1671. H. van Vliet.

Wie is deze Van Vliet of Van der Vliet? Denkelijk Hendrik Willemsz., die in 1605 te Delft geboren werd. Hij studeerde bij zijn oom (?) Willem en bij Mierevelt. Van dezen zal hij waarschijnlijk de kunst van het portretschilderen geleerd hebben, waarin hij even behendig was, als in het vervaardigen van gezichten op het inwendige der Delfsche kerken. In 1632 liet hij zich inschrijven in de St. Lucasgilde van Delft. De Hr. Kramm leidt uit zijn portret van J. Beenius af, dat hij in 1661 nog leefde; het Haarlemsche schilderstuk voegt daaraan nu tien jaren toe.

De naam Van Vliet of Van der Vliet is door talrijke kunstenaars gedragen. Ik heb er onderscheidene aangetroffen in de registers van het Delfsche S. Lucasgild, welke in den Haag in de Kon. Bibliotheek bewaard worden.

Willem Willemsz. van der Vliet was reeds in 1613 lid van die Gilde. In 1634 komt hij als hoofdman voor. Hij woonde in de Koolstraat.

[1] Zou het stuk niet van den jongen Pieter Breugel kunnen zijn, en deze zijn naam zoo gespeld hebben, met die *f* (d. i. *filius*) daarachter? v. Vl.

[1] Zie daaromtrent reeds *Nederlands Schilderkunst*, bl. 259 en v. v. Vl.

Reynder Willemsz. van Vliet werd den 22 Juni 1632 in die Gilde ingeschreven.

Marinus van Vlyet trad er als meesterszoon den 17 Mei 1677 in. Christiaan van Vliet, die te Delfshaven woonde, was ook meester in dezelfde Gilde.

Bij dezen behoort men nog te noemen Johannes van Vliet, die in 1637 te Leiden graveerde, en waarschijnlijk een ander man was dan Jan Joris, de leerling van Rembrandt.

Er is te Haarlem nog een onbekend schilderij, onbekend ook in dien zin dat het voor het publiek niet zichtbaar is. Het stelt een Venus voor, die men ten halven lijve ziet stoeyen met een allerliefsten Amor. Het zou mij niet verwonderen, zoo dit stuk van Cesar van Everdingen bleek te zijn. Wat mij wel verwondert is, dat het in een afgesloten locaal verborgen blijft. Ik kan niet gelooven, dat men dit schilderstuk verbergt, omdat de voorstelling voor zedige oogen kwetsend zou zijn. Alles kan kwetsend worden voor hem, die met onkiesche gedachten vervuld een schilderij aanschouwt. Hier hebben wij te doen met een moeder meer nog dan met een Venus, en de gulle vrolijkheid die zoowel op de lippen der moeder als op die van het kindje speelt, moet geloof ik, elke minder gepaste gedachte verbannen. Ik zie dan ook niet in, waarom men de oogen eer zou behooren neêr te slaan bij den ontblooten boesem van deze Venus, dan bij die van het nonnetje van Cornelis van Haarlem, of bij de „naecktigheytjes" voorkomende op P. Brueghels Spreekwoorden verzameling.

Het is te hopen, dat ten behoeve van Haarlems schilderijengalerij eerlang een Nieuwe Zaal geopend zal worden. De tegenwoordige wanden zijn reeds overvol, en onderscheiden stukken zijn te hoog geplaatst, om goed gezien te kunnen worden. De toevoeging van nieuwe schilderijen, zoo als de onlangs aangekochte doeken van J. van Nikkelen en van Jan Wouwerman, maken een uitbreiding der localen dringend noodzakelijk. De daaraan te besteden gelden zullen goed besteed zijn, en ik twijfel niet, of de gemeente Haarlem zal die gaarne afstaan voor een Museum, waarop zij roem mag dragen.

VICTOR DE STUERS.

EEN ONBILLIJK OORDEEL OVER VONDELS BRUILOFTSDICHTEN.

Reeds in 1844 schreef Potgieter „ik weet niet waarom ik aarzelen zou, de hulde aan den open zin van Vondel, met den lof zijner bruiloftsdichten te voltooyen", en noodigde hij zijn lezer tot de lectuur dier poëzie met de woorden: „verkwik u aan zijne zangen der liefde, vol gloed, het is waar, mits ge vol gezonden gloed zegt; weelderig, ik geef het u toe, maar zooals weeldrige naturen het zijn in den bloei harer kracht. Lofliederen van den echt, in één woord, zoo als een volk er gaarne zingen hoorde, er zingen mocht, dat zich voor het zinnelijke van den band niet schaamde, dewijl het voor al het zedelijke van dien band eerbied had. Vondel was ook de dichter van „*d'Oprechtste Trouw.*" [1]

Indien ik nu uit eigen ondervinding tot die van anderen mag besluiten, dan hebben deze opwekkelijke woorden van Potgieter iederen lezer der afgeschreven regels genoopt tot de beschouwing der bedoelde Bruiloftsdichten. Voor 't minst zal menigeen zich zelven eene nadere kennismaking er mee hebben beloofd. Het ligt immers in den aard der zaak, dat het aansporend woord van den beoordeelaar, wiens naam op 't gebied der letterkundige kunst een welverdiend gezag heeft verworven, door de jongeren niet zal worden versmaad — ik wil zeggen, dat dit woord vruchtbaar moet worden voor de velen, die er naar luisteren. En zoo kom ik tot een anderen naam van gezag op 't gebied der letterkundige geschiedenis en der letterkundige kunst, tot het woord van Dr. W. J. A. Jonckbloet. Die schrijver nu heeft gemeend, zich met een volzin of wat, bij wijze van aanteekening aan den voet der bladzijde, van Vondels bruiloftsdichten te moeten afmaken. Althans het eenige wat wij daarover in zijn boek vinden is aldus vermeld, en luidt: *onkiesch is Vondel, naar onze opvatting vooral in zijne bruiloftsdichten, die meestal het onderwerp zeer realistisch opvatten* [1]. Om billijk te zijn zal ik er de beide volgende vergoelijkende zinnen, die het oordeel sluiten, naast plaatsen, ofschoon zij, mijns bedunkens, de zaak niet veel beter maken: „maar wie zal zich daarover... nog ergeren? Zeker niet hij, die zich de dubbelzinnige aardigheden herinnert, welke men zich tot voor weinig jaren op bruiloften veroorloofde, en misschien nog veroorlooft".

Welnu, ik schroom niet het te zeggen, maar dit oordeel van Jonckbloet is onbillijk. Het spreekt een afkeurend vonnis uit over eene gansche reeks van bruiloftsliederen, zonder eenige uitzondering; het houdt geene rekening met de omstandigheid, dat b. v. de „Tortsen van Alard Krombalch en Tesschelschade Roemers" niet gelijk te stellen zijn met het gedicht „Ter Bruiloft van J. Linnich". In één woord, het vonnis, dat voor sommige dier liederen gelden moge, wordt uitgesproken over tal van andere, die het niet treffen moest. En dit is te meer jammer, omdat Jonckbloets naam misschien sommigen verleiden zal, zonder verder onderzoek over dit punt heen te stappen, en de bruiloftsdichten ongelezen te laten, misschien wel ongelezen te veroordeelen.

Trouwens — om dit ook nog even te zeggen — 't oordeel van Jonckbloet over Vondel zal omtrent andere punten al meê wel eenige weerspraak moeten dulden. Hoeveel degelijks deze geschiedschrijver der Nederlandsche letterkunde over onzen dichtervorst ook heeft geschreven en tot welk een lof over den lierdichter hij zich genoopt gevoelt, op andere punten is hij misschien geen onwraakbaar leermeester. Enkele zaken, geen kleinigheden waarlijk, kan ik niet zwijgen. Na Van Vloten's opmerking [2], dat het niet aangaat het „eene quaestie van tijd" te noemen, om Hooft als dichter tot de hoogte van Vondels poëtische vlucht op te voeren, had men mogen verwachten, dat Jonckbloet de weersproken woorden zou hebben teruggenomen. *Dit is niet geschied*; een paar verzachtende woorden schenen voldoende. Niet anders is het met het oordeel bij Jonckbloet over Vondel als tooneeldichter. Natuurlijk, het is een arbeid van omvang en

[1] *E. J. Potgieter, Het Rijks-museum te Amsterdam.*

[1] *Dr. W. J. A. Jonckbloet, Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde*, 2e deel, bladz. 103 van den tweeden druk.

[2] *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche Letteren*; Tiel bij Campagne, 2e druk, 1871.

gewicht, de stukken van Vondel schier een voor een te behandelen, ze te toetsen aan de wetten van den kunstsmaak voor dit gebied der poëzie, om daarna eene beslissing te nemen. Maar de *talenten* van den lierdichter, als hij zijne schreden op 't veld der dramatische poëzie zet, te toetsen aan 't *genie* van den koning der tooneeldichters, dat is onbillijk. In de geschiedenis der Nederlandsche Letteren van Van Vloten werd ook daar met nadruk op gewezen, en echter bleef Jonckbloet zijne vergelijking handhaven. Een derde punt. Vondels proza wordt, over 't geheel, door Jonckbloet veel te ver terug gezet. Laat het, hier en daar, voor onzen smaak wellicht wat stijf zijn en gemaniëreerd schijnen [1], daar is ook proza „uitmuntende door aanschouwelijken zegtrant", door liefelijke beelden, logischen gedachtengang, losheid van voorstelling en overtuigende kracht. Om tot de bruiloftsdichten terug te keeren. Daarmeê is het dezelfde zaak, als met het Proza van Vondel. Er zijn bruiloftsdichten, waarin onkiesche uitdrukkingen voorkomen en die het plat-werkelijke al te zeer op den voorgrond plaatsen, en deze soort zijn vooral uit Vondels eersten tijd. Ik kan in dit blad onmogelijk eene uitvoerige beschouwing ten beste geven; al had ik 't plan niet over dit onderwerp elders een opstel in te zenden, dan nog zou ik mij thans moeten beperken; doch dit neemt niet weg, dat ik althans één der bruiloftsdichten van Vondel in den Kunstbode wensch te bespreken. Ik heb het bedoelde gedicht reeds genoemd. Het is getiteld „Ter Bruiloft van J. Linnich" en gedateerd 1658 [2]. Dit lied van een twaalftal zesregelige copletten, in opwekkelijke trippelmaat gedicht, is niet slechts vrij van iedere onkieschheid, maar het behandelt het vraagpunt van de instandhouding des menschelijken geslachts in de meest kiesche versregels. Er ligt een dichterlijk waas over dit lied van den reinsten levenslust en het teêrste gevoel; — het is echt menschelijk en, om zoo te spreken, voor iedere bruiloft, voor ieder bloeiend paar gezongen. Als Vondel der Hoogste Wijsheid den lof heeft gebracht voor de instelling van den echtstaat, die „onze jeugd met volle vreugd zegent onder 't zoet vergaren", die „d'eeuwigheid van 't menschdom door het paren wil handhaven"; — als hij ons het trippelende bruiloftspaar hand aan hand tegemoet voert, dat, den wil dier Wijsheid volgende, den huwelijksstaat intreedt; — als hij dien goddelijken staat,

D'Engel, vrij van minnezucht,
Teelt geen vrucht;
Dit 's den mensch van God gegeven; —

als hij aldus 't huwelijk heeft verheerlijkt, dan zingt hij van dat zinnelijke in den echt, waarvoor niemand zich heeft te schamen, die voor 't zedelijke van den band eerbied heeft.

[1] Inderdaad had zeker een zoo nalatig en slordig stylist als Jonckbloet allerminst recht, zich over het proza van den even gekuischten als krachtigen schrijver der „Aanleiding tot de Nederlandsche Dichtkunst" en den wakkeren tegenstander van alle bastaard-nederlandsch te beklagen, en had hij beter gedaan zijn heilzame lessen ter harte te nemen en zijn schoone voorbeeld te volgen. V. VL.

[2] Medegedeeld o. a. in de *Bloemlezing uit de Nederlandsehe dichters der zeventiende eeuw;* Arnhem H. W. van Marle, 1871, en in het *Ned. Liedeboek*, Amsterdam, 1851, I. bl. 118.

die „aardsche zaligheid", die zelfs den Engelen niet gebeuren mocht:

Dus beleeft de mensch veel troost
Aan het kroost,
Dat hem uitbeeldt met zijn oogen;
Nu een dochter, dan een zoon,
Even schoon
En gelukkig opgetogen.

Maar dit is immers *realistisch*? Ja, het is realistisch. Maar als eene moeder den zuigeling op haar schoot troetelt en drukt, als zij zich niet verzadigen kan in den aanblik van het sprekend oog des kleinen, die in iederen trek het beeld zijns vaders weergeeft, dan is dat tooneel even zeer realistisch. Als een vader zijne kleine dochter aan zijn knie de lokken streelt en zijn liefdevol oog op 't blozende meisje vestigt, op het kleine moedertje, dat is ook realistisch. Zoo op dit oogenblik de moeder zelve ongemerkt de kamer is binnen getreden en zij geen woorden weet voor 't overstelpende gevoel, dat haar overmeestert, nu vooral, nu vaders blik den haren ontmoet, zelfs dan nog is het tooneel realistisch. Ik zou nog verder kunnen gaan. Indien de Italiaansche schilder voor 't beeld zijner Madonna de schoone van zijn hart laat poseeren en hij 't wezen der H. Maagd aan hare trekken ontleent, wat is het anders dan realisme? Zoo dan Vondels open zin voor het *eerste* doel des huwelijks hem hoedde voor 't platonische gekeuvel der Feithsche verliefdheid, zijn realisme is in vele bruiloftsliederen van de edelste soort. Want lees ook de volgende dichtregels en merk op:

Hoe de hemel zelf aen de aerde
Trouwde, en dit geluckig paer,
Jaer op jaer,
Ons een schoot vol vruchten baerde:

Want hij zegent ons landou
Zijne vrouw,
Met een milden dou en regen,
En beschijnt ze van omhoogh
Met zijn oog,
Oirzaeck van zoo groot een zegen.

Als hij, reis op reis belust,
D'aerde kust
En belonckt met zonnestralen,
Wint de zegenrijke bruid
Bloem en kruid,
Telg en tak, in beemt en dalen.

Dan verquickt, bij Lentedag,
Wat eerst lag
Onder wintersneeu bedoven;
Dan gevoelen plant en dier
't Minnevier;
Wat begraven lagh komt boven.

„Over den smaak valt niet te twisten", zegt zekere spreuk, die echter al te veel dienst doet als machtspreuk. Het zou mij althans zeer verwonderen, indien men, zich achter de geijkte uitdrukking verschuilende, de vier thans geciteerde coupletten kon wraken. Neen, hier is poëzie. Hier is eene dichterlijke zijde van 't leven in natuur en menschen geopenbaard, uitgesproken in

schoonen vorm. Opvatting en voorstelling zijn waar en menschelijk; ze zijn vrij en frisch, als 't groene meiloover, dat in beenden en dalen 't hoofd omhoog beurt en de knoppen ontplooit, om door den morgendauw gekust te worden.

Er volgen nog drie copletten. In 't eerste brengt de dichter der bruid de rozen op de kaken, als hij de genoodigden ten bruiloftsdisch verzoekt op te merken „hoe de jeught van 't jaer" in die heerlijke meimaand „aenminnigh samenstemt met" de blijde jonkheid van 't bloeiende bruidspaar. En dan

„Bruiloft, bruiloft!" zingt de May
In de wey:
En wij zingen met verblijen:
„Bruiloft, bruiloft!" schenkt den wijn
Zonder pijn,
Zoo zal 't huwelijk gedijen.

Me dunkt deze opwekking dringt in 't hart van alle genoodigden, en zij scharen zich ten dans.

Nog op eene deugd van dit bruiloftslied moet ik de aandacht vestigen. Het is niet voor éène bruiloft gezongen; het is niet de zang voor J. Linnich en zijne Bruid alleen, maar 't heeft waarde voor iedere huwelijks verbintenis van jongelieden, die 't voorbeeld van moeder natuur in de meimaand wenschen te volgen. Het byzondere is algemeen geworden, dat is: 't lied ter bruiloftsviering van J. Linnich is tevens 't lied voor ieder echtpaar in de meimaand.

Genoeg, dunkt me, om ons liever aan Potgieters oordeel over Vondels bruiloftsliederen te houden, dan aan dat van Jonckbloet; — ik wil zeggen: om ons door 't afkeurend woord van Jonckbloet niet te laten weêrhouden van eigen onderzoek, maar ons door Potgieter te laten aansporen tot het lezen dier liefdezangen „vol gezonden gloed".

Zieriksee,
13 Mei 1874 A. W. STELLWAGEN.

HET JONGSTE TOONEELJAAR TE ROTTERDAM.

Het tooneeljaar is zoo goed als geëindigd. Vergelijken wij het met de vorige, dan treft ons een feit, dat verdient te worden opgemerkt door ieder, die hart heeft voor de beoefening der kunst in Nederland. In de laatste jaren was de opvoering van een oorspronkelijk tooneelstuk een uiterst zeldzaam verschijnsel. Reeds verleden jaar was hierin verbetering merkbaar, en in dit seizoen werden, door het Gezelschap der H.H. Albregt en Van Ollefen te Rotterdam, niet minder dan *zes* oorspronkelijke stukken vertoond: *Een bittere pil* van *Justus van Maurik*, *Zijn geheim* van *Glanor*, *De Vliegende Boden* van *Brondahl*, *Het blauwe lint* van *G. Keller*, *Familie uit de Oost* van *J. ten Brink*, en *Titulair* van *Creemer*. Het laatste werd wel alleen in den Haag nog opgevoerd, en zal eerst in 't volgende seizoen te Rotterdam worden gegeven; toch telden wij het meê, omdat we hier minder het oog hebben op de voorstellingen van het tooneelgezelschap, dan op den arbeid van onze letterkundigen. Zes oorspronkelijke stukken in één seizoen! — waarlijk een teeken van verwondering is bij de vermelding van dit feit niet misplaatst. Zelfs niet, al willen we niet vergeten, dat al die stukken volstrekt niet van gelijke waarde zijn, ja, dat sommige hun plaats op het *répertoire* niet konden handhaven. Is niet dit verschil, even als den weinigen opgang, dien enkele stukken maakten, te verwachten, waar de tooneeldichtkunst eerst begint te herbloeien, eerstelingen worden opgevoerd?

Drie van de zes stukken zijn blijspelen in één bedrijf; kleine, schuchtere proeven, zooals auteurs schrijven, die zich wagen aan een nieuw *genre*. En ook de drie andere verraden in menig opzicht nog de ongeoefende hand, al zijn ze op grooter schaal aangelegd en breeder uitgewerkt. Het is een gemakkelijke taak, de leemten en gebreken van deze stukken aan te wijzen. Te gemakkelijker, omdat ze hoofdzakelijk gelegen zijn in het technisch gedeelte. *L'art de charpenter* is den ongeoefenden tooneelschrijver natuurlijk vreemd; de verdeeling der stof over de verschillende tooneelen, het leggen van den knoop, het invoegen van epizoden, het gebruik van bijpersonen en derg. vereischen oefening. Bij de kritiek in verschillende dagbladen gegeven, werd dit blijkbaar in aanmerking genomen. Over 't geheel was zij zeer welwillend, en ontbrak de gewenschte aanmoediging niet, ook waar het oordeel minder gunstig luidde. De schrijver van *Een bittere pil* behandelde de *emancipatie* der vrouwen en tevens de werkstakingen, door welke de arbeiders zich trachten te emancipeeren van hunne patroons. Twee onderwerpen die zich uitstekend leenen voor eene *comédie des mœurs*, en elk op zichzelf overvloedige stof bieden voor een tooneelstuk. De heer *Justus van Maurik* vatte zijn taak echter lichter op: de voorstelling van een opmerkelijk verschijnsel in onze maatschappij, de nasporing van eene beweging, de aandacht overwaard, het ten tooneele brengen van karakters, waaraan het vrouwen- en arbeidersvraagstuk het leven schenkt, — dat alles lag buiten zijn bestek. Geen *haute comédie* werd door hem gegeven, slechts een *klucht. Slechts* een klucht zeggen we, ofschoon we alles behalve uit de hoogte neêrzien op dit *genre.* Maar een der eerste eischen op het gebied der kunst is, dat er harmonie zij tusschen inhoud en vorm. En voor onderwerpen, zoo belangrijk als het hier behandelde, past niet de vorm van een klucht: oppervlakkige *persiflage*, dolle *charge*, komische werkingsmiddelen van lager orde — als de schrijvers gebruikte tot bestanddeelen van zijn medicament — maken bij dergelijken thema een onaangenamen indruk. Doch, ook op zichzelf en niet in verband met het onderwerp beschouwd, liet de bewerking uit het oogpunt van goeden smaak veel te wenschen over. Een huisgezin uit den deftigen burgerstand werd er geteekend, dat al te veel zondigde tegen den goeden smaak. Het gelukkigst was de voorstelling van eenige dienstmeisjes. De onderstelling ligt dus voor de hand, dat de auteur meer aanleg heeft voor 't schrijven van kluchten, dan van blijspelen van hooger orde. Tot een geheel ander genre behoort *Zijn geheim* van Glanor. Het is 't eenige van de zes oorspronkelijke stukken, dat een drama, geen blijspel is. De schrijver die verledenjaar zeer gelukkig debuteerde met eene comedie (*Uitgaan*), beproefde nu zijne krachten

aan een ernstiger stuk. Evenwel niet met denzelfden goeden uitslag. Het gebrek aan vinding, de weinige zorg aan het leggen van den knoop besteed, de karigheid in 't gebruik van bijpersonen — welke zijn eersteling reeds kenmerkten — waren ook in dit stuk te betreuren; terwijl de keurigheid van uitdrukking de gemakkelijke dialoog, de fijne teekening, die *Uitgaan* zoovele toejuichingen deden oogsten, niet, althans niet in gelijke mate, in *Zijn geheim* gevonden worden. De teleurstelling, hierdoor ontstaan, maakte het oordeel waarschijnlijk scherper dan het zou geweest zijn, als het publiek nog geen andere proeve van *Glanors* talent had gekend [1]. *Het Blauwe Lint* van *G. Keller* is van de vijf oorspronkelijke stukken, die hier werden opgevoerd, het best bevallen. Een gedramatizeerde novelle meer dan een eigenlijk tooneelarbeid; soms *charge* in plaats van karakterteekening; en 't karakter van den hoofdpersoon een fyziologisch raadsel; maar geestig geschreven, goed gedialogiseerd, en vermakelijk. Het zwakst is niet de verwikkeling, maar de onderstelling op welke die steunt: eene minnarij van een 20 jarige dorpsschoone met een vijftigjarig edelman, en het verblijf van die schoone in de nabijheid van dien edelman, gedurende tal van jaren, zonder dat hij zich om zijn kind bekreunde, en zonder dat de schande der moeder op het dorp ruchtbaar werd. In sommige dagbladen is van deze fout in de opstelling meer gewag gemaakt, dan billijk schijnt. Tooneelvoorstellingen hebben ten grondslag een soort van afspraak tusschen dichter en toeschouwer. Immers slechts wanneer de laatste bereid en genegen is, zich aan eene illuzie over te geven, kan het gewrocht van den eersten zijn werking doen. Iemand, die in den schouwburg zittend zichzelf steeds toeriep: „van alles wat ik zie, is nooit iets gebeurd! Dat is geen ingenieur *Kamrad*, maar de acteur *Moor*!”— — iemand, die, met andere woorden, in den schouwburg *werkelijkheid* zoekt, en er 't niet-werkelijke laken wil — heeft zich schrikkelijk vergist, toen hij een plaats-biljet kocht. Menschen, die „natuur” en „werkelijkheid” met elkâar verwarren, of door en door realisten zijn, kunnen geen kunstgenot smaken, geen kunst verstaan, geen kunstgewrocht waardeeren. Er is geen enkel tooneelstuk, dat niet ten grondslag heeft eene niet toegelichte onderstelling, welke opheldering behoeft. Die opheldering ontbreekt, omdat de onderstelling buiten het stuk blijft, en toch wordt dikwerf 't ontbreken der opheldering tot een verwijt gemaakt. Er is iets nog jeugdiger in ons land, dan de tooneeldichtkunst — de tooneelkritiek. In den regel heet kritiek een schets van de verwikking, waarbij de „waarschijnlijkheid” of de „zedelijkheid” alleen in aanmerking worden genomen. Op een trant, welke menigmalen bewijst, dat de kritikus in de geheimen der dramatiek veel minder is ingewijd dan de schrijver, wiens arbeid hij laakt.

Eindelijk nog over de twee kleine blijspelen, *Vliegende Boden* en *Familie uit de Oost*, een enkel woord. Beide zijn *farces*; 't eerste wil ook niets anders zijn, doch 't tweede maakt aanspraak op meer. Twee karakters wil het schetsen: dat van den wakkeren man die naar Indiën ging, gedreven door een edele eerzucht, en die, na een eervolle loopbaan te hebben afgelegd, terugkeert flink en ferm vol leven en levenslust. Daartegenover dat van een man, die naar Indiën vertrok, met het eenig doel geld te verdienen, en die, na op allerlei manieren dat doel bereikt te hebben, terug keert als een akelig, vervelend schepsel, dood voor 't leven, onvatbaar voor genot. Deze karakters worden te aanschouwen gegeven; het laatste nog al overdreven voorgesteld, maar 't blijven voorstellingen, 't zijn geen menschen; zij doen, zij handelen niet. Toch ontbreekt aan 't stuk geen goed uitgedachte verwikkeling, maar ze wordt niet op 't tooneel ontward; ze is reeds bij 't opgaan van 't gordijn zoo goed als ontvouwd, en dientengevolge is in het stuk gebrek aan handeling. Eén tooneeltje is keurig geschreven — 't werd ook zeer goed gespeeld; — het is dat, waarin *Marianne* haar nichtje verhaalt van den man, dien ze lief had, wiens aanzoek door haar ouders werd afgewezen, en wiens vertrek naar Indië 't zonnetje stal uit haar leven. Dit tooneel bewijst in ons oog voldoende, dat dr. Ten Brink, dramatisch talent bezit, groot genoeg om mettertijd gelukkiger te slagen, dan hij met deze *Familie* deed.

R. H. v. R.

1 Zie intusschen het reeds boven bl. 53 aant., omtrent Glanors stuk opgemerkte, en verg. Van Halls beoordeeling in *Het Tooneelverbond*, III. 4. — v. Vl.

EEN NOODKREET.

Aankweeking van den kunstzin is het doel van den Bode; — ik vraag bij wie? Ongetwijfeld bij geheel het Nederlandsche volk, en dat is noodig, want er zijn er bij duizenden die ook geen enkel kruimpje ontvangen, dat vallen zou van de tafel des heeren.

In de groote steden *vinden* eenige nog iets — maar in de kleine wordt hier te nauwernood soms een schamele bete toegeworpen.

„'t Vaste brood der wetenschap” ja, dat wordt, aan heele kleine stukjes gesneden, soms met een beetje water, soms droog, ontzettend droog, den volke in homoöpatische portieën toegediend — maar kunst — 't voedsel des gevoels, de lucht waarin alleen 't leven der ziel mogelijk is — die is verre.

Er zijn onder de medewerkers en onder de lezers van dit blad toch nog *volksmannen*, personen, die *niet* gelooven, dat de kunst 't eigenste eigendom van den meest begunstigden sterveling moet zijn — 't is aan deze, dat ik mijn roepstem richt. Weldra zal de tijd komen, dat het *plan de campagne* voor de eigenlijke werkzaamheden der volksbeschavers zal worden opgemaakt. In den zomer zullen we elkander hier en daar ontmoeten — en eerder sprekende dan schrijvende kunnen we het eens worden.

Wat is er aan te doen, dat 't nog optevoeden deel der volwassen Nederlanders door en voor de Kunst worde gevormd?

Kan men geen kunstbeschaving organizeeren ook buiten de groote steden?

Kan de maatschappij *Arti et Amicitiae* in dezen niets doen? Of zijn er geen particulieren, die eene verzameling gravuren en etsen bijeen kunnen brengen, die de ronde doen en daarna verkocht worden, om voor de opbrengst met eene bijdrage uit een vast fonds eene nieuwe verzameling bijeen te brengen en

is dan in elke plaats niet eens iemand te vinden, die die beelden doet spreken — die de tooverstaf opheft? Zou er geen water uit de rots vlieten? Ik geloof het wel!

De versjes, die op de thans gehouden lezingen volgen, zijn niet altijd tolken van kunst en kweekers van kunstgevoel. Aan de muzikale voordrachten kan evenmin altijd voldoende uitbreiding worden gegeven.

Wat baat het mijn stadgenooten, dat de Hagenaars Dunkler genieten; wat heeft men te Delfzijl of te Nieuw Niedorp aan de muzeums te Amsterdam?

't Is een nuttig werk, dat zeker wel beloond zal worden met goede resultaten — kunnen we de handen niet ineen slaan en 't beslissen.

Zoo de jeugd voorloopig alle vorming door de kunst nog schijnt te moeten missen — wat naar we hopen eenmaal toch verbeteren zal — laten wij dan toch — door geen wetten gebonden, door geen budget weerhouden — de taak opvatten voor de ouderen. Licht zullen deze nog beleven, dat krachtiger gewerkt wordt op de jongeren, voor wie wij thans nog niets kunnen doen.

Goes T. H. DE BEER.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De Rijksadvizeurs voor de Monumenten van geschiedenis en Kunst hebben aan den Minister van Binnenlandsche Zaken een verslag hunner verrichtingen gedurende de eerste twee maanden van hun werkzaamheid ingezonden, waaruit het volgende blijkt:

a. is aan den Minister advies gegeven omtrent de maatregelen, vereischt tot het behoud van gebouwen of voorwerpen, welke voor de vaderlandsche geschiedenis of kunst belangrijk zijn.

b. Een aantal voorwerpen voor geschiedenis en kunst zijn opgespoord.

c. Om onze kunstschatten te doen waardeeren, en verwaarloozing en Vandalisme tegen te gaan, zal het opmaken en bijhouden van een algemeenen inventaris er van ondernomen worden.

d. De Rijksadvizeurs verklaren zich bereid, in overleg te treden met den Minister betreffende de plannen tot stichting van het zoo lang verwachte *Rijks-Muzeum te Amsterdam.*

e. Zij zijn van oordeel, dat de volgende werken moeten worden ondernomen, met inachtneming hunner adviezen:

1. een nieuw akademiegebouw te Leiden.
2. het herstel der Gevangenpoort in den Haag.
3. „ „ van de St. Janskerk in den Bosch.
4. „ „ „ „ Domkerk te Utrecht.
5. „ „ „ „ St. Michaelskerk te Thorn.
6. „ „ „ „ Hooglandsche Kerk te Leiden.
7. „ „ „ „ St. Bavo Kerk te Haarlem.
8. „ „ „ „ Munster Kerk te Roermonde.
9. „ „ „ „ geschilderde glazen in de St Jans Kerk te Gouda.

„Niemand zeggen zij verder, zal beweren, dat onze Muzea, welke sinds 30 jaren nooit zijn aangevuld geworden, dan met hetgeen de vrijgevigheid van enkele schenkers of erflaters bezorgde, niet talrijke leemten vertoonen, welke gemakkelijk aangevuld hadden kunnen worden, en waarin ongetwijfeld had behooren voorzien te wezen. Even goed toch als voor een bibliotheek, is voor een museum stilstand met achteruitgang gelijk te stellen. Dat men met geringe middelen onze verzamelingen had kunnen verrijken, behoeft geen breed betoog, wanneer slechts gelet wordt op de prachtige collectie van den heer Suermondt, dezer dagen aan Pruisen verkocht, en welke in de 20 laatste jaren door een particulier met betrekkelijk geringe middelen onder de oogen van onze Regeering en van de directiën onzer kabinetten gevormd werd; eene collectie, rijk aan Oud-Nederlandsche kunstjuweelen, die thans voor goed ons vaderland ontgaan.

Het is tijd, dat algemeen de noodzakelijkheid begrepen worde, om de Muzea, die een middel van studie, eene bron van ontwikkeling en beschaving voor kunstenaars, voor industrieelen, voor geheel ons publiek behooren te zijn, om die Muzea te verrijken en aan te vullen, telkens wanneer de gelegenheid -- welke ongelukkig zich steeds schaarscher voordoet — zulks toelaat. Tot nog toe is de aandacht daaraan niet genoegzaam gewijd geworden; de Muzea worden veelal nog beschouwd als voorwerpen van weelde, tot vermaak van zeer enkelen dienstig, en de magere sommen, die daaraan gegeven worden, zijn meestal als een aalmoes beschouwd, waarvan het nut eigenlijk niet begrepen wordt. Toch moest men eindelijk beginnen in te zien, dat indien andere volken ons in beschaving op het gebied van kunst en van kunst-industrie vooruitstreven, dit grootendeels te danken is aan hun goed verzorgde en wel gevulde publieke collectiën. Ook Nederland behoort de overtuiging te krijgen, dat voor zijne Muzea, na de werkeloosheid der laatste dertig jaren, meerdere gelden noodig zijn, en dat de sommen die daaraan besteed zullen worden, niet weggeworpen zijn, maar ten behoeve van een nationaal belang uitgegeven worden".

Naar men verneemt is het huis van wijlen den Heer Poolman, op de Prinsengracht in Den Haag, door de Landsregeering gehuurd, om er een muzeum voor nederlandsche geschiedenis en oudheidkunde te vestigen.

De commissie van advizeurs heeft op nieuw een brief naar Leiden gezonden, om de bezwaren door de H.H. van de fabricagië tegen 't behoud der bedreigde poort ingebracht, als van geener waarde te weêrspreken, en nogmaals tegen de slooping verzet aan te teekenen. 't Is te hopen, dat het wat baten zal; doch, als 't spreekwoord zegt, met onwillige honden is 't kwaad hazen vangen, en de tijd zal nu weldra moeten leeren, in hoeverre al dan niet de meerderheid der raadsleden in de vernielzucht der fabricagië-Heeren en hun aanhang deelen zal.

Te Bedford is dezer dagen het bronzen standbeeld van den gevierden schrijver der Pelgrimsreis naar de Eeuwigheid, den wakkeren John Bunyan, onthuld. Door de hand van den beeldhouwer Boehm gewrocht, werd het door den Hertog van Bedford aan de stad ten geschenke gegeven, terwijl de deken van Westminster Stanley 's namiddags een rede hield, nadat de onthulling door zijn vrouw Lady Augusta had plaats gehad. Bunyan, in het naburige Elstown geboren, was van 1672—1688, het jaar van zijn dood, als doopsgezind vermaner te Bedford werkzaam, na eerst eenige jaren als rondgaand vermaner gepreêkt en daarvoor met gevangenisstraf geboet te hebben.

Te Genève, waar voortdurend zoogenoemde Calames gefabriekt worden, heeft men zich in den laatsten tijd nu ook op den namaak van Courbets stukken toegelegd, die, naar Parijs vervoerd, voor echte waar aan den man worden gebracht. Een kunstkooper, die er 't zijne van hebben woû, heeft iemand met drie dergelijke stukken naar den schilder zelf te Vevey gezonden, en er de onechtheid door de handteekening van dezen doen verklaren.

DRUKFEILEN.

Bl. 81	kol. a.	reg. 1		*lees*:	lesquelles.
„ 82	„ 6	„ 14	v. o.	„	levensbizon-
„ „	„ a			„	Lucyenbrugh.
„ „	aant.			„	Seigneur.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 13. 10 Juli 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

AAN DEN GEMEENTERAAD VAN LEIDEN.

Den Haag, 20 Juni 1874.

De Rijks Advizeurs voor de Monumenten van Geschiedenis en Kunst hebben met leedwezen gezien, dat hun schrijven van 9 April 1874 no. 5, tot bestrijding van het plan tot slooping der Hoogewoerdspoort, noch de meening van Uwe Commissie van Fabricagië, noch die van het Collegië van Burgemeester en Wethouders heeft kunnen wijzigen. Ofschoon deze omstandigheid de hoop, dat onze vertoogen bij u ingang zullen vinden, vermindert, en alhoewel de geschiedenis van de vroeger reeds te Leiden opgeruimde poorten niet geschikt is om ons illuziën te doen scheppen, meenen wij, dat wij niet verantwoord zouden zijn, wanneer wij niet nogmaals met den meesten ernst bij u op het behoud der Hoogewoerdspoort aandrongen. Niet het te verwachten resultaat, maar het belang dat in het spel is, noopt ons andermaal dit behoud te bepleiten.

Uwe Commissie van Fabricagië zegt in haar rapport van 13 Mei 1874 no. 118, dat zij „het belang uwer gemeente hooger blijft schatten, dan dat, aan het behoud der poort verbonden". Daarmede zal waarschijnlijk bedoeld wezen, dat het behoud der poort haar voorkomt een belang te zijn niet voor uwe gemeente, maar voor anderen. Indien dit de zin is van bovenbedoeld beweren, moeten wij daartegen opkomen: ontegenzeggelijk heeft geheel ons land er belang bij, dat fraaie monumenten, wanneer dit slechts eenigsins doenlijk is, behouden worden; natuurlijk zullen zij, die zich meer speciaal op de studie der oudheidkunde en der architektuur toeleggen, zich in de eerste plaats genoopt voelen, om op dat behoud aan te dringen. Maar desniettemin heeft in de eerste plaats de stad, waar het monument zich bevindt, bij de instandhouding daarvan belang. Is zulk een gebouw werkelijk fraai, maakt het een schilderachtig effect, zoodat het voor de stad een sieraad mag heeten, geven de lijnen en de details van het gebouw de bewijzen van goeden smaak en van een bedreven kunstenaarshand, dan moet zonder twijfel de stad, waar het gebouw verrijst, in het behoud daarvan belang stellen. Want ook de fraaiheid en schoonheid der stad is een stadsbelang, en er is geen reden denkbaar, waarom niet dit belang in de weegschaal uwer overwegingen gelegd zou mogen worden.

Uwe Commissie van Fabricagië heeft tegengesproken, dat de Hoogewoerdspoort fraai is en bouwkundige waarde heeft, doch zij onthield zich van het geven van redenen voor deze tegenspraak, op grond dat in de beoordeeling van fraaiheid en schoonheid steeds verschil van opvatting zal bestaan. Tevens verklaart zij ieders meening daaromtrent te eerbiedigen, en wat haar betreft de voorkeur te geven aan het gezicht op een goed bezette weide boven het beperkte op eene poort.

Ter wille der Commissie zelve veronderstellen wij, dat dit laatste gezegde niet ernstig gemeend is; want indien zij die alleen in het gezicht eener weide genoegen kunnen scheppen, werkelijk voornemens waren de meening van andersdenkenden te eerbiedigen — hetgeen bij den overvloed van weiden en de schaarsheid van poorten te Leiden niet meer dan billijk zou zijn — dan zouden zij niet op de slooping van een monument aandringen, tegen welks schoonheid en bouwkunstige waarde geen enkel argument wordt aangevoerd.

Zonder ons in een breed betoog te begeven, wenschen wij omtrent de waarde der Hoogewoerdspoort als ons gevoelen te zeggen, dat dit monument werkelijk schoon mag genoemd worden. De doorgang omgeven van halve kolommen, en bedekt met een entablement en een fronton, is zeer zuiver van stijl. De daarboven geplaatste verdieping is daarmede op gelukkige wijze in verband gebracht, terwijl het koepeldak met het daaruit ontspringend torentje, aan het geheele gebouw een rijzige gestalte geeft. De proportiën van al deze deelen onderling zijn zeer juist; terwijl het monument, ook in verband met de aangrenzende huizen en met het geboomte, zeer gelukkig geproportioneerd is. De bouwmeester had een moeielijkheid te overwinnen, welke volstrekt niet gering te schatten is; de as namentlijk der poort vormt met de beide gevels een schuinen hoek; met bijzondere bekwaamheid is aan al de deelen van het gebouw dezelfde schuine richting gegeven, en ook in dit opzicht is de constructie der Hoogewoerdspoort merkwaardig. Eindelijk verdient het daarop aangebrachte beeldhouwwerk den meest onverdeelden lof, de gesculpteerde sleutelsteenen, de ossenhoofden op de frieze, de bloemen en vruchten-slingers aan weerzijde zijn door een ware kunstenaarshand gebeiteld.

Men moge derhalve van gevoelen verschillen omtrent het individueel genoegen, dat ieder toeschouwer voor zich door het gezicht van dit monument smaakt, wij gelooven niet, dat de bouwkunstige waarde en schoonheid van het gebouw op goede gronden kan geloochend worden; tenzij men mocht willen beweren dat voor de architektuur alleen ieders luim beslissend is, en dat het woord „goede smaak" geen zin heeft.

Niet alleen behoort aan de poort om haar zelve waarde gehecht te worden, ook voor het „ensemble" op dat punt uwer stad zou haar behoud wenschelijk zijn; de proef tot beoordeeling van het effect, hetwelk zulk een monument aan het einde eener straat maakt, kan gemakkelijk te Leiden zelf genomen worden, wanneer men zich op de Beestemarkt plaatst aan het uiteinde der Morschstraat. Men vergelijke het gezicht op deze straat die tegen het poortgebouw eindigt, met de armoedige perspectief, welke men heeft naar de zijde van de Steenstraat in de richting der voormalige Rijnsburgsche poort.

Hetzelfde eentonig uitzicht zal het gevolg zijn van de slooping der Hoogewoerdspoort; en het is duidelijk dat het door uwe Commissie van Fabricagië aangeprezen surrogaat der fotografie hier niets baat. Zelfs voor de architektuur der poort biedt de fotografie niet datgene aan, wat voor de kennis onzer vroegere constructiën noodig is; daarvoor zijn bouwkunstige teekeningen noodig, die wij — zoo de poort gesloopt mocht worden — u zullen verzoeken, om te laten opmaken. De fotografie kan een denkbeeld geven van den algemeenen indruk, welken een nieuw gebouw *gemaakt heeft*, zij is niet bij machte noch om de vernieling van het gebouw te vergoeden, noch om tot grondslag te strekken voor een juiste beschrijving en teekening.

De slooping der Hoogewoerdspoort zou een inderdaad betreurenswaardig feit blijven; ook omdat dergelijke monumenten thans zeldzaam geworden zijn. In geheel Nederland worden slechts acht poortgebouwen aangetroffen, welke ouder dan de 17de eeuw zijn. Uit de 17de eeuw zelve vindt men er, met inbegrip der Leidsche, slechts *zeven*. En sinds de vernietiging der Wittepoort is er, behalve de Hoogewoerdspoort, geen enkele meer aanwezig die in denzelfden geest opgebouwd is.

Uit al het voorgaande blijkt duidelijk, dat de Rijks Advizeurs voor de monumenten van geschiedenis en kunst niet zonder motieven het belang van het behoud der Hoogewoerdspoort hebben uitgesproken; een belang niet slechts groot voor Nederland en voor de architektuur en de aankweeking van goeden smaak in 't algemeen, maar ook inzonderheid voor Leiden zelf.

Aan u is het te beslissen, of de bevrediging van dat belang in strijd is met andere gemeente-belangen, en of niet in beide tegelijkertijd voorzien kan worden. Wij achten de harmonie mogelijk, wanneer men met goeden wil gewapend is. Wenscht men huizen in de nabijheid der poort te bouwen, men kan die of tegen de poort doen aansluiten en daarmede zou hoogstens een verlies van een achttal ellen façade aan de straat gemoeid zijn; of men kan, wanneer men dit niet wil, de huizen, ten Noorden der poort te plaatsen, een vijftal ellen achteruit brengen en zoodoende vrije voorgevels over de geheele lengte en tevens een vrijen doorgang verkrijgen.

Het valt ons moeilijk te gelooven, dat het te Leiden bestaande gebrek aan bouwterrein zou worden weggenomen door de opruiming van een poortgebouw; een maatregel, ten gevolge waarvan slechts eenige ellen, ten behoeve van een huisgevel, gewonnen zouden worden. Is daardoor het gebrek niet weggenomen, dan zal men binnen korten tijd toch elders bouwterrein moeten zoeken, en dan zal uw gemeente zelve reden hebben om te betreuren dat zij, ter wille van een uiterst geringe tijdelijke aanwinst, voor goed een monument vernietigd heeft, dat voor uwe stad een sieraad was.

Ten slotte wenschen wij op te komen tegen de bewering, voorkomende in het rapport van het collegië van Burgemeester en Wethouders van 11 Juni 1874, no 144, volgens welke onze niet in Leiden resideerende Commissie de slooping der poort uit een geheel ander oogpunt zou beschouwen, dan de ingezetenen uwer gemeente zelve, waarin opgesloten ligt, dat ons oogpunt eenzijdig zou zijn, en dat wij van wege de liefde voor de oudheid steeds het behoud zouden bepleiten, wanneer slechts eenigermate op een min- of meer geschied- of bouwkundige waarde kan worden gewezen.

Dat dit laatste verwijt, waardoor onze tegenwoordige pogingen een gedeelte van haar gewicht zouden moeten verliezen, ongegrond is, kan blijken uit het advies onlangs door ons gegeven betreffende de oude kerk te Jaarsvelt, een kerk uit de XIVde eeuw dagteekenend. Wij hebben daarvan het behoud niet aangeraden, ofschoon er genoegzaam bouwkundige waarde door ons aan dit monument gehecht werd, om er

uitvoerige architektonische teekeningen van te doen vervaardigen.

Dat de Rijks Advizeurs niet te Leiden vergaderen, heeft niet ten gevolge, dat zij met de plaatselijke gesteldheid uwer gemeente onbekend zouden zijn. Een hunner resideert te Leiden: verschillende leden hebben langen tijd daar gewoond, en overigens heeft een Commissie uit de Rijks Advizeurs opzettelijk de Hoogewoerdspoort bij deze gelegenheid in oogenschouw genomen.

Het is overigens een onjuist denkbeeld dat, wanneer wij voor het behoud der Hoogewoerdspoort ijveren, wij een belang voor oogen zoude hebben, dat niet het belang van uw gemeente is. Of is er eenige reden denkbaar, waarom Leiden het niet tot haar belangen zou rekenen een monument te bewaren, dat van den kunstzin en de grootheid der voorouders getuigt, dat tot sieraad strekt der stad, en dat ook voor het tegenwoordige en volgende geslacht nuttig kan zijn, doordien zij daaruit tot veredeling van hun smaak en tot vermeerdering van hun bouw- en beeldhouwkundige kennis nuttige onderrichtingen kunnen putten?

Ten onrechte wordt het voorgesteld, als of een gemeente slechts behoefte had aan eenige ellen bouwterrein, en dat daarvoor alle andere behoeften moeten wijken, ook zonder dat men trachten zou, meerdere belangen gelijkelijk te bevredigen. Ook aan goeden smaak — inzonderheid waar het de architektuur geldt — heeft men in Nederland behoefte [1], en het zou waarlijk een verdienstelijk werk zijn, wanneer ter aankweeking van dien smaak moeite gedaan werd, om goede voorbeelden uit vroeger tijd te behouden en te verzorgen.

De Rijks Advizeurs voor de Monumenten van Geschiedenis en Kunst,
De voorzitter, FOCK.
De secretaris, VICTOR DE STUERS.

(Gelijk men weet, heeft de inzending van dit tweede schrijven der advizeerende Commissie, evenmin als het vorige, noch al het verder tegen de leidsche vernielzucht ingebrachte, vermocht, den vandaalschen Gemeenteraad van Leiden, van zijn sloopersplan terug te brengen, en is in een onlangs gehouden Raadsvergadering tot afbraak der poort — bij de aanstaande Ontzet- of Akademie-feesten? — besloten. Wij mochten daarom echter niet nalaten, het schrijven zelf onder 't oog onzer lezers te brengen, opdat van het doemwaardig bedrijf der leidsche overheid in zijn ganschen omvang blijke. Hare schuld gaat die der minder opzettelijk gewaarschuwde en nadrukkelijk voorgelichte haarlemsche ver te boven.)

WAT KUNSTONTWIKKELING IN EEN VORST KAN UITWERKEN VOOR EEN VOLK.

Er is niet geheel ten onrechte van Göthe gezegd, dat hij weinig maatschappelijken zin had. Hij had, zooal geen afkeer van de lagere volksklasse, toch slechts geringschatting voor haar. Zijn verwachtingen van haar, voor verheffing en veredeling van het geheele volksleven, was beneden nul. Hij ging haar hooghartig voorbij. 't Was alsof voor hem slechts twee menschensoorten bestonden: een die arbeidt en een die laat arbeiden. In deze geest onderrichtte hij, schoon niet opzettelijk, den zoon zijner beschermvrouw, den jongen Karel August van Weimar.

Zelfs in de dagen van schrik en ontzetting voor Duitschland, die van Schillers dood en Napoleons ijzeren roede, toen Karel August, als Groothertog, een der weinige veerkrachtige duitsche vorsten was, die zich machtig bleef gevoelen als volksvriend tegenover den geweldenaar, stelde Göthe alle pogingen in 't werk om hem te doen inzien, dat met het gepeupel (*dem Pöbel*) niets viel uit te voeren. Men zou nu zeggen: zulk een meester, zulk een leerling. Maar die meester had toch, bij al dien dichterlijken afkeer van 't gemeen, het groote hart van den volledigen kunstenaar, en uit dat groote hart was op den leerling van een teder, ontfankelijk gemoed, al het edele overgegaan.

Dit is het blijvend karakter der kunst, dat zij het menschenhart opent, sterkt, behoefte doet gevoelen aan groote daden. Het streven naar de hoogste vrijheid, naar de hoogste macht, naar de hoogste liefde, naar de waarheid, dat is het levenselement der kunst. Göthe leefde daarin, Karel August leefde hem na. Maar Karel August was een man van proza als het aankwam op huiselijke orde, op staatszaken, op regeeringsbeleid [1]. Hij was niet als Göthe een geboren Dichter; hij was een dichterlijk vorst, ontfankelijk voor al het grootsche, dat de kunst schenken kan aan het gemoed, maar tevens vol van de behoefte, om dat te doen dienen tot welzijn van zijn volk. Waardiger leerling heeft wellicht nooit een grooter meester gehad. Vol geestdrift voor de vrijheid, vol liefde voor het ideaal van een vrij volk, vol fijn gevoel en gulle waardeering voor het rein menschelijke, leefde Karel August in het vooruitzicht, het hoofd van een klein maar gelukkig volk te zijn. Daar verschijnt 1806. Daar komt Napoleon en gaat Schiller heen; m. a. w. daar zinkt Duitschland weg. Göthe bewondert Napoleon. Karel August veracht hem: niet alsof hij geen oog zou hebben voor het grootsche in Napoleon, maar dat schijnbaar grootsche zonk voor den jongen vorst te recht in 't niet, omdat de volkeren vertrapt werden.

Hij moest wijken voor den overwinnaar, en toetreden tot het Rijnverbond; maar hij bleef een constitutioneel vorst. Zijn klein volk behield zijn grondwet. Dit was veel in die woeste dagen. Maar bij Napoleons val deed Karel August meer. Toen vooral kwam de invloed zijner kunstvolle opvoeding bij hem te voorschijn.

Toen hij, den 15en november 1815, bij het beruchte Weener Congres, zijn grondgebied terugkreeg als vrije duitsche vorst, was hij de eerste, om een vergadering bijeen te roepen tot het opstellen eener nieuwe grondwet. Dit geschiedde reeds in Januari 1816. Steeds rustig voorwaarts strevend, was hij den man, die aan alle andere vorsten ten voorbeeld strekte in het verleenen van vrijheden aan zijn volk. In de sombere jaren van matheid en teruggang, 1815—1830, toen, met de Bourbons, in Frankrijk en Spanje dwinglandij en menschenhaat, leugen en schijnheiligheid ten troon zaten; deugnieten als Metternich en Talleyrand de

[1] Dit blijkt zeker uit niets beter, dan uit het gebrek van zulk een smaak, door de leden der commissie van fabrikagië, in een stad als Leiden, aan den dag gelegd.
V. VL.

[1] Göthe was dat echter niet minder, wanneer 't *daarop* aankwam, en heeft dat in zijn staats- en schouwburgbeheer vaak genoeg doen blijken.
V. VL.

kaart gaven; een Alexander van Rusland de beschaafdste vorst van Europa was!... in dien ellendigen tijd was te Weimar een gelukkig vrij volk, en had de pers te Jena het recht en de macht, om met de geheele europeesche staatsregeling den draak te steken. Bijna alle volken van Europa werden verscheurd door hun worsteling om vrijheid, toen de vergadering die Weimars grondwet had ontworpen, reeds na volbrachten arbeid uiteenging. „De stenden van Weimar waren reeds meermalen gelukkig naar huis gegaan, maar ditmaal was het een scheiden van het vaderlijk huis".

Door den drang en den dwang der omstandigheden zijn thans de meeste vorsten grondwettig. Dit is dus nu geen verdienste meer. Maar de leerling van Göthe, de groote Karel August, de stichter van de *metropolis litteraria*, gelijk vleiers hem noemden, was grondwettig door den drang van zijn kunstlievend hart. De omgang met de edele geesten van zijn tijd had zijn geest voor het verhevene geoefend, ontwikkeld, doen rijpen. In dien geest was geen plaats voor dwingelandij; slechts voor groote, menschlievende werken; bovenal voor vrijheid.

De ouden van dagen uit Weimar, Jena, ja geheel Thuringen, zullen nu het best gevoelen, dat kunst de rechte weg is, om vorsten en volken te voeren tot bewustzijn van menschenrecht en menschenwaarde.

AART ADMIRAAL

EEN TOONEELSCHOOL.

Gaat het in ons Land niet voorspoedig met de plannen voor een Tooneelschool — in 't groote Duitschland ging het daarmeê niet beter. Ontelbare malen werd ook daar de noodzakelijkheid van zoo'n inrichting betoogd; een enkele maal werd de proef er van genomen. Alles vergeefs. Steeds bleef in Duitschland een Tooneelschool ontbreken.

Thans echter is te Weenen een eenvoudig en goed plan gemaakt — zóó schrijft Heinrich Laube aan de *Neue Freie Presse* — Het „Conservatorium der Musik", een voortreffelijke inrichting, is voornemens nevens de muzikale opleiding ook de vorming voor het Tooneel ter harte te nemen. Het moet voor de opleiding zorgen ook van dramatische zangers en zangeressen; de dramatische zanger moet kunnen voordragen, spelen, en om hem dat te leeren; is een Tooneelschool noodig, waar hij in voordracht en spel geoefend wordt.

Het programma is dezer dagen verschenen, en kondigt de opening der *Schauspielschule* tegen 1 Oct. van dit jaar aan. Leerlingen worden nu reeds aangenomen.

De jongelieden moeten 17, de meisjes 15 jaren oud zijn en eene „entsprechende Schulbildung, geeignetes Organ und körperliche Wohlgestalt" hebben.

Met den eisch omtrent de Schulbildung, meent Laube, moet de Commissie van onderzoek voorzichtig te werk gaan. Vele en dikwerf groote talenten — zegt hij — hebben deze ontwikkeling nooit bezeten, nooit bereikt. Zij is zeer wenschelijk, maar het talent is de hoofdzaak. Bij leerlingen dus minstens de aanleg tot dat talent. Bespeurt men dezen aanleg, dan zij men niet te streng, wat de ontwikkeling en kennis betreft.

Maar ze zullen toch moeten kunnen lezen en schrijven! Ja zeker, maar ook voor de orthografie stelle men de eischen niet te hoog. Er zijn voortreffelijke talenten, die met de orthografie weinig vertrouwd zijn. Hoe veel meer jonge leerlingen! En immers deze zullen 't, al is 't ook als bijzaak, juist nog wel leeren.

Ook met „dem geeigneten Organ und der körperlichen Wohlgestalt" wil Laube 't niet te nauw nemen. Uitstekende tooneelspelers hadden niet altijd een uitmuntend orgaan, en beroemde tooneelspeelsters waren niet altijd schoongevormd. Er is iets dat, bij jonge candidaten voor de kunst, gewichtiger is dan deze uiterlijkheden. Laube noemt het „ziel". Is hiervan iets aanwezig, dan neme men met den rekruut getroost de proef.

Op de tooneelschool zal onderwijs gegeven worden:

1. in het voorstellen (mimiek, rolstudie).
2. in mondelinge voordracht en declamatie.
3. in de prosodie en syntaxis der Duitsche taal en in de poëtika.
4. in de geschiedenis der Duitsche letterkunde, en daarna in de geschiedenis en aesthetiek der Tooneel-speelkunst.

Het onderwijs wordt gegeven: in de mondelinge voordracht door Alex. Strakosin, in 't spelen door Förster, Friedman, Baumeister, en Arman; in de prosodie enz. door Dr. J. Kaltenleitner; in de letterkundige geschiedenis, enz. door Prof. J. Weilen.

Laube meent, dat met „prosodie" bedoeld wordt de leer der voordracht van verzen, welke voor een tooneelspeler weinig beteekenis heeft, omdat de Duitsche taal niet, als de Grieksche en Latijnsche, onveranderlijk lange en korte lettergrepen kent. In plaats van „Syntaxis" zou Grammatika beter zijn, en „poëtiek", de theorie der dichtkunst, is niet geschikt voor jongelieden, die gedichten voordragen, niet maken leeren.

Behalve 't genoemde, zullen nog onderwezen worden: de Fransche en Engelsche talen, kennis van historische costumes, houding of *attitude*, dansen en schermen. Ook kunnen de leerlingen de koor-school en de piano-accompagnements-school van 't conservatorium bezoeken.

Alle onderwijs wordt gegeven in het gebouw der inrichting en in tegenwoordigheid van dames, met het opzicht belast.

Deze laatste bepaling is vooral van belang voor de jonge meisjes, en voor de ouders, die weten dat hun kind daardoor tegen alle lichtzinnigheid beschermd wordt.

Over 't geheel schijnt bovenstaand program beter dan hetgeen door ons Tooneelverbond ontworpen werd. Bij dit toch worden kweekelingen aangenomen, als zij nog kinderen zijn, en worden zij losgelaten juist wanneer de tijd gekomen is, waarop zij ook praktisch in de tooneelspeelkunst geoefend kunnen worden. Te Weenen is dit beter overlegd.

Voor de „Schulbildung" wil onze tooneelschool zelf zorgen; te Weenen wordt ze van de candidaten geëischt als zij zich aanmelden. Ook dit schijnt me toe juister gezien. *Qui trop embrasse mal étreint*, en 't Tooneelverbond behoeft geen inrichting van lager onderwijs te openen, omdat daaraan behoefte zou zijn. Bovendien hoe wenschelijk een zekere mate van kennis zou zijn voor onze tooneelspelers, hoe jammer 't

ook zij, dat zelfs de beste acteurs en actrices in den regel het Hollandsch niet zonder fout schrijven kunnen, aan allerlei vergrijpen tegen taal en spraakkunst bij 't spelen zich schuldig maken — toch zal het onvermijdelijk zijn, dat in de tooneelschool de opleiding tot het acteursberoep meer dan algemeene ontwikkeling op den voorgrond sta. Met het oog hierop behelst het program van de Weener school misschien nog veel te veel, ook al wordt het uitgevoerd zoo als het door Laube wordt uitgelegd.

R. H. v. R.

NIET **BRANDT**, MAAR **OUDAEN**.

De vraag wie de jongeling is geweest, die in 1647 de stoutheid had tegen *Vondel* op te treden, nadat deze door het uitgeven zijner *Altaergeheimenissen* (1645), *Grotius Testament* (1645), en *Maria Stuart* (1646), het bewijs had geleverd, dat hij niet slechts uit innige overtuiging tot de Roomsche kerk was overgegaan, maar tevens dat hij tot de heftigste ijveraars voor het Katholicisme behoorde, is onlangs door Dr. *Matthes*, in zijne aanteekeningen op Brandts Leven van Hooft, wederom ter sprake gebracht. — Zooals bekend is, werden in genoemd jaar Vondels gedichten van vroeger jaren, waaronder enkele bepaald antikatholieke, verzameld en als een „*tweede deel*" zijner poëzie te *Schiedam* uitgegeven, hetgeen natuurlijk den dichter verre van aangenaam moest zijn. Voor deze verzameling was een voorrede geplaatst, waarin Vondels overgang scherp werd gehekeld, en zijne veranderlijkheid op het punt van godsdienst in het licht werd gesteld. Verder werd in die voorrede vooral te velde getrokken tegen Vondels poging, om door de uitgave van „*Grotius Testament*" het bewijs te leveren, dat *de Groot* zijne vroegere vrijzinnige denkbeelden had afgezworen. De voorrede was onderteekend **„P"** en had tot dagteekening: „Uit mijn boekvertrek, den eersten dach van den jaare 1647".

Wie is deze **„P"?**

Van Lennep (Vondels werken V. 549) antwoordt: niemand anders dan de schrijver van Vondels leven, *Geeraardt Brandt* in eigen persoon (geb. 1626). Lees maar de volgende plaats uit het leven van Vondel en het zal u duidelijk zijn, dat wij hier met eene konfessie te doen hebben:

„'t Was een jongeling van twintig jaaren, dien hij „kort te vooren, op verkeert aanbrengen, t' onrecht „hadt bekeven, en die dat ongelijk, door een ander „voortgaande gemaakt met zulk een voorrede hadt „willen wreeken. Maar ik weet dat hij, tot meer jaa- „ren gekoomen en de zaak van achteren inziende, „aan verscheiden vrienden, ook aan Vondel zelf, heeft „betuight, hoe leedt hem was, dat hij zulk een ver- „maarden man zoo schendig hādt doorgestreken [1]".

Dr. Eelcoo Verwijs werkt in zijne Inleiding van Lenneps denkbeeld uit, en komt met nieuwe gissingen voor den dag. *Dr. Jonckbloet* [2] acht de gissingen van Dr. Verwijs zeer aannemelijk en twijfelt, evenmin als de heer *Alb. Thijm* (in de Gids van Sept. 1873), aan de waarheid van Van Lenneps vermoeden. Tegenover dit viertal staat *Dr. Loeff* [1], die het wegens verschillende redenen onaannemelijk acht, dat Brandt de voorrede zou hebben geschreven, en *Dr. Matthes* die zich nu onlangs aan dezelfde zijde schaarde, nadat *Dr. Penon* [2] eenige opmerkingen had ten beste gegeven, zonder zich over de kwestie zelve uit te laten.

Men ziet de gestelde vraag is meermalen besproken, en deze P. heeft aan menigen geleerde wellicht niet minder last veroorzaakt dan zijn Grieksche collega aan den mathesis verfoeienden schooljongen. Te meer is het daarom wenschelijk, haar nogmaals ter sprake te brengen, om haar zoo mogelijk voor goed te beslissen, en voor het gebouw, door van Lennep en Dr. Verwijs opgetrokken, en door Dr. Loeff en Dr. Matthes óndermijnd, een ander in de plaats te stellen dat op vaster grondslagen (d. w. z. meer aannemelijke gissingen) rust.

Bij het onderzoek naar den schrijver der voorrede dan, vragen we ons in de eerste plaats af: wat is er omtrent dien schrijver met zekerheid bekend? Het is slechts het weinige wat Brandt ons leert in de hierboven aangehaalde plaats, nl.:

1. de schrijver was een jongeling van 20 jaar.
2. hij was kort te voren door Vondel „bekeven".
3. hij heeft in later jaren aan Vondel zelven beleden, dat het hem leed deed de voorrede te hebben geschreven.
4. hij was met Brandt bekend.

Deze vier aanwijzingen nu moge men op Brandt zelven kunnen toepassen, ik meen een ander te hebben opgespoord, met wien men de opgegeven punten evenzeer kan in verband brengen, terwijl daarenboven zijn opvoeding, karakter, ja geheele persoonlijkheid meer aanleiding geven tot het vermoeden, dat hij de schrijver is, dan dit met Brandt het geval is, namelijk

JOACHIM OUDAEN FRANSZOON.

Wat de genoemde aanwijzingen betreft:

1. *Joachim Oudaen* werd geboren in 1628 en was dus in 1647 negentien jaar oud; hij kan dus met evenveel recht „een jongeling van 20 jaaren" genoemd worden als de 21jarige Brandt.

2. Dit punt bevat eene aanwijzing, die ons weinig verder zal brengen; over welk feit Vondel boos was is nog niet uit te maken. De gissing [3] van Dr. Verwijs, betreffende de P onder de vierregelige hatelijkheid [4] tegen de Altaergeheimenissen, is niet meer dan eene gissing; de waarschijnlijkheid wordt er niet door betoogd.

3. Ook Oudaen was in later jaren met Vondel bevriend, hunne verhouding schijnt echter altijd iets gedwongens te hebben gehad, hetgeen wellicht juist te wijten was aan de uitgave van „*het tweede deel*", der *Johanna Gray* (waarover straks), der *bedenkingen* op een gedeelte van Vondels bespiegelingen (O's Poezy II. 161) en van het gedicht „Roomen in zijn binnenste" (t. a. p. I. 25 vgl. v. L. XII. 53). Niets verhindert ons aan te nemen dat *Oudaen* zijn spijt heeft betuigd; zooals straks zal blijken heeft hij evenzeer berouw getoond over het uitgeven van een reeds genoemd geschrift, dat hij in 1648 het licht deed zien en dat evenzeer tegen Vondel gericht was.

4. *Oudaen* was met Brandt bekend sedert zijn vroegste jeugd; uit verschillende gedichten blijkt dat hunne

[1] Brandts leven van Vondel (uitg. *Verwijs*) bl. 73.
[2] Ned. Letterk. II (1872) bl. 424 en 230.

[1] De Ned. Kerkgesch. schrijver G. Brandt bl. 131.
[2] Vondels Hekeldichten bl. 180.
[3] Zie Inleiding op het leven van Vondel bl. XV.
[4] Zie v. L. IV 615.

vriendschap slechts eindigde door den dood van Brandt in 1685. Brandt kon dus waarschijnlijk met volle recht zeggen: „maar *ik weet* dat hij heeft betuight hoe leedt „hem was" etc. (zie de aangehaalde plaats).

Wat nu de persoonlijkheid en de opvoeding van Oudaen betreft diene het volgende: Zijn vader was een heftig ijveraar voor de Arminiaansche leerstellingen, zijne moeder was de dochter van den stichter der sekte, bekend onder den naam van de Rijnsburger Collegianten. Was het wonder, dat onze Joachim, zooals hij zelf getuigt[1], *een* aangeboren *afkeer van het Pausdom had?*

Reeds vroeg werd hij „bestelt in de lees- en schrijfschool[2], waar hij zulke blijken van vernuft gaf, dat hij weldra werd toevertrouwd aan Theod. Screvelius „schoolvoogt" te Leiden, die hem de Grieksche en Latijnsche taal onderwees. Reeds in zijne schooljaren maakte hij gedichten (t. a. p. blz. 15); in zijne werken is zelfs een grafschrift op Mierevelt opgenomen, door hem op 13 jarigen leeftijd vervaardigd. Te Leiden kwam hij in kennis met *Petrus Scriverius;* deze nam hem bij zich in huis, en Oudaen woonde bij hem *tijdens het verschijnen van het tweede deel.* Ligt de onderstelling niet voor de hand, dat de Hollandsche Martiael, de voormalige vriend van *de Groot* en Hoogerbeets, den jongen Oudaen aan de voorrede heeft geholpen? Zou men ver van de waarheid zijn indien men aannam, dat Scriverius zijn voorletter aan Oudaen als onderteekening heeft geleend? Men houde goed in het oog, dat een groot deel der voorrede gewijd is aan Grotius Testament; zoo iemand, dan zal Scriverius de verschijning van dit boek hebben veroordeeld en betreurd[3].

In 1646 was Vondels *Maria Stuart* verschenen, twee jaar later gaf *Oudaen* zijn „*Johanna Gray*" in het licht; omtrent dit treurspel, geheel gericht tegen de Maria Stuart, en nog een ander in 1649 verschenen, lezen we in een „bericht van de drukkers aan den lezer" te vinden voor Dl. I van Oudaens Poezy (te Amst: bij P. Arents en K. van der Sijs 1712): „*zijne „kintsche Treurspelen van Joanna Grei en Konradyn „heeft hij, om te herdrukken, zijnen naam daar na „niet meer waard geacht: 't eerste was hem zelfs leed, „dat hij 't ooit had uitgegeven: gelijk bij zijne kin„deren en anderen, daar hij gemeenzaam mede was, „wordt geweten*[4]".

Vergelijkt men deze woorden met de aangehaalde plaats uit Vondels Leven betreffende de voorrede — de overeenkomst tusschen de toestand van Oudaen en dien van den schrijver der voorrede is zoo treffend, dat men niet lang zal aarzelen deze personen tot één samen te smelten.

Mocht men het vaderschap van Brandt nog willen volhouden, ik wijs op het feit, dat de hekelende geest, die de voorrede kenmerkt, te vergeefs wordt gezocht in Brandt's gedichten, terwijl die in Oudaens Poezy op verschillende plaatsen te voorschijn treedt. Opent het door mij geschrevene een nieuw gezichtspunt voor de bewuste vraag, zeker beslist zou ze wellicht kunnen worden, indien men den brief van Oudaen aan Vondel terugvond, waarvan een spoor wordt aangetroffen op de laatste bladzijde van het aangehaalde Leven van Oudaen; zich hiermede te vleien zou echter onbekendheid verraden met het karakter der Nederlanders, die de bronnen voor de geschiedenis hunner voorouders liever tot snippers laten vermalen, dan bewaren.

26 Juni '74. A. D. DE VRIES Az.

1 Zie Brandts leven door de Haes bl. 125 aangehaald bij Matthes bl. 100.

2 Vgl. over dit alles het Leven van Oudaen door Van Hoogstraten achter het derde deel der Poëzy.

3 Wellicht was dan ook de reeds genoemde hatelijkheid tegen de *Altaargeheimnissen* uit de pen van Scriverius gevloeid.

4 Ook in de „lijkgedachtenis van Joost v. d. Vondel" reg. 215—226 betreurt Oudaen het uitgeven der Johanna Gray (v. L. XII. 91.)

VANDALISME.

Men deelt ons uit Leiden welwillend de namen mede der raadsleden, die door hun *voor* en *tegen*, in zake der voorgenomen poortslooping, van hun kunstsmaak en vernielzucht hebben doen blijken. De eerste zijn de Heeren Mr. Cock, Mr. Wttewaell, Mr. Du Rieu, Van Heukelom, Dercksen, Verster, Bijleveld, en Le Poole. — De laatste, beide Professoren BUYS en GOUDSMIT en het hoofd der gemeente Mr. VAN DER BRANDELER (waaruit blijkt, hoe jammerlijk *eenzijdig* geleerde beschaving werkt; Prof. GOUDSMIT nam daarbij nog de vrijheid van „*overdreven kunstliefhebberij*", te redeneeren, die hij „*niet zoo gewettigd*" achtte, „*om er de gemeente-financiën aan op te offeren*", alsof van 't een of van 't ander — *overdrijving* of *opoffering* — in dezen sprake was). Met hen stemden verder de HH. STOFFELS, CRANTZ, EIGEMAN, SEELIG, SURINGAR, HARTEVELT, DE FREMERY, VEEFKIND, en VAN WENSEN. Het fraaist van alles is echter, dat deze Vandalen ten slotte de *vermakelijke onbeschaamdheid* hadden, op voorstel van hun waardigen voorzitter, te besluiten, om der Commissie van Rijksadvizeurs *dank te betuigen voor de zorg* door haar betoond *voor de instandhouding* van monumenten van kunst of geschiedenis in hunne gemeente. Is er krijschender *persiflage* denkbaar? Men gaat buiten alle noodzaak een poort afbreken, en betuigt te gelijk zijn hartgrondigen dank aan hen, die al 't mogelijke gedaan hebben dat te voorkomen!! Waarom hebben echter ook niet Leidens ingezetenen zich met bondige verzoekschriften bij het schrijven der Commissie aangesloten; alle professoren en verdere beschaafde burgers zullen toch wel niet even *eenzijdig* ontwikkeld en misdeeld zijn van kunstsmaak als de HH. Buys, Goudsmit, en de verdere Vandalen-meerderheid, die het Leidsch *Athene* (*!!!*) bestuurt!! — Naar men verneemt, zal nu het Leidsche studentencorps, dat zich bij de vernieling van meubels, vensterruiten, en stoep der sociëteit Minerva zoo vandaalsch gestemd heeft betoond, in twee afdeelingen gesplitst, onder aanvoering van zijne beide *Professoren* GOUDSMIT en BUYS, en het opperbevel van zijn en hun *Curator*, burgemeester VAN DEN BRANDELER, bij de aanstaande Ontzetviering, tot bestorming der Poort te velde trekken, om haar onder 't geweld zijner mokerslagen te doen bezwijken.

ANTI-VANDALISME.

Men beijvert zich te Utrecht, de met ondergang bedreigde gedenkteekenen der Jacobi-kerk zooveel doenlijk in de herinnering te bewaren, en in afbeeldingen in 't licht te geven. Dr. W. Pleyte uit Leiden

maakt zich daarbij ten zeerste verdienstelijk, en beschaamt des te meer het Vandalen-bestuur zijner vernielzieke woonplaats. Intusschen wordt tot het onderhanden genomen werk op den duur geld vereischt, en had men zich daarom ook tot het Prov. Utrechtsch Genootschap om een geldelijke bijdrage gewend. Daardoor kwam de zaak in de, dinsdag, 30 Juni, gehouden jaarsvergadering ter sprake. Een der leden meende, dat hier minder de tusschenkomst van het Genootschap, dat toch niet zeer ruim bij kas bleek te zijn, dan wel die der bekende *Commissie van Adviseurs* vereischt werd, van welke de ondervoorzitter ter vergadering tegenwoordig was. Laatstgenoemde intusschen, wel verre van dat aanstonds te beamen, beweerde eerst, dat deze onderneming gemelde Commissie volstrekt niet aanging; en gaf daarna, toen men voorstelde, dat het Genootschap zich tot de Commissie wenden en haar aandacht op de zaak vestigen zou — *geheel in strijd met zijn eerste meening* — te kennen, dat ook zonder dat die Commissie er reeds haar aandacht op gevestigd had [1], terwijl hij toch — bij het ten einde loopen der vergadering — wist door te drijven, dat het bestuur van 't Genootschap, wat die bijdrage betrof, naar zijn *discretie* — gelijk hij 't noemde — zou handelen. Is er dus — in spijt der geringe geldmiddelen — nog wat te missen, dan zal men met de onderneming kunnen voortgaan; zoo niet, zal men zich elders om onderstand moeten vervoegen. Daar wij echter meenen, dat het hier *wel degelijk een punt geldt*, waarop de Rijksadvizeurs *van ambtswegen* geroepen zijn, de Landsregeering te wijzen en haar geldelijken steun te vragen, zoo nemen wij de vrijheid het hier openlijk ter sprake te brengen, vertrouwende, dat de minstens *zeer zonderlinge* houding van hun ondervoorzitter in dezen, de verdere leden der Commissie niet zal weêrhouden, te doen, wat de omstandigheden in 't belang der Jacobi-kerk en haar gedenkteekenen vereischen. Gemelde ondervoorzitter had zeker beter gedaan, de leidsche regeering van haar poortsloopende plannen af te brengen — waartoe 's mans zedelijke invloed echter te zwak is gebleken — dan de op hem en zijn medeleden rustende plicht van zijne schouders op die van een minder bemiddeld Provinciaal Genootschap te gaan schuiven.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

In het Juli-nommer van *Onze Wachter* deelt de Heer Hezenmans, in een half romantisch, half historisch opstel over „Hieronymus van Aken" (zie *Nederlands Schilderkunst*, bl. 80), eenige nadere byzonderheden omtrent zijn leven en werken, naar onuitgegeven bossche bescheiden meê. Gelijk hij daarbij terecht doet opmerken, zal men zijn geboorte wel omtrent 1450 mogen stellen, daar hij in 1480 reeds meester was, en in 1484 in 't huwelijk trad met Juffrouw Aleid van Mervenne, die hem een groot vermogen aanbracht, en zeven jaar na zijn dood, in 1523, zonder kinderen stierf. Zijn vader was Jan van Aken, zelf decoratie-schilder voor de *illustre* Lieve-Vrouwen-broederschap, even als zijn broeder, Hieronimus' oom, Thomas, met wien hij tevens ook als misterie-speler bij de broederschap werkzaam was, en o. a. in 1460 in de Passie speelde. In 1487 was Hieronymus onder de gezworen broeders opgenomen, die dan ook in 1488 en 1489 bijeenkomsten te zijnen huize hielden; terwijl hij in 1480, op 't voetspoor zijns vaders, bij gelegenheid van 't guldenvlieskapittel door Maximiliaan in Den Bosch gehouden, als schilder der in de kerk en 's keizers verblijf aangebrachte versierselen, en die voor de optochten van verschillende corporatiën, gearbeid had. In 1504 droeg Filips de Schoone hem 't schilderen van een laatste Oordeel op. Voor de kapel der Broederschap schilderde hij in 1509 een outertafel, Salomo en Bersabee voorstellende, doch sedert 1629, met verscheiden andere stukken van zijne hand, die de bossche kerk versierden, verdwenen. Eenige van deze, eerst naar Belgiën vervoerd, kwamen van daar naar Spanje, waar zij thans nog in de Muzeën prijken. Het ware te wenschen, dat men er van regeeringswegen althans fotografiën naar deed nemen, om niet alle herinnering aan zijn penseelwerk in zijn vaderland te derven. —

[1] Op de lijst der door de Commissie ter behartiging aanbevolen onderwerpen (zie het vorige nommer) komt intusschen wel de Utrechtsche Dom, maar niet de Jacobi-kerk voor. —

In het Badhuis van Rijsel is eene oudheidkundige tentoonstelling van kerkelijke kunst geopend, die meer dan 3000 nommers telt. Niet minder dan 25 zalen zijn vol van „verluchte" missalen en handschriften, behangsels, borduurwerk, kerkelijke versierselen in goud, zilver en email. De oudste en rijkste geslachten en gemeenten in Noord-Frankrijk hebben hun kostbaarste ivoren, houten of marmeren fraayigheden, hun porselein en aardewerk, en derg. ingezonden. —

De fraaye kerspelkerk van Hythe in 't engelsche Graafschap Kent, een der schoonste proeven van oud-engelschen bouwtrant, zal, naar de bestekken van den Heer G. S. Street, in haar vorigen luister hersteld worden. Het is niet alleen de rijkdom van sierlijke kleinigheden, die het gebouw zoo doet uitblinken, maar ook het buitengemeen vernuft, waarmeê de bouwmeester het eenvoudigst soort van middenschip met de weelderigste kanselpracht heeft weten te verbinden. Ook de onderkerk is hoogst opmerkelijk, en zij bezit een groote verzameling menschenbeenderen, sedert den lang verloopen tijd van een gedenkwaardigen slag tusschen de mannen van Kent en de Denen bewaard gebleven.

Een nieuwe wijze om bronzen standbeelden te gieten is door een Veneciaansch bronswerker, Giordani, in toepassing gebracht. Zij heeft het voordeel, dat het gieten in een enkele bewerking plaats heeft, hoe groot het model mag wezen, of hoe ingewikkeld zijn vormen zijn. Een op deze wijs gegoten Leda is thans te Venecië tentoongesteld.

De Italiaansche schilder Arn. Corrodi is den 9en Juni l. l., op slechts 28 jarigen leeftijd, te Rome overleden.

Te Haarlem zal 18 en 19 dezer een Zangersfeest van verschillende nederlandsche liedertafels plaats hebben, dat in de groote muziekzaal der Societeit *de Vereeniging* zal gehouden worden.

Op Saterdag den 18n *des voormiddags* plechtige ontvangst en algemeene repetitie; daarna orgelconcert met zang in de groote kerk en eene *matinée musicale* in den Hertenkamp. *'s Avonds* uitvoering van *ensemble*-stukken met gedeeltelijk orchest van den Hr. Stumpff; daarna Vauxhall in 't feestlocaal.

Op Zondag, den 19en, *matinée musicale* in den Hertenkamp. 's Avonds uitvoeringen der afzonderlijke liedertafels, afgewisseld door het Park-Orchest. Na afloop bal in 't feestlocaal.

Saturdag, 4 dezer, is te Vorden overleden de uitstekende paardenschilder Wouter Verschuur, wiens talrijke paardenstudiën in allerlei standen en verrichtingen steeds algemeenen bijval vonden en verdienden. Gelukkig mocht hij een vrij hoogen ouderdom bereiken, en laat daarenboven in zijn zoon een talentvol beoefenaar van zijn vak in 't zelfde *genre* na.

In Belgiën overleed dezer dagen, op slechts 37 jarigen leeftijd de voortreffelijke landschapschilder Hippolyte Boulleger,

---

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 14. 25 Juli 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.— T. H. DE BEER.— MARCELLUS EMANTS.— J. G. FREDERIKS.— Dr. J. H. GALLÉE.— C. J. GONNET.— J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — R. HOL. — MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN.— J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.— A. S. KOK.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT.—Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

HET MUZIEKFEEST TE UTRECHT.

Geachte Redakteur!

Toen ik dezer dagen het genoegen had, u op de afrijplaats van den Oosterspoorweg alhier te ontmoeten, gaaft gij het verlangen te kennen naar een stukje van mijne hand over bovengenoemd feest. Gij meendet, dat hoewel er reeds veel over geschreven was, ik juist als leider van 't feest nieuwe gezichtspunten kon hebben. Uit de volgende losse gedachten, zal het u blijken, dat ik aan uwen wensch, zoo niet aan uwe verwachting, voldoe.

Het koor, een hoofdbestanddeel van ieder muziekfeest, is ditmaal niet zoo glansrijk uit het strijdperk getreden als voor twee jaar, bij het 1ste Utr. muziekfeest. Het klankgehalte was niet zoo groot, ook de bezetting der verschillende partijen niet zoo gelijkmatig.

Dat resultaat heb ik weken te voren voorspeld, omdat in onze eigene stad niet die algemeene warme deelneming was als toen. De uitgenoodigde mannenzangvereenigingen hebben slechts percentsgewijze hulp verleend; van de gemengde zangvereeniging „Kunstmin" waren, zoo ik mij niet bedrieg, slechts twee Sopranen aanwezig, behalve enkele Heeren. De redenen hiervoor liggen in 't duister; of zou werkelijk ernstige studie voor velen te weinig amusant zijn? — De medewerking van de andere Afdeelingen der M. was ditmaal, behalve van die te Rotterdam en Dordrecht, niet noemenswaard; de Amsterdamsche Zangvereeniging schitterde door totale afwezigheid. Vele zangeressen schreven te elfder ure af, nadat de feestcommissie zich moeite genoeg gegeven had, en er ook in geslaagd was, om ze allen bij gastvrije burgers een aangenaam verblijf te verschaffen. Het Koor onzer zangvereeniging moest zelfs in de laatste oogenblikken door treurige familie-omstandigheden nog van zijne trouwste leden missen. Mijne voorspelling werd dus maar al te zeer bewaarheid, dat eene prachtige Kooruitvoering, zoo als in 1872, die zeker in ons land niet overtroffen is geweest, thans niet zou geleverd worden; en toch meen ik, dat ons koor gerust heeft kunnen wedijveren met die plaatsen in ons land, waar in den laatsten tijd muziekfeesten zijn gegeven.

De Sopranen klonken frisch, de Alten hadden krachtiger, de Tenoren talrijker kunnen zijn, en de Bassen... ja, die waren, aangevoerd door den Directeur der Mannenzangvereeniging, den Hr. Anth. J. van Schaick, uitnemend van klank en zeker van intonatie. De donkere wolken, die weinige dagen voor 't feest zoo onheilspellend boven ons zweefden, (ik hield in de week vóór 't feest alleen vijf koor oefeningen) verdwenen gelukkig, voor een groot deel althans. Van waar die wolken kwamen? Niemand heeft dit, zoover ik weet, opgelost, en toch ligt de oorzaak voor de hand. De Mei- of Konings-feesten hadden terecht niet alleen veler harten, maar ook

veler beurzen en veler tijd duchtig in beslag genomen; de Muze moest daaronder lijden. Over beurzen gesproken: algemeen was de klacht over de geldelijke lasten, den leden der M. t. B. d. T. opgelegd. Op de vergadering van 11 Juni is daarover druk gedebatteerd, doch de bepalingen zijn bij 't oude gebleven. Als 't evenwel op de dubbeltjes aankomt, spreken feiten beter dan ellenlange redeneeringen, en een feit is 't, dat bij 't feest vóór twee jaren in hetzelfde locaal met veel gunstiger bepalingen voor de leden, b. v. vrijen toegang op den tweeden feestavond en lageren prijs voor damesbilletten, de totale ontvangst toch hooger geweest is dan nu.

Tegen de keuze van het Oratorium Josua is door sommige Critici geijverd, en een enkele heeft zelfs tusschen de regels doen lezen, alsof ik zelf dit werk met minder ijver en warmte geleid had. Ik zal me hierop niet verdedigen, alleen verzekeren, dat ik mij niet zou hebben laten vinden een werk te dirigeeren, wanneer het zooveel verouderds en zooveel pruikerigs bevatte als sommigen wel meenen. Ik vind integendeel, hoewel ik niet gaarne zooals de Engelschen drie dagen achtereen Händel en nog eens Händel zou genieten, in dit Oratorium, niet alleen in de koren maar ook in vele Aria's zooveel monumentaals, dat ik mij nog lang niet in de rij der verbanners wil scharen. Wat de pruik aanbelangt, ik heb wel uitvoeringen bijgewoond, waar door de levenwekkende opvatting der Solisten deze niet te zien was. Zouden vele Recitatieven in den Josua over 't algemeen niet beweeglijker en dramatischer mogen voorgedragen worden, dan gewoonlijk geschiedt? Ik meen stellig van ja, en daarom liet ik ze op 't jongste feest niet door violoncellen en contrabassen begeleiden, wat op den duur door de lage ligging der akkoorden toch eentonig wordt, maar door een goed vleugelstuk, waardoor tevens aan de zangers de meest mogelijke vrijheid verleend werd; de Hr. Gura alleen heeft op dit punt grootendeels aan mijne verwachting beantwoord. Mijne opvatting zou zeker een inbreuk maken op de meer gebruikelijke traditiën, en hoewel ik mij zelf daaraan waag, kan men dit niet zoo gereedelijk van de Solisten vergen, die trouwens in Recitatieven, als geroutineerde zangers, toch hun eigen weg gaan; het korte samenzijn bij een muziekfeest maakt het ook onmogelijk die zaken grondig te bespreken.

Bij de uitvoering van Beethovens Eroïca-Symfonie, hoe zeer men die ook geprezen heeft, lokte mijne opvatting aanmerkingen uit, die ik verwacht had; omdat ik weet dat enkele mijner collega's hier te lande vooral het tempo van de *Marcia funèbre* aanmerkelijk langzamer nemen. Daardoor gaat het marciale niet alleen verloren, maar komt er vaak een storend oponthoud in de door vele pauzen reeds afgebroken gedachtengang; ik voel deze beweging ook niet anders, en dat na eene, ik zou bijna zeggen, levenslange studie. De ideaalste uitvoering van dit deel, een der dichterlijkste scheppingen van Beethoven, hoorde ik onder Richard Wagner. Zoo moet de componist het zich gedacht hebben; zelfs Wagners grootste tegenstanders waren vol lof over den genialen dirigent. Ik meende dus, met het oog op dit voorbeeld, mijne eigene zienswijze te moeten volgen, onbekommerd de traditiën. Beethoven's reuzenschepping „schlug drein wie das Wetter". Het orkest speelde dan ook met warme ingenomenheid. De eerste violen hadden een machtigen en toch beschaafden klank, hun pianissimo was onbeschrijfelijk schoon, en geen wonder, aan de spits zag men Frans Coenen, C. Coenen, Joseph Cramer, eenige rijen verder, de pensionaires van Z. M. den Koning W. Kes en Henri Petri, die, even als de Cellist A. Bouman, door eene bizondere vergunning van Z. M. ons hunne medewerking mochten schenken. Doch hoe vele namen zou ik te noemen hebben, als ik een ieder wilde vermelden, die tot verheerlijking van Beethovens geest zoo krachtig medewerkte? De Hoornisten: de H.H. W. Schumacher, Lina, en De Vries allen leden van ons orkest, verdienen een bizonderen krans voor het zoo gevaarlijke en toch zoo meesterlijk geblazen Trio in het Scherzo.

Over de kleinere werken van den tweeden dag: 23 Psalm van Hol, waarvan Dr. Gunz de toch niet ondankbare Tenor-aria niet genoeg deed gelden, en Max. Bruch's „schön Ellen" waarin mejufvr. Gips en zelfs Gura, die op de algem. repetitie voortreffelijk zong, met kleine stem-indispositiën te kampen hadden, zou ik snel kunnen heen stappen; men zou mij evenwel van ondankbaarheid mogen beschuldigen, wanneer ik niet met een woord gewaagde van de bewijzen van toegenegenheid, mij zoo wel in 't openbaar gebracht als gedurende de pauze, toen de dames-leden der zangvereenigingen mij als herinnering aan dit feest een fraai gouden horloge ten geschenke gaven.

Het derde deel van Schumann's Faust, zeker het volmaaktste werk van den grooten toondichter, werd trots ééne algemeene en nog wel korte repetitie goed uitgevoerd. Op weinige opvallende menschelijke zwakheden, als het wegblijven van eene gewichtige Hoornnoot, eene onoplettendheid van den Tenoor-trombonist, zou ik kunnen wijzen, trouwens nog meer kunnen verklappen dan den scherpsten Criticus ter oore gekomen is; die dubbelzinnige rol van dirigent en muzikale dwarskijker lacht mij evenwel weinig toe, en zou mij zeker niet veel dank aanbrengen. Daarom wil ik er mij in verheugen, dat Schumann's geniale schepping op eene waardige wijze ter uitvoering kwam, dank zij de liefdevolle toewijding van koor en orkest en de solisten de dames Gips, Collin Tobisch, en de Heeren Gunz en Gura. Bij de laatsten sloot zich op treffelijke wijze de Heer Van der Wens uit Rotterdam aan. De dames Lamleth, Van Lier, Roothaan, Dusault en De Brauw vervulden de kleinere, niet allen even dankbare Solopartijen.

Als muzikaal nagerecht (dessert) had er op den derden dag, 14 Juni, te één ure eene uitvoering van kamermuziek plaats. Deze bescheiden titel had zeker bij het ten gehoore gebrachte beter gevoegd, dan de muzikale benaming van kunstenaars-concert er door het hoofdbestuur der M. aangegeven. De beperkte geldmiddelen (*f* 6000 crediet) verloofden ons niet op dien derden dag een orkest te hebben; de boven besproken Mei-feesten maakten het onmogelijk, om het koor met Rubinstein's Requiem für Mignon nogmaals in 't vuur te brengen; en zoo bleef er niets over dan een programma in den geest, zooals het was saamgesteld, hoofdzakelijk bestaande uit eene reeks van Liederen, waaronder voortreffelijke van Rubinstein, Schumann en Robert Franz, afgewisseld door een pianoquartet van Franz Coenen, viool-solo van C. Coenen, en piano stukken door Louis Coenen, pensionaire van Z. M. den Koning. Daar ik op den gelukkigen inval kwam (dit is geen woord van mijne vinding),

Schumanns weinig gekende en toch zoo schoone Spanische Liebeslieder voor vier Solo-stemmen met vierhandige piano-begeleiding op 't programma als eindnommer te plaatsen, verkreeg de bonte rij van zoo vele kleine toondichten een meer bevredigend slot.

Haarlem is, bij loting met 's Gravenhage, aangewezen voor de in 't volgende jaar te houden 46ste Algem. Vergadering en het daaraan verbonden driedaagsche of tweedaagsche muziekfeest met appendix. Moge de zuster-afdeeling daarbij die medewerking ondervinden, voor 't welslagen zoo zeer noodig, doch die ons bij deze gelegenheid minder gretig geschonken is.

Utrecht,
7 Juli.

RICHARD HOL.

DE ONDER-VOORZITTER DER RIJKS-ADVIZEURS EN DE JACOBIKERK TE UTRECHT.

Naar aanleiding van 't meêgedeelde omtrent de gedenkteekenen in de Jacobikerk te Utrecht zendt ons de secretaris der advizeerende Commissie een schrijven, waarin hij zegt de verwijtingen te betreuren, den onder-voorzitter dier Commissie gedaan, en, meenende, dat zij uit een minjuiste opvatting van de taak der Rijks-Advizeurs voortvloeyen, verder het volgende meldt:

„De Advizeurs hebben aan de Regeering adviezen te geven, omtrent alle belangen die de monumenten onzer historie of onzer kunst raken.

Dit kunnen zij ook ongevraagd doen, in dien zin dat zij niet behoeven af te wachten, dat de Regeering een advies vrage. Maar daaruit volgt volstrekt niet, dat de Advizeurs aan de Regeering het geven van een subsidie zouden moeten aanraden ten behoeve van een wetenschappelijke onderneming, die zoodanige ondersteuning niet gevraagd heeft. Zoolang Dr. Pleyte, op welke wijze ook, zonder Rijks hulp zijn werk kon uitgeven, is er geen reden voor de Advizeurs om ongevraagd hem die hulp op te dringen. Men mag het juist een verblijdend verschijnsel noemen, dat het Provinciaal Utrechtsch genootschap de noodige gelden heeft toegestaan tot het uitgeven van Utrechtsche oudheden, en het ware te wenschen dat vooral in ons land de bijzondere genootschappen steeds ten behoeve van de monumenten hunner localiteit evenveel belangstelling, evenveel geest van initiatief getoond, evenveel zorg en geld besteed hadden.

Ik acht de Advizeurs geroepen om, waar dit werkelijk noodig is, de Regeering te raden, onbekrompen te helpen en tevens van zulk een ondersteuning steeds gebruik te maken, om overal de sluimerende belangstelling in de monumenten op te wekken, door te trachten naast de Rijkshulp ook locale bijdragen te verkrijgen. Maar het zou voor de zaak, die wij wenschen te redden, doodelijk wezen, wanneer de Regeering ook daar waar — gelijk te Utrecht — partikuliere krachten wisten te helpen, elk initiatief overbodig maakte, door met kwistige hand ongevraagde subsidiën uit te keeren.

De Vice-President der Advizeurs heeft dus te Utrecht zeer juist de beginselen weergegeven, die door het geheele college gedeeld worden, en die ik voor zeer heilzaam houd.

Met recht mocht hij niettemin verklaren, dat op de Jacobikerk de aandacht der Advizeurs gevestigd was; want niet alleen hadden deze van de uitgave der muurschilderingen kennis gekregen, maar ook van de allerbetreurenswaardigste plannen tot inwendige verbouwing.... en verknoeying dier kerk, plannen waaraan reeds een begin van uitvoering gegeven is.

Dat de Vice-President iets goeds gedaan zou hebben, wanneer hij de Leidsche Regeering had afgebracht van het voornemen tot slooping der Hoogewoerdspoort, is waar. Ieder die dat verkregen had, zou iets goeds hebben verricht. Maar er is geen reden om het mislukken van een poging tot behoud te brengen op rekening van hem die de poging deed. En de ware oorzaak van het Leidsch schandaal [1] moet enkel gezocht worden in de onartistieke ontwikkeling der Leidenaars. Dat in een stad, die men gaarne het Nederlandsch Atheen noemt, en die een vijftigtal gewone en buitengewone HoogGeleerden en een dertigtal ZeerGeleerden en Geleerden, en 6 tot 800 aspirant-geleerden telt; dat men daar, tegen het dringend advies van het uit artistieke en historische specialiteiten bestaand college van Advizeurs in, een monument sloopt, bewijst, dat de daar opgehoopte beschaving eenzijdig wetenschappelijk is, dat er artistieke kennis geheel ontbreekt; een onvolkomen beschaving dus. Deze eenzijdigheid en deze gebrekkigheid zijn in Nederland algemeen. Ook die andere Akademiestad, Utrecht, bewijst het. Ook daar zijn talrijke geleerden: en desniettemin zijn en worden al de Utrechtsche monumenten op de meest noodlottige wijze bedorven en gehavend, zonder dat iemand het opmerkt, zonder dat iemand er tegen schreeuwt.

De fout ligt derhalve in onze eenzijdige beschaving, een vrucht van onze eenzijdige opvoeding. Het gaat niet aan, de schuld te werpen op de enkelen in den lande, die nu en dan in de woestijn preeken: en allerminst op den Vice-President der Advizeurs, die juist te Leiden dertig jaren lang de eenige is geweest die zijn stem tegen Vandalisme en tegen Poortslooperij onvermoeid heeft doen hooren".

(Gaarne geven wij natuurlijk aan 't verzoek tot plaatsing dezer regelen gehoor, doch vermogen tot ons leedwezen niet in te zien, dat daardoor de houding van den onder-voorzitter te Utrecht verantwoord zou zijn. Door de aanvraag om een subsidie bij het Genootschap, en kennisneming van den minvoordeeligen stand der kas van dat Genootschap, was het hem gebleken, dat hulp van elders dringend vereischt werd, en had hij dus, daarop nadrukkelijk opmerkzaam gemaakt, niet mogen volharden bij zijn aandrang, van dat Genootschap geldelijke offers te vergen, die er krachten van te boven gingen, in plaats van bereidvaardig te verklaren, dat hij, *in dezen stand van zaken*, den bijstand der Re-

[1] Dit Vandalisme is een schandaal te noemen, omdat zonder eenige schaamte de slooping is voorbereid en beslist. Eerst heeft men stelselmatig jaren lang geen cent tot onderhoud der poort uitgegeven. Nu heette het dat tot herstel van Zijl- *en* Hoogewoerdspoort te zamen *f* 1500 zou noodig zijn; doch gedurende de discussiën die tot de slooping leidden, steeg in den mond van Mr. Stoffels dit Cijfer *voor de Hoogewoerdspoort alleen* tot *f* 2000. En terwijl hier de armoede der Gemeente Leiden een bezwaar scheen voor de instandhouding van het monument, werden in één adem *f* 4000 uitgetrokken om feest te vieren in October, om mast te klimmen, zak te loopen, en muziek te maken! Had men de helft uitgegeven om een mooi monument te bewaren, dan had men meer bij gedragen tot beschaving en ontwikkeling van Leidens inboorlingen, die nu ten koste van *f* 4000 tot het orberen van jenever aangevuurd zullen worden.

geering zou inroepen. Wat de leidsche zaak aangaat. meenen wij, dat het wat stout gesproken is, hem den *eenige* te noemen, die zich dertig jaar lang in dat Vandalen-Atheen tegen Vandalisme verzet zou hebben, en blijven wij in elk geval zijn gemis aan zedelijken invloed op zijne poortsloopende stadgenooten betreuren. Wat daaraan misdaan zou zijn, vermogen wij niet in te zien. Over de zaak zelve hebben wij genoeg van onze instemming met de antivandaalsche beginselen der Commissie en haar Secretaris doen blijken.)

VONDEL EN BRANDT.

Met de in 't vorige nommer behandelde vraag ging tot heden een andere steeds hand aan hand: hoe was de verhouding tusschen *Brandt* en *Vondel*, en welk is het „*geschil*", waarvan Brandt op bl. 106 van Vondels Leven melding maakt? Indien Oudaen werkelijk de schrijver der voorrede is geweest, dan heeft deze vraag weinig of niets meer te maken met die voorrede. Toch blijft de vraag belangrijk. De volgende plaats kan dienst doen bij het onderzoek naar gemelde verhouding kort na het overlijden van Hooft. Zij wordt gevonden op bl. 274 der „Gedichten van G. Brandt de Jonge, verzamelt en uitgegeven door N. B. A. Rotterdam 1649", en is getrokken uit de in dezen bundel opgenomen „Inleydinge" voor de vertooningen bij gelegenheid van de Munstersche vrede; deze inleiding werd geschreven 6 Nov. 1648:

„De doot van den Drost beneemt de Hollandtsche „letterwijsheit haar aanzienlijxste glans en achtbaarheit.

. . . .

„Vondel is nu wel d'eenige, die noch lust heeft, om zijn vernuft in de Duitsche Dichtkonst te oeffenen; maar het veranderen van Godsdienst en 't aanhangen der Roomsche „zeden en Pausschelijke inzettingen maakt zijne gedichten bij de gemeenten onaangenaam. Zijn Peter „en Pauwels zijn te Roomsch, en d'Altaergeheimenissen „niet gedicht om het tooneel te dienen. De Hollandtsche Poëzy was al voor eenige jaren op haar hoogste „trap gesteegen; want dat de Schouwburg een andren „*Hooft*, of andre *Vondels* verwacht, is twee Maroos „in een tijdt begeeren; al wat nu nog dichten wil, mach „nu wanhoopen *om Hooft, ja Vondel* op duizendt passen te genaaken.

Men ziet Brandt acht in 1648 *Vondel* minder dan *Hooft;* toch kan uit deze woorden m. i. niet worden opgemaakt, dat de verwijdering tusschen Vondel en Brandt reeds toen had plaats gehad. Dit moet in ieder geval geschied zijn na 1652, toen Vondel nog een gedicht op Brandts bruid vervaardigde.

Kan het geschil ook samen hangen met de Luciferbeweging? *Brandt was tijdens het ten tooneele voeren van den Lucifer* (Febr. 1654) *regent van den Schouwburg* [1]. Zijne ambtgenooten waren: *G. Fonteyn*, *Mr. P. van de Gracht*, *Cornelis Wittenoom*, JAN VOS en *Mr. D. Vennekool* (vgl. Wybrands het Amst: tooneel bl. 228). Had Brandt in den strijd over den Lucifer (die na twee voorstellingen van het tooneel werd geweerd) wellicht niet genoegzaam partij gekozen voor Vondel? Zelfs een lijdelijk aanzien van de hatelijkheden zijner oude vijanden, de predikanten, kan voor Vondel genoegzame reden zijn geweest, om met Brandt te breken. „De verscheidenheit van godtsdienst" toch had reeds verkoeling te weeg gebracht (Vondels Leven bl. 106). De wijze waarop Brandt over Vondels „*Tooneelschilt*" spreekt (t. a. p. bl. 77), en hetgeen hij zegt omtrent Vondels repliek aan de predikanten in het bericht van den Salmoneus (t. a. p. bl. 78) brengt deze gissing tot waarschijnlijkheid.

Misschien ontstonden ook tijdens de Luciferbeweging de standjes tusschen *Brandt* en *Jan Vos* (vgl. Penon bl. 200). Deze laatste toch zal, hoe men ook verder over zijne beweerde „nijdigheit" tegen Vondel moge denken, den Lucifer niet van het tooneel hebben willen weren; hij had de vertooningen samengesteld en een gedicht op de titelprent geschreven (v. L. VI. 311). Daarenboven haatte hij Cromwell, tegen wien men in Vondels dagen meende, dat de Lucifer geschreven was (v. L. VI. 341). Dat de regent *P. van de Gracht* andere gevoelens voor den protector koesterde, en dat *Gerrit Fonteyn* niet tot de vrienden van *Jan Vos* behoorde, kan, indien het noodig is. misschien worden aangetoond na nauwkeurige lezing der puntdichten van den „dichter-glazenmaker", zooals v. Lennep hem bij voorkeur noemt.

Amst. 26/6. 74. A. D. DE VRIES. Az.

[1] Dit schijnt niet te rijmen met de mededeeling van Dr. Loeff e. a., dat Brandt reeds in 1652 predikant te Nieuwkoop was. De Hr Wybrands heeft zijne opgave der regenten echter volgens de officieele stukken samengesteld.

(Intusschen valt er aan de juistheid dier mededeeling en der nieuwkoopsche dagteekening niet te twijfelen, en zal dus wellicht Brandts vader, en niet hij zelf, de bedoelde regent zijn. v. VL.)

NIET **OUDAEN**, MAAR **BRANDT**.

Al ben ik een kind der dagen „van matheid en teruggang, toen met de Bourbons, in Frankrijk en Spanje," gelijk de Heer Aart Admiraal in No. 13 van den *Kunstbode* zich krachtig uitdrukt, „dwinglandij en menschenhaat, leugen en schijnheiligheid ten troon zaten", — ik zal toch de vrijheid nemen niet Karel den Xe te verdedigen — de aanval is te hartstochtelijk — maar Joachim Oudaen, die in het zelfde nommer van den *Kunstbode* beschuldigd wordt de bekende Voor-reden tot het *tweede deel* van Vondels *Poesy* (in 12°) te hebben geschreven. Veel aangenamer ware mij, dat niet de welmeenende Gerrit Brandt, maar de korzelige Joachim Franszoon als schrijver van die voorreden in onze lettergeschiedenis kon blijven opgeteekend; ik zoû ook gaarne den liefdevollen ijver van den Heer De Vries Az. de voldoening gelaten hebben van dit maal, tegenover mij en anderen, eene juiste konjektuur te hebben gemaakt: maar — de waarheid bovenal! wij zijn aan de dagen van „leugen en schijnheiligheid" ontworsteld.

Ik zal niet op nieuw de twee reeksen van schrijvers noemen, die, sedert Van Lenneps gelukkige gissing, zich voor en tegen de stelling verklaard hebben, dat de **P** onder de Voorreden Geeraardt Brandt moet aanduiden of liever verbergen.

Het is den Heer De Vries niet genoeg Oudaen, die in 1647 druk bezig was met zijne numismatische liefhebberij, te beschuldigen de jongeling te zijn, die van

Vondel, op verkeerd aanbrengen, „bekeven", zich had willen wreken door eene nalezing op Vondels dichtakker in te stellen, die hem leiden mocht tot het schrijven van de bekende Voorreden; de goede, edele, bedaagde Scriverius, Vondels oude vriend, zoû Oudaen, dien hij een poosjen in huis genomen had, de hoofdletter van zijn doopnaam hebben geleend, om daarmeê die Voorreden te parafeeren en, als 't ware, de verandwoordelijkheid op zich te nemen! Dat gaat veel te ver. Maar wij hebben tegen dit exces onze argumenten niet te keeren.

Er is niets van bekend, dat Oudaen met Vondel te dier tijd ooit in aanraking is geweest, veel minder, dat hij door hem bekeven had kunnen worden. De Heer De Vries verzekert, dat Oudaens *Johanna Gray*, in 1648 verschenen, tegen Vondels *Maria Stuart* gericht was, en dat Oudaen, in zijne *Lijkgedachtenis* van Vondel, om die reden het uitgeven der *Johanna Gray* betreurd heeft. Van dit laatste is er echter, als het zonder onbeleefdheid gezegd kan worden, niets aan. Oudaen heeft later *Johanna Gray* en *Konradijn* verworpen *als kintsche Treurspelen*, maar volstrekt niet om dat hij in *Johanna Gray* een tegenstuk van Vondels tragœdie heeft willen leveren. Het is waar, dat de keus van het onderwerp en inrichting van den titel aan een *pendant* doen denken; 't is ook waar, dat een later uitgever Oudaen de bedoeling toeschrijft, die de Hr De Vries insgelijks gedenkt. Maar Oudaen komt er, zoo ver ik weet, nergends voor uit.

De stijl der Voorreden is, schoon wat hoofdiaansch, veel te duidelijk, veel te ongewrongen, dan dat Oudaen, de bewonderaar van Spieghel, hier de pen zoû gevoerd hebben. Het is Brandt; Brandt, die, als hij zich door den eenen boekverkooper het schrijven der Historie van Enkhuyzen kon laten opdragen, toen hij reeds een man van naam was, allicht als jeugdig liefhebber der Nederl. Dichtkunst het oppermanswerk verrichten kon, dat in het verzamelen van Vondels onvervoogde vaerzen was gelegen, en, als een echt autodidakt, zonder *kennis* van de oude talen, zoo wat Latijn in zijne Voorreden kon vervlechten; vooral indien Pieter de Groot er meê gekompromitteerd moest worden, en aan Barlœus, den gewenschten schoonvader, een bewijs van aanleg en vatbaarheid gegeven. Brandt zat, ten jare 1647, tot over de ooren in Hooft, daarom kon hij, in dat jaar, zoo'n fraaye „Lykreeden" zonder wanschikkelijkheid op hem toepassen. En wat is nu wel de meest charakteristieke passaadje in de gezegde Voorreden? 't Is die, waar Brandt betreurt, dat Vondel doet, wat Hooft zoo zeer wraakte: namelijk kontrovèrs voeren. Neen, weet gij, voor welke mannen Gerritjen Brandt sympathie heeft? Voor de edele gemoederen, die uit vredelievendheid samensmelting van het onvereenigbare mogelijk rekenen: „naamelyk de luiden, die veel van 't oude voor „overgeloof, veel van 't nieuwe voor neuswijs aanziende „en scheuring uit scheuring spruiten, geirne tussen bei- „de heen, met grondtpunten alleenlyck, den wegh der „waarheit gebaakt hebben." Deze woorden uit het 2e Boek der *Ned. Historien* van den Drost van Muyden (Ed. 1677, bl. 47) zijn Brandt, van dat hij ze het eerst gelezen heeft, diep in het goede hart gedrongen, en daarom worden ze in de genoemde Voorreden Vondel te gemoet gevoerd. Vondel hakt er maar op in; maar die zóo deden, dat waren nog eens menschen! Ja, Brandt was door deze stralen van „d' opgaande zon der Hollantsche letterwijsheit" dusdanig getroffen, dat hij ze nog *twee-maal* heeft aangehaald, of eigenlijk in zijne opstellen versmolten. Op bl. 261 van het 1e deel des 2n druks zijner *Historie der Reformatie* zegt hij Hooft, die ze op F. Bauduin en George Cassander had laten slaan, de zelfde woorden weder letterlijk na; en bovendien zegt Brandt onder 't portret van Cassander, het volgende, geteekend G. B.:

......'k zagh veel van 't oudt voor waan-
Voor wan- voor by-geloof, van 't nieuw voor neuswijs (aan.
Uit scheuring, scheuring sproot. Hier tradt ik tusschen (beiden,
Grondtpunten zijn alleen de baakens, die ons leiden."

Het zoû al heel verwonderlijk wezen, dat én Oudaen én Brandt zich zoo ontzaglijk in die plaats van Hooft verkneukeld hadden! 't Ligt in tegendeel geheel op Brandts weg (hij had geen last van te veel fantazie), om zoo'n Drostelijk banket den lezer tot drie maal, en als ongemerkt, op te disschen [1].

Dat Vondel nooit den rechten man (van die Voorreden) heeft kunnen uitvinden, bewijst voldoende (daar hebben de Heeren G. M. C. Loeff en G. Penon [2] wel gelijk aan), dat *hiervan* tusschen hem en Brandt geene verwijdering dagteekenen kon. 't Blijkt zelfs niet, dat Brandt ooit aan Vondel gezegd heeft: „Dat voorredentjen was van my"; dat staat nergends: wel, dat de schrijver, tot meer jaren gekomen, aan Vondel „betuight heeft hoe leedt hem was, dat hy zulk een „vermaarden man zoo schendig hadt doorgestreken". Als Brandt gezegd heeft: „Heer Vondel, gy zijt des niet kundig, wie u toen in die Rotterdamsche Voorreden zoo schendig heeft doorgestreken; maar laat my u zeggen, dat het den nu tot zijne jaren gekomen krabbelaar zeer leedt is" — dan is dit præcies wat de beschroomde man er aan 't publiek van heeft meêgedeeld. Dan zal de oude Vondel geandwoord hebben, „my stond voor dat die pijl uit Schiedam kwam..." daarop zal Brandt een kleur hebben gekregen en geandwoord: „nu ja, de stad Schiedam,... maar geen drukker noch boekverkooper staat op den titel". Van Vondel trouwens zijn er wel méer boeken verschenen met vermelding van plaatsen, die ze nooit gezien hadden. Ik, voor mij, ben bijna overtuigd, dat de Rotterdamsche boekverkooper Næranus, die in 1649 Gerrits eigen gedichten ter perse leî, dat taakjen der uitgave met een Schiedamsch opschriftjen voor zijne rekening genomen heeft.

Deze meening wordt bijna zekerheid, wanneer men den druk van het *quasi*-Schiedamsche boekjen en dien van den Rotterd. bundel vergelijkt. De letter van Brandts *Gedichten* is gedeeltelijk de zelfde, die voor Vondels *Poesy* (2e D.) gediend had; ja het titelcieraad is, in de beide bundels uit de zelfde eikeltjens en krullen samengesteld! De eikeltjens worden her-

[1] Dit is inderdaad een niet onbelangrijk inwendig bewijs. Nog sterker echter, en alles afdoend bijna, is het tot mijn verwondering door niemand nog aangehaald feit, dat P. een zinsnede uit een brief overneemt, in April 1645 door Hooft aan Van Baerle geschreven (zie Hoofts *Brieven* IV. bl. 182: „my deert des mans", enz.) en door Van Baerle dus zeker aan Brandt meêgedeeld. V. VL.

[2] *De Ned. Kgeschiedschr. G. B.* bl. 133; *Hist. en bibl. besch. v. Vondels Hekeldichten*, bl. 182.

haald boven de Voorreden van Brandts bundel, de krullen boven die van Vondels 2e deel. Het is dus niet lichtvaardig, tot beter onderricht, het er voor te houden, dat Brandt & Vondels 2e deel bij Næranus „op 't Steyger in den Boekbinder" te Rotterdam heeft ter perse bezorgd, en dus allicht, door de waarheid overheerd, later van eene Rotterdamsche, in plaats van Schiedamsche uitgave spreken kon, gelijk hij gedaan heeft.

En dus alweêr — tot op 't ontsteken van meer licht (wat de Heeren Loeff, Penon, Matthes en De Vries Az. ook gemeend mogen hebben!) blijft Brandt de man der *Voor-reden*. Trouwens: hij heeft, al was het ook nameloos, zoo veel goeds voor Vondel gedaan, dat hij misschien nog 't best dien last kan dragen.

13 Juli 1874. J. A. A. Th.

EEN LAATST, MAAR BESLISSEND WOORD OVER JACOB VAN CAMPEN.

De twijfel aangaande Jacob van Campen's bouwheerschap van den Amst. Schouwburg (1665—1772) behoeft niet langer te bestaan. Een aandachtige lezing van Andreas Pels' *Gebruik en misbruik des Tooneels* verschaft het langgewenschte licht.

De schouwburg van 1665 was de vertimmerde van 1637. De grootste verandering was het Italiaansche tooneel, en Jan Vos spreekt in zijn inwijdingstuk ook voortdurend van het *nieuwe Tooneel* en slechts zelden van den *nieuwen Schouwburg*. De vertimmering was niet voor alles een verbetering, maar een verergering. Het werk was niet in handen gesteld van „kunstenaars die 't werk verstonden". Pels was van gedachten, dat het ongeschikte gebouw door geen veranderen meer te verhelpen was. Hij spreekt zijn gevoelen aldus uit over „het kwaalijk en onnodig verplaatsen van het oude tooneel enz. in het jaar 1665 misbouwd, naderhand verbeterd" (G. en M. d. T. bl. 62):

Wie twijffelt, kan aan hen de waarheid ligt bevraagen,
Die tot Regenten van den Schouwburg zijn gesteld,
Hoe groot een arbeid zy aanwendden, hoe veel geld
Zy wilden geeven. Het Tooneel misbouwd voor deezen
Zal nimmer zijn in staat gelijk 't behoort te weezen.
Maar zo zy 't sloopten tot den grond toe in 't geheel,
Het waar' hen kleene kunst, een prijs'lijk nieuw tooneel
Te bouwen. Al wie hun verbe't'ren echter lastert,
Toont zich van red'lijkheid en reden vrij verbasterd.

En op een andere plaats is Pels' oordeel niet zachter. Op blz. 17 van genoemd werkje, prijst hij den schouwburg van Nicolaas van Campen, om dien van 1665 af te keuren:

Schoon dit Gebouw niet lang is in dien stand gebleeven,
Maar door al te ijverige onkunde, en *onbedreeven*
Opzieners, om het onbeweegelijk tooneel
Te doen beweegen, en Italië in dat deel
Te volgen, met zeer groote onkosten is vertimmerd,
En niet verbeterd, maar erbarmelijk verslimmerd;
Daar met het vierde deel van dat verspilde geld
De Schouwburg, *waar 't bewind aan Kunstenaars* gesteld,
Die 't werk verstonden, viermaal beter was te bouwen
Zo wel voor 't speelen, als voor 't hooren, en beschouwen,
Met stoffen, als onnut verworpen toen ter tijd,
Die nu noch door haar kunst, de onweetendheid ten spijt,
Hoewel 't maar brokken zijn getoogen uit het duister,
Het hedendaagsch Tooneel nochtans een grooten luister
Bijzetten, en ons klaar doen zien, hoe *'t oud gebouw*
Waar 't nog in staat, dit nieuw verre overtreffen zou.

Hieruit laat zich nu het volgende afleiden. Een bepaalde bouwmeester was er bij de verbouwing van „schouwplaats en tooneel" niet: misschien geschiedde alles onder aangeven en toezicht van Jan Vos.

Behalve het poortjen aan den ingang bleef ook het oude gebouw in wezen, en de naam van Nicolaas van Campen er rechtens aan verbonden: het nieuwe tooneel stond in het oude gebouw.

Door omstandigheden, in het vierde nommer van dit blad genoemd, werd de naam van Nicolaas met dien van Jacob verwisseld, niet door stedebeschrijvers, of hen, die tijdens de verandering leefden, maar door latere auteurs van pamfletten en bijschriften. Ten onrechte heeft de heer Wybrands deze dwaling, zonder eenig afdoend bewijs, in spijt van veler twijfel trachten te bestendigen. Mijns inziens moet nu echter overtuigend gebleken zijn, dat Jacob van Campen niet de *bouwmeester* of *ontwerper* geweest is. De regenten hebben zich zelf die hoedanigheid toegekend, en van daar dat er in het archief van het weeshuis — volgens Wybrands eigen verzekering — niets van een bouwheer te vinden is [1]. —

Amsterdam,
4 Juli 1874. J. H. Rössing.

DE NIEUW ONTDEKTE ECHO TE SCHEVENINGEN.

Bedoelde echo (polysyllabique), bestaande uit vijf *Syllaben* of vijf *reflectiën*, bevindt zich tusschen het vlak of den voorgevel (landzijde) van het *Oranje Hotel*, en den kap van de *chalet* in de tegenovergestelde richting op het dáár aanwezige hooge duin.

Van uit de as-lijn aldaar gemeten, is de lengte-afstand van vlak tot vlak ruim 180 ned. el, zijnde de nauwkeurige afstand van uit het *procencium* (plaats van toonverwekking) tot het punt, waar zich het *focus* (brandpunt der toonreflectie) bevindt.

Terwijl de hierboven genoemde as-lijn nauwkeurig moet worden vastgesteld, zonder vóór- of achterwaartsche of zijlingsche beweging, is het een uitgemaakte zaak, dat deze echo haar kracht en duidelijkheid bezit in één bepaald focus, welk punt „bij nachtelijke stilte" proefondervindelijk duidelijk is waar te nemen en aan te geven.

Wat nu betreft het resultaat der afstands-meting (zijnde 180 ned. el) komt dit vrij wel overeen met de algemeene becijfering, aangaande die van de geluidvoortplanting in de vrije lucht; die algemeene maatstaf is 340 of 342 el in den tijd van ééne seconde.

1 Op de vraag van Wybrands naar den *donkeren hoek*, diene het volgende. Bij de vertimmering, eenigen tijd voor den brand, stelde men vast, het tooneel zoo te maken, dat zijn middellijn in het verlengde van den bak viel. Hierdoor kreeg men „een ruyme gang na alle de Loges en galderyen, en dezelve kunnen nog ter weêrzeyden omtrent 2 à 2½ voet terug, waardoor het inwendige een ruymer, lugter en groter aanzien bekomt, en de bak, die anders zeer irregulier was, eensdeels in plaatsing der banken, ten 2e. in staanplaatsen, die na de zijde van den ingang of deur bekrompen en vol was, waardoor de communicatie na en van de zitplaatsen altoos zeer difficiel wierd gemaakt, aan de andere zijde, *een scheven ruymen donkeren hoek*, daar geen gebruik van kon gemaakt worden, zig bevond, nu regulier, en overal even goed voor de aanschouwers komt te worden", enz.

Besoigneboek 1765 — 1770 f° 100 (Rapport op de Memorie der Regenten van den Schouwburg).

Wind, meerdere of mindere vochtige of drooge luchtgesteldheid, en meer andere toestanden hebben nochtans veel invloed op het vermeerderen of het verminderen van het voortplantings-vermogen, alsmede op het meerder of minder helder en duidelijk klinken van den toon. Aangenomen nu, dat de snelheidsvoortplanting (bij drooge lucht) is 342 el, en dat de 5 syllaben in éene seconde waargenomen worden, dan kunnen we besluiten, dat de berekening vrij nauwkeurig uitkomt.

Bij het waarnemen van een Echo moet het geluid tweemaal den weg of afstand afleggen; het gaan en terugkomen, alzoo 180 ellen tweemaal, geeft 360 el. Van daar dan ook het verschijnsel, dat bij de minste afwijking uit de positieve as-lijn de reflectiën aanmerkelijk verzwakken.

Wat betreft de ligging en hoogtestanden van het punt der toonverwekking uit, daaromtrent valt te constateeren:

Het *perron* of *trottoir* van het hoofdgebouw (Oranje Hotel) zijnde het punt van reflectie, ligt circa 4½ el beneden den horizont. In verhouding tot het vlaktepunt der toonverwekking, ligt dit laatste vlak 2-80 duim hooger, terwijl de vallei (tusschen de beide vlakken liggende) als diepste punt een verval oplevert van 9 ned. el 60 duim; en juist door de verschillende hoogtestanden van de in deze kleine vallei liggende duinen ontstaat de mogelijkheid van een 5 lettergrepige echo te verkrijgen.

In de vallei zelve, tegen de koppen der verhevenheden, kan men, nauwkeurig toehoorende, tevens de echo zeer schoon waarnemen; doch hoe dichter men nadert tot het hoofdgebouw, des te meer verminderen de getallen der syllaben, hetgeen een natuurlijk gevolg is van de tegenstand- of reflectiepunten, die men in dat geval achter zich laat liggen.

Bij drooge lucht en stil weder is deze echo uitstekend — bij vochtige lucht en zijdelingschen sterken wind is zij minder duidelijk — en minder snelaansprekend.

's Gravenhage, Juny 1874. L. J. LEFÈBRE.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Te Amsterdam is den 26en Juny l. l. op de Oosterbegraafplaats door de leerlingen en vrienden van wijlen den schilder P. F. Greive een gedenkteeken voor dezen onthuld, waarbij de voorzitter van *Arti et Amicitiae*, Lingeman, een korte maar hartelijke toespraak hield. Een fraaye zerk met vier bronzen ringen op de hoeken en rustende op een verhoogde plint dekt het graf, en toont een ingehouwen medaljon, waarin palet en lauwerkrans, met het onderschrift: *Aan P. F. Greive zijne leerlingen en vrienden.* Obiit, 4 Oct. 1872. Aan 't westeinde verheft zich een streng geprofileerde grafsteen, met Greive's treffend gelijkend bostbeeld in *basrelief*. De gedenksteen zelf is van graniet en door den architekt J. L. Springer ontworpen; het bronzen borstbeeld van den heer Stracké. Roerend was de indruk bij 't wegvallen van 't omhulsel door 't beeld huns meesters en vriends op de aanwezigen gemaakt, welken de heer J. C. Greive met bewogen stem zijn dank uitte voor de hulde, der nagedachtenis aan zijn oom gebracht.

De antwerpsche Kamer de Olijftak heeft tegen haar vergadering van 16 en 17 Augustus een prijskamp uitgeschreven voor dicht en proza. Antwoorden daarop moeten vóór 3 Augustus a. s. bij haar voorzitter J. de Geyter (op de Meir) worden ingezonden, ongeteekend en met gesloten briefjes, den naam der beantwoorders inhoudende met de door hen gekozen kenspreuk, die tevens hun stukken kenmerken moet. Voor dicht is een Werkmans-, Zeemans-, Gezelschaps-, Volks-, en Minnelied, voor proza een levensschets voor 't volk van Marnix van St. Aldegonde de stof; de prijs, een verguld zilveren eerepenning.

De beminlijke humorist Fritz Reuter is Zondag, den 12en dezer, op zijn woonplaats Eisenach, plotseling aan een beroerte overleden.

Den 24en der vorige maand is te Neurenberg het standbeeld van Hans Sachs onthuld, welks opvatting en uitvoering beide evenzeer geroemd worden, en dat door den beeldhouwer Krausser gewrocht werd, zelf helaas nog vóór de oprichting overleden. Op de markt der stad werd bij deze gelegenheid Hans Sachs lustig Vastenavondspel *Das Narrenschneiden* door ettelijke gildebroeders in overeenkomstige kleedij opgevoerd; plechtige gilde-optochten werden gehouden, en tal van natuurlijke en zilveren lauwer- en eikekransen, uit de schoenmakers-vereenigingen van verschillende duitsche steden, aan den voet van 't beeld neêrgelegd.

De bekende geschiedvorscher der vlaamsche schilderkunst James Weale heeft dezer dagen te Rysel bevonden, dat Johan van Eyck, na in Mei 1425 in dienst van Hertog Filips van Borgondiën gekomen te zijn, van dien dag af tot Augustus in Brugge verbleef, doch daarop met pak en zak naar Rysel verhuisde, waar hij zijn intrek nam bij Michiel Ravary, schrijver aan 't kasteel, bij wien hij drie jaar, tot midzomer 1428, bleef wonen. Daar de kapel van den Hertog in dien tijd hersteld werd, is de schilder waarschijnlijk tot opluistering daarvan werkzaam geweest.

Te Manchester zal een standbeeld van Cromwell worden opgericht, waarvan de ontwerping aan den Heer Noble is opgedragen, en dat die stad door de vrouw van den alderman Heyward ten geschenke zal worden gegeven.

De verkoop, waarmeê de *fresco's* van Giotto te Padua bedreigd werden, is gelukkig door de omstandigheid verijdeld, dat de kapel der Scrovegni, waarin zij voorkomen, verklaard is geen bijzonder, maar openbaar stedelijk eigendom te zijn. In dien zin is door de Congregatie voor bisschoppelijke en ordens-aangelegenheden beslist. —

Bij de opdelvingen in 't Colossæum te Rome zijn in de vorigen maand belangrijke ontdekkingen gedaan. Vooreerst heeft men de werkelijke diepte van 't tooneel en de hoogte van 't gansche gebouw kunnen bepalen. Bij 't opgraven stiet men in de diepte op het prachtige romeinsche plaveisel, dat den vloer van 't strijdperk vormde. Verder groef men een breeden, welbewaarden onderaardschen gang op, die buiten 't gebouw doorliep, en het waarschijnlijk met een dierenbewaarplaats verbond. De kooyen tot dusver binnen in 't gebouw uitgegraven zijn toch niet zoodanig, dat men er dieren van edeler maaksel en hooge waarde in opsloot; zij zijn daarvoor te nauw, en waren dus zeker slechts voor die van minderen rang en omvang bestemd. Eindelijk zijn ook nog talrijke, ten deele versteende menschenbeenderen opgegraven, en hoopt men nu binnen 't jaar de geheele binnenruimte van 't Collossæum doorvorscht te hebben, waarbij zeker nog wel wat belangrijks gevonden worden zal. Wel werd in vroeger tijden, het grootste deel der standbeelden, enz. die er prijkten, vernield; enkele gedeelten der stad, gelijk bijv. het *Campo Vaccino* zijn met bouwstof uit het Collossæum opgetrokken, en met het marmergruis uit die standbeelden, bij wijze van cement, gemetseld; doch mag men toch hopen, dat niet alles verwoest zal zijn, en nog wel een en ander zal te voorschijn komen.

DRUKFEILEN.

In 't vorige nommer is in 't opstel over een *Tooneelschool* de naam van den bekenden tooneelspeler *Alex. Strakosch* ten onrechte in dien van Strakosin veranderd, even als in de *Berichten en Mededeelingen* het *Stadhuis* van Rysel door een Badhuis vervangen. Lees voorts aan 't slot van die berichten, in plaats van Bouleger, *Boullenger*.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 15. 10 Juli 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.— T. H. DE BEER.— MARCELLUS EMANTS.— J. G. FREDERIKS.— Dr. J. H. GALLÉE.— C. J. GONNET.— J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — R. HOL. — MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN.— J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.— A. S. KOK.—L. J. LEFÈBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT.—Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

DE EMILIA GALOTTI VAN LESSING IN NEDERLAND.

Een paar winters geleden bestonden de Vereenigde amsterdamsche Tooneelisten het waagstuk, LESSINGS *Emilia Galotti* op nieuw op de planken te brengen.

De indruk, dien de opvoering op 't groote publiek maakte, was ongunstig. Niet alleen het publiek echter, ook de kritiek in ons land schijnt nu en dan een rechtmatigen twijfel gekoesterd te hebben omtrent de *Emilia*. De geschiedenis dier kritiek wenschte ik thans eens na te gaan, omdat ik vóór twee jaren in *Het Nederlandsche Tooneel* had voorgesteld, het stuk voor goed van ons *repertoire* te schrappen.

Dezer dagen verschillende kritische geschriften uit de eerste jaren dezer eeuw in handen krijgende, werd het mij mogelijk de geschiedenis van de *Emilia* op ons tooneel na te gaan. Wel mocht het mij niet gelukken, de geschiedenis der kritiek over de opvoering van *Emilia* verder na te sporen, dan tot het jaar 1808; maar die kritiek geeft toevallig een terugblik op vroegere voorstellingen. De als tooneelkundige in zijn tijd bekende BARBAZ geeft, in het eerste deel van zijn tooneelkritiek, getiteld *Amstels Schouwtooneel*, de volgende beoordeeling.

„Men vergunne mij niet uit te weiden over dit onlangs weder opgevoerde stuk: ik gevoel er waarlijk geen moed toe, en nog minder neiging. Dit kluchtig treurspel (kluchtig is het inderdaad, want het heeft weder sterk doen lachen) is wel het zonderlingste hersenvoortbrengsel, 't welk men zich kan verbeelden; en een treurspel, waarin de twistende partijen elkander voor „aap!" uitschelden, is zekerlijk geen voorwerp van kunst, dat een ernstige beoordeeling verdient. Ondertusschen, men behoeft slechts den naam van LESSING te hooren noemen, om te begrijpen, dat er in dat zelfde stuk overvloed van fijn vernuft wordt gevonden; doch het is misbruikt vernuft! waar is hier de natuur? waar het gezond oordeel? waar de goede smaak? Gelijkt dit tooneelstuk meer naar een blij- dan naar een treurspel, zijn ontknooping is wèl afgrijsselijk! Een vader, koelbloedig moordenaar van zijn eigen dochter!...Men kent het diergelijk geval van Virginius, die zijn onteerde dochter om het leven brengt; doch welk een onderscheid in aanleidende oorzaak en omstandigheden! De oude Galotti keelt zijne Emilia in eene binnenkamer, onder vier oogen en een mooi zinnebeeldig praatje, op haar eigen verzoek, en slechts uit vrees, dat zij onteerd zou *kunnen* worden; Virginius, in tegendeel, stoot zijne dochter den dolk in 't hart op de open markt, voor de oogen van het bijéénvergaderde Romeinsche volk, en nadat zij werkelijk *is* gehoond; bovendien, Galotti is een Christen, wiens godsdienst allen moord en eigen wraak verbiedt; in tegendeel is Virginius een Heiden, wiens leer hem veroorloofT zijn geslacht en zichzelven te wreken, een Romein, die, door geestdrift bezield, bewust is, dat gansch Rome het oog op

hem houdt geslagen; en hetgeen hij nimmer in staat zou geweest zijn in 't verborgen te doen, durft hij in het openbaar verrichten, verzekerd van de toejuiching des volks omtrent zijn zoogenaamde heldendaad". Dat het stuk zelfs niet door een uitmuntend personeel gered kon worden, bewijst zeker die kritiek van 1808, waarin alle hulde wordt bewezen aan het spel van Mej. Ziesenis, Mej. Sardet, en de Heeren Snoek, Kamphuyzen, van Hulst, en Rombach.

Een tiental jaren later trachtten eenige geletterde en invloedrijke Amsterdammers het belang van ons Tooneel op nieuw te bevorderen door middel van de kritiek. Op vrij regelmatige tijden, vooral in den beginne, gaven zij een geschrift uit, getiteld *De Tooneelkijker.*

Het is de voornaamste bron, die ons voor de Geschiedenis van ons Tooneel in dien tijd ten dienste staat. Al is niet alles goud in die vrij goed geschreven tooneelverslagen en beoordeelingen, loopende van 1815 tot 1819 (vier deelen), en al kunnen zij moeilijk een vergelijking doorstaan met LESSINGS *Hamburgische Dramaturgie*, toch bevatten zij gezonde en gegronde kritiek.

Voor zoo ver bekend, werd het tijdschrift, dat een strenge anonymiteit bewaarde, voornamelijk geschreven door J. VAN 's GRAVENWEERT, A. VAN HALMAËL JR., en A. HARTSEN.

Gedurende zijn vierjarig bestaan lokte het dikwijls antikritiek uit; zelfs verscheen een lijvige anti-tooneelkijker, getiteld *Algemeen Overzigt van den Tooneelkijker.* Wie onder den naam „MESOPHILUS" laatstgenoemd werk schreef, is mij onbekend.

Den eersten November 1817 werd de *Emilia* te Amsterdam opgevoerd, en daarop verscheen *De Tooneelkijker, Nr.* 4. De uitvoerige verhandeling zou men in deze woorden saam kunnen vatten: In verband met de geschiedenis der Letterkunde heeft de *Emilia* groote waarde; als treurspel, als kunstgewrocht diende het van ons Nederlandsch Tooneel gebannen te worden. Onder andere krachtige beweegredenen voeren de tooneelkijkers het volgende aan: „Eenige jaren had LESSING reeds met NICOLAÏ en MENDELSSOHN een prijs voor het beste tooneelstuk uitgeloofd. De keus van LESSING was op de geschiedenis van *Virginia* gevallen. Het schijnt, dat niemand het eeregoud verwierf, en dit onderwerp hem naderhand op nieuw bekoord heeft; want de *Emilia Galotti* is eene prozaïsche navolging van den dood van *Virginia.* Zijn stuk moest een burgelijk treurspel zijn; want hij geloofde, dat het ongeluk van diegenen, wier omstandigheden het naaste aan de onze grenzen, natuurlijkerwijze het diepste in onze ziel dringen; en dat wij, voor de koningen medelijden gevoelende, dit medelijden alleen gevoelen voor een mensch, niet voor den koning, enz.[1]; niet begrijpende, dat deze *moderne Virginia* en de Italiaansche *Virginius* zoo al niet tegen onze zeden, ten minste tegen onzen godsdienst streden, en alzoo in gestadige weêrspraak moeten zijn met onze begrippen; doch het burgerlijke treurspel werd toen mode in Duitschland, en het is als nationaal geëerbiedigd geworden. Dank zij Apollo is het bij ons zoo weinig geacht, en met een zoo zwarte kool geteekend, dat wij het onnoodig achten, iets meer over deze verplaatsing van het tooneel, verbloeming der eigenlijke namen, en prozaïsche behandeling, die ook wij ten sterkste afkeuren, te zeggen".

[1] Zie de *Hamburgische Dramaturgie.*

„LESSING, die als een der grootste redeneerkundigen zijner eeuw bekend is, heeft met eene onbegrijpelijke zorgvuldigheid al de beweegredenen der handelingen zijner helden doen zien; van daar, dat dit stuk zoo onmatig lang is, en het den aanschouwer verveelt: wij hebben het geduld der Duitschers niet".

„Ons doet de *Emilia* dikwijls lachen, somtijds een enkelen traan storten; doch het hart blijft koud; geene herinneringen wekken onze aandacht op, en in plaats van de taal der Goden, hooren wij een alledaagsch gesprek".

„Dat het onderwerp niets minder dan kiesch is, behoeven wij niet te zeggen. Het vijfde tooneel, derde bedrijf is alleronzedelijkst. De ontknooping is de schrikwekkendste, die men bedenken kan. Men zegt, dat LESSING genoodzaakt is geweest, zijn vijfde bedrijf met overhaasting te bewerken: wij moeten het gelooven, want de gordiaansche knoop is hier doorgehakt. SECKENDORF oordeelde, dat het treurspel van LESSING niet geeindigd was; hij maakte dus een vervolgstuk, *De Gravin Orsina* genaamd, als ware het bewezen, dat *Orsina*, en niet *Emilia*, waaraan wij op goede gronden twijfelen, de heldin van het stuk is. Wij hopen van dit vervolgstuk verschoond te zullen blijven". Daarna doen de critici van 1817 recht wedervaren aan LESSING's karakterschildering van de *Gravin Orsina.* Over den indruk dien het stuk op het publiek maakte, ondanks de keurbende van artisten die het opvoerden, zegt *De Tooneelkijker*: „Het stuk heeft verveeld, en is bijna door niemand toegejuicht geworden. Het spel van SNOEK voor *Marinelli* was voorbeeldig, en had verdient van alle toeschouwers toegejuicht te worden".

„Het is onbegrijpelijk, dat die menschkundige kunstenaar zich den geest van zoo vele onderscheidene rollen kan meester maken, en — doch LESSING zegt: men moet zich niet verwonderen als iets groot of schoon is, want dan zegt men, dat het anders zoude kunnen zijn". Dat laatste compliment aan 't adres van den grooten ANDRIES SNOEK, is vooral karakteristiek, omdat het bewijst, hoe onze *Tooneelkijkers* LESSING als *Kunstrechter* wisten te waardeeren, en zij zijn woorden zelfs met liefde aanhaalden. Wij mogen hen dus niet beschuldigen van vitzucht of betweterij. Zij betwisten alleen de waarde van LESSING als schrijver van oorspronkelijke en gezonde tooneelspelen, ten volle beantwoordende aan de eischen van Kunst, Techniek, en Moraal. En hoe dacht LESSING daar zelf over? — Ziehier zijn eigen woorden: „Man erweiset mir zwar manchmal die Ehre, mich für den letztern (einen Dichter) zu erkennen. Aber nur, weil man mich verkennt... Aus einigen dramatischen Versuchen, die ich gewagt habe, sollte man nicht so freigebig folgern. Nicht jeder, der den Pinsel in die Hand nimmt und Farben verquistet, ist ein Maler. Die ältesten von jenen Versuchen sind in den Jahren hingeschrieben, in welchen man Lust und Leichtigheit so gern für Genie hält. Was in den neuern erträglich ist, davon bin ich mir sehr bewuszt, dasz ich es einzig und allein der Kritik zu verdanken habe". Waarlijk een krachtig bewijs, dat LESSING zijn oordeel en zijn kunstkennis hooger schatte dan zijn scheppend vermogen, zijn genie. En hoe schalks gispt hij tegelijk het oordeel en de kunstkennis van hen, die in zijn spelen meesterstukken zagen.

A. C. LOFFELT.

Zonder het vonnis te willen weêrspreken, in bovenstaande regelen over de in 't oog loopende zwakke zij van de *Emilia Galotti* geveld, meenen wij toch, dat onze geachte medewerker, bij dezen terugblik, de niet minder uitkomende schoonheden van 't stuk te veel uit het oog verliest, en nemen de vrijheid hem en zijn lezers daarom op de uitstekende beschouwing te wijzen, door Hettner, in zijne *Litteraturgeschichte des* 18^{en} *Jahrhunderts*, III S. 53 ff., aan hetzelfde tooneelgewrocht gewijd. Hij zal daar tevens bespeuren, dat men, in Lessings dagen zelf, zoo goed als later in Holland, de fouten van het stuk reeds wist op te merken en aan te geven, zonder daarom — gelijk Barbaz [1] en anderen — het oog voor zijn in andere opzichten aantrekkelijk schoon te sluiten. Bij zijn beschouwing van Lessings verdiensten als tooneeldichter verliest Loffelt buitendien wel wat uit het oog, dat de Emilia evenmin zijn hoofdwerk is, als hij het recht had 's dichters bescheiden uiting over zijn dichtgaaf zoo uitsluitend tot maatstaf zijner beoordeeling te nemen, in plaats van, juist *tegenover haar*, die zoo laag gestelde gaaf naast die van den kunstrechter in 't volle licht te stellen, en naar den eisch te waardeeren. Het stuk, met zijn kennelijke zinspeling op de duitsche vorstenhoofjens van Lessings tijd, en zijn van den aanvang af erkende feilen, ook thans nog op ons *répertoire* te handhaven, achten wij intusschen zoo min als Loffelt wenschelijk, en dan ook reeds door de herhaaldelijk verkregen uitkomst ontraden.

v. Vl.

EEN HAAGSCHE SCHILDERIJ-VERZAMELING DER 17de EEUW.

Schilderij-verzamelingen en galerijen van vorige eeuwen zijn voor de geschiedenis der Schilderkunst van het meeste belang. Wij leeren er de namen en dagteekeningen van schilders door kennen, vernemen de onderwerpen, die zij behandeld hebben, en kunnen zoo menig duister punt ophelderen, enkele vermiste stukken te recht brengen, en aan hun makers doen toekennen. Daarom zijn wij den Heer Leupen dankbaar voor de ons in afschrift uit het Rijks-archief toegezonden „Lijst der schilderijen, die zich bevonden ten huize van Johan Schimmelpenningh, Commissaris van het klein zegel te 's Gravenhage" en uit den inventaris zijner meubelen van 5 April 1669 getrokken.

In het *groot Salet* vond men er: onder een groot landschap, naast den schoorsteen, een brand van *Egbert van der Poel*, een fruitstuk van *W. Calff*, een landschap van *Wouwerman*, met eenige personagiën, een oudemans tronie, een schoorsteenstuk van een Delvenaar; en aan de andere zij daarvan: een Suzanna, een oude tronie, een lantaren, een stukje daar men mosselen eet, een stuk met visschen, Paulus bekeering door *Van Cuyck*, een Collation door (*Abraham*) *van Beyeren*, een dessertje, een landschap, een ruïne, een donkere maan, een landschap van *Van Goyen*, een riviertjen; aan de overzij een groot stuk, de historie van Jezabel voorstellende, een ander groot stuk van *Van der Loo* van Amsterdam, een groot landschap, daaronder een met bokken en geiten, een maaltijd van *Jan Steen*, een boereschuur bij nacht; aan de andere zij van de deur: een landschap van *Savery*, een bespottinge Christi, een watertje in een noordsch landschap; in den hoek, het Oordeel. In de *binnenkamer* hingen boven aan de zij van de glazen: Abrahams offerande, daarnaast een Vanitas van groote afmeting, de historie van Amadis van Gaule; aan de zij van den schoorsteen: een oud bestjen, daaronder een schuurstertjen, daarnevens een fruitstuk en dessert van *Van Beyeren*; onder aan de zij van den schoorsteen: een groentestuk van *Van der Meer*. In de *Eetzaal:* een landschap, in vergulde lijst, een oude tronie, een klein landschapje, de uitdeeling der Apostelen, een portretstuk in vergulde lijst, twee kleine portretten, daarboven een groot landschap, en een dergelijk bezijden den schoorsteen; over den schoorsteen nog drie schilderijtjes, twee met eiken lijsten, en een schilderij: „heden ons dagelijksch brood". In den *gang*: een kapstok met een prent, een schilderij met een kasteel, de drie koningen te Bethlehem. In het *Voorhuis*: een groot landschap van *Van der Hagen*, een tronie van *Van Goyen*, een tronie met een turksche en een met bonte muts, Juda en Thamar in een vergulde lijst, een geboorte Christi, twee kleine landschappen, een raampje met een hoorn. — Op het *Kelderkamertjen*: een oude tronie, een landschap van *Van Goyen*, een jong moortjen, een landschap met een bok en een boer, een fruitstuk gemerkt N. H., een maneschijntjen van *Van der Neer*, een fruitstuk met een grooten roemer, een geschilderd raampje. Op de *boven groote voorkamer*, aan de zij van den schoorsteen: een groot landschap get. Van der Meer, aan weêrzijde een klein schilderijtjen in vergulde lijst, Kaïn en Abel, en Abrahams offerande, nog twee met zwarte lijsten; daaronder drie stukken: een daar devotie gedaan wordt, een daar een paard beslagen wordt, en een landschap met een boerenhuis van *Van Goyen*. Terzij een schilderij met een maantjen. Voor den schoorsteen een Vanitas van *Jaques Glaive* en een klein stukje; voor den schoorsteenmantel, aan den andere zij, een stuk daar gevochten wordt, een Passie, in vergulde lijst; recht voor de muur: een stuk in vergulde lijst daar tenten in staan; de vijf zonden gecopieerd naar *Brouwer*. Boven de kast: een vrouwentronie, een landschap, en een tronie van Jezus. Aan de zij van de deur: een groot landschap met een molen; voorts: een onstuimige zee, een herderin, een boerebrouwerij, een herder; daaronder nog: een oude tronie, een fruitstuk, een landschap van *Van Goyen*, een boer zittende bij een boerin van *Blommaert*; een nachtjen met personagië, een landschap met koeyen, en een met schapen, een derde met een vervallen kasteel, een langwerpig met boomen, en een riviertje. Ter zij nog een tronie met een bril, in vergulde lijst. In de *Kamer over het voorhuis*: een vastelavondzot met een rommelpot; een salet van *Van Bassen*, in eikenhouten lijst, een bediende met een lampet, een Moorin, een officier met een oranjesjerp, een Moortjen, een vrouw met een kap. Boven 't ledikant: een heiden. Boven den schoorsteen: drie Sybillen elkander volgende; nog twee Sybillen op de kamer van den Adv^{t}. Schimmelpenningh; nog een conterfeitsel, een stukjen op koper van *Jan Breughel*, in verguld lijstjen; een graflegging Christi. Boven een tafeltjen een schilderijtjen. —

---

[1] Een *Barbaz* die een *Lessing* schoolmeestert, en beweert dat zijn stukken „geen *ernstige beoordeeling* waard zijn!!! —

EEN MEUBELTENTOONSTELLING TE WEENEN.

Te Weenen wordt thans, in 't Oostenrijksch Muzeum, een tentoonstelling van meubelen, ten dienste vooral der kunstnijverheid gehouden, die allesins de aandacht verdient. Zij voert haar bezoekers niet minder dan drie of vier eeuwen, de vijftiende tot de achttiende van nijverheidskunst, in huisraad voor oogen, waaruit die onzer dagen het meeste nut kan trekken. Is — naar een opmerking van Jacob Falke — gebleken, dat er een gewenschte neiging bestaat, den Renaissance-stijl in meubelkunst te volgen of liever te raadplegen, nadat men eerst den franschen der vorige eeuw gevolgd was, dan komt deze tentoonstelling juist ter sneê, om van de vijftiende eeuw af, dien stijl na te gaan en met dien der volgende eeuwen te vergelijken. Bijgedragen werd tot die tentoonstelling vooral door 't Muzeum zelf, maar tevens door verschillende eigenaars van kunstrijke meubelstukken, die daardoor van hun loffelijke belangstelling lieten blijken. Uit bijna alle landen van 't beschaafde Europa zijn er stukken te vinden. Portugal en Spanje, Frankrijk en Italië, Noord- en Zuid-Nederland, tot het skandinavische Noorden, in Denemarken en Holstein, toe, hebben er zich niet onbetuigd gelaten, en blinken door ettelijke voortreffelijke proeven van hun nijverheidskunst uit. Op den eersten trap, die wij deze hier zien bereiken, staan die gothische meubels, wier vlakke versierselen meer van hun architektonisch dan plastisch of beeldend schoon getuigen, en die vooral uit Salzburg en Beyeren spruiten. Op de volgende trap staan de met architektonisch netwerk versierde meubels, waarin ook nog wel geen eigenlijk reliëf te zien is, doch die toch in hun versierselen op licht en schaduw berekend zijn, en òf een gekleurde grond hebben òf — als de gothische vensterrozetten — opengewerkt zijn. Het belangrijkste stuk in dezen stijl is een schenkkast van Prins Fr. Liechtenstein uit de 15de eeuw, en waarschijnlijk uit Noord-Italië herkomstig. De derde en hoogste trap wordt door die stukken ingenomen, waarop zich reliëf en beeldend leven in de aangebrachte sieraden doen bespeuren, het lofwerk zich vrij en levendig beweegt, humoristische en andere beeldjens zich voordoen, en die vooral bij drie van den Nederrijn herkomstige buffetkasten van Prins Johan Liechtenstein uitkomt. Na deze gothische der 15de volgt de renaissance-stijl der 16de eeuw, waarin karyatieden, zuilen en pijlers — niet altijd even smaakvol — worden aangebracht, en de versierselen zich in een geheel zelfstandig en rijk leven over de meubels verspreiden. Met de versiersels en beeldwerk komen zich dan weldra die in schilderwerk paren, dat daarbij verschillend gekleurde houtsoorten tot vulling zijner afdeelingen bezigt, en met des te meer verscheidenheid het oog van den beschouwer boeit. Drie of vier spaansche meubelen uit dezen tijd maken daarop een uitzondering, daar zij juist door hun vlakke bewerking de aandacht treffen. Zij blijken deels door een fraai verguld-ijzer beslag uit, deels zijn zij met marokkijn overtrokken, waarop gouden arabesken en medaljons met ruiterbeeldjens prijken. In de kunstrijke bewerking van 't reliëf en beeldwerk munten de italiaansche gewrochten boven die van kunstrijke midden- en noord-Europa uit, welke vooral uit rijke burger- en boerenkringen van den Rijnmond tot de kust van Jutland stammen, en door hun degelijk- en deugdelijkheid uitblinken. Een der sierlijkste is een kleine pronkkast met open onderstuk, het eigendom van den Heer Ernst Weyden, en van den Nederrijn geboortig. Onder de skandinavische gewrochten munten vooral twee wandkasten van den Heer Von Falbe uit, in eenvoudige en schoone Renaissance-vormen bewerkt, en met zwart hout — een eigenaardige skandinavische wijze van opluistering — ingelegd. Doch genoeg, om een kleine proef van al 't belangrijke te geven op deze tentoonstelling voorhanden, en dat ons betreuren doet, haar niet wat nader aan onze grenzen of daar binnen te zien plaats grijpen.

KAREL STORM VAN 'S GRAVESANDES ETSEN.

Reeds in 't laatst van 't vorige jaar zag een tweede verzameling etsen van dezen talentvollen nederlandschen kunstenaar het licht, die door zijn vestiging te Brussel minder, dan anders het geval zou zijn, in Noord-nederland van zich spreken laat, doch daarom in 't buitenland zich des te meer gewaardeerd vindt. Te recht roemt men er de zekerheid, waarmeê zijn hand de naald te hanteeren weet, en de jeugdige frischheid en degelijkheid tevens van zijn werk, gelijk ons dat hier onder de oogen komt. Het schetst ons deels nederlandsche, grootendeels echter fransche land- en strandgezichten. De haven van Honfleur, vissschers op de kust van Normandye, een terugkomst van de vischvangst, visschersschuiten van Etretat, een groep eiken en een oogst te Noord-deuringen, een zonnige watermolen; — ziedaar de hoofdonderwerpen ons voorgelegd, en met de aantrekkelijkste kunst en de geestigste vaardigheid behandeld. Laat de teekening hier en daar wellicht nog iets te wenschen over, de meesterschap, waarmeê Storm als etser weet te arbeiden, en die zijne etsen den indruk van krachtig gepenseelde, beknopte tafreeltjens doet maken, komt vooral tegen de luchtige wijs uit, waarop men in den laatsten tijd te Parijs met de etsnaald omspringt, en die hoe langer hoe meer in manier blijkt te ontaarden. Storms bekrooning op de tentoonstelling te Rouaan heeft dezer dagen echter bewezen, dat men ook in Frankrijk zijne degelijke kunst tegenover die parijsche manier naar waarde te schatten weet.

ARGELOOZE SCHULDBEKENTENIS.

Een der beide hooggeleerde leidsche Vandalen, Prof. Goudsmit, heeft de onbeschaamdheid in den *Spectator* triomf te kraayen over zijn medeplichtigheid aan de voorgenomen slooping der Hoogewoerdspoort. Gelijk het met dergelijke kraayers echter meer gaat, stelt ook hij zich daarbij zelf onwillekeurig op de kaak, en geeft zich in al zijn zwakheid bloot. Hij beroept zich namelijk *op meer dan een deskundige, die hem bij zijn stem-uitbrengen leidde.* Flanor heeft hem, behalve eenige andere wel ter sneê geuite nuttige waarheden, ook reeds daaromtrent toegevoegd, dat dit louter autoriteitsgeloof is, en hij zich zelf een oordeel had moeten vormen; en Flanor vraagt verder, wie dan die des-

kundigen wel zijn, die hij boven de Commissieleden laat gelden? Buitendien schijnt hij uit het oog te verliezen, dat in het schrijven der Commissie uitdrukkelijk uiteen gezet wordt, waarin het schoone der Hoogewoerdspoort bestaat, en dat hij of zijn zoogenoemde „deskundigen" dus het daar aangevoerde hadden moeten weêrleggen, vóór zij de poort veroordeelden. Daarvan echter is niets gebeurd. In zijn hooggeleerde bekrompenheid heeft hij eenvoudig, *in spijt der aangegeven redenen*, voor de slooping gestemd. Intusschen blijkt nu uit een en ander, en bovenal uit zijn beroep — *niet* op redenen maar — op zekere ongenoemde deskundigen [1], hoe juist onze opmerking was omtrent zijne eenzijdig-geleerde ontwikkeling, en hoe hij er onwillekeurig zelf voor uit komt, niet op eigen kunstsmaak, maar slechts op *'t gezag van anderen* te kunnen afgaan.

PROFESSORS ALLEENSPRAAK.

Ik heb mijn zin: de poort zal vallen!
De God van Isrel zij geloofd!
Als, Jericho, eens voor uw wallen,
Blinkt nog Zijn glorie onverdoofd:
't Bazuingeschal van Zijne scharen
Leî toen uw muren ras in puin;
Thans, door de stem, mijn mond ontvaren,
Treft Hij de poort in Leidens tuin.

O, 'k voelde, in Leidens Raad gezeten,
Den geest der vadren over mij —
Mijn Joodsche vadren, wel te weten,
Ook steeds misdeeld van kunstvuur, zij! —
En 't gouden kalf, dat zij aanbaden,
Was ook mijn leidstar op dat pas:
Wat kan zoo'n poort te min ons schaden,
Brengt zij maar centen in de kas?

Om verdre gronden nog te melden —
Voorwaar, *deskundig* ben ik niet;
Doch 'k deed de stem van andren gelden,
Van ongenoemden Klaas of Piet.
En wat ook Fock mocht willen zeggen,
Wat ook De Stuers ons schrijven mocht,
Ik liet als nul ter zij het leggen
En van geen waarde, naar mij docht.

De poort moet weg; — dat is 't voornaamste,
Daar zijn mijn zinnen op gesteld,
Al werd ook door d' in kunst bekwaamste
Een ander vonnis hier geveld.
De poort moet weg, en — heilgedachte! —
Weg gaat zij nu, bij Raadsbesluit,
En medewerking durf ik wachten
Van elk rechtaard Minerva-spruit.

Op, schaar van wakkre jongelingen!
Grijpt moker, bijl, houweel, en schop,
En, onder 't lustig *Io*-zingen,
Trekt met mij naar den Rijnkant op!

Ik ging u voor bij 't wet-studeeren,
'k Ga voor u bij 't vernielingswerk,
En, moet ik zelf nog 't handwerk leeren,
De God van Isrel maakt mij sterk.

Die God, zoo ijvrig in 't verwoesten
Van 't Kanânitisch volk en land,
Verstaalt ook mijn geleerde knoesten
Bij 't slooperswerk, thans voor de hand;
'k Voel reeds aan 't jeuken van mijn vingren,
Hoe ik den moker zwaayen zal,
Hem suizend om mijn kruin zal slingren,
Gehate poort, bij uwen val!

En naast mij, aan mijn groene zijde,
Trekt ook mijn broêr in 't sloopersgild,
Mijn ambtsbroêr Buys, met mij ten strijde
Gedekt door 's burgemeesters schild;
Niet Van der Werff, de Heer bewaar ons! —
Die man bood zelfs zijn lijf ten prijs
Van Leidens eer — de Heer bespaar 't ons! —
Neen, Van den Brandler, wel zoo wijs!

Die waakt met zorg voor Leidens centen,
Het duimkruid, waar mijn hart aan hangt,
En zou veeleer voor afbraak venten
Wel honderd poorten, waar 't verlangd,
Dan ééne om 't kunstschoon te bewaren,
Dat *mijn* blind oog er niet in ziet; —
't Is waar, ik moet ronduit verklaren,
Beschaafd ben 'k in dit opzicht niet:

Ik wroette trouw in mijn Pandekten,
In 't oudromeinsch en 't nieuwe recht,
Maar kunstbespiegling, neen, die wekte
Mijn aandacht nooit, ronduit gezegd.
Is 't andren ook een fout gebleken
Bij 't geen beschaving van ons vraagt,
'k Laat daarom toch niet na te spreken
Waar 't kunst geldt, zij 't ook God geklaagd! —

En zoo ook thans: wie me aan mocht klagen,
Boos maken zal ik mij gansch niet;
Ik heb mijn zin, en meer te vragen,
Onnoodig waar 't, als ieder ziet.
Slechts wensch ik, dat, in later jaren,
Als lang mijn rif in 't graf reeds legt,
Een steen met opschrift moog verklaren:
„Hier werd ze, *op Goudsmits stem*, geslecht". —

DE VERTALING EN DE KUNST.

M. Jourdain had jaren lang proza gesproken zonder het te weten. In hetzelfde geval verkeeren duizende leerlingen onzer lagere en middelbare scholen, die kunstwerken zien, zonder het te beseffen.

Ook de dichter is kunstenaar, ook goede gedichten zijn kunststukken, scheppingen van het genie, en — de leerling leest ze in het Nederlandsch, Fransch, Engelsch en Hoogduitsch, (Latijn, Grieksch?) en... hij weet het vaak niet.

Waar het lezen van de stukken der grootste dichters geen ander doel heeft dan de taal aan te leeren, een zekeren voorraad woorden op te doen, te leeren verbuigen en vervoegen, daar wordt Seneca's klacht gerechtvaardigd, dat we, niet voor het leven, maar voor de school leeren.

[1] Naar wij nader vermenen, zouden deze „deskundigen" geen andere dan zijn Hooggel. 's vrouw en kinderen zijn, met welke hij een wandeling naar de poort is gaan maken, en die, op zijn aanvraag, of zij er iets moois in vonden, man en vader in voorbeeldige onderwerping toestemden, dat zij dat evenmin als hij deden.

In de eerste plaats dient daarom het lezen en de mondelinge voordracht bij te dragen tot de waardeering van het kunstwerk, en is een goede uitspraak alleen *niet* voldoende.

Maar ten tweede — en hier zit, naar mijne meening, het grootste gebrek, moet niet *vertalen*, maar *bespreken* hoofdzaak zijn. Niemand zal durven beweren, dat men de taal zoo *minder* zal leeren.

Maar vertalen is het toppunt van volmaaktheid, dat de beoefenaar eener vreemde taal bereiken kan. Coleridge zou beroemd geweest zijn, al had hij niets anders gedaan, dan Schillers Wallenstein vertalen. Dr. Hacke van Mijnden verwierf zich een schoonen naam met zijn vertaling der *Divina Commedia*. En nu laat men jongelieden, die een paar jaar een vreemde taal geleerd hebben, de meesterstukken uit die taal *vertalen*, en zou meenen, dat dit veel tot hun vorming bijdroeg!

Lewis heeft terecht gezegd, dat de gelukkigste vertaling het oorspronkelijke nog slechts nadert. De dichter heeft zijne woorden gekozen om den vorm, om den klank, om de eigenaardige beteekenis, licht bijna onmerkbaar van een ander woord verschillende. De leerling vindt voor dat woord bijna nooit het juiste equivalent, en zelfs van den leeraar of onderwijzer kan men niet vergen, dat hij zulk een *studie* make van ieder afzonderlijk gedichtjen of tooneelstuk, dat het hem gelukt, dit *naar al de eischen der kunst* te vertalen. Bij de grootste dichters vinden we proeven van vertalingen, die slechts zeer gebrekkige afspiegelingen van het oorspronkelijke zijn.

Een enkel voorbeeld moge tegen dat eindelooze vertalen bewijzen:

In Goethe's *Fischer* stijgt, als men weet, een waternimf uit de golven, en niet te vreden met dit *feit* te vermelden, wil de dichter, dat we 't werkelijk zullen *zien* voorvallen, en zegt:

Und wie er sitzt und wie er lauscht,
Theilt sich die Fluth *empor;*
Aus dem bewegten Wasser *rauscht*
Ein *feuchtes Weib hervor.*

Ziedaar teekenachtig weergegeven, wat bij elk opduiken voorvalt: *Die Fluth theilt sich empor* en *Ein feuchtes Weib rauscht hervor*. Terwijl we voor 't oogenblik de woorden *feuchtes Weib* ter zij laten, vergelijken we alleen de overblijvende uitdrukkingen met een paar regels uit Racine's *Phèdre*, waar we, bij de beschrijving van den dood van Hippolyte lezen:

...sur le dos de la plaine liquide,
S'élève à gros bouillons *une montagne humide;*
L'onde approche, *se brise*, et vomit à nos yeux,
Parmi des flots d'écume, un monstre furieux.

Dat *vomit* hier minder dichterlijk is en in strijd met de natuur, dat er geen sprake is van het geluid der neervallende waterstralen, en dat het terugvloeien der golven in een veel te sterk beeld wordt misvormd tot: Le flot qui l'apporta recule épouvanté; — dat alles bewijst alleen, dat de voorstelling van Racine ver beneden die van Goethe staat, en zij alleen terloops aangevoerd [1].

Nu meen ik, dat de leerling vergeefsche pogingen zou doen met te zoeken naar woorden als „een waterberg" „eene watervrouw" en derg. [2], of wel hij moge de stukken verder verwateren, door omschrijvingen als: „komt ruischende (Fr. *ruisselant*) te voorschijn" en „verheft zich het water en splijt van een" of wat dan ook. Meer nut zal het hebben, zoo de leeraar hem doet opmerken, dat de dichter *juist* heeft gezien, en op welke wijze het mogelijk was, de natuur zoo getrouw weer te geven [3].

Mocht ook de kunst des dichters inderdaad als *kunst* waardeering vinden, waar gewerkt wordt aan de opvoeding der jeugd! —

Goes. T. H. DE BEER.

TE HARTSTOCHTELIJK?

Ik schreef in *de Kunstbode* van 10 Juli j. l. een artikeltje, om in het beeld van Karel August van Weimar te wijzen op de zegenrijke gevolgen voor een volk, wanneer een kunstvolle opvoeding wordt gegeven aan zijn vorst. Als tegenstelling herinnerde ik de regeering der Bourbons in Italië, Frankrijk en Spanje met al haar sombere nasleep. „Dwinglandij en menschenhaat, leugen en schijnheiligheid zaten ten troon", heb ik gezegd.

„De aanval is te hartstochtelijk", zegt de Heer Alberdingk Thijm.

Welnu, laat de geschiedenis spreken. Laat zij getuigen van de geveinsheid, waarmede een Ferdinand VII *bij herhaling* een grondwet bezwoer en verloochende; heden de bevolking paaide met beloften van eerbiediging harer rechten, om ze morgen te vertrappen, dat het bloed er uit spatte. Alleen de geschiedenis der Cortes van die dagen reeds bewijst, dat er maar één Samenzweerder was tegen Spanjes herstel: zijn koning. En het tragisch einde dier Cortes heeft al te bloedig geleerd, dat Ferdinands eed van 23 Sept. 1821 op de grondwet een vreeselijke meineed was. Men weet voorts wat hij in 23 zich liet ontvallen, toen de mannen van hem weggingen die hem trouw waren, zoolang hij de grondwet handhaafde, maar hem in zijn valschheid alleen liet: „o, schurken! hoe gelukkig zijt gij mij te ontsnappen!" Chateaubriand

1 't Komt ons voor, dat de steller hier de verdienste van Racine wat te veel verkleint, en tegenover die van Göthe in de schaduw stelt. De fransche dichter schetste een geheel anderen toestand, en gebruikte dienovereenkomstige beelden, die men, bij 't ontzettende van het tafereel, noch te sterk noch minder overeenkomstig de voorgestelde gebeurtenis achten kan. — V. VL.

2 Waarom een *berg van water* minder krachtig zou spreken dan eene „montagne humide" vermag ik niet in te zien; eene „watervrouw" zou zeker al een heel ongelukkige vertaling zijn. — V. VL.

3 Verwart de schrijver niet min of meer tweederlei? Het lezen, begrijpen en waardeeren der dichtstukken, en het weêrgeven van hun inhoud in een andere taal? — En zou niet het eerste meer tot de lessen in de oorspronkelijke taal — in die taal zelf te geven — behooren; het laatste tot die in de taal — hier het Nederlandsch — waarin men vertaalt? — Daarbij moet men dan nog wel bedenken, dat men, waar het op zulke lessen aankomt, als de steller in den aanvang in 't oog heeft, en in welke het aanleeren van een taal, haar verbuigingen en vervoegingen, haar woordvoorraad geldt, geen verzen als die van Göthe en Racine bezigen mag noch kan, maar wat eenvoudiger dicht en ondicht moet kiezen. — V. VL.

de eigenlijke man, die hem op de troon heeft doen blijven, zeide zelf van hem: „hij is een verfoeilijk vorst, in staat om zijn rijk als een sigaar te verbranden!"

En waarom Thiers Karel X naar Gent heeft doen vluchten, dat kan de man nog vertellen als hij wil. Maar wereldbekend is het, en Thijm moet het weten, dat vaderlandslievende en verlichte Franschen de geestelijke heerschappij niet meer dulden konden.

Deze Bourbon was, als zijn spaansche neef Ferdinand en zijn italiaansche neef Frans, een ellendeling, die voor zijn persoonlijke zonden zooveel priesters en gebeden noodig had, dat hij er Frankrijk meê dreigde te vergeven.

De Heer Alberdingk Thijm is kunstenaar, is Nederlander, en hij noemt deze waarheid te hartstochtelijk. Alsof een mensch ooit hartstochtelijk genoeg zijn kan als hij moet spreken voor vrijheid, voor menschendaad, voor menschenrust? Alsof een Nederlander ooit anders dan hartstochtelijk moest zijn, waar 't geldt op te treden tegen daden der duisternis en der geestelijke heerzucht. Integendeel. *Onverschilliger hem jegens het voorwaartsschrijden in het duister van geestelijke heerschzucht, is in mijn oog medeplichtigheid* [1].

AART ADMIRAAL.

KUNST EN WETENSCHAP.

De *Kunst* verlangt het hart, de *Wetenschap* 't verstand,
Toch is voor 't een als 't aêr verstand en hart ontvank'lijk,
Van 't oordeel is zoo *Kunst* als *Wetenschap* afhank'lijk,
In 't oordeel reikt de *Kunst* der *Wetenschap* de hand:
De *Wetenschap* die *Kunst* verloochent, laat ons koel,
Maar *Kunst* die *Wetenschap* niet steunt, mist óók haar doel.

Amst., Augs. '74. L.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

In het gebouw der Haagsche Teekenakademie, aan den Boschkant, heeft sedert eenige dagen een merkwaardige tentoonstelling plaats. Gelijk men weet, was door de Haagsche afdeeling van de Vereeniging tot bevordering van Fabriek- en Handwerksnijverheid een tentoonstelling van antieke en moderne meubelen op touw gezet, die evenwel, als wij vermeld hebben, door gemis aan voldoende belangstelling van de zijde der liefhebbers niet kon doorgaan. Met 't oog daarop was reeds door den heer G. Teunissen, handelaar in antiquiteiten in de Papestraat, een prachtige inzending in gereedheid gebracht, welke thans alleen reeds de moeite waard is gekeurd, om tentoongesteld te worden.

't Betreft hier niet meer of minder dan een geheel woonvertrek, gemeubeleerd en gestoffeerd, uit den aanvang van Hollands krachtigste tijdperk, uit het begin van de 17e eeuw. Door een bij uitstek fraai gebeeldhouwde eikenhouten deur, waarvan het frontispies door ranke zuilen wordt gedragen, heeft men toegang tot deze localiteit, waarin men eensklaps zich verplaatst zou wanen in een dier vertrekken, welke zoo nauwkeurig en juist door de haagsche romanschrijfster, Bosboom-Toussaint, zijn geschetst.

Na nog eerst de deur met fantastische figuren en ijzeren beslag, met gestoken fries, waarboven het beeld van de Hoop staat, bewonderd te hebben, treedt men in de antieke kamer, die rondom met gebruineerd eikenhout is beschoten, van ouderwetsche meubelen is voorzien, en waarvan de vloer met matjes is belegd.

[1] Wij nemen te liever kennis van deze stelling, als zij ons doet vertrouwen, dat de schrijver niet nalaten zal haar vooral ook op zijn eigen moderne kristelijke vrienden toe te passen. Deze zijn des te gevaarlijker, als zij den loozen schijn aannemen tevens noch geestelijk noch heerschzuchtig te zijn. Wij wenschen echter zoo min overheersching van Paus Opzoomer als van Paus Pius, zoo min ultrajectijnschen als ultramontaanschen kerkdwang. V. VL.

Tegenover den ingang verheft zich de breede schouw, welker mantel door beelden uit Bentheimersteen gehouwen wordt gedragen. De achterwand bestaat uit bruine Delfsche tegels, waarin twee vierkanten van blauwe tegels zijn gevat, beide voorstellende den kloeken Romein Marcus Curtius te paard. Achter den open haard staat een gegoten ijzeren plaat, met een beeld dat ongetwijfeld den zeeheld Piet Hein voorstelt. De breede rand van den luifel, waarop porseleinen borden zijn uitgestald, bevat behalve snijwerk, waarop het jaartal 1604 te lezen staat, drie paneelen in olieverf, zinnebeeldige voorstellingen van Geloof, Hoop, en Liefde gevende.

Aan de straatzijde ziet men twee vensterkozijnen, in drie afdeelingen elk van twee vakken verdeeld, en van luikjes met gepolijst ijzeren beslag voorzien. Natuurlijk zijn de kleine vensterruiten in lood gevat.

Elk vak heeft een in glas gebrand wapen van aanzienlijke, denkelijk Dordtsche, familiën; want het pronkstuk is uit Dordrecht herkomstig. Op deze glazen leest men o. a. de namen Tiel Servaesz en Dirck Servaesz, Sluysken, griffier, Herman van der Haegh, burgemeester, en Van der Haegh, medicus, en eindelijk mr. Reinier Everwijn. De vier bovenste vakken bevatten historische tafereelen.

Tegenover de vensters staat de groote pronkkast, die door de zorg van den heer Teunissen ruim voorzien is van Sineesch, Japansch, en Delfsch porselein, groote pullen, breede schotels, en sieraden uit die dagen. Voorts verdienen nog melding de stoelen met hooge ruggen en leêren zittingen, de ingelegde tafel met breede gedraaide pooten, de kostbare stoven, enz. Ten slotte wekken nog drie koperen voorwerpen allen evenzeer de aandacht: de veelarmige lichtkroon, de hangklok met de waarschuwende spreuk *Tempus fugit*, en een zeer zeldzaam haardstel met allerlei stookgereedschap, en van boven voorzien van een dubbelen blaker.

Tengevolge van het adres der Heeren Victor De Stuers, Vosmaer, en Bisschop, is door B. en W. aan den Raad gepreadvizeerd voor het verdoeken van een schilderij van den Hagenaar Jan Van Ravesteyn, van 1618, dat zich bevindt in het Gemeentelijk Museum, en voorstelt de Haagsche magistraatspersonen en de schutter-officieren in de jaren 1617 en 1618, te zamen 26 portretten levensgroot en tot aan de knieën: hoog 1,79 m. breed 5,77. De kosten worden begroot op ongeveer *f* 400.

De vroeger vermelde Tentoonstelling van Zaanlandsche oudheden is Zondag 2 Aug., 's namiddags één uur, geopend, en zal tot en met 6 September aanstaande te zien zijn, des Zondags — van twaalf tot zes uren — tegen 25 cents de persoon, op de werkdagen tegen den dubbelen prijs. Abonnementskaarten voor den ganschen duur der Tentoonstelling zijn voor de Zaandammers tegen *f* 4—, voor hen, die buiten die gemeente wonen zijn tegen *f* 3— de persoon, bij de Commissieleden verkrijgbaar.

Den 12den Aug. a. s. zal de Heer De Visser in Den Haag eene belangrijke kunstveiling houden, voor een goed deel nog uit de verzameling der HH. van der Willigen voortspruitende. Teekeningen van Asselyn, Avercamp, de Baen, Bakhuyzen, Beerestraten, Berghem, Jan de Bisschop, Boucher, Bramer, J. de Bray, Breenberg, fluweelen Breughel, Buytenwech, Adr. Brouwer, Alb. Cuyp, Diepenbeek, Domer, Dou, Dusart, Erkelens, Ph. van Dijk, Van den Eekhout, Everdingen, B. Gaal, Goltzius, van Goyen, Jozua de Grave, P. Gijzen, Hackert en Adr. van de Velde, Heerschop, Van der Helst, Holbein, Huchtenburgh, Chr. Huygens, Kobel, La Fargue, Lievens, Lingelbach, den jongen J. van der Meer, W. van Mieris, Molijn, Van Musscher, Netscher, Adr. en Izaak van Ostade, De Pas, P. Potter, Rembrandt, Roghman, Rottenhamer, Rubens, J. en S. van Ruysdael, H. Saftleven, Schalken, Schotel, Schouman, Snijders, Stolker, Jan Steen, Van Stry, Suyderhoef, Swanenburch, Terburg, Thopas, Toornvliet, Troost, Van der Ulft, Jan, Jezajas, Adr. en Willem van de Velde, den delfschen van der Meer, de van der Vinnes, C. de Visscher, S. de Vlieger, Waterloo, Weenix, Jacob de Wit, Wonder, Philip en Pieter Wouwerman, en Thomas Wijck, maken er den hoofdinhoud van uit, en zullen zeker van heinde en ver liefhebbers en koopers lokken.

Maandag en Dinsdag, 10 en 11 Augustus, is alles — doch niet in 't openbaar — te bezichtigen.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 16. 25 Augustus 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

EENE VENUS-EXPEDITIE.

Daar was eens een landtje' in het weeldrig Europe;
't Had Staten en Raden en ander gerijf;
Maar Kunstzin, helaas, vond er nergends verblijf.
Wie elders de werken van 't voorgeslacht sloope,
Hier vond hij zijn meesters. Geen weekbladgeschrijf
Vermocht de Vernielingszucht perken te zetten;
Zij stormde de SCHOONHEID met mokers te lijf,
En loochende rustig de æsthetische wetten.

Maar toen kwam er uitkomst. Der Schoonheid Godes
Steeg toornig en fier op haar glinstrenden wagen,
En zoû zich in Fœbus' paleis gaan beklagen,
Opdat hij besloot tot een duchtige les,
En 't landtjen met een van zijn gloeyende stralen
Zoû straffen voor 't sloopen van poorten en zalen.
Toen kwam men in 't landtjen verschriklijk in 't naauw:
Men zett'e een attentie aan Venus op touw;
Terwijl het Gezantschap dan tevens kon hooren,
Hoe Venus den Zongod tot straffen zoû sporen.
Licht brak die *démarche* (ter mindring der straf)
De punt van de dreigende vuurschichten af.

'T Kost geld, zoo'n gezantschap: maar dat kan niet (schelen:
Men kon toch nu eenmaal niet (buiten ons om)
Apollo en Venus met ons laten spelen,
Misschien ons vernielen met zwijgende trom.
Men wilde een bewijs van belangstelling geven,
En daarom, al gold het de SCHOONHEID ook maar,
Voor 't eerst van zijn leven
Bespiegelt men haar.
Men neemt van 's Lands guldens een duizend of vijf- (tien:
En huichelt: O Fœbus, wij worden zoo naar,
Ten zij dat we Venus precies voor uw schijf zien!
Maar ach, Afrodite — *zij* walgt van die streek;
Zij ergert zich beurtelings purpren en bleek:
„O Abdera-teelt!", roept zij, „toen ik, welmeenend,
Der Kunst om u rond eenen godlijken straal,
Een blik mijner oogen genadig verleenend,
U toesprak met de edelste kracht van haar taal;
Toen sloot gij uw ooren met nuttigheidswatten,
En sloegt als een razende lompert in 't rond,
Vernielend al wat gij kost grijpen en vatten:
Om dat gij het NIETS zoo verrukkelijk vond...
En nu ik mij afkeer, en u ga beklagen,
En u ga beschamen bij d'oorsprong des lichts,
Betreurt gij niet eens het verlies mijns Gezichts,
Maar acht u vereerd met mijn sleeptip te dragen;
Gij hebt u een pot vol dukaten geslagen,
Maar — koopt u het vonnis niet af mijns gerichts".

30 *Juli*, 1874. J. A. A. Th.

EEN PAAR MIDDELEN TER OPWEKKING VAN DEN KUNSTSMAAK DES VOLKS.

Eenige dagen geleden heb ik nog eens weêr „de bergplaats van schilderijen" bij de Nieuwmarkt bezocht, waar de kunstschatten, door 't voorgeslacht ons na-

gelaten, deels worden bewaard, deels worden verstopt, maar in geen geval naar den eisch tentoongesteld. Ik bedoel die bergplaats, welke door den catalogus in alle deftigheid als het „Rijks-Museum" wordt aangekondigd, en die 't volk tot op den dag van heden het „Trippenhuis" pleegt te noemen.

Het Trippenhuis? Maar de volkstaal is anders zoo veelzeggend in hare benamingen; zij pleegt zoo duizenden malen in de samenstellende deelen van een woord die stammen op te nemen, welke met eigenaardige juistheid het hoofdbegrip des woords afbeelden — van waar komt het dan, dat zij in den naam van 't Kunstpaleis bij de Nieuwmarkt zoo vreeselijk heeft misgetast. Zeker, het woord *Trippenhuis* had de oudste brieven; maar indien de nieuwe zaak aan 't volk van die beteekenis en die kracht blijkt te wezen, dat de indrukken van haar voorgangster er door worden verflauwd en uitgewischt, dan is de taal ook meêgaande genoeg, om den noodigen nieuwen naam in gebruik te nemen.

Trouwens de niets beteekenende naam onzer nationale schilderijen-verzameling is inderdaad in volkomen overeenstemming met den niets beteekenenden kunstsmaak onzes volks. Ik ben echter zoo geloovig in 't goede, in den vooruitgang van 't goede ook op 't gebied van dien kunstsmaak, dat ik reeds teekenen van verbetering bespeur, die voor de toekomst wat beloven. Het teekenonderwijs op de middelbare, in de steden ook op de lagere scholen, helpt het pad effenen: de tentoonstellingen van teekeningen der burgerdag- en avondschoolleerlingen lokken onderwijzer en leerling beiden uit tot volhardende inspanning. Buiten 't gebied van 't onderwijs wordt mede een en ander gedaan. Er is eene rijkscommissie, die hare taak nauwlettend opvat. Er zijn rijkelui en burgerlui ook, die meer smaak aan den dag leggen in de keuze van „de gevels hunner huizen". Daar is een Kunstkroniek, die door plaat en text hare lezers 't middel aan de hand doet, hun kunstsmaak te verhoogen. En als 't den Kunstbode mag gelukken toegang te erlangen tot velen, dan zal ook hij al 't mogelijke doen tot „opwekking, aankweeking en veredeling van kunstsmaak en schoonheidszin" onder ons. Intusschen blijft er nog veel te doen, eer de kunst werkelijk eenige waardeering vindt onder 't volk, en dienen wij voortdurend op middelen bedacht te zijn, welke de onverschilligheid in belangstelling doen verkeeren.

Ik zal eens een paar ontmoetingen meêdeelen, die ik had gedurende en na mijn jongste bezoek aan 't Rijksmuseum. In de meening, dat ook de opperman een nuttig aandeel heeft aan den arbeid, waarvan de bouwmeester de ziel is, zal ik maar gerust met mijne ruwe steenen komen aandragen.

Al dadelijk valt mijn oog op den catalogus, die behalve de „beschrijving der schilderijen" ook nog eene zeer lezenswaardige *inleiding* en *korte geschiedenis van den oorsprong en de lotgevallen van 's Rijksmuseum* ten beste geeft. Van dien catalogus nu wordt nog veel te weinig gebruik gemaakt. Er zijn nog maar al te veel bezoekers, die van de eene zaal naar de andere oversteken, zonder zich ook maar van ééne schilderij zooveel rekenschap te geven, dat zij een blijvenden indruk vermag na te laten. Gaarne erken ik, dat iemand, die voor 't eerst het Museum bezoekt, als bedwelmd geraakt door den overvloed der stof. De portretten uit den voortijd, die hij niet zonder eerbied kan aanzien, en die, weerkeerig, hem van den roemvollen voortijd schijnen te spreken; de levensgroote beelden, die op 't eerste teeken uit de lijst meenen te stappen, 't *is* overweldigend, het *moet* de aandacht verdeelen. De kleederdracht van 't verledene, de tronies zelfs der voorouderlijke staalmeesters en spinhuisregenten, zij hebben op 't eerste gezicht zoowel de macht, om de aandacht te verdeelen als om haar te ketenen. Zoo komt het mij voor, dat de bezoeker, die voor 't eerst het museum binnenkomt, met eenige haast van zaal tot zaal loopt, en *ziet* zonder iets te *beschouwen*. Maar, als die bedwelming van 't oogenblik eens werd beheerscht door den wil om iets blijvends mee te nemen voor 't geestesoog des beschouwers; iets waarover hij altijd zal kunnen beschikken voor eigen genot en anderer leering, dan zou er reeds veel zijn gewonnen. In die richting nu is de catalogus een uitstekende gids. Ik weet niet of 't mogelijk zou zijn, dat in het „Museum Willem III" der verre toekomst, enkele malen in de maand, deze of gene schilderij in de *Kamer voor Kunstbespreking* van dat eventueele paleis door een kenner zou kunnen behandeld worden bij wijze van openbare les. In het tegenwoordige is iets diergelijks bepaald ondoenbaar. Doch wij hebben onzen catalogus en zouden ondankbaar zijn, indien we daarvan niet al 't mogelijk gebruik maakten. Ik kan mij voorstellen, dat de bezoeker van daareven terugkeert naar No. 295, naar „Het optrekkend Korporaalschap van den Kapitein Frans Banning Cock", algemeen bekend onder den naam van *de Nachtwacht*. Ik behoef natuurlijk voor den lezer van den Kunstbode de beide bladzijden niet af te schrijven, die aan de bespreking van Rembrandts meesterstuk zijn gewijd. Ik vraag slechts of eene diergelijke toelichting niet in staat is, om de aandacht des beschouwers te bepalen tot het besproken doek? De levendige zegging, de teekening in woorden van wat daar leeft en is op 't doek vóór ons, moet zij niet het middel worden, om zelfs den eenvoudigen man uit het volk de schilderij te doen genieten? Wie deze vraag bevestigend beantwoordt, zal 't met mij betreuren, dat nog zoo velen de schilderijen gaan *zien*, zonder zich door den catalogus tot *beschouwen* te laten verlokken. Ik heb dan ook over 't middel nagedacht, om tot een ruimer gebruik van 't handboekjen, als ik 't zoo mag noemen, aan te sporen. En dan schijnt het mij toe, dat ieder in zijn kring, en waar dat pas geeft, zijn exemplaar wel eens ter bezichtiging kan geven. Maar vooral van de school verwacht ik veel goeds, ook in dit opzicht. Als de leeraar in het teekenen er eens aan dacht? Als de docent in de geschiedenis eens aan de beschrijving der historieportretten toe kon komen, en de onderwijzer in de vaderlandsche letterkunde bij gelegenheid zijn catalogus eens meêbrengt, om aan Huygens, Vondel, Hooft en Cats eene beurt te geven, zou dit niet kunnen bijdragen om én de hoorders in de klasse én de kennissen van die hoorders buiten de school het pad te wijzen? Ik kan van den catalogus niet afstappen, zonder nog een wensch uit te spreken. Daar zijn zeker veel lezers van den Kunstbode, die 't fraaie opstel van Gorter kennen, getiteld „eene tentoonstelling van oude kunst". Welnu, daar is nog iets meer gegeven dan de „beschrijving der schilderijen". Daar is rekenschap gegeven van den indruk, dien de stukken op des schrijvers gemoed en verbeelding hebben gemaakt — het *waarom* en 't *hoe* van de

kunst is door Gorter in woorden gebracht. Geen gemakkelijk werk voorwaar, maar te lofwaardiger naarmate het moeilijker is.

Zou nu, wilde ik vragen, naast den Catalogus niet een tweede handboekjen noodig en nuttig zijn, waarin, naar de wijze van Gorters kunstbeschouwing, over de voornaamste der meesterstukken van 't museum werd gesproken. Me dunkt een diergelijk boekjen zou velen der museum-bezoekers én vóór én na de bedevaart van dienst kunnen wezen. Wie zou niet gaarne aan de hand van een kunstkenner worden ingewijd in de geheimen der Oud-hollandsche school? En wie zou niet met dankbaar genot aan de schilderij-zaal terugdenken, als hij naar huis is teruggekeerd, en op zijne kamer nog eens op nieuw kan bewonderen? 't Gaat, dunkt me, met de schilderkunst en 't volk, als met de burgerschoolleerlingen en de poëzie. Het volk, klaagt men, heeft geen oog voor de gewrochten van 't penseel zijner oude en nieuwe meesters, en de burgerschool-jongeluî — treurt zeker verslag van 't eindexamen — hadden geen hart voor de dichtkunst. Ik geloof 't gaarne, en 't laatste weet ik bij ondervinding. Edoch ik weet ook, dat de burgerschoolleerling zelf daarvan de schuld niet heeft. Als hij alleen maar 't dichtstuk leest, als hij de zeventiendeeuwsche poëzie slechts leert beschouwen, als een geschikt middel, om wat spraakkunstregels, woordafleidingen en verklaringen van moeilijke plaatsen te vernemen, dan heeft hij eigenlijk zijne onverschilligheid wel heel goed geplaatst. Hij toont daardoor juist, meen ik, dat hij iets anders had gehoopt. Inderdaad, indien de leeraar enkele stukken goed bespreekt, indien hij tracht 's knapen oog te openen voor 't schoone van zoo menig heerlijk dichtstuk, als wij hem kunnen voorleggen; dan toont de leerling wel degelijk hart te hebben voor de poëzie; dan blijkt hoe velen zelfs een natuurlijken smaak toonen te bezitten, die slechts geleid behoeft te worden om zich krachtig te ontwikkelen. Zoo zal 't ook wel wezen met de schilderkunst en 't volk. Spreek 't volk over kunst, verklaar het de meesterstukken der Hollandsche School, en de werkman zal zich niet onverschillig toonen voor 't geen den schoonheidszin streelt [1].

Ik wil maar zeggen, wie ons een handboekjen schenkt in den bovengezegden zin, die zal zeker een goed werk doen.

Nog een tweede middel ter opwekking van den kunstsmaak des volks.

In een gesprek met een geachten hoofdonderwijzer uit den omtrek van Amsterdam, liep 't almede over 't bezoeken van 't Rijksmuseum. Ik had in de schilderij-zalen onder anderen een paar jonge knapen opgemerkt, die naar 't mij voorkwam zeer onvoldaan waren over hun ouderen broêr, dien zij van onwetendheid verdachten. Zij vraagden hem naar eene menigte zaken op 't museum, maar moesten zich met een schouderophalen tevreden stellen. Nu meende de bedoelde hoofdonderwijzer, dat het zijn nut kon hebben, indien de ouders van diergelijke leergrage jongelieden aan den onderwijzer de opdracht deden met hunne zoons naar 't museum te gaan. Al is de onderwijzer geen kunstkenner, hij kan toch 't historische der schilderstukken aan zijne leerlingen verklaren. En de leerlingen zijner school, die met hem de schilderij-zalen bezoeken, zullen zeker nu of later gelegenheid vinden van hun indruk eenige rekenschap te geven. Ik moet bekennen, dat die onderwijzer een uitmuntend middel aan de hand gaf, om den kunstzin des volks te veredelen. Zelfs zou ik 's mans voorstel aan de ouders van leergrage knapen wel in overweging willen geven. En indien de papa's van onze burgerschoolleerlingen door hun drukke zaken geen tijd mochten hebben, om met hunne zoons gedurende de zomervacantie „eens wat te gaan zien", wat is er tegen, dat zij van den een of den anderen leeraar der school hunner plaats den vriendendienst verzoeken die taak over te nemen?

Zeker is het, dat het bezoeken van museums voor jongelieden, en aan de hand van een goeden gids, een uitstekend middel mag genoemd worden ter ontwikkeling van hun smaak en schoonheidszin. En als het jongere geslacht wat meer aesthetisch wordt ontwikkeld, dan moet het peil van den volkssmaak rijzen.

Purmerende, 28 *Juli* '74. — A. W. Stellwagen.

[1] Een vriend van mij, de Heer A. Switzer te Purmerende, zeide me nog dezer dagen, dat hij er getuige van is geweest, hoe 't volk weet te luisteren naar een kunstbeschouwing. De Heer Hugenholtz van Amsterdam hield verleden winter eene lezing in de „Werkmansvereeniging" te Purmerende; die lezing was hoofdzakelijk een „Schilderijen-beschouwing"; welnu, het volk hing zoo zeer aan des Sprekers lippen, dat zelfs de bedienden in 't buffet niet hadden om te zien. 't Voorbeeld is aantrekkelijk genoeg, om ook elders navolging te verdienen!

HET TEEKEN-ONDERWIJS OP DE OOSTENRIJKSCHE SCHOLEN.

Bij de Oostenrijksche scholen is thans een leerplan voor het teekenen in werking gesteld, dat de rechtmatige belangstelling toont daarvoor gekoesterd, en dat ook elders navolging verdient, al ware 't slechts om de beschaving minder eenzijdig en bekrompen te laten werken, dan ze zelfs bij de hooggeleerde en verdere Leidsche poortsloopers gebleken is te doen. In de *volksschool:* lessen in 't vrije handteekenen, bij welke alle leerlingen eener klasse te gelijker tijd met dezelfde taak bezig zijn. Aan de *burgerscholen:* teekenlessen tot 1. ontwikkeling van den vormzin; 2. bekwaming van 't oog voor de juiste opvatting der vormen; 3. africhting der hand tot gemakkelijke en zekere voorstelling van 't geen men ziet of voor zich heeft. In de *normaalscholen*, ten dienste van leeraars en onderwijzeressen: onderwijs in 't handteekenen. Aan *middelbare scholen:* teekenlessen, als algemeen beschavingsmiddel van den vorm- en schoonheidszin, en die daarom ten doel hebben, bij technische vaardigheid, voorstellingskracht, geheugen, opvattings- en weergevingsvermogen der leerlingen zooveel doenlijk te ontwikkelen. In de *ambachtsschool:* teekenonderricht tot aankweking van de begaafdheid, voor elk bepaald vak of ambacht vereischt, om er het geleerde met het beste gevolg te kunnen toepassen.

TENTOONSTELLING VAN ZAANLANDSCHE OUDHEDEN EN MERKWAARDIGHEDEN.

Onder het gebom der klokken en het beieren van den bengel der stoomboot verliet, Zondag den 2[den] Augustus, juist toen de vrome schare de gemakkelijke huiskamer voor het kerkgebouw verwisseld had, de

Prins van Oranje de aanlegpaats te AMSTERDAM. Een frissche koelte bevrijdde de weinige reizigers van het muffe stof der stad. Hoewel de lucht betrokken was, bleef Aemstel's veste lang in het gezicht, tot dat ze wegdommelde in grauw en blauw. Spaarzaam goot de zon eenige lichtspatten op de deinende watermassa, eindelijk dook deze geheel weg en een regenvlaag deed allen, die op het dek waren de kajuit opzoeken. Nauw was ZAANDAM in 't gezicht, of de zon brak weer door en tintte de groene huizen.

De meeste passagiers richtten hun schreden naar hetzelfde doel: het Zaandamsche Raadhuis. Weldra was dit bereikt. Een aanzienlijke menigte was daar reeds bijeen, in gespannen verwachting de opening der tentoonstelling verbeidende.

Op minzame wijze werd ieder van een katalogus voorzien, en uitgenoodigd zich naar de kamer van het Kantongerecht te begeven. Als aan dit verlangen voldaan was, nam de burgervader, Mr. A. GREEBE, het woord en schetste in welgekozen bewoordingen het doel der tentoonstelling. Aan den historischen zin voor het verleden heeft zij haar ontstaan te danken.

Het streven naar gelijkvormigheid, zoo laakbaar in vele opzichten, de ondergang van het individueele bedreigt ook ZAANDAM, een plaats, wier inwoners in vroeger jaren veelsins een oorspronkelijk karakter hebben vertoond, dat zich openbaarde in kleeding, huisraad en honderd kleine en groote zaken, en hen van hunne tijd- en landgenooten onderscheidde. Het tegenwoordig geslacht gevoelt behoefte een blik achterwaarts te werpen, zich nog eens te vermeien in een heerlijk verleden, nog eens met de kloeke vaderen hun krachtig leven te genieten, om gesterkt en gestaald de lessen van vervlogen jaren op het heden toe te passen, en de zaadkorrels voor een schoone toekomst te strooien. Is dit genot niet onverdeeld, als men bespeurt, dat menige bron van vroegere welvaart is opgedroogd; een blos van schaamte kleurt de wang van den tijdgenoot niet: eigen schuld ontbreekt.

Wèl was dat verleden roemvol en luisterrijk. 't Was een tijd van bloei, van ongemeene kracht. Papier-, olie- en houtzaagmolens kenden geen rust; koene zeevaarders vreesden aan wal te sterven. Stel u slechts het beeld van den ouden HOOFT, voor oogen. Ge kent het verhaal? WILLEM JANSEN HOOFT, reeder en scheepskapitein te ZAANDAM, had zeven zonen, ieder schipper op zijn eigen schip. Zij voeren op *de kleine Oost* (*Denemarken en Noorwegen*). In 1572 lagen vader en zeven zoons gelijktijdig in *de Sondt* voor anker. De koning vond dit zoo aardig, dat hij de acht waterrotten aan zijn tafel noodigde. Een dier zoons, PIETER, schonk het leven aan CORNELIS PIETERSZ., later burgemeester van AMSTERDAM, „een hooft vol kreucken, een geweten sonder rimpel". Aan hem dankte de beroemde dichter en prozaschrijver, PIETER CORNELISZ. HOOFT, drost te MUIDEN, het aanzijn. Doch niet alleen de *kleine Oost* kende de ZAANLANDERS als stoere varenslieden, op de meeste zeeën zwierven hun schepen. De *Groenlandsvaart* verschafte honderden een middel van bestaan, en bevorderde welvaart en voorspoed. In het voorjaar was alles in de weer om de schepen te kalefateren, of nieuwe uit te rusten. Op de scheepstimmerwerven was dan aan handen gebrek, er werd „goet loon" verdiend, zooals voor den ingang van eene in de 17e eeuw te lezen stond:

Toen Noach 't eerste schip liet drijven op de baren
Door Gods bevel, om de heele wereld te bewaren,
Zo volg ik hem, en maak mee scheepen, net en (schoon,
't Zij vaartuig kleen of groot, als men mij geeft goet (loon.

In het najaar als de walvisvaarder gelost had, verschaften veel ZAANLANDERS zich met het koken van traan een zoet gewin. Andere nijvere handen repten zich in het beoefenen van landbouw en visscherij. Over het algemeen waren de ZAANLANDERS praktische lui, die het *dadelijk voordeel* niet uit het oog verloren. Een gevolg hiervan was, dat zij aan veel vreemd zijn gebleven, wat velen dierbaar is en tot levensvoorwaarde strekt. Voor kunst en poëzie hebben zij weinig of geen altaren gebouwd. Zelfs, en dit is wel vreemd, tijdens den krachtigsten bloei der Rederijkers, ontbrak hun de liefde tot het stichten van een Kamer. Later, toen Amsterdam een Schouwburg bezat, begaven zij zich daarheen. Er voer geregeld een schuit welke „Kommedievrachten" uit en thuis bracht. (Men zie de keuren). Dichters.....welke dichters heeft ZAANDAM gehad? Eén uit dezen tijd is slechts bekend: een dichter, die zoetvloeiende minnedichten heeft gekweeld „zijn liefjen toegewijd". Schilders. De Schilderijen op de tentoonstelling leggen, op weinige uitzonderingen na, van hen geen gunstig getuigenis af [1]; vooral niet die, waarop de wolken zulk een onheilspellend voorkomen hebben. Toch heeft ook hier voor een waarachtig schilder nooit gebrek aan stof bestaan; maar...

Menig schilder heeft geen oog
Voor een binnenhuisjen.

Een smakelooos onderwerp als: *stiers wreedheid*, trok meer de aandacht. Behalve schilderijen, heeft men er talrijke afbeeldingen van op Delfsch aardewerk, Japansch porcelein, trekpotten, kopjes, borden, doosjes, tot op kinderprenten toe. Groenlandsvaarders, en vaartuigen met het avontuur van den Kommandeur CORNELIS GERRITS JONGEKEES, en allerlei slag van molens vullen de onderwerpen aan, waarop de kunstenaars hun oog sloegen. De poëzie voor een binnenhuisjen bleef orakeltaal.

Een blik in de zoo voortreffelijk nagebootste kamer uit vroegeren tijd volstaat, om menig schilder te beschuldigen van willens en wetens blind geweest te zijn. Wat een huislijkheid spreekt uit dat vertrekje, welk een geur van reinheid stijgt er uit op, wat getuigt alles van deege deeglijkheid! Als het vuur daar in de schouw knettert, de man des huizes de aartsvaderlijke pijp heeft gestopt, en een dreumes hem het tabakskomfoortje reikt, vrouwlief uitrust van de dagelijksche beslommeringen, de kleine in de wieg nevens haar de oogen heeft geloken, en het gegons uit het stoomend tuitje het liedje der gezelligheid neuriet, dan bloeien er leliën en rozen: de poëzie heeft den drempel overschreden. Den kloeken varensgezel is geen plekje zoo dierbaar als dat aan den huiselijken haard. Aan het verre vreemde strand lonkt het hem vriendelijk toe, en hij hunkert naar de thuiskomst:

Hoe vroolijk (glijden) dan all' uuren,

1 Het nagekomen schilderij van TAANMAN laten wij buiten rekening.

Van 't weer vereende jonge paer!
Als in de koû, bij goede vuuren,
Sy tellen overwinst van 't jaar;
Als zamen aan den disch gezeeten
Na vroeg en maatig avond-eeten,
In 't langzaam naad'ren van de nacht,
Sy hem verhaalt wat kinders zeyden,
Die om sijn afzijn dikwijls schreyden,
En welken troost zij al bedacht.
Of wel als hij, in Kers-tijds rusten,
Op Zee-caart toont aan Rosemond,
Waar deese reys, op Groenlands kusten,
De beste nering zig bevond.
„Hier", zegt hij, „ziet men Hecla branden;
Daar was 't, in ijs, op Spitzbergs randen,
Dat storm ons 't noodgebed afwrong;
De Hemel, in dees' oogenblikken,
Zag mij voor u alleen verblikken!"
Haar oog en hart volgt syne tong [1].

Noode breekt de bezoeker zijn droomerijen bij dit heiligdommetje af, en verlaat het niet zonder den stillen wensch, dat in de ZAANLANDEN de huislijkheid steeds in eere moge blijven.

De trots van de bewoners der Zaanstreek is het verblijf van Czaar PETER, die onder hun voorvaderen als *Pieterbaas* rondwandelde. Vele voorwerpen, die aan hem herinneren, zijn met zorg bijeengebracht. In het doopboek der Luthersche gemeente leest men, onder de verklaring van de geboorte van ANTJE DE BRUYN den 1sten September 1697: „NB. den voorledene 18 Augs. Dom. ii p. Tria: 'smorgens ten 8 uuren is de Czaar of Grootvorst van MOSCOVIËN, PIETER ALEXEWITS, in een Ceuls schuitje met 6 Moscowiters alhier op SARDAM incognito aangekomen, en heeft 8 dagen gelogeert op KRIMPENBORG bij een Smidsknecht van BOY TIJSENS; daarna is hij na AMSTERDAM gevaren, alwaar zijn groote Ambassade was aangekomen; hij is 7 voeten lang, hij ging gekleed in Sardammer boerenkleederen, hij timmert t' AMSTERDAM op de Admiraliteits-werf, en is een liefhebber van schepen."

De dames, welke de tentoonstelling opluisteren, kunnen haar hart ophalen in de beschouwing van „honnige" kleederen, huisraad, snuisterijen, zilver- en aardewerk uit vroeger tijd. Uit veel spreekt een geest van knutterigheid, het Nederlandsche volk bij uitstek eigen en zoo gaarne voor kunst versleten. Dat knutterige en knutselige openbaart zich sterk in de wijze, waarop men vroeger de zoogenaamde kralentuinen placht aan te leggen. Een welgeslaagde navolging geeft er den bezoeker een goed denkbeeld van, hoewel men in de dagen, waaruit zij dagteekenen er een ander soort planten in plaatste.

In het snijwerk hebben de ZAANLANDERS het ver gebracht. Menig gesneden stoof en mangelplank doet bejammeren, dat zij het daarbij hebben gelaten.

Onder de „merkwaardigheden en oudheden" zijn ook een partijtje dominé's opgenomen,

„Die door 't gepreêkte Woord den Heere Kind'ren
(teeld(en), (No. 1316).

[1] De *Geusen* door ONNO ZWIER VAN HAREN. Heeft Tollens den twee-en-twintigsten zang niet voor oogen gestaan, toen hij de *Overwintering* dichtte? Vooral de regels:
Haar oudste Soon, nu zeven jaaren,
Spreekt reeds van over zee te vaaren; enz.

Jammer, dat de voorzangers ontbreken! Een bundel preeken vergoedt dit gemis.

Menig blijk van de vaderlandslievendheid der bewoners geeft de overtuiging, dat zij niet schroomden het land hunner inwoning te verdedigen, en bij meer gelegenheden dan het *Turfoproer* hun bloed voelden koken.

Er is op de tentoonstelling de afbeelding van een man, die ten volle de aandacht verdient. Het is JACOB HONING JSZ. JUNIOR. Met noeste vlijt heeft hij de geschiedenis der ZAANLANDEN beoefend, en in lijvige werken de vruchten zijner werkzaamheid den belangstellenden lezer aangeboden. De ZAAN is aan hem veel verplicht, en de Commissie heeft getoond zijn arbeid te waardeeren. De rijke en keurige verzamelingen van handschriften, kaarten, prenten, en andere voorwerpen, door hem bijeengebracht, zijn ter expozitie aanwezig.

Het drukke bezoek loont de moeiten en zorgen, welke de Commissie zich heeft getroost. Aan haar komt alle lof toe. Met liefde en smaak heeft zij alles ten toongesteld, en geeft zij haar arbeid den naam van dilettantenwerk, dan is dat wat al te nederig.

Amsterdam, J. H. RÖSSING.
Aug. '74.

DE HR. T. H. DE BEER EN RACINE.

Liever dan met den Heer Aart Admiraal in een onderzoek te treden naar zijn recht om, op grond der handelingen van Ferdinand VII en van hetgeen de partij van Louis Philippe omtrent Karel de Xes minachting van het Charter had uitgestrooid, te verklaren, dat van -15 tot -30 in Zuid-Europa „dwinglandij en menschenhaat, leugen en schijnheiligheid ten troon zaten"; — neem ik de vrijheid eene aanmerking in het midden te brengen betreffende de bevoegheid van den Heer T. H. de Beer, om Racine te beoordeelen; Racine, een naam die ons herinnert, wat de beschaving van Europa o. a. ook aan de Bourbons te danken heeft.

De Heer De Beer vergelijkt eene strofe uit Goethes *Fischer* met eene plaats uit Racines beroemde beschrijving van de dood van Hippolyte. Dr. Van Vloten heeft de voortreffelijkheid der schildering van den franschen dichter, ook tegenover Goethes *Feuchtes Weib*, reeds gehandhaafd. Die de beide talen machtig is, herleze de plaats bij Racine, en oordeele of er iets van het stoute voorstellingsvermogen, de treffende scheppingskracht, die den golven der zee, na dat zij het monster hebben uitgebraakt, schrik en afgrijzen toeschrijft en daar uit haar te-rug-treden verklaart, of er iets van die grootschheid is in Goethes voorstelling. Trouwens deze zoû daar ook niet op hare plaats zijn geweest: maar zoo vergelijke men dan geen albumblaadjen bij een historiestuk.

Twijfel is bij mij gerezen, of de Heer D. B. wel met volle recht onder die beoordeelaars plaats mag nemen. Ziehier waarom:

De Heer D. B. toont de moeilijkheid aan der vertaling van

„Aus dem bewegten Wasser rauscht
Ein feuchtes Weib hervor",

en zegt, dat men het stuk verwateren zoû door eene

omschrijving als: „komt ruischende te voorschijn”. Ik laat de waarde van deze overzetting in het midden; maar wat mij zeer verwonderd heeft is, dat iemant achter het woord „ruischende” als vertaling plaatsen kan „Fr[ansch] *ruisselant*”. Welke van de twee woorden verstaat de Heer D. B. niet? *ruisselant* heeft niets met de beteekenis van *ruischende*, alleen iets met den klank gemeen. *Ruisselant* zoû goede diensten kunnen doen, niet ter vertaling van het *hervorrauschen*, maar van het *feuchtes Weib*, dat de Heer D. B. om goede redenen „terzij” wil laten:

„La nymphe ruisselante
De l'onde étincelante
Apparait à nos yeux.”

Mij dunkt, dat het paerlen van het water over de blanke leden der stroomnymf, in deze uitdrukking, wel bewijst, dat men iets beters kan zeggen dan Goethe in zijn „feuchtes Weib” gedaan heeft.

Ik hoop nu aangeduid te hebben, dat *ruischen* iets is wat door de ooren, *ruisseler* wat door de oogen wordt waargenomen.

11 *Aug.* 1874. J. A. A. Th.

UIT ANTWERPEN.

20 Aug. '74.

Leve de *Olijftak*, die geen beter levensteeken van zijn herbloei geven kon, dan de te Leiden zoo *schandelijk* veronachtzaamde Congresbelangen door een gezellige samenkomst te behartigen, waarvan ieder die er aan deel nam de aangenaamste herinneringen en blijdste indrukken met zich dragen zal. Vóór meer dan drie eeuwen geplant, en niet onnatuurlijk dus is de laatste jaren voor 't oog wat verwelkt en verslenst, heeft hij zich thans met verjongde sappen en hergroenend lover aan 't oog der nederlandsche wereld voorgedaan, en daarbij het hoogwijze Leiden, of liever den drijver der gansche Congresmislukking aldaar, krachtig beschaamd. Verwonderlijk toch, dat men nog altoos maar schijnt te schromen de eigenlijke oorzaak dier mislukking ronduit aan te geven, en haar onder allerlei algemeene voorstellingen zoekt te verbloemen. Gebrek aan medewerking, gemis van klinkende munt — een onnoozele *f* 600 nog wel! — heeten dit kwaad gebaard te hebben; terwijl de eenige bron de onwil en schrielheid juist van hem is, die zich het eerst geroepen mocht achten de Congreszaak te Leiden voor te staan en te bevorderen, gepaard met de zwakheid van hen, die 't niet wagen, aan zijn grillen en willekeur weêrstand te bieden, en hem naar behooren te weêrstreven. Prof. Matthijs de Vries, en geen ander [1], draagt de schuld der *opzettelijke* verwaarloozing van 't leidsche Congres-ontwerp, en dit moet des te openlijker erkend worden, als hij thans zelfs de onbeschaamdheid heeft gehad, de beleefde uitnoodiging van den Olijftak met een *briefkaart* aan den voorzitter te beantwoorden, waarop hij de *onmogelijkheid* van een Congres te Leiden als *gebleken* aangevende, Maastricht als de stad er voor aanwijst; als ware niet *hij-alleen* de drijver van alles, en de eenige oorzaak dier vermeende onmogelijkheid. Slechts in zoover zijn ook anderen daarvoor aansprakelijk, als zij niet eenvoudig *buiten hem om* de bijeenroeping van het congres te Leiden doorzetten, en dit van *zijne* medewerking afhankelijk wanen; terwijl men integendeel blij moest wezen, er van hem bij verlost te zijn. Daartoe is echter het vooroordeel nog altoos te sterk. Hoe het daarmêe evenwel sta, de Olijftak heeft zich uitnemend van zijn zoo wakker aanvaarde taak gekweten en allen wil van het ondernomen werk. Zondag, den 16[en] dezer, kwamen zijn leden en gasten in 't Beursgebouw samen, trokken van daar naar het Raadhuis, waar zij door den burgemeester in hartelijke woorden werden welkom geheeten, en de H.H. Hasebroek en Eekhoff voor de Noord-nederlanders, de voorzitter De Geyter voor de kamer het woord voerden. Daarna ging men gezamenlijk in 't weidsche gebouw van den *cercle artistique et litéraire* de tentoonstelling van oude meesters beschouwen, waarin enkele meesterstukken terecht de aandacht trekken, vele andere nommers daarentegen kennelijk onecht en vervalscht zijn. In het volgend nommer van den *Kunstbode* zal de lezer gelegenheid hebben, aan de hand van een kunstgraag Zuid-nederlander de verschillende stukken nader in oogenschouw te nemen, en wij het dus hier bij deze algemeene opmerking kunnen laten, om ons met de genoodigden te vijf uur naar de rijk en smaakvol versierde schouwburgzaal te begeven, die thans voor 't eerst bespeeld wordt. Jammer dat dit niet wat beter geschiedt; doch in spijt van enkele betere oogenblikken, is het spel in 't algemeen te weinig los en natuurlijk, en behoeft men er geen berouw over te gevoelen, dat de warmte der zaal, en de lust het buitenfeest in de *Harmonie* te gaan bijwonen, dringend nooden, den schouwburg lang vóór 't eindigen van het 2e stuk — Glanors *Uitgaan* — te verlaten. In den *Harmonie*-tuin is alles schitterend verlicht, en ruischen de aangename tonen der muziek de talrijke bezoekers opwekkelijk tegen. Niet minder schitterend is het welgeslaagde vuurwerk, dat aan 't einde het feest bekroont, en met knal op knal den toeschouwer in de ooren dreunt. Na den afloop gaat deze nog eenige oogenblikken in den *cercle* onder gezelligen kout doorbrengen, om dan in een verkwikkelijken slaap van de vermoeienis uit te rusten, en met frisschen moed zich voor de werkzaamheid en 't genot van den volgenden dag aan te gorden.

Te negen uur vangt dien dag in de Schouwburgzaal de aangezegde letterkundige vergadering van den Olijftak aan, terwijl de regen begint te droppelen. Geen nood echter, dat het niet weldra weder mooi weêr worden zal; want, gelijk de Geuzenschepen Van der Taelen dien eigen morgen den ultramontaanschen minister Malou deed opmerken: „le Dieu des Gueux est avec eux,” en zal, zoo goed als die van Dr. Doedes en zijn vrienden [1], voor een helderen zonneschijn weten te zorgen. Binnen in de rijk met gas verlichte zaal heeft men dien trouwens niet noodig; men bespeurt er van regen noch zonneschijn niets. De Geyter opent de zitting met een bezielde toespraak, daarop geeft de Secretaris Rosseels verslag van 't verrichte in 't afgeloopen Kamerjaar, en treedt vervolgens de verslag-

1 Geheel verkeerd is het dus ook, wat men dezer dagen in de dagbladen las, dat het leidsch gemeentebestuur in dezen schuldig zou zijn; *dit heeft zich waarlijk niets te verwijten.*

1 Ik heb het altijd heel bekrompen gevonden, dat men Prof. Doedes voor die welbekende onschuldige woorden — een aanloopjen voor een toespraak — zoo hard gevallen is; 't is iets, wat men ook in 't dagelijksche leven telkens hooren zal, en waarin waarlijk niets bijzonders steekt.

gever omtrent den proza-prijskamp op, om de redenen der bekroning, verwerping, of onmiddelijke ter zijde legging der 14 ingekomen stukken kortelijk meê te deelen. Hij zegt Aldegonde uit het graf te willen zien verrijzen, om Antwerpens straten thans eens te doorschrijden, de stad onder haar Geuzenoverheid te zien groeyen en bloeyen, en er persoonlijk den dank te ontvangen voor 't geen hij en zijn broeder, in hunne dagen, voor de zaak der vrijheid van staat en geweten verrichtten. Hij roemt het voorbeeld, door den Zuid-nederlandschen Olijftak en zijn geestverwanten aan Noord-nederland gegeven, Marnix' naam — den stamnaam van Toulouse en Aldegonde — tot leus te nemen, daar een geslacht, dat dien naam in zijn banier voert en zijner waardig weet te handelen, voor de toekomst zeker wat goeds belooft. Vervolgens treedt de Heer Hasebroek op met een gevoelvol aan Beethoven gewijd dichtstuk, daarna Emm. Hiel, die zijn vers aan de vlaamsche vrouwen voordraagt. Onderwijl treedt koning Leopold met vrouw en dochter binnen, en vat de vlaamsche dichter Antheunis, Kantonrechter te Thourout, het woord op, om zijn beide bekroonde stukjens voor te dragen, waarna de elders verbeide koninklijke trits weder vertrekt, door den voorzitter en zijn medeleden uitgeleid. Op zijne woorden, dat hij meent 's Konings bijzijn uitsluitend als een hulde aan de nederlandsche Letteren te mogen beschouwen, volgt van 's Koning's lippen de volledige beaming dier meening, en dat het hem, hoewel — even als de koningin — het Vlaamsch verstaande, spijt, het niet vloeiend genoeg te spreken, om er zich in een letterkundigen kring, als deze, in te uiten. Na 's Konings vertrek dragen de H.H. Browne en Borrius hun bekroonde liederen voor, en neemt ten slotte Dr. J. ten Brink nog het woord, om de Congresvraag ter spraak te brengen, en het voorstel te doen, dit, bij den gebleken *onwil* van Leiden, in Maastricht te laten bijeenkomen. Hoewel daaromtrent niets beslist wordt, bleek zoo nu, als later op den dag, dat ook de Vlamingen zich hoe langer hoe meer met het denkbeeld verzoenen, dit voor 't volgende jaar als Congresstad aan te nemen. Men late er dus gerustelijk de uitnoodiging van uitgaan.

Na eene korte pauze vervangt muziek en zang den letterkundigen arbeid, en spoedt zich daarop wie wil naar de ter slechting bestemde Citadel, wier bastion *Hernando* het eerst den ondergang gewijd is, en met kracht van *Dynamiet* vernield en in de lucht geslingerd wordt. Antwerpens wakkere burgemeester werpt daarbij, in een belangwekkende rede, een terugblik op de geschiedenis van het door Alva oorspronkelijk gebouwde kasteel. Koning en koningin nemen de spâ ter hand, om een eerste schepjen aarde af te delven, en worden daarin, maar met ruwer hand, door den minister Malou gevolgd, die er zelfs zoo wild bij te werk gaat, dat hem de klak van 't hoofd vliegt. Duizenden toeschouwers wonen de plechtigheid bij, na welker afloop de leden en gasten van den Olijftak in 't *Café Francais*, aan 't Rubensplein, zich om den feestdisch scharen, die er voor hen is aangericht. Tot laat in den avond zitten zij er onder vriendschappelijken kout en macht van feestdronken en liederen bijeen, om daarna nog op eene wandeling langs de kaayen der Schelde de fraaie verlichting in oogenschouw te nemen, langs huizen en boomen aangebracht, en in 't flikkerende water weêrkaatst. —

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Door de *Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst* zijn een drietal prijsvragen uitgeschreven, welker beantwoording vóór of op 1 Nov. 1874 verwacht wordt; de stukken op te zenden aan het Archief der maatschappij (*Wijde Kapelsteeg* te Amsterdam, E 131), vergezeld van een adres, om zoo noodig, met den inzender zonder opening van den naambrief te correspondeeren.

1. Een Concertgebouw, op te richten en te exploiteeren door een Vennootschap. Premie *f* 300.—
2. Een kritische beschouwing der verschillende onderwijsmethoden in de bouwkunst, thans in de meest beschaafde landen van Europa in gebruik. Premie *f* 150.—
3. Een houten Station voor Omnibussen. Premie *f* 50.—

Tot beantwoording der 1e prijsvraag worden uitgenoodigd alle nederlandsche bouwkundigen; tot die der 2e alle belangstellenden, in Nederland woonachtig; tot die der 3e alleen de leden der Maatschappij.

Door een lid der Commissie van Rijks-advizeurs, den Heer Cuypers te Amsterdam, zijn in de kerk te Venray prachtige gewelfschilderijen uit het begin der 16e eeuw ontdekt. Een rijk sterrengewelf overspant de geheele kerk. De velden tusschen de graden zijn wit. Op dezen grond zijn gedeeltelijk sierlijke takken met bladeren en bloemen geslingerd; in de rijkste kleuren afgewisseld, zijn deze vakken in het priesterkoor met Heiligenbeelden opgeluisterd.

Boven de absis, waarvan de sluitsteen gesierd is met het Lam Gods, ziet men de kroning van Maria geschilderd. De Zaligmaker strekt zegenend de hand over zijn heilige Moeder, die in een aanbiddende houding zich tot haar God neigt. Onder beide deze beelden knielen biddende Engelen met wierookvaten. De hoeken zijn aangevuld met zwierige ornamenten.

De sluitsteen, het Lam Gods voorstellende, is omgeven door de zinnebeeldige dieren der vier Evangelisten.

Verder in het koor ziet men de beelden van den H. Jozef, den H. Petrus, de HH. Catharina en Urbanus; en in het benedenvak de geschilderde afbeeldsels van de vier groote kerkvaders, de HH. Ambrosius, Augustinus, Hieronymus, en Gregorius den Groote.

Onder de aldaar aangebrachte wapenschilden prijken die van Venray, van Gelre, van Lodewijk van Bourbon, destijds bisschop van Luik, en van den toenmaligen pastoor Gijsbert de Foramine, onder wiens bestuur de kerk in 1462 gebouwd werd. Het oorspronkelijke stuk met looden zegels, waarbij de stichter van Paus Pius II een aflaat verkrijgt van zeven jaren voor allen, die tot den opbouw der kerk zouden bijdragen, is nog aanwezig in de archieven der pastorie.

De welbekende Vrouw der Schepping, Mina Kruseman, heeft het met haar aanleg uitnemend strokende plan gevormd, in plaats van als zangeres, als tooneelspeelster op te treden, en zich in die hoedanigheid voor eenige gastrollen met de amsterdamsche tooneelisten onder de H.H. Albrecht en van Ollefen verbonden. Zeker had zij nog beter gedaan, dat opzet reeds een anderhalf dozijn jaren vroeger te volvoeren. Minder dan dit voornemen moet men echter haar tevens vermeld streven prijzen, haar eigen bekend werk „een Huwelijk in Indië, ten tooneele te laten voeren; dit kan toch door zijn ziekelijke overdrijving en onware voorstellingen slechts averechts op de vorming en ontwikkeling van den kunstsmaak werken, en deed zij dus beter het maar te laten rusten, en zich op meer eenvoudig schoone en ware kunst toe te leggen.

DRUKFEILEN.

In het slot der bijdrage van den Heer Admiraal, in 't vorige nommer, zijn eenige ergelijke misstellingen geslopen. Men gelieve het dus als volgt te lezen:

Alsof een mensch ooit hartstochtelijk genoeg kon zijn, als hij moet spreken voor vrijheid, voor menschenwaarde, voor menschenrecht. Alsof een Nederlander, enz. Integendeel. Onverschilligheid jegens het voorwaartsschrijden, enz. —

Briefwisseling. Het schrijven van Dr. Wap, en het opstel van den Heer Berckenhof in het volgende nommer.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 17. 10 September 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.— T. H. DE BEER.— MARCELLUS EMANTS.— J. G. FREDERIKS.— Dr. J. H. GALLÉE.— C. J. GONNET.— J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — R. HOL. — MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN.— J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE.— J. KNEPPELHOUT.— A. S. KOK.— L. J. LEFÊBRE.— J. H. LELIMAN.— A. C. LOFFELT.— J. MASCHHAUPT.— Dr. W. MOLL.— Dr. A. PIERSON.— E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA.— A. SLEECKX.— A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. — J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

TENTOONSTELLING IN DEN KUNSTKRING, TE ANTWERPEN.

Bij gelegenheid der laatste Gemeentefeesten, werd door den Kunstkring (*Cercle Artistique*), te Antwerpen, eene tentoonstelling van oude meesters gehouden, waarover ik verlang eenige woorden te zeggen. Voor diegenen der lezers van den *Kunstbode*, welke met den toestand hier te lande minder bekend zouden wezen, acht ik het noodig vooraf aan te stippen, dat de Kunstkring eene der gewichtigste, zoo niet de gewichtigste, van al die Belgische vereenigingen is, wier bemoeyingen de bevordering en aanmoediging van Kunsten, Letteren en Wetenschappen ten doel hebben; dat hij sedert ruim twintig jaar bestaat, groeit en bloeit; dat al wie te Antwerpen in Kunst en Letteren belang stelt, het zich tot een plicht rekent er deel van te maken; en dat het bestuur van 't Genootschap geene gelegenheid laat voorbijgaan, om voor het kunstgenot en de ontwikkeling van den kunstsmaak der leden en zelfs van 't publiek door tentoonstellingen en kunstbeschouwingen, voordrachten en andere plechtigheden zorg te dragen.

De tentoonstelling van oude meesters in den Kunstkring werd, om zoo te spreken, *geïmproviseerd*. Het was nauwelijks eenige dagen vóór de opening der Gemeentefeesten dat de besturende commissie der afdeeling van Beeldende Kunsten, op het denkbeeld kwam tot sommige leden der Vereeniging het verzoek te richten, ettelijke nummers hunner verzameling voor weinige dagen ter harer beschikking te stellen. Zij wenschte enkel een veertig of vijftig tafereelen te ontvangen. Het denkbeeld vond echter zoo ruimen bijval, dat al meteen omtrent twee honderd kunstwerken werden aangeboden. Ware de oproeping twee, drie dagen vroeger gedaan geworden, men hadde er wellicht vijf of zes honderd bij een gekregen.

Ik zal mij wel wachten te verzekeren, dat al de tafereelen, welke in de verschillende zalen zijn uitgestald, den naam van meesterstukken verdienen. Ik zal zelfs mij wachten te verzekeren, dat allen authentiek zijn, dat is: werkelijk door de meesters gemaald werden, wien het den eigenaren belieft ze toe te schrijven. Vast gaat het, dat zich tusschen de twee honderd gewrochten menige bevinden van twijfelachtige gehalte, en andere, welke met hunne vermeende vervaardigers niets hoegenaamd te stellen hebben. Toch blijft de verzameling niettemin uiterst belangwekkend en gewichtig, vooral wanneer men de beperkte tijdruimte in aanmerking neemt, waarin ze werd bijeengebracht, alsmede de omstandigheid, dat de commissie zich uitsluitend tot leden van den *Cercle* wendde. Met de vermaarde kabinetten van Wilson en Suermondt, in den laatsten tijd te Brussel tentoongesteld, kan zij de vergelijking niet doorstaan; doch zooals zij is, verdient zij in hooge mate de aandacht te vestigen. Een kort overzicht van het voornaamste zal dat, vertrouw ik, bewijzen.

Van Z.M. Koning Leopold II, eere-voorzitter van den Kunstkring, ontving de commissie drie gewroch-

ten, een *Landschap* van Hobbema, *Leeuwen* van Rubens, en een modern stuk, een Leys, de veel besproken en veel bewonderde *Wandeling rondom de Stadsmuren*, een der tafereelen, welke den kunstenaar de eere-medalje te Parijs verwierven. De Hobbema is heerlijk. Niet minder heerlijk is de Rubens. Wel zijn die *leeuwen* wat fantastisch, maar welk relief, welk coloriet, welke kracht! Zij komen letterlijk uit de lijst. De Leys, ofschoon niet het werk eens ouden meesters, bezit al de hoedanigheden van het werk eens ouden meesters. De achtergrond is verrukkelijk schoon. Het sombere *silhouette* der stad met hare schuinsche daken en puntgevels, met de torens en tinnen harer kerken en openbare gebouwen op de helderverlichte lucht van den vallenden avond, maakt *illusie*. De voorgrond met zijne talrijke groepen burgers in schilderachtige kleederdracht stelt het tooneel uit Goethe's *Faust* zoo aanschouwelijk voor, als de dichter het met mogelijkheid hadde kunnen droomen. Vooral de groep der geliefden, op den voorgrond, boeit het oog des toeschouwers. Slechts Faust en Wagner hadden, dunkt mij, meer kunnen spreken.

M. Jozef De Bom, een voornaam Antwerpsch kunstminnaar, is de gelukkige bezitter van een kabinet, dat ik niet aarzel een Museum in 't klein te noemen. Niet minder dan vijftig tafereelen heeft die heer aan de expositie geleverd, en welke tafereelen! Twee Rubensen, een *Bacchus* en eene *Venus Cupido verwarmende*, beide levensgroot en van het gloeiendste coloriet. M. De Bom bezit nog van Rubens een zoo kapitaal stuk, dat het onmogelijk in den *Cercle* kon worden tentoongesteld, *De Doop Christi*, namelijk. een werk van de jeugd des meesters, dat vroeger het hoofdaltaar eener kerk, te Mantua, versierde. De *Venus* schijnt een weinig te hebben geleden, wat haar niet belet mij meer te bevallen, dan de *Bacchus*, waarvan de teekening op verre na zoo sierlijk niet kan heeten.

Laat ik eenige Hollandsche meesters opnoemen, die schitterend in M. De Bom's aandeel zijn vertegenwoordigd. Willem Van de Velde met een groot *Tempeest*, dat, spijt genoeg, zeer slecht hangt, en met een klein doch allerliefst *Stil Water*, met verschillende vaartuigen, zeer helder, waar van toon en met een zeer gelukkig verschiet. — Jacob Ruysdael met een fraai *Landschap*, en Salomon Ruysdaal met eene bijna even fraaie *Marine*. Jammer dat in het *Landschap* enkele deelen schier nog donkerder dan gewoonlijk zijn geworden. — Pieter De Hoogh, met twee *Binnenhuizen*, waarvan een voortreffelijk bewaard, en het andere grootere, eilaas! door iemand hersteld, die, schijnt het, er aan gehouden heeft het bewijs te leveren, dat hij van Pieter De Hoogh, den tooveraar met zonnelichten in binnenhuizen, heel geen begrip heeft. Te zijner verontschuldiging moge tot zeker punt dienen, dat het tafereel, toen het in het bezit van den tegenwoordigen eigenaar kwam, zich in den erbarmelijksten toestand bevond. Het lag schier aan flarden op een zolder weggestopt. — Th. De Keyzer met drie figuren, drie kleine portretten ten voeten uit, in een *Landschap* van Paulus Potter. — Both met een kostelijk *Landschap met figuren.* — Adriaan Van Ostade met een *tooneel in eene kroeg*, eene perel van het zuiverste water. — Jan Steen met eene *Kroeg*, en C. Dusart met eene andere, bijna even geniaal. — Willem Van Mieris met eene *Groenvrouw* en G. Dow met een keurig *Binnenhuis met figuren.* Caspar Netscher met *Figuren en Dieren*, en Willem Kalf met een *Binnenhuis* en meesterlijke *Stillevens.* — Rachel Ruysch met *Bloemen*, schooner dan ik ze ooit te zien kreeg, en Heda met een *Stilleven* van eene verbazende kunstvaardigheid. Breed en malsch gepenseeld, krachtig van coloriet, juist van toon, en waar in den vollen zin des woords, laat het verre beneden zich al wat de tentoonstelling in het vak aanbiedt, hoezeer het haar geensins aan uitmuntende stillevens ontbreekt. — Eindelijk F. Hals met een *Jonge Zanger*, welke niet tot de breedste van den meester behoort, doch zoo treffend van uitdrukking en zoo gemakkelijk behandeld is, dat ik hem gerust nevens de breedste durf plaatsen.

Tusschen de werken van Vlaamsche meesters bemerkte ik inzonderheid een *Christus na de Kruisafneming*, een Van Dyck van den eersten tijd, die veel van een uitvoerigen Rubens heeft, en levendig aan den *Ongeloovige Thomas* van het Antwerpsche Museum herinnert. — Een D. Teniers, den Jongere, *Kabaal en Tooverij* getiteld, een bij uitstek geestig en prettig stukje. — Eene groote *Kermis* van P. Breughel of Brueghel, die zeer slecht hangt — men kan ze nauwelijks zien, — doch haars gelijke zoekt onder de menigvuldige Breughelsche kermissen. Honderden figuurtjes, de eene al losser en zwieriger dan de andere, woelen en krioelen op de marktplaats dooreen, en vormen een even schilderachtig, als vermakelijk en leerzaam schouwspel. Immers, zij zeggen ons meer van het volksleven onzer voorouders, dan de breedvoerigste beschrijvingen. Zij toonen ons tevens, hoe werkelijk — gelijk wel eens wordt beweerd — de meeste onzer genreschilders, de beste van vroeger niet uitgezonderd, althans tot vóór weinige jaren, bij Breughel zijn ter schole geweest.

Een ander stuk, ditmaal een klein, van den Boeren Breughel, bevat vier onderwerpen, vier spreekwoorden in ééne lijst: *Wie monnik wordt, kan de beurs missen; — Als 't Kalf verdronken is, dempt men den put; — Een hongerige buik heeft geene ooren; — Zoo vol als een ei.* 't Is even geestig als 't voorgaande, doch wijsgeeriger, althans didaktischer van strekking. De kleur uitmuntend. — Een aardig landschapje met figuurtjes van denzelfden verdient insgelijks vermeld te worden, zoowel als een Jordaens, een flink geborstelde, krachtig gekleurde *Zingende Grijsaard.* — M. de Bom bezit ook Italianen, ten bewijze zijne *Madonna* van Sasso Ferrato, benevens de *Muziek* en het *Blijspel* van Matteo Roscelli. — Hij bezit zelfs een Albert Durer. — Ik houd het er voor, dat zijn *Christus aan het Kruis* werkelijk van dien Duitschen meester is, hoezeer ik 't naast mij hoorde betwijfelen. — Wat zijne gewaande Hobbema's betreft, men behoeft ze slechts met het *Landschap* des Konings te vergelijken, om de vergissing te bemerken. Het algemeene *aspect* heeft ja iets van den grooten Meindert; doch bij nadere beschouwing vindt men er niets in, dat in de verste verte zijn werktrant verraadt.

Na M. de Bom, was het de heer P. J. Huybrechts, een ander voornaam kunstvriend, die de tentoonstelling met de meeste gewrochten verrijkte. Hij zond eene studie van Van Dyck, een *Paardekop*, dien de meester in meer dan een zijner grootere samenstellingen heeft te pas gebracht, en die tegen menig

tafereel eens anderen kunstenaars kan opwegen. De *Hondekop* van Sneyders is mede zeer schoon; het *Portret van een Antwerpschen Schepen* door C. de Vos nog schooner. M. Huybrechts leverde verder een *Portret* van Velasquez, een *Doodleven* van Weenix, een *Landschap* van J. de Momper met figuren van David Teniers, en een paar zeer geestige en knap getoetste schilderijen van P. Van Engelen, eene *Markt* en eene *Jaarmarkt*, bijna even fraai als evengemelde slecht hangende *Kermis* van P. Breughel, wat voorwaar niet weinig gezegd is.

Twee P. Breughel's, nogmaals Boeren Breughel's, *Windmolens* en eene *Halte voor een Dorpsherberg*, werden door M. Jos. Isenbaert tentoongesteld, benevens een lief *Landschap met Water* van Jan van Os. Het gewichtigste tafereel van M. Isenbaert is echter eene *H. Familie* van Lambert Lombard, den Luikschen meester, wiens schilderwerk in België zoo zeldzaam voorkomt.

De beide Gossaert's van M. H. Schuurmans zijn — ik zoude er op durven zweren — alles behalve Gossaert's. Zijn Quinten Massijs, *Maria en Christus*, kan van den tijd des smid-schilders wezen; van hemzelven is hij zoomin als *de Graflegging*, M. De Bom toebehoorende, welke men alleen daarom aan den meester meent te kunnen toeschrijven, nademaal een paar figuren, van verre gezien, iets of wat van figuren in de groote *Graflegging* van het Antwerpsche Museum hebben. Met de *Winterlandschappen* van Beerstraten heb ik vrede; insgelijks met het *Landschap* van J. Patenier. Het *Driekoningsfeest* van A. Brouwer is een puikgewrocht, met een achtergrond, waarvoor men zoude knielen. De *Everjacht* en de *Berenjacht* van Roetaert zijn flinke stukken. De *Ruiter* van A. Cuyp, de *Haas en ander Wild* van Weenix, en de *Zegepraal van Amphitrite* door Franck zijn van onbetwistbare echtheid.

Van M. August Michiëls zagen wij een *Gekruisten Christus* van Michiël van Coxcyen, den Jongere, herkomstig van de familie d'Oultremont, een klein, doch allerkeurigst stuk, dat men geneigd zoude wezen aan dezen of genen Italiaanschen meester van hoogeren rang toe te schrijven. — Van M. Jozef Nys een *Landschap met een Waterval* van J. Ruysdael en een *Oordeel van Salomon*, van Francken, den Oudere. — Van M. J. Pecher een *Portret* van Barend van Orley en twee andere van Cornelis de Vos, *Dekens van het Vleeschhouwers-ambacht*, *in* 1664 voorstellende. — Van M. H. Bourse, den schilder van zoovele lieve tafereelen uit het leven der Scheveninger visschers, *Riviervisschen* van J. Gellig. — Van M. P. Dens, bouwmeester der stad Antwerpen, een *St. Jozef* van Ribeira en een *Bloemtuil* van Bosschaert. — Van Mev. E. Franssen, *Bloemen en Vruchten* van J. Fyt, het *Portret van Pieter Bol*, *burgemeester van Haarlem*, door G. Terburg, en alweder een zeer twijfelachtige Hobbema. — Van doctor Frémie, een *Portret* van Erasmus Quellin.

De *Ecce Homo* van Quinten Massys, door M. Giebens geëxposeerd, is niet alleen een echte Quinten Massys; hij is een der schoonste, welke misschien bestaan. — *De Tienden* door P. Breughel, van denzelfden kunstminnaar, is een zeer merkwaardig gewrocht, vol diepen zin, bij al zijne schijnbare eenvoudigheid en naïeveteit. De houding van den rentmeester, die tusschen boeken, registers, papieren van allen aard, als zit begraven, en die der tienden-brengende boeren zijn voortreffelijk, en het geheel geeft blijk van eene bewonderenswaardige techniek. — Een andere Breughel, van eene schier historische waarde, *de Alchymist*, ook door de gravure van Th. Galle bekend, bevindt zich in het bezit van den schilder Victor Lagye. 't Is een beteekenisvol tafereel. Die armoedig gekleede man, welke al wat hij bezit in dwaze proefnemingen verspilt, met eenen moed en eenen ijver eener betere zaak waardig; die radelooze vrouw, welke de ledige beurze toont; die doorslepen geleerde, welke als een andere kwade geest den ongelukkigen goudzoeker aanspoort; die hongerige kinderen, welke te vergeefs der ledige spinde een bezoek brengen; en dan, die havelooze familie, welke men door een venster, in den rechter bovenhoek van de schilderij, naar het Godshuis ziet strompelen, spreken eene even duidelijke als treffende taal. O ja, P. Breughel was niet alleen een meesterschilder van den eersten rang; hij was, bij al zijnen spotlust en zijne schijnbare luchthartigheid, een opmerker, als men er weinigen aantreft, en, wat meer is, een denker, een wijsgeer, die niet alleen voor de lichtzijde, die ook voor de schaduwzijde van het menschelijke drijven een open oog had, en niet zelden met zijn penseel, welsprekender dan vele geleerden en zedepredikers met hunne pen, zijne tijdgenooten en zelfs het nageslacht ernstige lessen van levenswijsheid en praktische filosofie wist te geven.

Ik stap een aantal tafereelen voorbij, door hunne bezitters stoutweg aan de grootste namen onzer kunstgeschiedenis toegekend, en houd voor den Daniel Seghers van M. Jacobs — Beeckmans en dien van M. P. J. Somers stil, vóór den eersten vooral met het grauwtje van Erasmus Quellin. — Daarna vóór het *Vertrek naar de Markt* en de *Terugkomst van de Markt* van Van Bloem, toebehoorende aan M. L. Stockman; *de Zegening van Jacob* van Abraham Janssens, aan M. Max. Suremont; den *St. Hieronymus* van Ribeira en het *Portret eens Gildeknaaps* van Hans Holbein, aan M. Tessaro. *De Kruisafneming* van Rubens, in het bezit van denzelfden heer, is een goed werk, waarschijnlijk van een bedreven leerling des meesters, met hier en daar eene toets van de hand, die het oorspronkelijk prachtwerk voor de Antwerpsche Kloveniers vervaardigde.

Nog twee liefhebbers, die zich in het bezit van fraaie werken mogen verheugen, zijn de heeren A. van Bellinghen en G. De Bray. Van den eersten kreeg de Commissie twee *Doodlevens* — zoo noemt men hier veelal de stillevens — van David Beck, het *Portret eener Edele Dame* van Mierevelt, *de Val van Simon den toovenaar* van Th. Boeyermans, en eene *Kermis op het IJs* van Th. Rombouts, allen uitnemende tafereelen. Zijn Bonaventura Peters *Gezicht op Antwerpen*, in 1637, is eentonig, zelfs een luttel fletsch, en zijne *Aanbidding der Wijzen* van Annibale Carracci bevalt mij niet zeer. — Het *Portret eens Magistraatspersoons* van Van Dyck, dat M. De Bray toebehoort, is overschoon. Wat zijn *Slag van Nazareth* door baron Gros aangaat, 't wil mij minder behagen. Zeer uitvoerig ja, maar des alniettemin een kakelbonte vaste klomp van ontelbare uitgeknipte en hardgekleurde figuurtjes, zoo Fransch en valsch van coloriet, als men ooit iets gezien heeft. Toch heeft het stuk hoedanigheden van teekening en samenstelling, die niet te versma-

den zijn. Het heeft vooral, ik twijfel er geensins aan, eene groote commerciëele waarde. Zoo wil het de mode, die de schilderijen der vroegere Fransche meesters en zelfs van eenige der latere in prijs doet klimmen, naarmate hunne huidige opvolgers in waarde dalen. M. De Bray leverde nog *Jezus op het Meer van Genezareth* van Albert Dürer, — indien men den Catalogus wil gelooven — een *Stilleven* van Sneyders, en *Vruchten* van Franck.

De Craesbeek van M. Ed. Terbruggen. Een zonderling tafereel van den duchtigen, doch zonderlingen meester, wiens levensgeschiedenis, bij al hare bekendheid, voortdurend eene der minst bekende blijft. Hoe het komt, dat nog geen museum het zich hebbe aangeschaft, verklaar ik ronduit niet te begrijpen. Op den verkoop van ergens een befaamd kabinet, zoude men het letterlijk met goud bedekken. Thans werd het onlangs ingehouden voor fr. 3000, een spotprijs inderdaad voor een stuk, dat door kracht van coloriet, meesterlijk samenstel, breedheid van behandeling, juistheid van uitdrukking, en vooral diepzinnigheid van beteekenis, den Craesbeek van het Antwerpsche Museum verre voorbijstreeft. Men noemt het *De noodlottige Vechtpartij*. Dronken boeren hebben in eene kroeg twist gekregen. Van woorden is het tot daden gekomen. Een der worstelaars werd verslagen. Daar ligt hij, bleek en koud, een lijk van weenenden omringd, aan den rechterkant van het tafereel, terwijl aan den linker de worsteling voortduurt, met zooveel woede, dat men waant de kreten der razenden te hooren. Het is dieptreffend van waarheid en hartstochtelijkheid. En dan de bijzonderheden! Zij zijn soms van de kostelijkste naïeveteit. Er staat ergens op het voorplan eene bierkan, waaruit de dood met zijne zeis opschiet. Er zijn nog andere soortgelijke *détails*. Nog eens: 't is een der gewichtigste, der eigenaardigste gewrochten van Craesbeek, een van die, welke ons den gewaanden leerling van Brouwer nog raadselachtiger doen voorkomen.

Het zoude mij te verre leiden, wilde ik alles bespreken. Ik bevredig mij met nog op het aandeel van M. K. Verlat te wijzen. Het bestaat uit een *Portret* van Denner, *Honden* van Sneyders, *Christus* (een grauwtje) van Rubens, een *Landschap* van Poussin en eene *Aanbidding der Wijzen* van Bourgognone; dat alles zeer authentiek; zoowel als de prachtige *Jonge Faun* en de *H. Maagd met het kind Jezus* van Murillo, de *de Maagd met het Kind* van Andrea del Sarto en het *Krakeel* van Jan Steen, toebehoorende aan M. Victor Wouters; zoowel als de *Gevechten* van Breydel, en de *Stillevens* van Gijzels, Beukelaar en P. De Ring, toebehoorende aan M. E. Pulinckx.

De commissie van den Kunstkring haalt eere van hare poging. Er blijft haar over, die poging op grootere schaal te vernieuwen, en eene volledige tentoonstelling van gewrochten der oude scholen tot stand te brengen. Dat een dergelijke onderneming met den gewenschten uitslag zoude bekroond worden; dat Antwerpen een ruim aantal werken van de hoogste kunstwaarde bezit; en dat de eigenaars dier werken niet zouden aarzelen ze ter beschikking der commissie te stellen, daarvoor strekt de huidige expositie ten bewijze.

Lier, SLEECKX.
30 *Augusti* 1874.

NEDERLANDSCHE VOLKSDEUGDEN.

„Geen enkel volk heeft het monopolie der deugd".

„Een verstandig Duitscher" teekent in Rodenberg's Salon (zie Kunstbode No. 1) verzet aan tegen de snoeverij zijner Germaansche broeders, die zich het monopolie toeeigenen van eene uitgezochte verzameling groote en kleine deugden. Het heeft mij ten hoogste verbaasd, dat tot nog toe geen Nederlander zich gedrongen gevoeld heeft, om evenzoo *zijne* landslieden eens flink den mantel uit te kloppen.

Door 's Duitscher's voorbeeld verlokt, zal ik daarom zoo vrij zijn die taak op mij te nemen. Wij Nederlanders toch zijn ook niet geheel vrij van de leelijke gewoonte, te stoffen op allerhande deugden, waarvan wij alléén de rechtmatige eigenaars meenen te zijn. Zoo hooren we bijv. dagelijks, tot oververzadigings toe, spreken van Hollandsche *huiselijkheid*, *zindelijkheid*, *spaarzaamheid*, *eerlijkheid*, *degelijkheid*, enz. enz. En elk Nederlander meent zich die deugden te mogen toeeigenen — omdat hij Nederlander is: par droit de naissance!

Niet, dat ik mijn landgenooten genoemde eigenschappen kortweg ontzeggen wil; maar „veel kwaad in deze wereld ontstaat uit overdrijving van het goede", en dat is in dezen bij ons het geval.

Het is verre van mij den *huiselijken* zin der Nederlanders in twijfel te trekken; — doch is hij niet bij de groote menigte ontaard in een ziekelijke gehechtheid aan de ouderlijke woning, in een honk- of hokvastheid, die maar al te veel heeft bijgedragen tot het ontstaan en de ontwikkeling van den Hollandschen *poldergeest?* Geloof mij. Moeders pappot is het moeras, waarin een groot gedeelte van de *Spes Patriae*, uit verkeerde liefde, wordt gesmoord. En huiselijkheid zóó opgevat verliest de kracht van deugd!

De Hollandsche *zindelijkheid* is spreekwoordelijk, zelfs in 't Buitenland, waar men de Hollandsche natie anders zeker niet vertroetelt. En waarlijk onze steden (hoewel ook dáár alles geen zonneschijn is), onze woningen, onze schepen, onderscheiden zich over 't algemeen in dit opzicht gunstig van die in 't buitenland. Maar op 't geen den mensch het naaste aan 't hart behoort te liggen, op zijn *lichaam*, is de Nederlander alles behalve rein.

In de hoofdstad kost een bad zooveel als een burgermans middagmaal; badkamers en badkuipen worden in onze huizen als overdaad beschouwd, en ontbreken dan ook gewoonlijk. De meeste steden van ons lieve vaderland hebben geen zwem- en badinrichting aan te wijzen. Hoeveel ziekten uit die onzindelijkheid op het lichaam geboren worden, zou de statistiek kunnen uitmaken.

Onze hooggeroemde *spaarzaamheid* is maar al te vaak synoniem met verkeerd geplaatste zuinigheid, die op hare beurt weder met „gierigheid" in zeer nauwe familiebetrekking staat.

De Hollandsche eerlijkheid? Och! we loopen er veel te veel meê te koop, dan dat er niet wat op zou af te dingen zijn.

Ons blijft nog de *degelijkheid!*

Ik wil niet ontkennen, dat wellicht weinig volken zich minder laten wegslepen door holle theoriën, zich minder vergapen aan bombast en klatergoud dan het onze. Maar door die vaak opgeschroefde *degelijkheid*

verwaarloozen we andere goede eigenschappen, die even onmisbaar zijn.

De eerste eisch, waaraan alles in Nederland moet voldoen heet „degelijkheid". Onze woonhuizen zitten gewoonlijk goed in elkaâr [1], zij zijn van degelijke materialen opgetrokken, onze voeding is degelijk, onze... taal is degelijk. De fabrikant, die zijn belang begrijpt, legt zich vooral toe op de degelijkheid van zijn fabrikaat. De meubelmaker levert sterke meubels, flink soliede. Ze moeten tegen een stootje kunnen! De tapijtwerker arbeidt met sterke kleuren en duurzame stoffen; — maar het patroon, de vorm? Zij komt minder in aanmerking — in allen gevalle slechts als bijzaak. En hierop wilde ik juist wijzen. De Hollandsche *degelijkheid* gaat zoo dikwijls hand aan hand met Hollandsche *stroefheid*, *plompheid*. De soliede naam der Hollanders is overgegaan op de voortbrengselen zijner nijverheid. Maar — in elk vak van industrie komt het, behalve op de volmaking der technische zijde, ook en vooral aan op den meerder of minder gevormden en ontwikkelden smaak, op kunstzin en kunstkennis bij de hoofden der fabrieken, en op het vermogen van den werkman en algemeene begrippen omtrent zuiverheid, doelmatigheid en *sierlijkheid* van vormen, op bepaalde voorwerpen, in verband met den aard en de bestemming daarvan, toe te passen. Ga naar eene tentoonstelling, waar ook Nederland een bescheiden, zeer bescheiden plaatsje heeft ingenomen; of liever ga er niet heen, wanneer gij u niet wilt ergeren aan de smakeloosheid, waarmede alles is uitgestald en geschikt. En de waren zelve? Op de deugdelijkheid, op de duurzaamheid zal ik niets afdingen; maar dit alles kan hunne plompheid, hunnen innig vervelenden vorm niet vergoelijken. Ons eindeloos gepoch en gebluf op onze degelijkheid is misschien oorzaak, dat bij een groot deel der natie de meening heeft ingang gevonden, dat sierlijkheid van vorm en duurzaamheid, degelijkheid, niet met elkaâr zijn overeen te brengen. Wij hebben het goede overdreven, en zijn daardoor in het kwade vervallen. Ach, dat we bij al onze degelijkheid ook het bevallige het sierlijke, het schoone eene plaats inruimden! De eene eigenschap sluit de andere niet uit. Laat ons wat minder roemen op deugden, die eenzijdig opgevat en uitgeoefend meer kwaads brouwen dan goeds doen. De leer van het „schoone" heeft ook hare rechten, die zij erkend wil hebben. Onze *degelijkheid* moet gelouterd worden door schoonheidsgevoel, door kunstzin. *Wanneer* die gouden eeuw zal aangebroken zijn moge ons eenmaal blijken „uit het harmonische en gepaste der lijnen, waarin de naaister het fluweel of veterband op de dameskleêren legt, waar langs de timmerman de lijst van de veranda uitzaagt, waarmede de steenhouwer de stoeppalen uitmonstert, waarlangs de schrijnwerker de bladen of pooten der tafels uitschulpt, waarmede de smid het ijzeren hek van stoep of bordes opsiert.

H. Leonard Berckenhoff.

---

1 Dat is dan toch wel buiten een tal der nieuw aangebouwde heerenwoningen in den Haag, Haarlem, en elders gesproken! v. Vl.

BRIEF VAN Dr. WAP.

Te *'s Gravenhage*, den 11en Augustus, '74.

Waarde Heer Van Vloten,

Gij hebt mij den eeretitel verleend van „bereidvaardig medewerker" aan den „Nederlandschen Kunstbode", en onder de zeven-en-dertig Titularissen, die aan 't hoofd van den Bode prijken, neem ik, op twee na, de *laatste* plaats in. Dat komt zoo door de eerste letter van mijn naam, maar dáárom zou ik toch wel tot de eerste leveranciers van een of ander Kunstartikel mogen behoord hebben; en werklijk, tot mijne beschaming, hebt gij reeds vijftienmaal mijn naam in het kopstuk van het halve-maandschrift vermeld, en nog, tot op den 10en Augustus toe, zond ik U geen enkel woord zelfs, zoo als het toch den „bereidvaardigen medewerker" voegen zou.

Zeker, dat berouwt mij, en ik beloof gaarne beterschap, wanneer Gij, ten minste, mijne schuldbelijdenis goedgunstig aan wilt nemen, en mij dus niet van de lijst der zeven- en- dertig schrappen zult.

Evenwel, Gij weet, hoe ik mij juist de zeven laatst verloopen maanden heb bezig moeten houden met de schifting, scheiding, proeving, rangschikking en verwerking van een klein duizendtal aanteekeningen, sedert vijftig jaren betrekkelijk Bilderdijk verzameld, in allerlei vorm en soms vrij onduidelijke chiffons, door elkaar, weggelegd, om later al of niet gebruikt te worden, wanneer 't mij vergund zou wezen, ook *mijn* woord nog eens te spreken over den grooten Dichter en den Mensch.

Dat oogenblik kwam, eindelijk, en nu wil ik Uwen Bode het bericht dan zenden, dat mijn Werk in de volgende maand, te Leiden, bij de geachte Firma Brill, ter perse gaat. De Illustratie komt, in gravure, nog deze maand gereed. En waarin, vraagt gij waarschijnlijk, zal die bestaan?

Vooreerst voeg ik aan het Bundeltje toe een Portret, naar Bilderdijks *eigen* potlood-teekening, een zéér zeldzaam product. — Dan wilde ik ook het Huis waarin de dichter laatst, te Haarlem, woonde en stierf, door fotografische afbeelding in gedachtenis bewaren; tevens met een curieus handschriftje van de vorige eeuw, waarmeê, naar ik meen, de Mensch-Bilderdijk ons den sleutel heeft nagelaten ter opening van het slot, waar achter voor hem zooveel leed en smaad en verguizing verborgen lag. — Vervolgens oordeelde ik het wenschelijk, om de Familiewapen-knutselarij van den genialen man toe te lichten door de nauwkeurige reproductie van een vijftal blazoenen, door hem fantastisch ontworpen, en toegepast op zijn geslacht en op dat zijner vrouwen, vergezeld van Catharina Wilhelmina Schweickhardts profiel, waarnaar zich — zegt Bilderdijk — Polykleet zou hebben kunnen rigten, om er duizend Apollo's voor één uit te vormen. — Eene prachtige Signature van den Dichter, eene dito van zijn Vader, gelijk ook van de beide Dames-Gemalinnen-Poëtessen, Odilde en Miss Suada, vervolledigen de illuminatie, door mij voor mijn arbeid bestemd.

Mij dunkt, men zal tevreden kunnen zijn en, eenigermate tenminste, beloond voor het langjarig geduldig wachten naar de door mij beloofde Aanteekeningen

in kwestie. — Is men voldaan, wel nu, dan zal dat mijne belooning zijn, de éénige, voor wat het *stoflijke* betreft; want, gij weet, ik heb voor mijn manuscript enkel bedongen eene keurig-fraaie uitgave en een paar exemplaren voor mijne familie-boekerij. De Firma Brill blijft mij eervol borg, dat het boekske er goed uit zal zien.

Maar, voor wat het *bovenstoflijke* aangaat, zie DAARIN zoek ik het hoogste loon, dat ik Bilderdijks vriendschap nu voor de zevende maal mij waardig heb kunnen betoonen, sedert ik vóór vijftig jaren hem persoonlijk leerde kennen, en hij mij zijne achting en vertrouwen, tot aan zijn dood, onverdeeld geschonken heeft. Immers, ik heb hem deftig ter aarde doen bestellen; ik heb hem, na zijn verscheiden, een gedenkzuil helpen stichten; ik heb een Monument voor hem — schoon, helaas te vergeefs! — in 1854, bepleit, te Utrecht, op het IVe Taalcongres; ik heb zijn eeuwjubel te Amsterdam krachtig meê helpen vieren; ik heb hem een Herinneringssteen te 's Gravenhage ontworpen, in den gevel der woning, welke hij, als balling, ten jare 1795 verliet; — en, heb ik hem ter zijde gestaan, als vriend, bij de uitgave van menig werk zijner laatste jaren, en soms ook in de behoefte van zijn huis op den ouden dag, nu, ten zevenden male, wil ik hem een laatste woord van waarheid en hulde brengen, nadat hij, de groote Dichter, drie-en-veertig jaren reeds gerust heeft in zijn graf.

Daarmeê, waarde Heer V. Vl., heb ik de handen, in den laatsten tijd, vol gehad; ook nog andere, gelegenheidsbezigheden kwamen daarbij; maar, sedert mijn geopenbaard voornemen, om, van lieverlede, tot de rust van des levens avondstond, mijn *otium*, over te gaan, na ruim eene halve eeuw arbeidens op het veld van Wetenschap en Kunst, krijg ik, als van zelf, bij een terugblik op dien akker, nog tijdruimte en aanleiding genoeg, om soms wat na te sprokkelen van hetgeen er, hier of daar, op mijn letterpad liggen bleef, en dat wellicht nuttig of aangenaam kon zijn voor vroegere of latere wandelaars op diezelfde baan.

Hierbij wordt Gij en de Kunstbode dan stellig zeker in het oog gehouden. Wacht nu nog maar een oogenblik op: BILDERDIJK. *Eene bijdrage tot zijn leven en werken*, DOOR Dr. WAP. Ziet Gij, te Leiden, door E. J. Brill, dat aangekondigd, zoo volgt er spoedig daarna eene opzettelijke bijdrage voor den Nederlandschen Kunstbode door den tot dusverre achterstallig gebleven vijf-en-dertigsten „bereidvaardigen Medewerker"

Dr. WAP.

Aan den *Nederlandschen Spectator*.

Waarde Heer Spectator,

Tot mijn uiterste bevreemding zie ik u den Kunstbode van onwellevendheid betichten, niettegenstaande hij de voor de *Heeren* der schepping altijd zoo schampere *Vrouw* van dat groote gebied, opzettelijk met dien ontzagwekkenden naam begroet heeft. Gij zoudt willen, dat hij haar „Mejuffrouw" betitelde! — Hoe komt het in uwe hersens op? — De Vrouw der schepping een eenvoudige „juffrouw", als de eerste de beste stovezetster of hofjens-best! — Bezeft gij niet, dat het, in plaats van onwellevendheid, juist den meesten eerbied aan den dag leî, haar dien eerzamen maar onaanzienlijken naam te sparen? — Aan misplaatste familiariteit — gelijk gij het doet voorkomen — valt daarbij zeker allerminst te denken, daar slechts iemand, die lust zou gevoelen in 't lot van „Holofernes" te deelen, zich zou kunnen veroorlooven familiaar met een „moderne Judith" te zijn.

Vindt gij wellicht het woord *Vrouw* (met hoofdletter), om zijn in deze eeuw van taalverbastering te duchten verwarring met *vrouw* (zonder dat), minder verkieslijk, dan ben ik gaarne bereid, uw beschermeling voortaan *Heerin* te noemen, doch Mejuffrouw — nimmer. —

Namens den Kunstbode, als altijd
hoogachtend en vriendschappelijk
Uw Dwe.

Bl. 30. Aug. '74. V. VL.

Bovenstaande regelen werden, namens den Kunstbode, in den Spectator zelf ter plaatsing gezonden, in antwoord op den uitval dáár in 't nommer van 29 Aug. l. l. tegen hem gedaan. Zij kwamen echter, van een *allergemoedelijkst* schrijven begeleid, na een paar dagen weder terug, met vriendschappelijk verzoek, niet op de plaatsing aan te dringen, en ze liever in den *Kunstbode* zelf op te nemen. Gaarne is daaraan voldaan, terwijl de gemoedelijkheid tevens van den toon, dien men aansloeg, ons thans een niet minder gemoedelijke betuiging in de pen geeft omtrent de *welmeenendheid* onzer bedoelingen bij alle scherpte wellicht van den vorm, *opzettelijk* in dezen gebezigd. Men spreekt ons van de „kloekheid, lautoyeit, vastberadenheid, den geest en de beminlijkheid van Mej. Kr." en wij hebben geen de minste reden aan een dier haar toegekende eigenschappen te twijfelen; „ze is in den omgang", luidt het verder, „de *eenvoudigheid* en de *franchise* zelve". Aan die *franchise* heeft ze het zeker ook in haar geschriften nooit laten ontbreken; maar waarom in deze, gelijk in haar openbaar leven, zoo *oneenvoudig*, zoo gezocht en vertoonziek, wanneer ze werkelijk *eenvoudig* is? — Waarom, in den slechten zin van 't woord, zoo *onvrouwelijk*, zoo *would-be*-manlijk zich voor te doen, wanneer men even *beminlijk* als *kloek* en *geestvol* is? Heeft de beschermelinge van den Spectator — doch in dat denkbeeld van *beschermelinge* zelf moet voor de betrokken persoon, gelijk ze zich steeds pleegt voor te doen, reeds iets hinderlijks liggen — heeft zij werkelijk al de haar toegekende schoone eigenschappen, dan zullen ze, zonder eenig ijdeltuitig vertoon van haar zijde, van zelf bij haar moeten uitblinken, en kunnen ze door zulk een vertoon slechts weêrsproken en gelogenstraft worden. Dienovereenkomstig dus voortaan gehandeld! — en wat haar boek en ontworpen tooneelstuk betreft, wij achten het eerste, in spijt van al het schrijftalent, dat er in enkele gedeelten van doorstraalt, in zijn gansche levensopvatting en strekking, zijn voorstelling en beschouwing der dingen even ongezond, als wij daarom ook van dat stuk ons weinig goeds durven voorspellen. Ziedaar rondborstig onze gemoedelijke meening geuit; bedriegen wij er ons in, dan doen wij dat ter goeder trouw, en zal ons niets aangenamer zijn dan van dwaling overtuigd te worden. Schuilt er daarentegen waarheid in 't geen wij schrijven, dan vertrouwen wij, dat iemand, wier *vrijmoedigheid* en *eenvoud* geroemd worden, ons ook de onze wel zal willen ten goede houden en, even als haar vrienden, haar voordeel doen met hetgeen er goeds in onze opmerkingen steekt.

Sine ira et studio. V. VL.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Bij Martinus Nijhoff is dezer dagen een voorbeeldige Catalogus der Rijksverzameling op 't Mauritshuis verschenen, door de nauwlettende hand van Victor de Stuers bewerkt, en de eerste tevens die eigenlijk met recht dien naam dragen mag. Wie toch de vroegere naamlijstjens kent, den deerniswaarden bezoeker van dien kunstschat van rijkswege voor zijn goede geld verstrekt, weet welk een armzalig leidsman er hem in ter hand werd gesteld. Thans daarentegen ziet hij zich in de gelegenheid een boekwerk aan te koopen, dat ook voor de geschiedenis der kunst van het hoogste belang is, en hem tot een even leerrijken als vertrouwbaren gids strekken zal. Stelde in de laatste jaren de Catalogus der schilderijen op 't Trippenhuis dien der haagsche verzameling ver in de schaduw, thans mag de haagsche daarentegen op een beredeneerde beschrijving bogen, waarbij die der amsterdamsche ver overtroffen wordt, en die tot aanwijzing tevens strekken kan van den trant, waarop de gansche Catalogus van het toekomstig *Rijksmuzeum* bewerkt worden moet.

Den 8en dezer werd de tentoonstelling van schilderijen en beeldende kunsten in 't Oudmannenhuis te Amsterdam geopend, die door schilder- en beeldhouwwerk — het laatste vooral uit Italië ingezonden — uitblinkt. — In *Arti* zal tegen den 15en eene tentoonstelling van fotografiën uit het binnen- en buitenland geopend worden, van welke men zich veel goeds belooft.

Voor de rijksverzameling op het Paviljoen in den Haarlemmerhout is een fraai schilderij van Mesdag — een Strandgezicht bij Winter — aangekocht, dat in den *Ned. Spectator* als een der krachtigste werken van den schilder geroemd wordt [1]. In den laatsten tijd hield zich deze met de welgeslaagde afbeelding van den vorigen minister van oorlog, ten halven lijve, bezig, waarin de kracht van zijn penseel ook in dit hem anders minder eigen *genre* doeltreffend uitkomt.

Te Amsterdam is 's ochtends van den 29en Aug. l.l. de portret- en geschiedschilder Schwarze, op ruim 60 jarigen leeftijd overleden. In zijne twintigjarige dochter Thereze laat hij een talentvolle schilderes na, die reeds meer dan eenmaal welgeslaagde proeven van haar begaafdheid gaf.

Door de HH. Rijsoort van Meurs en Blomhert, te Amsterdam en Nijmegen, zal weldra de eerste aflevering worden uitgegeven der reeks afbeeldingen van schilderijen uit de rijke verzameling Six van Hillegom, door de begaafde hand des Heeren J. W. Kaiser, in staaldruk en ets bewerkt.

Prins Frederik heeft de antieke eikenhouten kamer aangekocht, welke, naar wij in een vorig nommer meldden, sinds eenigen tijd door den heer Teunissen in het gebouw der haagsche Teekenakademie werd tentoongesteld. Hij is voornemens aan het Huis De Pauw, uitsluitend ter plaatsing van dit vertrek, een bijgebouw op te trekken, waarbij in alle opzichten de strenge eischen der Oudheidkunde in 't oog gehouden zullen worden.

Door de Boekdrukkers-Vereeniging te Amsterdam is dezer dagen de eerste aflevering uitgegeven van een *Tijdschrift voor decoratieve kunst en volksvlijt*, dat maandelijks zal voortgezet worden, en *gratis* worden afgeleverd aan de leden der *Vereeniging voor het Nederlandsche Kunstindustrie-muzeum*; voor anderen is de jaarlijksche prijs bij inteekening *f* 5—, in twee termijnen betaalbaar. De lezenswaarde inhoud der eerste aflevering wordt door een opwekkelijke Inleiding, een stukjen over Ornamenten van den Hr. Koelman, een ander over Gebrek van Smaak door Dr. Ten Brink, de aanvang eener beschrijving van het Kensington-Muzeum door den Heer Geesink, en een bijlage met berichten en mededeelingen van het Technologisch Bureel gevormd; terwijl een welgeslaagde afbeelding der deuren van het Dogepaleis te Venetië, en een proef van houtsnijkunst uit de 16e eeuw hem opluisteren.

[1] Bij de waardeering der moeilijkheid van 't werk, zoo gelukkig door den kunstenaar verwonnen, ware zeker — in 't belang der taal — het hoogduitsche *opgaaf* beter door het nederlandsche *taak* vervangen. —

De Commissie voor de internationale tentoonstelling te Filadelfia heeft haar algemeen reglement openbaar gemaakt. Daarin wordt onder anderen het volgende bepaald: De tentoonstellIng wordt geopend 19 April 1876 en gesloten 19 October daaraanvolgende. Alle Regeeringen worden verzocht, vóór 1 Januari 1875 in te zenden eene lijst der namen van haar Commissiën voor deze tentoonstelling. Ieder inzender moet zijne aanvraag om ruimte inzenden bij de Commissie zijner Regeering. Hij heeft daaromtrent of aangaande andere zaken alleen met haar te onderhandelen. Te dien einde zal aan elke Commissie vóór 1 Februari 1875 worden toegezonden eene nauwkeurige beschrijving van het gebouw, met opgaaf van de ruimte voor de gezamenlijke inzenders van elken Staat. Ingeval zoodanige Commissie voor haar gezamenlijke inzenders meer ruimte verlangt, moet zij uiterlijk 1 Mei 1875 daarvan aangifte doen bij den directeur-generaal der tentoonstelling. Vóór 1 December 1875 worden bij den directeur-generaal ingewacht de lijsten der inzenders, met vermelding der goederen en al wat verder voor den officieelen catalogus noodig is. Alle inzendingen kunnen over Boston, New-York, Filadelfia, Baltimore, Portland, Port Huron, New-Orleans, of San Francisco, onder toezicht van tolbeambten zonder inspectie rechtstreeks naar het tentoonstellingsgebouw worden vervoerd, en na de sluiting weder naar die havens overgebracht worden. Artikelen, die niet in de Vereenigde Staten worden verbruikt, zijn vrij van alle tolrechten. De kosten van vervoer, ontvangst, uitpakking rang en schikking komen ten laste der inzenders. Alle inzendingen worden van 1 Januari 1876 tot 31 Maart daaraanvolgende in het gebouw in ontvangst genomen; na dien tijd niets meer.

Volgens den *Nederlandschen Spectator* zal Vrouw Mina Kruseman niet in verschillende gastrollen, maar slechts in ééne optreden, en wel — naar men ons uit Rotterdam meldt — in 't spektakelstuk van 17 tafreelen, dat zij uit haar bekenden roman denkt te trekken. De nederlandsche tooneelkunst zal er zich dus wel weinig of niets van mogen beloven, en de goede smaak er waarschijnlijk evenzeer luttel voordeels uit putten.

In Shakspere's geboortestad, Stratford a./d. Avon, is door den burgemeester en eenige verdere vereerders van den grooten dichter een nieuwe Shakspere-kring of klub, in verband met het nieuwe Shakspere-genootschap te Londen, opgericht. Er is sprake van een te Stratford te bouwen schouwburg, voor de vertooning van Shakspere's stukken bestemd, en voor welken één der inwoners reeds de som van duizend pond sterling heeft aangeboden.

De Akademie te Weenen heeft onlangs de rijke verzameling prenten van Dürer in 't bezit van den Heer Hüsgen aangekocht. Bij deze verzameling is ook een lok van Dürers haar bewaard, van den schilder Hans Baldung Grün, voor wien ze 2 uur na D.'s dood werd afgesneden, herkomstig, en sedert van de eene hand in de andere overgegaan, om thans in de boekerij der Akademie te blijven berusten.

Het Prentkabinet te Berlijn is dezer dagen, door aankoop, met het volledige etswerk van Aldert Van Everdingen verrijkt; 266 stuks door den Heer Drugulin te Leipzig bijeenverzameld, toen hij aan zijn bekende geschrift over den kunstenaar werkte en daarvoor verschillende reizen maakte. In Holland zelf had hij toen het geluk zich eene verzameling aan te schaffen, die nog uit Everdingens tijd zelf dagteekende. Men roemt vooral ook den ongerepten staat der aangekochte exemplaren.

Naar een schrijven uit Kopenhagen aan de Augsburgsche *Algem. Zeitung* schijnt het thans uitgemaakt, dat Thorwaldsen niet op IJsland of op zee, in 't schip zijns vaders, geboren is, maar in die stad zelve, in de Grönnegade (*Groenstraat*), ter wereld kwam. Men wijst er nog het huis zijner ouders, en zijn vader was reeds als 14 jarige knaap uit IJsland naar Kopenhagen gekomen.

Briefwisseling. De opstellen van de H.H. Kalf, Berckenhoff, en Maschhaupt in 't volgend nommer.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 18. 25 September 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN.

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.— T. H. DE BEER.— MARCELLUS EMANTS.— J. G. FREDERIKS.— Dr. J. H. GALLÉE.— C. J. GONNET.— J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — R. HOL. — MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN.— J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.— A. S. KOK.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT.—Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. —Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

MUZEUMBEZOEK ALS MIDDEL TER ONTWIKKELING VAN KUNSTZIN.

Een ijverig vereerder van kunst besprak, in een vorig nommer van den Kunstbode, zijn jongste bezoek aan 't Rijksmuzeum. In de meening dat de „Beschrijving der Schilderijen” een uitstekend middel kan zijn, om zelfs den eenvoudigen man uit het volk o. a. Rembrandts meesterstuk te doen genieten, klaagt hij dat van den catalogus veel te weinig gebruik gemaakt wordt, en dringt hij op eene ruimere verspreiding van dat boekjen aan. Daarover nu is, dunkt mij, wel iets te zeggen. Een veelvuldig bezoek van 't muzeum heeft mij tot de ervaring gebracht, dat dit zoogenaamde „handboekjen”, door het misbruik daarvan gemaakt, een ware plaag is geworden voor kunstlievende bezoekers. Ik wil die beschrijving zelve hier niet beoordeelen; ik waardeer ze als eene eerste proeve ter aanvulling van eene bestaande leemte, en erken dat in de opvolgende drukken, gaandeweg veel onjuistheden zijn verbeterd. Maar al zwijg ik van sommige der, van den eersten druk af, daarin behouden dwaasheden, de billijkheid gebiedt te erkennen, dat de maker van het boekje, reeds in de eerste regels van zijne inleiding het gebruik aanwees, dat hij daarvan gemaakt wilde hebben: om „naderhand, wanneer men de verzameling niet meer voor oogen had, het geheugen te helpen”. — In die richting nu kan de beschrijving, door den heer P. L. Dubourcq vervaardigd, haar nut hebben. Maar ik meen dat men te vergeefs naar de heilzame werking zal wachten, daaraan in bovenbedoeld opstel toegeschreven. Voor bezoekers, die met haast van de eene zaal naar de andere oversteken, zonder zich ook maar van ééne schilderij zooveel rekenschap te geven, dat zij een blijvenden indruk vermag na te laten, hebben onze meesters niet geschilderd; en zoo de beschrijving noodig is om hunne aandacht te bepalen tot het besproken doek, zal ze bezwaarlijk het middel zijn, om hun de schilderij te doen genieten. — De ervaring heeft mij geleerd, dat bij de meeste bezoekers, de catalogus eene geheel andere rol vervult. De dorre beschrijving wordt door het hoofd van 't gezelschap voorgelezen of luidkeels opgedreund, en de *beschouwing* van 't schilderij doorgaans vergeten. — Op zijn best vermaakt zich een der toehoorders, de juistheid dezer inventarisatie na te gaan; en zoodra alles als een zwaarwegende taak is afgerabbeld, spoedt men zich tot een volgend nommer; immers het boekje telt in de 200 bladz., en een muzeumbezoek duurt kort. Honderd maal hebben mij en anderen deze eindeloos herhaalde litaniën, waarvan er vaak meer dan ééne te gelijk, den rustigen beschouwer in de ooren dreunt, verveeld en geërgerd. — Geërgerd zooals, bij Ristori's voorstellingen, het ruischen van de door honderden lezers gelijktijdig omgeslagen bladzijden der textboekjens de toeschouwers ergerde; geërgerd omdat het wezenlooze staren van de aanhoorders dier lectuur toonde, dat ze voor de schoonheden van 't besproken doek niets

gevoelden. — De beschrijving ontheft hen van de vermoeiende taak der beschouwing, en wel dermate, dat ik er nooit een enkele aantrof, die ontdekte dat bijv. de *grijze* hoed van den Luitenant, die in de beschrijving van Rembrandt's meesterstuk nu reeds vier uitgaven in twee talen heeft beleefd, in werkelijkheid op het besproken doek even zoo deugdelijk *geel* is, als zijn kamizool en zijne laarzen.

Ik ben zoo zeer overtuigd, dat deze beschrijving honderden van de beschouwing heeft afgeleid, dat ik het een zegen acht, dat het boekje betrekkelijk duur is. Wil men een gids voor de bezoekers, dan ware eene beknopte lijst verreweg te verkiezen, houdende de namen der schilders met aanwijzing van den tijd waarin zij leefden, de school waartoe zij behoorden, en een korte aanduiding van het onderwerp. Trouwens sedert een en ander op de lijsten der schilderijen is vermeld, is zelfs zulk een gids niet meer onmisbaar te noemen.

Voor de bibliotheek van den kunstkenner blijft de „beschrijving", met hare facsimile's, jaartallen en feiten, hare waarde houden; maar wat baat den beschouwer de „teekening in woorden van wat daar is op 't doek voor hem"? Wat bijv. te lezen, dat Frans Banning Cocq in het zwart gekleed is, met een zwarten hoed op, een platgeplooiden kraag om, eene roodzijden sjerp enz. enz.? hij kan dat immers op 't doek voor hem veel beter zien, dan 't hem de beschrijving kan zeggen. En heeft hij die beschrijving noodig om zich tot beschouwen te laten verlokken, trekt hem de schilderij zelve niet aan, ik herhaal het, dat boekje zal zijne oogen niet openen voor het kunstgenot, dat de beschouwing geven kan.

Maar de overschatting van dezen catalogus is ook in beginsel gevaarlijk. Wie zijn kunstsmaak en schoonheidszin wil opwekken en veredelen, moet in de eerste plaats het *schoone* zoeken, en juist dat is daarin geheel ter zijde geschoven. „Bij eenige der schoonste schilderijen", zoo luidt het in de voorrede, „had ik „gaarne de voornaamste eigenschappen, die deze heer-„lijke gewrochten tot ware meesterstukken verheffen, „aangeduid; de eigenaardige verdiensten van al de „voorhanden werken aan te geven, was niet moge-„lijk; dit heeft mij daarvan doen afzien". En nu moge zich de docent in de geschiedenis de portretten en historiestukken, in dezen catalogus beschreven, als een geschikte oefening voor zijne leerlingen ten nutte maken, kunstsmaak en schoonheidszin hebben niets daarmede uit te staan. — Zelfs zou ik het hoogst wenschelijk achten, dat het kunstmuzeum van veel historische ballast gezuiverd werd; zoo zou, om iets te noemen, voor den kunstlievenden beschouwer de rustige aanblik der beide meesterstukken van Rembrandt en Van der Helst er ontegenzeggelijk veel bij winnen, wanneer al de overige doeken uit die zaal verwijderd werden, al te gader portretten van min of meer historisch belang, maar voor een groot deel van mindere kunstwaarde, ja, daaronder vele eer geschikt den schoonheidszin te beleedigen dan te veredelen. — Wanneer de ruimte het gedoogde, zou eene afzonderlijke historie- en portretzaal eene ware weldaad zijn.

Iets anders is kennis, iets anders kunst, en zal het muzeumbezoek vrucht dragen voor den schoonheidszin, dan moet de bezoeker als heilbegeerende geloovige ten tempel opgaan, en bepaald in de eerste plaats de *schoonheid* zoeken. Voor den aanvanger, voor den geheel oningewijde, zou daarbij wellicht eene vingerwijzing naar de eigenaardige verdiensten der voornaamste schilderijen eenigen dienst kunnen doen; een „tweede handboekje, waarbij iets meer gegeven „wordt dan de beschrijving der schilderijen", zooals de schrijver van het hier boven aangehaalde opstel het noemt. De bekende kunstminnaar William Burger leverde zoo iets in zijn *Musées d'Amsterdam et de la Haye*, in 1858 te Parijs verschenen. Maar ook daarvan verwachte men niet te veel; „rekenschap van den „indruk dien de stukken op des schrijvers gemoed en ver-„beelding hebben gemaakt, het *waarom* en 't *hoe* van de „kunst in woorden gebracht" 't is reeds veel gevergd, en Gorters fraaie opstel in al zijne letterkundige waarde latende, herinner ik aan de waarschuwende stem, die Mevr. Bosboom Toussaint reeds voor jaren liet hooren: „voorwaar geen lichte taak [1]! Men gaat zich „opschroeven, de fantazie gaat haar spel spelen, men „verbeeldt zich, gevoeld, gezien, genoten te hebben wat „men noch gevoeld, noch genoten, noch gezien heeft, en „men is heel blij als men anderen een rad voor de „oogen kan draaien met een vuurwerk van schitte-„rende woorden en van superlatieven die over elk-„ander rollen". — En veel vroeger had Potgieter het „ons reeds toegefluisterd: „daar is een zien dat men „leeren kan, daar is een voelen dat niet te leeren „valt; welke schikking van voorwerpen, welke scha-„keering van kleuren indruk maakt, en waardoor die „dat doet, geloof me, het valt met den vinger niet „aan te wijzen, tenzij men het zelf voele; het is gave, „het wordt niet geleerd" [2].

Met dat alles, wil ik nu evenwel niet ontkennen, dat het muzeumbezoek werkzaam middel kan zijn ter ontwikkeling van schoonheidszin. Elders reeds heb ik op het harde maar ware woord des dichters gewezen „Die Werke des Geistes und der Kunst sind für den Pöbel nicht da"; maar ik voegde er tevens bij, dat hij, die wil, zich boven het gepeupel kan verheffen. — Daar zijn ongelukkige misdeelden, gebrekkig georganizeerde naturen, wien bijv. alle muzikaal gehoor ontbreekt; het ware den Moriaan geschuurd, deze te willen brengen tot de waardeering eener symfonie van Beethoven. Zoo zijn er ook, en helaas! in nog veel grooter aantal, wien allen zin voor vorm en kleur ontbreekt; ook bij dezen is de taak al even hopeloos, hen door beschouwen tot genieten te willen brengen — En dat het zoo en niet anders is, bewijzen ons die tallooze bewakers van muzea, die hun leven slijten te midden der kunstschatten, zonder daarin ooit iets meer te leeren zien, dan een koestal, van welks opbrengst zij zich voeden. Maar ook bij velen is de kiem van het kunstgevoel aanwezig, en nu is er, na eigen kunstoefening, geen beter middel om kunst te leeren kennen dan kunst te zien, en bovenal met een geloovig en begeerig oog *het schoone* in de kunst te *zoeken*. Dit laatste is mijns inziens eene hoofdvoorwaarde. Ik ben het niet eens met hen, die beweren dat een Rijksmuzeum altijd en voor allen onvoorwaardelijk open moet staan, dat een

[1] Mevr. Bosboom schrijft *opgaaf*; doch we vinden 't niet noodig dat germanisme hier voort te planten. v. Vl.

[2] Men kan intusschen dat gevoel zoeken op te wekken en het verder te leiden en ontwikkelen. Ook heeft de kennis en leer der kleuren, sedert Potgieter dit schreef, wel eenige vordering gemaakt, en kan men zijn woorden dus thans niet meer zoo onvoorwaardelijk onderschrijven.

v. Vl.

rondslenterende poldergast recht hebbe, te aller ure daar met zijne beslikte laarzen binnen te dringen, om eene schuilplaats voor den regen te zoeken, of de havelooze straatslijper, met de noode aan den ingang uitgedoofde maar nog stinkende pijp in de hand, om zich daar des winters te verwarmen. Ik ontken, dat een Rijksmuzeum *per se* boven aan moet staan op de lijst der om niet aangeboden, en alleen dáárom in de eerste plaats gezochte vermakelijkheden, voor elken de stad overstroomende boterhammentrein; ik beweer dat Rembrandt en Rafaël niet voor de menschheid geleefd en gewerkt hebben, om den eersten besten joelenden kermistroep een gratis pretjen te bezorgen — Ik meen dat, evenzeer als particuliere genootschappen hunne verzamelingen slechts onder beperkende voorwaarden en waarborgen bij wijze van gunst openstellen, ook het Rijk dat mag doen; en het argument dat elk burger recht zou hebben over Rijks eigendom als over *zijn* eigendom te beschikken, acht ik der wederlegging niet waard. Ik vorder voor den tempel aan den eerdienst van het schoone gewijd, een gelijk *decorum* als men den tempel van elken anderen *cultus* pleegt toe te staan; dat men daar binnen trede met eerbied en in feestgewaad, en met betamelijke manieren. — Het „honden uit Gods tempel" op Belgiëns kerkwanden te lezen, wil ik ook op deze deuren geschreven zien. Ook daarom zou ik zelfs den kosteloozen toegang tot op een *minimum* beperkt willen hebben, ware het bloot om het bezef levendig te houden, dat hier een feestgenot van werkelijke waarde wordt aangeboden. Een laag gestelde intreëprijs, zal hen, die het *schoone zoeken*, niet afschrikken; en zij, wie alleen het kostelooze pretje lokt, loopen de anderen maar in den weg. Een enkele dag met verhoogd intreëgeld, kan aan de keur der kunstminnaars de gelegenheid tot meer rustig ongestoorde beschouwing waarborgen.

Men heeft er van vele zijden op aangedrongen, de nu reeds dagelijks kosteloos toegankelijke verzamelingen, ook des Zondags om niet open te stellen, vooral met het oog op den minderen man, den eenvoudigen man uit het volk. Maar men heeft daarbij de rechtmatige aanspraken over het hoofd gezien, van eene talrijke klasse, die evenzeer alleen den Zondag beschikbaar heeft voor zijne uitspanning, en die niet enkel door meerdere bijdragen in de kosten van onderhoud, maar ook door meerdere beschaving en ontwikkeling, alle recht op eenigen voorrang heeft. In alle andere maatschappelijke toestanden betwist niemand den meer gegoede het recht, zich voor zijne middelen ook meer genot te verschaffen, eene betere plaats in kerk en in schouwburg, in spoorwagen en in woning, waarom dan op 's Rijks muzeum, waar eene rustige omgeving niet minder waarde heeft, hem te noodzaken zich onder de instroomende Zondags-menigte te verdringen? Wil men des Zondags openstellen, waarom dan niet, op elders gegeven voorbeeld, minstens gedurende een gedeelte van den dag, gedurende de morgenuren, een kleine toegangsprijs vastgesteld? Zoo lang de maatschappelijke gelijkheid voor allen en van allen, zoo op geestelijk als op stoffelijk terrein, nog een vrome wensch blijft; zoolang we nog niemand door gemoedsbezwaren weêrhouden zien, de voorrechten aan zijne stand verbonden te blijven genieten; zoolang de poldergast zijne boonen met spek boven het fijnste diner, en zoolang de zeebonk danshuismuziek boven het schoonste oratorium zal verkiezen, geef ik niet toe, dat juist de tempel, aan de beeldende kunsten gewijd, baanbreker en martelaar voor eene nieuwe orde van zaken zal moeten zijn.

Amsterdam, Aug. '74.

J. H. MASCHHAUPT.

Wel foei, mijnheer M., wat zijt gij, in de laatste helft van uw opstel, hard en liefdeloos omtrent uw mingegoeden en minbeschaafden evenmensch, en daarbij niet geheel zonder weêrspraak met u zelf. Gij beroept u op 't *decorum* bij ieder eerdienst in acht te nemen en op 't Belgische kerkgebruik; doch *honden* zijn geen polderjongens noch arbeidsluî, en ik heb nooit gehoord, dat de toegang tot een of ander kerk slechts voor geld werd vrijgesteld. Zoo zij 't dan ook met onze Muzeën. Waarlijk, gij overdrijft, en stelt dat bezoek door onbevoegde troepen kermisgangers of havelooze pretmakers veel te algemeen voor; gij maakt van de uitzonderingen den regel, en tegen die uitzonderingen — personen met bemodderd schoeisel of stinkende pijpen, joelende kermisgasten, en derg. — kan de policie waken, gelijk de hondeslagers in de kerken tegen al wat daar tegen het vereischte *decorum* aandruischt. De tempel der kunst moet, als ieder tempel, vrij zijn voor wie hem betreden wil; en wie er eerst slechts uit bloote nieuwsgierigheid gaat, zal er zich, door 't schoon der kunst getroffen, later wellicht al weder begeven, om er zijn smaak allengs te leeren ontwikkelen en beschaven. — v. VL.

VONDEL'S „AENLEIDINGE TER NEDERDUITSCHE DICHTKUNSTE" EN ONZE BOUWKUNDIGEN.

Ik ben geen bouwkundige. — Met aarzeling schrijf ik deze bekentenis neder. Immers in onzen tijd van „specialiteiten", waarin men zelfs den geleerde, den kunstenaar, den letterkundige, slechts noode het woord gunt in zaken, die niet tot zijne algemeen erkende bevoegdheid — niet tot zijn, door wiskunstig zuivere grenzen afgebakend, ambt behooren, heeft de stem van een leek wel het allerminst kans op gehoor. Toch meende ik deze bekentenis te moeten laten voorafgaan — niet om mij, reeds bij voorbaat, van de goedertierenheid van het geëerde publiek te verzekeren, want kritiek mag niet onder zekere omstandigheden meer of minder streng zijn; maar alleen om er de verklaring aan vast te knoopen, dat dit opstel slechts een uitvloeisel is van mijne hooge ingenomenheid, van mijne liefde voor eene kunst, die, zoo al niet als de edelste, dan toch zeker als de eerste, als de grondslag aller andere fraaie kunsten mag worden aangemerkt; ik bedoel de bouwkunst. De klacht over hare miskenning in den lande is reeds zoo vaak aangeheven, dat ik mij wel wachten zal, haar hier te herhalen. Ze is dan ook luide genoeg geweest om te kunnen doordringen, zelfs tot het oor van den meest *nuchteren* beurs-speculant. Ook ben ik een te goed geloovige in den vooruitgang op 't gebied van den Nederlandschen kunstsmaak, om niet gaarne de woorden van Vosmaer te onderschrijven, wanneer hij zegt, dat onze bouwkunst „een betere toekomst te gemoet gaat"; dat er „een nieuw leven" voor aanstaande schijnt.

'tWordt dan ook hoog tijd! Men behoeft waarlijk niet doorkneed te zijn in de wetten der bouwkunst; — een weinig gezond verstand en bekendheid met de hoofdregelen der schoonheidsleer is meer dan voldoende, om, na eene wandeling door Amsterdam's hoofdstraten, tot de overtuiging te geraken, dat het velen onzer jongere bouwmeesters, zij mogen dan „de lange sluimering" moede zijn of niet, maar al te zeer hapert aan de kennis der eerste en eenvoudigste wetten der aesthetika — aan gezond verstand. Niet dat men geen gebouwen van jongere dagteekening aantreft, die de hand van een Gosschalk, van een Cuypers, winkelpuien, welke die van een Leliman verraden — ik waardeer het goede, maar erger mij aan het wansmakelijke, gedrochtelijke, dat zoo vaak ons oog treft, en ons gevoel pijnigt. Gevels geheel in tegenspraak met de strekking, het doel van het gebouw — ornamenten zonder zin — schilderwerk zonder eenige leidende gedachte — doellooze balcons in nauwe straten, boven in de lucht — Gothische winkelpuien, wier ernstig omhoog strevend karakter in schreeuwende tegenspraak is met de achter puntboogvormige glazen uitgestalde kermiskoeken en zijden stofjes. Niets getuigt er van studie der oude, zelfs niet van waardeering der oud Hollandsche bouwkunst — waarvan Amsterdam, er moge reeds veel gezwicht zijn voor de moderne vernielzucht, toch nog zoo menig waardig monument heeft aan te wijzen. Na zulk een tochtje moet men een heel gering denkbeeld krijgen van de ontwikkeling onzer architekten. Van waar dat „rustig loochenen der aesthetische wetten", is de vraag die zich onwillekeurig aan ons opdringt. Het antwoord behoeft niet ver gezocht te worden — en is vervat in eene andere vraag: Hoe velen — of liever hoe weinigen van hen, die zich bouwkunstenaars durven noemen, zouden zich de moeite getroost hebben, een werk over „schoonheidskunde" te bestudeeren? Ik heb 't reeds gezegd, onze bouwkunst gaat een betere toekomst te gemoet; vooral met het oog op onze hoogere burgerscholen kan men dit als vrij zeker aannemen. Daar zal de Nederlandsche kunstsmaak gevormd, veredeld worden. De leeraar in het teekenen, die in de geschiedenis, en vooral ook die in de Ned. taal en letteren heeft het in zijne hand, 's knapen oog te openen voor 't schoone, zijn smaak te leiden en te ontwikkelen. En op de banken der middelbare school zal toch ook wel een geslacht van toekomstige architekten hebben plaats genomen? Laat ons het den bouwkundige van heden niet tot een al te grievend verwijt maken, dat hij intellectueel niet veel hooger staat, dan een timmermansbaas. — De gelegenheid, om zich veelzijdig te ontwikkelen, heeft tot nu toe den meesten ontbroken. In de hoogere burgerschool ligt de toekomst, ook voor onze bouwkunst. Reeds de studie van Vondel's „Aenleidinge ter Nederduitsche dichtkunste", waartoe de weg aldaar geopend is, kan de schoonste vruchten afwerpen, niet enkel voor den aanstaanden dichter en prozaïst, — maar voor ieder, die door „zijnen geest naer den Parnas gedreven" wordt, onverschillig of hij de minder stoffelijke, meer ideëele kunsten, of de drie eigenlijk beeldende, meer reëele kunsten, waaronder de bouwkunst behoort, wil beoefenen. Wanneer wij bij een tochtje door Amsterdam's hoofdstraten ons zelf eens afvragen, tegen welke regels der kunst de bouwkundige vooral en in de allereerste plaats zondigt, dan meen ik met recht te mogen beweren, dat de kennis van Vondel's heerlijk stuk proza, hem voor menige zonde zou bewaard hebben.

In de eerste plaats zou hij 't zich ten plicht gesteld hebben „verstaen te willen wezen", en niet „slecht (te) schrijven van heerlijke dingen, en de zon (te) schilderen met houtscole". Hij zou gelet hebben „op den staet, eigenschap en gesteltenis van elke zaek", en die „naer heur natuer" hebben voorgesteld. En, deze woorden, die als grondregels in de kunst mogen gelden, zouden hem er voor behoeden: aan een koffijhuis het uiterlijk van een deftige heerenwoning, aan een bankgebouw dat van een zaal voor publieke vermakelijkheden, aan een manufactuur-winkel dat van een Gothische kapel te geven; — en de leek zou de bestemming van elk gebouw, uit het uiterlijke daarvan, kunnen *raden*. Met versieringen, zou hij minder kwistig zijn, want „zotte pracht en onvoegelijke overdaet is geen cieraet" enz. Met ornamenten niet zoo onbekookt rondspringen en steeds bedenken: dat „ze niet ledigh (mogen) staen, nochte voor stopwoorden dienen", maar „hun werck doende met een tot cieraet des gebouw (moeten) strecken". En elke versiering zou dan hare bestemming hebben — op hare plaats zijn — het gevolg wezen eener bepaalde behoefte. Geen *consoles*, die niets te dragen hebben, geen kolommen die aan de zoldering hangen, in plaats van haar te stutten, geen sluitstukken, die niets sluiten — geen ornamenten zonder zin. Hij zou vooral op de eenheid in zijn werk letten, „en niet springen van den os op den ezel, en mengen alle elementen ondereen". Ik bedoel niet eene „eenheid", die in eentonigheid, gelijkvormigheid overslaat; want „eene zelve zaek dikwijls te zeggen en herzeggen, geeft armoede en gebrek van stoffe te kennen en het verveelt"; maar het moet voor ieders oog uitkomen, dat alle deelen een gesloten geheel vormen, er éénheid in hun verscheidenheid is [1]. De „plaesteraar" zou zich wel tweemaal bedenken, vóór hij zijn toevlucht nam tot allerlei plakwerk van koekbakkersdeeg, cement of andere surrogaten, om zijn gebouw een bevallig (!) uiterlijk te geven, wanneer hij wist, hoe Vondel te velde trekt tegen de „middelmatigheid", die haar heil zoekt in „vernissen en blanketten", om de armoede in haar werk te bedekken.

Ja waarlijk, Vondel heeft, met zijne heerlijke verhandeling, de geheele kunstenaarswereld aan zich verplicht. Van het begin, waar hij den aankomeling toeroept, zijn „genegenheyt en yver door hulp van de kunst en leeringe te laten breidelen", tot het slot — overal regels vol wijsheid, vol waarheid — en in den heerlijksten vorm. „Kunsten, die den brootzak vullen en alleen den buik dienen, zijn haest goet genoegh", spreekt de dichter van den Roskam in vurig proza aan het einde van zijne „Aenleidinge", en wij allen mogen dat woord ernstig ter harte nemen. Vooral de architekt heeft veel te kampen met onwil, vooroordeel en karigheid van de zijde zijner werkgevers — en is vaak verplicht, om met zijn ideaal te schipperen. Hij behoeft daarom echter niet de allereerste wetten van den smaak, van de schoonheid met voeten te treden; hij zou 't ook niet doen — niet *kunnen* doen, wanneer hij zelf niet verzuimd had, aan de hand der aesthetika, het schoone te leeren kennen, genieten, te leeren *scheppen*, en zoo hij niet gewoonlijk heiligschennis aan de kunst pleegde, zonder oordeel des onderscheids.

[1] Zie Van Vloten's Aesthetika dl. I bld. 169 en vlg.

Dr. Feringa verklaart zonder omwegen, in het laatst verschenen stuk der „Vrije gedachte", dat in Nederland de „architekt zijn vak niet voldoende kent en allen kunstsmaak mist". Het vonnis is hard, maar niet geheel onbillijk.

Met Bredero roepen wij uit „'t kan verkeeren!" en we doen dat in het volste vertrouwen, dat eene betere toekomst niet verre meer is.

Purmerende. H. L. Berckenhoff.

WELSTAND OP HET TOONEEL.

I.

HET VOETLICHT.

Das Theater ist als ein figurloses Tableau anzusehen, worin der Schauspieler die Stoffage macht.
GÖTHE.

Het voetlicht!...Ziedaar het tooverwoord, dat den nieuweling *das Lampefieber* op het lijf jaagt en voor den oudere zoo veel aantrekkelijkheid bezit. Het is hem een wellust, zich te koesteren in den bleeken gloed dier rustige gasvlammetjes, wier schijnsel, vanachteren door de glanskap bedwongen en teruggekaatst, hem in volle kracht tegenstraalt. En de toeschouwers, die kunstkeurige en oordeelkundige toeschouwers, wat zien zij óók hun lievelingsspeler gaarne op den uitersten rand van den voorgrond! Mij dunkt, ik zie mevrouw A. en mijnheer B., die gisterenavond *Don Juan* afschuwelijk vonden, omdat er, uithoofde der kleine ruimte, niet eens een paard in kwam, elkander al tevreden toeknikken, nu hun held — laat ons stellen: de „valschaard" — telkenmale met zorgvuldig afgemeten tred uit zij- en achterschermen naar het hokje van den rollezer schiet, om vervolgens langs de geheele breedte voor het orkest op en neer te schilderen. Dat is eerst, wat men heet, tooneel maken! En welk een verpletterenden indruk brengt het teweeg, wanneer zoo'n „valschaard", die nog al eens met een veelbeteekenend of dubbelzinnig woord aftreedt, daar wegstapt, terwijl hij, juist door dien langen afstand, welke hem van de uitgangen scheidt, gelegenheid heeft, om een keer of drie om te kijken, grijnslachend te knikken of met zelfgenoegzaamheid de armen te zwaaien! De ander bemerkt maar zoo volstrekt niet, dat hij niet veel goeds in zijn schild voert! — 't Gaat dan ook maar uit malligheid...

Maar de „valschaard" is niet de eenige, die onafgebroken den voorgrond in beslag neemt. Elk zijner medestanders, die maar een beetje een voorname plaats vervult, schaart zich naast hem — op de wijze, zooals ik dat in de „Kroniek en Kritiek" („*Een terugblik*") heb pogen uiteen te zetten.

't Wekt inderdaad bevreemding, dat die fout niet zóó algemeen wordt opgemerkt, dat de spelers, uit vrees van uitgelachen te worden, er langzamerhand van worden teruggebracht. Göthe reeds gaf het voorschrift: *Man spiele niemals zu nahe an den Coulissen. Ebenso wenig trete man ins Proscenium. Dies ist der grösste Miszstand; denn die Figur tritt aus dem Raume heraus, innerhalb dessen sie mit dem Scenengemälde und den Mitspielenden ein Ganzes macht.*"

Men zou zeggen, die les is zoo eenvoudig en duidelijk dat men haar, eenmaal geleerd, nimmermeer vergeet. Evenwel wordt zij gewoonlijk verwaarloosd

Onze spelers vormen zich een te onvolledig begrip van den grond, waarop zij staan. Zij vragen zich niet ernstig af, waarom die grond schuin op- en smaller toeloopt. Zij verkeeren in de meening, dat alleen de schilder met dat hellend vlak en dien opstand der zijschermen te maken heeft. Dat alles, wat daar ligt en staat, met allen, die zich daar bewegen, één geheel moet vormen, staat niet in hun boekje. Daarom kan het misschien zijn nut hebben, er bij vernieuwing eens de aandacht op te vestigen.

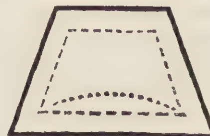
Het tooneel met al zijn aankleve is gebouwd naar de eischen der doorzichtkunde, waardoor het tevens oogenschijnlijk meer diepte verkrijgt, dan het in werkelijkheid heeft. De vloer loopt op; de friezen hangen lager naarmate zij den achtergrond naderen. De zijschermen staan in gelijke rede met hunne voor- en zijkanten dichter tot elkander. Bij alles nu, wat de schilder op het tooneel brengt, neemt hij dit — de lijn- en luchtperspektief — in acht. Zijne voorwerpen worden kleiner naar mate zij afwijken, grooter naar gelang zij vooruitspringen, en naar dienzelfden maatstaf omsluierd met breedere of smallere luchtlagen.

Welnu, deze verhouding bindt ook den persoon, die zich op zoodanig ingericht tooneel beweegt, aan bepaalde regels.

Vooreerst zal hij het lichaam in zijn geheel altijd een weinig achterwaarts hebben te neigen, onverminderd het voorschrift der schoonheidsleer, die vordert dat altijd daar, waar het menschenbeeld in zijn natuurlijke, edele houding wordt voorgesteld, een rechte lijn getrokken kunne worden van het midden des sleutelbeens tot aan den linker- of rechter enkel. Hieruit volgt tevens, dat het lichaam altijd hoofdzakelijk op slechts één been ruste. Alleen het kind, de grijzaard en de boer zoeken gelijkmatig steunpunt in beide beenen.

Neigt de tooneelist het lichaam voorover, zoo gelijkt hij op eene figuur, die buiten de lijst der schilderij steekt.

Vervolgens zal er, indien er zich meer personen op het tooneel bevinden, een denkbeeldige lijn getrokken moeten worden, die zich als een halve kring achterwaarts uitstrekt. In dier voege dat, wanneer er bijv. vijf personen gegroepeerd moeten worden, de middelste en zijn beide naaste buren het verst van het voetlicht staan.



Op deze wijze zal de groep niet alleen beter passen in haar kader, maar ook door al de toeschouwers, 't zij in 't midden of aan den kant der zaal gezeten, meer in haar geheel gadegeslagen kunnen worden. Wederkeerig hebben al de op deze wijze ten tooneele gerangschikte personen gelegenheid, om zich vrij in het volle licht, heen en weder, voor- en achterwaarts te bewegen of iets te zeggen, wat de anderen gerekend worden niet te verstaan.

Trekt men daarentegen den halven kring zoo, dat hij zich uit zijn aspunt naar den toeschouwer verwijdt, dan is dat niet het geval. Daarenboven, waar alles achterwaarts kleinere afmetingen aanneemt, mag de per-

sonengroep zich niet in juist tegenovergestelde richting verkleinen.

Het spreekt vanzelf, dat het thans gehuldigd gebruik, om op een rijtje te gaan staan, tegen alle regelen der kunst indruischt. Geen schilder dan ook — en we hebben hier met eene schilderij in 't groot te doen — zal de figuren in zijn landschap of binnenvertrek op die wijze, in 't gelid als 't ware, stellen.

De natuur zelve doet ons het voorschrift aan de hand. Al hare bewerktuigde en onbewerktuigde scheppingen vertoonen bevallig gebogen lijnen; alleen de doode natuur is recht en hoekig.

Dit brengt ons vanzelf van het staan tot het loopen op het tooneel. „*Wer aus der letsten Coulisse hervorkommt* — zegt Göthe — *zu einem Andern, der schon auf dem Theater steht, gehe nicht parallel mit den Coulissen hervor, sondern ein wenig gegen den Souffleur zu.*" Met voorbijzien van de eerste les der meetkunde: „de kortste afstand tusschen twee punten is eene rechte lijn", beschrijve de speler bij al zijne bewegingen een gebogen lijn. In al wat schoon is vindt men dien regel terug. Het is de daling en klimming in den gebonden en ongebonden stijl; de regelmatige toonopvolging in de muziek; de geleidelijke geluidsontwikkeling bij den zang; de golvende overgangen op het paneel. Kortom, het is de schoonheidslijn, die zich noch wiskunstig, noch door het een of ander grillig getrokken slangetje laat afbeelden, maar zich onder afwisselenden vorm openbaart in alles, wat waarachtig schoon is. 's Kunstenaars gevoel, door denken gelouterd; zijn blik, door oefening verscherpt, wijzen hem den weg. Het is als 't ware een juist maatgevoel, dat den meester, den penseel- en beitelkunstenaar zoowel als den schrijver, redenaar, dichter en toonzetter, tot leiddraad dient.

Ook de tooneelkunstenaar moet dat gevoel, dat bij ons allen werkzaam is — bij den een spreekt het alleen maar wat luider dan bij den ander — ontwikkelen en er zich door laten besturen. Hij moet de teekenstift ter hand nemen, en vooral bij den schilder en beeldhouwer ter schole gaan, om hun de bevallige lijnen hunner beelden in stand en houding af te kijken. Slechts enkele vaste regels kunnen hem worden voorgeschreven. Zoo zou bij hetgeen reeds voorafging nog gevoegd kunnen worden, dat al zijne bewegingen uit het kruis genomen moeten worden. Dat wil zeggen, dat hij, bijv. het rechterbeen vooruitzettende, niet den linkerarm langs het lijf late hangen, om den rechter vooruit te brengen. Hetzelfde streven tot herstel van het evenwicht, dat zich in de natuur openbaart, moet ook al onze bewegingen kenmerken.

Wijders zij nog opgemerkt, dat hij, knielende, altijd op die knie ruste, welke naar den toeschouwer is gekeerd, opdat het lichaam in zijn geheel uitkome. Hetzelfde betracht de man van opvoeding in de samenleving wanneer hij den hoed afneemt. Maar wat men bij den dagelijkschen omgang niet doet, is het geven van de linkerhand; en ook dit moet de tooneelist, wanneer zijn rechter naar de zaal is gekeerd, wèl doen, zoo ten minste niet uitdrukkelijk het tegendeel wordt gevorderd. Op straat bevindt men zich in eene vrije ruimte; maar op het tooneel staat men tegen een achtergrond, zoodat men altijd, in zekeren zin, *face au public* moet maken. „Het tooneel immers is eene schilderij", maar met dat verschil, dat het licht altijd van één en denzelfden kant valt.

Slechts door onverpoosde oefening kan men zich met smaak en losheid leeren bewegen. Dit geldt in dubbele mate voor den tooneelist, die anderen in beschaafde manieren behoort voor te gaan. Op den openbaren weg gedrage hij zich alsof hij ten aanschouwe van ieder „op de planken" stond, en op het tooneel bewege hij zich als ware hij op straat, dat is: ongedwongen. Om wel te doen uitkomen, hoe zeer de tooneelist zich onafgebroken op zijn vak moet toeleggen, geeft Göthe hem den raad, zelden met een wandelstok te loopen, omdat hij er toch steeds op bedacht moet zijn, beide handen en armen op gepaste manier te gebruiken en te bergen.

Zoolang men op het tooneel nog voelt, dat men handen en voeten heeft, is men er niet op zijn plaats. Men moet het zoo ver gebracht hebben, dat alle gebaren, zonder dat men er acht op geeft, in overeenstemming zijn met de woorden, die ze begeleiden zooals de muziek den zang; — voorwaar, geen gemakkelijke taak! — De beeldhouwer of teekenaar kiest zich ééne voorstelling; hij doet als 't ware een greep uit den tijd, om hem dan, ten einde leven aan zijne gedachten te schenken, te breidelen, te doen stilstaan. Hij kan derhalve al zijn oplettendheid aan die ééne voorstelling wijden, al zijn kracht daartoe bepalen. Zoo niet de tooneelkunstenaar. Hij geeft eene snel opvolgende reeks voorstellingen; en bij zoo veel afwisseling binnen weinige oogenblikken, kan men nagaan, hoe veel aanleg, begaafdheid en oefening er gevorderd wordt, om in spel en voordracht dien geleidelijken, onmerkbaren overgang te verkrijgen tusschen de uitdrukking van dikwerf zoo zeer uiteenloopende gemoedsstemmingen en gewaarwordingen.

Bij de vervulling van dien moeilijken plicht vindt hij echter eene krachtige bondgenoote in de — spaarzaamheid, en een voortreffelijke leermeesteres in een zijner huisgenooten — de kat, welker bewegingen, alle, zonder uitzondering, zich kenmerken door bevalligheid. Men zie maar eens, hoe gemakkelijk zij zich nedervlijt, en hoe luchtig zij daar, op ééne zijde, nederligt. Men sla haar gade, als zij met fonkelend oog haar prooi beloert. Bij spel of bij strijd, in rustige houding of dartelen sprong, nimmer verloochent zich die aangeboren bevalligheid en losheid. Welnu, de man van goede vormen trachte al zijne bewegingen met diezelfde gemakkelijkheid en sierlijkheid te doen gepaard gaan.

Ten slotte zij de speler nog gewaarschuwd tegen het ingeslopen misbruik, om zich tot zijn gehoor te wenden. Somtijds, wel is waar, wordt hij er toe gedwongen door den onbekwamen schrijver, die dat hulpmiddeltje noodig heeft, om de verwikkeling van zijn stuk bevattelijk te maken. Het mangelt hem aan de noodige kennis om zijne toestanden zoo te scheppen, het op- en neêrgaan zijner personen zoo in te kleeden, dat uit hunne handeling en gesprekken de omsluiering genoegzaam wordt opgehelderd. Hier is de speler dus gedekt door de verantwoordelijkheid des schrijvers; maar dat is niet het geval bij het zoogenaamd terzijde-spreken, waarbij een onbevoegd tooneelschikker hem strijk en zet het dichtst bij 't voetlicht plaatst. Trouwens de speler zelf begeeft zich reeds met de stiptheid, waarmeê de kompasnaald door de pool wordt aangetrokken, naar den kant der toeschouwers, wanneer hij iets te zeggen heeft, wat zijn buurman niet mag hooren: alsof die, in de werkelijk-

heid, juist door die beweging niet in dubbele mate oplettend zou worden.

De oorzaak van die dwaling is daarin gelegen, dat de speler zijn toeschouwers niet wegdenkt. Om 't even op welk gedeelte des tooneels hij sta, overal waar hij niemand vlak achter zich heeft, kan hij, desnoods met eene kleine afwending van het hoofd, zóó spreken, dat de ander geacht mag worden hem niet te verstaan.

Overal waar de toeschouwer niet door de armoede des schrijvers op het tooneel wordt getrokken, verrijze een denkbeeldige muur, die tooneel en zaal van elkander scheidt. De speler kan zich daar veilig aan houden zonder zich de ongenade der menigte op den hals te halen. Het schouwburgpubliek is als eene behaagzieke vrouw: wanneer we niet naar haar kijken, kijkt zij naar ons.

Martin Kalff.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Op de Tentoonstelling van Schilder- en Beeldhouwwerk te Amsterdam is, door de daartoe benoemde gezworenen, de groote gouden eerepenning van koningswege toegekend aan de beide schilderijen van Mevr. Ronner te Brussel, *Katjesspel* en een *drift Schapen*. Stedelijke eerepenningen zijn toegewezen aan: *Blindemannetjen* van den Heer Bartaghi te Miliaan; *Wallachische Bereleiders in Fransch Brittanje*, door den Heer Brunet-Houard, te Fontainebleau; *Winterlandschap bij avond*, door den Heer Munthe te Dusseldorp; *Italiaansch Volksleven* door den Heer Phlippeau te Amsterdam; *Goënacht* door den Heer Valkenburg, aldaar, en twee staalgravuren van den Heer H. Sluyter D.Jz., mede aldaar.

Den 7en October aanstaande zal door den Heer De Visser in den Haag op nieuw een verzameling teekeningen, als vierde afdeeling der Kunstverzamelingen van de HH. Van der Willigen in veiling gebracht worden. Verschillende beroemde schildersnamen van vroeger en later tijd zijn weêr vertegenwoordigd, in het *avant-propos* van den verkooper meer bijzonder vermeld. Hoewel er geen openbare bezichtiging zal plaats hebben, is de Verzameling Maandags en Dinsdags 5 en 6 October particulier te zien.

Men schrijft ons uit Rotterdam: „Donderdag 5 dezer trad het nieuwe Tooneelgezelschap voor de eerste maal op in den kleinen Schouwburg. Dit gebouw is door de Vereeniging, welke ten behoeve van 't Tooneelgezelschap gevormd werd, aanmerkelijk verbeterd en verfraaid. Het gezelschap bestaat uit de drie leden van het voormalige Gezelschap der HH. Albrecht en Van Ollefen, die als directeurs optreden, en eenige andere tooneelspelers en tooneelspeelsters van weinig beteekenis. Behalve den heer D. Haspels uit den Haag, die aan de voorstellingen deelneemt, treffen wij onder hen aan mevr. Ten Hagen, weleer dramatische actrice bij Albrecht en Van Ollefen, die een paar jaren geleden reeds van het tooneel afscheid genomen had, mevr. Van Offel-Kley, eene Vlaamsche, die nog zeer weinig geoefend is, en den jongenheer Korlaar, die te vroeg de school heeft verlaten. Het ensemble laat veel te wenschen over: de ongeoefenden en onbekwamen stichten meer kwaad, dan de geoefenden en bekwamen kunnen verhelpen. En door het gebrek aan personeel moeten deze wel eens optreden in rollen, voor welke zij minder geschikt zijn. De kunst zal dus met dit nieuwe Gezelschap weinig winnen. — De eerste avonden werden gegeven *Heengegaan*, vertaling in proza van Manuel's *L'Absent* — en *Jongelui*, ook al eene vertaling, en wel eene bijna letterlijke van Leon Laya's *Les Jeunes Gens*. Aangekondigd is eene *reprise* van J. J. Cremer's *Emma Berthold*."

Het programma van den schitterenden historischen optocht, 30 September a. s. te Doornik te houden, is in Belgiën en in vele plaatsen van het Noorden van Frankrijk aangeplakt. De stoet zal in 20 groepen verdeeld zijn, gezamenlijk uit 1200 personen, nagenoeg 400 paarden, en 8 allegorische wagens bestaande. Het zal, meenen de belgische bladen, de eerste maal zijn, dat een provinciestad als Doornik, zulk een grootsch schouwspel zal opleveren, als deze optocht belooft.

De 9en dezer is te Marseille, op nog jeugdigen leeftijd overleden, de talentvolle vlaamsche componist Willem de Moll, terwijl hij juist bezig was de laatste hand te leggen aan een *Oratorium*, de levenstijden, naar woorden van Em. Hiel. In 't vorig jaar was hij in den prijskamp van staatswege voor eene cantate op nederlandschen text bekroond, en maakte hij zich ook vroeger reeds door verschillende toonwerken bekend. Zijne melodie op Antheunis' „Ik ken een lied" is algemeen geliefd en onder 't volk verspreid.

Te Glasgow zal een standbeeld voor Livingston worden opgericht. De overgebleven gelden van 't Livingston-fonds, ten bedrage van *f* 6000.— zullen daartoe in de eerste plaats worden aangewend, en het verder benoodigde geld uit inschrijvingen gevonden worden.

Te Rome is thans een jong beeldhouwer uit Noorwegen, Daae Magelsen, werkzaam, die het voetspoor van Thorvaldsen belooft te drukken. Eerst in Engeland in behoeftige omstandigheden verkeerende, en zijn brood met het vervaardigen van modellen voor schepen winnende, gaf hij onwillekeurig van zijn kunstvaardigen aanleg blijk, en werd door eenige kunstlievende landslui in staat gesteld, zich te Rome op de beeldhouwkunst toe te leggen. Een *Meleager* van zijne hand wordt om zijn adel van trekken en hartstochtelijke bezieling zeer geroemd, evenals een uitstekend portretbeeld van Ole-Bull, dat hij vroeger vervaardigde.

Te Milaan wordt eerstdaags, in de Palermo-straat, een nieuwe Schouwburg geopend, naar zijn stichter *Theatro-Castelli* genoemd. Het is een werk van den jongen architekt Canedi, die er al de pracht en sierlijkheid in heeft aangebracht, die men maar wenschen kan. Om een denkbeeld van den omvang van het gebouw te krijgen, dient dat er ruim plaats is voor 4000 personen. Niet alleen kunnen er groote opera's en balletten in gegeven worden, doch het kan ook tot circus worden ingericht. —

Het decoratief schilderwerk door den heer Baudry vervaardigd voor den foyer van de nieuwe Parijsche opera, trekt aller aandacht, en getuigt van een buitengewone scheppingskracht en van een zeldzaam talent van uitvoering. De voorgestelde onderwerpen dragen den naam van *le Parnasse*, *les Poëtes*, *le Jugement de Paris*, *Marsyas*, *l'Assaut*, *les Bergers*, *Saul et David*, *le Rêve de Ste. Cecile*, *Orphée et Eurydice*, *Jupiter et les Corybantes*, *Orphée*, *les Menades*, *Salomé;* te zamen twaalf kolossale doeken, bestemd om de ovale gewelven van de galerij te versieren. In 't midden het groote plafond, dat niet minder dan 13 meter lang is, en eene voorstelling geeft van de *Mélodie* en de *Harmonie*. Aan de beide uiteinden prijken twee groote compositiën, 6 meters hoog en 4½ breed, voorstellende het *Treurspel* en het *Blijspel*.

Tusschen de straks genoemde twaalf doeken zijn de negen Muzen aangebracht, die elk 4 el hoog zijn; het reuzenwerk is eindelijk voltooid met tien medaljons van 2 m. 20, voorstellende geniussen, die de landen van Oost en West vertegenwoordigen.

Lecocq, de componist van *Fleur-de-thé*, *la Fille de Mme Angot* en *Giroflé-Girofla*, heeft de eerste acte van een nieuwe operette, *Pres Saint Servais*, waarvoor Sardou de text heeft geschreven, aan het oordeel der leden van de *Variétés* te Parijs onderworpen.

Offenbach heeft twee prijzen, elk van 1000 frs., uitgeloofd voor de beste opera-comique, die vóór 15 October 1875, en voor het beste drama of tooneelspel in één bedrijf en in verzen, dat voor 15 November 1874, bij de directie van zijn *Théâtre de la Gaieté* te Parijs ingezonden wordt.

Briefw. De stukjens van de HH. Alb. Thijm en Keller in 't volgende nommer.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 19. 10 October 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.— T. H. DE BEER.— MARCELLUS EMANTS.— J. G. FREDERIKS.— Dr. J. H. GALLÉE.— C. J. GONNET.— J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — R. HOL. — MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN.— J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.— A. S. KOK.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT.—Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. —Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *ƒ* 1,50; fr. p. post *ƒ* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

HET FEESTOFFER EENER BEROOIDE GEMEENTE.

't Is thans gebleken, waartoe het poortsloopend Leiden zich, in spijt aller tegenstribbeling van betergezinden, van haar tuintooi ontdaan heeft. De arme gemeente kwam geld te kort, om op den driehonderdsten derden October haar burgervader met zijn mederaadsleden en hun gasten feestelijk te spijzen; de opbrengst der afbraak alleen kon min of meer in hun braspenning voorzien. Geen wonder dus, dat de gaarne op Stadskosten gastreerende raadsleden er zoo vaardig in toestemden, haar poort op 't feestaltaar ten offer te brengen. Slechts een vier of vijftal bleken in de laatste raadsvergadering, 1 October gehouden, op voorstel van één hunner, Mr. C. Cock, belangeloos en kiesch genoeg, de deelneming aan een feestmaal te weigeren, dat ten koste der met of zonder poortslooping reeds zoo bezwaarde belastingschuldigen zou komen, en verklaarden daaraan alleen te willen deelnemen wanneer de kosten door de persoonlijke bijdragen der raadsleden zelf gedekt werden. De rest begreep, dat men met het geld uit de poortsteenen gemaakt zich vrijelijk te goed mocht doen, en daardoor bij de zwaar belaste bevolking genoegzaam verantwoord was. Een hunner liet zich zelfs, naar men zegt, in zijn erkentelijkheid voor 't sloopingsvoorstel tot het volgende voordevuistjen vervoeren, den wakkeren burgemeester toegezongen. Of hij 't, bij 't feestmaal zelf, als feestdronk voor hem heeft opgedreund, is ons niet ter oore gekomen:

BAAS BOVEN BAAS.

„Deelt onder u mijn lijf!"
Sprak Van der Werf, bij 't straatgekijf
Der hongerende Leidenaren,
En liet ze zoo weêr ongevoederd varen.
Maar Van den Brandler sprak,
Toen het aan geld ontbrak,
Om hem, 's Raads leden, en hun gasten goed te onthalen,
Dit meer doeltreffend woord:
„Deelt onder u de poort!"
En wist ze lekkertjens zoo te doen middagmalen. —

Men is nu te Leiden en elders zeer benieuwd, hoe het geld voor den feestdisch van 1875 zal gevonden worden, en of de Morschpoort daar wellicht voor ten offer vallen zal. Sommigen willen, dat de Raadsleden Goudsmit en Buys zullen voorstellen, eenige schilderijen uit het Muzeum in de Lakenhal ten gelde te maken, en zou de eerste reeds, met zijn deskundige vrouw en kinderen, daar een bezoek hebben afgelegd, om zich van de geringe kunstwaarde der stukken te overtuigen.

DE OPENINGS-VOORSTELLING VAN HET HAAGSCH TOONEEL.

PROGRAMMA:

DE HOND VAN DEN TUINMAN,

DOOR

ROSIER FAASSEN.

TITULAIR, KLUCHT OF GEEN KLUCHT,

DOOR

J. J. CREMER.

Eene openings-voorstelling van een Nederlandsch tooneel, en bepaaldelijk van het Haagsch tooneel, met twee oorspronkelijke stukken, mag zeker een verblijdend verschijnsel worden genoemd, al kan ook die voorstelling niet in alle opzichten uitstekend heeten. Reeds een en ander is over deze stukken gezegd en geschreven. Een paar korte opmerkingen echter, die hier volgen, zijn wellicht nog geene herhalingen. Ten eerste hebben beide stukken, en dat van Faassen het meest, een directe zedelijke strekking, die wellicht uit reactie van Fransche kunstproducten is geboren, en het gevolg eener brave, hervormende gedachte zijn kan, maar op kunstterrein mij in allen gevalle verwerpelijk voorkomt. Ik geloof slechts aan ééne goede werking der kunst op 't gebied der moraal; namelijk aan de werking der waarheid, die in elk kunstwerk tot grondslag moet liggen. Aan de genezing van de eene of andere toeschouwster, op 't voorbeeld van de goede kuur door Dokter Brandt aan de barones bewerkstelligd, hecht ik bitter weinig. De zielen-dokter zelf is 't noodzakelijk aanhangsel eener dergelijke strekking, en uit de Duitsche literatuur als wijsheids-held tot ons overgewaaid. Voeg daarbij, dat er aan den aanleg van 't stuk in de onvermijdelijke tooneel-ontrouw eene sterke Fransche tint is, dan blijft er weinig over voor eenig Nederlandsch element. Ook over Cremer's arbeid werpt de poging tot verleiding der kappersdochter eene dergelijke kleur, niet omdat eene Nederlandsche kappersdochter onverleidbaar is, maar omdat de Fransche tooneelstukken ons nu eenmaal met verleidingen vergiftigd hebben. Bovendien is hier de Fransche afwisseling van tragische en komische tooneelen — die in 't geheel niet altijd humor is — zeer ver gedreven; maar de zelfstandige eigenaardige kunstenaarshand, die overal voelbaar is, verheft dit werk boven het eerste. Beide stukken hebben de fout gemeen van aardige zetten te bevatten, die wellicht dankbaar voor den tooneelspeler zijn, maar weinig met den inhoud van het blijspel te maken hebben; terwijl groote langdradigheid, eene opeenhooping van détails, ja, zelfs de overbodigheid van een geheel eerste bedrijf alléén aan Titulair kan worden ten laste gelegd.

Met genoegen ving ik nu en dan een flink „jij" en „jou" op, vooral uit den mond van Mej. Picéni, die in natuurlijkheid en eenvoud van spel alle anderen overtrof. Zelfs Faassen moest bij haar achterstaan, daar hem eene zekere komische manier van aardigheden te zeggen, te veel in elke rol gelijkelijk doordringt. Judels is op die klip geheel gestrand, en hij is de eenige niet. Wat onze taalgeleerden tegen „jij" en „jou" hebben, begrijp ik maar half. Waarom zij er „gij" of „ge" voor in de plaats willen stellen, begrijp ik in 't geheel niet. Behalve het onaangename van alle keelklanken, waarmede onze taal al ruim genoeg is bedeeld, pleit zeker tegen het gebruik van „ge" en „gij" (althans in blijspel-stijl) de eenvoudige opmerking, dat wij die woorden zelden of nooit gebruiken. Slechts één Nederlander is mij bekend, die trouw blijft aan zulke schooltermen; maar die man leeft buitenslands, en heeft stellig in eenige tientallen van jaren geen ander Hollandsch gehoord, dan hetgeen hij zelf hardop leest.

Wij spreken geen boeketaal, en zijn veel willekeuriger in onze grammatika-verwaarloozing dan andere volken. Of dit goed is, moge voor 't oogenblik ter zijde blijven, evenals de vraag, of wij voor 't meerendeel onze taal niet allerleelijkst spreken; maar zeker mogen wij niet van den tooneelspeler vergen, dat hij natuurlijk zij, wanneer wij hem eene onnatuurlijke spreekmanier willen opdringen. Minder aangenaam deden mij de veelvuldige *ij* en *ui* klanken met plat accent aan. Deze kunnen natuurlijk wezen in de voorstelling eener bepaalde volksklasse — hoewel zij uit een ander oogpunt dan nog af te keuren zijn — in de sfeer, waarin zich het eerstgenoemd stuk beweegt, deugen zij ongetwijfeld niet.

Over de uitvoering zelve valt weinig te zeggen.

Mej. Picéni was goed op hare plaats, maar dat zij de beste was, bewijst niet veel. Faassen en Spoor stonden haar goed ter zijde; doch de rest was ongeveer niets waard, en deugde in allen gevalle niet in eene *Koninklijke* Schouwburg.

De zaal was goed bezet, een gunstig teeken voor den zeer betwijfelden goeden smaak van het Haagsche schouwburg-publiek. Indien het echter blijkt, dat er nog genoeg goede smaak is, indien een directeur zaken maken kan met flinke stukken, waarom moest dan op het programma van den tweeden avond de Kinderroofster voorkomen, drama naar het Fransch enz.? Om den smaak van het volk door dergelijke volksvoorstellingen te veredelen? —

MARCELLUS EMANTS.

DE WERELDTENTOONSTELLING TE FILADELFIA, EN HET MUZEUM VOOR KUNSTNIJVERHEID IN NEDERLAND.

Door het schrijven van mijn kameraad-medewerker Dr. Wap, in het nommer van 10 Sept. j.l., ben ook ik, als een der zeven en dertig, onzacht wakker geschud.

Waarlijk ik schrikte, toen ik bemerkte, dat nommer 35 reeds in 't gelid stond aangetreden, zijne zonden gebiecht en, zoo ik vertrouw, reeds *absolutie* bekomen had. Die gelukkige, die tot zijn verontschuldiging op zoo vele goede werken te wijzen had, die hij dan ook wel zorg droeg meê te brengen, om ze tegen zijne zonden in de schaal te leggen. Ik ben als hij een groot zondaar, doch heb, helaas! niet als hij zooveel tot mijne verontschuldiging bij te brengen.

Dr. Wap heeft mij geleerd, dat we in een tijd leven van berekeningen, van cijfers. Ik werd benieuwd, welk nommer *mij* wel was *toebeschikt*. Angst bekroop mij reeds, of het wellicht nommer 11 zou wezen; — doch — gelukkig niet, ofschoon 't niet veel beter is — ik ben No. 13 geworden! Een nommer, men weet het, dat

ongeluk en anders niet beteekent, en dus in staat zou zijn, om iemand uit de rij der 37 of meer manschappen te doen deserteeren.

Doch het ligt er nu eenmaal toe, en een verstandig mensch moet weten zich te schikken in de hem toebedeelde rol; en wijl ik geen lust gevoel om te deserteeren noch om weggejaagd te worden, zal ik mijn rol trachten te vervullen, in 't gelid treden, en zoo noodig mijn patronen verschieten even goed als elk ander. Tot mijn eerste doel kies ik het boven deze regelen aangegeven onderwerp.

Als heerschende ziekten onzer dagen noemen wij Typhus, Cholera, Veepest, Tongblaar, Congressen, Banken, Staande legers, Ultramontanen, Wereldtentoonstellingen, enz. enz. De eene ziekte is gevaarlijker dan de andere; sommige zijn vrij onschuldig. Ik heb nu slechts te doen met de wereldtentoonstellingen, waarvan de een nauwelijks gesloten is, of de andere wordt weder geopend. Nauw wordt den deelnemers de tijd gegund, van de door hen op de eene opgedane lessen gebruik te maken, of de andere vraagt hun reeds de resultaten van de verkregen ondervinding.

Zoo even is de Weener Tentoonstelling gesloten; daar klinkt reeds weder de trompet en annonceert Filadelfia.

Ze moeten zeker wel haar nut hebben, die Wereldtentoonstellingen; anders gewis, zou elk land niet zoo gaarn haar te visite hebben. Zij hebben, niettegenstaande al de kermispret, die er aan verbonden wordt, stellig haar nut; immers de uitstekende industrieëel wordt zoo ook over de grenzen van zijn land bekend, en hij kan zich daardoor nieuwe wegen openen tot slijting zijner waren; de minder bekwame kan, als hij wil, gelegenheid vinden, om te leeren zien wat hem ontbreekt, en als hij kan, van die gedane ondervinding en leering partij te trekken.

Ook Neêrland en zijne nijveren hebben steeds meêgewerkt, om de Wereldtentoonstellingspaleizen te stoffeeren; ze zijn niet achtergebleven in den edelen wedstrijd tusschen de werken van geest en handen, van vernuft en goeden smaak van de verschillende volken.

Ook zij hebben meêgestreden, en hier en daar soms een teeken van triomf uit den strijd meê thuis gebracht. Maar...meestal is aan Nederland weinig meer dan de rol van een ongelukkig figurant toebedeeld, of liever heeft het zich helaas! geen hooger rol waardig gemaakt. Nederland heeft op die tentoonstellingen mede maar een ongelukkig nommer.

Werd Nederland genoemd, dan was het niet om zijne nijverheid; alleen om zijne kunst, die echter door de nijverheid meer als een aanhangsel, een annexe, een bijtak werd beschouwd, schoon ze haar tot schutsengel diende.

Meen echter niet, dat alles van onze nijverheid even ongelukkig is, door het buitenland alles met de zelfde minachting wordt beschouwd; enkele takken zijn er, die met de vreemde kunnen wedijveren. Doch komt men in die vakken, waar het woord goede smaak (niet smaak voor de tong; wel die, die door 't oog waarneemt) bij te pas komt, hoe 't daarmeê gesteld is — No. 13, ongeluk. —

Als ik aan zulk een wereldtentoonstelling denk, stel ik mij de nijverheid van elk volk voor als een dier, dat zooveel pooten heeft, als de verschillende takken der nijverheid. Die dieren loopen om het hardst om de meeste gouden medailles, decoraties, loffelijke meldingen enz. enz. Die de langste pooten heeft, die het knapst is, wint het natuurlijk. De pooten van de Duitsche en Fransche dieren zijn voor het meerendeel langer, dan die van alle anderen. Andere hebben de een meer lange, de andere meer korte pootjes. Zij loopen niet *zoo* hard als de eerste, doch hebben nog vele vooral Buiten-Europeesche achterblijvers na zich. Onder die troep merken we ook Nederland op, dat, met zijn stuk of wat lange pooten, wel zijn best doet, maar niet voort kan, omdat het een menigte lange wel soliede en goed in elkaâr zittend maar lamme pooten heeft; lang genoeg, maar mismaakt: hier te dik, waar ze dun moeten zijn; daar te dun, waar meer vastheid verlangd wordt. Die pooten, opgevoed door wansmaak, en kwijnende door gebrek aan goeden smaak, houden de Neêrlandsche nijverheid tegen, zich ooit flink vooruit te bewegen. De likeurpoot, de waskaarspoot, die zoo hun best doen, worden met dat al toch opgemerkt, en krijgen de noodige aanmoediging; maar 't zijn toch altijd slechts achterpooten.

Veel zal er gedaan moeten worden, om die misgewassen in goed fatsoen te krijgen. Harde middelen tot herstel moeten aangewend worden, om die vakken, waarin de kunst het handwerk moet regeeren, waarbij het handwerk de kunst te hulp moet roepen, waarin de goede smaak den handwerksman moet bezielen, op een beteren weg te krijgen. Vroeger hadt gij in die vakken heel wat te zeggen, Neêrland! Pooten, die wat ver ook naar buitenslands reikten, die hadt gij in de tijden uwer Bourgondische graven, in de tijden toen gij u vrijheid voor den geest bevocht, toen nieuw leven bij u ontwaakte, toen nieuw frisch bloed uwe adren doortintelde. Ware toen een wedstrijd gehouden, Neêrland zou naast Italië de overwinnaar geweest zijn. Maar thans, helaas! die tijden zijn voorbij; en gij deedt beter, niet langer uw ongelukkig figuur op de Wereldtentoonstelling te vertoonen, en liever thuis te blijven; den doctor te halen, en uwe ongelukkige beenen zoeken te doen genezen.

Toch zal Neêrland weêr meê optrekken naar Filadelfia — en — op nieuw een ongelukkig figuur maken. Immers er wordt reeds een Commissie benoemd, en naar ik hoor worden er twee tonnen gouds voor de te maken onkosten uitgetrokken. Pakt de Commissie de zaak flink aan, en wil ze daarbij zelf geen armoê lijden, dan zal ze, dunkt mij, wel het dubbele noodig hebben. En waartoe zal al dat geldverknoeien dienen? wat zal de nijverheid met dat alles winnen? Een stuk of wat fabrieken, in 't buitenland reeds genoeg bekend, zullen *nog* meer bekend worden; Focking's likeuren zullen *nog* meer gedronken, Brandon's waskaarsen *nog* meer gebrand worden; maar daarmede is onze industrie niet gebaat.

Ik zou den raad geven, eens thuis te blijven, en het te vergooien geld te besteden aan doctoren en geneesmiddelen, om de ongelukkige ziekte van wansmaak bij den een, gebrek aan goeden smaak bij den ander, te genezen.

„Wat? Holland achterblijven?" hoor ik hier en daar een schreeuwer roepen. „Ja", antwoord ik daarop, „wij hebben den naam van verstandige praktische luî; wij zijn door de ondervinding wijs geworden; wij hebben gezien waar ons de schoen wringt, en wij zullen trachten onze gebreken te genezen. Wij gooien niet langer

ons geld weg, maar besteden het aan medicijnen, die ons na eenigen tijd zullen toelaten, als gezonde strijders meê te doen, en, zoo wij vertrouwen, weêr de plaats gaan innemen, die onze voorouders eens bekleedden".

De andere volken zullen zeggen: De Hollanders zijn eigenlijk toch verstandig. Sommige regeeringen van andere landen zullen waarschijnlijk der onze dankbaar zijn, dat zij de kat de bellen heeft durven aanhangen, en het eerste voorbeeld heeft durven geven, om weg te gooien geld nuttig te besteden. Geensins zoude òf ons òf onzer regeering dit tot schande gerekend worden.

Meer zou de regeering zich moeten schamen, nog niets gedaan te hebben tot verheffing van de achterlijke takken van onze nijverheid, van onze kunstnijverheid, waartoe haar de middelen zeker evengaarne zouden zijn toegestaan als voor een wereldtentoonstelling.

Het geneesmiddel is bekend, proeven behoeven wij niet te nemen, dat is alweêr een voorrecht, van niet te vlug te zijn. In Parijs, later te Londen, Weenen en waar al niet, is het wel met het meeste succes aangewend; het bestaat in de stichting van kunstindustrie-musea, met hunne ateliers voor het maken van afgietsels, afdrukken, afteekeningen, ter verspreiding op ambachts- en andere scholen, op fabrieken en werkplaatsen, waar ze gevraagd worden; met hunne lokalen, waar de handwerker zijne modellen vinden, vergelijken, afmeten, afteekenen, in één woord waar hij studeeren kan. Met de te Filadelfia te verknoeien 2 tot 4 ton is veel te doen; is het mogelijk al het noodige aan te schaffen, terwijl een jaarlijksch subsidie van eenig belang en de stellig toestroomende sympathie en ondersteuning van zoovelen, die de zaak inzien als ik, den bloei der inrichting en vermeerdering van de voorwerpen tot studie zouden waarborgen. In de tweede plaats moesten de bestaande Musea van kunst des Zondags toegankelijk gesteld worden voor den ambachtsman, die niet zonder veel te verzuimen daarvan in de week gebruik kan maken. Juist echter zijn ze des Zondags meest gesloten. Eindelijk laat de wijze van teekenonderricht, op de scholen volgens de wet, gegeven, veel te wenschen overig. Al moge daardoor het verstand ontwikkeld worden, het kunstelement, de goede smaak in den leerling wordt er door gedood.

Daarom, nijveren in den lande, zoo gij uw wezenlijk belang begrijpt, vraagt dan, inplaats van subsidie voor de beraamde tentoonstelling, van uwe Regering een Museum voor Kunst-Industrie, waar gij uwe Zondagen kunt besteden. Studeert en werkt, zoodat uit uwe werken blijke, dat gij partij hebt weten te trekken van de lessen, door het buitenland gegeven.

Wat de steeds door Nederland als onderdeel beschouwde „kunst" betreft, zoo deze te Filadelfia vertegenwoordigd kon worden, het zou niet anders als wenschelijk zijn.

Daarmede legt Nederland altijd eer in. Het vormt een school, zelfstandig en frisch tegenover elke andere. In haar leeft nog steeds de traditie der vaderen voort. Wil de Regeering dat zij te Filadelfia verschijne, en strookt dit ook met de wenschen der kunstenaars, de kosten, daaraan verbonden, steeds zoo gering tegenover die voor de nijverheid, kunnen daartegen geen bezwaar zijn.

En hiermede heb ik voor ditmaal, mis of raak naar 't doel schietende, gedaan. De patronen zijn op; *ich habe abgefeuert.*

Amsterdam, 15 Sept. '74.

David van der Kellen Jr.

P. VANDER OUDERAAS „ONTWAKEN".

Het aan-een-schrijven der naamvalsonderdeelen in dezen schildersnaam zoû u doen denken, dat gij met een kunstenaar der XVIIe Eeuw te doen had. Immers 't is genoeg bekend, dat Jan vanden Hout, Joost vanden Vondel, Johannes vander Meer zeer voldoende met J. V. H., J. V. V., J. V. M. worden voorgesteld. Maar niet slechts door zijn naamspelling, ook door zijn degelijk en vaardig penceel gelijkt de Heer Vander Ouderaa een kunstenaar der XVIIe Eeuw.

In Andwerpen, waar, zoo als algemeen in Belgiën, het gemeenteleven en gemeentebewustzijn sterker spreekt dan in Noord-Nederland (buiten Amsterdam openbaart zich zulk bestaan en besef toch schier alleen in een min-bevalligen naijver op de Hoofdstad), heeft men, in den loop der vorige maand, eene ten-toon-stelling gehouden van de kunstwerken, waardoor Andwerpen, ter 3-jaarlijksche Gentsche Ten-toon-stelling, zoû vertegenwoordigd worden. Ik had het voorrecht die vrij groote schilderijverzameling een bezoek te brengen.

Er was veel dat mij aantrok; maar onder al de doeken en paneelen onderscheidde ik met diepe aandoening het drama, dat de Heer Vander Ouderaa „Le Réveil" betitelt. Het is een jonkman, 's anderen morgens ontwakend, na eene ergerlijke slemppartij. De tafel staat in 't midden dezer schilderij, wier stoffeering met groote trouw en harmonie ons tot het laatste der XIVe Eeuw te-rug-voert. Links ontwaakt de genoemde jonkman, zittend op een bank, die onder een venster doorloopt; schrik en afgrijzen teekenen zich, in eene juiste mate, op zijn bleek gelaat, in zijne glanslooze, maar wijd gespalkte oogen: niet alleen toch, dat de omgeworpen drinkschalen, bekers, wijnkannen, kandelaars, het gevlekte afhangende ammelaken spreken van de onmatigheid, die daar heeft ten throon gezeten; maar eene overschoone Edelvrouw, die er wel het verst in schijnt gegaan te zijn, is ter aarde gestort van haren zetel, en vooral op haar schoon zoo „veronweerdight" lichaam, op haren blanken linker arm, nog met een brasselet gecierd, op haren blonden haarvloed, die daar heengolft, naauwlijks door een paerelspang weêrhouden, staart de jonkman af, de rechter hand werktuiglijk aan het damasten bankkussen houdend, dat achter hem ligt; met de linker hand zijn voorhoofd ondersteunend, terwijl de elboog op de tafel rust. Naast hem, aan zijne linker zijde is eene jonge vrouw in slaap gevallen; daarachter insgelijks eene derde met de hand op den schouder eens mans, die voorover op de tafel in slaap ligt. Een derdeman ligt insgelijks bedwelmd op den achtergrond ter rechter zijde.

Het is opmerkelijk, wat de Andwerpsche Akademie uitmuntende kunstenaars vormt. En het verwonderlijkste is nog, dat de beroemde Nicaise de Keyser verscheidene leerlingen heeft, die veel hooger staan

dan hij. Van de vinding, de pit, het roerend leven in deze schilderij des Heeren Vander Ouderaa, van haar wijs en natuurlijk koloriet, van hare stoute kompozitie, ja van hare zedigheid, bij deze gevaarlijke stoffe, vindt men bij den Direkteur der Andw. Akademie (die toch ook de meester van Guffens en Swerts is geweest) bijna geen spoor. De heer Vander Ouderaa is een dichter, die, bij de schildering van het rijke menschlijke leven, te-recht begrijpt, dat alle theatrale omhaal hierbij gemist kan worden, en die zijne prijslijke kostuumkennis niet misbruikt.

Liefhebbers, die van zachter tooneelen houden, verwijs ik naar *Het avondklokje* van den zelfden, insgelijks pas onlangs geschilderd: een groep van 3 personen: de XVIe-eeuwsche Jonkvrouw, in profiel gezeten, overvallen door den *Angelus*, biddend; een donkere, maar edele Ridder, bij haar staand, met de hand op de borst; eene oude voedster, achter haar gezeten, nabij een spinnewiel. Alles ademt hier kalmte, harmonie; de type der jonge vrouw is hoogst ongemeen.

De Heer Vander Ouderaa is een man van 33 jaar. Op zijn 20^{e} behaalde hij den *prix d'excellence*, en in 1865 werd hij, met den kunstschilder Hennebicq, bekroond in den wedstrijd om den *prix de Rome*. Hij bracht juist een bezoek aan Holland en was in het gezelschap van den verdienstelijken kunstschilder A. Brouwer te Hilversum, toen hem de tijding bereikte, dat door buitengewone maatregelen zijne Italiaansche reis verzekerd was, die door den zegepraal van twee laureaten te-gelijk wel eenigszins twijfelachtig was geworden. Wij hopen van harte, dat de Heer Vander Ouderaa veel ouder dan Rafaël mag worden, en hij de Nederlandsche schilderschool dus nog met vele meesterwerken moog verrijken. Zulke schilderijen doen meer af tegen de stillevenstheorie des Heeren F. P. Ter Meulen dan ellenlange redeneeringen.

15 Sept. 1874. J. A. A. Th.

PARIJSCHE EN JAPANSCHE TOONEELTOESTEL.

In het gerestaureerde *théatre de l'Ambigu* te Parijs wordt thans, onder den titel van *l'Officier de fortune*, de gedramatizeerde levensloop ten tooneele gevoerd van Frederik Vrijheer van Trenk. De bewerkers, Adenis en Rostaing hebben echter, ter wille van de censuur, het tooneel van zijne daden niet in Pruisen onder Frederik II gebracht, maar laten het stuk spelen in Beyeren onder den keurvorst Karel Albert.

Van welken aard dit drama is, laat zich wel begrijpen; maar één tafereel komt er in voor, dat nadere vermelding verdient en oorzaak wezen zal, dat *tout Paris* de opvoering er van zal gaan bijwonen, terwijl het zeker niet zonder navolging blijven zal. In dat tooneel ziet men, hoe een persoon het huis ontvlugt, nagezet wordt door een ander, den hoek eener straat omslaat, en daarop een muur beklimt, nog altijd met zijn vervolger achter zich, die hier een pistool op hem lost. De moeijlijkheid was nu, den toeschouwer de vlucht uit het huis en de *scène* op den muur te doen zien, zonder dat eene geheele verandering van decoratie den loop van het stuk stoorde. De auteurs hebben het middel daartoe gevonden, door het huis te doen draayen, zoodat men, na getuige te zijn geweest van hetgeen vóór den gevel voorvalt, terstond daarop ziet, wat er aan de achterzijde van het gebouw plaats heeft. Deze draayende decoratie wekt de belangstelling van „gansch Parijs", en belooft aan den nieuwen ondernemer eene goede *recette*.

De zaak is intusschen volstrekt niet vreemd. In zijn artikel *le Théatre au Japon* verhaalt de heer George Bousquet, die met eene zending bij het Goevernement van Yeddo, was belast het volgende:

„De *machinerie* op het tooneel is in Japan verder gevorderd dan in China, en laat de ruwe hulpmiddelen welke Shakespere in het werk stelde verre achter zich. Zoo al de decoraties, even als alle Japansche teekeningen, zondigen tegen de perspectief, de tooneelbenoodigdheden zijn allen even trouw aan de werkelijkheid, en getuigen van overdreven realiteit. De veranderingen van het tooneel hebben plaats door middel van draayende schijven, zooals men die vindt op onze spoorwegen. Het geheele tooneel is geplaatst op een halven cirkel, die de voorste helft van de schijf inneemt. Op een gegeven teeken draait de schijf met decoraties en personen, welke hunne handeling of gesprek voortzetten, en het achtergedeelte van de schijf komt voor, waarop andere acteurs weder praten. Deze manier om de bedrijven of tafereelen elkander te doen volgen, komt uitnemend te stade aan de onervaren tooneelschrijvers, door hun de moeilijkheid te besparen, om hunne personen te doen komen en gaan. Ik heb in een half uur tijds de schijf vijfmaal zien omdraayen, om den toeschouwer van het eene lokaal in het andere te brengen".

Men ziet dus, dat wat men nu als eene *haute nouveauté* te Parijs vertoont, in Japan misschien reeds sinds eeuwen in zwang was.

Het zou ons echter verwonderen, indien men ook een anderen japanschen tooneeltoestel overnam, die wel niet aan onbedreven schrijvers, te gemoet komt, maar misschien aan sommige acteurs zoo onwelkom niet wezen zou. Ik bedoel de *schaduw*. Een andere naam is moeilijk te geven aan den persoon, die geheel in het zwart is gekleed en een zwarten kap op heeft, en die onafscheidelijk achter den tooneelspeler blijft, al zijne bewegingen volgende. Deze *schaduw* geeft hem alles aan wat hij in zijn rol noodig heeft, en nu en dan ook een kleinen taboeret, waarop hij plaats kan nemen. Als de avond is gevallen — de tooneelvoorstellingen in Japan beginnen des morgens vroeg en duren een ganschen dag — dan steekt de *schaduw* een kaars op, en houdt die aan een stok vóór den acteur, om zijne bewegingen en mimiek duidelijk te doen zien. Of hij hem ook soeffleert weten wij niet, maar bij sommige Hollandsche tooneelgezelschappen zou het zoo kwaad niet zijn, dat de *schaduw*, als zij eenmaal van het Japansche tooneel was overgenomen, ook deze functie op zich nam.

Arnhem. G. Keller.

MUZIKALE VOLKSOPVOEDING.

In het verslag der 45^{e} Algemeene Vergadering van de M^{ij} tot Bevordering der Toonkunst, den 11^{en} Juni jl. te Utrecht gehouden, vind ik een nieuw middel vermeld, om „het volk" — zoo staat er — „muzikaal op

te voeden". Dat middel bestaat in niets minder dan in het houden van uitvoeringen voor kamermuziek, des zondags morgens tegen een geringen toegangsprijs, bijv. van 25 tot 50 cents. De vergadering was het bij dit voorstel, door het hoofdbestuur in den vorm van een vraagpunt gesteld, niet eens nòch over het „wenschelijke" nòch over het „mogelijke" van dergelijke muziekuitvoeringen. Het hoofdbestuur achtte ze èn wenschelijk èn mogelijk.

Men heeft wel eens beweerd, dat hetgeen men met den algemeenen naam van kamermuziek bestempelt, en waaronder voornamelijk trio's, quartetten, enz. voor enkel strijkinstrumenten of voor strijkinstrumenten met klavier worden gebracht, tot de meest fijne muzikale genietingen behoort; dat alleen echt muzikale en muzikaal ontwikkelde personen het waar genot konden smaken van hetgeen door een *Haydn*, een *Mozart* en een *Beethoven*, om alleen deze te noemen, op dit gebied is gewrocht. Verdient „het volk" niet, dat men er, waar het zijn vatbaarheid voor kunstindrukken geldt, zoo uit de hoogte over spreekt als de heer Maschhaupt dit onlangs [1] deed, men hield het er tot nu toe toch vrij algemeen voor, dat de opvoeding ook in deze *van onder op* moet geschieden, en dat de muzikale volksopvoeding in de eerste plaats in de Volkszangschool gemaakt behoort te worden.

Heeren hoofdbestuurders der Maatschappij tot bevordering der Toonkunst, naar het schijnt, *ont changé tout cela*. Ik bestrijd hen niet, ik wijs slechts aan.

Bij de gezegende beweging tot ontwikkeling en tot voorlichting van de werkende klasse, waardoor onze eeuw zich onderscheidt, naast de volksbibliotheeken, de volksspaarbanken, de volksvoordrachten en wat niet al meer — plaats voor de „Volks-kamermuziekuitvoeringen! —

J. N. VAN HALL.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

In afwachting der totstandkoming van een Rijks-museum voor Nederlandsche kunst, waartoe reeds twaalf jaren geleden in beginsel besloten werd, is in de hofstad, waar ook de Rijks-advizeurs voor de gedenkstukken van geschiedenis en kunst bijeenkomen, een gebouw gehuurd tot het opnemen der talrijke hier en daar verspreide voorwerpen van dien aard, reeds door het Rijk aangekocht of ten geschenke en in bruikleen verkregen. Men heeft een tot dat doel zeer geschikt huis gevonden voor den huurprijs van *f* 1500, waarbij dan nog afloopende of vaste uitgaven van *f* 7500 komen voor de kosten van inrichting, meubilair, concierge, vuur en licht, restauratie van oude voorwerpen enz. — Daarenboven bestaat het plan, onder toezicht dier advizeurs afgietsels te doen vervaardigen der alom in den lande verspreide kunstvoortbrengselen van oude Nederlandsche beeldhouwkunst; ook langs dezen weg kan tot bevordering van de kennis onzer oude beeldhouwkunst, en tot verbetering van het kunst-onderwijs worden bijgedragen.

In den loop van dit jaar is hier te lande ruim *f* 25,650 ten koste gelegd aan het herstel van oude gebouwen, die uit het oogpunt van oudheidkunde, geschiedenis, en kunst, waarde hebben. Voor dat bedrag zijn of worden hersteld en onderhouden: de St. Janskerk in den Bosch, de Monsterkerk te Roermond, de Domkerk te Utrecht, de kerk te Thorn, de toren der Parochiekerk te Breda, de beschilderde glasruiten van de St. Janskerk te Gouda, de ruïne van Brederode, en het Muiderslot.

Thans liggen aan de beurt de St. Bavokerk te Haarlem, de Hooglandsche kerk te Leiden, de Bovenkerk te Kampen, de kerk te Brouwershaven, en de Oosterpoort te Hoorn.

Om aan de daarvoor gedane aanvragen te voldoen, en om den voortgang der eerstgenoemde werken en de goede uitvoering daarvan te verzekeren, zal voor het volgende jaar *f* 20,000 meer worden aangevraagd.

Het nieuwe gebouw voor Kunsten en Wetenschappen in den Haag, dat tevens, in plaats der zaal van *Diligentia*, voor 't geven van concerten zal strekken, zal weldra voltooid zijn. Reeds ziet men enkele beeltenissen als die van Hugo de Groot, Erasmus, en andere in den voorgevel prijken, en in de laatste helft van November rekent men de zaal te kunnen gebruiken. Zij zal dan met een muziekfeest worden ingewijd, waarbij een cantate van Dr. Wap met muziek van Nicolaï, de 145e Psalm van Verhulst, de Vliegende Hollander van Banck met muziek van Hol, en een quartet van den directeur der Haagsche zangvereeniging van Toonkunst, A. Seyffert, ten gehoore zullen worden gebracht. Het ontwerp van 't gebouw is van de hand van Prof. Gugel te Delft, en bij de inrichting der gehoorzaal is de Heer Lefèbre geraadpleegd.

Een verslaggever in *Het Nieuws van den Dag* schrijft het volgende:

„Wij hebben de eerste voorstelling van de *Maria Stuart* bijgewoond, en onze nieuwsgierigheid is in ergernis overgegaan. Er zijn niet minder dan 14 tooneelen uit de tragedie van Schiller eenvoudig doorgehaald, en daaronder verscheiden van de belangrijkste. Het ontleedmes is dwars door het hart van de *Maria Stuart* gegaan. Een van de karakters is daardoor geheel onmogelijk geworden, terwijl ook dat van de hoofdpersoon aanmerkelijk geleden heeft". Een fraaye wijs, om uitheemsche tooneelgewrochten te bewerken! — Ds. Ten Kate heeft er eer van.

De gezworenen in den wedstrijd voor het tooneelspel, met medewerking van 't gemeentebestuur, door de Maatschappij, *de Vrije Kunst*, te Antwerpen uitgeschreven, hebben dezer dagen uitspraak gedaan, en den *eersten* prijs in drama of blijspel toegekend aan den *dilettanten-club* van Amsterdam voor de opvoering van *'t Was maar een loods;* den *tweeden* aan 't Genootschap *Vlamingen vooruit* van Leuven voor die van *Ivo de Geus;* den *derden* aan de Vereeniging *Thalia* van Dordrecht voor die van *de Wees van Brussel.* — De *eerste vaudeville*-prijs is toegewezen aan de *Vlamingen vooruit* voor *Drie oude hanen voor één hen;* de *tweede* aan de *Dylezonen* van Mechelen voor *Een liedjen van moeder;* de *derde* aan *de witte waterbloem* van Ninove voor *Twee katten voor één doode mosch.* — De prijs voor den besten tooneelspeler in het drama is toegekend aan den Heer Schaumann te Brussel; voor de beste tooneelspeelster aan Mej. Johanna Heilbron en Rachel van Amsterdam. In *'t vaudeville* aan den Heer De Bie te Leuven en Mej. Gassee van Brussel. Een buitengewone prijs aan de jonge juffrouw Poolman van Amsterdam voor de voortreffelijke wijs, waarop zij de in rol van *Herman* in den *Loods* optrad.

In de kerk te Dinxperloo is belangrijk muurschilderwerk ontdekt, dat reeds van wege de commissie der Rijks-advizeurs in oogenschouw is genomen.

Aan 't beschadigd voetstuk van 't gedenkteeken te Heiligerlee worden de noodige herstellingen gedaan, en zorg gedragen, om dergelijke beschadiging in de toekomst te voorkomen.

[1] *Kunstbode* blz. 139. De noode uitgedoofde, smeulende pijp van den straatslijper-muzeumbezoeker (waarover M. zoo minachtend spreekt) kon wel eens het symbool zijn van een smeulend, straks wakker opvlammend, talent!

In 't modeneesche Reggio, Ariosto's geboortesteê, is het vierde eeuwfeest van den dichter met luister gevierd. In 't Casino heeft een feestelijke bijeenkomst plaats gehad, waarbij redevoeringen en verzen zijn opgedreund, terwijl 's avonds door de stedelijke regeering een feestmaal aan de uitgenoodigden aangeboden werd, en een blijspel met den titel *Lud. Ariosto*, opzettelijk voor die gelegenheid geschreven, in den Schouwburg is opgevoerd. Buitendien stelt men zich voor, een zijner waardig gedenkteeken voor hem op te richten. — Te Ferrara heeft men besloten, het volgende jaar een dergelijk feest te vieren. De italiaansche minister van onderwijs heeft voor die gelegenheid een penning doen slaan, waarop de beeltenis van Ariosto naar zijn portret door Titiaan prijkt.

Aan den napolitaanschen schilder Capocci is de vervaardiging opgedragen van een schilderij, dat de mededeeling zal voorstellen der uitkomst van de volksstemming, waarbij de vereeniging van Rome met Italië bepaald werd. Het zal den koning worden geschonken, om het in 't Quirinaal te plaatsen.

Te Certaldo wenscht men in 't volgende jaar het vijfde eeuwfeest van Boccacio te vieren, en hem tevens een gedenkteeken op te richten. Daar 't echter maar een kleine gemeente is, heeft zich in Toscanen eene commissie gevormd, om er inschrijvingen voor te ontvangen. Ook van elders zal men gaarne bijdragen erlangen, en heeft zich daartoe o. a. bij 't engelsche *Athenaeum* aangemeld. Inschrijvingen kunnen overgemaakt worden aan de

Presidenza della Commissione de Testi de lingua in Bolognia.

Heinrich Laube heeft zijn ontslag genomen als directeur van den weener stadsschouwburg, omdat de raad van bestuur het klassieke drama van het repertoire wilde schrappen en alleen spektakelstukken doen opvoeren. Hij is opgevolgd door een der tooneelspelers, Theodoor Lobe.

In het *Zeitschrift fur bildende Kunst* komt, in welgeslaagde houtsneê, het standbeeld voor, door den beeldhouwer Georg Hesz van den jeugdigen Göthe ontworpen, en voor het Centraalpark te New-York bestemd. Het stelt den dichter van den Werther, Faust, en Ifigenia, in de volheid zijner scheppingskracht voor, en is zeker de doeltreffendste afbeelding, die zich van hem denken laat. De schrijfstift in de rechterhand, houdt hij in de linker een schrijfboekjen gevat, dat hij tegen de borst drukt, terwijl het opgeheven hoofd, van inwendige bezieling doorvonkt, de wordende gedachte te vesten en af te ronden zoekt, tot zich de vaardige hand kan opheffen om haar te boeken. —

Hesz werd in Sept. 1832 in 't Groothertogdom Hessen geboren, ging op zijn 18e jaar naar Amerika, en ontwikkelde zich daar allengs tot den kunstenaar, dien men thans in hem bewondert.

Tot rechtmatige verontwaardiging der Milaansche *Illustrazione* is dezer dagen het huis van Manzoni onder den hamer gebracht en geveild, zonder dat „het gemeentebestuur den rijkste gemeente van Italië" het zich heeft weten te verwerven. „Waarschijnlijk" schrijft men er „zal men over een honderd jaar een inschrijving geopend worden, om het aan te koopen, gelijk thans te Urbino geschiedt, om Rafaëls geboortehuis in handen te krijgen. En de hoogste inschrijvers zijn dan de — Engelschen".

Te Munchen is bij F. Bruckmann uit de nalatenschap van Kaulbach een en ander in fotografische afbeelding verschenen, dat om meer dan eene reden de belangstelling wekt. Een eigen portret van den grooten schilder uit zijn jongelingsjaren stelt hem ons met weemoedige gelaatstrekken en een smartelijke uitdrukking om den mond voor, maar toch kennelijk vol fier zelfbewustzijn, met een blik, die de wereld ten strijd schijnt te dagen. De beeltenis zijner ouders, licht onwillekeurig het treurige lot toe, dat, naar 't algemeen gerucht, het gezin trof; de vader herinnert aan het beeld van den kastelein uit den „misdadiger uit verloren eer", en de moeder meent men onder de personen van zijn krankzinnigen gesticht gezien te hebben. Zijn eigen jeugdige gade herinnert daarentegen in niets aan het mingegoede meisjen, dat hij uit den onaanzienlijke munchener winkel haalde, zoo geheel heeft haar de jongen kunstenaar reeds tot zich weten te verheffen; en zijne kinderen roepen ons terstond die in de gedachten, die hij om Werther's Lotte en den trouwen Eckart groepeerde, en waarvoor hij hen blijkbaar als model bezigde.

Den 29sten der vorige maand overleed te Dusseldorp de vermaarde duitsche schilder Theodor Hildebrandt aan een langdurige hersenziekte. Den 2den Juli 1804 te Stettin geboren, genoot hij te Berlijn in 1823 af het onderwijs van Schadow en volgde dezen in 1826 naar Dusseldorp, waar zijne stukken al spoedig onder de beste voortbrengselen der nieuwe school gerekend werden, en er niet weinig toe bijdroegen haar goeden naam te vestigen en uit te breiden. In 1831 werd hij tot leeraar aan de dusseldorper Akademie benoemd, en vijf jaar later tot hoogleeraar en leidsman der schilderklasse; eene betrekking die hij tot vóór weinige jaren bleef bekleeden. Zijne veelgeliefde uitstekende schilderstukken zijn in tallooze exemplaren door koper-en steendruk verspreid, en daardoor zijn „zonen Eduards" wel het meest algemeen bekend. Ook als portretschilder maakte hij zich een goeden naam, die door zijn afbeelding van Gustaaf Wappers vooral ten volle verdiend blijkt.

Wie zich l. l. maandag avond in de groote kerk te Haarlem bevond, kon er zich, de oogen sluitende, eenige oogenblikken in een drie eeuwen heugend verleden terug denken. Welluidend toch klonken er toen de toonen van 't *Ave Maria* van het statige orgel uit, door de krachtige altstem der Leeuwarder zangeres A. Kuypers opgezongen, en op welke deze het toonlievend haarlemsch publiek was komen vergasten, nadat de Hr. Bastiaans het *Largo* uit Beethovens *Sonate* 7 had voorafdoengaan. Na een *Andante* van S. de Lange liet daarop juff. Kuypers nogmaals hare schoone stem door 't ruime — maar voor haar volstrekt niet *te* ruime — kerkgebouw weêrklinken in de bekende *Aria* uit Mendelsohn's *Paulus*, de tot Jeruzalem gerichte woorden, die zij echter in 't Fransch in plaats van in 't Duitsch voordroeg. Nadat zij toen op nieuw door 't statige orgelspel van den Hr. Bastiaans was afgewisseld, trad zij voor de derde maal met Stradella's krachtige *Kerk-aria* („Dieu de lumière que ma prière Arrive à toi", enz.) op, en liet hare dankbare hoorders slechts in zoo ver onvoldaan dat zij haar gaarne ook nog een vierde en vijfde stuk hadden hooren voordragen.

De Heer Bastiaans sloot met een *grave* en *allegro* van hem zelf, gelijk hij met een *moderato* van Niels Gade geopend had.

BELANGRIJKE KUNSTVEILINGEN.

Op 15 October door van Hengel en Eeltjes te Rotterdam, de verzameling schilderijen, teekeningen, enz. nagelaten door den heer G. Jonkers.

BRIEFWISSELING:

Het Stuk van den Heer Kalff in 't volgende nommer; verdere bijdragen, zoodra er plaats is. —

ADVERTENTIËN.

VAN HENGEL & EELTJES, Boekhandelaren te Rotterdam, zullen den **15en OCTOBER** en volgende dagen ten hunnen huize, HOOGSTRAAT 385, publiek verkoopen:

EENE FRAAIE VERZAMELING

SCHILDERIJEN

(Grootveld, Kobell, Langendijk, van Strij enz.)

TEEKENINGEN, Oude en Nieuwe GRAVUREN, LITHOGRAPHIËN, CHROMOLITHOGRAPHIËN enz.

Voor het grootste gedeelte nagelaten door den WelEd. Heer G. JONKERS, in leven Kunstschilder te Rotterdam.

De CATALOGUS wordt op *franco* aanvrage toegezonden.

DE ANTWERPER GEUZENBEWEGING

1872—1874

EN

Herschepping der Maatschappij

van Ned. Letterkunde

KOMEN VOOR IN

DE LEVENSBODE

VII. 4,

die eerstdaags het licht zal zien.

Uitgave van **GEBROEDERS BINGER** te Amsterdam:

DE AFWEZIGE.

DRAMA

in één bedrijf en in verzen.

NAAR HET FRANSCH

VAN

E. MANUEL

DOOR

J. L. WERTHEIM.

f 0.60.

Bij **P. N. VAN KAMPEN & Zn.** te **Amsterdam**, ziet het licht:

Beknopte Geschiedenis

DER

Nieuwe Letteren

DOOR

Dr. J. VAN VLOTEN.

Eerste Aflevering.

(Compleet in 5 afleveringen à 75 cents).

Van denzelfden Auteur is niet lang geleden verschenen:

Nederland's Schilderkunst,

van de 14de tot de 18de eeuw,

VOOR HET NEDERLANDSCHE VOLK GESCHETST

met ruim vijftig keurige houtgravures en een portret van REMBRANDT, op staal geëtst

DOOR

J. W. KAISER.

Compleet ingenaaid *f* 3.50, gebonden in linnen *f* 3.90.

Door **G. L. FUNKE** te Amsterdam is uitgegeven.

BUSKEN HUËT,

Litterarische Phantasiën.

2 Deelen.

In linnen *f* 3,80.

In Hildebrands Camera obscura trant.

TWEE

REISNOVELLEN

VAN DEN RIJN

door

TONY.

Noord-Nederlandsche Uitgave.

f 0.80.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 20. 25 October 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.— T. H. DE BEER.— MARCELLUS EMANTS.— J. G. FREDERIKS.— Dr. J. H. GALLÉE.— C. J. GONNET.— J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — R. HOL. — MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN.— J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE.— J. KNEPPELHOUT.— A. S. KOK.— L. J. LEFÊBRE.— J. H. LELIMAN.— A. C. LOFFELT.— J. MASCHHAUPT.— Dr. W. MOLL.— Dr. A. PIERSON.— E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. — J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

WELSTAND OP HET TOONEEL.

II.

DE DRONKAARD.

....He puts himself in posture,
That acts my words....
SHAKESPEARE.

Welstand en een dronkaard is, oppervlakkig beschouwd, ik moet het eerlijk bekennen, wel eene wat zonderlinge samenkoppeling. Iemand, die te diep in 't glaasje heeft gekeken, munt in den regel niet uit door goede manieren, en zijn houding — de eerste de beste bengel, die hem naroept: „hou je roer recht!", zal het u zeggen — getuigt niet van welstand. De man is „slap in zijn lenden", gelijk de spraakmakende gemeente het uitdrukt. Ik heb voor mijne verbinding van deze zaak en persoon dan ook slechts ééne verontschuldiging, namelijk deze: er is sprake van welstand op h e t t o o n e e l. Maar, zal men mij misschien tegenwerpen, het tooneel moet eene getrouwe afspiegeling der werkelijkheid zijn. Volkomen juist. „*Der Schauspieler* (ABER) *bedenke dass er nicht allein die Natur nachahmen, sondern sie auch idealisch vorstellen solle, und er also in seiner Darstellung das Wahre mit dem Schönen zu vereinigen habe.*" [1] De vraag loopt derhalve daarover, waar het gebied der *Natur* voor een wijle eindigt en het rijk der *Verschönerung* een aanvang neemt.

Waarom ik nu de schetsjes, die zich gevoegelijk onder bovenstaanden titel laten samenbrengen, en die ik mij voorstel door bemiddeling van den *Kunstbode* van tijd tot tijd in 't licht te geven, met den dronkaard aanvang? — Eenvoudig, omdat in twee nieuwe stukken, in 't vorige seizoen in twee amsterdamsche schouwburgen opgevoerd, juist iemand voorkomt, die — met verlof — boven zijn bier is. De eene, in *Hun Zoon*, een drinkebroer van beroep; de andere, in *Het Blauwe Lint*, iemand die bij 't middagmaal een glaasje meer dan recht toe heeft gedronken, en van tafel opstaande, om zich buiten eens te verfrisschen, door de lucht bevangen wordt. De eene een man uit de heffe des volks; de andere uit de beschaafde wereld. Dus stof genoeg voor eenige losse opmerkingen.

Bij de zucht tot overdrijving, die de nederlandsche manier van tooneelspelen over het algemeen kenmerkt, kan het wel niet anders, of de partij van een beschonkene, die zoo gereedelijk tot het kleuren met schelle tinten aanleiding geeft, moet in dubbele mate aan dit euvel mank gaan.

Reeds het romeinsch tooneel trouwens heeft een niet onaardig voorbeeld van dien aard opgeleverd, waarop Horatius doelt als hij zegt:

Cum Ilionam edormit, Catienis mille ducentis,
Mater, te appello, clamantibus.

Fusius namelijk, die de beschonken Hecuba eens heel natuurlijk wilde voorstellen, dronk zich een stevige roes alvorens — overeenkomstig zijne rol — op het tooneel in te slapen. Toen nu Catienus, die als de

[1] Goethe.

schim van Polydorus opkwam, hem wilde wekken, sliep de man zoo vast, dat hij met geen mogelijkheid was wakker te krijgen, zelfs niet toen al de toeschouwers, in koor, het *mater*, *te appello* (moeder, ik roep u) begonnen meê te schreeuwen.

Onze tooneelisten moeten derhalve niet bij hun ambtsvoorganger Fusius ter schole gaan, maar evenmin de nu gehuldigde gewoonte volgen. Wat toch zien we gebeuren? — Een dronkaard wordt meestal voorgesteld vreeselijk waggelende, en van den eenen kant des tooneels naar den anderen zeilende. De groote hoop vindt dat grappig; doch werkelijk is het louter potsemakerij, die op een goedgeregeld tooneel niet thuis behoort. Zoodoende immers wekt de speler slechts den lachlust op, terwijl hij geroepen is om, welk slag van dronkaard hij ook verbeelden moge, het walgelijke der onmatigheid op kiesche wijze te doen uitkomen. Bij eene hoogere opvatting zijner kunst zal hij dit zelf gevoelen. Het tooneel heeft eene bestemming. Het moet een leerschool zijn, waaruit het volk iets in hoofd en hart medeneemt. Zoo begreep vader Vondel het ook toen hij zeide:

„De schouwburg prent en stampt de zeden in de jeugd."

Wie de lachers op zijne zijde heeft, is slechts oogenblikkelijk aan den besten koop; maar hij, die het een weet te doen zonder het andere te laten, m. a. w. hij, die naar waarheid streeft, behoudt het veld. Zijn spel zal een meer blijvenden indruk te weeg brengen.

Alleen het kind, dat men heeft dronken gevoerd — ik geloof, dat in *De Familie Benoiton* zulk een heertje voorkomt — mag die overdreven bewegingen maken; daar het kwaad, hier louter toeval, zich bij hem niet in zijne afzichtelijke vormen behoeft te openbaren. De beschonken knaap, voor zoover hij niet geheel bewusteloos is geraakt, zal zijn best doen den dronkeman uit te hangen; deels willens, deels onwillens zal hij de meest algemeene bewegingen, door de uitwerking van het geestrijk vocht veroorzaakt, naäpen.

Zoo niet de volwassene. Vóór alles heeft de speler de maatschappelijke stelling, den stand van den beschonkene in het oog te houden. „De opvoeding — zegt Engel in zijne *Ideen zu einer Mimik* — maakt den mensch tot een dubbelen leugenaar. Eenige gewaarwordingen leert zij hem in hare ware kracht verbergen, andere daarentegen in eene valsche sterkte vertoonen. Alle levendige uitdrukkingen van baatzuchtige, zoowel als alle flauwe uitingen van gezellige neigingen en driften, hoe waar zij voor 't overige ook zijn mogen, strijden met de wellevendheid. Vandaar dat bedriegelijk vernis, die valsche voorstelling van beide. Het gemeene volk, het kind, de wilde, kortom de mensch zonder beschaving, is bij uitstek het voorwerp, waaraan men de uiting der hartstochten moet leeren kennen, zoolang men niet op schoonheid, maar enkel op kracht en juistheid let".

De tooneelist — dit zij vooropgezet — behoort van de stelling uit te gaan, dat het tooneel geen uitzonderingen, maar algemeene „typen" geeft; — hij schetse zijn beeld daarom zooveel mogelijk in algemeene trekken.

De dronkaard van beroep nu, zooals de heer Vink in *Hun Zoon* had voor te stellen, maakt volstrekt zooveel bokkesprongen niet als iemand, die, bij ongeluk, eens te zwaar geproefd heeft. In de eerste plaats omdat hij, zonder het rechtstreeks te willen, de eer van het vak meent te moeten ophouden. In de tweede plaats omdat de ondervinding hem geleerd heeft, dat hij, die aan den weg timmert, veel gespreks lijdt. Hij weet of poogt althans „zich stijf te houden". Slechts nu en dan, als de verslapte wil hem geheel begeeft, staat hij op het punt om te ondervinden, dat de aantrekkingskracht der aarde geen ijdel woord is. Maar juist door die plotselinge neiging tot vallen wordt zijn toestand hem, als 't ware, weêr levendig herinnerd, en drukt hij het masker weêr vaster tegen het gelaat. Zijn dronkenschap kenmerkt zich niet door zwaaien en strompelen, maar door matheid van oog en door een besluiteloosheid, die zijn gang bemoeilijkt, zijn gebaren weifelachtig maakt. Hij tast in het onzekere rond; hij weet niet recht wat hij wil. Vooral door de houding van het hoofd moet de speler dit trachten uit te drukken. 't Is de hals — heeft een Duitscher over *Plastik* opgemerkt — die eigenlijk beteekent: „niet wat de mensch in het hoofd is, maar waarheen en hoe hij zijn verstand en leven richt. Vandaar die fiere edele houding, of de geduldige vooroverbuiging om offerlam te worden". Een hoofd, dat door de nekspieren niet omhoog wordt gehouden, maar op de borst nedervalt, zal den zielstoestand bij dronkenschap derhalve reeds vrij duidelijk blootleggen. Op deze wijze vervult de dronkaard tevens zijn tweede bestemming, die van afschuw inboezemen.

De tooneelist, die door afwisseling in spel en voordracht poogt te boeien, moet evenwel tot recht begrip van zijn rol nog over andere hulpmiddelen te beschikken hebben. Welnu, hij vindt er een in de spraak. Hij luistere slechts wat het volk, in zijne juistheid van uitdrukking, den dronkaard nageeft. „Zijn tong slaat dubbel", zegt men. En zoo is het ook. Dezelfde onbestemdheid, die zijn wil te kennen geeft, beheerscht zijn manier van spreken. Zijn door den drank beneveld verstand geeft hem het denkbeeld en de woorden om dat denkbeeld in te kleeden, niet duidelijk aan; vandaar een belemmerd, een spreken „bij horten en stooten". Zonder het geheele tooneel in beslag te nemen kan hij zich wijders als „boven zijn bier" voordoen, door op de hielen te wiegelen en dengeen, waarmeê hij spreekt, telkens met de handen op de beide schouders te kloppen.

Ook de schrijver kan in veel gevallen eene gepaste natuurlijkheid helpen bevorderen, bijv. door den dronkaard nu en dan in zichzelven te laten redeneeren. Insgelijks een zeer gewone trek.

Het spreekt intusschen vanzelf, dat de tooneelist met deze enkele algemeenheden niet gered is, maar uit zijn rol moet leeren, welk slag van dronkaard de schrijver bedoeld heeft. De een verraadt, in beschonken toestand, zekere genoegzaamheid, zekere ingenomenheid en tevredenheid met zichzelf en is bijzonder voorkomend; de andere daarentegen is kwaadaardig en twistzoekend, heeft „een kwaden dronk".

Iemand, die zich te buiten gaat om zijn leed te verzetten, heeft minder walging en lachlust, dan wel medelijden op te wekken. Veeltijds verraadt hij zich door, met gebogen hoofd, „zijn leed aan de straatsteenen te klagen" — gelijk de volkstaal het weêr zoo juist uitdrukt — of door kunstmatige opwinding; door tot elken prijs te willen lachen en vrolijk zijn, ten

einde zoodoende de oorzaak van zijn smart te vergeten, de stem in zijn binnenste, die hem telkens de waarheid wil herinneren, te versmoren. Dus: tweestrijd, met zijne pijnlijke gejaagdheid.

Dezelfde heer Vink, een der weinige nederlandsche tooneelspelers die zijn steunpunt in ongekunsteldheid zoekt, doch die zijn partij in *Hun Zoon*, getoetst aan de bovengegeven algemeene regels, minder gelukkig vervulde, heb ik soortgelijke rol in *De Flesch* op voortreffelijke wijze zien vervullen. Bij ingeving misschien — het stond althans niet in den text zóó voorgeschreven — speelde hij een tooneeltje juist op eene wijze, die deed zien, dat de drinker van beroep zich in zekeren zin op zijn gemak bevindt. Men oordeele. Hij, de oude slaaf van het jeneverglas, komt binnen bij een jong gehuwd man, dien hij in den drank afleiding heeft leeren zoeken. Deze echter is plotseling door den dood van zijn door armoê omgekomen kind bekeërd, en ontvangt hem allesbehalve vriendelijk, om hem ten slotte zelfs bij zijn kraag te pakken en op zij te smijten. Onze vriend komt tegen een schoorsteen te land, waarop een brandende kaars staat. Wel verre van zich kwaad te maken — dergelijke bejegening is hem volstrekt niet vreemd — haalt hij een smerig eindje pijp uit zijn boezeroen, en, zich overtuigende dat er nog een klokhuisje in zit, steekt hij het doodbedaard aan, en vervolgt daarop zijne redeneering alsof er niets ware voorgevallen. Reeds dat klokhuisje bewijst nadenken. Een versch gestopte pijp zou te veel overleg verraden. In zijn roes heeft hij de halfuitgerookte weggestoken.

Thans zijn we genaderd aan den „heer", die, om eene minfatsoenlijke zaak met eene minfatsoenlijke uitdrukking aan te duiden, een „stuk in zijn kraag" heeft. Bij hem komt de volle waarheid uit van het woord, dat beschaving den mensch noopt, zich anders voor te doen dan hij is. De man van opvoeding, die in een onbewaakt oogenblik, of hoe dan ook „in den geest van kannetjes" is geraakt, schaamt zich zijner, en poogt zijn onmatigheid derhalve op allerlei wijze te verbloemen. Hij vooral maakt geen breede bewegingen. Hij zal integendeel bedaarder trachten te wezen dan gewoonlijk. De tooneelspeler zal zich hiernaar te gemakkelijker kunnen gedragen, omdat een staat van bedwelming, die aan volslagen bewusteloosheid grenst, zelden of nooit door den tooneelschrijver gekozen wordt, daar zijn personen toch altijd min of meer handelend en sprekend moeten optreden, wat n evenbedoelden toestand eene onmogelijkheid zou zijn.

Een zeer goede manier, om iemand, die zich zijner dronkenschap schaamt, voor te stellen, deelde de heer Amelung mij eens mede. In zeker stuk — de naam is mij ontschoten — verbeeldde hij een beschonken graaf, die onverwachts door iemand in zijn vertrek overvallen wordt en nu tot elken prijs zijn waren toestand wil verbergen. Dit viel hier dubbel moeilijk, daar hij 'm — om 's mans eigen woorden te bezigen — nog al „stevig te pakken" moest hebben. Om dit zoo goed mogelijk te doen uitkomen eenerzijds, zonder zich anderzijds te verraden, plaatste hij zich tegen de punt van de tafel, waarop hij, onder den schijn van zekere minzame ongedwongenheid, met beide handen leunde. In den loop van het gesprek noodigde zijn bezoeker hem uit, plaats te nemen. Hoe welkom die uitnoodiging ook was, bracht zij hem toch in verlegenheid, daar nu misschien zou blijken, dat hij nog al zwaar in 't hoofd was, en die duizeligheid hem wel eens een leelijke poets kon bakken. Een onderdrukt lachen in de zaal bewees dan ook, dat de toeschouwers met spanning te gemoet zagen, hoe hij zich hier uit zou redden. Hij bleef zich echter gelijk, en met saamgeperste lippen of keuvelende, ten einde de opmerkzaamheid van den ander te verschalken, liet hij zich voorzichtig, stapje voor stapje, langs de tafel glijden. Al schuivende tot de andere punt genaderd, wierp hij zich gemaakt lachende met een behendigen sprong in den leunstoel, om toen ruim en hoorbaar adem te scheppen. Nauwelijks was hij gezeten, of de geheele zaal borst los in toejuichingen. Indien het mij gelukt is, zijn spel aanschouwelijk genoeg te maken, zal men dan ook gaarne erkennen, dat het even eenvoudig als natuurlijk was. En juist het eenvoudige is het kenmerk van 't ware.

Onder de geschiedkundige aardigheden, die op rekening van Garrick worden gesteld, behoort ook deze dat hij, een ambtsbroeder onderrichtende, zeide: „uw linkervoet is wat te nuchter". De beroemde Engelschman scheen dus nog al hooge eischen te stellen. Of de heer Albrecht daar in *Het Blauwe Lint* aan beantwoord heeft, durf ik niet uitmaken; maar zijn spel als halfbeschonken hooggeplaatst staatsambtenaar was voortreffelijk. Geen oogenblik verloochende hij den man van fijne vormen. Wel kon men reeds aan zijn gelaatskleur bespeuren, dat hij, wat men noemt, prettig gestemd was; maar toch wist hij voortdurend te schitteren door soberheid, — een der meest te waardeeren eigenschappen in den tooneelspeler.

De tooneelist, die een echten proever heeft voor te stellen, kan met gewenscht gevolg een geestigen trek van Frédéric Lemaître overnemen. Deze begaafde Franschman zat eens — op het tooneel altoos — met drie vrienden, aan een tafeltje, het edel druivenbloed te plengen. Terwijl de anderen in een druk gesprek gewikkeld waren, hield hij zijn glas tegen het licht, en beschouwde uit een kennersoog met welgevallen den tintelenden inhoud. Opzettelijk vergat hij op zijn wachtwoord in te vallen, zoodat het tooneel een oogenblik „stond", gelijk de geijkte term luidt. Eensklaps, als in een zoeten droom gestoord, zette hij zijn glas neêr en vervolgde het gesprek. De toeschouwers vatten den kneep, en lachten hartelijk.

Ten slotte nog een enkel woord over de vrouw. Dat zij vooral met zeer veel kieschheid behoort te werk te gaan, spreekt zoo duidelijk vanzelf, dat ik er zeker van zou hebben gezwegen, indien de schrijver van *Een bittere Pil* niet smakeloos genoeg was geweest, om een troepje dronken dienstmeiden op de planken te brengen. Slechts een der speelsters, mevrouw Christine Stoetz, toonde bij die gelegenheid, fijn gevoel genoeg te bezitten, om zooveel mogelijk binnen de perken der welvoegelijkheid te blijven. De overige namen een houding aan als de deerne op het bekende schilderstukje van Jan Steen (galerij-Van der Hoop, Nr. 108). Wat den schilder echter vrijstaat, is daarom nog niet geoorloofd op het tooneel. Platheden, al zijn ze op zichzelf ook nog zoo natuurlijk, moeten zorgvuldig vermeden worden. Zeer te recht zegt Lessing: „*Es muss uns nothwendig eckeln in der Kunst das wiederzufinden, was wir aus der Natur wegwünschten*".

MARTIN KALFF.

TENTOONSTELLING-INDRUKKEN.

I

Man kann des Güten zu viel thun zegt de Duitscher, en zoo kan men ook — was een onzer eerste indrukken bij 't bezoeken der Tentoonstelling in 't Oudmannenhuis — te veel *schapen* ten toon stellen. Waar men zijn oogen richten mag, men vangt er schapen op, met en zonder herder, op heiden en weiden, van Hongarijën af tot Nederland toe. „Wat *schapen* beneden, wat *schapen* omhoog!" om Guy de Vlaming na te spreken. Waarschijnlijk hebben om die reden de Gezworenen dan ook begrepen, dat zij een groot stuk met „schapen" wel den grooten eerepenning moesten toekennen, en hem aan die saamgedrongen kudde van Mevr. Ronner toegewezen. In elk geval is deze heel wat aantrekkelijker dan die, welke het penseel is van een andere Mevr. in zooveel kleiner formaat over een wijd heiveld verspreid heeft, en die wel uit een Neurenberger doosjen geschud lijken, in plaats van door de hand der natuur geboetseerd te zijn. De Heer Ter Meulen is zoo op „schapen" verlekkerd, dat hij ons „een wei met schapen" en „schapen in een wei" ten beste geeft. Bescheidener en wel zoo gelukkig in de uitvoering, is de Heer Apol, die de zijne door een fraaye berkenlaan laat drijven, waar zij slechts een klein plekjen van den voorgrond innemen. Na deze bevielen ons die uit Hongarijë, met „een wolf in 't gezicht", en die van den Heer Tom het best. Van de schapen tot de varkens overgaande doet zich Oppenoorts „bij de varkenstal" niet onaardig aan ons voor, en is zeker beter geslaagd dan zijn beide andere stukjens. Vrolijk snuffelen zij er rond, onbewust van 't lot dat hen wacht, en dat ons de antwerper schilder Stobbaert in dat arme gekeelde rund in al zijn bloedige wreedheid voor oogen heeft gesteld. 't Onoogelijke stuk is intusschen met veel talent geschilderd; de lijdzaam kwijnende blik van 't meêdoogloos gedoode slachtoffer is roerend van waarheid, en veredelt het anders zoo stuitend onderwerp, waarvan de zonderlinge keus zich alleen uit het oogpunt der dierenbescherming of afschrikking van 't vleescheten, en aanmaning tot plantaardige voeding, verdedigen laat. Krachtige krijgspaarden worden ons door Bombled op zijn uitnemend „in de vlakte", in een herinnering uit den Fransch-Pruisischen oorlog van 1871, voorgesteld, tegen stormwind en sneeuw ingedreven en staande gebleven. In meer kalme houding schildert ons Rochussen's aantrekkelijk penseel „een bivouac huzaren uit de vorige eeuw". „Fransche trekpaarden" geeft ons Eugène Charpentier uit Versailles te aanschouwen. Doch zie hier een ander dierenstuk van fransche hand, het meesterlijk, te recht met een eerepenning bedachte tafereel van Brunet-Houard, „Wallachijsche Berenleiders, in Bretagne ontscheept, en daar hun dierengezelschap langs straat voerende"; men zal het zich uit de kunstveiling van 't voorjaar waarschijnlijk nog herinneren.

Van de dieren ons tot den mensch verheffende — als 't helaas! maar altijd verheffing heeten mocht; doch hoeveel hunner staan ongelukkig in verstand en gemoed niet bij 't stomme dier ten achter! — wordt ons oog onwillekeurig het eerst door dien vogelverschrikker getroffen, die ons met wijd uitgespreide armen en beenen, en een oranjekleurde vaan in de vuist, als een bezetene te gemoet vliegt, en „Leven de Geuzen!" gilt. Kende men de betere bedoeling van den jongen schilder niet, men zou kunnen wanen, dat het stuk hem door een of ander ultramontaansch genootschap besteld was, om zijn stadgenooten van alle verdere Geuzerij af te schrikken, als die blijkbaar lijnrecht naar — 't Dolhuis voert; want daaruit zou men zeggen, dat deze Geus van Jan Van Beers Jz. 's maaksel ontsnapt was. Intusschen zal niemand den grooten aanleg van den jongen schilder miskennen, die, in spijt daarvan, in 't stuk doorstraalt, en die voor 't oogenblik slechts op een dwaalweg van overdrijving en misvatting het rechte pad bijster is geworden. Moge hij er weldra van terugkeeren! — Van hoeveel kalmer en hooger kunst getuigt dat voortreffelijke geschiedstuk van duitsche hand, waarin Karl Becker ons Francisco de Medici's schoone boelin Bianca Capello voor den dreigenden blik van Francisco's heerszuchtigen broeder en opvolger, den Cardinaal de Medici, schildert. Kleur, lijnen, en uitdrukding, alles is hier even treffend van aard en werking.

DE NATIONALE RICHTING IN DE DEENSCHE KUNST.

De ongelijke strijd, dien Denemarken, nu tien jaren geleden, met Pruisen en Oostenrijk heeft te voeren gehad, moest met noodzakelijkheid op den ondergang van het kleine land uitloopen, hoe dapper de natie zich ook van haar plicht heeft gekweten. En nu moge men in Duitschland met eenige spijtige verwondering er van spreken, dat de Denen hun weêrzin tegen den machtige, die niet alleen — zij 't dan ook met eenig recht — twee der schoonste provinciën van hun land aan zich getrokken heeft, maar zich zelfs niet wil laten vinden om, bij de grensregegeling aan de Königsau, aan het taalgebied van Denemarken recht te doen; ik zeg, nu moge men het in Duitschland kleinsteedsch noemen, dat de Denen hun weêrzin tegen den éénheidsstaat zelfs uitstrekken tot de taal hunner naburen, tot de letterkunde der Duitschers, tot hunne opvatting van kunst en kunstzin, zeker is 't, dat die weêrzin niet onverklaarbaar is. En niet slechts dàt, maar zij is ook voor een groot gedeelte zelfs nuttig en goed. Een kleine staat op de grens van een machtig rijk loopt zoo licht aan den leiband van den toongever, dat het tot de eerste zorgen van zijne burgers moet behooren hun eigen aard te bewaren, hunne oorspronkelijkheid niet te verliezen bij den lust van velen, om maar „na te doen" en „af te zien". Indien dan Denemarkens haat tegen Duitschland, dien wij afkeuren, maar toch zeer goed kunnen verklaren, heeft geleid tot oorspronkelijkheid, tot ontwikkeling van eigen krachten, wat wij goedkeuren; zoo is er eenige reden eens derwaarts uit te zien, en naar de gevolgen te vernemen van dit streven en pogen tot nationaal zelfbewustzijn — ook en vooral op 't gebied der kunst.

Welnu, zijn 't ook kleinigheden, welke wij kunnen meêdeelen, toch hebben we de hoop, dat zij niet zonder belangrijkheid zijn.

Daar is de beeldhouwkunst en schilderkunst. Wat wonderen van kunst door een Thorvaldsen zijn ge-

beiteld, daar spreekt heel de wereld van, en het kleine Deensche volk mag trotsch zijn op den waardigen kunsttempel, dien zij den eenigen meester heeft gewijd. Een Bissen volgde het voetspoor des meesters en hij schiep zijn „Apollo"; een Jerichau toonde zich mede een waardig leerling, en hij beitelde „de Slavin" — met haar fijne, slanke en jeugdige lichaamsvormen — een beeld van de edelste vrouwelijke schoonheid" [1]. Klassieke kunst en Noordsche kunst, dat werd en is 't wachtwoord. Ook voor de schilders. Elders heb ik naar aanleiding van Strodtmann's lezenswaardig boek een meer uitvoerig opstel over de beeldende kunst in Denemarken ingezonden [2]; te dezer plaatse moge 't volgende onder de aandacht komen. Prof. N. L. Hoyen, hoogleeraar in de kunstgeschiedenis te Kopenhagen, was de man, die der Deensche schilderkunst den nationalen weg wees. „Met al de kracht zijner welsprekendheid ontwikkelde hij èn in zijne geschriften èn door zijne voorlezingen de meening, dat de kunst in 't Noorden, evenmin als in eenige andere streek van Europa, nooit hare ware hoogte konde bereiken, indien ze niet, op eigen hand, van voren af aan begon. Zij moest zich een nationalen grondslag kiezen en zich op eigen waarneming der natuur toeleggen, in plaats van op de studie der vreemde meesters. Wendt u, aldus riep hij den kunstenaars toe, wendt u voor alles tot de Deensche natuur en 't vaderlandsche volksleven, en tracht dan langs dien weg trapsgewijze op te klimmen, om zoo te komen tot de Deensche geschiedenis en fabelleer. Zoekt zooveel 't u mogelijk zijn zal, eene kunst in 't leven te roepen, welke, op hare wijze, eene tegenhangster kan worden, van die der oude Nederlanders. Koestert met liefde en zorgvuldigheid 't inheemsche, ontwikkelt uw natuurlijken aanleg: de gave van waarneming, de natuurlijke waarheid, het trouwe teruggeven van 't geen gijzelf hebt gezien". En wat was nu 't gevolg van diergelijke gezonde lessen? Dat Denemarken op schilders kan bogen als Marstrand en Bloch; als Bloch, de beroemde schepper van 't historische doek „Koning Christiaan als gevangene op 't slot Sonderburg". En wat wij op 't gebied der beeldhouw- en schilderkunst zien geschieden, dat is ook 't eigenaardige der letterkundige kunst. Ook op dit gebied behandeling der nationale stoffen; en wel opmerkelijk is het, dat de Noordsche en Deensche letterkundige kunst steeds haar bloeitijd vierde, wanneer nationale onderwerpen de stof waren, voor de scheppingen des dichters. Reeds Holberg, toen hij de zeden- en karakterblijspelen van Molière naar Denemarken overplantte, koos zijne oorspronkelijke blijspelen uit het volksleven zijner natie, om ze te kleuren naar 't karakter zijns volks. En in onze dagen is er een dramatisch dichter, de ook als lierdichter verdienstelijke H. Ibsen, in geslaagd een drama te leveren, dat terecht geroemd wordt als een tegenhanger van Shakespeares meesterstukken. Wij bedoelen „de Kroonpretendenten", dat echt Skandinavische stuk, waarin Hakon Hakonson en Jarl Skule kampen om de oppermacht over 't rijk; deze omdat de heerschzucht hem verteert, gene omdat het schoone denkbeeld zijne ziel vervult, de verdeelde Noordsche stammen tot eenheid te brengen. Wij bedoelen de Kroonpraetendenten, zeg ik, dat historische drama, waarin men niet weet, wat meer

[1] Adolf Strodtmann. Das Geistige Leben in Dänemark, Seite 42.

[2] Kunstkroniek.

lof verdient, de echt-menschelijke ontwikkeling der karakters òf de aangrijpende handeling òf de ontknooping, waarin de poëtische gerechtigheid 't menschelijk hart zoo weldadig aandoet [1]. Ook 's dichters blijspel „Het jonge Denemarken" bearbeidt eene nationale stof, en wie 't stuk leest, zal erkennen, dat die stof zeer bevorderlijk is geweest voor 't welslagen der meesterlijke schepping.

Om niet te uitvoerig te worden, zullen wij nog slechts de namen noemen van Heiberg en Kierkegaard en George Brandes, van Björnson en Andersen, en nu overgaan tot de tooneelspeelkunst. Ik geef nog eens 't woord aan Strodtmann:

„Ik hoorde", aldus die schrijver [2], „in Kopenhagen, door de oprechte kunstvrienden meermalen klagen, dat de eigenlijke bloeitijd van den Koninklijken Schouwburg reeds voorbij is. En 't is waar, dat in de laatste tien jaren aan het tooneel veel der uitstekendste kunstenaars zijn ontvallen, wier verlies moeilijk door anderen kan vergoed worden. De grootste Deensche tooneelspeelster, Mevrouw Heiberg, betreedt thans niet langer het beroemde tooneel. Evenwel, zij heeft nog steeds de leiding over 't geheel, en oefent daardoor een weldadigen invloed uit op de keuze der stukken niet slechts, maar ook op de verdere vorming der jongeren onder de tooneelspelers. De oude Rosenkilde, die als karaktervol speler zijns gelijken niet had, sluimert thans reeds onder de zerk; maar zijne dochter, Mevrouw Södring, weet door hare zielvolle uitvoering en haar fijn doordachte voorstelling der karakters, die ze moet ten tooneele brengen, de toeschouwers tot de erkenning te dwingen, dat zij de nagedachtenis haars vaders waardig weet te zijn. Welnu, zij 't ook, dat wij niet uit eigen ondervinding kunnen oordeelen, of de koninklijke Schouwburg te Kopenhagen vroeger inderdaad op een zooveel hoogeren trap van bloei heeft gestaan dan dit thans het geval is, dit mogen wij door eigen aanschouwing getuigen: de schouwburg te Kopenhagen is nog steeds de gewijde plaats der dramatische kunst, in veel hooger mate dan dit van de meeste ons bekende grootere tooneelen in Duitschland, het koninklijke Hoftheater niet uitgezonderd, kan gezegd worden. De meesterstukken der beroemdste Deensche en Noorweegsche kunstenaars — wij noemen slechts Holberg, Ewald, Oehlenschläger, Heiberg, Hauch, Hertz, Andersen, Munch, Björnson en Ibsen — werden hier opgevoerd en staan nog steeds op het *repertoire;* terwijl van de buitenlandsche drama's in de eerste plaats de meesterstukken van Shakespere gespeeld worden. En de Offenbachsche operetten, de lichte stukken der Fransche tooneelletterkunde, ze vinden slechts eene plaats op de planken der theaters van lageren rang".

Natuurlijk moet op die manier een even vruchtbare als weêrkeerige werking ontstaan tusschen de dichtkunst en de zoo voortreffelijke tooneelspeelkunst. Aldus wordt een nationaal tooneel gesterkt en gesteund door nationale stukken, terwijl de laatste weêrkeerig aanmoediging vinden in den schouwburg. Wij zagen dan ook reeds, met hoeveel voorliefde de Deensch-Noorweegsche dichters nationale stoffen kozen ter bearbeiding voor het tooneel. Maar wij kunnen van dat too-

[1] Men zie, des belust, mijn opstel over dit stuk in „Nederland", jaargang 1873, aflevering 11 en 12.

[2] Das Geistige Leben in Dänemark, Seite 36.

neel niet scheiden, zonder een merkwaardig voorbeeld bij te brengen van den hoogen ernst dier kunst, waar zij inderdaad den kunstenaar lief is geworden om haarzelve; een voorbeeld van zelfachting des tooneelspelers, dat niet alleen kenmerkend is voor den kunstenaar, maar ook 't peil aangeeft voor de Deensche schouwspelkunst. Wij bedoelen den brief, dien de oude Rosenkilde aan zijne dochter, Mevrouw Södring, schreef, toen zij voor 't eerst in een nieuw stuk zou optreden, waarin zij een gewichtige rol zou vervullen. 't Briefje was met potlood geschreven en de dochter ontving het in voormiddag van den dag, die voor de opvoering bestemd was. Het was van den volgenden karaktervollen inhoud:

Mijne Julie,

„Ik geloof, dat gij heden geen repetitie hebt; daarom kwam ik naar hier, slechts om te zeggen, wat voor 't overige wel nauwelijks noodig is, maar toch niet schaden kan ook:

„Houd het denkbeeld vast, dat gij eene *eenvoudige*, *flinke*, *degelijke boerevrouw* zijt, maar tegelijk eene edelaardige, *buitengewone* boerevrouw. Dat gij eene tedere moeder zijt, zeer in 't bijzonder trotsch op uwen zoon; dat zal u *gewicht* geven en *waardigheid* in juiste maat, niet te veel, niet te weinig. Blijf meester over uw hartstocht, vooral in dat gewichtig laatste tooneel met uw zoon — en wees er op bedacht, dat daar, noch ergens in de geheele rol, de moeder het niet winne van de rustige, standvastige, vastberaden boerevrouw. Uwe stem zij zoo *eenvoudig*, *zwaar*, kloek, als 't u mogelijk zal wezen, zonder dat het moederlijke, edele, vrouwelijke daaronder lijdt. — Kortom, wees natuurlijk in elk opzicht, zooals ik u in de eerste acte van 't stuk zag; — gij bezit alles om uwe rol te spelen, gebruik dat alles in vereeniging met elkaar!

„Kalmte, zelfvertrouwen thans! Daar is niemand in 't gansche stuk, die zich dan met u zal kunnen meten.

„Kalmte, volkomen kalmte!! — En denk er wel aan: speelt gij dezen avond iets minder goed, dan wijs ik er u op voor de volgende maal. Dat doe ik steeds. Bedenk, dat de eerste opvoering eigenlijk slechts eene goede algemeene proefneming is.

„En thans beveel ik mijne beminde Julie in *Gods* hand, — want waarom zoude Hij niet, wat goed en schoon is, ook in den schouwburg behoeden? —

Uw

R."

Me dunkt, deze brief is eene algemeene bekendheid wel waardig. Al was 't alleen, dat zoo'n schouwburg en zulke tooneelisten, als Denemarken rijk is, de vruchten mochten zijn van eene nationale richting in de kunst, dan reeds zou zij onze onverdeelde goedkeuring wegdragen. Niet omdat wij met angstvalligheid aan 't kleinsteedsche begrip hechten van eigen moois, maar omdat wij 't eens zijn met de woorden van Ernest Chesneau, als hij zegt:

„Bij de verwarring van beginselen, bij de wanorde waarin de kunstkenner verkeert, heeft ieder volk niets anders meer te doen dan zichzelf te zijn, dan te bevestigen wat hem liefde en afkeer inboezemt, wat hem persoonlijk eigen en bijgevolg heilig is. De heele wereld zal aandachtig luisteren naar deze plechtige bekentenissen der volkeren, naar alles wat zij zeggen zullen van hunne luchtstreek, hunnen grond, hunne gebruiken, hunne noodwendigheden, hunnen godsdienst, hunne geschiedenis, hunne droomen, met een woord van hun gansche leven, zoowel stoffelijk als zedelijk, zoowel openbaar als geheim.

„Dat één van hen beginne, dat het opsta en handele naar eigen ingeving; dat het vreemde afgoderij verzake en zich vergenoege zijne eigene bronnen te raadplegen; dat het eenvoudig de menigte in de taal van zijn ras toespreke; dat het, na gebroken te hebben met alle historische dwaalbegrippen, de nieuwe krachten en hulpmiddelen van zijnen nationalen aard doe gelden; — en het zal aan 't kunstlievend Europa een grootsch en heilrijk voorbeeld gegeven hebben; het zal de kunst in al hare zedelijkheid, hoofdvoorwaarde van haar toekomenden voorspoed, hebben hersteld. De naam van een dergelijk volk zal in de gansche geschiedenis dankbaar vermeld worden"[1].

Is dit zoo — en bij verstandige toepassing van 't besproken beginsel, spreekt niemand het tegen — dan is het kleine Deensche volk op den goeden weg, en verdient zijn streven volle erkenning. In die meening sluiten wij dit opstel.

Zieriksee, 13 Sept. '74. A. W. STELLWAGEN.

EEN VERMEEND STUK VAN RUBENS.

Lier, 18 October 1874.

Waarde Heer Van Vloten.

Onlangs werd door Parijsche bladen, met name door de *Chronique des Arts et de la Curiosité* bij de *Gazette des Beaux Arts*, met een licht te raden doel, een nota van nagenoeg den volgenden inhoud medegedeeld:

„Schilderijen kunnen zonderlinge lotgevallen hebben. Een kapitaal stuk van Rubens, *Salomo's Oordeel* zal eerstdaags in het hotel Drouot verkocht worden. Dit tafereel heeft eene gansche reeks ongevallen beleefd. In 1830 bevond het zich in het Muzeum van Antwerpen, en werd tijdens de belegering van die stad door de Fransche troepen, ernstig door een bom beschadigd. Hersteld kwam het in het bezit van den heer H. Robert te Parijs, wiens woning in 1848 zeer werd gehavend. Bij die gelegenheid ging een kanonskogel door de schilderij op dezelfde plaats, die vroeger te Antwerpen werd getroffen. Weder is het stuk hersteld en het schoone tafereel, waarop Rubens zichzelven en zijne vrouw Helena Froment heeft afgebeeld, komt nu te koop."— Dat gewetenlooze Fransche *spéculateurs* soortgelijke nota's in de dagbladen plaatsen, dat oppervlakkige Fransche lezers ze voor klinkende munt aannemen, verwondert ons in geenen deele; wij zijn aan vrijwillige of onvrijwillige dwalingen van dien aard van de zij onzer Zuiderburen zoo zeer gewoon, dat wij ze sedert lang eenvoudig met schouderophalen bejegenen. Jules Janin zag wel in zijn tijd de zee te Antwerpen; Alexander Dumas en Victor Hugo ontmoetten bij elken voetstap in Belgiën Spaansche overblijfselen, Spaansche zeden en afstammelingen van Spanjaards; en Theophile Gautier maakte zelfs de opmerking, dat de Antwerpenaars zich uitsluitend met bokking en pekelharing voedden.

[1] Uit de „Revue de France" meëgedeeld in 't „Nederlandsch Museum", 2e aflevering, bladz. 16 en 161.

Dat echter Noord-Nederlandsche kloeke kunstbladen nog al zulke nota's nadrukken, zonder er de ongerijmdheid van te doen uitkomen, bevreemdt ons zeer. Immers de Antwerpsche, en tal van andere Belgische bladen hebben sedert lang bewezen, dat gemelde nota hoogst bespottelijk is. Een *Salomo's Oordeel* van Rubens heeft zich nooit in het Antwerpsche Muzeum bevonden; en wat de belegering van Antwerpen door de Franschen in 1830 betreft, men moet van de geschiedenis van Belgiën en Holland al bitter weinig afweten, om er van te durven gewagen. In 1832 werd het kasteel van Antwerpen, waarop de manhaftige Chassé het bevel voerde, door de Franschen onder maarschalk Gérard belegerd, beschoten, en ingenomen; maar dat de stad zelve onaangeroerd bleef en geen enkele kanonskogel, zoomin door de Franschen als door de Hollanders, tegen haar werd gelost, kunnen veel duizenden thans nog levende Antwerpenaars getuigen, die van dit beleg ooggetuigen waren.

Hartelijk groetend,
SLEECKX.

ANTI-VANDALISME.

Het amsterdamsche gemeentebestuur heeft besloten, de voormalige gildekamer der metselaars op de Sint Antonies waag, die na de opheffing der gilde in verval was geraakt, wegens haar waarde voor kunst en oudheidkunde, in haar vroegeren staat te herstellen, en onder toezicht van den gemeente-archivaris te brengen. Eene uitvoerige beschrijving dier kamer, met een historisch overzicht der gilde, van de hand, van gemelden archivaris, Dr. P. Scheltema, komt in de jongste aflevering van *De oude Tijd* voor, waar men zich nader inlichting omtrent een en ander verschaffen kan.

In den Gemeenteraad van Goes is in de openbare vergadering van 7 Oct. l.l. door den voorzitter meêgedeeld, dat het vroeger vermelde schilderwerk uit de raadzaal, den 1sten der maand naar Amsterdam was gezonden, om daar door deskundige hand hersteld te worden, gelijk met medewerking van 's Lands regeering, door den Raad bepaald was.

In zijn zitting van 2 dezer, heeft de haagsche Gemeenteraad bepaald, het ontredderde stuk van Jan van Ravestein geheel te laten verdoeken en herstellen. —

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Te Zaandam heeft zich, naar aanleiding der zoo welgeslaagde Tentoonstelling, eene Commissie gevormd, aan welker hoofd de burgemeester, Mr. A. Greebe, staat, met het oogmerk er een Muzeum van Zaanlandsche kunst en oudheden te stichten, voor 't welk dan ook reeds eenige voorwerpen door de belangelooze eigenaars zijn afgestaan, den bezoekers der Tentoonstelling bekend, terwijl er nog een aantal andere aan de Commissie is toegezegd.

Bij de op 7 dezer in den Haag gehouden kunstveiling hebben de teekeningen over 't algemeen een veel minder hoogen prijs, dan bij de vorige opgebracht, en werden zij ook minder door een wedijverende schare van hoogbiedende koopers aan elkander betwist. De voornaamste van deze was wel de Heer Coster van Amsterdam, die zich o. a. den Bandinelli voor *f* 85, den Beerstraeten voor *f* 17, No 10, 11—15, 18, voor *f* 20 en daarboven, den Leendert Bramer voor *f* 22, de Chalon voor *f* 25, No 51 van A. Cuyp voor *f* 37, La Fargue's gezichtjens op den Leidschen Dam, Wassenaar, Leiderdorp, Rijnsburg, de Valkenburger paardemarkt voor *f* 15—*f* 30 aanschafte, en ook den Goltzius (voor *f* 45), No 92—94 voor *f* 58, No 101 en 109 (voor *f* 26 en *f* 35), 111 en 112 (voor *f* 35), No 161 (voor *f* 63), No 176 (voor *f* 18), No 203 en 208 (ieder voor *f* 25), Schalkens portret van Matth. van den Brouck (No 215) voor *f* 90, eenige studies van Schoumann (231—240) voor *f* 28, Schoutens oude kerk (voor *f* 30), den Spranger (voor *f* 20), beide Stolkers voor *f* 40 en *f* 25, den Teniers (voor *f* 20), een de Witjen (No 312) voor *f* 20, beide Wonders voor *f* 15 en *f* 16, en nog een reeks andere teekeningen voor kleinere sommen verwierf. Voor de gemeente-verzameling van Haarlem werden Hendriks fraaye teekening naar Corn. van Haarlems Kindermoord (op 't Mauritshuis) [1], Pronks gezichten op Heilo en Kronenburg, en Rademaker op Brederode aangekocht; voor die in den Haag La Fargues gezichten op het huis Ten Deil en 't Huis Binkhorst, en Constantijn Huygens zinnebeeldige voorstellen van den ouden scheveningschen weg; terwijl slechts betrekkelijk weinig en minder belangrijke nommers naar 't buitenland ging.

Dezer dagen is te Amsterdam het magazijn der firma Buffa en Zn. met een nieuwen gevel verrijkt, door den bouwmeester H. J. Van der Brink ontworpen, en tevens de nieuwe kunstzaal achter den wel voorziene winkel geopend. Twee stukjens van Alma Tadema, een grooter van Israëls, eenige andere van buitenlandsche meesters, die haar versieren, lokken menigeen des te meer tot een belangwekkend bezoek uit.

Liefhebbers van klassieke Toonknnst hebben Saterdag, 17 dezer, hun hart in de Groote kerk te Haarlem kunnen ophalen bij gelegenheid van 't orgel- en zangconcert, door de afdeeling der Bachvereeniging gegeven. Na een *preludium* in *es-dur* van den ouden Bach, droegen de H.H. Skalitzky en Schmölling een prachtige Sonate voor viool en orgel van Corelli voor, door een *Toccate* en *Fuge* in *C-dur* van Bach door R. Hol, gevolgd. Daarop zong de Heer Goudal een aria van Marcello, gelijk later nog een tweede met recitatief van Händel, zijne *baritonstem* bleek echter niet zoo krachtig als men in 't groote gebouw wel had kunnen wenschen, en voldeed daardoor zijn zang minder dan 't vioolspel, dat de Heer Skalitzky in zijn Solo uit de *Matheus-passion* nogmaals ten beste gaf. Met een koor uit Händels *Oratorium* Samson voor orgel besloot R. Hol waardig het geheel.

Het *Ned. Tooneelverbond* zal Saterdag, den 31n October a. s. te Amsterdam, des voormiddags te 11 uren, in het lokaal *Eensgezindheid*, Spui, zijn vierde Algemeene Vergadering houden.

Onder de te behandelen punten komen voor twee voorstellen van de afdeeling *Amsterdam*, en een vraag van de afdeeling *Dordrecht*. De beide eerste zijn de volgende:

a. „De afdeeling stelt voor dat, van wege het Tooneelverbond, ieder drie jaren, een medaille worde uitgereikt aan den schrijver van het tooneelstuk in den loop dier drie jaren verschenen, waaraan buitengewone verdiensten kunnen worden toegekend.

b. „De afdeeling stelt voor te besluiten, dat het Hoofdbestuur de afdeeling uitnoodige, om in haar boezem een commissie te benoemen, ten einde oude stukken, zoowel vertaalde als oorspronkelijke, te bestudeeren, en na te gaan, welke van die stukken door hun innerlijke waarde verdienen omgewerkt en geschikt gemaakt te worden voor het tegenwoordig repertoire".

De vraag, door de afdeeling *Dordrecht* ter bespreking gesteld, luidt aldus: „Kunnen sommige afdeelingen haar invloed niet uitbreiden door zich in verbinding te stellen met de plaatselijke dagbladpers, en zouden zij niet op die wijze ter bevordering zoowel van een beredeneerde en onafhankelijke tooneel-kritiek als van een goede keus van stukken het hare kunnen bijdragen?"

BELANGRIJKE KUNSTVEILING.

Schilderijen van oude en nieuwe meesters uit verschillende verzamelingen, den 27en en 28en October in *De brakke Grond* te Amsterdam.

Verzameling teekeningen nagelaten door den Baron Van Reede Van Oudtshoorn, op dezelfde dagen aldaar.

Briefwisseling: Het stukjen van den Heer Steenbergen, en 't ingezondene van Ars, in 't volgende nommer.

1 Gelijk De Stuers in den *Ned. Spectator* deed opmerken, is daardoor nu tevens gebleken, dat het dit stuk en niet dat op het Trippenhuis is, 't welk de schilder voor rekening van Haarlem vervaardigde.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 21. 10 November 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.— T. H. DE BEER.— MARCELLUS EMANTS.— J. G. FREDERIKS.— Dr. J. H. GALLÉE.— C. J. GONNET.— J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — R. HOL. — MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN.— J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.— A. S. KOK.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT.—Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. —Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — Dr. J. J. F. WAP. —Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

EEN LEEKEPRAATJE OVER DICHTKUNST.

> Meine Ideen, mehr aus dem einförmigen Umgang mit mir selbst, als aus einer reichen Welterfahrung geschöpft oder durch Lectüre erworben, werden ihren Ursprung nicht verläugnen, werden sich eher je des andern Fehlers als der Sectirerei schuldig machen und cher aus eigener Schwäche fallen, als durch Autorität und fremde Stärke sich aufrecht erhalten.
>
> SCHILLER.

„Mocht ook de Kunst des dichters inderdaad als *Kunst* waardeering vinden, waar gewerkt wordt aan de opvoeding der jeugd!"

Zóó besluit de Heer De Beer in No. 15 van dit Tijdschrift zijn opstel „De vertaling en de Kunst", en van ganscher harte juich ik dien wensch toe.

In onzen tijd althans, kan niet zeer luide worden geroemd over te grooten toevloed van poëtische voortbrengselen, in die mate ten minste niet, als dat vroegere geslachten konden doen; en die mindere voortbrenging is een dadelijk gevolg van te weinig waardeering van het bestaande. Vrij natuurlijk ook. Een tijd van overgang heeft daarvoor òf geen krachten beschikbaar òf wie gevoel genoeg heeft en talent, wendt zich (door valsche schaamte daarvan weêrhouden, niet der dichtkunst, maar) anderen dingen toe, als had men zich in 't hoofd geprent wat Dr. J. Nolet de Brauwere van Steeland in zijn „Vaderles" zegt:

„. . wil nooit Apollo's gouden lier besnaren."
„Voor die dolligheid moge u de Hemel bewaren;"
„Als liefhebberijtje gaat die vlieger nog al op,"
„Maar als dichter krijg je godsjammerlijk den schop,"
„En in allerlei maandschriften, kranten en blâren,"
„Van de recensenten ongemanierd op je kop."

Niemand zal betwisten, dat hier de draak wordt gestoken met de dichtkunst, niemand zal beweren, dat die zienswijze moedwillig-valsch is; maar toch geeft dit genoegzaam weêr, wat door niet-verzenmakende stervelingen wordt geformuleerd in: „'t geeft niets!"

Dat ze *vaak*, „niets geeft" is waar; dat dat vaak niets geven moest, is óók waar; dat dichten in den *meer edelen*, *hoogeren*, *reineren zin*, „niets geeft", en dan dat geven = uitwerken, is *niet* waar!

Doch, de schuld die de tijd *heet* te hebben aan de Poëzieloosheid, ligt juist voor één groot, zoo niet het grootste deel, bij wie te gemakkelijk zijn, om zelfs maar te *trachten* den tijd en zijn eischen te *begrijpen*. Wie die *eischen begrijpt*, kan niet loochenen, dat ook hier, tegenover *elken* eisch, een soort van — moet ik het belooning noemen, of zal ik zeggen *tegen-eisch?* of nog beter misschien dat er een *wensch* tegenover elken eisch staat, dien wij met volle recht mogen openbaren.

De plantkunde b. v. leert, dat een bloem niets anders is dan een wijziging, een ander, hooger trap van volmaaktheid in den vorm der bladen; dat de bloem, waarom het velen onzer dikwijls alléén te doen is, de eindbestemming van de plant is, wier voort-

bestaan juist afhangt van wat die *anders* gekleurde bladen beter dan de gewone bladerdos beschut tegen schadelijke invloeden.

Niettemin, de behagelijkheid, die het gezicht daarvan bij ons opwekt, zal om die nadere kennis van het doel dier verschillende vorming, niet te kleiner zijn; stellig niet voor wie niet gelooven dat *kennen* en *liefhebben* vreemd zijn aan elkaâr. Integendeel: „*onbekend* maakt *onbemind!*" is ook in dezen van toepassing. Door grootere kennis tot inniger liefde, zóó met de karakters d. i. den aard der bloemen of van wat dan ook, als met de karakters der menschen; door inniger liefde, die waardeering voortbracht, tot meerder — neen, pas! — tot Poëzie.

Doch dát *mis*VERSTAND — laat me het dien naam geven — is de oorzaak van het *mis*KENNEN der Poëzie, die geschreven in *boeken* en door dichters (van roeping en geboorte) of bij elken stap, dien we doen, ons in de Natuur, de Moeder aller Poëzie, wordt voorgehouden; die ons tegenruischt in de kabbelende beek of den opkomenden vloed, die de zonne straalt, die de bloem ons toegeurt, waaraan de kleuren, daar ze ons verrukken, ons herinneren; die we bewonderen overal; — dàt misverstand, *spijt*, niet *door* de meerdere kennis, ligt in het moedwillig verstoppen der bronnen door valsche theoriën, die als einduitkomst vragen: „wat geeft het?" — Wiskunstenaars, dikwijls (ge)wis kunsten*makers*, snijden de zenuwen door van het gevoel voor het schoone, het goede, het ware, hunnen leerlingen meêgegeven in grootere of kleinere mate, maar meêgegeven toch!

En hoe straft zich die gemaakte gevoelloosheid? Door een soort van geblazeerdheid: 't is zoo groot, op een leeftijd dat vroegere geslachten het leven begonnen te begrijpen, er van te walgen! te lachen met gevoel! te spotten met dichters! Men gaat mede met den *tijdgeest* beweert men, doch — een zeker Duitsch Tijdschrift stelde laatst op de vraag van enkele jongelieden of hun werk geen plaats waardig was, de opmerking dat ze van het eerste *te veel*, van het tweede *te weinig* hadden. De toepassing is gemakkelijk.

Intusschen, 't is de vraag of de *ware* wiskunstenaar, in wiens harte aan zijn voor anderen doode lijnen en koude cijfers een eerste plaats is gegund, wel den rug toedraait *aan*, de schouders minachtend of medelijdend optrekt *voor* de Poëzie en haar dienaars. Dát geloof ik, te mogen betwijfelen.

Immers, tegenover de waardeering, die zij voor hunne wetenschap van anderen verwachten, staat hun verplichting voor andere vakken (van kunst) dien eigen eerbied te koesteren. Dat werd vroeger gedaan, dat kan nog zijn. Is men veel dank verschuldigd aan de ontdekkingen waar de invloed van wiskunde machtig was, niet minder is het genot ten allen tijden door de dichtkunst verschaft, en niet enkel aan wie enkel dichters waren. Men denke aan Huygens, aan Hooft, aan Roemer Visscher.

Maar, zegt men, toen was er minder dat jagen dan nu, naar wetten op elk gebied, en men vergeet tevens dat de tijd van Hooft en Vondel ook niet altijd rozegeur spreidde en maneschijn straalde, in dien voortdurenden strijd voor vrijheid van geweten en bezitting; en grootere inspanning van hen verlangde, dan van ons, die staande op de schouders, vergeten dankbaar te zijn, omdat we niet tot hunne laagte kunnen noch willen afdalen.

„Vanwaar die matheid, die zoovelen kenmerkt? We hebben geen dichters meer!"

Dat zei mij iemand, die den roes der jeugd reeds lang voorbij is en wien men niet van overgevoeligheid zou kunnen verdenken; maar hij had het oog op de realistische richting van onzen tijd. Deze droeg, volgens zijne overtuiging, de schuld dat er geen dichters meer kwamen, van daar zooveel koelheid ten ontzent. Maar, ging hij voort, men wil het niet meer — men wil wel gedichten, maar ze moeten geen inspanning vragen.

Ziedaar de fout! Alsof wiskunde, alsof zelfs vertalen, *goed* vertalen van vreemde schrijvers *geen* inspanning was, alsof inspanning genot buitensloot!

Maar 't is de eenzijdigheid, die schaadt aan 't genot, dat zoo moeilijk genot wordt. Alsof dat zoeken naar synoniemen b. v. den blik niet verruimde. Of niet elk vak van wetenschap den dichter schatting brengen moest. Veelzijdige ontwikkeling dan niet nadeelig zijn aan genieten, aan gevoelen, aan liefhebben. Zie er Vondel en zijn tijdgenooten op na, zie in onzen tijd Staring, Beets, Potgieter, enz.; ontwikkeling was de hefboom. De veelzijdige ontwikkeling (schijnbare) van velen, en der jongelieden niet het minst, is als de parelmoerschilfers op't'Japansch verlakt, ze springen er af; is als de teekeningen van den Japanschen kunstenaar, ze missen diepte, er is geen relief? Dat is de fout, dáár ligt de schuld: men *weet*, maar *kent* niet!

En een andere fout is deze: voor de kennis van de degelijkheid der goede schrijvers, 't zij Nederlandsche of vreemde, treedt in de plaats een nauwkeurig zich op-de-hoogte-stellen van den kernigen (!) inhoud der Fransche operettes, die in naaktheid niets toegeven aan de zoogezegde platheid der Nederlandsche blijspeldichters uit vroegere eeuwen; maar die, ontleenende aan het volksleven, voor het volk schreven, door het volk werden begrepen, en — daar zij verkeerdheden in haar afzichtelijkheid aan de kaak stelden, niet tot navolging noopen of toepassing op het groote tooneel dat leven heet.

Of ééne der oorzaken ook wellicht deze is: zonder het loffelijk streven van enkelen te willen miskennen, is er gebrek aan aanmoediging voor wie zouden kunnen beproeven, (ofschoon of) omdat men hen niet allen aanleg ontzegt?

Zou 't dat óók zijn?

Want, er zijn nog in wie men, alsof ze 't helpen konden, aanleg erkent; doch schaarsch wordt die steun geboden, die noodig is; en ook dat is doodend!

De Heer De Beer spreekt van Dicht*kunst*, en ik geloof met volle recht.

Zij is een kunst, die voor alles het hart vraagt, omdat ze heur kracht vindt *in* en voortspruit *uit* het hart; zij is een kunst, niet minder dan die des beeldhouwers, des schilders, wie zij en van wien zij beurtelings leent en leert. En alle drie vragen zij van het leven, en daarom kan de richting van onzen tijd haar niet schaden, het leven is realistisch.

Het marmerblok straks alleen een logge massa, aanstonds in de regelmatigheid der lijnen van het beeld ons verrukkende; het gladgepuimde paneel, nu nog

een dor stuk hout, haast ons boeiende aan de plek, als 't ons doet leven in streken die we kennen, of met mannen of vrouwen die we liefhebben; als 't ons, daar de schilder 't huiselijk leven bespiedt, tooneelen voortoovert, waarbij 't ons wél wordt en warm. Wie die het tegenspreekt dat een dichter, schilder en beeldhouwer tevens kan zijn, als die anderen het leven doende herleven in het bezielde marmer en het zonnige landschap of het rustige vertrek, maar — hij, de dichter, vorderend, dat onze verbeëldingskracht aanvulle, waar overlading den indruk zou verzwakken.

Maar wat zijn nu woorden anders, dan saamgekoppelde letters?

't Is waar maar — van dezelfde steenen bouwt men gevangenissen en paleizen. Den koelen, ongevoeligen bouwheer zij het, de gevangenis te bouwen, de dichter toovere paleizen. Zijne kunst is groot ook in het kleinste: wie één klanknabootsend woord schept, is dichter, is kunstenaar. Hij geeft in dat woord een lichaam en een ziel! En ook waar alle bouwstoffen voorhanden zijn, is zijne taak schoon en grootsch. Met den adem der bezieling aan te blazen wat onder andere handen een warrelklomp zou blijven, ziedaar wat zijn verbeelding wil- waar toe zijn gevoel hem voert. Waar de dichter zijn tooverstaf zwaait, treedt voor ons oog uit de schaduwen van vergetelheid, wat we achteloos voorbijgingen; leeren wij kennen en begrijpen wat leeds geleden, wat zoets gesmaakt, wat heerlijks verricht wordt. En schooner wordt het leven, grooter de rijkdom der gedachten, edeler het genot. Doch vóór alles heeft hij daartoe noodig de taal te kennen.

Het dwaalbegrip dat der Dichtkunst de eereplaats betwist, komt voort uit gebrekkige ontwikkeling van den schoonheidszin. Wordt die aangekweekt, dan kan de hoogere waardeering niet uitblijven.

Wat nu het vertalen van vreemde schrijvers betreft, het heeft zeer zeker evenveel vóór als tegen! Lijdt het vers onder de vertaling, wat meestal geschiedt, dan gaat met de bedoeling van den dichter de indruk verloren.

Uitgebreide kennis van de taal, waaruit men overbrengt zal evenwel vele zwarigheden overwinnen. En gelukt de vertaling al niet, wat nood? de eerbied zal stijgen voor wie het kunststuk wrocht; want het leert de zorg kennen vereischt van den kunstenaar, wien de stof niet steeds voor 't grijpen lag; wien integendeel soms bij één gedicht de ervaring van jaren levens moest dienen, 't zij dan het toeval hem begunstigde in één gelukkig oogenblik.

Hoewel soms is voor 't vertalen een meesterschap noodig als maar weinigen gegeven is; en dan, veeleer dan door slechte vertaling, het oorspronkelijke te *verminken*, geleerd het te *gevoelen!* Ook dát is poëzie; ook daardoor eert men den Dichter! want niet aanstonds gehoorzaamt de stof, en even vaak als het rijm onze slaaf is, maakt het ons tot slaaf. Dat mag men niet uit het oog verliezen. Wat eigenaardig klinkt in de eene, is onwelluidend in de andere taal soms, omdat de taal het volk is en de dichter de tolk van zijn land.

Dat te leeren verstaan, in die richting ontwikkelen, is een schoone taak, waarop ik gaarne met deze regelen mocht gewezen hebben.

En mocht er iemand een verwijt gereed hebben, dat ik voor een verloren zaak mij heb geweerd, mocht men de meeningen die ik uitsprak willen weêrleggen; welnu, ik geef mijne opvatting gaarne voor beter; doch blijf intusschen met Théophile Gautier's „L'Art" instemmen:

„Oui, l'oeuvre sort plus belle
D'une forme au travail
Rebelle,
Vers, marbre, onix, émail."

om met zijn uitroep te sluiten:

„Sculpte, lime, cisèle;
Que ton rêve flottant
Se scelle
Dans le bloc résistant!"

En docht het soms den een of ander gewaagd van een leek, zich te bemoeien met zaken, die buiten hem om *schijnen* te gaan; het docht hem. dat het belang van de opvoeding een zaak is die allen aangaat.

Laat me met deze vertaling van Goethe's „Natur und Kunst" besluiten:

„'t Schijnt dat Natuur en Kunst niet saam mag vloeien,
Toch hebben ze eer men 't denkt, elkaâr gevonden;
Zoo voelde ook ik mijn tegenzin verzwonden,
En beide schijnen me evenzeer te boeien.

't Is wel bescheiden, waarom we ons vermoeien!
En hebben we eerst in goed besteede stonden,
Met geest en vlijt ons aan de *Kunst* verbonden,
Dan mag *Natuur* weêr vrij in 't harte gloeien."

Zoo is 't met alle vorming ook; het trachten
Is ijdel, van wie *bandloos zich begeester'*,
Om *zóó* ten reinste' en hoogsten top te raken;
Al wie wat groots wil werken, spaar' zijn krachten;
In de beperking toont zich eerst de meester,
De wet alleen is 't, die ons vrij kan maken.

Amst. 22 *Aug.* 74. L.

TENTOONSTELLING-INDRUKKEN.

II.

Verplaatst ons Beckers grootsche tafereel op 't italiaansche geschiedgebied, Phlippeau en R. Koelman (in zijn *Improvisator*) stellen ons schetsen uit het italiaansche volksleven voor oogen, terwijl Postma ons, in zijn *Duënna* en *Spaansche burger op schildwacht* (vooral met geen hollandschen schutter te verwarren), naar gene zijde der Pyreneën brengt. Zonderling, dat men het gedrochtelijk persoontjen dier Duënna voor misteekend gehouden, en niet als door de natuur alleen zoo misvormd erkend heeft! Waarschijnlijk heeft men niet, als de schilder die zoo lang te Sevilla vertoefde, Spanje uit eigen aanblik leeren kennen, en daardoor een min juiste voorstelling van haar bestaan. Wie tot afwisseling dezer uitnemend geslaagde spaansche tafereeltjens, een paar niet minder gelukkige uit meer noordelijke streken wil gâslaan, kan zich in Valkenburgs voortreffelijk *Goede-nacht* en Jordans niet minder schoone *Verjaardag van Grootvader* gaan vermeyen, of Bles *Lievelingsduet* van een anderen grootvader in oogenschouw gaan nemen, al zal men wellicht

dien van Jordan de voorkeur geven, of kan men ook van Strienings voor de loterij aangekochte *Oppassen* een kijkjen gaan nemen. Op de hollandsche duinen voert ons Liernur, en in de waterrijke polders bij Vreeland Gabriël, die steeds zoo gelukkig die waternatuur te vatten weet. In fijnen, zilverachtigen toon is het terecht met goud bekroonde *Nalezen* van Sadee geschilderd, dat ons zoo aangenaam weer op het drooge brengt. Meesterlijk — als het gewoon is — stelt ons daar Springer het keulsche Raadhuis, gelijk vroeger het Kamper en Bolswarder, voor oogen, terwijl ons S. Verveer in de amsterdamsche Jodenbuurt bij winter brengt, als er de sneeuw op huizen en straten ligt. Vandaar kunnen wij met Greive een wandeling naar 't IJ maken, of met Koster naar de boorden van 't Spaarne trekken, om er een stadsgezichtjen uit Haarlem te genieten. Vertin neemt ons met zich naar Alkmaar, Roelofs naar Abcoude, Van Borselen naar de Gouwe en de Middenveluwe: Juffr. Beernaert brengt ons onder de oude eiken op Walcheren, die haar kloek en talentvol penseel niet minder treffend weet weêr te geven, dan de oevers der Schelde te Antwerpen, ons op haar tweede stuk geschilderd. Kruseman van Elten voert ons daarentegen den Oceaan over naar Long-Island, en weet ons daar meer te boeyen dan in de baai van Gloucester, waar hij ons eerst een blik op laat werpen. Van de Sande Bakhuyzen's beproefd penseel schildert ons een hollandsch avondlandschap, Everdingen een morgenstond en leidt ons verder aan de Vecht en bij de plassen van Loosdrecht rond. Doch zie hier van duitsche hand een winterlandschap bij avond, door Munthe te Dusseldorp geschilderd en van geen geringe waarde. Alles echter overstraalt dit schitterend schoone, in den vloed weêrspiegelde maanlicht van een ander Dusseldorper, Jacobsen, dat wie Van Beers Geuzendolleman den rug toekeert zoo vervoerend tegenvonkelt, en het kalmste niet minder dan reinste kunstgenot aan geest en gemoed spelt en verschaft.

Zoo verrukkelijk dit schoone stuk is, zooveel minder is daarentegen het drietal, waarmeê een derde Dusseldorper, Ackenbach, dit jaar de tentoonstelling heeft zoeken op te luisteren, en waarin men verre is zijn vroeger penseel te herkennen. Heel wat beter geslaagd dan zijn havengezicht bij ondergaande zon te Ostende, is dat avondgezicht op Amsterdam van over 't IJ, dat Heemskerk van Beest ons aanbiedt. Welk een verschil tusschen dit kalme avondtafereel en het oostersch marktgewoel bij die moskee te Constantinopel, waar ons het uitheemsch penseel van Pasini verplaatst, en dat hij zoo levendig heeft weêrgegeven. Als van ouds brengt ons dat van Famars Testas ook nu weder naar 't Oosten, om ons een straat in Damaskus voor oogen te stellen. Herman ten Kate geeft ons met zijn bekend talent „een werfhuis uit de 17e eeuw" te zien. Doch wien zien we daar met de rug naar ons toegekeerd aan zijn schildersezel zitten? Aan de kleur van den rok zou men zeggen, dat het die zelfde oude heer was, dien Maschhaupt dit voorjaar met zooveel ingespannen aandacht naar 't portret van Prins Willem I liet kijken; maar de catalogus doet ons zien, dat het een welgeslaagde voorstelling van den amsterdamschen schilder Kever in zijn kamer is. Eveneens in 't blauw, maar dat der wansmakelijke pruisische kapotjas treedt ons de groote duitsche Rijkskanselier uit de hand van zijn berlijnschen stadgenoot Jul. Schrader voor oogen; hoe krachtig de wakkere kop zich uit het plompe dekkleed verheft, vermag hij niet den leelijken indruk geheel weg te nemen, door dien slecht gekozen tooi gebaard. Evenmin kan de meesterlijke wijs, waarop het naakt in Levy's „Liefde en Dwaasheid", naar Lafontaines fabel, gepenseeld is, de houterige stijfheid van lijnen vergoeden, waarmeê hij beide zinnebeeldige personen, bij al die niet minder stijf rechtopgaande bouwstammen heeft aangebracht.

IETS OMTRENT NEÊRLANDS BOUWWEZEN.

(*Ingezonden.*)

Onder alle takken van kunstnijverheid, die in ons land zoo dringende behoefte aan herstel hebben, komt vooral het bouwwezen in aanmerking. —

Herhaaldelijk is die behoefte gevoeld en betoogd, maar tot nu toe zag men de handen niet krachtig aan het werk slaan, om daarin te voorzien. Wanneer men bedenkt, hoe hoog hier de bouwkunde voor een paar honderd jaren als schoone kunst stond aangeschreven, dan wekt het verbazing dat in onze eeuw van verlichting en beschaving deze tak van kunstnijverheid in den regel nog zoo zeer wordt veronachtzaamd. — De spoorwegverbinding heeft wel op den handel als andersins een ontzaglijken invloed gehad; maar zij heeft niet veroorzaakt, dat de bloei der schoone bouwkunde die in het buitenland zoo zeer wordt waargenomen, zich ook hier deed opmerken. — Tot nu toe bezitten wij geen ander lichaam, dat zich harer aantrekt, als de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, te Amsterdam, en hoewel men onder hare leden verdienstelijke personen telt, is haar werking nog niet van dien aard, dat de zoo algemeen heerschende wansmaak voldoende wordt tegengegaan — Wij bezitten een genoegzaam getal bekwame metselaars, timmerlieden, smeden, enz.; maar wij *missen* een voldoend getal *bekwame* mannen, onder wier beheer al die metselaars, enz. moeten werkzaam zijn, en die hun werk doen uitvoeren, zooveel mogelijk met inachtneming der *schoonheidsleer*. — *Schoonheidsleer* is het vooral aan wier kennis ons bouwwezen behoefte heeft, en waarin wij bij onze naburen zoo ontzaglijk ver ten achter staan. Gebouwen zoowel van grooten als van kleinen omvang ziet men verrijzen met een uiterlijk, misdeeld van elke behoorlijke groepeering van vakken, lijnen enz., 't welk duidelijk verraadt, dat zij, onder wier leiding ze tot stand kwamen, niet het minst bekend zijn met de eischen, die *de kunst* stelt. De lijst der nederlandsche bouwmeesters is groot genoeg, doch als men in aanmerking neemt dat van regeeringswege hier te lande hoegenaamd geen *formaliteit* vereischt wordt, om zich althans als particulier bouwmeester te vestigen, en een *degelijke* instelling ter opleiding van bouwmeesters, zooals die in het buitenland bestaan, hier niet bekend is, dan valt lichtelijk te begrijpen dat *het gehalte* onzer bouwmeesters zeer uiteenloopt. Het meerendeel hunner zijn gewezen metselaars of timmerlieden, die in hun jeugd de stadsteekenscholen hebben bezocht, en waar onderwijs in schoonheidsleer gelijk overal ontbreekt; of wel het zijn lieden, die zich bij een *bekwaam* bouwmeester *ten halve* hebben geoefend; en al dezen proclameeren zich, op goed geluk af, als mannen van het vak. En daar nu in den regel niet wordt onder-

zocht, welke bouwmeester *uit een artistiek oogpunt* de meeste aanbeveling verdient, laat men zich blinddoeken door hoogdravend krantengeschrijf, en stelt men menigeen in de gelegenheid om van zijn onervarenheid in het vak te doen blijken. Bovendien vervoegen zich niet allen in Nederland, die wenschen te bouwen, daartoe tot een bouwmeester; maar, vooral wanneer het te verbouwen kapitaal niet groot is, onderhandelt men slechts met een timmerman of metselaar; en daar, gelijk overal op de wereld, ook deze zooveel mogelijk meester van hun werk willen blijven, zijn zij ook veelal *tegen* de inmenging van een bouwmeester, en geven zij niet zelden voor, dat zij zelf wel een teekening kunnen vervaardigen, en het salaris van den bouwmeester daardoor wordt *uitgewonnen*. En terwijl nu hetgeen op die wijze tot stand komt, niet de minste aanspraak kan hebben op *kunstwerk*, vergeet men dat timmerlieden en metselaars, die niet onder behoorlijke *contrôle* staan, zich al ligtelijk kunnen schuldig maken aan vergissingen (?), waardoor de soliditeit van het werk lijdt, en de later te herstellen gebreken het *uitgewonnen* salaris van den bouwmeester dubbel doen betreuren. Hoeveel grootsch onze in vele opzichten onvergetelijke Thorbecke ook tot stand bracht, wij kunnen het hem niet vergeven, dat hij eens beweerde „kunst is geen regeeringszaak". Verschillende europeesche staten toonen warme belangstelling voor de schoone kunsten, en ontzien geen kosten noch moeite om hun bloei te verzekeren; en Nederland, dat om zoo vele gewichtige feiten de sympathie van de geheele beschaafde wereld geniet, dient tevens te beseffen, dat zijn voorvaderlijke roem op het gebied der schoone bouwkunde niet langer aldus mag worden beschaamd. Wel hebben wij met veel ingenomenheid gezien, dat eene Commissie van rijksadviseurs voor schoone kunsten onlangs is aan het werk getogen, en dat haar arbeid, althans voorloopig van veel *energie* getuigt; maar zij bepaalt zich meer tot *het behoud* onzer monumentale kunststukken, en zij zal den meer en meer voortwoekerenden wansmaak niet verhoeden. In ieder geval zou het protectoraat van een of meerdere hooge autoriteiten over de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst eene groote aanwinst zijn, in de aanwerving van meerdere *bekwame artisten* een *degelijk* onderwijs in schoonheidsleer algemeen kunnen maken.

Mogen deze wenken door hen, die den bloei onzer *schoone* bouwkunde bedoelen, worden ter harte genomen, en tevens een tal van schadelijke praktijken doen weren; dan kan er nog een tijd komen, dat de vreemdeling, die onze steden bezoekt, zich niet zoozeer behoeft te ergeren over de vele nieuwe *wan*gewrochten, waarop thans zijn oog stuit, en dat menig bouwheer niet langer het slachtoffer wordt van het groot aantal onzer *onervaren* bouwmeesters.

12 October 1874. ARS.

HOLLAND IN LAST.

Nederland is ziek. Dat zal niemand, die oogen heeft om te zien, ooren om te hooren, verstand om na te denken, en die werkelijk ziet, hoort en nadenkt, mij tegenspreken. Trouwens, ik zeg ook niets nieuws. Er is reeds dikwijls genoeg op gewezen.

Genoeg?

Ja, misschien te veel, ten minste op denzelfden toon, en dat veroorzaakt eerst wrevel, eindelijk onverschilligheid. Och ja, men weet 't nu wel: 't Nederlandsche volk is niet bij de hand, is niet doortastend genoeg; 't heeft geen kunstsmaak, of, om met vader PELS te spreken:

„Zij houden wel van kunst, maar meer van Dukatonnen",

wat in mijn oog hetzelfde is als gebrek aan kunstsmaak.

Maar, zal wellicht de een of ander vragen, moeten wij dan maar niet meer waarschuwen, slechts zwijgen en lijdelijk toezien?

In geenen deele. Waarschuw, en waar 't noodig is, spaar de roede niet. Schud 't volk wakker uit zijn gevoelloozen slaap, geesel alle lauwheid, traagheid en onwil. Wijs 't op zijn onkunde en licht het voor, wijs het den weg. Doch niet met een steeds herhaald preêken over de verdorvenheid van 't menschelijk geslacht zal men den mensch beter maken. Wijs hem op eigen gebreken, of maak hem opmerkzaam op fouten in zijne nabijheid bedreven. Want, de ondervinding leert het, men zal gaarne erkennen, dat men dagelijks zondigt in velen, en ondertusschen zal men op den ouden weg blijven voortsukkelen. Maar neem eens een enkel persoon — want *men* is door zijn groot aantal personen onpersoonlijk — en noem dan een bepaalden misslag.

Maar dan zal ik mij veler toorn, misschien wel vijandschap op den hals halen!

En waarom niet? vraag ik. Of zijt gij bevreesd voor de gevolgen, die het waarheid spreken steeds na zich sleept?

In dat geval moogt gij gerust zwijgen, want dan zal *uw* spreken toch niet veel baten; vermoei ons en u zelven dan maar niet langer met uwe *algemeenheden*.

Bovendien, 't is onbillijk het geheele Nederlandsche volk te beschuldigen van lauwheid en lamheid in 't algemeen, van gebrek aan belangstelling in de kunst in 't bijzonder, omdat de overgroote meerderheid — misschien wel negentig van de honderd — aan die kwaal lijdt. Er zijn nog enkele kunstenaars in den lande die aanleg en ijver genoeg hebben; maar ik vraag u, hoe moet het hun te moede zijn, wanneer zij steeds dat geklaag hooren over gebrek aan kunst in onzen tijd, en ondertusschen hunne nasporingen niet naar waarde geschat zien, omdat alles overstemd wordt door dien eenen ouden jammerkreet? Miskenning kan gevaarlijk zijn; maar ontkenning werkt verslappend, eindelijk doodend. En er zijn ook nog wel lieden, meer dan men denkt wellicht, die de kunst van harte liefhebben, en er wat voor over hebben ook, en daarom naar middelen uitzien om haar aan te kweeken, te verheffen.

Het eigen bestaan van dezen Bode bewijst het. Een ander bewijs er voor is, dat onlangs een dagblad het gewaagd heeft, zijn lezers met een hoofdartikel onder de oogen te komen, gewijd aan het weglaten van een paar tooneelen uit een tooneelstuk, bij de opvoering daarvan in een schouwburg van den tweeden rang.

Flink zoo; dat is de weg die naar mijne meening moet bewandeld worden. Trek te velde tegen ieder die 't waagt een kunstwerk te verknoeien, te ontmannen. Een aanval op zulk een, bepaald omschreven, misdrijf heeft meer kans op goeden uitslag, geeft meer hoop op genezing van de kwaal, waaraan Nederland lijdt, dan ellenlange vertoogen over 't ver-

val van onze kunst *in 't algemeen*, hoe sierlijk misschien ook opgesteld.

Ook deze Bode heeft zich nu en dan over *bepaalde feiten* krachtig uitgelaten. 't Verwonderde mij daarom volstrekt niet, ook bij die gelegenheid zijne stem te hooren; intusschen heeft daar een kleine misvatting bij plaats gehad. Niet de Heer Ten Kate is schuldig aan de verkrachting van Schiller's *Maria Stuart*, gelijk het op bladz. 150 werd aangeduid, maar L. J. Veltman, de directeur van 't anders volstrekt niet onverdienstelijke tooneelgezelschap in de Amstelstraat.

Ik heb Ten Kate's vertaling, zoo als die in 1866 te Zutfen verschenen is, naast Schillers' oorspronkelijk stuk gelegd, en al heb ik den vertaler daardoor ook op fouten betrapt als deze, dat hij de regels (1e bedr. 1e tooneel aan 't slot)

„Den Christus in der Hand,
Die Hoffart und die *Weltlust* in dem Herzen"

overzet door

„Den Heiland in de hand,
Den hoogmoed en de *wellust* (!) in het harte"

tooneelen weggelaten heeft hij niet.

Doch wat zullen aanvallen als deze, en die van dat dagblad baten, als zij niet gelezen worden door hen wien 't aangaat? 't Schijnt ten minste, dat onze tooneelspelers (op weinige loffelijke uitzonderingen na) geen kritiek op hunne voorstellingen lezen of er zich aan storen; anders zouden zij, dunkt mij, nu en dan wel gebruik maken van de juiste op-en aanmerkingen, hun in de *Amsterdamsche Courant* van welbekende hand zoo dikwijls aangeboden.

Men heeft bij de opvoering van de *Maria Stuart* mevr. Kleine bloemruikers toegeworpen, en zij had dit verdiend. Even goed, dunkt mij, kan men Veltman of dergelijken, als zij na herhaalde waarschuwing voortgaan met het verknoeiën van kunstwerken, na afloop der voorstelling op 't tooneel roepen. Of zouden de Amsterdammers het fluiten verleerd hebben?

12 Oct. 1874 C. N. Wybrands.

EEN HAAGSCHE KLAAGTOON OP MUZIKAAL GEBIED.

Ofschoon voorziende, dat hij zich daardoor tot *la bête noire* zal maken, meent de Hr. Lefèbre ons te moeten melden, „dat al wat zich op muzikaal terrein in de Hofstad beweegt, in een hoogst ziekelijken toestand verkeert, bij al het loffelijke streven dat in waarheid bij enkele van haar instellingen en sommige personen bestaat. De nieuwste, de jongste instellingen zelfs, komen reeds met den kiem van een sloopende ziekte ter wereld". De hoofdoorzaak daarvoor schijnt hem tè zijn, dat „kunst en kunstenaar er bij uitnemendheid slecht betaald worden; beiden gaan daaronder sedert een reeks van jaren in de hoogste mate gebukt; zoodat zelfs provinciesteden door haar beter en gezonder toestand bij machte zijn, èn haar beste krachten weg te halen èn met flinker instellingen te prijken". Hij verklaart zich „bereid, in den Kunstbode die haagsche toestanden nader te beschouwen, daar het hoog tijd is, dat er een einde aan kome". Daartoe zullen „mannen noodig zijn met degelijk talent, ijzeren wil, en waarachtige overtuiging, die niet schromen, bedaard maar onverbiddelijk, zooveel vermolmds en verouderds ter zij te werpen. Veel, ja zeer veel" (zoo besluit hij zijne „voorloopige regelen") „zal er te verrichten vallen, doch de thans heerschende toestanden mogen niet voortduren". — Waarschijnlijk zien onze lezers zijne toegezegde beschouwingen met verlangen te gemoet, en zullen de Hagenaars zich gaarne omtrent hun muzikale tekortkomingen door hem zien inlichten, en de doeltreffende middelen tot verbetering aanwijzen.

EEN AANBEVELENSWAARDIGE UITGAVE.

Merveilles de l'Art religieux. Album de quarante gravures, réprésentant les oeuvres de Sainteté des plus grands maîtres, et les vues des plus celèbres Cathédrales de l'Europe". Zoo heeft men het werk betiteld, waarin wij Rafaël, Michel Angelo, Paul Veronèse, Murillo, Rembrandt, Rubens, Lucas van Leyden, en nog verschillende andere groote meesters, vertegenwoordigd vinden door houtsneden, naar hunne schilderijen, beeldhouwwerken, of etsen.

Geboorten, kruisigingen en grafleggingen van Kristus, heilige familiën, ecce homo's, en madonna's, zijn de onderwerpen van de meeste er van.

De Italiaansche, Spaansche en Nederlandsche scholen zijn er 't best in vertegenwoordigd; van de Duitsche meesters is er niet één; van de Fransche (vreemd genoeg! [1]) slechts één stuk te vinden, en wel van een modern Fransch meester: *La vierge à la Vigne*, van P. de la Roche.

Rafaël neemt natuurlijk de eerste plaats in de galerij.

Men vindt naar zijne schilderijen: *De Madonna de la Lorette*, en *eene heilige Familie* (de eerste op het slot Nyborg, de andere in de kunstgalerij van den Louvre berustende); twee platen, waarvan de eerste echter merkelijk de tweede overtreft.

Van Correggio treffen we aan — eene navolging van zijne beroemde *geboorte van Christus*, berustende in de Dresdener Galerij; en van P. Veronèse, „le peintre des compositions grandioses, des merveilleuses colonnades, des sompueux costumes" — als de Heer Darlet hem prijst — de *aanbidding door de Wijzen uit het Oosten*.

Michel Angelo is vertegenwoordigd door zijn standbeeld *van Mozes*, Leonard da Vinci, door *Onze Lieve Vrouw met de Ancolica* (weleer te Madrid, later in 't bezit van den Hertog de Pourtalès), en Guido Reni door twee tafereelen: *eene kruisiging*, en *de rustplaats op de vlucht naar Egypte*.

Vooral dit laatste is voortreffelijk: eene hoogst eenvoudige compositie, maar verwonderlijk van werking.

Voorwaar de Heer Darlet zeide niets te veel, toen hij dit stuk betitelde „un des plus brillants joyaux de l'école Bolognaise."

Murillo en Ribera, gezegd Spagnoletto, treden op voor Spanje.

De eerste met vier stukken:

De ontvangst der Heilige maagd en *de Heilige familie*, beide uit de Galerij van den Louvre; *St. Jan en het Lam Gods* (Muzeum van Antwerpen); en *Maria met*

1) *Texte par* Darlet. Paris. Levy frères, 1873.

het kindeke (Galerij van Dresden). Vooral de plaat naar het derde stuk is uitmuntend geslaagd.

De navolging van Ribera's *Graflegging* zal wel niemand met den Heer Darlet „une merveille" noemen. Het gelaat van Kristus schijnt eer dat van een bandiet, dan van dien Heiland der wereld te zijn, en de leden van het lijk schijnen eer van metaal te zijn gegoten, dan gevormd van vleesch en been.

Rubens leverde drie stukken: de *afneming van 't kruis*, der Antwerpsche Hoofdkerk, *de aanbidding der Wijzen*, uit het Muzeum van Madrid, en eene *berouwhebbende Magdalena*, uit de Casseler kunstverzameling.

Vooral de plaat gevolgd naar het tweede tafereel, verdient vermeld te worden.

Naar Rembrandt zijn niet minder dan zes platen bewerkt; vier naar schilderijen, twee naar etsen:

De aanbidding door de Herders, en *Kristus de kinderen zegenende*, *de opwekking van Lazarus*, en *eene afneming van 't kruis*, zijn reproductiën van schilderijen; *Kristus de zieken genezende* (naar de honderd guldens print), en *eene afneming van 't kruis* — van etsen.

Is de eerste (door Linton) zeer goed, van de laatste, door een ongenoemde kan dit niet gezegd worden.

Het origineel (gemerkt Rembrandt cam. priv. 1633) is mij niet bekend, en ik kan dus niet zeggen, of de zeer gebrekkige teekening van het lijk, den navolger *alleen* moet worden geweten.

Het tafereel, ook in zijn geheel genomen, versiert de verzameling niet.

Eén van de schoonste daarentegen is eene navolging van Rembrandts *Christus de kinderen zegenende*, uit het Muzeum van Londen.

Het origineel, met levensgroote beelden, behoort onder de beste (zoogezegde) historieële gewrochten van den meester, en wekt terecht de bewondering van alle kunstkenners.

In de plaat komen sommige der verheven hoedanigheden van den kunstenaar zoo duidelijk uit, dat men, ook zonder ooit iets van Rembrandt gezien te hebben, er zijn voortreffelijkheid uit zou leeren kennen.

Eenige afbeeldingen van beroemde hoofdkerken besluiten het werk. St. Pieter te Rome, van binnen gezien op den *Heiligen donderdag*, is daarvan een der schoonste.

Stb.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Door Frederik Muller te Amsterdam zal 18 November en volgende dagen de nederlandsche verzameling portretten geveild worden, nagelaten door den Heer Bodel-Nyenhuis. Gelijk de verkooper in zijn voorbericht terecht doet opmerken, vindt men er gelegenheid zich met de werken van etsnaald en graveerstift der beste nederlandsche meesters te verrijken. Goltzius, Wiericx, Suyderhoeff, Delft, Hondius, Izaak en Theod. Matham, Blooteling, De Gheyn, Romeyn de Hooghe, Saenredam, Van de Velde, Corn. de Visscher, om maar eenige uit de reeks te noemen, zijn allen door verschillende proeven vertegenwoordigd. Wel mag men wenschen, dat niet de vreemdeling weêr met de belangrijkste nommers strijken ga. —

Te Roermonde wordt 30 dezer de verzameling oudheden geveild, nagelaten door den Heer Ch. Guillon. De Catalogus, waarvan de samenstelling anders vrij wat te wenschen overlaat, vermeldt een schat van oudheden uit het steen- en hout-tijdvak, talrijke romeinsche en germaansche voorwerpen, zeldzame munten, en een groot aantal middeleeuwsche meubelen en andere zaken.

Volgens een berichtjen onlangs in 't Handelsblad gegeven, zou bij een kunstkooper te Amsterdam een Afneming van 't Kruis van Rembrandt aangetroffen worden, door hem ergens in Belgiën aangekocht. Het stuk, van de grootte ongeveer van den bekenden Simeon op 't Mauritshuis, stemt, wat de voorstelling betreft, inderdaad geheel met de ets overeen, door den schilder van zijn stuk vervaardigd; doch ook dáárin ongelukkig, dat beiden naar dezelfde zij gericht zijn, 't geen al dadelijk de echtheid van 't eerste twijfelachtig maakt; terwijl dan ook de uitvoering, van hoe vaardige hand ook getuigend, die van den grooten meester niet verraadt. Daarenboven echter berust het oorspronkelijk door dezen, in 1633, voor Prins Frederik Hendrik geschilderde tafereel, en dat later in de gallerij te Dusseldorp prijkte, thans in de Pinakotheek te Munchen. Verg. Vosmaer's *Rembrandt* p. 35 d en 430. —

De *Società promotrice di Belle Arti* te Florence heeft eene Tentoonstelling van Kunstwerken uitgeschreven tegen 29 November 1874, voor welke men zijn stukken tot den 13en dier maand kan inzenden aan 't adres der *Direzzione della Società d'incorragiamento delle Belle Arti in Firenze*, via della Colonna, No. 34. Er zullen vier eerepenningen worden toegekend, twee van 300 lires of francs voor beeldhouw- en geschiedschilderkunst, en twee van 200 voor beeldhouwkunst en genre-schilderwerk.

Te Amsterdam is onlangs eene „vereeniging tot het bijeenbrengen eener verzameling van hedendaagsche kunst" tot stand gekomen, die reeds eenige schilderijen tot bereiking van dat doel heeft aangekocht. Tot dusver buiten haar bestuur slechts een zestig leden tellende, wil zij trachten zich verder uit te breiden, en doet daartoe een beroep op haar belangstellende geestverwanten. Volgens hare bepalingen zullen de aan te koopen kunstwerken, op een nader te bespreken wijs en voorwaarden, aan de gemeente worden overgedragen. Als lid kan men tot haar toetreden, door zich tot een jaarlijksche bijdrage van minstens *f* 25 — of een gift van *f* 100 te verbinden, of ook haar een of ander kunstwerk te schenken, waarvan de aanbieding door het bestuur wordt aanvaard.

Het vermoedelijk geboortehuis van den minnezanger Walthevon der Vogelweide, de *Innervogelweide-hof* niet ver van Klausen in Tirol, is den 3en dezer, door een aantal zijner vereerders bezocht, om er een steen met opschrift in den gevel aan te brengen. Prof. Zingerle van Insbruck bracht bij die gelegenheid den kloeken en beminnelijken dichter een warm woord van welverdiende en algemeen beaamde hulde. — Men wenscht thans nog te Botzen een bronzen standbeeld voor hem op te richten, waartoe zich reeds eenige zijner vereerders vereenigd hebben.

Bij de HH. Ehnle en Zn. in de Schoolstraat in den Haag is een welgeslaagde kleine afbeelding in brons tentoongesteld van Willem I's ruiterstandbeeld in 't Noordeinde. Hoewel niet hooger dan 16 ned. duimen, is het in alle byzonderheden getrouw naar 't oorspronkelijke gevormd, en doet de kunstvaardige hand, die het maakte, eer aan.

In de nabijheid van Eisenstadt staat een houten zomerhuisjen met klimop begroeid en van vruchtboomen overschaauwd, en dat thans in 't bezit van een schoenmaker is, maar in de vorige eeuw door Jozef Haydn bewoond werd. Deze had er geen andere meubels dan een kleine piano, een schrijftafel, een schamele legersteê, en twee matten stoelen, en de wanden waren overplakt met muziek-papier, en met het klad der meesterstukken, die hij er ontwierp en voltooide.

Op 't kasteel van Blois zal met Mei 1875 een Tentoonstelling van schoone en nijverheids-kunst worden geopend, waarbij ook kunstwerken van vroeger tijd zullen opgenomen worden.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 22. 25 November 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.— T. H. DE BEER.— MARCELLUS EMANTS.— J. G. FREDERIKS.— Dr. J. H. GALLÉE.— C. J. GONNET.— J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — R. HOL. — MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN.— J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.— A. S. KOK.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT.—Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. —Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Mr. C. VOSMAER. — Dr. J. J. F. WAP. —Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

KRITIEK EN INGEBEELDE WANKUNST.

(Opgedragen, zonder haar voorkennis, aan Stella Oristorio di Frama, geboren Kruseman, door geen vriend noch vijand, maar iemand die 't wel meent met haar en de kunst).

Kritikus, zittende in zijn huiskamer te schrijven, met zijn vrouw en een stuk of wat kinders om zich, hoort op de kamerdeur kloppen, roept „binnen", schrijft de aangevangen zinsnede af, en legt zijn pen neêr, terwijl de deur geopend wordt.

Binnen treedt zijn vriend Flanor van den Spectator, vergezeld van een rijzige vrouw in 't zwart fluweel gekleed, met mannenhaat in 't oog en een revolver in haar ceintuur.

Flanor.

Laat mij u, in deze „beminnelijke en eenvoudige" schoone, mijn veelbelovende vriendin, „Mejuffrouw Kruseman", voorstellen, die zich wat met u wenscht te onderhouden.

Kritikus (*voor zich, een blik op haar persoon en revolver werpende*).

Mejuffrouw! — Beminnelijk! — Eenvoudig!! — Men zou 't haar geen van drieën zoo dadelijk aan zien.

Stella, enz. (*den min of meer bevreemden blik bespeurende, op haar persoon en revolver geslagen, en op den laatsten wijzende*).

Ja, weet-u, ik draag dat ding, als ik kritici bezoek, tegenwoordig meestal bij me, omdat die me altijd willen zoenen.

Kritikus (*voor zich.*)

Zeker om je beminnelijkheid! (*Tot Stella, enz. lachende*) Je zoudt daar anders hier geen gevaar van loopen.

Stella, enz.

Ik kwam eigenlijk een woordjen met je wisselen over de mishandeling, mijn beeldschoonen roman door Busken Huet aangedaan. Hoe hebje die wel gevonden?

Kritikus.

Waarlijk nog al zoo kwaad niet. Mij docht, dat je er voor je nadere zelfkennis wel wat nut uit trekken kont. Ik achtte ze 't werk van een vriend, gelijk een verstandig mensch zich dien wenschen moet, die, wetende dat zachte heelmeesters stinkende wonden maken, niet schroomt iemand, in zijn eigen belang en dat der kunst, de ronde waarheid te zeggen.

Stella, enz.

Zoo? dat schimpende stuk? 't Was niets dan moedwillige miskenning, gelijk *de* kunst dat van *de* kritiek gewend is. Alleen voor centen en zoenen heeft men loftuitingen veil.

Kritikus.

Huet heeft je toch niet willen kussen of geld aftroggelen, en is je alleen op je weigering van beiden gaan kriticeeren? — Of had hij wellicht een andere reden, zoo gebeten op je te wezen? —

Stella, enz.

Zoo ver ik weet, niet; maar hoe kan hij dan zoo'n mooi boek zoo boosaardig beschimpen?

Kritikus.

Zou dat boek werkelijk zoo mooi, en hij zoo boosaardig zijn? Het tegendeel komt mij voor. Hij heeft— niet boosaardig maar — naar waarheid op de helaas! maar al te in 't oogloopende zwakke zij van 't werk gewezen, er op al 't overdrevene en dwaze in opmerkzaam gemaakt, zonder daarom het schrijftalent in 't minst te miskennen, dat in enkele bladzijden kennelijk uitkomt. Ik moet echter — onder ons gezegd — bekennen, dat je, zoo in stijl als spelling, wat te veel Douwes Dekker naäapt; 't geen er voor een zoo geëmancipeerd persoon, nog minder dan voor een ander door kan.

Stella, enz.

Zoo, zoo! je schijnt dus al ook niet minder vooringenomen dan hij. Wat dunkt je wel, Flanor?

Flanor.

Och, beminnelijke en eenvoudige juffrouw, je wordt ook hier al mede snood miskend; waarom gaat men niet liever met jou en Holda en Hroswitha en de verdere geëmancipeerde mevrouwen- en juffrenrij meê? (*Tot Kritikus*) Waarlijk, vriend, je moest dat doen! —

Kritikus.

Integendeel, dat zou heel verkeerd wezen, en mij tot de belachelijkste eenzijdigheid vervoeren. Iemand, die „de mannen" kortaf voor „ellendelingen" verklaart, zonder in 't minst te beseffen, dat er op de beminlijke andere helft van 't menschelijk geslacht niet minder dan op de mannelijke valt af te dingen, en dat men alleen de stelling mag beamen: „er wordt onder de menschen *van beiderlei kunne* steeds nog een te groot getal gevonden, dat men gerustelijk met den weinig vleyenden naam van „ellendelingen" begroeten mag; — zoo iemand is, in zijn of haar levens- en wereldbeschouwing, gelijk in de daarop gegronde romans of vertellingen, het spoor bijster, en kan niet anders dan — alle kunstwaarde nog daargelaten — onaanneemlijke en ongezonde boeken schrijven. En wat die „eenvoud en beminlijkheid" van mejuffrouw je vriendin betreft, haar gansche wijze van doen en handelen is *tot den huidigen oogenblik* zoo *oneenvoudig* en *onbeminlijk* mogelijk geweest. Zie hier (*zich ter zij wendende, en op een paar portretten boven zijn schrijftafel wijzende*), wanneer gij van beminlijken eenvoud spreken wilt, een tweetal voorbeeldige vertegenwoordigers daarvan, en dat juist wel van 't *mannelijk* geslacht: Vondel en Spinoza! Laat je zoogenoemd miskende vriendin eens bij dezen ter school gaan; het zal haar, voor haar taal, haar levensbespiegeling, en haar karakter, nutter en beter zijn, dan haar uitsluitende bewondering voor den, bij zijn onmiskenbare gaven van geest en gemoed, maar al te vertoon- en behaagzieken, maar al te *oneenvoudigen* Multatuli, die daarenboven toch ook geen vrouw is! —

Stella, enz.

Kom, Flanor, laat ons maar opstappen, er is hier ook al geen heil te halen; en

Daarom thans eensvooral vaarwel, Kritiek!
'k Beroep mij voor de toekomst op 't Publiek.

(Zij treedt, Flanor meêtronende, met majesteit en haar revolver af. Kritikus wisselt een glimlach met zijn vrouw, neemt zijn pen weêr op, doopt ze in, en zet zijn schrijfwerk voort).

WELSTAND OP HET TOONEEL.
III.

DE GROEPEERING.

Er zijn omstandigheden, dat men, ondanks den ernst van het oogenblik, eensklaps in den lach schiet, ja, geheel in een luimige stemming wordt gebracht. Het samenvallen van twee lijnrecht tegenover elkander staande gebeurtenissen of een onverwacht gezegde kan daar aanleiding toe geven. Zoo herinner ik mij, dat iemand in een kring van eenige personen, waar over koetjes en kalfjes werd geredeneerd, even over zijn krant keek, om op deelnemenden toon te vertellen, dat Peters krankzinnig was gestorven. „Nou" — liet een ander er plompverloren op volgen — „dat zal hem goed zijn afgegaan, ik heb 'm eens voor gek zien spelen!" Het gevolg was natuurlijk, dat die tijding haar eersten indruk geheel miste.

Hetzelfde was een wijle het geval bij de opvoering van „*Maria Stuart*" door de Vereenigde Tooneelisten". 't Geschiedde in 't derde bedrijf. Op het tooneel, den slottuin van Pawlet voorstellende, stonden eenige zetstukken in den vorm van boomen. Mevrouw Kleine vervulde de titelrol, en werd bij het bekende onderhoud met Elizabeth (mevr. Coenen-Van Olleten), ik geloof door allen, met ingehouden adem gadegeslagen, zoo indrukwekkend was haar spel. Mijne aandacht althans hield zij zoo zeer geboeid, dat ik onwillekeurig geen acht gaf op haar omgeving. Na eenigen tijd echter liet ik 't oog over het geheel gaan, en ontmoette... achter elken boom een menschelijke gestalte. Was 't nu mijn schuld, dat ik plotseling een invallende gedachte kreeg, die mij een glimlach op de lippen jaagde?

De groepeering was allerongelukkigst; en toch, wat ware er juist hier meê te woekeren geweest! Zooveel personen als er aanwezig waren, zoo veel scherp geteekende karakters had men, die, elk op zijne wijs, van verre aan het gesprek deel namen. Wat zou Leycester in werkelijkheid op dien oogenblik gevoeld hebben, wat Burleigh, wat Shrewsbury? De gejaagdheid van den eerste, den jeugdigen roover van twee vrouweharten, moet sterk hebben afgestoken bij de kalme bedaardheid van den laatste, den grijzen edelman, die zich niet door hartstocht, maar alleen door zijn rechtsgevoel laat besturen. En Burleigh, de woelige staatsman, zal er weêr geheel anders bij gestaan hebben dan Pawlet, die zich volstrekt niet in den partijstrijd mengt, maar, ongevoelig als 't ware voor hetgeen om hem heen plaats grijpt, koeltjes zijn plicht betracht. En zie, die vier heeren stonden elk tegen een boom, meer alsof ze wegkruipertje speelden dan wel iets anders deden, om zich later op den achtergrond tot een hoopje te verzamelen. Het grappigst was, dat Hanna Kennedy insgelijks achter een boom had postgevat. Van deze laatste echter, die eene hooge mate van bezorgdheid en vrees aan den dag had te leggen, was dat zoo kwaad nog niet gezien; maar 't werd nu ook al bespottelijk door de smakelooze eenvormigheid van het geheel.

Men had hier dus te beschikken over zeven personen, een ongelijk getal, drie vrouwen en vier mannen.

En zag men nu geen kans, om daar, tijdens het vrij langdurig onderhoud, bijvoorbeeld een drietal treffende groepen uit te vormen? Ik zeg een drietal, omdat te veel beweging hier de voordracht zou geschaad hebben, en de vertooners daarenboven gelegenheid moesten hebben, om zelfstandig te handelen.

Waarom nu in dit geval niet eens een schilder in den arm genomen voor datgene, waar men zelf geen kans toe zag? Die schilder of wie dan ook, indien hij maar begrip had van lijnen en vormen, zou begonnen hebben met te zeggen, dat de bevoegde overheid zich wel letterlijk aan den text „*ein Park vorn mit Bäumen besetzt*" had gehouden; maar dat zij er hier, uit hoofde van de beperkte ruimte, gerust met een paar kon volstaan. De zijschermen en het schutdoek toonden reeds duidelijk genoeg aan, waar men zich bevond. Losse boomen moet men op kleine tooneelen stelselmatig zoo veel mogelijk vermijden, omdat zij, zoodra er iemand vlak bij staat, wanverhouding in 't leven roepen Men kan dan immers veilig van ieder getuigen: 't is een kerel als een boom — soms nog grooter.

Uit het bovenstaande blijkt de juistheid der in mijn eerste artikeltje voorkomende bewering, dat de speler zich te weinig rekenschap geeft van de plaats, waar hij staat, van zijne tooneelmatige omgeving in één woord.

Over het algemeen wordt het beeldende gedeelte der rol te veel veronachtzaamd. En dit kan niet anders. Het meerendeel onzer tooneelisten is te weinig ontwikkeld, om in zijn beroep iets meer te zien dan eene gemakkelijke broodwinning, welke alleen maar vergald wordt door dezen en genen betweter, die het waagt om in openbaren geschrifte den staf over hen te breken. Bijvakken, als schoonheidsleer en teekenen, nemen zij allerminst in hun werkkring op, en beide zijn hun toch onontbeerlijk.

Evenals de beitel- en penseelkunstenaar, moet de tooneelist het menschenbeeld volkomen weten te beheerschen. Van elke houding moet hij zich eene juiste verklaring kunnen geven. Dit leert hem de schoonheidskunde, en de behandeling der teekenstift stelt hem in staat, om op tentoonstellingen of waar dan ook, de hoofdtrekken van eene of andere figuur in zich op te nemen, die hem treft door hare behagelijke lijnen. Dergelijke schetsen dienen hem tot hulpbronnen, gelijk boeken den schrijver.

Zoo waren op de overigens povere tentoonstelling, onlangs in 't Paleis voor Volksvlijt gehouden, onder meer een paar stukken, die onmiddellijk in zijn schetsboek hadden behooren opgenomen te worden. Ik bedoel den turfschipper van Breda bij Prins Maurits en zijn geheimschrijver, door Hollander Czn., benevens het meisje, dat voor den kapspiegel heur haar staat op te maken door L. de Koning. De laatste kon om de losse, gemakkelijke houding al onze tooneelspeelsters tot voorbeeld strekken; de eerste verdiende opmerkzaamheid om de oordeelkundige plaatsing en gelukkigen stand der personen. Dergelijke beelden in zich opnemende, krijgt men ten slotte een schatkamer, waarin men van alles voorzien is. Het spreekt intusschen vanzelf, dat men tevens meer aan lichamelijke oefening moet doen dan thans, om dergelijke figuren nauwkeurig te kunnen nabootsen. Iemand met stijve beenen is nu eenmaal geen hardlooper.

De hoofdvereischten voor een groep zijn bevallige rangschikking en karaktervolle uitdrukking.

De eerste vordert gebroken lijnen ter vermijding van eenvormigheid. Indien men bijv. over drie personen beschikt, moeten zij zoo geplaatst worden, dat de toeschouwer het menschenbeeld ook van even zoo veel zijden te zien krijgt. Naarmate de belangwekkendheid der figuur kan dan het licht vallen; alweêr een kracht, die men ten onzent geheel ongebruikt laat, alsof hersen [1] en zijstandaards er alleen maar waren, om het onderscheid tuschen dag en nacht te doen uitkomen. Nog nooit is het mij althans gebleken, dat het tooneel vanboven dan wel aan den een of anderen kant zwakker of sterker verlicht was, om eene groep, zooals bijv. die, waarmeê een der bedrijven van Hofdijks „*Kroon op Drie Eeuwen*" aanvangt, op werkingvolle wijze te doen beschijnen.

Het ligt wijders voor de hand, dat er volstrekt geen reden bestaat, om de groep — gelijk op onze tooneelen schier altijd geschiedt — juist in 't midden te plaatsen. Gewoonlijk staat dit stijf en verkleint het oogenschijnlijk de beschikbare ruimte. De ordening der personen behoort afhankelijk te zijn van, of liever samen te stemmen met de opstelling der versieringstukken. Verbeeldt het tooneel een bosch, dan is 't natuurlijk een dwaasheid, om den middelsten boom als uitgangspunt te nemen, maar komt een ter zijde gelegen heuvel, muur, bouwval of wat dies meer zij daartoe het eerst in aanmerking. De schilder richt zijne zijschermen, zetstukken en achterdoek zóó in, dat de oppervlakte, welke zij beheerschen, grooter schijnt dan zij is. Een woud van eenige ellen omvang, gelijk het tooneel uit zijn aard toch slechts te aanschouwen kan geven, is een bespottelijkheid. Daarom roept hij zijne bedriegelijke kunst te hulp, om het tafereel breedte en diepte te geven, om het te doen schijnen wat het niet is. Dien schijn moet de tooneelschikker helpen bevorderen door, in overleg met den schilder, zijne levende beeldgroep zoo te plaatsen, dat zij past in het kader dier denkbeeldige uitgestrektheid, en alles, wat aan afgeslotenheid herinnert, wegvalt. Dit nu wordt niet verkregen wanneer hij het midden kiest, zoodat zich aan weerskanten evenveel tusschenruimte bevindt, door wier geringe afmeting de opstand der zijplannen in 't oog des toeschouwers de lijst wordt, die het geheel begrenst. Waar er zich dus geen bijzondere redenen tegen verzetten, neme men een plekje ter zijde, dat, zwaarder beschaduwd dan de hoofdpunten, een donkeren achtergrond vormt, waartegen de sterkverlichte groep des te beter uitkomt.

Evenzeer wake men, dat niet allen, die deel van de groep uit maken, zich gelijktijdig van hun standplaats verwijderen, 't zij om te vertrekken, 't zij om de handeling voort te zetten. Die plotselinge en algemeene vermenging is heel eigenaardig op een vischmarkt; maar op het tooneel is zij alleen dan geoorloofd, wanneer 'er schrik of eenige andere hevige beweging van het gemoedsleven door vertolkt behoort te worden.

Dit wat de plaatsing der personen aangaat. Wat de houding betreft, daar zij telkens geheel afhankelijk is van den gegeven toestand, kunnen hier, na hetgeen

1 Aldus noemt men de reeksen gaspitjes, die het tooneel van boven verlichten. Zij worden voor twee derden besloten in een ijzeren lade, tevens als glanskap dienende, en voor één derde door gevlochten ijzerdraad, om het vlamvatten der friezen te beletten, waar zij vlak achter bevestigd zijn. Daar de lichtstof door gomelastieken buizen wordt aangevoerd, hangen ze vrij, en kunnen zoodoende hooger en lager geheschen worden.

reeds in de vorige opstelletjes werd aangevoerd, slechts een paar algemeene opmerkingen van pas wezen. Dooreengenomen zijn onze spelers te weinig bedacht op gelaatsuitdrukking. Liefst werken ze met het geheele lichaam, waar ze gevoegelijk met de beweging van een deel konden volstaan. Niet onaardig noemt een geijkte term dat schermen met armen en beenen „molenwiekerij”. Spaarzaamheid, wat ik u bidde! Mijn Hemel, een schilder stoffeert zijn tafereel toch ook niet met trekpoppetjes. Zijne figuren staan doodstil, doch haar stand is doordacht, en daarom maken zij, roerloos als ze daar staan, meer indruk dan een heel leger zwaaiende en zwemmende tooneelspelers.

Gebogen ruggen, kromme knieën, wijdstaande beenen zijn even afschuwelijke dingen als niet gesloten bovenarmen. Dit laatste geldt natuurlijk niet waar eene gebiedende, smeekende, wanhopende houding of zoo wordt vereischt, maar alleen voor den dagelijkschen omgang. Nu is 't opmerkelijk, dat iemand, die zich niet nauwlettend op zijne manieren toelegt, meestal van nature den geheelen arm oplicht. Daarom kan de jeugdige tooneelist — we zullen beleefdheidshalve maar eens aannemen, dat de ouderen dien wenk niet noodig hebben — bij zijne oefeningen met vrucht den leerling-violist ten voorbeeld nemen, die, op 's meesters raad, een boek of eenig ander plat voorwerp onder den rechter bovenarm houdt, opdat die bij 't voeren van den strijkstok aan 't lijf gedrukt blijve.

Zoowel het lichaam als zijne onderdeelen moet altijd een ongedwongen, doch niettemin bepaalden stand en houding aannemen. Het tegendeel verraadt slapte, werkeloosheid.

Wie nu dit ABC, die eerste beginselen van het gebarenspel hier overbodig acht, wijs ik op den heer Kiehl in „*Zij is Krankzinnig*”, dezer dagen bij de viering van Apollo's zilveren feest weêr eens op het tapijt gebracht. De heer Kiehl vervulde daarin de rol van een geneesheer, die in zekere hachelijke omstandigheid uitweidt over het verhevene zijner edele roeping; — en zie, gedachtig aan het woord van Shakespeare: *he puts himself in posture that acts my words*, wees hij met zijn linkerarm ten hemel, terwijl hij den rechter zoo diep mogelijk in den broekzak stak. Neem nu eens even een potloodje, en teeken hier naast, op den witten rand, de omtrekken van een menschenbeeld in die houding. 't Lijkt wel of het zich uitrekt van een middagdutje. En dat bij zoo'n deftige ontboezeming! *I had as lief the towncrier spoke my lines* had gewis de groote dichter-tooneelspeler uitgeroepen. En Shakespeare wist er wel wat van!

Van links en rechts gesproken. Dit herinnert mij een opmerking, indertijd door Jelgerhuis, geloof ik, gemaakt of overgenomen. Volgens deze zou men, van een opperwezen, van de deugd, of tot een hooggeplaatst persoon sprekende, rechtsche, en van de misdaad gewagende, linksche — in den eigenlijken zin! — bewegingen moeten maken. Voor zoover die onderscheiding nageleefd kan worden zonder het menschenbeeld, dat op het tooneel altijd met open borst naar den toeschouwer gekeerd moet zijn, te schaden (zie I dezer opstelletjes), verdient zij mijns inziens wel overweging. Bij de ordening van groepen zal men er dus meestal rekening meê kunnen houden.

Bevalligheid, leert ons het schoonheidsgevoel verder, is de juiste verhouding tuschen den wil en de daad. Is de handeling volbracht, de uitgestrekte arm verliest in bevalligheid. Bij de groepeering nu kan dit evenwicht door oordeelkundige keuze steeds bewaard blijven; hetgeen haar eenigermate schadeloos stelt voor den rijkdom aan ongezochte en begoochelende verscheidenheid, welke het rusteloos spel aanbiedt.

Tot zoover was hier alleen sprake van voorbedachtelijk ontworpen, van eenigsins duurzame groepen, die, nu het treurspel de plaats heeft geruimd voor meer alledaagsche vertooningen, niet dikwerf voorkomen. Dit neemt echter niet weg, dat de gegeven regels ook daarop van toepassing zijn. Gemeenlijk wordt de groepeering, de vluchtige, telkens afwisselende groepeering, die ineenloopt en zich ontwikkelt als de passen van den dans, geheel voorbijgezien; om de doodeenvoudige reden, dat men niet van de stelling uitgaat, dat welstand zoo goed een onderdeel der tooneelkunst is als het van buiten leeren der rollen.

Eenige jaren geleden heeft nu wijlen Van Lennep, op den stadsschouwburg, eene reeks groepen uit de vaderlandsche geschiedenis samengesteld, om daar, bijwijze van toegift, geloof ik, de voorstellingen meê te besluiten. Ik heb er geen van gezien; dat zij goed waren, mij dunkt, de naam van den ontwerper staat er borg voor. Maar in ieder geval was het een uitstekend middel, om onze tooneelisten op weg te helpen ter waardeering van een geheel in 't wild gegroeiden tak hunner kunst. Indien het eens mogelijk ware, om de spelers, wanordelijk als zij slag op slag dooreenscharrelen, door middel van lichtdruk in beeld te brengen, zouden zij zich persoonlijk kunnen overtuigen, dat ze daar telkens even onbehagelijk dooreen staan als de laatstovergebleven schijven op een dambord.

MARTIN KALFF.

TENTOONSTELLING-INDRUKKEN.

III.

Zien wij thans nog eens naar het beeldhouwwerk om, dat in welkome hoeveelheid deze tentoonstelling — versiert? — neen, versierd zou hebben, wanneer 't wat beter en meer overeenkomstig zijn verdienste geplaatst was; terwijl 't nu, op twee of drie stuks na in de schilderijzalen aangebracht, even smaak- als gewetenloos achteraf geschoven is, en op schavotkleurde voetstukken in een hoek te pronk staat. Men moet er naar zoeken om het te vinden, ten zij men bij 't binnenkomen of weggaan toevallig het oog ter zij richt, en het dan op een halfronde rij, als een hoop verworpelingen, naast zich ziet. Neem echter dien „jongen Napolitaan”, met zijn eigenaardigen hoofdtooi, van den in Rome gevestigden Belg Ch. Brunin eens in oogenschouw, en zie hoe weinig zulk een jammerlijke achterafstelling verdiend is; of dien „jongen Herder” van den Milanees Calvi, en dat „vogelnestjen” van dezelfde hand, waarbij alleen de poes, die 't beloert, minder gelukkig is uitgevallen, evenals zich zijn „Lente” wat al te opgesmukt voordoet. Geheel onverdiend viel ook Mevr. Geefs' kleinen Bacchus die treurige plaatsing ten deel, en dier *Traviata* van den Heer Simons. Gelukkiger heeft het er die *Mosca cieca*, dat „Blindemannetjen”, van den Milanees Barzaghi afgebracht, dat midden in de groote zaal zijn bevallige bewegingen ten beste geeft. Voortreffelijk is daarin vooral ook het luchtig van de schouders glijdende manteltjen geslaagd, dat als een door-

zichtige sluier, in plaats van marmer, schijnt. Slechts de zoo aanvallig uitgestrekte armen, zou men, in verhouding tot het levenslustige hoofdjen, wat al te tenger kunnen achten.

Zorge men, bij een volgende gelegenheid, voor een beter plaatsing van de ingekomen kunstgewrochten, opdat zich hun makers niet laten afschrikken, verder iets in te zenden! —

EEN TENTOONSTELLING IN 'T BELANG DER KUNSTNIJVERHEID.

In 't Nijverheidspaleis in de *Champs Elysées* te Parijs wordt, sedert verscheiden maanden, eene tentoonstelling gehouden, die van 't hoogste belang voor de veredeling van den algemeenen modesmaak belooft te zijn. In vier groote zalen zijn er meer dan 1000 schilderijen met den kleedertooi der vier vorige eeuwen, voor den geringen prijs van een halve *franc* den persoon dagelijks — des zondags voor niet — te zien; daaronder de schoonste gewrochten van de voornaamste schilders uit dat tijdvak. In een vijfde zaal hangen fraaie kerkgewaden en geweven tapijten; terwijl in 't midden der zalen in groote glazen kasten allerlei kleedertooi-zelf is tentoongesteld. De schilderijen hangen in twee rijen boven elkaâr, zoodat allen door ieder met het meeste gemak kunnen bezichtigd en bestudeerd worden. Men ontmoet er dan ook telkens allerlei lieden, zoo vrouwen als mannen, die zich met afteekenen van de geschilderde of tentoongestelde tooi en kleedingstukken bezig houden, of door schriftelijke aanteekening zoeken aan te vullen, waarvoor hun teekenstift wellicht tekort schiet. Beneden aan den trap heeft een kunsthandelaar verschillende hoofdwerken over de geschiedenis van den kleedertooi, met gekleurde of ongekleurde platen opgeluisterd, in rijke hoeveelheid uitgestald. De tentoonstelling wordt dezer dagen nog te drukker bezocht, als er eene andere meê verbonden is, waarin men een groote verscheidenheid van voorwerpen van kunstnijverheid, en uit de parijsche teekenscholen, in oogenschouw kan nemen.

Zulk eene tentoonstelling kan niet missen een gunstigen invloed op den smaak der bezoekers uit te oefenen, en hen in de keus van 't gewaad, dat zij veilen of dragen, de verschillende voorwerpen tot opsiering en opschik van hun personen of woningen, op 't beste spoor te leiden; daargelaten nog de kunst- en geschiedkennis, die zij er onwillekeurig uit met zich brengen, en de belangstelling, die het bij hen zelf op den duur in dat alles verwekt en levendig houdt. —

Wenschelijk ware 't, zoo men dergelijke tentoonstellingen ook ten onzent eens deed plaats grijpen. —

PORTRETTEN DOOR THÉOPHILE GAUTIER.

Men heeft onlangs eenige van *Gautiers* studiën en artikelen over voorname XIXe eeuwsche letterkundigen, schilders, beeldhouwers en dramatische kunstenaars, in een bundel verzameld, waarvan binnen korten tijd een tweede druk noodzakelijk werd. De keuze was dan ook zeer gelukkig. De gallerij wordt geopend met een portret van den schilder zelven, eigenhandig door hem op het papier gebracht. Gelijk men weet, hanteerde hij aanvankelijk palet en penseel, doch heeft hij door de levendige betrekkingen, op achtienjarigen leeftijd met de vertegenwoordigers der romantische school aangeknoopt, van lieverlede het schilderen op doek vaarwel gezegd, om zich enkel tot eene gloed- en kleurrijke afbeelding op het papier te bepalen. Met het hoofd der „grande boutique . . . romantique", gelijk *Alfred de Musset* de letterkundige kampioenen van 1830 noemde, kwam *Gautier*, even na de Juli-omwenteling, op vertrouwelijken voet.

Victor Hugo woonde toen twee huizen van hem af, mocht hem vrij wel lijden, en stond hem toe plaats te nemen „comme un page familier sur les marches de son trône féodal". Toen hem voor 't eerst gegund werd, „den romantischen Jupiter" te naderen, had hij meer dan een uur noodig gehad vóór hij zijne aandoeningen genoegzaam meester was, om door *Gérard de Nerval* en *Pétrus Borel* aan *Hugo* voorgesteld te kunnen worden, en wist hij niet eens als *Heine* voor *Goethe* te zeggen, dat de „pruimen op weg van Jena naar Weimar" goed tegen den dorst waren.

Het verkeer met den dichter van *Hernani* besliste over zijne toekomst, waarin hij eene verbazende werkzaamheid zou ten toon spreiden. Hij kon in 1867, ongeveer vijf jaren vóór de pen voor altoos zijn hand ontviel, getuigen „zoo iets als driehonderd boekdeelen vervaardigd te hebben, waardoor een ieder mij een luiaard noemt, en vraagt wat ik eigelijk uitvoer". Had hij fortuin bezeten, hij zou steeds gereisd hebben; want hij had eene „opmerkelijke gemakkelijkheid, om zich naar het leven der verschillende volken te schikken". Hij nam in de verschillende door hem bezochte landen den volksaard aan. „In Rusland ben ik een Rus, in Turkije Turk, en Spanjaard in Spanje, naar welk land ik verschillende malen uit groote liefde voor de stierengevechten teruggekeerd ben; hetgeen mij door de *Revue des Deux Mondes* „un être gras, jovial et sanguinaire" heeft doen noemen.

Doch we poosden reeds te lang bij het portret van *Théo le Chevelu*, waaraan, zoo het ook als welgelijkend beschouwd mag worden, natuurlijkerwijze geensins die kleuren werden besteed, die den anderen uit de galerij zijn ten beste gegeven.

In de eerste plaats dient op dat van *Honoré de Balzac* de aandacht gevestigd. Het is niet alleen het grootste — ten voeten uitgeschilderd — maar ook het nauwkeurigst bewerkt; daarbij openbaart zich in de breede lijnen en zuivere toetsen, naast de warme vereering door den schilder aan den franschen romanschrijver en zedeschetser toegedragen, ook levendige dankbaarheid. *Balzac* toch liet, na de lezing van Gautiers *Mademoiselle de Maupin*, den schrijver door *Jules Sandeau* verzoeken, medewerker aan de *Chronique de Paris* te worden. Daarin verschenen toen *Gautiers* eerste kritische en novellistische proeven.

Met frissche kleuren wordt ons *Alphonse de Lamartine* afgebeeld; *Béranger*, *Alphonse Karr*, en *Jules Janin* verrijzen na hem op het doek, en een liefelijk miniatuurportret treffen wij van *Henry Murger* aan.

Waar Gautier over schilders spreekt, treedt vooral zijne oude en toch altoos jonge genegenheid voor hunne kunst aan den dag. De studiën over *Ingres*, *Paul Delaroche*, *Ary Scheffer*, niet minder dan die over *Horace Vernet*, *Eugène Delacroix* en *Hippolyte Flandrin*, zijn fijn gepenseelde portretten, rein van kleur en tint, vol levensgloed en warme kunstenaars-

vereering; en van de beroemde tooneelspeelsters *Georges*, *Mars* en *Rachel* bestaan wel portretten van grooter afmeting, doch aan trouwer teekening van haar gelaat, haar bekoorlijkheden, en haar talenten mag getwijfeld worden. Nauwlijks behoeft het vermelding, dat waar *Gautier* gelegenheid vindt, het vrouwelijk schoon recht te doen wedervaren, hij daarvan gretig gebruik maakt; op zoodanige wijze, dat aan de minste onderdeelen zelfs eene ruime plaats wordt gegund. Een sprekend voorbeeld vond ik in de teekening van *Mademoiselle Fanny Elssler*, in 1837 eene jonge en beroemde danseres. De inleiding tot dat artikel volge hier, omdat zij eenige niet onbelangrijke opmerkingen inhoudt ter beoordeeling van Gautiers standpunt in de tooneelkritiek:

„Men houdt zich in de feuilletons met bijna niets anders dan het talent en het spel der tooneelspeelsters bezig. Men ontleedt niet haar schoonheid, men beschouwt haar niet uit een zuiver plastisch gezichtspunt. Enkele malen slechts spreekt men van hare bekoorlijkheid en lieftalligheden, en — daarmeê uit".

„Toch is een tooneelspeelster een standbeeld, of een schilderstuk, dat zich voor onze oogen stelt, en kan men haar met een onbezorgd geweten beoordeelen, haar hare leelijkheid verwijten, gelijk men aan een schilder een gebrek in teekening zou euvel duiden (het beginsel van medelijden voor de menschelijke mismaaktheden is hier niet van kracht), en haar om hare bekoorlijkheden met dezelfde koelheid prijzen, als een beeldhouwer, die voor een beeld van marmer geplaatst, zegt: „dit is een fraaie schouder of een net geronde arm".

„Geen enkel feuilletonschrijver blijft bij dat belangrijke punt stilstaan, zoodat de naam van bekoorlijk tooneelspeelster wordt gemaakt, doch bij de meesten verre van verdiend is; bovendien dagteekenen vele van die reputaties bijkans van een halve eeuw her: dat is inderdaad wel wat te lang".

En wanneer hij in datzelfde artikel een uitvoerige beschrijving aan de...beenen van *Fanny Elssler* wijdt, verontschuldigt hij zich met de betuiging van moeilijk over eene danseres te kunnen spreken, en de beenen buiten opmerking te laten.

„Door en door Fransch!" hoor ik een of ander lezer fluisteren; een gezegde, dat dikwerk misbruikt wordt. Indien men echter, over *Gautiers* reusachtigen reiskoffer met tooneelkritiek sprekend, woû beweren: „Bewonderenswaard naar den vorm, door en door fransch naar den inhoud", kon men wel eens gelijk hebben. Trouwens, had hij zelf ons niet verteld, dat de daad, waarop hij het meest roem droeg, in den historisch geworden vuistslag van 532 pond op het hoofd van een splinternieuwen Turk bij de opening van het Château-Rouge bestond, moeilijk zou hij ons van zijne athletische kracht en duurzamen roem op het gebied van kunst- en tooneel*kritiek* beiden overtuigd hebben. Met den schrijver der *Nouveaux Samedis* is het aan te nemen, dat *Gautier* minder kritiek levert, dan wel zich in de plaats van den kunstenaar stelt, om met zijne pen het standbeeld of de schilderij op zijne beurt te malen; dat hij om het door den tooneelschrijver behandeld onderwerp eene schitterende *variatie* uitvoert, en bijkans ons nooit zegt, wat wij van het door hem beoordeelde kunstwerk moeten denken. Voor de hand van hem echter, die met zooveel betoovering en bevalligheid de pen voerde, kon het ontleedmes licht te ruw en te zwaar zijn.

Oct. '74. F. SMIT KLEINE.

AAN J. A. A. TH.

Hooggeschatte en Zeer Geleerde Kunstvriend van den Boô der Kunst!
Eerbiedvol, daarbij niet schertsend, nader ik u in een brief;
'k Ben derhalve dezen Kunstbode, ook om 't geen *gij* in hem wrocht,
Nog als lafaard niet ontloopen; neen hij is mij veel te lief.
Ook *Recruten* zijn er noodig in de groote armeê der Kunst;
'k Sla, alvorens te beginnen, voor U aan, mijn generaal,
Die in *Dietsche Lustwaranden* Schoonheids rechten fier behoedt,
Door *Palet en Harp* een kroon vlocht voor de lieve moedertaal! —
„*Toute église*", schreeft gij onlangs, naar *le bon Théo* 't eens deed,
„*Est caveau*", maar, Excellentie, waar ik ook mijne oogen sla
In *Gautiers* volschoone werken, nergens vind ik uw citaat...
Wijs alzoo die plaats, mijn veldheer, aan Uw dienaar

Nov. '74. F. S. K.

ANTI-VANDALISME.

Men meldt ons uit Amsterdam twee verblijdende voorbeelden van belangstelling in vaderlandsche schilder- en beeldhouwkunst, gebleken uit het herstel van lang verwaarloosde gewrochten, in rijkgebouwde woonhuizen van vroeger dagen aangebracht, en die wij, tot opwekking ook van anderen, hier niet onvermeld mogen laten. Het eerst is dat van den Hr. P. H. Holzman, eigenaar en bewoner van een der beide antieke huizen op de Heeregracht over de Driekoningstraat. Deze heeft daar eenige behangsels van F. de Moucheron, en *plafonds* en *dessus de porte* van J. de Wit, gelijk een geschilderd plafond stijl Lodewijk XIV zóó doen herstellen, dat zij, naar deskundige overtuiging, weder een reeks van jaren de vernielende hand van den tijd zullen weêrstaan. Het tweede is dat van den Hr. F. J. M. Reekers, Nieuwe Heeregracht over het Park, die het fraaie beeldhouwwerk en de uitmuntend geschilderde behangsels van Jan Weenix, in zijne zaal, op even degelijke wijze voor de toekomst heeft bewaard. —

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Onder den titel „Tooneelnieuws" zendt ons iemand, dien, naar hij tevens schrijft, het meêgedeelde feit zelf overkomen is, het volgende bericht:

„Door den heer A. van Lier, schouwburgondernemer te Amsterdam, is onlangs een besluit genomen, dat ter algemeene kennis verdient gebracht te worden, omdat het pleit voor de groote belangstelling van dien heer in ons nationaal Tooneel.

De vereenigde Tooneellisten, die in het lokaal van den heer A. van Lier spelen, stonden tot voor korten tijd aan de schrijvers van nieuwe Nederlandsche stukken een tantième toe van de bruto-opbrengst dier stukken. Beide partijen, die de winsten samen deelen, betaalden de helft van dat tantième.

In 't vervolg, zoo melden de V. T., zal deze tegemoetkoming aan de Nederlandsche schrijvers onthouden moeten worden, omdat de heer A. van Lier weigert voortaan zijn aandeel in het tantième voor oorspronkelijke stukken te betalen.

Ook in andere opzichten, b. v. wat het monteeren van nieuwe stukken betreft, maakt de heer A. van Lier het den Nederlandschen schrijvers niet gemakkelijk.

Ongetwijfeld gaat hij van het beginsel uit, dat men, om een goed Nederlandsch Tooneel te verkrijgen, de schrijvers zooveel mogelijk hinderpalen in den weg moet leggen, opdat er onder hen een flink gelouterd, hardnekkig en beproefd ras ontsta, dat zich de pen niet licht uit de hand laat slaan.

De heer Van Lier toont de tegenwoordige tooneelbeweging dus goed te begrijpen, en wij noodigen de mannen van de pen en van de pers uit, om dien kunstlievenden ondernemer op hun beurt te toonen, dat zij zijn edelaardige pogingen op hoogen prijs weten te stellen. Door onderlinge samenwerking toch kan men veel doen". —

De aangekondigde portretveiling uit de nalatenschap van pen Hr. Bodel Nyenhuys heeft niet plaats kunnen hebben, daar de gansche verzameling door het Rijk is aangekocht, en dus onverdeeld ten bate aller belangstellenden in 't vaderland — waarschijnlijk te Leiden — bewaard zal blijven.

In de Sint Nicolaas- of Bovenkerk te Kampen is onlangs boven 't orgel muurschilderwerk ontdekt, waarvan de Archivaris der gemeente onmiddelijk eene afteekening heeft laten nemen, en dat uit de 16e eeuw schijnt te dagteekenen.

Te Brussel is bij de Septemberfeesten, op het plein van 't *Palais de Justice* het marmeren standbeeld van den bekenden Belg Alexandre Gendebien — als redenaar — onthuld, door den beeldhouwer Van der Stappen gebeiteld.

De rangschikking in tijdsorde der schilderijen in den Louvre vordert met rassche schreden, en is thans reeds tot die der italiaansche meesters voleind, zoodat men nog dit jaar de geheele voltooying te gemoet ziet. De bezoekers van 't Muzeum zullen dan, bij 't doorschrijden der zalen, gelegenheid hebben zich een juiste voorstelling van de veranderingen te maken, door den tijd in de opvatting der verschillende groote scholen te weeg gebracht.

Door de britsche regeering zijn eenige regimenten ruiterij ter beschikking gesteld der schilderes Thompson, die door haar krijgstafereel uit de Krim op de laatste tentoonstelling zooveel opgang gemaakt heeft. Zij zullen haar van dienst moeten zijn bij 't schilderen van den vermaarden ruiteraanval te Balaclava, welken zij thans het voornemen heeft met haar penseel te bewerken.

Door den duitschen geschiedschilder Schnorr von Carolsfeld is een *Portretboek* nagelaten, dat, even als zijn vroeger reeds aan den Heer Cichorius verkochte *Landschapboek*, algemeene belangstelling wekken zal. Van dat de schilder in 1811 Leipzig verliet, en vooral nadat hij zeven jaar later naar Italië gegaan was, had hij de gewoonte met stift of pen voor zijn geheugen te bewaren, wat hem in de natuur of onder de menschen belangrijks voorkwam. Zoo ontstond naast zijn Landschapboek ook dit Portretboek, dat in 19 teekeningen een galerij der vermaardste mannen uit dien tijd in welgelijkende afbeeldingen bevat. Die van Rückert, Overbeck, Thorwaldsen, Barth zijn daaruit reeds bekend geworden en meer dan eens in prent uitgegeven.

In het *Beiblatt* bij Lützows *Zeitschrift* uit Hermann Albers den wensch naar eene geschiedenis der duitsche Houtsnijkunst met talrijke proeven naar tijdsorde opgeluisterd. Korte mededeelingen over het leven en den werktrant der verschillende meesters zouden er van vingerwijzingen voor den leek moeten vergezeld gaan omtrent de deugden en gebreken der verschillende wijze van behandeling. De meêgedeelde proeven moesten beginnen met de onredzame prenten uit de eerste drukken, middeneeuwsche heiligenbeelden, speelkaarten, en hoofdletters, enz. Daarna de krachtige houtsneden der meesters van de 15e en 16e eeuw, door proeven van de ontwikkeling en ontaarding der kunst in de 17e, en van haar verval in de 18e gevolgd. Dan weder voorbeelden van herleving der houtsnijkunst omtrent het jaar 1830 en volg. (Gubitz' Volkskalender, Penningmagazijn, enz.) en ten slotte van de hoogte, waarop zij in onze dagen geklommen is. Telkens natuurlijk met een blik gepaard op hetgeen andere volken, Italianen, Franschen, en Engelschen vooral daarin wrochten. Neurenberg met zijn germaansch Muzeum, zoo meent hij, ware juist de plaats, zoo iets in 't licht te doen geven.

Dr. O. Eisenmann meent niet zonder grond den schilder van *Maria's Sterfbed* in de Pinakotheek te Munchen, in den zelfden Jan Joest ontdekt te hebben, die ook het altaarstuk in de Sint Nicolaaskerk te Calcar wrocht, gelijk dat uit de kerkelijke rekeningen van 1505—1508 blijkt. Later, omstreeks 1515, was hij in Keulen werkzaam, waar hij voor de vermaarde familie Hackenegg schilderde. In zijn schilderwerk laat zich den invloed van beide nederlandsche meesters Memling en Gerard Davids niet miskennen, terwijl hij zich in zijn verdere ontwikkeling met Quentijn Massijs verwant toont.

Te Athene is bij den koopman in oudheden, Xacousti, die men van aankoop en heling der te Tanagra gestolen oudheden verdacht hield, een fabriek van dergelijke voorwerpen, die voor echt aan den man worden gebracht, ontdekt geworden. Men vond in een afgelegen vertrek van zijn woning een werkman bezig, gebroken en beschadigde voorwerpen op te lappen en saam te flansen, en voorts een goede honderd beeldjens, die reeds uit zijne handen gekomen waren. Hij en zijn meester zijn nu, met hun werk, in beslag genomen en achter slot en grendel geborgen.

Te Pisa zal de fraaye preêkstoel, met rijk beeldhouwwerk van Giovanni Pisano, waaraan deze van 1302 tot 1311 werkte, en die bij den brand van den Dom in 1596 vernield werd, naar een keurig ontwerp van Prof. Fontana door den beeldhouwer Sarrochi van Siena hersteld worden. Een welgeslaagde afbeelding in houtsneê van 't schoone kunstgewrocht komt in 't *Illustrazione*-nommer van 16 October l. l. voor.

Bij de opdelvingen te Herculanum heeft men onlangs een belangrijke vondst gedaan: het borstbeeld eener jeugdige vrouw op natuurlijke groote en geheel van *zilver*. Eerst meende men een bronzen kunstwerk aan 't licht te hebben gebracht, gelijk er reeds zoo velen gronden waren, daar het metaal door de oxydeering en de aard, waarin 't had gelegen, een donkerder tint erlangd had. Bij het vervoer naar 't Muzeum kreeg een der beambten den inval, er de donkere korst af te schrappen en het daaronder bedekte zilver kwam voor den dag. Het borstbeeld zelf is voortreffelijk bewaard gebleven.

KUNSTVEILINGEN.

Op de jongste kunstveiling in den Brakken Grond werden de volgende schilderijen tegen nevenstaande prijzen verkocht: Bega (5) *f* 210; Bega (6) voor *f* 195; J. Franck (29) *f* 303 aan den Hr. Koster te Brussel; N. Grund (34) voor *f* 220 aan een liefhebber in den Haag; N. Maes (48) voor *f* 185 aan denzelfden; Mars en Venus, Italiaansche school (39) voor *f* 300 aan denzelfden; Dirk Maes (45 en 46) voor *f* 660 aan den Heer Roos; Mierevelt (52) voor *f* 140 aan een liefhebber in den Haag; het portret van Oldenbarneveld (53) voor *f* 150 aan den Heer De Visser in den Haag; A. van Ostade (65) *f* 370; A. Pijnacker (71) voor *f* 350 aan een liefhebber in den Haag; het Portret van Sir Josua Reynolds (74) voor *f* 350; S. Ruysdael (75) voor *f* 600 aan den Heer Koster te Brussel; J. Soolemaker (80) *f* 250; W. v. d. Velden (82) voor *f* 500; P. Verelst (83) voor *f* 150; A. Calame (115) voor *f* 3500; J. W. van Borselen (108) voor *f* 325; Th. Gudin (139) voor *f* 475; H. F. G. ten Kate (164) voor *f* 420; Louis Meyer (196) voor *f* 295; Rochussen (241) voor *f* 750; Rochussen (242) *f* 242 (de Nos. 115, 108, 139, 164, 196, 241, 242 aan de Heeren Goupil en Co.); Hoppenbrouwers (156) voor *f* 220 aan den Heer G. de Visser; H. Herzog (148 en 149) voor *f* 1090, en *f* 800 aan den Heer Baumer; Nuyen (214) voor *f* 370 aan den Heer Schöffer te Amsterdam; Seeldrayers (241) voor *f* 1010 aan den Heer Baumer; Schelfhout (250) voor *f* 640 aan den Heer Goupil; Schelfhout (254) voor *f* 232 aan den Heer Ten Bosch; W. Verschuur (287) voor *f* 410 aan een liefhebber in den Haag.

Woensdag, 9 December a. s. zal de veiling van een vijfde verzameling teekeningen, in verband met die door de HH. Van der Willigen te Haarlem nagelaten, door den Heer A. G. de Visser, in een der zalen van *Diligentia* in den Haag plaats hebben; den dag te voren van 11 tot 4 uur particulier te zien.—

Woensdag en Donderdag, 16 en 17 December, een veiling van fraaye moderne schilderijen en teekeningen, door de HH. Pappelendam en Schouten, in den Brakken Grond te Amsterdam.

Drukfeilen. Bl. 166, kol. 2 behoort de aant. bij den titel van 't fransche werk, 13 regels hooger.
Aldaar, reg. 3 v. o. *lees* ontvangenis *voor* ontvangst.

Briefwisseling. De stukken van de HH. Berckenhoff, Stellwagen, en Alb. Thijm in 't volgende nommer.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№ 23. 10 December 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.— T. H. DE BEER.— MARCELLUS EMANTS.— J. G. FREDERIKS.— Dr. J. H. GALLÉE.— C. J. GONNET.— J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — R. HOL. — MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN.— J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT KLEINE.— J. KNEPPELHOUT.— A. S. KOK.— L. J. LEFÊBRE.— J. H. LELIMAN.— A. C. LOFFELT.— J. MASCHHAUPT.— Dr. W. MOLL.— Dr. A. PIERSON.— E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. — J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

AAN FLANOR.

Arme Flanor! waar zijn uwe zinnen? Is dan werkelijk Holda, zijn Hroswitha en Stella — deze onverkwikkelijke trits geëmancipeerde warhoofden — er meê op den loop gegaan? Waarlijk, gij zijt niet meer te herkennen! Waar schuilt uw gezond verstand van vroeger, uw onbenevelde blik? In plaats van dien armen verbijsterden schepsels den rechten weg te wijzen, dolt gij zelf met haar den doolhof in, en raakt, niet minder dan zij, het spoor bijster. Hoe anders de zonderlinge, door niets gewettigde ontboezeming te verklaren, die gij, in 't *Spectator*-nommer van 28 Nov. l.l., uw lezers ten beste geeft, naar aanleiding van 't onschuldig loopjen, dat ik mij veroorloofd heb, met de laatste en meest rumoerzieke der drie te nemen? Gij meent, dat mijn handelwijs, gelijk die van Huët, „eerlijk" noch „fatsoendlijk" is!! Maar, ik bid u, wat „onfatsoendlijks" kan er in liggen, eene „satyre"-schrijfster — gelijk zij *zichzelve* betitelt, in de eigen munt, die zij aanbiedt, te betalen, en dat met de trouwhartigste welwillendheid te doen, haar daarbij den weg aangevende, dien zij op moet, wanneer zij zich werkelijk „beminlijk en eenvoudig" wil toonen, gelijk alleen — vergeef het mij — de schromelijkste verblinding haar tot dusver vinden kan. En wat zou daar, in de tweede plaats, „oneerlijks" in zijn? Ik heb integendeel — gelijk ik gewoon ben — met de meeste „eerlijkheid" mijne overtuiging over Stella, en haar wrijven en schrijven, geuit. Was die *onjuist*, steunt zij niet op de deugdelijkste gronden, zoo breng er uwe bedenkingen tegen in, en ik zal mij, door uw beter oordeel voorgelicht, gaarne gewonnen geven. Tot nu toe zie ik u echter wel tegen mij te keer gaan, mij voor niet „fatsoendlijk" en niet „eerlijk" uitmaken, doch zonder eenigen den minsten daarvoor bijgebrachten grond. Ik betwijfel dan ook zeer, of er velen „neen" zullen antwoorden op de door u zoo hartstochtelijk gestelde vraag naar dat fatsoen en die eerlijkheid. En dat te meer, als gij daarenboven in uw volgende woorden geheel het punt uit het oog verliest, waarvan hier alleen sprake kan zijn. Gij vraagt toch met zooveel woorden: „is dat eene fatsoenlijke en eerlijke beoordeeling VAN HET TOONEELDEBUUT eener vrouw, aan wie dan toch groote lof wordt gegeven als *tooneelspeelster?* — In mijn gansche „pasquil" — gelijk gij 't wel gelieft te noemen — wordt van dat „*tooneeldebuut*" niet *gerept*. Waarlijk, ik mag wel vragen, waar zijn toch uwe zinnen? en waar waren uwe gedachten, toen gij deze *door niets hoegenaamd* gewettigde grieven op schrift steldet en in den *Spectator* liet afdrukken? Er bestond zelfs zoo weinig grond voor, dat ik, op 't eerste vernemen van Stella's voornemen, om als tooneelspeelster op te treden, dat plan, als met haar kennelijken aanleg strokende, in dezen *Kunstbode* zelf ten zeerste heb toegejuicht, het alleen beklagende, dat zij er niet liever een twintig jaar vroeger toe was overgegaan, en tevens voorspellende, dat wanneer ze — gelijk men liet verluiden — in een spektakelstuk van haar eigen maaksel, en uit haar eigen roman getrokken, optrad, men daar weinig goeds van verwachten mocht. En wat is de uitkomst geweest? Dat niet alleen haar geestverwante en loftuitster Hroswitha,

maar ook zij zelve dat stuk thans „reddeloos verloren” noemt. Een eerste stap tot beterschap, die ik van harte hoop, dat weldra door verdere gevolgd mag worden, en haar ons ten slotte nog eens in allen „eenvoud en beminlijkheid”, zonder revolverrumoer en mannenhaat, zal voor oogen stellen. Een tweede stap ware nu de gulle erkenning, dat Huëts oordeel, hoe onverbloemd en scherp, nog zoo kwaad noch onjuist niet was; en een derde, het opgeven dientengevolge van alle onvrouwelijk misbaar tegen denkbeeldige misbruiken. Wanneer ik echter zie, op welk een standpunt, ook na den val van haar tooneelgewrocht, zich gemelde Hroswitha te haren opzichte nog stelt, dan komt er wel eenige vrees bij mij op, dat wij dat nog niet zoo aanstonds zullen zien gebeuren; ten zij gij zelf, tot beter inzicht gebracht, daarbij een handjen woudt helpen, maar dan tevens ook Hroswitha en Holda op 't goede pad brengen. In 't zelfde schrijven toch, waarin die Hroswitha dien onherroepelijken val erkent, stelt zij de maakster van 't gevallen stuk naast — den dramatist bij uitnemendheid, *Shakspere*!!! Is er iets meer noodig, om ieder te doen bezeffen, hoe verbijsterd het er in 't brein van een schrijfster moet uitzien, die juist bij voorkeur *dezen* naam uitkipt, om hem, gezaamlijk met dien van Stella Oristorio, en hoe ze verder heeten mag, Kruseman, aan de rechtbank der nakomelingschap, die haar beter dan wij zal weten te waardeeren, ter vergelijking over te leveren? Inderdaad het schijnt met de hersenkas dezer bewonderaarster van Shakspere en Stella, al wonderlijk gesteld. Ook op andere punten komt dat nog uit; ik laat haar onbehagelijk kant noch wal rakend doorhakken over examenstudie en hoogere burgerscholen daar [1]; ik wil hier alleen op het feit wijzen, dat zij, na de aanhaling van eenige beamenswaarde regelen uit Werthers *Emancipatoria*, die even *verstandig* over vrouwelijke opleiding en vorming spreken [2], als zij en haar geestverwanten het onverstandig doen, die — tegen haar eigen begrippen lijnrecht indruischende — regelen luide toejuicht, om dan vervolgens weêr te betuigen, dat zij er toch niet geheel meê instemmen kan, omdat „de maatschappij moet *eischen*, dat de vrouw zich ontwikkelt in haar vollen rijkdom”. Alsof dat door de uit Werther aangehaalde zinsneden weêrsproken werd, en niet evenzeer ook beoogd! — Deze Hroswitha schijnt zich echter vooral met staathuishoudkundige lectuur bezig te houden; zou zij wellicht bezig zijn, daarin voor een examen te werken? Zoolang zij daarmeê dan nog onledig is, zouden wij haar raden, liever maar niet te schrijven, om ons niet verder te zien vergasten op dergelijke proeven van staathuishoudkundige welsprekendheid, bij een zoo ongelijksoortig onderwerp als dit minder smaakvol aangebracht. Zij wenscht er de vrouw, en, allermeest die uit de hoogere standen, *het deel van 't maatschappelijke kapitaal, dat zij verteert*”, in *beschaving* te zien terug betalen, daar die „maatschappij niet mag toelaten, dat zij dat geheel te geef geniet”, en zij dan de om harentwil „vermeerderde uitgaven der maatschappij” zoo weêr vergoeden kan. Naar Hroswitha's gevoelen moet de maatschappij „al hare akkers” — en dus ook dien vrouwelijken uit de hoogere standen — „zoo deugdelijk mogelijk bebouwen; zij moet van allen arbeid eischen en goeden arbeid ook”; wel nu, laat het dan vooral toch *smaakvollen* arbeid zijn; daaraan hapert 't bij haar helaas! maar al te zeer.

[1] Zij veroorlooft zich daar o. a. den examinatoren voor 't Nederlandsch verwijten naar 't hoofd te werpen, die zij *persoonlijk* zal dienen waar te maken, wil ze niet als een uitstrooister van uit de lucht gegrepen aantijgingen te boek staan. 't Is echter *hier* de plaats niet, haar *daarover* te onderhouden. Een of ander blad voor 't middelbaar onderwijs zal er een geschikter gelegenheid toe aanbieden.

[2] Als bijv.: „De vrouw is de gelijke en wederom niet de gelijke van den man; de man en de vrouw vormen *te zamen* de menschheid; men kan ze niet afzonderlijk beschouwen, zonder in schromelijke dwalingen te vervallen”, enz.

NAAR AANLEIDING VAN HET OPSTEL OVER „MUZEUMBEZOEK,” ENZ. —

(Zie *Kunstbode*, No 18.)

„Daar zijn”, zegt de Heer M. „ongelukkige misdeelden, gebrekkig georganizeerde naturen, wien bijv. alle muzikaal gehoor ontbreekt; het ware den Moriaan geschuurd, deze te willen brengen tot de waardeering eener symfonie van Beethoven. Zoo zijn er ook, en helaas! in nog veel grooter aantal, wien allen zin voor vorm en kleur ontbreekt; ook bij dezen is de taak al even hopeloos, hen door beschouwen tot genieten te willen brengen”. Het blijkt uit deze woorden, dat de steller het aantal zoogenaamde „zang-” of „muziek-dooven”, voor nog al aanzienlijk houdt. Maar is dan het aantal dergenen, die *alle gevoel* voor muziek missen, werkelijk zoo groot? Wel worden Mozart, Haydn, Beethoven slechts door weinigen begrepen en gewaardeerd; wel behooren Händel en Bach op verre na niet tot de gelief koosde meesters van het groote publiek, en mag men het getal vereerders van Wagner en der „toekomstmuziek”, gerust met den naam van het „kleine hoopke” bestempelen; — dit alles neemt niet weg, dat slechts *enkelen* geheel ongevoelig zijn bijv. voor de streelende melodiën der Italiaansche meesters, en dat de muziek van Offenbach, Suppé, Strauss zelfs de ongevoeligste onder de ongevoeligen in eene opgewonden stemming brengt. Ja, de geheel onbeschaafde mensch, de wilde — zelfs het redelooze dier kan zich niet aan den invloed der toonkunst onttrekken. „Het paard wordt door den klank der trompet met krijgsdrift vervuld; het veêlgestrijk bezielt den plompen beer tot dansen; spin en olifant hooren toe bij de tonen van 't speeltuig”. Mij dunkt, hieruit blijkt duidelijk dat het aantal „ongelukkige misdeelden, gebrekkig georganizeerde naturen, wien bijv. *alle* muzikaal gehoor ontbreekt, luttel is. Dus de heer M. overdrijft, en... zoo voortgaande zou ik gevaar loopen tot de orde geroepen te worden.

De heer M. wil natuurlijk de muziek als *kunst* opgevat hebben, niet bloot als eene „het gehoor streelende, de zenuwen prikkelende, het gevoel kittelende” klankwerking. Het getal dergenen, die zich op de golvingen der zoete tonen laten dragen en wiegelen, en in eene onbepaalde, slechts door het algemeen karakter der muziek, min of meer gekleurde, half zinnelijke, half bovenzinnelijke ontroering, geraken, is werkelijk aanzienlijk. En al staan zij bij het algemeen te boek als muziekliefhebbers van den echten stempel, als lieden bedeeld met een goed *muzikaal gehoor* — de toonkunstenaar, de *denkende* toehoorder, laat zich niet zoo gemakkelijk door den schijn verblinden.

Immers „het Kunstmerk van 't redelijke genot ontbreekt hun ten eenenmale, en een fijne cigaar of lek-

kerbeetje, een warm bad, heeft dezelfde zoete uitwerking op hen, als een symfonie." [1] En hoe „dankbaar" zulke hoorders ook mogen heeten — zij brengen de toonkunst in minachting, ja, ontnemen haar den stempel der *Kunst*. Voor hen is „die Musik ein Spiel, wie das Kaleidoscop, das Feuerwerk, der Tanz, die Productionen des Circus — ein Spiel, das vielleicht alle anderen an Reiz, an Einflusz auf unser seelisches Leben, an geistreicher Anmuth übertrift, ein Spiel für Götter — aber *keine* Kunst!" [2] Anders, de ware muziekliefhebber, die met helderen geest en wakend verstand muziek hoort. Hij zal haar van de Kunstzijde opvatten, en slechts die werking erkennen, die zij, als voortbrengsel van het menschelijk vermogen, door eene bepaalde samenstelling harer verschillende beginselen, op zijne verbeelding, zijnen Kunstzin, teweeg brengt. „Slechts hij die er niet eene algemeene gevoelswerking, maar den onvergetelijken indruk van een bepaald Kunstwerk van meê draagt, heeft dit genoten". [3] Zoo is 't bij de beeldende Kunst, bij de poëzie, zoo is 't ook bij de muziek. „Wat gij niet onder woorden brengen kunt", zeide Gorter terecht, „dat moet u nog schemeren; het is een dood Kapitaal in u, gewaande rijkdom, schijngenot!"

Wanneer wij nu nog opmerken, dat van alle Kunsten het bij de toonkunst het moeilijkste valt, „die Wahrhaftigkeit der Empfindung zu constatiren, weil sich da nicht abfragen lässt, wie und über was man entzückt und erhoben ist" [4]; dan komen we tot de slotsom, dat slechts zeer enkelen in staat zijn een muzikaal kunstwerk naar den eisch te genieten, en dat het bewuste, zuivere kunstgenot bij het groote publiek niet gezocht moet worden. Waaruit alweêr volgt, dat moge de beeldende kunstenaar, de kunstenaar van het woord zich, niet zonder reden, beklagen over onverschilligheid voor, en miskenning van zijn streven en werken, de toonkunstenaar in dit opzicht wel op het allerkleinste getal „ware" minnaars kan bôgen. Ach, men vindt zoo zelden iemand, in staat eene symfonie van Beethoven te waardeeren; wat ik hier onder „waardeeren" versta, zal, na 't geen voorafging, een ieder duidelijk zijn. De heer M. heeft zich dus door den genius van het optimisme, die hem overigens spoedig weêr verliet, laten verleiden, eene stelling te verkondigen, die zeer moeilijk zal te bewijzen zijn; 't geen hem te eerder vergeven wordt, daar hij den „schijn" vóór zich had. Dat de concertzaal zich steeds en overal in een ruimer bezoek mag verheugen, dan het muzeum, bewijst niets. Muziek werkt spoediger en krachtiger op onzen gemoedstoestand, dan eenige andere kunst; — zij overrompelt ons als 't ware. Daarbij is het met de aangeboren traagheid van den mensch zeer wel overeen te brengen, dat hij een genot zoekt, waarbij de werkzaamheid van zijn geest, van zijn verstand gemist kan worden. Dit genot moge dan den naam niet verdienen van „waarachtig schoonheids- of kunstgenot"; — het wekt toch een zeker soort van bevrediging. Het publiek zal zich dus steeds grootere uitgaven getroosten, om een plaatsje in de concertzaal machtig te worden, dan om zich recht van toegang tot het muzeum te verschaffen. Is er in dien, voor den beeldenden kunstenaar en zijne vrienden, treurigen toestand geen verbetering te brengen? Ik geloof ja! Zeker niet op eens, 't geen ons echter nimmer mag verlokken te zeggen: „het geeft toch niets"; want dit verraadt zwakheid, en werkt de „onverschilligheid" in de hand. Het zal wel geen betoog behoeven, dat in de laatste jaren, ten opzichte der toonkunst, merkbare vooruitgang is te bespeuren, in het gehalte der „liefhebbers".

Niet alleen de meer bevoorrechte stand hoort tegenwoordig meer en betere muziek, ook de mingegoede en minbeschaafde mensch is niet meer van de gelegenheid verstoken, zijn muzikalen zin te ontwikkelen. Amsterdam heeft zijne volksconcerten in 't Park, het Paleis van Volksvlijt, het Vondelspark, enz; 's Gravenhage zijne zondag morgen en ongeëvenaarde woensdag-avond uitvoeringen in 't Bosch, Haarlem . . . maar waar zou ik eindigen? Ik wil maar zeggen: overal is men op middelen bedacht, om den muzikalen smaak te ontwikkelen en verder te leiden[1].

Tot opwekking van den zin voor vorm en kleur, wordt echter zoo goed als *niets* gedaan. Het lager onderwijs schijnt er, over 't algemeen, op toegelegd, de verbeelding en langs dien weg den sluimerenden schoonheidszin, die in elk kind aanwezig is, te verstikken. Het programma der acte-examens vordert geene bekwaamheid in de leer der æsthetika, en de onderwijzer, zich houdende aan dat richtsnoer, behoeft zich dus niet met allerlei schoonheidsideeën te vermoeien. We mogen daarom echter de handen niet in den schoot leggen — maar moeten elk middel te baat nemen, dat den kunstzin in het volk kan opwekken. En niemand zal ontkennen — ook de heer M. niet, die er zelfs uitdrukkelijk van gewaagt — dat het muzeumbezoek daartoe in de, zij 't dan ook tweede of derde plaats, in aanmerking komt. Maar de beeldende kunst mist de eigenschappen, die de muziek voor den leek, den geheel-oningewijde, zoo aantrekkelijk maakt. Waar zelfs de man uit het volk met vreugde zijn „kwartje" offert voor een concert; daar zal zelfs het geringste intreêgeld hem, en vaak ook dien uit den meer gegoeden stand, te hoog wezen voor „een paar beelden en schilderijen". Open dus de poorten van den tempel der beeldende kunst, open ze zoo wijd mogelijk. Neem elke belemmering weg, spoor, elk in zijne kring, het volk aan, naar binnen te gaan; licht is er één van de honderd, niet zoo geheel onvatbaar voor het „schoone" in een beeld of schilderij; — misschien wacht, bij dien eenen, de sluimerende kunstzin, slechts op de *gelegenheid*, die hij zelf niet zoeken zou, maar hem met den meesten aandrang moet worden aangeboden, om met kracht te ontwaken. En al blijve „de maatschappelijke gelijkheid voor allen en van allen, zoo op geestelijk als op stoffelijk terrein", niet meer dan eene vrome wensch; de eene stand heeft reeds zóóveel vóór boven den anderen, de man uit het volk moet reeds zóóveel ontberen, dat binnen het bereik ligt van den meer gegoede, „dat het ons een eer moet zijn den minder bedeelde het leven zoo draaglijk,

[1] Van Vloten's *Æsthetika.*

[2] Ernst Eckstein's *Literarische Skizzen.*

[3] Van Vloten's *Æsthetika.*

[4] Berthold Auerbach, *Die Gegenwart No.* 25, 1874.

[1] Dat de leiders der volksconcerten, hunne taak, dikwijls zoo averechts opvatten, is te bejammeren. De programma's zijn meestal samengesteld uit toonwerken, die alleen de ooren kittelen, en in plaats van den geest te verheffen en te sterken, slechts de zinlijkheid prikkelen. Offenbachiana, fantaziën van Lecocq, en in den geest van den „Tremersberg", zijn gewoonlijk schering en inslag. Ik heb alleen Amsterdam op 't oog, over andere plaatsen kan ik niet oordeelen.

zoo genoeglijk mogelijk te maken. Laat ons in geen geval vergeten dat er genot is — dat zeer nauw verwant is aan „deugd!"

Purmerende. H. L. Berckenhoff.

EEN DUITSCH KUNSTKENNER OVER DE JONGSTE TENTOONSTELLING TE AMSTERDAM, EN DE NEDERLANDSCHE SCHILDERKUNST ONZER DAGEN.

Ik ben meer dan eens tegen de kinderachtige wijs opgekomen, waarop men ten onzent gewoon is met uitheemsche lof of blaam, zelfs van de geringste soort, te sollen. De minste vermelding van een of ander nederlandsch boek of voorwerp in 't buitenland kan niet geschied zijn, of alle nederlandsche dagbladen gewagen er van; geen uitheemsch reiziger kan hier zijn voet gezet, en iets aangenaams en vleyends over land en volk gezegd hebben, of de man wordt in de wolken gestoken, en alom als een o, zoo voortreffelijk wezen gehuldigd, en zijn vleyende kout zooveel mogelijk verbreid en verspreid. Dan kan men weêr zoo veel te langer op zijn vermeende lauweren rusten, zich in zijn erkende deugden verdiepen, en den zoo noodwendigen blik van zijn tekortkomingen en volksfeilen afwenden. Zoo deerniswaard en verderfelijk echter deze hebbelijkheid is, zoo nuttig en heilzaam mag het heeten, kennis te nemen van hetgeen niet de een of ander oppervlakkige reiziger en rondkijker, maar een voor degelijke studie gestemd, met nauwlettenden ernst werkzaam vreemdeling, na zorgvuldige kennisneming, omtrent een of ander punt van kunst en wetenschap te boek stelt en der nederlandsche overweging behartenswaards ten beste geeft. Zoo is het met een dezer dagen in Von Lützows *Zeitschrift für bildende Kunst* ingezonden beschouwing der amsterdamsche Tentoonstelling, met de licht aan te vullen hoofdletters C. L. onderschreven, en uit welke ik mij daarom genoopt vind, ter algemeene behartiging, hier het hoofdzakelijkste meê te deelen.

Jammer, zoo vangt de schrijver aan, dat de amsterdamsche tentoonstelling juist met de berlijnsche samen viel; jammer voor haar *internationaal* streven, dat daardoor nu vooral minder slaagde. Van een *internationale* tentoonstelling toch verwacht men, dat zij èn door uitstekende gewrochten de hoogte der uitheemsche kunst leere kennen; èn de inheemsche kunstenaars tot een krachtigen wedijver met haar opwekke. Zulk een verwachting werd hier slechts voor een gering deel vervuld. Noch de vreemde kunst was genoegzaam vertegenwoordigd, noch de nederlandsche er in al haar uitstekendste meesters te vinden. Israëls en Alma Tadema bijv. ontbraken geheel. Waaraan ligt dat? Trekken zich deze of andere kunstenaars als wrokkende Achillessen in hun tenten terug, dan ware 't beter dat zij hunne grieven luide openbaarden; zij zouden dan zekerder zijn, er gehoor voor te vinden. Uit *vaderlandsliefde* echter hadden zij er voor moeten zorgen, bij een dergelijke gelegenheid, met een of meer hunner schoonste stukken op te treden. Hier kwam het er op aan, Nederlands kracht te toonen, en Amsterdam als het middenpunt der nederlandsche kunst te handhaven, in plaats van het te verzaken. Wanneer men om de beste nederlandsche schilderstukken te leeren kennen, niet naar 's Lands hoofdstad, maar naar Londen, Parijs, Berlijn, of Weenen reizen moet, wie zal zich dan voortaan nog om amsterdamsche *internationale* tentoonstellingen bekreunen? En wat moeten zij, die er gekomen zijn, wel denken, wanneer zij er bij een kunsthandelaar — Buffa — zien prijken, wat men op de Tentoonstelling zoo noode mist, *voortreffelijk* schilderwerk van Alma Tadema en Israëls?

Onder 't geen op die tentoonstelling gevonden werd was veel deugdelijks en degelijks voorzeker, maar weinig eigenlijk bezielends en wegsleepends, stouts en verrassends. Een enkel schilder had uit de grap getracht te zien wat hij wel buitengewoons en dols kon geven, doch er stak niet genoeg zaaks achter zijn inval. Voor 't overige kon men met de meeste gemoedsrust, op zijn gemak, door de zalen wandelen, zonder te vreezen, die door vorm of inhoud gestoord te zien. Een *franc-tireur* door pruisische *gensd'armes* in een smidse overvallen (van Lasch), gaf het toppunt der ontroering vóór den beschouwer aan. Geene gruwelen trouwens waren er ook te zien, noch stukken, waarvoor de moeder schromen moest haar dochter te brengen. Laten wij 't uitheemsche daar, en richten wij ons oog op 't nederlandsche, dan treft ons het gemis van al wat naar zich boven 't alledaagsche verheffende, door hartstocht of strijd, in spanning of uitbundigheid, zich onderscheidende tafereelen gelijkt. Bij hoe weinig nederlandsche schilders komt het bijv. op, den herhaaldelijk voorgestelden visscher of zeeman eens in zijn volle kracht, bij zijn strijd met de elementen, in al zijn moed en onverschrokkenheid af te beelden. Van waar deze vrij algemeene zucht voor 't gewone en minder bezielende in de nederlandsche schilderkunst onzer dagen? Zij hangt met den stelregel samen, dat alles zooveel mogelijk „naar de natuur moet geschilderd zijn". Wat echter bezielend en hartstochtelijk is, laat zich moeyelijk naar de alledaagsche natuur der gebezigde modellen schilderen. Hartstocht of bezieling komen bij dezen niet te pas. Zij moeten van binnen, uit 's kunstenaars gemoed zelf komen, wanneer hij op 't doek zoekt weêr te geven, wat in bezielde toestanden zich op 't gelaat uitdrukt. Modellen volstaan daartoe niet, hoe natuurlijk waar ze in hun eigen karakter, 't zij lachend of treurend, mogen zijn. Liever daarom maar dit geschilderd, zonder naar iets hoogers en edelers te trachten! Daarbij kan men dan 't noodige bijwerk in kamer en keuken ook met de meeste zorg en uitvoerigheid schilderen; en wat er bezielends aan licht en schaduw ontbreekt, dat kan men er door een uiterlijk licht- en schaduwspel gemakkelijk vergoeden. En dat is het voornaamste toch sedert een onsterfelijk meester licht en schaduw voor de kunst veroverde; een meester trouwens, die zich niet minder op dat van 't zieleleven als van den dag verstond!

Hoe waar het zijn mag, dat elk kunstschoon zijn eigen karakter heeft en in zijn eigenaardige voortreffelijkheid uitblinkt, en dat een in zijn soort onovertreffelijk stilleven tal van min beduidende geschiedstukken opweegt; zoo duidelijk is het ook, waartoe het leiden moet, als verbeelding en penseel zich van het krachtvolle en bezielde tot het lauwe en hoogstgewone gaan beperken. Was men in den goeden en grooten tijd niet ontzettend veel stouter, krachtvoller, en levendiger dan thans? En toch wat een *genre*-stukjens en stillevens tevens niet! — Het opgemerkte geldt voor het geschilderde dieren- zoo goed als 't menschenleven. Wat al vreedzame runderen en ander vee; wat al schapen vooral! — Om de handen van verbazing

in elkaâr te slaan. Wat toch juist voor deze diersoort zooveel penseelen in beweging gebracht mag hebben? En slechts op een van al die schapenstukken kwamen de afgebeelde dieren in een meer hartstochtelijke en ontroerde stemming voor; waarschijnlijk werd het daarom dan ook door de Commissie met den eerepenning begiftigd; zoolang wij niet op dit denkbeeld kwamen, bleef ons, gelijk velen, haar toekenning onverklaarbaar. Dezelfde hand had een hond en poes in strijd gepenseeld, een voortreffelijk stukjen, en mede een uitzondering, door zijn voorstelling van een hartstochtelijke gemoedstemming. O, gij groote diereschilders van vroeger, hoe zeer werd anders, voor kracht en bezieling, uw voorbeeld gemist, en hoe welkom ware eenig tegenwicht tegen al die lamlendigheid geweest!

In de geschiedschilderkunst hebben zich enkele tijden en scholen door de schadelijke werking van 't gipsmodel en een stijve nateekening gekenmerkt. Bij de nederlandsche *genre*-stukken brengt de overdrijving van het voorschrift der natuurwaarheid een beperking te weeg, bij de groote scholen van vroeger eeuw niet bekend. In deze werd ijverig gestudeerd; doch dan ging men er ook met vrije hand en zin te werk, en werd daardoor zooveel te stouter en krachtiger. Dat voorbeeld streve men weder na, en leere van de oude meesters alle eenzijdigen geestdoodenden arbeid mijden.

UITSLUITINGS-WOEDE.

Mijn oude vriend Dr. A. De Jager heeft in den *Taal- en Letterbode* (Bestelkantoor Verwijs en Cosijn) over „Eenige der nieuwste spelveranderingen" gehandeld. Voor zoo ver de spelling het kostuum der woorden is, kan het onderwerp niet vreemd aan dezen *Kunstbode* gerekend worden [1], die zich met de kunst (in den zin van s c h o o n e uitdrukking der menschelijke gewaarwordingen en voorstellingen), zonder willekeurige uitschifting van eenige harer openbaringen, vol ijver en hartlijkheid bezighoudt. Nochtans zal ik mij in den strijd van Dr. De Jager, met de redaktie van het Woordenboek, in den eigenlijken zin niet mengen; ik zal de geschilpunten in dezen *Kunstbode* niet uitvoerig bespreken. Ik ben blij dat mijn rotterdamsche vriend, nu iemant in het *Leeskabinet* een spellingsgrond heeft aangevoerd, dien ik reeds 33 jaar geleden met dezelfde voorbeelden in het licht heb gesteld, tot het inzicht der redelijkheid van dien grond gekomen is: de grond namelijk, dat behalve de afkomst der woorden ook de quantiteitsleer bij de spelling geraadpleegd moet worden. Men doet op dien grond wel, zoo door *komenij* als door *juwelier* te spellen. Eene *gt* in *nochtans* blijft mij onverduwbaar, als die geen gevolgen erken bij wechneming van oorzaken. Hoe komt de *t* in *nochtans*? Door de *ch*, die er aan voorafgaat. Neem die *ch* wech, — de *t* vervalt. *Nogtans* is te vergelijken bij de uitvoering van *Abaülino* zonder bandiet, een *civet de lièvre, sans lièvre*. Mij dunkt, met Dr. Jager, dat het voordeelig en redelijk is, bij verkleining van woorden, die op *de* uitgaan, de *d* te behouden. Prof. De Vries zegt dat het verkleinwoord van *stad* gemaakt is van *steê*, niet van *stede*, het verkleinwoord van *lade*, van *laâ*, van *zoode*, van *zoô*, van *roede*, van *roê*, en dat men derhalve schrijven moet: *steetje*, *laatje*, *roetje*. Die vergissing is onverklaarbaar. De oude vorm was *stedeken*, *roedeken*. Op allerlei wijzen is men tot verzachting van den uitgang *ken* gekomen. Luister naar de streekspraken en raadpleeg de geschriften (niet de gedrukte boeken) der XVIe en XVIIe Eeuw. Zoo zijn *stedeken* en *roedeken steedtjen* en *roedtjen* geworden. In Utrecht vraagt de bedelaar u een *centsjen* voor een *brôtsjen*, dat duidelijk op *centeken* en *broodeken* te-rug-wijst. De voornamen *Baerte*, *Nelle*, *Marije*, zijn zoo van *Baerteken*, *Nelleken*, *Marijken*, *Baertgen*, *Nelletgen*, *Marijtgen*, *Baartjen*, *Nelletjen*, *Marijtjen*, geworden. Men moest, ook voor de kennis der taal van 1600, wat meer handschriften, wat minder drukwerk lezen: want de aanmatigingen der letterzetters en het geweld hunner konventiën waren groot,... Maar, als ik zeg, ik wil hier over geene taalverschijnsels handelen, ik wil alleen nadrukkelijk opkomen tegen eene snorkende afwijzing buiten het gebied van hun *Taal en Letterbode*, onderteekend door de Heeren Verwijs en Cosijn.

Die Heeren schrijven bij het aangeduide stuk van Dr. De Jager de volgende noot:

„De Redactie plaats nevensgaand stuk van Dr. De Jager slechts bij wijze van uitzondering, daar zij den Bode ongaarne beschikbaar stelt voor het bespreken van spelquaesties. D e s p e l l i n g i s h a a r g e h e e l o n v e r s c h i l l i g; z i j k o e s t e r t e r g e e n d e m i n s t e b e l a n g s t e l l i n g v o o r. Jaren lang heeft men ten onzent bijna uitsluitend over de spelling gebeuzeld en daardoor alle ernstige studie der taal verwaarloosd. De spelling is voor haar niet meer dan eene m o d e z a a k, evenals de mode der kleeding aan verandering onderhevig. Is de mode te zeer verouderd, men wijzigt ze, en ze wordt gevolgd of niet, naar believen. Een spelmode te bespreken acht de Redactie even onbelangrijk als het fatsoen van een hoed, de snede van jas of broek tot onderwerp van discussie te maken: de Bode, dien zij uitgeeft, is geen modejournaal der spelling. Zoo zij met Dr. De Jager eene uitzondering heeft gemaakt is het alleen omdat zij den schijn van partijdigheid wilde vermijden. Zij wil gaarne een blijk geven, dat het haar, tevens deel uitmakende van de Redactie van het Woordenboek, niet te doen is om de discusie over spelquaesties te smoren, doch meent er te moeten bijvoegen dat voortaan in *haar* tijdschrift geene ruimte meer zal worden afgestaan voor dergelijke vertoogen".

Mij zijn de jarenreeksen niet bekend, waarin „men ten onzent bijna uitsluitend over de spelling gebeuzeld" heeft. Dat zeggen de Heeren dan ook maar zoo bij manier van spreken; om dat het toch wel in niemant op zal komen, de Redaktie van het groote Woordenboek te verdenken van de geschiedenis onzer taal niet op haar duimtjen te kennen. Maar ongemeen heeft mij de vergelijking vermaakt der nietswaardigheid van de spellingsvormen bij de nietswaardigheid der vormen van 's menschen uiterlijk toereeding. De Heeren vonden dan, zelve, ook de vergelijking zoo raak, dat zij haar in verscheidene

[1] Zeer zeker; de spelling is, in dit opzicht, een punt van wetenschappelijken kunstsmaak, en dat niet veronachtzaamd worden mag. Ik verheug mij daarom van harte in deze weêrspraak van den onbekookten uitval der leidsche spelling- en woordenboeksfirma, die 't niet genoeg schijnt, dat laatste te verbroddelen, en die nu ook de eerste nog meer in de war wil sturen, dan 't haar heer en meester reeds deed. Verg. voorts mijn eigen opmerkingen in 't *Schoolblad* van Dinsdag, 24 Nov. en 8 Dec. l.l. v. VL.

volzinnen ontwikkelden. Wel, wel, is *l'art somptuaire* zoo'n ellendig, onbeduidend studievak! Wat is het dan toch jammer, dat een genie en geleerde als Viollet-le-Duc de helft van zijn leven besteed heeft aan de geschiedenis van 't *Mobilier français*, waarbij de kleeding zeer op den voorgrond treedt. Misschien 10.000 teekeningen naar monumenten heeft de ongeëvenaarde teekenpen van dien aartskunstenaar (die de romans der middeleeuwen met vrij wat meer volledigheid tot in de minste onderdeelen ontleed heeft dan onze schoolmannen) aan de europeesche modezaak van de Ve tot de XVIe Eeuw gewijd. En dat is iets zoo onbeduidends! Hoe jammer dat Engelschen en Duitschers met stalen vlijt alles bij-eenbrengen wat de geschiedenis van het menschelijk kleed kan toelichten, en dat er duizenden domooren zijn, die de kostbare werken daaraan gewijd met goud betalen! Och, en als er aan de geschiedenis van kleeding, wapening, huisraad, enz. niet gelegen is, dan zal er ook wel niet gelegen zijn aan de geschiedenis der huizen. Dan moest men de geheele monumentale kunst maar op zij zetten. Als men eenmaal alle besef op dat gebied verloren zal hebben, zullen de Heeren Leidenaars zoo vele Hoogewoerdspoorten kunnen afbreken, als hun zelf maar zal behagen, en zal niemant er hen meer om lastig vallen.

Neen, de firma Verwijs en Cosijn heeft wel gelijk. Het eerste lid der firma heeft verleden jaar zeer terecht over de ellendige gothische architektuur geklaagd. Wat heeft men aan vormen? Vormen worden „gevolgd of niet, naar believen", en het is bloot toeval, dat zekere gelijktijdigheid van geboorte der vormen geleid heeft tot de gevolgtrekking, dat er bij vormen van een stelsel sprake zoû kunnen zijn. Ideën, als ze waar zijn, zijn mooi; maar vormen beduiden niets. Niet waar, beste Heeren?

J. A. A. Th.

AAN F. S. K.

Hoflijkheid beveelt een andwoord in de taal, ons toegericht:
'k Schrijf dus met een pen, getrokken uit den vleugel van den Geest,
Die uw vlotte brieftrochœn, waarde Effeska! heeft gedicht.
Bij 't Gautier-citaat, 'k erken 'et, ben ik niet exakt geweest:
In 't *Portail* des eersten bundels (de Komedie van de dood
En nog ander werk bevattend van den Turko-Spaanschen Rus,)
Spreekt hij, bij de zesde trede, die ons in den duistren schoot
Zijner krypta neêr zal voeren ('k heb 't nu nagezien) aldus:

> Ne trouve pas étrange, homme du monde, artiste,
> Qui que tu sois, de voir par un portail si triste
> S'ouvrir fatalement ce volume nouveau.
>
> Hélas! tout monument qui dresse au ciel son faîte,
> Enfonce autant les pieds qu'il élève la tête.
> Avant de s'élancer tout clocher est caveau.

'k Hoop, gij zult het mij vergeven, dat 'k den dichter, ú zoo waard,
Niet zoo zeer *auswendig lernte* dan 'k wellicht hem *knew by heart.*
't Beeld blijft eender, 't zij de dichter van een *kerk* of *toren* spreekt,
Die, in de aardsche nacht geworteld blij zijn top ten hemel steekt.

Nov. 74. J. A. Alb. Th.

EENE LUISTERRIJKE FEESTVIERING.

Een der laatste dagen van November werd te Leiden de vijf-en-twintigjarige gedachtenis gevierd van het belangrijke tijdstip, waarop de waardige opvolger van wijlen Matthijs Siegenbeek, Dr. Matthijs de Vries, het eerst den hoogen leerstoel te Groningen beklom. Geen wonder dat de dagbladen een en ander te melden hadden van 't geen bij die feestviering plaats greep; hoe hem o. a. eenige oudleerlingen, met zijn welbekenden handlanger voor 't Woordenboek Dr. Verwijs aan 't hoofd, met veel tact een beeldjen in 't klein van den steenen Maerlant te Damme vereerden, in 't jaar 1858 met dat op 't bossche Taalcongres bereidvaardig heropgedreunde *speech*-jen door hem ingewijd, en waarvan zij een *afzichtelijke* fotografie, met toepasselijk achterschrift, voor ieder hunner lieten maken. Wat echter de dagbladen niet hebben meêgedeeld, en hun waarschijnlijk, met de hem eigene bescheidenheid en warsheid van allen ijdelen ophef, door hem verzocht is liever maar niet te vermelden, is hetgeen ons een geloofwaardig ooggetuige zegt omtrent een paar bezendingen en geschenken, bij die gelegenheid tot hem gekomen. Bescheidenheid is goed voorzeker, doch men kan ook al te bescheiden zijn; en wij meenen daarom ook zonder gewetensbezwaar die van den hooggeleerden jubilaris in dezen te mogen weêrstreven, als wij hier met ingenomenheid van deze tot dusver verzwegen hulde gaan melding maken. Nadat namelijk die oud-leerlingen en een paar andere commissiën — uit professoren en studenten — het woord gevoerd hadden, werd er eene uit den leidschen gemeenteraad aangediend, om den feestvierenden hoogleeraar, bij deze uitgezochte gelegenheid, zijn hartgrondigen dank te brengen voor 't geen hij in 't belang der stedelijke geldmiddelen, door zijn even doeltreffend als geleerd advies, in de vraag van 't visscherij-recht der stad in wijlen de Haarlemmermeer verricht hàd. Wel veroorloofden, in spijt der daardoor verworven geldschat, stads tekortschietende penningen niet, den jubilaris een schitterend geschenk, als blijk van erkentelijke vereering, aan te bieden; te meer daar men nagenoeg alle poorten reeds te gelde had gemaakt, en de Morschpoort liever voor het feestmaal van 1875 besparen wou; doch een klein bewijs van dank meende men toch buiten deze vluchtige woorden te mogen geven, en bood hem daarom een fraai fotografisch portret, in vergulde lijst, van den man aan, dien hij bij die gelegenheid zoo volkomen verslagen had, Dr. Bakhuyzen van den Brink. Na deze aanbieding en de welsprekende beantwoording der gehouden toespraak, werd een tweede commissie aangediend, door Heeren uitgevers en inteekenaren van Het Woordenboek afgevaardigd. Deze, binnentredende, betuigde bij monde van een hunner, den hooggeleerden Redacteur van dat boek zijn bewonderenden dank voor de vaardigheid, waarmeê hij, in alle stilte, en zonder ooit in woord of schrift den minsten ophef of ook maar gewag daarvan te maken, dat reuzenwerk binnen zoo betrekkelijk weinig jaren voltooid had. „*Faire sans*

dire", zoo zeî de spreker — „wanneer 't ons veroorloofd is, in deze nederlandsche omgeving, deze fransche spreuk te bezigen; *faire sans dire* was steeds uwe leus, en daaraan toondet ge u ten volle getrouw. Vergun ons daarom ook, bij deze plechtige gelegenheid, ter herdenking van die voltooying, u niet eens anders, maar uw eigen edel beeld in zilver aan te bieden, staande — als eertijds op onze zilvermunt de nederlandsche maagd op haar Bijbel — met de eene hand op dat waarlijk weinig minder voortreffelijk boek geleund, terwijl de andere een banier zwaait met de straks genoemde leus tot opschrift: *faire sans dire.* Wij verhelen u daarbij reeds nu ons voornemen niet, aan dit zilveren eerebeeld een gouden toe te voegen, zoodra — en dat kan zeker niet lang meer duren — ook het tot dusver — ter wille van 't ander — gestaakte midden-nederlandsche Woordenboek gereed zal komen". Gaarne beloofde de jubilaris — en zijn beloften, men weet het, falen niet — dit laatste binnen luttel jaren gereed te hebben, ook zonder daarvoor die gouden vereering te verlangen, daar hij zich met de zilveren reeds ruim beloond achtte.

VOORTPLANTING VAN HET GELUID,

WAARGENOMEN BIJ ZWAAR MISTWEDER.

Mijn geachte vriend Richard Hol deed in der tijd in dezen Kunstbode de vraag: „is mist eene goede geleider voor het geluid?" en beriep zich in dat schrijven op een man van wetenschap die onvoorwaardelijk zou hebben verklaard van ja. Eenigen tijd daarna deed ik de belofte, weldra die niet onbelangrijke vraag te zullen oplossen, en nam inmiddels in de omstreken van Scheveningen bij dag en avond proeven op dat gebied, welker uitslag mij steeds deed blijken, dat mist en vochtige lucht *geene goede geleiders* waren voor de voortplanting, en vooral niet gelukkig werken op de helderheid van het geluid.

Eene toevallige doch hoogstbelangrijke waarneming, gedaan aan den mond van den Theems, heeft mij in staat gesteld, het navolgende in dezen meê te deelen. Saterdag nacht 21 Nov. l.l., bij helder maanlicht en kalme zee, ongeveer 10½ uur in den avond, deed zich eensklaps van de zij der engelsche kust eene mistlaag aan het oog voor, drijvende natuurlijk voor den wind af. Van de schepen, wier *consigne* luidt, zich bij 't passeeren in den avond of nacht, bij opkomende dikke lucht of mistlaag door stoomfluit, klokgelui, misthoorn, of vuurwapen te doen hooren, en waaraan in deze drukke vaart onder de engelsche kust stipt wordt beantwoord, kon men, zoo lang wij zelve nog niet met vele andere schepen in die vochtige luchtlaag gehuld waren, helder en op onbegrijpelijk verre afstanden, de verschillende tonen dier klokken en fluiten waarnemen. Nochtans duurde het niet lang, of werden die tonen al zwakker en matter. In den beginne van dit verschijnsel werd door mij, even als door den gezagvoerder van de boot, waarop ik mij bevond, de opmerking gemaakt: „het is als of onze medgezellen, inplaats van even als wij ten anker gegaan te zijn, zich verwijderen". Weldra echter kwam ik tot de overtuiging, dat dit toch het geval niet was. — Een engelsche kotter, die ons des Zondags morgens (circa 7 uur) op ruim 150 meters afstand ter zijde lag, had eene helder klinkende metaalklok aan boord, aangevende Re klein octaaf. Dien zelfden toon hadden wij reeds den vorigen nacht waargenomen, en door angst gedreven voor zijn klein en rank vaartuig luidde de man voortdurend. Het eenigsins opdunnend oogenblik van dien Zondag morgen hierboven genoemd gaf ons gelegenheid het vaartuig en den afstand op te nemen, liggende even als wij voor anker; op welk oogenblik zijne klok, even als alle andere ons omringende schepen, hare tonen helderder en sterker deed hooren. — Helaas! dit voor de bemanning en opvarenden verblijdend oogenblik was slechts van korten duur, en de lucht werd wederom zoodanig verdikt, dat men zijn eigen scheepslengte niet kon afzien, waarbij ook alle tonen en klanken wederom kleiner en matter werden. Toen eerst des maandags morgens, circa 9½ uur, de tonen van alle rondom ons gelegen schepen klankrijker en grooter werden, en eene merkbare luchtverdunning zich aan het oog voordeed, mocht ik hiermede den gezagvoerder geluk wenschen; hetwelk prompt uitkwam, want weldra klaarde de dikke luchtlaag op, en konden alle schepen onder zeil en onder stoom gaan. Dit natuurverschijnsel, en de opmerkingen daarbij gemaakt, gaven aanleiding, dat er op dien Zondag avond, toen 3 schepen elkander ter zijde waren gekropen, een allerbelangrijkst gesprek gevoerd werd tusschen drie oude zeerobben en den ondergeteekende, waarbij men tot het eenparig besluit kwam, dat bij vochtige en dikke lucht het geluid niet zoo ver gedragen wordt, en niet zoo helder klinkt als bij helder drooge en stille luchtlaag; doch dat het bij dikke vochtige lucht en zware mistlaag nauwkeuriger gehoord wordt, om de eenvoudige reden, dat bij dikke lucht en zware mist geheel de natuur als in een doodelijke slaap gehuld schijnt te zijn. Zelfs de ruwe zeeman luistert dan nauwkeuriger toe; eenige proeven werden dien avond op het dek dier drie schepen genomen met stoomfluit, roephoorn, misthoorn, bel, en vuurwapen, die allen dezelfde uitkomst opleverden. Opmerkelijk is het, dat voor de geleiding en voortbrenging van het geluid, den zeeman zoo hoogst onontbeerlijk, de instrumenten zonder onderscheid zoo onvolmaakt in hunne samenstelling zijn. Later wellicht meer hierover, alsmede de drooge, vochtige en natte toestanden van lucht in gehoor- of concert-zalen, en den staat en de werking der wanden of muren, op het timbre, de kracht en helderheid van het geluid.

London, 25 Nov. '74. L. J. LEFÊBRE.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Den 12en November l.l. is een nieuwe tentoonstelling in den *Cercle artistique et littéraire* te Brussel geopend; zij bestaat uit omstreeks 200 schilder- teeken- en graveerwerken van zijne leden; ook eenige stukken beeldhouw- en aardwerk.

Door de fransche Akademie van fraaie kunsten is een werk van den heer Georges Duplessis over de geschiedenis der fransche portretgraveerkunst, *l'Histoire de la gravure de portrait en France, depuis le XVIe. jusqu'à la fin du XVIIIe. siècle* bekroond. Veertien jaar vroeger was reeds hetzelfde met zijn *Histoire de la gravure en France* het geval geweest.

Door den beyerschen Landdag is besloten, uit de fransche oorlogsschatting twee miljoen guldens ten bate der kunst beschikbaar te stellen. Voor een half miljoen zal een Akademiegebouw worden opgericht, en de overige anderhalf op rente gezet worden. Een der afgevaardigden, pastoor Rustwurm, deed bij die gelegenheid een uitval tegen de eervolle nagedachtenis van Kaulbach, doch werd door den minister Von Lutz behoorlijk terecht gewezen.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem.

№. 24. 25 December 1874.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.— T. H. DE BEER.— MARCELLUS EMANTS.— J. G. FREDERIKS.— Dr. J. H. GALLÉE.— C. J. GONNET.— J. GOSSCHALK. — J. GRAM. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — R. HOL. — MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN.— J. PHILIP VAN DER KELLEN. — GERARD KELLER. — F. SMIT-KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.— A. S. KOK.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT.—Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. —Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. —Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

DE EENHEID IN OORSPRONG VAN NIJVERHEID EN KUNST.

Onder de dwaalbegrippen des tijds, die voor velen nog steeds als orakeltaal blijven dienst doen, behoort ook de valsche meening der bij uitstek praktische menschen, dat de kunst de *verbruikende*, de nijverheid de *voortbrengende* macht is der maatschappij, en deze *tegenstelling* (?) als van zelve tot zekere vijandschap tusschen gezegde machten moest leiden. Zie, zoo spreken de cijferaars en boekhouders, de kunst is 't middel om in den vorm van een „prachtig" gebouw, een „sierlijk" standbeeld, een „kostelijk" gedenkteeken, sommen te verkwisten, die door jarenlang zuinig overleg en berekende spaarzaamheid werden verworven. Is 't geen geld verspillen, als de „kunstliefhebber" voor ééne schilderij van dien of dezen „meester" zooveel guldens neêrtelt, dat men er een honderdtal arbeidersgezinnen levenslang brood meê zou kunnen verschaffen? En wat zijn dan toch de renten, die van 't kapitaal voor kunstliefhebberijen uitgeschoten worden ontvangen? Geeft niet het hechte pakhuis voor koloniale waren honderdmaal meer voordeel dan de schoonste zaal van 't kostbaarst museum? Heeft het kunststuk uit marmer gebeiteld meerdere waarde dan de afgietsels in gips of wasdeeg? Welnu, is 't dan wonder, dat de nijverheid vijandig tegenover de kunst staat? Heeft het voortbrengend kapitaal niet steeds strijd gevoerd tegen de bezittingen in de doode hand?

Het ligt niet in mijn plan de materialisten van deze soort te bestrijden. Zij zijn me òf te onwetend, òf te „chemisch-preparaatachtig". Wel opmerkelijk anders, terwijl in dezen tijd van ijzer en steenkolen de kunst achteruit wordt gezet, omdat men niet begrijpt, dat zij juist geboren is om de nijverheid eene hoogere wijding te geven, heeft men, in vroegere eeuwen, aan de kunst zijne brandoffers gebracht, en der nijverheid, den arbeid, de slavenplaats aangewezen. Of was niet, in de Oudheid, de tegenstelling tusschen nijverheid en kunst nog grooter dan in onze dagen? Werd de kunst niet afgebeeld door goden en halfgoden van de lieflijkste hoedanigheid, terwijl de nijverheid nauwelijks de plaats van dienares mocht bekleeden? En dit was niet slechts de meening van 't onbeschaafde volk, het was ook het oordeel der wijsgeeren en geschiedschrijvers uit den klassieken tijd. Ook zij dwingen ons met ijzeren noodzakelijkheid tot de meening, dat bij Grieken en Romeinen, als bij de Oostersche volken, kunst en nijverheid als onverzoenlijke vijandinnen werden beschouwd. De kunst was de edelste bloesem van den menschelijken geest, en verdiende als zoodanig de meest zorgvolle verpleging; de kunstenaar had dus 't recht door ieder te worden geëerd. Maar al wat arbeid was, de nijverheid in 't algemeen, moest beschouwd worden den mensch te vernederen, ja diende den slaven te worden overgelaten. Bij de Grieken was de kunst een deel geworden van 't eigen bestaan der natie, daar was ze in 't gansche volksleven als ingevlochten. De waarachtige kunstenaar was er de godsman; niet alleen werd hij door de Mæcenaten

ondersteund en geëerd, het gansche volk droeg hem op de handen. En bij de Romeinen, ofschoon zij reeds meer oog hadden voor de praktische belangen des levens, de stoffelijke behoeften en de voortbrengers dier behoeften; bij de Romeinen is toch ook het hoofddoel der grootste geesten in de verheerlijking door de kunst van den machtigen staat te zoeken. Stel daar nu tegenover de minachting voor den arbeid, voor de nijverheid. De kunst adelde den mensch, arbeid en nijverheid hadden hem verlaagd. Xenofon en Aristoteles spreken 't onverholen uit, dat het handwerk den mensch plaatst op 't standpunt van den slaaf. Niet anders 't oordeel des Romeins. Alleen die soort van nijverheid, welke door den adem der kunst was geheiligd, achtte hij zijner waardig. En natuurlijk, waar de arbeid is geteekend met het brandmerk der schande, daar heeft rijkdom, vermogen, slechts waarde voor hem, die het weet te gebruiken, en is weelde en verkwisting hooger in aanzien dan spaarzaamheid en zuinigheid. Wie ziet niet in, dat we langs dezen weg gekomen zijn tot minachting van de weleer gevierde? Naar de mate onze meeningen omtrent arbeid en nijverheid zijn verkeerd, is ook die omtrent de kunst veranderd. Thans is *voortbrenging* het wachtwoord, aan haar de eereplaats! Maar de kunst is de *verbruikende* macht, de *verspilster*, en die is in minachting.

We zeiden 't reeds: dit opstel werd niet geschreven om de valschheid der laatste stelling aan te toonen. Toch zal de lezer misschien niet zonder genoegen vernemen, dat de verdediging der kunst juist is gekomen van eene zijde, die alleen naar den kant der voortbrengende maatschappij verwijst. Eere aan den Hoogleeraar F. X. Neumann, den Weener „*national-ökonoom*", die 't voor de kunst heeft opgenomen. Prof. Neumann, wiens omvangrijke blik niet slechts den wereldhandel, de voortbrenging en 't wereldverkeer overziet [1]; die zich niet alleen bepaalt bij de *Vertheuerung der Lebensmittel*, maar ook een open oog heeft voor de „*Kunst in der Wirthschaft*", aan hem de eer! (Wien, 1873.) Van hem kunnen de ongeloovigen en de onwetenden op dit punt leeren, dat nijverheid en kunst geene vijandschap, maar innige vriendschap moeten sluiten. Trouwens, hoe zou 't ook anders mogen, daar beiden loten zijn van éénen stam. Dit te bewijzen, de eenheid in oorsprong van nijverheid en kunst nog eens onder de aandacht te brengen, is 't doel van dit opstel.

Een der eerste verschijnselen in 't leven des menschen is wel de zelfbewustheid, waarmeê hij de hem omgevende voortbrengselen der natuur tot eigen nut en gebruik aanwendt, en op die manier de meest grootsche gedaanteverwisselingen, metamorfozen in letterlijken zin, te voorschijn roept. De mensch, aldus handelende, beheerscht de natuur: hij maakt het *subjectieve objectief*. In den strijd om 't bestaan onderwerpen wij de natuurkrachten, en gebruiken ze tot eigen nut: planten, dieren en delfstoffen, ze moeten ons, ieder op hunne beurt of in vereeniging met elkaâr, van nut zijn. Deze *metamorfose* noemen we *nijverheid*.

Maar de mensch leeft niet bij brood alleen. Hij wil niet slechts wonen, maar hij streeft er ook naar, zijne woning, de plaats waar zijne woning staat evenzeer, in- en uitwendig te tooien, door vorm en kleur, door beeld en afbeelding. Hij heeft niet slechts de behoefte, zijn lichaam te kleeden, het te beschutten tegen allerlei schadelijke invloeden; hij wil 't ook versieren. Het is niet alleen zijne taak de dooden te begraven, hij wil hen ook door gedenkteeken en grafnaald de onsterfelijkheid meêdeelen. Het hoogste wezen, den God of de natuurwet, waaraan hij gelooft, onder den allesbeheerschenden invloed van wien hij leeft en sterft, hij wil hem of haar niet slechts zijne offeranden brengen, maar ook een tempel bouwen. En aldus wordt nog iets meer bevredigd dan zijne zinnelijke behoeften. Er is een denkbeeld, een uitvloeisel der geesteswerkzaamheid in beeld gebracht, eene gedachte heeft vorm gekregen. Deze *metamorfose* is de *kunst*. En in deze geloofsbelijdenis zijn beide waarheden „leerstukken uit noodzakelijkheid des middels".

Nijverheid en kunst hebben, gelijk uit deze beschouwing voortvloeit, denzelfden oorsprong, en die oorsprong is: de behoefte des menschen, om eerst zijn stoffelijk en terstond daarna zijn geestelijk bestaan, zijn *ethischen* zin, te verzekeren. In dien zin zijn nijverheid en kunst beiden natuurwet. Beiden ook streven naar 't zelfde doel: beheersching, macht over de natuur; de eerste is te vreden met de *bruikbaarheid*, de andere vraagt naar *schoonheid*. We zien alzoo in nijverheid en kunst twee ranken van denzelfden stam: de eene draagt sappige vruchten, terwijl de andere met de heerlijkste bloemen versierd is; maar beiden zijn ontsproten uit denzelfden wortel en op denzelfden grond: herschepping van de natuur door den mensch. En hierom is er dan ook in de geschiedenis der kunst geen twijfel meer, of overal, waar men de monumentale overblijfsels van ondergegane volken ontmoet, zal men zekere eenvormigheid, zekere grondvormen ontdekken, welke nu eens duidelijk en klaar, dan weer eenigszins veranderd en daardoor niet zoo terstond te herkennen, op een gelijken oorsprong wijzen. Natuurlijk, gezegde grondvormen en *typen* moeten verreweg ouder zijn dan de volkeren, van wier zelfstandige kunst de gedenkteekenen nog heden voorhanden zijn: zij doen ons de soort kennen, waaruit door voortdurende vervorming en afwijking die vormen zijn ontstaan, welke we nog heden zien bestaan of, om met Lübke [1] te spreken: „die Zeit dieses Entstehens (der Kunst) ist also ebenso unbestimmt, wie der Ort. Für das eine Volk hat die Geburtsstunde der Kunst vor Jahrtausenden geschlagen, für das andre ist sie noch nicht gekommen. Nur so viel ist gewiss, dass in den ersten Regungen des Triebes zur Kunst, unter allen Zonen wie zu allen Zeiten, eine merkwürdige Uebereinstimmung beobachtet wird. Es ist die ursprüngliche Universalsprache der Menschheit, deren Spuren wie auf den Inseln der Südsee, wie an den Gestaden des Mississippi, bei den alten Kelten und Skandinaviern, wie bei den Helden Homers und im Innern Asiens begegnen; nur kommt diese Sprache nicht über das erste Stammeln hinaus. Der Mensch liegt noch zu sehr in den Fesseln der umgebenden Natur, wagt noch zu wenig über ihre nächsten Bedingungen hinauszugehen, als dass er sich zu Gebilden von individueller Freiheit erheben könnte".

Maar we behoeven niet eens in 't afgetrokkene te blijven redeneeren om de eenheid in oorsprong van nijverheid en kunst aan te toonen. Het leven der volken geeft ons de daadwerkelijke bewijzen

[1] F. X. Neumann, *Welthandel, Production und Verkehrsmittel* in Behms Geog. Jahrbuch.

[1] *Dr. W. Lübke, Grundriss der Kunstgeschichte*, 5de druk, bladz. 1 en 2.

voor gezegde stelling gaarne aan de hand. De geschiedenis der kunst en der beschaving bevatten voorbeelden te over, waaraan ze getoetst worden kan. 't Eerste wat de mensch in zijn strijd om 't bestaan wel heeft noodig gehad is het *werktuig*. En nu zijn de werktuigen van de volken, welke op den eersten trap van ontwikkeling staan, natuurvoortbrengselen, welke zij slechts weinig vervormden. Een kantige steen was voldoende, om de harde schalen van noten en vruchten te verbreken. Maar als de slag heftig moest zijn, dan bezeerde het werktuig zijn meester. Geen nood: gelijk de boom zijne wortels in den grond plant, zoo plaatst de mensch den kantigen steen in een handvatsel en de bijl is gereed. De dierenwereld is daar om den mensch te leeren, hoe 't gebit dienst doet tot scheuren en kneuzen; tanden van steensplinters, doorns, zij kunnen baat brengen. De veerkrachtige tak en de taaie pees worden grondstof voor den boog, waarvan hij de pijlen met steenen punten op zijne prooi afzenden kan. Op de oorspronkelijke enkelvoudige werktuigen volgen welhaast de samengestelde: naald, zaag, sikkel, enz. enz. die, vereenigd, eene *machine* zullen worden. Maar de eerste leermeesteres is en blijft de natuur.

En thans de gelijksoortige oorsprong der kunst! Onder de verschillende voortbrengselen der nijverheid zijn er twee soorten, waarbij 't streven naar *bruikbaarheid* en *schoonheid* min of meer gelijkelijk zichtbaar is: de weef-kunst en de *ceramiek!* Uit de eerste hebben alle andere kunsten, de ceramiek niet uitgezonderd, hare *typen* en *symbolen* genomen; als oorspronkelijke kunst is ze dus bovenal leerrijk. Hier nu is de oudste kunstvorm louter getrouwe nabootsing der natuur: de blader-krans, die zoowel bij de Egyptenaren als bij de Grieken wel de meeste aanwending heeft gehad. Van de *corona* kwam de ornamentale omlijsting naar boven, gelijk de begrenzing naar beneden tot de zuilenschacht leidde, en uit de vereeniging waarvan in later tijd de schoonste verbindingen van eierstaf en parelsnoer ontstonden. Gelijksoortige, met de oudste nijverheid samenhangende, nabootsingen en vervormingen der natuur zien we ook in de eerste bekleedingen der vloeren, in de versieringen der wapens, gereedschappen en werktuigen. Veel van wat ons de Assyriërs, de Helenen, Etruriërs en Romeinen hebben nagelaten op 't gebied der kunst is als 't ware onmiddelijke nabootsing der natuur. Bij de Assyriërs heeft de zoogenaamde heilige boom de menigvuldigste nabootsing gevonden; de pilaren van altaren, tafels enz. zijn klaarblijkelijk gevormd naar den stam van dien boom met zijn warrelnet van uitspruitsels, welke den krulvorm hebben. In lateren tijd is de Assyrische kunstnabootsing der dierenwereld in wonderdieren van allerlei soort ontaard.

Niet minder wijzen ook de oudste gedenkteekenen op graven enz., hoe zij aan de natuur zijn ontleend. Zoo b.v. is de zuilenvorm op 't graf van Beni-Hassa (Lübke, Kunstgeschichte, I, Seite 16, geeft daarvan eene afbeelding) eene nabootsing van vier verbonden plantstengels, het kapiteel van Karnak (Lübke, Seite 21) eene wijd geopende kelk van de lotusbloem.

Maar ook op andere wegen ontmoeten we de bronnen, waar de beide levensstroomen van den persoonlijken menschengeest in de natuur haren oorsprong nemen. De hoogere eenheid van nijverheid en kunst volgt namelijk almede uit de overeenkomst der voorwaarden van haar ontstaan en bloei. De menschelijke nijverheid heeft zich, gelijk de wetenschap leert, eerst in den loop van duizenden jaren van de oorspronkelijke en rechtstreeksche afhankelijkheid der natuur opgewerkt tot haar tegenwoordige onafhankelijke plaats. Even historisch is 't ook, dat er eene reeks van eeuwen noodig is geweest om den arbeid vrij te maken, om de nijverheid tot waardeering te brengen. En niet anders was 't met de kunst. We beweren niet, dat de ontwikkelingsgang van kunst en volksnijverheid volkomen gelijken tred houden, maar achten het boven twijfel, dat èn kunst èn nijverheid door dezelfde oorzaken werden wakker geroepen.

Gelijk de nijverheid eerst dan kan opkomen en bloeyen als de bevolking in talrijke menigte bij één woont, en in weêrkeerige verbinding der *individuen* baat vindt; gelijk verdeeling van arbeid, verwiseling van voortgebrachte goederen den bloei dier nijverheid verhoogt; gelijk eerst tengevolge der dichte bevolking in zekere streek de mogelijkheid wordt geboren dat een gedeelte der menschen zich van zuiver werktuiglijken arbeid onthoudt, om zich aan de ontwikkeling des geestes, aan uitvindingen, aan wetenschappen te wijden — zoo is 't ook met de kunst. De vrijwording der arbeidskrachten is de eerste schrede tot hoogere beschaving, ook voor haar. En natuurlijk, daar moest eene groote vruchtbaarheid van den bodem, een rijke plantengroei zijn, om den mensch van voor eeuwen zoo spoedig en zoo veelvuldige middelen tot zijn bestaan te verschaffen, dat hem voldoende tijd over bleef om aan de ontwikkeling zijns geestes te arbeiden. Op die manier worden dan ook de vruchtbaarste deelen van Azië en Afrika de oudste zetels van rijkdom en beschaving. Er bestaat eene nieuwe onderstelling in de dieren- en plantengeografie, die zegt, dat op de plaats van den tegenwoordigen Indischen Oceaan weleer een vast land is geweest, dat zich van de Soenda-eilanden langs Zuid-Azië tot aan Afrika's Oostkust uitstrekte. Op dit voormalig vasteland, dat de Engelschman Sclater om het menigvuldig voorkomen der halfapen *Lemuria* wenscht te noemen, zou de wieg van 't menschengeslacht, het „Paradijs" moeten geplaatst worden. Het lag in de onmiddellijke nabijheid en stond in betrekking met de latere beschaafde staten van Azië en Afrika. Er was overvloed van middelen voor 't stoffelijk bestaan des menschen, en 't werd aldus eene geschikte plaats voor nijverheid en kunst. En nu waren Middel-Azië, Indië en Egypte al spoedig zeer dicht bevolkt, omdat de gemakkelijk en overvloedig te verkrijgen natuurvoortbrengselen de bevolking tot zich noodigden.

Op gelijke wijze was *Mexico* 't uitverkoren gedeelte van *Amerika*. En wat blijkt nu verder? Geen waarschijnlijker streek voor de eerste menschelijke nijverheid en kunst dan 't zuidelijke dal van den Eufraat. Op die plaatsen der aarde, waar de sagen de eerste staten plaatsen, waar de eerste beschaafde volken hunne blijvende woonplaatsen hebben, daar zijn ook de eerste levensteekenen der kunst. In de vruchtbare Nijlvlakte de Pyramiden van Memfis. Natuurlijk: hier waren de noodige arbeidskrachten tot zulke bouwwerken vrijgeworden. Herodotus en Diodorus Siculus verhalen, dat 2000 man drie jaren lang bezig waren, om een enkelen steen van Elefantine naar Saïs te sleepen, en dat de bouw van éëne pyramide 360.000 menschen gedurende twintig jaren

aan 't werk hield. Thans naar Middel-Azië. De bouwwerken van Babylon, de paleizen der Assyriërs, wier beeld- en loofwerk zoo zeer worden geroemd, de ruïnen van Persepolis, wat zijn ze anders dan de stomme getuigen van den weelderigsten kunstzin, om van de tempels der oude Indiërs niet eens te gewagen. En wie weet niet, dat de tempels in Mexico, in 't rijk der Inka's, voor ons Amerika dezelfde zaak bepleiten? Als dit opstel niet reeds zoo uitgebreid was geworden, zou ik ook hier gaarne wat uitvoeriger zijn, te meer daar mij hiertoe twee uitmuntende opstellen van Dr. Adolf Bastian ten dienste staan [1]. Genoeg echter voor dezen keer. Als 't mij gelukt is, op 't voetspoor van Prof. Neumann, iets te hebben bijgedragen, om de eenheid in oorsprong van nijverheid en kunst aan te wijzen, dan is deze studie niet vruchteloos; want zij zou 't hare kunnen doen om den zusterband nader toe te halen, die twee loten van één stam behoort te verbinden.

Zieriksee, 28 October '74. A. W. STELLWAGEN.

1 *Dr. Adolf Bastian*, „Die Reste des Incareiches in Peru" en „Die mexicanische Vorgeschichte". Twee voordrachten, door den schrijver gehouden in de „Vereeniging voor Kunst" te Bremen.

BUSKEN HUETS GUNSTIGE MEENING OMTRENT STELLA'S MISLUKT TOONEELSTUK.

Niet onvermakelijk is het, in Huets *Dagblad* van 16 October l.l., de volgende, uit zijne pen zeker vrij verrassende denkbeelden omtrent het *welslagen* van Stella's gevallen spektakelstuk te lezen. Hij kan daar alleen toe gekomen zijn door die hem kennelijk aangeboren zucht tot weêrspraak, dat Koentjen-contrarie spelen, dat hem te dikwerf in zijn scherpzinnige betoogen vervoert; dat hem ook, na eerst Bilderdijk, als mensch en dichter beide, in arren moede meêdoogloos verlaagd te hebben, later bewoog, een ander, die een bijdrage tot 's mans *onpartijdige* karakterbeschouwing zocht te leveren, daarover hard te vallen en te kapittelen; dat hem verder onmiddelijk de pen deed opvatten, om, tegen alle gezond verstand en de baarblijkelijke waarheid in, Onno Zwier van onnatuurlijk wanbedrijf te betichten, zoodra een ander zijn blijkbare onschuld aantoont; en dat hem ook thans, zoo 't schijnt, weêr tot tegenspraak drijft, om — door de uitkomst zelf gelogenstraft te worden. Zie hier de bedoelde woorden:

„De Heer V. Vl. (zie Kunstbode No. 16) is van oordeel, dat Mej. Kruseman, hoe loffelijk ook haar voornemen zij, zich aan het tooneel te gaan wijden, verkeerd handelt door in het uit haar eigen roman getrokken drama de hoofdrol te willen vervullen. Wij daarentegen *gelooven*, dat, wanneer men vergeet op welke wijze en met welke pretensies de roman ter wereld kwam, *het zeer wel mogelijk is*, *met behulp van dezen*, *een aangrijpend tooneelstuk samen te stellen.* Bovenal gelooven wij, dat *het stuk te redden is en een* WELDADIGEN *invloed kan uitoefenen*, indien Mej. Kruseman beantwoordt aan de hooge verwachting, die men van haar talent als *artiste dramatique* koestert. Aan het tooneel stelt men geheel andere eischen dan aan een boek; en dezelfde denkbeelden, die onverdragelijk schijnen, wanneer men ze alleen in drukletters voor zich ziet, kunnen, wanneer zij in welluidende taal belichaamd optreden, medeslepen en bezielen. Het tooneel is geen collegie-kamer" — een roman of ander kunstgewrocht evenmin, zoover ik weet, en de gansche tegenstelling gaat dus in 't minst niet op — „waar men onderwijs geeft in gezonde begrippen, maar een plaats, waar men zoo mogelijk *sterke indrukken* komt ontvangen" (niet het *frapper juste*, maar het *frapper fort* schijnt dus de leus van deze tooneelkritiek; arme tooneelkunst!) „*krachtig te zijn* is de *eerste* voorwaarde, waaraan een tooneelvertooning moet voldoen; en eerst daarna kan er spraak van wezen, het weelderige te besnoeyen, het ongezonde te versterken, den standaard van pathos of humor te verhoogen".

Waartoe zich iemand alleen door jacht op wonderspreuken en tegenspraak al niet laat brengen! Intusschen heeft nu, bij de opvoering, het „ongezonde, weelderige pathos" van 't „krachtige" stuk ook van zijn kant al het onhoudbare dezer fraaye stellingen reeds bewezen.

STELLA EN DE SCHOUWSPEELKUNST.

„Met een moed, die eerbeid afdwingt" — zegt Mr. van Hall in zijn *Tooneelkritiek* „heeft zich (in Mej. Kruseman) een dochter van goeden huize, een vrouw van beschaving en ontwikkeling, op de planken gewaagd", en hij meent aan dit feit een groote beteekenis te mogen hechten. Laten wij dien „eerbeid" daar, omdat bij de bedoelde jonge dochter zeker de zucht vertooning te maken, die in al haar doen en laten zoo kennelijk aan den dag treedt, geen geringe rol ook in deze omstandigheid zal gespeeld hebben, dan is het feit zeker opmerkenswaard. Het vooroordeel, dat de schouwspeelkunst als minder verheven beroep beschouwt, en er daarom spruiten van deftigen huize voortdurend zich ongaarne aan zou zien wijden is nog maar al te algemeen; en wie dus het ijs in dezen wilde breken, en er in spijt van dien, toe overgaan, zou geen kleinen dienst aan die kunst, en haar heilzamen invloed op volksbeschaving en ontwikkeling bewijzen. Een tweede vraag echter is, in hoeverre juffr. Kruseman in haar tot dusverre aangenomen, minder innemende en aanlokkelijke wijs van openbare optreding, in staat zou zijn, andere jonge dochters van gelijke herkomst en beschaving tot navolging aan te sporen. Wij hopen daarom dat, ook al ware 't niet op haar voorgang, anderen zich uit eigen aandrift genoopt zullen vinden, dat vooroordeel door hun of hunner kinderen voorbeeld te bestrijden. De pas gevestigde Tooneelschool biedt hun een welkome gelegenheid aan, zich van den aanvang af onder deftige leiding te vormen. Wat echter, om op juffr. Kruseman terug te komen, haar optreden op de planken betreft, Mr. Van Hall verheelt zijn vrees niet; dat zij wellicht door „kabaal, door voorbarige veroordeeling, door gebrek aan waardeering" gedwongen zou kunnen worden „het bij haar eerste poging te laten". Even als hij zouden ook wij dat betreuren, doch meenen dat minder te moeten aannemen, omdat zij — naar wij hopen — zelve wel inzien zal, dat het alleen aan haar zelve, en haar doordrijven der opvoering van haar eigen stuk, te wijten is, wanneer zij een minder gunstigen indruk gemaakt heeft, dan haar erkende tooneelaanleg anders had kunnen doen wachten. Bij haar, niet bij 't Publiek of de Kritiek, ligt de schuld, zoo men met haar stuk ook haar *spel* minder toegejuicht en geprezen heeft. Zij heeft thans slechts te doen, wat ze

onmiddelijk had moeten verrichten, in een of ander tooneelstuk van blijvende waarde — stel *de Vorstenschool*, zoo deze zich voor een vertooning pasklaar laat maken [1] — in een haar welkome en passende rol op te treden. Zoo zal zij het best weêr goed kunnen maken, wat zij tot dusver bedorven heeft, en, blijft zij zich met goeden uitslag aan de schouwspeelkunst wijden, van gunstigen invloed op de toekomst dier kunst hier te lande en haar beoefening worden.

EEN GEDENKWAARDIGE CATALOGUS.

„Catalogique ou Catalogue historique, — philosophique, — physiologique, — poëtique, — æsthetique, — satirique, suivant l'invention (non brevetée a.g.d.g.) de Messieurs van P—m et S—n".

„(Ce catalogue peut presque servir de resumé risible de tous les autres, déjà parus. Les acquéreurs seront tenus — — — de payer, qu'ils aient été vus ou non. [2]

De man, die de geniale gedachte koesterde en grootbracht, om een speeldoos zoodanig aan de zitting van een stoel te verbinden, dat zij — bij 't daarop plaats nemen — haar hartverkwikkend glasachtig getjingel doet hooren, heeft ongetwijfeld de menschheid zeer aan zich verplicht. Welk een poëtizeering van het prozaïsche gaan zitten! Bij het rust nemen, zelfs vóórdat men de beenen heeft kunnen uitstrekken, vóórdat men de armen welgevallig heeft kunnen samenvouwen, vóórdat men het hoofd behagelijk heeft kunnen achterwaarts bewegen, hulde te moeten brengen aan de voortreffelijkste der kunsten — werkelijk die opvatting is grootsch! Nog meer dank, dan dien man, zijn wij den heeren Van Pappelendam en Schouten (Oudemanhuispoort B. 106) schuldig voor hun onovertroffen werk.

Wij zijn gewend, dat catalogi drooge opsommingen vormen, waarvan de dito's en de sterretjes hun weg hebben gevonden, ver buiten de grenzen der verkooplocalen; een auctionator, die het hart op de rechte plaats draagt, moet het stellig leed doen, dat hij al de aardigheden, daardoor in het leven geroepen, niet onder den hamer kan brengen.

Wij zijn verder gewend aan geïllustreerde catalogi, waarin min of meer gelukte gravures ons het schilderij, ten verkoop aangeboden, voor den geest roepen.

Wij hebben ten slotte beschrijvende catalogi, die, kort en kernachtig, zonder zweem van pretentie of zonder een oordeel te vellen, slechts in woorden het schilderij, het voorwerp omzetten.

Al die soorten schijnen echter uitgeput: het vindingrijke brein der heeren van Pappelendam en Schouten (Oudemanhuispoort B. 106) is het mogen gelukken een nieuw genre te bedenken, waaraan ik, om aan geen der hoedanigheden te kort te doen, zou voorstellen den naam te geven van „catalogue historique philosophique" — enz. zooals de titel luidt.

Physiologisch is de catalogus om de volgende meesterlijke beschrijving eener schilderij van Bakalowiez:

„Dans un appartement deux jeunes filles, s'entretiennent de la nouvelle acquisition d'un pigeon, que *l'une d'elles vient de faire*".

O Darwin, gij zijt overtroffen! Aan de hand der Heeren van Pappelendam en Schouten constateeren wij stellig een der merkwaardigste feiten, bij de moderne natuurwetenschap bekend.

Bij de vermelding van een schilderij van *Achenbach* heet het: „c'est la mer, dans toute sa vérité poétique: ciel nuagé mais lumineux".

Welk een climax, welk een poëzie! De lucht is bewolkt. Ziedaar de waarheid. Zij is helder, ziedaar de poëzie!

En als wij bij *Waldorp* lezen: „le peintre s'est *érigé* ici en historien. Ce *petit* tableau d'un *grand* mérite nous fait regretter la perte des bonnes traditions dans l'art de peindre les marines" — welk een vlijmende kritiek aan 't adres van een Mesdag, een Heemskerk van Beest, en welk een zeggingskracht in de tegenstelling van het *kleine* schilderij met de *groote* verdiensten!

Dit alles zijn kalme staaltjes. Maar weldra weêrhouden onze beide poëten zich niet meer. Twee schilderijen van Koekoek stemmen hen tot een hymne, ja — (als wij niet met een paar doodfatsoenlijke Amsterdammers te doen hadden) — zouden wij zeggen tot een dithyrambe.

Na een sierlijke omschrijving zeggen zij: „Ce peu de mots donnent la déscription vulgaire du tableau. Faut il louer — faut il s'extasier", roepen zij vol vuur uit.

En wel eenigsins gepiqueerd, dat zij op die vragen geen voldoend antwoord bekwamen, is ons paar een weinig kribbig geworden. Bij 't volgend schilderij van dien meester vindt men den klinkenden volzin:

„Et tous les deux laissent bien loin le would-be-réalisme, dont bon nombre d'artistes de nos jours abusent sans aucun succès réel".

Terug gij phalanx, die zich realisten noemt: Courbet! Allebé, Des Camps, Israëls, wie gij verder zijn moogt! De heeren Van Pappelendam (Oudemanhuispoort B 106) en Schouten hebben gesproken. Gij en hebt „aucun succès réel": gij zijt „non arrivés". Van uit de Oudemanhuispoort komt die waarschuwende stem tot u, welmeenend, vaderlijk. Met een bloedend hart wordt zij u toegediend! Richt u daarnaar.

Wij zullen geen gezicht trekken, *zelfs geen lachend*, bij al de *compositions de deux ou de trois figures*, die de catalogus opsomt, maar onmiddelijk overgaan tot de schitterendste bladzijde, de vermelding van Calame.

„Rien de douteux dans cette toile: tout a été peint avec une puissante brosse, selon la conviction sure de la nature, que le peintre *doit avoir eue devant lui*". Eerst wordt het doek onderzocht, dan het penseel, eindelijk wroet men in de ingewanden van den schilder, om ten slotte met het verhaal te eindigen, dat Calame—Orpheus ver achter zich latende — de gansche natuur dwong, bij hem in 't atelier te verschijnen.

Slechts noode eindig ik. Gaarne had ik nog hulde gebracht aan de geographische kennis onzer twee kunstauctionarissen, waar zij bij Tarquet zeggen, hoe kooplieden, devant une portique d'architecture (!) mauresque, s'occupent de leurs métiers, et offrent des légumes aux passants", met een mildheid, die slechts door zulke poëten kan gevoeld worden; — maar ik meen met het bovenstaande genoegzaam aangetoond te hebben, welk een meesterstuk wij in dien *Catalogique* (zooals de ontwerpers hem noemen) hebben, die werkelijk al de vroegere der firma in de schaduw stelt.

[1] Dat *zeer* de vraag zal zijn, daar het meer een staatkundig-maatschappelijke zedepreek in losse dramatische tafereelen, dan een eigentlijk tooneelstuk is.

[2] Aanhalingen uit den Catalogus.

Het is een troost voor ons, dat de schilderijen, snood door den eigenaar opgegeven (*délaissés* zegt de Cat.) in de Oudemanhuispoort een goed onderkomen hebben gevonden. En ons nationaal gevoel wordt niet weinig gestreeld door de gedachte, dat die weldaad niet binnen de enge grenzen van ons vaderland verborgen blijft, maar dat zij, op de vleugelen der Fransche taal, in geheel Europa, bekend zal worden, tevens als getuigenis van een zeldzame trap van ontwikkeling, geboren uit de samensmelting van koopmansgenie en kunstkritiek.

Amsterdam, 10 Dec. 1874. I. G.

DRIE PRENTWERKEN.

In driederlei trant van bewerking ligt een trits prentwerken voor ons, die elk voor zich de opmerkzaamheid verdienen. In keurigen kleurdruk de aangenaam berijmde geschiedenis van 't moederlooze Heintjen, door den kunstenaar, wiens begaafde hand de verschillende tafreelen ook in waterverf teekende en in kleurdruk terug gaf, Mari ten Kate [1]. In bijgewerkte etsen van Kaisers hand de eerste aflevering der meesterstukken uit de wereldberoemde verzameling Six [2]. In steendrukken van C. C. A. Last de jongste bundel schetsen uit de Studentenwereld van den kunstvaardigen dilettant Verhuell [3]. Leerrijk wordt ons in de eerste in Heintjes geschiedenis geschetst, hoe 't kwaad dat zij bedreef zijn eigen straf met zich bracht, en dit in een zevental met zorg bewerkte en weelderig uitgegeven prentverbeeldingen voor 't oog vertoond. Dat de een van deze de andere in kunstschoon overtreft, ze niet allen, en op allen niet alles, even uitstekend heeten mag, spreekt van zelf; het geheel echter maakt een welgevalligen indruk. Het aantrekkelijkst doen zich het landschapjen met den begrafenisstoet, de teekening van 't overleggende Heintje, dat zoo verraderlijk den moord van 't lustig op zijn hok kraayende haantjen overlegt, en die van 't zelfde meisjen in haar moorddadige hanenjacht, in haar welverdiende teleurstelling den volgenden ochtend na 't wegrijden van den plezierwagen, en in haar berouwvolle verwachting van den wagen bij den terugkeer, voor:

...hoor, daar kraakt
Een wagen over 't zand! Ze ontwaakt,
Zij ijlt haar vader te gemoet,
Zij valt al snikkend hem te voet:

„Och, vader!" krijt ze, „och", vergeef,
Dat ik zoo schandlijk zwaar misdreef!
Ik heb ons haantje dood geplaagd,
Ik heb het in de sloot gejaagd!

Maar sedert dat onzalig uur
Had mijn geweten rust noch duur;
Ik heb gelogen bovendien...
Ik durf u niet in de oogen zien!" —

Het tweede prentwerk geeft ons in dit eerste zestal platen Rembrandts Burgemeester Six en zijne moeder, Van Ostade's Boerenhuisgezin, Dow's Fruitverkoopster, Terburg's Muziceerend paar, en Vermeers Melkschenkster te zien, terwijl het in een achttal bladzijden druks de familje Six en haar kunstverzameling, en den Burgemeester en zijne moeder bespreekt, om de verdere platen zeker in de volgende bladzijden te behandelen. De eerste Six, die zijn calvinistische huisgoden naar den Amstel overbracht, was de in 1585 uit het spaansch gebleven Sint Omer geweken Charles, die zich op de Nieuwerzijds-Achterburgwal als karmozijnverver kwam vestigen. Zijn toenmaals tien jarige zoon Jean trouwde met de door Vondel bezongen, door Rembrandt geschilderde Anna Wymer, die in 1612 na den dood van haar man, den welbekenden burgemeester het leven schonk, even als zij, door Rembrandts penseel voor de vergetelheid bewaard. Van de verdere schilder- en kunstwerken door hem en zijn nakroost, in de 17e eeuw uit Italië bijeengebracht, schijnt in de tegenwoordige verzameling luttel meer over, en deze haar bestaan vooral aan den kunstzin van Hendrik Six van Hillegom te danken, die door zijn huwelijk met Pieter van Winters dochter, Lucretia Johanna, daar de beste gelegenheid toe had. De oude heer van Winter, zelf een groot kunstkenner en liefhebber, liet bij zijn afsterven aan Mevr. Six en hare zuster Van Loon elk voor de helft zijn schilderijen na, en lieten nu de eerste en haar man, gelijk vervolgens beider zonen, de tegenwoordige eigenaars niet af, telkens als de omstandigheden 't maar meêbrachten, het aantal daarvan uit te breiden, zoodat het ruime huis op de Heerengracht een ware schatkamer van hollandsche en andere kunstgeworden is. Twee der hoofdsieraden daaronder zijn ongetwijfeld de burgemeester en zijn moeder; doch wie, die ze, na hun herhaalde openbare tentoonstelling, niet kent? „Uren lang", gelijk Kaiser 't in zijn toelichtende woorden zegt, „zou men wenschen voor de beeldtenis der kloeke en beminlijke vrouw te vertoeven; en als men de oogen van haar wendt, is het alsof men afscheid nam van een dierbaar geworden oude vriendin. Hoe schoon is de kunst, die zoo tot de ziel kon spreken! De tooverkracht van 't penseel is hier ten toppunt gevoerd. Uitdrukking, kleur, teekening, harmonie van licht en bruin bij een verrassenden eenvoud, dringen onbepaald bewondering af voor den kunstenaar, die zoo iets wist voort te brengen". Des te moeielijker, om er ook maar eenigsins den indruk van weêr te geven. —„Men kent de zoon uit moeders oog" zong Vondel van den burgemeester; doch welk een verschil in schildertrant, bij een gelijke hoogte van kunstschoon, tusschen zijn portret en dat zijner moeder! In de gravure van den Heer Kaiser voldoet echter het eerste veel meer dan het laatste. Van de vier overige stukken zijn die van Dow en Vermeer het best weêrgegeven; het minst gelukkig van de zes doet zich de Terburg voor.

Het derde prentwerk kenmerkt zich door al de eigenaardigheden, die de teekenstift van den bewerker van ouds onderscheiden. Ook hier geeft hij ons weder indrukken en schetsen van het leidsche Studentenleven, met korte veelal puntige en schertsende bijschriften toegelicht. De steendruk wint niet door zijn lichtbruinen, gelen, en grauwen tint, en de uitvoering kon in dit op-zicht zeker wel wat fraayer en fijner. Doch 't werk is niet in dezelfde mate, als beide vorige, een uitgave van weelde, en wie nog de oude ingenomenheid met Verhuells opvatting en voorstelling van 't studentenleven en zijn herinneringen daaruit koestert, zal ook deze schetsen zeker met genoegen doorloopen.

[1] *Zonder Moeder. Aquarellen naar teekeningen van Mari ten Kate*, met bijschrift van den Teekenaar; Zwolle, H. C. Dröse.

[2] *De Hollandsche School uit de Kunstverzameling der H.H. Six.* Album van 50 der voornaamste schilderijen gegraveerd en toegelicht door J. W. Kaiser. Nijmegen en Amsterdam, 1e. aflevering.

[3] *Jeugd, Studentenschetsen, geteekend door* A. V. H. *op steen gebracht door* C. C. A. Last. Te Arnhem, bij P. Gouda Quint, firma Is. An. Nyhoff en Zoon.

DE VLEESCHHAL TE ROTTERDAM.

In de zitting van den rotterdamschen Gemeenteraad van 3 December j. l. is hoofdzakelijk besproken het sedert lang hangende vraagpunt van de verbouwing der Vleeschhal aan de gedempte Botersloot. Met een kleine meerderheid werd een beslissing genomen tegen het advies der rijksadvizeurs voor schoone kunsten, die hadden voorgesteld óf den voorgevel te behouden óf de hal in den stijl der 17e eeuw te herbouwen. Volgens de bij den raad ingediende en nu vastgestelde plannen zal daarentegen het gebouw in zoogenaamden *modernen stijl* worden opgetrokken. Zoo als men licht kan begrijpen, wordt over het algemeen dit besluit met leedwezen vernomen; moeielijk laat het zich verklaren, dat de rotterdamsche regeering tot een dusdanig besluit gekomen is, daar zij anders waarlijk vrij wat voor de kunst over heeft, getuige haar voortdurende zorg voor de keurige en uitmuntende verzameling in het „Boymanshuis”. Geenzins zou het mij echter bevreemden, zoo een verzoekschrift tot behoud door kunstminnende Rotterdammers werd ingediend, dat alsdan den raad kon noopen op het genomen besluit zal terugkomen.

Meer dan eens heb ik met genoegen stil gestaan voor dat belangrijk en belangwekkend gebouw, dat bij herstelling in *goeden stijl* een sieraad voor de stad kan zijn. In dit geval mag niets onbeproefd blijven, om zoo iets goeds te behouden, daar met den dag de gebouwen in *ouden stijl* verdwijnen.

M. A. A. V. v. O.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De berichtgever, die in den Kunstbode van 25 November j.l. ter algemeene kennis bracht, dat de Vereenigde Tooneelisten te Amsterdam, volgens hun schrijven, voortaan geen *honorarium* aan nederlandsche auteurs konden verstrekken, omdat de heer A. van Lier, hun mede contractant, zich weigerachtig betoonde, om daartoe bij te dragen, meldt ons thans, dat hij van dien heer de volgende mededeeling ontvangen heeft:

„Art. 4 van het, sedert 1872, loopende contract met de heeren Stumpff en Veltman luidt: de V. T. hebben te zorgen voor de benoodigde costumes, *brochures*, zoomede voor de daarin voorkomende muziek enz. — terwijl het overige (zaal, gaslicht, orkest enz., waaronder *aanwezige* requisieten en *aanwezige* decoratiën) komt voor rekening van den heer Van Lier”.

„Indien de heer Van Lier van tijd tot tijd de goedheid had om van zijn contract af te wijken, zoo was deze goedheid niet verplichtend”.

Volgens deze mededeeling mag men dus — naar hij verder schrijft — aannemen, dat de heer Van Lier geheel van de zorg voor het *repertoire* ontheven is; als hij zich met de te vertoonen stukken niet bemoeit, *behoeft* hij zich ook met de schrijvers niet in te laten. Die gevolgtrekking acht hij juist, doch meent zich tevens de bescheiden vraag te mogen veroorloven, of er in het meêgedeelde artikel van het contract niet een gaping bestaat; of men toch onder den naam *brochures* wel mede mag rekenen de *onuitgegeven handschriften* van nederlandsche schrijvers; of is er bij het opmaken van het contract door ons voornaamste tooneelgezelschap aan onze eigen schrijvers niet gedacht?... Bij de tegenwoordige tooneeltoestanden zou dit nog zoo heel vreemd niet zijn.

De Heer Van Lier — zoo besluit bij — eindigt zijne mededeeling met de verklaring, dat auteurs van rang en genie bij hem een uitzondering maken. Hij wil hopen, dat dit spoedig blijken moge, en verzoekt ten slotte de bladen, die zijn vorig bericht overnamen, om ook dit een plaats te geven.

Prof. Opzoomer heeft dezer dagen den alleen bij hem verklaarbaren inval ten uitvoer gebracht, een natuurlijk zeer onrijp tooneelgewrocht zijner *zestienjarige* dochter openlijk, te Amsterdam, voor een anderhalfhonderd hoorders te gaan voordragen, in plaats van het arme meisjen zich in alle stilte thuis te laten oefenen, en het daardoor in staat te stellen, later werk van meer blijvende waarde te leveren. Hij, die de Antigone en den Jul. Caezar vertaald heeft, moest waarlijk weten, dat een dergelijk stuk, als hij thans voordroeg, bij alle dichtschoon wellicht van sommige brokken en verzen, in zijn geheel slechts een voortbrengsel van dramatische wankunst heeten mag, op welks in 't oog loopende feilen hij beter gedaan had de jeugdige dichteres opmerkzaam te maken, dan er te Amsterdam, Keulen, en elders, door eigen of anderer voordracht zijn land- en tijdgenooten op te onthalen. Laat hij haar — zoover 't in zijn vermogen is — met al het edel en eenvoudig schoon van een Æschylus en Sofokles bekend maken, haar daarop de beste nieuwere tooneelwerken leeren kennen, maar wachte hij zich, haar al aanstonds door die *onverantwoordelijke* ijdeltuiterij en pronkzucht — op zijn eigen vorming van zulk een *verderfelijken* invloed — van meet af aan te bederven.

Voorts zou het zeker gewenscht zijn, dat hij haar liever Hollandsche dan Hoogduitsche verzen liet schrijven. In de *Groninger Courant* van 15 dezer heeft zijn ambtsbroeder Hecker daar te recht een hartig woordje over geuit. De onvaderlandsche handelwijs laat zich alleen daardoor — niet verdedigen, noch verontschuldigen, maar — verklaren, dat zijne vrouw, hoewel het kind van een Nederlandschen vader, buitenslands in *Duitschland* is grootgebracht, en toen ze vóór een kleine dertig jaar van daar kwam wel Hoogduitsch maar nagenoeg geen Hollandsch kende, en hare dochter dit eerste dus als met de moedermelk heeft ingezogen. Het was intusschen aan haar vader geweest, daar, van zijne zijde, alle verkeerde gevolgen van tegen te gaan.

Den tweeden dezer maand had de luisterrijke inwijding van 't nieuwe *Gebouw voor kunsten en wetenschappen* plaats, in de hofstad opgericht naar het ontwerp en onder de leiding van den delfschen bouwkundige Gugel belangeloos door hem verstrekt. Omstreeks 70 sopranen en 50 tenoren, 60 alten en even zooveel bassen bezetten aan weêrszijden het orkest, op 't welk als solisten Mevr. Offermans en Storm, en de H.H. Gocy en Sondal prijkten en dat verder een dozijn eerste en tweede violen, 10 alten 10 solo's en acht contrabassen, behalve het noodige aantal houten en koperen instrumenten, een piano, aantelde. Een inwijdingscantate met woorden van Dr. Wap en muziek van Nicolaï opende het viertal uit te voeren stukken, en werd gevolgd door den welbekenden 145en Psalm van Verhulst, onder zijn eigen leiding; daarna, onder die van R. Hol, de door hem zelf gecomponeerde *Vliegende Hollander* van Mr. Banck; terwijl een welgeslaagde *Motet* van A. Seiffert het geheel waardig besloot

Op de veiling in den Brakken Grond van 16 en 17 Dec. l.l. werden de volgende schilderijen voor nevenstaande prijzen gekocht: Strand door Achenbach (1) voor *f* 2350; Bakkerkorff (8) voor *f* 200; H. Baron (9) voor *f* 475; Becker (10) voor *f* 500; Beleg van Doornik door Brakeleer (22) voor *f* 500; Calame's overstrooming (32) voor *f* 2600; Chavet (37) voor *f* 500; Cortazzo (42) voor *f* 620; Duverger's Marionetten (63) voor *f* 800; Fichels Daubanton (74) voor *f* 2100; Fornari (78) voor *f* 700; Gioja (82) voor *f* 600; De Haas grazende runderen (93) voor *f* 2299; Jacque (118) voor *f* 2700; Herman ten Kate's werver (128) voor *f* 3200; Leys (176) voor *f* 500; Piot's bloemenmeisjen (227) *f* 4000; Schelfhout (248) voor *f* 600; Springers Marktdag (269) voor *f* 820; Verboeckhoven (287) voor *f* 3500; Willems (323) voor *f* 5320; allen door den Heer van Pappelendam; Bakalowicz (4 en 5) voor *f* 600 en *f* 520; Biguami (13 voor *f* 160; Comte-Calix (40) voor *f* 480; N. Diaz (55) voor *f* 3025; De Haas (94) voor *f* 710; Induno (116) voor *f* 700) Jacque (117) voor *f* 1075; H. ten Kate (129, 130, 325 en 332; voor *f* 2100; *f* 2200; *f* 2200 en *f* 550; allen door den Heer) Bernheim; De Bles (16) voor *f* 1360; Koekkoeks Boschgezicht (142) voor *f* 8000; zijn Winter (143) voor *f* 7600; L. Robbe (233) voor *f* 245; Springer (267) voor *f* 1575; een en ander door den Heer Schouten; L. Meyer (200) voor *f* 1580 door den Heer Patin; Portielje (230) voor *f* 651 door den Heer C. Schöffer te Amsterdam; Schreyer (259) voor *f* 5325 door den Heer Koekkoek te Londen.

Briefwisseling. Het stuk van den Heer Kalff in 't volgende nommer. Het ingezondene van L. uit A. is ditmaal minder- en dat van een ongenoemde uit Utrecht (ons door den Heer P. van Loon geworden) in 't geheel niet voor plaatsing geschikt

Drukfeilen: No. 23, bl. 181, reg. 16. V. o. lees: discussie.
„ 2. „ „ „ lijke.
„ 182, vers 14. „ „ „ trochæen.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem

NEDERLANDSCHE

KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING

VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

DR. J. VAN VLOTEN.

TWEEDE JAARGANG.

HAARLEM.
W. C. DE GRAAFF.
1875.

INHOUD.

INHOUD.

DRUKFEILEN.

Blz. 186,	1e	kol.	reg.	20	van boven	*staat*:	1796	*lees* 1806.
„ 186,	2e	„	„	2	„ „	„	Russische	„ Pruisische
„ 187,	1e	„	„	17	„ „	„	van wat	„ voor wat.
„ 187,	2e	„	„	35	„ „	„	welwillende	„ welluidende.
„ 187,	2e	„	„	7	van onder	„	zou	„ zoo.
„ 187,	2e	„	„	9	van boven	„	op	„ of.
„ 188,	1e	„	„	29	„ „	„	moeten	„ moet.
„ 188,	2e	„	„	24	van onder	„	nog martelende kwelleman	„ nog geen martelende kwelde mon blijkt.
„ 189,	1e	„	„	5	van boven	„	Welk een liefelijke liederen dicht hij ons niet voor, die hij,	*lees* Welke liefelijke liederen dicht hij ons niet voor, hij, die.

№ 1. 10 Januari 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—F. C. DE BRIEDER.—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.— Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — R. HOL. — MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN. — J. PHILIP VAN DER KELLEN. —GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE. — J. KNEPPELHOUT. — L. J. LEFÊBRE. — J. H. LELIMAN. — A. C. LOFFELT. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.— Dr. A. PIERSON. —E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

VORMEN.

Er moet een grond wezen, dat het woord *vormen* de overdrachtelijke beteekenis heeft verkregen, die als *maatschappelijke vormen* nader wordt omschreven, en indien deze overdracht met recht is geschied, moet zij haar grond in de oorspronkelijke beteekenis van het woord *vorm* hebben. Aangezien tallooze malen zoowel door kunstenaars als kritici dit woord maar half-goed en dikwijls ook geheel verkeerd wordt aangewend, kan 't misschien nuttig wezen naar eene oplossing te zoeken van de vraag: Wat is een vorm of wat zijn vormen? Met deze vraag op den weg van het definieeren gekomen, loopen wij echter groot gevaar op het duistere zijpad te verdwalen, waar zoo menig definitie-zoeker reeds is aangeland, en waar men eindigt met, tegen alle menschelijke gewoonten in, achteruit te loopen. Het doel toch eener definitie, de afzondering en duidelijke teekening van het eventueele eener zaak, moet niet alleen zijn, scherpe grenzen te trekken voor een in 't algemeen bekend begrip, maar ook zulk eene kenschetsing te geven, dat de onkundige (d. i. hier hij, die niet door langdurig gebruik met het wezen der zaak vertrouwd is geworden) haar voortaan als bekend in de voorraadkamer zijner kennis kan opnemen. Tot dit resultaat komen echter de definitiezoekers zelden; want door steeds nauwer te begrenzen, en tegelijk meer stof binnen die grenzen op te hoopen, fabrieken zij ten slotte eene definitie die zoo duidelijk is, dat niet alleen de onkundige ze onmogelijk kan begrijpen, maar dat zelfs zij, aan wie de zaak bekend is, moeite hebben ze te herkennen in deze opgedrongen gedaante.

Vrage bij voorbeeld wie zich uit de woorden „das Umgekehrt Erhabene" eene voorstelling van humor zal vormen, wanneer hij vóór deze definitie er nog geen denkbeeld van had gekregen?

Eene definitie moet ons het begrip eener zaak geven, en niet omgekeerd. Aangezien nu eene dergelijke definitie moeilijk te vinden is, komen wij misschien door het wezen der zaak nader te beschouwen, langs een omweg tot hetzelfde doel. Eene omschrijving spreekt vaak duidelijker dan een woorden-samenstel, dat het eventuëele geheel, dat eventuëele en niets dan dat eventuëele uitdrukt.

Wat zijn dus vormen?

Nauw verbonden met het woord: vorm, en toch vaak met recht daartegenover gesteld is het woord: inhoud. Daar beide samengenomen een geheel vormen, kan het een ons helpen van het ander een juist denkbeeld te krijgen.

Stel, dat wij een blok ijzer hebben van een kubiek palm inhoud, begrensd door zes vierkante vlakken elk een vierkante palm groot, dan is 't iedereen duidelijk, hoe vaag zijne opvatting van vorm en inhoud zijn moge, dat hier een massa ijzer de inhoud is, terwijl een samenstel van zes platte vierkante vlakken de vorm uitmaakt.

Elk dezer vlakken op zichzelf beschouwd is wederom inhoud, waarvan de vier grenslijnen den vorm bepalen.

Door den indruk nu, welke deze lijnen op ons oog maken, bepalen wij den vorm der vlakken, en door den indruk der vlakken bepalen wij den vorm van het blok metaal. Genoegzaam blijkt hieruit, dat vormen de grenzen zijn, waardoor de een of ander inhoud ons oog treft, en bijgevolg zijn beeld in ons opwekt. Vorm is dus waarneembaar geworden inhoud, en voor zichtbare stoffen kan het woord vormeloos slechts

in zoo verre gelden, dat de vorm moeilijk te bepalen is. Voor vloeistoffen, en voor onbewerktuigde vaste stoffen, wanneer zij niet als kristallen voorkomen, is dit altijd het geval.

Aan deze beteekenis van het woord: vorm moet de overdrachtelijke haar ontstaan te danken hebben, en maatschappelijke vormen zijn dan de waarneembare grenzen — in dit geval de woorden of daden — die in ons het beeld opwekken van een maatschappelijk gevormd mensch d. i. van iemand, die zijne, uit den aard der maatschappij voortvloeiende verhouding tot zijne medeburgers begrijpt, en in stand zoekt te houden. Dat samenstel van vormen, waaronder zoo menigeen zucht, bij wien het niet uit den innerlijken mensch voortspruit, maar wien het omgehangen is, gelijk men een jas omhangt, zij niet verward met het netwerk van etiquetteregelen, waaronder men zoo vaak heeft getracht, en nog altijd tracht, de vrij zich uitende menschheid neder te drukken. Bij dit laatste vindt eene volkomene verwarring plaats van vorm en inhoud, zoodat men de regels, die toch slechts vormen zijn, tot inhoud wil promoveeren. Een vorm is grens, en moet grens blijven.

Een der eenvoudigste vragen nu op kunstgebied is wel deze: welke is de juiste vorm voor een gegeven inhoud? Het antwoord kan niet anders luiden dan: zoek de lijnen, waardoor deze inhoud het oog treffen moet, en de vorm is daar. Hoe echter dit antwoord klinkt, de vraag is historisch gebleken eene der moeilijkste te zijn. Met de beste voorbeelden voor oogen, heeft men niet geschroomd eeuwen lang hare eenvoudige oplossing te miskennen, en terwijl de Grieksche tempels hunne zuivere, organische vormen tegen den blauwen, zuidelijken hemel afteekenden, verrezen daarnaast de barock-kerken bij honderdtallen in Italië's dreven. Plaats u thans voor de kathedraal van Syracuse, voor het meerendeel der kerken van Napels en Rome, zelfs voor den dom van Milaan of den St. Pieter, en werp bij deze gevels nog eens de vraag op: Wat zijn vormen? Ongetwijfeld zal dan het antwoord luiden: Vormen zijn de willekeurige versierselen, waarin de een of andere inhoud begraven ligt. Geen enkele lijn van den St. Pietersgevel verraadt u, welke inhoud zich hier moet uitspreken. Alles is voorgeschoven, gelijk op het tooneel bij changement à vue een kamer voor een tuin wordt gehangen.

Ook deze inhoud heeft grenzen, maar zij zijn met zorg verstopt onder een overdadig decoratief. Naar het uiterlijk van vele barock-kerken oordeelende, zal men nog wel tot het vermoeden komen, dat er een binnen een middenschip en twee zijschepen moeten zijn; maar bijna altijd zal men tot de onderstelling gedrongen worden, dat het eerste niet tot boven doorloopt, maar in twee verdiepingen is afgedeeld. Op gelijke wijze bedriegen de Amsterdamsche insteeken met den schijn eener zeer hooge eerste verdieping. In den nieuweren tijd zijn wij nog liberaler, en voegen dikwijls twee, drie, ja zeven en acht huizen samen, om ze een groot paleis (?) te doen schijnen. Zelfs levert de Haagsche Parkstraat het voorbeeld op van een zijgevel, waar achter zich niets bevindt, en de Mauritskade benevens de Nassaulaan van deuren die inderdaad kamerwanden zijn.

De bezwaren van den kunstenaar om de vormenvraag zoo eenvoudig op te lossen, als wij boven deden, zijn hoofdzakelijk drieërlei: Ten eerste moet de kunstenaar volkomen vrij wezen. Geene beperkte middelen, geen grillige bestellings-eischen, geen gebrek aan materiaal, geen mode-dwang moet hem in den weg staan. Een tweede bezwaar ligt in den tijd, dien wij beleven. Wij zijn geen jeugdige menschheid meer, en wij eischen toch nog oorspronkelijkheid. De eenvoudig schoone vormen zijn voor een groot deel opgebruikt, en toch verlangen wij steeds nieuwe. Het derde bezwaar eindelijk is het decoratief. De tijd, dat een volk zich met streng organische lijnen tevreden stelt, duurt kort. Spoedig komt de versieringslust er bij, en zelden rust deze vóór dat de alleenheerschappij in hare handen is overgegaan. Dan is de dood der kunst nabij. Deze versieringslust, dezen zin voor het spelend aangename binnen noodzakelijke grenzen te houden, is de lastige taak, waarvoor vele stijlen bezweken zijn.

Hetzij de kunstenaar architekt, hetzij hij beeldhouwer, schilder, dichter, of muzikant is, zijn eerste werk zal altijd zijn, zich een duidelijk denkbeeld te vormen van de taak, die hem wacht. Het motief moet van alle kanten bekeken worden, opdat het duidelijk afgeteekend en scherp begrensd hem voor oogen zweve. Is eenmaal het werk zoover gevorderd, dan rest hem slechts de uitvoering; dat wil zeggen: hij moet naar middelen uitzien, om bij anderen dezelfde voorstelling op te wekken, die in zijn brein is ontstaan. Met andere woorden: hij moet zijn denkbeeld verstaanbaar uitspreken, hetzij in steen, hetzij in metaal, in kleuren, woorden of klanken. Vorm is dus de uitspraak, de verwezenlijking der gedachte.

Natuurlijk eischt elke gedachte eenen bepaalden vorm, en zal zich ook alléén in dien bepaalden vorm duidelijk uitspreken. Een onderwerp geschikt voor een lyrisch gedicht, zal niet alleen ongeschikt zijn voor beeldhouw- en schilderkunst, maar ook voor elken anderen dichtvorm. De mogelijkheid dat een zelfde stof als drama behandeld en lyrisch bezongen kan worden, is geen bewijs hiertegen, daar eene andere opvatting soms voldoende is, om uit dezelfde feiten op kunstterrein een geheel nieuw denkbeeld te scheppen. Is nu die eenige vorm gevonden, dan alleen zal het streven van den kunstenaar kans van slagen hebben, en zal hij bij anderen dezelfde voorstelling doen geboren worden, waaruit bij hem het werk is ontstaan.

Zeker heeft de loop der eeuwen menig kunstproduct gezien en bewondering waardig gekeurd, dat zulk eene organische structuur miste, met name vele gebouwen uit den Renaissance-tijd. Hoe groot dan echter onze bewondering zijn mag voor de aangename verdeeling der vlakken, voor de sierlijke lijnen van het decoratief, deze fout kunnen wij niet over 't hoofd zien. De stijl, die zijn ontstaan te danken had aan eene nauwlettende studie van antieke fragmenten, en die zijne grootste kracht vinden moest in eene angstvallige navolging van de afmetingen dier fragmenten, moest spoedig tot den bombast overslaan, waarmede Europa een paar eeuwen lang overladen werd.

Dit innig verband van vorm en inhoud toont zich wel het duidelijkst in de architektuur, maar bestaat niet te min even goed in alle andere kunsten. De Grieken hebben het bewijs in de beeldhouwkunst geleverd. Wat toch zijn de beelden van Zeus, Apollo, Pallas en Afrodite anders, dan de noodzakelijke plastische uitspraak van macht en wijsheid, kracht en jeugd, verstand en kuischheid, schoonheid en beminnelijk-

heid? Waren hunne vormen niet de eenig mogelijke geweest, dan had ongetwijfeld een nieuwer kunstenaar eene verbetering ten minste beproefd, terwijl zij nooit zulk een algemeene vlekkelooze bewondering zouden verwekt hebben. Het feit, dat er van eene Afrodite meerdere voorstellingen bestaan, die zeer verschillen, bewijst niet dat een zelfde gedachte in verschillende vormen kan uitgedrukt worden, daar integendeel juist de gedachte hier telkens anders is geweest. De Venus van Milo, de machtige Godin der voortbrenging in den hoogen stijl, is een andere dan de Florentijnsche Venus, de verleidelijke moeder van Cupido, die tot een lateren tijd behoort.

Voor de schilderkunst kan eene beschouwing van de verschillende Avondmalen vóór en na Leonardo da Vinci tot dezelfde overtuiging brengen, dat hier alleen het bekende fresco van dien grooten meester de vorm is, die de heilige handeling in hare diepe beteekenis volkomen uitspreekt. Bij alle andere meesters [1] is òf de handeling minder duidelijk in gebaren uitgedrukt, òf de groepeering minder rustig, òf zijn de typen minder edel; welke fouten niet aan een verschil van opvatting kunnen toegeschreven worden, maar mindere volmaaktheid in den vorm, onduidelijkheid in de uitspraak der gedachte aanduiden, zoodat dus bij den beoordeelaar niet volkomen de voorstelling zal worden opgewekt, die in den kunstenaar leeft. In de muziek, die geheel vorm is, wordt de moeilijkheid der beoordeeling grooter, daar men op moet klimmen tot de stemming van den componist, die als inhoud dezen vorm in 't leven heeft geroepen, en die door den vorm wederom in anderen moet opgewekt worden. Het duidelijkst nog wordt ons dit bij de samensmelting van instrumentale en vocale muziek, waar de woorden (hier het bijzondere geval) ons helpen, om die stemming (hier het algemeene) te begrijpen. Hier dus verraadt zich de slechte vorm door gebrek aan harmonie in de stemmingen, die woorden en melodie in ons opwekken.

Dat op letterkundig terrein eveneens het eene onderwerp zich in dramatischen vorm, het andere zich in epischen moet uitspreken, behoeft nu geen betoog meer. Toch is het waar, dat wij juist hier de zonderlingste opvattingen vernemen van het verband van inhoud en vorm, ja zelfs hooren spreken van werken, die alleen door vorm iets waard zouden wezen. Hoe is een vorm zonder inhoud mogelijk, indien de vorm niets dan de uitspraak, de verwezenlijking van een inhoud zijn kan? Hoe kan men spreken van een schoonen vorm, waarvan de inhoud onbeduidend is? Is dit niet de schoonheid van het mannequin, dat hoe juist ook in proportie, toch altijd eene levenlooze pop blijft? Toch lezen en hooren wij dikwijls in kritieken, ja zelfs in voorreden, vooral van novellen, dat eenig werk alleen door vorm uitmunt, òf dat het werk zich alléén door zijn vorm moet redden òf, hoe ongelooflijk het schijnt, dat zulk een onbeduidende inhoud een schoon kunstgewrocht kan in 't leven roepen.

Een van beiden moet waar zijn: òf de inhoud is zoo onbeduidend niet, òf de vorm is van even weinig beteekenis, een decoratieve „Spielerei".

[1] Een gemakkelijke gelegenheid tot vergelijking geeft het refectorium van San Onofrio en Florence, waarbij de fresco aan Rafaël toegeschreven in houtsneê circa een vijftigtal avondmalen zijn vereenigt, waaronder ook die van Giotto, Sarto, Ghirlandajo, Veronese, Dürer, Rubens, Poussin, en andere groote meesters.

Het eerste is zeer dikwijls het geval. Was men vroeger tevreden met eene gestadige herhaling derzelfde voorstellingen, die de verschillende opvattingen der kunstenaars telkens tot verschillende ideeën herschepten, thans eischt men van elk kunstwerk vooral op letterkundig terrein tevens iets geheel nieuws. De minste herinnering aan de intrigue of karakterteekening in een ander werk is voldoende, om den auteur allerlei beschuldigingen van diefstal en gebrek aan oorspronkelijkheid te bezorgen. Van den minst oorspronkelijken der tijden vergt men zeer onrechtvaardig de grootst mogelijke oorspronkelijkheid. Het gevolg is dan ook dat de roem- of geldlustige kunstenaar, wanhopend aan den geeuwhonger van het publiek te kunnen voldoen, begint of eindigen moet met het algemeen verlangen door excentrieke (meestal mis-) geboorten te bevredigen.

Wat eenvoudig is, wordt maar al te dikwerf voor onbeduidend versleten, terwijl de bijvoeging „saai" in den regel nog duidelijker maakt, welke prikkeling men van het nieuwe had verwacht. Is echter inderdaad de inhoud onwaardig om als kunstwerk gerealiseerd te worden, behelst hij geen oogenblik uit het leven, dat den niet geblaseerden mensch belang kan inboezemen, dan kan de vorm onmogelijk van eenige waarde wezen. Waar niets is, kan zich niets uitspreken.

De mogelijkheid, dat eene bijzaak goed uitgewerkt is, bewijst de overeenkomst met de bouwkunst, waar eveneens een détail van uitstekende bewerking zijn kan, zonder dat het geheel als kunstwerk daardoor is gered. Eene episode kan wellicht als zelfstandig kunstproduct er uitgelicht worden, en op nieuw aanleiding geven tot de vraag, of hier de vorm de juiste uiting is van den inhoud, de waarde van het geheel vermeerdert daardoor niet.

De kunst is noch alleen vormenschoonheid, noch alleen gedachte; anders gezegd in de eene dier opvattingen ligt noodzakelijk de andere besloten. De vorm is zonder inhoud ondenkbaar, even als de gedachte zonder uitspraak in den vorm op kunstgebied niet bestaat. Geen kritikus vrage dus eerst naar den inhoud, om vervolgens tot beoordeeling van den vorm over te gaan. Beide zijn onafscheidbaar verbonden, terwijl overal waar men de mogelijkheid eener scheiding inziet, het bewijs geleverd is van een vermoeden bij den kriticus ontstaan, dat de kunstenaar iets anders heeft willen uitdrukken, dan hij inderdaad heeft gedaan.

MARCELLUS EMANTS.

WELSTAND OP HET TOONEEL.

IV.

DE STOFFEERING.

Zonder passer en teekenpen een juist denkbeeld te geven van een naar de eischen der doorzichtkunde ingericht tooneel, is niet wel doenlijk. Daar de kennis er van echter onontbeerlijk is tot recht begrip der stoffeering, zal ik mij zoo goed mogelijk trachten te redden.

Voor mij ligt Moynet: „*L'Envers du Théâtre*", een aardig boekske. Jammer maar, dat de schrijver geen voet bij stuk houdt en, wars van duitsche „degelijkheid", op echt fransche manier allerlei onderwerpen door elkaâr haspelt. Het leest daarom wel prettig, maar laat den onderzoeker telkens onvoldaan. Het een en ander, wat ik er uit bijeensprokkelde, geef ik hier, tot een geheel verwerkt, terug.

„De kegelvormige gedaante, welke de tooneelruimte zoo door de ligging van den vloer als door de plaatsing en schildering der zijschermen en friezen verkrijgt, heeft ten gevolge, dat de personen, die zich achterwaarts bewegen, in vergelijking met de hen omringende voorwerpen, reuzen schijnen. Vandaar dat men er langzamerhand op bedacht is geraakt, om ook ten deze der natuur meer op zijde te streven.

„In stede van de regelmatige verdeeling des tooneels in een zeker getal vlakken, op bepaalden afstand van elkander gelegen, worden de eerste opstanden tegenwoordig meer opgesloten, zoodat de schilder een langeren achtergrond verkrijgt, en dus niet in eenvormige lijnen behoeft te vervallen. Die wijze van werken levert bovendien nog het voordeel op, dat de laaggezeten toeschouwer niet onwillekeurig door de tooneelzoldering kijkt, die, thans door de dichter achter elkander gehangen friezen afgesloten, tevens een verrassende verlichting veroorlooft.

„Het stellen van tooneelen, die eene groote uitgestrektheid moeten verbeelden, gaat intusschen met vele moeilijkheden gepaard. De verbinding van friezen, zij- en achterschermen, welke gezamenlijk een vergezicht vormen, geschiedt toch zelden op afdoende wijze, daar zij elkander scherp afsnijden. Men heeft daarom het denkbeeld geopperd, om die op zichzelf staande doeken zoo al niet geheel te vervangen door een koepelvormig overwelfsel dan toch door eene zoldering, die, in de gedaante van een gespannen boog, op gesloten zijwanden rust, om vervolgens op den achtergrond nêer te dalen." Bij oordeelkundige verlichting — meent onze schrijver — is het kringvormige voor 't oog des toeschouwers wel te vermommen; wanneer er ten minste geen rechte lijnen in 't spel zijn, die natuurlijk volgens de wetten der doorzichtkunde in kromme zouden overgaan voor die personen, welke ter zijde van het oogpunt zijn geplaatst.

Tot hier Moynet. Voor zoover ik heb kunnen nagaan, heeft dit stelsel nog geen ingang gevonden om de doodeenvoudige reden dat men geen kans zag, bij die algeheele afsluiting, voor eene behoorlijke verlichting te zorgen. — Wel, meneeren, riep een liefhebber uit, waarom geen paar koolspitsen op de zoldering boven den voorgrond geplaatst en door een langwerpige opening, met behulp van de glanskap, een breeden straalbundel naar beneden geworpen? Een middel, dat men trouwens al eens meer aanwendt om, een of ander punt buitengewoon sterk verlichtende, eene verrassende werking voort te brengen. Men is er echter nog niet in geslaagd, om de Drummond's kalk zoo zeer te zuiveren, dat ze standvastig doorgloeit en niet telkens afspat. Maar ook al gelukt dit te avond of morgen, zou het in 't onderwerpelijk geval nog niet baten, daar de vertooners dan wel een blauwen bril mochten opzetten om den hellen glans te trotseeren; terwijl hun slagschaduw, thans door zij- en bovenlicht opgevangen en vernietigd, hen overal zichtbaar zou volgen. Plaatst men de batterij en verderen toestel, ter hoogte van 't voetlicht, onder den vloer, dan krijgt men van personen en voorwerpen, die onder 't bereik van den lichtkring vallen, eene verlengde weêrkaatsing op zij- en achterwanden, die sterk aan sineesche schimmen doet denken. De schilder is daarenboven volstrekt niet op die verlichting gesteld, vermits zij zoo schel is, dat de kleuren haar waarde verliezen, ja, de naden van 't doek vrij duidelijk te voorschijn komen. Ter nabootsing van zon en maan kan zij dikwerf met meer gewenschten uitslag worden aangewend; maar ook dan nog beschouwt hij haar meestal als een noodzakelijk kwaad, gelijk de tooneelisten, indien zij zich meer rekenschap van een en ander vraagden, het voetlicht zouden beschouwen. Immers, het verdrijft alle schaduw aan 't gelaat, zoodat het, zonder eenige speling van licht en bruin, bijna plat en levenloos wordt.

De toepassing dier vernuftige koepel-vinding zal dus voorshands wel tot de vrome menschen blijven behooren evenals het denkbeeld van Victor Hugo of den ouden Dumas — 'k herinner mij niet juist meer bij wien van tweeën ik het gelezen heb — om achter de schermen dezelfde versiering aan te brengen als op het tooneel zelf ten einde.... der verbeelding des spelers te gemoet te komen die dan minder gevaar liep van uit zijn rol, uit den geest van het stuk te raken. Het klinkt heel aardig. Doch men moet, dunkt mij, nooit de onvermijdelijke drukte, bij de hedendaagsche kunst- en vliegwerkstukken, achter op een tooneel hebben bijgewoond, om zoo iets te durven voorslaan. Voor 't overige zou het meerendeel der vertooners er al bitter weinig profijt van trekken. Zoodra 't stuk een paar maal gegaan is, zoodat ze er naar hun meening genoegzaam in thuis zijn, spelen ze onder de hand liefst een kaartje. Het gros onzer tooneelisten mist met het kunstenaarstalent ook het kunstenaarsgeweten.

Maar keeren we tot onze schaapkens terug. Een paar uitdrukkingen behoeven nog eenige opheldering. Onder „grondlijn" wordt verstaan de stand onzer voeten. Het „afstandspunt" noemt men de ruimte tusschen den beschouwer en het beschouwde. Het dient tot maatstaf voor de lengtebepaling der natuurlijke of nagebootste voorwerpen, die de schilderswerkplaats verlaten. De „gezichtseinder" is de juiste hoogte van 't oog; het „oogpunt" de plaats, die de schilder zich kiest als uitgang zijner lijnen. Onze oude meesters, die de heerlijk schoone zaal- en straatdoeken voor onzen Stadsschouwburg ontwierpen, namen de veertiende of vijftiende bank in den bak. Nu het tooneel echter, na de verbouwing van 17,07 tot 21,25 el is verlengd met een oploop of helling van 0,60 in plaats van 0,48 el, zouden de achterschermen, aan den uitersten rand opgehangen, van onderen dus eigenlijk zooveel ingekort moeten worden als de vloer verhoogd is.

Nu is het oogpunt natuurlijk nooit zoo te nemen, dat het op alle hoeken en op alle verdiepingen der zaal voldoet. Immers, indien een volledig opgezet tooneel, uit het midden van den bak gezien, aan de eischen der doorzichtkunde beantwoordt, moet het voor de terzijde of hooger gezeten personen noodzakelijkerwijze in meer of minder mate wanverhoudingen aannemen. De schilder poogt zich dus zoo veel mogelijk te redden door wat te geven en te nemen. Dubbel moeilijk is dit bij 't nu allengs verouderend stelsel van zijschermen, die, binnenwaarts geplaatst om het tusschendoorzien te beletten, voor allen, die niet juist in 't midden zijn gezeten, daarenboven afgebroken lijnen vertoonen. Om de werking te verhoogen en losheid te bevorderen, kiest de schilder zich tegenwoordig meestal een oogpunt ter zijde. De gunstige uitslag dezer nieuwe toepassing komt vooral uit bij gebouwen en zuilenrijen.

Het bovengenoemd bezwaar bleef intusschen altijd

nog aanwezig. Vandaar het „*systéme naturel*" of de gesloten tooneelen: kamers met strekkende wanden en zoldering, die tevens de voortplanting van het geluid ontegenzeggelijk bevorderen.

„Op het tooneel— zegt Moynet— heeft de doorzichtkunde hare bijzondere eischen, daar zij moet rekenen met levende personen, die niet, gelijk op eene schilderij, kleinere afmetingen aannemen naar mate zij zich achterwaarts verwijderen. De penseelkunstenaar draagt daarom zoo veel doenlijk zorg, dat de vertooners niet te dicht bij de wijkende partijen van zijn ontwerp komen, ten einde de aandacht der toeschouwers niet als vanzelf op het bedrieglijke er van te vestigen. Om diezelfde reden houdt hij bij bouwwerk („*décorations architecturales*") al de onder het oogpunt gelegen gedeelten op de natuurlijke grootte, de verkorte of dalende partijen eerst daar aanvangende, waar de gemeenlijk bespeelde ruimte eindigt, m. a. w. waar de vertooner doorgaans niet komt."

Na dit vooropgesteld te hebben, moet het ieder duidelijk zijn, hoe veel overleg er tusschen schilder en tooneelschikker wordt vereischt, om een samenstemmend geheel te verkrijgen. Ik spreek hier natuurlijk van mannen, die hun vak meester zijn. De onervaren schilder zondigt even dikwijls als zijn ambtsbroeder met de tooneelschikkingen belast. Het meest vergrijpt hij zich aan de evenredigheidsleer. Waar hij zou kunnen volstaan met een gedeelte van eenig voorwerp te laten zien in de ware afmeting, geeft hij het maar al te dikwerf, verkleind, in vollen omvang te aanschouwen. Zoo vertoonde men bij Van Lier in „*Cora*" een amerikaansche stoomboot, wier raderkasten hoogstens een vierde der natuurlijke grootte besloegen; terwijl andere gedeelten daarentegen, als de romp, verschansing, mast en schoorsteen, de werkelijkheid veel meer nabijkwamen. Waarom zich nu niet liever tevreden gesteld met het gevaarte zoo af te beelden, dat de raderkasten, slechts even zichtbaar, zich achter de schermen verliezen?

Victor Driessens, hetzij hem ter eere nagegeven, toonde meer oordeel, toen hij op het kleine tooneel een van Boas en Judels eens, behalve nog ander huisraad, kraamschut en wieg moest plaatsen en de laatste zooveel mogelijk achter het toegeslagen kraamschut zette, waardoor hij zeer veel ruimte bespaarde.

Maar nu de hoofdzaak. Wat zou men wel zeggen van een bouwmeester die, u zijn teekening van een huis voorleggende, de onderhelft in 't lood en het bovengedeelte van ter zijde had genomen? Die bovenhelft zou er dan net bijstaan of ze dronken was, en ge zoudt met recht vragen of de teekenaar in gelijken toestand verkeerde, toen hij zich aan 't werk zette. — Welnu, en toch kan men herhaaldelijk hetzelfde op onze tooneelen waarnemen, zonder dat iemand er den neus aan stoot. Men denkt te weinig over de kunst na, en wordt daarom geleid door te vage begrippen van haar aard en wezen. Dit geldt den toeschouwer. Maar de mannen van het vak, zou men zeggen, moesten toch wel weten... Het is zelfs bijna niet aan te nemen, dat ze er onkundig van zijn. Er worden menschen gevonden, die, bij gebrek aan eenige oefening, volstrekt geen oog hebben voor lijnen en vormen, maar als men nu toch aan weêrskanten van het tooneel een regelmatig stel zijschermen zich in schuinschen stand op een rijzenden bodem ziet verheffen, moet men toch al licht begrijpen, dat alle nevenstaande voorwerpen eenigermate in gelijke richting geplaatst dienen te worden, om een geheel te verkrijgen.

Bij de stoffeering van een boschgezicht met losse boomen, van een kerkhof met verplaatsbare kruisen en grafzerken, van een marktplein met pomp, lantaarns enz., is het dus volstrekt niet onverschillig, van welken kant die voorwerpen gezien worden.

Waar een deskundige met het opzetten der tooneelen is belast, zijn dergelijke opmerkingen overbodig; doch meestal geschiedt dit aan onze schouwburgen door onbevoegde personen, tooneelmeesters betiteld, wier verdienste daarin bestaat, dat ze, als 't ware op de planken geboren, van kindsbeen af hebben meêgeloopen en er de handeling van hebben. Zij kunnen er vlug meê te recht, maar men moet dan ook niet vragen hoe het er uitziet. Wat weet zoo'n ervaringsman, in spijt van zijn onbetwistbaar talent, om bij de zomerreizen van het gezelschap de tent in mekaâr te vloeken, van lijn-, lucht- en kleurperspektief? En toch dient hij van de waarde der kleuren, d. i. haar graad van donkerte, eenig begrip te hebben. Hij behoort te weten, dat de schilder warme en koele kleuren onderscheidt, dat hij met de eerste (als rood, bruin en bijkomende tinten) voorgrond en met de laatste (als blauw, zwart en hunne overgangen) verschiet schildert. Om zijn tafereel te verdiepen werkt hij, naarmate zijne partijen wijken, in flauweren toon, en nu ligt het voor de hand dat men een zetstuk, oorspronkelijk voor 't eerste plan bestemd, niet naar 't laatste mag verschuiven, al kan de grootte er overigens meê door.

Niet minder oplettendheid wordt er gevorderd, waar wezenlijke voorwerpen naast nagebootste worden gebruikt. Op welk uur van het etmaal het stuk ook verondersteld wordt te spelen, altijd is het tooneel kunstmatig verlicht. Het lichamelijk voorwerp zal dus, in verhouding tot zijn geschilderde omgeving, dikwerf valsche schaduwen opnemen en afwerpen. Dit loopt vooral in 't oog bij de slagschaduw, wanneer die bijv. op het penseelwerk links valt en rechts van het getimmerte wordt geworpen.

De plaatsing der voorwerpen is evenmin los van alle voorschrift. Een vierkante of langwerpige tafel, in de ridder- en danszaal gewoonlijk ter zijde aangerecht, behoort bij het stelsel van open tooneelen niet — zooals schier altijd geschiedt — met den voorkant van haar blad evenwijdig te loopen met de rechte lijn van den voorgrond. Vooreerst omdat men te gemoet behoort te komen aan den schuinschen stand der zijschermen, en ten tweede omdat elk in 't lood genomen voorwerp stijf staat. Hetzelfde geldt voor rustbanken, zetels, kasten, enz. Bij gesloten tooneelen wordt die regel vrij wel in acht genomen; waarschijnlijk omdat het beloop der zijwanden er als 't ware toe noodzaakt.

In kamerstukken verdient de ronde tafel de voorkeur niet alleen omdat zij meer in den smaak onzer dagen valt, maar ook omdat ze de bewegingen der vertooners minder belemmert. Om dezelfde reden plaatst de betrokken overheid haar dan ook strijk en zet tegen een zijwand, waar ze in mijn oog een even prettige vertooning maakt, als een inktvlek op een vel schoon papier. Zij verbreekt daar de regelmaat, welke in een goed gemeubeld vertrek heerscht, en veroorzaakt in een tooneelkamer, door alle toeschouwers slechts van één kant gezien, bepaaldelijk misstand. Op kleine tooneelen moet met deze en dergelijke voorschriften dikwerf de hand worden gelicht; maar die tooneelen deugen dan ook niet, en de gebrekkige

hulpmiddelen, waarover zij beschikken, kunnen dus allerminst van invloed zijn, waar sprake is van eene, inrichting naar de eischen der kunst. De aangewezen plaats der ronde tafel zij derhalve, bijzondere gevallen natuurlijk daargelaten, op den achter-middengrond, waar zij de binnentredende personen dan tevens herrinnert, dat men op het tooneel nooit „recht op den man af" moet gaan, hoe prijzenswaardig die handeling in overdrachtelijken zin, bij den dagelijkschen omgang ook zijn moge. Altijd beschrijve men gebogen lijnen, zooals Jelgerhuis in zijn uitstekend werk over het gebarenspel er eenige afteekent.

Bijzonderheden zouden mij te ver leiden. Als eerste vereischte geldt ook hier in 't algemeen: gekuischte smaak, wars van overlading en er steeds op bedacht om door wat men noemt eene behagelijke wanorde, stijfheid te vermijden, en niet door schreeuwende of onsamenstemmende kleuren het oog te beleedigen.

Nog één zaak vraagt nadere beschouwing. Namelijk de vloerbekleeding, die zoo veel bezwaren in heeft, dat ik sterk voor hare algeheele afschaffing ben, ten ware men zich vergenoege met een zeil in stillen grijzen toon, dat als 't ware niet wordt opgemerkt, en alleen gebezigd, om 't geraas der voetstappen te temperen. Een dier bezwaren, waarmeê de kunst nu wel niet heeft te maken en dat geen beginsel raakt, maar daarom niettemin eenig gewicht in de schaal liegt, bestaat daarin, dat een stuk soms in vijf of meer vertrekken speelt. Billijkerwijze is nu toch van een schouwburgbestuur, dat vele geldelijke verplichtingen heeft na te komen, niet te vorderen, dat het er een halfdozijn kostbare tapijten, kostbaar reeds om haar grootte, op nahoude. Verkwisting op dat punt is hun dan ook gewoonlijk niet ten laste te leggen. Wat zien we dus gebeuren? Dat hetzelfde kleed in hetzelfde stuk voor verschillende vertrekken dienst doet. Het wekt niet ten onrechte den lachlust op; doch men moet van den nood een deugd maken en roeien met de riemen die men heeft. Onze Stadsschouwburg is dubbel ongelukkig, omdat het kleed daar te smal is genomen. Het beginsel, om de vloerbekleeding bij den voormantel (*manteau d'arlequin*) te laten aanvangen omdat daar, strikt genomen, het tooneel eindigt, kan op zichzelf niet worden gewraakt; doch de praktijk, eene harde meesteres, verzet er zich tegen. De spelers ziet men er dan ook herhaaldelijk afstappen, om zich op den breeden voorgrond te bewegen, zoodat oog en oor onmiddellijk onaangenaam worden getroffen: iets, waaraan men zich in Duitschland, waar men zich op verscheiden tooneelen met een karpet behelpt, volstrekt niet schijnt te ergeren.

Het kleed wordt gelegd, is mij verzekerd, om de sleepjaponnen der speelsters te sparen. Zangeressen intusschen, die zeker niet minder aan hare uitmonstering besteden, wandelen wel degelijk steeds over de naakte planken, omdat de wollen stoffeering het geluid zou dempen. Die laatste reden is meer afdoende dan de eerste.

Maar nu het beginsel. Neemt men het als deugdelijk aan, zoo moet men zich gelijk blijven, en niet schromen het door te zetten. Wanneer het tooneel dus een bosch of een plein verbeeldt, zou men den vloer met zooden, keien of zoo iets moeten bedekken, en zoover zal de hartstocht voor de werkelijkheid toch nog wel niet gaan. Ofschoon, mej. Kruseman heeft voor haar *„Indisch Huwelijk"* al een baksteenen bestrating op zeildoek laten nabootsen! Er is inderdaad niets nieuws onder de zon. Huiverend, zie ik in de toekomst weer een tweeden Van Mander verrijzen, om een watersnood met „levende lijken" en degelijke golven na te maken, zoodat de toeschouwers met een nat pak thuis komen. Allemaal ter eere van de kunst. Net als die amerikaansche spellebaas, die „kosten noch moeite" ontzag, om een kouden luchtstroom in zijn zaal te pompen, zoodat men zat te bibberen van kunstgenot, terwijl een nagebootst ijstooneel overigens allen in verrukking bracht. Dat heet eerst een gelukkige vereeniging van natuur en kunst! De gedachte alleen is in staat, om iemand kippevel op het lijf te jagen.

Maar dit alles terzijde gelaten, verklaar ik mij tegen vloerbekleeding, in welken vorm dan ook. Tweeërlei beginsel verzet er zich tegen, een van kunst en een van wetenschap. Het eerste laat verschil van opvatting toe, het tweede niet. Immers, evenmin als men op zijschermen verschiet schildert, wordt er terrein op aangegeven, en daarom mag men geen geweld plegen aan hun onmiddellijken grondslag = den vloer. Deze moet onzijdig blijven. De verbeelding, die in een schouwburg reeds zooveel heeft aan te vullen, moet dan ook in dit opzicht maar te hulp komen. Een beetje idealisme, asjeblieft! —

MARTIN KALFF.

DE HH. VAN PAPPELENDAM EN SCHOUTEN c. J. G.

In een wijdloopig stuk, waarin echter eenige minder ter zake doende opmerkingen voorkomen, en dat wij dus hier slechts bij uittreksel der hoofdpunten kunnen opnemen, zenden ons bovengenoemde HH. enkele tegenbedenkingen op die, door den Heer J. G. tegen hun catalogus ingebracht. Zij doen dat — naar zij schrijven — omdat hun „van meer dan éene zijde, en op verschillende, voor hen niet geheel van belang ontbloote gronden, het stilzwijgen ontraden werd", en meenden er alleen daarom toe te moeten overgaan, „hun voeten (te) zetten in dit *wormstekig labyrinth*".— Vooreerst deelen zij daarbij dan de geheele zinsnede meê, door J. G. slechts ten deele aangehaald: „les acquéreurs seront tenus d'accepter les objets tels qu'ils ont été vendus, sans admettre de recours contre les vendeurs, et payer qu'ils aient été vus ou non". — Verder meenen zij, dat hij in gebreke gebleven is, te verklaren, „op welke gronden" hij hun toelichting bij 't schilderij van Bakowicz „eene physiologische beschrijving" noemt; „wellicht" (zeggen zij) „op de zelfde gronden, als hij beschrijvende catalogussen schilderijen laat *omzetten*; noch in handelsbeteekenis, noch in het gewone *omgekeerd plaatsen* begrijpen zij dit Hollandsch van den Heer G". — Wat Achenbachs schilderwerk aangaat, „schijnt het" — naar hun oordeel — „den Heer G. onbekend, dat juist eene bewolkte lucht, door de tegenstelling van lucht en schaduw, de schitterendste licht-werking teweeg brengt, waarvan onze geniale schilders W. A. van Deventer, Heemskerk van Beest en and. in vele hunner stukken zoo uitmuntend partij wisten te trekken. Indien hij het woord *lumineux* niet verstaat, raadplege hij zijn *dictionaire*; hadden zij het woord *serein* gebezigd, dan kon zijne kritiek van eenige bruikbaarheid zijn." — Dat zij voorts „groote waardeerders van den uitstekenden Waldorp zijn, erkennen zij gaarne; zij staan daarin niet alleen; door de keurigste kunstbeminnaars worden zijn werken steeds gretig en voor aanzienlijke

prijzen aangekocht. Zij gelooven met het mededeelen hunner jarenlange evaring niet het minst aan de talenten van andere kunstenaars te kort te doen; er is een tijd geweest, waarin men den grooten landschapschilder Koekkoek scheen te willen wegcijferen, en nog heden vindt men eenzijdigen, wier oog slechts op schilderijen en niet in de natuur geoefend is, en die hem den hoogen rang niet verkiezen toe te kennen, dien hij voor 't landschap blijvend inneemt. — Zij voor zich dweepen met het uitstekend talent van dezen zelfstandigen kunstenaar, en staan gelukkig ook hier wederom niet alleen: zijne werken worden niet slechts in ons land maar ook daar buiten op hooge waarde geschat en gretig aangekocht, en het doet hun Hollandsch hart daarom goed, dat beide zijne prachtige stukken voor Nederland zijn behouden gebleven, en eene plaats hebben gevonden in het kabinet van een smaakvol kuntsverzamelaar binnen onze hoofdstad. — Omtrent de schilderij van Calame „moge de lezer, hunne beschrijving naast de kritiek van J. G. leggende, beslissen, aan welke zijde zich de onzin heeft geschaard". — Omtrent die van Tusquet „gewordt hun een volstrekt onverstaanbaar compliment over hun aardrijkskundige kennis", en wat hun *Catalogique* betreft, dit is, „even als een paar andere fouten, een drukfeil, aan de onoplettendheid van den zetter te wijten"; even als in G. 's eigen stuk *Koekoek* voor *Koekkoek*, *Descamps* voor *Decamps*, en *Tarquet* voor *Tusquet* staat, wat natuurlijk niet hèm, maar den corrector te wijten valt. — „En hiermede", zoo besluiten zij, „basta". —

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Te Brussel heeft zich dezer dagen een *Kunstgenootschap* gevestigd, dat zich ten doel stelt de nederlandsche kunst te ondersteunen en te verheffen; de jaarlijksche bijdrage is 24 francs, en om lid te worden moet men kunstenaar of letterkundige wezen. De wekelijksche vergaderingen worden in het *Lukas-hu.s* in de Hertogsstraat gehouden, en geen andere taal dan de nederlandsche gebezigd. Voor 1876 stelt het genootschap zich voor, een prachtig jaarboek uit te geven, met teekeningen en etsen der beste zuidnederlandsche schilders.

Door den *Olijftak* te Antwerpen is de volgende prijsvraag uitgeschreven, op welke de antwoorden vóór 15 Aug. 1875 moeten ingezonden worden bij den Hr. Em. Rosseels, St. Jozefsstraat: „Antwerpen in de 16e eeuw, uit een staatkundig, godsdienstig, en stoffelijk oogpunt beschouwd, en in minstens 12 tafereelen voor het volk geschetst". — De prijs voor 't beste antwoord is 100 *francs*.

Door de Commissie belast met de keuze van een gedenkteeken der Scheldebevrijding te Antwerpen is dat van den antwerper bouwmeester Winders met eenparige stemmen daarvoor aangewezen. Het stelt den Stroomgod voor, in zegehafte houding zijn drietand zwaayende, terwijl hij het Munstersche vredeverdrag vertrapt, en op de Antwerper stedemaagd steunt, die hem, met een palmtak in de hand, met vertederde blikken aanstaart. De Genius van den Handel, is — gelijk van ouds Mercurius — door een gewiekt beeld met een staf in de hand vertegenwoordigd, en heft lachend 't gelaat omhoog bij 't geluk hem ten deel gevallen. Daarachter strooit een Genius bloemen, en werpt kransen naar de voorzij van 't gedenkstuk, voor de afbeelding van Filips van Marnix bestemd, wiens kop zich in een medaljon, van palmtakken omvlochten, vertoont, terwijl daaronder een trofee ter zijner eere prijkt, met het onderschrift: „elk belgisch hart, aan 't welk de burger- en godsdienstvrijheid dier is, zal Marnix als een der grootste karakters herdenken, waarop zich de menschheid verheffen kan." Onder Marnix portretbeeld wordt het borstbeeld van Koning Leopold I. gevonden, door de Faam bekroond, terwijl ten slotte ook de afbeelding van den minister Rogier niet ontbreekt, als ontwerper der bevrijdings acte van 1863.

De belgische schilder Gustaaf Wappers is Dinsdag den 6en Dec. l. l., op 71 jarigen leeftijd te Parijs overleden.

Het standbeeld van den Generaal Stonewal Jackson door wijlen den beeldhouwer Foley, is thans te Chelsea in brons gegoten, en wordt als een der schoonste gewrochten van den betreurden kunstenaar geroemd. Het meer dan levensgroote beeld houdt de rechterhand aan den ontblooten sabelgreep geslagen, welks punt op een ter zij van 't beeld gestelde rots neêrkomt, De houding is kloek en rustig: het hoofd min of meer naar de linkerzij gericht, terwijl het doordringend oog in de verte staart. Het hoofd, in welks gelaatstrekken men wat meer levendigheid en verheffing wenschen zou, is ongedekt, en een kort ruiterjasjen door een gordel omsnoerd, en van voren dichtgeknoopt, omhult het bovenlijf, terwijl zware rijlaarzen de beenen tot de kniën toe omsluiten.—

Naar men uit Brunswijk meldt, is onlangs op het kerkhof aldaar een gedenkteeken voor Lessing opgericht, dat aan het hoofdeneinde van zijn grafsteê geplaatst is. Op een steenen voetstuk rust een ander van gepolijst graniet, en op dit laatste verheft zich een granietsteenen piramide, in welk het levensgroote profielportret van den grooten schrijver in *relief* prijkt, naar den kop van zijn bekende standbeeld gevolgd en in verguld brons bewerkt. Daaronder is in uitkomende letters, op doffen grond, het opschrift gebeiteld: *Gottfr. Ephr. Lessing.* Op de keerzij naar den kerkhofsweg toe, staat in vergulde letters als oorsprong van 't gedenkteeken vermeld: „Errichtet von dem herzoglich-braunsweigischen Hoftheater, 1874". Het geheel is twaalf voet hoog, en door den hofbeeldhouwer Strümpell gewrocht. —

De italiaansche zeeschilder Gaetano Fascanotti heeft een fraai schilderstuk voltooid, dat den mond van de Arno voorstelt, en in welgeslaagde houtsneê het nommer van 13 Dec. l. l. der *Illustrazione universale* versiert.

De talentvolle spaansche schilder Mariano Fortuny is 23 November l. l. te Rome overleden. In 1839 te Reus geboren ontving hij zijn eerste opleiding in de teekenkunst te Barcelona, en kwam in 1858 te Rome met een jaargeld van de spaansche regeering, om zijn studiën voort te zetten. Na luttel tijds echter verliet hij 't weêr, om den veldtocht in Marocco meê te maken, die hem vervolgens de stof voor zijn *Verovering van Tetuan* gaf, een stuk, dat hij nog altoos onvoltooid naliet. Te Rome teruggekeerd schilderde hij zijn Prentliefhebber en Vicarie, die beiden tegen hoogen prijs verkocht werden. Niet minder waarde hadden zijn waterverfteekeningen, onder welke o. a. zijn Arabier in den gebede 10,000 lire (of francs) opbracht. In 1872 voor een poos naar Spanje gegaan, werkte hij een geruimen tijd te Grenada, en bracht er fraaie studiën van meê. In 't voorjaar van 1874 bezocht hij Parijs met eenige schilderstukken, als De Arkaden, De Akademici, en and., en in den nazomer schilderde hij te Napels. Met de dochter van den schilder Madrazzo, directeur der Akademie te Madrid, gehuwd, laat hij twee jonge kinderen na. Zijn uitvaart had te Rome met groote plechtigheid plaats, en de spaansche *Illustracion* wijdde hem o. a. de volgende woorden: „Fortuny is dood. De groote schilder, de roem van zijn vaderland, is in 't graf gedaald — jong als Rafaël, te Rome als Rafaël, door een kwaadaardige koorts als Rafaël, tijdens de grootste werkzaamheid van zijn geest als Rafaël, van ieder bemind als Rafaël, door niemand benijd als Rafaël, omdat niemand zich tot hun hoogte dorst te verheffen". Fortuny was een groot liefhebber der toonkunst en dweepte met Beethoven, wiens trekken hij nog in zijn laatste dagen herhaaldelijk met zijn teekenstift schetste. Het blad papier, waarop hij dat deed, is bij hem in de kist gelegd en begraven.

Te Bergen in Noorwegen is men van zins den in 1684 daar geboren tooneeldichter en humorist Holberg een standbeeld op te richten, waarvan de vervaardiging aan den deenschen beeldhouwer Stein is opgedragen.

Briefw. Het stukjen over het rotterdamsche schouwburgfeest in een volgend nommer.

„ Het ingezonden uit Utrecht over de Sint Bernolfsgilde kan slechts geplaatst worden, zoo de ongenoemde schrijver ons zijn naam verkiest meê te deelen.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem

№ 2. 25 Januari 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—F. C. DE BRIEDER.—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.— Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK. — R. HOL. — MARTIN KALFF. — DAVID VAN DER KELLEN. — J. PHILIP VAN DER KELLEN. —GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE. — J. KNEPPELHOUT. — L. J. LEFÈBRE. — J. H. LELIMAN. — A. C. LOFFELT. — J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.— Dr. A. PIERSON. —E. J. POTGIETER. — J. H. RÖSSING. — Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN. — Dr. P. SCHELTEMA. — SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

GEEN KUNST, MAAR KUNSTJENS.

Sedert Lessing zijn Dramaturgie schreef, en Schlegel de werken van den grooten britschen Dramatist vertaalde, hebben onze hoogduitsche broeders zich voortdurend voor de studie en kennis van dezen de schitterendste verdiensten verworven. Wat er tusschen beiden overdrevens daarin voorkwam, werd ruimschoots opgewogen door al de treffende en juiste bespiegelingen, die zij van de andere zij hem wijdden en door den druk bekend maakten. Nederland stond daarin vóór Moulin 's tijd verre bij hen achter, en begon eerst in de tweede helft dezer eeuw van meer algemeene belangstelling in Shakspere te doen blijken. Niet genoeg zeker nog voor al 't kunstschoon, dat er bij hem op te merken en genieten valt, maar toch in een althans niet geheel onmerkbare mate. Al wat die belangstelling aankweeken en verder uitbreiden kan, verdient ondersteund en toegejuicht te worden; en geen wonder daarom, dat de nederlandsche vereerders van den grooten dichter ook de overkomst naar hunne streken van den man met vreugde begroetten, van wien geroemd werd, dat hij door zijne talentvolle voordracht Shakspere's stukken, van zijn leunstoel uit, voor zijn toehoorders als wist te doen leven, hun personen voor hen te doen optreden. De naam, die ook na die overkomst, door de Amsterdammers en hunne dagbladen, van hem uitging, wekte ook elders in den lande alom geestdrift, en deed velen zich beijveren niet van 't genot verstoken te blijven, hem ook ten hunnent te hooren. En hoe heeft hij daaraan beantwoord? in welke mate de eenmaal opgevatte verwachting voldaan? den door Amsterdam en zijn hoogduitsche kringen voorgespiegelden indruk verwezenlijkt? Wanneer wij naar dien te Haarlem op ons gemaakt moeten oordeelen, niet byzonder. Hoe hoog zijn verdiensten in de hoofdstad opgevijzeld waren, wat wij hier met eigen oog en oor van hem vernamen, kon ons onmogelijk een hoogen dunk òf van zijn eigen Shakspere-waardeering en doorgronding, òf van zijn kunstgaaf verschaffen, 's dichters werken naar den eisch voor ons te doen leven, en in hun volle waarde te laten uitkomen. Wat toch, wat het eerste betreft, omtrent de Shakspere-opvatting van een man te denken, die onder den veelbelovenden naam van den „Sommernachtstraum" niets dan een aaneenschakeling der daarin gemengde kluchttooneelen der rederijkende handwerkslui geeft? Welk een indruk moet de onervaren hoorder van den dichter krijgen, van wiens stuk dit niet als een daarmeê saamgevlochten onderdeel, maar onwillekeurig als de kern en hoofdinhoud werd voorgesteld? En toch was dat onvermijdelijk het geval. Shakspere als grappemaker, als kermispaljas te doen voorkomen, was het eenige gevolg, dat zulk een handelwijs hebben kon. En daarmeê is ook tevens de wijze van voordracht reeds veroordeeld, door den spreker gevolgd. Een man van

kennis en smaak, die hem te Amsterdam in 't Park den *Coriolanus* had hooren opzeggen, zeî mij, dat hij na 't eerste bedrijf reeds was weggegaan, omdat hij een *buikspreker* meende te hooren, en daarvoor niet gekomen was. En zoo was het ook nagenoeg in den *Sommernachtstraum* te Haarlem. t Was *grappig*, die kunstmatig nagebootste stemmen en stemmetjens te hooren, die dan eens uit den buik, dan door den neus, dan weêr uit borst of keel schenen te komen, maar meer dan *grappig* was het ook niet. 't Waren kunstjens, geen kunst, die wij te zien en hooren kregen, en daarvoor komt men niet, wanneer men uitgenoodigd wordt, zijn hart eens aan Shakspere op te halen; daartoe kan de eerste, de beste kermisklucht en ronsebonsvertooning volstaan.

En nu de eerste helft der voorstelling — want behalve op de Sint Jansavondpret, waren wij ook op een voordracht uit den Venetiaanschen Koopman genood; het „Rechtstooneel", zoo rijk aan afwisselende indrukken en treffende verscheidenheid van aandoeningen, zou ons worden voorgesteld. Wat ons echter gegeven werd, was heel wat anders, heel wat minder dan dat, en zou 't best met den naam van „een oude Jood voor 't gerecht" vertolkt worden. Sprekend toch stond ons deze in stem en uitdrukking voor oogen; doch dat was dan ook alles. Van de verdere personen en de kunstvolle samenwerking hunner onderscheiden karakters tot de indrukwekkende eenheid van 't schoone geheel, bijna geen spoor. Met de noodige deftigheid voerde de voorzitter het woord; Antonio en zijne vrienden werden met eenigsins verschillende stemmen opgevoerd; Portia trad binnen, om op hare beurt te spreken; doch noch Antonio noch Portia maakten, met hun anders toch zoo treffende rollen, den minsten indruk, noch Antonio's belangstellende vrienden in hun eerst verontwaardigde, daarna bijtend scherpe stemming en toon. Wat erger was, van de Shylock toegebeten zinsnede werd juist de treffendste helft, de vinnige weêrslag op zijn „een wijze rechter, o, een ware Daniël!" eenvoudig — weggelaten, gelijk in 't algemeen, zoo hier als in 't andere stuk, met de textwoorden vrij willekeurig te werk werd gegaan. Door dat weglaten en de weinige uitdrukking, in Portia's toespraak vooral gelegd, kon echter natuurlijk ook de verlegenheid van den gestraften Jood niet naar den eisch uitkomen, en verflauwde de voorstelling van dezen zelf in gelijke mate. Alleen wie zich dus, voor zijn toegezegd kunstgenot, met de sprekende nabootsing van een vuilaardigen ouden schacheraar voor de rechtbank woû te vreden stellen, kon niet teleurgesteld heeten; wie daarentegen gemeend had eens naar hartelust aan Shakspere te gast te kunnen gaan, moest zoo van dit tooneel als van die uit het andere stuk vrij onvoldaan huiswaarts keeren, met de eenvoudige opmerking, dat men liever maar niet uit Duitschland naar Nederland had moeten komen, om op zoo ondoeltreffende, en den grooten tooneeldichter eigenlijk onwaardige wijs, een en ander uit hem vóór te dragen. Leggen wij er ons voortdurend op toe hem naar waarde te leeren kennen en genieten; breiden wij de veredelende studie zijner werken steeds meer onder ons uit; doch laten wij ons niet door hoogduitschen wansmaak van 't juiste spoor leiden, en laten wij ons tevens vooral ook door geen betweterij van vermeende Nederlandsche kunstrechters verleiden, onzen eigen grooten dichter, den aan taal- en kunstschoon overrijken Vondel, te veronwaarden en veronachtzamen. Wie 't met de zelfstandige taal en kunst van land en volk wel meent, neme zijne werken ter hand, en leere er met hart en ziel in door te dringen, al laat hij tegelijkertijd niet na, ook zooveel immer doenlijk kennis te nemen van 't geen buiten 's lands grenzen, in vroeger en later tijd, gedicht en gedrukt is.

IETS OVER EENIGE BOEKEN.

Bijna dagelijks storten de boekdrukkerspersen haar machtigen inhoud in den vorm van couranten, tijdschriften, romans en brochures over de beschaafde wereld uit. Wat wordt er een massa gedrukt, wat wordt er veel gelezen! Maar ook, en vooral: wat valt er veel in den smaak van het groote publiek zonder er recht op te hebben, en hoe vaak wordt iets dat verdienste heeft onopgemerkt voorbijgegaan, half vergeten, ten minste niet op de waren prijs geschat. Om een voorbeeld te noemen: Cremer's „koffyvrouw" een van zijn uitnemendste kleine geschriften; kent *men* dat? en waardeert men het? ik betwijfel het. Al had Cremer nooit iets anders geschetst dan dit eenvoudig, „Beeld voor 't Volk", hij zou zich, dunkt mij, al was maar 't alleen voor dit, een plaatsje heel boven aan in de rij onzer letterkundigen hebben verworven. Wat Dickens voor de Engelschen deed, schijnt mij Cremers roeping voor de Nederlanders. Hij heeft ons met zijn dichterlijke pen, zijn warm hart, zijn open oog, te wijzen waar we onze belangstelling hebben te wijden, in de wereld om ons heen met haar lief en haar leed, op de menschen met hun goed en hun kwaad. Heil den man, aan wien deze gave door de natuur werd geschonken, om er zulk een edel gebruik van te maken. Hij is een echte weldoener; want als de lezers van zijn „Koffyvrouw" niet een weinigje beter zijn geworden, zoodra ze 's dichters nederige, doch innig gevoelde waarheden slechts goed vernomen hebben, dan is dit buiten *zijne* schuld althans.

We hebben onze Belgische buren met drie zeer talentvolle vrouwelijke auteurs geluk te wenschen. Wie kennis nam van de geschriften der gezusters Loveling, en van die van Caroline Gravière, zal dit zeker gaarne toestemmen. In het *Vaderland* verscheen eenigen tijd geleden eene vertaling van Caroline Gravière's *Gentilhommerie d'aujourd'hui*. Frisch en keurig van vorm, fijn gevoeld, van een opmerkelijke karakter- en menschenkennis, zijn ook een paar verhalen „*la Servante*" en *Sainte-ny'touche* derzelfde schrijfster. Luister even: in een oude deftige vlaamsche stad staat een oud en deftig huis, in een straat door een aanzienlijke familie van hooge adel bewoond. Daartegenover woont een handwerksgezin. Het adelijke huis heeft maar één kind, een jongen; het burgerlijke heeft er ook maar één, een meisje, Liesken Christiaens. Zij heeft den jongeheer aan den overkant even oud als zij altijd gezien; eer dat ze 't weet, is, ook zonder dat, zijn bestaan met het hare saamgeweven. Zij kent hem, dien ze nooit gesproken heeft zij weet wat hij gewoon is te doen en te laten, en zoo worden de kinderen menschen. Er wordt een vrouw voor den erfgenaam gevonden, op een morgen is er een groot feest aan de overzij, en ontvangt Liesken's arme ziel den genadestoot. Hij is in volle

heerlijkheid en staatsie *getrouwd*. Aangrijpend is deze oude doch eeuwig nieuw-historie, geschilderd. Wie zou niet met het arme kind lijden en voelen? „Wie nooit' zijn brood in tranen at". Een echte diep tragische, fijn gevoelde, en keurig beschreven toestand wordt ons voorgespiegeld, die onze innigste belangstelling opwekt. Liesken gaat er bleek uitzien, de buurvrouwen zeggen „qu'elle a les pâles couleurs". Nu komt er een schrikkelijke ziekte in de stad; hun huis wordt aangetast. De jonggehuwde man verliest zijn bekoorlijke jonge vrouw, en zijn ouders. Met een nog heel jong kindje blijft hij op een dag wanhopig en verlaten alleen. Ook Liesken verloor haar ouders en zij steekt de straat over, om een moeder voor de zuigeling te worden. De verdere loop van het verhaal is minder gelukkig. Ik had liever niets meer vernomen, dan wat er nu komt, namelijk eenige verwikkelingen, waarvan het einde is, dat de graaf niets liever wil, dan de eenvoudige doch ongelukkige „servante" tot vrouw nemen. Deze echter heeft van een oud-adelijke tante zooveel stuipachtige kwaadaardigheid op haar ziek- en sterfbed moeten slikken, met zinspelingen op de waarschijnlijke „mésalliance" der familie, dat zij volstrekt geen „ja" durft zeggen, haar Heer en meester, die haar nu hartstochtelijk liefheeft, even als zij hem liefhad zoo lang zij zich haar bestaan kon herinneren, ontvlucht, eerst nog een anderen dienst zoekt, waaruit ze weggejaagd wordt wegens verlies van haar goeden naam, en vervolgens in het gasthuis sterft Op haar sterfbed ontvliedt haar zelfs de pleegzuster; te elfder ure komt haar beminde Pierre nog binnenstappen, om alles weer goed te maken, maar natuurlijk *te laat*. Nu, Caroline Gravière, dacht ik aan 't einde, gij pijnigt uwe lezers al te zeer, ik vreesde al dat de allerbekoorlijkste Liebes-scènen niet goed zoude eindigen. Waarom moeten alle verhalen een slot hebben. Beter geen, dan geen goed einde; zou ik zeggen.

In *Sainte-n'y-touche* is de schildering van het karakter der heldin voortreffelijk. We hebben hier met een van die schepsels te doen, die zich o zoo lief en innemend voordoen, maar inderdaad vol sluwe berekening zijn, om zich zelf voort te helpen, het koste wat het wil. Dit verhaal verraadt in zijn scherpe en duidelijke lijnen geensins de vrouwenhand, en is het beste uit de bundel vertellingen, die reeds door Caroline Gravière zijn geschreven.

Mogelijk legt het wel aan mij, maar ik vind een paar romans, die ik las, al heel bijzonder treurig en schreierig, doch ik herhaal: 't kan ook wel aan mij liggen. Oprecht gesproken, ik lach wel eens graag en gauw; om nu zooveel honderd bladzijden te slikken zonder dat een glimlach mijn gelaat is komen verhelderen, eerlijk gezegd, dat lijkt mij niet. De jonkvrouw van Groenerode" is een sentimenteel boek met een hinkende *intrigue* (de held, wordt door 't vrij dikke boek heen, zeer ten onrechte, door de heele wereld en zijn familie als een moordenaar beschouwd, en leeft daardoor als een kluizenaar!) en in „Penserosa" komen ook al een paar verliefde voor die elkaar tot mijn groote ergenis volstrekt *niet* krijgen!

Het boek zou gevoegelijk kunnen heeten: „De man met het ijzeren hart, of de nadeelen van den godsdienst". Een knap zeer begaafd meisjen genaamd Penserosa, is verliefd op een predikant Milano, die haar volkomen waardig is; doch daar zij geen godsdienst bezit, en hij wel, komt er van het huwelijk niets, niettegenstaande hun neiging geheel wederkeerig is. Die gedeelten in het boek waarin de strijd die Milano in zijn binnenste te voeren heeft beschreven wordt, hebben voor een hedendaagsche ontwikkeling geene andere waarde, dan dat zij het ergerlijke van hetgeen men godsdienst noemt, volkomen aan het licht brengen. Ergerlijk van wanbegrip is ook het sterven van Rosa's pleegkind, dat op een duitsche badplaats den laatsten adem uitblaast, insgelijks doodelijk van den dominee, die heel toevallig op dezelfde badplaats buiten de deur van hetzelfde hotel de krant zittende te lezen, door zijn beide hartstochtelijke vriendinnen wordt ontdekt, waarna hij, *qualitate qua*, doet wat hij kan, doch weêr naar huis gaat zoo als hij gekomen is, zonder de vrouw, die hij liefheeft. gelijk zij hem, ten huwelijk te durven vragen.

Ik verneem uit „de Gids" dat hoogstwaarschijnlijk het publiek een eersteling te genieten heeft. De onbekende schrijver of schrijfster gelieve dan, als 't haar niet schelen kan, de lezer niet zoo te tergen en te plagen; in een roman behooren ze „elkaar te krijgen." Aan oude jongejuffrouwen, al zijn ze nog zoo goed voor haar stiefzusjes, is de rechte aardigheid nu eenmaal niet. — Shakspere is toch een groot man geweest, we zullen zijns gelijke niet weer zien, niet ligt ten minste. Bij hem leert men menschen kennen, hij heeft ze van alle kanten bekeken. Men leest nooit een stuk van Shakspere zoo dat men bepaald *treurig* gestemd is. Het zij de personen schelden en razen, weeklagen, slecht, gemeen, dronken, zachtzinnig, spottend, scherp of allergrappigst zijn, ze zijn en blijven in de eerste plaats menschelijke wezens. 't Komt mij voor, dat de allerknapsten soms niets van dezen Meester geleerd hebben. Met rec h 1
zelfs George Elliot het verwijt kunnen doen, dat zij doorgaans treurig stemt. Ze heeft de meest grootsche en zeldzame eigenschappen als schrijfster, alleen ze is bepaald wat onvrolijk. Daarom zijn Thackeray en Reuter ook zoo groot onder de modernen. Zij doen ons weenen, ja, maar ook lachen. Er zijn toch een heele boel treurige dingen! zegt men, als men te *Olle Kanellen* genoten heeft; maar er zijn toch nog wel aardige, vrolijke, opwekkende voorvallen ook in het leven!

Rosalie en Virginie Loveling, die zich tot dusver slechts door haar verzen bekend maakten, schreven een bundel *Novellen*, waaronder er zijn die in haar soort onovertreffelijk mogen heeten. Er is op het oogenblik in Noord- en Zuid-Nederland geen schrijver of schrijfsters te vinden, die iets schooners schrijven kan dan een groot aantal bladzijden uit deze Novellen. Duizendmaal dank haar dus voor de uren van zeldzaam genot, mij, en een ieder die deze verhalen las, met mij verschaft; — voortreffelijke miniatuur-schilderijtjes zijn het, die in elken trek de meesterhand verraden. — Zoo eenvoudig en innig zijn ze, dat men er niet veel van oververtellen of beschrijven kan; men kan ze alleen maar voor zich zelf waardeeren en genieten.

„Koket" en „een oude jonge juffrouw" heeten twee vertelsels die juffer Elize Baart schreef en zelve voordroeg. „Es bildet ein Talent sich in der Stille"; dit is het gunstigst oordeel over dergelijk ein anagatorisch pogen.

Ik geloof, dat juffrouw Kruseman met het publiek gefopt zal worden, zoo zij meent in Multatuli's „Vorsten-

school" als tooneelspeelster opgang te maken. Ofschoon in dit drama fraaie gedeelten voorkomen, is er niet genoeg handeling in; de koning en de koningin houden lange redeneeringen — die, bij al 't schoon dat vooral die der eerste bevatten, zeer vervelend moeten zijn, om op het tooneel aan te hooren [1]. Nu eerst brengt ons de Tijdspiegel een weinigje (nog zeer gematigde) verontwaardiging van Aart Admiraal, over de schimpscheuten op Thorbecke, die het boekdeel van Multatuli's Vorstenschool geheel ontsieren. De Heer Admiraal verwijt Multatuli zijn blindemanspelen op politiek gebied; — meer dan één schilder heeft met verontwaardiging 's mans onkunde betreurd, als hij zijn gedachte omtrent Houbraken en Rafael ten beste geeft; 't is jammer, jammer, zou de heer Kegge gezegd hebben, dat de ontsterfelijke dichter van den „Max Havelaar" van „Wijs mij de plaats waar ik gezaaid heb, zooveel buitensporigheden met de pen niet kon terughouden!" [2]

Een boek, op welks titelblad een kussend paartje prijkt, werd onlangs in den Spectator door eene jonge dame gunstig beoordeeld. Mij heeft dit misselijke vignet den indruk van het gansche boek bedorven. Wie wat te zeggen heeft, moet het zonder dergelijke *illustraties* af kunnen, of hij moet zich maar stilhouden. Wij leven toch niet alleen maar *om te lezen*, om onzen tijd lezende zoek te brengen, maar ook om iets schoons te genieten, om de indruk van iets meer dan alledaagsch te krijgen. Mevrouw v. Calcar slaagt wonder wel in haar laatste geschriften tot het opwekken van het „schoone en goede." Hare gedachte uit het leven voor het leven stemmen wonder wel overeen met de onzen hier en daar. In het nieuw Tijdspiegel-nommer vergast zij haar lezers in en boeijenden en keurigen vorm met over Da Costa te spreken, — en geeft onzen geestigen Novellist Keller ons in „Een Priester zonder Roeping" eene vernieuwde proeve van zijn talent.

Q.

HET ROTTERDAMSCHE SCHOUWBURGFEEST.

(28 Dec. 1874.)

Den 28sten Dec. 1874 werd door Punt's Tooneelgezelschap, na den brand te Amsterdam van den Amstel naar de Maas en Rotte gekomen, de Schouwburg te Rotterdam met de voorstelling van Lucretia Wilhelmina van Merkens *Marie van Bourgondie* geopend; en 't was daarom een gelukkige gedachte van Dr. Wap, door de Rotterdamsche Schouwburg Commissie voor de regeling der feestviering in den arm genomen, de herdenking van dit feit met de opvoering van 't laatste bedrijf uit dit stuk te vieren, waarin men nu, voor Punt met zijn zoon en dochter, de H.H. Spazier, Evers, van der Stal, en Revier, en Mej. Molster, en de H.H. Moor, De Leur, Mevr. de Vries, de H.H. Soeter, Schoonhoven, van Ollefen, en Plas, en Mej. Ruffa zag optreden. Jammer dat er niemand was, die ze onderling vergelijken kon; trouwens Punts uitgalmingstrant zou voor een zuiverder smaak licht te verbeteren zijn geweest. De Rotterdammers van 100 jaar vroeger mochten zich daarom ook verheugen hun weldra door Corver vervangen te zien; want, als Dr. Wap, in zijn *Historisch Zinnespel*, na afloop van 't eerstgemelde stuk ten tooneele gebracht, de Rotterdamsche Stedemaagd laat zingen:

Punt trad af, en gaf de teugels van het hoog Toon-(neelgebied
Aan den genialen cower, die den wansmaak dreef in ('t niet;
Nu ontglom en lich en leven, en aarnde opgestoten vlam
Werd straks Bingley's toorts ontstoken starrekroon van (Rotterdam.
Naast glorielicht verschenen nog twee and'ren even (groot
Snoek, Wattier, in eedlen wedstrijd maar, als trouwe (bondgenoot,
Zonder list en zonder afgunst, enkel om de kunst (ontgloeid,
Die uit dees driedubblen wortel hemelschoon is op-(gebloeid.

Daarom prijkten dan ook hunne drie portretten in houtsnee, met het *facsimile* van hun handteekening, en daaronder een afbeelding van beide schouwburg-gevels, in 1774 en 1874, op den omslag van 't feestnommer van den Rotterdamschen Gids voor dien avond, gelijk hunne drie borstbeelden, met die van dertien andere Rotterdamsche beroemdheden, op de Hermeszuilen in „het prachtig woud" voor dit Zinnespel te voorschijn geroepen, en waar al die borstbeelden achtervolgens door de negen Muzen bekranst werden. Daarna trad de Stedemaagd met haar historische beschouwing en vervolgens de Treurspelmuze „nog eens op; terwijl in een slotkoor met *tableau* de vereerde neder- en hoogduitsche schouwburgkrachten", door den heer Wijsman in toonen gezet, de „heerlijk Maasstad" om hare „gunst" voor 't vernieuwde „pogen" gesmeekt werd, en „Zangrei en Dansrei, de Toon en het Woord" te zaam tot een jubelaccoord versmolten, dat, als beide laatste regels van 't Quartet luiden:

Dat klinkt u ter eere, doorluchtige stad,
Wier kern zooveel schoons en onsterflijks bevat.

Moge het der tweede eeuw van den Rotterdamschen Schouwburg niet ontbreken aan dergelijke lichten. als hij, in bovengenoemd drietal en den waardigen vierde in hun uitgelezen klaverblad, Corver, zijn planken bestralen zag!—

EEN STADSGEZICHT VAN HOBBEMA.

Bij den kunsthandelaar Miethke te Weenen is naar de Redacteur der *Zeitschrift fur bildende Kunst* meldt — thans een schilderij van Hobbema tentoongesteld, dat door zijn eigenaardig, bij Hobbema minder gewoon, onderwerp, niet minder dan door de ontwijfelbare echtheid de algemeene belangstelling wekt. De voorgrond wordt door een stil water ingenomen, waarop zich aan de linkerzij een man in een schuit vertoont, die zich met een boomstok voortstuwt; op den mid-

[1] Waarom dan ook de schrijver vijf of zes bladzijden uit die der koningin wegschrapt; verg. voorts de overeenkomstige opmerkingen in den *Tolk* van 8 Jan. l. l. V. VL.

[2] Verg. ook daaromtrent het aangehaalde Tolknommer, en hetgeen er verder over het „onkruid onder de tarwe" van den Zaaier in zal voorkomen. V. VL.

dengrond doet zich een groot met een houten dakruiter prijkend gebouw op, dat aan de achterzij voor den beschouwer open ligt. Aan weerszij daarvan doen zich andere huizen voor, die zich links naar den voorgrond richten en daar het stuk afronden; rechts ziet men een marktplein met daarop uitloopende straten, in welke verschillende personen, een man in rooden mantel en twee andere met een hond, zich bewegen. Boven de karakteristieke trapgevels der huizen ziet men zich enkele boomtoppen verheffen, die tegen 't vaalblauw van den min of meer bewolkten hemel, waardoor 't geheel bedekt is, kennelijk uitkomen. De heldere zilvertoon der lucht vormt met het donkerrood der huizen een der weldadigste kleurwerkingen, die men zich wenschen kan. Wat echter die werking nog bekoorlijker maakt, en bij langere en meermaals herhaalde beschouwing van 't stuk het kunstkeurige oog van den beschouwer met klimmende voldoening vervult, is de ongedwongen vrijheid van de meesterhand, die 't schilderde, en zonder merkbare inspanning of kunstmatigen toeleg in 't leven riep. Het is de natuur in hare volle werkelijkheid, die zij ons te zien geeft, en geheel dezelfde uitdrukking in 't landschap, die ons bij Frans Hals in 't portret voor oogen treedt. Met de eenvoudigste middelen in de geheele beneden partij van 't stuk slechts met luttel schakeeringen uit den bruinen — is hier de geheele schaal der lichtwerkingen van den krachtigen indruk der huizen op den voorgrond tot de zachte verflauwing in 't verschiet, in al haar verscheidenheid ontwikkeld; ook verder is alles, zoo in lucht als stoffeering, met dezelfde vastheid en breedte van penseel bewerkt. Buiten den hemel met zijn lichte en vlokkige wolken, vormen in dit opzicht, ook het water met zijn palen, de met moeite voorwaarts geboomde schuit, waarin de schipper zich vol inspanning voortstuwt, en het groote gebouw in 't midden de schitterendste punten van 't geheel. — Het monogram, doch zonder jaartal, laat zich in duidelijke letters lezen; maar ongetwijfeld behoort het tot den besten tijd van den kunstenaar, en herinnert meer bepaalde kenners aan dat in de Landsgallerij te Londen, uit de verzameling van Sir Robert Peel herkomstig, met hetwelk het ook in de afmetingen van 't doek — 1 el 46 duim hoogte en 1 el 46 duim breedte overeenkomt.

FOTOGRAFIËN UIT FLORENCE.

Twintig van de vermaardste schilderstukken uit het Pitti-paleis en de Uffizi-gallerij te Florence zijn onlangs in welgeslaagde fotografische afbeelding verschenen, die onmiddelijk naar de oorspronkelijke schilderijen genomen zijn. Voor liefhebbers van engelsche staalplaten en dergelijke fijnbewerkte zaken natuurlijk minder aanlokkelijk; doch voor hen, die naar kunstwaarheid streven zeker uiterst welkom. Al de eigenaardigheden, zoo door de hand van den kunstenaar als de tand van den tijd op de oorspronkelijke stukken aangebracht, zijn er getrouw op bewaard gebleven, en staat dus, op de kleur na, alles naar 't leven voor 't oog van den beschouwer. Men vindt er broêr Filippo Lippi's *Kroning der H. Maagd* met haar meer dan 60 beeldjens, allen portretten van feestelijk getooide florentijnsche burgers, wier trekken zich duidelijk laten onderscheiden, en waaronder ook dat van den schilder zelf met een reep papier, die tot opschrift draagt *is fecit opus;* Perugino's *Hemelvaart van Maria*, die, met de uitdrukking der hemelsche vervoering op 't gelaat der Moedermaagd en dat der omlaag gebleven heiligen, meesterlijk is weêrgegeven; Botticella's *heilige gezin*, dat echter minder dan beide vorige gelukt schijnt, waarschijnlijk door de ongunstige plaats, die het stuk voor den fotograaf had. Het belangrijkste stuk uit de verzameling is echter gewis Rafaëls beroemde *Madonna della Sedia*, in zoo tallooze afbeeldingen van allerlei aard verspreid, en hier nu met al de litteekenen weêrgegeven, er door lengte van tijd in teweeggebracht; de scheur in 't paneel, de rimpels van 't vernis, de vlakken en leemten, allen maar al te zichtbaar, en toch niet in staat de treffende werking van 't geheel weg te nemen, noch de onuitsprekelijke bevalligheid van 't kind en de schoonheid der maagdelijke moeder te verminderen. Ook de *Madonna* van den Groothertog, uit den florentijnschen tijd, ontbreekt hier niet, noch de meer uitgewerkte met den *baldachino*. Voorts vindt men er nog de *Madonna* in aanbidding van Lorenzo di Credi, Andrea del Sarto's *Madonna in gloria*, Titiaan's *Flora*, Broêr Bartolomeus *Opstanding*, Guido Reni's *Sibylle* en *Cleopatra*, beiden uitstekend weêrgegeven, Carlo Dolci's *Sint-Jan*, een *heilig gezin* van Bronzino, en een *Madonna* van Murillo. Door den fotograaf Alinari te Florence gemaakt, zijn zij te Londen bij Sampson Low en Cie. in 't licht gegeven.

NOG IETS OVER DEN GEDENKWAARDIGEN CATALOGUS.[1]

In No. 24 van dit tijdschrift vestigt de heer J. G. de aandacht op den catalogus eener kunstverzameling onlangs te Amsterdam verkocht door de heeren Pappelendam en Schouten.

Wij stemmen volkomen in met den lof, door J. G. aan genoemde heeren toegezwaaid, maar meenen toch dat alleen te groote ingenomenheid met hun talent den beoordeelaar er toe gebracht heeft, hun ook de eer der uitvinding van dergelijke catalogussen toe te schrijven. Wij althans betwisten hun die eer. Uit het voorwoord van den catalogus der prachtige schilderijverzameling, door den heer *de Neufville* nagelaten, en te Amsterdam in 1765 verkocht door den om zijne kunstkennis beroemden kunsthandelaar *J. M. Cok*, die tot spreuk voerde: *de waarheid geleid mij*, blijkt toch, dat men zich ook reeds in zijn tijd over dergelijke catalogi kon verheugen. Hij schrijft:

Men heeft in deze Catalogus weederhouden alle die soorten van voorstellingen, waar door men zich verbeelt de vermoogens van de Meesters te verheffen; die soorten van Loftuytingen zijn meestendeels zeer suspect, doordien het een gewoonte is geworden door onkunde, of door de geïnteresseerden, die het komen te doen. De naam alleen van een gerenomeert Meester is zijn lof.

Ook had men kunnen spreeken omtrent de schoonheid veler stukken, wegens meesters van minder rang; maar heeft een Kender de redeneering des makers van een Catalogus noodig, om een konststuk te waardeeren?

[1] Ned. Kunstbode, No. 24. pag. 189.

Wij hopen door dit schrijven niet den schijn op ons te laden van iets op het talent der bovengenoemde heeren te willen afdingen. Wij verklaren integendeel gaarne, dat de door hen bewerkte catalogussen in hun soort onovertrefbaar zijn.

N.

OUDHEIDKUNDIGE VONDSTEN.

In de laatste maanden heeft men te Rome, bij de opdelvingen ten dienste der nieuwe stadskwartieren ondernomen, verschillende voor de oude kunst belangwekkende voorwerpen gevonden, daaronder een meer dan levensgrooten Bacchus, aan welken echter een arm, knie, en de mantel ontbreken; twee Tritons, zonder onderstel en armen; een gansche verzameling gelofte-voorwerpen uit gebakken aarde, als handen, voeten, beenen, hoofden, enz. Een meer dan levensgroot borstbeeld van Commodus, met de kenteekenen van Hercules, een knods in zijn rechterhand en de appelen uit den Hesperidenhof in de linker; aan de voet een wapentrofee, een hemelbol met de teekenen van den dierenriem, en twee kleine overwinningsbeeldjens; een beeld van een jong meisjen, dat zich gaat baden, in natuurlijke grootte; verschillende doodkisten van tuf- en andere steen, uit het kerkhof op den Esquilijnscherberg herkomstig, en allerlei huisraad; uit den besten tijd in ontheisterden staat bevonden een verzameling keukengereedschap van brons; twee vrouwenbeelden van meer dan natuurlijke grootte, in opper- en onderkleed getooid; een uitnemend welbewaard gebleven baardelooze jongelingskop, een ander van een vrouwelijke godheid; twee sierlijke kapitelen

Bij de Esquilijnsche opdelvingen hebben de werkluî, in een kamer van een oud-romeinsch huis doordringende, die tot op 25 el onder de grond lag, een kleine 2500 stuks romeinsche munten uit de 4e en 5e eeuw gevonden, die waarschijnlijk eerst in een vaas zaten, doch na 't breken van deze, over den grond zijn verstrooid geraakt; op twee zilveren na, zijn allen van koper. Op een ander punt heeft men een groot zwart marmeren gewicht gevonden, met den naam van den romeinschen prefect, Q. J. Rufus onder keizer Hadrianus tot opschrift. Voorts een gebronsd stalen spiegel van de grootte van een baardspiegeltje, en een bronzen lamp op een sierlijk voetstuk van 't zelfde metaal, een el en 2 palm hoog; 25 aarden lampjens, een bronzen en een looden; 73 priemen en haarspelden van been, en 54 glazen voorwerpen; een amethist, waarin een figuur gesneden is, die een bonze voorstelt, en een kornalijn, waarop een paardekop prijkt. Eindelijk nog een brok van een aarden vaas uit de vermaarde fabriek van Aretium (thans Arezzo), op welks bodem een kruis voorkomt; de eerste ontdekking van dien aard, die gedaan is, en die van een langen duur dier fabriek getuigt.

GRIEKSCH-BUDDHISTISCHE BEELDHOUWKUNST.

Door een reeks van beeldhouwwerken, te Takht-Babai op de grenzen van Aftghanistan gevonden, is het thans gebleken, dat de Grieksche kunst omstreeks den tocht van Alexander naar Indiën tot daar was doorgedrongen, en eenige eeuwen lang van invloed op de Indische is geweest. De ontdekkingen door Dr. Leithner in 1870 gedaan worden door vele voorbeelden uit verschillende deelen der Noorderdistricten van den Punjab nader gestaafd; terwijl even zoo te Swab proeven zijn bijeengebracht, waaruit de invloed dier kunst in de bergstreken aan de andere zij der grenzen blijkt. Dr. Leithners verzameling, te Londen in 't vorige jaar tentoongesteld, bevat omstreeks 184 nommers van Grieksch-buddhistische, Indo-skythische, Oud-indische, Indo-baktrische, Indo-buddhistische, en barbaarsche beeldhouwwerken, van welke sommige dier eerste onmogelijk anders dan door grieksche handen onder invloed der indische denkbeelden en omgeving werken, vervaardigd konden zijn. Zij die ze vervaardigden moeten daar dus 't zij als slaven, 't zij als uitgewekenen geleefd hebben; hen toch als veroveraars van 't land te beschouwen, zal wel onmogelijk zijn. Europeesche gelaatstrekken op de gebeeldhouwde koppen; koningen — gelijk Kaniska — op hun troon in europeesche houding gezeteld; handen, voeten, en standbeeldbrokken geheel op grieksche wijs en in 't grieksch karakter bewerkt, zijn even zooveel bewijzen voor de vervaardiging door grieksche handen. Het opmerkelijkste zijn zeker de Buddha-beelden en koppen met grieksche gelaatstrekken en in griekschen tooi gedoscht.

WIJZIGING IN DE KLEURDRUKKUNST.

Gelijk men weet, was voor de wijze, waarop deze kunst tot dusver werd uitgeoefend, voor ieder kleur die vereischt werd, een afzonderlijke steen noodig. Geen verhooging noch verdieping van verf was zonder dat mogelijk, en wat het penseel van den schilder met enkele trekken kan teweeg brengen, moest hier door even zooveel steenen geschieden. Thans schijnt er echter door de HH. J. M. Johnson en Zonen te Londen een wijziging daarin aangebracht, van welke zij op de tentoonstelling in 't Zuid-Washington-Muzeum reeds proeven gaven, en die slechts tweederlei drukbewerking daarbij zou noodig maken. Het gemakkelijkst wordt die bewerking op gekleurde landkaarten toegepast; ook prenten voor kinderboeken laten er zich geleidelijk meê drukken. Voor afbeeldingen die een hoogere kunst vorderen, wordt echter de hand van den kunstenaar mede vereischt, en de proeven, in dit opzicht tot dusver door de HH. Johnson geleverd, schijnen nog alles te wenschen te laten. Voor de verdere volmaking van den nieuwen steendruktrant zal men dus nog nader studie en proefneming moeten afwachten.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Door de Commissie tot oprichting van een Muzeum van Zaanlandsche oudheden is te Zaandam-Oostzijde een pand aangekocht, met de bedoeling het daartoe in te richten.

Men meldt ons uit den Haag, dat het nieuwe gebouw van kunsten en wetenschappen wel naar 't ontwerp en onder de hoofdleiding van Prof. Gugel is tot stand gekomen, doch beiden

„geensins belangloos" door hem verstrekt zijn, en dat met de leiding van den bouw de Heer Buyen van Weelderen, architekt, belast is geweest. Onder de Solisten is verkeerdelijk een baryton Sondal, in plaats van *Goudal*, genoemd.

Tot directeur der verzameling schilderijen in 't Mauritshuis is dezer dagen benoemd Jhr. Mr. J. K. J. de Jonge, adjunct-archivaris van 't Rijk en Commies-griffier der eerste kamer.

De Amsterdamsche stempelsnijder M. C. de Vries Jr., wiens kunstvaardige hand Rembrandts „Nachtwacht" op staal bracht, heeft thans een gedenkpenning vervaardigd ter herinnering aan 't derde eeuwfeest der leidsche hoogeschool.

De voorzijde toont de borstbeelden van prins Willem I en koning Willen III met de beide dagteekeningen van de oprichting en feestviering.

De keerzijde veraanschouwelijkt de stichting door een vrouwenbeeld met een lauwerkrans in de rechter- en een Minervabeeldjen in de linkerhand. Godgeleerdheid, Rechtsgeleerdheid, Wijsbegeerte, Geneeskunst, en Letterkunde, eveneens door vrouwenbeelden verpersoonlijkt, omringen haar zetel. De groep is in een stralenkrans gevat, met het randschrift: „*famam urbi, laudem patriae, lucum addidit orbi.*" De afsnede draagt de wapens van Leiden en Nederland.

In den Haag stelt zich het schildergenootschap *Pulchri Studio* voor weldra een eigen gebouw voor zijne samenkomsten, kunstbeschouwingen en derg. te doen verrijzen, en heeft daarvoor reeds een terrein op den hoek der Willemsstraat aangekocht.

Het Britsch Muzeum is door aankoop onlangs in 't bezit geraakt van eenige prenten uit de verzameling-Howard, waaronder vooral ééne groote houtsnede de aandacht trekt. Zij stelt een oorlogschip uit den tijd van koningin Elizabeth voor, en is waarschijnlijk door een Engelsch houtsnijder gemaakt. Een andere prent is er niet van bekend. Uit drie blokken saamgesteld geeft zij een volledig toegerusten driemaster te zien, op welken ter zij de standaard der Howards prijkt. Zeer waarschijnlijk verbeeldt zij dus den *Arc royal* (Koningsark), het grootste vaartuig der vloot tegen de „onoverwinnelijke" van den spaanschen koning uitgezonden, en het Admiraalschip tevens van Lord Howard van Effingham.

Uit een schrijven in den *Japan Herald* blijkt, dat de veel geroemde voortreffelijkheid van 't Japansche vernis door een gevaarlijke mededinging bedreigd wordt van het in Zuid-Amerika uit den zoogenoemde *urari* getrokken *boomsap*, dat tot nu toe slechts door de inlanders gebezigd werd, om hunne pijlen te vergiftigen. De proeven, daaromtrent genomen hebben reeds doen zien, dat het een vernis voortbrengt, aan dat uit den *urushi* getrokken gelijk. Bij 't gebruik wordt eenige voorzichtigheid vereischt, daar men anders door de giftige werking licht aan uitslag op gelaat en handen bloot staat; het tegengif is intusschen evenzeer terstond bij de hand daar het *urari*-sap inwendig genomen, het kwaad geneest, uitwendig te weeg gebracht.

Rafaëls *Vedelaar*, van welke 't gerucht ging, dat hij aan een Engelschman verkwanseld zou zijn, is thans gebleken nog altijd in het Sciarra-paleis aan den *Corso* te Rome te berusten. Aanleiding tot dat gerucht gaf echter de omstandigheid, dat de Prins, op 't voetspoor der Prinsen Massino en Chigi, den toegang tot zijn verzameling, voor elk die hem niet persoonlijk bekend is, gesloten houdt, en daarenboven zijn schilderijen in vier verschillende zalen en vertrekken verspreid heeft. Zoo prijkt die Vedelâar thans in zijn slaapvertrek; minder omdat hij er zoo bijzonder op gesteld is, als wel — naar men met eenige waarschijnlijkheid gist — om het den naschilderenden vrouwendrom geheel onmogelijk te maken, tot hem door te dringen

Door de oostenrijksche regeering is de schilder Rudolf Alt belast, een aantal der belangrijkste, en in de geschiedenis merkwaardigste bouwgewrochten van 't keizerrijk in teekening te brengen. Zijn teekeningen zullen in de verzameling der Keiz. Kon. Akademie te Weenen worden bewaard. De drie eerste zijn reeds door hem afgeleverd en ter plaatse in bewaring gebracht: het Belvedere en de Waldsteinsche Hal te Praag, en het Mausoleum bij den Dom te Graz. Zij zijn in 't grootste folio-formaat ontworpen, dat den kunstenaar gelegenheid heeft gegeven, van zijn meesterschap als colorist te doen blijken, en worden vooral geprezen om de schoonheid, waarmede zij den bouwstijl en toon teruggeven; voornamelijk moet dit bij de afdeeling der Waldsteinsche Hal het geval wezen.

De schilder Anselm Feuerbach heeft, buiten zijn directeurschap der Akademie te Weenen, thans de taak op zich genomen, hem van staatswegen opgedragen, om de zoldering der hoofdzaal in 't nieuwe Muzeum voor Beeldhouwkunst te beschilderen. De reeds in kleuren ontworpen schets stelt in 't eironde middentafreel den Titanenstrijd voor, in twee kleinere eironden Prometheus als Vuurbrenger en de klagende Oceaniden, en in zes nog kleinere ter zijde aangebrachte afdeelingen de vier aartsgoden der Theogonie of Godenwereld, Eros, Gaea, Uranus, en Oceanus, en twee op de Godin Athene betrekkelijke tooneelen. Daarmede is een begin gemaakt van het schilderwerk voor de te Weenen verrezen grootsche gebouwen allengs voorgenomen,

In Karinthië is door den Heer Von Eitelberger een schilderij van Hans Holbein, den vader, ontdekt. Dat zij niet van den zoon kan zijn, blijkt uit het aangegeven jaartal, 1511. Zij is 45 ned. duim hoog en 35 breed, en heeft de Aanbidding der Herders ten onderwerp. Op het vleesch, de lucht, en enkele onderdeelen na, is zij als *grisaille* bewerkt, in de manier door A. Dürer als „in Steinfarb" aangeduid, en dikwerf op de altaardeuren der 15e. en 16e. eeuw voorkomende.

Te Wismar is bij den boekhandelaar Hinstorff een steendrukportret van Fritz Reuter verschenen, dat zoowel om zijn meesterlijke uitvoering als karaktervolle uitdrukking geroemd wordt Het is door den Heer Jozeph Krichüber naar dat van E. Härtel vervaardigd, en zal Reuters talrijken vereerders binnen en buiten zijn vaderland zeker uiterst welkom zijn.

In de St. Janskerk te Hjörring in Jutland is muurschilderwerk uit het laatst der 12e eeuw ontdekt, dat o. a. den heiligen Kristoffel met het Kristusbeeldjen op zijn schouder voor stelt, die algemeen geliefkoosde voorstelling der middeleeuwsche kunst. Men is met den meesten ijver bezig, ook het verder nog aanwezige voor 't oog te ontblooten,

Eene Commissie te *Neu-Brandenburg* vraagt bijdragen tot oprichting van een gedenkteeken voor Fritz Reuter, waartoe wellicht ook deze en gene met zijn werken ingenomen Nederlander zijn penningsken wel zal willen storten. Dr. V. Siemerling is met de inning belast; terwijl wij ons gaarne bereid verklaren voor de ontvangst en overmaking der hier tot hetzelfde doel bestemde gelden. Adres *Kunstbode*, te Haarlem.

Op aansporing van den Directeur der schoone Kunsten voor Frankrijk, zal te Parijs een tentoonstelling der opmerkelijkste kunstwerken uit de Muzeën der verscihllende departementen tot stand gebracht worden. De minister van onderwijs en eerdienst heeft daartoe een rondgaanden brief aan alle *maires* gericht, en hen gevraagd, het plan met allen ijver te ondersteunen

In de opera te Weenen werd in December l, l, Glücks *Ifigenia in Aulis* op nieuw uitgeuoerd, een eeuw nadat zij — 19 April 1774 — het eerst te Parijs werd voorgedragen. De eerste uitvoering te Weenen had den 17en December 1808 plaats; doch in 't jaar der Parijsche uitvoering zelf ontving Glück, den 18en October te Parijs, waar hij zich toen ophield, zijn aanstelling tot Koninklijk-Keizerlijk Kamercomponist, op een jaarwedde van 2000 florijnen.

Te Parijs is den 13den dezer de in 1818 te Kopenhagen geboren deensche schilder Melkbye overleden, die eerst als matroos ter zee gevaren en met het deensche fregat *Galathea* de reis om de wereld meê gemaakt had, zich vervolgens ter uitoefening van zijn kunstvak te Hamburg is gaan vestigen, van waar hij, zijn koetjens behoorlijk op 't droog hebbende, naar Frankrijk is getrokken, om zich metterwoon op een villa neêr te zetten, in welke hij, op bovengemelde dagteekening, den laatsten adem uitblies.

In October l.l. stierf te Rome de Amerikaansche beeldhouwer Reinhart, door zijn *slapende kinderen* het meest vermaard; zijn geld heeft hij — naar men zegt — voor de helft aan een teekenschool voor jonge beeldhouwers te Baltimore vermaakt.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem

№. 3. 10 Februari 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK— MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.— GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÈBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.— J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

EEN TREURIGE FEESTVIERING.

Den 8en dezer viert de Hoogeschool
Die tot vergoeding werd gevest
Van oorlogswoede en hongersnood en pest,
gelijk Beets het vóór nu reeds veertig jaar uitdrukte, haar 300en jaardag. Onder welke omstandigheden? Hoogst treurige, en zóó dat eigenlijk om deze regelen een rouwrand zou moeten prijken, gelijk men 't bij weemoedige bespiegelingen wel pleegt te doen. Doch om niet al te zwart bij 't kleurige dundoek uit te komen, dat veler huizen, torens, en gebouwen bij deze gelegenheid waarschijnlijk versiert, zullen we 't liever maar bij deze eenvoudige weeklacht zonder uiterlijk rouwbetoon laten. Waarom echter die treurigheid — zal deze en gene wellicht vragen — bij al 't luidruchtig feestgebaar, dat hij elders, en met name ook in de feestvierende Akademiestad heerschen ziet. Hij denke zich dan eens een kwart-eeuw terug, toen met de nieuwe staatswet tevens een nieuwe wet op 't hooger onderwijs toegezegd was, en zie wat er van die belofte en hare zoo uiterst noodige volbrenging geworden is. De staat van zaken is nog geheel als toen, en toch schroomt men niet, macht van getuigen uit het zooveel beter ingerichte buitenland binnen 's Lands grenzen en naar 's Lands vermaardste Hoogeschool te roepen, om daar eens persoonlijk kennis van te nemen. Vijf-en-twintig jaar met *nietsdoen* in zake hooger onderwijs, in strijd met de wet die 't beval, en van de omstandigheden, die 't zoo hoog noodig maakten, doorgebracht! Tenzij men eenige onuitgevoerde en grootendeels onuitvoerbare wetsontwerpen voor wat arbeids wilde houden. Een behoorlijk Akademiegebouw *op zicht*, ziedaar al wat men voor 't oogenblik nog als aanstaande verbetering kan aanwijzen; want wat er van 't nieuwe ontwerp kan en zal komen, laat zich moeilijk beslissen. Zoo als het daar ligt, voldoet het evenmin als een der vorige ten volle aan de rechtmatige eischen, en of nu, bij de behandeling in 's Lands algemeene Staten, dàt er in zal gebracht en dàt er zal uitgelicht worden, wat er *hier* nog in ontbreekt, *ddár* te veel in steekt, is minstens onzeker. Hopen wij 't beste dus, maar mengen wij voorloopig, bij al dat ongepaste feestrumoer, een welgemeenden rouwtoon in den akademiejubel, onder dergelijke omstandigheden aangeheven!—

EEN BETREURENSWAARDE DOODE.

Weinig dacht ik, dien akademischen rouwtoon voor den Kunstbode op 't papier stellende — want, helaas! juist op 't gebied der kunst laat het hooger onderwijs nagenoeg *alles* nog te wenschen over — nog in dit eigen nommer een woord van herdenking aan den man ook te zullen moeten wijden, dien ik — ter wille van zooveel algemeene en bijzondere belangen — zoo gaarne een reeks van jaren nog in 't leven gewenscht hebben zou. Potgieter, met den hem reeds voorgeganen

Bakhuizen van den Brink, de hoofdvertegenwoordiger van 't jonge Noord-Nederland in 1834, bezweek in den ochtend van den 3en dezer aan de kwaal, die hem sedert eenige weken op 't ziekbed wierp, om er niet weêr van te verrijzen. Nog een latijnsche schooljongen, zag ik hem en zijn medestrevers in de *Muzen* 't eerst de nieuwe vaan opsteken; als student, in *Gids* en *Tesselschade* de kloek aanvaarde taak voorzetten, en bleef sedert belangstellend oor- en ooggetuige van 't geen hij, als zij, op nederlandsch taal- en lettergebied wrochten, tot ik nauw drie weken geleden, den tweeden bundel zijner verzamelde *Poezy* ontving, ons als laatste gewrocht zijner hand dubbel welkom omdat er zijn zoo welgelijkend portret in prijkt. Inderdaad zóó hebben wij hem allen in zijn laatste levensjaren gekend, zóó blijft hij ook na zijn dood tot ons spreken, en 't is ons een weemoedig genoegen, bij 't doorbladeren van zijn bundel, zijn uiterlijke trekken ook voor ons te verlevendigen, om ons den kunst- en zaakrijken inhoud des te meer in zijn verband met geheel den mensch en dichter te denken. Dank zijn beiden uitgevers dus, die hem wisten over te halen, ons zijn uiterlijke beeld niet langer te onthouden, hoe schoorvoetend hij daartoe mocht overgaan. Ware 't minder gelijkend, ik had het bejammerd; doch nu verblijd ik mij hartelijk over hun welgeslaagde poging. 't Was mij een ware verrassing, toen ik de welkome vrucht er van zoo onverhoopt in 't opengeslagen boekdeeltjen ontdekte. Hem toch kennende, had ik er haast niet op durven rekenen. Want zoo iemand, was hij—tot overdrijvens toe — van alle ijdeltuiterij en pronk met eigen persoonlijkheid vrij. En als ik hem hier herdenk — ik had gelegenheid genoeg, elders over zijn ontwikkeling en werkzaamheid als dichter en prozaïst te spreken — als ik hem hier, als „betreurenswaarden doode", een enkel ongeveinsd woord van warme hulde ter nagedachtenis wijd, het is met het oog vooral op die hem zoo voordeelig onderscheidende warsheid van allen schijn en vertoonzucht. Die trok mij, sedert ik hem — gelijk hij mij — meer persoonlijk leerde kennen bovenal in hem aan; en menigmaal heb ik met hem mij vrolijk gemaakt over 't geen wij, in zoo gansch anderen zin, om ons zagen bewerkstelligen, hoe leed het zijn, als mijn, vaderlandsch hart mocht doen, den algemeenen geest in zulk een richting werkzaam te zien. Innerlijke degelijkheid zonder uiterlijken ophef zouden wij gewenscht hebben hem te zien huldigen, en veelal was het uiterlijke schijn alleen zonder innerlijk gehalte, dat we als 't kennelijke doel van zijn streven moesten beschouwen. Het even ijdeltuitig als onwaardig geschrijf onzer nieuwsbladen over lintjens en titels, waarbij zij dan zelfs — tot in de laatste dagen toe — gebrek aan takt en smaak genoeg verrieden, hem zelf aan de orde te stellen, was hem — als mij — een ware gruwel. Van de koninklijk-akademische inrichting tot aankweeking van geleerde ijdeltuiterij — al had zijn vriend Van den Brink de zwakheid er toe meê te werken — wilde hij zoo min iets hooren, als van de verouderde maatschappij der nederlandsche Letterkunde, bij den blijvenden onwil van haar bestuur den weg der verjonging in te slaan; wat hem dan ook reeds vóór eenige jaren haar kortaf zijn lidmaatschap deed opzeggen. Zelfs schertste hij soms met mijn herhaaldelijk van buiten af beproefde pogingen, die verjonging nog eens tot stand te brengen, en lachte meer dan eens om de optimistische neiging, waarvan hij mij, zoo daarin als in mijn onverdroten streven tot herwekking der vaderlandsche geestdrift, van tijd tot tijd zag blijk geven. Zoo lang er leven was, meende ik intusschen moet er hoop zijn; en ik blijf dat meenen, ook al zal ik nu voortaan in hem een der weinigen derven, die met mij, zoo niet ten volle in die hoop, althans in de gemoedsrichting samenstemmen, waaruit ze bij mij voortspruit [1].

GEDICHTEN VAN BUITEN LEEREN.

Niemand wrake mijne onzelfstandigheid, indien ik dit opstel begin met de eerlijke bekentenis, dat ik, in mijne loopbaan als onderwijzer der lagere eerst, als leeraar der middelbare school in later dagen, mij zelven meermalen heb betrapt op sleur en nadoen. Het is zoo gemakkelijk in anderen heele reeksen van gebreken op te merken, maar zichzelven de waarheid zeggen, daar hebben we elkaar en — bij 't zwakste punt. Dit tot hem, die mij — om dien sleur en dat nadoen — zou willen bannen uit den kring zijner zelfstandige kennissen. Ik heb mijne verdediging vooruit gezonden en ga thans tot de zaak over, die mij vóor heden tot zoo gulle bekentenis drong van eigen tekortkoming.

Jaren geleden was ik normaalkweekeling te Assen. Het onderwijs aan die inrichting moet uitstekend zijn geweest, want alle kweekelingen verlieten haar met onvergetelijke indrukken. Edoch, de vrees van velen, als moet het van buiten leeren noodwendig tot onopwekkelijke uren, uren van marteling zelfs, de aanleiding zijn, die vrees scheen Dr. Nassau niet te kennen, de onderwijzers der normaalschool evenmin! Het behoorde dan ook tot de gewone werkzaamheden der week, 't een of andre dichtjen van klassieke kunstenaars uit het hoofd te leeren. We hadden daartoe een kleinen dichtbundel, indertijd door Dr. W. Gleuns uitgegeven, en waarin Vondel, Hooft, Huygens, Cats, Antonides, Sluiter, Poot, de van Harens en anderen

[1] Onder 't afdrukken dezes vind ik in 't *Nieuwsblad* van den Generaal De Veer de volgende zonderlinge „opmerking" omtrent P.: „dat hij, met *bescheidenheid en eerbied* gezegd, nog grooter zou geweest zijn, indien hij zijn ervaring op het gebied der kunst en zijn fijnen smaak dienstbaar had gemaakt voor de vorming der jongeren door raad en voorlichting. Of zij zijn raad en voorlichting zouden hebben aangenomen? Niet allen; doch 't is altijd de moeite waard, dergelijke dingen te beproeven. Tegenover Potgieters talent is er grond, om niet te twijfelen aan den uitslag, ja, niet alleen tegenover zijn talent, maar met het oog op zijn waar karakter, dat voor de *intiemen* geen geheim was, fijner opmerkers dan de massa, al kwamen zij nooit in zijn woonkamer, niet verborgen is gebleven. Of wie kon, als hij wilde, zóó waardeeren en liefhebben als hij. Een *figuur*" (al weer dat fraaie woord!!) „als B. v. d. Brink heeft P. immers met zijn hart geteekend". — Wat had steller eigenlijk gewild, moet men vragen. Dat P. zich bij advertencie in een of ander blad, en met een naambordjen aan de deur, als *letterkundig advizeur* had kenbaar gemaakt? Zoover wij weten, heeft hij zich steeds met de meeste liefde „dienstbaar" gesteld voor ieder jonger of ouder letterkundige, die zijn „voorlichting" inriep, en zijn welgemeenden „raad" — al wond hij nooit doekjens om zijn rondweg geuite meening — wou volgen; en wie niet te veel door eigenmin verblind was, kon daar alle partij van trekken. Ik behoef, uit de laatste jaren, slechts aan het voor de hand liggend voorbeeld van Honigh te herinneren. Waarlijk, aan P. lag het niet, zoo deze of gene „jongere" zich voor zijn „vorming" niet van zijn goeden raad wist te bedienen; trouwens, die „jongere" diende er naar te zijn; want P. was — en terecht — een even streng, als welwillend en belangstellend raadsman.

vertegenwoordigd waren. Ieder maandagmorgen was bestemd, om 't een of ander te laten hooren. Zelfs gebeurde het, dat de eene of andere bladzijde ondicht moest geleerd worden. Natuurlijk stonden er geene strenge straffen op, als 't geheugen van dezen of genen niet bestand bleek tegen den omvang of de moeilijkheid van het opgegeven stukjen. Intusschen weet ik nog zeer goed, dat we allen er eene eer in stelden, voor 't werk van maandagmorgen flink gereed te zijn. Is 't nu wonder, dat ik, toen ik mijne onderwijzersloopbaan als hulponderwijzer begon, de aangegeven „geheugenoefening" voor mij zelven waardeerende, die ook tot anderen wenschte uittestrekken? Is 't wonder, dat ik, zonder mijzelven nog bepaalde rekenschap van 't nuttige of mogelijk verkeerde der oefening rekenschap te hebben gegeven, haar op anderen toepaste? In later jaren is er dat niet beter op geworden. Toen ik ondervond, dat de gedichten, die ik vóór mijn hulponderwijzerstijd had geleerd, mijn eigendom bleven, dat ze mij herhaaldelijk op de lippen kwamen, nu bij deze dan bij gene gelegenheid — zonder dat ze daarom bij al die gelegenheden *over* de lippen kwamen; — toen ik ook anderen vond, die op mijn leermeesterlijk gezag de „geheugenoefening" hadden gewaardeerd; — toen was mijne overtuiging van 't nuttige der zaak eene tweede natuur geworden. Ik zeg overtuiging, maar bedoel mijne door gewoonte geijkte meening! En 't scheen wel, dat de omstandigheden moesten samen loopen, om dit gebruik of misbruik in mij, wat het dan was, te doen vergroeien. Immers gedurende mijn lateren studietijd aan de Kweekschool voor Onderwijzers in den Bosch, verwaarloosde men „'t van buiten leeren van gedichten" al evenmin. We behandelden er destijds, onder de leiding van den beminden Directeur der Inrichting, Dr. F. B. Trosée, Da Costa's Tijdszangen! En, schrik niet lezer! we leerden onder anderen de *Vijf en twintig Jaren* in zijn geheel. Laat ik er even bijvoegen, dat de lezing van dit stuk ons een week of tien, iederen Saterdagmiddag gedurende twee uren, bezig hield, en dat het stuk zóó verklaard werd naar inhoud en vorm en strekking, dat het behandelde gedeelte steeds in een vrij uurtjen in 't geheugen kon worden opgenomen.

Welnu, met die ondervinding trad ik den drempel der hoogere burgerschool over, als jongmensch van 23 jaar. Ik had tot op dien tijd eigenlijk slechts alleen voor mezelven geleefd, of liever en beter nog de omstandigheden hadden mijn levenswegjen als onderwijzer overal met rozen bestrooid, voor 't minst de oneffenheden weggenomen. Thans echter zou 't mijne beurt worden, om 't studiepad van anderen te effenen! En ik heb — steenen op 't pad der jonge burgerschoolleerlingen gelegd, waarover ze struikelen moesten, in den vorm van te memorizeeren gedichten? Ja, ik heb dat gedaan en doe het nog; in den eersten tijd zelfs zonder er nog ooit over nagedacht te hebben, of die oefening geprezen of gelaakt verdiende te worden; thans echter met de zelfbewuste zekerheid, dat mijne leerlingen er beter van worden.

Ik begin met de verzekering, dat ik nog niet heel lang aan de burgerschool werkzaam was, toen ik tot de overtuiging kwam: aan „geheugenoefeningen" geen gebrek, ook zonder memoriewerk uit Nederlandsche dichters. Evenwel 't scheen mij toe, dat ik in 't belang van mijn onderwijs handelde, als ik — met behoedzame zorg tegen overlading — met de zaak voortging. In het pogramma deed ik de oefening niet opnemen; wat daar vermeld wordt, moet zijne vaste beurt hebben, en ik wilde vrij blijven ook tegenover mijne leerlingen. Toch is er nog geen studiejaar voorbij gegaan, in de drie onderste klassen bedoel ik, of er werd het een of ander van buiten geleerd: uit Staring, Huygens, v. d. Goes, uit Vondel vooral. En ik zal op dien weg blijven voortgaan, omdat mij 't groote nut *voor den leerling* in deze steeds duidelijker is geworden. *Voor den leerling*! Een mensch blijft mensch, de onderwijzer ook! Lezen en verklaren met de klasse is een aangenaam werk, een geestontwikkelend werk, maar een uiterst moeilijke arbeid. Zoo is 't, dat ons bij wijlen de draad der verklaring uit de handen glijdt, nu door de vlugge bevatting van den een, en dan door de stompheid van den anderen leerling. Dat afdalen tot in de lagere klassen, dat zich verplaatsen in de opvatting en bevatting van den twaalf-, dertienjarigen knaap, 't is zoo makkelijk voor te schrijven, maar zoo moeilijk te doen. Op alles en allerlei moet dan gelet worden: op zinbouw, op spraakkunstige moeilijkheden, op den inhoud tot in bijzonderheden toe, op de strekking evenzeer. En nooit ben ik mij van deze waarheid sterker bewust, nooit tracht ik hare toepassing zoo volmaakt mogelijk nabij te komen, als wanneer het een gedicht geldt, dat „van buiten moet geleerd worden." Neem b. v. dat innige troostlied van Vondel, als hij Geeraerdt Vossius balsem in de ziel stort, bij den dood van zijn veelbelovenden zoon Dionys. Gij wilt het genot, dat uw hart vervult bij de lezing van dit meesterstukje, ook aan uwe derde-klasseleerlingen meêdeelen, om hen daarna met lust, met ingenomenheid aan 't werk te zien, als het dichtjen wordt van buiten geleerd. Met dezen eisch aan de jongelieden verbindt gij, van uwen kant, gaarne al 't mogelijke, wat het dichtjen in 't volle licht van tijd, omstandigheden, en personen kan plaatsen. In ieder ander geval zal dit ook wel uw streven zijn, maar thans toch zeer in 't bijzonder. In dien zin dus acht ik het, voor mijne leerlingen allereerst, van groote nuttigheid het troostlied van Vossius van buiten te moeten leeren!

Maar er is meer. Gij hebt eenmaal genotvolle oogenblikken doorgebracht in de beschouwing eener schilderij, van een beeldhouwwerk, van een tooneelspel. 't Is schemeravond, en gij staart in de haardvlam. Uwe gedachten dwalen links en rechts. Gij ziet ze voor 't oog van den geest, de beelden en groepen, waarvan de beschouwing u deed genieten; gij haalt u het tooneel voor den geest en, naarmate de indruk sterk was, treden de omtrekken en lijnen, de personen en hunne handelingen voor u op — gij zijt niet meer alleen, maar de herinnering en verbeelding plaatsen u te midden van de genoten omgeving der werkelijkheid. Niet anders gaat het u, als gij voor uw oor voorbij laat gaan de woorden en klanken van het dichtstuk, dat u bij de lezing pleegt te boeien. Maar — 't gaat zoo met de indrukken des gehoors en des geheugens — de indrukken zijn te vaag; gij kunt u de woorden en hun juisten zin niet herinneren. Gij kunt ze naslaan, straks als 't schemeruur voorbij is, maar... straks is ook de indruk voorbij. Geheel anders, wanneer gij de woorden des dichters in uw geheugen hebt opgenomen; dan gaan, terwijl uw geest eenig met de zaak bezig is, de klanken uw oor voorbij en

de begrippen, door die klanken afgebeeld, keeren voor uwe verbeelding terug, en niet zelden geniet gij nieuwe schoonheden, die u bij de lezing zelf waren ontsnapt.

In dien zin nu, dat des leerlings geest verrijkt wordt met schoone gedachten in schoonen vorm, en hem deze gedachten te gelegener tijd nog genot kunnen schenken, wensch ik 't van buiten leeren van gedichten te behouden. Ik zwijg er van, wat schoone beelden, wat kernige gezegden, wat juiste gedachten, op die manier worden opgenomen en des leerlings eigendom blijven! Natuurlijk mag ik zeggen, volgt uit een en ander, dat vooral lierpoëzie voor 't besproken doel moet worden aangewend; dat beschrijvende dichtjens, verhalende poëzie, dan alleen in aanmerking komt, als zij door de gedachte, waaraan zij bepaalden vorm schonk, uitmunt. Natuurlijk ook, dat de poëzie van Vondel, en die eerst en laatst, voor 't doel geschikt is en wordt aangewend. Later zal ik, naar de ondervinding, welke ik in deze zaak heb, de poëzie van Vondel ter sprake brengen. Thans eindig ik met eene mededeeling van de jongste dagteekening. Ik had, in de tweede klasse, Starings Doodendans behandeld, en de klasse kende het stukjen van buiten. Voor de aardigheid zeide ik: wie zou 't een of ander tooneeltje uit den Doodendans kunnen teekenen? De volgende week waren er een twaalftal prentjes: Sybilla, die haar knekelvuisten zien laat! Sybilla, die als de spanrups klimt! Sybilla, die op klokslag van één uur uit den toren valt! de wachter, die „den pronk heeft genaast!" de dooden, die 't afscheidskompliment maken, enz. enz. Onderwijs is niet alleen ernst en scherts, maar in de scherts ligt somwijlen meer ernst, dan de jonge lieden en de oudere lieden begrijpen.

Zieriksee, A. W. Stellwagen.
28 Januari '75.

EEN BELANGRIJKE PRENT-VERZAMELING[1].

In het jaar des Heeren 1800 werden, in de Nalatenschap van den kunstkeurigen Corn. Ploos van Amstel JCz., drie kunstboeken in marokijnen band verkocht, met teekeningen van Pieter Saenredam, Jac. de Beyer, Reinier Vinkeles, H. P. Schouten, en enkele anderen. Deze kunstboeken maken den eersten grondslag uit van den *Atlas van Amsterdam*, thans door den Heer Splitgerber tot een getal van 773 teekeningen in 13 kunstboeken uitgebreid, en dus meer dan het driedubbele van 't geen hij in 1842, uit de nalatenschap van den Heer Ameshof, zich met die drie eerste had aangeschaft. Verschillende belangrijke veilingen, te Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, en elders in de volgende achttien jaren gehouden, stelden hem daartoe in de gelegenheid, en met den loffelijksten kunst- en geschiedzin verzuimde hij niet van die gelegenheid gebruik te maken. Menig zeldzaam en belangwekkend stuk viel hem daardoor ten deel: de door Cornelis Anthonisz. geteekende platte grond van Amsterdam in 1536, afbeeldingen van den dijkbreuk en zijn herstel bij Outerwaal van Nolpe, Esselens, en Rochman; het omgaan der Leprozen op Koppermaandag door C. Visser, de groote Blokhuizen van Reinier Nooms (Zeeman) en de etsen van den brand van 't oude Stadhuis en het Pesthuis door denzelfden. Onder de teekeningen prijken die van 't oude stadhuis door Saenredam, de brand en puinhoop van dat stadhuis door Beerstraten, die van Picart, met zinspeling op 't nieuwe stadhuis; en de teekening in dekverf daarvan door J. van der Ulft, in 1653; voorts teekeningen van Rembrandt, Schellings, Wildens, Rademaker en and. uit dien tijd. Uit de volgende eeuw een reeks teekeningen van J. Cats, H. P. Schouten, Pfeiffer, S. Fokke, La Fargue, Bulthuis, Paul van Liender, De Beyer, Pronk, Barbiers, van Cranenburgh, Vinkeles; uit later tijd nog van Westenberg, Van Leeuwen, H. G. ten Cate, Jelgerhuis, en Hansen; uit den laatsten eindelijk van Bosboom, Craeyvanger, Karssen, Springer en Eversen. Niet alles daarvan werd intusschen op veilingen aangekocht; velen toch, daaronder die der vier laatsten, werden opzettelijk voor dezen Atlas vervaardigd, en geven hem een des te hooger waarde.

In 't eerste der kunstboeken, waaruit hij is saamgesteld treft men profielgezichten, platte gronden en bijzondere kaarten der stad aan; in het tweede platte gronden en opstanden van stadsgebouwen en gezichten in de omstreken; in het derde gebouwen en stadsgezichten, en branden door J. van der Heyden; in het vierde de voornoemde zeldzame etsen. Alles plaatwerk dus. In het vijfde kunstboek, het eerste der teekeningen, komen, na een zinnebeeldig titelblad, door J. Stolker voor Ploos van Amstel geteekend, de portretten der bezitters en teekenaars van den Atlas en eenige gezichten om en in de stad voor; in het zesde, omstreken, poorten, buurtjes, en gezichten; in het zevende, verschillende gebouwen; in het achtste, gezichten en geschiedkundige voorstellingen op den Dam, stadsgezichten, en kerken; in het negende, schouwburgen en stadsgezichten; in het tiende, teekeningen van Jan de Beyer, voorstellende wat op een wandeling van buiten de Haarlemmerpoort naar den Dam, en van den Leprozenburgwal naar de Westermarkt voorkomt, en verschillende gebouwen; in het elfde, teekeningen van Simon Fokke, hem zelf en zijn woning afbeeldende, historische voorstellingen van de 13e tot de 18e eeuw, de Prins en Prinses van Oranje te Amsterdam in 1768, en verschillende andere, 2 teekeningen van R. Vinkeles, gebouwen, buurtjes, wandeling van 't Koningsplein naar de nieuwe Stadsherberg, en andere. In het twaalfde, teekeningen van Schouten voorstellende de oude en nieuwe kerk, poortjes, buurtjes, hofjes, en gebouwen. In het dertiende eindelijk teekeningen van J. Cats o. a. zijn woning aan de Amstelgracht en zijn optrek te Hillegom, zijn vrouw aan 't wafelbakken, en hem met zijn dochter aan 't wandelen voorstellende; voorts van Springer, Waldorp, Rochussen, Bosboom, van Deventer, Craeyvanger, Pfeiffer, Hansen, enz. — Een overrijke verzameling dus, welker beschrijving van de hand des bezitters tot hare nadere kennismaking ten zeerste uitlokt, en die, door 't daarvoor geplaatste portret, den lezer tevens gelegenheid geeft met zijn gelaatstrekken kennis te maken.

1 *Beschrijving van den Atlas van Amsterdam* van Louis Splitgerber, 1874.

EEN MIN BEKENDE ONUITGEGEVEN TEEKENING VAN KAULBACH.

In een exemplaar der gedichten van Felix Dahn (2e *Sammlung*, Cotta, 1873), dat zich in de beyer-

sche Staatsboekerij te Munchen bevindt, wordt op de laatste bladzijde een potloodteekening van Wilhelm von Kaulbach gevonden, naar aanleiding van eenige dichtregels, op bl. 376 van den bundel, aan de *Poëzy* gewijd, en die den schilder bij 't lezen zeker getroffen en tot zijne voorstelling genoopt hebben: „Ik ben" zoo luiden zij

Ik ben de godheid Poëzij,
Een tal van vrijers zie ik mij;
Ik leg bij elk de hand op 't hart,
Klopt dat voor andren wensch of smart,
Zoo schud ik stil 't gelokte hoofd,
Tot komt wie gansch in mij gelooft,
Wie mij slechts wil en anders geen;
Die al zijn heil en heel zijn leven,
Ja, zelfs zijn ziel voor mij wil geven,
Dien geef ik ook mij zelve alleen.
Ik ben een vrouw, ik wil hem gansch,
Want gansch ook geef ik hem mijn krans.

In Kaulbach's teekening zien wij de Poëzy, haar antieken tooi met de rechterhand plooyende, terwijl de linker den krans omvat. Aan haar voeten toonen zich verschillende gestalten, die de armen naar haar uitstrekken, om den krans te erlangen; een andere houdt, met op de borst gevouwen handen, het smachtend oog op haar gericht, ten blijk dat hij haar zijne ziel te geven wenscht. Dicht onder de Poëzy ziet men twee personen, die, naast elkaâr gezeten en zich omarmend, samen te lezen schijnen (Göthe en Schiller wellicht?). Buitendien worden nog verscheiden andere zichtbaar, die zich moeilijk nader laten uitduiden. Boven de Poëzy toont zich een wat grooter borstbeeld, dat op de groep omlaag neêrziet. De teekening schijnt niet lang vóór zijn dood vervaardigd. Wilhelm Schmidt, die er in de *Algemeine Zeitung* de aandacht op vestigt, geeft aan de boekerijbeheerders tevens wijselijk in bedenking, het exemplaar bij 't uitleenen liever door een ander te vervangen, daar de potlood-lijnen anders weldra dreigen uitgewischt te worden.

— — —

IETS NIEUWS.

„Vorm en inhoud zijn onafscheidbaar verbonden. Geen kritikus vrage dus eerst naar den inhoud, om vervolgens tot beoordeeling van den vorm over te gaan". Dit oordeel van den heer Marcellus Emants, in het eerste nommer van den loopenden jaargang ontwikkeld, onderschrijf ik geheel, waar het op plastisch gebied wordt toegepast. Dwaalt het daarvan af, dan vermindert ook de waarheid, welke die gedachte deed ontstaan.

In den tegenwoordigen tijd, door genoemden schrijver tevens „den minst oorspronkelijken tijd" genoemd, zijn er slechts weinigen, die met alle kracht gevolg geven aan plannen, welke, uit een begrip van noodzakelijkheid geboren, hun zorgen en opofferingen kosten. De mensch is van nature geneigd tot volgen; vandaar dat het aantal zelfstandigen betrekkelijk uiterst gering is, doch wanneer men het voorrecht heeft met die weinige durvers omgang te hebben, of in de gelegenheid is hen, al ware het slechts van verre, te volgen, dàn bestaat de kans dat het voorbeeld van zelfstandigheid zóó aanlokkelijk is, dat men òf tracht werkdadig zich bij hen aan te sluiten, òf dankbaar den weg gaat dien zij aanwijzen.

De minst oorspronkelijke tijd leent zich zonder twijfel het best tot combinatiën; en wordt er, op welk terrein dan ook, zulk eene combinatie op hechte, eerlijke en zuivere grondslagen tot stand gebracht, dan kan de leemte, tot dat er betere dagen komen, met goed gevolg aangevuld worden. Wanneer de vereenigingen van groote kapitalen niet alleen in het leven worden geroepen om den een of anderen zoon van goeden huize een werkkring te verschaffen, kunnen de gevolgen van zulk eene handelwijze talrijk en doeltreffend zijn.

Wie dus eerlijk en trouw te werk gaat, aan eigen voordeel dat van anderen verbindende, heeft recht op de ondersteuning van zijne medeburgers aanspraak te maken. De Heer Albert Roothaan, wiens familienaam in de muzikale wereld overbekend, en wiens persoon, dank zij zijn werkkring in de zaak van den heer Louis Roothaan, bij velen en voornamelijk bij de Amsterdammers geen onbekende is, heeft zich sedert 10 Jan.a. c. alhier als muziekhandelaar gevestigd, en ontwikkelt in eene circulaire een plan, dat voorzeker bij velen sympathie zal hebben, al ondervindt hij ook dat ieder toejuicher nog geen medehelper zal worden.

De heer Roothaan wil namelijk eene muzikale leesinrichting in het leven roepen, een soort van leesmuzeum uitsluitend aan het muzikale element gewijd. Hollandsche, Fransche, Duitsche, Engelsche, en Italiaansche tijdschriften zullen de hoofdinhoud der leestafel innemen, terwijl er toezegging bestaat tot het aanschaffen van speciaal op muziek betrekking hebbende werken.

Hoe weinige zijn er toch, die zich de moeite geven buitenlandsche kritieken te ontbieden, en daaruit hun richtsnoer putten, om tot eene noodzakelijke zelfstandigheid te geraken! Hoevelen zijn er daarentegen, die zich geheel laten leiden door hetgeen er in onze bladen gedweept of afgekeurd wordt. De eersten beginnen hun plan uit te voeren, en varen er wel bij; de laatsten zouden misschien gaarne anders willen; maar na veel wikken en wegen besluit men wellicht nuttelooze uitgaven achterwegen te laten.

De heer Roothaan stelt zich dus voor, de behoeften der laatstgenoemden tegemoet te komen, en de eersten wat van hunne lasten te ontheffen.

Kennismaking met hetgeen anderen denken en werken is alle tijden door bewezen goed te zijn. Door de wrijving van twee stukken hout ontstaat vlam, uit de wrijving van gedachten, wordt de waarheid geboren. Wanneer de wrijving in deze voldoende is, om de waarheid voort te brengen, is even onmogelijk te bepalen, als om met de hand aan den hemel te raken. Doch juist omdat de zooveel besproken woorden kunst en kritiek zoo nauw verwant, en tevens zoo ver van elkander zijn verwijderd, al naar mate het individu dat zich aan de behandeling der stoffen waagt, min of meer ontwikkeld, dat is hier: zelfstandig is, verdient de hand gesteund te worden, welke tot bereiking van het doel wil meêwerken.

De inhoud, d. i. het wenschelijke, het nuttige van deze zaak bestond reeds lang, doch de vorm ontbrak. Ziedaar vorm en inhoud gescheiden! Moge nu het bewijs worden geleverd, dat nu de vorm gevonden is, vorm en inhoud vereenigd werkelijk op het beeld vol levenskracht gelijken, dat de heer Emants ons op ander gebied zoo welsprekend heeft geschilderd.

Of de door den heer Roothaan gekozen vorm de

juiste is? Voor hen die het doel *eerlijk* najagen — ja, voor hen die geen *behoefte* gevoelen een onbeneveld oordeel te bezitten, doch gaarne meêpraten — neen. Welke partij het sterkst in de wereld vertegenwoordigd is? Ontegenzeggelijk de laatste; doch al is dit oordeel lang niet opbeurend voor den man, wiens plan ik bespreek, ik wil hopen dat hij de gedachte is toegedaan, liever met de kleine belooning de wetenschap te willen dienen, dan haar den rug toe te keeren, omdat zij hem slechts een doornen- en geen gouden krans voor zijn werk belooft.

De voorwaarden van deelneming zijn billijk gesteld, zoodat de hoop gegrond genoemd kan worden, dat dit plan niet, evenals zoovele andere plannen, in zijn wordingstijd gesmoord zal worden. In het belang der ontwikkeling van het muzikaal aesthetisch gevoel, doe ik in deze een beroep op allen, wien eigen ontwikkeling meer geldt dan het bloote pralen met een ander mans woorden.

Amsterdam, V. D. L.
1 *Feb.* '75.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Naar aanleiding van het gerucht, dezer dagen, in verschillende dagbladen verspreid, dat Multatuli's *Vorstenschool* te Rotterdam zou opgevoerd worden, schrijft men ons, op uitdrukkelijke aanvraag, van daar, dat er „niets officieels over valt meê te deelen, en alle berichten dien aangaande op zijn minst genomen *voorbarig* zijn".

Te Brunswijk ziet men weldra bij George Westermann, de uitgaaf van een bundel brieven van Fritz Reuter aan zijn vader, uit de jaren 1827—1841, te gemoet; ten getale van 120 zullen zij een deel in 't formaat zijner verzamelde werken vormen; zij omvatten zijn school- akademie- en vestingtijd. Met de uitgave zijner nagelaten werken en eigen levensbeschrijving, in twee dergelijke deelen, heeft zich de novellist en dichter Ad. Wilbrandt belast.

De beeldhouwer Calandrelli is met de opluistering van 't berlijnsche raadhuis belast. Tal van vermaarde duitsche mannen uit vroeger en later tijd, en eenige burgemeesters en overheidsleden zullen er aan de verschillende buitenzijden in afbeelding worden aangebracht.

Als een prachtwerk van sierkunst wordt het kistjen geroemd, waarin den russischen Czaar het hem onlangs aangeboden adres der londensche burgerij zal toegezonden worden.

De Akademie van fraaie kunsten te Parijs heeft haar Commissie voor 't Kunstwoordenboek saamgesteld uit de HH. Lehmann, voor de afdeeling Schilderkunst; Garnier voor die der Bouwkunst; Gatteaux voor de Graveerkunst; Reber voor de Toonkunst, en den Vicomte De la Borde als voortdurend secretaris der fraaie kunsten in 't algemeen.

Naar de *Gazeta d'Italia* schrijft, zou men het bij Vasari vermelde marmeren standbeeld van Sint Jan, dat door Michel Angelo voor Lorenzo de' Medici gebouwen was, doch sedert vermist werd, in een tot dusver aan Donatello toegeschreven beeld teruggevonden hebben. Dit laatste, dat geruimen tijd het onbewoonde paleis der Pesciolini versierde, is thans te Pisa in 't bezit van Graaf Lod. Rosselmini Gualanci.

Bij de opdelvingen in den esquilijnschen berg te Rome is, in de tuinen van Mecenas, van onder 't puin van een ouden muur, een standbeeld van Venus van 't schoonste marmer van Paros opgegraven; even als die van Capitool, is de Godin er geheel naakt voorgesteld, met de gelaatstrekken van een 17 of 18 jarig meisjen. Zij staat op haar beide dicht bijeengeplaatste voeten, de linker een paar duim achterwaarts, met luchtig geheven hiel; haar rechterhand houdt aan 't achterhoofd een haarvlecht gevat, terwijl de linker een lint vasthoudt, dat zij reeds eenige malen om die vlecht geslingerd heeft. Het hoofd is eenigsins rechts gewend en naar voren gebogen, zoodat het, wanneer men er voor staat, slechts voor drie vierde gezien wordt. De lijnen van 't beeld zijn verwonderlijk zuiver en juist in vorm en omtrek, en keurig van smaak, en 't geheel gaat, naar 't zeggen, in schoon de Venus de Medicis in alles te boven. Ongelukkig is de neus min of meer beschadigd, de hals door midden gebroken, en de beenen boven de linker en rechter knie en den linker enkel gebarsten.

Er is ook een fraai borstbeeld van Commodus, een Bacchus, en een Triton of wat gevonden, die tot den tijd der Antonijnen schijnen te behooren.

Tegen 10 Maart a. s. wordt te Florence de vierhonderdste jaardag-viering van Michel Angelo voorbereid. Het huis der Buonarotti ter via Ghibellina zal tot een Muzeum worden ingericht, en zijne werken worden tentoongesteld. Zijn schriftelijke nalatenschap, steeds met de grootste angstvalligheid door zijn geslacht bewaard, is door het laatst overgebleven lid daarvan, bij zijn afsterven vóór eenige jaren, aan de stad vermaakt, onder voorwaarde, dat zij ook verder steeds zou weggesloten worden. Het stadsbestuur heeft zich echter door deze grillige voorwaarde niet gebonden geacht, en zal haar dus, bij deze gelegenheid, ten getale van 700 brieven en bescheiden van hem, en dubbel zooveel aan hem gericht, in 't licht doen geven.

Te New-York is onlangs het beroemde schilderij van Murillo weder terecht gekomen, dat vóór eenige maanden uit den Dom te Sevilla was weggekaapt. Twee Spanjaards kwamen er den 2en Januari l.l. meê bij den kunstkooper Schaus aan den Broadway, en boden 't hem te koop aan. Schaus, die van den diefstal gehoord had, en hen dus onmiddelijk verdacht, bestelde hen tegen den 4en terug, en ging terstond den spaanschen Consul waarschuwen. Het doek van het stuk, dat eenvoudig met vier spijkers op een paneel was vastgenageld, droeg alle blijken geruimen tijd opgerold geweest te zijn. De verf van hoofd, gelaat, en oogen was afgeschilferd, en het zal dus veel zorg vereischen het stuk naar behooren te herstellen; het stuk is echter thans weêr op weg naar Spanje, daar Schaus het, in overleg met den Consul, voor 250 dollars kocht, en hem vervolgens ter hand stelde. De stelers of helers, die er meê handel dreven, schenen evenwel niet vervolgd, noch verder in 't minst gemoeid te worden.

Gelukkig is, als nadere berichten melden, eenig uitstel in deze geen afstel gebleken, en al spoedig nadat beide Heeren waren afgetrokken van policie-wegen de hand aan hen gelegd. De een, zekere Antonio Somariva, die slechts als tolk had gediend, is daarop weêr vrijgelaten, doch de ander, Fernando Garcia genoemd, en wien men alle reden schijnt te hebben voor den dader zelf te houden, onder policie-geleide naar Spanje ingescheept, om daar te recht gesteld te worden.

De Commissie tot het besturen van nationale en internationale Tuinbouw-Tentoonstellingen, in het Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam, heeft besloten, in 1876 daar eene internationale tentoonstelling op uitgebreide schaal te houden. Om aan dat plan de meest mogelijke bekendheid te verschaffen, zal zij van tijd tot tijd bulletijns uitgeven, van welke thans het eerste het licht ziet. Zij deelt daarin meê, hoe, na de eerste internationale Tentoonstelling in 1865, telken jare nationale tentoonstellingen gehouden werden, die den algemeenen bijval ondervonden, en hoe daarom in 1872 eene Commissie van erkende specialiteiten werd ingesteld, om de gewone tentoonstellingen te leiden, en eene nieuwe internationale voor te bereiden. Deze Commissie noodigde toen de verschillende hier te lande gevestigde Tuinbouw-maatschappijen uit, een afgevaardigde te benoemen, om in haar midden zitting te nemen, en tot regeling der geheele zaak met haar mede te werken. Alleen langs dien weg achtte zij, dat aan de ontworpen Tentoonstelling een algemeen karakter kon gegeven worden, zoo noodig om de zaak naar wensch te doen slagen. Aan die uitnoodiging werd door een groot aantal vereenigingen met de meeste bereidwilligheid voldaan, en kon daardoor de Commissie den 17en Juny 1873 haar eerste vergadering houden. Zij benoemde toen uit haar midden eene voorbereidings-commissie van zeven leden, belast met het ontwerpen van een plan in algemeene trekken, en die tot haar voorzitter den sedert overleden Jhr. Mr. de Brauw en tot haar secretaris den Heer H. Groenewegen koos; eerstgemelde werd na zijn dood door den Heer Krelage vervangen. Op voorstel der Voor-

bereidings-commissie zijn toen in de vergadering van 17 Maart 1874, de volgende besluiten genomen:

1. Dat de Tentoonstelling in het voorjaar van 1876, omstreeks de maand April, zal worden gehouden op een veel uitgebreider schaal, dan tot grondslag was genomen van de Tentoonsteling, die in 1865 heeft plaats gehad.

2. Nevens de gewone tuinbouwvoortbrengselen, en al het geen bij de het tuinbouwbedrijf kan gerekend worden te behooren, ten toon te stellen: plantaardige producten van de koloniën, waardoor de tentoonstelling ook vooral voor vreemdelingen een buitengewoon groot gewicht zal verkrijgen.

3. Tot het verwezenlijken van dit denkbeeld de krachtdadige hulp der Regeering voor het bijeenbrengen eener zoodanige verzameling in te roepen, en te trachten de medewerking te verkrijgen van wetenschapelijke mannen, ten einde aan die verzameling de beoogde volledigheid en belangrijkheid te geven.

4. Vreemde goevermenten uit te noodigen, om voor eigen rekening dergelijke verzamelingen van hun koloniën in te zenden.

5. De tentoonstelling zóó in te richten, dat zij, door het bijeenvoegen der Flora's van verschillende landen, zooveel doenlijk een beeld oplevere van den plantengroei der geheele aarde.

6. Zooveel mogelijk een volledig overzicht te geven van verschillende plantensoorten en van de variëteiten, die daaruit zijn voortgekomen, evenals van de verandering, die ook in die variëteiten valt op te merken, opdat de vooruitgang van den tuinbouw daaruit moge blijken.

7. Gelijktijdig met de Tentoonstelling een Congres te houden.

Verder werd 8. de verhouding bepaald der Tentoonstellings-commissie tot het Paleis voor Volksvlijt.

9. Werden de financieele aangelegenheden geregeld, en

10. Werd een voorloopig plan gemaakt tot het oprichten van uitgestrekte gebouwen, tot uitbreiding der localiteiten van het Paleis voor Volksvlijt en het gereedmaken der terreinen.

De Commissie hoopt eerlang het voorloopig programma te verzenden, en bij die gelegenheid tevens de verdere besluiten en maatregelen, in 't belang der Tentoonstelling genomen, meê te kunnen deelen.

TENTOONSTELLING

VAN

KUNSTWERKEN VAN LEVENDE MEESTERS,

TE

'S GRAVENHAGE, 1875.

PROGRAMMA.

Het Gemeentebestuur van 's Gravenhage bepaald hebbende, dat er in 1875 eene *Tentoonstelling van Kunstwerken van levende meesters*, zoowel nederlandsche als vreemde, in deze Hofstad zal geopend worden, zoo brengt de Commissie van Beheer over die Tentoonstelling de volgende bepalingen ter kennis van de kunstenaars, alsmede van de maatschappijen en bijzondere personen, die in de bevordering en bloei der Beeldende Kunsten belang stellen.

ART. 1. De Tentoonstelling zal gehouden worden in de zalen der Teeken-Akademie, op de *Princessegracht*, van *Maandag* den 16en *Mei* tot *Zondag* den 27sten *Junij* 1875.

ART. 2. Alle kunstwerken zullen van *Maandag* 15 *April* tot *Saturdag* 1 *Mei 's nachts te* 12 *uren*, de schilderijen, teekeningen en gravuren van behoorlijke lijsten voorzien, moeten bezorgd worden aan het voormelde gebouw, geadresseerd *aan de Commissie van Beheer over de Tentoonstelling.*

Na dien tijd zullen *geene Kunstwerken*, om *welke reden* of *onder welk voorwendsel ook*, meer aangenomen worden.

De kunstwerken behoeven NIET VRACHTVRIJ te worden ingezonden, mits de toezending geschiede met gewone vervoermiddelen, en *niet* met *sneltreinen.*

De buitenrand of zoogenaamde paklijst der schilderij dient een vierkanten vorm te hebben.

ART. 3. Men zal van de afzending der kunstwerken moeten bericht geven aan den Secretaris der Commissie door eenen *vrachtvrijen brief*, vermeldende naam en woonplaats (straat en nommer), zoowel van den inzender als van den vervaardiger; en bevattende voorts een korte beschrijving der stukken, het merk waarmede iedere kist of elk voorwerp geteekend is, alsmede, desverkiezende, opgave van den koopprijs. De kunstenaars, die *niet* verlangen hunne werken bij eene verloting daarvoor aangekocht te zien, worden verzocht daarvan tevens kennis te geven.

ART. 4. De Commissie zal niet toelaten: stukken die reeds te voren op Tentoonstellingen hier ter stede geweest zijn, noch in olieverf naar schilderijen, of teekeningen naar teekeningen.

Men zal niet meer dan *drie schilderijen* mogen inzenden.

De Commissie behoudt aan zich de bevoegdheid, om de ingezonden stukken al dan niet te plaatsen. Die, welke door haar worden geoordeeld niet genoeg geschikt te zijn, zullen zoo spoedig mogelijk aan het opgegeven adres teruggezonden worden. Stukken van buitengewonen omvang zullen niet worden geplaatst, tenzij daarvan vóór den 25sten April opgave zij gedaan, met bijvoeging der grootte.

ART. 5. Geene voorwerpen, die door anderen dan door de vervaardigers zelven worden ingezonden, worden toegelaten, zonder bijvoeging van eene *schriftelijke toestemming* des vervaardigers en, zoo zij te koop zijn, *van den koopprijs.*

ART. 6. Alle geplaatste stukken zullen zijn en tot de sluiting der Tentoonstelling (hetzij ze al dan niet verkocht zijn) blijven onder het opzicht der Commissie, die zooveel mogelijk zal zorg dragen voor eene goede bewaring, zonder echter voor schade öf gemis in te staan. Geene stukken zullen gedurende de Tentoonstelling worden afgegeven.

ART. 7. Wanneer een kunststuk voor den opgegeven prijs door de Commissie verkocht is, zal daarvan dadelijk aan den eigenaar kennis gegeven worden. Er zal 2 pCt. geheven worden van den koopprijs der verkochte stukken. Onderhandsche verkoop van een ten toon gesteld en als te koop opgegeven kunstwerk, gedaan zonder kennisgeving aan de Commissie, zal niet erkend worden; terwijl, indien zulk een stuk reeds door de Commissie verkocht mocht zijn, alle onderhandelingen, buiten haar om aangegaan, als vervallen zullen worden beschouwd.

ART. 8. De stukken zullen, zoo spoedig mogelijk na de sluiting der Tentoonstelling, NIET VRACHTVRIJ worden teruggezonden.

ART. 9. Door het Gemeentebestuur is eene som gesteld ter beschikking van de Commissie van Beheer, ten einde daarvoor ééne of meer schilderijen, als eene bijzondere onderscheiding voor den kunstenaar, aan te koopen, en aan het Haagsche Museum van Moderne kunst af te staan.

ALGEMEENE BEPALING.

Zij, die eenige aanmerkingen of bezwaren ten laste van de Commissie van Beheer over de Tentoonstelling mochten hebben, worden uitgenoodigd, die uiterlijk binnen den tijd van drie maanden na de sluiting in te dienen; na dien tijd zullen geene aanmerkingen of bezwaren meer worden aangenomen.

'S GRAVENHAGE, 21 *December* 1874.

De Commissie van Beheer over de Tentoonstelling:

Jhr. Mr. F. G. A GEVERS DEYNOOT, *Voorzitter.*
Jhr. F. DE CASEMBROOT.
A. D. VAN DER GON NETSCHER.
Mr. G. N. DE KEMPENAER.
A. A. DES TOMBE.
Mr. W. N. LANTSHEER.
C. BISSCHOP.
P. STORTENBEKER.
JOH. GRAM, *Secretaris.*

KUNSTVEILING.

Den 23en dezer maand zal in den Haag door den Heer A. G. de Visser de zesde en laatste afdeeling der schilderijen en teekeningen, uit de verzamelingen der Heeren van der Willigen voortgevloeid, gehouden worden. De Catalogus is bij den verkooper verkrijgbaar, en de teekeningen Zondag den 21en particulier, Maandag den 22en publiek te zien.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem

№ 4. 25 Februari 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.—SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

WOUWERMAN'S ETSEN.

Onder hen, die zich door hunne ikonografische werken een welverdienden naam gemaakt hebben, behooren zeker in de eerste plaats Bartsch, Rudolf Weigel, en Brulliot genoemd te worden. Bartsch's Peintre-Graveur, Weigel's Supplement op dat werk, en Brulliot's Dictionnaire des Monogrammes zijn dan ook onmisbaar voor allen, die zich op het terrein der kunstgeschiedenis bewegen.

Hoe het echter niet onnoodig is, ook hunne uitspraken aan een strenger kritiek te onderwerpen, dan tot hiertoe geschiedde, moge uit het volgende blijken.

Dat Ph. Wouwerman geëtst heeft, of liever, dat er etsen aan hem toegeschreven worden, weet elk prentliefhebber, al heeft hij wegens de hooge zeldzaamheid geen dier etsen ooit in originali onder de oogen gehad. Hij kent althans de fraaye copie van Bartsch naar een der etsen, en aldus in zijn Peintre-Graveur beschreven: „Le Cheval. Un cheval debout vu de profil, dirigé vers la droite, et attaché par son bridon à un tronc d'arbre. Au haut de la gauche est un chiffre, composé des lettres *F. W.* et *fe* et l'année 1643, l'un et l'autre à rebours". Hij voegt er bij: „La justesse des muscles et l'exactitude du dessin démontrent dans cette estampe le grand peintre de chevaux, que nous admirons dans les ouvrages de Ph. Wouwerman. La gravure est extrêmement griffonée. Cette estampe est d'une rareté extrême, sans doute parcequ'elle est la seule, que nous ayons du maître".

Wegens de hooge zeldzaamheid — er zijn slechts 6 exemplaren van bekend — gevoegd bij den naam van Wouwerman, worden er, zoodra een exemplaar in een auctie voorkomt, buitengewoon hooge prijzen voor besteed.

Het laatst was dit het geval bij de verkooping der prentverzameling van Bar. v. Mecklenburg, Oct. 1872. Het Museum te Berlijn kocht toen het prentje voor ongeveer *f* 2000. Toch moet ik om der waarheidswille hoe groote teleurstelling het voor hen, die dat kostbare blad bezitten, moge zijn, mededeelen, dat men zich schromelijk in den maker daarvan vergist heeft. Niet van Wouwerman toch is de bewuste ets, maar van een zijner leerlingen, en wel van Nicolaas Ficke. [1]

Om zich van de waarheid hiervan te overtuigen, heeft men slechts den naam, die à rebours op het plaatje staat, en waar in Bartsch de letters *F. W. fe.* heeft meenen te zien, in den spiegel te lezen.

Het is zeker vreemd, dat een man als Bartsch zóó heeft kunnen lezen, doch onbegrijpelijk is het niet, als men in aanmerking neemt, vooreerst: dat de tee-

[1] Dr. Van der Willigen in zijne *Geschiedkundige aanteekeningen over Haarlemsche schilders* is de eerste, die van Nicolaas Ficke melding maakt, en wel aldus: „In 1642 gaf hij (Wouwerman) als leerlingen aan: Nicolaas Ficke", enz.

Nu moge het vreemd schijnen, dat ik in het groot aantal der door mij met dat doel doorbladerde catalogi geen enkel schilderij of teekening van Ficke vermeld heb gevonden; maar het kan daarmeê gegaan zijn als met zijne etsen, dat ze namelijk steeds op naam zijns meesters gevonden worden.

kening van het paard onwillekeurig aan Wouwerman doet denken; en vervolgens, dat de traditie, de moeder van zoovele dwalingen, ook hier het hare heeft gedaan! Het exemplaar toch, dat Bartsch tot zijne beschrijving diende, was door hem gekocht op de veiling van Ploos van Amstel, den beroemden kunstkenner, die het, volgens den catalogus, ook aan Wouwerman toeschreef. Daarbij komt nog, dat ten tijde van Bartsch Ficke's naam als kunstenaar geheel onbekend was; anders zou Bartsch in den onduidelijk geschreven naam zeker dien van Ficke gelezen hebben.

De tweede aan W. toegeschreven ets, doch die wij, even als de vorige, aan Ficke meenen te moeten toekennen, is nog zeldzamer dan deze [1] en schijnt aan Bartsch onbekend gebleven te zijn. Brulliot toch is de eerste, die ze nauwkeurig beschrijft, en wel in zijn *Catalogue Raisonné des Estampes du Cabinet de feu M. Le bar. Aretin* [2], en in zijn *Diccionnaire des Monogrammes* [3]. Weigel, in zijn Supplement op Bartsch, Nayler en anderen volgen Brulliot [4]."

De beschrijving van Brulliot luidt:

„Un cheval debout, ou de profil et tourné vers la gauche, où il y a deux arbres, dont les tiges s'élèvent jusqu 'au bord supérieur de la planche et au pied des quels reposent deux hommes, l'un vu par le dos et l'autre en face: marqué au bas de la gauche du monogramme NF".

Brulliot echter geen kans ziende, om het uit N. en F. saamgestelde monogram op Wouwerman te doen duiden, oppert het vermoeden, dat dit monogram niet van den etser is, maar later op die plaats gezet zou zijn.

Als bewijs hiervoor voert hij aan, dat het monogram zich veel krachtiger voordoet dan al het overige der ets, en dat ook op de plaats van het monogram nog sporen te zien zijn van een vroegere W., die dan natuurlijk op Wouwerman slaan moet.

Toch geloof ik, dat het monogram wel bepaald dat van den etser, van N. Ficke is, en wel om deze redenen: vooreerst de geestige manier van etsen komt geheel overeen met die van het eerste plaatje; ten tweede bestaat het monogram juist uit de initialen van den naam en voornaam van Ficke; en ten derde kan er, dunkt mij, geene reden bestaan, hebben om Wouwerman's naam of werk te doen vervangen door die van Ficke.

Dat het monogram zich krachtiger vertoont dan het overige der ets, bewijst ook geenszins, dat het er later opgezet is of liever (en dit bedoelt Brulliot toch) dat het noch door den etser, noch in zijn tijd er opgeplaatst is.

Dat het monogram krachtiger is, wordt alléén veroorzaakt, doordien het met het buringesneden, en al het overige der plaat geëtst en met de drooge naald bewerkt is.

Wat de sporen der W betreft, of liever die W (want zij vertoont zich vrij duidelijk, en wel ter zijde naast het monogram van F.), ook dit bewijst evenmin, dat de ets van Wouwerman's hand is. Het komt mij waarschijnlijk voor, dat F. eene teekening of schilderij van W. gevolgd heeft, en dit door het merk of den naam van W. op de plaat heeft aangegeven.

Op de plaat, waar F.'s monogram en de W. staan, heeft bij het bijten der plaat het sterk water ook het vernis aangetast en vlekken veroorzaakt, waarvan nog duidelijk de sporen zichtbaar zijn, even als van het schrapen en bruineeren, om die vlekken te verwijderen. — Door een en ander is waarschijnlijk F's monogram geheel of gedeeltelijk verdwenen, zoodat het opgesneden moest worden.

Dat F. met voordacht W's naam verwijderd, en zijn naam er op geplaatst zou hebben, om op die wijze met zijn meesters veêren te pronken, is niet aanneembaar. Iemand toch, in staat een zoo fraaie ets te vervaardigen als de eerst vermelde, behoefde waarlijk niet begeerig te zijn, om ook voor den maker van het 2[de] plaatje, dat van veel minder beteekenis is, door te gaan, en dat dan nog wel ten koste van een bedriegerij.

Was dit F's meening geweest, dan zou hij dit plaatje even als het eerste wel met zijn naam voluit aangegeven hebben, in plaats van het eenvoudig met zijn merk te voorzien. Ook zou hij zich wel gewacht hebben die W nog zoo duidelijk zichtbaar te laten. Maar, zal men mij misschien tegenwerpen, er zijn toch voorbeelden, dat uitgevers en handelaren op platen de namen van min bekende door die van meer beroemde meesters hebben doen vervangen. Ik moet doen opmerken, dat dit met W's naam onnoodig was, daar zijne werken reeds bij zijn leven duur betaald werden, en steeds geldig gebleven zijn. Zou dus de kunsthandelaar, die over 't algemeen niet tot het onnoozelste menschenras behoort, en bij wien uit den aard der zaak wel eens winstbejag het eenig doel is, de dwaasheid begaan, den naam van den beroemden W door dien van den onbekenden F te vervangen?

Mij dunkt, dat men na het aangevoerde Brulliots meening voor ongegrond moet verklaren, en dus ook dit plaatje gerust aan F. kan toeschrijven. — Ik moet echter nog doen opmerken, dat wij, ofschoon ik met Brulliot en anderen verschil in den naam van den etser, het in zoo verre eens zijn, dat ook zij beide plaatjes aan den zelfden maker toekennen. Hierin ligt een nieuw bewijs voor de gegrondheid mijner meening; want is het eenmaal uitgemaakt, dat het plaatje van F. is, dan volgt daaruit ook volgens genoemde schrijvers, dat wij het 2[de] insgelijks aan zijn etsstift te danken hebben.

't Is hier de plaats, om nog met een enkel woord te spreken over eene ets, die somtijds aan W, doch ook wel aan Verschuring is toegeschreven — Dit plaatje stelt voor: Een landschap, waarin men ter linkerzijde een krijgsman te paard ziet: vóór hem staat in profil naar links gekeerd een gezadeld paard, achter dit paard een hazewind, gekeerd naar de rechterzijde, alwaar een andere hazewind op den grond zit. Hoog 171 millim., Breed 145 millim.

Van deze ets bevindt zich in de prentverzameling in het Trippenhuis een exemplaar, dat met de pen, waarschijnlijk door den etser zelven, aldus beteekend is:

P. Wouwerm. inv. C. Helmans. F. [1] Dit plaatje,

[1] Ik ken slechts 2 exemplaren, het eene in het Trippenhuis te Amsterdam, het andere in de Koninkl. verzameling te Dresden, dat, meen ik, afkomstig is uit de verzameling van Baron d' Aretin.

[2] Munich 1827. Tom. I. No 4336.

[3] Tom I. No 2024.

[4] Ook in den Cat. Busserus (niet Buseques: zooals Brulliot schrijft) wordt dit plaatje als door Wouwerman geëtst vermeld.

[1] Vreemd is het, dat deze zeer verdienstelijke etser en zwartekunst-graveur door geen enkel schrijver vermeld wordt. Wij kennen o. a. van hem de portretten in zwarte kunst van Jan en Cornelis de Wit en van de predikanten Joannes Reeland,

vergeleken met andere etsen van dezen meester, laat niet den minsten twijfel over omtrent de juistheid der beteekening.

Ofschoon nu schier velen met mij den naam van Wouwerman noode uit de breede rij van onze Holl. Peintre-graveurs zien verdwijnen, zoo is het daarentegen ook weder een genoegen het uitnemend talent te leeren kennen van een kunstenaar als Ficke, van wiens werk, zoo men meende, niet het geringste staaltje tot ons gekomen was.

Ik eindig met den wensch, dat, al zijn de door mij besproken etsen niet van den alom gevierden Wouwerman, maar van zijn leerling Ficke, ze echter daarom door de liefhebbers niet minder geacht mogen worden en in prijs verminderen. Dan toch zouden zij, die meenen, dat alleen een beroemde naam waarde aan een kunstwerk geeft, zoo wel als anderen, die het kunstverzamelen beschouwen wel is waar als een onschuldig, doch overigens als een doelloos treuzelwerk, zeker in hunne dwaze meening versterkt worden.

Utrecht. PHILIP VAN DER KELLEN.

A. VERHUELL, JAC. HOUBRAKEN ET SON OEUVRE.

„*En Hollande il vint un moment, où l'art de la gravure occupa une place si considérable, que, de bonne foi, les pays voisins peuvent en être jaloux*". Zoo zegt Duplessis in zijne *Merveilles de la Gravure* (Paris 1869). En dat inderdaad onze naburen jaloersch zijn, dat bewijst de gretigheid, waarmeê zij bij elke gelegenheid ons de zeldzame voortbrengselen van de etsnaald en 't burin als van onder de handen wegsnappen. Dat bewijst de beschrijving van elke prentverzameling in den vreemde, waarin gewoonlijk de Hollandsch-Vlaamsche graveerschool met ingenomenheid behandeld is.

Als men er zich niet over bedroeven moest, dat de Hollanders zoo weinig doen — of gedaan hebben — om de eer van hun land ook op dit gebied te helpen handhaven, dan zou men er zich over te verheugen hebben, dat zooveel kunst de grenzen overgaat en nooit terugkeert. De vreemdelingen namelijk toonen de schatten waardig te zijn, die ze met groote moeite en tegen *énorme* prijzen weten machtig te worden. Zij bestudeeren ze en geven de resultaten van hun onderzoek aan de wereld ten beste.

Wat deden wij in dit opzicht, althans tot voor eenige jaren? Werden onze musea aangevuld, door ons gewaardeerd, beschreven? Wat weet men b. v. zonder herhaalde bezoeken van de verbazende papieren schatten, die op het Trippenhuis schuilen? Voor een goed overzicht, zooals onlangs *Wessely* gaf (Leipzig 1875) van de *Kupferstich-Sammlung* der Berlijnsche Musea, zou men al heel dankbaar zijn.

Gijsbertus Oostrom, en Hero Sibersma — als ook geëtste binnenhuizen naar Ostade, de 4 elementen waarschijnlijk naar Bloemaert en Holstein, kampementen en ruiterscènes naar Terhimpel, enz. Veeltijds beteekende hij zijne platen alleen met de letters C. H. Nagler II No 123 en 134 bespreekt dit merk, doch het is hem onbekend, aan wien het toekomt.

Een K. A. Hellemans, eveneens nergens vermeld, en waarschijnlijk een bloedverwant van den eerstgenoemden, heeft in zwarte kunstmanier gegraveerd het portret van den predikant Gualterus Bodaan.

Moeten wij niet dagelijks, om van Hollandsche meesters en hunne kunstwerken wat meer te weten te komen, onze toevlucht nemen tot vreemde schrijvers, tot Bartsch, Weigel, Passavant, Nagler, Basan, Meyer enz.? Moeten wij, als de algemeene werken van Immerzeel en Kramm ons niet bevredigen kunnen, niet bij Alvin, Wüssin, Claussin, Drugulin, Faucheux, Weber, Wessely, enz. en dus bij vreemdelingen, terecht komen, om de werken van de Wierixen en de Visschers, van Rembrandt, Everdingen, Ostade, Van Dijk, Bloteling, Van Somer, Vaillant, Verkolje, Syderhoef, enz. dus van vaderlandsche mannen, op wier kunstgewrochten wij trotsch en de buren jaloersch kunnen zijn, te bestudeeren?

Dat wij zelven er toe in staat zijn, blijkt o. a. duidelijk genoeg uit de medewerking van nederlandsche geleerden, die men voor het Allgemeine Künstler-Lexicon van Dr. J. Meyer (Leipzig 1873—5) behoeft; ook daaruit, dat Wessely's W. Vaillant (Weenen 1865) nog datzelfde jaar door Mr. M. Ver Loren v. Themaat te Utrecht *geannoteerd* en *geamplifieerd* moest worden.

In de laatste jaren is er echter eenige vooruitgang zichtbaar. *Van der Kellen's* „Peintre-graveur," en zijn Catalogue raisonné (collection De Ridder), *Frankens* Oeuvre de Delff, *Schneevoogts* Rubens, *Ver Huell's* Troost, en le Peintre-graveur holl. et belge du 19me siècle par Hippert et Linnig (Brux. 1874) beloofden reeds eene betere toekomst. Maar nu Franken de kunstliefhebbers voor de tweede maal aan zich wil verplichten door de bewerking van de *De Passen*, en *Ver Huell* zijn zeer gewaardeerden *Troost* zoo spoedig door zijn *Houbraken* laat volgen; nu is er kans op, dat we binnen weinig jaren ook vergast worden op de beschrijving der werken van de beide Mathams, van v. Dalen, Nolpe, De Lairesse, De Veldes, R. de Hooghe [1] enz. Goed voorgaan doet goed volgen.

Om tot Houbraken terug te keeren, de heer Ver Huell heeft zijne zaak met groote ingenomenheid volbracht. Op elke bladzij is het te zien, dat hier de kunstenaar den kunstenaar beoordeelt en weet te waardeeren. Elk kunstverzamelaar, en niet minder elk geschiedkundige, is hem dank verschuldigd voor de nauwkeurigheid, waarmeê hij de platen beschreven, voor de geschiedkundige bijzonderheden, waarmeê hij de beschrijving verrijkt heeft.

Als een bewijs mijner dankbaarheid voor het nieuwe geschenk van den begaafden en werkzamen schrijver onderwerp ik de volgende opmerkingen aan zijn beter oordeel. Misschien is er bij een volgend werk partij van te trekken.

De beschrijving in het Fransch is met het oog op het buitenland zeker noodzakelijk, maar de historicus zou misschien liever het opschrift zelf der plaat kennen. Dat kan in veel gevallen zijn nut hebben.

Een anderen staat eener gravure zou ik gaarne onder hetzelfde Nr. gerangschikt zien, met aanwijzing van *a*, *b*, *c*, enz. (zie No. 211, 343, 379, 427, 442, 454, 475.) Ook zou het voor latere aanhalingen gemakkelijker zijn — werken als deze van Ver Huell Franken, Van der Kellen worden hoofdwerken — een doorloopend Nr. te hebben voor *al* de gravuren van denzelfden maker.

[1] Van De Hooghe, zegt Ver Huell, bezit het Parijsche kabinet veel werken. Ik zou echter den toekomstigen bewerker van dien vruchtbaren etser wel willen aanraden, eerst Haarlem te bezoeken.

De ouderwetsche formaat-opgave: groot 8°. klein 4°. enz. is niet precies genoeg (zie Nr. 273, 393, pag. 98 de Brancas, enz.); zij laat te veel speling, vooral voor den oningewijde. De breedte- en hoogte-opgave in mm. is bovendien weinig omslachtiger.

Uitgenomen de *Birch-Heads*, waarvan ik maar enkele Nrs. in mijn Atlas voor Vaderlandsche Historie bezit, heb ik bijna het geheele werk, door den heer Ver Huell beschreven, en zelfs nog een 30-tal pr. v. a. l., die de schrijver niet vermeldt. 't Lag dus voor de hand, mijne verzameling met de beschrijving vóór mij te doorloopen en, zoo noodig, aanteekeningen te maken. Ik laat die hier volgen, niet uit vitzucht, maar als een blijk van mijne belangstelling. De geachte schrijver kan ze aan zijn beter oordeel onderwerpen en dan, vermeerderd met zijne eigene aanvulling en die van anderen, door een verbeterblad voor de bezitters van zijn werk verkrijgbaar stellen.

Vooreerst bezit ik de volgende andere staten:

N. 15 In rood.
„ 59 Met bewerkten rand.
„ 69 Tirion exc.
„ 133 Vóór het adres van Luchtmans.
„ 105 Vóór aetatis.
„ 113 A. Vieroot exc.
„ 135 Op Chin. pap. met 4 v. H. van J. F.
„ 175 Tirion exc.
„ 215 Op Chin. pap.
„ 229 onafgewerkt (door Wandelaar?)
„ 266 Zonder adres.
„ 294 Wor exc.
„ 311 Joh. Thierry exc.
„ 339 Met zijn naam, 3 r. L. en zijne wapens.
„ 377 J. Covens Jr. exc.
„ 362 Met 8 v. Fr. typogr.
„ 391 Met 3 r. H. 8 v. H. en 1763. P. Van Thol en J. Hasebroek exc.
„ 405 Alleen met de wapens.

En de Nrs. 7, 41, 64, 83, 105, 135, 139, 140, 169, 183, 194, 212, 215, 222, 223, 232, 235. 238, 248, 285, 286, 308, 310, 323, 345, 367, 387, 400, 405, 406, en 481 als proefdr. vóór de letter.

Op het verbeterblad zou ik gaarne vermeld zien, als aanvullingen:

N. 18. Na nom. 6 v. L. en J. Wandelaar ad. viv. del.
„ 19. p. 1568 (in den rand).
„ 52. tweemaal 1761.
„ 65. 4°.
„ 179. P. 1760.
„ 226. Goeree inf.
„ 235. Jurriaan Ovens p. (in den rand.)
„ 240. Schouman na d. or. sch. v. P. Nason.
„ 274. G. v. Loon aet. XL 1723.
„ 274.* aet. IL 1732.
„ 299. ex. 1760.
„ 302. p. 1760.
„ 324. J. v. Ravesteyn p.
„ 337. Oud 30 jaar.
„ 439. b. 1745. J. H. sc. 1745.
„ 440. en 6. v. H.
„ 441. J. H. sc. 1767.
„ 443. Heer van Obdam.
„ 446. 4°.
„ 474. Pothoven (1771) J. H. fec. 1773.

als verbeteringen:

N. 10. Hier. v. Alphen.
„ 15. Jakz.
„ 35. Boddaert.
„ 45. 6 v. H.
„ 90. Né en 1690.
„ 99. 1775.
„ 113. Ysendoorn f.
„ 133. frustra, 6 v. F. Antreau.
„ 187. Hasselaer, Backer.
„ 188. Hautenus.
„ 193. a. d.
„ 237. Imhoff.
„ 239. 3 l. H.
„ 241. is het portr. van Flavius Josephus (zie Nomsz, Mengel.)
„ 242. moest eenige Nrs. vroeger staan.
„ 244. Lambert.
„ 247. J. Verstegen.
„ 259. Cuyper.
„ 260. Jo. Adams.
„ 262. Lampsins (tweemaal.)
„ 300. Dan.
„ 316. Spandaw.
„ 362. Rijckhoff.
„ 398. 3 r. H.
„ 415. Triglant.
„ 438 vervalt (zie Fries).
„ 453. 2 r. L.
„ 456. J. de Mol.
„ 465. 8. v. L.
„ 479, Witsz.

Pag. 95. In plaats 1718, lees 1715 tot 1721.
en pag. 105 Nottingham.

Niet beschreven zijn de portr. van
Mr. W. Van Citters fol. afwijkende van de beschrevene.
Florent Coster, fol.
Caroline, fol.
Josephus, aartsh. van Oostenr. fol.
Rob. Dudley, 8°.
Jac. Van Selstede (Bij No. 221 wordt te vergeefs naar de S. verwezen).

Behalve N. 4 pag 127 (*Jupiter ordonnant*, enz.) komen nog twee andere door J. H. gegraveerde platen: *Samenzwering van Nero tegen zijne moeder* en de *Malthezer ridders* voor in *Suikers*' Algem. Kerk en Wereldl. Gesch. (I p 656, II p. 156 en IV o. 17), terwijl ik nog een fraai huwelijksvignet (4°.) bezit, door J. H. sc. naar Antonya Houbraken.

No. 5 het portr. van Ahuys zal, meen ik, moeten vervallen, daar V. d. Kellen, Kramm, en Fr. Muller het opgeven als door Bernaerds gegraveerd.

Eindelijk waag ik nog de gissing, of No. 6, p. 128 door V. een frontispies, door Kramm een kantoor-liasprent met zinnebeelden op de zijdeweverij genoemd, misschien geen etiquette was, in een groot lakenmagazijn op de stukken te hechten. Men weet, dat De Lairesse er ook zoo gemaakt heeft. De ledige in te vullen ruimte onder aan de plaat met de woorden Nr en Auls. schijnen dit aan te wijzen. Het wapen boven in de plaat heeft men mij als dat der familie *De Neufville* aangegeven.

Utrecht, Febr. 1875.

A. J. Nijland.

IETS OVER DE KUNST BIJ DE GRIEKEN.

Gelijk er in de natuur eene trapsgewijze ontwikkeling valt waar te nemen; gelijk, om met Göthe te spreken:

......sich das Lebendige
Durch Folg' aus Folge neue Kraft (gewinnt),

zoo heeft ook in de kunst een voortschrijden plaats. Laten wij onze oogen over 't gansche kunstgebied gaan, gelijk zich dat bij de Grieken aan ons vertoont, dan bespeuren wij, hoe de afzonderlijke kunsten een juiste reeks vormen, „waarin zich de menschelijke geest allengs tot een altijd vrijer, onstoffelijker, met zijn eigen wezen meer overeenstemmenden vorm verheft.

In de meeste werken over „Schoonheidsleer" vindt men de volgende indeeling der afzonderlijke kunsten: Bouwkunst, Beeldhouwkunst, Schilderkunst, Toonkunst, Dichtkunst, en Redekunst.

„De kunst — zegt Lassaulx — bouwde eerst den Goden een woning, richtte daar toen hun standbeeld in op, beschilderde dat, bezong en verheerlijkte hen in tonen en woorden, en dacht en sprak voorts over hen en hun samenhang met de natuur en den mensch"[1]. Bijna alle Schoonheidskundigen zijn 't eens, dat de *Bouwkunst* de grondslag is van alle andere fraaie kunsten.

Ik zeg: *bijna* alle schoonheidskundigen, want onlangs kwam mij een zeer lezenswaardig boekje [2] in handen, waarin de schrijver van het bijna algemeene gevoelen afwijkt. De Beeldhouwkunst, de kunst der tastbare aanschouwing is, volgens hem, de oudste aller kunsten; zij was de kunst bij uitnemendheid der Grieken, en bereikte dan ook in de Oudheid haar toppunt van bloei. Wel gaat de bouwkunst met haar hand aan hand, en zeker is de laatste als *nuttige* kunst de voorgangster der eerste; als *fraaie* kunst is zij evenwel onbetwistbaar jonger.

Hoewel ik 't niet waag, mij in zulk een netelig en teder geding partij te stellen, acht ik toch de bewijsgronden, die Noiré in zijn voordeel aanvoert, belangrijk genoeg om er de aandacht op te vestigen.

Deed zich bij den mensch het eerst de behoefte gevoelen aan eene veilige woning, die hem beschutte tegen de vaak schrikwekkende, hem vijandige natuur — de eerste, ruwe beginselen van den bouw eener hut of woning, kunnen natuurlijk als de aanvang der schoone bouwkunst worden aangemerkt. Zij mogen gelden als een eerste blijk van zijn nijverheid; met de eigenlijke bouwkunst, als *fraaie* kunst, hebben zij nog niets te maken.

Niemand zal ontkennen, dat ons oog „unser Gesichtsinn", het meest ontwikkeld orgaan is [3]. Het doet ons evenwel slechts den omtrek beschouwen; — onze „tastzin" moet steeds te hulp komen, waar wij het wezen der dingen willen kennen.

„So war es auch in der Urzeit: das Auge lockte ein unbestimmter Schein, der Mensch begab sich in der Nähe, der Tastsinn forschte an dem Gegenstand, und nachdem er ihn allseitig geprüft, prägten sich die erkundeten Formen als vertraute Gestalt dem inneren Sehen ein".

De zin voor vormen werd dus het eerst bij den mensch ontwikkeld, terwijl de bijzondere eigenschappen der dingen — kleur, reuk, enz. — eerst later tot haar recht kwamen.

Bij de natuurvolken vinden wij dan ook de plastiek, wel is waar in hare ruwste beginselen, als de *eerste* poging om 't schoone voor te stellen, en de natuur na te bootsen.

Bevredigt de eenvoudige woning, gevormd uit vier kale muren, hun allengs meer ontwikkeld schoonheidsgevoel niet meer, dan roepen zij de hulp in van den beeldhouwer.

Maar de schoone bouwkunst berust vooral op bepaalde afmetingen der ruimte. De bouwmeester, die alleen aan den eisch der deugdelijkheid voldoet, is niet meer dan een handwerksman, ook al overlaadt hij zijn gewrocht met versier- en beeldwerk [1]; wil hij aanspraak maken op den naam van kunstenaar, dan is 't zijn taak „de aesthetische rangschikking der bijzonderheden tot een bevallig geheel in 't oog te vatten, zoodat de afgemeten afstandslijnen een schoone verhouding vormen, en de belangstelling van den beschouwer wekken".

Zeer juist noemt Noiré dan ook de schoone bouwkunst *die Poësie des Raums*.

Een laag en log gebouw noemen wij *gedrukt*, en dat „gedrukte" deelt zich mede aan ons gevoel, wanneer wij ons binnen de muren van het huis bevinden.

In een hooge en ruime zaal verheft zich daarentegen onze geest, wij gevoelen ons opgewekt.

„Es erwacht demnach in der Architectur ein Formsinn, der nicht mit der tastenden Hand, sondern unmittelbar mit unserem ganzen *Raumgefühl* aufgefasst wird."

Het is nu maar de vraag, wat zich het eerst in den mensch ontwikkeld heeft: het „Raumgefühl" of het gevoel, de zin voor vormen. Een ander feit, waarop Noiré op nieuw de aandacht vestigt, is, dat de geest der beeldhouwkunst alle andere kunsten bij de Grieken beheerschte.

„Die wunderbare Klarheit und Ruhe, welche, von der homerischen Dichtung an bis zur alexandrischen Nachblüthe, wie ein Zauber über die Werke der hellenischen Dichter ausgegossen ist; jene eigenthümliche Schönheit, die unsere beiden grösten Dichter Göthe und Schiller bewunderten und in ihren vollendetsten Werken ausprägten, es ist der Geist der Plastik, von welchem sie ausströmt". 't Is meer dan eens opgemerkt, dat de uitgedrukte gedachte in de oude talen krachtig en vast, van alle kanten afgerond voor ons treedt, terwijl zij in de nieuwere dikwerf in 't onzekere rondtast, om zich met juistheid kenbaar te maken.

En niet alleen op de dichtkunst, op alle kunsten zonder onderscheid, oefende de beeldhouwkunst overwegenden invloed uit.

De beelden en figuren op het vaatwerk, het muurschilderwerk, alle dragen zij in lijnen en in houding het merk der plastiek.

De Tooneelspeelkunst versmaadde de op het aangezicht der tooneelspelers uitgedrukte gewaarwordingen. De maskers stelden onveranderlijke levenstrekken van bepaalde personen voor. Welk eene tastbare overeenkomst met de blijvende, typische vormen der beeldhouwkunst

1 Van Vloten, Aesthetika. I, bl. 167.

2 Die Entwicklung der Kunst in der Stufenfolge der einzelnen Künste, von Ludwig Noiré. Leipzig, Veit u. Comp. 1874.

3 Bij de honden is het reukorgaan de *dominante*.

1 Onze tijd is rijk aan kunstenaars (!), die de *onaesthetische* lijnen van hun gebouw achter een macht van ornament- en pleisterwerk trachten te verbergen.

Ook de bouwkunst stond in dienst van hare machtige zusterkunst.

De Grieksche tempel is het Huis, waarin Gods beeld bewaard wordt. Dit huis moet als Gods woning grootsch, edel, waardig zijn, natuurlijk! maar de Architektuur blijft afhankelijk van de Plastiek; nog altijd is Gods beeld de hoofdzaak, nog is de bouwkunst geen *Vrije* kunst.

Voor de middeleeuwen was het weggelegd, de bouwkunst te verheffen tot eene vrije, zelfstandige kunst, die in de Gothiek haar hoogste en edelste uiting vinden — ja, op hare beurt heerscheres worden zou over hare zusterkunsten.

Treed een Gothische kerk binnen. Zij is niet meer, gelijk de Grieksche tempel, de woning van God; zij is een geheiligd kunstwerk ter verheerlijking Gods.

De pijlers en puntbogen streven in vrijheid naar boven. Opwaarts streeft de toren, en verliest zich voor ons oog in het ruime luchtgewelf. Zij wijst ons den weg ten hemel en bergt de Klok, die een stem is van boven. „De Gothiek, dat is de rijzige, reeds met oranjebloesem en paarlen gekroonde bruid, die een schat van geluk voor haar toekomstig gezin in haar hart bewaart". Zij is de uitdrukking van den Christelijken geest — zij is de bouwkunst van het Christendom.

Ik zou aan de hand van den Duitschen aesthetikus dit stukje grooter uitbreiding kunnen geven, te groot wellicht voor den Kunstbode; daarom voor heden genoeg. Liever kom ik later nog eens weêr op Noiré's arbeid terug.

Purmerende, 8/2 75.

H. L. BERCKENHOFF.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De Commissie voor 't Kunstmuzeum in 't Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam deelt mede, dat zij van 15 Juli tot 1 Sept. hare derde jaarlijksche tentoonstelling van schilderijen en kunstwerken van levende meesters zal houden. De stukken moeten van 1 tot 15 Juli a. s. ingezonden worden aan 't adres der Commissie voor rekening der inzenders, terwijl de terugzending voor die der Commissie wezen zal. De Commissie behoudt zich de beslissing omtrent de al of niet toelating voor. De inzenders worden verzocht, bij de inzending, in 't belang dezer behoorlijke verzekering de waarde op te geven. Zij, die hun ingezonden werk wenschen te verkoopen, moeten den prijs daarvan aangeven. Voor de verloting na de afloop zal zooveel doenlijk uit het tentoongestelde worden aangekocht. Een verkoop daarvan mag — is het eens ontvangen — zonder haar tusschenkomst niet plaats hebben. Plaatsing na de opening en aflevering vóór de sluiting staan aan 't goedvinden der Commissie. Verdere inlichting kan men desbelievende op aanvrage van haar bekomen.

Tot Directeur van 's Rijks Muzeum van schilderijen en prenten te Amsterdam is dezer dagen benoemd de Heer J. W. Kaiser, hoogl. aan de Akademie van beeldende kunsten.

Men meldt ons uit Rotterdam, dat *de Vorstenschool* daar dinsdag 2 Maart a. s. zal opgevoerd worden, na den avond te voren in Utrecht vertoond te zijn, waar Juff. Kruseman over een aantal warme harten meent te kunnen beschikken

Te Amsterdam in de Parkzaal had dinsdag avond, 16 dezer de uitvoering van Max Brucks *Odysseus* door de Maatschappij van Toonkunst met den besten uitslag plaats. Koor, solostemmen en orkest, wedijverden met elkander om het inderdaad schoone werk in zijn volle kracht te doen uitkomen. Rijk aan afwisselende tafereelen, door de doeltreffendste afwisseling van tonen begeleid, boeit het den hoorder niet minder door zijn zoo zelfstandig optredende kooren, dan zijn treffende solozangen. Slechts het slotkoor zou men wellicht wat bondiger kunnen wenschen, om het geheel kennelijker af te ronden; het komt nu tegenover het voorafgaande, wat mat en weifelend uit. Niets overtreft daarentegen het heerlijke sololied door Odysseus bij zijn terugkomst op zijn lang gederfd eilan daangeheven: „O mein Vaterland, Theure Erde! Heiliger Boden! Ich küsse dich" enz., met Hill's krachtige stem zoo voortreffelijk weêrgegeven. Ook de vrouwensolo's werden door de welbekende en geliefde dordsche zangeres juffr. Gips, en een tot dusver nog minder bekende, maar niet minder voortreffelijke Duitsche, der schoone toonzetting van den meester waardig gezongen. De nederlandsche vertolker der duitsche textwoorden heeft zich, naar gewoonte, uitnemend van zijn moeilijke taak gekweten, om den neêrduitschen klemtoon zoo innig met den muzikalen te doen samenstemmen, „dat het den hoorder voorkomt, alsof de componist de hollandsche text in muziek had gezet".

Den 16 dezer overleed te Haarlem, op 62-jarigen leeftijd, de verdienstelijke toonkunstenaar Joh. Bastiaans; sedert omstreeks 17 jaar had hij er het wijdvermaarde orgel der St. Baafskerk bespeeld.

De vroeger te Amsterdam tentoongestelde *Danaë* is nog altijd op reis naar Rusland, en thans in Frankrijk, in 't Raadhuis te Angers, ten voordeele der armen dier stad te zien.

In de zitting van 29 Jan. l. l. der *Académie des Inscriptions* heeft de Heer Em. Burnouf een bericht overgelegd, door een thans aan „de Atheensche school" werkzaam Franschman, Collignon, van daar gezonden, en waaruit blijkt dat men, bij opgravingen voor een spoorweg, een marmeren basreliëf uit den bloeitijd der oude kunst heeft gevonden, waarschijnlijk van een of ander grafteeken herkomstig. Het stelt een man voor in rechtopstaande houding tegen een muur geleund, met een hazewind aan zijn voeten, en een jong kind in zittende houding achter zich, terwijl een tegenover hem staande langgebaarde grijzaard hem toespreekt. Alles even meesterlijk behandeld. Het is gevonden in 't bed van den Ilyssus, en men vermoedt dus dat het marmer op de keisteenen gegleden, die het bed vullen, bij 't zwellen van 't water, wat verder op is geschoven dan de plaats, waar 't zich oorspronkelijk bevond. Het was reeds in handen van engelsche agenten, toen de grieksche regeering het juist van pas nog voor 't Muzeum te Athene kwam opeischen.

Bij Fonzato, op venetiaansch grondgebied, is tafelzilver van 't beste gehalte opgedolven, waarvan een der stukken in latijnsche letterteekens tot opschrift draagt: *Geilomir Vandalorum et Alanhorum rex.*

Door den italiaanschen minister van financiën, Minghetti, is in 't Parlement een wetsontwerp ingediend tot herstel van 't Dogenpaleis te Venetië, voor een bedrag van niet minder dan 570,000 *lire* (meer dan *f* 250,000).

De schouwburg te Dresden nadert zijne voltooying; terwijl aan de sierlijke gevels met ijver wordt voortgewerkt, is ook het binnenste van het gebouw, onder persoonlijke leiding van den jongen Semper, krachtdadig onder handen genomen. Groote belangstelling wekt in de kunstenaarskringen het model der voor den voorgevel bestemde bronzen groep van Schilling, welker beelden thans in zijn werkplaats zijn tentoongesteld. Deze door Godried Semper ontworpen groep stelt Bacchus en Ariadne in hun feestkaros, door vier panthers getrokken, voor. Beide reusachtige beelden worden om hun schoonheid bewonderd, en bevoegde kunstkenners rekenen ze onder de beste beeldhouwwerken van den nieuweren tijd.

Men meldt uit Keulen, dat de bouw van den Domtoren, hoewel wegens den vorst eenige dagen gestaakt, goed vordert. Beide westertorens zijn zoover gereed, dat nog in dit jaar het hooge middenschip tot den ingang verwelfd kan worden, en men dus vóór het einde van 1875 het grootsche gebouw van binnen in zijn volle pracht zal kunnen beschouwen.

Wilhelm von Kaulbach's weduwe laat te Munchen, naast zijn woonhuis in de Boventuinstraat, een muzeum bouwen, waarin al zijn nog voorhanden oorspronkelijke werken, tot zijn aandenken, zullen tentoongesteld worden, en de reeds verkochte fotografien worden verzameld. Tegen 1 Sept. a. s. hoopt zij er mede gereed te zijn, en het voor ieder open te stellen.

Piloty's groote schilderstuk, ook in verschillende afbeeldingen algemeen bekend, is in de nieuwe Pinakotheek te Munchen opgehangen, en zal daar nu voor goed blijven. De plaats waar het hangt, schijnt met het oog op verlichting en afstand uitmuntend gekozen.

Prof. Overbeck te Leipzig heeft de derde uitgave zijner *Geschiedenis der pompejaansche kunst* voltoòid, en haar met een groote plattegrond der stad — thans voor een derde ontbloot — 26 gekleurde platen en 710 houtsneden verrijkt, terwijl de text een kort begrip geeft van al de vroegere opstellen en opmerkingen, over 't verleden en tegenwoordig voorkomen der stad door hem gemaakt, naar aanleiding zijner herhaalde persoonlijke bezoeken en zijn langdurige studie van 't onderwerp.

De Wagner-schouwburg te Baireuth zal weldra voltooid zijn; van buiten is hij geheel, van binnen bijna geheel klaar. De verlichting van het tooneel moet buitengewoon goed zijn; even zoo de *machinerie* en verdere tooneeltoestel, die naar de inzichten en onder leiding van Karl Brandt uit Darmstadt bewerkt is. Gebroeders Brückner te Coburg houden zich met het schilderen der decoratie bezig, naar de ontwerpen van den schilder Hoffmann te Weenen. Iets nieuws is bij deze schouwburg de inrichting van de ruimte, voor de toeschouwers bestemd — waarbij men van den gewone gaanderijen-bouw is afgeweken — en de groote afmetingen van het tooneel. Tusschen dit en de toeschouwers is voorts een donkere leêge ruimte, terwijl het orkest zoo laag is geplaatst, dat men van de muzikanten niets bespeuren kan. Buiten de vorstelijke loge, en een voor den kunstenaar zelf bestemde galerij, zijn er 1500 zitplaatsen voor toeschouwers,

De commissie voor Michel-Angelo's vierde eeuwfeest heeft 28 Jan. l. l. eene vergadering gehouden, onder voorzitting van Peruzzi, en daarin besloten eene algemeene inschrijving over geheel Italië te openen, onder medewerking aller akademiën der fraaie kunsten en andere soortgelijke instellingen. Er werd verder verslag gedaan van de samenspreking met de kunstenaars, die aangeboden hebben Michel-Angelo's huis in de *Ghibellini*-straat kosteloos te verstrekken, en men kwam overeen hun daarbij volle vrijheid van beweging en studie te laten. De commandeur Gotti stelde ter bezichtiging de meetkunstige afteekening van 't model van den Sint-Pieters koepel te Rome, zoo van binnen als van buiten, gelijk het door Michel-Angelo was nagelaten, doch na zijn dood door de bouwmeesters, met de samenstelling belast, niet in alle deelen gevolgd werd. Dat model zal nu voor 't eerst voor alle europeesche kunstenaars zichtbaar zijn. Eindelijk besloot men ieder maand eens samen te komen, en zich onderwijl met den syndicus van Capreza te verstaan over 't aanbrengen van een marmerplaat met opschrift in het daar nog aanwezige geboortehuis van den grooten kunstenaar.

De archivaris der aartsbroederschap vanSan-Gerolamo, Bertolotti, heeft den *inventaris* teruggevonden, op last van den stadvoogd van Rome, bij 't afsterven van Michel-Angelo gemaakt, en de lijst bevattende van al wat hij bij zijn dood bezat. De italiaansche regeering zal een of ander geleerde met de toelichting en uitgave van dit stuk belasten.

Te Milaan worden thans door verschillende geletterden voordrachten gehouden ten voordeele van het te Assisi in een muzeum van oude meesters te herscheppen klooster. Zij werden door den tooneelschrijver Paolo Ferrari met een inleiding over de instelling zelve geopend, die ten zeerste werd toegejuicht, (*fu applaudatissimo*, gelijk de Italianen zeggen).

Dat de letterkundige kritiek in Italie zich niet altoos op een even onpartijdig standpunt beweegt, blijkt uit hetgeen dezer dagen omtrent een geschrift van den heer Romussi *Milano ne'suoi monumenti* gemeld wordt. Volgens de *Illustrazione universale*, is dit, hoewel eerst reeds gezuiverd, nadat het door de Maatschappij van Opvoedkunde op die voorwaarde bekroond was, nog vol van de in 't oogloopendste fouten gebleven, en wordt desniettegenstaande in alle dagbladen en tijdschriften hooglijk geroemd, omdat de heer Romussi zelf — dagbladschrijver is; ware dat niet het geval, zegt de *Illustrazione*, dan ware men overal tegen hem opgekomen; doch 't geldt een ambtsbroeder, d.i. iemand, die zich t' avond of morgen eens wreken kon; en daarom weten zelfs schrijvers als De Gubernatis, in zijn *Rivista Europea*, en Cesare Cantù, in zijn *Archivio Storico* niet anders dan het ten hoogste te roemen. Zou juffer Stella di Frama daar niet eens eenige lezingen kunnen gaan houden?

Björnsterne Björnsons beide nieuwe tooneelgewrochten, die met Kerstmis l. l. te Kopenhage hadden moeten vertoond worden, doch er niet voor den dag kwamen, zijn thans elders met goed gevolg opgevoerd: *Een handelshuis* in den nieuwen schouwburg te Stokholm 19 January l. l., en *Een Faljiet* te Bergen in Noorwegen.

INTERNATIONALE TENTOONSTELLING
TE
PHILADELPHIA.

De Nederlandsche Hoofdcommissie voor de Internationale Tentoonstelling te Philadelphia, heeft in hare vergadering van 6 Februari, ten opzichte der aan de industrieëlen, landbouwers en kunstenaars te stellen voorwaarden, met goedkeuring van ZExc. den Minister van Binnenlandsche Zaken, besloten het navolgende te hunner kennis te brengen.

Door de Nederlandsche Regeering zullen worden gedragen:

1°. De kosten van het vervoer der voorwerpen van af de haven van inscheping in Nederland tot in het tentoonstellings-gebouw te Philadelphia, en van daar terug tot in de haven van Nederland. De kosten van het vervoer naar en van de haven in Nederland blijven voor rekening der inzenders.

2°. De kosten van de uit- en inpakking, van de opstelling, schoonhouding en bewaking der goederen in de tentoonstelling.

3°. De kosten der assurantiepremie voor het vervoer te water en te land heen en terug, en verder de assurantiepremie voor brand gedurende den tijd van het verblijf der goederen in Amerika, onder beding dat de goederen niet door de inzenders afzonderlijk maar gezamenlijk, onder toezicht der Hoofdcommissie, met de door Haar daartoe aan te wijzen scheepsgelegenheid verzonden worden. De Hoofdcommissie, die zich met deze moeilijke zaak der assurantie onledig houdt, hoopt later aan de inzenders daarover meer bepaalde inlichtingen te kunnen geven; ofschoon door haar alle mogelijke zorg voor de goederen zal worden genomen, zoo stelt zij zich niet verantwoordelijk voor andere eventueële schade, tegen welke de inzenders zich op eigen kosten kunnen verzekeren.

4°. De kosten van *algemeene* opstelling en decoratie.

De inzenders zelf moeten zorg dragen voor hunne toonkasten, étalages enz., doch zullen zij die vooraf in teekening aan de Hoofdcommissie moeten overleggen, aan hare goedkeuring onderwerpen, en in overleg met haren Architekt uitvoeren, opdat eenheid en sierlijkheid in het geheel worde verkregen; daarenboven behoudt de Hoofdcommissie aan zich het recht, de opgegeven inzendingen vooraf aan een keuring te onderwerpen en die zaken te weigeren, die haar voor de tentoonstelling minder geschikt voorkomen.

De Hoofdcommissie wenscht dat, in overleg met haar, door inzenders van gelijksoortige voorwerpen, zooveel mogelijk door onderlinge samenwerking, collectief-tentoonstellingen zullen worden tot stand gebracht.

Zij herinnert belanghebbenden dat noch door haar, noch door de Centennial commissie, agenten in Nederland zijn aangesteld, en dat de in verschillende nieuwsbladen voorkomende bewering van den Heer C. A. J. Geesink, Voorzitter van de Vereeniging van het Nederl. kunstindustrie-museum, als zoude deze door de Centennial commissie erkend zijn, volgens ontvangen inlichtingen dier commissie en op grond van Artikel III van het Algemeen Reglement, geheel onjuist is.

Ieder, die aan de tentoonstelling wenscht deel te nemen, heeft zich dus uitsluitend te wenden aan den Voorzitter der Nederlandsche Hoofdcommissie te Haarlem. Aan allen die zich voor 1 Maart a. s. aan dit adres hebben aangemeld, zullen de invullingsbiljetten ter vermelding hunner inzetting worden toegezonden, welke voor 1 April 1875 ingevuld moeten worden ingeleverd, daar reeds voor 1 Mei 1875 bij de Centennial commissie in Amerika, de juiste voor Nederland benoodigde plaatsruimte bekend moet zijn.

's Gravenhage, 6 Februari 1875.

De Nederlandsche Hoofdcommissie,
E. H. VON BAUMHAUER, *Voorzitter*.

ADVERTENTIËN.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem

№ 5. 10 Maart 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.— GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.— J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. —Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

AAN BELANGSTELLENDEN IN VADERLANDSCHE KUNSTGEWROCHTEN, TE HAARLEM EN ELDERS.

T(hijm?) maakte dezer dagen, in een schrijven aan de *N. Rott. Ct.*, op het verlies opmerkzaam, waarmeê Haarlem hoe langer hoe meer bedreigd wordt, dàt van een der voortreffelijkste schilderstukken van Frans Hals, tot dusver nog altijd in 't Hofje van Beeresteyn te vinden, doch daar weldra misschien voor buitenlandsch goud aan onttroggeld. Onder de tegenwoordige regenten is er — naar hij schrijft — maar één (de Heer Travaglino?), die zich tegen den verkoop verzet, en deze is een man van hooge jaren. Ook wordt, naar hij verder vermeldt, reeds een copie naar het stuk genomen, om, is dit eenmaal verkocht, in de plaats van 't oorspronkelijke te prijken. Hij vraagt, of het niet de plicht der nederlandsche regeering zou zijn, het stuk liever zelf aan te koopen, dan het naar het buitenland te laten wegvoeren. Nog verkieslijker en geleidelijker zou het ons voorkomen, wanneer het schatrijke en kunstlievende *Teyler* het stuk aankocht, om het dan *in bruikleen* aan 't haarlemsch Muzeum, bij de andere stukken van Hals, af te staan. En zoo niet *Teyler* alleen dat wilde of kon bewerkstelligen, ware het te wenschen, dat dezen en genen in en buiten Haarlem de handen met Teyler ineen sloegen, om de vereischte som — een *f* 25,000 naar wij meenen — bijeen te brengen, en het stuk na aankoop, aan 't Muzeum ten geschenke te geven. Van de gemeentekas van Haarlem zelf is het — bij de vele behoeften, waarin ze reeds te voorzien heeft — niet te vergen, dat ze zich die betrekkelijk aanzienlijke uitgave veroorlove.

HET AKADEMIEGEBOUW TE LEIDEN.

De Minister van binnenlandsche zaken doet vreemd. Hij handhaaft de Commissie van Rijksadvizeurs, door zijn voorganger ingesteld, tot niet geringe voldoening van allen, wien het lot der vaderlandsche kunst en gedenkteekenen, vooral der openbare, ter harte gaat. Te lang had men door een zonderling misverstand gemeend, dat de schoone kunsten bij „Waterstaat" thuisbehoorden; eene verwarring van denkbeelden, die ons belachelijk maakte in het oog der nabuurvolken. Wij hebben dus nu een lichaam van deskundigen, dat in alle zaken van monumentaal belang gehoord wordt. De kennis en smaak, die niemand dien heeren betwist, de onvermoeide, belangelooze ijver, door hen aan den dag gelegd, moesten den Minister geruststellen, wanneer hij zich gedroeg naar de uitspraken dier Commissie.

Toen de vraag van het nieuwe akademiegebouw te Leiden ter ongelegener uur aan de orde werd gesteld, keurden de Rijksadvizeurs, niet zoozeer om dat inopportune, maar vooral om het onvoldoende der geleverde plannen, deze, reeds aanvankelijk te Leiden aanvaard, bij een grondig gemotiveerd arrest, af. Bovendien onder-

zocht de Commissie, op last van den Minister, of het tegenwoordig akademiegebouw, waaraan zich zulke belangrijke vaderlandsche herinneringen verbinden, ook wellicht voor de nieuwe behoeften zou in te richten zijn. En werkelijk bevonden de advizeurs, dat niet alleen de voorhanden bruikbare ruimte de eischen overtrof, maar dat zeer schoone deelen van het gebouw, door onkunde en wansmaak gemaskeerd, weer in al hun luister zouden kunnen hersteld worden; en dat deze geheele herstelling en gedeeltelijke omschepping oneindig minder kosten zou, dan de uitvoering van een der plannen voor eene akademie, op de zoogenaamde Ruïne te Leiden te bouwen.

Nu meende natuurlijk ieder eenvoudig burger, die wat gezond menschenverstand had, dat men het bestaande monument zou behandelen in den aangegeven zin, en winnen tevens de groote kosten uit, die een nieuw gebouw zou na zich sleepen.

Maar ziedaar! De Minister, die aanvankelijk de voorstellingen der Rijksadvizeurs scheen goed te keuren, laat zich intimideeren, en beslist, dat het oude akademiegebouw zal vervallen en men, naar het afgekeurde plan van den heer Metzelaar een nieuw zal stichten.

Met dat besluit herleven de slechtste dagen van den landsbouwmeester Rose, die de Loterijzaal van hare waardigheid beroofd heeft, die de *risées* van elken vreemdeling, de paleizen van den Hoogen Raad en van het ministerie van Coloniën gebouwd heeft.[1]

Banaliteit en opschik, ziedaar het karakter der architektuur van de nieuwe akademie. Het gebouw is in geen opzicht eene uitdrukking van den tijd, waarin de Leidsche akademie gesticht werd en steekt, door eene groote nietigheid van proportiën, zeer ongunstig af ook bij de zoogenaamde moderne gebouwen in den vreemde opgetrokken [2].

Veelvoudig is ook hier aan de façade de redelooze, groote boog en indieping aangebracht, waar men twee verdiepingen in versteekt; een boog, die alleen reden van bestaan heeft, waar de groote afmetingen der olifanten of stoommachines, die men, in een tentoonstellingsgebouw bijv., wil binnenbrengen, dergelijke reuzenbogen motiveeren. De oppervlakten voor gangen, corridors en trappen gebruikt, staan als 3 tegen 2, tegenover de oppervlakte der zalen en vertrekken, waar het gebouw om gesticht wordt. Al noemt men die dingen nu „eerebogen", „eeretrappen", „eeregangen", en verbloemt daarmeê de onbedrevenheid van den constructeur — dat kan de zaak niet redden.

Wij kunnen hier overigens in geen uitvoerige kritiek treden van het door de Rijksadvizeurs afgekeurde en door den Minister weder opgewarmde plan; maar wij kunnen het land waarschuwen, aan zulken onzin geene groote geldsommen te besteden.

Eigenlijk zou het in alle opzichten rationeel wezen, het aanstaand Leidsch Akademiegebouw afhankelijk te stellen van de aanstaande wet op het hooger onderwijs. Eerst wanneer die wet kant en klaar is, zal men weten in welke behoeften de Leidsche Alma Mater zal hebben te voorzien; eerst dan zal men kunnen bepalen, of de Rijksadvizeurs ongelijk gehad hebben met hun betoog, dat de oude Akademie behouden kan blijven; maar in geen geval zal men het hoogst ordinaire prachtplan van den heer Metzelaar behooren uit te voeren. M.

[1] Nu onlangs is weer met een nieuw geschapen titel zekere waterstaatsman, met name Singels, door den Minister in dienst genomen. Die persoon, die niet het geringste begrip van stijl heeft, zal moeten rapporteeren over de verbouwing van het allerbelangrijkst Binnenhof. Aan welke handen worden de hoogste kunstaangelegenheden in dit land toch al toevertrouwd!

[2] De ontwerper noemt het een gebouw in den stijl der XVIIe eeuw. Het heeft er niets van. Wat *deskundigen* zich toch vergissen kunnen!

GLASSCHILDERWERK VAN KLAAS KORNSZ.

Bij al 't schoon, dat uit den goeden tijd der Oud-Hollandsche kunst (1550—1650) nog ter beschouwing en bewondering in ons land is overgebleven, moet het elken beminnaar en navorscher dier kunst leed doen, zooveel te missen, dat verloren ging of verloren bleef, en het behoudene wellicht, wat zijn kunstwaarde betreft, naar de kroon zou steken.

Bij eenigsins aandachtige lezing toch van den eersten onzer kunst-geschiedschrijvers, *Carel van Mander*, treft ons het groot aantal kunstwerken, door hem beschreven of opgegeven, die men zoo gaarne zou willen, doch helaas, niet meer kan beschouwen, eensdeels omdat veel — te veel — voor luttel penningen werd verschacherd en naar 't buitenland gevoerd; — ten anderen, omdat een groot deel voorzeker door onkunde en daaruit voortvloeiende verwaarloozing is overgegeven aan beschadiging en gebrek of algeheele vernietiging. Op bl. 90 van het 2e deel zijner „Levens van Nederlandsche Schilders", uitgave J. de Jongh, wordt vermeld zekere Klaas Kornelisz. van Delft geb. 1571, als een in zijn tijd zeer kunstig glasschilder, leerling en neef van Michiel Jansz. Miereveldt.

De spreekwoordelijke broosheid van het glas is gewis oorzaak, dat men, buiten de bekende groote tafereelen in kerken te Gouda en elders, zoo zelden goed bewaarde gewrochten der glasschilderkunst uit den ouden tijd vindt. Wel komen nu en dan kleine ruiten voor, met enkele beelden, letters of arabesken, maar eigenlijk gezegde schilderijen zijn hoogst zeldzaam.

In de gelegenheid gesteld vier kleine tafereelen van genoemden Klaas Kornelisz, wiens monogram is **NVD**(ineen), te beschouwen, meen ik daarom ook, er door een korte vermelding in dit weekblad meer bepaaldelijk de aandacht op te moeten vestigen. Naast des schilders *monogram* vond ik er het jaartal 1611, en zij werden alzoo op veertigjarigen leeftijd door Kornelisz. geschilderd.

Hoog 20½, breed 16 ned. duim, stellen zij voor: *Lente*, *Zomer*, *Herfst*, en *Winter*. In het grijs geschilderd, en *geheel gaaf*, zijn zij in samenstelling en teekening, zoo van beelden als van bijwerk, uitstekend.

Hoogstwenschelijk zou het mij dus voorkomen, dat ze een waardige en blijvende plaats ergens *in ons eigen vaderland* mochten erlangen.

Purmerende, 3/3 '75.

H. L. Berckenhoff.

Daar men uit de wijze, waarop B. zich aan 't slot van bovenstaande regels uit, moet opmaken, dat aan Klaas van Delffs vermelde *Jaargetijden* thans nog geen *blijvende* plaats beschoren is, ware 't te wenschen, dat men zich van Rijkswege, door zijne bemiddeling, met den tijdelijken bezitter in betrekking stelde, om er den eigendom van te verwerven. v. Vl.

TEEKENINGEN-VEILING TE AMSTERDAM.[1]

Een belangrijke verzameling teekeningen, sedert eenige jaren door den onlangs overleden Heer B. Coster van Arnhem bijeengebracht, zal 18 en 19 dezer in den Brakken Grond verkocht worden. Een eerste afdeeling omvat in 125 nommers die der hollandsche en vlaamsche school, eene tweede, in 65, de oudere italiaansche en fransche meesters, eene derde een vijf en twintig stuks nieuwere fransche en belgische kunst, eene vierde eindelijk geeft een kleine twee honderd teekeningen van nieuwere nederlandsche meesters te zien. Genoeg dus, om reeds met belangstelling het oog in den catalogus te slaan, en van de gelegenheid gebruik te doen maken, van 14 tot 16 Maart aanstaande geopend, om de teekeningen particulier, gelijk den 17en, om ze publiek te gaan zien. De vertegenwoordigde meesters zijn, van de hollandsche en vlaamsche o. a. Asselijn, Avercamp, Bakhuizen, (met een half dozijn), Van Battem, met een vrolijke dorpskermis, Berchem (met zes stuks), Bloemaert, (met twee), J. Both, J. De Bray, Cuyp, Dou, Van Dijck (met drie nommers), Van Everdingen, B. Gaal, De Gheyn, (met drie), Hackert en Van de Velde, Maarten van Heemskerk, Van der Heyden, de porceleinschilder Ter Himpel, Hobbema, Lucas van Leyden, Lingelbach, D. Maas, de delfsche en de jonge V. d. Meer, Van Mieris, Molijn, beide Moucherons, Aert van der Neer, Ostade, (met ettelijke nommers), P. Potter, Rembrandt, Rietschoof, Roghman, Rubens, Ruysdael (met zijn abdij van Egmont, uit de verz. Verstolk), H. Saftleven, Snijders, Jan Steen, Troost, Van der Ulft, W. en A. van de Velde, De Wit (met acht stuks), en Wouwerman (met drie). Onder de Italianen komen o. a. Michel-Angelo, A. Caracci, Guercino, Mantegna, Del Sarto, Tintoretto, Titiaan, en P. Veronese, van de oudere Fransche Claude Lorrain, Boucher, en Watteau voor; onder de nieuwere uitheemsche o. a. Beaumont, Boulanger, Calame, Decamps, Gallait, Leys, Madou en Roqueplan. Nieuwere hollandsche vindt men er — om slechts eenige te noemen — van Abels, Agricola, Barbiers, Bles, Van Borselen, Bosboom, Burgers, Cats, H. G. ten Cate, Couwenberg, Te Gempt, Heemskerk van Beest, Hoppenbrouwers, Ten Hove, Hulwit, Israëls, Herm. ten Kate, Kobell, B. C. Koekkoek, Langendijk, Mauve, H. Meyer, Van Os, Prins, Reekers, Rochussen, Roelofs, Schelfhout, Arie Scheffer, Scholten, Schouman, Schotel, Springer, Van Strij, Verschuur, Vertin, Vermeer, Waldorp, J. en J. H. Weissenbruch, en Wijnants en Madou. De schoonste aanleiding dus om bijzondere of openbare verzamelingen van keur van teekeningen van in- of uitheemsche afkomst te voorzien, welke men zeker, zooveel de beschikbare penningen strekken, niet in den wind zal slaan.

[1] *Catalogue du Cabinet de desseins anciens et modernes de feu.* M. *Benoit Coster*, Vente publique á Amsterdam les 18 et 19 Mars; 1875, sous la direction de MM. C. F. Roos et C. F, Roos Jr. Brakke Grond, A. 45.

WELSTAND OP HET TOONEEL.

V.

HET MASKER.

Toen de grieksche tooneelspeler Hylas, een volgeling van Pylades, eens een gedicht voordroeg, dat eindigde met de woorden „den grooten Agamemnon", ging hij op zijn teenen staan, en rekte zijn lichaam zooveel mogelijk uit, ten einde het denkbeeld „groot" te veraanschouwelijken. Zijn leermeester, die zich onder de toeschouwers bevond, kon zich met die opvatting niet vereenigen, en merkte allergeestigst op: „ge maakt hem wel l a n g, maar niet g r o o t!" —

Onmiddellijk eischte nu het volk, dat hij in dezelfde rol zou optreden. Pylades gehoorzaamde, en aan de gewraakte plaats gekomen, nam hij de houding eens denkers aan, omdat niets een vorst en veldheer, naar zijne schatting, zoo zeer verhief als een wakker brein.

Die eene trek is, mijns inziens, voldoende, om Pylades tot een voortreffelijk tooneelspeler te stempelen, althans volgens de hedendaagsche kunstbegrippen. Hoe men er in de Oudheid over dacht, durf ik niet beslissen; want als men de inrichting der grieksche schouwburgen in aanmerking neemt, en bedenkt, dat de speler laarzen met dikke zolen, en een opvulsel over zijn geheele lichaam droeg, om zijn persoon indrukwekkender te maken, kan men gereedelijk tot een andere slotsom komen. Zijn gelaat, sinds Aeschylos achter een stalen masker verborgen; zijn geluid, door een soort van spreekhoorn zwaarder en omvangrijker gemaakt; wijzen op ons onbekende behoeften, zoodat de uitspraak tusschen beide heeren, in het kader van hun tijd beschouwd, inderdaad eenigermate twijfelachtig wordt.

Ik haal dit voorbeeld aan, omdat er onder onze tooneelisten nog zoo veel Hylassen en zoo weinig Pyladessen zijn, getuige ook alweêr de gelaatsteekening, die ik kortaf het masker noemde [1], in navolging van Fried. Altmann, die zijne „*Kunst sich zu schminken*" eenvoudig „*die Maske des Schauspielers*" betitelt.

Onze meeste tooneelisten nu houden er als het ware een plattegrond van hun gelaat op na, die bij verschillende rollen de noodige wijzigingen ondergaat. Er zijn zoo eenige lijnen onder hen heerschende, die bij voorkomende gevallen op elken gelaatsvorm, 't zij grieksche, romeinsche of welke dan ook, worden toegepast. Bijvoorbeeld. Een hoek van 30° in het kuiltje van de wang, benevens een volglijn om de beide neusvleugels, drie staande streepjes om de kin, en even zoovele op het voorhoofd: geeft een oud man. Een roode neus en twee gelijkkleurige eilandjes midden op de koon, maakt een dronkaard. Een paar serafbaardjes en het gelaat hier en daar gepotlood, beduidt een vagebond. Een romeinsche baard is gelijk aan een held, enz., enz. De lijnen, zoowel de even genoemde als de onmisbare haaltjes onder de oogkassen, om den blik te verlevendigen, worden daarenboven zoo lijvig getrokken, dat men, zelfs met ongewapend oog, een wandelende landkaart voor zich meent te zien. Bij karakterrollen vooral wordt de toevlucht genomen tot palet en kwast.

[1] Zou niet „gelaatsvermomming" beter zijn, en de zaak juister uitdrukken? —

v. Vl.

Menig lezer zal mij misschien van overdrijving verdenken, en daarom laat ik hier straks een paar volzinnen volgen, ontleend aan Aug. Lewald's „*Lehrbuch der praktischen Schauspielkunst.*" Na uitvoerig de kunstmatige veranderingen van het gezicht voor verschillende karakters te hebben aangegeven, zegt de schrijver echter ten slotte: „Groote kunstenaars maken zelden gebruik van die hulpmiddelen, die dan ook in slechts weinige gevallen zijn aan te raden. Het gezicht kan alles uitdrukken wat de meester wil, en wie dat in zijn macht heeft, staat natuurlijk hooger dan hij, die den roem verwierf van zich goed te kunnen teekenen". — En wat denkt ge nu dat de vertaler Roobol, een man van 't vak, daarbij aanteekent? Dat dit „als sententie zeer goed klinkt, en ook in abstracto zeer waar kan zijn; maar daar men op vijftigduizend acteurs kwalijk één David Garrick vindt, zal men wel altijd zijn toevlucht moeten blijven nemen tot dergelijke hulpmiddelen, en is de kunst om zich goed te grimeeren niet zoo min te achten en zoo geheel te verwerpen."

Oppervlakkig valt hier niets op af te dingen; maar welbeschouwd, spreekt er toch zoo veel onmacht en gemakzucht uit, dat elk tooneelist zich voor die opmerking moest schamen. Waarom niet liever een opwekkend woord om ook een Garrick te worden, dan aan al die duizenden een briefje van onvermogen uit te reiken? Maar juist die werkeloosheid, dat drijven op den ouden sleur, dat volslagen gemis aan streven naar volmaking, kenschetst den nederlandschen tooneelspeler, omdat het meerendeel eigenlijk net zoo veel begrip van tooneelkunst heeft, als een kantoorlooper van het handelsrecht. Laat men zich spiegelen aan een Borger, die zich eenklaps op het fransch toelegde, om een beroemd redenaar te kunnen verstaan, die in de Sleutelstad zou komen spreeken. Of aan den jongen Tromp. Toen zijn vader, nog vice-admiraal, hem in dienst nam en aanspoorde, om nu den ernstigen wil te koesteren van tot zijn rang op te klimmen, riep hij beleedigd uit: „indien ik het niet verder hoopte te brengen, zou ik nooit aan boord zijn gekomen!" En hij werd admiraal, wat trouwens zijn vader inmiddels reeds geworden was. — Maar daartoe behoort moed, ijver, en volharding. En als onze tooneelspelers hun geweten eens op die punten onderzoeken, zullen ze als ootmoedige zondaars met de hand op de borst moeten slaan. Ik zal mij dan ook wel wachten om hier, in vereeniging met Lewald, Altmann, en Schneider („*Anleitung zur Schminkkunst*") een hulpbrug te slaan over de breede kloof, die tooneelspelers van tooneelkunstenaars scheidt. Wie geen kans ziet om Thalia met eere te dienen, moet een ander beroep kiezen, maar niet pogen te leven van de kruimels, die van haar feestdisch vallen.

De gelaatsteekening geheel te verwerpen, zou echter even verkeerd zijn, als haar onvoorwaardelijk aan te bevelen. „*Kein Schauspieler kann roth werden wen er will; aber gleichwohl darf es ihm der Dichter vorschreiben; gleichwohl darf er den einen sagen lassen dasz er es den andern werden sieht*", zegt Lessing te recht. En er is nog meer. Pruiken, baarden, en knevels zijn den tooneelspeler onontbeerlijk, en daaruit volgt vanzelf, dat ook het gelaat, al naar gelang van leeftijd, landaard, lichaams- en gemoedstoestand, tot zekere hoogte kunstmatige verandering moet ondergaan.

Het blanketten, waaronder men, in de engere beteekenis, alleen het opleggen van wit en rood heeft te verstaan, is daarenboven een bepaald vereischte, omdat het kunstlicht een bleek-geelachtigen weêrschijn afwerpt, welke der natuurlijke gelaatskleur, hoe fijn zij ook zijn moge, hare frischheid beneemt. Het blank der huid wordt grauwachtig; de blos krijgt er een vale tint door.

De tooneelspeler heeft hierbij echter niet alleen op schoonheid, maar ook op juistheid te letten. Kennis van de waarde der kleuren is voor hem uit dien hoofde noodzakelijk. Zij leert hem bijv. dat te veel wit bolheid, te zwaar rood platheid veroorzaakt. Ook de werking van het verlichtingstelsel, die op alle tooneelen volstrekt niet dezelfde is, dient hij nauwlettend gade te slaan. Het ligt voor de hand, dat hij er bij het zwakke gasvlammetje van zijn kleedkamer zeer goed kan uitzien, maar op 't tooneel, onder den invloed van zooveel sterker lichtkracht, en op zooveel grooteren afstand van zijn toeschouwer dan van zijn beeld in den kapspiegel geplaatst, eene droevige figuur kan maken. Veel hangt tevens af van zijne natuurlijke gelaatskleur. „Iemand, die zeer donker van tint is, zwart haar en donkere oogen, benevens een geelbruine gelaatskleur heeft, doet verkeerd — gelijk Lewald zeer juist opmerkt — als hij wit oplegt, dewijl die kleur slecht met zijne overige eigenschappen rijmt, en zoodoende den indruk vernietigt, dien hij met zijne gewone gelaatskleur zou gemaakt hebben; een indruk, die misschien zeer gepast en aangenaam zou geweest zijn, omdat bruine gezichten veelal een sprekender uitdrukking hebben dan blonde. Nu zijn er wel is waar gevallen, waarin die scherpe uitdrukking hinderlijk zou zijn, en dan moet men die voorzeker pogen te verzachten." Weet men dit niet geheel te verkrijgen door het bedwang, dat de tooneelkunstenaar over zijne gelaatstrekken moet hebben, dan verzuime men tevens niet, den geheelen kop, door middel van valsch haar, daarmeê in samenstemming te brengen.

Nu hebben de pruikemakers het tegenwoordig zoover in hun vak gebracht, dat de vrouwen het valsche haartooisel boven het echte de voorkeur geven. Te dien opzichte kan de tooneelist derhalve uitstekend worden gediend. De op gaas gewerkte baarden en knevels kan hij echter niet gebruiken, ten ware de vermomming voor den toeschouwer geen geheim behoeft te zijn. In lawaaistukken komt het nog al eens voor, dat een speler zich, met medeweten van den toeschouwer, voor een medestander onkenbaar maakt, om dan ten slotte zijn masker af te werpen onder den uitroep: Aballino is Flodoardo, en Flodoardo is Aballino!"...

Waar men met dergelijke akeligheid niet van doen heeft, bezige men geen (zoogenaamde) doorgehaalde baarden en knevels, omdat het dradennet, waardoor ze bevestigd zijn, de bewegelijkheid der wangspieren belemmert, en daarenboven nimmer het bedrog ten volle verbergt. De kapper heeft dit zelf ingezien, en daarom het krep (crêpé) uitgevonden, dat men met een oplossing van gom in water, of beter nog van mastik in wijngeest vasthecht, om er vervolgens het gewenscht fatsoen aan te geven. Stoppels beeldt men beter af door fijn geknipte wol, dan door het meestal gebezigde baardpoeder, uit gebrande en gewreven papiervezels samengesteld. Het laatste maakt de huid

morsig, omdat het afgeeft, terwijl het eerste toch altijd nog eenigermate het vel laat doorschemeren, en zoodoende de natuurlijkheid bevordert.

In kale hoofden heeft de vernuftige pruikemaker ook alweêr voorzien door eene soort van vleeschkleurige kapjes, die op het voorhoofd met behulp van sminksel (met verfstof aangemengde talk) in overeenstemming met de gelaatskleur worden gebracht.

Dit alles levert dus weinig bezwaar op. De groote moeilijkheid schuilt in het eigenlijke teekenen, hetgeen meestal niet doenlijk is, zonder met de penseelbehandeling in het algemeen bekend te zijn.

De ervaringsman kan het, dank zij eener gestadige oefening, ook buiten die op zichzelf staande kunst, soms een heel eind brengen; maar hij is dan toch nimmer geheel zeker van zijn zaak. De goede uitslag is dan meer een gelukkige tref, dan het gevolg van een vaste, onweifelbare hand. Ik beroep mij hier op den talentvollen Albregt, die bij de eerste uitvoering van Gerard Keller's „Teruggekeerd" zich, als Van Penne, oneindig beter gemaskerd had dan bij de tweede.

Het gelaat is de onloochenbare tolk van het gemoedsleven. Bij indrukken, gewaarwordingen, kortom bij elken zieletoestand, neemt het vanzelf eigenaardige plooien aan, die al heel spoedig de zonderlingste verhoudingen vormen met de door onkundige hand getrokken lijnen. Spaarzaamheid is dus mede eene der eerste voorwaarden, en evenals de beginner-teekenaar met veel halen en krassen een leelijk voorwerp maakt, waar de meester slechts enkele trekken behoeft om een zuiver beeld voort te brengen; evenzoo bederven de onervaren tooneelspelers hun gelaat door het maar kris en kras te beschilderen, ten einde toch vooral onkenbaar te zijn; hetgeen zij ten onrechte als een vereischte en verdienste aanmerken. Waar het geen bekende geschiedpersonen betreft, mag de persoon, welken de speler voorstelt, gerust op hem gelijken. Zijn er bijzondere redenen, die zich daartegen verzetten, dan behoeft hij zijn gelaat daarom nog niet geheel onherkenbaar te maken, maar slechts in zoover te wijzigen, als met de verdichte persoonlijkheid overeenstemt. Kon algeheele gelaatsverandering straffeloos geschieden, dan zou zij zeker, ten einde de verbeelding der toeschouwers, die de spelers van gezicht kennen, des te meer te spannen, zijn aan te bevelen. Maar dit is nu eenmaal niet het geval, daarom zoo min mogelijk het gelaat zwaar geteekend. Het gevaarlijke daarvan valt vooral in het oog bij sterftooneelen. De scherpe trekken, hoe passend ook voor het leven, komen natuurlijk geheel in weêrspraak met het effene, kille, eenvormige van den dood.

Door oefening, gelijk ik reeds zeide, hebben velen het zoo ver gebracht, dat zij inderdaad het kenmerkende van sommige karakters vrij goed door lijnen weten uit te drukken. Over het algemeen vergeten ze evenwel, dat hun gelaat geen onbewegelijk paneel is, maar gedurig van uitdrukking verandert. Het komt mij voor, dat zelfs Altmann, die in zijn boekje menigen nuttigen wenk geeft, dit veel te veel over het hoofd heeft gezien.

Een meer vertrouwbare gids is alweer onze eenige Jelgerhuis. Hij heeft dan ook reeds den raad gegeven, om toch vooral kieschkeurig om te gaan met den geliefkoosden oostindischen inkt. Wil men rimpels in 't voorhoofd of ingevallen wangen nabootsen, men bezige het zoo veel zachtere bruin, make de haaltjes uiterst schraal en wassche ze ter verwijdering van de scherpe kanten. Er is werkelijk slechts een zweempje noodig, maar dan met oordeel aangebracht, om eene aanmerkelijke verandering te weeg te brengen. Peters is nooit zoo schraal en nooit zoo voortreffelijk geteekend geweest, als toen Rochussen een Vondel van hem maakte in Van Lenneps „Een dichter aan de Bank van Leening" (op den avond der onthulling van het standbeeld).

In den aanvang wees ik op 't belachelijke van sommige van Lewald's voorschriften. Een paar staaltjes: „Een tandeloozen mond brengt men teweeg, als men de tanden ten deele of geheel met zwarte was bepleistert". Alsof dat, gesteld het bleef al kleven, het spreken niet zou belemmeren. Hij had evengoed een kwikspoelseltje kunnen voorschrijven; dat is ten minste duurzamer, en de scheikunde zal wel een of ander middeltje weten, om ze weêr schoon te maken. Of: een tooneelspeler beginne met zijn tanden te laten uittrekken, en bezige voor jonge rollen een kunstgebit.

„Bij blindheid met gesloten oogen — leert hij verder — kleurt men het bovenste lid rood, en luikt het dan zoover, dat men door de opening nog zien kan. Of — en nu komt het fraaiste — men plakt een stukje krip of tulle met gom op het oog, hetwelk men daaronder dan geopend houdt". „Om een dikken neus te krijgen, kan men het neusbeen geheel of gedeeltelijk met een brok watten beleggen en dat overdekken met een stukje tulle of zijde, waarna men het geheel met een oplossing van gom of mastik bevestigt".

Indien hij dat nu als een aardigheid vertelde, om de knutselarij op de kaak te stellen, kon 't zijn nut hebben; maar het in vollen ernst op te disschen, is toch wel wat bar. Men moet van der jeugd af aan dan ook al een gedachtenloos naäper zijn geweest, en in den tredmolen der kunst voortsukkelen om zoo iets klakkeloos te kunnen overnemen, gelijk de vertaler, lang niet de minste onder de broederen, dat gedaan heeft.

Lewald weet voor alles raad. Om ziekelijke gestellen, teringlijders, grijzaards enz. enz. aan te duiden, — hij laat u nooit in den steek. Klad maar toe, onverschillig hoe uw gelaatsvorm, uw oopopslag, de bouw van uw voorhoofd, of welk ander deel uws gelaats ook zij. — Wees eerlijk, mijnheer Lewald, en zeg: evenzeer als de plaatsnijder en beeldhouwer, moet ook de tooneelkunstenaar kunnen teekenen, zij het dan ook in geringere mate. Maar de beoefening van het menschenbeeld is hem in ieder geval, zoowel met betrekking tot het gebarenspel als de gelaatsvermomming, onmisbaar. Hij moet, om eens iets te noemen, een gramstorig, kwijnend, ouwelijk wezen in hoofdtrekken kunnen aangeven op het papier, en dan weten, welke van die lijnen hij op zijn gelaat noodig heeft om der natuur te hulp te komen, wil hij ten minste niet op een karikatuur gelijken waar hij eene edele figuur bedoelt.

Van karikaturen gesproken. Lewald is alweer gereed om ons van den wal in de sloot te helpen. Men oordeele: „Om onmanierlijk dik te toonen, legt men watten op de wangen en op de kin, en kleurt die rood. Het gezicht wordt dan wel is waar onbewegelijk, maar zulke menschen bezitten dan ook geene

bewegelijkheid van trekken. De pruik, die men daarbij opzet, moet eene opgevulde kap hebben, opdat zij passe bij het geheel. Dikwijls neemt men ook eene pruik met een zeer laag voorhoofd en een gewatteerd achterhoofd."

Dit zijn hulpmiddeltjes, die voor hansworsten in een paardespel passend zijn; doch op een goedgeordend tooneel mogen ze volgens edele kunstbegrippen, evenmin worden geduld als schoppen en slaan, omvallen met stoelen en dergelijke, hetgeen ten tijde van Breerô en Langendijk heel geestig werd gevonden, maar tegenwoordig met recht als versleten komiekerij wordt aangemerkt. Een verfijnde kunstsmaak gedoogt geen afranselen meer, al komt het ook in den bloeitijd van het fransche blijspel herhaaldelijk voor. Bij de opvoering van Moliere's stukken kan die eisch dan ook niet streng worden doorgezet. Men houde zich hier aan de overlevering. De toestanden zoowel als de wijze van voorstelling zijn hier geschiedkundig; men is dus niet vrij. En evenzeer als men die toestanden, welke ons heden vreemd zijn, onveranderd ten tooneele brengt, verzoent men zich ook met de eigenaardige vertolking. In het bekende tooneel tusschen Hamlet en de tooneelspelers leert Shakespeare...„*to show virtue her own feature*, *scorn her own image*, *and the very age and body of the time*, *his form and pressure*". „*Der Spiegel und die abgekürzte Cronik des Zeitalters*" omschrijft Lessing het kernachtig. Met die les voor oogen, moet de kunstenaar toestanden en personen, als het opengeslagen boek van zeden en gewoonten, zoo getrouw mogelijk aan de waarheid en als met de eischen van gekuischten smaak bestaanbaar is, voorstellen. Overigens heeft Jan Klaasen, wiens betoogkracht in de punt van zijn klomp zit, uitgediend. Met leedwezen heb ik echter Henri Morriën, die, evenals Louis Bouwmeester, onder andere omstandigheden een kunstenaar van den eersten rang had kunnen worden, Hylas' realisme eens — in „Het Verloren Paradijs" — zoo ver zien drijven, dat hij, om een oud sukkelaar in de kunst te karakterizeeren, gedurig zijn vingers en mouw als zakdoek bezigde en — met verlof — op het tooneel spuwde. Geheel nieuw was dit laatste trouwens niet. Een zijner gildebroeders, die — in „Zand in de oogen," geloof ik — een turfdrager voorstelde, vulde zijn eene kaak op met...rozijnen, omdat hij een pruimpje in zijn mond wilde hebben en geen tabak kon verdragen. Het nabootsen dier minder kiesche gewoonte met een ledige tabaksdoos had er hier misschien op doorgegaan. Maar daar moet het dan ook bij blijven. Het is juist de groote deugd der fransche spelers, dat ze soortgelijke handelingen van bedenkelijken aard even weten aan te geven, om er dan meteen weer losjes over heen te loopen. Daarom kunnen en mogen zij veel meer op het tooneel doen dan een ander, die, minder behendig kolorist, zijne kleuren te sterk aanzet.

Karikaturen nu veroorzaken den waren kunstenaar niet weinig hoofdbrekens, omdat zij hem zoo licht verlokken tot overdrijving, de erfzonde der tooneelisten. Het belachelijke zoekt hij zoo min mogelijk in 't bespottelijk toetakelen van zijn persoon. Gebarenspel en gelaatsuitdrukking zijn de voornaamste middelen, waardoor hij zijn doel tracht te bereiken. Ter verduidelijking mijner bedoeling stel ik een ongeluksvogel, die tot over zijn ooren verliefd is op een meisje, dat niets van hem wil weten. Hij zit met eenige personen aan de thee. In de linkerhand houdt hij zijn eigen kopje, terwijl hij met de rechter een tweede wil overreiken. Op 't zelfde oogenblik komt iemand binnen, die toevallig vertelt, dat zijn ingebeelde bruid gehuwd is met een ander; — dit geeft: een wanhopig minnaar met een kopje thee in elke hand. Door samenspel, gelijk hiertoe wordt vereischt, zijn trouwens de meest verrassende wendingen te verkrijgen. Zoo herinner ik mij uit een van Kotzebue's stukken een paar overbeleefde lieden, die het eerste bedrijf sluiten met bij de deur te blijven staan, daar beiden stokstijf vasthouden aan het vervelende „na u". Terwijl het doek valt, zijn zij dan ook nog niet vertrokken, en als het bij 't tweede bedrijf opgaat, staan zij er nog.

Garrick gaf een ambtsbroeder, die een karikatuur had voor te stellen, den raad: zet aldoor maar een gezicht, dat het tegenovergestelde uitdrukt van 't geen gij zegt". De man poogde het te doen, en al de toeschouwers vermaakten zich. Garrick zelf had zoo veel meesterschap over zijn gelaatstrekken, dat hij den schilder Hogarth tot model diende, toen deze de beeltenis van den overleden Fielding zou leveren bij de volledige uitgave zijner werken. Dit is het eenige portret, dat we van den schrijver van „Tom Jones" bezitten, en tijdgenooten stonden verbaasd over de treffende gelijkenis.

Wat Garrick door natuur vermocht, wist L'Arronge, die een jaar of tien geleden in de Amstelstraat optrad, zich door kunst te verschaffen. Onze duitscher namelijk, bekend om zijn zwaarlijvigheid, had dit euvel eens zoo knap weten te verbergen, dat de toeschouwers hun oogen niet konden gelooven. Toen eenigen hem dit door gebaren te kennen gaven, hielp hij hun volgenderwijs uit den droom: „*mein Bauch? ja*, *den hab' ich* WEGGESCHWINKT!"

MARTIN KALFF.

EEN BELANGWEKKENDE LEVENSBESCHRIJVING.

De Heer Kneppelhout heeft de intelligente wereld wederom eindeloos aan zich verplicht; ditmaal door wat hij bescheiden een „Herinnering aan Jan de Graan" betitelt. Wij krijgen echter vrij wat meer dan die titel belooft; wij worden ingewijd in het belangrijkste wat het leven aanbiedt, in een menschelijke ziel, en nog wel in die van een ongemeene ernstige, innige kunstenaarsnatuur! — Wie niet het voorrecht had, Jan de Graan persoonlijk te kennen, of hem te hooren spelen, kan zich nu, dunkt mij, een vrij juiste voorstelling van zijn onvergetelijke persoonlijkheid maken.

Veel intusschen wat de Heer Kneppelhout in Jan de Graan geheimzinnig heeft toegeschenen, is dat voor mij wat minder.

Jan de Graan's opvoeding had haar onuitwischbare groeven gegrond, lang vóór zijne edele beschermer van zijn bestaan bewust was. Lieden, die met de meeste opvoeders dit gemeen hebben, dat zij van een kinderlijk gemoed niet de minste studie gemaakt hebben; die vreemd zouden opzien, zoo men hen aan 't verstand wilde brengen, dat onbegrensd vertrouwen,

dat waarheid en waarheid alleen, de hoofdvoorwaarde en grondslag is voor het welslagen van de moeilijkste taak ter wereld, het opvoeden van een kind; ditmaal zelfs lieden uit de volksklasse, hebben — alle achting voor hunne overige maatschappelijke deugden daargelaten — Jan tot een soort van gesloten boek gemaakt, hetwelk zijn hooggewaardeerde vriend niet meer heeft kunnen openen.

Jans karakter sproot waarschijnlijk uit zijn gestel voort. Om zijn gedrag tegenover Joachim te beoordeelen. zou men onpartijdigheidshalve eerst uit De Graans mond moeten weten, of hij ook redenen had voor zijn onheuschheid: „hoor en weder hoor". — De heer Kn. schijnt bevreesd te zijn geweest, dat Jan niet wat men een fatsoenlijk man noemt geworden zou zijn zonder zijne tusschenkomst. Een *echte* kunstenaarnatuur intusschen is in alles *echt*, en daarom ook *echt* fatsoenlijk. Bijna allen, neen allen, die ik de eer heb te kennen, zijn ten minste zoo beschaafd en welgemanierd, enz. dat de uitgelezenste kostschool- of kosthuishouder bij hen nog een lesje zou kunnen nemen. Dit mag ik oprechtelijk verzekeren. Dat de invloed van de Heer K. gunstig op De G. heeft gewerkt, is buiten twijfel. Ingrijpend echter kon die invloed moeilijk wezen, omdat De Graan's opvoeding onder zijn toezicht te laat begonnen is, en zelfs zijn voortreffelijke leidsman, om de reeds aangevoerde redenen, *niet genoeg* in zijn eigenlijke natuur kon doordringen.

Dit alles neemt niet weg, dat ik voor mijn deel dankbaar ben voor het genotene, neen, het op nieuw geleerde; want leeren doet de schrijver der „Herinneringen", ook zonder dat hij het wil of weet, aan alle die de moeilijke en tedere opvoedingsvraag ter harte gaat.

Q.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Naar men uit Utrecht, Rotterdam en Leiden meldt, heeft de opvoering der *Vorstenschool* daar in den loop der vorige week met betrekkelijk goeden uitslag plaats gehad. Met name wordt het spel van koning George en dat van Schukenscheuer (de Heeren Haspels en Le Gras) zeer geroemd; juffr. Baart bleek nog wat ongeoefend, en juffr. Kruseman minder gelukkig in de opvatting van haar rol. De laatste verdient echter allen lof — naar 't ons voorkomt — voor de *volharding*, waarmeê zij de opvoering heeft weten door te zetten, die *zonder haar* waarschijnlijk niet ondernomen was. Wij maken daar te liever opmerkzaam op, als men dit elders wel wat schijnt voorbij te zien. Te Rotterdam is den dichter door eenige vereerders een zilveren lauwerkrans met toepasselijk opschrift aangeboden.

Het model in klei van 't Schiller-standbeeld voor 's dichters geboortestad Marbach bestemd, en dat door den beeldhouwer Rau te Stuttgart gemaakt is, is naar de gieterij der HH. Pelargus verzonden, om in brons te worden overgegoten, en dan in 't begin van Mei 1876 onthuld te worden. Schiller is er voorgesteld op zijn 26e jaar na 't dichten van den *Don Carlos*, en bewerking en gelijkenis worden beiden door ieder ten zeerste geroemd. Bovenal moet het ook den beeldhouwer gelukt zijn, de moeilijkheid te overwinnen, door de voorstelling der kleedij dier dagen gebaard.

Te Luik zal van 28 Maart tot 31 Mei a. s. een tentoonstelling gehouden worden van schilder-, beeldhouw- en graveerkunst, door de plaatselijke vereeniging tot aanmoediging der fraaie kunsten tot stand te brengen.

Men schrijft ons uit den Haag, onder dagteekening van 6 dezer:

„Het artistiek en historisch Nederlandsch muzeum, dat hier voorloopig in een huis op de Prinsegracht door de zorg der Rijks Advizeurs wordt gevestigd, heeft dezer dagen al de voorwerpen van Nederlandschen oorsprong ontvangen, welke tot nog toe in een der benedenzalen van het Mauritshuis waren opgepakt. Men zegt, dat alleen de voorwerpen uit die zaal afkomstig voldoende zijn, om het geheele huis op de Prinsegracht te vullen. Er wordt onder anderen gesproken van een vijf of zeshonderdtal oude drinkglazen en bekers, die tot nog toe verborgen waren in een kast welke in een der schoorsteenen van het Mauritshuis getimmerd was."

„Toen het locaal van het Mauritshuis ontruimd was, heeft men bevonden, dat onder een versleten behangsel een prachtig goudlederen bekleedsel de muren versierde."

De openbare festiviteiten van 't Michel-Angelo-jubileum zullen om 't min gunstige jaargetij in September a. s. — in steê van in deze maand — plaats hebben.

De fotograaf Paolo Lombardi te Siëna heeft eene verzameling het licht doen zien van bijna 600 afbeeldingen van kunstwerken dier plaats, in zijn werkplaats vervaardigd. Daaronder bevinden zich, buiten haar uitstekendste bouwgewrochten, een reeks van schilderijen uit hare bekende stedelijke galerij en het *palazzo publico*. Wie dus niet het genot smaakte dat alles met eigen oogen te Siëna te gaan zien, kan hier nu een Simone Martini, Pietro en Ambrogio Lorenzetti, Taddeo Bartoli, en de latere Renaissance-meesters, Matteo de Giovanni, Vecchietta, Pacchia Beccafumi, voornamelijk ook Soddoma, in de voortreffelijkste afbeeldingen leeren kennen. Dat Lombardi daarbij meer nog aan de kunst, dan aan zijn eigen stoffelijke belangen dacht, blijkt uit de technisch zoo moeilijke en voor den aftrek zoo ondankbare fotografie van Duccio's groote Domstuk en and. die hij er aan toevoegde. Hij is thans bezig, het aan kunstgewrochten zoo rijke stadjen S. Gimignano evenzoo fotografisch te bewerken.

Men schrijft uit Bayreuth, dat het orkest, door Richard Wagner voor de opvoering van zijn *Ring der Nevelingen* gevormd, uit 150 muzikanten zal bestaan uit de voortreffelijkste instrumentisten van Duitschland gekozen. In July aanstaande zullen de eerste proeven of repetitiën voor den zang plaats hebben, de eerste week der maand voor den *Rheingold*, de tweede voor de *Walkyre*, de derde voor dèn *Siegfried*, en de vierde voor de *Godenschemering*. Die voor het orkest zullen de halve maand Augustus door gehouden worden, terwijl men zich in de derde week dier maand met de *mise-en-scène* zal bezighouden. De gemeenschappelijke proeven zullen twee maanden duren, en in de maanden Juny en July van 1876 plaats vinden; de eerste openbare opvoering van het geheele stuk in de eerste week der volgende maand Augustus, en wel Zondags de *Rheingold*, Maandags de *Walkyre*, Dinsdags de *Siegfried*, en Woensdags de *Schemering*. De opvoering zal 's namiddags te vier uur beginnen, en het stuk in zijn geheel achtereenvolgens vier maal gegeven worden.

Te Amsterdam zijn in het huis van Mr. E. J. Asser, vroeger dat der Huydecopers, en in van Lenneps Ferdinand Huyck beschreven, sporen van schilderwerk ontdekt, dat door de zorg der HH. kunstschilders De Vos en Zn. hersteld, een paar bloemstukken in den trant van die van Weenincx op het Trippenhuis heeft voor den dag doen komen.

Door den Heer Diederichs te Amsterdam is dezer dagen aan het gemeentebestuur de belangrijke verzameling autografen, door wijlen zijn vader bijeengebracht, ten geschenke gegeven.

Briefw. Het ingezondene van de HH. Smit Kleine, Stellwagen, Sleeckx, enz. wacht op de noodige ruimte.

ADVERTENTIËN.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem

№ 6 25 Maart 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN
NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.— GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÈBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.— J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. —Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

EEN ACHTTIENDEEUWSCH MAATSCHAPPELIJK LEERDICHT IN TOONEELVORM.

„Vorstenschool" is dezer dagen ook te Haarlem opgevoerd; „Vorstenschool of"— gelijk de dichter het zoo juist uitdrukt — „vluchtige schets van 'n paar verschillende wijzen, waarop hooggeplaatste personen hun roeping zouden kunnen opvatten". Hoe kan dan echter, bij zulk een juiste beschouwing der zaak, diezelfde dichter tevens verlangen, gelijk hij doet, zijn werk „te (zien) lezen, gebruiken, en beoordeelen als een *drama*?" Het een is lijnrecht met het ander in strijd; een dichterlijke schets met de uitdrukkelijke bedoeling geschreven, de ware regeerkunst te leeren en tegen de onware te waarschuwen, kan, al is ze in tooneelvorm te boek gesteld moeilijk op den naam van *drama* aanspraak maken. Zij laat zich alleen als leerdicht beoordeelen, doch veroordeelt als *drama* zich zelf reeds. En zoo is het ook met deze „Vorstenschool." Een *drama* is deze, met een stuk of wat koddige en ernstige tooneeltjens doorvlochten maatschappelijke zedepreek uit de vorige eeuw *niet*; — want dit laatste moet men bij de kennisneming vooral niet uit het oog verliezen. Op luttel uitdrukkingen en versregels na, die kennelijk van latere staatsgebruiken getuigen, dagteekent de geheele maatschappelijke zienswijs en zedeleer van 't werk uit den tijd vóór en omstreeks de fransche omwenteling der vorige eeuw, in betrekking vooral tot de duitsche vorstenhoofjens dier dagen, en de daar heerschende gewoonten. Dergelijke schouderweermatige koningen mogen ook in onzen tijd, met zijne staatswettelijke begrippen, hier en daar nog voorkomen kunnen; hofjonkers als de hier optredende mogen ook aan de hofkringen onzer dagen niet vreemd zijn; de staats- en volksbespiegelingen der hier als schoolmatres werkzame koningin, en hare — bij al 't waar gevoel, dat zich op sommige plaatsen toont—even opgewonden als onbekookte praatjens zijn aan de gevoelzieke ontboezemingen der naar Rouseau's lessen gevormde staatshervormers ontleend, die zooveel bloedig kwaads hebben aangericht. Een meerderheid door de minderheid verdrukt en uitgezogen; menschen slechter dan 't vee gevoed; — waarbij de dichter geheel voorbijziet, dat wel niemand op dezelfde voorwaarden als dat slacht- en weivee, die trek- en lastdieren zou gevoed willen worden, hoe slecht hij het anders hebben mocht;—en dergelijke meer zijn werkelijk toch te verouderd, om ze ons nu nog als proeven van staatswijsheid voor te houden. Een koningin, die met den meesten ernst aanteekening houdt van 't geen een dronken lap haar omtrent zijn huiselijke aangelegenheden, en den al of niet aan de

wet beantwoordenden geboortetijd van zijn kinderen diets maakt, en die langs dezen weg tot genezing van 't maatschappelijke kwaad wil komen, is een te onbestaanbaar wezen geworden, om voor een hedendaagsch model te dienen. Wat zij werkelijk goeds en edels zegt en doet, nemen wij daarom niet minder gaarne aan, doch beperken ons dan ook dáártoe in haar lof. Wij juichen haar toe in haar verwerping en kastijding aller huichelarij en staatsgeknoei, in haar edelaardige ingenomenheid met waarheid en burgerdeugd, doch kunnen haar verder als staatsleërares en maatschappelijke hervormster geen brevet toekennen, en moeten dus, ook als *leerdicht* beschouwd, de school, waarin zij als hoofdpersoon optreedt, voor *onze* dagen mislukt achten.

Intusschen blijft dit oogpunt toch het eenige, waarvan wij bij onze beschouwing kunnen uitgaan. Alleen daaruit kunnen wij ons al de eigenaardige gebreken verklaren, waaraan dit zoogenaamde „drama", als *drama*, mank gaat. Het is een *school* inderdaad, waarin de *leerdichter*, die haar voor ons opende, in elk der voornaamste handelende personen, zelf voor ons optreedt; zich dan eens — en het meest — als koningin, dan als werkman, dan als naaister, dan als boerevrouw, dan als bureelklerk aan ons vertoont, om ons, in zijn eigen taal, zijne niet altoos houtsnijdende bespiegelingen over menschen en dingen meê te deelen. Moesten die personen in hun eigen bestaan en karakter voor ons optreden, zij zouden zich op geheel andere, met hun aanleg en wezen meer overeenkomstige wijs uiten. Nu hoort men uit den mond van ieder den schrijver der *Ideën* spreken, die zich telkens slechts in een verschillend gewaad gestoken heeft. Zijn dweepen met beginsellooze *ekcentriciteit*, zijn vertoonzieke gevoelzucht, en derg., komen er herhaaldelijk — zij 't ook minder hinderlijk dan elders, — in aan den dag. Daar ik, in de laatste nommers van den *Tolk*, over al deze multatuliaansche eigenschappen vrij uitvoerig gehandeld heb, kan ik er hier verder over zwijgen; genoeg, dat er daardoor aan geen levensvolle verscheidenheid van karakters — gelijk de tooneelpoëzy die vereischt — kan te denken vallen. Dramatisch zijn in dit gedicht slechts enkele bijkomstige tooneelen en voorstellingen: dat allervermakelijkste van 't aanpassen der schouderweren, de hofjonkerpartij bij den koning, Van Huisde's schijn-en-blijk-bespiegeling, het optreden van Schukenscheuer bij 't roomhuis, voor een deel ook het tooneel in de woning van Herman met Puf en Hessenfeld. Aan 't meesterlijke spel van sommige der spelers hadden die tooneelen daarbij niet weinig te danken. De dichter heeft thans zelf te Delft erkend, dat Haspels zijn plotseling van een dwaas in een weldenkend staatshoofd verkeerden koning althans iets minder onverklaarbaar gemaakt heeft; Le Gras heeft de onbeduidende bijrol van Schukenscheuer tot een komische hoofdrol weten te verheffen; Puf heeft zich nitnemend van de hem opgelegde taak gekweten, enz. Wat echter het tooneelverband van 't geheel betreft, niet slechts dat de persoon die de spil is, waar alles om draait, de telkens te berde gebrachte Heer van Weerd, door zijn onafgebroken afwezigheid uitblinkt; maar ook heeft de dichter, tot tweemaal toe, dat verband niet anders dan door 't luistervinkspelen zijner hoofdpersonen weten te redden. En dan welk een deerniswaarde en geestdoodende taak heeft hij aan anderen opgelegd, aan de koninginmoeder, bijv., de hofdame [1], en in 't laatste bedrijf aan Herman, zijn zuster, en haar vrijer, alle drie!! — En dat alles wil ons de dichter toch niet alleen als een *drama*, maar deze en gene zijner vereerders zelfs als een *model-drama* opdringen! Waar zijn toch hunne gedachten? Noemen wij het stuk, naar 's dichters eigen nadere omschrijving, een leerdicht in tooneelvorm, ziedaar de eenige basterddichtsoort waartoe 't te brengen is.

En nu nog een woord over de opvoering. Over 't uitstekende spel van enkelen spraken wij reeds. Het deed ons op nieuw de verbrokkeling in driederlei tooneelgezelschap betreuren van wat vereend zooveel kunstrijks te aanschouwen zou kunnen geven. Doch daarin dienen wij, voor 't oogenblik althans nog, te berusten. Zou door bemiddeling van derden geen toenadering mogelijk zijn, die ons één krachtig werkzaam personeel kon schenken? Allen, wien de vaderlandsche tooneelkunst ter harte gaat, moesten de handen ineenslaan, om dat t' avond of morgen te bewerkstelligen! —Wie wij, buiten de opgenoemde personen, thans te zien kregen, laten zich gemakkelijk met weinig woorden kenschetsen. De heldin van 't stuk, juffr. Kruseman, voldeed door haar kloeken lichaamsbouw en hare fiere gestalte, doch schoot in buiging en klank van stem, houding en gebaren bijna altoos te kort. Het best kwam zij uit in de woning van Herman en het tooneel met Van Huisde. Wie hare welbekende kusschuwe ontboezemingen hoorde of las, heeft voorts zeker moeilijk een kleinen glimlach kunnen bedwingen bij de hartelijke omhelzing in alle eer en deugd, haar, naar tooneelgebruik, bij de tedere begroeting van haar George aan 't slot, weggelegd. Hoe heeft zij er echter toe kunnen komen zich, in den aanvang van 't stuk, zoo afzichtelijk te blanketten, dat ze meer op een wassebeeldenpop of een („kom, rechtuit, dat is het woord") bordeelnimf, dan op een eerzame koningin geleek? Althans in een zoo beperkte ruimte, als de Haarlemsche schouwburgzaal, maakte het een allerongelukkigsten indruk. [2] Juffr. Baart is wat al te veel haar leerling en loopt groot gevaar haar onzelfstandige weêrschijn te worden, wanneer zij zich verder uitsluitend aan hare leiding blijft toevertrouwen. De heer Van Zuylen voldeed als Herman veel beter dan als Spiridio; hij kan het niet helpen, dat hem de dichter, in eerstgemelde rol, zoo wanhebbelijk tieren laat, als in die wansmakelijke versregels: „ik wil den hond", enz. tot „hem spuwen in 't gezicht". Hessenfeld deed zich veel natuurlijker als livereiknecht dan als hofjonker voor, en Albert dient een boêl af en aan te leeren vóór hij een dragelijk schouwspeler wordt. De beide hoflakeyen die

[1] Allernaïefst klinkt, omtrent deze beiden de beschrijving van den dichter in de „opmerking" bij den 2den druk, dat tegenover hare zwijgende rollen, die der andere *zeer gemakkelijk*. De hare daarentegen „uit een oogpunt van kunst zeer gewichtig zijn." Alsof daarmede haar voortdurende *lijdelijke* houding ware goedgemaakt! Op die wijs zou ook een preek of verhandeling met tal van zwijgende, de verschillende op hen gemaakte indrukken, in hun gelaatstrekken weerspiegelende toehoorders, een drama mogen heeten; en de dichter had dan waarlijk niet noodig gehad, die zes bladzijden uit Louize's voordracht te schrappen, die de *kunst* van haar zwijgende toehoorderessen slechts verhoogd zouden hebben.

[2] Niet zonder vrucht zou zij waarschijnlijk de opmerkingen van den Heer Kalff daaromtrent kunnen raadplegen.

de haard opstookten, en de luchters opstaken, kweten zich, even als hun bijhebbend gezelschap, goed van hun taak; doch hoe zich een hofkleêrmaker als Landsheil, inplaats van in een kleedij die zijn snijderstafel eer aan zou doen, in de schamele ploertenplunje van een tafelbediende of lijkdrager kon steken, laat zich moeilijk raden.

FRITZ VAN DE KERCKHOVE.

Sedert een paar weken zijn in den *Cercle Artistique*, te Brussel, de gewrochten tentoongesteld van het brugsche wonderkind Fritz van de Kerckhove. Die tentoonstelling verwekt in onze Kunstwereld eene ware opschudding. Te Antwerpen, te Gent, te Luik, overal spreekt men schier van niets anders. Al wie de tafereeltjes van dien tienjarigen knaap gezien heeft, en schier iedereen heeft ze gezien, moest er zich of hij wil of niet, meê bezighouden. Aan de lofspraken van den eenen, de weêrspraak en bedenkingen van den anderen kant kwam geen einde; en nog nooit gaven kunstwerken — want kunstwerken zijn het in elk geval— aanleiding tot zoo veel en zoo hartstochtelijke discussie.

Ik ben mede de tentoonstelling in den Brusselschen *Kunstkring* gaan bezichtigen. Ik had trouwens vroeger reeds gelegenheid, met enkele paneeltjes van het wonderkind kennis te maken. Voor alleer den indruk mede te deelen, dien ik ook deze reis bij het zien dier veelbesproken gewrochten gevoeld heb, zal het noodig zijn den lezer de geschiedenis van den jongen kunstenaar te verhalen, zooals onder anderen de heer Siret, bestuurder van het *Journal des Beaux Arts*, ons die in zijn blad onlangs deed kennen.

Fritz van de Kerckhove werd op 4 September 1862, te Brugge geboren. Hij overleed in diezelfde stad, in de maand April 1873. Hij bereikte dus nauwelijks den ouderdom van 10 jaren en 7 maanden.

Fritz kwam lijdend ter wereld, en bleef lijdend tot aan zijnen dood; zoo lang hij leefde had hij, om zoo te spreken, geen gezond uur, geen nacht volkomen rust. Het gelukte zijn ouders slechts met de grootste voorzorg, en de tederste verpleging, hem tot in zijn elfde jaar in het leven te houden.

Zijne verstandelijke ontwikkeling was, zoowel als zijne lichamelijke, buitengewoon; gelijk overigens alles aan het wonderkind. Zoon eens schilders, die de kunst uit liefhebberij, wel is waar, doch vrij gelukkig beoefent, sleet hij al vroeg bijna al zijn uren in het *atelier* zijns vaders. Nademaal deze in het eigenlijk gezegde *genre* werkt, kon hij hem alleen in dit vak tot voorbeeld verstrekken; en nochtans vond de kleine, die altijd treurig gestemd was, uitsluitend in treurige natuurtooneelen welbehagen. Hij groeide snel op, was ongemeen mager, en had een dik hoofd. Daarbij zag hij zeer bleek, speelde weinig, at veel, en had altijd dorst. Hij dacht gedurig aan den dood, en sprak veel van het ander leven.

Omtrent zijn zevende jaar, werd zijne verstandelijke ontwikkeling eensklaps nog verbazender. Ofschoon hij niet het minste begrip had van wiskundige wetenschap, speelde hij meesterlijk kaart. Meer en meer ondervraagde hij zijne ouders naar het leven aan gene zijde van het graf. Hij toonde zich zeer liefdadig jegens de armen.

Het schijnt, dat de jeugdige Fritz niet geteekend of geschilderd heeft vóór zijn zesde jaar. Althans men spreekt niet van teeken- of schilderwerk, dat hij vóór dien leeftijd zou hebben vervaardigd. Op dien ouderdom verlangt hij teekenkrijt, verf, albums, enz. Hij krabbelt en kladt op muren, losse bladen papier, *cahiers*, op alles, wat hem in handen valt. 't Zijn meestal onduidelijke, raadselachtige dingen. Daarna moest zijn vader hem kleine landschappen teekenen met figuurtjes, welke het knaapje kleurde; doch die teekeningen moesten op zijn aanduidingen gemaakt worden. Eerst op zijn zevende jaar teekende hij huizen, boomen, versierde hoofdletters en vergezichten. In de school had hij altoos de zakken vol kleine beschilderde plankjes, bordjes van sigarenkistjes, stukjes paneel, enz. Die tafereeltjes stelden uitsluitend landschappen voor.

Tusschen zijn achtste en negende jaar wenschte hij, ter oorzake van zijn ziekelijken toestand, uit de school blijven. De vader hield hem in zijn *atelier*, en liet hem schilderen, teekenen, en etsen. Over het algemeen bediende Fritz zich zelden van 't penseel. Hij gaf gewoonlijk de voorkeur aan het paletmes, dat hij met eene verwonderlijke behendigheid hanteerde.

De eerste indrukken van het levende landschap ontving hij in de omstreken van Brugge, en vooral in de duinen van Blankenberg, waarvoor hij ware liefde koesterde. In 1871 vormen zandvlakten, zandheuvels, en rotsgroepen de achtergronden van zijne tafereeltjes. Hij duldde niet, dat zijn vader iets aan zijne tafereeltjes veranderde of wijzigde. Hij gaf en beloofde schilderijtjes aan al wie hem kwamen bezoeken. Al wat hij vervaardigde, verraadt een min of meer, soms diep droefgeestige stemming. Schilderijen, vooral landschappen, oefenen eene onweêrstaanbare aantrekking uit op zijn gemoed.

Er moeten van den jeugdigen kunsternaar meer dan 350 paneeltjes bestaan; want hij vervaardigde er verscheiden op éen dag. De familie bezit er zoo wat 160. Het zijn deze laatste, welke in den Brusselschen *cercle Artistique* werden tentoongesteld.

Ik heb 't reeds gezegd: zij wekken in de Belgische Kunstwereld een ware opschudding, en al wie van verre of nabij tot die wereld behoort, bespreekt ze met het levendigste belang. Verreweg de meesten bewonderen onvoorwaardelijk. De eenen, de meest opgewondenen, roepen *mirakel*. Zij noemen beurtelings Corot — Corot vooral, — Diaz, Th. Rousseau, J. Daubigny, Chintreuil, Courbet, Hobbema, Van Goyen; want met werken van die allen vergelijken zij de kleine gewrochten. Zelfs wordt er verzekerd, dat gewetenlooze speculateurs ze voor dingen van Diaz en anderen verkochten. Het gevolg is, dat Fritz van de Kerckhove door hen, de opgewondenste bewonderaars een nieuwe Pic de la Mirandole, Mozart, Chatterton, Gassendi, Christian Heinrich Heinksen, de vierjarige geleerde van Lubeck, en zoo al voort wordt geheeten. Anderen, hoewel met minder geestdrift vervuld, aarzelen toch niet te bekennen, dat velen der geschilderde tafereeltjes prachtig, meesterlijk, verbazend zijn; vooral wanneer men den tederen leeftijd van den vervaardiger in aanmerking neemt. Zij ook zijn van

gevoelen, dat Fritz van de Kerckhove, hadde hij blijven leven, de grootste van alle verledene, tegenwoordige, en toekomstige landschapschilders had moeten worden.

Zelfs lieden, die begonnen waren met te twijfelen, en, wat meer is, hun twijfel in nog al krachtige bewoordingen hadden uitgesproken, zijn, als het heet, bekeerd, en deelen in dit gevoelen. De antwerpsche *Fédération Artistique*, die eerst wel wat ongeloovig scheen, zegt thans: „Le prodige est réel et l'on a raison de crier au miracle. Devant l'oeuvre du jeune Van de Kerckhove, il n'y a qu'à admirer et à s'inclisien...Toute l'Ecole moderne de paysage est là...

Dat alles neemt niet weg, dat er lieden zijn, vele lieden zelfs, die voortgaan met twijfelen, en de gansche zaak voor eene colossale *mystificatie*, eene der colossaalste houden, waarvan de jaarboeken der Kunst gewagen. Of zij dan de verdiensten der gewrochten, waarvan zooveel ophef gemaakt wordt, stout weg loochenen? Geensins. Zij beweren alleen, dat in die gewrochten een te groote behendigheid, te veel *faire* bemerkbaar is, om ze een kind, zelfs een kind van genie, te kunnen toeschrijven. Verder meenen zij, dat men de kunstwaarde der tentoonstelling al te zeer overdrijft, en dat men ze juist daarom overdrijft, wijl men van het denkbeeld, volgens hen, uitgaat, als zouden de paneeltjes werkelijk door een kind vervaardigd zijn.

Maar, bijaldien ze niet door een kind zijn vervaardigd, wie heeft ze dan gemaakt? Waar is in Belgiën de landschapschilder, die iets dergelijks voortbrengen kan, en de hand aan eene colossale fopperij leent, liever dan zich door het noemen van zijn naam een roem te verzekeren, die onvermijdelijk zijn aandeel zou worden? Zoo vragen de meestvervoerden. Men antwoordt hun, dat het verkrijgen van roem met de uitgestalde dingen van een ander dan een kind, nog zoo geheel zeker niet zou wezen. Men voegt er bij, dat het toeval in de meeste gewrochtjes van Fritz van de Kerckhove — zoo het heet — eene voorname rol speelt, en poogt de gegrondheid dier bewering met velerlei bewijsredenen, zelfs proefnemingen, te staven. In bijeenkomsten van Kunstenaars worden, dien ten gevolge, sedert eenige dagen, met de zonderlingste zelfstandigheden en *procédés* toevallige landschappen en kleurwerkingen voortgebracht, die inderdaad de verrassendste uitkomsten opleveren.

Dat de tentoonstelling op mij, als op veel anderen, eenen diepen en overweldigenden indruk gemaakt heeft, zelfs na de paneeltjes, welke ik vroeger zag; dat enkele landschappen ook mij aan Corot, Diaz, en Chintreuil deden denken, wil ik niet ontveinzen. Tevens moet ik echter bekennen, dat ik niet weet wat ik van geheel de zaak denken moet. Er mengt zich in mijne bewondering — ik zeg niet voor alle, maar voor sommige landschappen — een gevoel, dat ik niet met juistheid weet te verklaren. Immers tot hiertoe geloof ik aan Fritz van de Kerkhove. Ofschoon het *faire* weleens al te behendig schijnt, geef ik gereedelijk toe, dat een kind, een geniaal kind, dat gedurig zag schilderen, het zich zeer wel zóó heeft kunnen eigen maken. Toch ben ik niet ten eenemaal gerust. Het is mij, alsof vroeg of laat iets moet uitlekken, dat de opgewondenste bewonderaars zou kunnen bespottelijk maken. 't Is wellicht alleen de vrees, dan mede bespottelijk te zijn.

Lier, SLEECKX.
24 *Februarij* 1874.

LICHT IN DE DUISTERNIS [1].

Zijn er nog dichters ten onzent? Vermetele vraag, die, ware zij een kwarteeuw vroeger over de lippen van eenigen beschaafde gekomen voor kortswijl zou zijn uitgekreten of geen antwoord waardig gekeurd. Toen klonken nog als een bezielende nagalm de vurige strijdlongen van een *Da Costa*, en was de goede vader *Tollens* nog vol huisvaderlijken gloed; toen was de lier van hem die „Heemskerks togt naar Gibraltar" bezong nog niet verstomd, begon de zilverreine luite van *de Genestet* te ruischen, huwden de bezielende cythertonen van *Beets* en *Schimmel* zich aan het kunstrijk snarenspel van een *ten Kate* en de forsche harpgreep van *Thijm*. Toen beiden de scherts en de schalkheid slechts de ure waarop *van Zeggelen* ze telkens kwam opwekken, werd het gemoed van den Kennemer ontvonkt bij de romantische liederen van den Menestreel zijner beemden, en klopte het hart van den Oranjeklant sneller bij het luisteren naar de geestdriftvolle zangen van *S. J. van den Bergh*.

En nu? — als om het onwelkome avondduister op enkele tijdstippen slechts door maangeglim of stargeflonker luttel verdreven, in al zijn weemoedige somberheid ons voor den geest te roepen, is plotseling de kunstvolle dichtharp aan de stervende handen van *Florence's* bezinger ontvallen, en moet ons *De nalatenschap van den Landjonker* zijn laatste gift blijven.

Er is meer. Mocht ook een enkele maal in de jongste vijf jaren de Nederlandsche Muze hoopvol hebben geglimlacht, toen *Bellamy's* tedere luite vermaakt scheen aan den dichter van „*Mijne Lente*"; haar hope schijnt in weemoed te zullen verkeeren, daar de Zanger door alle seizoenen heen in vasten sluimer verzonken blijkt op de lauweren zijner weeldig bloeiende lente toegekend.

Zijn er nog dichters ten onzent? Ja. Maar ik hoor ze niet? Stoutmoedige! dan voorzeker neigt ge niet aandachtig het oor, want het verzamelen van zijn dichtproeven uit vroeger en later tijd is ook dichten, naar de meening van velen onzer Muzenzonen. Ach, dat zij minder van 't oude verzamelden en meer nieuws ons schonken! Doch neen, dergelijke taal is niet voegzaam in 1875, veel min tot hen, die recht hebben met omlauwerden schedel zachkens in te dommelen; en bovendien de voorstelling is te somber. Er is licht in de duisternis. Immers nog stemt *Ten Kate* van tijd tot tijd zijne lier, grijpt *Schimmel* een enkele maal met kloeke hand in de snaren, en plant *Thijm* jaarlijks eenige roosjes in de gaarde, die hij vier-en-twintig jaren her kunstig voor zijne geloofsgenooten aanlegde, en sedert voor elken kunstminnaar kunstvol onderhield. Mogen wij niet vertrouwvol hopen, dat de luite van *Beets* niet voor altoos schuil zal gaan in de breede

[1] *Licht en Schaduw.* Gedichten van Soera Rana. Utrecht, J. L. Beyers, 1874.

plooien van de toga des hooggeleerden? En tokkelt niet als *Da Costa's* vurige jonger *Schaepman* krachtvol en rusteloos de snaren? Er is licht in de duisternis, ondanks zekere „Stemmen voor Waarheid", die ons verkondigen, dat het „jonge Holland" onzer dagen geen dichter van veel talent onder zijne leden telt, welke tergende betuiging wij o, schande! niet kunnen tegenspreken; — ondanks dat alles houd ik staande er is licht in de duisternis; doch laat ik er aanstonds op volgen, dat licht kan de duisternis wel een poos minder zwart maken; het doorboort haar echter nog niet. Daartoe is zij te dik; daartoe ligt ook het heden en de toekomst der nederlandsche poëzie in te donkere wolken; zij is niet langer bij het volk eene levenwekkende kracht, de menigte gelooft niet genoeg meer aan de poëzie en gelijk *Vinet* heeft gezegd: „la poésie chez un peuple, c'est la foi à la poésie". Ontbreekt dat geloof — en wie durft beweren, dat het heden ten onzent niet zoo is? — dan falen ook hare priesters. In den eerdienst van het dichterlijk schoon leeraart men niet voor stompzinnige leekenscharen; men wil daar geen zondaars bekeeren louter uit lust tot bekeering, men oefent geduldig, en blijft intusschen haken naar den verlosser, wiens onmetelijk dichtgenie vele onzer ongerechtigheden afwasschen, het wankele geloof herstellen zal, en het een duurzamen bloei verzekeren. In dat geloof aan de kracht der poëzie volharden, mochten het velen doen! —

De heer *J. Esser Jr.* een talentvol jeugdig dichter, die ons in het bovenvermeld bundeltje eene „herziene, veel vermeerderde uitgave" zijner gedichten en nieuwe gedichten schenkt, gelooft vurig in de kracht der poëzie, en oordeelt zijne schreden in de veelkleurige gaarde der dichtkunst volstrekt niet nutteloos; wat meer zegt, hij bekent met zeer verklaarbare fierheid.

„Daar gloeit een dichterlijke vonk
In mijne ziel, maar kleen;
Ik ben van 't vorstelijk geslacht,
Doch niet ~~een~~ der vorsten een".

Hij bekent zich natuurlijk mede van „'t priesterlijk geslacht" te zijn „doch niet der Priestren een", en toch hij, „de offerknaap", die „schaal en wierook" den priester toereikt en, hoe dicht ook bij 't outer, 't Heilige der Heiligen nimmer denkt in te gaan, zingt zijn lied „*al zong 'k mijzelve' alleen*, omdat er een dichterlijke vonk, hoe kleen dan ook, in zijne ziel gloeit. Daartegen heb ik in te brengen, dat een dichter, die voor zichzelven alleen zingt, zijn verzen in handschrift moet houden; hetgeen gelukkigerwijze niet het geval bij den heer *Esser* is geweest, een veel te talentvol kunstenaar, om zich met den huisbakken lof van voor zichzelven alleen te zingen tevreden te mogen en te kunnen stellen. Wil hij de lampen in zijn dichttempel brandende houden; wil hij zijne, in verschillende zijner verzen gelukkig weêrsproken eischen omtrent hetgeen de dichter geven zal d. i.

. . .een kleen en hartig lied
Een enkel zang'rig woord;
Een lied, als me' aan den vluggen vliet
En in de dennen hoort;

Een liedjen in den zonneschijn,
Een liedjen in de Mei.
Als 't tjilpen van het vogelkijn,
En 't krekeltje in de hei!"

Wil hij die eischen, zeg ik, vooral wat meer aan uitbreiding doen winnen, dan ben ik vast overtuigd, dat „de offerknaap" niet altoos aan 't altaar behoeft te toeven, maar wel degelijk ook recht zal erlangen als priester 't Hoogwaardige te omvatten.

Aan eene grondige kennis onzer taal, die hier en daar slechts wat te veel voorkeur in 't gebruik van verouderde termen aan den dag legt, paart onze dichter eene groote gemakkelijkheid van versbouw, en tintelt er in fijne frissche, gevoelvolle lyriek een gloed van reine verbeelding, die koesterend op die van anderen terugwerkt.

Is b. v. deze „Morgenzang" niet de pen van een *De Genestet* waardig? Merk vooral, wat ik u bidden mag, naast den vloeienden vorm de frissche gedachte op:

„Haalt vrij, ô zangers van het woud!
Den dag met juublen in:
Daar juicht me in 't hart een blijder lied,
Een liedeken van min!"

„Toont vrij uw verwen duizendvoud,
O bloem en gras en kruid:
Veel kleurger lacht het blij verschiet,
Dat mij de hoop ontsluit!

„Straal uit, ô Zonne! uw morgengoud,
Waar al wat leeft naar haakt:
Gij wint het van den morgen niet,
Die in mijn ziel ontwaakt!"

Dat is poëzie, waarin de laatste regels van het slotcoplet niet, gelijk in „Lentemorgen", den algemeenen indruk door het rijm *dank* op *zang* volkomen bederven.

Al kwam de heer *Esser* mij nu met nog zooveel klassieke getuigen aantoonen, dat het rijm *dank* op *zang*(k) geoorloofd is; al poogde hij *Schaepman's Napoleon III* mij te herinneren, waarin gelijkluidende regels zijn aan te wijzen, mijne oogen zouden hem gaarne vergeven, maar mijne ooren nimmer.

De „Duinzang" is een levendig lied vol luim en geest. Luister naar de twee aanvangscopletten:

„In stad daar gaan we deftig
Met opgestoken kruin;
Maar weest eens deftig, hier buiten,
Alleen met je beien in 't duin!

We rennen en we draven,
De gulle Zandglooying op;
Vooruit mijn liefste! wie haalt er
Het eerst van ons tweeën den top?"

Heimwee en *In Memoriam* zijn aandoenlijk schoone versjes, en wie niet het lieflijk idealistische in 's dichters woord tot zijne liederen erkent, hij weet niet wat poëzie is. Het luidt daar in het eerste coplet:

Vliegt uit mijn kleine liedren,
In 's werelds gonzend gerucht,
Als schuchtere duiven zich wagen
Ter eerste, hachlijke vlucht.

om in het laatste te heeten:

„Vliegt uit met mijn lach en mijn tranen.
Mijn liedekens needrig en klein,
Vliegt uit als schuchtere duiven,
Als duiven, moog 't wezen, zoo rein!"

De op dat vers volgende *Ode* herinnert aan *Staring's* krachtige toetsen in „Herdenking" „Aleide verbeid" en vooral in zijn „Oogstlied"; en wie zou na lezing van *Funera* den waarachtigen Heiniaansche gloed, na lectuur van *Eenzaamheid* Gautiers penceel niet gedenken? Beide verzen zijn kleine schilderijen *n'en déplaisé* aan den heer *Winkler Prins* zie zijn opstel *Excelsior en ik* in de laatste *Tolk*nommers) uitstekend van toon en koloriet.

Tot staving van mijn oordeel zou ik de verzen moeten afschrijven, waarvoor hier de gelegenheid niet wel bestaat. Ik eindig met de betuiging, dat de heer *Esser* door zijne gedichten, naar mijne opvatting, „licht in de duisternis" heeft gebracht; moge het maar niet van zijne onmiskenbare dichtgave heeten:

„Encore une étoile
Qui file, file
Et desparaît."

Febr. '75. F. Smit Kleine.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Den 10en Maart had te Utrecht eene buitengewone kunstbeschouwing plaats. *Mevrouw Van der Kellen* had voor de leden van *Kunstliefde* een deel van hare rijke en uitgebreide verzameling etsen, gravuren, en teekeningen, allen enkel door vrouwen vervaardigd, ter bezichtiging gegeven. Vrouwen van allerlei stand, uit onderscheiden tijden en landen, hadden er het hare voor geleverd.

Elizabeth Christina, gemalin van Frederik II; Eliza, dochter van George III; Charlotte Napoleon, dochter van Jozef Bonaparte; Caroline, hertogin van Berry; Elizabeth, Charlotte en Maria Anna, aartshertoginnen van Oostenrijk, en zelfs koningin Victoria hadden hier de producten der etsnaald, door de vorstelijke hand gevoerd, naast de kunstvoortbrengselen der utrechtsche jonkvrouwe Magdalena van Bevervoort (geb. de Passe); Anna Maria Schuurman, en Magdalena Horthemels, naast het werk van de non Isabella Piccini en de markiezin de Pompadour tentoongesteld.

Het zeldzame portret van Maria de Medicis, door haar zelve in hout gesneden (zie Kramm p. 230), de capitale houtsnede van de Italiaansche Geronima Parasoll, de stoute etsen van Geertruida Roghman (het kasteel te Zuylen), en van de dichteres Katharina Questiers, de prentteekeningen en aquatinten van de dames Prestel, Quarry en Lingée, de gravuren van Cath. Piotti Pivola en zoovele andere kunstenaressen, zonder nog de teekeningen te spreken van Anna de Frey, van Sara Ploos van Amstel, geb. Troost, van Maria Sybille Merian, de koene reizeres, die naar Oost en West ging om insecten af te teekenen, en ze als levend op het perkament teruggaf, van de geestige Christina Chalon enz. zouden elk van zijne dwaling genezen, die meenen mocht, dat de kunst aan kunne verbonden is, of dat het met smaak en doel verzamelen alleen een voorrecht van den man moet zijn.

Van 1 Mei tot 1 Juny aanst. zal er een tentoonstelling van oude en nieuwe kunst gehouden worden, in de onlangs herstelde zalen van 't Gaston-paleis op 't kasteel te Blois.

De *Moniteur universel* deelt eenige nadere berichten mee omtrent den thans aan Michel-Angelo toegekenden Sint Jan, in 't bezit van graaf Rosselmini. Het beeld is bijna anderhalve ned. el hoog en steunt op het linkerbeen; in de linkerhand houdt het een honigraat, en met de rechter brengt het een hoorn aan zijn mond; een lammerenvacht is over de schouders geslagen en dekt een deel van den rug. De Graaf heeft alle kunstenaars te Rome uitgenoodigd, hunne meening omtrent de toekenning aan Michel-Angelo te zeggen. Hoe schoon het wezen mag, willen sommigen er niet de kracht in herkennen, aan zijn kunstgewrochten zoo ongemeen eigen; hij was trouwens ook slechts 21 jaar oud, toen hij dit wrocht.

Te Rouaan zullen in July a. s. groote feesten gevierd worden ter eere van den vóór 100 jaren daar geboren toonkunstenaar Boieldieu, wiens standbeeld dan tevens onthuld wordenl zal. Ze zullen eenige dagen duren, en door een cantate van Ambroise Thomas, een gala-opvoering in den schouwburg, een historischen optocht, een feestmaal, vuurwerk, verlichting enz. opgeluisterd worden. Carvalho, Marie Pass, Faure, Ismaë en and. hebben hunne medewerking toegezegd.

Door den Heer Van de Weyer te Utrecht is eene voortreffelijke nieuwe uitgave van Albrecht Durers *Vie de la sainte Vierge Marie* in een getrouw *fac-simile*, door een bijzonder *procédé* van zijne vinding, bezorgd. Een onzer medewerkers, Dr. Wap, heeft ons voor 't volgend nommer een opstel gezonden, waarin hij die uitgave meer uitvoerig ter sprake brengt.

Op de veiling van teekeningen (verzameling van wijlen Benoit Coster), zijn dezer dagen de volgende voornaamste prijzen besteed: (Fransch-Belgische school) H. Baron, Een jonge dame enz., *f* 201; E. de Beaumont, Een jonge dochter, *f* 165; P. Chaplin, dito *f* 231; A. Calame, Landschap, *f* 171; Decamps, De Eendvogeljacht, *f* 605; L. Gallait; Twee moeders *f* 366; N. de Keyzer, Het sterfbed van Maria de Medicis, *f* 991; H. Leys, Een groep, *f* 500; J. B. Madou, De jager, *f* 940, dezelfde, Een soldaat, een muzikant en een boer in een herberg, *f* 825; dezelfde, Boeren in een herberg, *f* 391; P. de la Roche, Galileï in zijn bibliotheek, *f* 115.

Hollandsche school: D. Bles, Acht jaren gewacht op een kind, *f* 1300; dezelfde, Moeder en dochter, *f* 340; dezelfde, Een jong officier het hof makende aan een oude dame, *f* 420; dezelfde, Een teekening uit den tijd der patriotten, *f* 235; dezelfde, Een dame in het costuum der 18e eeuw, *f* 116; J. Bosboom, De synagoge, *f* 700; dezelfde, Gezigt in een protest. kerk, *f* 100; dezelfde, Gezicht in de Groote kerk van den Bosch, *f* 127; J. Cats, Wintergezicht, *f* 151, dezelfde, een dito, *f* 157; dezelfde, een dito, *f* 179; dezelfde, Gezicht op een dorp in den winter, *f* 251; R. Craeyvanger, Een tooneel uit het beleg van Leiden, *f* 187; J. Hulswit, Wintergezicht in de omstreken van Amsterdam, *f* 184; dezelfde, een dito, *f* 100; dezelfde, Landschap, *f* 100; J. Israëls, Visscherskinderen, *f* 505; dezelfde, Een scheveningsch meisje, *f* 370; H. F. C. ten Kate, Een boerenbruiloft in den herberg, *f* 525; dezelfde, Een kamer gemeubileerd in den stijl der 18e eeuw, *f* 556; dezelfde, een dito. *f* 160; B. C. Koekkoek, Landschap, *f* 200; dezelfde Bergachtig landschap, *f* 150; dezelfde, Vóór een boerenherberg, *f* 252; dezelfde, Een boerenkermis, *f* 301; dezelfde, Een rivier met rotsige bedding, stroomende voorbij een woud, *f* 765; dezelfde, Gezicht op den Rijn in Duitschland, *f* 200; D. Langendijk en J. C. Schotel, Vertrek van de fransche troepen uit Dordrecht, *f* 190; G. J. van Leeuwen, Vruchten, *f* 110: G. J. J. van Os, Een ruiker op een marmeren tafel, *f* 100; dezelfde, Vruchten enz. op een tafel; *f* 141; J H. Prins, Stadsgezicht, *f* 111; Ch. Rochussen, Rijdende artillerie op de heide, *f* 401; A Scheffer, Gretchen, *f* 310; dezelfde, Gethsemane, *f* 680; A. Schelfhout, Wintergezicht, *f* 101; H. J. Scholten, Een prediking van Fransiscus Junius te Antwerpen, *f* 450; J. G. Smits, Een kasteel in een bosch, *f* 100; C. Springer, Gezigt achter de protest. kerk te Naarden, *f* 480; Sara Troost, Boerenbruiloft, *f* 105; H. A. v. Tricht, Een schoenmaker bij zijn leest, *f* 255; W. Verschuur, Boerenkermis, *f* 106; S. L. Verveer, Stadsgezicht, *f* 100; A Waldorp, Riviergezigt, *f* 240; J. Weissenbruch, Gezicht binnen Antwerpen, *f* 128; A. Wijnants en J. B. Madou, Gezich

binnen Antwerpen, *f* 220. Eene kunstkast bragt op *f* 112; de portefeuilles werden gemiddeld voor *f* 22 per stuk verkocht.

Te Haarlem heeft zich in de jongste dagen, onder de bescherming van den Bisschop, eene Vereeniging gevormd, die aan het kerkgezang der Katholieken eene strengere richting wil geven, het wereldsche en zinnelijke element daaruit wil doen verdwijnen, en zoodoende de eischen opvolgen, die het Prov. Concilie van Utrecht van 1865 voor de kerkmuziek heeft gesteld.

St. Gregorius de Groote zal de patroon zijn der Vereeniging, die eene vlijtige studie in de geschiedenis en de grondregels van het Gregoriaansch zal gaan betrachten, en de zuiver diatonische uitvoeri.g, evenals in de nieuwe officieele uitgaaf der zangboeken, welke van de congregatie der Ritussen te Rome is uitgegaan, aanbeveelt. Slechts die meerstemmige zang zal beoefend worden, die volgens de regelen van de christelijke kunst is gecomponeerd.

Zooals van zelf spreekt behoort zich daarbij aan te sluiten, een ernstig, waardig orgelspel, dat met de Godsdienstoefening, welke gehouden wordt, overeenstemt.

Voor slechts *f* 1— in 't jaar wordt men contribueerend lid van de Vereeniging, welke als Donateur erkent ieder, die *f* 2,50 of meer, in een jaar wil bijdragen.

De commissie van beheer voor 't stedelijk Muzeum te Haarlem heeft dezer dagen een *circulaire* rondgezonden, waarin ze het denkbeeld opwerpt, een fonds tot aankoop van schilderijen bijeen te brengen, ten einde daarmeê dat Muzeum te verrijken. Men kan zijne bijdragen daartoe bij wijze van schenking of jaarlijksche toelage geven. In een volgend nommer hopen wij nader op de zaak terug te komen.

Vereeniging ARTIBUS SACRUM te Arnhem.

TENTOONSTELLING
VAN
KUNSTWERKEN VAN LEVENDE MEESTERS.
1875.

Aangemoedigd door den gunstigen afloop der eerste Tentoonstelling, in 1871 uitgeschreven, heeft de Vereeniging *Artibus Sacrum* besloten, in 1875 eene tweede Tentoonstelling te houden van Kunstwerken van levende Nederlandsche Meesters. Zij vertrouwt dat de kunstenaars, die bij de eerste proeve krachtig hebben medegewerkt die Tentoonstelling te doen slagen, ook nu door inzending hunner beste werken tot het welslagen dezer tweede Tentoonstelling het hunne willen bijbrengen. De navolgende bepalingen worden te dien einde ter kennis van alle beoefenaars en bevorderaars van beeldende kunsten gebracht:

Art. 1. De Tentoonstelling van Kunstwerken van Schilder-, Teeken-, Bouw-, Beeldhouw- en Graveerkunst van levende Nederlandsche Meesters, zal gehouden worden in de localen der Hoogere Burgerschool van 1 Augustus tot en met 26 Augustus 1875.

Art. 2. Alle kunstwerken moeten tot 13 Juli tot uiterlijk 20 Juli 1875 vrachtvrij bezorgd worden aan gemeld locaal, aan het adres der Tentoonstellings-Commissie. Later toegezonden kunstwerken worden aan het opgegeven adres teruggezonden.

Art. 3. Bij de toezending der kunstwerken moet een brief gevoegd worden, houdende den naam en de juiste woonplaats van den vervaardiger, met een korte omschrijving van het onderwerp, zoo ook desverkiezende opgave van den koopprijs.

Art. 4. Geene kunstwerken zullen geplaatst worden dan met schriftelijke toestemming der vervaardigers.

Art. 5. Niemand mag meer dan drie Schilderijen, Teekeningen, of Gravuren inzenden. Dit getal is voor de bouwkundigen niet verbindend; zij hebben recht op eene oppervlakte van drie M2., tenzij de beperkte plaatsruimte eene ruimere opname mocht veroorloven.

Art. 6. Schilderijen, teekeningen en gravuren moeten van behoorlijke lijsten voorzien zijn. Deze bepaling heeft geene betrekking op bouwkundige teekeningen.

Art. 7. Alle geplaatste stukken, hetzij al dan niet verkocht, zijn en blijven tot de finale sluiting der tentoonstelling onder het opzicht van de commissie.

Geene stukken worden gedurende de tentoonstelling afgegeven.

Art. 8. Stukken, die op de vorige Tentoonstelling hier ter stede geweest zijn, alsmede copiën in olieverf van schilderijen en teekeningen naar teekeningen worden geweigerd.

De Commissie behoudt zich het recht voor, de stukken, die haar minder geschikt ter plaatsing voorkomen, met de meeste geheimhouding aan de opgegeven adressen terug te zenden.

Art. 9 De terugzending geschiedt voor rekening der Vereeniging — binnen het Rijk aan de opgegeven adressen — buiten tot aan de grenzen.

Art. 10. De Commissie zal zooveel mogelijk zorg dragen voor de teruggezonden kunstwerken, zonder echter voor onvoorziene schade of gemis verantwoordelijk te zijn. De verzekering tegen brandschade geschiedt ten koste der Vereeniging.

Art. 11. De Commissie zal zich belasten met den verkoop van kunstwerken, waartoe zij van de vervaardigers de juiste prijsopgave verzoekt. Zonder deze opgave zullen de kunstwerken als niet te koop aangemerkt worden.

Onderhandsche verkoop van een tentoongesteld en als te koop opgegeven kunstwerk zonder voorkennis van de Commissie zal niet erkend worden. Wanneer zulk een stuk door de Commissie mocht verkocht worden, zal daarvan den belanghebbende onmiddelijk kennis worden gegeven.

Zoodra iemand zich genegen verklaart een kunstwerk voor de verlangde som aan te koopen, zal elk vroeger aanbod buiten aanmerking blijven.

Van de koopsom der op deze tentoonstelling verkochte kunstwerken zal de verkooper 5 pCt. aan de Vereeniging moeten afstaan.

Art. 12. Inzenders, die verlangen dat hunne werken in aanmerking komen bij den aankoop voor de verloting, worden verzocht de prijzen, zoo juist mogelijk, op te geven. Geene kunstwerken, dan die het eigendom der vervaardigers zijn, worden voor dit doel aangekocht.

Art. 13. Inzenders, die hunne werken op de tentoonstelling der Maatschappij „Arti et Amicitiae" te Amsterdam wenschen tentoon te stellen, worden verzocht daarvan in den geleidenden brief kennis te geven. De Commissie zal voor de verzending zorg dragen.

Art. 14. Alle vorderingen, de ontvangst of de betaling der kunstwerken betreffende, moeten binnen de zes weken na de sluiting der tentoonstelling aan de Commissie worden ingediend.

Alle brieven, de tentoonstelling betreffende, moeten vrachtvrij gezonden worden aan den Secretaris der Commissie.

De Vereeniging *Artibus Sacrum* zal zich beijveren de belangen van de kunst en hare beoefenaren te bevorderen; zij vertrouwt, dat hare pogingen aller sympathie zullen wegdragen, en hoopt dat de Vaderlandsche kunst de gewenschte vruchten van hare bemoeyingen zal plukken.

ARNHEM, *Februari* 1875.

De Commissie voor de Tentoonstelling,

C. H. DE SWART, 1e *Voorzitter*.
C. H. MEINERS, 2e *Voorzitter*.
W. A. NICOLA, *Penningmeester*.
J. W. BOERBOOMS.
G. BUITENDIJK KUYK.
A. VAN CUYLENBURGH Jr.
B. L. HENDRIKS.
F. W MEYROOS.
F. W. VAN GENDT JGz., 1e *Secretaris*.
J. P. ROOZENDAAL, 2e *Secretaris*.

ADVERTENTIËN.

Heden verschijnt
bij G. THEOD. BOM, Kalverstraat, 17, Amsterdam:

NOORD- en ZUID-NEDERLANDSCHE
TOONEEL-ALMANAK
1875.

Onder Redactie van **N. DONKER.**
Postformaat, 292 bladzijden, met 2 Portretten der Dames KLEINE-GARTMAN en ALBREGT-ENGELMAN, in Kostuum en ten voete uit, kleurendrnk, in fraai geïllustreerd omslag.

Prijs *f* 2,50.

Bij **W. C. DE GRAAFF**, te *Haarlem*, is ter perse:

Vergeet mij niet!

GEDACHTEN

DOOR

A. W. N. HINRICHS.

EERSTE AFLEVERING.

***f* 0.50.**

De Gedachten zullen, bij genoegzame deelneming, verschijnen in 2 bundels, ieder van 4 afleveringen.

H. A. M. ROELANTS, te Schiedam geeft uit:

Eene Geillustreerde Uitgaaf

VAN

BARNABY RUDGE,

DOOR

CHARLES DICKENS.

Vertaling van C. M. MENSING.

Groot kwarto formaat, 260 Bladzijde druks, met 46 gravures, naar teekeningen van J. Barnard.

Prijs ingenaaid *f* 1,70. Gebonden *f* 2,30.

☞ Tot dezen ongekend goedkoopen prijs (Tien cents per vel druks van 16 Bladzijden verschijnen successivelijk DICKENS volledige werken.

Alle Boekhandelaren nemen bestellingen aan.

UITGAVE VAN P. W. VAN DE WEIJER TE UTRECHT.

LA VIE

DE LA

SAINTE VIERGE MARIE.

EN

VINGT GRAVURES SUR BOIS

PAR

ALBERT DURER.

NUREMBERG, ANNO 1511.

Décrite en Vers Latins par Chelidonius.

REPRODUCTION, PROCÉDÉ DE

P. W. VAN DE WEIJER,

IMPRIMEUR, LITHOGRAPHE

AVEC UNE INTRODUCTION DE

CH. RUELENS,

CONSERVATEUR A LA BIBLIOTHÈQUE ROYALE DE BRUXELLES.

Deze facsimilé bestaat in 20 platen en 20 pag. text. Prijs f 10.

Door **D. NOOTHOVEN VAN GOOR** te Leiden is uitgegeven:

GEDICHTEN

VAN

W. J. VAN ZEGGELEN.

Met Platen en Portret.

In Linnen *f* 3,60.

Boekdr. van J. F. HAESEKER, te Haarlem

№ 7. 10 April 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.— GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.— J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. —A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

KUNSTMANIE EN KUNSTWAARDEERING.

Onder de dwaze hartstogten neemt de verzamelwoede eene eerste plaats in. Men moet, op verschillend kunst- en wetenschappelijk gebied dergelijke sujetten aangetroffen hebben, om zich van die passie een behoorlijk denkbeeld te kunnen vormen. Engelschen vooral, die, in de hoop van een Otto-penning te zullen vinden, maanden lang te Rome opgravingen doen bewerkstelligen, om, eindelijk, door de sluwe opdelvers met een valschen Otto — maar perfect nagemaakt — verrast, en voor hunne groote geldoffers, aan de nasporing besteed, voldoende schadeloos te worden gesteld. Een echte editie, onafgesneden, ja, onopengesneden, waarin nauwkeurig geteld, zóóveel of zoo weinig drukfouten voorkomen. Een prentje, *eerste staat*, de hond zonder staart, de koe met één hoorn, het paard met de drie pooten. Schatten heeft men veil, tijd in overvloed, lust zonder grenzen, jalouzy, boven alle beschrijving, wanneer er sprake is van een Rembrandt of een Durer, van een Plantijn of een Elzevier, die, hier of daar, in een schuilhoek lang verborgen, eindelijk, er uit is gekomen, om zich te vertoonen aan het onverzadelijk-begeerig oog van den collectionneur in Rariteiten, die in zijne passie verre overtreft die van alle smulbroêrs en fijnproevers, de Sibarieten en Lucullussen van het heelal.

Intusschen hebben de kunst en de wetenschappen met die dwaasheid niets gemeen, en maar zéér zelden valt een echt meester- of boekwerk van waarde in handen van een waren kenner. Ik heb een Bibliomaan gekend, die den *Cuisinier français* — een zeldzaam boekje — édition originelle — voor een kwartje op een stalletje gekocht had, en dien schat in een geheim laadje achter het slot bragt; maar die, alvorens te gaan slapen, zich iederen avond ging vergewissen, of de *Cuisinier* nog wel rustig op zijn plaats lag, totdat op zekeren morgen, een wissel was vervallen en betaald moest worden. De overgelukkige eigenaar van het onafgesneden exemplaar herinnert zich, dat zeker diplomaat op zijn *franschen kok* belust, er meermalen, watertandend, tot twee-honderd gulden toe voor geboden had: toen te vergeefs, maar nu? Ja, de nood was thans aan den man gekomen. Wanhopig opent hij de mysterieuze lade, neemt er het Libel uit, kust het innig, en snelt, met gebroken hart, naar den Americaan, den verliefde, heen; ontvangt de veertig ducaten — zeker een grove winst van rente op een tweejaar lang uitgezet kapitaal van vijf-en-twintig centen! — werpt nog een laatsten blik van vertwijfling op zijn *Cuisinier non rongé*, betaalt den wissel, sluit zich op, gaat naar bed, slaapt niet, peinst den nacht door over uitredding: want hij is letterlijk vernietigd de man, starend op het ledige

bureellaadje. De dag breekt aan: hij scharrelt een vracht moderne boeken bijeen, ter dubbele waarde van veertig ducaten, en na die gelukkig in der ijl aan den man gebragt te hebben, draaft hij naar den overgelukkige, die hem zijn *Cuisinier*, te kwader ure, heeft ontwrongen. — Te laat! — helaas te vergeefs! Weg was Diplomaat en Kok en Illusie! Vroeg in den ochtendstond, verliet Heer X*** de Residentie, met een zwaar-geassureerde koffer, waarin men zeide, dat een onberekenbaar juweel besloten lag. Het was evenwel niets anders, dan de *Cuisinier français*, onafgesneden exemplaar, met al de drukfouten, die er in behooren te zijn, nauwkeurig geteld.

Kort daarna bragten wij den rampzaligen Bibliophile op Eikenduinen ter rustte.

Zie, voor zulke soort van luî, zoo als ik er héél wat gekend heb, en van wie ik nog een boêl aardigheden zou kunnen vertellen; — voor dergelijke Dilettanten is het een moord, wreedaardig aan hen gepleegd door den Heer P. W. VAN DE WEYER te *Utrecht*, met de uitgave van een werk, waarover hier eenige mededeelingen mogen worden gedaan [1]. — Ziehier wat er van dat werk is.

Drie-honderd-vier-en-zestig jaar verleden, schreef een benedictijner monnik, Chelidonius, in het Sint Gillis-Klooster, te Neuremberg, een (zoogenaamd) poëtischen text bij *twintig Tafereelen*, het Leven der Heilige Maagd Maria voorstellende, en die door den beroemden schilder Albert Durer in hout waren gesneden.

Uit vrees voor nadruk, had de Kunstenaar aan keizer Maximiliaan een privilegië van Uitgave gevraagd, en dat van hem verkregen, zoodat met confiscatie van goederen bedreigd werd ieder, die het zou wagen, er een kopij van te maken en binnen de landpalen uit te venten of te verkoopen. Zoodoende bleven de Auteursregten van Graveur en Poëet behoorlijk gewaarborgd, en was de waarde der echtheid van ieder exemplaar van het *Epitome in divae parthenices Mariae historiam ab Alberto Durero per figuras digestam cum versibus annexis Chelidonii* voor roovers- en woekeraarshanden beveiligd. — De Fotografie liet nog drie eeuwen ruim op zich wachten, en andere middelen van reproductie, op grooter of kleiner schaal, werden, als onmogelijk, door Durer volstrekt niet gevreesd.

Intusschen sloeg de sikkel des tijds menig exemplaar uit de bibliotheeken weg, en, vooral, toen de kerk- en kloosterboekerijen verontrust en langzamerhand verhuisd, verplaatst, of soms geplunderd, en ook wel eens door brand verwoest werden, ging er menig *Epitome* gedeeltelijk of geheel verloren; — maar daarmeê ving ook juist het gulden tijdperk aan der Dilettanten, Collectionneurs, Bibliomanen, Prentscharrelaars, antiquiteitenjagers, kortom, aller ijdele dwazen, die hun roem zochten in dure inkoopen van zeldzame boek- en prentdrukken, om die rariteiten dan achter slot en grendel, in verholen laadjes, met Argusoogen te bewaken, als de vrek zijn goud.

[1] *La vie de la Sainte Vierge*, en vingt gravures sur bois, par Albert Durer, Nuremberg, 1511. Décrite en vers latins par Chelidonius. Reproduction, procédé de P. W. van de Weyer, Imprimeur Lithographe; avec une introduction de Ch. Ruelens conservateur à la Bibliotheque royale de Bruxelles. (20 Platen, en 20 bladen Text prijs *f* 10.)

De Kunstenaars, in den regel niet met goud gezegend, kregen dáárdoor zulke fraaye zaken zelden of nooit te zien; en zoodoende ging de nuttige invloed er van geheel verloren voor de Kunst.

De niet altijd met haar bijzonder goed harmonieërende zuster, *Industrie*, trachtte toch, reeds meermalen, haar van dienst te zijn; doch heeft nu, na twintig jaren van goed overleg en volhardende studie, blijk gegeven van de innigste sympathie, en wel het allereerst van de hoogste waardeering der onnavolgbre Graveerstift van den genialen Durer, wiens twintig beroemde kunsttafereelen uit de geschiedenis van het leven der Moeder-Maagd zoo even het licht zagen bij den geachten Utrechschen Boek- en Steendrukker, daar straks gemeld.

De Heer Van de Weyer had zich niet meer te bekreunen over Keizer Maximiliaans strafbedreiging, evenmin over internationale verbodsbepalingen; zelfs stapte hij luchtig over de wraakvoorspelling der vernietigde speculanten en opleggers van oudheidskramerijen heen, enkel gehoorgevende aan de stem der Kunst-Nijverheid, die hem het geheim ontcijferde, waarachter de volmaaktste reproductie-methode van alle graveerwerken, in hout, metaal of steen, verholen was. Zoo als wij zeiden, twintig jaren aandachts waren er noodig, alvorens de ontdekking in volmaakte toepassing was gebracht; maar — nu is ook de algeheele zegen behaald, en mag de echte kunstwereld zich verheugen in de eerste, volledige proeve van eene uitgave der twintig prachtprenten, deel makende van Durers hoofdwerk, door hem in de kracht zijns levens en van zijn hoogsten roem geschapen, tusschen de jaren 1508 en 12.

Eene allerbekwaamste pen, die van den Heer Conservateur de la Bibliothèque royale de Bruxelles, Ch. Ruelens, heeft in een hoogst-belangrijk Voorberigt, de historie, zoo van het merkwaardig Prentwerk, als van de kunstreproductie des Heeren Van de Weyer, uiteengezet, en op de onschatbare waarde der vinding van dien geachten Nederlandschen Industriëel met nadruk gewezen.

Bij het bespreken van een Werk als het onderhavige, vermag men niet méér dan er naar te verwijzen, en daarbij te zeggen: zie scherp toe, en — kunt gij 't — vergelijk dan de kopij met het origineel; — wij voorspellen u, gerust, dat ge zult gaan twijfelen tusschen het oorspronkelijke en den nadruk; ja, wij durven er gerust bij voegen: Durer-zelf en zijn Poëet Chelidonius zouden zich bij de vergelijking van het een met het ander, stellig kunnen vergissen, ook door den boekdruk, de lettertype, en het papier; — alléén de afwijking, dat de tekst niet op de keerzijde der platen, maar, tot verduidelijking van het prentwerk, tegenover de platen gedrukt is, geeft den sleutel aan de hand ter verklaring van het raadselachtig feit, dat men hier te doen heeft met een kunst-zin-bedrog waardoor de Heer Van de Weyer het publiek verschalkt, doch op eene wijze, waarvoor hem alle waarachtige Artisten en Kunstliefhebbers, in den edelen zin van het woord, dankbaar zullen wezen; al mogen dan ook de Heeren Collectionneurs, in hun arrogant excluzivisme, het anathema uitspreken over eene Industrie, die de werken van onsterfelijke Meesters der Oudheid, ter bewondering en studie, toeganklijk

heeft gemaakt voor allen, die daarvoor hart en oog hebben, maar tot de aanschaffing niet genoeg fortuin.

Dr. Wap.

POËZIE VOOR BURGERSCHOOLLEERLINGEN.

Uit vertrouwelijke brieven leert men de waarheid beter kennen, dan uit openbare geschriften. Dit is nu eenmaal niet anders, en voorshands zullen we 't met deze onvolmaaktheid der menschen voor lief moeten nemen. Trouwens „zij kiezen 't best van twee, die beter niet en moghen", en zoolang 't voor den grooten hoop een voorzichtigheidsmaatregel zijn moet, zich niet te veel, vooral niet te sterk uit te laten; zoolang is 't buiten kijf, dat men de, in 't publiek uitgesproken, meeningen der menschen met gelijke voorzichtigheid dient te waardeeren. Deze woorden heb ik gemeend vooraf te moeten laten gaan aan 'tgeen nu zal volgen.

Poëzie voor de Burgerschoolleerlingen, o heerlijk! heet het, van onderscheiden kanten. Zelfs de meest volleerde in de kennis der stof, en wiens streven geen grooter voldoening vindt, dan wanneer hij de kennis dier stof ook aan anderen meêdeelt, is daarom nog geen vijand van de poëzie voor de jongelieden. Ja, het gebeurt dat hier en ginds, heel in 't geheim natuurlijk, wordt gesproken van onnut „tijdverkwisten", en wat men er nog meer op weet om de poëzie zwart te maken; doch om zoo iets overluid te durven zeggen, daartoe heeft het bij mijn weten nog niemand gebracht: wel, ook zelfs in publieken geschrifte, tot een steekjen of wat onder water. Evenwel daar staat tegenover, dat weêr anderen heel luide verkondigen: „bloote kennis der stof maakt eenzijdig; de mensch leeft niet bij brood alleen, geef den leerlingen schei- en natuurkunde, maar geef hun ook poëzie en letterkundige geschiedenis". In de laatste jaren is de stem zelfs voortdurend krachtiger geworden van hen, die het goed recht der poëzie in den laatsten zin bepleiten. Eén ding is er bij deze geschiedenis, wat ik wel een weinig jammer vind. Als ik 't zeggen mag, we hebben de rechten der poëzie en van de beoefening der fraaie letteren op de middelbare school, meer in 't algemeen verheven dan in byzonderheden aangetoond; we hebben wel gesproken van „onwikkeling van schoonheidszin", van de „verheffing van 't *ideale* leven in den mensch", van de „harmonische ontwikkeling aller vermogens", die de school moet geven, van „de doodsche wereld, als daar geen poëzie in gekend wordt", en wat dies meer zij. Maar, ik zeg 't met bescheidenheid, we zijn door al dat moois eigenlijk toch niet veel verder gekomen. Nog minder door 't welwillend gecijfer van anderen, die telkens met de getallenkolommen in de hand staan: zooveel uur wiskundige wetenschappen, zooveel uur geschied- en letterkundige vakken, de verhouding is als A tot B, moest zijn als 3a : 2b!

Wat er goeds moge zijn in beiderlei pogingen om de beoefening der *Letteren zelve* op de school te handhaven, ze nog veelvuldiger te maken dan thans geschiedt, die pogingen waardeer ik, ik doe meê, als 't pas geeft. Met dat al — we hebben onze uren voor de beoefening der meesterstukken van onze en andere Letteren. Hoe wij die uren, die weinige uren zoo men wil, weet te gebruiken — dat is de hoofdzaak! In 't publiek kan men dat zoo niet merken. We weten immers allen wel, hoe we de letterkunde moeten onderwijzen; we hebben, ja, de acte; waartoe erkenning van onmacht? Krachtig zijn we allen, vooral wel zoo krachtig om eene leesles te geven! Toch hoort men wel eens, heel in vertrouwen, en meldt wel eens, maar dit in 't diepste geheim, aan zijn vriend, dat men er „niet best" weg meê weet; doch in 't publiek blijft het bij algemeenheden.

Maar 't zal wel veranderen. Een enkele maal, bij gelegenheid van afdeelings-vergaderingen en in kleinen kring, hoort men nu en dan in vertrouwelijke gesprekken over 't wat en hoe van gedachten wisselen. Misschien is de tijd niet verre meer, dat de zaak eens tot een onderwerp van publieke samenspreking wordt, om aldus te vernemen van vele dingen en te behouden, 't geen goed is. In elk geval heb ik reeds meermalen 't bewijs ontvangen, dat de *Kunstbode* mijn geschrijf over „de kunst in de school" niet onwaardig acht onder 't oog zijner lezers te komen, en neem daarom ook thans de vrijheid, er een en ander door poëzie voor burgerschoolleerlingen in 't midden te brengen.

Er schijnt onder de leeraren voor de letterkundige vakken over 't *wat* en *hoe* der te behandelen stoffe vrij wat verschil te bestaan. Over 't *wat!* Men behoeft er de programma's onze burgerscholen maar op na te zien, en de verscheidenheid moet in 't oog springen. Alles en allerlei schijnt dienst te kunnen doen, als 't maar *klassiek* is, Van de „*Camera Obscura*" tot den „*Ondergang der Eerste Wereld*", van het goedaardig gekeuvel in de „*Bataviesche Arkadia*" tot de verheffende taal van Vondels *Lucifer* toe; — alles, alles, zoo 't maar geijkt is met den stempel der letterkundige vermaard-, beroemd- of bekendheid. Op zich zelf beschouwd keur ik dit niet zoo zeer af — verscheidenheid op dit gebied zal er blijven, omdat de smaak van den leeraar lang niet weinig afdoet bij de keuze der leesstof. Evenwel er diende meer eenheid te zijn, eenheid zonder dwang voorzeker, maar eenheid toch als 't gevolg van nauwgezet overleg door iederen leeraar met de eischen eener gezonde schoolopvoeding. Ik weet wel, en heb dat zelf bij ondervinding, dat het goed en nuttig en levenwekkend is, bij wijlen van leesboek te verwisselen; maar er moet een zekere grens zijn. Wie de *Leeuwendalers* eens wil afwisselen met de *Gebroeders* zal zich b.v. zeker eerst afvragen, of de klasse niet te veel verliest door 't laatste boven 't eerste te ontvangen. De leeraar, die een of ander prozastuk van klassieke schrijvers uit den vroegeren tijd wil behandelen, zal geen doodzonde doen, als hij b.v. aan *Heemskerk* boven *Brandt* de voorkeur schenkt, maar of hij op 't goede pad is, dat is eene tweede zaak! Indien mijne ondervinding me niet geheel bedriegt, dan is het zaak aan de lyrische poezie de voorkeur te schenken boven de beschrijvende dichtsoort, en zelfs, tot in de hoogste klasse toe, boven 't drama. Om twee voorname redenen, als ik 't wel inzie. Beschrijvende poëzie, hoe goed ook, vraagt eene belangstelling van den lezer, die het doel van den beginnenden leerling niet *is*, maar, door 't onderwijs, moet *worden.*

Al te licht dwaalt de schoolknaap af, en zijn geduld is niet overgroot. Het lierdicht echter bevalt hem al heel spoedig. Te vernemen wat in anderer gemoed

omgaat, wat anderen denken over personen en zaken, over gebeurtenissen van somberen en vrolijken aard; — dat is zijne gading. Natuurlijk, de jonge mensch, als hij ten minste in een zijner edelste eigenschappen, zijn vraaglust, niet verstompt is, heeft begeerte om te kennen, te hooren, indrukken te verkrijgen. Hoeveel te meer zal hij dan, naar zijn aard en wezen, zijn hart openen voor de vurige overtuiging, waarvan 't lierdicht het merk op 't voorhoofd moet dragen. Ik heb dat herhaaldelijk ondervonden met de lezing van den *Roskam* in de vierde klasse. De innigheid van de liefde, die aan den ouden Hooft de woorden in den mond legt:

Wat liet ge uw zonen na, toen 's levenslicht wou neygen?
Indien 't gemeen u roept, bezorgt het als uw eigen,

en wat daar verder volgt, kan ook een jongenswang doen kleuren. Het woord der verontwaardiging tot hen, die den gemeentenezel ten bloede sloegen, terwijl het onnoozele dier onder den last was neêrgestort, tot hen, die „vast zwetsten van 't geloof" — *geen leerling die daar koud onder blijft.* Zelfs heb ik opgemerkt, dat zij meer behagen schepten in de hardhandsche manier, waarop de dichter de zeeroovers door een koord wil laten kijken, dan hun leeraar zelf. En zoo zou ik kunnen voortgaan: honderd voorbeelden voor één uit mijne praktijk, om te doen zien, dat de leerlingen der burgerschool „vatbaarheden", genoeg blijken te bezitten voor de poëzie van 't lierdicht. Ik heb 't nog al eens gezegd, maar ik herhaal 't niettemin, zeker oordeel van zeker examinator, die meende te moeten opmerken, dat de burgerschoolleerlingen niets wilden weten van eene „laving aan de borst der Zanggodinnen", was een oordeel gegrond op eene laakbare uitzondering.

Zoo ongemerkt kwam ik van het *wat* op het *hoe* der te behandelen dichterlijke stoffe voor de school. Omtrent dit laatste had ik nog wel wat te zeggen. De liefde voor de letterkundige kunst behoeft niet te wachten op het vierde schooljaar. Ze kan reeds worden aangekweekt in de laagste klasse. Maar, zie ik goed, dan moeten vooral twee zaken in 't oog worden gehouden. Niet het vele is goed, maar 't goede is veel. En indien we in de lagere klasse deze waarheid in toepassing willen brengen, dan dienen we ons voor de poëzie te beperken tot zulke dichtjens, als welke *geheel* kunnen begrepen worden niet slechts, maar ook, aan 't eind der lezing, geheel overzien. Bij de beoefening der fraaie letteren, laat men maar zeggen bij de leesles in de burgerschool, kan nooit genoeg herhaald worden, dat de leesstof in haar geheel moet worden overzien. Al is men in bijzonderheden afgedaald; al heeft men de zekerheid, dat het stukje begrepen is van regel tot regel en van gedachte tot gedachte; dan wacht ons nog de moeilijke taak om — immers met het boek gesloten voor ons, alleen opslaande, waar de leeraar de *letterlijke taal des dichters* wil hooren — het *geheel* te beschouwen *als geheel!* Behoef ik wel te zeggen, dat we zoodoende als van zelf tot de keuze van kleine stukjes uit de nieuwere schrijvers komen. Men versta mij wel: er zijn er onder onze zeventiendeeuwsche dichtjens een aantal geschikt ook voor de lagere klassen, maar de nieuwere schrijvers leverden, wat voor 't begin dienstiger is. Trouwens ieder die onderwijs geeft, weet dat de zeventiendeeuwsche dichters eerst na vrij wat *voorbereiding* door de klasse kunnen gewaardeerd worden; zinbouw, maar vooral *woordenkeus* — ze moeten den leerling niet meer vreemd zijn, als hij aan de lectuur van onze klassieken uit het gouden tijdvak begint.

Ik wil een voorbeeld geven. Zeg uwen leerling 't bekende

Kind, wat hangdy aan mijn spenen

en — als gij de discipels niet vooraf hebt gewogen, hebt bespionneerd zou ik willen zeggen, dan lijdt gij schipbreuk, en den eersten indruk kunt gij uzelf niet vergeven!

Wat ook poëzie is, voor de tweede en derde klasse? De kleine gedichten van Staring, welhaast de dichterlijke verhalen van den Gelderschen Poëet. Den eisch van Starings poëzie waardeert de leerling, onder uwe leiding, spoedig genoeg. Ieder, die met deze dichtjens vertrouwd is, weet wel wat ik bedoel, als ik zeg: hier is veel wetenschap, maar tevens niet weinig poëzie voor de school. Ik mag niet uitvoeger worden, en laat het bij deze ééne opmerking.

Daar aanstonds heb ik als mijne meening te kennen gegeven, dat dramatische poezie niet spoedig aan de beurt komt. Waarom niet? Dramatische poezie is de hoogste uiting der letterkundige kunst. Dat is één, en ik mag vragen, hoe spoedig een leerling rijp genoeg is, om een drama te waardeeren? Die waardeering eischt met strenge noodzakelijkheid een goed denkbeeld van 't stuk als geheel; — is de discipel daar al zoo spoedig aan toe? Ik leî er reeds den nadruk op, dat men de jonge lezers van den aanvang af moet gewennen aan dusdanige beschouwing, en toch — na aldus gedaan te hebben — moet ik evenwel erkennen nog nooit mij zelven voldaan te hebben, zelfs bij het eenvoudige Landspel „de Leeuwendalers".

Met dat al wil ik eindigen. Ik ben wel niet uitgesproken, maar beperking is ook een plicht die volbracht moet worden; vooral omdat me die plicht zoo gemakkelijk wordt gemaakt door de gelegenheid, later nog eens weêr op de zaak terug te komen.

Zieriksee A. W. STELLWAGEN.
15 *Februari* 75.

EEN DUITSCH KUNSTRECHTER OVER HET ONTWERP VOOR HET NIEUWE AKADEMIEGEBOUW TE LEIDEN.

In het 24e Bijblad *zur Zeitschrift für bildende Kunst* geeft ons een kunstlievend bezoeker van Leiden, bij de laatste Akademiefeesten, in volgende woorden den indruk terug, door de afteekening van het bekende bouwontwerp op hem gemaakt:

„In een der vertrekken van 't oude Akademie-gebouw vonden wij het plan van 't nieuwe tentoongesteld, en waren niet weinig bevreemd, er een even vorm- als stelsellooze samenstelling zonder eenig karakter, in te moeten begroeten. Dat men in een land, met zooveel gezond menschenverstand als dit, waar men de schoonste bouwgewrochten ten voorbeeld heeft; dat men in een stad als Leiden, waar men den grootsten ijver aan den dag leî, bij deze gelegenheid, zijn kunstzin zoowel als zijn wetenschappelijken geest te doen uitkomen, smaak heeft kunnen vinden in

een dergelijk ontwerp, komt ons onverklaarbaar voor. Wij hadden voor Leiden gewenscht, dat het zich bij deze gelegenheid met een schooner eereteeken, dan de verwezenlijking van dit plan, begiftigen zag, en zouden hun, die met de stichting van 't gebouw belast zijn, zoo gaarne dringend aanbevelen, bij dat gebouw toch den weidschen en tevens zoo ernstigen nederlandschen stijl der 16e eeuw te volgen".

Moge 't niet voor dove ooren gepreêkt zijn, en de regeering nog van haar wansmakelijkelijke denkbeelden in dezen terug te brengen wezen! — Tot dusver schijnt daar, helaas! nog maar al te weinig kans op. Wij bevelen haar, ter nadere inlichting, de lezing der veroordeelende beschrijving van haar fraaye plan, in hetzelfde opstel aan. Tijd en ruimte ontbreekt ons, die hier thans over te nemen, en de volgende maal zou 't wellicht reeds te laat zijn.

SMYRNA.

Etude sur Smyrne, par Constantin Iconomos, traduite du Grec par Bonaventure F. Slaars, et enrichie par le traducteur d'un Appendice et de Notes nombreuses, étendues et variées qui la complètent, etc. (*Smyrne*, 1868) — is de lange titel van een werk, dat ik hier onder de aandacht wensch te brengen.

Of 't iets nieuws is? Dat kan ik niet zeggen. In elk geval, zooals men uit het jaartal der uitgave zien kan, is de „fraîcheur" er reeds af. Maar of 't algemeen bekend is, ook onder de liefhebbers van Oudheid en Kunst, betwijfel ik zeer.

Tot dusver ontmoette ik er slechts één exemplaar van; 't was in de bibliotheek der H. B. school van mijn vroegere standplaats, Harlingen, en een presentexemplaar van den schrijver. Misschien hebben meer inrichtingen in die gunst gedeeld: hoe dit zij, in de koninklijke bibliotheek te dezer stede zocht ik het te vergeefs, en wat ik daarvan en daaruit hier mededeel, grondt zich op vroegere aanteekeningen.

Wie weet niet van Smyrna? Vraag den aardrijkskundige of den geschiedkenner, den handelaar of industrieël, den oudheidkundige of den kunstenaar, den letterlievende of den taalgeleerde; — allen zullen er van gewagen, als van een der belangrijkste steden, die ooit ter wereld hebben bestaan en nog bestaan.

Evenwel moet de persoon nog gevonden worden, die de beschrijving dezer merkwaardige stad, volgens de tegenwoordige eischen, met goed gevolg ten uitvoer brengt. Althans, wanneer we afgaan mogen op hetgeen de schrijver van bovengenoemd werk daaromtrent in zijn „Voorwoord" zegt, dan was dit de voornaamste aanleiding tot de samenstelling van zijn werk over Smyrna. Wat hij geleverd heeft, bestaat hoofdzakelijk uit losse aanteekeningen, is dus geen werk uit één stuk. Echter heeft hij de verdienste, door zijne studiën den weg voor eene degelijke historische beschrijving verruimd te hebben.

Gebaand had hij dien weg niet. De eer daarvan komt grootendeels toe aan *Constantin Iconomos*, die in 1817 in het Weener tijdschrift „Savant Hermês" eene studie over Smyrna in 't licht gaf, welke *Slaars* uit 't Grieksch in 't Fransch vertaalde, en tot den grondslag van zijn werk maakte, zooals reeds genoegzaam uit den meêgedeelden titel blijkt. Zijne aanteekeningen staan dan ook met deze vertaling in verband, en zijn meest verklaringen van den text. Echter heeft hij daarbij een „Appendix" gegeven, 't welk zeer belangrijk mag heeten.

Het is mijn doel niet, bij al de bijzonderheden van zijn werk stil te staan, of in eene beoordeeling daarvan te treden. Nog slechts een paar opmerkingen en mededeelingen, door mij bij een vluchtig lezen gemaakt.

Slaars staat uitvoerig stil bij de vraag, waar het oude Smyrna moet worden gezocht. Niet op de plaats van het tegenwoordige Smyrna, maar in de nabijheid daarvan. Dit moet blijken uit zijn geschiedkundig overzicht van de stad, met tal van aanhalingen uit vroeger en later schrijvers.

Verder vestigt hij daarbij nog in 't bijzonder de aandacht op eenige overgebleven munten uit Smyrna's ouden tijd.

Wat mij echter onvoldaan liet, is hetgeen hij meêdeelt over hare oude monumenten. Ik mag er den schrijver van geen verwijt maken, want zijn werk is van een algemeen archeologisch standpunt geschreven.

Doch waar te vinden, wat hier ontbreekt? 't Is bekend, dat in den jongsten tijd weêr een nieuw licht ontstoken wordt over een oud, maar hoogst belangrijk tijdperk der West-Aziatische kunst. Men denke slechts aan *Melchior du Vogué* en *Schliemann.* Maar of zij of anderen ook van Smyrna belangwekkend kunstnieuws hebben meêgedeeld, ben ik niet te weten gekomen.

Den Haag, 28 Maart '75. H. L. Boersma.

VANDALISME.

Te Brugge zal waarschijnlijk weldra een der belangwekkendste oude gebouwen, de Sint Joris-doelen der kruisboogschutters verdwijnen, om plaats te maken voor een nieuw op te richten normaalschool. Dit is te minder verantwoordelijk, omdat de laatste zeer goed in denzelfden stijl had kunnen gebouwd worden, als de nu ter vernieling gedoemde hooge oude toren van rooden baksteen, met zijn verwelfden wenteltrap, die van den aanvang der 16e eeuw dagteekent.

Eerlang zullen denkelijk ook de laatste overblijfselen van 't Sint Barbarahof, in dezelfde straat als 't andere gebouw, door een broederschap van musketiers gesticht, een zelfde lot ondergaan. Ze zijn aangekocht door wijlen Sir John Sutton, met plan ze bij het engelsche Seminarie aan te trekken, dat door hem gesticht werd, en tot welks blijvende vestiging hij ook het naburig convent der Carmelieten van Sion gekocht had. De laatste maanden van zijn leven wijdde hij aan het herstel en de uitbreiding van de kerk en aangrenzende gebouwen.

In den gemeenteraad van Haarlem heeft dezer dagen de meerderheid met ééne stem — die van den burgemeester — afwijzend beslist op het voorstel der meerderheid van het dagelijksch bestuur, tien jaar lang een som van *f* 1500 's jaars beschikbaar te stellen tot herstel der weidsche hoofdkerk, terwijl dit dan

verder door 's Lands regeering zou bekostigd worden. Ofschoon verschillende leden — gelijk o.a. de HH. Von Reeken en Krelage — op de uitsluitende strekking van het voorstel in 't belang der bouwkunst en een van haar edelste gewrochten in den lande wezen, was het hart van den burgervader en de helft der aanwezige raadsleden niet te vertederen. 't Ware te wenschen, dat de burgerij met levendigen aandrang tegen dit kunstschuwe streven van de kleine meerderheid harer vertegenwoordigers in den Raad opkwam, en men zich daardoor genoopt zag van dit bejammerenswaarde Raadsbesluit terug te komen.

ANTIVANDALISME.

De Heer R. vom Rath te Amsterdam, eigenaar en bewoner van het huis op de Heerengracht bij de Spiegelstraat X No. 456, vroeger bewoond door den Heer Dubourcq, heeft de prachtige plafonds en graauwtjes door J. de Wit, in twee van de kamers aanwezig, doelmatig doen herstellen, zoodat ze voor langen tijd weder kunnen bewaard blijven. Hij heeft tevens de beide kamers op een waarlijk smaakvolle wijze doen inrichten.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De leening, door het genootschap *Pulchri Studio* beproefd, is niet tot stand kunnen komen, door gebrek aan de noodige deelneming, niettegenstaande de koning de jaarlijksche rente voor de nog benoodigde som gewaarborgd had.

De driejarige belgische tentoonstelling van kunstwerken, door levende kunstenaars gewrocht, zal dit jaar van 1 Augustus tot 1 October a. s. te Brussel gehouden worden.

In den belgischen *Echo du Parlement* zijn eenige brieven opgenomen, die gegronde aanleiding tot het vermoeden schijnen te geven, dat het schilder-vraagstuk van wijlen den jeugdigen van de Kerckhove een boerenbedrog op groote schaal zou wezen. Ook zou de burgsche afdeeling van 't *Willemfonds* van zins zijn, er een onderzoek naar in 't werk te stellen.

Te Brussel is een internationaal genootschap voor etskunst gevestigd, van 't welk de gravin van Vlaanderen eerevoorzitster is. Het zal jaarlijks eenige etsen uitgeven en tentoonstellingen in het leven roepen. De HH. Rops, Lumley, Goethals en Van Camp vormen het bestuur.

De prachtige zilveren beker in Renaissance-stijl, in der tijd door de aartshertogen — Albert en Isabella — aan de Sint-Jorisgilde te Brussel vereerd, is dezer dagen — naar 't zeggen van de *Art Universel* — voor 25,000 francs aan Bn von Rottschild verkocht.

Het Muzeum te Douai meent thans ook in het bezit te zijn eener Moedermaagd van Mabuze, gelijk er Brussel en Munchen elk eene rijk zijn. en die haar onder de gelaatstrekken der markgravin van Vere (zie *Nederlands schilderkunst* enz. bl 67) voorstelt. Het stuk te Donai werd vóór een paar jaar in een dorp niet ver van Bethune gevonden, en zou, naar 't zeggen van den voorzitter der kunstvrienden in eerstgemelde stad, den Heer Asselin, het oorspronkelijke schilderstuk wezen.

Door wijlen den Heer Comairas Jacotot te Fontainebleau zijn aan de gallerij in den Louvre twee portretten vermaakt, die aan Porbus worden toegeschreven en Hendrik IV en Maria de Medicis voorstellen.

In den nacht van 22 op 23 February is te Parijs de talentvolle schilder Jean-Baptiste Camille Corot overleden, die daar den 29en July 1796 geboren, en dus bijna 80 jaar oud was. Zijn vader was een ondergeschikt ambtenaar, zijn moeder een modemaakster. Hij zelf ging eerst eenigen tijd te Rouen school, en toen in den lakenhandel; en hij was reeds 25 jaar vóór hij zich, op raad van den schilder Michallon, bij V. Bertin in de leer begaf. Het volgende jaar vertrok hij naar Rome, van waar hij weldra twee schilderijen zond, die in het *Salon* van 1827 te Parijs werden tentoongesteld. Van dat jaar af tot dat van zijn dood toe, bijna een halve eeuw lang dus, prijkten zijne stukken op bijna alle openbare tentoonstellingen, waar hij herhaaldelijk den gouden eerepenning verwierf. De laatste maal uit handen van zijn kunstbroeders, die hem dien penning, in de eerste dagen van dit jaar, toen ze hem niet door de Gezworenen was toegekend, uit zich zelf en op eigen kosten aanboden.

Aan de gallerij van den Louvre vermaakte hij een studie van het Forum, die hij reeds lang geleden uit Italie meêbracht. Het *Salon* van dit jaar telt twee groote stukken van zijn penseel: een *antieke Dans* en een *Houthakker*.

Twee dagen vóór hem overleed de plaatsnijder Langier op 84jarigen leeftijd te Argenteuil. Hij maakte zich vooral door zijne fraaye gravuren der *Pestlijders van Jaffa*, Prud'hons *Zefir*, Cogniets portret van *Washington*, Leonardo da Vinci's *Heilige Anna*, enz. bekend.

Door den beeldhouwer Charles Cordier te Parijs zijn de standbeelden voltooid, die tot opluistering van 't gedenkteeken van Columbus moeten dienen, door den Heer Escandon te Mexico bij hem besteld, en dat deze van zins is in die stad op zijne kosten op te richten. Voor de vier hoeken van 't voetstuk dat het hoofdbeeld draagt, zijn vier monniken — twee Franciscanen en twee Dominicanen — bestemd. Een van deze, Diego de Dieza, bladert in den Bijbel, om te zien, of er in de H. Schrift niets is, dat de denkbeelden van den grooten wereldontdekker weêrspreekt; een tweede Juan Perez de Machena, raadpleegt de wereldkaart, en houdt een passer in de hand, om den afstand tusschen Spanje en de Nieuwe Wereld te meten; de derde, Las Casas, maakt zich gereed over de zoo spoedig onderworpen volken te schrijven; de vierde eindelijk heft het kruisbeeld omhoog, waarvoor zij zich zullen buigen. Op de vier zijden tusschen die beelden, zullen in vogezisch marmer gebeeldhouwde *basreliefs* verschillende tooneelen uit den onderwerpingskrijg voorstellen. Een brief van Columbus, van palmbladen omlijst, en in zwart marmer gegrift, zal 't geheel voltooyen.

De beeldhouwer Eudes te Parijs heeft een standbeeld van den koning Norodom I van Cambodsja vervaardigd, dat voor een week of drie in brons gegoten is. Z. M. draagt de uniform van fransch divizie-generaal, en prijkt op zijne borst met de orderteekenen van Cambodsja en 't Legioen van Eer, twee snuisterijen, het meest voor dergelijke vorstenboezems gepast. Het beeld zal tot het laatst van Mei, in de *Champs Elysées* tentoongesteld blijven, om dan naar Panompin, de nieuwe hoofdstad van 't rijk, te worden overgebracht, waar het de groote markt versieren moet.

In 't laatst van Mei zal te Parijs in 't Hôtel Drouot de verkoop plaats hebben der 500 schilderijen, studiën, en teekeningen, door Corot, bij zijn dood, in zijn schilderkamer nagelaten. Veel daaronder dagteekenen nog uit zijne jeugd. Tot de belangrijkste behooren zijn *Hagar in de Woestijn* en zijn *Dante*, van welke hij bij zijn leven nooit wilde scheiden.

In 't paleis voor fraaie kunsten zal eene tentoonstelling zijner

schoonste kunstgewrochten uit de verzamelingen van liefhebbers plaats hebben.

In een schilderijverzameling te Versailles zijn — naar men wil — vijf voortreffelijke oude schilderstukken gevonden, die men reeds lang verloren waande: een Sinte Aacht in den kerker van Guido Reni, een H. Sebastiaan van Correggio, de aanbidding der drie Koningen van Paolo Veronese, een portret van Titiaan door Rembrandt, en een Boerenkermisdans van Teniers.

Murillo's Sint Antonio wordt thans weêr in zijn vroegeren staat hersteld. Het gestolen stuk doek is te Sevilla teruggekomen, en heeft gelukkig minder geleden dan men gevreesd had. Bekwame kunstenaars zijn met dien arbeid belast, en men koestert alle hoop, dat zij uitnemend zullen slagen. De onkosten zullen echter niet minder dan 30,000 realen — f 7500 — beloopen, 20,000 meer dan Murillo in der tijd voor zijn gansche stuk ontving. Men dient daar intusschen het verschil in geldswaarde bij in 't oog te houden; het onderscheid blijft echter ook zoo nog groot genoeg.

In 't Archief te Rome zijn eenige belangrijke bescheiden betreffende Benvenuto Cellini gevonden; daaronder de zoenbrief hem door den broeder van den door hem gedooden Pompeo de' Capitanei, en het *Motu-proprio* van Paus Paulus III, die hem voor dien doodslag aflaat geeft.

Door den commandeur de Rossi te Rome is bij opdelvingen achter de apsis der basilika van St. Petronilla een muurschilderstuk ontdekt, dat een bezoek dier Heilige bij een beroemde matrone, St. Veneranda, voorstelt, die verzocht had nabij haar grafsteê ter aarde besteld te worden.

Städels Stichting te Frankfort heeft voor eenigen tijd een schilderstuk gekregen, dat door den smaakvollen en scherpzinnigen W Schmidt te Munchen aan Jan van Eyck wordt toegekend, hoewel het voor een Memling doorgaat, en met dezes naamcijfer geteekend is. Het stelt een Jeronimus met zijn leeuw voor, die op zijn knieën voor een kruisbeeld ligt. Het schilderwerk wordt ten zeerste geroemd.

Nasporingen in het Archief te Carlsruhe hebben den heer Ed. Colinet tot de ontdekking geleid, dat het beeldhouwwerk in de voorgevel van 't Heidelberger slot door den belgischen kunstenaar Alexander Colins (van Mechelen) vervaardigd is, die ook het praalgraf van keizer Maximiliaan te Insprück gewrocht heeft.

Te Dusseldorp is den 4den Maart l. l. de gebouwen- en landschapschilder Johan Godfried Pulian, na een langdurig lijden overleden. Hij was in 1809 te Meissen geboren, en woonde sedert zijn 28ste jaar te Dusseldorp, waar hij vijf jaar lang de Akademie bezocht. Zijn nederrijnsche en belgische stads- en dorpsgezichten, kerken en gebouwen zijn frisch en kleurig van toon en krachtig van werking.

Prof. Max Widmann te Munchen heeft een ontwerp voor een gedenkteeken ter eere van Holbein in de Augsburger Kunstvereeniging tentoongesteld, dat hij uit eigen aandrang vervaardigde, nadat zich te Augsburg een Commissie tot oprichting van welk een gedenkteeken gevormd had. Koning Lodewijk II van Beyeren heeft haar reeds een aanzienlijke bijdrage tot dekking der kosten opgericht.

Wijlen de americaansche Senator Sumner, die den naam had een kostbare verzameling schilderijen te bezitten, en daarvoor dan ook vrij wat geld had uitgegeven, vermaakte die bij zijn dood aan het Kunstmuzeum te Boston, met verlof, ze naar wel gevallen te houden of van de hand te doen. Men besloot om redenen tot het laatste, en hield alleen enkele gegraveerde portretten van beroemde mannen voor 't muzeum zelf. Dat die redenen maar al te gegrond waren, bleek al spoedig bij de veiling, daar o. a. een zoogenoemde Rembrandt voor *f* 175, een Salvator Rosa voor ruim *f* 80 verkocht werden, ofschoon Sumner zelf den eersten voor *f* 1250 — toch al geen hooge som — den laatsten voor *f* 1750 van een parijschen kunstkooper gekocht had. In 't algemeen werd er weinig en slap geboden; wat te minder verwonderlijk was, als het bestuur van 't muzeum, in een aanteekening bij den katalogus, de onechtheid der geveilde stukken zelf verzekerde.

De *National-gallery* te Londen is met een portret ter halver hoogte, van den cardinaal Fleury, door Rigaud, verrijkt. Het schijnt er echter niet in 't beste licht geplaatst te zijn.

In 't kunstrijke Dantzig worden de fraaye stoepen van vroeger dagen steeds meer met den ondergang bedreigd, daar men te haren koste de straten in modernen trant te verbreeden wenscht, en dat dan ook gedeeltelijk reeds ten uitvoer gelegd heeft. Vóór omstreeks twee jaar, werd een der schoonste oudere stoepen, die voor 't huis van den handelsraad Gibsone, op last der policie weggenomen, en Gibsone had toen de gelukkige gedachte, die gansche rijk gebeeldhouwde stoep, met haar ijzeren hekwerk, aan 't germaansch muzeum te Neuremberg ten geschenke te geven, waar zij in 't begin van dit jaar is aangekomen.

In eene vergadering der Maatschappij voor Finsche Letterkunde, den 3en Febr. l.l. te Helsingfors gehouden, heeft Dr. Donner een handschrift met meer dan twintig deels epische, deels lyrische runen en volkszangen in 't Laplandsch ter tafel gebracht. De meeste van deze waren door hem uit den mond van Pastor Fellner in Lapmarken, die ruim 80 jaar oud is, opgeschreven. De oude man is zelf een Lap van geboorte, en waarschijnlijk een van de laatstlevende personen, die deze overblijfselen van Laplandsche volkspoëzy in hun geheugen bewaard hebben. De liederen zullen in 't eerstvolgend nommer van het finsche Magazijn *Snomi* wordt uitgegeven.

De noorweegsche dichter Henrik Ibsen heeft bij gelegenheid van zijn 47en geboortedag, een nieuwe en geheel gewijzigde uitgaaf van zijn *Catalina* gegeven, met welke hij vóór 25 jaar het eerst voor 't publiek optrad. Een inleiding, waarin hij zijn leven en ontwikkelingsgang beschrijft is daaraan toegevoegd. Metterwoon zal hij weldra van Dresden naar Munchen verhuizen.

De poolsche schilder Matejko heeft een groot stuk te Krakau tentoongesteld: het plaatsen der klokken in den hoofdkerktoren dier stad, onder koning Sigismond, in 1421.

Buiten 't reeds vermelde portret van Cardinaal Fleury verwierf de National Gallery in 't vorige jaar nog: een Moedermaagd met het Kristuskind van Vivarini; een Heilige maagd in den gebede van Cosimo Tura; een Nadonna in verrukking met de H. Catharina en Maria Magdalena van Crivelli; een Geboorte van Kristus, van Pietro della Francisca; een Moedermaagd met het kind, van Benvenuto van Siena, de zege der Kuischheid, van Luca Signorelli; de terugkomst van Odysseus van Pinturicchio; drie tafereelen uit de geschiedenis van Boccacio's Griseldis, Huwelijk, Scheiding, en Terugkeer van denzelfden; een Mars en Venus van Sandro Botticelli; en een dierentemmende Orfeus van Roeland Savery.

DRUKFEIL:

In 't vorige nommer bladz. 44 kol. 2 *staat:* longen *lees* zangen.

Gedrukt bij J. F. Haeseker. te Haarlem.

№ 8. **25 April 1875.**

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.—SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

VEREENIGING TOT UITBREIDING DER VERZAMELING VAN KUNST EN OUDHEDEN OP HET STEDELIJK MUZEUM TE HAARLEM.

Terwijl de gelukkig maar kleine, en dus licht eens te vervangen meerderheid der haarlemsche Raadsleden[1] het treurige voorbeeld van verwaarloozing der Kunstbelangen, door haar herhaalde weigering geeft om van hare zijde iets bij te dragen tot instandhouding van het weidsche bouwgewrocht, dat op de groote markt harer kunstrijke stad prijkt; doch dat, bij zulk een gewetenlooze nalatigheid, allengs zijn verval te gemoet dreigt te gaan; — geeft de door haar Raadslichaam benoemde „Commissie van toezicht over het Stedelijk Muzeum" blijk van een edelaardiger streven, en zoekt eene *Vereeniging* in het leven te roepen, om de betrekkelijk reeds zoo rijke verzameling van Kunst en Oudheden in 't Haarlemsche Muzeum voortdurend uit te breiden. Zij vaardigde daartoe een uitnoodigingsschrijven van den volgenden inhoud uit:

De belangstelling in het stedelijk Museum van Schilderijen en Oudheden is in den laatsten tijd aanmerkelijk toegenomen.

Nog niet lang geleden werd het jaarlijks door omstreeks 1000 personen bezocht; maar gaandeweg is de waarde der Schilderijen zoo algemeen erkend ge-

[1] Reeds heeft, na de stemming in het vorige nommer vermeld, bij eene hernieuwde bespreking der zaak, naar aanleiding van een ministerieel schrijven, een der tegenstemmers van toen, Mr. H. Gerlings, het loffelijkste blijk gegeven van onbekrompen vatbaarheid voor verbetering van inzicht bij nader overleg; hij heeft niet geaarzeld, openlijk te erkennen, dat hij toen niet voldoende ingelicht was, en nu zijn stem voor de gevraagde bijdrage zou uitbrengen. Wij maken te meer van dit kloeke voorbeeld melding, omdat men het bekende deventer vooroordeel, dat wel paarden met vier pooten, maar geen raadsleden op twee beenen kunnen struikelen, ook elders in den lande nog maar al te vaak ziet heerschen. Een ander raadslid. Mr. Delcourt, die de eerste maal afwezig was, heeft mede gezegd, dat hij toen waarschijnlijk tegen gestemd hebben zou, doch thans, door een uitvoerig schrijven van Victor de Stuers in de *Haarl. Ct.* beter onderricht, zijn stem voor uitbracht. Zonderling echter mag de houding van den Wethouder Heshuyzen heeten, die hoewel voor de zaak gestemd, de uitnoodiging van den burgemeester afsloeg, *schriftelijk* — gelijk het voorschrift der wet eischt — een voorstel in te dienen, om van het genomen besluit terug te komen, omdat — naar hij zei — de raad nu eenmaal dat besluit genomen had!! Daargelaten nog, dat, had Mr. Gerlings den eersten keer als den tweeden gestemd, de meerderheid zich verplaatst hebben zou, en het voorstel van 't dagelijksch bestuur zou aangenomen, in plaats van verworpen zijn. Niet naar de *letter*, maar naar den *geest* genomen, kan men dus eigenlijk dat besluit in omgekeerden zin opvatten; en toch meent de Heer H. er in te moeten berusten!! — 't Is thans te wenschen, dat er in een volgende Raadszitting een schriftelijk voorstel, het zij van een of meer leden, het zij van een aantal kunstlievende ingezetenen wordt ingediend, om de zaak tot een beter einde te leiden. Daar alle goede dingen — naar de bekende hollandsche spreekwijs — in drie bestaan, behoeft men niet te schromen, haar voor de derde maal, met een deugdelijke uitkomst, ter sprake te brengen.

worden, dat niet alleen de vreemdeling, die ons land bezoekt, in den regel een uitstap naar Haarlem maakt; doch dat ook des Zondags, bij den vrijen toegang, de zalen veelal overvuld zijn met stadgenooten en bewoners uit de nabuurschap. Het getal afgegeven toegangsbewijzen bedroeg in het afgeloopen jaar 2217, en dat van bezoekers op Zondag 4211.

De Commissie van toezicht over het Mnseum acht het haar duren plicht, hare Stadgenooten op dit feit opmerkzaam te maken, en te gelijk pogingen aan te wenden, om de verzameling, die aan hare zorgen is toevertrouwd, al meer en meer in waarde te doen toenemen. Behalve dat zij voortdurend bezig is, de voornaamste kunstwerken, voor zooveel noodig blijkt, door bekwame handen te doen herstellen en voor de toekomst te bewaren, heeft zij in den laatsten tijd het geluk gehad, het Museum verrijkt te zien met vele aanzienlijke geschenken. Met erkentelijkheid aan de milde gevers wijst zij op de schilderijen van de Bray, Breughel de Jonge, A. Brouwer, Cornelis van Haarlem, M. van Heemskerk, Ludolf de Jong, J. A. Kruseman, Netscher, Northcote, Verelst en anderen, door de Heeren C. Keun Pz., Mr. Joh. Enschedé, Mr. A. J. Enschedé, Jhr. A. V. Teding van Berkhout, Jhr. L. J. Quarles van Ufford, Jhr. J. P. Six van Hillegom, A. L. Dyserinck, J. A. Kruseman, Jhr. M. Salvador, Mej. Broens en anderen, ten behoeve van onze Haarlemsche verzameling, ten geschenke gegeven; terwijl nog verscheiden schilderijen, toebehoorende aan Jhr. H. Teding van Berkhout, voor het belangstellende publiek aan het Museum in bruikleen zijn afgestaan.

Zal echter het Museum al meer en meer beantwoorden aan zijn doel, om vooral ook een gedenkzaal te worden van de kunst, die eenmaal in deze stad haar voornaamsten zetel had; dan is het wenschelijk dat bij voorkomende gelegenheden kunstwerken worden aangekocht vooral van oude *Haarlemsche* meesters, wier arbeid voor alsnog hier niet wordt vertegenwoordigd. Zoo mag niet verzwegen worden, dat tot heden toe nog te vergeefs naar stukken van beroemde Haarlemmers als Ruysdael, Wouwerman, Ostade, op het Museum wordt gezocht.

Het behoeft niet gezegd te worden, dat zulke opofferingen niet alleen uit de fondsen der Gemeente gevergd mogen worden, maar dat tot dergelijke aankoopen voor het grootste deel particuliere bijdragen te hulp moeten worden geroepen.

Dat ook dit in den laatsten tijd niet te vergeefs is beproefd, kan blijken uit de aanwinst van een kostbaar tripticon van Maarten van Heemskerk, waartoe enkele kunstvrienden het hunne hebben samengebracht, om het der Stad ten geschenke aan te bieden.

Daar trouwens eene geschikte gelegenheid tot aankoop van een of ander kostbaar kunstwerk zich soms onverwacht opdoet en spoedig voorbij gaat, is de Commissie te rade geworden, eene Vereeniging in het leven te roepen, die uitsluitend zich ten doel stelt, door onderlinge bijdragen gelden bijeen te brengen, waaruit bij tijd en wijle de middelen te vinden zouden zijn, om van zulke gelegenheden gebruik te maken ter verrijking van het Museum.

De Commissie noodigt U uit dit plan met eene geldelijke bijdrage te ondersteunen, en veroorlooft zich daartoe, u nevensgaand inschrijvingsbiljet, met de voornaamste bepalingen der Vereeniging, aan te bieden.

De Commissie van toezicht over het stedelijk Museum:

Mr. A. J. Enschedé, *Voorz.*
Dr. C. Ekema, *Secr.*
H. J. Scholten.
A. C. Kruseman.
L. P. Zocher.

VOORNAAMSTE BEPALINGEN:

Art. 1. De Vereeniging is een zedelijk lichaam, dat den naam draagt van *Vereeniging tot uitbreiding der verzameling van Kunst en Oudheden op het Stedelijk Museum te Haarlem.*

Zij is gevestigd te Haarlem.

Art. 2. De vereeniging stelt zich ten doel, de verzameling van Kunstwerken en Oudheden op het Stedelijk Museum, bij voorkeur met Schilderijen van Oude Haarlemsche Meesters of met voorwerpen, die op de Stad betrekking hebben, door schenking te verrijken.

Art. 3. De Vereeniging zal de tot bereiking van haar doel vereischte gelden trachten te verkrijgen uit jaarlijksche bijdragen en giften in ééns.

Zij houdt zich bovendien aanbevolen voor eenig Schilderij of voorwerp van genoegzame kunst-, geschied- of oudheidkundige waarde, om aan de Stad ten geschenke te worden aangeboden, of in bruikleen te worden afgestaan.

Art. 4. Zij, die door een jaarlijksche bijdrage van minstens *f* 10.— of door het doen eener schenking van minstens *f* 50.— het doel der Vereeniging helpen bevorderen, zijn leden der Vereeniging, en verkrijgen, als zoodanig, een persoonlijk bewijs van toegang tot het Museum; de eerste telkens voor één jaar, de tweede voor den tijd van vijf achtereenvolgende jaren.

Die de Vereeniging met kleinere bijdragen (jaarlijks of in ééns) ondersteunen, worden als Donateurs of Donatrices aangemerkt.

Art. 5. De Vereeniging wordt bestuurd door de door den Gemeenteraad gekozen Commissie van toezicht over het Stedelijk Museum, onder verantwoording aan de Leden der Vereeniging, op eene jaarlijksche vergadering.

EEN WEINIG BEKENDE SCHAT.

Er bestond in de zeventiende, en niet minder in de achttiende eeuw, in de vereenigde provinciën een hartstocht voor teekenen naar de natuur, niet alleen bij de schilders, die met hun studieboek het land rondreisden, maar vooral ook, en misschien nog meer bij die kunstenaars van den tweeden rang, die de prenten teekenden voor het groot aantal versierde boeken, dat hier het licht zag. Deze uit haar aard loffelijke ontspanning van ernstiger arbeid vond bovendien aanmoediging, en een niet geringen prikkel, in de neigingen van vele gefortuneerde kooplieden of regenten, die nu eens schatten besteedden voor hun Hollandsche, Fransche, of Italiaansche papieren-konst, dan weder een geheel gilde teekenaars aan het werk zetten, om een „Atlas" van Nederland, Amsterdam, of wat landschap of stad ook bij-een te brengen. De konstminnaars, die zulke atlassen gingen aanleggen, waren gewoonlijk niet matig in hun eischen; maar de

teekenaars behoefden ook niet spaarzaam in hun keuze te zijn; want waar kerken, stadsgebouwen, kasteelen en landhuizen allereerst werden afgebeeld, daalde men de gansche lange rij „merkwaardige gebouwen" of „aangename gezichten" af, en in zulk een voorvaderlijken atlas mocht evenmin een vervallen schuurtje of de lustplaats van den Maecenas, als een vergeten steegje in de stad der inwoning achterwege blijven. Al de weelde dier bekoorlijkheden werd van tijd tot tijd den konstvrienden van Maeceen te genieten gegeven, en in den geest langzaam voortwandelende voorbij de lust- en- rusthaven aan de Vecht, het Sparen of den Amstel, kreeg men eindelijk de torens der stad in het oog. Meent echter niet, dat ge aanstonds binnen de veste wordt toegelaten, om al de heerlijkheden van pleinen en burgwallen te aanschouwen: ge hebt eerst een Tantaluslijden te verduren, traag de buitengrachten omtrekkende, om al de poorten der wijdvermaarde koopstad................ te bewonderen; en wee u! zoo de stad veel poorten heeft (of had!); want geen enkele is vergeten, en geleidelijk worden u van elk bouwgewrocht de afbeeldingen, op alle mogelijke gezichtspunten genomen, voorgelegd. En wanneer ge eindelijk het klinket van de laatste poort zijt doorgegaan, staat u binnen de stad niet minder overvloed, maar toch allicht meer afwisselling te wachten.

Geloof niet, dat hier te veel gezegd is; want met één bewijs (uit velen?) kan aangetoond worden, dat de kunstijver en verzamel-hartstocht van onze vaderen geen vlijt spaarden; dat niet alleen met prijzenswaardige kunstmin de beste teekenaars aan het werk werden gezet en gehouden, maar ook, dat ze zich niet tevreden stelden met een paar afbeeldingen van denzelfden aard en.......hun kunstkabinet, gelijk alles, van overvloed getuigen moest.

Een der smaakvolste, maar ook hartstochtelijkste verzamelaars in de achttiende eeuw, was H. Busserus, die 't zeker het doel zijns levens moet gerekend hebben, gansch Nederland in prent te doen brengen. Hij vond daartoe bereidvaardige en bekwame hulp in de vermaarde teekenaars, Hendrik Tavenier, Cornelis Pronk, Henricus Spilman, Cornelis van Noorde, Jan de Beyer, Hendrik de Winter, Henricus Schouten, en zooveel anderen, die tusschen 1720 en 1780 bloeiden: zij, en een menigte minder bekende met hen, trokken met hun schetsboek het geheele land rond, en na, betrekkelijk weinig jaren, had de kunstlievende Busserus een prentenschat bijeen, welke in tal van kunstboeken lag opgekast. Dit alles ging later in eigendom over aan E. de Burlett, die den Atlas nog aanmerkelijk vermeerderde, en bij zijn dood hem tot 69 portefeuilles had uitgebreid. Langer bleef hij echter niet samen, want, in handen gekomen van den Heer Frederik Muller, werd den kunstliefhebbers de gelegenheid opengesteld, dat gedeelte over te nemen, wat zij begeerden. Op die wijze kwam de afdeeling „Haarlem" in bezit van den Heer Klaas Kaan, uit wiens weldra onder den hamer gebrachte nalatenschap de Heer Thomas Wilson haar aankocht, en de prentenschat, nu vijf kunstboeken beslaande, aan de Stad Haarlem ten geschenke gaf.

Die „Atlas van Haarlem" zooals, hij met recht ten rugtitel draagt, werd op het stedelijk Archief geplaatst; doch in welke mate de archivaris zich ook met den pas verworven schat verblijdde, meende hij er niet bij te mogen rusten, en wanneer de gelegenheid gunstig was, op den aangewezen weg te moeten voortgaan. En hieraan heeft het in de laatste jaren niet ontbroken; want niet slechts hebben de veilingen der kabinetten van de HH. Bodel Nyenhuis, Quarles van Ufford, en Van der Willigen, hun contingent voor de stad Haarlem geleverd; maar uit tal van kunstverkoopingen van minder omvang, is bijeengegaârd wat den Stedelijken Atlas kon doen winnen. In 1874 b.v. verheugde men zich met eene vermeerdering van 47 teekeningen. Gaandeweg is men er toe gekomen, om ook etsen, kaarten, gegraveerde prenten, portretten en fotografiën op de stad Haarlem betrekkelijk, op te nemen, en zich in den aard der afbeeldingen niet al te streng tot de jurisdictie van die stad bepalen, maar ook de afbeeldingen van dorpen, kasteelen, kerken enz. uit de naaste omgeving toe te laten. Eén eisch echter is van den beginne af aan in het oog gehouden; deze namelijk, dat de bij te koopen teekeningen en prenten zekere kunstwaarde behooren te hebben; dewijl men anders uit al te grooten ijver voor de goede zaak, in korten tijd stapels zoogenaamde *Haarlemensia* bijeen zou kunnen gebracht zien, welke uit een oogpunt van kunst allicht zeer weinig te beteekenen zouden hebben.

Op dit oogenblik heeft de Atlas der stad Haarlem zich uitgezet tot veertien kunstboeken, die, ongerekend de gegraveerde prenten, kaarten, portretten en fotografiën, 866 teekeningen bevatten, waaronder van Jan Bulthuys 3, Pieter Barbiers 4, Salomon de Bray 3, Jan de Beyer 9, Simon Fokke 7, Jacob Elias la Fargue 10, Jordanus Hoorn 6, Wybrand Hendriks 25, Tako Jelgersma 18, Hendrik Keun 15, Paul van Lienden 3, Pieter van Loo 25, F. A. Milatz 9, Cornelis van Noorde 43, Cornelis Pronk 12, Abraham Rademaker 12, Pieter Jansz. Saenredam 4, Joannes Swertner 6, Jan Stellingwerf 6, Hendrik Tavenier 130, Jan van der Vinne 2, Lourens v. d. V. 9, Vincent v. d. V. 5., Vincent Lourens v. d. V 7 enz., ongerekend tal van andere kunstenaars, die dikwijls slechts met één teekening vertegenwoordigd zijn, zooals A. van Borssum, Job Berckheyde, Johannes Jelgerhuis, Hendrik de Leth, Izaak van Nickele, Jan Percelles, Rembrandt, Jacob van der Ulft, Corn. Jans Visscher, J. B. Weenix, Antonie Waterloo e. a., en 2615 teekeningen, welke geen naam van den meester dragen.

Bij de indeeling heeft men een vast plan moeten aannemen, dat tot nu toe trouw gevolgd is, doch zooals de ondervinding geleerd heeft wel ruimte overlaat voor wijziging en verbetering. Na de beschouwing van de onvermijdelijke soorten, welke volgen op de wapens, kaarten, en algemeene gezichten, komt men tot de kerken, stadsgebouwen, zooals stadhuis, hoofdwacht, waag, prinsenhof, schuttersdoelen, liefdadige gestichten en particuliere gebouwen, straten, pleinen, grachten, stegen, en de afbeeldingen van verschillenden aard. Zoo voortgaande buiten de stad, volgt eerst de Haarlemmerhout, dan de Wagenweg, de Leidsche Vaart, het zuider buiten-Sparen en Schalkwijk, de Zomervaart en Fuikvaart, de Haarlemmermeer, Heemstede, met het kasteel de Glip en Bennebroek, Hillegom en Lisse, Zandvoort, Bloemendaal met de Vogelenzang, Tetterode, de Houtvaart, Elswoud, Kraantjelek, de Brouwerskolk, Overveen, het huis ter Kleef, Brederode, Velsen, Santpoort, Sparendam, Sparenwoude, Schooten en het noorder buiten-Sparen. Hierbij sluiten zich aan de afbeeldingen van historischen aard, met de portretten van Haarlemmers en van

hen, die op een of andere wijze met de stad in betrekking staan.

Behalve hetgeen hier opgenoemd is, zijn van tijd tot tijd ook aangekocht de min of meer bekende bundels prentwerken over Haarlem, welke in het licht zijn gegeven, benevens de studieboeken van Jacob de Wet en Cornelis van Noorde; terwijl ook dr. A. van der Linde, vóór weinig jaren, zijn bouwsteenen aanbracht, en de door hem gevormde collectie prenten en afbeeldingen aanbiedende, op belangrijke wijze den Atlas verrijkte.

Zooals reeds hierboven gezegd is, wordt deze prentverzameling op het stedelijk archief te Haarlem bewaard, en behoeft men zich slechts bij den archivaris aan te melden, om haar te zien. En hoewel de hoogste eischen der kunst in de beschouwing waarschijnlijk weinig bevrediging zouden vinden, zal het doorbladeren van de veertien kunstboeken, voor hen die de wijze, waarop ons voorgeslacht zich leerzaam wist te vermaken van naderbij begeert te leeren kennen, niet onvruchtbaar zijn.

Haarlem. C. J. Gonnet.

DE KUNSTPORTEFEULLE VAN ARTI & AMICITIAE TE ZIERIKSEE.

Een keurige verzameling aquarellen was, op Maandag 5 April en twee volgende dagen, van 6 tot 10 uur des avonds, in de teekenzaal der H. B. S. te Zieriksee voor het publiek ter bezichtiging gesteld. Vele kunstliefhebbers hebben dan ook het hier ter stede zoo zeldzaam voorkomend genot gesmaakt der beschouwing van deze uitgezochte collectie. Doch ieder penning heeft eene keerzijde, en dat was ook hier het geval.

Waarom moest ons genot eenigszins vergald worden, als wij de zaal rondzagen, en een talrijk publiek, dat wij zoo gaarne dat kunstgenot ook hadden gegund, tot onze spijt moesten missen? Was er aan de zaak niet genoeg publiciteit gegeven? Of ontbreekt ons hier ter stede een warm kunstgevoel? Wat er van zij, wij hopen, dat althans het laatste geen reden voor het publiek zij geweest om weg te blijven.

Maar laat ons eens vluchtig de verzameling langs loopen! Zoodra wij het lokaal binnentreden, valt ons oog op een paar zeer verdienstelijke houtskoolteekeningen van Hilverdink. Vooral zijn „Waterval" is naar onze meening bijzonder goed gelukt. Het bruischende water, zooeven van eene enorme hoogte nedergeploft, dringt nog ruischende en schuimende tusschen de rotsen door, om zich een uitweg te banen. De stofregen, zoo eigenaardig bij een waterval, ontbreekt niet, maar geeft aan de omliggende rotsen eene eigenaardige doorschijnende tint.

Wij gaan verder, en zien op een hoekje, onder eene slechte verlichting, een keurig landschap van W. Roelofs. De fijne warme toon, waarin dit heerlijk tafereel gehuld is, de doorschijnende tinten, de prettige ordonnancie, alles maakt een' aangenamen indruk op ons. Wij beschouwen dit dan ook als het juweeltje der verzameling.

De teekening, die in fijnheid van toon naast het landschap van Roelofs mag genoemd worden, is een prachtig gezicht op Amsterdam, met stilstaand water op den voorgrond, van Rust. De fijne nevel, waarin het verschiet gehuld is, de gladde doorzichtige waterspiegel op den voorgrond, het kalme van het geheele tafereel boezemen ons eene zekere kalme bewondering in voor de stille en toch zoo voldongen teekening.

Hierop volgt eene keurige houtskoolteekening van Otto Ezelman. Bij deze moeten wij ons op een donkeren dag in de bergen verplaatsen, en ontmoeten in eene vallei een vrachtwagen getrokken door twee paarden, die op het gezicht van den bliksem, die de lucht doorkruist, verschrikken en achteruit willen springen, terwijl hun geleider er de zweep oplegt, om ze aan zijne tegenwoordigheid te herinneren. Men kan met alle recht van deze teekening zeggen, dat er *actie* in is. Neemt men daarbij in aanmerking, met hoe weinig zij gedaan is, dan kan men er spoedig in een houtskoolstreekje den meester zien.

Eenige weken geleden waren wij hier in de gelegenheid eene lezing te hooren over „humor"; ditmaal konden wij het genot smaken „humor" te zien; volgt mij slechts naar deze vijf kleine schetsjes van Linse:

„*Enterrer*" geeft ons eene begrafenis te zien. Naar hunne kleeding te oordeelen zijn alle dragers in diepen rouw gedompeld. Hunne houdingen en aangezichten echter dwingen ons te denken aan het maskeradepak van de Génestet.

„*Courte vie*" toont ons een vader, die zijn pas geboren wicht naar zijn eerste en laatste rustplaats brengt. Hij schijnt veel last te hebben van de koude, en geen wonder ook: alles is met sneeuw bedekt.

„*L'invitation*" stelt den bidder voor met zijne gewone hoffelijke manieren. Hij verandert door deze den traan, die zijn costuum bij ons doet opwellen, in een glimlach.

„*Apres boire*" vertoont het maskeradepak in een helder licht. Terwijl het rouwkleed hunne leden nog dekt, is hun de vrolijkheid reeds in het hoofd en in de beenen geslagen.

„*Le char de la victoire*" stelt de lijkkoets met haar dienstpersoneel voor, op het oogenblik dat zij hun vrachtje kwijt zijn, en door eene regenbui worden overvallen, waardoor de zorg voor hun costuum bij hen de overhand krijgt, en allen zich in de koets nestelen; terwijl de koetsier, die zijne statigheid ook niet gaarne met een nat pak betaald ziet, de zweep tamelijk gevoelig over het tweespan laat glijden.

Ook No 3 van Linse, voorstellende den schilder in zijn atelier, die zich onledig houdt met het bespieden zijner kat, bezig om zich te wasschen, is een zeer geestige teekening met de pen.

In treffende werking schenen ditmaal Louis Apol en Metselaar elkander den voorrang te betwisten. De eerste in zijn „*Zomer*", de laatste in zijne beide teekeningen „Aan den Houtwal te Zutfen" en een „Morgengezicht aan den Berkel". Vooral ook dit laatste zonnige stukje heeft zeer schoone partijen; lucht, water en verschiet zijn er buitengewoon goed geslaagd. — Het harde groen op den voorgrond moge in een morgenstond een vereischte zijn, mooi vinden wij het niet; dan maar liever wat later op den dag.

Hoewel met tegenzin, moeten wij reeds te spoedig van de verzameling afscheid nemen, doch hopen een volgend jaar de kennismaking te hernieuwen.

In ieder geval hebben wij er dit voordeel nog van,

dat de verzamelingen van eenige particulieren met een vijftal teekeningen der collectie, zijn verrijkt.'

Zieriksee, 9 *April* '75. F. E. V.

NOORD- EN ZUID-NEDERLANDSCHE TOONEEL-ALMANAK, 1875.

AMSTERDAM. G. THEOD. BOM.

Indien het tijdschrift, door het Tooneelverbond uitgegeven, de „Geschiedenis van het Tooneel" mag genoemd worden, dan zal een tooneel-almanak als „Historisch Museum" daarnaast niet misplaatst zijn, en heeft eene uitgave als de bovengenoemde inderdaad reden van bestaan. De Heer *N. Donker*, gelijk zich een anders welbekende Amsterdammer nog steeds onder aangenomen naam blijft noemen, is geen vreemdeling in onze letterkunde, en vooral niet in die van het tooneel. Zeer terecht werd de redactie aan hem toevertrouwd, gelijk de uitgave terecht werd ondernomen door den hr. Bom, die in de laatste jaren meer dan eenig uitgever (zelfs de HH. Westerman en Van Kesteren niet uitgezonderd) stukken heeft uitgegeven, die voor het groot tooneel bestemd waren.

Ik heb met genoegen kennis gemaakt met het mij toegezonden exemplaar van den almanak. — De opgave van merkwaardige gebeurtenissen op elken dag van het jaar, leert ons enkele verrassende feiten: zoo o. a. dat Joh. Corn. Wattier op 13jarigen leeftijd debuteerde, en wel daags na haar verjaardag; dat de eerste tooneelspeel*ster Ariana Noseman* 19 April 1655 debuteerde in *Ariane*, en op 20 Mei daaraanvolgende optrad in een gelegenheidsstukje, te harer eer geschreven, en getiteld *Genavent Ariaentje*.

Zoo zien we ook dat.....op 4 April 1738 door H. Boom *in het koor van de Nieuwe Kerk* te Amsterdam, eene redevoering werd gehouden over de opkomst en het doel der Tooneelpoëzy; en zijn ook *alle* mededeelingen niet even belangrijk (zie bijv. 18 Mei, 31 Juli, 31 Aug.) menig feit is onder de aandacht gebracht, dat anders slechts aan een enkele bekend ware geweest. Zoo ook zal de opgave van bestuur en personeel van de verschillende schouwburgen in Noord- en Zuid-Nederland aan velen welkom zijn; vooral daar eene korte geschiedenis van ieder, althans wat Amsterdam aangaat, daaraan is toegevoegd. Kortom de almanak bevat alle inlichtingen, die een tooneelliefhebber in dezen kan noodig hebben.

Het Mengelwerk is meer dan gewoon almanakkenmengelwerk en bevat inderdaad veel goeds.

De Heer C. N. Wybrands bespreekt de namen, die in den Amsterdamschen schouwburg op de balkonlijsten *moesten* staan.

Terecht wijst de redactie er op, dat *Van Lennep* vergeten is; — komt dezen die eer, die wij ook voor hem eischen, bepaaldelijk toe als tooneeldichter, dan verzwijge men zijn *Amsterdamsche jongen* niet, waar men op bl. 73 *de Vrouwe van Waardenburg* noemt, dat omstreeks denzelfden tijd verscheen. Het eerste maakte veel meer opgang dan het laatste, dat Van Lennep-zelf eens, in een brief aan mij, met zekere minachting een „gedramatizeerde roman" noemt.

Ik behoef de titels der verschillende stukken niet te herhalen; ze zijn genoeg uit de aankondigingen en rondgaande brieven bekend geworden, en verklaren voldoende wat men te wachten heeft. Er is veel onderhoudends en veel belangrijks bij.

Vooral wijzen we ook op de levenschetsen van Mevr. Kleine-Gartman en Mevr. Albregt-Engelman, met bijbehoorende portretten; eene welgeslaagde poging, om ons wat nader bekend te doen worden met onze kunstenaressen.

Doch de almanak bevat ook stukken, die bestemd zijn om voorgedragen of opgevoerd te worden, en daaronder in de eerste plaats *De dood van Jonathan* (*fragment*) *naar Lamartine* door den redacteur, eene *alleenspraak van Rienzi* door *G. W. C. Westenberg*, en een gedicht op *Camoëns* door *Spoor*, ongetwijfeld welkome bijdragen voor rederijkerskamers.

Van de almanakversjes, die nu volgen, noemen we bijzonder een paar omwerkingen van fabels van Lafontaine „voor het tooneel".

Zou *Fl. v. W.* kunnen beteekenen *Floris van Westervoort?* Zoo ja, dan ontmoeten we den schrijver van „Dientje" hier in de qualiteit van „Oud-Tooneelkapper", en ongetwijfeld heeft hij allerlei troepen op allerlei plaatsen van zeer nabij" bekeken en... misschien ook wel velen gekapt of geschoren, in elk geval of hier of in „Dientje" velen bij den neus gehad; immers de man, die „Latijn als water spreekt" uit den roman, is schijnbaar een heel ander wezen, dan de man, die den acteur Van Golverdinge een nieuwe pruik thuis bracht, zijn rollen bij den Hr. Tjasink inzag, zoo volkomen op de hoogte schijnt te zijn van de technische termen van het tooneel, en te Meppel den „acteur Stoete uit een ijzeren pot zag stappen".

Ten slotte *Anecdoten*. We weten wat we van *greenroom-anecdotes* te wachten hebben, en zeggen dus alleen dat we er enkele met genoegen van lazen.

Ten slotte eene lijst van 145 Vlaamsche Tooneelmaatschappijen, met open bureel spelende n.l. Rederijkerskamers, waartoe niet-leden tegen intreëgeld toegang hebben.

In dit museum ontbreken ook de oude schrifturen niet; evenmin als de zeldzame uitgaven, getuige de afdruk van een programma eener *Soirée dramatique*, 22 Jan, 45 in 't paleis van Willem II gegeven, en afdrukken van een Gentsch programma van 15 Juli 1824, en een Amsterdamsch van 24 April 1819.

Wij mogen niet eindigen zonder te wijzen op de nette afbeeldingen, die den anders wel wat bonten omslag versieren, op welken we vooral de kleuren van de voorzijde hadden weggewenscht of liever anders gezien; — zij vertoont n.l., onder de wapens van Amsterdam en Antwerpen, zeer goede afbeeldingen van de nieuwe schouwburgen in beide steden; terwijl de achterzijde den eersten schouwburg in Nederland te aanschouwen geeft.

Met gerustheid kunnen we den Almanak dus aan onze lezers aanbevelen, en hopen, dat een voldoende aftrek de uitgave in volgende jaren zal mogelijk maken.

Goes. T. H. DE BEER.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

In den Haag zal Woensdag 28 dezer 's morgens te elf uren een belangrijke verkooping van schilderijen en teekeningen plaats hebben, die den vorigen dag in de voorzaal van *Diligentia*, in 't Lange Voorhout, te zien zullen zijn. Bij de eerste — ten getale van 58 — vindt men o. a. stukken van Bakker Korf, Bos-

boom, Gudin, Juffr. Haanen, Hoppenbrouwers, Van Hove, Herman ten Kate, Leickert, Maris, Portielje, Rochussen, Schelfhout, Stroebel, Tom, Vertin, S. Verveer, Vogel, P. van Wijngaerdt, enz.; onder de laatste — 44 in getal — van Van de Sande Bakhuizen, Van Beest, S. van den Berg, Bles, Van Borselen, Deveria, de Haas, Hoppenbrouwers, Hulk, Israëls, Jamin, Kobell, B. C. Koekkoek, J. D. Koelman, Kruseman van Elten, Madou, L. Meyer, Nuyen, G. van Os, Schelfhout, J. C. Schotel, Sebron, Smits, W. Verschuur, Waldorp, en J. Weissenbruch. Nadere inlichtingen zijn te bekomen bij den Heer A. G. de Visser in de Raamstraat, door wien een en ander zal geveild worden.

Op denzelfden dag als in de hofstad, Woensdag 28 dezer, zal ook in 's Lands hoofdstad een belangrijke kunstveiling plaats grijpen. Een twintigtal schilderijen van de hollandsche school, nagelaten door den Heer Opperdoes Alewijn te Hoorn, zal op dien dag in „De Brakke Grond" 's namiddags half drie onder den hamer komen, nadat eerst twee andere verzamelingen schilderwerk van oude en hedendaagsche meesters uit onderscheiden-scholen geveild zijn. Onder de eerstgenoemde vindt men stukken van Averkamp, Chalon, Gael, Houthorst, Van Hugtenburgh, Lingelbach, D. Maens, J. de Moucheron, Pieter Potter, C. Saftleven, Storck, Gillis van Tilborgh en Verkolje.

De catalogussen zijn te verkrijgen bij de H.H. C. F. Roos en Zn. Nes, A 45, en de schilderijen Maandag en Dingsdag te voren, particulier en publiek te zien.

Naar aanleiding der voordracht van juffr. Krusemans *Kunst en Kritiek* te Antwerpen, schrijft de Heer Arthur Cornette in *de Eendracht:* „zij verdedigt zich met scherpe wapenen, die echter de ware, eerlijke kritiek niet dooden zullen. Maar wie heeft er schuld aan, dat er eene valsche, oneerlijke, partijdige kritiek — bestaat? De kunstenaars, die zelf beroofd zijn van een waarheid- en kunstlievenden geest; die op niets anders bedacht zijn dan op *succes*, en die bij de pers loftuitingen gaan afbedelen, wanneer zij wel weten die niet te verdienen; die in hun loopbaan niets zien dan een jacht op ovaties, kroonen, en geschenken. Ik zeg het met vollen ernst: de ijdelheid der artisten is het, die de venaliteit der kritiek heeft in de wereld gebracht."

Op een kasteel in de buurt van Orleans is een marmeren standbeeld gevonden, dat daar jaren lang verholen bleef. Het stelt de Moedermaagd met het kind Jezus voor, en schijnt aan denzelfden beeldhouwer te danken, die ook de graftombe van Lodewijk XII te Saint-Denis en de verwonderlijk schoone beelden der Poncher's in het beeldhouw-Museum van den Louvre vervaardigde, Justus van Tours. De wijze, waarop hoofden, handen en gewaad van moeder en kind bewerkt zijn, doet ze onder de voortreffelijkste gewrochten der fransche kunst rangschikken, vóór zij onder de Valois geheel tot de navolging der italiaansche overging. De heer Ch. Timbal werd er de gelukkige eigenaar van, en zal het stuk dus voor Frankrijk bewaard blijven. Dezer dagen is het naar Parijs vervoerd.

De fransche landschapschilder Jean François Millet, die in Jan. l. l. overleed, was een der krachtigste vertegenwoordigers der moderne werkelijkheidsschool. Van boerenafkomst, had hem de natuur van jongs af uit dat oogpunt aangetrokken, en hij, als schilder, langen tijd met de heerschende richting in anderen geest te worstelen, tot hij in de laatste tien jaar algemeen in zijn volle kunstwaarde erkend werd. Onder zijn talrijke schilderstukken verdienen vooral zijn Zaayer, Hooyer (1852), Arenleester (1857), Wolkamster 1863), en de Dood en de Houthakker (die in 1859 werd afgewezen) vermelding.

Aan Prof. Aug. Wittig te Dusseldorp is de taak opgedragen, om voor de gaanderij van 't oude Muzeum te Berlijn het standbeeld van Asmus Carstens in marmer te vervaardigen. Naar het sedert eenige weken voltooide ontwerp, staat de afgebeelde schilder met zijn mantel om den schouder geslagen, terwijl de rechterhand de teekenstift houdt, en de levendige uitdrukking van zijn gelaatstrekken, in verband met zijn gansche houding, duidelijk te kennen geeft, dat hij over een of ander onderwerp voor zijn penseel nadenkt. In zijn linkerhand heeft hij een paneel, dat op een antiek lichaam rust, als om aan te duiden, dat hij in zijn gansche richting van de oude kunst uitging, en haar weder in eere bracht. Op dat paneel is zijn schoone voorstelling van de Geboorte des Lichts geschetst. Zijn lijf steunt op het rechterbeen, terwijl het linker wat vooruit gestoken is. Zijn korte broek, kousen, en schoenen laten de vormen van zijn beenen ten volle uitkomen. Het hoofd, hoe sprekend van gelijkenis, is in klassieken zin, en geheel dus naar zijn eigen kunstrichting, opgevat.

Door 't afbreken van eenige 't gezicht belemmerende oude huizen, komt thans de St. Gereonskerk te Keulen weder in haar volle kunstschoon, voor den haar naderenden bezoeker der stad, uit.

De beeldhouwer Donndorf te Dresden is met de bewerking van Cornelius' standbeeld belast, dat te Dusseldorp zal opgericht worden.

De Domkerk te Naumburg, aan welker herstel men in den herfst van 't vorige jaar begonnen is te werken, is thans bijna geheel gereed.

De grootkamerheer van den Keizer van Oostenrijk, Graaf Folliot de Crenneville, opperintendant der fraaye kunsten te Weenen, heeft aan den plaatsnijder Klaus opgedragen, een uitstekend stuk van den jongen weenschen schilder Sigismund L'Allemand in prent te brengen. Het stelt den slag van Kollin in Bohemen voor, waarin de oostenrijksche veldheer Daun, in 1757, de overwinning behaalde op 't pruisische leger onder Frederik II. Ook vroeger reeds was de Graaf door de beide onder zijn bestuur uitgevoerde prachtwerken, de keizerlijke Schatkamer en de beschrijving van 't slot te Schönbrunn, voor de bevordering van de graveerkunst in Oostenrijk werkzaam.

Aan de Kunstakademie te Praag, een genootschap van vaderlandsche kunstvrienden, is thans de belgische schilder Jan Swerts, uit Antwerpen, als Directeur werkzaam, en belooft men zich van zijne leiding alles goeds. De beide Professoren der Universiteit van Praag, W. Henke en Alfred Woltmann zullen er lessen over ontleedkunde en kunstgeschiedenis voordragen.

De schilder Magnussen heeft in het bezit van Hertog Karel van Glücksburg een schilderstuk van Albrecht Durer opgespoord, dat tot dusver door ieder over 't hoofd was gezien. Het stelt Maria met het Kristuskind voor.

Don Gregrio Cruzada Villa-amil heeft een werk over Rubens, als spaansch diplomaat, en zijn reizen in Spanje uitgegeven, met aanteekeningen over zijn schilderijen, en toegelicht uit verschillende bescheiden in 't Archief van Simancas.

WILLEMS-FONDS.

AFDEELING LIER.

WEDSTRIJD TONY BERGMANN.

Aan de Letterkundigen van Zuid en Noord Nederland.

Door Mevr. de Wede Tony Bergmann werd aan onze Afdeeling het voorstel gedaan, ter nagedachtenis van haren, door ieder-

een diep betreurden echtgenoot, om de twee jaren een wedstrijd voor de beste Novelle te openen, en telkens eene som van twee honderd franken te onzer beschikking te stellen, om als prijs te worden uitgereikt.

De Afdeeling, wenschende het hare bij te dragen tot blijvende viering der nagedachtenis van den geliefden schrijver, haren stichter en wijlen haren voorzitter, heeft met de meeste dankbaarheid dit voorstel aanvaard. Zij schrijft dien ten gevolge eenen wedstrijd uit, onder den naam van „Wedstrijd Tony Bergmann", voor een Verhaal of Novelle in nederlandsche taal en in proza, van minstens één vel druks (32 blz. kl. in 8o.)

Al de letterkundigen zonder onderscheid, worden tot dezen prijskamp toegelaten.

De stukken moeten goed en leesbaar geschreven zijn, van eene andere hand dan die des opstellers. Zij moetcn vrachtvrij ingezonden worden, vóór 1 Juni 1875, aan den voorzitter der Afdeeling.

Elk stuk moet eene kenspreuk dragen en vergezeld zijn van een gesloten briefje, dezelfde kenspreuk ten opschrtft voerende en van binnen den naam en de woonplaats des opstellers behelzende.

De prijs voor het best en voldoend gekeurd werk is de bovengemelde som van twee honderd franken, geschonken door Mevr. Tony Bergmann, en een zilveren verguld eermetaal, geschonken door de Afdeeling.

De bekroonde Novelle zal in het jaarboekje van het Willems-fonds en in den Volksalmanak opgenomen worden. De schrijver zal 25 afzonderlijke afdrukken van zijn werk bekomen.

De handschriften der niet bekroonde stukken blijven het eigendom der Afdeeling. Elk opsteller zal, op zijne kosten, afschriften van zijne werken kunnen bekomen.

NAMENS DE AFDEELING,

De Schrijver,	HET BESTUUR:	*De Voorzitter*:
I. DE CAE.		L. DELPIRE

DE LEDEN:

COMMERS.
SCHEPMANS.
Dr. THEYSKENS.

PROGRAMMA EENER PRIJSVRAAG

OM SCHETSEN,

HETZIJ IN TEEKENING, HETZIJ IN MODEL,

VOOR EEN

ZICHTBAAR HULDEBLIJK

AAN WIJLEN

Dr. SARPHATI.

---

§ 1. Het terrein, waarop men zich eventueel, bij bekomen vergunning der autoriteiten, voorstelt dit huldeblijk te doen oprichten, is gelegen in de doorsnijding der volgende beide aslijnen: 1. van de Sarphatistraat en verlengde Sarphatistraat: 2. van de brug bij de vroegere Weesperbarrière.

§ 2. Aan het monument zal de vorm moeten gegeven worden van een fontein. Met het oog op de beschikbare ruimte is het wenschelijk, dat deze fontein niet hoogspringend zij.

Op plastische, en op den voorgrond tredende wijze, zal het huldeblijk de herinnering moeten levendig houden aan Dr. SARPHATI, hetzij door middel van een beeld, 't zij door een buste, 't zij door een medaillon.

Het zal moeten staan op een voetstuk met trappen, en omringd worden, hetzij door een laag hekwerk, in stijl en vorm overeenkomende met het monument, hetzij op eenige andere wijze.

Het geheel mag, ter wille van het ongehinderd verkeer, slechts zooveel ruimte beslaan, dat de publieke weg rondom een breedte behoudt van 12 *m.*

§ 3. Ten opzichte van het uitwendig aanzien, den stijl en de materialen van het huldeblijk worden geene voorschriften gegeven.

Alleen wordt opgemerkt, dat de gansche omgeving uit de *allerlaatste* jaren dagteekent.

§ 4. Het monument mag, geheel voltooid, niet meer kosten dan *f* 25,000.

§ 5. Er wordt verlangd, hetzij een of meer schetsteekeningen, hetzij een model in klei, gips, enz., evenzeer in schets, mits daaruit duidelijk de bedoeling van den ontwerper blijke.

Bij de teekeningen, zoowel als bij de modellen, moeten platte gronden gevoegd zijn, op de schaal van $^1/_{20}$ (lin) van de ware groote.

Tevens moet daarbij overgelegd worden een globale raming van kosten; uitvoerig genoeg, om de juistheid der aangevoerde cijfers te kunnen beoordeelen.

Zij moeten vrachtvrij worden ingezonden aan het kantoor van het *Paleis voor Volksvlijt* vóór of op 10 Juli 1875.

Alle later toegezonden stukken komen niet in aanmerking.

De bekroonde schets of schetsen worden het eigendom der Commissie tot Stichting van een huldenblijk aan wijlen Dr. SARPHATI.

De niet bekroonde schetsen worden onmiddelijk na de tentoonstelling (zie § 12) aan de ontwerpers, met een exemplaar van het verslag der Commissie van beoordeeling, vrachtvrij teruggezonden.

§ 7. De ontwerpers der drie best gekeurde schetsen zullen worden uitgenoodigd, om tegen later te bepalen schadeloosstelling, een nieuwen wedstrijd aan te gaan.

Aan het best gekeurde ontwerp, uit dezen wedstrijd voortkomende, zal de eventueele uitvoering, tegen over een te komen prijs, worden opgedragen.

§ 8. Ieder der mededingers kan bij de inzending van zijn ontwerp, *twee* personen voorstellen, die hij in de beoordeelings-commissie wenscht opgenomen te zien.

De twee personen die de meerderheid verkregen hebben, nemen in de beoordeelings-commissie plaats.

Daaraan worden door de commissie twee leden uit haar midden toegevoegd, welke vier personen gezamenlijk een vijfden kiezen.

Geen der mededingers is voor de beoordeelings-commissie benoembaar.

In 't algemeen zal aan kunstenaars de meerderheid in die commissie worden ingeruimd.

§ 9. Wanneer een ontwerp aan de beoordeelings-commissie bijzonder verdienstelijk voorkomt, zal zij, om een onbelangrijke overschrijding van de beschikbare middelen, dat niet van de mededinging behoeven uit te sluiten.

§ 10. De vervaardigers der in de eerste plaats bekroonde schets ontvangt een premie van *f* 300— der in de tweede plaats bekroonde schets van *f* 200 — der in de derde plaats bekroonde schets van *f* 100—.

§ 11. De premiën worden betaalbaar gesteld bij de openbaarmaking van het verslag der commissie van beoordeeling.

In ieder geval worden aan de relatief beste ontwerpen de uitgeloofde prijzen toegekend.

§ 12. Alle ingeleverde ontwerpen worden, vóór den aanvang der werkzaamheden van de beoordeelingscommissie, in het *Paleis voor Volksvlijt* tentoongesteld.

De beoordeeling en beslissing der prijsrechters worden evenzeer openlijk meêgedeeld.

Aldus vastgesteld door de Commissie tot Stichting van een zichtbaar huldeblijk aan wijlen Dr. SARPHATI. —

ADVERTENTIËN.

BOEKVERKOOPING.

Den 27 April en volgende dagen zal door J. L. BEIJERS, te UTRECHT, verkocht worden een **Belangrijke Verzameling Boeken** en **Plaatwerken** over GODGELEERDHEID en WIJSBEGEERTE, waarbij eene verzameling zeldzame boekjes over VRIJMETSELARIJ; STAATSRECHT en RECHTSGELEERDHEID; NATUUR- en WISKUNDIGE WETENSCHAPPEN, waarbij eene belangrijke verzameling over BIERBROUWERIJEN, IJSKELDERS, enz.; AARDRIJKSKUNDE en GESCHIEDENIS, waarbij eenige oude reizen en zeldzame boekjes; FRAAIE LETTEREN, waarbij eene fraaie verzameling Nieuwe Boeken over NEDERLANDSCHE, FRANSCHE, ENGELSCHE, HOOGDUITSCHE LETTERKUNDE; SCHOONE KUNSTEN en PLAATWERKEN, waarbij werken van Lacroix; Blanc, Rembrandt; LE CHEVALLIER-CHEVIGNARD, Costumes; KING Orfèvrerie; werken van Doré, enz.; Muziek, Werken over het Tooneel, en eenige diverse voorwerpen, waarbij eenige Insignes voor Vrijmetselaars.

De Catalogus wordt op franco aanvrage GRATIS toegezonden.

Belangrijke Kunstveiling

in de Brakke Grond, te Amsterdam.

C. F. ROOS en **C. F. ROOS Jr.**

zullen op

WOENSDAG 28 APRIL 1875,

ter plaatse voornoemd verkoopen:

1e. EENE COLLECTIE

OUDE en MODERNE

SCHILDERIJEN,

waarbij een kapitaal familiestuk door SANTVOORT, een Mansportret door GOVERT FLINCK, Portretten door C. JANSON VAN CEULEN, A. VAN DEN TEMPEL enz. Schilderijen door POELENBURG, CUYP en andere Oude Meesters enz. Benevens vele fraaie moderne Schilderijen, gedeeltelijk bijeenverzameld en nagelaten door wijlen den WelEdel Gestrengen Heer

J. D. C. C. W. de Mol,

in leven Wethouder der gemeente Harderwijk.

2e. **De Schilderijen,** bijeenverzameld door den WelEd. Heer

W. J. M. Engelberts,

te Amsterdam.

3e. eene fraaie COLLECTIE

Schilderijen door Oude Meesters,

als: PIETER POTTER, H. AVERKAMP, STORCK, J. LINGELBACH, GREFFIER, SAFTLEVEN, UCHTERVELD, A. BROUWER, R. GRIFFIER, F. DE MOUCHERON, B. GAEL, M. NAIVEN, E. VAN DER POEL enz. bijeenverzameld en nagelaten door wijlen den hoogWelGeb. Heer

Jhr. P. Opperdoes Alewijn,

te Hoorn.

Nadere informatien zijn te bekomen ten kantore van C. F. ROOS en C. F. ROOS Jr., Nes, A. 45 te Amsterdam.

NB. Op vermelden datum zullen nog verkocht worden eenige fraaie TEEKENINGEN door C. ROCHUSSEN, H. TEN KATE, L. MEIJER, HOPPENBROUWERS, A. WALDORP, E. HAMMAN, J. BOSBOOM, enz.

VILLE DE BRUXELLES.

VENTE PUBLIQUE POUR CAUSE DE DÉPART

D'UNE TRÈS BELLE RÉUNION DE

TABLEAUX

DES ÉCOLES MODERNES

FORMANT LE CABINET DE

M. Louis van de Kerkhove-van den Broeck

Amateur à Gand

et parmi lesquels on remarque des œuvres de premier mérite de

Aufrey, Baron, Baudit, Bertrand, Boulenger, Bouvier, Capeinick, Coëssin de la Fosse, Corot, Dargelas, Daubigni, De Block, De Groux, De Jonghe, De Noter, Durand Brager, Dyckmans, Ender, Engler, Gabriel, Gussow, Impens, Innocenti, Keelhoff, Lamorinière, Levy, Meunier, Mols, Muller, Nuyen, Oyens, Pecrus, Pinchart, Pittara, Portaels, Ribot, Richet, Richter, Roelofs, Rousseau, Alfred Stevens, Tassaert, Thirion, Toulmouche, Van Camp, Victor van Hove, van Thoren, Verheyden, H. Vernet, Villa, Visconti, Walker, Washington, Ziem, &, &.

LA VENTE AURA LIEU A BRUXELLES

Galerie Saint-Luc

12, RUE DES FINANCES

Mardi 27 Avril 1875, a deux heures précises

SOUS LA DIRECTION DE

M. JULES DE BRAUWERE, EXPERT.

EXPOSITION

Particulière: Samedi 24 et Dimanche 25 Avril, de 12 à 5 heures.

Publique: Lundi 26 Avril, de 12 à 5 heures.

Le catalogue sera envoyé franco aux amateurs qui en feront la demande.

Gedrukt bij J. F. Haeseker, te Haarlem.

№ 9 10 Mei 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK— MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.— GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.— J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

WELSTAND OP HET TOONEEL.

VI.

DE KLEEDING.

Wanneer we eenmaal zoo ver zijn gevorderd, dat het tooneelspelen een kunstvak is geworden, zal de beoefening der kleederdrachten, met al den aankleve van dien, een onderwerp van aanhoudende zorg en voorbereiding uitmaken. Het is toch niet alleen de vraag, „welke” kleedingstukken men in dit of dat tijdperk droeg, maar ook „hoe” ze werden gedragen. En als men dat dan weet, komt eigenlijk de grootste moeielijkheid nog aan, namelijk zich die manier, die behandeling eigen te maken. Zoo weten we allen bijv. dat de spaansche vrouwen zich met bewonderenswaardige vlugheid en bevalligheid van haar sluiermantel (mantilla) en waaier bedienen; wat echter niet wegneemt, dat ons de handen verkeerd zouden staan, indien we het haar eens wilden nadoen. De wijze, waarop eene Parijsche van goede sier haar handschoenen aantrekt, is even behagelijk, als de stijve hand en wijd uitstaande vingers van den nederlandschen zondagsheer wanstaltig zijn. De mantelworp der oude Grieken en Romeinen vereischt zoo veel handigheid, dat hij, die er goed meê terecht kan, ongetwijfeld eene benijdenswaardige gemakkelijkheid en losheid in al zijne bewegingen aan den dag zal leggen.

De vervlogen eeuwen vooral zijn rijk in allerlei eigenaardige gebruiken, die door de gladpers der latere beschaving als zoovele kreukjes in het stijve kleed der samenleving zijn weggestreken. Alleen het hof en de roomsche kerk zijn nog in menig opzicht der overlevering getrouw gebleven. Maar juist al datgene, wat we niet meer uit eigen aanschouwing kennen, wordt in dubbele mate bezwaarlijk voor den nabootser. Al die gebruiken, zeden, en gewoonten behooren in zekeren zin tot de kleeding. De schildknaap uit ons grafelijk tijdperk, die de kleuren draagt van den bevrienden heer, bij wien hij in de plichten der hoffelijkheid wordt onderwezen, dient te weten, om eens iets te noemen, dat hij zijn meester, bij 't binnentreden van 't burgvertrek, de sporen moet afdoen, om hem die, bij 't verlaten der zaal, weêr aan te gespen.

In Duitschland, misschien ook elders, stak men — volgens Webers „Demokritos — tot op onze dagen, bij 't afleggen van den eed drie vingers op, die de heilige drieëenheid verbeeldden. De twee neêrgedrukte stelden lichaam en ziel voor. Tegenwoordig steekt men dus, naar die opvatting, lichaam en ziel in de hoogte, en drukt de heilige drievuldigheid in de laagte. De vrouwen legden de hand op de borst, den zetel des harten, en de geestelijke zwoer op gelijke wijze. Ook bij 't groeten eener vrouw deed en doet de priester nog heden soms hetzelfde. De spaansche groote (Grande) eerste klasse hield in tegenwoordigheid van zijn vorst den hoed op; die van den tweeden rang was verplicht het hoofd te ontblooten. De Nederlander,

die zijn burgemeester op straat aanspreekt, licht even den hoed af, met uitzondering van den frieschen boer, die het geheele gesprek met zijn grietman blootshoofds voert, maar hem daarentegen vertrouwelijk de hand reikt. Wanneer wij met onze meerderen in aanraking komen, wachten we totdat zij ons wordt toegestoken.

Zoo is 't ook met het gaan zitten, wat men niet doet dan na bepaalde uitnoodiging, en nadat de ander heeft plaats genomen, en ook dan nog kunnen er soms omstandigheden zijn, waarin men beter doet te blijven staan, al zijn de beweegredenen van edeler aard dan die, welke er den franschen dichter Voiture toe noopten. *J'ai des raisons fondamentales, qui m'empêchent de m'asseoir*, zeî hij tot een hooggeplaatst persoon. De man, die hem gaarne mocht lijden om zijn gepaste vrijmoedigheid, eerbiedigde zijn bezwaar.

Vooral het spaansche hof was in vroeger eeuwen bekend om zijne strenge, ja overdreven beleefdheidsvormen. Zoo was Filips II voorgeschreven in welke kleeding hij zijne nachtelijke bezoeken aan de koningin moest brengen: zwarte lage schoenen, mantel van gelijke kleur, een degen aan de rechterzij, en onder elken arm een vaas met water. En als men bedenkt, dat hij stierf ten gevolge van een brandwond, die hij bekwam omdat de etikette hem verbood zijn stoel te verschuiven, terwijl de kamerdienaar, tot wiens bevoegdheid dat behoorde, niet aanwezig was, mag men wel aannemen, dat hij een gehoorzaam onderdaan dier etikette was.

De mode, nog ongestadiger dan het weêr in ons lieve vaderland, dwingt den nauwgezetten tooneelspeler niet alleen rekening te houden met een of ander tijdperk, maar ook met zijne onderverdeelingen. Zoo kan de pronkzieke romeinsche vrouw, indien zij geen rouw draagt, gerust altijd het haar met stofgoud poederen; maar de Griek vlocht slechts gouddraad door den baard, toen de weelde hem verwijfd begon te maken en zijn grootheid ten val neigde. Trouwens, de kennis van de haardracht in 't algemeen, bij de verschillende volkeren in de verschillende eeuwen, is wel geschikt om iemand met de handen in 't haar te doen grijpen, eer hij eenigermate op de hoogte is.

Ook in andere opzichten wordt zeer veel oplettendheid vereischt. Zoo weten we bijv. van sommige vorstelijke personen, dat zij eene bijzondere liefde hadden voor de eene of andere kleur, het geen de tooneelist al weêr niet uit het oog mag verliezen. Ristori verscheen, als Marie-Antoinette, bij 't zooveelste bedrijf in 't zwart, zonder dat de reden daartoe uit den tekst bepaaldelijk bleek. Dat bedrijf speelde echter in een tijd, dat het hof den rouw had aangenomen over een bloedverwant. Wanneer nu een kunstenares als Ristori zoo iets doet, is dat zeker niet zonder beteekenis, en waar het toestanden betreft, die nog versch in het geheugen liggen, kan het misschien zijn nut hebben; maar anders geloof ik, dat dit de nauwgezetheid wel wat ver gedreven is.

Het is ook bekend, dat het gebruik in sommige landen, als Zweden en Denemarken, medebracht, dat de plechtgewaden bij erflating aan de naaste betrekkingen werden vermaakt. Vooral gold dit bij troonsopvolging. Die kleederen, van geslacht op geslacht overgegaan, konden er dus somtijds alles behalve frisch uit zien. Bij de opvoering van *Gustav Wasa* had men van die bijzonderheid partij kunnen trekken, wat natuurlijk niet geschiedde daar de raadslieden der Vereenigde Tooneelisten niet eens schenen te weten hoe het stuk gekleed moest worden. Men koos althans stijl-François I!

Iets dergelijks maakt een dubbel treurigen indruk, omdat het volslagen onkunde met de grondbeginselen van de kennis der kleederdrachten verraadt. In 't algemeen toch kan men aannemen, dat elk volk zich bedient van de stoffen, die zijn land oplevert. De natuur nu is een zorgvol moeder, en daarom verschaft zij aan haar kinderen in het ruwe Noorden de warme rendiervellen. De later verbeterde, versnelde gemeenschaps-middelen en het daar door uitgebreider handelsverkeer hebben natuurlijk gewijzigde toestanden in het leven geroepen. Maar dit neemt niet weg, dat er toch dikwerf nog iets van het oorspronkelijke blijft hangen. De hedendaagsche Noor heeft dan ook wel zijn vacht verwisseld voor een geweven kleed, maar hij voêrt het toch nog met de huid zijner viervoetige natuurgenooten of versiert het er meê. De omslagen zijner mouwen, den rand zijner muts, de kappen van zijn laarzen zet hij er meê af.

Het ligt niet op mijn weg, hier een verhandeling over de kleederdrachten te schrijven. Ik haal slechts eenige bijzonderheden aan, om te doen uitkomen, hoe zeer kennis en kunst bij den tooneelspeler hand aan hand moeten gaan. Waar dit niet het geval is, stuit men op allerlei dwaasheden. Zoo zag ik in *De Zwarte Kapitein* (1530) een venetiaansch edelman een staatsstuk dichtmaken met een...ouweltje, om daar zijn naar evenredigheid reusachtig zegel op af te drukken. Bij dezelfde gelegenheid werden de leden van den Raad van Tienen vertegenwoordigd door jeugdige gezichten, alhoewel men, om lid van die rechtbank te zijn, den leeftijd van veertig jaar moest hebben bereikt. De Lodewijk XI, in het onlangs opgevoerde stuk van dien naam, geleek net zoo veel op zijn oorspronkelijk model als een tooneelspeler op een tooneelkunstenaar. Zelfs had hij het niet noodig geacht zijn knevel en puntsik weg te scheren. Die handelwijze getuigt van minachting zoowel voor de geschiedenis als jegens den toeschouwer, te meer daar die figuur schier ieder zoo levendig voor oogen staat uit Scott's *Quentin Durward*. Stel nu eens tegenover die onverschilligheid of onkunde de nasporingen, die een Bosboom Toussaint of een Schimmel zich getroosten, ten einde de geschiedpersonen hunner verhalen in den juisten tijdkring te kleeden, te laten spreken en handelen, dan komt men tot de slotsom, dat het publiek schrikkelijk onrechtvaardig is. Een schrijver, die knoeit, maakt men onmogelijk of zwijgt hem dood, wat tamelijk wel gelijkstaat; — dat moest men tooneelspelers ook doen, dan zou 't een prikkel worden tot eene meer ernstige opvatting van hun beroep. Nu stappen zij met gerust geweten over al die tekortkomingen heen, omdat lieden van kennis en smaak hen toch maar aan hun lot overlaten. Ware dit anders, iemand van opvoeding als de heer Veltman — want hij was het — zoude hem ten dienste staande middelen wel aangrijpen, om behoorlijk voor den dag te komen.

De averechtsche kleeding van sommige bekende stukken, die sinds jaren nu en dan eene wandeling over onze tooneelen doen, heeft geheel en al burgerrecht gekregen. En daarom zou het zeer wenschelijk zijn, dat onze mannen van de pen dit onderwerp eens flink aanpakten. Ik zal weêr een paar

voorbeelden aanhalen. Hamlet verschijnt altijd in de mantelkleeding der vijftiende of zestiende eeuw, ofschoon de denkbeelden, die hij ontwikkelt, ons in de tijden van het heidendom verplaatsen. Dat is eenvoudig belachelijk. Waarom niet de kleeding van 't oude Denemarken ten tijde van koning Amleth gekozen? Wat zou men zeggen als Judith en Medea eens een hoepelrok en kuitlaarsjes aantrokken? — En toch zouden zij er dan niets bespottelijker uitzien dan de deensche prins nu. Pieter en Bitterman, in Kotzebue's bekend tooneelspel, zijn eenigermate in den stijl gekleed, doch al de overige vertooners dragen een hedendaagsch pakje, waaraan niemand zich intusschen schijnt te ergeren. Othello maakt zijn gelaat zoo zwart als roet, ofschoon een moor, zelfs een „moor van Venetië", er allesbehalve zoo uitziet. We staan hier echter voor eene min of meer netelige vraag. Het is uit den tekst duidelijk, dat Shakespere zich inderdaad, als tegenstelling, een zwart gelaat gedacht heeft. Emilia o. a. zinspeelt (act V, scene II) er volgender wijs op:

.... O, the more angel she,
And you the blacker devil!......................

In de nederlandsche overzetting, naar Ducis, is de beeldspraak nog ondubbelzinniger, en heet het: „zijn ziel is nog zwarter dan zijn gelaat" of zoo iets.

Shakespere heeft blijkbaar een moor voor een neger aangezien, en ik herinner me zelfs ergens gelezen te hebben, dat eerst na en door hem die verwarring der beide rassen zoo algemeen is geworden. Het is althans een feit, dat ook wij nog praten van „den moriaan geschuurd", en de Amsterdammers een paar negerkopjes, voor een huis aan de Heerengracht bij de Reguliersgracht, van oudsher „de moriaantjes" noemen.

Nu is mijn persoonlijk gevoelen, dat we, hoe vergevingsgezind ook voor Shakespere's misvatting, beter zouden doen met „the moor" door „de neger" te vertalen, dan den eerbied voor den grooten meester zoo ver te drijven, dat we zelfs zijne fouten overnemen. Gaarne zou ik echter dienaangaande anderer oordeel hooren. — Macbeth, om weêr op ons onderwerp terug te komen, wordt eveneens nimmer in 't kleed der Bergschotten vertoond, en zoo zou men kunnen zeggen, kunnen wijzen op honderden staaltjes van die verfoeilijke stelselloosheid en onkunde, die in ieder worden gewraakt; alleen de tooneelist heeft een vrijbrief, om zich ongestraft aan de grootste fouten schuldig te maken.

Dubbel onaangenaam treffen dergelijke bokken, waar het den tegenwoordigen tijd en ons eigen volk geldt, gelijk in mej. Kruseman's *Indisch Huwelijk*, waar de bedienden van den resident in 't blauw met r o o d e uitmonstering waren gestoken. Dit zijn de onderscheidings kleuren van de gerechtsdienaren. De burgerlijke dragen blauw met g e e l.

Het is natuurlijk geen vereischte — gelijk Lewald zeer juist opmerkt — dat alle stukken, die vóór vijftig of zestig jaar werden geschreven, ook in de dracht van dien tijd worden vertoond. Dit is alleen noodig voor die tafereelen, waarin we typen en verhoudingen te zien krijgen, die heden ten dage niet meer worden aangetroffen, en voor die, waarin ons een bepaald tijdvak in al zijn eigen aardigheden aanschouwelijk wordt gemaakt.

Ook voor de kleeding wordt dus alweêr kennis en goede smaak gevorderd. Kennis, om den juisten stijl te bepalen; smaak, om hem, desvereischt, in zoo ver te wijzigen als kieschheid en kunst vorderen. De keuze der kleuren — daargelaten nog hare beteekenis bij de verschillende volken, men denke slechts aan het g e e l, waardoor de Sinees r o u w uitdrukt — is evenmin geheel onverschillig. In de eerste plaats komt het karakter van den persoon in aanmerking, vervolgens zijn leeftijd, en eindelijk ook zijn samenspel met anderen.

Een kniesoor in een vroolijke, levendige kleur te steken, is evenmin aanbevelenswaard, als een luchtigen gast in 't stijf-deftige zwart uit te dossen. Een stemmig gewaad voegt den ouderdom; eene bescheiden dracht den ondergeschikte; een meer zwierig kleed past der jeugd, enz. Met samenspel wordt in dit geval bedoeld het gelijktijdig op het tooneel zijn met een ander. Draagt de vader — stijl-Lodewijk XIV bijv. — een groenen rok, dan wachte de zoon, met wien hij gedurig op- en neêrgaat, zich wèl er een van dezelfde kleur of een vuurrooden aan te trekken. Zoowel eenzelvigheid als bontheid strijdt met de eischen van het schoonheidsgevoel. De vrouwen hebben daarenboven nog rekening te houden met heur haar- en gelaatskleur. Een blond meisje tooie zich altijd — althans waar geen opzichtige pronkster wordt bedoeld — met stille, zachte kleuren, als blaauw, wit grijs, en zwart.

Wie de kunst verstaat van zich goed te kleeden, beschikt over een lang niet te versmaden hulpmiddel, om zich gunstig voor te doen. Het valt overigens niet te ontkennen, dat de meeste tooneelspeelsters, ten gevolge eener kwalijk verborgen zucht tot opschik, haar spel maar al te dikwerf schaden. Opzichtige kleeding leidt de aandacht van de hoofdzaak af, en de kleedster zoowel als de sierschilder mogen nimmer vergeten, dat hun werk niet den boventoon mag voeren, maar dienstbaar en onderworpen behoort te zijn aan het spel. Waar de keuze valt op gebloemde of gewerkte stoffen, vermijde men derhalve sterk sprekende patronen. Wijders trachte men altijd te gemoet te komen aan den lichaamsbouw. Gezette personen dienen, waar geen effen kleed gewenscht is, een gestreept te kiezen, daar streepen de figuur slanker doen schijnen; terwijl daarentegen geruit goed, hetwelk kort en ingedrongen maakt, meer passend is voor lange gestalten.

Nu is 't een ondankbaar werk, om met vrouwen over kleeding te redekavelen, daar zij gewoonlijk al tevreden zijn, indien haar pakje op een fransch modeplaatje voorkomt, zonder er zich verder om te bekommeren, of het haar goed staat. De tegenwoordige kleederdracht nu, wat de mannen betreft, alleen wat stijf en houterig, is, wat de vrouwen aangaat, in één woord afschuwelijk. Geen der vormen komt tot zijn recht. Het schoonste sieraad der vrouw, de boezem, reeds door het keurslijf verwrongen, wordt door allerlei recht en schuin op het lijf gehechte linten en plooisels, geheel mismaakt. De tegenwoordig zoozeer geliefde opvulsels (*tournures*) herscheppen het fraaist gebouwde lichaam in een ten eenenmale onherkenbaar voorwerp. De vrouwen schijnen van het denkbeeld uit te gaan, dat ze een hoofd ten believe van den kapper, en een lichaam ten bate van de modemaakster hebben gekregen. Waarlijk, indien tooneelspeelsters, door schoonheidszin geleid, eens den moed bezaten om der machtige heerscheres, Parijs, den staf uit handen te nemen en zelf den toon

aan te geven, door niet in de eerste plaats te vragen wat is „de laatste", maar wat is de „beste" smaak, zouden ze haar seksegenooten een onvergeldelijken dienst bewijzen. Doch ook op het tooneel stelt men, helaas, grooter eer in slaafsche navolging, dan in zelfstandige keuze.

De kleeding der mannen is, gelukkig, ten minste iets eenvoudiger. Met uitzondering van eenige modegekken, is overdreven opschik dan ook hun zwak niet. Om bij den tooneelspeler te blijven, kan ik mij dus bepalen tot de opmerking, dat hij wel doet van nimmer met een nieuw pak voor het voetlicht te verschijnen, omdat men zich in reeds gedragen kleedingstukken doorgaans veel gemakkelijker beweegt. Onze oude kunstenaars, Snoek en tijdgenooten, kleedden zich bij een nieuw stuk dan ook altijd een uur of wat vroeger dan gewoonlijk, ten einde meer op hun gemak te komen. Het was zoodoende volstrekt geen zeldzaamheid, grieksche of romeinsche helden, die elkander na 't opgaan der gordijn tot den dood toe zouden vervolgen, heel vriendschappelijk, onder genot van een kopje thee, samen te vinden. Sinds het tooneelspelen een handwerk is geworden, heeft men dit goede gebruik natuurlijk laten varen.

Zoodra echter de goede kunst weêr tot haar recht komt, zal de tooneelschikker, een veelzijdig ontwikkeld man, er waarschijnlijk wel op aandringen, dat de laatste oefening in volle uitrusting geschiede, opdat hij tevens een overzicht krijge van het geheel, waaraan dan, desgevorderd, nog eenige kleinigheden verholpen kunnen worden. Van zijn kant zal hij daarenboven de lezing van een nieuw stuk tijdig doen plaats hebben, en inleiden door een verhandeling over het tijdvak, waarin het stuk speelt, meteen de bronnen aanwijzende, die de vertooners tot recht begrip van hun rol kunnen raadplegen. Een tooneelschikker, die zoodoende zijn kunstbroeders achting weet in te boezemen voor zijne bekwaamheid, zal op die wijze tevens den onmisbaren eerbied voor zijn persoon erlangen, hetgeen bij den tegenwoordigen stand van zaken lang niet onvoorwaardelijk gezegd kan worden, het geval te zijn.

Aan den wensch, dat dit spoedig anders moge worden, verbind ik, naar aanleiding van dit artikeltje, een tweede. Dat namelijk een onzer letterkundigen of uitgevers het plan opvatte, om een handleiding of hoe men het wil betitelen, te bezorgen ter beoefening van de zeden en gewoonten der verschillende volken in de verschillende eeuwen. De bouwstoffen zijn er in ruime mate toe voorhanden. Daar soortgelijk werk voor één schrijver te veel tijd en te omvangrijk onderzoek vordert, zou een verdeeling van den arbeid, zooals onze verdienstelijke Kruseman dat met zijne overigens wel wat kostbare geschiedenis der godsdiensten heeft gedaan, de voorkeur verdienen.

MARTIN KALFF.

EEN GELUKKIG DENKBEELD VERWEZENLIJKT.

Bestuurders van *Arti et Amicitiae* richtten vóór eenigen tijd aan eenige amsterdamsche kunstvrienden de uitnoodiging, zich met hen te vereenigen, om eene tentoonstelling tot stand te brengen van „*moderne schilderijen*, uit de kabinetten der voornaamste kunstliefhebbers der hoofdstad saamgebracht". Zij vonden — als zich verwachten liet — de volvaardigste medewerking, en konden zoo, in de eerste helft der vorige maand reeds, ingezetenen en bezoekers der Amstelstad op het gezicht van een groote tweehonderd keurige schilderijen van de voornaamste in- en uitheemsche meesters der laatste halve eeuw vergasten. Uit meer dan één oogpunt mag de schoone verzameling, zoo vaardig bijeengebracht, aantrekkelijk en belangrijk heeten. Niet alleen om zooveel voortreffelijks als er prijkt, maar ook om het eigenaardig overzicht, dat zij ons van de ontwikkeling der kunst in dat tijdsverloop, en van velen der kunstenaars, wier werken hier voor ons prijken, verschaft. Ook laat er zich de noord-nederlandsche kunst dezer jaren met de duitsche en fransche en zuid-nederlandsche vergelijken, en, men mag het tot haar eer zeggen, zij komt er niet alleen zonder kleêrscheuren, maar lofwaardig af. Alma Tadema schittert er met twee van zijn best geslaagde kunstwerken, zijn koningin Fredegonde met den op haar last vermoorden Pretextatus, bisschop van Rouen, en zijn een geheel anderen geest ademend tafereel van 't dichterlijk samenzijn der koninklijke abdis Radegonde en den latijnschen dichter Venantius Fortunatus; het eerste aan den Heer J. Borski, het tweede aan Jhr. Hooft van Woudenberg toekomende. Van Israëls vindt men er mede twee stukken, daaronder zijn eerste schilderij van eenigen omvang, met den franschen naam van *Symptômes d'amour* omschreven, en zijn, door de premieprent der Maatschappij, zoo bekende *Na den Storm*; het laatste mede het eigendom van den heer Borski, het eerste dat van den heer Bunge. Rochussen is er met drie fraaye stukken vertegenwoordigd, zijn *Willem III* aan de Vecht, zijn *Slag bij Senef*, en zijn *Jacoba van Beyeren* te Gorinchem, het laatste in 't bezit van den heer W. Koch, beide eerste in dat van den heer Tutein Nolthenius. Buitendien stoffeerde hij het *Wintergezicht* van Hoppenbrouwers, door den heer Langerhuyzen ingezonden. Van Bosboom vindt men er een gezicht in de *Oude Kerk* te Amsterdam van den heer van Eeghen, een andere kerk van den heer Nolthenius, en een — *Boerendeel* van de heeren Van Ravensteyn; van Bisschop een paar zijner voortreffelijkste werken, twee *Hindelooper Meisjens* en een Hindelooper *Trouwdag*, waar de bruîgom bezig is, voor den spiegel de laatste hand aan zijn toilet te leggen, terwijl de bruid hem van terzij beglurend zit te wachten; het laatste ook al van den heer Borski, het eerste van den heer Jac. de Vos. Dezelfde hr. de Vos en de hr. Van Eeghen bereidden er den bezoeker de verrassing, hem Te Gempts welbekend *Hondenrekest* en zijn niet minder bekend Honden-Congres te Parijs (1806) terug te doen zien; terwijl Greive hem een voortreffelijk *Gezicht op Kuilenburg*, een *Amsterdamsch Stadsgezicht*, en de *Terugkomst der Haringvloot* te genieten geeft. In '*t Haagsche Bosch* leidt ons Van de Sande Bakhuyzens begaafde penceel, in het niet lang geleden bekroonde schilderij, thans het eigendom van den hr. Coninck Westenberg. Van Allebé zijn er twee of drie geestige stukjens, door de HH. Koch, Huffnagel, en Bieldens bijgedragen; van Springer een gezicht op den Dam en op beide schilderachtige huizen van de Heerengracht, waarvan 't een thans door den hr. Holtzman bewoond is, doch in afbeelding aan den hr. Koch toekomt. Van den jonggestorven Nuyen is er een zijner beste stukken, een Havengezicht,

waarvan Jhr. Dedel de gelukkige bezitter is; van Waldorp een keurig *Stil water* en een *Stadsgezicht*; Jan Weissenbruch is er evenzeer door een paar stadsgezichten vertegenwoordigd, waarvan 't een den heer W. H. de Vos, 't ander de heer Rindskopff toebehoort. Van den onlangs overleden Verschuur zijn er niet minder dan een half dozijn stukken, door verschillende liefhebbers ingezonden. Van Tright prijkt er met zijn Luther (van den hr. W. Koch,) en zijn Godgeleerde Redetwist tusschen Beza en den Cardinaal van Lotharingen voor Katharina de Medicis; van Louis Meyer vindt men er zijn onwaardeerbaar *Naoogen*; dat kleine vrouwenbeeldjen voor de onmetelijke van de zon bestraalde zeevlakte, dat staroogt in de ruimte, om, zoolang het maar kan, het van wal gestoken en nauw meer zichtbare vaartuig nog met haar blik te begeleiden. De tegenwoordige bezitter is de heer Fellinger. Van Bilders is er een duitsch en een geldersch landschap te zien, enz. Wenden wij ons tot de uitheemsche kunstenaars, dan zien wij er niet minder dan vier A. en drie O. Achenbachs, van Rosa Bonheur een weî met vee en een hond, en van haar broêr Auguste een paar landschappen met vee; van Bougereau *Moeder en Dochter* en *het oudste Zusjen*; van Calame, een paar watervallen en een landschap, van Cermak een aflating van badgasten naar de Pfeffersbron, vóór de aanlegging van den kunstweg; van De Camps de Turksche koopman, de Zanderij, en een landschap; van Fichel zijn voortreffelijke Encyclopedisten, van Gallait zijn bekende Afleiding in 't leed, en zijn *Verlatene*; van Isabey een fraai *Stil water*; van Gudin een gezicht op Katwijk, vóór er 't Badhuis nog stond, zeker een zijner gelukkigst geslaagde strandgezichten; van Hamman de jeugdige Montaigne, door de zorg van zijn vader met muziek gewekt, om hem in een aangename stemming te doen ontwaken; van Carl Hoff zijn meesterlijke Tartuffe; van Jacques een stal met schapen en een toom kippen, van Saint Jean bloemen en vruchten; van Van Lerius een innemende Zweedsche schoone; van Karel Lessing een paar fraaye landschappen; van Leys een paar stukken uit zijn eerste begin; van Meyer van Bremen, het in staalprent zoo bekende *jongste broêrtjen*; van Meissonnier zijn geestig en fijn gepenseelde *Lezer*; van Paul de la Roche een schets van zijn welbekend Mozesjen in 't biezen kortjen, door zijn zuster bewaakt; van Troyon een paar voortreffelijke veestukken; van Verlat zijn Onaangenaam Bezoek, en een Haan met hennen en kiekens; van Verboeckhoven een stier, een paard, en wat schapen; van Zasso een Venetiaansch binnenhof; van Ziem een Stads- en een Zeegezicht, enz. alles ten zeerste tot herhaalde bezoeken uitlokkend, en om ieder, in of dicht bij Amsterdam woonachtig, die er gelegenheid toe heeft, er zijn schreden telkens weêr heen te doen richten, vóór dat het zoo welwillend bijeengebrachte weêr onder zijn verschillende eigenaars verstrooid raakt.

DE VLAAMSCHE SCHOOL IN DICHTMAAT VERHEERLIJKT [1].

In vloeyende verzen heeft de Heer M. H. de Graaff te Antwerpen, door Nicaise de Keyser's muurschilderwerk in de trapzaal van 't Muzeum bezield, de „wereldvermaarde Vlaamsche school" bezongen. „Met inachtneming eener historische volgorde", zonder zich tot de bijzondere namen „meesters en hunne werken te bepalen", ging hij daarbij te werk, en weet zijne hoorders en lezers daardoor levendig in de herinnering der door hen aanschouwde kunstgewrochten te verplaatsen. Naar aanleiding der verschillende voorgestelde tafereelen uit de gewijde en ongewijde, oude en nieuwe geschiedenis, herroept hij onwillekeurig het gansche veld van mythe en historie, sedert de Paradijsdagen, voor hun verbeelding, gelijk het door de vlaamsche stukken in lijnen en kleuren verheerlijkt is:

Het godlijk Evangelieboek, Met al zijn wonderheden,
Bracht hunne hand op hout en doek,
Of, met volleerden kunstgreep, kloek
Gebeiteld en gesneden.
Al wat er in historieblaân
Roemruchtigs staat geschreven
Trok hunne hand vol geestdrift aan:
Bezielden zij met idealisch leven.

Ridderspelen, gildefeesten,
Kamp van rhetorieke geesten
Om den prijs der poëzie;
Valken- ever- hertejachten,
Strijd van gilde- en koningskrachten,
Volksvermaken, volksgedachten —
Alles stof voor hun genie.

In de grootsche kathedralen
Zien wij hunne schepping pralen,
Meesterstukken van 't penseel;
Zilver- goud- en naaldtrezoren,
Eiken- beeldhouw- en ivoren,
Marmers, die het oog bekoren,
Glasruitschildring — rijk geheel! —

De kunst vermag den band te snoeren,
Die volkren op het schoonst verbindt;
Zij weet de wereldstaf te voeren,
Daar ze overal vereening vindt.
Verlichting straalt door haar ons tegen,
Beschaving bloeit, waar zij regeert;
Voortreffelijke bron van zegen,
Reeds vroeg op Vlaandrens grond vereerd.

Dichters, doet de harpen ruischen, Vlaandrens school verdient uw lof;
Vat de pen, historieschrijvers, 't voorgeslacht biedt rijke (stof;
Drukt het voetspoor dier geniën, eeuwig jeugdig, eeuwig schoon;
Wie het kunstvuur voelt ontvlammen, streve naar hun lauwerkroon.

[1] *De Vlaamsche School op de muurschildering*, enz. van Nic. de Keyser; *declamatorium* door M. H. te Graaff; Antwerpen en Amsterdam, 1875.

EEN BELANGRIJKE TENTOONSTELLING.

De commissie, op den 26n Februari ll. door eenige amsterdamsche notabelen, onder voorzitterschap van den Burgemeester, aangewezen tot het inrichten eener Tentoonstelling van Voorwerpen, betrekking hebbende op de geschiedenis van die stad, in den aanstaanden herfst te houden, heeft dezer dagen haar voorloopige werkzaamheden ten einde gebracht, en de

volgende mededeelingen omtrent de voorgenomen Tentoonstelling gedaan:

Dat zij den 27n October a. s. een waardigen gedenkdag oordeelt van het veeljarig bestaan der stad, bleek reeds uit de aanvaarding harer taak. De giftbrief van 27 October 1275, waarbij Floris V aan die van Amsterdam tolvrijheid verleende, is het eerste geschiedkundige document, dat den naam van Amsterdam vermeldt. Amsterdam treedt derhalve op die dagteekening voor het eerst in de geschiedenis op. En na dien datum tot op de dagen, die wij beleven, handhaafde de stad hare plaats in de geschiedenis op zoo waardige wijze, dat er allesins aanleiding en opwekking bestaat tot een terugblik op en eene herinnering aan al hetgeen haar in de afgelegde zes eeuwen wedervoer. Eene Tentoonstelling van voorwerpen, betrekking hebbende op de geschiedenis van Amsterdam, scheen tot het aangegeven doel het meest geschikt; mits maar het woord geschiedenis niet in te beperkten zin wierd opgevat, en daartoe ook bepaaldelijk gerekend, wat tot de geschiedenis der beschaving op het gebied van handel, nijverheid, kunsten, wetenschappen, huiselijk leven, enz. te Amsterdam behoort. Men wenschte het Amsterdamsche leven in zijne volheid, door zichtbare en tastbare voorwerpen te vertegenwoordigen, en daarbij tot het verste verleden op te klimmen, om tot op onze dagen af te dalen, en zoo mogelijk zelfs door een blik in de toekomst het beeld van Amsterdams ontwikkeling te voltooien. Hoe dicht men dit ideaal zal nabij komen, is moeilijk vooruit te bepalen; maar om aan stad- en landgenooten, van wier medewerking ten slotte het welslagen der Tentoonstelling zal afhangen, een duidelijk denkbeeld te geven van het ideaal dat zij voor oogen had, bracht de Commissie eenige rubrieken te zamen, als zooveel kringen, in welke het openbare en bijzondere leven van Amsterdam zich heeft uitgesproken; welke rubrieken tevens, bij genoegzame inzending van voorwerpen, de hoofdafdeelingen der Tentoonstelling zullen uitmaken. Zij zijn elf in getal.

I. Topografie. Deze afdeeling zal de aanwas en vergrooting van Amsterdam moeten voorstellen voornl. door plannen, kaarten, penningen, enz.

II Regeering. Alle voorwerpen herinnerend aan Stadhuizen, Burgemeesteren, Raden, politiewezen, brandwezen enz. zijn hier op hun plaats.

III. Rechtswezen. Voor te stellen door insignia van Schouten en Schepenen, hunne portretten enz., folter- en executie-werktuigen, enz.

IV. Krijgswezen. Aan de admiraliteit en de schutterij zal bij deze afdeeling moeten worden herinnerd, evenals aan de gedaante der stad als vesting en versterkte plaats.

V. Kerk en kerkwezen. Portretten van geestelijken van alle gezinten, voorstellingen van kerken en hare gedenkstukken, voorwerpen van kerkdienst, en alles wat aan de oude kloosters herinnerd, kan in deze rubriek worden opgenomen.

VI. Armwezen. Bij deze afdeeling vindt alles zijne plaats, wat betrekking heeft op hofjes, gasthuizen, weeshuizen, banken van leening, leprozenhuis en hüiszittenhuis.

VII. Onderwijs en wetenschappen. Het lager en middelbaar onderwijs zal door afbeeldingen van scholen, door schoolvoorwerpen en oude schoolboekjes; het hooger onderwijs door portretten van professoren, voorstellingen van musea en atheneumgebouwen, door de schilderstukken van de chirurgijnsgilden enz. moeten worden vertegenwoordigd; terwijl eene herinnering aan de wetenschappelijke inrichtingen der stad, als de dieren en plantentuin, hier niet zal mogen worden gemist.

VIII. Handel en nijverheid. Aan de koopmansbeurs, de markten, de wagen, de ambachtsgilden, beroemde kooplieden en koopvaarders, de O. I. en W. I. Compagnie, het Bankwezen, scheepsmodellen, enz. zal te dezer plaatse worden gedacht.

IX Schoone kunsten, te vertegenwoordigen door alles wat aan den bloei herinnert onzer *a* architectuur, *b* schilderkunst, *c* tooneel, *d* muziek, *e* beeldhouwkunst, waarbij zegelkunde, *f* letterkunde, *g* drukkunst, portretten en handschriften afbeeldingen van kunstgebouwen, enz. kunnen daartoe strekken.

X. Zeden en gewoonten, voor te stellen door kinderspeelgoed, voorwerpen uit pronkkamer, woonkamer, slaapkamer, kraamkamer (luiermand), keuken, enz. Zaken van geboorte, huwelijks en begrafenisplechtigheid. Volksvermaken, kleederdrachten, voertuigen enz.

XI. Merkwaardige gebeurtenissen. Alles wat herinnert aan oorlogsfeiten, bezoeken van hooge personen, intochten, optochten, oproerige tarereelen, branden en watervloeden, beroemde lijkstatiën, wordt bij deze afdeeling opgenomen.

De Commissie stelt zich niet voor door deze opsomming van rubrieken, en vooral niet der bij haar hier en daar vermelde voorwerpen, een volledig overzicht van de Tentoonstelling te hebben gegeven. Zij weet zeer wel, ja hoopt zelfs onnoemelijk veel daarbij over het hoofd te hebben gezien. Bij het beroep, dat zij thans tot stad-en landgenooten richt, om hen te bewegen met haar het tot-stand-komen der Tentoonstelling te bevorderen, was het haar te doen, hare strekking en haar karakter den eigenaars van voorwerpen duidelijk te maken, zonder hen ook maar eenigsins in de keus der voorwerpen te willen beperken; al behoudt de Commisie zich natuurlijk het recht voor, over de geschiktheid der aangebodene zaken te beslissen.

Waar de Tentoonstelling zal worden gehouden, kan de Commissie vooralsnog niet bepalen. Derhalve kan zij, op dit oogenblik, ook nog geene zaken in ontvangst nemen; maar zij houdt zich aanbevolen voor eene schriftelijke opgaaf en beschrijving van de voorwerpen, die men voor de Tentoonstelling beschikbaar zou willen stellen.

Op deze wijze zal de Commissie ook met den vermoedelijken omvang der Tentoonstelling nader bekend worden, om daarmede te rade te gaan bij de keus der localiteit.

De Commissie wacht de gevraagde opgaven dagelijks in bij hare secretarissen, mr. P. A Brugmans, Singel 233, en mr. J. G. de Marez Oyens, Singel 248.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

In den nacht van 22 op 23 April ll. overleed te Amsterdam de bouwmeester Corn. Oudshoorn. Den 18en Aug. 1810 te Nieuwveen geboren, begon hij zijn bouwkundige loopbaan als — krullejongen, gelijk De Ruiter zijn zeemansloopbaan als touwslagersjongen aanving. In den Haag ontving hij zijn eerste opleiding, en maakte zich, eenmaal tot bouwkunstenaar gerijpt, door

zijn welbekende bouwgewrochten in de hoofd- en hofstad, het Amstel- en Oranje-hotel, het Paleis van Volksvlijt, de Witte-Sociëteit, enz. bekend.

Den 13en en 14en dezer zal te Amsterdam, in den *Brakken Grond*, door de HH. Pappelendam en Schouten een belangrijke kunstveiling van schilderijen uit de oudere en nieuwe school plaats hebben. Onder de eerste vindt men o. a. stukken van Van Aelst, Balen en Fluweelen Breugel, J. Both, P. Breughel, Bril, van Dijck, van Everdingen, Fijt, De Heem, Honthorst, Huysmans, Bon. Peeters, Porbus, Rachel Ruysch, D. Seghers, de oude Teniers, Gillis van Tilborch, Verkolje, Vinckboom, P. Wouwerman, Wijck; in een tweede verzameling van P. Aertsen, Asselijn, Ludolf Backhuyzen, Beeldemaker, Berchem, Droogsloot, Gael, de Heusch, Maes, Miereveld, Mignon, Neefs, Palamedes, Poelenburg, H. Saftleven, Savery, Storck, Es. van de Velde, en Arie de Voys. Onder de nieuwere een gezicht op de baai van Napels van O. Achenbach, een kerk van Bosboom in schets, een landschap van Calame, een IJzicht van Van Deventer, een storm van Clays, een paar stukjens van Te Gempt, een gezicht op Rome in waterverf van Tetar van Elven, een gezicht in de Ardennen van Fourmois, een heizicht bij ondergaande zon van Hoppenbrouwers, een paar zeestukjens van Gudin, een gezicht op Enkhuizen van Hulk, een Petrus en Johannes van Israëls, een landschap van Koekkoek, Rembrandts schilderkamer door Herman ten Kate, een zeestuk van Kobell, water- en landgezichten van J. H. en M. A. Koekkoek, een Marokkaansche schoone van Landelle, een paar Staatkundige Tinnegieters van Madou, een fransch strandgezicht en een storm in 't kanaal van L. Meyer, een fruitstuk van Reekers, een landschap en ijsstukje van Schelfhout, een paar stadsgezichten van Springer, een jong meisje met een hond van Scholten, een veestuk van Tom, een paar gezichten op de Schelde van L. Verboeckhoven, Paarden van Verschuer, een Dorpsgezicht van S. Verveer, een Riviergezicht bij regenachtig weer van Waldorp, enz.

Men meldt uit den Haag, dat men een eerste stap tot betere bewaring der Rijkskunstschatten op 't Mauritshuis gedaan heeft, door de voorwerpen van geschiedwaarde van daar naar het huis op de Prinsegracht te laten overbrengen, in 't welk een Nederlandsch Museum van Oudheden wordt bijeengebracht; terwijl de voorwerpen van ethnografischen aard in een huurhuis op den Vijverberg worden verplaatst, in afwachting van hun vereeniging met die in 't ethnografisch Museum te Leiden. De daardoor verkregen ruimte in de benedenzalen van 't Mauritshuis zal nu gebezigd worden tot plaatsing der vroeger vermelde schilderijen, meer dan honderd in getal, op de zolders van 't Mauritshuis gevonden, voor welker herstel de minister van binnenlandsche zaken de noodige gelden beschikbaar heeft gesteld.

Blijkens een in 't Haagsche Dagblad opgenomen schrijven van den oud-directeur der verzameling op 't Mauritshuis, waren de vroegere ministers steeds in gebreke gebleven, tot dat door hem dringend verlangde herstel mede te werken. „Bij mijn optreding in 1841", zegt hij, „heb ik aan den toenmaligen minister een verslag uitgebracht; en te dier gelegenheid een lijst overgelegd der in een afgesloten kamer op den zolder zich bevindende schilderijen, aan welke, voor zooveel zij daarvoor geschikt waren, door mijn voorganger geen plaats werd gegund, enkel en alleen uit hoofde van gebrek aan de noodige ruimte. Wijders is door mij herhaaldelijk, zoowel mondeling als schriftelijk en officieel, op het erlangen van meer ruimte en verbeterd licht aangedrongen; bij welke gelegenheid tevens is opgemerkt, dat er onder de stukken op den zolder waren, die wel verdienden in het kabinet te worden opgenomen Een hooggeacht lid der 2e Kamer, vroeger minister van b. z., zal zich wellicht herinneren, dat hij zich, op mijn verzoek, met mij op den zolder van het Mauritshuis heeft begeven, meer bijzonder met het doel eener beoordeeling der middelen, mijnerzijds voorgesteld, om beter licht te erlangen. In lateren tijd kampte ik al mede te vergeefs, daar mij werd gezegd, dat eerst voor Amsterdam moest worden gezorgd". *Willens en wetens* heeft dus de Nederlandsche regeering vijf en dertig jaar lang verzuimd, behoorlijk zorg te dragen voor de kunstschatten, aan hare bewaring toevertrouwd!! 't Werd waarlijk tijd, dat er eindelijk eens een beter geest ontwaakte, die ging bezeffen, dat *kunst* wel degelijk *een regeeringszaak* is.

Het pleit van Haarlems weidsche hoofdkerk heeft alle kans nog ten goede te keeren. Een adres aan den Raad, door den kunstlievenden Heer A. C. Kruseman opgesteld, en aan zijn stadgenooten ter onderteekening aangeboden, telt reeds een kleine tweehonderd namen van belangstellende Haarlemmers, de Raadsleden met gepasten eerbied verzoekende, van 't genomen besluit terug te komen. Buitendien zal, naar men verneemt, door eenige dier leden zelf een schriftelijk verzoek, van gelijke strekking, worden ingediend. Eere aan 't haarlemsche gemeentebestuur, wanneer het zoo zal blijken, liever ten halve te keeren, dan ten heele te dwalen.

Op het Muziekfeest, door de haarlemsche afdeeling der Maatschappij van Toonkunst, Vrijdag 4 Juni en beide volgende dagen, in de groote zaal der *Vereeniging* aldaar te geven, zal den eersten dag worden uitgevoerd Brahms *Schicksalslied* en Schumanns *Paradies und Peri*; den tweeden Frans Coenens nieuwe toongewrocht *Maria Magdalena*, de Symfonie in E-mol van Verhulst, Reineckes *Geistliches Abendlied*, en de Inleiding op Wagners *Meistersinger*. Als solisten zullen optreden Mevrouwen Schmitt uit Schwerin, Winter uit Zaandam, Storm uit Keulen, en de HH. W. Muller uit Hannover, en Carl Hill uit Schwerin. De derde dag zal gewijd worden aan de uitvoering van een quintet voor piano en strijkinstrumenten van den jeugdigen Haarlemmer toonzetter Henry Vink, en eenige nader aan te geven voordrachten der solisten.

Den 6en dezer is door den Heer David Bromberger te Goes een historisch Piano-Concert gegeven, dat zeer aan de goede verwachting beantwoord schijnt te hebben. Het *programma* bestond voor het eerste gedeelte uit een *Preludium* en *Fuge* en een *Sarabande* van Bach, een *Gavotte* in G-dur van Händel, het turksche *Rondo* uit de Sonate in A-dur van Mozart, een *Thema* met 32 var. en in C-moll van Beethoven, een *Fantaisie* van Schubert, en een *Capriccio* van Mendelsohn-Bartholdy. In de tweede afdeeling bracht de concertgever Beethovens groote Sonate in F-mol (op 57), een *Nocturne* en *Fantaisie* van Chopin, en eenige *Symfonie*-studiën van Schumann ten gehoore. Bij de uitvoering der *Fantasie* van Schubert werd hij door den middelburger muziek-directeur Kirrwald welwillend ter zij gestaan. In 't volgend nommer deelen wij de indrukken meê, op een onzer medewerkers door 't gehoorde gemaakt.

Een reiziger op Sumatra deelt in Huet's *Dagblad* meê, dat hij daar in de binnenlanden de schrijfster van *Hilda* meent ontmoet te hebben. Huet teekent daar echter bij aan, dat hij zich vergist. Zoo wij 't ons niet doen, is die schrijfster wel vroeger, als kind, in Indië geweest, maar heeft zij later te Arnhem gewoond, en daar dan ook de *Hilda* geschreven, en is zij thans met een belgisch officier gehuwd, en te Brussel woonachtig.

Prof. Schönbach te Graz heeft eene belangrijke bijdrage tot de kennis der kerkelijke tooneelpoëzy uitgegeven. In een akademische verhandeling *Ueber die Marienklagen*, gelijk hij haar betitelt, heeft hij 29 verschillende gedichten doorloopen, van welke twee tot dusver onuitgegeven en in eene bijlage meêgedeelt, en die hij alle terug brengt tot het bekende middeneeuwsche Kerklied *Planctus ante nescia*. Uit dit lyrische gedicht ontwikkelde zich allengs de dramatische vorm, het zij op zich zelf, het zij als deel van een Passiespel. Langs twee wegen verspreidde hij zich, volgens zijne nasporingen, van den Rijn uit de een over Zwitzerland naar Duitschland tot in Boheme en Silezië; de ander van Midden- naar Noord-Duitschland tot Wolfenbuttel en Bordesholm.

Gedrukt bij J. F. Haeseker. te Haarlem.

№ 10. 25 Mei 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.—SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

OUDE KENNISSEN, NIEUWE VRIENDEN.

ZIJN ER ZOO? Schetsen uit de portefeuille van Alexander V. H. Op steen gebracht door C. C. A. Last. Nieuwe Uitgave. Te Arnhem bij P. Gouda Quint, 1875.

Nu vijf-en-twintig jaren geleden — 't was in de dagen, dat ook De Genestets poëzie toegang verwierf tot onze huizen en onze harten — deed de teekenaar Alexander Ver Huell 't eerst van zich spreken. Hij kwam tot ons met het merk van eenvoud en waarheid op 't voorhoofd, met de vrijmoedige verzekering tevens, dat ernstige studie zijne kunstenaarsleuze was. Toen zijn voet nog kracht genoeg had, zeide hij, moest hij op weg, teekenende, wat hij zag, en schrijvende, wat de menschheid hem leerde. Toen zijne hand nog vast, en zijn oog juist was, moest hij de vruchten van de studie zijner eeuw leveren, vóór zijne scherpzinnigheid verstompte, zijn geest verdoofde; en 't Jonge Holland ontving den dichter met de teekenpen, gelijk 't zijn dichter met het woord welkom heette! Geen wonder voorwaar! Opvatting en voorstelling van de stof, bij Alexander V. H., als bij De Genestet, waren gezond en waar.

In 't volle leven grepen zij. Waar vonden zij geene poëzie? Hoe wisten zij de natuur op de daad te betrappen niet slechts, maar haar te grijpen in hare luimige en ernstige oogenblikken, om aan die oogenblikken duurzaamheid te geven. Poëzie is overal, mijn vrienden! 't Is de vraag maar die poëzie te gevoelen en weêr te geven; dat was beider leus, op beider verschillend kunstgebied. Er is meer. Beide dichters — want we behoeven 't verschil in kunstuiting niet langer uiteên te houden — beide dichters mengden den lach in den traan, gaven humor van de reinste soort: niet als Swift, maar als de Genestet en Alexander V. H. „Met de Natuur tot eenige leermeesteresse, en waarheid als eenig doel van hun streven" hebben zij meer getracht naar goedhartigen humor dan naar bijtende satyre, waren ze nimmer personeel. Als zij tot ons spraken in beeld of in woorden, deden zij het met den glimlach van menschenmin om de lippen. Geestig waren ze steeds, ondeugend bij wijlen; wat gezond was en waar, waar deugd uit sprak en zielenadel, daar vertoefde hun geest met liefde en ingenomenheid, en zij stelden er dikwijls 't onnatuurlijke, 't gezochte en gemaniëreerde, 't Jan-Rapachtige en lage tegenover, kastijdend zonder wraakzucht 't verkeerde, en dringende tot verbetering. Poëzie vonden ze overal. Zij waagden zich in lager — beter — in kleiner kring, dan de poëeten plegen te gaan, en toonden ons den rijken schat van 't ondeftige leven. Mocht de dichter ook al niet, wat den teekenaar is gegund, het triviale een enkele maal teruggeven, op het terrein van den innigsten humor ontmoetten ze elkander weer. Sermoenen hielden ze niet; ze stichtten niet met ophef noch kondigden hunne waarschuwingen in de verte aan; ze

spraken in de aangrijpende taal van teekenstift en dichtpen, zonder meer. Zij putten hun onderwerp niet uit; ze gaven slechts één moment te zien van de actie, die hun geest wilde vertolken, maar dat éene moment maakten ze blijvend en kozen 't zóó, dat het ook nog deed vermoeden, wat daaraan vooraf ging en wat volgen moest. Was 't wonder, dat beide kunstenaars van 't Jonge Holland door dat Jonge Holland werden begrepen en gewaardeerd? Is niet de poëzie van De Genestet door hetzelfde geslacht geëerd, dat de schetsen van Alexander V. H. heeft genoten? Zijn beiden niet gelijktijdig *Oude Kennissen* geworden?

Van De Genestet's poëzie is, door herdruk na herdruk, aan allen 't genot der waardeering gegund; maar de teekeningen van Alexander V. H. werden steeds zeldzamer, de steenen waren afgeslepen. Dat is nu anders geworden. De schetsen *Zijn er zoo?*, de oude kennissen, worden nieuwe vrienden! De teekenaar heeft zijn stift weer opgevat „om eenige feilen in de teekening te verbeteren", doch voor het overige „voorstelling en text" onveranderd gelaten. Het nieuwe geslacht kent nog de oude hartstochten, heeft nog dezelfde gebreken en deugden; — het zal de *Zijn er zoo?* weten te waardeeren, gelijk 't vroegere dit heeft heeft gedaan!

Een overzicht van 't geheel is niet noodig; we kunnen 't gerust bij een paar woorden, naar aanleiding der *eerste aflevering*, laten — om voor onze oude kennissen van den titel nieuwe vrienden verzekerd te zijn. Zie eens naar *Een Muziekfeest*! Zijn er zoo ? van die meneeren, uitgenoodigd om met hunne liedertafels de feestelijkheden van groote dorpen en plattelandsstadjes te komen opluisteren; van die meneeren, wien 't aan te zien is, dat ze niet voor niemendal hun zwarten rok hebben aangetogen en hun insigna op de borst gespeld; van die meneeren, welke zich in alle hunne talentvolle welgedaanheid niet weinig gestreeld gevoelen met den bedeesden eerbied der landelijke bezoekers, vreemdelingen in stad? die plaats maken voor „een Groote, heur!?" Zie eens goed, ik herhaal 't, dan moeten de oude kennissen nieuwe vrienden worden in dubbelen zin!

„*Op Zondag*", niet waar? Of 't naar de natuur is! Of de humor met de satyre om den prijs dingt! 't Zoontje van Joris Goedbloed naast den Hollandschen Jongen, en ter zijde de jongens van Jan de Witt in den dop! Kracht naast weekelijkheid; pedanterie naast naïveteit; Jan Salie naast Jan Cordaat! Wie zou niet in staat zijn zelf de historie te verhalen van de opvoeding dezer beiden, van hunne mogelijke lotgevallen in later jaren? De moraal is hier niet opgedrongen; ze spreekt uit zich zelve, en Hildebrands Hollandsche ongens worden er ons te liever om!

Oude kennissen zullen nieuwe vrienden worden. Zonder twijfel. Opvatting en voorstelling van Alexander V. H.'s schetsen zijn oorspronkelijk en juist en echt-Hollandsch. En deze teekeningen zijn bestemd om beduimeld te worden van het bekijken — om door de macht van schoonheid en waarheid indrukken te geven van wat goed is, van 't geen om verbetering roept. . . tot ons eigen nut.

Aan de oude kennissen en nieuwe vrienden een hartelijk welkom in 't leven!

Zieriksee, A. W. STELLWAGEN.
27 *April* '75

DE VENUS VAN HET KAPITOOL.

De heer Leopold Julius te Rome deelt omtrent de onlangs in den Esquilijnschen berg opgedolven *Venus* een en ander meê, wel in staat de belangstelling te verhoogen. Hoewel op vele plaatsen gebroken, is het beeld, tot op de armen na, thans geheel hersteld, en stelt een opgeschoten meisjen voor, gereed om in het bad te gaan, zoodat het zich dan ook reeds van 't gewaad ontdaan heeft, dat op een vaas ter zijde is neêrgelegd. De voeten zijn intusschen nog met sandalen geschoeid, en de linkerhand, waarvan de vingers nog behouden zijn gebleven, houdt het haar van 't achterhoofd in de hoogte, om des te gemakkelijker met de rechter, die thans gemist wordt, den haarband los te maken. Het hoofd zelf is, om dezelfde reden, naar de rechter zij wat omlaag gebogen, evenals ook het gansche bovenlichaam, door de beweging der linkerhand, naar de rechterzij neigt. De boven- en onderschenkels zijn dicht opeengedrongen, zoodat het linkerbeen, dat vrij is, slechts luttel achter het rechte, waarop het beeld rust, kon geplaatst worden, en de linker voetzool bijna geheel plat op den grond staat.

Uit die beschrijving blijkt, dat deze Venus onder de bevalligste voorstellingen der Godin gerangschikt worden moet. De opvatting is van alle zinnelijkheid en behaagzucht vrij, de uitvoering, enkele verwaarloosde partijen daargelaten, met zorg verricht. Ondertusschen laat er zich zekere gedwongenheid van bewerking, iets schoolsch niet in ontveinzen, iets dergelijks namelijk, als ook — hoewel in meerdere mate nog — aan een reeks beelden uit de school van Pasiteles eigen is, tot welke o. a. de jongeling behoort, als de Stefanus der Villa Albani bekend. Ofschoon vrijer en levendiger, heeft deze Venus een onmiskenbaren familietrek met hem. In beide dezelfde schraalheid van lichaam, en bijna onnatuurlijk holle rug. Ook beide hoofden gelijken veel op elkaâr; het langwerpig ovaalrond gelaat, het gewelfde voorhoofd, de breede neusrug, de hoog aangebrachte ooren, de krachtig uitkomende kin, enz., zijn beiden gemeen. Daar nu tot dusver geen naakt vrouwenbeeld uit deze school bekend was, is dit van des te grooter waarde, en vormt daarbij den overgang tusschen dien Stefanos en de Menelaüs-groep in de vlila Ludovisi, die het er evenzeer in vrijheid van vormen van wint, als het zelf eerstgemelde in vrijheid van voorstelling overtreft.

HET EERSTE HISTORISCHE CONCERT IN NEDERLAND.

Rubinstein ging naar Engeland en naar Amerika om — gelijk hij zeide — daar in het verre land aan hen, die hem hooren wilden, te doen begrijpen, wat muziek was. Daar gaf hij die onnavolgbare historische concerten, waar de ontwikkelingsgang der muziek zich afteekent in de tooverklanken, die zijn instrument uitstort. Wat we hebben gelezen verstonden we ten deele;

eerst thans nu wij het *hoorden*, is het ons mogelijk er ons een denkbeeld — hoe flauw dan ook — van te vormen.

Den 6en Mei gaf onze talentvolle muziekdirecteur David Bromberger eene *Soirée* voor piano-muziek, in historische volgorde.

Bach, *Händel*, *Mozart*, *Beethoven*, *Schubert*, *Mendelssohn*, *Chopin*, *Schumann* werden achtereenvolgens ten gehoore gebracht.

Ware aan elken toondichter, of hoogstens aan elke twee, een avond gewijd, de indruk, dien hun eigenaardig karakter maakte, ware sterker geweest. Spoediger — hoewel oppervlakkiger — kon men echter thans vergelijken, en hoe kort het genot duurde, het was lang genoeg om een onuitwischbaren indruk natelaten. Men zou zulk een concert een pleidooi voor de goede muziek, een verheerlijking van de muze der negentiende eeuw kunnen noemen.

Het is bekend, dat men vooral ook in Duitschland naam kan maken door op Wagner te schelden, en 't is geen wonder. Hoe grievend moet het zijn, te bemerken, dat hooggewaardeerde, althans duizendmaal gespeelde stukken, geen waarde of ten minste weinig waarde hebben, voor het oordeel der ware kunst.

De muziek is zeker de kunst, die alleen door de meest gevoelige meest ontwikkelde geesten kan worden genoten, en hoeveel voor muziek doorgaat, wat alleen klinkklank is, blijkt uit het feit, dat duizenden die erkennen, dat er goede en slechte romans zijn, aarzelen te gelooven, dat er goede en slechte muziek is.

Voor hen is de *maat* de muziek, en als de „dreun" hun oor treft, zijn ze voldaan. Maar verder dan het oor komt die muziek ook niet.

Welke gewaarwordingen wekt bijv. een stuk van Offenbach op? Sluit even de oogen, en geef u rekenschap van hetgeen gij hoort. 't Zal zijn als een welluidende maatslag, of wel, als gij een gelukkig oogenblik hebt getroffen, zal de muziek u opwekken, u vrolijker maken. Zal ze ook nog andere aandoeningen teweegbrengen? Geene. Zoo er een nieuw bewijs noodig is voor de stelling, dat de kunst overal van het meer stoffelijke uitgaat, en zich meer en meer ontwikkelt in de richting van het ideale, het concert van 6 Mei ll. geeft het volkomen.

Die soberheid van toonzetting in de eerste nommers, die magerheid van lijnen, als men dat in de muziek mag zeggen, ze komt overeen met die enkele forsche beelden, die enkele stoute trekken, die we elders in den aanvang der kunsten ontmoeten. We merken iets van dien statelijken tred, die zich naar die tonen te richten had.

Maar de beelden worden meer uitgewerkt, de lijnen worden talrijker, de accoorden voegen zich bij de accoorden, en bij de groote Sonate van Beethoven (op 57) zweven we in een zee van tonen, grijpt ons een koor van harmoniën aan! Of, zoo een ander beeld 't kan uitdrukken:

Heeft eerst met *Bach* een zon voor ons geschenen
Van gouden stralenkrans ontdaan;
Daar schijnt met *Schumann* heerlijk om ons henen
Een lichtzee, door geen zon voorafgegaan.

Goes mag er trotsch op zijn, dat een zoo welsprekend getuige daar 't eerst den triomftocht teekent, dien de muziek gemaakt heeft.

Goes. T. H. DE BEER

DE „VORSTENSCHOOL" IN DE VRIJDAGSCHE VEREENIGING: TE AMSTERDAM.

't Is uit de dagbladen bekend, dat de Hr. Alberdingk Thijm in bovengenoemden spreekkring een viertal stellingen omtrent de sociale en kunst-waarde van Multatuli's tooneelmatig leerdicht heeft ontvouwd en verdedigd. Evenzeer, dat met 23 tegen 7 stemmen die stellingen door de aanwezigen beaamd zijn. In het *Telegraafnommer* van 6—10 Mei l.l. deelen nu eenige, waarschijnlijk door juffr. Hroswitha (Elizabeth Haighton) ingezonden regelen, *in spijt daarvan*, meê, dat die stellingen „zulk een *heftigen* weêrstand vonden, dat een der sprekers zelfs een gewijzigde lezing voorsloeg". Blijkens bovenvermelden uitslag heeft die weêrstand — hoe *heftig*, naar haar zeggen — dan toch luttel teweeg gebracht, en de overgroote meerderheid haar vollen bijval aan de zienswijs van den Heer Alb. Thijm geschonken. Doch het fraaiste van de zaak is — wat de juffrouw eenvoudig verzwijgt, doch wij hier, ter wille der door haar verzaakte goede trouw, niet mogen nalaten te vermelden — dat juist die zoogenoemde *heftige* tegenstander (wiens naam wij hier kieschheidshalve niet vermelden) zich, bij de stemming, *voor* de zoo *fel* bestreden stellingen verklaarde. Men ziet daaruit, wat zijn *heftige* weêrspraak, die wij hier, met de weêrsproken stellingen, laten volgen, in zijn eigen oogen te beduiden had:

1.

De veelvuldige hulde, aan M. gebracht, wordt niet gerechtvaardigd door de aesthetische schoonheid of sociale wijsheid neêrgelegd in „Vorstenschool".

2.

De knoop is onduidelijk en zwak; de karakterteekening weinig objectief; de manier niet Nederlandsch.

3.

Den verstrekten staat- en zedekundigen lessen ontbreekt het aan diepte en oorspronkelijkheid.

1.

De veelvuldige hulde aan M. gebracht wordt gerechtvaardigd door de sociale wijsheid neêrgelegd in V.

2.

De knoop mag zwak zijn, de karakterteekening geen hoofdzaak, de manier is klassiek, en voor onzen tijd zeer geschikt.

3.

Den verst. st. en zed. lessen ontbreekt het noch aan waarheid noch aan actualiteit.

4.

Ondanks enkele schitterende trekken en geestig gedachte toestanden, die er in voorkomen, zal de toekomst leeren — zoo staat te vreezen — dat de schrijver ten onrechte een lang leven aan zijn kunstwerk voorspeld heeft.

Daargelaten de kwade trouw, waarvan de inzendster in de *Telegraaf*, door hare averechtsche voorstelling van 't gebeurde, blijk geeft, mag ook haar verdere redeneering niet onweërsproken blijven, daar zij de vrijheid neemt, op de verdedigde stellingen, Multatuli's versregel toe te passen: „Wat uitsteekt dient geknot, wat blinkt bevuild", als ware 't dus om een kwaadwillige beschimping en misduiding te doen geweest. Er zijn echter lieden, en juffr. Hroswitha behoort daartoe, die ons gaarne den schijn voor 't wezen, en blinkend klatergoud voor echt zouden willen opdringen, en die in den aangenamen waan verkeeren, dat men, met op hoogen toon over de dingen door te slaan, de waarheid aan zijn zijde krijgt, en 't beter oordeel van anderen tot zwijgen kan brengen. De ervaring daaromtrent in zake middelbaar onderwijs opgedaan had haar — zou men meenen — anders tot leering kunnen strekken.

4.

Wegens de schitterende tafereelen en de geestige gezegden, zal de toekomst leeren — zoo staat te hopen — dat de schrijver met recht een lang leven aan zijn kunstwerk voorspeld heeft.

KUNSTMIN EN KUNSTZIN.

Door slofheid een goet opset kan versmooren.
HOOFT.

„Dat is van avond een mooi programma, op 't concert bij..."

Den jonkman, die dat zeî, fonkelden de oogen, als had hij reeds een voorsmaak van het genot, dat hem verbeidde aan den avond van den dag, waarop hij zich des morgens zoo vol verrukking uitliet over een program, en terwijl hij den naam noemde van een der uitspanningsplaatsen zijner woonstad, waar echte kunst, vertolkt door haar ijverigste priesters, waarachtig kunstgenot verschafte.

Hij ging er niet vaak heen, doch men kon er zeker van zijn, dat hij alle krachten inspande, om op zijn drukke bezigheden zooveel tijd te veroveren, dat hij van extra-fijne avonden kon profiteeren. Zoo'n avond was 't ook nu. Eenige solo's voor instrumenten, door meesters geschreven, door hun evenknieën weêrgegeven; en daaronder één vooral voor piano en zang, door een jonge kunstenares, wier talenten haar, aan een der beroemdste buitenlandsche muziekscholen, den eersten prijs hadden doen verwerven, doch die vaderlandslievend genoeg was de *primeur* van haar openlijk optreden te gunnen aan haar geboorteland.

Der hulde overwaard dus vooral van kenners, en ook der belangstelling niet onwaard van wie enkel liefhebbers van de kunst waren. Vandaar de warmte, waarmeê de jonkman van dat concert gewaagde.

Koel intusschen, als de ijsregen, die op een bloeiend korenveld neêrslaat en alle hoop van den landman met éénen slag vernietigt, klonk het antwoord dat hij ontving: 'k heb dat program niet gezien en — — 'k heb er ook *geen* VERSTAND van!

't Zou moeilijk zijn te bepalen, wat grooter was, de verbazing, de ontnuchtering of de toorn van den eersten spreker. Dat alles teekende zich op zijn gelaat, en wisselde daar af; maar cholerisch als hij was, behield de toorn de overhand, en welverdiend was het scherpe antwoord, op dat platte, gevoellooze, prozaïsche bescheid, toen hij zeî: „dat is niet waar; ge *wilt* geen verstand hebben, omdat ge lust hebt mijn genot te verstoren en daarom .."

Hij, die dus werd aangesproken, wachtte, zich zijner schuld bewust, het eind van het verwijt niet af en verwijderde zich; zoo gekwetst voelde hij zich door zijn vriend, omdat hij zich zelven diets maakte, uit afkeer van huichelarij, de waarheid te hebben gesproken.

Maar 't was ook niet anders dan verbeelding, toen hij beweerde geen verstand er van te hebben. Hij had een ander woord op de lippen gehad: dat woord was: „oppervlakkigheid" Daaraan had hij een hekel, en 't ontbrak hem aan moed, om zijn vriend den muziekkenner toe te voegen: „er is al oppervlakkigheid genoeg in de wereld!"

Want inderdaad had de gedachte daaraan de waarheid getooid met een kleed, dat zedig heeten moest doch waar de gekwetste ijdelheid uit iedere plooi keek.

Gekwetst, ja, dat was hij, in zijn vriend en om zijn vriend, in handen van een kritikaster gevallen, die zichzelf voor een soort van *omnis homo* hield. En kwader goedje is er zeker niet, dan dat. Erger dan de luî, die beweren „geen verstand" van iets te hebben, zijn dezulken, die *niets* beweren, maar op hoogen toon, aan wie 't maar hooren wil, vertellen dat deze schilderij, of dat letterkundig of bouwkunstig of muzikaal voortbrengsel, een prul is; die een schilderij alle methode ontzeggen en een genrestukje dat iedereen lief vindt brutaalweg afkeuren, omdat er op *effect* heet gespeculeerd; die een karyatyde onmogelijk noemen of ballast, ook waar zij wel degelijk aan den eisch tot steun voldoet; die zich bij het voorlezen van een schetsje van één hunner bekenden *embêteeren*, al lieten voordracht noch duidelijkheid iets te wenschen over, en die een ander, wiens voordracht door veel gebulder uitmuntte, het lichtpunt van den avond en den *primus* van 't gezelschap heeten; die eindelijk bij het hooren van muziek, de techniek, de vingervlugheid, het gevoel, kortom alles in den kunstenaar roemen in zijn bijzijn, maar zich eenvoudig omkeeren om een ander te vertellen, dat B of C 't toch beter deed.

Tegen zulke lieden is niemand opgewassen, omdat ze meestal vrij wel bespraakt zijn en daardoor anderen meêslepen, die luisteren, zien en zwijgen uit bescheidenheid, of — zooals het hier den eenen spreker ging, die *„geen* VERSTAND" er van had, *hun* ijdelheid beleedigd voelen door de pedanterie van den ander.

Maar er is eene schaduwzijde aan die wijze van doen. „Geen verstand van iets" hadden we allen op onze beurt, vóór we begonnen te leeren, vóór we leerden verstand te krijgen van 't eene of andere vak van wetenschap of kunst.

En tot het verstand kwam, hielp ons het gevoel, ja, soms bleef dat altijd de eerste violspeler in het levensorkest. Het hinderde ons niet, dat we niet precies wisten, hoeveel stampers of meeldraadjes, hoeveel of hoe weinig honig of vergif eene bloem had; we vraagden niet of het licht enkelvoudig of samengesteld was; ons trok het bloemperk aan en we waren knorrig als de zon bleef wegschuilen achter de wolken; we maakten ons boos, als ongevoelige toehoorders op een concert, achter ons uit den treuren zaten te babbelen over de dienstboden van Mevrouw IJ of het nieuwe tweespan van Baron Z. Dergelijke praatjes mochten *interessant* zijn op een koffivisite of een paardemarkt, in de concertzaal behoorde 't niet, en verstand van de muziek of niet, de *omnis homo* van zoo even, zou misschien neiging hebben gevoeld, de vuistslagen toetepassen.

„Maar..... zeker er is veel te zeggen tegen het bezoeken van de tempels der kunst door oningewijden in hare geheimen, doch zou er, mits hen de noodige eerbied beziele, ook van onbevoegden sprake kunnen zijn? De kleine knaap, wiens stopwoord is „ik kan niet", krijgt ten antwoord dat „kanniet" dood is, of de raad de kan op zij te zetten en 't met de handen te beproeven.

Nu, kunnen we niet allen iets beproeven? Natuurlijk trekt een sonate van Beethoven meer aan dan een bladzijde uit Potgieters proza, doch de voorkeur aan Beethoven geschonken sluit niet alle kans buiten voor wie met hèm hoog loopen, door oefening het zóover te brengen, in Potgieter de schoonheden te vinden, die hij ruimschoots heeft.

Toen de eene van die twee jongelieden, de man die „geen verstand er van had", maar die veel liefde voor de letteren heeft, in een vlaag van zwaarmoedigheid, gevolg van het welverdiend verwijt, er van sprak zijn schriften te verbranden, zijn liefste uitnoodigde — hij zei het met een doffe stem en een betrokken gelaat — om getuige te zijn van dat *Auto da fe*, deed hij het zonder natedenken, dat bij zijn geschrijf ook gedichten en gedichtjes waren, waartoe zij hem had geinspireerd. De jonge schoone stemde toe — tot zijn verbazing wellicht — doch op voorwaarde, dat hij het verbranden zou bijwonen van haar piano-muziek en daarbij was wel 't een en ander, wat hij haar gaarne hoorde spelen, waarvan ze hem de beteekenis had geleerd.

Toen hij dat afkeurde, streek hij zijn eigen vonnis, al had hij ook niet zóóveel verstand als noodig was, om al de gedachten te begrijpen, door Mozart of Mendelsohn neêrgelegd in de tonen, en zij had met de liefelijke gevatheid, die meer is dan alle logika, de vuistlogika van den *omnis homo* er onder begrepen, hem de bekentenis ontlokt, dat „geen verstand hebben van iets" met een beetje gevoel, mits het waarachtig zij en oppervlakkig niet gemaakt gevoel, misschien twee kwaden konden heeten, maar waarvan het eerste het minst gevaarlijke was, omdat elke dag een deel van de onzeldzaamheid doet verdwijnen, die den oppervlakkige nooit in den weg staat, maar hem daarentegen gelijk stelt met zeker iemand, die bij ons bekend is als een broertje van Jan Salie; namelijk met

Jan Rap,
Die man, zoo aklig knap,
Daar hij van *alles iets* weet,
Maar, 't slimste van de grap,
Ook *alles* weêr van *niets* weet!

Nu, de man van 't program was een vriend van Jan Cordaat, en de ander liet zich gaarne Jan Rechtuit noemen; maar Jan Salie en Jan Rap speelden Jan Rechtuit de leelijke poets, zich aan iets te willen onttrekken, waarvan hij onder de leiding van Jan Cordaat verstand kon krijgen, die ditmaal alleen moest uitgaan, om zich in vredesnaam niet Jan Raps tegenwoordigheid te getroosten.

Amst. 3 Mei '75. C. L. LÜTKEBÜHL Jr.

TENTOONSTELLING VAN SCHILDERIJEN TE LUIK.

Oui, j'aime à voir Pigal, par sa savante main,
Donner du sens au marbre, et la vie à l'airain,
Je dévore des yeux ces toiles animées,
Où brillent de Van Loo les touches enflammées!

La puissanee des arts.

De Vereeniging tot aanmoediging van schoone Kunsten te Luik heeft, onder bescherming van het gemeentebestuur, een schilderijen-tentoonstelling georganiseerd, die allezints bezienswaardig is. Zij bestaat uit meer dan 400 doeken, alle van de moderne school. — Vele inzenders hebben getracht de oude school na te bootsen; zij schijnen er niet aan gedacht te hebben, dat onze nakomelingen ook gaarne ons eens zullen zien. Ons doen en laten, onze zeden en gewoonten worden slechts zelden op 't doek gebracht. De historie-schilders moeten echter bedenken, dat zij niet altijd maar werk van oudere meesters dienen te copiëeren, daar zij dan allicht hen geheel en al trachten na te bootsen, en in een onzelfstandigen namaak vervallen zullen, zoodat er niets van eigen werk overblijft. Intusschen kunnen wij, wat de Luiksche Tentoonstelling betreft, van velerlei bezienswaardigs melding maken; vooreerst van een paar geheel oorspronkelijke doeken, vervaardigd door den Luikschen schilder Philipet: No. 258 *Repos de chasse à Amblève*, een grootsch schilderstuk, met de goed bewerkte portretten ten voeten uit van eenige jachtliefhebbers. 't Is wel niet geheel ontbloot van fouten, maar de uitvoering is toch bewonderenswaardig, en 't geheel verraadt een schilder, die zeker is van zijnen weg. Men vindt van hem nog een paar stukken onder No. 259—261. De Dusseldorper school is uitmuntend vertegenwoordigd; er bevinden zich stukken van Aschenbroich, Beinke, Bode, Böcker, Burnier, en van vele anderen. Ons vaderland heeft ook zijn contingent gegeven, men vindt er doeken van Alma Tadema (Londen), De Haas (Brussel), Van de Sande Bakhuisen, De Groot (Amsterdam), H. baron van Pallandt (Den Haag), Eversen (Amsterdam), Hilverdink (Amsterdam), van Borsselen en Weissenbruch (Den Haag), en van meer anderen.

Eenige nommers mogen wij niet met stilzwijgen voorbij gaan. No. 2, *Josef bewakende het graan van Pharaö*, van Alma Tadema; No. 28, *De trouw aan*

't vaderland beloond, van Canta uit Rotterdam; No. 55, *De rust van den loteling*, getrokken uit den bekenden roman van Henri Conscience, door de Braeckeleer, uit Antwerpen; No. 77 en No. 78, twee stukken van Delpérée uit Luik, voorstellende *Karel IX en Catharina de Médicis bij het lijk van Coligny, twee dagen na den St. Bartholomeusnacht*, en *Véronese bezig met het schilderen van de bruiloft te Kanaän; in de kloosterkerk van St. George te Venetie;* No. 90, *Omstreken van Ghistelle*, door de Schampheleer, No. 92, *Een geldersch landschap bij zonsondergang*, door Destrée uit Den Haag; No. 99, *Karel V* te Juste. No. 113, een Noorweegsch gezicht voorstellend. *de baai van Romsdal* door Dantze uit Dusseldorp, een prachtig stuk, met levendige kleuren en een bewonderenswaardig perspectief. No. 151, *Het meer der vier kantons*, gezicht genomen van den Zonnenberg door Hensbach uit Dusseldorp; Lenaerts van Antwerpen, Lodewijk XVII in den Temple, vooral in het gelaat van den jongen ongelukkigen uitmuntend getroffen. Bovendien doen No 151 *Een zweedsch strand*, en No 463 *Een studiekop*, eer aan de Dusseldorper school, ze zijn van Nordgren en van Seibels.

Ook zijn bewonderenswaardig de bloemen, die op het doek van Mejuffrouw Vercauteren uit Luik voorkomen; de frischheid van kleur lacht ieder bezoeker toe, zeker is het dat haar naam eenmaal met het meeste recht zal geroemd worden onder diegene, die zich aan deze tak der schilderkunst gewijd hebben. Bij het begin van onze beschouwing deze kunst galerij, spraken wij van het oorspronkelijk stuk van Philipet en mogen daarom niet zonder zwijgen voorbij gaan het stuk van Ch. Hermans uit Brussel, die ons een bezoek doet brengen in het *hospitaal te Brussel;* 't is geen historische roman, het is de geschiedenis van onze dagen.

Maastricht, Mei /75 A. A. VORSTERMAN VAN OYEN.

ANTI-VANDALISME.

De Haarlemsche Gemeenteraad heeft, op schriftelijk voorstel van zijn medelid Jhr. Van de Poll, met 12 tegen 10 stemmen, besloten het vroeger genomen besluit tot weigering der gevraagde bijdrage voor de Sint Baafskerk, te niet te doen, en aan de financiëele commissie een door vijf leden (de HH. Krelage, Bijvoet, Smits, Gerlings, en van de Poll) bij hem ingediend voorstel verzonden om een, som van *f* 12,000 in tien jaarlijksche termijnen tot het beoogde loffelijke kunstdoel voor de regeering beschikbaar te stellen.

De Gemeenteraad van Maastricht heeft dezer dagen het besluit genomen, op nieuw *f* 15,000 bij te dragen tot herstel der Sint Servaaskerk, voor welke door het Rijk een dergelijke som als te Haarlem is uitgetrokken.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Maandag 10 dezer heeft het *Oudheidkundig Genootschap* te Amsterdam zijn jaarlijksche vergadering voor 't eerst in het nieuwe gebouw gehouden, dat het in de Spuistraat, ter hoogte van den Dam, betrokken heeft. Het bestuurslid Gosschalk had daartoe de beide pakhuizen van *De Klok* in drie ruime zalen beneden en twee boven weten te veranderen, in een van welke nu de talrijk opgekomen leden bijeen kwamen. Op smaakvolle wijs was het geheel in *Renaissance*-stijl gemeubeld en opgesierd. Tegen den herfst hoopt men 't Muzeum geheel in orde te hebben, en 't voor ieder toegankelijk te stellen.

Omtrent den *Sturz des Hauses Alba* schrijft een duitsch beoordeelaar in het Weekblad *Im Neuen Reich* het volgende: „Dit dichtstuk is de eersteling van een 16jarig nederlandsch meisjen, dat door langdurige ziekte aan bed en kamer gebonden, haar gedwongen vrijen tijd, van haar vroegste jeugd af, aan ernstige studie en dichtoefening wijdde. Het treurspel, dat zij hier aanbiedt, is geen vertaling, maar aanvanklijk in Duitschland geschreven. Deze omstandigheden maken het werk tot een verschijnsel, dat reeds als merkwaardigheid de aandacht verdient, maar van den anderen kant ook veelvuldige gebreken verklaart en verontschuldigt. Uit den jeugdigen leeftijd der vervaardigster laat zich een zeker gebrek aan vinding, en de herhaaldelijk zich voordoende minder juiste opvatting en voorstelling van dieper liggende zielsverschijnselen of toestanden verklaren, die een rijper leeftijd vereischen. De uitheemsche schrijfster verraadt zich van tijd tot tijd door den stijl".

Naar aanleiding van een artikel in 't engelsch *Athenaeum*, over de vertaling van Tollens *Nova-Zembla*, komt een onzer dagbladen tegen de daar geuite zonderlinge bewering op, dat Tollens gedachteloos handelde, dat onderwerp in een dichtstuk te behandelen. Op zijne beurt echter verkleint het ten onrechte de waarde van 't eenvoudige dagboek, door den stuurman Gerrit de Veer van het verblijf op Nova-Zembla gehouden, en dat in zijn ongedwongen, natuurlijk proza, op vele plaatsen, Tollens' versregels in ware poëzy verre overtreft.

De duitsche landschapschilder Karl Reichardt heeft te Venetië de zes *gobelins* ontdekt, naar de te Weenen in de gallerij Lichtenstein berustende schilderijen van Rubens, met tafereelen uit de laatste levensdagen van Decius Mus, geweven. 't Is hem gelukt, die voor Prins Solms, een neef der Vorstin van Liechtenstein aan te koopen.

Het Jodenbad te Friedberg in de Wetterau, een sierlijk bouwgewrocht uit den overgangstijd, en slechts door dat te Spiers geëvenaard, zal naar een bericht in den *Rheinischen Kurier* meldt door bemiddeling van den Heer G. Dieffenbach aldaar verkocht worden. 't Is te wenschen, dat het, bij verplaatsing in andere handen, geen schade lijde, en hetzij eenige joodsche geestverwanten hetzij een of ander bemiddeld lid der gemeente zich de zaak aan zal trekken, om het met eeredienst en Synagoge zoo nauw verbonden gedenkstuk voor den ondergang te bewaren.

Den 15den April ll. is de deensche schilder Skovgaard te Kopenhagen overleden. Hij was in 't jaar 1817 in een naburig dorp geboren, werd eerst door zijne moeder in 't teekenen onderwezen, en kwam op zijn 15de jaar op de Kopenhager kunstakademie. Zijn eerste in 1836 tentoongestelde landschap weinig belangstelling, doch zeven jaar later verwierf hij een aanmoedigingsen twee jaar daarna de groote gouden medalje voor het beste stuk toegekend. Van toen af wies hij steeds in aanzien, en blonk vooral door de schikking en algemeene werking zijner landschappen uit. Teekenaar van den eersten rang, stond hij echter als colorist minder hoog; vooral doordien zijne stukken, bepaaldelijk die uit vroeger tijd, in de schaduw partij wat al te donker uitvielen. Fraaye gewrochten van zijn penceel — daar onder nog uit zijn laatste levensjaar — worden op den Kristiaanburg gevonden. Ook als portretschilder liet hij zich niet onbetuigd.

Den 20 dezer overleed te Wiesbaden, in ruim 76 jarigen ouderdom de voortreffelijke kunstgeschiedschrijver Dr. Karl Schnaase. Te Dantzig geboren, studeerde hij te Heidelberg en Berlijn, was daarop een jaar lang in rechtsgeleerden werkkring te Koningsbergen gevestigd, en maakte toen een Italiaansche reis, die zijn eerste stap op 't gebied zijner latere studiën en zaakrijke geschriften mag heeten. Bij zijn terugkomst uit Italië als assessor te Koningsbergen geplaatst, verwisselde hij dit in 1829 met Marienwerder, en kwam na 1830 als procureur bij 't Landgerecht te Dusseldorp. Dáár leefde hij in 't opwektelijkst verkeer met Immermann, Mendelsohn, en den kunstenaars-

kring, die zich om Schadow bewoog. In 1834 gaf hij er zijn eerste, juist voor Nederland zoo belangwekkend geschrift, zijn *Niederländische Briefe*, studiën over Nederlandsche kunst naar aanleiding van een reisje in Zuid- en Noord-Nederland uit. Nog geen jaar later verscheen het eerste deel van zijn hoofdwerk de *Geschiedenis der beeldende kunsten*, die in 1861 met haar zesde deel gesloten werd, doch van 1866 tot 1874 in tweede uitgave het licht zag. Lezers van den *Kunstbode* zullen zich het opstel herinneren, er in een van zijn eerste nommers door Prof. Moll aan gewijd. De schrijver, die in 1848 van Dusseldorp, als oppertribunaalraad naar België getrokken was, lel die betrekking in 1857 nêer, om zich geheel aan zijn studiën te kunnen wijden. In 't volgende jaar richtte hij met de HH. Grüneisen en Schnorr von Carlsfeld een *Kristelijk Kunstblad* op, bracht de jaren 1865 en 1866 te Rome door, en vestigde zich sedert 1867 te Wiesbaden metterwoon. Tot zijn laatste levensdagen gaf hij van zijn levendige belangstelling in al wat de kunst betrof blijk, gelijk tal van opstellen in verschillende kunstbladen getuigt.

Het 14e Taal- en Letterkundig Congres, dat door den halstarrigen onwil van Prof. de Vries en de laakbare zwakheid der verdere Leidsche Commissie-leden tegen over hem, in 't vorige jaar, te Leiden niet heeft kunnen plaats hebben, zal thans den 24en Augustus aanstaande en beide volgende dagen te Maastricht gehouden worden. Evenals de vroegere, zal het zijne werkzaamheden tot drie hoofdafdeelingen bepalen: Nederlandsche Taal en Letterkunde, Nederlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde, en Nederlandsche Tooneel en Tooneelkunst, Boekhandel en Bibliografie, en Kunstgeschiedenis. Geschreven redevoeringen van langer duur dan een kwartier worden niet toegelaten; punten van godsdienst en staatkunde mogen niet *opzettelijk* worden besproken, en, zoo zij in een of andere verhandeling ter loops worden aangeroerd, niet anders dan met volstrekte eerbiediging der overtuiging van andersdenkenden behandeld worden. Blijkens den oproepingsbrief treden 's Konings-Commissaris in Limburg en de Burgemeester der gemeente als eere-voorzitters, de provinciale archivaris in Limburg en wethouder der gemeente mr. Franquinet als voorzitter, en de heeren mr. De Sain en Dr. Suringar, leeraren aan 't Gymnasium en de hoogere Burgerschool, als Secretarissen op, tot wie men zich vóór 1 Juny aanstaande kan wenden, zoo men een of ander voorstel in overweging te geven heeft, of een bepaald onderwerp op 't Congrès te bespreken wenscht.

Eere aan Maastricht, dat zich, tegenover de bekrompenheid der hollandsche Akademiestad en haar wanhebbelijk taaldespootjen, in deze Congres-aangelegenheid van zulk een loffelijke zij doet kennen.

Met Pinxteren is in den Haag de jaarlijksche Tentoonstelling van schilderijen en kunstwerken geopend, van welke men aanvankelijk reeds veel goeds verneemt, en op welke wij in een volgend nommer meer uitvoerig hopen terug te komen.

De orgelmaker Cavaillé te Parijs heeft dezer dagen het orgel voltooid, dat voor het Paleis van Volksvlijt te Amsterdam bestemd is, en waarvan de voortreffelijkheid om 't zeerst geroemd wordt. Zachtheid, kracht, juistheid, toonwerking, alles wordt er in geprezen door hen, die gelegenheid hadden, het instrument na de voltooying, in de *salons* van den vervaardiger, door den orgelist Widor te hooren bespelen.

Te Nevele, haar geboorte- en woonplaats, is den 4en dezer maand, op ruim veertigjarigen leeftijd, Rosalie, de oudste der gezusters Loveling, door hare dichtjens en novellen ook ten onzent bekend en geliefd, overleden. Bij haar plechtige ter aardebestelling op den 7en verzelden tal van belangstellende vrienden en vereerders het lijk naar zijn laatste rustplaats op den St. Amandsberg. Daar werdt het naast die van Willems, Ledeganck, Prudens van Duyse, en and. in 't graf neêrgelaten, nadat door de Heeren Prof. Heremans, Van der Kruysen en Karel Bogaerd — de laatste in dichtmaat — het woord was gevoerd.

In de Lieve-Vrouwenkerk te Cassel in Fransch-Vlaanderen, de geboorteplaats van Datheen, is dezer dagen een schilderstuk van Rubens ontdekt, de patrones voorstellende, terwijl zij aan den H. Franciscus verschijnt. Men had namelijk het herstel van de aanwezige schilderijen aan een schilder uit het stadjen opgedragen, en deze nu, bij de hantering van een stuk, het werk van den grooten meester daarop onverwachts voor den dag zien komen.

De heer Leopold Flameng, die vroeger Rembrandts *Honderdguldensprent* en zoogenoemde Nachtwacht etste, is thans begonnen het ook de *Ontleedkundige les* en de *Staalmeesters* te doen.

Aan de fabriek der Gobelins te Parijs heeft de heer Spitzer het belangwekkend tapijt geschonken, dat hij ten vorigen jare op de tentoonstelling voor de geschiedenis der kleederdracht deed prijken, om daardoor bij te dragen tot het herstel van haar door de *Commune* verwoest Muzeum. Dat tapijt stelt het opbreken van 't beleg van Dole en Salins door Lodewijk XI in 1477 voor. Men ziet er de bevrijde inwoners van beide plaatsen in plechtigen ommegang het gebeente van Sint Anatolius ronddragen, en daardoor tal van verschillende kerkelijke, burgerlijke en militaire costumen bijeen. Het draagt de wapens van Maria van Borgondiën, en de rand is uit het zilver en keel der borgondische kleuren saamgesteld zoodat de borgondische herkomst wel niet twijfelachtig is. Daar Lodewijk in dit eigen jaar Atrecht innam, is het waarschijnlijk in een der vlaamsche plaatsen vervaardigd, die de weverijen dier stad, na de verwoesting door de Franschen, vervingen.

De oostenrijksche opperbouwraad Schmidt heeft onlangs een bezoek aan de stad Agram gebracht, om er, op uitnoodiging van den burgemeester — niet met dien van Haarlem te verwarren — de Sint Markuskerk te bezichtigen, en zijne denkbeelden omtrent een mogelijk herstel daarvan aan te geven. Naar zijne meening zou dat in vijf of zes jaar te volbrengen zijn, en werden de kosten op een 50 of 60,000 florijnen door hem begroot, terwijl hij beloofde een uitgewerkt plan te zullen toezenden.

Te Dusseldorp heeft een groot stuk van Andreas Achenbach in de tentoonstelling van E. Schulte veel opgang gemaakt. Het stelt een strandgezicht te Blankenberge (in West-Vlaanderen) voor, met hoogen gezichteinder, en daardoor den toeschouwer een ruim uitzicht verschaffende. Een hevige onweersbui, waardoor de gansche streek doornat is geworden, is voorbij, en de zon weder helder aan 't schijnen, zoodat over de natte daken en wegen een schitterende glans verspreid is, welks flikkering het dan ook de hoofdbedoeling van den schilder was, naar den eisch weêr te geven. Intusschen volstonden de beperkte middelen van zijn palet niet, die ten volle te doen werken. Het sterk aangebracht wit op de daken is te dik, en zou eer haast voor sneeuw dan weêrschijn kunnen gelden; vandaar dat het dan ook onder 't publiek tot de zonderlingste opvatting aanleiding gaf. De meesterhand laat er zich desniettemin overal in herkennen, en slechts de gewaagde poging is niet ten volle gelukt, om een bijna onmogelijk weêr te geven lichtspeling met het penceel op het doek te brengen.

Naar het Mecklenburgsche Nieuwsblad meêdeelt, zijn te Schwerin vijf bouwontwerpen van den Hofraad Willebrand voor het nieuwe Museum tentoongesteld, van welke het laatste, in dit jaar gemaakt, ter uitvoering bestemd werd. Het opschrift: „Den beeldenden Kunsten, 1877” duidt den tijd aan, waarop de nieuwe Muzentempel gereed moet zijn, om de groothertooglijke kunstschatten te kunnen opnemen.

De *Vereeniging voor historische Kunst* zal dit jaar in de tweede helft van September te Stuttgart haar vijftiende groote vergadering houden, en noodigt alle geschiedschilders uit, het zij voltooide stukken, hetzij schetsen daarvan in te zenden. De niet onbelangrijke som van 50,000 mark (omstreeks f 30,000) is voor aankoopen en bestellingen beschikbaar. De schoolraad Looff te Langensalza, boekhouder der Vereeniging, is tot het geven van nadere inlichting bereid.

De koninklijk-italiaansche Akademie *Rafaëllo* heeft de volgende prijsvraag uitgeschreven: „aan welke oorzaken moet het tegenwoordig verval der italiaansche kunst worden toegeschreven, en welke middelen kunnen daar verbetering inbrengen?— Alleen Italianen mogen bij de beantwoording naar de prijs dingen.

Gedrukt bij J. E. Haeseker, te Haarlem.

№ 11. 10 Juni 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.—SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. —Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

DE HAAGSCHE TENSTOONSTELLING VAN SCHILDERIJEN.

Een zonderling contrast met de zeldzaam schoone Meimaand, die wij dit jaar genieten, vormen de talrijke sneeuwgezichten, waarop de schilders ons ditmaal onthalen. Begrafenissen op de sneeuw, avonden in de sneeuw, sledevaarten over de sneeuw, vergezichten achter de sneeuw, vrijaadjes door de sneeuw, landschappen onder de sneeuw, straten met sneeuw; — de langdurige winter schijnt een grooten invloed gehad te hebben. Apol, Th. Beck, Mej. van Bosse, Chevalier, Bombléd, Kruimel, Kleyn, Koster, Lameer, Liernur, Leickert, Lokhorst, Mesdag, Mevr. Mesdag, Munthe, Smits, Von Seben, Tschaggeny, Van der Velden, Vertin, Verveer, Vogel, Wytkamp, C. Stortenbeker, Ter Meulen, allen hebben aan den winter hunne offeranden gebracht. Eene vergelijking tusschen al die offeranden is niet te maken, daar zij tot zeer verschillende takken der kunst behooren.

Onder de velen echter, die de sneeuw als zoodanig tot hoofdonderwerp hunner voorstelling maakten, staat ongetwijfeld Apol, met zijn eenzamen, ijzigen Januari-avond, bovenaan. Welk een waarheid, welk een kracht in die zwakke tegenstelling van wit en grijs met een weinig rood, dat door de boomen schemert.

Ook Vogel, Mej. van Bosse, en vooral Munthe en Chevalier geven, met andere opvattingen, flinke wintertooneelen.

Wat gelikt zijn de ijstafreeltjes van Kleyn, terwijl de heer Smits moest bedenken, dat de natuur in hare wijsheid de vier jaargetijden niet naast elkander, maar achter elkander zet, een wenk, die een schilder ter harte nemen kan; bovendien...... neen, laat ons liever een oogenblik verwijlen voor de sombere grootschheid van Mesdags treurigen winterdag aan het Scheveningsche strand. Welk een diepte; welk een ware tegenstelling van de zwartachtige pinken op de vuile, weeke sneeuw. Misschien is de lucht wat paars en plat; maar de Hagenaars mogen blijde zijn om het indrukwekkende dat zij van zulk een tooneel door de kunst eens genieten mogen; want de gemeenteraad zorgt zoo uitstekend voor de onbegaanbaarheid der straten bij invallenden dooi, dat zij het in natura wel nooit te aanschouwen zullen krijgen. Vertin en S. Verveer brengen de sneeuw natuurlijk in de straten, waarbij de laatste in compositie en geestige figuurteekening de kroon spant. Zijn Jodenbuurt is ons trouwens reeds bekend van de jongste tentoonstelling in Amsterdam. In Wytkamps overtocht over de Maas en Van der Veldens begrafenis op het eiland Marken speelt het menschenbeeld de hoofdrol, en bij beiden een goede hoofdrol. Vooral de twee voorste figuren op laatst genoemd stuk zijn bijzonder goed gelukt; in de overigen is de voortgaande beweging minder uitgedrukt. De stemming van 't geheel, de donkere groep op de koude sneeuw, door geen zonnestraaltje verwarmd, is zeer gelukkig volgehouden.

Ware de sneeuw dit jaar niet zoo overweldigend geweest, wij hadden zeker beter gedaan door te beginnen met het menschenbeeld, dat op den voorrang in de verschillende takken der schilderkunst nog steeds blijft aanspraak maken, al wordt het in 't algemeen — en door onze Hollandsche schilders in 't bijzonder — tegenwoordig stiefmoederlijk behandeld. Moeten wij met het hoogste beginnen, het naakt, dan *stuiten* wij — het woord staat er, en mag er in zijn volle beteekenis blijven staan — op Héberts gele *nimf*. Brutaal, vlak van voren gezien, met de armen wellustig dartel over 't hoofd geslagen, rondt zich deze provokante schoone uitmuntend tegen een hel blauwgroenen achtergrond van planten af. Wat komt zulk een vreemde eend in de bijt der Hollandsche eerbaarheid uitvoeren? Is 't om ons publiek de schoonheid der menschelijke vormen te doen genieten, waaraan het penseel zich heden ten dage zoo zelden waagt? Het middel is niet boven bedenking verheven, en kon licht tot andere resultaten leiden. Zij is uitmuntend geschilderd, maar Ticiaan heeft Venussen en Danaë's geheel naakt veel schooner geschilderd, en wat zijn wij dan ver van zijn edelen stijl afgedwaald! Konden zijne beide ontkleede schoonen van de Tribuna in Florence uit haar lijsten afdalen, wij zouden onze zachtste sofa aanschuiven, en met den hoed in de hand staande op eerbiedigen toon haar toespreken. Daalde deze *nimf* uit haar zwaar vergulde lijst, wij zouden met gedekten hoofde stil blijven zitten, en...... ja, wat zouden wij dan al niet durven doen! Fatsoenlijker behandeld is Sandelle's almee, eene schoone vrouw en krachtig weêrgegeven type.

Een andere soort van brutaliteit spreekt uit den mosseleter van den Antwerpschen schilder Alexandre Struys. In kracht van voorstelling, in terugstootende waarheid van verven en lijnen verdient deze magere, vuile kerel een plaats bovenaan. Zijn achterovergebogen hoofd, zijn smerige handen nog glibberig van de natte mosselen, het vastgehouden mes, de stof zijner openhangende kleederen, alles is zoo walgelijk juist, dat niemand dit stuk in zijn eetzaal zal willen ophangen. Van het bewonderend of afkeurend publiek hoort men telkens de woorden realist en realisme. Toch niet, omdat de schilder een oogenblik uit 's mans leven heeft gekozen, dat hij voor oor en oog der omstanders stuitend was? Zou de voorstelling minder vuil geweest zijn, indien hij 't oogenblik van het opensnijden of opnemen der mosselen had gekozen? Zeker toch minder walgelijk.

Na een dergelijk nederdalen in de onhebbelijkste oogenblikken uit het leven van onhebbelijke menschen, beschouwen wij met voldoening Moreau's smaakvolle, elegante dames en heeren van 't gemaskerd bal huiswaarts keerend. Welk eene keurige en degelijke teekening, welk eene losheid in houding en beweging, welk een aangename groepeering! Inderdaad, ieder kunstliefhebber zal den heer Goldsmid dit juweel benijden, en den Haagschen gemeenteraad aanraden den prijs van het gas maar weêr te verhoogen, indien men er zulke kunstwerken uit distilleeren kan. De geestige Bles, de schilder met commentaren, die ditmaal bijzonder weinig regels van den catalogus in beslag neemt, hoewel onder drie fijne, bekoorlijke stukjes zijn naam prijkt, en de losse Rochussen, die altijd als teekenaar blijft denken, en liever de olieverf voor het aquarel moest laten varen, zullen het ons ten goede houden, dat wij aan den Franschman zonder aarzelen den voorrang gunnen.

Van Stroebel gewagend, weet iedereen, dat hij te denken heeft aan een huiselijk tafereel uit de zeventiende eeuw met een warm lichteffect op den achtergrond. Zijn regentenkamer behoort zeker tot zijne beste werken gerekend te worden, en overtreft het andere stuk — Bezoek genoemd — verre.

Aldus op de coloristen gekomen, ontmoeten wij een uitstekend genrestuk van Blommers, eene moeder voorstellend, die haar kind opheft, om het de duifjes te toonen, in een mand aan de zoldering opgehangen. Ondanks vele zwakheden in de teekening, ligt in het werk eene groote kracht. De verf is er letterlijk tot lichaam, tot muur, tot stof, en tot diepte geworden; alle herinnering aan het penseel is nagenoeg verdwenen. Het pendant van Alb. Neuhuys, eveneens eene moeder met kind voorstellend, hoe verdienstelijk ook, krijgt van zulk een tegenhanger een geduchten klap. Zelfs mevrouw Bisschop-Swift, die eveneens door kleur en vooral door licht zoekt te bekoren, kan tegen de realiteit van Blommers coloriet niet opwerken. Jammer dat Valkenburg's uitmuntende Doopdag, die aan een aangename, strenge kleur een betere teekening paart, ter vergelijking niet wat dichter in de buurt hangt. Zijne specialiteit voor oude vrouwtjes verloochent zich hier weêr niet. Van Blommers mogen wij geen afscheid nemen, zonder zijn leerling Offermans met een woord te vermelden, die — hoewel nog sterk bevangen in de manier van den meester — in zijn Brillenkoopman aan den Molen als colorist veel belooft. De koopman zelf is een zeer welgeslaagd beeld.

Van den grooten Tadema liggen ons de Fredegonde en Fortunatus van de laatste tentoonstelling in Arti nog te versch in het geheugen, dan dat wij volkomen voldaan kunnen wezen over zijne twee thans geëxposeerde werken. Het Spelevaren is zeker eene uitmuntende schilderij — vooral de man, die het bootje naar zich toehaalt, is een echt Tadema's beeld; maar in het meisje, dat onder een parasol tegen de zonnestralen schuilt, en in het gras te midden van een heuvelachtig landschap zit, heeft men moeite dezelfde hand te herkennen. Zeker zal 't Tadema met zijne uitgewerkte achtergronden, zijne bijna bonte kleurcontrasten, en zijn versmading van alle gewone hulpmiddeltjes, om reliëf en diepte te krijgen, altijd bezwaarlijk vallen een verschiet te schilderen, dat van meer beteekenis wordt, dan het achtergrondje van zijn Pompejaansche bank, die op een onzer vorige tentoonstellingen pronkte.

Al is 't klein, wij mogen Pasini's bedelende Dervisch, een echt Fransch kleureffectstukje, niet stilzwijgend voorbijgaan, voordat wij korte melding maken van de weinige en weinig geslaagde historische werken, welke deze expositie aanbiedt. Noch de Edelen, die aan Margaretha van Parma het smeekschrift aanbieden, schilderij van Frans Vinck, noch Sunaerts, weduwe van Oldenbarnevelt, Prins Maurits om genade smeekend voor haren zoon, noch Hollanders Prins Maurits en Héraugière bij A van Bergen, den turfschipper van Breda, verheffen zich boven het houterige der middelmatigheid; terwijl A. v. Pelt, die Barends op Nova Zembla het eerste licht bespeuren laat, beter gedaan had, dien lichtstraal nog maar thuis te houden Hamman heeft, als gewoonlijk, weer een „scêne de théatre" geleverd, en rekent dien indruk nog te zullen verhoogen, door zijne golven zoo tooneelmatig mogelijk te maken. Wij hebben betere dingen van hem gezien. Indien wij de Judith van Portaels als eene historische persoon moeten beschouwen, zal

er — de matte kleur daargelaten — wel eenige twijfel kunnen oprijzen, of die vrouw aanstonds tot een moord zal in staat zijn, en ook in andere opzichten of zij eene Judith wezen kan.

Eene mooie, edel gedrapeerde gestalte is 't zeker; maar die kalm gevouwen handen, die heldere, blijmoedig opziende blik doen meer aan eene Heilige Cecilia denken, wier lied verstomt bij het vernemen van 't gezang der hemelsche heirscharen.

Eene andere schoone vrouw schonk Portaels in zijne Kabylsche vrouw, maar nog matter van coloriet dan de vorige. In de Magdalena van Schmidt Crans (N. B. juffrouw Valois in een naar oogenblik uit een naar stuk), in Cramer's Beluisterden — zoo'n Dusseldorper moet den hemel in brand zetten, om wat kleur te krijgen — Bouguereau's Bacchante, en Cogen's visschersvrouw zijn veel eigenaardige lichtpunten te ontdekken, die echter ook hunne schaduwzijden niet onder stoelen of banken stoppen. Gaan wij de zwart omgetrokken wassenbeelden van Lerius liefst spoedig voorbij, even als de nacht en avond van Von Than, die even goed de Beschermengel en een Elfendans zouden kunnen heeten, terwijl de gedachte te poëtisch is om schilderachtig te blijven; dan moeten wij een oogenblik stilstaan bij het werk van Bokelmann: tot klaarlichten dag. Hoewel niet vrij van de eigenaardige gebreken der Dusseldorper school, is dit werk toch in menig opzicht een karakteristieke compositie. Welk een uitdrukking bijvoorbeeld ligt er in den rug van dien weggaanden speler, die met zijn medgezel den ongelukkigen huisvader heeft geplunderd, wiens vrouw en kind het droevig' eind van den nacht komen aanschouwen! Hoewel van het gelaat niets zichtbaar is, zal niemand er aan twijfelen, met wien hij hier te doen heeft. Ook de vrouw, met welk eene wanhopige berusting, welk een droevig verwijt staart zij de aftrekkenden na! Het minst geslaagd is de beroofde man zelf, die beter als observator van Venus doortocht, dan als beeld van wanhoop en zelfverwijt zou kunnen dienen.

Een zeer gelukkige gedachte was 't, het kind, in zijn onschuld en onwetendheid, met de weggeworpen kaarten te laten spelen.

Elchanon Verveer met een tweetal menschelijke ruïnes ditmaal getiteld: oude liefde roest niet, Liernur met een zonnig Scheveningsch tafereeltje, waarvan de lucht wel wat minder strak en donker had mogen zijn, ontbreken niet. Jammer, dat wij van Israëls, Sadee en in 't landschap van Bakhuizen hetzelfde niet kunnen zeggen.

In het portret valt er niet veel te bewonderen. De twee besten hangen dicht bij elkaâr, het een van Emile Wauters den jongenheer C. Somzeé voorstellend, het andere een deftig oud man, door Bisschop geschilderd. Misschien zullen wij op den eersten aanblik het werk van den Vlaamschen kunstenaar voorbijgaan, dat zoo pretentieloos stil aan den muur hangt, en geen aanspraak op eenige bewondering schijnt te maken, terwijl de op zijn Rembrandts verlichte grijzaard van Bischop ieders blikken met geweld tot zich trekt, en stormenderhand onze bewondering verovert; toch zullen wij later moeten bekennen, onrechtvaardig geweest te zijn, en aan het eenvoudig, maar tot in zijn details zielvol behandeld portret van den jongen C Somzeé — en zijn kind, die niet de slechtste van de twee is — eene groote mate van bewondering wijden. In ronding en reliëf overtreft echter de Noord-Nederlander zijn zuidelijken buurman.

Afstappend van het menschenbeeld, komen wij op een terrein, waar onze schilders zeer goed, misschien het best thuis zijn, te weten op de zeestukken. Onder twee groote schilderijen prijkt de naam van Mesdag. Over het eerste spraken wij reeds bij de sneeuwgezichten; het andere stelt een zeer woelige zee voor aan de Hollandsche kust. Gelijk meestal bij Mesdag, is hier weer een sombere grootschheid in, en eene ontzettende kracht in de beweging der golven; maar bij de waarheid van kleur van schip en lucht is de gele troebelheid van het water aan eenigen twijfel onderhevig. Ook grenst de ruwheid van bewerking, die vaak eene machtige kleurwerking ten gevolge heeft, zoo dicht aan slordigheid, dat Van Heemskerk van Beest, ook geen angstvallige penseelvoerder, er als een Dou naast hangt. In doorzichtigheid winnen zijne golven het ongetwijfeld; jammer maar dat Onze Lieve Heer juist lappen-opruiming boven de Doggersbank houdt, en daardoor het groote effect wat benadeelt. Minder grootsch en breed vat W. A. van Deventer zijne zeegezichten op; toch zijn ook zijne golfjes dun en vloeibaar, terwijl een eigenaardig, bekoorlijk licht door zijne tafereelen heen speelt. Land en zee te zamen is het geliefkoosd onderwerp van Johs. Hilverdink; hij maakt echter de natuur te mooi, te geverfd. Voor een Zuidelijk landschap kan dit er nog door, maar in zijn Scheveningsch strandgezicht is de onwaarheid van kleur al te sterk. Na de vermelding van een met zorg gepenseeld gezicht op het eiland Wight door H. Koekkoek, kunnen wij tot het landschap overgaan.

Een Zwitsersch schilder beweerde eens, dat in het landschap geen realisme te dulden was. Indien hij onder realisme verstaan heeft het bespieden der natuur op de plekken, en in de oogenblikken, dat zij zich zoo leelijk mogelijk voordoet, dan zal menigeen met hem instemmen, dat zulk een realisme de kunst op dwaalwegen voert. Toch heeft een degelijk streven in den laatsten tijd veld gewonnen, en vinden wij met de namen Mevr. Mesdag, Th. de Bock, M. Boks, du Chattel, C. Metzelaar eenige landschappen geteekend, die de saaiste voorstelling nog overtreffen, welke een bevooroordeeld vreemdeling zich van een saaien dag in een saai Hollandsch landschap kan vormen. Een grauwe hemel, wat bladerlooze knotwilligen of kreupelhout, een vuile sloot of plas, en een paar half opgelapte, half verwaarloosde huisjes, ziedaar de gegevens, die met een grauwheid van tinten op 't doek worden gebracht, alsof er geen bituum en geen gebrande terra nina meer te krijgen was. Een bewolkte dag is daarom à priori volstrekt niet te verwerpen; men zie slechts hoe Jozef Neuhuys er licht, lucht en waarheid in weet te brengen. Gelukkig hebben wij Bilders nog, en kan de Swart ons zijne dampige visioentint niet voor poëzie verslijten tegenover het rijke, frissche leven, dat onze groote boomschilder op zijn doek weet te doen gloeien, en dat ook in zijne houtskoolteekening elken stam en elk blad zoo los maakt van zijne omgeving. Hendrik Weissenbruch is wat vluchtig geweest. Al tintelt in zijne heldere lucht zijn eigenaardig spelend licht, het bolronde water-oppervlak, en het pas opgeverfde grasrandje verraden geen zorgvuldige behandeling. Minder oppervlakkig bewerkt is het groote landschap van De Vogel, een gezicht aan de Maas bij Rotterdam voorstellend. De compositie vooral is aangenaam, terwijl er een aardig zonnetje over heen ligt, en een luchtig koeltje

door de bladeren speelt. In een drietal wat groene landschappen van Verster, eveneens in Palings en Van der Meers werken is eene groote mate van waarheid niet te miskennen, vooral in dat te Heemstede, terwijl in van Gorcom's verdienstelijk gezicht aan de Sprank bij s' Gravenhage de lucht alleen een weinig zwaar is geworden. Van veel effect is de natte najaars-avond van Roelofs, waar aan de natuur een schoon oogenblik is afgekeken, dat elken herfst zich menigmaal vertoont, maar bezwaarlijk met grooter kracht kan weêrgegeven worden. De regenboog alleen is te veel tot de Hollandsche driekleur beperkt gebleven, en ware misschien beter geheel weggelaten. Ook Van Borselen geeft ons een flinke bui in Overijsel te aanschouwen. Meer naar het gelikte en fletsche hellen Koster en Estrée over, terwijl Van der Maaten en Christ te zeer in het tapisserie-werk vervallen, om frisch en waar te kunnen blijven. Van Jan Weissenbruch overheft het Scheveninger tooneel zijn huis te Heemstede; maar beiden kunnen niet opwegen tegen het zonnige straatje, dat onlangs van zijne hand in Arti was tentoongesteld. Van uitheemsche landschappen levert deze expositie weinig op, en van dat weinige kan alleen aan twee zonnige tafreeltjes uit Egypte, in de bekende manier van Testas bewerkt, en aan een maanlicht op de Noorweegsche kust door Baade uit Munchen, lof worden toegezwaaid. Noch de Romeinsche campagna van Koelman (met een paar rhinocerossen als buffels fungeerend), noch de onweêrslucht aan de Zweedsche kust van Hald (met inkt geschilderd), noch het Noordsche landschap van Nordgren komen daarnaast in aanmerking. Wij mogen echter niet van het landschap afstappen, zonder Mej. van Bosse te vermelden, wier zomerlandschap achter Zorgvliet genomen, dieper en losser is dan het wintergezicht langs den badhuisweg. Eenmaal aan de dames gekomen, moeten wij tevreden zijn, dat Mej. van Sande Bakhuyzen, bij afwezigheid van haar' broeder, zoo schitterend de eer van den naam ophoudt. Wat maken zich in hare „Rozen" alle bladen en bloemen van elkander los! Wat zijn die kleuren frisch en rijk zonder bont te worden! Hoeveel goeds de dames Haanen en Rooseboom ook kenmerkt, zij moeten bij haar achterstaan. Het transparente wijnglas en de zilveren beker van Mej. Vos hebben eveneens recht op eene zeer eervolle vermelding. Een drietal speurende honden van Mevrouw Ronner legt wederom getuigenis af van hare groote macht, om de beweging in het leven der dieren weêr te geven. Wat zou zij, die zoo vaak katten schildert, zeggen van de katten en vogels van Zurcher, die tot modellen een paar houten dieren uit een Arke Noachs schijnt genomen te hebben. Te Gempt, die meer bepaald zich op kenschetsing der verschillende honden en katten physionomiën toelegt, en daarin dikwijls uitnemend slaagt, gaat wel eens te ver in de menschwording der dieren; een onderwerp dat beter in een gedicht, als bijvoorbeeld de vos Reynaard, dan op het doek past. De werkstaking onder anderen is bepaald gezocht, de coup d'état beter. De zachtharige aardige hondjes van Cunaeus, die tot streelen uitnoodigen, zouden ook wel een' anderen naam willen hebben dan rozen en doornen.

Niettegenstaande Bosboom wat achteraan komt in onze beschouwing, verdient hij niet achteraan in onze schatting te staan. Zijn kerk van Maasland is een prachtstuk der tentoonstelling. De warme zon op den achtergrond, de diepe kleur, waarin elk denkbeeld van verf verdwijnt, de steen ruw en het hout hard wordt, verraadt den grooten meester, aan wien Roetering met plezier den voorrang zal gunnen, al is hij zich ook bewust, in teekening zorgvuldiger en ernstiger te zijn. Ook Schendel heeft eenige warme, diepe kerktafreelen gegeven.

Tot Nederlands rijkdom, het vee, komende, missen we naast P. Stortenbeker's kalme, flinke, ernstige koeien, in de warme middagzon zich koesterend of tegen den gloeienden avondhemel zich afteekenend, de levendige vechtende beesten van de Haas. J. Vrolijk, in teekening en kracht de mindere, heeft in kleur dikwerf grootere waarheid dan Stortenbeker, wiens mooi vee altijd op de grens der geverfdheid blijft.

Burmer de Dusseldorper, hoewel naar lichteffect strevend, is toch grooter door teekening dan door coloriet.

Als curiositeit mag hier Ribarz volgen, die de huiden zijner koeien reeds gedurende het leven tot leer maakt, en het spreekwoord logenstraft: dat er voor gezorgd is, dat de boomen niet tot in den hemel kunnen groeien... Wat de paarden aangaat, blijven Nakken's gezonde stevige rossen den vóorrang houden boven de glimmende, geverfde paarden van Schermer, wiens compositie zich ook door weinig eenheid kenmerkt. Eindelijk kunnen wij met de wollige schapen van Lokhorst, wiens kleur wat forscher wezen mocht, en dien Van der Flier op de voet volgt, de rij sluiten.

M. E.

GRILLPARZER'S SAPPHO.

Een schilderstuk van Breugel — denboeren of den fluweelen — of van Jan Steen is een kunstwerk; een schepping van Rafaël of van Correggio is er ook een. Het „Choeur des Chasseurs" uit den Faust van Gounod is muziek; eene symfonie van Beethoven is ook muziek. Hoe eenvoudig niet waar? Maar duizenden zullen Jan Steen en het „Choeur" „mooi" noemen, die aan Rafaël niets bijzonders vinden, en onder de symfonie geeuwen of zich uit de voeten maken. Is 't niet, omdat het kunstgevoel bij deze kunstvrienden minder geleid, minder ontwikkeld is?

Zoo zal menig minder ontwikkelde wegloopen met een melodrama vol akligheden, maar niet begrijpen dat Goethes *Iphigenie* mooi genoemd kan worden. Zoo zijn er dan ook zelfs onder welonderrichten zeer velen in den lande, die Grillparzer's Sappho volstrekt niet mooi vinden, niet begrijpen hoe men in den tegenwoordigen tijd (NB. de Sappho is van 1818) nog een stof uit de geschiedenis der Grieken en Romeinen gaat bewerken. Ze zouden „de Neven" en „Joan Wouters" kunnen bewonderen; maar Sappho? Natuurlijk, in Sappho is het beloop zoo heel eenvoudig, de „spanning" naar de ontknooping zoo gering; *'t is te verheven* zouden ze zeggen, als ze durfden! Donkers vertaling van bovengenoemd stuk geeft mij eene welkome gelegenheid een woord te spreken over een paar zonderlinge begrippen, die hoe langer hoe meer ingang vinden. Ik doe dit terwijl ik 't stuk van Grillparzer bespreek.

De staatkunde en het verval, waarin de kunst in Oostenrijk in het begin dezer eeuw verkeerde, mogen oorzaak zijn, dat Grillparzer niet tot zijn recht kwam, dat de leerlingen op de duitsche *Realschulen* en *Gym-*

nasiën Klopstock kennen, Grillparzer niet; dat handboeken over letterkunde wel in den breede uitweiden over Ava, Weckherlin, Gryphius en anderen, maar Grillparzer hoogstens *noemen*. Toch verdiende hij meer dan zij, en mag zijn Sappho hier en daar sporen van matheid vertoonen, het is een werk dat inderdaad even vaak aan Goethe en Schiller doet denken.

Tegen het beweren, dat een stof uit den tijd der oude Grieken thans niet bewerkt moet worden, stel ik het beweren, dat de oude Grieken beminden, haatten, gevoelden en geloofden of twijfelden even als wij, en dat het niet hoofdzaak is, wat de dichter zijne personen laat zeggen, maar wat hij hen aan gevoel en zieleleven laat aan den dag leggen. Indien de kunstenaar een *poëtische* stof vindt, kan hij die op zijne wijs verwerken, en hij zal geslaagd zijn als hij zijn publiek laat gevoelen, wat hij gevoelde, wat hij zijne personen laat gevoelen. Daartoe behoeft niet plat realistisch het dagelijksch leven de eenige bodem te zijn.

Poëtisch is de stof zeker; bijna alle aandoeningen die de menschelijke ziel roeren, treden scherpgeteekend en volkomen gemotiveerd op den voorgrond, en de handeling is niet hoofdzaak, maar dient alleen om die aandoeningen in het leven te roepen.

Dramatisch is ze eveneens; niets natuurlijker dan de verdeeling van het geheele verhaal (de fabel) in vijf deelen: Sappho's thuiskomst, Phaon's ontnuchtring, Melitta's liefde, Sappho's toorn, Phaon's herstel en vlucht, ontknooping. Voor ieder dezer deelen is een enkele handeling voldoende, gelijk ze in de titels ook grootendeels zijn aangeduid.

Algemeen verklaarbaar is de stof evenzeer. Ieder die waarlijk mensch is, kan zich rekenschap geven van de gewaarwordingen, die beurtelings bij de verschillende personen opkomen. — Hij zelf (het publiek) zou beminnen, vreezen, toornen, minnenijd gevoelen wantrouwen, wraakzucht voelen opkomen, als hij verkeerde in de omstandigheden, waarin de personen in Sappho verkeeren. Misschien zou hij geen „stervenslust" voelen opkomen, waar Sappho die voelt; daarover spreek ik later.

Eenvoudig is de stof niet minder. Een overzicht van het geheel, is voor niemand te moeielijk. Eenvoudig is het geheele beloop, niet ingewikkeld de samenknooping, niet groot het aantal personen.

Sappho bemint Phaon, een vurig vereerder harer gedichten. Deze verbeeldt zich, haar ook te beminnen, maar ontdekt spoedig zijne dwaling, daar de eenvoudige, bekoorlijke Melitta spoedig geheel zijne ziel inneemt. Als Sappho dit ontdekt, wordt zij eerst door jaloezie, daarna door bittere smart aangegrepen. Zij wil de schuldigen straffen, maar tot inkeer gekomen acht zij dit beneden hare waardigheid, en brengt zich om.

De dichter wil ons eene tragedie geven, en inderdaad vinden we het karakter van het tragische hier volkomen uitgedrukt. De ernstige toon, die in het geheele stuk heerscht, we zouden kunnen zeggen de sombere atmosfeer waarin de personen leven, past volkomen bij het tragische van de hoofdpersoon. Het lijden, dat de grondtoon van het stuk uitmaakt, is volkomen voorbereid; immers: Sappho heeft een deel harer menschelijke natuur verloochend, ze heeft geleefd voor de kunst en voor den roem. Ze is vreemd gebleven aan de liefde, en als een dreigende wolk ziet de toeschouwer het gevaar, dat Sappho wacht, die de liefde dorst miskennen. Reeds kort na haar optreden wordt het zwerk dichter bewolkt, de bliksemschicht is te voorzien — is nabij — treft haar. Maar het lijden buigt haar niet neder; zij worstelt met het lot, en vertoont zich dus in de verschillende uitingen van haar zedelijke kracht; — waar zij ten slotte het ruw geweld inroept, is haar grootheid achter haar wraakzucht schuilgegaan, en mogen we haren ondergang verwachten. Zij triomfeert niet, maar gaat ook niet onder in liefde of in haat. Zij verlaat vrijwillig het strijdperk, niet als verslagene, maar half als zegenende en verzoenende godheid, zeker als eene, die bezeft, dat er voor haar geen plaats meer is, als zij ophoudt haar booze voornemen ten uitvoer te leggen.

Men ziet, het *grieksche* van het stuk, waartegen velen opkwamen, ligt meer in de namen en de omstandigheden, dan in het wezen der personen, of de gevoelens die zij voorstaan.

Bij al de schoonheid van het vrouwenkarakter in Goethe's Iphegenie schijnt in de 19e eeuw een lijden als dat van Iphigenie in het eerste bedrijf, velen van ons wellicht onverklaarbaar. Het verlies van het Vaderland schijnt hun, als *kosmopolieten*, waarlijk zooveel lijden niet waard te zijn. Een wrekende godheid, die het geslacht van Tantalus vervolgt, zoodat

Der Brudermord ist hergebrachte Sitte

laat niet alleen koel, maar — erger dan dat — doet een gevoel van verontwaardiging ondervinden: voor hen toch is Iphegenie's lijden ongemotiveerd, omdat zij geen wraakgodin en geen vervolgende geesten kennen.

Niets van dat alles vinden we in Sappho.

Phaon is betooverd door de hoog begaafde vrouw, wier werken hem reeds vooraf in verrukking brachten. Hij houdt die bewondering voor liefde, en 't is zeer natuurlijk, dat hij voor dien misslag boet. Dat het rein menschelijke in hem leeft, bewijst zijne liefde voor Melitta, en mocht men naar de reden van Melitta's lijden vragen, ik antwoord: haar lijden treedt nergens op den voorgrond; alleen waar Phaon haar nadert, beklaagt zij zich over hare eenzaamheid en 't verlies van haar vaderland. Zoo *noemt* zij het haar onbekende gevoel van liefde, en evenzoo klaagt Phaon om zijn vaderland, dat hij pas weinig dagen verlaten had, en kon weêrzien als hij wilde.

Behalve de krachtige uiting van 't zieleleven in de Sappho, heeft dit stuk nog voor, dat het in zekere mate Wagner's ideaal nadert. Immers, hoeveel schoone kunsten reiken elkaâr hier de hand! Daar is het drama zelf met Sappho's lier, waarmede ze haar schoone stem begeleidt; daar is haar plechtgewaad, haar altaar en haar offerdienst; daar is het spaarzaam en toch zoo schilderachtig decoratief. En voeg daarbij de kalme beweging der personen, den geregelden gang van het stuk, waardoor herhaaldelijk eene en andere stand of houding volkomen tot hun recht komen kunnen; — dan hebben we hier alles vereenigd, wat het drama in staat is, in zich optenemen.

Sappho's dood — ik herhaal het — is het minst schoone van het stuk; wel geeft hij te recht een somberen tint aan den hemel, die zich boven de gelieven welft — de gelieven, die nog te boeten hebben voor ondankbaarheid, ontrouw, en overijling; maar dat sterven is meer theatraal dan tragisch — ik zou haast zeggen: Sappho geeft eene vertooning. Haar dood op *deze* wijze, is niet een natuurlijk gevolg van de om-

standigheden, is ook niet gemotiveerd door eenige volstrekte noodzakelijkheid.

Ten dienste van hen, die gelooven, dat het maar op het verhaal aankomt, en niet op de wijze waarop de personen denken en gevoelen; dat tijd en land dat zoo fijn geschakeerd laten voorkomen; dat de geringste afwijking de zaak bederven zou, volge hier een gemodernizeerde Sappho. Men oordeele over de verschillende wijze van gevoelen en lijden.

De gevierde zangeres Perita, verrukt over den jongen markies d'Ivremont, weet dezen te bewegen haar te volgen. De markies gevoelt zich de eerste dagen hoogst gelukkig; maar weldra wijkt de begoocheling; — nu hij Perita in den dagelijkschen kring ziet, verdwijnt de glans, die hem betooverde, en haar kamermeisje Rose neemt weldra al zijn liefde in. Perita verrast de schuldigen in elkanders arm, en geeft haar toorn lucht tegen Rose zoowel als tegen d'Ivremont, dien ze later weder tot zich zoekt te trekken. De beide gelieven beramen het plan, te vluchten. Door de bedienden achterhaald, voor zij het spoorplein noch bereikt hebben, worden ze weder voor Perita gebracht. Deze vervalt in somber gepeins, en neemt vergif in, waarna ze stervend de handen der geliefden ineen legt, en hun haar fortuin tot bruidschat nalaat.

Ziedaar zoo na mogelijk den inhoud voor onzen tijd weêrgegeven.

Wat is er nu van ons stuk geworden?

Mag men niet aannemen, dat er een geruime tijd verloopt, eer Perita argwaan voedt? Zij toch is niet altijd door allen omgeven, en 't leven in een wereldstad maakt meer eenzaamheid en afzondering mogelijk, dan eene afgezonderde, woning. Kan men aannemen, dat de markies plotseling zijne omgeving verlaat, zijn maatschappelijke verhouding, zijn vrienden en bloedverwanten vaarwel zegt? Zou Rose niet eenvoudig uit haar dienst ontslagen kunnen zijn, zoodra Perita iets merkte? Bij Sappho daarentegen is Melita de slavin. Behoefden de markies en Rose zich door een paar lakeien te laten terugbrengen? Hier kon men niet, als bij Sappho, aan een bediendenschaar denken. Is Perita's dood niet nog veel minder gemotiveerd, dan die van Sappho? Kan men zich van Perita een zoo verheven denkbeeld maken, als 't van Sappho mogelijk is?

En hoeverre staat een stuk als dit laatste achter bij Sappho, waar de kunstwaarde der uitvoering in aanmerking komt. Voor den sierlijk gedrapeerden mantel, met grieksche weelde om de Godengestalte der zangeres met den gouden lier geslingerd, de wanstaltige aanhangsels en opvulsels eener hedendaagsche operazangeres. In plaats van den rijkdom der groepeering in den bediendenstoet, een paar stijf gegalonneerde lijfknechts, en nu en dan Rose minder kostbaar, meer vervrolijkt, maar voor 't overige even wanstaltig gekleed als hare meesteres.

In plaats van een prachtig zeegezicht een uitzicht op een markt of eene straat, en voor 't levendige tooneel eener *naumachie* (of scheepstrijd) een wedloop van livreiknechts, die als dievenvangers uitgaan.

We mogen gereedelijk aannemen, dat er nog niet heel veel publiek voor Sappho en dergelijke stukken is; maar dat publiek zal zeker toenemen, en ook niet uitsluitend behoeft men stukken als dit.

Ik zeg niet te veel, als ik beweer, dat een zeer groot gedeelte van het lezend deel onzer landgenooten eerst door Donker's vertaling [1] met *Saffo* bekend werd. We zijn den vertaler dan ook dank schuldig, dat hij zich met liefde aan den arbeid zette, en zijne landgenooten met dit stuk deed kennis maken door eene vertaling, waarmede men waarlijk tevreden mag zijn,

Dat het stuk door de vertaling niet wat verloor, zal niemand betwijfelen; maar de vertaling is in elk geval vloeiend, en draagt nergens sporen van broddel- of lapwerk. Een enkele maal, bijv. bl. 8 reg. 8 vb.; bl. 89, reg. 10 vo.; bl. 69 reg. 7 vb.; en elders [2] ontmoet men eene min of meer vreemde wending; een enkele maal breekt de zin af bij 't eind van den regel; — maar ik begeer geen deel te hebben aan de schuld van den schrijver der „Cacografiën", die dichtwerken tot foutieve opstellen maakt.

Een woord moet ik noch zeggen. De vertaling is *vrij* welluidend; maar even als bijna *alles*, wat in onze taal geschreven is, hindert het aantal *s* en *t*'s, dat soms in een regel is opgehoopt. Zal onze taal in al haar welluidendheid uitkomen, dan zullen we de moeite moeten nemen, op de keuze onzer woorden te letten *ook* met het oog op de medeklinkers, die er in voorkomen. Dit hoofdstuk onzer taalkennis is misschien wel wat verwaarloosd.

Ook in dit opzicht is er voor ons tooneel en voor ons proza veel te doen.

We wenschen Saffo veel opvoeringen toe, den heer Donker lust om meer zulke stukken op zoo verdienstelijke wijze over te brengen — of nog liever: hij verrasse ons eerlang met zijn *derde* OORSPRONKELIJK stuk: bij zijn *Maria van Utrecht* en *Gravin Olga* behoort een derde vrouwenkarakter — dat we belangstellend tegemoet zien.

Goes, T. H. DE BEER.

[1] *Saffo*. Treurspel, naar het Hoogduitsch van Grillparzer door N. Donker. G. Theod. Bom, Amsterdam.

[2] Zie ook het feuilleton van de N. Rott. Courant van Maandag 24 Mei.

KUNSTNIEUWS UIT NOORWEGEN.

„Het Nederlandsche volk is een handelsvolk in merg en been!" zie daar de machtspreuk, waarmede men den mond tracht te snoeren van hen, die het Nederlandsche hart ongevoelig schelden voor al wat zijn bloedverwantschap met Apollo niet verloochent; waarmede men de weinigen in den lande tot zwijgen wil brengen, die het als hunne overtuiging uitspreken, dat de Nederlandsche beurzen bijna altijd gesloten blijven, wanneer een penninkske gebedeld wordt voor 't onderhoud van de Muzen en Graciën der kunst.

Ik heb niets tegen *Mercurius*, maar duid het hem euvel, dat hij voor zijne medegoden en godinnen zoo bitter weinig over heeft; — ja, hen schier het licht in de oogen niet gunt.

In *Ny illustreret Tidende*, een in Kristiania verschijnend blad, vind ik eene korte geschiedenis van het eerste speeljaar der opera in Noorwegen's hoofdstad. Reeds meermalen had men pogingen aangewend, om een eigen, d. w. z. een *nationale* opera op te richten, maar telkens was men gestuit op schijn-

baar onoverkomelijke hinderpalen, o. a. op het gebrek aan goede zangers en zangeressen. Kunstenaars, in staat de meesterstukken der toonkunst naar eisch te vertolken, vindt men trouwens in een weinig bevolkt land niet bij 't dozijn. De Noorweger heeft zich evenwel niet laten ontmoedigen — en, dank zijner volharding, mag hij eindelijk zijne pogingen door een gunstigen uitslag bekroond zien. Verleden jaar heeft men het geluk gehad, een gezelschap samen te stellen, dat, volgens *Tidende* aan alle zedelijke eischen voldoet. Het laatste nommer van genoemd blad prijkt met de beeltenissen van een zestal der voornaamste leden, die meest allen hunne sporen in 't buitenland reeds verdiend hebben. Eene er van, Mevr. *Linda Röske-Lund* is voor ons, Nederlanders, geen vreemde. Als ik wel heb, trad zij vóór eenige jaren te Amsterdam op. De nieuwe onderneming schijnt veel levensvatbaarheid te bezitten; althans het eerste jaar van haar bestaan heeft in allen deele een gelukkig jaar mogen heeten.

Het seizoen werd besloten met de opvoering van „Willem Tell" (Deensche text).. *Tidende* gelooft de toekomst met goeden moed te mogen inzien. Om de oude krachten niet te verliezen en nieuwe aan zich te verbinden, heeft men de bezoldigingen aanmerkelijk verhoogd en daarom het budjet van 20,000 Deensche daalders (omstreeks *f* 25,000) op 50,000 (een kleine *f* 65,000) gebracht.

Ik misgun den wakkeren Noorweger zijn geluk niet; maar onwillekeurig maak ik vergelijkingen tusschen het arme Noordsche Schiereiland en het rijke Nederland. Ik herinner mij dan, hoe men onlangs in de vermogende hoofdstad met hare opeengehoopte schatten, trots herhaalde pogingen en verlengde termijnen van inschrijving, de som niet bij elkaâr kon krijgen, benoodigd om een Duitsche opera op te richten; — ik betreur dan het monnikkenwerk indertijd verricht door eenige wakkere mannen, met het doel om Amsterdam in 't bezit te stellen van een concertzaal, die aan de eischen des tijds voldoet; ik roep mij dan de telkenjare wederkeerende moeilijkheden voor den geest, die de Rotterdamsche opera te overwinnen heeft, wil zij zich staande houden; — maar waar zou 't einde zijn, wanneer ik alle feiten wilde opsommen, die het onwederlegbaar getuigenis geven, dat de offeranden ten onzent op het altaar van Apollo gebracht, schaarsch en schraal zijn.

„Het Nederlandsche volk is een handelsvolk in merg en been!" hoor ik mij weêr toevoegen — en ik antwoord: Helaas, zelfs als *handeldrijvende* natie staat Nederland in den wedstrijd met zijne mededingers niet meer in de voorste rangen, en laat het zich overvleugelen door volken, die er zich voorheen niet meê dorsten meten.

Ook in dit opzicht kan het zich spiegelen aan 't goede voorbeeld der Scandinaviërs.

Ik eindig met de mededeeling van een belangrijk bericht, ook uit *Ny illustreret Tidende* geput.

Vier voorname boekhandelaars in Kristiania hebben zich tot een vennootschap vereenigd, met het doel om de uitgave te bezorgen van belangrijke werken op het gebied van kunst en wetenschap, die voor dezen vaak *en portefeuille* moesten blijven, omdat de uitgevers tegen de kosten opzagen, welke dan ook inderdaad dikwijls te bezwarend zijn voor één persoon.

De vereeniging zal den naam dragen van *norsk Forlags-Forening*; als hoofd (*Forretningsförer*) treedt op *P. T. Malling*.

Purmerend. H. L. Berckenhoff.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Naar aanleiding van 't verlof door de grieksche volksvergadering aan de Duitschers, tot opgravingen te Olympia gegeven, drukt het fransche weekblad *la Chronique des Arts* zijn spijt uit, dat Frankrijk 't welk reeds vroeger te Olympia aan 't opdelven was, dat werk in den steek heeft gelaten. Tijdens den veldtocht in Morea heeft men -- zoo schrijft het — „den Zeustempel bijna geheel blootgelegd en er eenige fragmenten uit naar den Louvre gebracht. Waarom het daar bij gelaten, en nu sedert 20 jaar vergund, dat de Engelschen te Anthos, Cyrene, Kalymnos, Knidos, Halikarnassus, Priëne, Efeze, opgravingen op groote schaal gedaan hebben, zonder het daarin te volgen? Toch is er niet één dier opgravingen, die de gemaakte kosten niet rijk beloond heeft door de kunstgewrochten, die men gevonden heeft. Zal nu de onderneming der Duitschers ons uit onze slaperige onverschilligheid opwekken? Of zullen wij de maar al te aanneemlijke meening laten wortel schieten, dat Frankrijk geen belang meer stelt in oudheidkunde en kunstgeschiedenis?" —

De spaansche regeering heeft besloten, dat er, met October aanstaande te beginnen, jaarlijks weder te Madrid tentoonstellingen voor beeldende kunsten zullen gehouden worden, waarbij ook buitenlandsche kunstenaars hun werk kunnen inzenden.

In Frankrijk gaat men van het denkbeeld zwanger, te Sèvres een school voor Mozaïek-kunst te grondvesten. Men werd daartoe opgewekt door de ervaring, dat men het mozaïekwerk in den voor-*foyer* der nieuwe opera te Parijs aan italiaansche handen heeft moeten toevertrouwen. De bouwmeester Charles Garnier laat er zich nu aan gelegen liggen, om de zaak tot stand te brengen. Intusschen is er ook in vorige dagen reeds aan gedacht, en was met name Napoleon I in 1807 er reeds toe werkzaam geweest. Deze wilde er tevens uit een weldadigheidbeginsel bij te werk gaan, en den mozaiek-arbeid aan doofstommen opdragen. De minister Champagny en de Directeur der Muzeën Denon werden met het voorloopig beheer belast, een jaarlijksche som van 10,000 francs er voor uitgetrokken, en de romeinsche beeldhouwer Francisco Belloni tot Directeur benoemd. Reeds in het derde jaar klaagde deze echter over gebrek aan werk. In 't jaar 1811 werd toen het groote mozaiekportret van den keizer naar 't schilderij van Gerard gemaakt, en beoogde Denon vervolgens de school met de fabriek van Sèvres in verband te brengen. Dit geschiedde, terwijl de leiding aan Bragniart werd toevertrouwd. Ook Lodewijk XVIII, zocht de onderneming nog te begunstigen, en tot in 1827 toe zelfs was Belloni er bij werkzaam; doch na 1830 liep zij allengs geheel te niet, om nu, naar men hoopt, met nieuwe kracht op het touw gezet te worden.

De verkooping der schilderstukken en studiën van den onlangs overleden franschen schilder Millet, die den 10en en 11en Mei plaats had, heeft de belangrijke som van ruim f 100,000 (221,334 fr.) opgebracht.

Te Nantua was een Sint Sebastiaan van Eugène de la Croix, dien kerkvoogden goedvonden te verkoopen, doch op welken door de ingezetenen als gemeentelijk eigendom aanspraak werd gemaakt. Het hof van beroep te Lyon, voor 't welk het pleit ter beslissing gebracht was, heeft de laatsten in hun goed recht erkend, en den kooper van het stuk, den Heer Brame, veroordeeld, het binnen veertien dagen na de uitspraak terug te geven, onder bedreiging van 50 francs boete voor ieder dag vertraging.

Te Trier zal het voormalige huis van arrest tot een gewestelijk Muzeum voor kunst en oudheden verbouwd en ingericht worden.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 12. 25 Juni 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN
NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.—SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. —Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

WAT ZAL ER VAN DEN VEELBESPROKEN FRANS HALS IN 'T HOFJEN VAN BEERESTEYN WORDEN.

Een onzer vrienden, die in de vorige week den Frans Hals in 't Hofjen van B. ging zien, vond, *in plaats van het oorspronkelijke stuk*, eene door de kunstvaardige hand des heeren Van Wijngaerdt vervaardigde *copie*. Een ander vriend had vóór een week of zes reeds dezelfde opmerking gemaakt. Eerstgemelde echter maakte er nu tevens de droevige ervaring bij, dat de vrouw, die hem het stuk liet zien, die *copie* voor het *oorspronkelijke* liet doorgaan. Zij had intusschen geen driesheid genoeg dit te blijven beweren, toen hij haar kortaf verzekerde, dat dit *niet* het geval was, en daarbij den naam van den copiïst noemde. „O, kent u dien mijnheer?" vraagde zij, en verheelde nu niet langer, dat het oorspronkelijke stuk weggeborgen, en dit er voor in de plaats gehangen was. De toeleg is dus blijkbaar, om de inderdaad uitstekende copie van den heer Van Wijngaerdt aan landgenoot en vreemdeling, die 't Hofjen bezoekt, als het stuk van de grooten meester zelf voor te stellen, ten einde dit dan, zoodra de gunstige gelegenheid zich voordoet, ongemerkt van de hand te zetten; terwijl de goê gemeente in den onnoozelen waan blijft verkeeren, dat het nog altijd ter plaatse berust. Dergelijke praktijken zijn echter niet oorbaar, en daarom nemen wij de vrijheid er hier openlijk de aandacht aller belangstellenden op te vestigen, met onze dankbetuiging aan hem, die ons daartoe opzettelijk in de gelegenheid stelde.

DE PARIJSCHE TENTOONSTELLING.

„Al verrast de maand Mei ons dit jaar met geen bloemen, des te meer schilderijen hebben wij in het *Palais de l'Industrie* te zien", zeggen de Parijzenaars. Het getal kunstwerken, dat der *jury* ter beoordeeling werd aangeboden, bedroeg dan ook niet minder als 7800, waarvan 3862 zoo gelukkig waren, om aangenomen te worden. Natuurlijk beschuldigde men, zooals gewoonlijk, de jury van hoogverraad en onrechtvaardigheid. Op de *place du château d'eau*, waar verscheidene der *Refusés* hunne schilderijen hebben tentoongesteld, kan men evenwel over de handelingen der *jury* oordeelen: er zijn ongeveer 400 nommers, echte uithangborden. Wanneer men daarom nu geloofde, dat alleen *chefs d'oeuvre* zijn toegelaten, zou men zich zeer bedriegen; zelfs zegt men hier over 't algemeen: „Il n' y a rien de saillant à l'exposition"; en toch wanneer men de zalen doorwandelt, vindt men menig mooi stuk. Wanneer de waarde naar de grootte der doeken bepaald werd,

zou het schilderij van Gustave Doré het eerst in aanmerking komen, een tafereel uit Dante's *Divina Commedia* voorstellende, met wel honderd duizend figuren, met slangen, enz. verlicht door Bengaalsch vuur. Liever gaan wij evenwel tot de werkelijkheid over, en bezien het stuk, dat dicht bij Doré geplaatst is, getiteld: *Le régiment qui passe*, van Detaille. Op een gedeelte der Boulevards, met de *portes* St. Martin en St. Denis op den achtergrond, komt een massa soldaten, omnibussen, karren, jongens, in een woord alles wat de boulevards opleveren, recht op den beschouwer aan; dit is ten minste uit de natuur en naar de natuur gestudeerd, en herinnert aan den meester, die met de *retraite* debuteerde.

Met hem zijn veel kunstenaars, door den Fransch Duitschen oorlog bezield, aan *mititaire* tooneelen gebleven, en gelukkig geslaagd; zooals De Neuville, die door *la dernière cartouche* zijn naam maakte, en nu in de voorstelling van eenige fransche soldaten, die een huis aanvallen, in bezit genomen door de Duitschers, een onderwerp vond, waarover hij een prachtig schilderij gaf. Ook de Bellecour, die zich het eerst door *le coup de canon* onderscheidde, gaf twee stukken in dien geest, en Protais, reeds lang bekend in dit *genre*, zond dit jaar twee stukken in met fransch krijgsvolk. Velen bestudeerden met hen dezen trant, maar minder gelukkig. Hij heeft eenigsins de plaats van 't historie-schilderen is genomen; evenwel zou men den salon te kort doen, wanneer men dacht, dat de klassieke of de gewijde geschiedenis hem geheel verlaten had. Het *genre* krijgt wel meer en meer de overhand, maar historisch heeft Becker „Respha de lijken van haar zonen verdedigend" gegeven; de dood van Seneca, door Sylvestre, *La conjuration à Rome* van Glaize, en Kristus aan den geeselpaal, van Humbert, zijn ook proeven van klassieke kunst. Het meest aangename in dien trant is zeker Absalon en zijn zuster Thamar, van Cabanel, en vooral Bouguereau's Maria met het kind Jezus en Johannes. Al sints jaren betoovert deze meester het publiek met zijn lieve kopjes en wegslepend schilderwerk. Verder zijn er verscheiden Nimfen en Venussen, badende, slapende, of „andersins" voorgesteld.

Verschillende Heeren der kritiek beklagen zich steeds erbarmelijk, dat het klassieke *genre* meer en meer verdwijnt, en dat de kunstenaars geen onderwerpen uit Bijbel of Mythologie ontleend, geen Goden of Grieken meer schilderen. Een zeer eenvoudig middel om dit te bevorderen zoude zijn, dat die heeren den kunstenaars hiervoor bestellingen bezorgden; of verlangt men, dat men met die stukken de *ateliers* opsmukt? Want de kabinethouders begeeren die stukken niet; ook is het zeer goed te begrijpen, dat geen kunstliefhebber een schilderij van Puivis de Chavannes of dergelijken in zijn kabinet begeert; en ook al mag men vermeenen op de hoogte dier tijden te zijn, toch blijft veel nog onzeker. De costumes worden meestal genomen zooals Rafaël die geschilderd heeft; toch heeft men geen den meesten grond, deze voor de echte te houden, en dat tasten in het duister is iets ondankbaars voor een kunstenaar. Eens heb ik de uitspraak gelezen van een verstandig man, die zegt: Il faut que l'art soit de son temps, qu'il en parle le langage, qu'il en traduise les idées, qu'il en exalte les aspirations; sans cela ce n'est plus de l'art, c'est du *dilettantisme*".

Deze gedachte dunkt mij waar; daarom zie ik liever *la fête du grandpère* van Leloir. Met welk een zorg zijn de costumes en alles geschilderd; wat deelt ieder persoon meê in het feest; hier zal men nooit twijfelen of het waar is, en naar de natuur gedaan. Van *la Cigale et la Fourmi* van Vibert geldt hetzelfde; hoe geestig is hier La Fontaine's fabel opgevat: de arme, hongerige, vermagerde man in een gespannen oud fluweel pakje, hier en daar gescheurd, met een muziekinstrument op zijn rug, ontmoet in een veld met sneeuw een dikken monnik, die beladen is met allerlei lekkernijen, en in zijn warme pij gehuld; op den achtergrond is een andere monnik met een ezel, insgelijks vol geladen met allerlei proviant; de zanger rilt van koude en vraagt den monnik om een aalmoes; me dunkt men hoort dezen antwoorden: *Je n'ai pas de sou!* Worms kan men hier ook zeker bijvoegen, die in het *genre* excelleert; en zoo ook Jules Breton, sints lang bekend als een der beste figuurschilders. Ook dit jaar heeft hij zijn roem staande gehouden, in *la Saint Jean*, waar eenige vrouwengroepen om de St. Jans vuren dansen.

Brion, die gewoonlijk kleine figuren schildert, heeft dit jaar een levensgroot kind gegeven. Men ziet van dat kind echter niets anders dan het kopje en de handjes; het wichtje ligt namelijk in het doopkleed, dat uitstekend geschilderd is, evenals al de andere *accessoires*; het wicht heeft dan ook een eereplaats bekomen.

Labrichon, die het vorige jaar *fureur* maakte met zijn schilderij, *le bagage de croquimitaine* — een mand met kleine kinderen — dat op allerlei wijzen vermenigvuldigd is, heeft dit jaar ook weêr drie schilderijen met kinderen ingezonden; aardige voorstellingen, maar 't is moeilijk, om altijd even geestig te zijn. Jundt, die reeds lang Elzassers schildert, heeft dit jaar een kermis in Auvergne geleverd, die zeer bekeken wordt, hoofdzakelijk omdat er de boerenmeisjes haar rijken tooi van blonde en bruine lokken komen verkoopen; 't welk natuurlijk bij de dames, in deze tijden van *chignons*, ontzaggelijk veel opgang maakt. Jacquet heeft een prachtig levensgroot beeld gegeven onder den titel van *La Rêverie*. Manet is een kunstenaar, die òf hemelhoog wordt geprezen òf uitgelachen. Dit jaar valt het lot hem ten deel om uitgelachen te worden; 't is dan ook potsierlijk om te zien: een dame zit naast een zwemmer in een schuit, met een zee van Berlijnsch blaauw achter zich. Vallon houdt zijn roem staande in de Stillevens, en Goubie is zeer geliefd om zijn paarden. Een belangrijke schilderij is dat van den bekenden beeldhouwer Talguière, *les Lutteurs*, krachtig van kleur en flink geteekend. Munkaisy, een Hongaar, doch te Parijs woonachtig, die steeds met goed gevolg tentoonstelt, handhaaft ook dit jaar zijn roem met een schilderij voorstellende het inwendige van een Hongaarsche dorpskroeg. Matejko van Krakau gaf zich veel moeite voor zijn schilderij, den doop van een klok voorstellende; doch daar aan zijn stukken eenheid ontbreekt, maakt het geen *effect*. Een belangrijk doek is dat van Wauters van Brussel, *la folie de Hugues van der Goes*, juiste karakters en goed van kleur en teekening.

De portretten van Duran, Bonnat, Cabanel, De Winne, Le Fèbre en Cot worden het meest geroemd.

Vooral landschappen vindt men hier echter met de meeste natuurlijkheid teruggegeven Van Corrot, hoe-

wel overleden, zijn hier nog een tweetal werken. Van Marcke, een waardige *élève* van Troyon, luistert ook dit jaar weêr de tentoonstelling op, evenals Emil Breton, Busson, Cesar de Cock, enz. Didier gaat steeds voort blijken te geven van ernstige studie van ossen in de Campagne van Rome.

Nederlanders, die dit jaar hier tentoongesteld hebben, en opgemerkt worden, zijn Alma Tadema, Bisschop, Bombled, Heemskerk van Beest, Kaemmerer, Mesdag, Mauve, Nacken, Oyens, en Sadee.

Parijs. Mei, 1875. X.

EEN MOORDDADIG DICHTERESJE.

Der Sturz des Hauses Alba. Trauerspiel in fünf Aufzügen von A. S. C. Wallis. Leipzig, W. Engelmann. Utrecht, W. F. Dannenfelser.

En 't treurspel is volend met vijf verscheiden lijken.
BILDERDIJK.

Dat zijn — het gaat nog al — een, twee, drie, vier, vijf, dooden.
KINKER.

Het gebeurt tegenwoordig zeer dikwijls, dat eenig werk, als ware het met onderling goedvinden bepaald, door een half dozijn kranten en tijdschriften wordt geprezen op eene wijze, die zou doen vermoeden, dat men hier inderdaad een meesterstuk in zijn soort had gevonden. Er wordt dan een half of in het geheel niet gemotiveerd of valsch gemotiveerd oordeel uitgesproken, op zoo beslisten toon, dat men haast vreezen zou, zijn goeden naam te grabbelen te gooien. door er iets anders van te zeggen. Eerst thans bijv. nu ook Alberdingk Thijm „de Vorstenschool" openlijk veroordeelt, nadat de *Kunstbode* er reeds het zijne over gezegd had, durft deze en gene er gebreken uit noemen, of liever de gulle waarheid bekennen, „dat hij het stuk niet mooi vond". Zoo zal er na de kranten-*reclame*, die den *Sturz des Hauses Alba* in de hoogte stak, weêr heel wat tijd verloopen, voor men tot eene juiste waardeering komt. Dit is te betreuren, omdat men naar het voorbeeld van de eene onware kritiek licht eene andere maakt.

Het geheele stuk is in de lengte gewerkt; alles naast en achter elkander; — dit belet, het goed te overzien, brengt nergens de personen genoeg tegenover elkander, en maakt een indruk, alsof men aan elkaâr geplaatste fragmenten las. Deze verbrokkeling werkt noch te nadeeliger door de aanhoudende verwisseling van tooneel: niet minder dan *tien* maal ziet men op verschillende plaatsen personen bijeen; dan in het legerkamp voor Haarlem, dan op Annettes kamer in Haarlem, dan in Alva's paleis te Utrecht; en beurtelings verplaatst het stuk ons naar een dezer plekken. Is dit minder vermoeiend, waar men, als in Körner's *Zriny*, telkens aan gelijktijdige handelingen moet denken; als, in 't eerste bedrijf bijv. gelijktijdig Soliman in zijn kamp, en Zriny te Sigeth; — *hier*, waar de handeling op de eene plaats afgeloopen moet zijn, eer die op de volgende kan beginnen; hier is wel aan een gedialogizeerd verhaal, maar *niet* aan een drama te denken. Waar de roman eenig tijdsverloop door een „intusschen" of „in dien tusschentijd" of „na weinige uren" kan aanwijzen, daar laat het het drama geen speling tusschen hetgeen twee op elkander volgende sprekers zeggen.

Maar de samenstelling is niet het eenige, wat veel te wenschen overlaat; de fabel beantwoordt evenmin aan de eischen, die men aan een drama mag stellen.

Zoo het stuk bij de lezing tamelijk koud laat, in weêrwil van de romantische hartstochtelijkheid, die er in de woorden der sprekers ligt, zoo zal de reden wel daarin te vinden zijn, dat er in elke rede een berekend verstand spreekt, 't welk belet te gelooven, dat de dichteres inderdaad gevoeld heeft, wat zij beweert, dat hare helden gevoelden; en dat die verdichte aandoeningen daardoor ook op ons zonder uitwerking blijven. We begeeren niet stil te staan bij misrekeningen in den tijd, bijna zoo erg als die van den onvermijdelijken geneesheer der fransche melodramen, die altijd achter de deur schijnt te staan op het oogenblik, dat hij geroepen wordt [1]. We willen alleen kennis maken met de personen en hunne handelingen.

Don Frederik bemint Annette, een protestantsch meisje in Haarlem; zij heeft hem betooverd, als eens Semiramis den belegeraar harer stad; eenmaal heeft hij haar op de wallen gezien, en die blik besliste voor eeuwig.

Vermomd dringt hij binnen Haarlem (!), en door den vijand vervolgd, vlucht hij *toevallig* in het huis van Annette; zij ziet hem, heeft eene korte woordenwisseling, en ook voor haar is zijn blik beslissend voor eeuwig.

Minder toevallig heeft Graaf Vilmo, die in het geheim protestant is, eene heftige liefde opgevat voor Alva's dochter Elvire. Deze liefde wordt eveneens beantwoord.

Maar Annette's vader bestemt haar voor Halbeck, aan wien ze zoo goed als verloofd is; dit althans *meent* Halbeck, en Elvire heeft Alva aan Mendoza toegedacht.

Dat de „schuchtere maagd" toelaat, dat een onbekende, een Spanjaard, bij het eerste ontmoeten „sie umarmt und ihren Mund mit brennenden Küssen bedeckt" mag inderdaad zonderling heeten; 't moet volgens de jeugdige dichteres het karakter van haar heldin teekenen, en daarom *fiat!* Volkomen onverklaarbaar is het echter, dat hij op die omarming en die kussen zeggen kon:

Ich habe an des Feindes Burst geruht;
Er drückte seinen Kuss mir auf den Mund;
Und ich, auf meine Tugend einst so stolz,
Die nie erprobte, ich..........................
....
Ich liege schuldig hier vor Dir gebeugt.

Ja, ze noemt die ontmoeting

Die schwere Sünde, die an Dir, mein Gott,
An meinem Vaterlande ich beging;

en later heet het eene „eitle Lust", en door die hevige zelfbeschuldiging misleid, getuigt dan ook Annette's vader

Ich finde keinen Namen für die Schuld
Die auf Dir lastet.

De genoemde *scène* maakt het middelpunt van het het drama uit. Halbeck zoekt op dit bericht den dood op de wallen, en vindt dien. Pater Francisco weet zich van Annette meester te maken, en brengt haar op den brandstapel; bij het bericht van haar dood

[1] Zoo bijv. I. 7. waar Vilmo naar Haarlem gaat, de stad opeischt, onderhandelingen aanknoopt enz. en terugkomt van zijne zending in den tijd, dat Don Frederik *zes-en-twintig* regels spreekt.

doorsteekt Don Frederik zich; en nadat Vilmo, wiens geheim ontdekt werd, eveneens als ketter ter dood gebracht werd, neemt Elvire vergif, en sterft onmiddellijk:

„Zoo liggen daar op eens vijf offers van uw woede!"

Annette's broeder, met wien men (I. 1. 2. en II. 4.) zeer vluchtig kennis maakt, is spoorloos uit het stuk verdwenen, zoodat er *vier* personen van de tien overblijven; een van deze is Pedro, Frederik's bediende. Ook deze vertoont zich niet weder na IV. 1. en zoo zijn Alva met Steffens en Francesco alleen getuigen van het neêrvallen van 't gordijn. Zelfs de laatste regel is een misgreep: pater Francesco vraagt voor den verachten ketter Steffens aan Alva

Was ist geschehn? Ein neuer Unglücksschlag?

en...

Steffens neemt voor 't oog van den gevreesden hertog den koninklijken brief, die dezen ontviel, van den grond, ziet het spaansche staatsstuk in, en put er de wetenschap uit:

„Der Herzog ist gerufen nach Madrid".

De dichteres heeft veel in Schiller gelezen, en is niet geheel onbekend met Shakespere; maar, gelijk we boven zeîden, zij heeft *nooit* gevoeld [1], wat hare personen heeten te gevoelen. Vandaar dat die personen dan ook bijna allen volslagen karakterloos zijn, misschien pater Francisco uitgezonderde.

De breedvoerige inleiding en de langzame voortgang in het begin, de haast, waarmede men naar het einde spoedt; de zucht voor lange redeneeringen, die we overal opmerken; het overdadig gebruik van leenvormen; het gebrek aan techniek; dat alles wijst op het werk van een jong schrijfster.

Zoekt deze zich te vormen naar groote meesters, en leert zij verder van Lessing en Freitag, van Carrière en Kreiszig, van Laube en Gutzkow aan welke eischen de *goede* dramas voldoen, dan mogen we wellicht *later* van A. S. C. Wallis meesterstukken verwachten. Daarom te meer is het de plicht der pers, deze eerste *proeve* voor niets anders te verklaren, dan wat zij werkelijk is: een *coup d'essai;* en dit is immers volstrekt niet altijd een *coup de maître*. Zoo iets ons nog verwondert, het is het pleidooi voor eene minder vormelijke kerk dan de protestantsche, tegenover de scherpe veroordeeling van de roomsche, en dat nog wel in den mond van Vilmo (III. 1.), die geheel met zijne liefde heet bezig te zijn.

Zoo men een drama veroordeelen mocht, omdat de inhoud niet getrouw bleef aan de historie, hoewel de helden historische namen dragen, ook dan zou dit „Trauerspiel in fünf Aufzügen" veroordeeld zijn. Ik onderschrijf echter 't vonnis over Goethe's Götz geensins, gelijk dit naar Adolf Stahr's oordeel in No. 35 van Onze Tolk is weêrgegeven. In eene uitgave van den Götz, die eerstdaags het licht zal zien, kom ik op dit punt breedvoerig terug.

De afwijking van de geschied-waarheid is trouwens het *minste*, wat men der schrijfster van den *Sturz des Hauses Alba* kan verwijten.

Goes. T. H. DE BEER.

1 Noch, natuurlijk, op haar leeftijd *kunnen* voelen — mag men er gerustelijk bijvoegen. Zij heeft niets anders kunnen weêrgeven, dan haar uit haar duitsche lectuur werktuiglijk was bijgebleven, of zich in haar *kinderlijke* verbeelding voor haar opdeed. Des te *onverantwoordelijker* daarom ook van haar vader, deze bijdrage in tooneelvorm tot de *kapipo*-literatuur niet onder zich te houden, in plaats van er — én zelf openlijk meê te koop te loopen, én ze door zijn vrienden zoo te laten ophemelen.

V. VL.

GUSTAF WAPPERS.

De nagelaten tafereelen, schetsen, studiën, en teekeningen van wijlen baron Gustaf Wappers, vroeger bestuurder der Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten, te Antwerpen, zijn dezer dagen aldaar verkocht. Vooraleer nu den uitslag der verkooping te melden, wil ik iets van het leven en streven des eens zeer vermaarden kunstenaars zeggen, die te Parijs, alwaar hij sedert vele jaren zich metter woon gevestigd had, bijna vergeten — want men zou het zoo mogen heeten — is gestorven.

Gustaf Wappers werd op 23 Augusti 1803 te Antwerpen geboren. Zijn vader, een welgesteld koopman, had hem insgelijks voor den handel bestemd, doch liet hem weldra, daar de jongeling met eenen verwonderlijken aanleg begaafd scheen, onder Matthijs Van Bree en den bekwamen Herreyns, bestuurder der Academie, voor de kunst opleiden. Onder zulke voortreflelijke meesters maakte hij zoo snelle vorderingen, dat hij op nog jeugdigen leeftijd zich reeds de faam eens kunstenaars van den eersten rang wist te verwerven, en in 1832 tot eersten professor, in 1840, bij den dood van Matthijs Van Bree, tot bestuurder der Aeademie van zijne geboortestad werd aangesteld.

In die dubbelde hoedanigheid bewees hij der Belgische Kunst de gewichtigste diensten. In stede van het voetspoor van Van Bree te drukken, die, een leerling van David, de Vlaamsche School mede op den dwaalweg dreigde te voeren, bracht hij haar, meer dan elk ander meester van zijn tijd misschien, tot de oude School terug. Ook is het getal der befaamde leerlingen, welke hij vormde, zeer groot. Wij behoeven slechts Slingeneyer, Verlat, Van Severdonck Van Lerius, Dijckmans, Delin, Van Maldeghem, Van de Laar, Weiser, enz. te noemen. Aan een weleens te schitterend coloriet paarde hij een heerlijke penseelbehandeling, en eene kracht van uitdrukking door weinigen geëvenaard. Dat hij soms wat overdreven is, dat hij der romantische strekking, welke omtrent 1830 te Parijs heerschte, nu en dan te veel toegaf, moet ons niet bevreemden. Het eerste dier gebreken had zijn oorsprong in het karakter van den kunstenaar zelven; het andere was het gevolg van zijn verblijf te Parijs, te midden der koryfeeën van het Fransche romantisme. Dat zij de waarde zijner voortbrengselen slechts weinig verminderen, kan niemand betwisten.

Het eerste tafereel, waarvoor Wappers algemeenen bijval vond, was zijn *Burgemeester Van der Werf der uitgehongerde Burgerij van Leiden zijn lichaam tot voeding aanbiedende.* Dit werd in 1830 vervaardigd, en plaatste hem, om zoo te spreken, ineens aan het hoofd der Belgische School. Achtereenvolgens maalde hij nog een aantal grootere tafereelen, die alle zich in niet minder bijval mochten verheugen, als daar zijn: *De Septemberdagen te Brussel*, dat het Belgische Staatsbestuur toebehoort; *de Verzoeking van den Heiligen Antonius*, en *Karel I afscheid nemende*

van zijne Kinderen, beide deel uitmakend van het Cabinet des Konings van België, *Karel IX*, in het bezit van den hertog van Saksen-Coburg; *Czar Peter te Saardam*, destijds door den Koning der Nederlanden aan de Prinses van Oranje geschonken. Verder *Cristoffel Columbus*, *Camoëns*, *André Chénier*, *Anna Bolein*, *afscheid nemende van Elisabeth*, *Boccacio bij de Koningin van Napels*. *Genoveva van Brabant*, en vele andere; die zich meest in de verzamelingen van gekroonde hoofden of van voorname kunstminnaars bevinden.

Wappers werd in nog jeugdigen leeftijd met eerbewijzen en onderscheidingen letterlijk overladen. Door Koning Leopold I met den titel van baron in den adelstand verheven, was hij door denzelfden vorst met het commandeurskruis zijner orde versierd. Hij was tevens officier of ridder van de meeste Europeesche orden, schilder van Z. M. den Koning der Belgen, van Z. M. Louis Philippe, Koning der Franschen, en van H. M. Koningin Victoria.

In 1853 verliet Wappers, die vroeger reeds om politieke redenen zijn ontslag als bestuurder der Academie genomen had, Antwerpen, en zette zich te Parijs neder. Van dit oogenblik begon de glans van zijnen roem te tanen. Behalve een aantal fraaie portretten, waaronder zijn eigen, heeft hij er schier niets geschilderd, dat met zijn vroeger werk de vergelijking kan doorstaan. Ook leefde hij, gelijk ik hiervoren zeyde, op het laatste nog enkel in 't geheugen der talrijke vrienden en vereerders, die hij te Antwerpen en elders had gelaten. Hij overleed te Parijs in de eerste dagen van December 1874.

Ter gelegenheid van de verkooping van Wappers' nagelaten gewrochten, had de Afdeeling van Schoone Kunsten van den Antwerpschen *Cercle Artistique* eene tentoonstelling van des meesters voornaamste werken geopend. Op die tentoonstelling hebben wij de *Septemberdagen*, de *Verzoeking van den Heiligen Antonius*, *Karel I*, *Boccacio*, *Camoëns*, *Romeo en Juliet*, benevens andere, en verscheiden zijner beste portretten met groot genoegen weêrgezien. De veiling der nagelaten stukken had in de verkoopzaal van den heer Ed. Ter Bruggen, een der Antwerpsche vrienden van den overleden kunstenaar, plaats. De verzameling telde ongeveer 200 stuks, waaronder vooral eene reductie van de *Septemberdagen*, *Camoens in zijn Vaderland teruggekeerd*, *Callot een Bohemien* teekenend, de *Gebroeders De Witt in de gevangenis*, *Jane Shore*: de *Dochter van Thomas Morus aan de gevangenis haars vaders*, *Anna Bolein*, en *De vader van Jean Bart die zijn leven aan zijn zoon verhaalt en de Engelschen vervloekt* eene bijzondere melding verdienen. Ook was er een stuk, *Een tafereel uit de Plundering van Antwerpen door de Spanjaards* voorstellende, door Wappers en H. Leys te zamen gemaald. De beste teekening was een groot carton *au fusaie*, *Callot, te midden der Bohemiens teekenend*, een kapitaal stuk in alle opzichten, en dat terecht door al de liefhebbers werd bewonderd. Het getal schetsen en studiën was zeer aanzienlijk, daar Wappers gewoonlijk zich niet vergenoegde met éene schets voor zijne tafereelen te maken. Wij hebben er tot negen en tien van hetzelfde onderwerp ontmoet. Ziehier eenige der prijzen, welke besteed werden:

De *Septemberdagen fr.* 2000; *Damesportret*, *fr.* 400; *Episode uit den slag van Ransbeeck*, *fr.* 300; *Episode uit de Plundering van Antwerpen*, *fr.* 2600; *Genoveva van Brabant*, *fr.* 350; *Episode uit de belegering van Rhodus*, *fr.* 800; *Aanhouding van Artevelde*, *fr.* 360; *De Gebroeders De Witt*, *fr.* 5200; 't zelfde onderwerp (schets), *fr.* 400; *Czar Peter de Groote te Saardam*, *fr.* 2300; 't zelfde onderwerp, *fr*, 640; *Borstbeeld eens Bohemiens*, *fr.* 390; id. *eener Bohemienne*, *fr.* 440; *Callot, te midden der Bohemiens*, *fr.* 760; *Meisje achter een gordijn*, *fr.* 490; *de Lente des Levens*, *fr.* 490; *Medelijden*, *fr.* 350; *Verwondering*, *fr.* 340; *Boccacio*, *fr.* 720; *Heemskerk op Nova-Zembla*, *fr.* 2100; *Karel IX*, *fr.* 460; *De Vader van Jean Bart*, *fr.* 1000; *De Dochter van Morus*, *fr.* 810; 't zelfde onderwerp, *fr.* 720; *Poolsche Jood*, *fr.* 1100; *De Wraak*, *fr.* 3500.

Het tafereel *De Gebroeders De Witt* werd door de stad Antwerpen voor het Museum aangekocht. — *De Vader van Jean Bart*, eene groote afgewerkte schets, had meer moeten gelden; het is wezentlijk een der fraaste gewrochten, welke wij ooit van Wappers te zien kregen.

Lier, SLEEKX.
24 *Mei* 1875.

P. S. De zaak Van de Kerckhove slaapt. Na zooveel opschudding te hebben verwekt, schijnt zij nagenoeg geheel vergeten. Ik moet er nochtans bijvoegen, dat er nog altoos veel, zeer veel lieden zijn, zelfs onder de kunstkenners, die aan de echtheid der tafereeltjes van den kleinen Frits gelooven; wat mij de overtuiging geeft, dat wij niet gedaan hebben met de eindelooze discussies, door het Brugsche wonderkind uitgelokt.

RICHTING.

Niet het gedurig op zijpaden zwerven,
Schoon vaak min hobb'lig dan 't pad van de Kunst;
Trouw en volharding alléén doen de gunst
Van de soms nukkige Muzen verwerven.

Amst., C. L. LÜTKEBÜHL JR.
5 *Juni* '75.

NOG IETS OVER NOORDSCHE KUNST.

In No. 11 van den Kunstbode las ik, met waar genoegen, het opstel van den Heer H. L. Berckenhoff. Ik ben het met dien Heer volkomen eens, dat de Nederlanders zich dienen te schamen, als zij hooren, hoe andere minder rijke volkeren zooveel meer voor de kunst over hebben; en voornamelijk ook, dat Noorwegen hen daarin vooruit is. Alhoewel pas beginnende heeft dit land reeds jaren lang de gelegenheid gezocht, in Kristiania, als hoofdstad des rijks, een goed opera-gezelschap bij elkander te krijgen; dat is nu gelukt, en het gaat reeds, de kleine tijd in aanmerking genomen, goed vooruit.

Doch het Noorweegsche volk, en bovenal de inwoners van Kristiania, die zoo lang gewerkt hebben, hadden niet ten doel om een goed opera-gezelschap bij elkander te zoeken, uit vreemde natiën spruitende, neen, dan ware men misschien spoediger geslaagd; maar uit eigen krachten, zoowel Noordsche, Zweedsche, of Deensche zangers en zangeressen: dus *Nationaal*.

Zoo vereenigd brengen zij de opera's ten gehooren, doch niet in de oorspronkelijke taal, waarin de text geschreven is; o neen! in de Noordsche taal

overgezet door eenige bekwame mannen, en niet vertaald op eene wijze, waarin zoovele opera-texten in het Hollandsch vertaald zijn; neen, uitstekend goed, en meestal alsof het een beroemd werk of gedicht uit het Buitenland gold.

Veel zorg wordt er dus aan besteed, en ten slotte alles herlezen door een Commissie, bepaald daarvoor benoemd, die de vertaalde text eerst leest, en alsdan of goed of afkeurt.

In Stokholm worden in den grooten Schouwburg, door koning Gustaaf den derde gesticht, drie maal 's weeks, sedert vele jaren, des winters opera-voorstellingen gegeven.

De opera's aldaar opgevoerd worden ten gehoore gebracht door Zweedsche zangers en zangeressen, de text uitstekend in de Zweedsche taal overgezet; en de opvoering is zoo schoon, dat menig Nederlander, die aldaar een voorstelling zou bijwonen, met verwondering zich zou afvragen, hoe dat mogelijk is? doch de Zweden zouden dan onmiddelijk antwoorden: door liefde voor de Kunst.

Vooreerst, zijn er zoowel de zangers als de zangeressen goed opgeleid in de gronden, hun door het Zweedsche Muziek-*Conservatorium* geleerd; alle uitstekende zangers, begaafd met heldere, zuivere stemmen, het Zweedsche volk eigen, en onder de leiding van een goed Bestuur.

En wat meer is, zij worden door een dankbaar publiek aangehoord, wier lievelingen zij zijn; want als de barre en lange winter aanbreekt, en het publiek dan in de opera een afleiding vind, en kunstgenot kan smaken, dat zoo uitstekend is, is het niet te verwonderen, als dat publiek erkentelijk is, en alles doet, om de zangers en zangeressen met dank te beloonen.

Ik heb dikwijls de uitvoering van opera's in Stokholm bijgewoond; onder anderen heb ik er zien opvoeren de *Lucretia Borgia*, den *Robert*, den *Vliegenden Hollander*, den *Trouvere* en meer andere; maar waarlijk dikwijls, zeer dikwijls heb ik mij afgevraagd, waarom wij Nederlanders niet in de gelegenheid zijn, in onze Hoofdstad drie maal in de week evenzoo een opera te kunnen zien en hooren opvoeren.

Hier was alles *nationaal*, behalve de muziek; de zangeressen en zangers Zweden, de text in zuiver Zweedsch vertaald.

Waarom moeten wij Amsterdammers ons toch altijd vergenoegen met deze of gene vreemde troep, die meest enkel, en ook natuurlijk, op geld belust, onze Hoofdstad soms éénś hoogstens tweemaal 's weeks komt bezoeken? en die bijna nimmer uitstekend is, maar meestal middelmatig.

Kunnen wij dan geen vast gezelschap bijeen krijgen, dat in de Hoofdstad des Rijks de opera's opvoert?

Vreemde zangers en zangeressen moeten het zijn; of zouden wij Hollanders geen Hollandsch operagezelschap kunnen bijeen krijgen? Of zijn wij zoo misdeeld met de schoone gave van te kunnen zingen? of bezitten wij een stem, ongeschikt voor den zang?

En nu de text; zou die niet in 't Hollandsch kunnen vertaald worden?

Het is ook mij, als zoovelen bekend, dat toen men in Neêrlands Hoofdstad alle moeite deed om een blijvend opera-gezelschap te vormen, alhoewel Duitsch, die pogingen gruwelijk mislukten; zoodat ik de Heeren die voor deze zaak aan het hoofd stonden, erg beklaag, dat hun goede wil zoo schipbreuk leed; want *deelneming* was er niet te vinden.

Niet alleen zijn echter de Hoofdzangers en zangeressen, aan de opera te Stokholm en Kristiania, uitstekend goed, maar zelfs het personeel voor de Koren uitnemend; en waarlijk verdienen dezen ten volle de bijvalsbetuigingen die zij zoo dikwijls inoogsten. Het geheel toch is zoo in orde, zuiver, en in een woord, zoo volmaakt goed, dat in vergelijking met de Zweedsche en Noordsche Koren, die, welke wij des winters hier hooren, van Duitschers of Franschen, niet te noemen zijn.

Gelukkig dat wij ons het nationaal tooneel in de laatste tijd een weinig ter harte hebben genomen, anders stond het daarmede, in vergelijking met het Scandinavische Tooneel, als onze opera opvoeringen bij die van Stokholm en Kristiania: anders gezegd slecht.

Had ik tijd en gelegenheid, dan zoude ik wel iets willen vertellen van het Nationaal Museum te Stokholm, een museum prachtig van bouw, en rijk aan kunstschatten, gelegen in het schoonste gedeelte der schoone stad, en reeds gesticht, niet in 't vorig jaar, maar sedert jaren.

En waar kunnen wij Amsterdammers ons museum aanwijzen?

Ja, men is bezig met plannen voor het gebouw van een Rijks-Museum; maar wanneer zal het klaar zijn?

De Zweedsche bladen, en ook het Noordsche blad *Ny Illustreret Tidende* (die ik allen lees), bevatten soms veel schoons en goeds op het gebied der Kunst, en meen ik in het vervolg daaruit wel eens een en ander in den *Kunstbode* mede te deelen, in de hoop het er belangstellende lezers vinden zal.

Amsterdam, P. E....berg.
15 Juni 1875.

IETS OVER HET DRIEDAAGSCH MUZIEKFEEST IN HAARLEM.

Een vriendelijke medewerkster in de zangkoren verplicht ons met de volgende korte bespreking dezer zoo welgeslaagde onderneming, in het eigenaardig toonkunstig Hollandsch onder onze verslaggevers in zwang. Lezers en lezeressen, daarvan nog minder op de hoogte, maken wij door *cursieven* druk op al de fraaiheid van dat muzikale taaleigen opmerkzaam:

De groote zaal der Vereeniging te Haarlem maakte op den eersten feestavond van Toonkunst een schitterenden indruk. Daargelaten de minder kwistig en smaakvol, dan hoogst zuinig en wansmakelijk aangebrachte, schamele versiersels — die dan ook maar bijzaak waren, en daarom zeker minder ter harte genomen werden — was het welbezet orkest en de talrijke schaar toehoorders en toehoorderessen wel geschikt, de belangstelling van ieder te verhoogen in al 't schoon, dat ten gehoore gebracht zou worden. En de verwachting werd bij de volvoering niet te leur gesteld. Men wist over 't algemeen de verschillende schoone toongewrochten naar den eisch *tot gelding te brengen*, en zoowel de *ensemble*-stukken, als de frissche *stemmiddelen*, die meer dan een solozanger of zangeres ten dienste stonden, kwamen treffend uit. Wat de laatste betreft, was vooral de tenor Müller een *merkwaardig*-begaafde

verschijning; doch ook het *sopraan-geluid* van de Schwerinsche zangeres, hoewel wat scherp wellicht, deed haar als een begaafde *artiste* kennen. Dat niet alle ensemble-nommers even voortreffelijk *van stapel liepen*, spreekt van zelf; het haperde soms aan *vastheid van attaqueeren*, doch al de *glanspunten* van Schumanns schitterend schoone „Paradies und Peri" lieten zich des niet te min voldoende waarnemen.

Van de op den tweeden avond uitgevoerde *Maria Magdelena* schroomde iemand, die ik er over hoorde, zelfs na twee *audities* nog een gevestigd oordeel uit te spreken. Ik was daaromtrent minder huiverig, en begreep zelfs niet, hoe dezelfde persoon mij „de hooge ingenomenheid der dameskoristen met deze toonschepping" wou opdringen. Geen van allen toch liepen wij er van den aanvang af bijzonder hoog meê, hoe ingenomen wij met den talentvollen kunstenaar zelf, ook als directeur van zijn minder volmaakte schepping, wezen mochten. *Glanspunten* kwamen er weinig of geen in voor, en geenerlei overeenstemming ook tusschen de strekking van 't gedicht en de wijze waarop 't in muziek gezet was. Welke *dankbare nommers* in den text van Mevr. Heinze gevonden werden, de toonzetter had ze niet *tot* juiste *gelding* gebracht. Müllers *verschijning*, hoe *merkwaardig-begaafd* ze den vorigen avond gebleken was, schaadde daarbij aan den *totaal*-klank, door de manier waarop ze haar anders zoo schoon *geluid* uitzette. De nooit genoeg gehoorde symfonie van Verhulst, die daarna ten gehoore kwam, trof vooral door het *markante* der bassen in haar Andante.

Den derden dag, zondags 's middags, bleek op nieuw, hoe de *great artaction* van 't groote publiek toch altijd de minder inspanning en muzikale ontwikkeling vereischende romances en liederen van begaafde en geliefde toonkunstenaars zijn. Meesterlijk kweet zich vooral Hill van zijn zware taak, en weinig of niet liet zich van die afneming van zijn stem bespeuren, die ik hem door een onheusch verslaggever in een der dagbladen den vorigen dag had zien verwijten. Nog belachelijker kwam mij het verwijt voor, dat hij zich in het Wanderlied" en den „Erlkönig" aan „overdrijving" zou schuldig gemaakt, en „meer gedeclameerd dan gezongen" hebben, gelijk mij iemand wou vertellen. Dezelfde man meende, dat onze wakkere haarlemsche directeur, die hem met name bij den Erlkönig zoo voortreffelijk begeleidde, beter gedaan zou hebben, die taak daar aan een ander op te dragen, en dat hij „het beginsel van arbeidsverdeeling" (de man scheen een staatsekonoom) bij dat concert had toegepast, toen hij — op de begeleiding van Mevr. Winter door haar echtgenoot na — al de moeite van 't accompagnement op zich genomen had. Mij kwam het in 't minst niet *quaestieusch* (sic) voor, of hij had van 't begin tot den einde zijn taak even goed volbracht, en ik zou hem niet gaarne door een ander hebben zien vervangen. Onze jeugdige stadgenoot Vink heeft mede alle eer van zijn uitstekend piano-quintet, met zulk een loffelijk *achevé* ten gehoore gebracht; alleen had het eind misschien wat minder dansmatig kunnen zijn.

C.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De Regelings-Commissie van het XIV^de^ *Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres* te Maastricht verzoekt ons, de aandacht van alle belangstellenden er nog eens op te vestigen, dat haar Programma op 1 Juli a. s. ter perse gaat, en dat zij, die nog mochten verlangen, op het Congres het woord te voeren of vraagpunten ter behandeling op te geven, daarom vriendelijk worden uitgenoodigd, van dit voornemen vóór opgenoemden dag aan de Regs-Commie kennis te geven.

Beleefd verzoek aan de redacties van alle dag- en weekbladen dit bericht wel te willen overnemen

---

Het even weidsche als smaakvolle gebouw der leidsche Studentensociëteit Minerva, naar het ontwerp van Prof. Gugel te Delft volwrocht, is den 14en Juni l. l. door tal van jonge en oud-Studenten, onder luidruchtige feestviering ingewijd. Jammer dat het, in plaats van op den hoek eener steeg en in een straat — hoe betrekkelijk breed dan ook — niet op een open ruimte prijkt!

Wie het zagen zullen zeker, met ons, den reeds vroeger geuiten wensch niet onderdrukken, dat, op de plaats van 't oude Akademiegebouw een in dezen stijl opgetrokken nieuw mocht verrijzen, 't welk daar van de overzij der gracht voortreffelijk zou uitkomen. Zijn voornemen, het op de groote *ruïne* te plaatsen, zou dan de minister evenals het beraamde bouwplan moeten laten varen; of anders, ook al bleef hij aan dat voornemen gehecht, althans het voorloopig goedgekeurd ontwerp door een in den stijl van 't zoo welgeslaagde Sociëteitgebouw, vervangen.

Aan een drietal bouwkunstenaars, Cuypers te Amsterdam, Vogel in den Haag, en Eberson te Arnhem, is door de regeering de taak opgedragen, ieder voor zich een ontwerp voor het nieuwe Rijksmuzeum te maken, dat te Amsterdam, tegenover de Weteringschans in de binnendijksche buitenvelder polder verrijzen zal. Uit de drie ontwerpen zal door de regeering dan een keuze gedaan worden.

Uit de stad Fano is voor eenigen tijd het doek van Dominichino's *David* met het zwaard en hoofd van Goliath, weggestolen. Hoewel thans terug, is het minder gelukkig van de reis gekomen dan Murillo's H. Antonius te Sevilla, daar het overal vrij bekrabbeld en geschaafd is. Tegen hen, die van den diefstal beschuldigd worden, en in handen van het gerecht zijn, is een rechtsgeding aangevangen. De *Illustrazione*, die in haar nommer van 30 Mei l.l, een welgeslaagde houtsneê van Dominichino's stuk geeft, belooft haar lezers de bijzonderheden daarvan mede te deelen.

Bij Victor Scheffels ook ten onzen geliefde *Ekkhard* is een reeks van 12 fotografiën in 't licht gegeven, naar teekening en van Liezen-Majer, Grützner, G. Max, Flüggen, Bentzur, Seitz, Diez, Herterich, en Schrandolf, uit Fried. Bruchmann *Verlag* te Munchen en Berlijn tegen 15 mark, het stuk, of 144 mark te zamen, te ontbieden.

De heer Wallis te Londen stelt zich voor, Mantegna's cartons van den *Triomf van Julius Cezar*, thans in Hampton Corute vinden, in kleur steendruk uit te geven. Men kan daarop tegen twee guinjes het exemplaar bij den heer Joseph Dixon, 5 Brick corut, Temple, te Londen, inteekenen.

DRUKFEILEN.

In het voorlaatste nommer, bl. 77, 1e kolom *lees:* natuurlijk trekt dan een een sonate van Beethoven, en aldaar reg. 6 v. o.: en oppervlakkig met gemaakt gevoel, en in de 2e kolom, reg. 13 v. b.: met Jan Raps, enz.

In 't vorige nommer zijn met de daalders in Noorwegen geen Deensche, maar *Speciës*daalders bedoeld, die *f* 2,85 gelden; 't geen de som meer dan verdubbeld.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 13 10 Juli 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK— MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.— GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.— J. MASCHHAUPT.—Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.—Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. —A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. —Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

EEN BELANGRIJKE MAATREGEL.

„De kunst openlijk als regeeringszaak erkend", zou men hem kunnen noemen; 't is de maatregel, in het besluit vervat, een afzonderlijke ministerieele afdeeling voor kunsten en wetenschappen in 't leven te roepen, in plaats van die vroeger als onderdeel eener andere afdeeling, die van 't onderwijs — waarlijk op zich zelf veelomvattend genoeg — te beschouwen. De minister, die hem nam, verdient er inderdaad allen lof voor; hij blijkt daardoor in de volste mate te erkennen, van welk belang voor den staat en zijne burgers, het ordelijk beheer van al wat de kunst betreft is. Men zal voortaan weten, waar men zich met betrekking tot die kunst te wenden heeft, om er van regeeringswege een belangstellend oor te vinden, dat zich opent voor iedere opmerking in 't belang der kunst gedaan, en haar aandacht niet onwaardig. Het „kunst is geen regeeringszaak" vroeger te dikwerf als voorwendsel gebezigd, om het oor der regeering gesloten en haar beurs dicht te houden, zal thans niet meer tot leus kunnen strekken voor onwillige gemoederen. Wordt er iets geweigerd of afgeslagen, het zal uit overtuigende redenen blijken, dat het uit een of ander billijke oorzaak voor geen inwilliging vatbaar was; terwijl de regeering, door haar referendaris voor kunst en wetenschap voorgelicht, niet nalaten zal, ook uit zich zelf reeds de hand te slaan aan al wat tot aankweeking en ontwikkeling van kunst en kunstzin werken kan.

Ook reeds vóór dezen laatsten maatregel heeft de minister trouwens blijk gegeven, dat het hem met de kunst werkelijk ernst is. Hij heeft aan een commissie van drie bouwkunstenaars opgedragen, hem, elk voor zich, een bouwplan voor een Rijksmuzeum te ontwerpen, om daaruit een keus te doen voor dat, 't welk weldra in de hoofdstad zal prijken, na er zoolang reeds verbeid te zijn. In de hofstad is, op de Prinsegracht, een gebouw gereed, om de vroeger op 't Mauritshuis saamgestapelde oudheden enz. behoorlijk te herbergen, en voor den belangstellenden bezoeker ten toon te stellen. In 't Mauritshuis zelf wordt daardoor de noodige ruimte besc voor de tot dusver verholen kunstschatten, op zijn zolders weggeborgen. Door den nieuwen maatregel is thans aan het kunstkeurig oog van Jhr. Mr. de Stuers de taak opgedragen, zijn scherpen blik zoo daarover, als over alle verdere rijksinstellingen van kunst en wetenschap — het hooger, lager, en middelbaar onderwijs uitgesloten — te laten gaan, en alle maatregelen in haar belang te overwegen. Tot die instellingen behooren de verschillende Rijksmuzeën, de Rijks-Akademie van beeldende kunsten, de haagsche Akademie van Toonkunst, en het gansche Archiefwezen, waarvoor op zoovele plaatsen nog zooveel te doen en te regelen

valt. Bedenkt men, dat dat alles eerst aan den Referendaris voor 't Onderwijs nog als bijzaak was opgegedragen, dan zal men bevroeden, hoe ondoenbaar de taak was, hem op de schouders gelegd, en hoe raadzaam het was, hem daarvan eindelijk te ontheffen, wilde men *waarlijk* voor de kunst wat doen. Zij zal, wij vertrouwen 't, thans geen reden van klagen meer hebben; hare belangen, gelijk die der met haar verbonden wetenschap, zijn in goede handen gelegd, en de maatregel thans te haren bate genomen zal — wij mogen 't verwachten — niet minder doeltreffend, dan belangrijk blijken. Geen mensch, die er voortaan aan zal behoeven te twijfelen, of *kunst* in Nederland al dan niet *regeeringszaak* is. 't Is een gewichtige stap voorwaarts op haar gebied gedaan, en dien wij met ingenomenheid begroeten.

De nieuwe referendaris heeft den 1sten dezer zijn belangrijken werkkring aanvaard.

HET 52ste NEDERRIJNSCHE MUZIEKFEEST TE DUSSELDORP.

„Heilsamer mag es immer noch für den Künstler sein, Kritiken zu schreiben, als zu lesen". Deze gedachte van Ferdinand Hiller uit zijn „Tonleben unserer Zeit" doet het niet onbaatzuchtig schijnen een kritiek over bovengenoemd feest te schrijven. Daarom wil ik, volgens Hiller's uitspraak alleen de winnende partij zijnde, slechts eenige op- en aanmerkingen geven, uittreksels uit mijn dagboek.

Zaterdag, 15 Mei. Na een warmen en stoffigen spoorwegrit met aangenaam reisgezelschap, schaduw en zonne, in het vriendelijk Dusseldorp aangekomen. Goed kwartier. Eene zeer praktische inrichting, het inkwartierings-bureel in de Tonhalle, feestgebouw! Eene kleine toelichting voor volgende feestgevers en feestgenooten is wellicht niet ongepast. Algemeen klaagde men, dat de logisprijzen zoo hoog waren opgevoerd: 3½ thaler voor nachtverblijf en ontbijt — sommigen moesten hunne kamer voor dien prijs nog met anderen deelen — behoorde niet tot de uitzonderingen; in het feestgebouw was echter bij den concierge eene lijst aanwezig van eene menigte woningen, waar men voor de feestdagen kamers kon huren. Zoo vond ik er nog een voor mijnvriend v. d. W. bij eene allerliefste familie, voor den prijs van 1½ th.

Algemeene repetitie te 6 uren. De zaal sterk bezet. Orkest dito. 44 violen, 22 alten, 16 violoncellen, 12 contrabassen, de houten-blaasinstrumenten allen verdubbeld. De koninklijke muziekdirekteur Tausch opende de rei met Mozart's Jupitersinfonie. De leider beijverde zich het meesterwerk zoo rechtuit mogelijk in de maat te doen spelen, wat niet altijd met de individuele opvatting van sommige blazers strookte, van daar ongelijkmatigheid en ondragelijke stijfheid. Het schoone Andante en de bevallige Menuetto leden niet weinig onder deze metromoon-beweging.

Na de Sinfonie trad meester Joachim voor den lessenaar en Beethoven's grootsche en meest verhevene toonschepping, zijne Missa Solemnis, ving aan. Zoo'n orgelfront op den achtergrond van het orkest is toch niet alleen een sieraad, maar een onmisbaar vereischte bij de uitvoering van zulke werken, wie gevoelde dat niet reeds dadelijk bij het eerste akkoord van de „Kijrie eleison"?. Wanneer zal die gedachte in Nederland veld winnen en iedere groote concertzaal met een orgel prijken? Amsterdam zal er weldra een in 't Volksvlijt-paleis prijken, of dit echter het hier beoogde doel ten goede zal komen? Zouden de draden, tot verbetering der acustiek aangewend zoo veel uitgewerkt hebben, dat de Afdeeling der Maatschappij thans hare uitvoeringen van het te kleine Park naar de ruime Paleis-zaal zal kunnen verleggen? Joachim leidde de Mis met vaste hand en goede opvatting en als 't niet reeds op het Schumann's feest te Bonn gebleken was, dan kon men zich thans vergewissen dat hij niet alleen een groot violist maar ook een goed dirigent is. Wat meer elasticiteit in de beweging had sommige langzame deelen zeker in uitdrukking doen winnen. Het koor leverde den dirigent bij deze laatste repetitie nog genoeg stof tot gegronde aanmerkingen. Klankvolheid en zekerheid van attaque werden gemist. De Tenoren waren weinigen in getal en de Sopranen tegen de hooge ligging hunner partij niet opgewassen, onreinheid van intonatie was hiervan het gevolg. Het solo-kwartet, zoo'n gewichtigen rol in dit werk toebedeeld, was muzikaal zeker, Mevr. Joachim en de Heer Henschel blonken uit. Mevrouw Peschka-Leutner scheen na de langdurige winter-campagne ietwat vermoeid en de Tenorist uit Dresden Joseph von Witt moet het eerste vereischte van iederen zanger, een goede toonaanslag, nog leeren. Na de Gloria was er ¾ uur pauze en na afloop der repetitie gezellige bijeenkomst in den tuin der Tonhalle, waar de vele aanwezige Nederlanders geene bewijzen gaven van de phlegma hun zoo vaak toegedicht.

Zondag 16 Mei. De morgen-reunie in de groote schilders-vereeniging—Mahlkasten—zeer drok bezocht. De fraaie tuin in vollen lentedosch, vele goede vrienden waaronder Warnots en anderen uit Brussel maakten deze uren recht gezellig, het is trouwens eene natuurlijke eigenschap van zulke feesten dat geestverwanten van heinde en ver elkander ontmoeten; weinige steden bieden echter zulk eene kostelijke gelegenheid daartoe aan.

's Avonds 6¼ ure. Missa Solemnis. De uitvoering liep goed van stapel, geene storende ongelukken kwamen er voor. Het prachtwerk werd geheel zonder rustpoos ten gehoore gebracht, voor 't koor eene zeer vermoeiende opgave. De volgorde zoo als bij de repetitie is verreweg te verkiezen. Na Beethoven's indrukwekkende schepping kwam mij het aanhooren van de Jupiter-Sinfonie op de vroeger beschrevene wijze niet uitlokkend voor; 'k was dus niet de eenige, die de schikking van het programma een misgreep vindende, onder het lommer der kastanjeboomen zat te mijmeren over het monumentale werk, dat als de verhevenste uiting van het grootste, muzikale genie onzer eeuw, een rijke stof tot overdenking en gedachtewisseling aanbiedt.

17 Mei. 9¼ ure. Algemeene repetitie van Heracles het zoo goed als nieuwe oratorium — in anderhalve eeuw slechts twee à drie keer uitgevoerd — van Händel. Terecht heeft Joachim dit werk aan de vergetelheid ontrukt, al de groote eigenschappen van den zoo bij uitstek plastischen toonzetter vindt men er in weer. Doelmatige bekortingen (Amsterdamsche Stads-Schouwburg-stijl) hadden 't voor ons, Stoom-kinderen der 19de

eeuw, genietbaar gemaakt, echter niet zonder schade van 't geheel. Het snoeimes had meestal de Arias getroffen en de voorafgaande Recitativen onaangetast gelaten; de laatsten, toch het zwakste deel van Händel's scheppingen en alleen bij uitstekende voordracht genietbaar, verkregen daardoor in verhouding een veel grooteren omvang dan muzikaal te rechtvaardigen en door Händel bedoeld is. Het werk werd geheel volgens Händels oorspronkelijke instrumentatie, met uitzondering van enkele Arias door Joachim aangevuld, uitgevoerd. Over dit punt is den laatsten tijd veel gestreden, wanneer men echter, zoo als bij dit feest, een uitstekend strijkkwartet en een flink orgel — het laatste had hier en daar minder bescheiden moeten optreden — ter dispositie heeft, dan is het ontwijfelbaar, dat alle aanvulling van instrumentatie, 't zij door Mozart, Ries of wien ook bewerkstelligd, de gedachten van Händel geweld aandoen en het eigendommelijke koloriet er aan ontnemen. Wel heeft het gemis aan orgels in de concertzalen tot de over-instrumenteering aanleiding gegeven, doch daarom moet men er te sterker op aandringen dat in dit gemis worde voorzien. Van dit beginsel uitgaande is ook de aanvulling van Joachim niet geheel te verdedigen en had ik gaarne van het orgel gehoord, wat Händel zelf daaraan heeft toevertrouwd.

De zeer belangrijke solopartijen werden voor het meerendeel uitstekend vertolkt, door Mevrouw Joachim en den Heer Henschel met souvereine meesterschap; ook Mevr. Peschka had treffende oogenblikken. Het koor was goed van klank. Aan 't slot van No. 59 echter stelden de sopranen onze ooren op een zware proef. Wat die lieve dames onbarmhartig detoneerden! Na eene vruchtelooze poging van Joachim om ze in hoogeren sfeer te brengen, wist hij als dirigent geen ander middel dan de heeren van 't strijkkwartet te noodigen, om indien het 's avonds ook dien valschen weg opging, kameraadschappelijk meê te gaan en ook wat lager te spelen.

17 Mei. 's Avonds $6^1/_4$ ure. De uitvoering van Heracles zeer goed geslaagd, zelfs het koor No. 59 was aan 't slot minder valsch dan des morgens. Wat een heerlijke volksmatige kracht ligt er toch in dit werk, wat eene weekheid van sommige gedachten, wat eene werking met zoo weinig middelen! De Recitativen, hoe voortreffelijk de meeste gezongen werden, zijn en blijven vermoeiend. Joachim liet ze op 't klavier begeleiden, ten vorige jare toen ik op het Utrechtsche muziekfeest in den Josua hetzelfde deed, werd dit door sommigen zeer nieuw en bijgevolg verwerpelijk gevonden. Een goede vleugel, waarop de akkoorden niet als in 't voorbijgaan, maar toonvol worden aangeslagen, is verreweg te verkiezen boven het eeuwige gebrom van Violoncellen en contra Bassen.

18 Mei. Kunstenaars-concert. Enorme toeloop zoowel bij de morgenrepetitie als 's avonds. Ondragelijke atmosfeer, tegen alle regelen van aesthetiek en hijgenie indruischend. Men scheen de leer toegedaan: „in 't zweet uws aanschijns zult gij niet alleen brood eten maar ook muziek genieten," Van ventilatie geen spoor en dat bij de anders zoo praktische Duitschers. Laten we dus zwijgen als 't bij ons in een concertzaal warm is of tocht, of doe gelijk in Dusseldorp mijne buurvrouw ter rechter-zij, loof een ridderorde uit voor hem, die een paar ruiten stuk slaat.

Tot zoo ver mijn dagboek, toevalligerwijze breekt het hier af.

De muzikale indrukken van dien warmen avond zijn echter niet uitgewischt, het werkelijk schoone programma, dat gunstig afstak bij menig vroeger Kunstenaars-concert — 'k hoorde eens in Dusseldorp de Wals van Venzano door Mr. Burdi-Neij zingen — droeg hiertoe gewis bij. Uitstekende punten waren het Schicksals-lied van Brahms door den componist met energische hand geleid, hij kon echter het te laag zingen der sopranen niet verhoeden; de B-dur Sinfonie van Schumann door het voortreffelijke orkest met veel vuur, hoewel niet vlekkeloos gespeeld; het viool-concert van Beethoven door Joachim vertolkt, waarbij de groote vioolmeester vooral in de eerste cadens met de ondragelijke hitte te kampen had; de liedervoordrachten van Mevr. Joachim en den Hr Henschel en de met groote virtuositeit gezongene Aria uit Mozart's Entführung door Mevr. Peschka-Leutner. Met een koor uit Herakles werd dit feest besloten, dat bij veel schoons ook meer dan één bewijs leverde, dat het volmaakte maar zeldzaam te bereiken is.

Utrecht, RICHARD HOL.
Juni 1875

HET EERSTE EXAMEN DER TOONEELSCHOOL.

Maandag, 28 July ll., had het eerste examen der te Amsterdam gevestigde Tooneelschool, ten aanhooren van het Bestuur der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, dat van 't Tooneelverbond, en eenige afgevaardigden der afdeelingen, plaats. Men had te recht begrepen, zich tot dezen kleinen kring te moeten beperken, en er niet al aanstonds — zoo als maar al te dikwerf geschiedt — met grooten ophef naar buiten van te moeten gewag maken, en tal van toehoorders lokken. De uitslag was, wat de vorderingen der aanstaande tooneellistjens betrof, zoo gunstig mogelijk. Onder de voortreffelijke leiding van een tooneelspelster als mevr. Kleine gesteld, gaven zij blijken harer lessen met de beste vrucht bijgewoond, en zich ten nutte gemaakt te hebben. Er waren vijf leerlingen, vier meisjes en één jongen. Het laat zich echter aanzien, dat dit aantal allengs zal toenemen, waarmeê dan ook — gelijk een verslaggever in het *Nieuws van den Dag* opmerkt — de verantwoordelijkheid van directeur en leeraars aangroeyen zal. Die verantwoordelijkheid, gelijk dezelfde pen naar waarheid laat volgen — is grooter dan velen wel bedenken. Het karakter van hen, die zich later naar allerlei karakters moeten kunnen plooyen, behoort zeldzaam krachtig te wezen *De tooneelkunstenaar moet ten volle zich zelf wezen*, *om telkens en met groote verscheidenheid een ander te kunnen zijn.* Daarom komt het nog meer wellicht op zijn hart, dan op zijn hoofd en geheugen aan. Al de beginselen, waardoor een mensch staande blijft in den strijd des levens, moeten onuitwischbaar in dat hart gegrift staan. Zijn goed recht op een plaats in de wereld, zijn kracht

tegenover miskenning, zijn steun bij verzoeking, moet hij vinden in een sterk ontwikkeld besef van plicht en eigenwaarde, naast heiligen eerbied voor waarachtige kunst. Belangstellenden kunnen inmiddels, ook buiten hun geldelijke bijdrage voor 't verbond, zeer veel doen, om voor den bloei dier school en het door haar beoogde doel werkzaam te zijn. Zij kunnen — naar alweder terecht wordt opgemerkt — de baan voor onze toekomstige kunstenaars effenen, door elk in zijn kring den zin voor 't eenvoudig schoone te wekken, en zich te verzetten tegen de aanspraak van 't groote publiek, dat liefst kermisstukken naloopt, ook als 't geen kermis is. Zij kunnen voorts, waar dit maar pas geeft, de overtuiging helpen vestigen, dat de *tooneelkunst* even *eerbiedwaardig* is als ieder andere, de tooneelspeler en speelster hetzelfde recht hebben als ieder mensch van talent, om met het hunne te woekeren, en het vruchten te doen dragen voor het zedelijke leven en de veredelende beschaving der menschheid. Zij kunnen er toe bijbrengen, het besef alom te doen wortel schieten, dat de Tooneelschool vooral ook is opgericht, om gaandeweg en met steeds vaster tred, in Nederland een beter omgeving voor den tooneelkunstenaar te vormen, en zijne kunst zelve meer te doen waardeeren, door kweekelingen op te leiden, die niet om een ijdel handgeklap of uit geldzucht, maar ter wille der kunst het tooneel betreden.—

MAKARTS CLEOPATRA.

Gelijk het bij dergelijke werken van een geniaal schilder meer gaat — schrijft Fr. Pecht — dat zij den beschouwer op den eersten aanblik teleurstellen, omdat hij zich in zijn gedachten iets anders had voorgesteld, dan hij te zien krijgt, ging het ook mij, bij 't eerste gezicht van dit fraaie stuk. Ik vond er allerlei op aan te merken, het kwam mij wat leêg en wat slordig voor, en derg. meer. Toevallig wendde ik daarop mijn oog op eenige andere stukken, die in de nabijheid hingen, en werd daardoor op al het kunstschoon, dat het tegenover hen kenmerkte, opmerkzaam. Ik bedacht toen dat het bij kunstwerken, als bij menschen, beter is eerst na te gaan, wat zij werkelijk bezitten, en dan wat er wel aan ontbreken mocht. Ik schortte daarom mijn oordeel tot nader op. Toen ik terugkwam, bevond ik er mij niet meer alleen, gelijk eerst, maar met eenige anderen, kunstenaars zoowel als leeken, om mij, allen kennelijk getroffen en min of meer in dezelfde stemming als ik zelf de eerste maal. Het stuk beviel mij toen al aanstonds beter. Waarschijnlijk is niets zoo geschikt, om het deugdelijk gehalte, de wezenlijke waarde van iets te toonen, als een onrechtmatige of althans eenzijdige gisping en afkeuring. Zoo brachten mij ook thans de uitingen van mijn buren veel spoediger tot erkenning der groote eigenschappen van het schilderij, dan mij bij een afzonderlijke beschouwing zou mogelijk geweest zijn.

Op een twintig voet breed, twaalf voet hoog doek ziet men de verleidelijke koningin in 't zachte halfdonker van een wit zonnescherm, in haar met goud doorweven kleed, in weelderige liggende houding, den blik voor zich uit gekeerd, als vertoefde zij den overwinnaar bij Philippi. Zij heft de armen op als om hem te verwelkomen, met de voorname achteloosheid eener vrouw, gewend te zegepralen. Voor haar staat de jonge Caesarion, als Liefdegod, de met bloemen versierde bark, waarin zij plaats nam en die door eenige bruine, het water doorwadende slaven getrokken wordt, met zijden linten bestierend. Op den rug van anderen zitten de vrouwen der koningin, in luchtig Nereïdenpak gehuld. Hoewel allen schoon, evenaart geene toch haar meesteres, achter het zwellende zijden zeil geplaatst.

Het buitengemeene schildertalent waarmeê alles bewerkt, en van ieder wenk van Shakespere's voorstelling gebruik is gemaakt, zal wel door niemand weêrsproken worden; doch ook de samenstelling van 't geheel is waarlijk grootsch. Men ziet, hoe goed Makart de Italianen der vijftiende eeuw bestudeerd heeft. En welk een karakterteekening daarbij! Wij zijn geen oogenblik in twijfel, dat dit alleen Cleopatra, het tooneel slechts de Nijlstreek wezen kan. De schilder schijnt aan den voet der Pyramieden geboren, zoo volkomen heeft hij het land en den tijd bij zijn schilderwerk in acht genomen, en ze zoo schilderachtig weten aan te wenden.

„Het is toch eigenlijk geen van Makarts beste stukken", zei mijn linker buurman, een schilder. „Nu, het bevalt mij toch beter dan zijn *Cornaro*", viel een ander, een wakker krijgsman, aan mijn rechterzij in; „die Cleopatra is heerlijk schoon, al mag ze wat zinnelijk zijn uitgevallen." — „Ja, wonderbaar schoon, en zoo grootsch als de Venus van Melos zelf", sprak een derde; „maar ik verkies dat prikkelende, dat ze bij Shakspere heeft, dat geestige, als Champagne bedwelmende, rijk-verscheidene". — „Haar mond is wel wat groot, en heeft iets onnoozels", zei een vierde. „Je houdt den verterenden gloed, die er van uitgaat, daarvoor; men ziet altijd zoo onnoozel als men smacht", sprak een vijfde, die dat bij ervaring scheen te weten. „Maar wat zijn die Nereïden hier en daar misteekend!" riep een aanbidder van Cornelius uit, die zich bij zijn afgod een rimpelige oude juffrouw voor Helena liet welgevallen, en tevens zijn oog niet afhield van den blanken rug der eerste. „Nu, de onzuiverheid van teekening hier en daar toegegeven, is het toch waarlijk een grootsch kunstwerk, ligt er iets onweêrstaanbaar wegslepends in de beweging dier gestalten, en bovenal een rijk gevoel van leven in 't geheel, zooals geen modern kunstenaar het bezit. Bijna allen geven zij slechts modellen, in hun beweging verstijfd; Makart daarentegen menschen, die zich werkelijk roeren; welk een meesterlijke verkortingen daarbij, zelfs waar hij wat schetsmatig te werk gaat! Hier ziet men, hoe het geheel den meester in zijn verbeelding voor oogen stond, en onmiddelijk door zijn penseel op 't doek gebracht werd; een vrije schepping van zijn geest, niet broksgewijs en met angstvallige berekening in elkaâr gezet". Zoo uitte ik mijzelf ten slotte, en was het nu geheel met mijzelf over de groote waarde van 't stuk eens; en ik werd daar bij iedere nieuwe beschouwing op nieuw in versterkt. Men beproeve dit eens met iets middelmatigs. En wat die schijnbare leêgte, die schraalte betrof, zij bleek mij niets anders dan Makart's vooruitgang in waarheid

en strengheid van kunstschoon, die ons in 't eerst nog wat vreemd voorkomt. —

PALEIS OF STADHUIS?

Naar aanleiding der reeds vroeger aangewende pogingen, Jacob van Campen's weidsche Stadhuis, te kwader uur tot een Paleis ingericht, weder aan zijn oorspronkelijken beste terug te geven, is dezer dagen het volgende adres aan den gemeenteraad der hoofdstad ingediend:

De ondergeteekenden hadden de eer, den 20en December 1873, in vereeniging met 1742 andere meerderjarige mannelijke ingezetenen dezer stad, uwe achtbare vergadering oplettend te maken op het betreurenswaardig feit, dat het beroemde Stadhuis van Amsterdam 357 dagen van het jaar ledig stond, om 8 andere dagen tot een zeer ongeschikte verblijfplaats voor de Koninklijke Familie te verstrekken.

Na de uitdrijving der vreemde heerschappij, in het begin dezer eeuw, werd het Stadhuis „voorloopig" en onder velerlei *excuses*, zoo van den kant der stad als van den nieuw verwelkomden Oranje-Vorst, aan dezen in gebruik gegeven.

De ondergeteekenden waren, met vele andere ingezetenen, van meening, dat aan die voorloopige schikking een einde behoorde te komen.

Zij verzochten, dat een onderzoek zou worden ingesteld naar de wijze, waarop het monument van Jacob van Campen,

„Uyt soo veel costelijks soo constelijck gewrocht",

weder als Stadhuis zou kunnen worden in gebruik genomen, en dat van den uitslag van dit onderzoek naar buiten mocht blijken.

Toen de ondergeteekenden op dit hun verzoekschrift zich met geen antwoord zagen vereerd, achtten zij zich aan de waardigheid dezer zaak en aan hunne medeonderteekenaars verplicht, eenige maanden later, bij vernieuwd adres op een antwoord bij uwe vergadering aan te dringen.

Vele maanden zijn sedert alweêr verloopen, en het *accusé de réception* blijft uit.

Levendig staat hun ondertusschen voor den geest, dat het hoofd dezer Gemeente eenmaal niet vreemd was aan het voornemen, om in het tegenwoordige Amsterdamsche Jubeljaar naar middelen om te zien, ten einde den Koning in de Kroningstad een waardig verblijf aan te bieden, en alzoo een der bezwaren op te heffen, die men aan de rehabilitatie van Amstels Kapitool verbonden rekende.

Zij hebben geene reden te gelooven, dat dit voornemen is opgegeven. In ieder geval nemen zij de vrijheid hier eere te geven aan hem, door wien dit denkbeeld in beperkten kring werd uitgesproken; een denkbeeld, waarvan de verwezenlijking eene zoo eigenaardige, zoo degelijke viering van het Eeuwfeest oplevert.

Uwe vergadering verzoekende, hare gedachten over een en ander te laten gaan, en althans met eerbiedigen nadruk verzoekende om eenig antwoord op de vraag van 1745 Amsterdammers, teekenen zij zich

Uwe zeer dwe. medeburgers,

J. A. Alberdingk Thijm.
H. de Veer.
A. L. van Gendt.

Amsterdam, 25 Juni 1875.

DE MUSICUS EN DE VISSCHEN.

(*eene Fabel.*)

Een jeugdig musicus, een man die voor zijn vak
Van prijselijken ijver gloeide,
Gevoelde op eenmaal, dat een zeker iets ontbrak
Aan zijn geluk; want schoon de nijd hem nimmer stak,
Maar, gansch het tegendeel, zijn ziel heel overvloeide
Van al de weelde, die de kunst,
Met altijd meerderende gunst
Hem daaglijks schonk, maar die helaas niet elk genoot;
Die dapp're kampioen besloot
De kunst toegankelijk te maken
Voor heel een schaar, wie menigeen, hoe groot
Haar recht waar', 't recht ontzegt, hetzelfde heil te (smaken
Als wat den kunstnaar tegenlacht.
„*Het was niet noodig!*" heette 't steeds
En werk'lijk, van dien kant bekeken,
Scheen 't waarheid! 't Werd veel eeuwen reeds
Ook toegestemd in veel streken.
Hij zou met dat begrip — een oud vooroordeel — breken,
En zonder van zijn plan een enkel woord te spreken
(Wel had hij 't ernstig overdacht),
Heeft hij aldra den tocht, die moest aanvaard, volbracht,
En zette zich, wie zou 't gelooven?
Aan de oever van een meer, dat rijk aan visschen was,
Zijn speeltuig in de hand in 't gras!
Ras kwamen de geschubde hoorders boven,
Die luisterden op hun gemak,
En zonder argwaan zich aan 't nauw bewogen vlak
Van 't helder water lieten kijken;
Want, zonder hengel, net, of fuik,
Of al, waarmeê, naar oud gebruik,
De mensch, die Heer der Schepping, pleegt te prijken,
Als zinnebeelden van 't gezag,
Waarvan gepraat wordt over dag,
En wat hem 's nachts benauwd doet droomen;
Zóó kwam de brave kunstenaar,
Die ook die lessen had vernomen,
Maar wien 't verdroot, de heele schaar
Genezen, als het woû van d' al te slechten dunk,
Dien zij van 't menschdom moesten hebben,
Wijl 't hun, of 't vloeden mocht of ebben,
Vervolgde. — Nu zoo'n eedle voorspraak gun 'k
Alwie balsturig lot of willekeur bedreigen,
En — maar ge woudt uw ooren neigen
Naar mijn verhaal? — Heel goed! — De musicus dan zat,
Niet aan een meer! Neen 't zilte nat,
Dat Eng'lands krijtgebergt bespat,

Dat bruist of kookt of zachtkens kabbelt,
Dat hier de blonde duinen kust,
Of ginds aan 't ijs der poolzee knabbelt,
Maar altijd voortrolt zonder rust;
Dat water dan — ge ziet 'k wensch rekening te houën
Met de eischen van den nieuwen tijd,
En voelt ge spijt
Dat zou me rouwen!! —
Dat water hoorde meê — al was 't Piet Paaltjens niet,
Die daar ter neêr zat — en, wat in zijn golven huisde,
Ze wild beroerde of woest doorkruisde,
Was opgetogen bij zijn lied;
En 't was de kunstenaar gebleken,
Dat wangunst of licht meer dan dàt,
Zóó hard een vonnis uit moest spreken,
Dat maar een kleine kring recht tot genieten had,
Althans, wanneer genot niet gansch een ding zou wezen,
Dat uit belang of winzucht werd geprezen.

....

Een groote walvisch, die van vetheid glom,
En door zijn logheid niet weêrhouën,
Vol aak'lig, innig zelfvertrouwen,
Een heele pooze reeds om 't luist'rend leger zwom,
Kwam nader bij de plek, waar onze dweeper zat,
Die onvermoeid zijn idealen
Deed leven in zijn spel; — maar — oogverblindend spat
Een tweetal hemelhooge stralen
Den kop van 't monster uit, en op het speeltuig neêr.
Geen visch verneemt een toontje meer;
Want in dat waterberggekletter
Verneemt de kunstenaar een scherp „UTILITAS!"
Een oorverdoovend schel geschetter,
Dat de afscheidsgroete van den lompen walvisch was.

„En nu?" — „Wat zou? — „Welk NUT?" — Dat is de (vraag, Meneeren!
Die enkel met Utiliteit
U heel bedaard weet te geneeren,
En and'ren 't zelfde maal bereidt!
„Welk NUT?"...Och ja! niet waar? zoo praat ge,
Jaar in, jaar uit,
Al wat *niet* NUTTIG is, dat haat ge;
Een kloek besluit,
Voorwaar, zóó kloek, als ooit genomen!
Maar...zijt ge ook achter and'ren aangekomen?
En is het waar,
Dat ge, als de schaar
Dier strijders, die naar niets dan 't „NUT-*alléén*" ver- (langen
Wel soms de klok hoort, als ze klept
Doch inderhaast vergeten hebt
Te vragen, waar de klepel werd gehangen?

Ja, de moraal is lang, die deze fabel siert,
Misschien te lang, maar toch, ontken 't eens, schoon (ge tiert,
Dat ge al den tijd,
Door U gewijd
Aan 't lezen dezer fabel, spijt Uw razen,
Nog dwazer waart, dan al de dwazen,
Door U, om hun gemis aan Nuts-begrip veracht;
Dat gij aan 't groote Nut van al Uw Nut niet dacht,
Maar steenen wierpt in eigen glazen,
En dat niet uit *Utiliteit*,
Maar enkel uit Nieuwsgierigheid! —

Amst. C. L. LÜTKEBÜHL JR.
8 *Mei* '75.

In een der zalen van de Maatschappij Arti et Amicitiae hield de Heer C. de Roddaz dezer dagen eene lezing in 't Fransch over de moderne kunst. Hij vergeleek die met de kunst uit vroegere tijdperken, de oude kunst: Grieksche en Egyptische, de middeleeuwsche kerkelijke kunstvormen, den later gevolgden renaissance-stijl, en kwam, na het eigenaardig kenmerk dier verschillende vormen te hebben aangestipt, tot de conclusie, dat der hedendaagsche kunst een kenmerkend karakter ontbreekt.

Men copieert tegenwoordig, doch men streeft er niet naar, de werken der groote voorgangers in overeenstemming te brengen met het karakter van onzen tijd; men werkt niet zelfstandig. Met het oog daarop ontvouwde spreker een plan voor de oprichting van kunstscholen in een nieuwe richting; de directeur, die geheel op de hoogte van zijn vak moet wezen, zou de leerlingen het schoone en goede van iederen stijl aanwijzen, opdat zij daarna, geheel zelfstandig, den schoonen grondvorm met de eischen van den smaak in den tegenwoordigen tijd in overeenstemming zouden kunnen brengen. Zoodoende zou ook deze eeuw een eigenaardige richting verkrijgen, en zouden de voortbrengselen der Nederlandsche nijverheid in kunstgehalte en smaak die van vroeger kunnen evenaren.

Aan 't slot zijner rede kondigde de Heer de Roddaz het plan aan, tot de uitgave van een tijdschrift ter bevordering der kunst in 't algemeen en in den geest van het door hem gesprokene. Breedvoerig zullen daarin de voortbrengselen op het gebied der kunst in alle richtingen worden besproken, en door nauwkeurige afbeeldingen zal het den kunstenaar mogelijk gemaakt worden om, met dergelijke goede grondslagen voor oogen, zelfstandig te kunnen werken in de gewenschte richting.

De Heer de Roddaz mocht zich niet in een talrijk gehoor verheugen; hij wist echter de aandacht der aanwezige gaande te houden, vooral toen hij met Fransche levendigheid zijn plan uiteenzette.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Door den minister van binnenlandsche zaken is dezer dagen de tot dusver vereenigde afdeeling voor Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, bij zijn departement, in tweeën gesplitst, en, terwijl 't Onderwijs aan 't beheer van den tegenwoordigen titularis Mr. H. Vollenhoven blijft opgedragen, dat der Kunst onder Jhr. Mr. Victor de Stuers gesteld, die zijn betrekking van Secretaris der advizeerende Commissie tevens met die van Refendaris verwisselt. Een belangrijk besluit, waaruit blijkt dat de regeering het hoe langer hoe meer van haar plicht acht, ook de kunst tot een voorwerp van haar zorg te maken.

De stichting van een Muzeum van Oudheden der Zaankant zal vooreerst nog niet doorgaan; het daartoe bestemde huis is, uit gebrek aan toereikende fondsen, weder verkocht. Men houdt het plan echter voordurend in gedachten, en hoopt het later nog te verwezenlijken.

Naar aanleiding onzer mededeeling over 't Leidsche Sociëteitsgebouw schrijft A. K. in de *Leidsche Courant:* „men verhaalt ons, dat er tegenwoordig plannen worden gemaakt volgens een Staalboek, dat den bouwlustige wordt voorgelegd met de vraag: „„wat dunkt u van dit venster, of van deze deur, of deze lijst? en hoe vindt u dit pilastertje, dat architraafje, en dat consôletje? Dat zou al heel lief staan op dat lijstje" "............ Ongeveer op dezelfde wijs, als een kleermaker, die over een broek- of veststof uitweidt. Nu moge een particulier zich in een op die wijs tot stand gekomen woonhuis verlustigen, voor een nieuw *akademiegebouw* zou ze niet aanbevelenswaard zijn. Daar zijn kerken gebouwd als concertzalen, kazernen als zeepziederijen; er is — hier te Leiden – een stadspoort opgeruimd om bouwterrein te krijgen, dat echter allengs voor een botanisch uitstapjen geschikt wordt; voor een mooye poort, die vernield werd, kwam er een in de plaats, die toegang schijnt te verleenen voor een paardeslachterij; en er is eindelijk een zoötomisch laboratorium gebouwd, dat een middending vormt tusschen een gasthuis of een klooster en een beyersch-bierbrouwerij".

Wij herhalen daarom te meer onzen wensch, dat de minister, die getoond heeft de belangen der kunst zoo ter harte te nemen, zijn gedachten ook nog eens weer over dat reeds ontworpen Akademie-gebouw zal laten gaan, en daarvoor andere inzichten, dan de thans gehuldigde volgen. Waarom een smaakvol bouwkunstenaar, als de Heer Cuypers, de taak niet opgedragen, het oude Akademiegebouw naar den eisch om te bouwen, gelijk hij daar het denkbeeld reeds toe geopperd, en het plan — naar wij meenen — gereed heeft? — De zaak zij den minister en zijn nieuwen referendaris ter ernstige overweging aanbevolen. Er is voor den goeden naam van den nederlandschen kunstzin te veel aan vast, dan dat men er zich niet rijpelijk over beraden zou, vóór men tot de uitvoering overging.

In de dorpskerk van Houten zijn onlangs overblijfselen van muurschilderwerk ontdekt, die, vanwege de Rijkscommissie in oogenschouw genomen, oorspronkelijk een paar apostelbeelden bleken voor te stellen, doch te veel door den tijd geleden hebben, om aan herstel te doen denken.

Bij het examen der leerlingen van de Tooneelschool te Amsterdam is gebleken, dat vooral het praktisch onderricht in de voordracht, aan Mevr. Kleine opgedragen, aanvankelijk reeds goede vruchten draagt.

Een onzer medewerkers, die in den loop van den Cursus de gelegenheid had om een les in de voordracht op de school bij te wonen, roemt zeer de methode, door Mevrouw Kleine bij haar onderricht gevolgd. Geen enkele regel, geen gebaar, geen stand wordt door haar den leerlingen „voorgespeeld". Steeds is zij er op uit hen *zelf* te laten zoeken en hun te leeren zich van de zelf gekozene gebaren en schakeeringen in de voordracht rekenschap te geven.

Den 25en der vorige maand is op het kerkhof van den Montmartre te Parijs het gedenkteeken op Theophile Gautiers graf — een borstbeeld in basreliëf met dichterlijke zinnebeelden — onthuld, bijwelke gelegenheid zijn kunstbroeder en geestverwant Theod. de Banville het woord voerde.

De *petite Presse* deelde dezer dagen het volgende vierregelig versjen meê, door Victor Hugo aan Theophile Gautier's dochter mevr. Catulle Mendès gezonden, toen zij, tijdens 't beleg van Parijs, verhinderd was geweest, met haar man bij hem te komen eten:

Si vous étiez venue, ô beauté que j'admire,
Je vous aurais fait faire un festin sans rival:
J'aurais tué Pégase, et je l'aurais fait cuire
Afin de vous offrir une aile de cheval.

De ijverige beoefenaar van Shakspere, W. C. Hazlitt zal, onder den titel van *Shakspere's library*, in een zestal deelen, al de bronnen het licht doen zien, waaruit de groote tooneeldichter de stof voor zijne verschillende stukken ontleende.

De pruisische regeering houdt er zich meê bezig, te Rome, Florence, Venetië, Siëna, Pisa, en elders in Italië, voor haar nationaal museum te Berlijn de belangrijkste gewrochten der beeldhouwkunst daar voorhanden, in gips te laten afgieten. Telken jare worden daarvoor veertig duizend pruisische daalders (*f* 70,000) bestemd. Zij ondervindt daarbij tevens den steun van het italiaansche bewind, dat haar een zeer uitgebreid verlof gegeven heeft voor alle openbare, in haar eigen bezit zijnde kunstwerken. Voor die in bijzonder bezit, of in dat van 't Vaticaan en verschillende kerken, moeten dan afzonderlijke onderhandelingen worden aangeknoopt. Twee duitsche kunstenaars, de beurtelings te Rome verblijfhoudende gebroeders Cauer uit Creutznach, zijn met het nemen der voorloopige maatregelen van uitvoering belast.

De duitsche beeldhouwer Eduard Müller uit Coburg heeft zijn Prometheusgroep bijna gereed. Zij wordt door drie beelden gevormd: de aan een hooge rots geklonken Titan, wien een adelaar juist naar zijn rechter schouder pikt, heft het fiere hoofd tartend omhoog, terwijl twee Oceaniden uit de golven opstijgen. Een van deze geeft zich moeite den roofvogel te verdrijven; de andere, te vergeefs beproevend, de boeyen der voeten te slaken, zinkt afgemat omlaag. Een ander duitsch kunstenaar, de schilder Hermann Schlösser, even als Müller te Rome werkzaam, heeft zijn grootsche Ariadne voltooid, op een rotsblok zittende, en van den, als Zeegod tot haar komenden Theseus, die haar den bruidsring aanbiedt, vergezeld. Wat hooger dan beide en meer naar 't midden vertoont zich een Oceanide, terwijl gewiekte Liefdegoodjes een sterrekrans voor Ariadnes hoofd komen brengen.

Van Guarini's *Pastor fido*, het eenmaal zoo algemeen geliefde herderspel, dat hier te lande niet alleen in 1615 en 1650 door Rodenburgh en Blommaert vertaald, maar ook door Vondel in zijn verrukkelijke *Leeuwendalers* min of meer werd nagevolgd, zijn in de Taylor-boekerij te Oxford niet minder dan 50 verschillende uitgaven, van 't laatst der 16e eeuw tot het begin van deze, voorhanden. De oudste is die van 1594, te Venetië, de jongste die van 1810, te Londen verschenen. De oorspronkelijke, door Brunet vermeld, dagteekent van 1594, de jongste bij hem voorkomende van 1826.

Den 25en 26en Juni l. l. is te Gent van wege de *Société royale des Choeurs* een groot muziekfeest gehouden, waarbij als solisten optraden Mevr. Van Santen-Lepla, Hamaeckers, en Hoverlant, en de H. H. Warot, Wieniawski, Blauwaert, Van Cauteren, Dumont, en Petit. Als directeur was de Heer Ed. de Vos werkzaam, en vijfhonderd zangers en zangeressen namen aan de uitvoering der stukken deel. Laatstgemelde bestonden o. a. uit Haydns *Jaargetijden*, Cevaerts *Jacob van Artevelde*, en Samuels *Wederkomst*. De prijzen der plaatsen voor beide dagen waren 15 en 6 francs naarmate ze *gereseveerd* of *gewoon* zijn.

Van 23 tot 24 Mei l. l. is te Ferrara het herinneringsfeest gevierd van twee zijner vermaardste vroegere burgers: de te Florence verbrande Dominicaner boet-prediker Hier. Savonarola en de geestvolle dichter van den *razenden Roeland*, en zooveel blijspelen en hekelrijmen, Lud. Ariosto; twee zeer uiteenloopende karakters gewis, doch voor den onbevooroordeelden zin van later eeuw elk naar zijn eigenaardige verdiensten en grootschheid van aanleg en ontwikkeling te waardeeren. Zondag den 23en Mei had de onthulling van het standbeeld des eersten plaats, dat wat meer dan levens groot, op een fraai uit Cararisch marmer gebeeldhouwd voetstuk prijkt. De nog jonge kunstenaar, die 't wrocht, Galetti, ontving uit de handen van den Italiaanschen kroonprins een eerepenning, van staatswege voor hem geslagen, en onder vleyende bewoordingen aan hem uitgereikt.

Den volgenden dag werd op het Ariosto-plein, door verschillende redenaars, waaronder De Sanctis de voornaamste was, de groote en geestvolle dichter herdacht. Daarna had de inhuldiging zijner sarkofaag in het Universiteitsgebouw plaats, enwerd een bezoek aan zijn woonhuis gebracht, in 't welk Zendini een hem gewijd dichtstuk voordroeg. Dat huis draagt van buiten en van binnen nog den stempel der eeuw, waarin het gebouwd is, en — naar het tweeregelig latijnsche opschrift vermeldt — voor zijn „eigen geld" door den dichter verworven werd.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 14. 25 Juli 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.—SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. —Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

„DE VERJAARDAG" VAN STARING.

't Is niet de eerste maal, dat ik over Staring spreek. Van den eersten dag af, dat ik de kennismaking met zijne poëzie begonnen ben, is die dichter mij lief geworden. De man, die in zijne *Israelitische Looverhut* zooveel hartelijke woorden spreekt ter waardeering der Joden, die in 's dichters jeugd nog zoo zelden gewaardeerd, ik bedoel geduld werden; dezen dichter der verdraagzaamheid moest ik wel beminnen, zijne kluchtige, geestige, wijze, welmeenende en ondeugende puntdichten trokken mij aan door hunne eigenaardige zeggingsmanier, zoowel als door hun inhoud. In de „Kleine Gedichten" waardeerde ik zoowel de soberheid, de karigheid in woorden, als de rijkdom aan gedachten. De natuurpoëzie, op menige plaats in de dichterlijke verhalen ingevlochten, maar ook in meer dan één klein gedicht om haar zelve aangeboden, verplaatste mij meermalen in dat heerlijke Gelderland, dat — vreemd genoeg — zoo weinigen zijner zonen voor zijn dichterlijk schoon heeft bezield. Als ik Starings zin voor wetenschap en vooruitgang opmerkte in de verspreide regels van menig uitvoeriger dichtstuk, of schoon zag uitblinken in 't kleine lied, dat den eenvoudigen titel „Het Stoomtuig" draagt; dan kon 't mij spijten, dat het den kloeken Gelderschman niet gegund werd, getuige te zijn van den vooruitstreven-den geest des menschen in onze dagen. Zijne liefde voor zijne kinderen heb ik altijd van den innigsten aard gevonden, gelijk zijn goed hart voor 't landvolk, den minderen man, heerlijk uitkomt in 't slotcoplet van 't inhoudrijke „Aan mijne Dennen". Huwelijksliefde naast menschenmin; grootheid van ziel in 't kleine, dat trok mij aan. 's Dichters eerbied voor en zijne vereering van de vrouw dingt om den prijs met zijne hartelijke, trouwe vriendschap; zijne „dege degelijkheid" doet aan Huygens denken, den dichter, dien hij zich tot voorbeeld koos, en met wien hij dan ook zoovele punten van aanraking heeft. In godsdienstigheid zonder pralerij, in werkzaamheid zonder vermoeidheid, zoowel als in zinrijkheid van zegging! En indien er iemand is, die zegt, dat hij 't Lulofs ten goede houdt, zoo'n verbazend uitvoerige levensbeschrijving van den mensch en dichter *Adolf Christiaan Wynand Staring* te hebben gegeven, dan is die iemand de tolk van mijne meening. Lulofs en Huet en Potgieter en Beets en Van Vloten, ze hebben allen om strijd aan Starings verdiensten recht gedaan, en hem ook als mensch de eervolle plaats aangewezen, waar ook Constanters naam prijkt; hoe is 't dan mogelijk mag ik zeggen, dat deze poëet zoo weinig *door 't algemeen* is gewaardeerd? Maar ik sluit mijn mond en klaag niet, omdat ik weet, dat bijna alle hoogere-burgerschoolleerlingen tegenwoordig — sedert de Volksuitgave der Gedichten — eene meer dan oppervlakkige kennis erlangen van deze poëzie. Zeer tot hun voordeel, mag ik er bijvoegen. Aan de kernige taal, aan den zinrijken inhoud, aan den keurigen zinsbouw kunnen zij hunne geesten proeven, en met de meeste der dichterlijke

denkbeelden mogen zij hun voordeel doen. Althans ik heb dat niet eens, maar met ieder leerjaar op nieuw ondervonden. Maar 't is wel aardig, dat ik reeds zoo dikwijls op mijne vraag, „wat wel 't mooiste der *dichterlijke verhalen* uit den bundel is?" ten antwoord heb gekregen — „de Verjaardag". Hadden ze dus de volle geestigheid van *Jaromir* niet geheel kunnen waardeeren; was Wichard van Pont, ondanks zijne strijdbaarheid in den dienst der schoone Margaretha, te romantisch, en de *Twee Bultenaars* te onmogelijk? Ik weet niet, wat ik antwoorden moet; maar dit weet ik, dat het dichterlijk *realisme* — men veroordeele de schijnbare tegenspraak niet — hun 't meest bekoorde. Nu moet ik echter eerlijk bekennen, dat ook mij 't „eenvoudig, zedig schoon" van dien *Verjaardag* genoeg bekoort, om er eens dit opstel aan te wijden. En ik zal mijn zin hebben, als dat stukje eenige bekeerlingen maakt onder hen, die zich van den dichter hadden afgetrokken door de voorbarige uitspraak, dat „Staring meer uit het hoofd dan uit het hart dichtte".

„De Verjaardag" geldt den grijzen Edelard, die met zijne eenige dochter Wilhelmine, eene schoone, beminnelijke jonge maagd, dat feest op zijn buiten zal vieren. Hij verdient 't wel, de grijzaard, dat alles samenloopt om hem zijn ouden dag, zijn levensavond, te veraangenamen; dat hem op dezen feestdag eene verrassing wordt bereid, zoo genotvol en zoo innig tevens, dat zijn feest tegelijk een feest wordt in dubbelen zin voor zijne dochter. 't Is nog in den vroegen morgen, nu we hem ontmoeten.

Een telg, vol jonge vrucht, bood Edelard
Zijn schaduw. 't Hofvertrek hield achter hem,
Met dubble deur en nederhangend doek,
Het licht nog buiten; dat geen middaggloed
De zeekaart trof, die aan den effen wand
Veelverwig pronkte: Wilhelmines zorg!
Haars Vaders oogenlust.

Dat is braaf van de beminnelijke dochter, om zoo veel zorg te hebben voor de veelkleurige zeekaart, die daar aan den wand hangt. Heeft niet haar Vader met eigen hand 't pad afgebakend, waar langs weleer zijn houtschip stevende? heeft hij niet door zilveren punten 't begin en 't eind zijner zeetochten aangegeven, en verder de plaatsen aangestipt, die van de heldendaden zijns volks spreken? En wisten we dan niet, dat deze zelfde kaart reeds zoo menigen winteravond de ongezochte aanleiding is geweest voor den oude, om van zijn vroeger veel bewogen leven te verhalen aan de luistergrage vrienden, den dorpsbaljuw, den schout en den dokter, die hem in den winter 't lengend uur des avonds helpen korten? Nu we 't weten, behaagt ons die zorgvolle voorzichtigheid der dochter, die heurs vaders „liefhebberij" tegen de zonnehitte wenscht te beschutten. Ze zal een goede huisvrouw zijn, die Wilhelmina, en de echtgenoot, die haar naar 't altaar geleidt, zal „die duizend kleinigheden, die zoo lief staan in eene vrouw" zeker waardeeren. En temet, ondanks al deze invallende gedachten, bemerken we toch ook, dat nog iets anders in 't spel is dan vreeze voor den „fellen zomerbrand".

We lezen verder — niet heden is kaap „*Keerweer*" aan Groenlands westkust, Edelards rustpunt op den levensweg. De landelijke eenvoud voor de verhevenheid van den noorder Oceaan, van 't alledaagsche tegenover 't dichterlijke van de natuur, in haar ontzagwekkendste verborgenheden!

Edelard zit thans

peinzende, aan den appelboom,
Dien eens zijn Martha plantte. 't Boonenbed
Zond hem zijn geuren uit de verte toe,
Wedijvrend met de rozen; zeisenklank
Liep vrolijk in het naaste hooiveld om;
En op den voetweg ging de schel des rams,
Aan 't hoofd zijns harems stappend; wijd vermaard,
Door Spaanschen afkomst, en beproefden moed.

Wie een oog heeft voor eenvoud en waarheid, voor de teekening van 't Hollandsch, het Geldersch schoon, als nader aan de werkelijkheid blijvende dan de alom beroemde Pootsche „genoegens van 't landleven", die heeft deze regels met genoegen opgemerkt. Een deel der kalmte van die vredige, tot droomen en dwepen aanleiding gevende stemming des grijzaards, wordt ook ons deel. Poëzie is overal, als men haar slechts weet op te merken en te waardeeren. Staring wist het, zijn Edelard heeft zijne plaats onder den appelboom, *dien eens zijn Martha plantte*. De geuren van 't rozenperk en 't *boonenbed* bezwangeren de vroege morgenlucht; 't eentonig getik van „den maaier, die zich weder reede maakt, om met zijn seissen scherp van snede door 't gras te gaan, 't welk versch geveld den rozengeur spreidt over 't veld", als de dichter van de Eibergsche Zanglust 't noemt — komt tot zijn oor, om 't doof te maken voor de prikkels der zinnelijke wereld buiten hem; en daar in de verte, op den voetweg, graast de kudde

En droomen van 't verleedne zweefden hem
In scheemring voor den geest. Zijn blijde jeugd,
Zoo snel gewelkt! zijn jonglingschap, al ras
Bij harde tucht gerijpt tot manlijkheid.
't Gevaar van storm, en rots, en klemmend ijs
Door wondren op zijn kiel gestuit. De dag,
Die hem met Martha paarde. 't Loonend zoet,
Na zooveel bitters aan die hand gesmaakt,
Die op zijn levensweg geen distels liet.
't Vaarwel hier toegeroepen, aan 't gewoel
Der steden, als het eerste jaar den hof
Zijn tooi had afgeborgd, en weêrgebracht,
En steeds tevredenheid hun slaaplied zong.

Is dat niet natuurlijk en natuur? Een welbesteed leven, als dat van Edelard, en een kalme, zij 't ook eenzame ouderdom, geven zij niet „tot vredig mijmren tijd"? Vooral in dat uur; de natuur rondom hem daalt over zijne oogleden, en sluit ze voor de indrukken van buiten; want juist dan, als zij, natuur, hare schoonheden rondom ons spreidt, worden we door de stof, als ik 't zoo zeggen mag, tot den geest getrokken — 't zichtbare roept het onzienlijke voor onzen geest terug. Hoe schoon moet die herinnering, dat terugroepen van 't onzienlijke zijn, na een welbesteed leven — eene spoedig voorbijgegane jeugd, „bij harde tucht alras tot manlijkheid gerijpt", en voor 't werk het loon, 't hoogste loon — eene goede, trouwe, zorgzame Martha, die op onzen levensweg geen distels laat.

Helaas, dat zijne herinnering hem ook „de scheiding" voor den geest bracht — het bittere zoet, dat

ons dwingt aan de smart te denken, omdat die kring van denkbeelden ons lief is en lief blijft; het bittere zoet, dat niet aflaat ons te treffen. Van Alphen reeds heeft dat gevoel van geleden smart roerend-eenvoudig uitgedrukt, als hij in de aan allen bekende kinderliederen een meisje voor 't portret van hare overleden moeder plaatst, en haar de woorden in den mond geeft: „ik mag er niet aan denken, en ik doe 't toch zoo gaarne". Maar wij keeren tot onzen Edelard terug, die zich herinnert en herinneren moet de smart der scheiding van zijne onvolprezen Martha.

Het bange zwijgen om de legersteê,
Waarop haar doodskamp eindde; 't kindsch gevlei,
Dat hem uit wanhoops mijmren wakker riep.
De naam van vader, die zijn morrend hart
Weêr danken leerde. „Ja, u dankt mijn ziel!"
Verzucht de grijzaard, onbewust, dat hij
De handen samenvouwt. U dank ik, God!
Gelijk uw zon, daagt ook de blijdschap weêr,
Na 't ondergaan; en, in den holsten nacht
Straalt toch de Maan der Hoop den stervling toe".
Zoo fluistert hij; en glans van hemelvree
Ligt op zijn aangezigt, terwijl hij rijst,
Indachtig aan zijn huiswet en aan 't uur,
Dat hem ter tafel noodt.

Zooveel regels, zooveel schoonheden. 't Bange zwijgen van de legersteê is roerend aanschouwelijk, 't kindsch gevlei, dat den vader uit wanhoops mijmren wakker roept, zal ieder waardeeren, die den klank heeft opgevangen van 't eerst gekeuvel zijner *eigene* kinderen; den vadernaam, uitgesproken door den mond der dochter, die den vloek verbant van de lippen des rouwdragenden echtgenoots, ja, hem weer *danken* leert, wat zal ik er meer van zeggen, dan dat deze soort van godsdienst aan Staring toekomt, aan Huygens doet denken. En is 't geen trek naar de natuur, als de vader op dat moment zijnen God dankt, „onbewust, dat hij de handen samenvouwt". Als de godsdienst tot ons komt in 't lange kleed en met gemaakt bleek gezicht, als hij zijnen slachtoffers 't bloed uit de aderen schijnt genomen te hebben om er zeepsop voor in de plaats te geven, dan wekt hij onze verachting en voor 't minst onze deernis! Laat hij tot ons spreken, gelijk Staring 't hier doet, en er is niemand, die zijne warmte niet gevoelt, die niet geroerd wordt door deze bovenaardsche macht — en dat heet dan „meer uit het hoofd dan uit het hart?" Dat Staring zijne beeldspraak „'t ondergaan van 's levens zon" bij den dood eener teêrbeminde gade doet afwisselen met „de maan der hoop" in den holsten droefheidsnacht, is tòch zeker ook geen blaam, maar lofspraak waardig. En als de grijzaard opstaat, met den glans van hemelvrede op 't gelaat, „gedachtig aan 't uur van 't ontbijt"; dan staan ook wij met kalmte op van de rustbank.

Doch eensklaps, zie,
De deur naar buiten springt, aan 't hofvertrek,
Luid krakend open. 't Neêrgelaten web
Stijgt teffens langs de breede ramen op;
En van den drempel komt de Dorpsbaljuw,
In statig ambtsgewaad hem tegentreên:
„Het feestlijk maal wordt koud!" Zoo vangt hij aan
„En Schout en Docter — deze, voorgelicht
Door zijn ervaren Huisbezorgster; die.
Door 't jeugdigst Moedertjen uit onze buurt;
Zien, wachtend, reeds de beste stukken uit.
Verlies geen tijd.

Dat is de verrassing. Niet waar, 't is goed gezien van den dichter, allereerst dat hij den grijzaard niet heeft gestoord in zijne overdenkingen en ten andere, dat hij hem juist de verrassing schenkt na zijn hartelijk dankgebed. Nu weten we ook, wat die andere oorzaak was, welke Wilhelmine noopte, de tuinkamer zoo potdicht te houden! En letten we er wel op — de dokter, met zijn „*ervaren* huisbezorgster, de Schout, gevolgd door 't jeugdigst moedertjen", treden den drempel over.

Bevreemd ging Edelard
Den spotter na, en staarde 't vijftal rond,
Met vragende oogen; tot het hoofdgerecht
Zijne aandacht trof: eên baksel, uit de bloem
Van tarw door Wilhelmine's hand gevormd!
De ronde boord omgaf het kroonswijs; vlak
Was 't middelperk, dat 's Grijzaards jarental
En naam vermeldde. Lachend riep hij toen:
„Wee, ieder, die op Eva's dochtren bouwt!
Der vroomste zelfs kleeft wat bedrieglijks aan!
Neem dit tot troost, baljuw, wanneer u 't kruis
Der huisbestiering drukt; of 't eenzaam dons
Vaak al te koud schijnt, om Driekoningen.
'k Roep heden ochtend, uit mijn schrijfcel: „„„Kind!
Is 't niet de zesde?""" „„„'t Moet de vijfde zijn!"""
Kucht Wilhelmina; mijn geboortedag
Met snel bezin verloochnend. Niet genoeg!
Zij troont mij, om haar gasten en haar taart
Hier heen te sluiken, naar mijn appelboom;
Een bloemstruik, dien haar Volkert schonk (zoo 'k meen,)
Nahusia gedoopt) was juist ter hand,
Tot lokaas! Maar onze ondeugd faalt hier nog! —
Zij komt! Zij kwam, heurs Volkerts gezellin,
En dartle vreugd gaf nieuwe tooverkracht
Aan haar bevalligheid.

Zoo is dan nu de tijd der openbaring aangebroken, 't geheim geen geheim meer: 't hoofdgerecht heeft de heele zaak verklapt. Hoor nu 't verwijt des overgelukkigen ouden tot zijne vrienden over die ondeugende Wilhelmine. Waardeer 't, dat zij haar leugentje om bestwil wegkucht. Vergeet niet op te merken, dat de nu volgende regels een enkele penseeltrek voldoende achten, om ieder der gasten, wien 't huwelijk niet gebeuren mocht, een troost te geven, welke echter nog te meer den zegen der liefdevolle vrouw doet uitkomen. Weet het, dat Staring — wederom als Huygens — als 't pas geeft, een tipje durft oplichten van 't realistische huwelijksgenot [1]. Als gij in den zang aan den winter den langen nacht hebt mede geroemd voor hem „die gepaard mag slapen", of in Wichard van Pont 't jonggehuwde paar, na afloop van den bruiloftsmaaltijd, gebracht hebt naar 't vertrek „waar zedige onschuld wacht", dan zult gij wellicht ook dit realisme waardeeren. Dat listige Eva's-geslacht! — om

[1] Had de steller in een vergelijkende dichtbeschouwing willen treden, hij had, zoowel op dit punt als bij de bespreking van den uitheemschen dichter, dien Staring in deze huiselijke idyllen tot voorganger had, den naam Vosz kunnen aanvoeren. V. VL.

haar vader naar „zijn liefste plek" onder den appelboom te troonen, had zij heur Nahusia, Volkerts geschenk, ter spraak gebracht. Volkert — gij zult hem zoo aanstonds leeren kennen; nu is 't u genoeg te zien, hoe „dartle vreugde" nieuwe tooverkracht schonk aan Wilhelmine's bevalligheid.

Doch, als de Maagd
Den Grijzaard nader trad; zijn zeegnend oog
Het toeven van zijn open armen zag;
Zoo wischte de ernst een korte poos den gloed
Van beide wangen weg: haar mond vergat
Zijn voorbereiden heilwensch; zwijgend zonk
Zij aan haar vaders borst, en hooger taal
Sprak daar haar zielsgebed door tranen uit.

Welk eene fraaie tegenstelling — de dartele bevallige maagd, die de gloed op de wangen besterft, die den voorbereiden heilwensch vergeet nu zij zwijgend nederzinkt aan 's vaders borst. Zie dien grijsaard; zijn zeegnend oog, het toeven van zijn open armen zag — zijne Martha, zijne Wilhelmina. Dat is innigheid des gevoels; geen sentimenteele lafheden, als Feith ons terzelfder tijde te genieten (?) gaf, en Juffrouw Post in hare „kinderlijke tranen" leêgschreide! Is 't wonder, dat deze dochter dezen vader uit de wanhoop heeft wakker geroepen, ja, hem danken leerde? Natuur en waarheid: — 't meisje heeft haar heilwensch van buiten geleerd, maar haar mond vindt geene klanken, om lucht te geven aan den wensch haars harten, aan 't overstelpende gevoel, dat heur boezem eng maakt — „en hooger taal spreekt haar zielsgebed door tranen uit". Ja, zij was waardig dien jongeling als leidsman op haar levenspad te ontvangen, die — en leer nu meteen Volkert kennen...

die nu,
Bij 't kussen van haar hand, het nat beschreid
Gelaat van zijn vriendin verborg! op hem,
Als vlekloos voorbeeld, wezen vaders hun
Gestruikeld kroost. Van Volkert tuigden zij,
Wier grijze ervarenis hem 't Heiligdom
Van wetenschap en wijsheid open sloot.
Ach, al te vroeg stond hij, van schuts beroofd,
Aan 't ouderlijke graf! Zijn erfdeel, straks,
Met valsche list hebzuchtig aangerand,
Werd Themis gouden zorg betrouwd, en bleef
Als kampprijs hangen voor den rechterstoel.
Maar de eedle wees, door 't lot beproefd, vergeefs
Naar 't opgaan hakend van zijn bruiloftsdag,
Zoolang hij niet aan eigen haardsteê zat,
Verborg zijn smarten, en vergat ze hier; —
Geen vreugdestoorder, in den trouwen kring.

In deze korte woorden ligt 's jongelings gansche levenshistorie besloten. Spoedig wees, verlaten en bestolen, door wie hem hadden moeten beschermen, heeft hij al vroeg op zichzelf gestaan. 't Heeft hem echter geen kwaad gedaan. Studie en oefening hebben hem gevormd; zijn karakter is edel geworden; hij weet zichzelf te zijn en in den vrolijken kring van Wilhelmina zijne smart te verbergen. Natuurlijk, hij mag niet ontbreken bij dit feestmaal, ter eere van Edelards verjaardag. Luister eens even:

Het Jonge Vrouwtjen had (bij 't warm gesprek
Der mannen, over krijg en peis) verteld:
Hoe reeds haar zuigeling op moeders stem
Opmerkzaam was, en lachend, uit de wieg,
Zijns vaders beeltenis had aangestaard.
Huishoudelijk bracht haar vriendin daarna
Het tuingewas ter baan; zijn frisschen groei,
Na 't milde dropplen van een enklen nacht,
Tevreden schildrend. Wilhelmine vlocht
Op 't laatst de bloemen in 't gesprek, en kwam
Tot heur Nahusia, wanneer onze arts
Haar plotslijk stoorde!

Wat die stoornis veroorzaakt, zullen we zoo aanstonds vernemen. Er is nog even tijd voor de opmerking, met hoeveel juistheid de poëet ieder zijner helden en heldinnen heeft geteekend. De mannen, verdiept in druk gesprek over peis en vreê, hebben er schier geen erg in, hoe de vrouwelijke gasten ieder een woordjen te pas brengen uit haar kring: de moeder over haar kleinen zoon, die reeds bewustzijn krijgt; de huisbestierster over haar groentetuin, die door den heerlijken nachtelijken regen is verkwikt; Wilhelmine, met kiesche gevatheid hare bloemen aan deze tuinzorg verbindende, om aldus den vriendelijken gever, van wien haar 't hart tot overloopens toe vol is, te gedenken. Maar nu de stoornis? Wat zou 't anders zijn, dan dat de taart moet „aangesproken", en Wilhelmine vooraf den welverdienden lof dient in te drinken, haar natuurlijk toegebracht door dokter en schout. Toasten dus — en ook de Baljuw, in ambtsgewaad, als we herinneren, neemt zijn glas

Mijn vrienden, naar de maat
Van deze teug, en van al 't goede, dat
Op mijn gebed dit huis verhull', dient meer
Gesproken dan mijn schorgehoeste keel
Verdragen zou. Ik biê' den Gastheer dies
Voor WOORDEN SCHRIFT aan.

Wat de inhoud van dit schrift mag wezen. Zeker betreft het Volkert, want onder 't lezen zijn 's grijsaards schitterende blikken nu op den Baljuw dan op Wilhelmine, dan op Volkert gericht — dien hij, aan 't einde der lectuur, toespreekt:

„Geluk",
Gij brave telg eens vaders, die wellicht
Nu zeegnend uit den hoogen op ons ziet!
Verscheurd is 't weefsel van bedrog; ontmomd
De snoode hebzucht: door zichzelf verraân,
Erkende zij haar wanbedrijf, uw recht!

't Pleit is gewonnen, 't erfdeel keert terug tot den wettig rechthebbende; hij klage niet,

dat de dag zoo spâ verschijnt!
Een Wijze Hand heeft in beproevings perk
(Zijn) jeugd gevormd!......en dat zal hem leeren zijn hart rein te houden van alle onverschilligheid jegens zijnen naaste. Doch thans Edelards heilwensch aan zijne dochter:

En, Wilhelmine, gij!
Nu deelgenoote van zijn vreugd, als eens
Van zijn bekommernis; wat toeft mijn mond
Het woord te spreken! 'k Zag dit uur vooruit!

Der waereld hoort gij toe, niet mij alleen.
Uw taak reikt verder, dan de kleine kring
Van 't ouderlijke dak. Zou eigenbaat

Mijn hart verkoelen, dat ik treurig zweeg,
Daar, aan den scheiweg, u een ruim verschiet
Blij tegenlacht? Gij zijt mij dierbaar, Kind!
Mijn eenige! Mijn alles, sinds de dag
Dier brave kwam, wier levend beeld gij zijt!
Uw stem was mij de weêrklank van dien toon,
Die eens elk oproer in mijn borst bedwong; —
En nu! —

Maar 't hart wordt hem te vol; thans moet hij den huwelijkszegen uitspreken, anders zullen de tranen 't hem wellicht beletten. Welke innige vaderliefde, en welke soberheid van woorden! Staring is de dichter des huwelijks, we weten 't; voor de „Franschjes, die weêr kloosters gaan bouwen", heeft hij geen sympathie; maar op zijn ouden dag deze dochter te missen, er zijn geene woorden, om dat gemis te bepalen. Plichtbezef, neen die allesopofferende liefde eens vaders, welke haar eigen genot alleen in de zaligheid van de beminde dochter vindt, zij en zij alleen spreekt. Is 't niet natuurlijk, dat ik nog eens weêr aan Huygens denk, aan den dichter van 't „Cluyswerck", die op zijn ouden dag, toen hij 't eenzame leven met zijne boeken en zijn „dienstighen" sleet, op „Hofwijck", en die ook aldus sprak. „Zijn zoon in 't huwelijk treden" — sprak de bemoeizieke vriend — „Kan de jonkman dan de dood zijns vaders niet afwachten? Maar Huygens houdt niet van diergelijke vriendschap. Hij geeft zijnen zoon de volle vrijheid, ja hij geniet in 't geen voor dien zoon 't hoogste levensdoel is. Om tot Staring terug te keeren, en zijne zegenbede ten einde toe te hooren:

En nu! — Doch, gaat mijn kindren! 'k wil van ver
Mij zonnen in de stralen van uw heil!
Verheugnis, boven al 't gesmaakte goed,
Zal nog uw liefde voor mijn grijsheid zijn!
Zoo hoor de Algoedheid, wat een vader smeekt!
Zij geve u, wat de trouwste Gaâ, voor mij,
Ten hoogen afbad; — meerder schenk zij u,
Dan ons gewerd: vereenden ouderdom!
En slaat gij, moêgeleefd, het wenschend oog
Daarhenen, waar de Hoop aanschouwen zal,
Zij spare u 't best geschenk: in d'eigen stond
Haar oproep! — Hier, van beider arm omkneld,
Gedankt door beider staamlen, brak hij af:
En Gods nabijheid drong door aller ziel.

We hebben gezegd, dat deze „Verjaardag" bestemd was tot een dubbelen feestdag. Zoo was 't 's dichters plan. En hoe hij er zich van gekweten heeft om in deze slotbede de verlovingsplechtigheid te vieren, dat kan gerustelijk ter beoordeeling worden overgelaten aan wie een oor heeft voor deze innige, „verstandspoëzie". Laten wij, na het verkwikkelijke gezicht op 't edel drietal, zoon en dochter aan 's-vaders borst, in stamelenden dank afscheid nemen van deze eenvoudige vertelling — en vergunne men mij de vraag, of wij niet wel doen voor diergelijke poëzie *propaganda* te maken!

Zieriksee, 26 Juni '75.

A. W. STELLWAGEN.

DE HOLLANDSCHE EN DE ZEEUWSCHE STATEN, IN ZAKE KERKELIJKE KUNST.

De zomervergaderingen der Staten van Holland en van Zeeland zijn ditmaal van een zeer verschillend verschijnsel, met opzicht tot beider belangstelling de kunst, getuige geweest. Bij de laatste kwam het herstel en onderhoud ter sprake der geschilderde vensterglazen in de kerk te Biervliet, waarop — naar de voorstelling eener latere eeuw — de uitvinder van 't haringkaken staat afgebeeld. Grif stond zij de daarvoor gevraagde gelden toe. Bij de eerste daarentegen, waar de jaarlijksche som ter sprake kwam, van wege de provincie tot het onderhoud van Haarlems Sint Baafskerk bij te dragen, werd deze — na eenige beraadslaging, en de verwerping van een welmeenend voorstel van Mr. Six — daaromtrent geweigerd in spijt van het goede voorbeeld, door den haarlemmer Gemeenteraad in dezelfde zaak gegeven. Zijn wij wel onderricht, dan moet vooral de oudburgemeester van Hoorn er tegen geijverd hebben, met de fraaye opmerking, „dat men voor zooveel kerken in de provincie gelden kon aanvragen". Spanbroek bijv. zou men hem kunnen toevoegen; want daar is dezer dagen juist een allertreurigst voorbeeld van Vandalisme gegeven, op 't welk wij, even als op deze Statenvergadering, door een onzer medewerkers hier nader nog hopen terug te zien komen.

EEN SCHOENMAKER, DIE ZICH NIET BIJ ZIJN LEEST HOUDT.

Het Hoofdbestuur der Maatschappij van Toonkunst heeft, op last van de afdeelingen, het volgende adres gericht aan de Tweede Kamer der Staten Generaal:

„De Maatschappij voornoemd, sedert bijna een halve eeuw werkzaam tot bevordering van de beoefening en den bloei der Toonkunst in Nederland, en door ervaring geleerd, dat haar pogen niet alleen voor de kunst, maar ook voor onze volksbeschaving geenszins onvruchtbaar was, heeft voortdurend de middelen, waardoor zij haar gewichtig oogmerk tracht te bereiken, vermenigvuldigd. Tot die middelen behoorde inzonderheid het oprichten van scholen, waarin muziek-onderwijs wordt gegeven. Ofschoon deze scholen in veel opzichten aan hare bestemming beantwoordden, werden zij tot heden niet ten volle, wat zij, naar de meening der Maatschappij, konden en moesten wezen, naardien een belangrijk leervak, de Geschiedenis en Aesthetiek der Toonkunst, nog niet binnen het kader van haar onderricht werd opgenomen. Dat die opneming niet geschiedde, is geenszins aan gemis van belangstelling of ijver bij de Maatschappij toe te schrijven. In de overtuiging, dat het wezen en de wetten der kunst kwalijk begrepen en hare voortbrengselen niet recht genoten en gewaardeerd kunnen worden, tenzij de Geschiedenis ook hier hare lichtstralen verbreide, en de Schoonheidsleer hare regelen verklare, heeft de Maatschappij in de drie laatste jaren van haar bestaan aanzienlijke geldsommen beschikbaar gesteld voor de Afdeelingen, die vermeld leervak in hare scholen gedoceerd wenschten te zien, terwijl door de bestuurders dier Afdeelingen zelf ernstige pogingen werden aangewend tot het verkrijgen van leeraren,

van wie men mocht hopen, dat zij tot het geven van het verlangde onderwijs bevoegd zouden wezen. Die pogingen hebben, helaas, geen resultaat gehad! Zelfs in de Hoofdstad van ons Vaderland heeft men, niettegenstaande de ijverigste nasporingen, tot heden niemand kunnen ontdekken, die of door zich zelven of door anderen bekwaam werd geacht, als docent voor de Geschiedenis en Aesthetiek der Toonkunst op te treden".

„Nadat deze treurige ervaring in vermelde Algemeene Vergadering der Maatschappij van 3 Juni ll., evenals bij vroegere gelegenheden, ter sprake was gekomen, werd de vraag opgeworpen, waaraan het toegeschreven moet worden, dat men, leeraren voor genoemd vak zoekende, tot heden steeds teleurgesteld werd? En het antwoord liet zich niet wachten! Het werd gegeven in eene klacht, die in den boezem der Vergadering diepen weêrklank vond: De beoefening van de Geschiedenis der schoone kunsten, die in naburige landen steeds breeder vlucht neemt, en voor de hoogere beschaving der natiën steeds rijker vruchten draagt; — zij is in Nederland nog weinig gewaardeerd! Slechts voor enkele landgenooten een voorwerp van belangstelling en liefde, is zij bij ons geenszins wat zij elders reeds lang worden mocht: eene studie, wier bevordering een integreerend deel uitmaakt van de plichten, die de mannen van het Hooger Onderwijs hebben te vervullen. De Universiteiten van Duitschland en andere landen bezitten hoogleeraren, die, nevens de Geschiedenis der algemeene beschaving, ook die der kunsten doceeren, en daardoor uit de studeerende jongelingschap mannen kweeken, die, straks als leeraren bij Gymnasiën en andere inrichtingen geplaatst, bekwaam zijn, ook in genoemde vakken lessen te geven. De Nederlandsche Universiteiten bezitten zulke hoogleeraren niet; vandaar het bedroevend verschijnsel, waarover onze Maatschappij heeft te klagen!"

„Met het oog op het gewijzigd ontwerp van wet tot regeling van het Hooger Onderwijs, dat bij uwe Kamer is ingediend en, naar men verwacht, weldra in behandeling zal komen, heeft de Algemeene Vergadering der Maatschappij voornoemd het aan ondergeteekenden opgedragen, u bekend te maken met hetgeen in haar midden met betrekking tot het onderwijs in hare muziekscholen gesproken is, en aan die lastgeving gehoorzaam, nemen zij de vrijheid u eerbiedig te verzoeken, bij de beraadslaging over vermeld ontwerp van wet, de aangeduide behoefte en belangen der Maatschappij, die tevens de belangen en behoefte der Natie zijn, in ernstige overweging te nemen. Zij doen dit met dubbele vrijmoedigheid, naardien zij de overtuiging koesteren, dat de oprichting van één of meer leerstoelen voor het geven van wetenschappelijk onderwijs in de Geschiedenis der schoone kunsten, met name die der muziek, zoowel ten bate der Universiteiten zal strekken, als gewenschte vruchten opleveren, niet alleen voor de scholen der Maatschappij, maar ook voor onze Hoogere Burgerscholen en dergelijke inrichtingen, waarbij men evenzeer het gemis van bekwame docenten der kunstgeschiedenis te betreuren heeft". —

Had de Maatschappij zich tot deze algemeenen wensch, die geheel tot haar gebied behoort, bepaalt, niemand zou haar van bemoeizucht kunnen beschuldigen, of haar iets anders verwijten, dan dat zij het bijzondere vak der Toonkunst wat te veel met die der verdere schoone kunsten vereenzelvigt. Doch zij bepaalt zich daar niet toe; zij gaat veel verder en *verwart* het een geheel met het ander, zoekt zelfs den volksvertegenwoordigers wenken te geven omtrent de wetenschap der *Aesthetika in 't algemeen*, en gaat daardoor geheel buiten haar boekjen. Het „schoenmaker, houd u bij uw leest", is dus volkomen op haar toepasselijk.

Daar zij zich voorts, in den aanhef, op hare afdeelingen beroept, en steller dezes zelf lid van de haarlemsche is, zoo neemt hij de vrijheid tevens te verklaren, dat hij niet de vergadering heeft bijgewoond, waarin dit adres — als hij veronderstellen moet — ter tafel gebracht is, en dat hij daar anders op al het onvoegzame van eene dergelijke aanmatiging, om buiten het erkend gebied der maatschappij te treden, geweest hebben zou.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Sedert eenige jaren reeds, sedert den tijd dat Mr. Fock burgemeester van Haarlem was, wordt op 's Rijks kosten, de bij Velserend gelegen bouwval van Brederode, door opdelvingen, zooveel doenlijk blootgelegd, en de pogingen daartoe met het beste gevolg bekroond. Wie van 't Station Zandpoort, het eerste aan den Noord-Hollandschen spoorweg ten Noorden van Haarlem, het aangename voetpad derwaarts inslaat, kan zich daarvan met eigen oogen overtuigen. De plattegrond van het kasteel is thans reeds geheel te onderscheiden; waar men vroeger de koeien zag grazen, ja waar zelfs een boerderij heeft gestaan, ziet men nu het hechte muurwerk en de ronde en vierkante hoektorens, wier voeten weêr door het water van de slotgracht worden bespoeld. De keuken, de gevangenis, de beide broodovens zijn weêr opgegraven. De holle klank onder de keuken verraadt de aanwezigheid van kelders, waarvan het onderzoek later aan de beurt ligt. De bekende hoog uitstekende overblijfselen, met muren van omstreeks 6 voet dikte, kan men weêr tot aan de kruin bestijgen, en langs een ijzeren balustrade in de rondte omloopen. Van hier is het gezicht op de omstreken verrukkelijk, en noode begeeft men zich weêr omlaag.

Is men eenmaal met het slot zelf klaar gekomen, en zijn de grachten, waarin de zware muurbrokken zijn neêrgeploft, voltooid, dan moet nog de plek worden opgegraven, waar de voorgebouwen hebben gestaan, en die zich zeer ver in het weiland uitstrekt, blijkens al het metselwerk, dat overal onder het gras is verborgen. Mogelijk, dat zich daar ook de kapel van het kasteel bevonden heeft.

Geen dag gaat voorbij, of voorwerpen van meer of minder waarde of belang komen aan 't licht, zoodat velen der bezoekers zelf reeds getuigen waren van het vinden van oudheden.

In de laatste weken werden nog eenige ponjaards opgedolven en een koperen ketting met haak, om aan den gordel vast te hechten; aan den ketting hingen drie bronzen sleutels met baarden van een bijzonder maaksel. Al wat er opgedolven wordt, komt in bewaring van den heer J. J. Baale op Velserend, die reeds een glazen kast, geheel gevuld met gevonden voorwerpen, in zijn gelagkamer heeft staan.

Onder allerlei brokken van huisraad en wapentuig vindt men ook de slagtanden van wilde zwijnen, en de wervelbeenderen van een reusachtig dier, dat minstens de grootte van een olifant moet hebben gehad. Bij het aardewerk is een scherf van een kan, waarop een zeer fraaie mannekop staat, ter grootte van een hand; een zwaar beschadigde kruik heeft de gedaante van een monnik; ook is er een brokstuk van een ruw leemen beeldjen te voorschijn gekomen. Voorzeker zullen later de gevonden voorwerpen nauwkeurig worden onderzocht en beschreven; voorshands wordt alles, hoe gering ook, bijeengebracht en zorgvuldig bewaard.

Blijkbaar heeft vóór de geheele verwoesting van het slot en het slechten van wallen en grachten, een zware brand in het gebouw gewoed. Dit laat zich uit eenige brokstukken van borden opmaken, die door de hitte aan elkander zijn gebakken, en niet minder uit een groot brok saamgesmolten glas.

Op de verkooping van wijlen de Douairière Baronesse v. Heeckeren van Brandsenburg, welke onlangs te Utrecht heeft plaats gehad, is door het Rijk een heerlijk portret aangekocht van den beroemden schilder Paul Moreelse, door hem zelven geschilderd.

Eerstdaags wordt naar het Ned. Museum te 's Gravenhage overgebracht een verzameling oude kanonnen en vlaggen, thans berustende in de Artillerie-stapel en constructiemagazijnen te Delft. Onder deze kanonnen zijn er enkele, die uit het begin der XVe eeuw dagteekenen.

Door den heer M. Nijhoff te 's Gravenhage is aan het Ned. Museum ten geschenke gegeven een met leder overtrokken kistje, uit het begin der XVIe eeuw.

Van Rijkswege is onlangs voor het Ned. Museum aangekocht een oude steenen doopvont, vroeger in het kasteel Ammerzoden bewaard.

Hetzelfde Museum is in de vorige maand in het bezit gekomen van een hoogst belangrijke verzameling beeldsnijwerk uit het laatst der XVe eeuw, alsmede van een fraai bewerkten predikstoel en van een collectie oude zijden en fluweelen stoffen, alles afkomstig van het klooster der Brigitinnen te Kouwater (Noord-Brabant).

De stukadoors, die reeds eenige dagen in de Groote Kerk te Deventer aan het witten zijn; ontdekten, dat zich aan een der muren bij het orgel een muurschildering bevond. Door het verwijderen van eenige losse schilfers kalk werd eenig schilderwerk zichtbaar, dat gedeeltelijk ontbloot een zinnebeeldige voorstelling bleek te bevatten van het wereldgericht. Op den voorgrond ziet men den wereldrechter, scheidende de goeden van de boozen; de eersten gaan ter rechterzijde de eeuwige gelukzaligheid in, de laatsten ter linkerzijde de eeuwige verdoemenis tegemoet, waar zij reeds worden opgewacht door den Satan, die hen ter Helle sleept. Aan het benedeneinde van het stuk ligt een geraamte uitgestrekt, waarboven in oud-Hollandsch te lezen: „O Menschen; gedenkt den Heer, en gij zult niet zondigen in eeuwigheid". Onder dit geraamte is een steen of tombe, waarop, voor zoover leesbaar, staat:

„Elck gedenckt, wat scoender frouden daer wesen mach,
Daer dusent jaer niet mer en is alt éénen dach;
Wat dat is o wee, och armen, toe lyden aldaer
Daer een uur veel langer is als hondert dusent jaer."

Eenige woorden en letters zijn echter onduidelijk.

Zoodra kerkvoogden van het gebeurde kennis kregen, is het ontblooten dadelijk gestaakt. Het stuk heeft zeer geleden door het overwitten en ontblooten, geheele plekken zijn afgevallen. Sedert is er nog meer schilderwerk ontdekt, en zijn een paar leden der Commissie van Rijks-adviseurs, naar Deventer vertrokken, om zich van den stand van zaken te vergewissen.

Naar aanleiding van mr. Opzoomer's wansmakelijken uitval over *les Misérables* van Victor Hugo, als „dat korten tijd beruchte, ik zei bijna *ellendige* boek over de *ellendigen*" zegt Busken Huët in zijn *Dagblad*, dat hij „alleen op nieuw bewijst, dat er onderwerpen zijn, waarover de man in 't openbaar niet behoorde mede te spreken. Er komen toch" — zoo gaat hij voort — „hoofdstukken daarin voor, die tot de schoonste behooren, wat de Letteren onzer dagen hebben voortgebracht; en ofschoon de fransche schrijver zich van zijn leven aan vele declamatiën heeft schuldig gemaakt, het is waarlijk niet aan Opzoomer hem dit te verwijten. Veeleer zou deze, bij een hoogere mate van zelfkennis, dan hem eigen is, tot de erkentenis moeten komen, dat hij door zijn eigen bastaard-rethoriek en zijn *onmatige inbeelding*, telkens aan de zwakke zijden van Victor Hugo herinnert. Het is het voorname gebrek, dat zijne geschriften doorgaans aankleeft, en nu ook weder zijne *Vijf reden*" — waarin hij dien uitval deed — „ontsiert".

Door den Franschman G. Blondel is dezer dagen eene *Histoire des éventails chez tous les peuples et en toutes les époques* uitgegeven, waarin hij die geschiedenis van 't oude Indië af, waar ze onder den naam *pankha* het eerst voorkomen, ophaalt. Dáár uitgekomen, werden ze in Sina verfraaid, en in Japan verbeterd. In dat Japan toch doen zich het eerst de gevouwen waaijers — gelijk wij ze thans nog kennen — voor. Van 't Oosten kwamen ze naar Rome en Byzantium, en in de eeredienst der oostersche kerk, waar ze uit pauweveêren waren saamgesteld. In de 14e eeuw verdwenen ze uit dien van Rome. In den *Renaissance*-tijd nam hun weelde een nieuwe vlucht. Onder Lodewijk XV waren er te Parijs vier vermaarde vervaardigers, en Mevr. Doré schilderde er op zij en gaas voor, terwijl ook de schilders Boucher en Watteau niet aarselden er hun penseel aan te wijden. Een pronkstuk van kunst was de waayer, door Marie Antoinette bij haar huwelijksviering gehanteerd.

Het aanbod om Byrons graf in de kerk te Hucknall Tortard met een marmeren gedenksteen te versieren, is afgestuit op den tegenstand der familiebetrekkingen van den dichter. Disraeli, de voorzitter van het ten dien einde benoemde comité, heeft van Byrons nicht, Lady Anne Blunt, een schrijven ontvangen, waarin het volgende voorkomt: Ik verzoek u de meening te willen bekend maken, die Lord Wentworth en ik, de kleinkinderen van Byron, die miss Leigh, zijn nicht, en, naar ik meen, andere leden der familie omtrent die zaak koesteren. Wij hebben nog niet vergeten, dat men — namelijk de orthodoxe geestelijkheid — het stoffelijk overschot van Lord Byron, toen het naar Engeland was overgebracht, een rustplaats in de Westminster-Abdij heeft geweigerd; dat men aan zijn zuster, mistress Leigh, en aan zijn vriend Hobhouse de zorg voor de teraardebestelling heeft overgelaten, en dat door hen beiden een gedenksteen op het graf werd geplaatst. Wat hun liefde passend heeft geacht, houden wij nog voor voldoende; en wij zien niet in, dat een marmeren plaat in de kerk te Hucknall, die uit inschrijvingen werd bekostigd, de waarde van Byrons graf zou verhoogen. Minst genomen staat het aan 't publiek, dat hem een waardige grafstede onthield, niet vrij, om thans, na vijftig jaren, ongevraagd de zorg voor den doode aan de familie te ontnemen.

De *Illustrazione* is haar belofte nagekomen, om den afloop van het pleidooi tegen de beschuldigden in zake Dominichino's *David* te berichten. Daar er meer vermoeden en redenen van verdenking, dan daadwerkelijke bewijzen bestonden, was de taak der verdedigers niet van de moeilijkste, en hebben de Gezworenen ten slotte een nietschuldig uitgesproken. De justicie is dus nog altijd te leurgesteld, en de italiaansche policie — naar de *Illustrazione* opmerkt — heeft tot dusver weinig eer van de zaak.

Te Madrid is de uitgave van een nieuw letterkundig Tijdschrift aangekondigd, dat den naam *Cervántes* zal dragen, en welks opbrengst zal strekken, om te Alcalá de Hennares een gedenkteeken voor den schrijver van Don Quijote te stichten, die daar geboren werd.

Uit Lissabon meldt men het overlijden op 75jarigen leeftijd van den Markgraaf de Castilho, den sedert zijn jeugd blinden dichter en schrijver. Zijn verzen gaf hij onder den titel *Primavera* uit, en de beste daarvan dagteekenen uit de dagen zijner blindheid. Als vertaler van Shaksperes *Midsummernightsdream*, van Ovidius, en van Göthe verwierf hij buitendien een welverdienden naam.

Men schrijft uit Antwerpen aan *l'Opinion*, dat Rubens' schoone outerstuk uit de Hoofdkerk, de Hemelvaart van Maria voorstellende, deerlijk ontheisterd ter herstelling is afgenomen, en dat beide bekende meesterstukken — de Kruisiging en Afneming van 't Kruis — door de geschilderde glasruiten, die er thans in den omtrek zijn aangebracht, van 't noodige licht beroofd zijn; zoodat een en ander eene verplaatsing dier tafereelen in 't Museum zeer wenschelijk zou maken.

DRUKFEILEN:

In het vorig nommer
bladz. 98 kol. 2 reg. 6 *staat* prijken *lees* bezitten.
„ „ „ „ „ 7 „ ten goede „ te stade.

in het bericht omtrent het Gentsche Muziekfeest *lees* Juli in plaats van Junij, zal gehouden worden voor: is gehouden, enz.

BRIEFWISSELING.

Aan J. N. v. H. te Utrecht: over het door u ingezondene in 't volgende nommer, voor dit kwam het te laat.

ADVERTENTIËN.

W. C. DE GRAAFF te HAARLEM heeft uitgegeven:

DE BANIER

TIJDSCHRIFT VAN HET „JONGE HOLLAND".

REDACTIE:

Marcellus Emants en Frits Smit Kleine.

Inhoud van afl. 1—6:

Woord vooraf — Antoinette, Waar hij baas over was. — F. Smit Kleine, Een man van gewicht. — J. J. Estor, In het album van Johanna. — Virginie Loveling, De toekomst. — Dr. H. J. Betz, Instinkt, verstand en rede. — G. Antheunis, Vaderliefde. — Mr. P. Rink, Iets over en tegen art. 23 der wet op het lager onderwijs I. — C. L. Lütkebühl Jr., Aan jong Holland. — J. J. Estor, Theorie en Praktijk. — F. Smit Kleine, Drinkliedje. — Elise A. Haighton, Een dichtstuk in proza. — H. L. Berckenhoff, Gekeuvel I. — Marcellus Emants, Fabel. — Dr. H. J. Betz, Godgeleerdheid en godsdienstgeleerdheid. — S. J. Bouberg Wilson, Beatrys in nieuwe vorm overgebracht. — Mr. P. Rink, Iets over en tegen art. 23 der wet op het lager onderwijs II. — J. W. T. Cohen Stuart, Multatuli-vergoding. — H. L. Berckenhoff, Gekeuvel II. — Antoinette, De mode, La possession tue, Gij, wilde rozenstruik. — F. Stam, Geen rozen zonder doornen. — J. Ochtmans Sz., Bellone aen Bant. — A. J. Cosyn, Uit Zuid-Nederland I. — Frits Smit Kleine, Twee Nederlandsche recensenten. — Marcellus Emants, Disticha. — Eva, Pharus am Meere des Lebens. — Dr. H. J. Betz, Een moderne geloofsbelijdenis. — Frits Smit Kleine, Twee dichters. — Marcellus Emants, Disticha.— J. van Santen Kolff, Een Wagner-causerie I.— E. A. Haighton, Poezie — G. Antheunis, Aan mijn zoontjen Hendrik. — Marcellus Emants, Ons geheim. — A. J. Cosyn, Uit Zuid-Nederland II. — F. Smit Kleine, Rosalie Loveling. (Ter herdenking — Marcellus Emants, Disticha.

Prijs per Jaargang van 12 afl. van 4 à 5 vellen druks *f* 8.—.

Italië & Nederland.

NEDERLAND EN ZIJNE BEWONERS

DOOR

Edmondo de Amicis.

UIT HET ITALIAANSCH VERTAALD DOOR

D. LOODEESEN,

MET EENE VOORREDE VAN

Dr. JAN TEN BRINK.

Compleet in 5 afleveringen van 70 bladzijden druks,

á 40 cents.

Uitgave van P. VAN SANTEN te Leiden.

Door **D. NOOTHOVEN VAN GOOR** te **Leiden**,

is uitgegeven:

GEDICHTEN

VAN

W. J. VAN ZEGGELEN.

IN LINNENBAND

f **3,60.**

VAN VLOTEN — MULTATULI.

ONKRUID ONDER DE TARWE

LETTERKUNDIGE KARAKTERSCHETS

DOOR

Dr. J. VAN VLOTEN

***f* 1.75.**

Uitgave van **W. C. DE GRAAFF**, te *Haarlem.*

LECTUUR-ZOMERVACANTIE.

Voor het Jonge Nederland,

VRIJ BEWERKT DOOR

S. J. ANDRIESSEN,

is heden verschenen en in alle Boekwinkels verkrijgbaar, de **Eerste Aflevering** van

OLIVIER TWIST

DOOR

CHARLES DICKENS.

Met een Plaat. — Prijs 40 Cents.

De ondergeteekende stelt zich voor om, naar de beroemde werken van **DICKENS**, aanvankelijk DRIE DEELEN, uitsluitend voor jongelieden bewerkt, uit te geven. — Deze Deelen zijn: **OLIVIER TWIST**, **NELLY** en **NIKOLAAS NICKLEBY.** — Ieder Deel bevat Twaalf Vellen Druks, met Vier Platen, en zal ***f* 1.60** kosten. — Ten einde de aanschaffing gemakkelijk en daardoor algemeen te maken, geschiedt de verzending bij Afleveringen à **Veertig Cents** ieder.

H. A. M. ROELANTS,
Uitgever.

SCHIEDAM, Juli 1875.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 15. 10 Augustus 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN
NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

EEN WACHTER OP DE TINNE.

„Wij zagen, hoe onkunde, hartstocht, heerschzucht en partijschap, door blinde dweperij aangehitst, den alouden geest van Nederland trachten te verstikken en de groote voorrechten, met het bloed onzer vaderen veroverd, nu nog, nu wij ze drie eeuwen volop genoten hebben, zoo mogelijk te vernietigen.” Aldus mijn goede vriend De Vries, in zijne „Toespraak ter opening der Alg. Ver. v. d. Maats. der Ned. Letterkunde te Leiden den 24 Juni 1875”, waarvan hij mij een prezentexemplaar toezond. Het is niet voor het eerst dat hij, met wien ik jaren lang in aangenaam verkeer had gestaan, en wiens persoonlijke welwillendheid ik steeds had ondervonden, mij op die wijze op een stortbui van gekookte appelen en onfrissche eyeren komt onthalen. Dat gaat toch, inderdaad tusschen eerlijke lieden (ik zwijg van vrienden) niet aan. En ik maak van de gelegenheid, die een recensietjen van genoemde toespraak mij aanbiedt, gebruik, om tegen dergelijke onhebbelijke bejegening nadrukkelijk te protesteeren. Ik zoû, zoo-doende, er allengs toe gebracht worden te gelooven, dat De Vries de kastijdingen werkelijk verdiende, die door den bestuurder van dit tijdschrift zoo bij herhaling op hem zijn toegepast. Hoe dit zij — ik bepaal me, voor heden, bij die *accusé de réception*, en heb op een ander gevaar te wijzen dan dat, waartegen de Voorzitter der Leidsche Maatschappij, ten aanhooren zijner medeleden, en dus ook o.a. van de Heeren Quant, Borret, Schaepman, Nuyens, den Kanunnik Putman, en den ondergeteekende, gemeend heeft de „beoefenaars der Nederlandsche taal” te moeten waarschuwen.

Ik bedoel het gevaar van ongeregeld denken en, wat daaruit volgt, verward spreken. Dat gevaar is niet te minachten, wanneer de beroemdste onzer Hoogleeraren in nederlandsche taal en letteren van zulk denken en spreken het voorbeeld geeft.

Ziehier nu eene toespraak, gelijk men er maar éénmaal 's jaars houdt, van den Voorzitterszetel uit der beroemde Leidsche Maatschappij; en die geeft te lezen wat volgen gaat:

„De wet, onder wier bedeeling wij sinds drie jaren leven”, zegt de spreker. Wat heeft hij met de keus van dat woord „bedeeling” voor? Wil hij de tale Kanaäns belachlijk maken, of ze verheffen tot nieuwere spreektaal? Het is een kwalijk geplaatste aardigheid, of een smakeloze *hardiesse*. Die wet, zegt de spreker, heeft „van de schouderen des Voorzitters de verplichting *afgenomen*”, dat en dat te „vermelden”. Zoû niet het dubbele *af* in die zinsnede alleen te gebruiken wezen als er quæstie van rooven is? Iets van iemant nemen behoeft niet tegen zijn wil te geschieden; maar *iets* van iemant *afnemen* beteekent: hem er van berooven. Anders opgevat, is er in *afnemen* een huishoudelijkheid, die weinig strookt met de deftigheid van zulk een toespraak. „Bet, neem het kappie

van de lamp af, eig. of": *Wet*, *neem die taak van des Voorzitters schouderen af.*

„Ik moet bekennen, dat deze gunstige wetsbepaling mij ditmaal uitnemend te stade komt" — de bepaling namelijk dat de Voorzitter „den staat en de voornaamste lotgevallen der Maatschappij" niet meer behoeft te „vermelden". Met welk recht noemt de redenaar dat eene *gunstige wetsbepaling?* Daar is niets gunstigs in. Zij wordt eerst *gunstig*, en dan nog alleen voor den gaarne vrij-gestelden spreker, als zij hem „uitnemend te stade komt"; er wordt hier dus gezegd: „deze mij uitnemend te stade komende wetsbepaling komt mij uitnemend te stade" — „nu ik weder ben opgeTREDEN om u in deze jaarlijksche bijeenkomst welkom te HEETEN." Een fráai rijm vormen *treden* en *heeten* niet, en of men van „deze jaarlijksche bijeenkomst" spreken kan, als men niet bedoelt de jaarlijksche bijeenkomst in hare soort te beschouwen, maar van eene zekere bij-een-komst spreekt, die slechts *gelijk* is aan andere, welke gehouden zijn en nog zullen worden, is zeer bedenkelijk; ik twijfel of een fijn stilist de woorden *deze* en *jaarlijksche* hier naast elkander zoû gebruikt hebben.

„Het feestgedruisch, waarvan onze stad in de laatste dagen weergalmde... was weinig geschikt om zich voor eene uitgewerkte toespraak... voor te bereiden". Het feestgedruisch blijkt dus weinig geschiktheid te bezitten, om zich-zelf voor een toespraak voor te bereiden. Daar heeft trouwens niemant het feestgedruisch ooit van verdacht. De spreker wil ook niet, dat er veel van de *aandacht* zal gevergd worden op een *dag*, „die de feestvreugde nog eenmaal doet herleven, om heden avond de lange rij der genietingen met een schitterend slot te bekronen". Met dat „heden avond" (als hij in den zelfden adem van „op een dag" gesproken heeft), beoogt de redenaar waarschijnlijk een effekt van plasticiteit, en met de „lange rij der genietingen" iets meer spiritueels. De „lange rij" is plastiek genoeg, maar plotselijk verdampen de leden van de rij tot... genietingen. Doch daar wacht ons nog meer: de „lange rij" moet *bekroond* worden. Hoe zal dat in zijn werk gaan? En nog wel met een „schitterend slot": dus een „slot, dat een lange rij van genietingen bekroont". En dan nog wel een *bekronen*, dat, ondanks de lange *o* van het grieksche woord, genoodzaakt wordt sterk naar *bekreunen* te zweemen, hetwelk 7 regels lager dan ook volgt.

„Een deel van het genot, dat wij in ons samenzijn hoopten te smaken", zegt spreker verder, „moet in het feestgewoel der burgerij verzwolgen worden". Zoû men nu niet zeggen, dat er zoo-even met de „lange rij der genietingen" werklijk de draak gestoken werd? Plotslijk althands zijn zij hervormd in een zwelgend of „verzwelgend feestgewoel". Heel veel te zwelgen zal dat feestgewoel hier echter niet hebben; want het is maar het genot, dat men *hoopte* te smaken: het is een genot, dat nooit bestaan heeft, en nooit bestaan zal dan in de hoop der leden van de Leidsche Maatschappij.

Hoe veel kwaad de spreker echter van dat feestgewoel zegt, hij konstateert toch tevens, dat hij en zijne hoorders in eene stemming zijn, die er niet kwalijk meê samengaat; ja, zij zijn zóo opgewonden, dat zij zich waarlijk niet kunnen „verdiepen" (alweêr satire) „in de herinnering onzer betreurde vrienden", of „hunne verdiensten schetsen" met den passenden eerbied.

Toch zijn hunne „namen" anders niet zonder beteekenis; „geen enkele is er, die niet de herinnering opwekt aan groote verdiensten, en niet door talrijke vrienden" (van die „namen") „met weemoed betreurd wordt." Ik zoû wel eens willen weten, welke nuance de uitdrukking „met weemoed" aan het „betreuren" geroepen is bij te zetten. „Met vreugde betreuren" ging zeker niet; maar wat doet „met weemoed" er in 't geheel bij? Men kan „lang" betreuren, „kort" betreuren, „diep" betreuren, „licht" betreuren, „bijna niet" betreuren: maar geheel „zonder weemoed" betreuren, zou toch moeilijk gaan. Stond er nog „met zachten weemoed", of met „meer dan gewonen weemoed"; maar *met weemoed!*

„Een *voor*malig *Voor*zitter onzer Maatschappij, schitterende sieraden der classieke en der vaderlandsche letterkunde... roepen ons die namen voor den geest." Als men een volzin hoort aanheffen met „een voormalig Voorzitter", onderstelt men dat de „namalige Voorzitter" hier een eersten naamval laat optreden, en aan 't einde weet men nog niet met zekerheid, wie de „voor den geest"-roepers zijn: de voormalige Voorzitter aan het hoofd der „schitterende sieraden", of de „namen". De Heer Koenen wordt verder gezegd „meer dan eenig ander lid, buiten Leiden woonachtig, haar (der Maatschappij) een warm hart" te hebben toegedragen. Dat komt mij zeer taxatoir voor, en zeer onbillijk tegenover den mede „buiten Leiden woonachtigen" Dr van Vloten, die met recht zeggen kon:

„Ick spaer de roede niet; ick hebb'et kint te lief".

Verder zegt de spreker o. a. het volgende: „de beknoptheid, die [hij] betrachten moet, ontslaat [hem] van de verplichting om... klachten aan te heffen... over de gebrekkige wijze, waarop [de Maatschappij] aan hare roeping [voldoet]"; maar, zegt de spreker, dat is niets: want werklijk die klachten zouden onverdiend zijn: „de billijkheid noopt een anderen toon aan te slaan". Had hij dan die beknoptheid maar thuisgelaten!

Daarna wordt „erkentelijke hulde" gebracht o. a. aan den Penningmeester, „voor zijn uitmuntend beheer". Heeft hij gespekuleerd? Of slaat dat „uitmuntend beheer" op het netjens afknippen der koepons?

„Eerst sedert een dertig jaren is de grondige studie onzer taal en letteren met ernst en met kracht aangevangen, de beoefening onzer geschiedenis met een nieuw leven bezield." De spreker is hier geen blind lofredenaar van vervlogen tijden. Hij had Lambert ten Kate en Balthazar Huydecoper wel een beetjen genadiger mogen behandelen; maar hij had ook den lof te verkondigen van de Heeren der laatste 30 jaar, van... en... en... In 't geheel niet van Dr M. de Vries.

„Gij ziet, M. H., dat wij op den goeden weg zijn". Ja, gij zijt op den goeden weg. Ga maar zoo voort, Hoogleeraar! — Daar is eene plaats in 't Evangelie, die zegt: „Zoek eerst het Rijk Gods, en zijne gerechtigheid, en al deze dingen zullen u worden toegeworpen." Dat beteekent o. a.: Streef, dichter, kunstenaar, eerst naar de waarheid en rechtvaardigheid, en de schoonheid zal u gegeven worden op den koop toe. De Heer De Vries levert het bewijs, dat de stelling ook omgekeerd doorgaat: Smijt de rechtvaardigheid en de waarheid achter de bank, — en ook over de schoonheid zal uw penceel niet meer te gebieden hebben.

Het is een onverdraaglijke aperij, dat kinderen van Menno Simonsz, wier voorgeslacht in de vrije Republiek, zoo niet, gelijk sommige Papisten, met galg en rad gedreigd, dan toch slechts toegelaten onder allerlei vernederende voorwaarden, door de Staatskerk uitgebannen en door den Staat als eene kaste van iloten behandeld werd, onbenoembaar tot eenige ambten, verstoken van de onvervreemdbaarste rechten, — dat de zulken zwetsen van het „volop" der vrijheid, van de onschatbare „voorrechten" die zij „drie eeuwen" lang genoten hebben. Gezwegen, dat een Doopsgezinde zich verheft op het „bloed", dat zijn vaderen, *die het geweer niet mochten dragen*, in den strijd zouden gestort hebben. Een denkende kop, als die, waarvoor men Matthijs de Vries altijd gehouden heeft, moest zich schamen dergelijke banaliteiten uit te kramen [1]). Men maakt daarmeê een ellendig figuur, en betoont zich allerminst wat men vóor alles moest trachten te zijn: een MAN.

Stuitender dan de frazes der interessante Oosterlingen, wien wij in Nederland de herbergzaamheid verleenen, en die ook altijd, met hun eigenaardigen tongslag en met hunne schilderachtige woordvoeging, hoog opgeven van hunne „vhaderlanse ghefhoelens" en „Wie Neerlans phloet" zingen dat het u groen en geel voor de oogen wordt; — stuitender dan die komische rol, door onze gedienstige medeburgers van de „Joodtsche Natie" vaak met aandoenlijke goede trouw gespeeld, is voor mij die domme geestdrift der voormalige dissenters, die altijd den mond vol hebben van „vrijheid" en Oranje", minder dan de Katholieken het voorwerp der goedheden van sommige der Princen zijn geweest, en even min als wij iets van die hoog opgevijzelde vrijheid in die „drie eeuwen" gemerkt hebben [2]). Zwijgt toch, kwakzalvers! en praat niet van onze „onkunde", als uwe houding alleen uit *uwe* onkunde of uit uwe charakterloosheid te verklaren is.

Ik heb gezegd! Basta.

18 Juli, 1875. J. A. ALB. TH.

DE SPECTATOR EN DE RIDDER JONCKBLOET.

Lezers van den *Nederlandschen Spectator* zullen zich, bij 't inzien van 't laatste nommer (31 July), wellicht verwonderd hebben, hoe daar zoo eensklaps de Duitschers worden aangevallen over al de onzinnigheden, die zij over de Nederlandsche Letteren uitkramen. Later zien zij wel van Jonckbloet melding gemaakt, en gaan begrijpen, dat het ten deele ook dezen geldt, doch den eigenlijken samenhang vatten zij daardoor nog niet. Dit is niet *mijne* schuld, al blijkt het stukjen uit *mijne* pen gevloeid te zijn. Dit spruit alleen uit de vrij willekeurige wijs voort, waarop men *buiten mij om*, zoowel het opschrift als de aanvang gewijzigd, of liever geheel veranderd en verminkt heeft. Dat opschrift luidde: WAT DE DUITSCHERS VAN JONCKBLOET LEEREN, EN HOE JONCKBLOET MET VONDEL OMSPRINGT; daaruit bleek duidelijk wat de aanleiding tot het schrijven was, en wat in een later stukjen (dit was als I gemerkt) zou volgen. Waarom dit niet zoo mocht blijven, is mij, en zal ook waarschijnlijk mijn lezers wel een raadsel zijn. En evenmin was er, naar 't mij voorkomt, reden tot wegschrapping van den aanhef, die, in verband met dat opschrift en den inhoud van het stukjen zelf, luidde: „Wanneer iemand er goede vrienden of vriendinnen op nahoudt, die zijn werken in 't Duitsch vertalen, dan dient hij, over de Nederlandsche Letteren schrijvende, dubbel voorzichtig te zijn. Er bestaat toch", enz. Ook bij 't eerste artikel, dat ik, een week of vier vroeger, naar aanleiding van Jonckbloet's boek, over den Ridder Rodenburg schreef, was reeds een en ander gewijzigd; terwijl ik namelijk o. a. geschreven had, dat „door een Ridder onzer dagen" met dien anderen Ridder gesold was, had men dezen — bij een zoo rijk beridderlint persoon — zoo doeltreffend gekozen riddernaam weggelaten, enz. Als van minder aanbelang, had ik dat, als een gedane zaak, maar laten loopen, niet vermoedende, dat men thans zooveel verder nog gaan zou. Daar ik evenwel weinig belust ben, mij, door dezen misplaatsten schroom voor den Ridder Jonckbloet, aan verdere besnoeying en verminking mijner bescheiden bedenkingen tegen zijn verhaspeling onzer Lettergeschiedenis bloot te stellen, zal ik de verder daaromtrent nog meê te deelen opmerkingen nu liever maar aanstonds in een afzonderlijk geschrift ten dienste der lezers van het zijne in 't licht geven, gelijk ik buitendien toch reeds voor had. Omtrent Vondel zie men intusschen voorloopig reeds het inleidend schrijven op de nieuwe uitgaaf van den *Lucifer* in Roelants *Pantheon*, en de vijfde aflevering van de *Beknopte Geschiedenis der Nieuwe Letteren*, beiden juist dezer dagen verschenen.

HÄNDEL's MESSIAS
IN EEN MUSEUM VAN ANTIQUITEITEN.

Wij leven in een wonderbaarlijken tijd, zoowel van opbouwen als afbreken op menigerlei gebied. Veel van hetgeen wij in onze jeugd voor waarheid hielden, veel van hetgeen wij leerden hoogschatten en liefhebben, wordt door de noeste vlijt van ijverige onderzoekers, als onwaar en op Legenden berustende, weggeredeneerd. Geschiedt dat op eene grondige, overtuigende wijze, men neemt afscheid, hoe noode ook, van de illusiën zijner jeugd; en wordt voor het afgebrokene iets positivers, iets degelijkers gegeven, men kan en moet met den ruil tevreden

[1]) Vrage, wie die „men" mag zijn? terwijl het juist altoos het eigenaardige zwak van De Vries geweest is en blijft, in den deftigsten en hoogdravendsten stijl „banaliteiten" uit te galmen, en woorden voor gedachten te geven.

v. VL.

[2]) In zoo ver toch altijd, dat ze niet gevaar meer liepen levend begraven of verbrand te worden, gelijk onder 't onvolprezen Spaansche Landsbeheer. Dat „iets" is daarom wel wat sterk, al wordt zoo het domme doordraven van De Vries nog niet verschoond. Wat de Joden betreft, deze zullen inderdaad nimmer volbloed Nederlanders kunnen worden, vóór ze ophouden, zich door hun verouderde en misplaatste stam- en godsdienstgebruiken van hun evennaasten af te zonderen, en er toe overgaan zich met dezen te — *vermenschelijken*. Wellicht schrijf ik niet geheel in den geest van den steller, doch mij schijnt de tijd daar, waarop zij — naar het voorbeeld van hun grooten stamgenoot, Spinoza — iets beters dan *Kristenen* (*van welke kleur* en hoe *antiek* of *modern*, ook), en, *met die Kristenen samen*, onbesneden en ongedoopt, mondige *menschen* in den *edelsten* zin van 't woord moeten worden. Kerk en Synagoog kunnen daarom altijd nog voor desbeluste onmondige doop- en besnijdelingen blijven openstaan.

v. VL.

zijn. Wat anders is 't echter, wanneer op kunstgebied met een enkele pennestreek grootheden, sommiteiten, die men door veeljarige studie heeft leeren kennen en waardeeren, in een museum van oudheden en rariteiten worden gestopt, alsof aan hunne werken alle levenskracht ontbrak, alsof de liefde en vereering door velen gekoesterd slechts eene valsche godsdienst was en door den sleur in 't leven werd gehouden.

In den laatsten tijd zijn er Nederlanders, die het in 't afbreken — in 't willen afbreken althans — ver genoeg gebracht hebben. Zoo heeft de groote Leipziger Cantor Bach al menigen stoot te verduren gehad, en werd Schumann reeds door sommigen van het voetstuk gerukt, waarop hij door het zeker niet minst ontwikkelde deel der musici en muziekliefhebbers was geplaatst; zoo is Händel ook al de zondebok, waarop menige meer of minder goed gepunte pijlen worden afgeschoten. Of zij doel getroffen hebben.? — Het is zeker gemakkelijk genoeg een kunstenaar en zijn kunstwerk met een paar woorden af te maken, verouderd en dood te verklaren, of dit echter zoo licht geschiedt met bouwlieden, als Bach en Händel, die monumentale werken gewrocht hebben, ik meen het te moeten betwijfelen. Waar is het evenwel, dat er van ieder, zelfs van een lichtvaardig gesproken woord, en niet minder van het gedrukte, altijd wat blijft hangen; even waar is 't, dat men geene lichtvaardige woorden spreken mag, vooral waar het groote mannen geldt zooals bovengenoemde. Of ze ook lichtvaardig zijn, de woorden door den verslaggever van het Leidsche muziekfeest in het muzikaal tijdschrift Caecilia No. 14 bladz. 115 geschreven? — Men oordeele! — Eerst wordt de vraag gesteld: „of het niet zachtkens aan tijd wordt de oratoriën van Händel te laten rusten of ze voor bizondere gelegenheden, zooals historische concerten en dergelijke te bewaren". Deze meening wordt gestaafd door de bewering: „dat er toch zooveel formalisme in voorhanden is, dat men gevoegelijk thans het woord kan gunnen aan de Epigonen, die zijn voetstappen drukken, zooals b.v. Johannes Brahms". Het spijt me Händel van formalisme niet te kunnen vrijspreken; in welke schepping echter, zoo wel van vroegeren als lateren tijd, is alles even volmaakt; en is niet de Messias het werk, waarin de voor ons zwakke zijde van den grooten componist bijna in 't geheel niet te voorschijn komt?

Geheel anders is het echter met de volgende zinsnede: „De bizonderheid, door velen met zooveel verbazing vernomen, door de meesten gedachteloos naverteld, dat Händel slechts 24 dagen noodig had, om den Messias — een zijner omvangrijkste composities — tot stand te brengen, strekt wel ten bewijze, hoe weinig aandeel zijn ziel (of gemoed, of hart) aan zijn werk nam".

Eene vreemdsoortige bewijsvoering! 'k Heb altijd het tegenovergestelde geloofd, altijd gemeend, dat wanneer een kunstwerk snel in 't leven werd geroepen, juist de ziel of het gemoed van den kunstenaar het warmste daarbij had moeten zijn; alleen van het koele verstand is het toch niet te verwachten, dat in 24 dagen eene partituur wordt geschreven, waarvoor een kopiïst even zooveel tijd zou noodig hebben. De steller van deze vreemdsoortige bewijsvoering, heeft klaarblijkelijk zelf nooit iets gecreëerd, anders zou hij weten, dat toen Händel op de eerste bladzijde der Messias-partituur schreef: „Angefangen den 22 August 1741" en op de laatste: „Fine dell Oratorio, G. F. Händel, 14 September 1741", zeker daarmede bedoeld heeft, dat hij de partituur begon te schrijven, niet dat hij toen eerst aanving de Messiasstof te bewerken. Hoe vele maanden is een scheppend kunstenaar soms niet bezig in hoofd en hart, eer hij zijne gedachten aan 't papier toevertrouwt; tenzij hij, zooals men van Beethoven en anderen zeker weet, menig schetsblad vol geschreven heeft. Het wordings-proces moet doorloopen worden eer het kunstwerk tot rijpheid komt, en wanneer de ziel of het hart daarbij warm is, des te sneller zal het dan geschieden. De gloed en de bezieling, die noodig zijn om een waar kunstwerk te scheppen, kunnen ook niet lang aanhouden; want zij vorderen al de kracht van 's menschen ziel. Daarom is het eene physische onmogelijkheid dat Händel, die gedurende deze 24 dagen gewis menigen nacht aan zijn lessenaar heeft doorgebracht, deze partituur alleen met het verstand heeft geschreven. Als de vreemdsoortige bewijsvoering van de Caecilia steek hield, dan zou de waarde van een kunstwerk beoordeeld moeten worden naar den langen tijd, die er aan besteed was, om het te vervaardigen.

„Let men bovendien op de alom bekende figuren, die in elk zijner werken te vinden zijn" (hier wordt natuurlijk slechts bedoeld, dat Händel zich zelf min of meer nageschreven heeft), „op de fugatische en canonische bewerking zijner koren — die iedereen leeren kan"; — als het laatste waar is, dan wordt het zeker tijd Händel in de antiquiteiten-kast te stoppen; waar zijn evenwel de luidjes, die met canonische en fugatische bewerking eene volksmatige kracht, een diepte van gevoel in hunne koren weten te leggen gelijk Händel? Is polyphonische behandeling wel goed denkbaar zonder deze faktoren? En waarom wordt bij Händel veroordeeld, hetgeen bij Brahms zeker niet in mindere mate wordt aangetroffen?

„Enkele lichtpunten, die getuigenis geven van zijn onbetwistbaar genie, vindt men ook in den Messias; maar ze zijn als een oasis in de woestijn, en weinigen vinden een waarachtig genot in de bezwaarlijke reis door de zandige massa". Met alle respect, waarde Caecilia! dit gaat te ver, dit loopt de spuigaten uit; hadt ge ten minste verteld, waar die oasen te vinden zijn; bij eene vluchtige doorbladering der partituur heb ik er al een 25tal groote nommers op aangezien, en doe mij zelf de vraag, zou het de Sopraan-Aria zijn: „Ich weiss dass mein Erlöser lebet", na welker diepgevoelde voordracht door Mejuffrouw Gips, een onzer uitstekendste musici onlangs zoo eenvoudig treffend tot mij zeide: „kerel, wat ben ik blij, dat ik Händel nog mooi vind!" — Of zou die Aria wellicht tot de zandige massa behooren? Kan het de heerlijke Jubelhymne, het Halleluja zijn? — Of is dit ook zand?... Maar neen; geen gekscheren met zulke verheven uitingen van het genie. Het betaamt ons eerbied daarvoor te hebben, al is het zelfs, dat de tand des tijds hier en daar mocht spreken van vergankelijkheid. Het is onbetamelijk een werk van dat gehalte naar het oudheids-museum te verbannen; dat is onbetamelijk zelfs, al zijn wij met hart en ziel kinderen van de tweede helft der negentiende eeuw, al zijn wij ontvankelijk voor alles wat zij op muzikaal gebied goeds en schoons heeft gewrocht; en daarom

onderschrijf ik gaarne de woorden des talentvollen schrijvers van het voorwoord, in het Leidsche muziekfeest-textboek te vinden:

„De Messias is stellig de hoogste openbaring van Händel's genie, zijn „*Opus Summum*", en schijnt als een brandglas al de lichtstralen te concentreeren, die van zijn grooten geest zijn uitgegaan. Gingen zijn tallooze overige oratoriën ook te gronde — of aan *vele* van deze een eeuwig leven is verzekerd, ben ik zoo vrij sterk te betwijfelen — de *Messias* zou onbetwistbaar stand houden, onwrikbaar als de hechtste rots".

't Is een imposante aanblik, zoo'n werk, dat den tand des tijds tart, en aan de stormen der eeuwen een „hier sta ik"! toe roept. —

Utrecht, Richard Hol.
21 Juli 1875.

ONZE GEËMANCIPEERDE SCHRIJFSTERS.

„Het jongste geschrift van Juffrouw Kruseman" — zegt Busken Huët in zijn Dagblad-nommer van 14 April l.l. — „behelst een afschuwelijk, door haar zelve vervaardigd vers, welks veroordeeling door meester Kritiek, voor wien zij het laat opdreunen, gelden moet voor een bewijs van volslagen gebrek aan kunstgevoel; want de ijdelheid van het onvermogen wil tot iederen prijs bevorderd worden, zij het ook door de voorwerpen van haar eigen verachting. Eene breedvoerige ontleding van het lang en geesteloos gedicht zou den lezer slechts ontstemmen; hij vergenoege zich met de wetenschap, dat het — verheven stof, een minder tot het koffijhuis afdalende behandeling waardig — de weeklacht inhoudt van een vader, treurend over den vroegen dood van zijn dochter. Ellen, zoo heet het meisje, is een schemerachtig wezen, van 't welk men niet weet, of het den jonkvrouwelijken leeftijd reeds bereikt heeft of nog bereiken moet. Een aankomend juffertjen dus, dat onder 't dansen zich al zingend begeleidde, en van wie het bij zulk een onvoorzichtig uitzetten der longen, op zoo jeugdigen leeftijd, niet verwonderen kan, dat zij vroeg de tering kreeg. Al de bekende kenteekenen eener borstaandoening, met hare lichamelijke, ziels- en zedelijke verschijnselen worden door den bedroefden doch karakterloozen vader achtereenvolgens opgesomd. Als voorbeeld van overtreding der eerste regelen van prosodie en spraakleer tevens, is de derde strofe merkwaardig:

Wat was zij klein, dat troetelkind der weelde,
Dat met haar levenslot als met een zeepbel speelde
En zorgloos zich liet wiegen in de armen der natuur,
Dat vrolijk, onnadenkend, de toekomst steeds bezag,
Alsof het gansche leven, dat daar nog voor haar lag,
Een enkle kreet der vreugde, een enkle lach zou zijn.

„Is het minachting voor het sterkere geslacht, die juffr. Kruseman beweegt, op het oogenblik zelf dat zij den mannen de les zoekt te lezen, hun die banale toestanden, die versleten denkbeelden, dien geleëbraakten versbouw, in één woord dit kreupelrijm aan te bieden, als — poëzy? — Wij weten er geen andere zielkundige verklaring voor, en meenen in deze „moderne Judith" de pleitbezorgster der Oudheid te zien herleven, die, toen zij haar proces verloren had, bij het verlaten der zaal haar gewaad optilde, en den rechter vertoonde, waarvoor Ellen, het stoute kind, zich geschaamd hebben zou. De daad is kranig voor een oude vrijster van bij de veertig; maar men zal tevens toestemmen, dat zij niet van een goed exempel is. Of waarom het verwijt gesmoord, dat eenige nederlandsche dames, door de lichtzinnigheid, waarmeê zij zich als schrijfster opwerpen, nu eens vertalingen ondernemend, voor welke zij niet berekend zijn, dan voor het publiek verschijnend met eigen werk zonder geest of studie, oneer brengen over zich zelf en over de letterkunde? De meeste nederlandsche schrijvers koesteren voor hen vak, al lichten zij er nog zoo de hand meê, zekeren eerbied. Onder elkander handhaven zij zekere tucht. Deze nederlandsche schrijfsters daarentegen" — en wie denkt hier vooral ook niet aan een Hroswitha, die ons, waar zij maar gelegenheid vindt, met haar doorslaande proeven van denk- en schrijftrant vervolgt — „toonen noch voor zich zelf, noch voor de kunst, noch voor het publiek een zweem van ontzag. Zonder roeping, zonder voorbereiding, zonder kundigheden kladden zij er op los, en vullen een blad of een boek op denzelfden gewetenloozen trant, als zij bij de piano een lied of romance zingen. Door toedoen van juffr. Kruseman is dat kwaad vrij wat toegenomen. Vroeger knoeiden dergelijke schrijfsters in haar eenvoudigheid en zedigheid, niet beter wetend of het behoorde zoo. Zij daarentegen — en wie haar navolgen — met het overleg eener halfsleetsche kokette".

HULP UIT DEN VREEMDE?

Onder dit vragend opschrift zendt ons de ondergeteekende medewerker eene korte bespiegeling over den ook reeds in 't vorige nommer besproken aanmatigenden stap der Maatschappij van Toonkunst. Alle persoonlijke toespelingen liefst vermijdende, nemen wij er hier het eerste en laatste gedeelte van op:

De Maatschappij van Toonkunst heeft zich dezer dagen tot de Regeering gewend met het verzoek, dat aan de Nederlandsche hoogescholen een of meer leerstoelen mogen worden opgericht voor het onderwijs in de geschiedenis der schoone kunsten, met name die der muziek. Ieder kunstvriend zal dien stap toejuichen, en dat verzoek ondersteunen. Maar voor de eer van Nederland mag niet zonder protest blijven wat het Hoofdbestuur der Maatschappij in zijn adres aan de Regeering zegt omtrent het vervullen van die leerstoelen voor kunstgeschiedenis:

„*Zoo de Hooge Regeering* (luidt het daar) *naar den wensch der Maatschappij tot het oprichten van bedoelde leerstoelen wil overgaan, zal het vermoedelijk tot voegzame vervulling dier stoelen noodig zijn, aanvankelijk naar wetenschappelijke krachten in den vreemde om te zien, even als dit ten allen tijde, ook in onze dagen, ten behoeve van andere leervakken moest geschieden*".

Van eene maatschappij, die, bij hare uitgebreide navorschingen op het gebied der Nederlandsche muziekgeschiedenis, allerlei personen aan de vergetelheid tracht te ontrukken, die van zooveel eer zeker niet hadden gedroomd, mocht men althans verwachten, dat

zij voor de wetenschappelijke krachten van het Nederland onzer dagen een open oog zou hebben.

Moge de Regeering, wanneer zij aan de geschiedenis der Kunst te eeniger tijd een plaats op het programma onzer hoogescholen inruimt, beter doen, en zich de schande besparen van vreemde hulp te zoeken, terwijl Nederland zelf in de rijen zijner geleerden nog bij uitstek bevoegde mannen heeft aan te wijzen.

J. N. van Hall.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

— De onlangs te 's Gravenhage overleden zeer geachte Med. Doct. J. F. J. Baerken, die dáár, vóór 2 jaren, zijne vijftigjarige eervolle praktijk vierde, bezat eene kleine maar keurige verzameling van schilderijen, die den 16den Augustus, in de Hofstad (locaal Diligentia, Voorhout), door den kunsthandelaar A. G. de Visser, zullen worden verkocht, en waaronder wij meer bijzonder wilden opgemerkt hebben eenige fraai gepenceelde familieportretten, als nr. 5, dat van den kunstschilder W. Hengst, met echtgenoot en acht kinderen, door hemzelven gepenceeld; Nr. 7: Een portret, door N. Maes, 1666, van Baron Pabst van Bingerden; — Nr. 10: het portret van Jacob Baerken, Capucijn, te Elten, 1650. — Nr. 11: het portret van Beatrix Maria Stenderingh, echtgenoot van Petrus Canisius Baerken, 1650; — Nr. 12: het portret van Reynder Stenderingh, vader der genoemde dame, 1650. — Nr. 13: het portret van Petrus Canisius Baerken, 1653; — Nr. 14: het portret van Henriette Maria Magdalena van Schlaun, echtgenoot van P. W. H. R. Baerken, 1732. — Nr. 15: het portret van Frans van Schlaun, broeder der voornoemde. — Nr. 16: het portret van Godefridus van den Dijck, schoonbroeder van Willem Hengst; — en Nr. 17: het portret van Isabella Jacoba Maria Hengst, echtgenoot van Theodorus Baerken, 1776. — De laatste acht nommers zijn allen *goede* producten van een ongenoemd meester der 18de eeuw. — Doch nu vooral, lette men op de volgende stukken: als Nr. 28, het portret van den Rechtsgeleerde Wilhelm Baerken, in 1629, geschilderd door M. J. Mierevelt, en — Nr. 29: het portret Cunera Canis, zijne echtgenoot, 1629. — Voorts van dienzelfden beroemden penceelmeester: Nr. 30, een damesportret, in 67jarigen ouderdom, 1629 — en Nr. 31, dat van eene jonge dame. — Eindelijk, Nr. 38, een mansportret, door P. van der Werff in 1701 geschilderd, levensgroot borstbeeld, rijk van kleeding, op doek. — De geheele collectie in olieverwen bedraagt slechts 45 nommers, oude kunst; van de nieuwe zijn er 9 stuks meer, benevens nog een 70tal teekeningen, waaronder van onze eerste, nog levende meesters, als Bosboom, Koelman, Roelofs, Stortenbeker, Tom, Van de Sande Bakhuyzen; — als ook van onze vroegere kunstenaars Kobel, Langendijk, Nuyen, Van Oss, Schelfhout, Schotel, en anderen.

(Dr. WAP).

De verzameling moderne schilderijen, nagelaten door den onlangs overleden heer Edward L. Jacobson in den Haag is reeds op weg naar Parijs, om daar in April of Mei in het Hôtel Drouot verkocht te worden. 't Is zeker een der belangrijkste en beroemdste kabinetten van ons land. De beste fransche meesters: Meissonier, Gérôme, Cabanel, Decamps, Dupré, Rosa Bonheur, Paul Delaroche, Horace Vernet, St. Jean, Benouville enz. enz. zijn er schitterend vertegenwoordigd. De verkooping zal uitblinken in de rij der Parijsche kunstveilingen.

Een andere niet minder belangrijke en tevens veel uitgebreider verzameling zal eveneens binnen kort uiteengaan. Haar formeerder, Mr. S. van Walcheren van Wadenoyen, had daarvoor op zijn buiten Nimmerdor bij Amersfoort een ruime galerij laten bouwen, en stelde die elken Dingsdag open voor ieder die zich aanmeldde.

Na zijn dood, nu vier jaar geleden, werd deze loffelijke gewoonte door zijne weduwe trouw opgevolgd; maar nu is ook deze overleden, en de laatste Dinsdag, waarop de collectie op Nimmerdor te zien was, is reeds voorbij. De Hollandsche, Duitsche en Belgische schilderijen zullen echter door onze liefhebbers in November a. s. in den Haag op nieuw gezien, bewonderd, en tevens gekocht kunnen worden. Alleen de fransche kunst wordt in het volgende voorjaar te Parijs verkocht.

Tot herstel der Sint Servaaskerk te Maastricht blijkt nog *f* 140,000 noodig te zijn. De kerkfabriek zal daaraan *f* 26,000 bijdragen, de gemeentekas *f* 18,000, terwijl voor 't overige een rijkssubsidie wordt aangevraagd.

In plaats van den Heer De Stuers is tot Secretaris der Commissie van adviseurs voor de gedenkstukken van Kunst en Oudheid benoemd de Heer Hooft van Iddekinge, thans directeur van het Penningkabinet te Leiden.

De Commissie voor 't oprichten van een Oudheidkundig Museum te Zaandam heeft zich dezer dagen ontbonden, als voor 't oogenblik geen kans ziende in haar loffelijk doel te slagen. De HH. H. Zwaardemaker van daar, J. J. Honig te Zaandijk, en J. M. van Eelden te Wormerveer hebben zich echter bereid verklaard, pogingen daartoe te blijven aanwenden.

Gedurende de vacantie der hoogere Burgerschool te Arnhem, is in hare teekenzalen eene tentoonstelling van schilderkunst geopend, van welke men veel goeds meldt.

De Commissie voor de historische Tentoonstelling, tot viering van 't zesde Eeuwfeest der stad Amsterdam zal die tentoonstelling eerst in 't voorjaar van 1876 doen plaats hebben, omdat de zomermaanden de noodige samenwerking onmogelijk maken. Zij mag zich echter ten zeerste verblijden met het uitzicht op die samenwerking; velen, die zij uitnoodigde, zich bij haar aan te sluiten, verklaarden zich daartoe ten volle bereid, en zoo werd het haar mogelijk voor ieder harer aangegeven afdeelingen eene subcommissie te vormen, die zich zal bezighouden met het opsporen van voorwerpen, voor hen voorgestelde doel dienstbaar en welkom.

Van het aangekondigde Taal- en Letterkundige Congres is dezer dagen het programma verzonden. Verschillende sprekers uit Noord- en Zuid-Nederland zijn zoo voor de algemeene vergadering als die der afdeelingen ingeschreven, sommige van welke (gelijk die over Vondel bijv.) echter bij vergissing van de eerste naar de laatste verdwaald schijnen. Inmiddels heeft in den leidschen gemeenteraad de Heer Dercksen bij den voorzitter over het daar afgestelde Congres openlijk navraag gedaan, doch geen ander bescheid erlangd, dan dat hij er niets van afwist, en de voorzitter der voorloopige Commissie de zaak maar blauw blauw gelaten had. Dit blijkt evenwel laatstgemelde volstrekt niet te verhinderen, naar Maastricht te komen, om daar over — Het Nederlandsche Woordenboek!!! te spreken.

Omtrent de onthulling van het Hermanns-gedenkteeken op 15 dezer, verneemt men, dat zij bestemd is een duitsch volksfeest in den eigenlijksten zin van 't woord te zijn. Dien dag worden in 't naburige Detmold en omstreken de feestelingen afgewacht en ontvangen. 's Avonds zal er vrije vereeniging in de herbergen en eethuizen zijn. Tegen half tien zullen zich de verschillende lichamen en genootschappen, die aan den feestelijken optocht wenschen deel te nemen, in de vorstelijke rijbaan verzamelen. Dan wordt groote *taptoe* met begeleidende muziek gehouden. Den 16en, 's ochtends zes uur, evenzoo *reveille*. Om 9 uur komen de feestgenooten, afgevaardigden, vereenigingen, enz., die aan den tocht naar den Grotenburg deelnemen, op het

Keizer-Wilhelmsplein bijeen. Hun afmarsch wordt met kanonschoten aangekondigd, waarop zij door Detmold naar den Grotenburg trekken. Daar worden zij voor het gedenkteeken geschaard, en begint dan, na aankomst der „allerhoogste en hoogste heerschappen", het feest. Nadat het koraal „Ein feste Burg ist unser Gott" geblazen is, volgt de toespraak van een geestelijke en de uitdeeling van den inwijdingszegen. Een der leden van de feestcommissie houdt daarop weder eene toespraak, bij welke het gedenkteeken van 't duitsche volk wordt overgegeven. Tot verzinlijking van dit feit wordt op het feestplein de duitsche vlag onder geschutgebulder en muziek opgehaald, en tegelijkertijd het reliëf van den keizer op het gedenkteeken onthuld. Daarop gezang en een toespraak aan den bouwmeester Von Bandel, om hem den dank van 't duitsche volk te brengen. Voorts nog gezang tot slot. Het overige van den dag wordt onder vaderlandsche toespraken, gezang van liedertafels, en verdere vermakelijkheden doorgebracht. De van Detmold terugkeerende feestgenooten verzamelen zich daar in de verschillende eethuizen tot gezellig samenzijn. Voor hen die den volgenden dag een wandeltoer in 't Teutoburger Woud willen maken, zullen gidsen gereed staan. Ook op den Grotenburg zal er gelegenheid zijn, zich te ververschen. Van de naburige spoorwegstations Bielefeld, Herford, en Schieder zal zooveel mogelijk gelegenheid zijn tot vervoer met wagens naar Detmold.

De Oostenrijksche dichter Johann Gabriël Seidl, die den 21sten Juny 1804 te Weenen geboren werd, en voor wien verschillende liederen door Schubart, Meyerbeer, Schumann, Löwe, e. a. in muziek gezet werden, is den 18den July ll. overleden.

Volgens sommige bladen zou Seidl ook de dichter van 't bekende Oostenrijksche Volkslied „Gott erhalte Franz den Kaiser" zijn; dit is echter niet het geval. Dat lied werd reeds in 't jaar 1797 door den te Weenen, in 1749, geboren dichter Hanschka vervaardigd, en wel op aandrang van den Opperkanselier Graaf Saurau, om „een volkslied te dichten, dat de gehechtheid en trouw van 't volk aan zijn goeden, rechtschapen Landsvader voor iedereen kon doen blijken, en in de harten van alle goede Oostenrijkers dien volkstrots wekken, die voor de krachtdadige ten uitvoerlegging aller door den Landsheer als nuttig erkende maatregelen onontbeerlijk is". De Graaf achtte dit te meer noodig — naar hij aan Graaf Dietrichstein schreef — als „de Jacobijnen in Frankrijk zich met de hoop vleiden, onder de goede Weener burgers aanhangers en deelnemers voor hun misdadige plannen te vinden". Nadat Haschka de woorden had geleverd, maakte Haydn, evenzeer op Saurau's uitnoodiging, de muziek daarbij en ontving daarvoor een gouden snuifdoos, met het portret van den bezongen Keizer, ten geschenk. Seidl bracht later eenige kleine wijzigingen in die woorden, met welke het lied „Gott erhalte unsern Kaiser" sedert gezongen wordt.

In 't zelfde jaar 1797 werd ook het lied „Heil dir im Siegerkranz" door den lutherschen Pastor Harries te Brügge aan de Eider, op de door Carrey aangegeven wijs van 't Engelsche „God save the king", ter eer van Koning Kristiaan VII van Denemarken, gedicht, en in 1813 tot pruisisch volkslied gekozen

---

Den 13den July ll. is in 't bergstadje Caprese in Toscanen, waar Michel Angelo's vader bij de geboorte van zijn wereldberoemden zoon, als *podesta* voor Florence het bewind voerde, de steen ontbloot op het rechthuis aldaar, waar de *podesta* plag te verblijven, ter gedachtenis van den grooten kunstenaar, voor 't vierde eeuwfeest zijner geboorte. Eigenlijk viel, als men weet, die dag op den 6den Maart, doch was, om 't min gunstig jaargetij — daar de sneeuw dan nog dik op 't gebergte ligt — tot nu uitgesteld. Bij de ontblooting werden eenige redevoeringen door de leden der uit Florence gekomen Commissie uitgesproken, en daarop, na een bezoek in de kraamkamer, onder een groot gespannen tentdoek een eenvoudig gastmaal aangerecht. Het opschrift luidt: „Hier werd, den 6den Maart 1474 aan Lod. Buonarotti, *podesta* van Chiusi en Caprese voor de gemeente van Florence, uit *Madonna* Francesca dal Sera een zoontje geboren, dat tot *Michelangelo* opgroeide; en in 't jaar 1875 heeft de Florentijnsche commissie, onder toejuiching van 't volk, dat aan de bronnen van Arno en Tiber woont, dezen gedenksteen, ter inwijding van 't eeuwfeest, in den naam van Italië, gesteld". Ook te Chiusi, het tweede onder Michelangelo's vader staande plaatsjen, werd in 't bijzijn der commissie een gedenksteen in 't rechthuis gebeiteld, en was in 't nabijliggend klooster van Alvernia de feestdisch gespreid.

De heer Ant. Vismara te Milaan heeft eene *Bibliografia Manzoniana* uitgegeven, waarin hij verslag geeft van een met veel kosten en moeite bijeengebrachte verzameling uitgaven der werken van den beroemden schrijver, in zijn bezit. Men ziet daaruit, hoe er van de *Promessi Sposi* niet minder dan 118 Italiaansche drukken bestaan, en 55 in tien vreemde talen. De eerste uitgaaf in 't Italiaansch verscheen in 1827 te Milaan, in drie deelen bij Vincenzo Ferrari; in 't Duitsch werden 17, in 't Fransch 19, in 't Engelsch 10, in 't Spaansch 3, in 't Zweedsch, Hollandsch, Russisch, Grieksch, Hongaarsch en Armenisch, ieder, ééne vertaling uitgegeven.

Omtrent de Nationale Tentoonstelling,

In September en October 1875,

in de Parkzaal te Amsterdam,

meldt men het volgende:

De belangstelling, zoowel van Nederlandsche schilders, beeldhouwers, architekten, graveurs, enz., als van industrieelen en verzamelaars, maakt 't noodzakelijk eenige mededeelingen te doen over de wijze, waarop deze tentoonstelling zal worden samengesteld.

Art. 10 van het Algemeen Reglement bevat drie hoofdgroepen:

I *Kunstvoortbrengselen.*
II *Onderwijsmiddelen.*
III *Nuttige voorwerpen.*

Groep I bevat de volgende afdeelingen:

1. *a.* Schilder- en beeldhouwwerk, schoone bouwkunst. Grafiek, boek-, steen- en plaatdruk, chromografie, fotolithografie en heliografie.
b. Goud- en zilversmidswerk, edelgesteenten.
c. IJzer- en ander metaal-industrie. Bewerking van brons en lakwerk.
d. Oude en moderne huis- en schoolmeubelen; houtsnijwerken.
e. Mozaiek, hout- en lederwerk, papeterie.
f. Galanteriën en kramerijen.
g. Kristal, glas, porcelein, aardewerk.
h. Muur-, bed- en vloerbekleedsels, decoratief.
i. Weverij, kant- en borduurwerk; vrouwenarbeid. Tapisserie- en behangerswerk.

Groep II bevat drie afdeelingen:

2. *a.* Onderwijs-methoden en middelen.
b. Oude kleederdrachten.
c. Modellen en teekeningen van werktuigen, huizen, scholen, schepen, kerken, enz.

Groep III bevat de onderstaande afdeelingen:

3. *a.* Wis-, natuur- en zeevaartkundige instrumenten.
b. Apparaten en modellen op het gebied der
I. Chemische technologie.
II. Mechanische „
c. Gereedschappen voor den landbouw en de industrie.
d. Voedingstoffen en lekkernijen.
e. Tuinzaden, bloembollen, kweekplanten, cichorijwortels, vlas, tabak, enz.

Volgens het algemeen reglement kunnen specialiteiten op 't gebied der kunst-industrie, welke niet onder eene der bovenstaande afdeelingen zijn gerangschikt, tentoongesteld worden, wegens bijzonder nut of buitengewone fraaiheid van bewerking. Bovendien zal in eene afzonderlijke galerij de expositie geschieden van buitengewoon fraaie weeldeartikelen van buitenlandschen oorsprong, voor zooverre die hier te lande niet vervaardigd worden, en te beschouwen zijn als specialiteiten van Italiaansche, Fransche, Zwitsersche, Duitsche, Engelsche en Belgische kunst-industrie. Het voor deze internationale galerij reeds ontworpen plan belooft die galerij eene merkwaardige bijdrage te doen leveren tot de Kunst-Industrie in Europa buiten Nederland.

ADVERTENTIËN.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 16. 25 Augustus 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.—SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

EEN MISLUKTE POGING [1].

'T Spijt mij, dat ik ze zoo noemen moet, doch ik kan er niets aan doen. Niets ware mij liever geweest, dan den Nederlandschen lezer, in dit der *Kunstbode* ter bespreking gezonden geschriftjen, een lezenswaarde schets van den „beroemden schrijver" Goethe aan te bevelen. Ik kan dat echter niet, en het eenigste wat ik dus zal vermogen, is den welmeenden steller rekenschap van mijn ongunstige uitspraak te geven, en hem met de proef op de som te toonen, waarom ik deze „poging" zijn landgenooten Goethe voor te stellen, naar *vorm* en *inhoud* „mislukt" moet achten. Wellicht dat hij zich zelf dan van de rechtvaardigheid mijner meening overtuigd zal vinden, en er voor verdere schetsen zijn voordeel meê doen.

Naar *vorm* en *inhoud* zeg ik; beginnen wij met den laatsten. De schrijver heeft blijkbaar met een „bovenwerp" — een onderwerp, dat hij in 't minst niet meester is — te doen. Hij verheelt zich dat zelf eigenlijk niet; hij komt er toch rond voor uit, dat hij deze „kolosale figuur" — gelijk hij in zijn eigenaardige brabbeltaal schrijft — niet „in al hare diepte" noch naar den ganschen omvang van 't geen over haar geschreven is, aandurft. Doch waarom haar dan tot stof gekozen? waarom zich niet liever tot iets gewend, dat meer voor zijn krachten berekend was? Wat wij er nu over te hooren krijgen is even onvolledig aan de eene zij, als het overdreven aan de andere is. Geen kalme, verstandige beschouwing van den mensch en dichter, gelijk men dat verlangen mocht. Wij vernemen eerst wat hoogdravend gegalm over die „*enorme* personelijkheid, wiens geschriften even ontelbaar (!!) zijn als zijn geest onuitputtelijk is; den eenigen dichter en eenigen mensch, die de geheele negentiende eeuw, aan welker ingang hij stond, met al hare worstelingen op het gebied van wetenschap, godsdienst, en leven in zich bevatte", die „op elk gebied de gespannen eeuw die wij beleven reeds profetisch in zich vertegenwoordigde", en als kunstenaar in elk *genre*, zoowel in het *drama* als in de *lyriek* het hoogst geleverd heeft, wat de kunstgeschiedenis kan aanwijzen". — Wij vernemen al dat doordravend en gezwollen geschrijf, dat ten duidelijkste doet blijken, hoe weinig de steller den grooten schrijver, dichter, en mensch dien het geldt, eigenlijk in waarheid verstaat, en naar den juisten eisch weet te waardeeren, om dan vervolgens ons bij de oppervlakkige beschouwing van een drietal romans zijner pen, *Werthers Leiden*, *Wilhelm Meisters Lehrjahre* en de *Wahlverwantschaften* bepaald te zien. Hij noemt dat „het *genre* der *romantiek*", spreekt van Göthes *Romantiek*, enz., en bedoelt daarmeê het *Romanschrijven;* hij schijnt dus in 't minst niet te bezeffen, dat eerstgemeld woord geheel iets anders beteekent; dat het voor een bepaalde letter-

1 *Beroemde schrijvers door D. C. Nijhoff.* II. GOETHE. Utrecht, Beyers, 1875.

kundige richting gebezigd wordt, en zonder tot begripsverwarring aanleiding te geven, niet van iets anders gebruikt worden mag. Doch van al de taalzonden, waaraan wij hem zich zullen zien schuldig maken, is dit maar een gering staaltjen. De drie genoemde romans heeten voorts met dezelfde onjuistheid zijne „*romantische* scheppingen", met welke hij gezegd wordt, in de *romantische literatuur* een nieuwe *periode* te openen; het zijn „zijn *romantische* werken", die dan „genoegzaam in staat geacht worden, dat iets van de oneindige diepte van zijn persoonlijkheid te doen gevoelen, hetgeen, naar (stellers) overtuiging een onmisbare behoefte is voor elk, die op den naam van kind onzer eeuw wil aanspraak maken. Ook bij deze begrenzing (lees: *beperking*) acht hij het echter nog ondoenlijk, om de geheele diepte van zijn *romantische* werken te doen gevoelen", doch zich toch „wel in staat, de beteekenis van Göthe op het gebied der *Romantiek* te schetsen, en eenigsins den rijken geest van den beroemdsten aller schrijvers van den nieuweren tijd te doen waardeeren". Zien wij dan, hoe hij het verder daartoe aanlegt.

Eerst worden wij op eenige vrij onjuiste levensbijzonderheden van Göthes jeugd onthaald. Van zijn vader, zegt de schrijver, erfde deze „zijn uiterlijke en afgepaste houding"; beter had hij gedaan dien vader zelf — in plaats van *vormelijk*, als hij hem heet — *afgepast* te noemen, en voor Göthe een ander en beter woord te kiezen. „Vom Vater erbte ich die *Dressur*" zegt deze eenvoudig, en dat de schrijver dat weet, blijkt uit hetgeen hij vervolgens van die *Frohnatur*, die G. van zijn moeder erfde, schrijft. Dat hij te Leipzig den *Docterstitel* verwierf — gelijk het vervolgens heet — is onwaar; hij staakte er zijne studiën, om ze te Straatsburg weêr op te vatten, doch ook daar geen *doctor*, maar slechts *licenciaat* in de rechten te worden, al gaf men hem later den doctorstitel. Evenmin was de Götz oorspronkelijk een *drama*, al betreurt het de schrijver bij het „*idee*" daarvan niet te kunnen vertoeven; gelukkig echter voor zijn lezers wordt hij „door de grenzen aan zijn onder- (*lees* boven-) werp gesteld" gedwongen verder te gaan, en wel tot den eersten te behandelen roman, den Werther. Hij zal ons daarbij eerst „een voorstelling trachten te geven van den tijd, de omstandigheden, en de invloeden, waaruit die roman is ontstaan". En hij doet dat in even ongenietbaar als eigenlijk onverstaanbaar Hollandsch, een samenraapsel van halfbegrepen kunst- en bastaardwoorden, en meer Duitsch dan Hollandsch klinkende termen. Hij vertelt ons bijv. dat er „hoewel anders *genuanceerd*, in Frankrijk zoowel als in Duitschland éene *geestesstrooming* viel op te merken"; dat in Frankrijk bovenal Rousseau den boventoon voerde, en in Duitschland „die zelfde *revolutionnaire geestesstrooming* zichtbaar was op het gebied der *litteratuur* in de merkwaardige dagen der *Sturm-und Drangperiode*, onder alle voorstanders van het *geestelijk* leven". Lessing heet daarop „een *profeet*, dien men niet *rechtstreeks*" (och, kom!) „onder die *Sturm-und Drang*-mannen kan rekenen", enz. Terecht heet het dan echter daarop, dat Göthe en Schiller niet, als zooveel anderen, in die *geestesstrooming* (zullen wij nu maar met den schrijver zeggen) te gronde zijn gegaan, maar tot een hooger opvatting van leven en kunst geraakt. Ook de Werther ontstond evenwel uit de gemelde „stemmingen", waarbij echter nog op „een andere *geestesstrooming* valt acht te slaan, die wel noodzakelijk met de eerste samenhangt, maar toch op een nieuw verschijnsel in die dagen wijst. De schrijver bedoelt de gevoelsoverspanning, waarvan zij in dicht en letteren blijk geven, en haalt daarbij eenige regels van Lewes aan, in onleesbaar Hollandsch overgebracht, nadat hij ons eerst nog gezegd heeft dat Macpherson „Ossians liederen *verlevendigd* had". Lewes laat hij ons vertellen, dat „de *eerwaardigste* (lees, in elk geval: eerbaarste) gevoelens een gekunstelde uitdrukking aannamen, terwijl vele niet-*eerwaardige* in 't *rozenrood der onschuld* werden voorgesteld"; dat „van de natuur zelden anders dan met *krampachtige geestdrift* (!!) sprake was", enz. Ook Göthes persoonlijke levenservaring werkte echter tot dien Werther nog meê; en daarbij werpt de schrijver dan een vrij schuinschen blik op Göthes „verhouding tot de vrouwenwereld" in het algemeen, al zegt hij tevens zich aan geen „kritiek van dit tedere punt te wagen". Waarom het dan toch gedaan, daar hetgeen hij er van zegt *kant noch wal* raakt. Vooreerst was de afbreking zijner betrekking tot Frederike Brion waarlijk niet *koel*, gelijk ze hier genoemd wordt, en had ze daarenboven niet het minst van die der betrekking tot Mevr. von Stein, waarmeê ze hier vergeleken wordt. Verder gaat het waarlijk niet aan, de „bonte rij van geliefden" (lees liever: van meisjens, voor wie Göthe van tijd tot tijd iets voelde) hem tót een verwijt te maken, als had hij er ook maar éene van in 't verderf gestort of haar levensgeluk vernietigd. Juist de eenige van allen — hier *niet* genoemd — met wie hij wellicht een gelukkig huwelijk zou hebben kunnen aangaan — werd — maar een jaar nadat hij daarvan afzag — de hoogst gelukkige gade van een ander. Wij raden den schrijver zeer aan, Göthes onlangs verschenen *Briefe an Johanna Fahlmer*, de innigste ontboezemingen van zijn hart, op het punt van gemelde schoone, eens te lezen. Zijn hoofd-, zoo niet eenige bron voor kennis van Göthes persoon en werken schijnt trouwens Lewes te wezen, dien hij ook vervolgens wêer aanhaalt, doch dat niet zonder oordeel des onderscheids had mogen doen. Wanneer hij dan op zijn eigen houtjen vertelt, dat het, *in* 1774, uit „de romans van Deken en Wolff" blijkt, hoe de briefvorm bij romans het meest is gebruikt, had hij beter gedaan, den naam van Richardson daarvoor in de plaats te stellen, daar de Sara Burgerhart eerst negen jaar later geschreven werd. Nog minder kan het echter door den beugel, dat de Werther ten slotte „*even ziekelijk*" wordt genoemd als „alle andere producten van dien geest", maar „het schoonste product van die ziekelijke periode", nadat wij eerst vernomen hebben, dat — gelijk de schrijver het zoo eigenaardig schoon uitdrukt — „de verstandige menschen onzer eeuw zich uit hunne *koude praktijken* terugtrekken, om *aan de voeten* van Göthe iets te leeren van *de volle uitbarsting van het sentiment*" (!!!). Juist het kunstschoon van den Werther verheft hem boven al die verdere ziekelijke gewrochten, en mag hij dus daar niet mêe op éene ziekelijke lijn gesteld worden, al heeft hij op sommige zijner lezers en lezeressen averechts gewerkt. Hij is de natuurlijk ware, met de hoogste kunst te boek gestelde schets van een overspannen gemoedstoestand, en moet daarom, als al wat door de kunst veredeld is, om zijn schoon bewonderd, niet om *de ziekelijkheid van zijn held* veroordeeld worden. Beide wordt door den steller geheel dooreengeward.

Over den Wilhelm Meister en zijne strekking is hij

even verward. Terwijl hij blz. 29 te recht deed opmerken „dat het gansche karakter van den held er op is toegelegd, den lezers in een helder beeld voor oogen te houden, hoe onmisbaar (*lees:* noodzakelijk) het is, ook bij het bewustzijn van groote gaven zich te leeren beheerschen", enz., haalt hij, op de vorige bladz. uit Lewes eenige zinsneden aan, waarin hij zegt, dat het boek noch zedelijk noch onzedelijk mag heeten; wanneer echter dat eerste geen zedelijke strekking is, dan weet men waarlijk niet meer wat daarvoor te houden. De fout ligt daar, dat Lewes woorden van een ander standpunt uit geschreven zijn, zonder dat de steller dat schijnt in te zien. Even zoo wordt ook vervolgens weêr de „diep-moreele gedachte" geroemd, „die uit elke bladzijde tot alle ouders en opvoeders spreekt." En dan zou het boek noch zedelijk noch onzedelijk zijn! Overdenk toch eerst, wat gij schrijft, vóór gij 't zoo ondoordacht, in strijd met uw eigen opmerkingen, uit anderen overneemt Erger intusschen, is dan deze onbedachtzaamheid, is de modern-kristelijke strafrede, die de schrijver zich daarop vermeet tegen Göthe te houden, den zelfden man, van wien hij eerst gezegd heeft, volstrekt de diepte niet te kunnen peilen, en maar iets van deze te kunnen gevoelen. Nu daarentegen kapittelt hij hem over zijn gebrek aan geloof, zonder welk geloof „geen waarachtige opvoeding denkbaar" heet, en wordt daarop een gansche bladzijde van Kingsley aangehaald, waaruit ons zal moeten blijken, dat elk, die heeft leeren inzien, „dat het leven geen spelevaart is, het krachtig geloof in God als eenig zekeren grondslag der opvoeding van zich en anderen zal moeten erkennen". Dergelijke leerstellige wijsheid moge op een modernen kansel niet misplaatst zijn, tegenover Göthe komt zij waarlijk niet te pas.

En nu nog de derde roman, de *Wahlverwantschaften.* Van deze wordt ons een kort verslag gegeven, en dan de toepassing op Göthe gemaakt. Doch welk een toepassing! „Gebroken vrouwenharten, een volop van verboden liefde", en derg. zijn daar schering en inslag bij. Waar put toch de steller al deze fraaiheden uit? Noch van het een, noch van het ander mag er sprake zijn, of is er bij Göthe sprake geweest; en wat wij hier dan nog bepaaldelijk omtrent Mina Herzlieb, in verband met Göthes eigen huwelijk, te hooren krijgen is nog wel het ergst van al. Wanneer hij daaromtrent de juiste waarheid vernemen wil, schaffe hij zich het boekjen van den jongen Frommann over het huiselijk verkeer zijner ouders, bij wie Mina H. toen inwoonde, aan; 't is ook voor de kennismaking met haar pleegmoeder, en geheel dien tijd en kring, belangwekkend (*Das Frommansche Haus in Jena und dessen Freunde, van F. J. Frommann*). Ook bij dezen roman is de schrijver over de strekking met zichzelf in de war; terwijl hij erkent, dat er de onontbindbaarheid [1] van den echt in wordt voorgestaan, spreekt hij later van een „natuurlijk recht der liefde", in de *gedichten* (sic) van George Sand voorgestaan", en durft niet te beslissen „wie de toekomst in dezen in 't gelijk zal stellen". Zeker *niet* de nog altijd uit Rousseau herkomstige overspannen voorstellingen der fransche schrijfster.

Wat den vorm aangaat, had de steller zich waarlijk wel eerst op een zoo niet deugdelijke, althans dragelijke hollandsche stijl en taal mogen toeleggen. Reeds enkele staaltjens kwamen ons van zijn schrijftrant voor oogen, ziehier nog eenige andere: „*oogenblikkelijke*" voor *van 't oogenblik* òf *den dag*; „de deerniswaarde derde *figuur* is de *lustige* persoon", voor de derde *persoon* is de *vrolijke snaak*; *op* voor *in* de vlakten; *diens* voor *zijn* liefde; *wondervol* hart; vriendelijk *gezicht*, voor *aanblik* of *tafreel*; lieftallige *persoonlijkheid*; *grootmoedig* voor *edelaardig; ontwikkelde* zich een *verhouding*; *beminnenswaardig* voor *beminnelijk*; *vloed* voor *rivier; ondergraven* voor *ondermijnen;* slechte *gezellen*, die uit sentimenteele menschen groeien"; kostbare bron voor *kennis der aesthetiek*"; tal van *figuren*, waar men liever, al naar 't de gelegenheid vereischte, personen of beelden zou zien, gelijk bijv. „de *ziekelijk-sentimenteele*" (alsof sent. niet altijd ziekelijk was) „Amelia en andere *figuren*"; de oorspronkelijke *figuur* van den roman, een welgelukte *figuur*", enz. enz.; „zoolang de mensch den schoonen naam van *individu* niet verliest". Ook een aantal andere onnoodige bastaardwoorden prijken van de eerste tot de laatste bladzijde, als *concrete* behoeften, *speciaal* gebied, *genre* van *literatuur*, *industrialisme*, *traditie*, *moraliteit* en *moreel*, *melankolie*, oneindige en andere *aspiraties*, *instruktie*, *diabolische logika*, *levensfase*, *passages*, *apologie* (en dan nog wel) *over* de poëzie, *tendens* (voor *srekking* of *bedoeling*), *routine* voor *kleur*, *dramaticus* (voor *tooneeldichter*), *appreciatie* van *meesterwerken* (voor *waardeering* van meesterstukken) *realiteit*, *intiem* (voor *innig*), *fonds* van gedachte, *constitutie* voor *gestel; gebildet* en *bildung* voor *gevormd* en *vorming; passie*, *probleem*, *objectiveering* van zulk een *probleem* enz.

Geheel verkeerd gedacht en uitgedrukt is de stelling, dat onze tijd de schilderkunst heeft verlaagd tot fotografie", daar de eene naast de andere bestaan, en ons hare onmiskenbare diensten bewijzen kan; men mag ook van *scheppen* niet spreken, waar 't *produkten* geldt van minder waarde, noch zeggen, dat voor 't beeld van Mignon de stift des teekenaars den dichter *te hulp* is gekomen; noch dat iemand „een somber voorgevoel *van* een anders komst heeft", noch van *een tragischen afloop van afgedwaalde zielen*" in plaats van personen met wie het treurig is afgeloopen" spreken; enz. enz.

[1] Hij zelf schrijft *onoplosbaarheid*, wat men wel van een raadsel; maar niet van 't huwelijk zeggen kan.

EEN WOORD VAN VERZET — EN EEN WELLICHT WAT ONBESCHEIDEN VRAAG.

In de historische toelichting van Goethe's Götz von Berlichingen (*Bibliotheek van Buitenlandsche schrijvers*), werpt de heer De Beer eenige zeer... krasse stellingen op, die, wanneer ze ingang vonden, den beminnaars der heilige kunst en den vereerders der *niet minder* heilige wetenschap, de haren te berge zouden doen rijzen.

Een van die stellingen (door den schrijver reeds tot een axioma verheven) luidt aldus:

„De historische waarheid moeten we zoeken, waar ze thuis behoort, nl. in de geschiedboeken. De dichter ontleent aan de historie in de eerste plaats zijne *karakters*, hij idealiseert die, wijzigt en vervormt ze, en wij hebben geen recht hem rekenschap te vragen van zijn doen en laten".

Ik waag het, mij te verzetten tegen die gevaarlijke uitspraak; gevaarlijk omdat ze de deuren openzet, wagenwijd, voor de grofste verhaspeling der geschiedenis, voor de gewelddadigste verkrachting der historische waarheid.

„De dichter ontleent aan de geschiedenis in de eerste plaats zijne *karakters*; hij idealiseert die"; goed — tot hier kunnen we met den schrijver medegaan. 't Behoeft geen betoog, dat de dichter een gansch andere taak te vervullen heeft, dan de man der wetenschap. Van den kunstenaar eischen, dat hij de historie op den voet volgt, is hem zijn taak *onmogelijk* maken. Hoogstens zou hij in dit geval een paar bladzijden kunnen illustreeren — en daaraan heeft de geschiedenis het allerminst behoefte.

In de ontwikkeling zijner historische karakters zij hem vrijheid gegund. De handeling kan vorderen, dat op enkele karaktertrekken het volle licht valt, terwijl andere zich met een enkele toets moeten tevreden stellen. De karakter-ontwikkeling van den held kan gebieden, dat gebeurtenissen, voor den geschiedkundige van minder of geen belang, op den voorgrond gesteld worden; — de dichter is vooral zielkundige!

Maar de kunstenaar — al beziet hij de geschiedenis ook met een anderen blik dan de man der wetenschap, al heeft zij voor hem een andere beteekenis; — de kunstenaar wachte zich den kleinmoedige tot een stoutmoedige — den edele tot een onedele te vervormen.

Hij werpe zich niet op als verkondiger en uitbreider der wetenschap; doch evenmin kan het zijn roeping zijn, die wetenschap tot leugen te misvormen.

En juist omdat de dichter zich wel degelijk eischen gesteld ziet door de geschiedenis, is het voor hem zoo'n hoogst gevaarlijke taak, algemeen bekende, geliefkoosde of verachte, personen, die historische namen dragen, voor het voetlicht te brengen.

Over 't algemeen staat onze geschiedkundige ontwikkeling te laag, om waarheid van leugen te onderscheiden; — de dichter, die de geschiedenis verhaspeld heeft, mag zich maar al te vaak verheugen in een bondgenoot: de onwetendheid, waaraan hij 't in de eerste plaats te danken heeft, dat niet ieder weldenkende met Jacob van Maerlant uitroept: *Wapene van den hond!* in plaats van zich door een op onwaarheid gebouwd kunstwerk te laten meêslepen.

Misschien werpt men mij tegen, dat de beoordeelaar van een kunstwerk, 't zij de stof uit de geschiedenis of uit het werkelijke leven gegrepen zij, zich door geen invloeden, buiten de kunst om, mag laten leiden; maar die tegenwerping veroordeelt zich zelf omdat zij 't *onmogelijke* vordert.

Inderdaad, de kritische geest, die sommigen bezielt, geeft aanleiding tot vreemde gevolgtrekkingen. Terwijl hij met onverbiddelijke gestrengheid een schrijver veroordeelt, die in 't jaar 900 met buskruit laat schieten, „in 772 n. C. een kindeke te slapen legt in een vergulde schelpvormige wieg, gedekt met een rozerood kleed" [1], of zich een eeuw vergist in de kleederdrachten — geeft hij hem onbeperkt verlof, om naar believen met het karakter rond te springen van een historisch persoon; — meer nog: hij drukt den stempel zijner ingenomenheid op die daad, door zich het recht te ontzeggen, den schrijver *rekenschap te vragen van zijn doen en laten!*

1 Beoordeeling van Wanda, door T. H. de Beer. Onze Tolk, 1875, bld. 195.

Nu, ik voor mij duld honderd „vergulde schelpvormige wiegen, gedekt met een rozerood kleed" voor één — wanneer men overigens den historischen persoon, in zijn leven en streven, voorstelt naar *waarheid* — naar de *geschiedkundige* waarheid, wel te verstaan. Verg ik 't onmogelijke — dan schaar ik mij aan de zijde der schoonheidkenners, die van meening zijn, dat de kunst de geschiedenis met rust behoort te laten. —

De vraag, waarvan in mijn opschrift sprake is, zal kort zijn.

Op bladz. 196 van Onze Tolk besluit de hr. De Beer eene beoordeeling van Francisca Gallé's historisch verhaal, Wanda, aldus: „De eischen, die de kunst aan den roman stelt, zijn zeer hoog, en waar de dichter als kunstenaar geheel vrij is in zijne scheppingen, waar het een gewonen roman geldt, daar stelt bovendien de wetenschap hare hooge eischen, waar het geldt een historischen roman".

Vrage: hoe deze stellige bewering is overeen te brengen met de niet minder stellige theorie, waar tegen ik heb gemeend mij te moeten verzetten?

Het is zeer wel mogelijk, dat men in korten tijd op kunstgebied van gevoelen verandert — en ik wil gaarne in den hr. De Beer een sprekend voorbeeld daarvan zien, te liever omdat ik anders gevoegelijk zou kunnen denken aan

„Het wispelturigh dingh, dat hier van Oost tot West
Vijf ses mael 's daeghs beweeght........" [1].

Purmerende 14 Aug. 75. H. L. BERCKENHOFF.

GEDACHTE EN VORM. [2]

Wie heerscht in 't rijk der Kunst? *Vorm* en *Gedachte?*
Is dan *Gedachte* alleen de heerscheres?
Of is de *Vorm*, waarin men 't denkbeeld press',
Één wreed tiran, wien 't beeld, zijn slaaf, verachte?

Is niet de Kunst, voor wien zij tegenlachte,
Een vriendlijke, schoon strenge, Meesteres,
Die gaarn den dorst, dien zij komt wekken, lesch',
Maar billijk huldeblijk van hem verwachte.

Dat hij *Gedachte* en *Vorm* dus samenvoeg',
Dat niet *Gedachte* als in een keurslijf zwoeg',
Die 't Kunst*gewrocht* doet in *gedrocht* verkeeren;

Maar de eenheid van Gedachte en Vorm vertoon'
Dat onberispelijk en smetloos schoon,
Wat Kunst alleen als Kunst kan doen vereeren!

Amst. 4 Juli '75. L.

---

1 Huygens puntdichten.

2 Om de juistheid der stelling in de drie laatste versregels plaatsen wij te liever dit ingezonden klinkdicht, als de vorige met de proef op de som toonen, hoe weinig daar een dichtjen aan beantwoordt, waarin — als hier — de gedachte in den vorm *geprest* moest worden, en dat beiden niet harmonisch *samensmelt*, maar, niet zonder dwang, *samenvoegt*, zoodat de eerste dan ook in den laatsten werkelijk als in een keurslijf gekneld zit. v. VL.

NOBLESSE OBLIGE.

In de kolommen van dit tijdschrift, in het nommer van 10 Augustus, heeft de schrijver van een artikel, dat op zich zelf eigenlijk niets met de Israëlieten te maken had, zich niet kunnen weêrhouden, in het voorbijgaan zijn weêrzin tegen hen lucht te geven in uitdrukkingen, die mij juist aan het euvel schijnen mank te gaan, waarover hij een ander aanvalt, het kenmerk gebrek van „ongeregeld denken en verward spreken".

Is het toch al dan niet „ongeregeld denken en verward spreken", verontwaardiging te kennen te geven over „de frazes der interessante Oosterlingen, *wien wij in Nederland herbergzaamheid verleenen*"? Weet de hr. Alb. Th. niet, dat de Nederlanders van semitische afkomst burgers zijn met gelijke verplichtingen en gelijke rechten. als zij die op nederlandsch grondgebied geboren zijn uit ouders van germaansche afstamming? Of zou hij meenen, dat de eerste de beste Belg, Franschman, Duitscher, door naturalisatie zijn landgenoot geworden, meer recht heeft op den naam van Nederlander, dan lieden, die sedert eeuwen in dit land zijn gevestigd, zijne taal spreken, zijn handel doen bloeien; die medehelpen, om Neêrlands naam in kunsten en wetenschappen tegenover het buitenland op te houden, die *niet* door *frazes*, mijnheer Alb. Th., maar met *daden* getoond hebben, dat vaderland lief te hebben boven al? Is er soms een opperrabbijn te Jeruzalem, dien de Joden naar de oogen moeten zien, die hen dwingt vóór alles Joden, eerst in de tweede plaats Nederlanders te zijn? [1] Voor zooverre mij bekend is, is zulk een almachtig rabbijn nergens te vinden, zelfs Gladstone, die in zake van loyauteit zulke scherpe oogen heeft, twijfelt nergens aan de *allegiance of the Jews*. Ook Macaulay niet. En desniettegenstaande toch maar gesproken van gastvrijheid, ik wil zeggen „herbergzaamheid" aan die „Oosterlingen" verleend! Och, laat ik geen aanstoot nemen aan dien naam *Oosterlingen*, ofschoon alleen ongeregeld denken en verward spreken een zeker gedeelte van het nederlandsche volk aldus kan bestempelen; want zijt gij, Germaan, niet evenzeer van oostersche afkomst, als wij Semieten, en scheidt ons beide niet een groote reeks van eeuwen van dat Oosten? Maar die herbergzaamheid is gelogen. Noch de nederlandsche staat, noch het nederlandsche volk weet iets af van „herbergzaamheid", heden ten dage aan medeburgers „verleend". Iemand anders dan de nederlandsche staat en het nederlandsche volk kunnen met die herbergzame *wij* niet bedoeld worden; het is toch niet te denken, dat hier sprake is van eene gastvrijheid, als die van den hr. Alb. Th. en consorten, ons uit de geschiedenis welbekend in den vorm van *ghetto* en brandstapel.

Ware het niet eerbied voor uwen naam, die het mij bijna onmogelijk maakt zoo iets te vooronderstellen, ik zou u toeroepen: „gij zijt niet te goeder trouw, mijnheer Alb. Th.; gij schrijft tegen beter weten aan. Te goed zijt gij thuis in de geschiedenis, om niet te weten, dat vroeger ja, de dissenters om het even of Joden en Roomschen, of Protestanten in protestantsche landen veelal geduld, in katholieke vaak of wreedelijk vervolgd of zwaar gedrukt werden; maar dat in onzen tijd, en wel sedert de fransche omwenteling, die scheidsmuren zijn weggevallen, en het in de meeste landen van Europa voor het publieke leven onverschillig is tot welk kerkgenootschap iemand behoort. Misschien wenscht gij den vroegeren toestand terug; maar waarom dit dan niet rondweg verklaard, in plaats van eene scheeve voorstelling te geven van bestaande toestanden? Men mag toch wel aannemen, dat gij bekend zijt met de nederlandsche grondwet. En misschien mag het aan uwe historische nasporingen gelukken uit te maken, wie onder de nederl. burgers van frankischen, saksischen, frieschen oorsprong zijn; hoevelen onder ons, uit Frankrijk zijn overgekomen, vluchtende voor den geloofsdwang van den roomschen Lodewijk XIV. Van deze en dergelijke onderzoekingen hebben de uitkomsten niets minder en ook niets meer dan geschiedkundige waarde; noch feitelijk noch wettelijk is het nederlandsche volk in natiën verdeeld [1]. En daarom vraag ik u andermaal: Kenner van de oudheid, man van smaak en geleerdheid, waarheidzoeker, zijt gij te goeder trouw"?

Met den redacteur van dit blad wensch ik van harte, dat hoe eerder hoe liever elk kerkgenootschappelijk onderscheid wegvalle, dat thans nog de bewoners van Europa in menig opzicht verdeelt. Met hem acht ik de vele godsdienstige ceremoniën der Israëlieten verouderd en misplaatst. Maar ik heb in dit blad niets gevonden omtrent de oorzaken, tengevolge waarvan zulke verouderde en misplaatste gebruiken tot den huidigen dag zijn blijven voortleven. Miskenning, verguizing, onderdrukking hebben eeuw aan eeuw de Israëlieten gedwongen, letterlijk gedwongen, door streng vasthouden aan de mozaïsche wet en vaste aansluiting onderling, zoo goed en zoo kwaad als het ging, hunne personen en goederen te beschermen tegen het geweld eener vijandig gezinde bevolking. Sedert den tijd dat zij hebben opgehouden een geduld volk te zijn, bestaat die uitwendige oorzaak niet meer, maar die vreemde gebruiken en levensbeschouwing zijn door eeuwenlange gewoonte te diep ingeworteld, om *in eens* te kunnen worden weggenomen [2]. Hun verouderde eeredienst, voor den beoefenaar van godsdienstwetenschap en beschavingsgeschiedenis een monument van onschatbare waarde, is een dadelijk gevolg van vroegere onderdrukking [3]. Het eenige middel, dat ik weet, om dien, natuurlijk langzamerhand, op te ruimen is het doen verdwijnen van alle herinneringen aan een verleden, waaraan de hr. Van Vloten zeker met niet minder deernis terug zal denken, dan ik. En dat weten die mannen ook wel, die in het levendig houden van religie-haat het zekerste middel zien, om den

1 Neen, maar een grond, waarop zelfs anders verlichte de onbevooroordeelde Israëlieten zich aan hun verouderde plechtigheden houden, is hun misplaatste ingenomenheid met hun *afzonderlijk* volksbestaan, dat hun belet volbloed-Nederlanders te zijn. V. VL.

1 Neen, maar de Israëlieten zoeken *zelf* hun afzonderlijk bestaan, als *natie*, door hun onnederlandsche zeden en gebruiken te handhaven, en in zoover stellen zij zelf zich dus met die anderen niet gelijk. V. VL.

2 Met genoegen zie ik, dat de schrijver de allengsch wegneming zelf dan toch, met mij, als een hoogst wenschelijke zaak beschouwt. Wanneer al zijn stamgenooten zoo dachten, zou er weldra geen sprake meer van een afzonderlijke joodsche menschheid kunnen zijn. V. VL.

3 Waar die onderdrukking — gelijk ten onzent — heeft opgehouden, bestaat dan ook geen grond voor die ceremonieele afscheiding meer. V. VL.

modernen staat met zijne godsdienstvrijheid en gelijke rechten van alle burgers, te ondermijnen. Daaraan hebben wij in den laatsten tijd al heel wat te danken.

Dr. J. S. Speyer.

DEN HEERE AART ADMIRAAL, IN ZAKE ALBERDINGK THIJM EN DE VRIES.

Waarde Heer en Vriend!

Gij zijt in 't laatste *Spectator*-nommer tegen mij te velde getrokken, naar aanleiding der grieven door den Hr. Alb. Thijm tegen de meer hoogdravende dan proefhoudende groote woorden van Dr. M. de Vries ingebracht. Gij meent, dat ik dat opstelletje hier niet had moeten opnemen, en geeft daarvoor twee redenen aan; terwijl gij tevens te kennen geeft, dat slechts vooringenomenheid tegen gemelden Dr. De Vries mij zou genoopt hebben, het te plaatsen. Dit laatste nu is een min heusch vermoeden, dat gelukkig van zelf weêrlegd wordt, wanneer ik de onjuistheid dier eerste meening kortelijk zal hebben aangetoond. Geen van uw beide redenen houdt echter — als ik 't zeggen mag — tegen een beter oordeel stand. De een was, dat dit weekblad zich veredeling en aankweeking van kunstsmaak en schoonheidszin ten doel stelt; de ander, dat ik door de opneming met mijn 19e-eeuwsche Geuzenleus in weêrspraak was. Nu behooren intusschen dergelijke fouten tegen stijl en taal, als gij zelf den gezonden smaak hebt in de gewraakte zinsneden van De Vries' redevoering te erkennen, even als zijn gemis aller bondigheid van gedachten bij doordravende groote woorden, *wel degelijk* tot het gebied der kunst, en er tegen te waarschuwen kan niet anders dan tot veredeling van den volkssmaak strekken; even als ook het zingen met averechtsche uitspraak van 't *Wien Neêrlands bloed* en dergelijke een vergrijp aan 't zuiver kunstgevoel is, waarvoor men zich niet minder wachten moet. Beide ligt *geheel* binnen den werkkring, dien zich deze *Kunstbode* gekozen heeft, en is dus daarmede uwe eerste reden vervallen. En wat de tweede betreft, heb ik juist datgene tegen Alb. Thijm's stukjen doen opmerken, wat er uit mijn standpunt tegen op te merken viel, dat hij namelijk geen recht deed aan den verbeterden toestand, waarin Joden, Lutheranen, Mennonieten, en andere andersdenkenden tijdens de Hervormd-gezinde Republiek verkeerden, al genoten zij er het *volop* der vrijheid ook niet. Het ingezonden schrijven van Dr. Speyer in dit nommer zal u daarenboven doen zien, dat ik alle billijke weêrspraak gaarne het woord verleen; doch ik meen mij tevens nu ook genoegzaam gewaarborgd te mogen achten tegen een dergelijke verklaring, als gij u *in overijling* hebt laten ontvallen, als of iets anders, dan mij, èn als 19e-eeuwsche Geus èn als leider van dit weekblad, paste, mij tot de opneming van Alb. Thijm's opstel gebracht zou hebben, en alsof dat opstel, met de daaraan door mij toegevoegde opmerkingen, in dat weekblad niet volkomen op zijn plaats waar geweest.

Vertrouwende, dat gij, thans beter ingelicht, de onbillijkheid van het mij gedaan verwijt ten volle zult inzien, verblijve, na beleefde groete, hoogachtend en vriendschappelijk,

Uw Dw^{e}.
v.-Vl.

VAN HET 14E NEDERLANDSCHE TAAL- EN LETTER-CONGRES.

I.

Maastricht, 23 Aug. '75.

't Is ruim half vijf in den namiddag; de eerste treinen uit Noord-Nederland komen over Venlo aan, weldra door die over Belgiën gevolgd. Uit beiden vereenigt men zich in de groote wachtkamer van de belgische station, waar zich de wethouder en voorzitter der Regelingscommissie Franquinet van de hem aangename taak kwijt, de toegestroomde bezoekers voorloopig welkom te heeten, en hen uitnoodigt in te stemmen met den door hem aangeheven feestkreet: *Leven de Nederlanden!* — Luidweêrklinkende toonen eener jubelende feestmuziek wisselen zijne reden af, en onder zijne leiding wordt daarop de wandeling stadwaarts aanvaard. Tallooze belangstellenden zijn zoo aan deze als gene zijde der Maas langs den weg, dien de Congresbezoekers betreden, geschaard; huis aan huis wapperen de vlaggen, en uit de bovenvensters der hooggegevelde huizen staart menig lief en belangstellend gezicht op de schaar, die zich door de straten beweegt. De gemeenschappelijke wandeling ten Raadhuize op de markt is weldra volbracht; in het smaakvol met groen en vlaggen versierde voorportaal — waar ook de algemeene vergadering zal gehouden worden — is het gemeentebestuur achter de groene tafel geschaard, aan welks hoofd de burgemeester het woord neemt, om in welgemeende woorden den dank der gemeente te betuigen voor de binnen hare muren te houden samenkomst; voor het verstandelijke en zedelijke leven van stad en gewest hoopt hij daar het beste van, en al mocht maar iets er van op beiden hechten, zou hij dat reeds ten hoogste waardeeren. De eerewijn wordt rondgeschonken, en prof. Heremans van Gent verheft daarop de stem, om Maastricht zijne en aller erkentelijkheid te betuigen, dat het zich der door Leiden zoo snood verschopte congresweeze wel heeft willen aantrekken; op Limburgschen bodem, zegt hij verder terecht, is dit Congres te meer op zijne plaats, als hier reeds vóór Maerlant door Hendrik van Veldeke de nederlandsche dichtlier weêrklonk. Na hem spreekt, namens de belgische regeering, haar afgevaardigde, de heer Delcroix nog eenige warme en gepaste woorden, en uit Noordnederland vat nu de middelburger Congrespresident De Jonge van Ellemeet het woord op, om te zeggen hoe goed het zijn Noordnederlandgenooten is, aan dezen te dikwerf miskenden uithoek van 't Vaderland te vergaderen, en tevens verzet aan te teekenen tegen den schamperen uitval van een Dagblad der hofstad, dat op de Congressen alleen het fransche zeggen *pourvu qu'on s'amuse* toepast. Van den vertegenwoordiger der nederlandsche regeering had men, op zijne beurt, thans een woord ook verwacht; tot de algemeene bevreemding evenwel — bij sommigen tot verontwaardiging zelfs gestegen — bewaarde deze een hardnekkig stilzwijgen, en verliet men nu weldra, onder vriendschappelijken kout het Stadhuis, om zich in zijn verschillende verblijfplaatsen voor het Concert te gaan voorbereiden, dat te zeven uren in den verlichten Parktuin ter eere der Congresleden gegeven wordt.

II.

Dinsdag, 24 Aug.

's Morgens te negen uur vangt de eerste algemeene bijeenkomst met het lezen der anders van belangstelling getuigende, koninklijke en vorstelijke bedankjensbrieven aan, en wordt daarop het Congresbestuur gelijk dat der verschillende afdeeling geregeld. Jammer, dat men niet op alle drie te gelijk kan zijn, daar er dikwerf te gelijkertijd belangwekkende onderwerpen aan de orde zijn gesteld. Steller dezes voert zijn plicht als spreker vooreerst naar de tweede, waar de geleerdste en beminlijkste aller dorpspastoors, de Hr Habets van Ter Blijk de rij der sprekers opent met eenige opmerkingen over het Limburgsche taaleigen, en daarna een welgemeende hulde aan den oudsten middennederlandschen dichter, Hendrik van Veldeke, van noordnederlandsche zij gebracht wordt. Het onoordeelkundige relaas, door Jonckbloet omtrent deze te boek gesteld, wordt naar verdienste gewraakt, en in korte trekken Veldekes loopbaan en werkzaamheid, voor zoo ver die bekend raakten, geschetst. Daarop treedt de Hr De Beer op, om op eenige ziekteverschijnselen in de letterkunde van den dag te wijzen, als de engelsche en duitsche ziekte door hem onderscheiden. Beets vraagt in antwoord daarop het woord, om hoofdzakelijk te betoogen, dat die verschijnselen eigenlijk niet zoo uitsluitend tot het oogenblik behooren, maar ook in zijn eigen jongen tijd reeds voorkwamen. In de tweede afdeeling spreekt onderwijl de Hr Vorsterman van Oyen over de zegelkunde, als hulpbron der geschiedenis, en voert daarna Dr. Beynen het woord, om de wenschelijkheid van 't vieren der Gentsche Bevrediging bij haar derde eeuwfeest te bespreken. Zijn voorstel daartoe vindt algemeenen bijval. De Hr. Hamelberg — consul van den Oranjevrijstaat van Nederland, ontwikkelt daarop zijn voorstel, om betrekkingen met die Zuidnederlandsche republiek aan te knoopen, en wordt uitgenoodigd den volgenden dag in nog verdere bijzonderheden over dien staat en zijne toestanden te treden. Enkele kleine vraagpunten komen daarop nog aan de orde, waaronder dat der plaatsnamen, aan 't welk eenige vermakelijke woorden gewisseld worden.

In de algemeene vergadering leest een der algemeene secretarissen een paar ingekomen verslagen, en draagt daarna de Hr Pickardt van Goes zijn hartelijke herinnering aan Tony Bergman voor.

Na hem bestijgt Dr. Donkersloot de spreekstoel om een paar proeven van een nieuw straatgezang te geven, die hij, naar aanleiding van 't gesprokene op 't vorig Congres heeft opgesteld, doch die hij 't niet waagt zelf te zingen. Hij legt er echter de melodie bij over, die nu met de liederen in het verslag van dit congres zal prijken. De HH. Beckering Vinckers en Nanninga Uitterdijk van Kampen zetten vervolgens de verschillende flaters van 't beruchte *Oera-Linda-Bok* tot vermaak hunner hoorders uiteen, en wekken de bevreemding van ieder, die dat tot dusver niet kende, over de lichtgeloovigheid en 't gemis aller oordeelkunde van ieder, die van Dr. Ecloo Verwijs af tot Dr. Reitsma toe, in 't minst maar aan de mogelijke echtheid van dit belachelijke voortbrengsel van snakerij en boerenbedrog hechtte.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Den 11en Aug. l.l. is het gedenkteeken voor Prof. Kaiser in het voorportaal der Leidsche Sterrewacht onthuld, bij welke gelegenheid door den voorzitter der Commissie, de Heer Gevers van Endegeest een geschiedkundige toespraak is gehouden. Het gedenkteeken bestaat in een fraai bewerkt borstbeeld van den gevierden sterrekundige, met loshangende toga en over de borst gekruiste handen. De gelaatstrekken zijn van een sprekende gelijkenis en het geheel doet den kunstenaar die 't wrocht, Prof. Strackee, de meeste eer aan. Een latijnsch opschrift onder 't borstbeeld geeft te kennen, dat het door Kaisers leerlingen en vrienden aan hem gewijd werd.

De Leidsche gemeenteraad heeft een dag of wat later, op aanzoek der bewoners van de thans gedempte Cellebroêrsgracht, besloten, deze voortaan de Kaisersgracht te noemen.

Het Nederlandsch Museum op de Prinsegracht in den Haag, waarvan wij in een vorig nommer reeds melding maakten, is Maandag 23 dezer geopend, en van dien dag af voor het publiek toegankelijk gesteld, op werkdagen van 's morgens 10, en op Zondag van 's morgens 11½ tot 's namiddags 4 uur.

Den 7den September a. s. zal in den Schouwburg van den Heer Van Lier een tooneelstuk van Juffr. Perk worden opgevoerd, dat ten titel heeft *De Sterren liegen niet; Rome, 1539*, en aan een herinnering uit het leven van Benvenuto Cellini gewijd is.

Men beklaagt zich in Frankrijk zeer over den treurigen staat. waarin zich thans de galerij van historische schilderijen te Versailles bevindt. Van de 171 zalen, vroeger daarvan voor 't publiek opengesteld, zijn nu slechts 29 toegankelijk, daar in de overige de bureelen der Volksvergadering gevestigd zijn. Thans komt ook de Senaat nog plaats vragen, en is men bezig met het afnemen van schilderijen, wegvoeren van beelden, enz. De afgenomen stukken worden op elkaâr gestapeld of in de wijdvermaarde Kaatsbaan op een rij gezet.

Men heeft van eene verplaatsing der galerij naar elders gesproken, en daarvoor de Tuileries, Compiegne, Fontainebleau, St. Germain aan de hand gedaan; de *Chronique des beaux arts* werpt het denkbeeld op, het kasteel van St. Cloud er voor te doen herbouwen, dat tevens die zoo deerlijk geteisterde stad er wat bovenop zou helpen, en, als vroeger, weder bezoekers zou brengen.

De landschap-schilder Armand Cassagne heeft onder den naam van *Traité d'aquarelle* een handleiding voor 't teekenen in waterverf het licht doen zien, die zeer geroemd wordt. Hij begint met over de kleuren, penseelen, verschillende papiersoorten en derg. te handelen, en licht haar voorts met tal van houtsneden in den text, en gekleurde platen van zijn eigen hand daar buiten, toe. De uitgevers zijn de HH. Ch. Fomant en Zn. te Parijs.

Voor de galerij in den Luxemburg zijn dit jaar door de fransche regeering uit de in een vroeger nommer beschreven Tentoonstelling aangekocht: Camille Bellangers *Abel*, Cabanels *Thamar*, Comtats' *Leda*, Henners *Waternimf*, Massons *Septembernacht*, een landschap van *Harpignies*, Santai's *Dag vóór de Terechtstelling te Rome*, Lauren's *Vervloeking van Robert den Vrome*, Ch. Duran's *Kinderportret*, en Vallons *Armures*.

In Frankfort heeft zich in Juni l.l. eene Commissie gevormd, om in 't belang der Kunstnijverheid een „terugblikkende tentoonstelling" tot stand te brengen, waarvoor onmiddelijk vele voorwerpen door de gelukkige bezitters werden toegezegd, en die in deze maand in de ruime zalen van 't Paleis van Turn en Taxis gehouden wordt.

De jonge deensche kunstgeleerde Knudson te Kopenhagen heeft eene belangrijke en doorwrochte studie over den italiaanschen schilder Masaccio en zijn tijd in 't licht gegeven.

Drukfeilen. In 't vorige nommer, reg. 24 van Alb. Thijms stukjen *staat* die, *lees* dit.—

ADVERTENTIËN.

W. C. DE GRAAFF te HAARLEM heeft uitgegeven:

DE BANIER

TIJDSCHRIFT VAN HET „JONGE HOLLAND".

REDACTIE:

Marcellus Emants en Frits Smit Kleine.

Inhoud van afl. 1—8:

Woord vooraf — Antoinette, Waar hij baas over was. — F. Smit Kleine, Een man van gewicht. — J. J. Estor, In het album van Johanna. — Virginie Loveling, De toekomst. — Dr. H. J. Betz, Instinkt, verstand en rede. — G. Antheunis, Vaderliefde. — Mr. P. Rink, Iets over en tegen art. 23 der wet op het lager onderwijs I. — C. L. Lütkebühl Jr., Aan jong Holland. — J. J. Estor, Theorie en Praktijk. — F. Smit Kleine, Drinkliedje. — Elise A. Haighton, Een dichtstuk in proza. — H. L. Berckenhoff, Gekeuvel I. — Marcellus Emants, Fabel. — Dr. H. J. Betz, Godgeleerdheid en godsdienstgeleerdheid. — S. J. Bouberg Wilson, Beatrys in nieuwe vorm overgebracht. — Mr. P. Rink, Iets over en tegen art. 23 der wet op het lager onderwijs II. — J. W. T. Cohen Stuart, Multatuli-vergoding. — H. L. Berckenhoff, Gekeuvel II. — Antoinette, De mode, La possession tue, Gij, wilde rozenstruik. — F. Stam, Geen rozen zonder doornen. — J. Ochtmans Sz., Bellone aen Bant. — A. J. Cosyn, Uit Zuid-Nederland I. — Frits Smit Kleine, Twee Nederlandsche recensenten. — Marcellus Emants, Disticha. — Eva, Pharus am Meere des Lebens. — Dr. H. J. Betz, Een moderne geloofsbelijdenis. — Frits Smit Kleine, Twee dichters. — Marcellus Emants, Disticha. — J. van Santen Kolff, Een Wagner-causerie I. — E. A. Haighton, Poezie — G. Antheunis, Aan mijn zoontjen Hendrik. — Marcellus Emants, Ons geheim. — A. J. Cosyn, Uit Zuid-Nederland II. — F. Smit Kleine, Rosalie Loveling. (Ter herdenking — Marcellus Emants, Disticha. — Mr. W. ten Hoet, Udeler Kunst, een Nijmeegsch nachtstuk. — P. Brooshooft, Anthroopos, Theologos en Philosophos. — J. van Santen Kolff, Een blik in de Hollandsche schilderschool onzer dagen I. — J. E. Slingervoet Ramondt, Amalia van Saksen, eene Duitsche tooneeldichteres. — J. van Santen Kolff, Een blik in de Hollandsche schilderschool onzer dagen II. — Marcellus Emants, Zweden. Aankomst. — A. J. Cosyn, Uit Zuid-Nederland III. — Na de verkiezingen.

Prijs per Jaargang van 12 afl. van 4 à 5 vellen druks *f* 8.—.

Uitgaaf van J. VAN DER ENDT, te *Maassluis.*

Kennemerland.

BALLADEN

DOOR

W. J. HOFDIJK.

Tweede door den Dichter herziene en vermeerderde uitgaaf.

Deze nieuwe uitgaaf verschijnt op zwaar velin papier in 8 afleveringen en zal ruim 25 vel druks beslaan, tegen den Inteekenprijs van 10 Cents per vel. Hetgeen boven 25 vel verschijnt wordt den inteekenaren gratis geleverd.

Bij het verschijnen der laatste aflevering wordt de inteekening gesloten en de prijs verhoogd.

De inteekening is bij alle Boekhandelaren opengesteld.

Heden verschijnt bij **G. THEOD. BOM,**
KALVERSTRAAT, 17, AMSTERDAM:

HANDLEIDING VOOR DE GESCHIEDENIS, DE ONTWIKKELING EN DE KENNIS DER MEEST EIGENAARDIGE VORMEN VAN DE VOORNAAMSTE

ORNAMENTSTIJLEN

uit alle tijden. Vrij bewerkt naar het Hoogduitsch van **F. KANITZ,** door

J. BRAET VON UEBERFELDT en V. BING.

Met 129 Houtsnêefiguren.

Prijs *f* 1,75.

VAN VLOTEN — MULTATULI.

ONKRUID ONDER DE TARWE

LETTERKUNDIGE KARAKTERSCHETS

DOOR

Dr. J. VAN VLOTEN

***f* 1.75.**

Uitgave van **W. C. DE GRAAFF,** te *Haarlem.*

LECTUUR-ZOMERVACANTIE.

Voor het Jonge Nederland,

VRIJ BEWERKT DOOR

S. J. ANDRIESSEN,

is heden verschenen en in alle Boekwinkels verkrijgbaar, de **Eerste Aflevering** van

OLIVIER TWIST

DOOR

CHARLES DICKENS.

Met een Plaat. — Prijs 40 Cents.

De ondergeteekende stelt zich voor om, naar de beroemde werken van **DICKENS,** aanvankelijk DRIE DEELEN, uitsluitend voor jongelieden bewerkt, uit te geven. — Deze Deelen zijn: **OLIVIER TWIST, NELLY** en **NIKOLAAS NICKLEBY.** — Ieder Deel bevat Twaalf Vellen Druks, met Vier Platen, en zal ***f* 1.60** kosten. — Ten einde de aanschaffing gemakkelijk en daardoor algemeen te maken, geschiedt de verzending bij Afleveringen à **Veertig Cents** ieder.

H. A. M. ROELANTS,
Uitgever.

SCHIEDAM, Juli 1875.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 17 10 September 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÈBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.—SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

DE GRAFLEGGING VAN RAPHAEL.

Uit Rome werd dezer dagen gemeld, dat het beroemde tafereel van Raphaël, onder den naam van de *Graflegging* bekend en een der sieraden van de Galerij-*Borghese*, zich in zoodanigen staat bevindt, dat eene herstelling dringend noodzakelijk is geworden. Prins Borghese zou zich dan ook tot de *Academia de S. Luca* gewend hebben, met verzoek hem een bekwamen hersteller aan te wijzen, en zich met het opzicht over de herstellings werken te gelasten; een verzoek, dat natuurlijk die *Academia* volgaarne zou ingewilligd hebben.

De *Graflegging* is op zware planken van zoowat twee duim dikte gemaald. Wel zijn deze nog geheel gaaf, en heeft de schilderij weinig geleden; doch het paneel is, schijnt het, uiteengeweken. Het zal dus zaak wezen, de planken op nieuw stevig aan een te voegen, en de schade, welke door dit uiteenwijken is ontstaan, zoo goed mogelijk te herstellen. Daar het te Rome niet aan lieden ontbreekt, die voor die taak berekend zijn, mag men hopen, het meesterstuk uit de jeugd des grooten Sanzio's ongeschonden voor de Kunst te zien bewaren.

Toen mij de regelen, dit Kunstnieuws vermeldende, onder de oogen kwamen, had ik juist in den *Kunstbode* het artikel naar Fr. Pecht over Makart's *Cleopatra* gelezen. Dit artikel had mij aan het, eerst vrij kalm, later te opgewonden, gevoelen van een mijner vrienden doen terugdenken, die, onlangs uit Italië weêrgekeerd, mij zijne gewaarwordingen voor eenige der voornaamste scheppingen van Raphaël had medegedeeld. Thans herinnerde ik mij het gevoelen van Iwan Lermolieff over die zelfde *Graflegging*, en ik besloot, op mijne beurt eene verklaring van het verschijnsel te wagen, dat men ons niet zelden soms Kunstwerken, waarmede wij later dwepen, in den beginne vrij koel ziet bejegenen.

Eerst dien ik echter enkele bizonderheden, betreffende het tafereel der Galerij-Borghese, in het geheugen terug te roepen.

De *Graflegging* werd door Raphaël in den jare 1508, dus op den ouderdom van 25 jaar gemaakt; zij werd hem door eene edelvrouw van Perugia, Atalanta Baglioni, voor hare kapel, in de kerk van S. Francesco aldaar, besteld. Hij vervaardigde het carton voor de schilderij, te Florence, *met de grootste zorgvuldigheid*, zegt men; maar de schilderij zelve werd, in den zomer van hetzelfde jaar, te Perugia uitgevoerd. Vasari spreekt met echt Italiaansche geestdrift van het stuk. Hij noemt het een *allergoddelijkst tafereel*, *una divinissima pittura*. Inzonderheid wijst hij op de gelaatsuitdrukking der verschillende personaadjes en op het meesterlijk samenstel. Winckelmann beschouwt het als een der volmaaktste gewrochten van Raphaël. Ook hij doet de kracht en waarheid van bewegingen en uitdrukking uitkomen.

Dit neemt niet weg, dat sommige Kunstrechters, gelijk o. a. baron von Rumohr, in de uitvoering van

de schilderij eene vreemde hand hebben meenen te ontdekken; en in zijne studie over de Galerij-*Borghese* stemt Lermolief dit gevoelen eenigsins bij. „Wat er van zij", zegt hij, „zeker is het, dat de *Graflegging* niet alleen mij, maar menig Kunstvereerder onder mijne vrienden, koeler laat dan veel andere gelijktijdige werken van Raphaël". Het is waar, een weinig verder bekent hij, dat zijne koelheid en die zijner vrienden misschien haren oorsprong kan hebben in de *al te groote studie*, welke de jonge Raphaël aan de samenstelling schijnt te hebben besteed. Nochtans poogt hij ten slotte te betoogen, dat zij zeer wel eene andere oorzaak zou kunnen hebben. Hij drukt zich daaromtrent aldus uit:

„Op het einde der maand September van hetzelfde jaar (1508) ging Raphaël naar Rome. Hoezeer hij, vóór zijne verhuizing van Perugia naar Rome, met werken overladen was, zoodat hij zich gedwongen zag, de uitvoering van menig begonnen tafereel zijnen leerlingen over te laten, blijkt duidelijk uit zijnen brief aan Francia [1], waarin hij zich verontschuldigt, aan dezen zijn eigen afbeeldsel, dat hij hem beloofd had, niet te hebben gezonden. Die brief van Raphaël aan Francia, gedagteekend van de maand September 1508, luidt: „Ik bid u mij de vertraging der toezending van mijn portret niet euvel te duiden, en mij dit lange uitstel te willen vergeven. Vermoeiende en onafgebroken werkzaamheden hebben het mij tot nu toe onmogelijk gemaakt, het met eigen hand te voltooyen, gelijk wij waren overeengekomen, en het zou niet eerlijk zijn van mijnentwege, indien ik u een feil, door den eén of den ander mijner jongens gemaakt en door mij opgetoetst (*fatto da qualche mio giovane e da me ritoccato*) als schoon op te dringen. „Toen reeds" gaat Lermolieff voort, „had dus Raphaël helpers, van welke hij zich bij de uitvoering zijner werken bediende". Hij maakt er uit op, dat dit insgelijks voor de *graflegging* het geval zal geweest zijn, en dat het daardoor komen kan, dat dit gewrocht hem en zijne vrienden koel laat. In hoe verre uit de omstandigheid, dat een meester zich door zijne leerlingen bij het vervaardigen zijner werken laat helpen, koelheid bij den beschouwer zou kunnen voortspruiten, verklaar ik niet te begrijpen. Dat onze Rubens, onder veel andere meesters der Vlaamsche school, zich bij het vervaardigen van de meeste zijner grootere gewrochten, met name van de *kruisafneming*, door zijne leerlingen helpen liet, is overbekend. Toch hebben wij niet vernomen, dat daarom dit prachtige tafereel ooit een beschouwer met minder geestdrift vervoerd zou hebben.

Veeleer willen wij derhalve aannemen, dat de koelheid uit de andere opgegeven oorzaak, de al te groote studie, waarmede de samenstelling werd ontworpen, voortspruit. Hoe meer studie een voornaam kunstenaar der ontwerping en uitvoering van zijn gewrocht gewijd heeft, hoe meer studie vereischt wordt, om dat gewrocht ten volle te begrijpen en naar waarde te schatten; en 't zijn meestal slechts de werken van oppervlakkige kunstbeoefenaars, welke men bij de eerste kennismaking kan beoordeelen. Daarbij is het wel, zooals Fr. Pecht, in het artikel over Makart's Cleopatra, schrijft: „Bij werken van een geniaal schilder gebeurt het wel meer, dat zij den beschouwer, vooral bij den eersten aanblik, teleurstellen, omdat deze zich in zijn gedachten iets anders had voorgesteld, dan hij te zien krijgt". Dit hebben wij allen min of meer ondervonden; niet minder, dan „dat het bij kunstwerken als bij menschen, beter is eerst na te gaan, wat zij werkelijk bezitten, en dan wat er wel aan ontbreken mag". Het is wellicht, omdat hij dier groote, onbetwistbare waarheden niet indachtig was, dat Lermolieff zijne koelheid en die zijner vrienden aan een minderen graad van volmaaktheid toeschrijft. Dat daarentegen Engelands voornaamste portretschilder, Sir Joshua Reynolds, van die waarheden doordrongen was, blijkt uit eene plaats van den brief, dien hij aan Berry, destijds te Rome, betreffende de voortbrenselen van Raphaël en Michel Angelo, schreef: „Indien gij hunne werken", zegt hij, „in 't eerst niet schoon vindt; wat waarschijnlijk het geval zal wezen, daar zij niets van die hoedanigheden bezitten, die bij den eersten aanblik boeien; laat niet af, ze te beschouwen, totdat gij iets als ingeving over u voelt komen, totdat elke oude schilder u, in vergelijking met hen, flauw schijnt, en slechts bewonderenswaardig door kleine voortreffelijkheden."

De *Graflegging* werd in 1607 door Paus Paulus V (Borghese) van de Franciscanen te Perugia aangekocht. Zij is een der oudste tafereelen van de galerij Borghese. Er hoorde een overschoone *predella* bij, *het Geloof*, *de Hoop*, *en de Liefde* voorstellende, grauw in grauw gemaald. Die *predella* bevindt zich thans in de verzameling van het Vaticaan. De Florentijnsche verzameling van teekeningen bezit er eene goede penteekening van.

Antwerpen, 21 Augustus 1875.

SLEECKX.

1 Francesco Raibolini, vriend van Raphaël en stichter der Boloneezer school. Hij was geboren in 1450, en bevelende eerst de goudsmidskunst.

DE KUNST IN 't OUDE EGYPTE.

Ik vind het een eigenaardig genot, op den weg mijner studien van land- en volkenkunde nu en dan stil te staan, om eens het oog te vestigen op datgene wat den beschavingstoestand van een volk kenmerkt, op zijne nijverheid, zijne wetenschap, zijne kunst. Als 't mij gelukt is, de omtrekken van 't beeld met meer of minder nauwkeurigheid in mijn geest over te drukken, dan houd ik er van, dit of dat gedeelte eens wat van naderbij te bekijken. En dan neem ik natuurlijk 't meest eigenaardige 't liefst. Ziedaar mijn zwak; ziedaar, wat me nu verleidt „de Kunst in 't oude Egypte" tot het onderwerp van mijn opstel te kiezen.—

„Aan de oevers van den Nijl ontmoeten we de oudste sporen van kunstarbeid", zegt Lübke [1], en met deze woorden bepaalde hij mijne keuze. Wel mag men van 't *oude* Egypte spreken: „Onder alle bekende volken bezit het Egyptische zoowel de meest geloofwaardige als de verst in de Oudheid opklimmende geschiedenis. Ondanks alle onzekerheid omtrent de Egyptische tijdrekenkunde, mag men toch gerustelijk aannemen, dat die geschiedenis opklimt tot 4500 vóór Christus. Daar echter de ondervinding ons leert, dat de vorming van een monarchalen eenheidsstaat, die als de Egyptische langs den vreedzamen weg der ontwikkeling en niet langs dien der verovering is ont-

1 Dr. W. Lübke, Kunstgeschichte, I, S. 11.

staan, eene reeks van jaren als voorbereiding behoeft, zoo mogen we zeker wel eene tijdruimte van 100 jaren stellen vóór 't Nijlvolk zich uit den toestand had verheven, waarin we 't onder de eerste koningen kennen, dat is, we moeten tot het jaar 5500 vóór onze tijdrekening opklimmen, om den Egyptenaar op zijn vroegen beschavingsweg te kunnen volgen" [1]. Voor hen die ter wille van hun geloof aan deze zaak weigeren te gelooven, slechts één bewijs, maar waartegen dan ook volstrekt niet te apostelen valt. De oude Egyptenaren stelden 't burgerlijk jaar op 12 maanden, elk van drie weken, en de week op tien dagen, waarbij dan nog 5 schrikkeldagen werden gevoegd. Dat echter deze 365 niet nauwkeurig overeenkwamen met het ware zonnejaar, was hun volkomen bekend, en 't verschil wisten zij nauwkeurig aan te geven. Zij hadden nl. gevonden, dat er 1461 jaren noodig waren voor Sirius van Memfis uit aan den eersten Thot [2] vóór zonsopgang zichtbaar was. Deze waarneming leidde tot de Sothis- of Syriusperiode van 1461 burgerlijke jaren. Een dezer perioden eindigde in 't jaar 1522 vóór Christus, en haar begin valt dus in 1782, terwijl men toch minstens ééne waarneming moest gedaan hebben, voor dat men haar tijduur met juistheid kan bepalen. Aldus komen we tot 4242 voor Christus als 't jaar, waarin de Egyptenaren reeds zooveel van de sterrekunde wisten, dat zij diergelijke waarnemingen konden doen [3].

Laat ons thans eens zien, hoe 't die oude Egyptenaren in hun dagelijksch leven stelden, en dan tevens erkennen, dat er waarlijk niets nieuws is onder de zon.

Deze huizen, ziet, ze zijn van gebakken steen gebouwd; de deuren draaiden op loodrechte scharnieren en konden met grendels gesloten worden. In de woonkamers vinden we onze oude bekenden als huisraad en meubels terug. Daar staat de aartsvaderlijke leunstoel, en hier is de luie stoel, die als een Grieksch kruis uit- en in mekaâr geslagen kan worden. Gaat echter niet te haastig zitten, want het gebruik brengt meê, liever op den grond te hurken. Moeder de vrouw is aan haar spinnewiel gezeten, om 't product harer nijvere handen zoo aanstonds op 't weeftouw tot een gestreept of geruit soort van doek te voltooien. Of wilt gij liever deze schrijnwerkers-werkplaats binnen gaan? Och, dat zijn ook al oude bekenden: de meester houdt het toezicht, en de gezellen zijn ijverig in de weer om hunne gereedschappen — bijlen, houten hamers, handzagen, beitels, draaiende persijzers en drilboren — geen rust te gunnen. Die andere handwerksman daar zal de vervaardigde voorwerpen met het behoorlijk laagje vernis overtrekken, en hij zal dit doen met het breede penseel, dat onze borstelmakers nog altijd in eere houden. Willen we ook eens bij den goudsmid een kijkje nemen? Wij zijn al weêr teleurgesteld: vijltjes en tangetjes van allerlei soort, heelemaal gelijk bij ons, tot de soldeerpijp en al; gelukkig dat we ten minste iets te verbeteren hebben, en opmerken mogen, dat een blaasbalg, die met de voet getreden wordt voor een gewone handblaasbalg moet onderdoen. Naar den kelder dan maar — waar men bezig is de

1 Das Ausland, 1875, S. 243. Von Hellwald, Culturgeschichte, S. 202.

2 Thot Thaat of Taut was die Egyptische God, aan wien de regeling van den loop der sterren werd toegeschreven.

3 Lepsius, Chronologie der Aegypter, I, S. 165—180.

vloeistof uit eene soort van vaatwerk als onze kuipen te tappen — met een steekhevel van gebogen riet. Er is wezenlijk niets nieuws: want die vloestof is wijn; dat komt door dien de wijnstok er overvloedig gewas geeft, er dus ijverig wordt aangekweekt, en zich ondanks den Islam, nog staande hield in Fayum, waar hij eerst onlangs door de ziekte in de plant is verdwenen. Als 't niet te *indiscreet* is, zouden we wel even een blik werpen in de toiletkamer der dames ook — al was 't alleen maar om te zien, dat de Egyptische dames hare schoonheid in metalen spiegels bewonderen, hare haarvlechten met houten kammen in behoorlijken tooi brengen en, bij afwezigheid van eigen haar, te rade gaan met pruiken en valsche strengels.

En thans weêr de straat op. Zie die visschers, die hunne sleepnetten in den Nijl uitwerpen, als bij ons de collega's rivieren en grachten. Als de gelegenheid ons gunstig zijn wil, treffen wij 't visschers feest; een kamp onder deze luidjes, die met stokken gewapend zijn, om elkaâr uit de schuiten te lichten. Nu zoo iets hebben we nog nooit gezien, het trekt ons dus meer aan dan de stierengevechten, welke middelerwijl worden gehouden. In ieder geval hebben wij nu toch de gelegenheid op te merken, dat het hoornvee op de huid is gemerkt met het ingebrande teeken des eigenaars. Aan allerlei soort van tijdverdrijf is anders geen gebrek. Hier laat zich de fluit hooren begeleid door guitare, cither en harp; daar is 't mora spel in vollen gang, en elders weer wordt met steenen geworpen of zit men te dammen. Zelfs voor de kinderen is behoorlijk gezorgd. Als zij lust hebben met den leêren bal, die uit acht bolvormige segmenten is samengenaaid, te werpen, goed; — zijn ze voor dat spel nog te klein, dan zal de kindermeid hen in een goed humeur moeten houden met de houten pop of den hansworst, wiens armen en beenen door de welbekende touwtjes in beweging worden gebracht, zoodat de kleine op 's bakers schoot het uitgilt van pleizier. Wat hier door deze houten poppen wordt verricht, dat doen ginds de gymnastische kunstenaars, die hunne voorstellingen geven, en wel zoo keurig, dat de virtuozen onzer kermissen bij hen in de leer schijnen geweest te zijn. Kortom, waarheen we ons wenden of keeren, overal ontmoeten we dingen, die tot den eersten kring onzer waarnemingen hebben behoord in eigen dorp of stad, en wij komen tot de overtuiging, dat de gereedschappen en werktuigen dezer oude Egyptenaren niet behoeven onder te doen voor de Europeesche tot aan den tijd der stoommachines [1].

Ter wille van 't verband der zaak volge nu de beantwoording der vraag: „van waar deze reeds zoo ver gevorderde nijverheid?" in de hoop dat die beantwoording ons als van zelf op het gebied der Kunst zal voeren. Want dat het in het oog moet vallen, dat eene nijverheid, als waarvan wij de voortbrengsels in 't dagelijksche leven der Egyptenaren zagen, eene welvaart vooronderstelt, die ook der kunst moest te baat komen, is buiten allen twijfel. Welnu, Egypte is een geschenk van den Nijl. Ingesloten door de rotsoevers der Roode Zee in 't Oosten, door de Sahara in 't Westen, en in 't Zuiden afgepaald door 't hooggebergte van Abessinië, lag het aan de zeezijde met het gezicht, als ik 't eens zoo noemen mag, naar den kant, van waar de Hamieten [2] moeten komen. Trouwens van welke

1 Oscar Peschel, Völkerkunde, S. 522.

2 't Middellandsche Ras wordt verdeeld in drie takken: de Hamietische, de Semitische, en de Indo-Europeesche.

zijde de mensch ook komen mocht, eenmaal in dit schoone Nijldal aangekomen, moet hij er wel de pennen zijner tent in den grond gestoken hebben. Maar van den anderen kant, leert de *Ethnografie* met onbetwistbare zekerheid, dat wij, bij de beschouwing van den beschavingstrap, waarop deze of gene menschenstam staat, wel degelijk rekening hebben te houden met den rasaanleg. Wat het Middellandsche ras is geworden in de Nijlvlakte, dat zou daarom nog niet het deel zijn geweest van eenig ander. Doch genoeg: Egypte was dan een geschenk van den Nijl. Niet het gansche land, maar slechts eene strook lands, het gedeelte, dat door Egyptes eenigen stroom werd besproeid, is door de natuur op eene in 't oog loopende manier begunstigd. Daar rondom heete zanden en dorre rotsen. Is 't dan niet natuurlijk, dat de volksmenigte zich neêrzette aan de benedenste helling dier rotsen en zandsteppen, aan den Nijl en op de ongeveer drie uren breede vlakte, welke door die rivier is aangelegd? Hier alleen, op die vlakten, die voor de wateren van den Nijl toegankelijk waren, kwam de landbouw tot bloei. En geen wonder voorwaar. Terwijl bijna overal op aarde de bebouwing van den grond min of meer onzeker resultaat verschaft, in Egypte konden de oogsten, dank zij den overstroomingen, vooruit bepaald en zoo te zeggen gedwongen worden. In 't voorjaar reeds konmen weten, hoe de akkers in den herfst staan. *De landbouw in 't Nijldal is eene zekere onderneming*; van daar, dat de mensch er 't vroegst tot ontwikkeling en beschaving kwam [1]. Nog heden wordt, bij goede bemesting, van tarwe het 8 tot 20 voud, van mais 't 14 tot 20, en van de durrah [2] het 36 tot 48 voud geoogst [3]; wat zal 't dan niet geweest zijn in den tijd, toen de Nijl zijne gaven nog op zooveel verkwistender wijze over 't land bracht? En dan, 't is eene onbetwistbare waarheid, dat de winstgevende landbouw den mensch niet alleen tot blijvende nederzetting uitnoodigt, maar dat hij ook arbeidskracht vrij maakt; welke vrije arbeidskracht dan te baat komt aan wetenschap, nijverheid, en kunst. Zoolang de bijeenwonende menschen nog moeite hebben om, nadat alle *individu's* hebben gewerkt in 't zweet huns aanschijns, brood te vinden voor allen; is er zoolang niet die verdeeling van arbeid, welke aan een zeker getal menschen vergunt de werkzaamheid van hun geest te stellen in plaats van den arbeid hunner handen. Maar is er overvloed, als in 't Nijldal, dan komt de nijverheidsman, gene om 't *bruikbare* te leveren, deze om 't *schoone* te schenken. Met eenige wijziging zijn Vondels woorden hier van toepassing:

De Pais is mild (lees: de overvloed)
Des verrijkt ze kunst en gild.

Maar van den anderen kant is 't ook waar, dat dezelfde bodem, die voedsel in overvloed schenkt en arbeidskracht vrij maakt, dat alleen doen wil onder voorwaarde, dat de mensch van zijn kant zich voor een niet gering gedeelte aan zijn verderen invloed wenscht te onderwerpen. Welvaart genietende in 't vruchtbare Nijldal, moest de Hamitische stam tevens den stempel zijns geestes richten naar den *physischen* invloed van 't land, hetwelk hem zegende. In niets blijkt dit zoozeer als in de Kunst. De Nijl, met zijn geregeld wederkeerenden hoogsten en laagsten waterstand, dwingt tot regel en berekening, tot orde en regelmaat, tot eene algemeenheid in opvatting, die geene bijzondere eigenheden noodig maakt, maar aan de gewoonte kracht van wet geeft, waaraan ieder zich heeft te onderwerpen. De stroom, die over eene lengte, welke gelijk staat met de lengte van Groot-Brittanje, geen enkele zijrivier ontvangt, eischt het *kolossale*, maar *eenvormige*; de smalle vlakte, welke hier op 't eentonige woestijnzand, aan de andere zijde op het eeuwige een-en-'t zelfde der rotsen stoot, helpt in dezelfde richting meê. Wij kunnen dus verwachten, dat ook de Kunst van deze machten 't merkteeken op 't voorhoofd draagt. Allereerst in de *architektuur*. De pyramiden van Memfis, de grootste waarvan een inhoud heeft van meer dan 74 millioen kubieke voeten [1], met haar regelmatige kolossaalheid; de Sfinxkolossus met het lichaam van een leeuw en 't hoofd van een man, die niet minder dan 140 voet lengte en 65 voet breedte heeft [2]; 't graf van Beni-Hassan uit lateren tijd; de Egyptische tempels en obelisken — alles wijst op de nabootsing, meen ik te mogen zeggen van 't indrukwekkend grootsche der natuur, waar de bouwmeester woont. Nog eene opmerking vinde hier hare plaats. De eenheid en éénvormigheid des bodems, als geheel, weêrspiegelt zich ook in de eenheid van 't despotisch bestuur; en dit bestuur, als heerschende over de vrijgekomen arbeidskracht, gebruikt de honderden en duizenden handen ter uitvoering van die schier bovenmenschelijke gewrochten der bouwkunst. Dit is de verklaring van de mogelijkheid, om die gewrochten te vervaardigen. Maar de eenheid van 't geheel sluit den afwisselenden tooi niet uit van de deelen. Van daar misschien 't verschijnsel van lateren tijd, zichtbaar in den tempel te Karnak; in iedere ruimte, zoowel in- als uitwendig, zijn daar de muren en zuilen versierd met beeldwerk, welks bonte kleurenpracht in wonderbare symboliek den machtigen indruk van 't gebouw tot op 't hoogste doet klimmen [3]. Voor 't overige is 't afzonderlijke wederom nabootsing der natuur; waar de ploeg niets anders is dan een kromme boomstronk, daar is ook de zuil de zichtbare voorstelling van de lotusbloem, welke zelfs als voorbeeld van schoonheid hare diensten niet weigert aan het hoofdtooisel der Egyptische dames [4]; want Kunst en Nijverheid zijn één in oorsprong. Zooveel schijnt zeker, dat al 't genoemde, zoowel als 't „honderd-poortige" Thebe en de evenzeer beroemde obelisken, overeenkomen in deze eigenschappen: regelmaat, eenheid en eenvormigheid, reusachtigheid. En dienzelfden karaktertrek vinden we terug in de beeldende kunst der Egyptenaren. Het zij me vergund eene schoone bladzijde uit Lübke aan te halen: „Gelijk de vormen der bouwkunst, gedurende eene onafzienbare reeks van jaren, de enkele eigenaardigheden van behandeling niet meê gerekend, in den grond der zaak dezelfde bleven, en ons 't afbeeldsel zijn van die stijve, eentonige praktijk zonder diepte van gedachte, liever van gevoel, welke alleen in 't Oosten bij voortgaande ontwikkeling mogelijk is, zoo ook die der beeldende kunsten. Welk een fijner verschil in de opvatting der figuren ook is ontdekt, bij 't licht

1 Das Ausland, 1875 S. 249,
2 Durrah is eene soort van gierst.
3 Peschel, Völkerkunde, S. 519.

1 Lübke, S. 14.
2 Lübke, S. 15
3 Lübke, S. 19.
4 Dr. Neumann, Die Kunst in der Wirthschaft, S. 18.

van scherpzinnig onderzoek des nieuwen tijds, dat staat vast: dat de inhoud, de kring der voorstellingen, ja zelfs de *typen* en *motieven* van beeld en teekening, gedurende 't verloop van eeuwen, onveranderlijk blijven en onveranderbaar als de natuur van 't Nijldal. De oorzaak van dit in 't oogvallend verschijnsel kan slechts gevonden worden in de plaats, welke de beeldende kunsten bij de Egyptenaren innamen. Welnu, in 't kort kunnen we zeggen, dat er de beeldhouwkunst, hetzij ze de muren en zuilen der bouwgewrochten versiere, of voor die ingangen, aan de pilaren der voorhoven en in 't binnenste des heiligdoms haren kolossalen beeldentooi aanbrenge, altijd staat in dienst der bouwkunst. 't Is waar, aldus is de loop der zaak steeds geweest, en zelfs bij de Grieken had zich de beeldende kunst aanvankelijk naar de wetten der bouwkunst te schikken. Evenwel, in Griekenland werden de boeien verbroken, terstond nadat eene vrije ontwikkeling van den enkeling onder 't volk toegang verwierf; toen blies de adem van deze persoonlijke ontwikkeling aan de beeldende kunsten een eigen leven in, en de plastiek had het leven in met hare eigene schoonheid, zich eene zelfstandige plaats veroverend naast de schoone bouwkunst. In Egypte echter, waar die geest van persoonlijke uiting des menschen ontbrak, waar hij in volkomen oostersche onderworpenheid, met den blinddoek voor de oogen, den eenigen wil van den despoot moest volgen, daar vermocht de beeldende kunst zich niet op te heffen uit hare ondergeschikte plaats, daar moest zij dienaresse blijven [1]. En aldus is ons èn het wat èn 't waarom verklaard. Maar de Egyptische beeldhouwkunst is reeds in hare vroegste uiting getrouwe nabootsing van 't menschenbeeld; deze koppen en deze menschen ten voeten uit, het zijn toch inderdaad menschen, geen gedrochten; — is dit dan geen *individueele* kunst? Ja en neen. Ja, omdat zij meer dan andere oostersche plastiek naar waarheid streeft; neen, omdat in de beelden en 't muurschilderwerk steeds hetzelfde type wederkeert: eene eindelooze herhaling van dezelfde gelaatstrekken, naar den zelfden gebieder gesneden of gepenseeld, altijd silhoeetten, met dezelfde lange smalle oogen, dezelfde neus, mond en kin — en in 't muurschilderwerk dezelfde stand en figuren in schuine rechts-gedraaide houding, met dezelfde hoeveelheid lichaam naar voren gekeerd. En wederom, men zoekt het kolossale en men zoekt naar voorgeschreven regel en wet. De verdiensten van den eenen beeldhouwer boven die des anderen bepaalt zich dan ook hoofdzakelijk tot de meerdere kunstvaardigheid in de bewerking derzelfde vormen, die echter juist door de gelijksoortigheid er toe bijdragen, om den kunstenaar in zekeren zin op den trap des handwerkers te plaatsen. Zeer afdoende is dan ook Lübke's woord, als hij zegt: „'t komt niemand in den zin, naar den maker dezer kolossale beelden en groepen te vragen, daar *das ewige Einerlei* der herhalingen, bepaald door de eenmaal vaststaande, machtspreukige opvatting, meer fabriekmatig dan langs den weg der zelfstandige kunstopvatting schijnen te zijn ontstaan" [2]. Gelukkiger is echter de Egyptische kunst, als zij de dieren afbeeldt. Misschien komt dit wel daardoor, dat hier eene meerdere vrijheid in de voorstelling gunstig heeft gewerkt op de

1 Lübke, S. 2.
2 Lübke, S. 26.

zelfstandigheid des kunstenaars. Maar de onvolkomenheid ligt hierin: de schilderkunst houdt geene rekening met de perspectief, de sculptuur arbeidt buiten de proportieleer om [1]. Nog dit: van de kleuren kende men er slechts zes, en de mengeling der kleuren in 't geheel niet.

Eéne zaak dienen we hier nog bij te voegen. Bij 't licht der jongste oudheidkundige onderzoekingen is 't gebleken, dat ook in Egypte zoomin als in China van „eene versteening des volks over duizenden jaren" geene spraak zijn mag. Daar is geen volk, dat versteent: in den strijd om 't bestaan gaat men naar boven of naar beneden, men wint grond op zijne mededingers en tegenstanders, de medemenschen, de natuur, of men verliest in krachten en bezwijkt. Dit wordt door de geschiedschrijvers wel eens uit het oog verloren, en is voor hen dan eene oorzaak tot dwaling gelijk Colbs *Culturgerschichte der Menschheit* kan bewijzen. En zelfs Lübke heeft er niet genoegzaam recht aan gedaan. Zoo omtrent het onderwerp, dat ons thans bezighoudt; want ook hij spreekt van eene versteening des Egyptischen volks en zijne kunst. Minder juist inderdaad. Want die Kunst is vooruit gegaan en achteruit. In 't oude rijk was de teekenkunst geheel anders dan in de latere tijdperken zijns bestaans, omdat zij toen andere denkbeelden had te verzinnelijken en onder andere zeden bloeide. Niet steeds heeft zij bekneld gezeten tusschen de strengste wetten der gewoonte, gelijk dit het geval was in 't rijk der tweede periode en 't nieuwe rijk, toen de kunst eenig en alleen 't werktuig was van het theokratische beginsel in den staat. In de oudste tijden zijn bouw- en beeldhouwwerken, gelijk die der schilderkunst, hoogst eenvoudig; later worden de tempels versierd, en de beelden en basreliëfs kenmerken zich door meer krachtige spiervorm, de schilders zijn nauwkeuriger, uitvoeriger. Maar den hoogsten trap van bloei bereikte de Kunst in den tijd der achtste dynastie (van de 16e tot het einde der 13de eeuw voor Christus) [2]; de tallooze reuzenbeelden en de overblijfsels van 't honderdpoortige Thebe kunnen 't bewijzen.

Ten slotte eenige regels over de Egyptische Letteren. Dat de Egyptenaren eene uitgebreide letterkunde hadden, welke de werken bevatte over allerlei takken van wetenschap — muziek, sterrekunde, kosmogonie, aardrijkskunde, geneeskunde, ontleedkunde, zelfs chemie en magie niet uitgesloten [3], is bekend. Maar groote gedichten, heldendichten, leerdichten, schijnen zelden gewrocht te zijn. Slechts één epos is ons bewaard gebleven; het heeft den held Ramses den Groote tot onderwerp, en is de Ilias der Egyptenaren. De Egyptisch poëzie gelijkt het meest op die der Hebreeuwen; 't proza moet uitmunten door schoonheid van uitdrukking en evenredigheid der deelen. Ook zijn thans romans en kleine verhalen bekend, die doen zien, dat de Egyptenaar het naieve liefhad, terwijl zijne brieven door scherts en humor aantrekkelijk zijn. Wijze spreuken en gulden beginsels, dat is de inhoud van de oude papyrusrollen, door de onderzoekers van den jongsten tijd uit de duistere graven gehaald,

1 Das Ausland, 1875, S. 275.
2 Das Ausland, 1875, S. 376. Von Hellwald, Culturgeschichte, S. 216.
3 't Zij me vergund naar 't schoone hoofdstuk in Von Hellwalds meergenoemd boek te verwijzen: Die alte Cultur im Nilthale, S. 202—218.

waarin ze duizenden jaren verborgen zijn geweest; doch een menschenleeftijd zou nog onvoldoende zijn, om van dat alles behoorlijk kennis te nemen [1].

ZIERIKSEE, 24 Augustus 1875.

A. W. STELLWAGEN.

VAN HET 14e NEDERLANDSCHE TAAL- EN LETTER-CONGRES.

III.

Woensdag en Donderdag, 25 en 26 Aug.

In de derde afdeeling werd door den Hr. Gram de vraag van 't eigendomsrecht der voortbrengselen van Kunst en Letteren ter sprake gebracht, en na eenige woordwisseling besloten, een voorstel daaromtrent in de algemeene vergadering te doen. De Hr. Cosijn (niet die van Leiden, maar van Antwerpen) behandelde den maatschappelijken invloed van tooneel- en letterkunde, terwijl de Hr. Jacobson (uit den Haag) de wenschelijkheid ter sprake bracht, dat men den tooneeldichter bij de voorbereidende opvoering zijner werken door de spelers zou toelaten. Belangrijk mogen echter vooral beide vraagpunten heeten, door den toonkunstenaar Benoit ingeleid, over de nationaliteit in de toonkunst, en de werking der muziek, als middel van volksbeschaving. Hij wenschte voor die laatste, behalve openbare uitvoeringen van toonwerken, een school van nationale en tooneelmuziek; Mr. Jacobson betoogde de moeielijkheid aan 't opvoeren van nationale opera's verbonden, en 't geheele vraagpunt werd daarop tot een volgend congres verdaagd. Voor de eerste vraag vond hij aanvankelijk eenige weerspraak bij den abt Brouwers, doch werd door den Hr. Jacobson krachtig ondersteund. In de eerste afdeeling werd door den Hr. De Jonge van Ellemeet, in de zitting van Woensdag, de beteekenis van 't woord *knap* besproken, en bij 't gebruik daarvan wat meer oordeel des onderscheids gewenscht. Beets bracht toen Geel's onvergetelijken Hein Knap in herinnering, terwijl Mevr. Storm-Van der Chijs, bij die gelegenheid, haar ingenomenheid in alle eer en deugd met den knappen Thiers betuigde. De Heer Conradi sprak daarop zijne aangekondigde rede over tooneel-poezy en kritiek uit, die Beets tot de opmerking leidde, dat men 't verkeerdelijk voorstelde, als kwamen de kinderen dezer eeuw als *critici* ter wereld; integendeel zij worden nog altijd als kinderen geboren, doch vervolgens maar al te dikwerf al spoedig tot kritizeerende oude mannetjes misvormd, inplaats van met bewondering voor 't geen schoon en groot mag heeten vervuld. De voorzitter Prof. Kern voerde daarna het woord over de heerschende taal en de tongvallen, en wees daarbij op 't geschil, in Belgiën over 't gebruik van 't West-Vlaamsch gerezen; 't geen van tal van sprekers uit Noord en Zuid — Nolet de Brauwere, Everts, Schuermans, Alberdingk Thijm, Heremans, en Van Driessche — met warmte van gedachten deed wisselen, en ten slotte Kern den palm der ware liberaliteit in dezen aan Alb. Thijm deed toekennen, als die ieder tongval zijn vrije beweging wilde gunnen, en daarom ook het door sommigen misduide West-Vlaamsch niet onderdrukken.

In de tweede afdeeling deelde de Hr. Hamelberg, gelijk hem ten vorige dage verzocht was, nog menige belangrijke bijzonderheid over 't staatsbeheer, het maatschappelijk leven, en de verhouding tot Engeland, in de Zuid-afrikaansche Republieken meê, en lokte het besluit der afdeeling uit, op de benoeming van eene commissie aan te dringen, om de middelen tot het aanknoopen van duurzame betrekkingen met die Republieken te beramen.

In de algemeene vergadering van Woensdag bracht Prof. Smits van Roermonde een warme hulde aan den in 1836 te Rome overleden maastrichtschen beeldhouwer Matthias Kessels, en sprak daarna de Hr. Odilon Perier, met de hem eigen levendigheid, over 't gebruik van 't Vlaamsch bij rechtszaken, en de nog altijd onvoldoende toepassing der belgische wet op dit punt. Men besloot den belgischen minister van justicie mededeeling te doen van de daarover gevoerde beraadslaging.

Door den voorzitter uitgenoodigd, met zijne poezy de proza-voordrachten af te wisselen, verlangde de dichter Ten Kate echter eerst het woord aan zijn dichtzuster Schneider te zien verleenen, die nu, met de haar eigen liefelijkheid, een paar gelukkig geslaagde vertalingen naar De Genestet en een paar andere naar Beets voordroeg, daarvoor met het handgeklap der vergadering en een handkus van den dichter beloond werd, en er toen nog de voordracht van een vers van Ten Kate op liet volgen. Voor dezen laatste bleek de nog overschietende tijd thans te kort, doch voor Alberdingk Thijm toereikend, om zijn toegezegde opmerkingen over de klemtoonleer in verband met de spelling ten beste te geven, en daaraan een hartig woordjen aan de jonge schoonen bij te voegen, Hollandsch, in plaats van Fransch, voor haar brieven te bezigen.

De verdere namiddag en avond werden door 't Congrespubliek op en in den Sint Pietersberg doorgebracht. Aan 't buitenhuis, dat het aloude *Observanten*klooster op dien berg, onder den verhaspelden naam *Slavante*, vervangt, door den voorzitter van den daar vergaderenden kring, ontvangen, zette 't zich, zooveel ruimte en stoelen toelieten, neêr, om, onder de opwekkelijke tonen der muziek, 't gebruik van een of ander verversching, en wat vriendschappelijken kout, het fraaie vergezicht op de omliggende streek te genieten, en aanvaardde toen den wandeltocht door de helderverlichte gangen van den uitgeholden berg, die zeker nooit zooveel bezoekers op eenmaal in zijn kronkelschoot ontving. Bij 't buitenkomen vond men het zonnige daglicht van lieverleê door de avondschemering vervangen, genoot nog een poos de buitenlucht, of begon zich binnen aan den lustigen dans te wijden, die het jonger deel der bijeengestroomde congresleden en Maastrichtenaars tot laat in den nacht zou onledig houden. Het oudere keerde allengs stadwaarts terug, om daar aan den Vrijthof nog wat gezellig te toeven, en dan op zijn legersteê, in een verkwikkelijken slaap, den derden Congresdag te gaan verbeiden.

In de eerste afdeeling werd dien dag door een duitsch spreker, Dr. Theobald uit Hamburg, voorgeslagen, om achter ieder letter van 't beruchte onvoleindbre woordenboek de eigenaardige woorden uit de verschillende streken aan te halen. Daar er nog *geen enkele* dier letters voltooid is, of waarschijnlijk immer voltooid zal worden, is er voor de vervulling van dien vromen wensch, hoe welgemeend, niet de allerminste

1 Das Ausland, 1875, S. 275.

kans, en zou men zeker wel zoo verstandig doen, een afzonderlijk idiotismen-boek — mits op wat vaardiger en doeltreffender wijs, dan onze woordenboekbroddelaars hun verongelukt reuzenwerk — in 't licht te geven. De voorzitter Kern besprak daarop de vraag, wanneer het Fransch het Germaansch der fransche koningen aan hun Hof voor goed vervangen had, en gaf toen het woord aan den dichter Hazebroek, om in gevoelvolle verzen Anton Bergmann en Rosalie Loveling te herdenken. Volgde een wat al te gerekte samenspreking over de spelling der plaatsnamen, en toen eenige leerrijke opmerkingen van den Congresvoorzitter zelf over het nut, voor de taalkennis uit een nauwlettende Archiefstudie te putten. Daarna werd door den heer Od. Périer over 't Prudens van Duise toegedachte standbeeld te Dendermonde gesproken, en ten slotte door een Noord-Nederlander een warm woord geuit ter aanbeveling der toenemende kennis van Vondel, in verband met een herschepping van de Maatschappij der Ned. Letterkunde. De voorzitter, die zijn instemming met het eerste betuigde, zweeg omtrent het laatste; naar hij vervolgens den spreker meêdeelde, omdat hij „de *vis inertiae* der leidsche leden van die Maatschappij te groot achtte, om beterschap van haar te wachten". Hopen wij beter dan dat van haar, en geven wij het uitzicht eener zoo wenschelijke hervorming niet maar zoo voetstoots op.

In de tweede afdeeling werd door den Heer Van Lee over een uitbreiding van 't Archief beheer gesproken, en besloten een dienovereenkomstig voorstel in de algemeene vergadering over te brengen; even als den vorigen dag reeds, op voorstel der hh. Everts en Alberdingk Thijm, omtrent des eersten voorslag tot herstel en gepaste inrichting van 't Muiderslot geschied was. Prof. Fredericq van Arlon (Aarloo) kreeg toen het woord, om zijn belangrijke opmerkingen over 't borgondisch bewind in Zuidnederland te ontvouwen, en dat van min gunstige zij te doen kennen. De hh. Brill en Alberdingk Thijm waagden eenige tegenwerpingen, terwijl de voorzitter Beynen te recht op het noordnederlandsch beheer wees, door den spreker tot dusver te veel buiten beschouwing gelaten, en waarin het, ten bate van 't volk, zooveel praktischer werkzaam was. Wat in de derde afdeeling door den heer Benoit behandeld werd, kwam boven reeds ten sprake.

In de algemeene vergadering werden eerst de verschillende voorstellen der afdeelingen overwogen en aangenomen, en sprak daarop de abt Brouwers over de verdiensten der Nederlanders in de Toonkunst, waaraan hij eenige geestige en doeltreffende wenken omtrent de verbetering van 't maastrichtsche klokkespel vastknoopte, en tevens zijn maar al te gegronde ergernis lucht gaf, dat hij van 't amsterdamsche, meer dan eens, de melodie van „Was ist des Deutschen Vaterland" te hooren had gekregen. Daarop vergastte Ten Kate zijn gehoor op een gedeelte van een onuitgegeven gedicht, aan de „de nieuwe kerk" dier stad gewijd, en mevr. Schneider op een duitsche vertaling van Da Costa's „Op 's Hemels wolken zal Hij komen". De vraag over tijd en plaats van 't volgende Congres, door de hh. De Jonge van Ellemeet en Donkersloot besproken, wordt door de vergadering, wat het laatste betreft, *voorloopig* voor Brussel beslist, wat het eerste aangaat, ter beslissing der regelings-commissie gelaten. Daar evenwel 't volgende jaar Gent ons met zijn Bevredigings-eeuwfeest wacht, zal, 't zij dan Brussel — of Yperen, als anderen willen — het Congres wel eerst in 1877 bijeenzien. En dan moge het daaraanvolgende te LEIDEN gehouden worden. De welgezinden aldaar, en er zijn er, in genoegzamen getale, moeten niet rusten vóór zij dat — in spijt van wie het tegenwerkt — hebben doorgezet. Zoo ééne stad in Nederland is Leiden, de hoofdzetel der nederlandsche taalgeleerdheid van Staatswegen, de plaats, waar het Taalcongres thuis moet zijn. En dáár zou het juist *niet* thuis behooren? — Zoo zoekt een leidsch Hoogleeraar den lieden diets te maken; en zoo heeft hij zelfs den leidschen burgemeester — als ik nog dezer dagen te Dordrecht uit 's mans eigen mond vernam — zoeken te beduiden!!! — De leidsche regelingscommissie is echter nog niet ontbonden; laat zich de weldenkende minderheid van deze dan van nu af reeds aangorden, om, met ter zijstelling van alle tegenstribbelende medeleden, en aanwerving van betergezinde nieuwe, de zaak voor 1878 tot stand te brengen, en door een luisterrijk Leidsch Taalcongres weêr goed te maken, wat de moedwillige tegenwerking van een leidsch taalgeleerdjen in 1874 zoo jammerlijk bedorven heeft. Zeer te recht heeft dat taalgeleerdjen, al had het de driestheid te Maastricht te komen, zich daar wat in de schaduw en op den achtergrond gehouden, om er nagenoeg alleen als geleider van mevr. Schneider dienst te doen. Aan deze wijdde hij dan ook de eenige woorden, die hij er — bij een feestdronk aan den maaltijd op den derden Congresdag, door den wijn waarschijnlijk wat opgemonterd — sprak.

Dien maaltijd trouwens woonde steller dezes niet bij; hij gaf de voorkeur aan een uitstapjen naar den Berg ter Blijt, waar hem kapelaan — of kapelhaan, als Alb. Thijm die HH. noemt — Habets tot gids en gastheer strekte, en hem toen op een avondwandeling, de behoorlijke omstreek door, naar Valkenburg begeleidde. Van daar met den laatsten spoortrein naar Maastricht teruggesneld, vond hij er op den schitterend verlichten Vrijthof zijn congresmakkers, na den afloop van hun maal, bijeen, en kon zich nog eenigen tijd aan hun gezellig verkeer wijden, om den volgenden morgen, met de meesten hunner, de terugreis naar 't Noorden te aanvaarden.

In de vorige congresbespiegelingen is, door persoonlijke afwezigheid van den steller, een meer dan wenschelijk aantal drukfeilen geslopen: Bladz. 127, ald.

reg. 5	v. b.	*staat* afdeeling	*lees* afdeelingen.
„ 11	„	„ Blijk.	„ Blijt.
„ 16	„	„ onoordeelkundige	„ onoordeelkundig.
„ 17	„	„ deze	„ hem.
„ 22	v. o.	„ aan 't welk	„ over 't welk.
„ 4	„	„ Eclo	„ Eelco.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

De 1en dezer is het nederlandsch kabinet van Zeldzaamheden, op den Vijverberg in Den Haag, geopend, en van dien dag af voor het publiek toegankelijk gesteld, van Maandags tot Vrijdag, van 's morgens *negen*, en Saterdags en Zondags van 's middags *half een*, tot 's namiddags *vier* uur.

DRUKFEILEN.

in No. 11 blz. 82 kol. 1 reg. 43 staat: Toch niet, lees: Realistisch door waarheid ja, niet.

bl. 82 kol. 1 reg. 47 staat vuil lees reëel.

„ 83 „ 1 „ 65 „ kind lees hond.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 18 25 September 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK— MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.— GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.— J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA — SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

ONZE KUNST OP DE SCHILDERIJEN-TENTOONSTELLING TE BRUSSEL.

I.

Hem beklaag ik van ganscher harte, die van natuur- of kunstschoon nooit een indruk ontving, zoo aangrijpend machtig, dat hij onwillekeurig naar papier en pen greep, om dat zielverheffend genot althans voor zich zelven duurzaam te maken, door de herinnering aan het doorleefde als het ware in plastischen vorm te gieten, en, door het zwart op wit te boek te stellen, ontoegankelijk te maken voor de parten, die het geheugen ons maar al te dikwijls speelt. Hoe leêg en dor moet zulk een leven zijn, een grauwen eeuwigen winterdag gelijk, „onbezield en naar"! En toch zijn er die zoo voortsoezen, o, veel! Wie kan ze niet in zijn omgeving aanwijzen?... Maar weg met die beklagenswaardigen, wien de lieve, maar ditmaal karige natuur ontzegd heeft, ooit te ontgloeien voor iets schoons, edels, en verhevens in Kunst! Is het niet goed en schoon, is het niet benijdenswaard, dan, wanneer de Genius der Schoonheid ons kust, zich met hart en ziel over te geven aan dien toestand, welken de Franschen zoo eigenaardig bestempelen met den naam van „les beaux enthousiasmes"? Mij althans was mijn lieve vriend dubbel lief in dat oogenblik, toen hij, zoodra Carl Hill zijn sublieme voordracht van Schumann's subliemen *Dichterliebe*-cyklus onlangs op het voorjaars-muziekfeest te Haarlem had geëindigd, mij onverwachts op een gevoeligen por in den rug onthaalde, terwijl hij mij — zijn oogen fonkelden en zijn wangen gloeiden — toeriep: „*Dàt* is me'n een drieëenheid: Heine — Schumann — Hill!!!" Eenige eenzame Haarlemmers in onze buurt keken zeer onthutst op. Waren zij flegmatieke en respectabele Engelschen geweest, in plaats van Hollanders van hetzelfde ras, zij zouden stellig een... „O shocking, indeed — very!" gepreveld hebben. Behoef ik hier nog te betoogen, dat ik hier niet die zenuwachtige overspanning, die ziekelijk-opgeschroefde, gewrongen en verwrongen vervoering op het oog heb, welke men zoo dikwijls met waarachtige geestdrift gelieft te verwarren, maar integendeel een gezonde bezieling — „begeestering" zouden onze Vlaamsche Broeders zeggen — voor het waarachtig Schoone en Groote? En op haar tijd is zulk een stemming nuttig en heilzaam. Warmte van gemoed is nu eenmaal een onmisbaar vereischte voor waarachtige kunstwaardeering. „Ohne Enthousiasmus wird nichts Rechtes in der Kunst zuwege gebracht", heeft Schumann ergens gezegd, en die wist het. Maar ik ben zoo vrij er bij te voegen: in de voortbrengende, scheepende kunst niet alleen, maar vooral niet minder ook in die eigenaardige kunst, die „niet de lichtste is, al wordt ze druk beoefend", en die het heerlijk doel nastreeft, de dikwijls zoo moeilijk te doorgronden en naar hun volle waarde te schatten gewrochten van de Grootmeesters der Kunst

meer en meer voor een ieder toegankelijk, verstaan- en genietbaar te maken, kortom, in de *Kritiek*. Pierson's woorden: „Kritiek is Bewondering", behelzen in dezen zin opgevat een groote waarheid; want in het streven dat ik daar trachtte aan te duiden, het algemeen doen waardeeren van het schoone en groote, ligt de ware roeping der Kritiek; niet in muggeziften en haarkloven, of in een uitsluitend gebruik van het ontleedmes: nuchter verstand. Zou de Kritiek er zich uitsluitend op willen toeleggen, in een kunstwerk de tekortkomingen en feilen, die nu eenmaal onafscheidelijk zijn van alles wat menschelijk is, met den ijver van een speurhond op te sporen en op de kaak te stellen, maar daarentegen de kracht missen, om te ontgloeien in liefdevolle bewondering voor de geniale schoonheden van gezegd kunstwerk — hieruit volgt in het geheel niet, dat het *verstand* er buiten zou moeten blijven — haar zou een harer gewichtigste factoren ontbreken, een harer krachtigste steunsels ontvallen, en haar recht van bestaan nog slechts voor een gedeelte kunnen erkend worden. Dit slechts ter staving van de meening, dat er wel degelijk een soort van „geestdrift" bestaat, die aanspraak heeft op het epitheton „schoon".

In zulk een benijdenswaardige stemming grijpt de mijmeraar naar zijn „dagboek" of zijn „mémoires", wellicht onder het prevelen van een citaat uit *Hamlet* of *Manfred*, als het

„My tables — meet it is, I set it down"

of

„. . . . . It will not last,
But it is well to have known it, thongh but over:
It hath enlarged my thoughts with a new sense,
And I within my tablets would note down,
That there is such a feeling";

en stort de muzicus zijn vol gemoed aan de piano uit, wellicht met Schubert's heerlijke melodie:

„Du holde Kunst, in wie viel grauen Stunden,
Wo mich des Lebens wilder Kreis umstrickt,
Hast du mein Herz zu warmer Lieb entzunden,
Hast mich in eine bessre Welt entrückt
Den Himmel bessrer Zeiten mir erschlossen
Du holde Kunst, ich danke dir dafür".

En de journalist. . . ? Met de gretigheid van een wolf die „menschenvleesch" ruikt, werpt hij zich op *zijn* strijdmateriaal, op papier, pen en inkt, om, in het eerste vuur der inspiratie, een gloeienden brief of „causerie" voor dagblad of tijdschrift te improvizeeren.

Aan een dergelijke opwelling des harten heeft ook dit „schilderijen-praatje" zijn ontstaan te danken.

Het XIVde Taal- en Letterkundig Congres behoorde eerst sedert drie dagen tot het verleden; is het te verwonderen, dat mij, getrouw toehoorder van de gewichtige debatten der 3de sectie, de ooren nog suisden van „nationaliteit- en kunst"-klanken? Over dit punt nu begonnen mijn gedachten weêr te loopen, toen ik, den middag na onze aankomst in de Sennestad, versuft en vermoeid het tentoonstellingslocaal op den „Petit Sablon" verliet, om in de onvergelijkelijke „Prince of Wales-Tavern" en een niet minder onvergelijkelijk „pint" Pale Ale nieuwe levenskrachten te putten. En geen wonder, dat nagalmen van de warme redevoering des heeren Benoit weêr in mijn brein begonnen te weêrklinken, al verhuisden zij dan ook van het gebied der „toonkunde" naar dat der schilderkunst! Want ik was getroffen door de wijze, waarop onze schilders den roem onzer nationale kunst te midden der „Zuidelijke Broeders", weten staande te houden; — 't zou vooral zoo kort na afloop van het Congres waarlijk als een onopgeloste dissonant klinken, wanneer ik hier sprak van „in den vreemde".

Nu mag men over „kosmopolietiesme (zooals onze broeders uit Vlaanderen zich in hun eigenaardigen tongval uitdrukken) in kunst", om 't even in welke kunst, denken zooals men wil; te ontkennen valt 't niet, dat een ontdekking als deze een verheffenden indruk maakt, dien men gaarne aan zijn geestverwanten mededeelt. Wij behoeven ons hiertoe volstrekt niet door een overdreven, naar sentimentaliteit overhellende „nationale" stemming te laten overmeesteren; zoetsappige mijmeringen over de plek waar mijn wieg eens stond, waar eens mijn graf zal staan, hoogdravende tirades over „Koning en Vaderland," „Nederland en Oranje" kunnen er gerust buiten blijven; maar als wij nagaan, hoe weinig er in ons land zelf wordt gedaan, om onzen kunstenaars dien prikkel te geven, dien zij nu eenmaal niet geheel kunnen ontberen; — zie o. a. den toestand onzer nationale toondichters, die er, men zou haast geneigd zijn, te denken uit „parti-pris" zooveel mogelijk worden ondergehouden; — en wanneer men dan in een groote tentoonstelling van kunstwerken over de grenzen bespeurt, dat verscheiden onzers schilders, terwijl het getal hunner werken bijna dreigt te verzinken in den overvloed van uitheemsche voortbrengselen, daarentegen wat het gehalte hunner beste gewrochten betreft, de vergelijking met de beste en beroemdste koryfeën van het buitenland glansrijk kunnen doorstaan; ja zelfs, dat hun werken uitmunten door een kunstenaars overtuiging en ersnst, door een realisme en een *poëzie in en door waarheid*, die er een stempel van oorspronkelijkheid, van nationaliteit, zoo men wil, op drukken, welke ze bij den eersten aanblik onderscheidt van alles wat uit den vreemde komt;. . . dan gevoelen wij levendig, dat de begrippen nationaliteitsgevoel in 't algemeen en „nationaliteit in de kunst" in het bijzonder toch niet geheel ijdele klanken zijn, en rekenen wij ons gelukk'g den vreemdeling op een schilderij van **MESDAG** (*Mareé montante*), **ISRAËLS** (*Les pauvres du village*), **BLOMMERS** („*Waar zijn de duifjes?*") **ROELOFS** (*Troupeau au bord d'une rivière*) of **GABRIËL** (*Dans les roseaux*) wijzende, er te mogen bijvoegen: „en dat is het werk van een landgenoot; zóó denkt en gevoelt een *hollandsch* kunstenaar, en *zoo* weet hij hetgeen hij ziet en gevoelt weêr te geven; die man leeft en werkt *in ons* midden; aan *ons* zeestrand en *onze* weiden, aan *ons* huiselijk leven ontleent hij de onderwerpen zijner kunstwerken!" —

Doch nemen wij ons in acht voor overdrijven. Slechts het „genre" en het landschap: (incl. „vee" en „marine") zijn de beide richtingen, waarin onze eerste meesters gerust met de beste uitheemsche kunstenaars op dit gebied mogen wedijveren. De beide zoogenaamd — en ook werkelijk — „groote" scholen: „menschenbeeld" en „historie" willen bij ons naar 't schijnt maar niet gedijen; zij zijn voor onze schilders zoowat een gesloten boek.

Onze ongeschiktheid — naar 't schijnt; althans naar de resultaten te oordeelen — voor het menschenbeeld gaat

tegenwoordig zelfs zoo ver, dat de teekening der beelden juist als de zwakste zijde zelfs onzer voortreffelijkste genre-schilders — ik zonder hier vooral **ISRAËLS** niet uit — moet worden aangemerkt. Waarheid en innigheid, natuur en eenvoud van voorstelling — men weet 't: kenmerken van het ware schoone! — kracht en waarheid van koloriet, karakter in de behandeling staan bij hen daarentegen vooraan; de teekening, het modelleeren komt maar al te vaak als het hinkend paard achteraan; een door geen aesthetische redeneering ter wereld weg te cijferen gebrek onzer „genre"-school, dat haar den bijnaam van „tegenvoeter der Dusseldorper school" met het volste recht zou doen dragen.

Tot de werken dezer richting, die door onze kunstenaars naar de Brusselsche tentoonstelling zijn gezonden, wend ik mij het eerst.

Reeds gedurende het eerste vluchtig doorloopen der talrijke zalen stuiten wij telkens op door de Haagsche tentoonstelling welbekende stukken, in het „genre" niet alleen, maar in alle richtingen. Dit maakt het bespreken gemakkelijker.

Naar recht en billijkheid moet ik, 't „a Jove principium" toepassend, met onzen „chef d'école" **JOZEF ISRAËLS** beginnen. Immers, het voortreffelijkste dat sedert zijn eerste optreden als genreschilder, door anderen in deze richting is voortgebracht, **BLOMMERS SADEÉ**, **ARTZ**, enz. — wijst in meerdere of mindere mate, naar gelang van de meer of minder zelfstandig ontwikkelde individualiteit van den kunstenaar, maar toch altijd onmiskenbaar op hem terug.

Een groot doek van den meester, *Les pauvres du village* verplaatst ons naar den uitersten zoom van het zeestrand, aan den rand der branding; op den achtergrond ruischt en bruischt de „eeuwige" oceaan. Onze volle belangstelling wordt ingenomen door dien groep bedelaars uit „het dorp", oude en jonge mannen vrouwen en kinderen dooreen, ongelukkigen, die veroordeeld zijn, te teren op de „kruimkens die afvallen van de tafels der rijken"; rijken, die op hun beurt hun leven lang de woede der elementen moeten trotseeren voor een zure verdienste. Vol verwachting maken zij „queue" voor een, naar 't schijnt zooeven thuis gekomen pink, waarvan een gedeelte in den rechterhoek der schilderij zichtbaar wordt. Een overschot van garnalen, schollen, en tongen wordt hun door een milddadige (of door sleur en gewoonte tot mededeelzaamheid gedwongen?) hand toegeworpen. 't Schijnt een parafraze op het bekend *Pour les pauvres*:

> „Une loi qui d' en bas semble injuste et mauvaise
> Dit aux uns: jouissez, aux autres: enviez!"

't Is althans een even sober als welsprekend pleidooi voor de onbevoordeelden dezer aarde: zie, hoe geduldig zij hun bescheiden deel staan af te wachten; die moeder met haar kindje op den arm, dat zij onder den omgeslagen schamelen doek tegen de buitenlucht beschut (een groepje, waarlijk zeer fraai van lijnen); achter haar een oud moedertje, gekromd door de jaren, voorovergebogen op haar stokje leunend (een prachtige type van een Israëli'sch beeld) die oude Scheveninger met zijn vischmand op den rug, die verdere vrouwen en kinderen, allen »en profil" naar de pink gekeerd.

Een bewolkte hemel hult deze zwijgende groep en de geheele natuur-omgeving in een somberen toon, die in treffende overeenstemming is met het onderwerp; een opvatting, even algemeen-dichterlijk als meer bepaald-romantisch. Vallen de samenstelling en de zwaarmoedige — haast zou ik zeggen: droevige — stemming van het geheele aangrijpende tafereel niet genoeg te roemen; zoo veroorloof ik mij daarentegen aanmerking te maken op de teekening van sommige koppen, en verzet aan te teekenen tegen het „laisser-aller", waarmede b.v. de kop van het meisje op den voorgrond behandeld is. Nog een drietal andere fyzionomiën zijn met een onverschilligheid bewerkt, die haar alle karakter ontneemt; zij dragen allën te veel de kenteekenen uit een' en dezelfde familie, en schijnen naar een' en hetzelfde model te zijn geschilderd. Ook is de branding, die den grootschen achtergrond der schilderij inneemt, wat te dik geschilderd, en wat vuil van kleur; hierdoor maakt ook het land te veel den indruk van „papier mâché".

Doch hoe treffend-somber de toon dezer grauwe schilderij ook zij, slagregen, zelfs regen heb ik er zelfs met de grootste opmerkzaamheid niet in kunnen ontdekken. Hieruit blijkt alweêr hoe verschillend twee personen een en hetzelfde voorwerp kunnen *zi n*, want de kritikus van het „Journal de Bruxelles" zoo ik mij wel herinner, onthaalt zijn lezers op de mededeeling van de belangrijke ontdekking „il pleut à verse dans ce sombre tableau", of iets dergelijks.

Hoe menig zonnig kijkjen in de Scheveningsche wereld **ISRAËLS** ook op het doek heeft getooverd: *hier* kinderen met bloote beentjes die op een zonnigen zomermiddag een pink in een plas op het strand of in de kabbelende golfjes langs de kust laten dobberen; *daar* een zorgeloos, tegen een duinhelling aangeleund Scheveningstertje, dat zich aan de genietingen van een zoet „nietsdoen" overgeeft; *ginds* een meisje, tegen een deurpost aangeleund, haar minnaar afwachtend, of een aanstaande jonge moeder kousjes breiend voor den in „zoete verwachting" verbeiden bewoner van het leêge wiegjen aan haar zijde; — toch schijnt hij mij het grootst toe, als hij sombere tafereelen uit de nachtzijden van het dorpsleven voor ons oog ontrolt; uit dat leven dat, als door een zwaard van Damokles, steeds bedreigd wordt door dien oceaan, die om zoo te zeggen de drempels der dorpswoningen besproeit en, niet minder onverbiddelijk dan de Minotaurus, jaarlijks zijn offers eischt; en waar hij, als waarachtig dichter, ons door de aangrijpende poëzie zijner aan de werkelijkheid afgeziene drama's ontroert, hetzij door het beeld eener in rouw verzonken, voor de sombere zwarte kist met zijn flauwbrandende kaarsen, treurende weduwe; hetzij door een visschersstoet, die somber en treurend als Gunther en zijne „mannen", waar zij in **WAGNER'S** *Götterdämmerung* het lijk van Siegfried over den bergrug heendragen, het aangespoeld overschot van hun makker over den duinrand naar de dorpswoning brengen, of door den aanblik eener troostelooze gade, wier hulp en steun uit duisternis tot licht wordt weggedragen.

BLOMMERS, wiens werk, hoewel het uit de school van **ISRAËLS** is voortgekomen, en door den geest van den meester als het ware in het leven geroepen, toch met het volste recht oorspronkelijk en zelfstandig genoemd mag worden, daar de opvatting en de behandeling geheel zijn eigendom zijn — **BLOMMERS** zeg ik, heeft tot dusverre uitsluitend de zonnige zijde

van het dorpsleven wêergegeven: beminnelijke innige tafereelen uit de Scheveningsche of Zandvoortsche wereld. De Brusselsche tentoonstelling stelt een werk uit zijn atelier, van een innigheid en eén tedere poëzie zonder wedergade.

Doch behoef ik het te noemen? Welk kunstlievend Hagenaar kent zijn jonge scheveningsche moeder niet, met den kleinen dreumes in de opgeheven armen, die met dikke kromme vingertjes tegen de manden kooi strijkend, rondtast „waar de duifjes zijn?" Overbodig ware 't dan ook, dit prachtig werk nog nader te karakterizeeren. Slechts wil ik hier vaststellen dat het, wel verre van zich in de uitgebreide „salon" te verliezen, er zich even schitterend staande houdt als in den Haag. Ook hier gevoelt de toeschouwer zich onweêrstaanbaar aangetrokken door de innigheid, waarmede het bekoorlijk onderwerp is weêrgegeven, en tot warme bewondering gestemd door het verwonderlijk meesterschap in samenstelling — hoe bevallig de lijn van het vrouwenbeeld! — kleur en — behoudens een paar geringe te kortkomingen — teekening! — Wat mijn vriend **EMANTS** onlangs in dit tijdschrift van **BLOMMERS** schilderij zeide, vond ik nu weer treffend bewaarheid, dat men nl. niet meer aan *verf* of penseel denkt, daar de verf hier om zoo te zeggen tot stof, tot diepte is geworden. Menig Haagsch schilderijenliefhebber ligt stellig nog wel een in het afgeloopen jaar bij Goupil tentoongesteld werk van **BLOMMERS** in het geheugen, dat in menig opzicht als tegenhanger van dit duifjes-tafereel mag beschouwd worden. Het stelt een jonge scheveningsche moeder voor, die haar eersten schat aan een buurvrouw komt vertoonen; doch te veel mag deze er nog niet van zien, want het teêre wichtje mag nog niet aan de buitenlucht worden blootgesteld. Daarom houdt de zorgvolle moeder het kleintje onder haar mantel verborgen, waarvan zij slechts een tipje oplicht, om het even aan de nieuwsgierige blikken der vriendin te vertoonen; den toeschouwer keert zij echter den rug toe, zoodat deze de uitdrukking van geluk op haar gelaat eerder moet raden, dan in volle duidelijkheid ziet;...een tafereeltje van onbeschrijfelijke innigheid. Denzelfden fijngevoelden trek vinden wij op het in het verkort geteekend gelaat der moeder op deze „duifjesschilderij" terug; een werk, dat mij het voortreffelijkste toeschijnt van het vele schoone, dat onze jeugdige Haagsche kunstenaar ons reeds heeft geschonken.

De door den ernst der voorstelling en de schoone harmonie tusschen de stemming der natuur en den rouwdragenden stoet zoo indrukwekkende *Begrafenis op het eiland Marken* van **VAN DE VELDE** zou stellig beter vertooning maken, wanneer zij gunstiger plaats innam. Het stuk hangt nu te veel in de wolken, om door de aardbewoners, die het werk nog niet kennen, ten volle te kunnen worden gewaardeerd.

ELCHANON VERVEER schijnt mij toen zijn onbetaalbare *Invalieden ter zee* (Haagsch Muzeum van Moderne Kunst) nog niet te hebben geëvenaard, laat staan overtroffen. In zooverre zou men dus dit werk voor hem hetzelfde kunnen noemen, wat de „Don Quichotte", Perrault", en Dante's Hel voor **DORÉ** zijn, voor **GOUNOT** zijn „*Faust*", voor **NIELS GADE** zijn „*Ossian*"-*ouverture en c-moll-symfonie*.

Ook zijn *Printemps et Hiver* — een door den last der jaren gebogen (maar wat te scheeve) grootvader die met zijn kleindochtertje, dat een pop tegen het hart drukt, aan de hand, een wandeling over de duinen maakt — haalt op verre na niet bij dit schoone werk. Wij hebben vroeger reeds betere oude Scheveninger-koppen dan deze van **VERVEER** gezien.

Het gezicht in de duinen bij Scheveningen, en het steegje in hetzelfde dorp, van zijn broeder **S. L. VERVEER**, doen ook hier het eigenaardig talent van den schilder ten volle uitkomen. Zijn *Hiver au quartier juif à Amsterdam* zondigt daarentegen, wat de kleur betreft, in menig opzicht te zeer tegen de waarheid — door die blauwachtige stijfselsneeuw b. v. — om erg geprezen te kunnen worden.

De even slecht geteekende en gekleurde als smakeloos aangestelde *veuve du pêcheur* van den te Parijs gevestigden **HEIN J. BURGERS** verdient een duchtigen oorveeg. Iets beter is zijn *Taquinerie* uitgevallen — een stoeipartij tusschen een jongen en een meisje achter een deur — doch men kan hier het „ce n'est pas jurer gros" gerust toepassen; want fraai is anders. Deze schilder — 't woord „kunstenaar" wil mij niet uit de pen — is in de laatste jaren al erg achter uitgegaan, zijn werk komt mij als een wanklank voor in het overigens zoo harmonisch klinkend akkoord, dat onze genreschilders in den Brusselschen „Salon" aanheffen.

(*Wordt vervolgd.*)

KERKHEEREN EN KUNST.

Er is wellicht geen onderdeel onzer kunstgeschiedenis dat zoozeer een gesloten boek mag heeten, als de Nederlandsche Beeldhouwkunst. Met opzet spatieer ik Nederlandsche; want meermalen heb ik hooren beweren, en m. i. zeer ten onrechte, dat die kunst ten onzent nooit inheemsch is geweest, en dat wij eigenlijk geen kunstenaars daarin hebben voortgebracht.

Talrijk zijn de bewijzen van het tegendeel. Ook de bewering dat buitenlanders al dat fraai beeld- en snijwerk gemaakt zouden hebben, waarvan hier en daar in onze kerken en andere oude gebouwen nog zooveel schoons aanwezig is, komt mij hoogst onwaarschijnlijk voor. Men denke aan het gildewezen, welks privilegiën niet dan bij zeer enkele uitzonderingen, dergelijke inbreuken op zijn monopolierecht gedoogden.

Met dat al blijft het zeer bevreemdend, dat er zoo weinig aan het licht is gekomen over zulk een belangrijk deel van oud-Nederlandsche kunst. Voor het grootste gedeelte toch blijft men 't antwoord schuldig op de vraag: wie de beeldhouwers zijn geweest, die de sierlijke *cartouches* en wapenschilden op de grafsteenen in kerken hebben gebeiteld; wie de kunstenaars, die de koorbanken b. v. te Haarlem en te Dordrecht zoo onnavolgbaar schoon hebben versierd; wie de scheppers van het prachtige gotieke beeldwerk aan de Sint-Jan te 's Hertogenbosch, het Raadhuis te Middelburg, of de oude vierschaar te Kampen?

Op zijn best zijn ons eenige namen van 17e. eeuwsche beeldhouwers bekend; van bijzonderheden over hun levens en werken is ter nauwernood sprake. Wat op dit gebied dagteekent van vóór dien tijd, is schier geheel in het duister gehuld. En niettemin zijn de 15e. en 16e. eeuw een tijdvak van veel grooter

bloei geweest voor onze beeldhouwers, dan later. Nu de Nederlandsche muziek-geschiedenis op zulk een uitnemende wijze allengs tot stand komt, zou het een zeer gewenschte zaak zijn, dat men ook aan het werk toog tot het bijeenvergåren van bijzonderheden over Nederlandsche beeldhouwers. Door meerdere belangstelling op te wekken, zouden dan ook zooveel overblijfsels van kunst uit genoemd tijdvak minder gedoemd worden, om verwaarloosd of wel geheel aan het oog ontrokken te blijven. Honderden fraaie grafsteenen in verscheidene kerken en kerkjes in ons land deelen in dat lot, daar zij niet zelden door de een of andere wansmakelijke „geëikenhoute” overtimmering of door een houten bevloering onzichtbaar zijn gemaakt. Dat onverschilligheid, en omdat men niet geleerd heeft wat de schoonheid van dergelijke beitelwerken is, hiervan oorzaak is, zal wel geen tegenspraak ondervinden. Doch somtijds is het bestaan van zulke kunstvoortbrengselen niet eens bekend, zelfs niet aan hen die het weten moesten.

Aan de laatste oorzaak is het waarschijnlijk ook toe te schrijven, dat een prachtstuk van Nederlandsche beeldhouwkunst in de Groote kerk te 's Gravenhage zich in zulk een armzaligen toestand bevindt.

Zooals bekend is, bij hen die 't weten, staat in de Consistoriekamer aldaar een Graf-monument, waarvan de wêerga ten onzent niet gemakkelijk te vinden is; doch zóó verwaarloosd en verscholen achter een wit gekalkt beschot, dat het vertrouwen in de kunstliefde van de Hagenaars wel eenigermate geschokt wordt. Het is een toestand, die eerder op het platteland dan in de Hofstad gewacht zou worden.

Mogelijk zal deze of gene lezer zich verwonderen, dat dit grafmonument is verzeild geraakt in de Consistoriekamer; doch als men weet dat deze kamer oudtijds de Kapel der Heeren en Vrouwen uit het geslacht *Assendelft* is geweest, dan wordt die omstandigheid duidelijk. Deze graftombe, waaraan het kostbaar marmer en zelfs albast niet gespaard is, is dan ook de begraafplaats van een dier heeren, en wel van *Gerrit van Assendelft*, Heer van Assendelft, Kralingen en Heemskerk, Ridder, Raadsheer van Karel de Stoute en vervolgens van Keizer Maximiliaan. Op het voetstuk der tombe lagen weleer het levensgroot beeld van genoemden Heer *Gerrit* en dat van zijne echtgenoot *Beatrix van Daalhem* uitgestrekt, de man als ridder in 't harnas, en beiden met gevouwen handen. Deze beelden zijn zwaar beschadigd, en toen ik onlangs, ongeveer twee maanden geleden, het monument bezichtigde, waren de rompen (want er is niet veel meer van de beelden over) uit hunne horizontale stelling genomen en verticaal tegen de Tombe geplaatst; waarom dit geschied is, kon de koster mij niet zeggen, evenmin als waar de brokstukken gebleven waren, die hier en daar van het heerlijk *renaissance*-beitelwerk afgestooten zijn.

Ieder die belang stelt in Kunst, en men zegt dat er velen zoo zijn in de Residentie, zal zich hoop ik gaan overtuigen, dat het meer dan tijd is, om een dergelijk meesterstuk, hoe eerder hoe beter, niet slechts van achter het belachlijk beschot te voorschijn te doen komen, maar ook het door bekwame handen te doen restaureeren. Dit laatste zou uitmuntend kunnen geschieden met behulp van de afbeelding van bedoeld monument, voorkomende in de *Beschrijving van 's Gravenhage door J. de Riemer*, Deel I bl. 353. Aldaar worden tevens de opschriften vermeld, alsmede van wie de wapenschilden zijn, die het monument versieren, en waarop nu nog sporen van verguldsel en kleuren te zien zijn. Strikt genomen zou de kapel gerestaureerd, of ten minsten de *rocaille*-ornamenten daaruit gebroken moeten worden. Doch het allereerst dient de Tombe onder handen genomen te worden. Mogen deze regelen daartoe een opwekking zijn! —

FR. D. O. OBREEN.

Rotterdam, Sept. '75

EEN PRIJZENSWAARDE ONDERNEMING.

Le Peintre-graveur Holl. et Belge du 19me Siècle par T. Hippert et J. Linnig. Bruxelles chez Fr. J. Olivier, 1874.

In No. 4 van den Kunstbode heb ik mijne ingenomenheid te kennen gegeven met het uitmuntende werk van den heer *Ver Huell, J. Houbraken et son oeuvre.* Mijne uitgebreide verzameling bood mij de gelegenheid aan, eenige opmerkingen ten beste te geven, in de hoop, dat de begaafde schrijver er in een verbeterblad partij van zou trekken, en dat andere liefhebbers evenzoo het hunne mochten bijdragen, om dit degelijk werk nog degelijker te maken. Aan een slecht werk verspilt men zijne moeite niet.

Is mijn wensch vervuld?

Ik heb drie aankondigingen gelezen, die te recht het werk van den heer V. H. prezen; maar van verbeteringen en aanvullingen was bijna geen sprake. En te oordeelen naar het verbeterblad, dat de schrijver aan de bezitters van zijn werk gezonden heeft, schijnt hij met mijne aanteekeningen niet zeer ingenomen. De meeste toch worden geignoreerd. Ik wil echter aannemen, dat het verbeterblad reeds afgedrukt was, vóór dat mijne recensie verscheen.

In hetzelfde No. sprak ik ook mijne blijdschap uit over de uitgave van het werk, aan 't hoofd van dit artikel vermeld. Er is groote behoefte aan een dergelijk werk. Ik ken er geen, dat opzettelijk de etsers van onze eeuw behandelt. Men vindt slechts hier en daar stukken verspreid, die als bouwstoffen dienen kunnen. *Zani*, *Nagler*, *Le Blanc*, enz. zijn onvolledig en vooral voor Nederlandsche meesters zeer onnauwkeurig. Zelfs lijdt het werk van *Kramm* aan die beide gebreken, omdat hij te veel op genoemde schrijvers is afgegaan. *Meyer's* Allegemeines *Künstler-Lexikon* zou bijna [1] alle andere dergelijke overtollig kunnen maken; maar wanneer zal het voltooid zijn? de 20ste aflevering loopt eerst tot *Ba.* Bovendien is het aangenamer, de Ned. kunst afzonderlijk behandeld te zien.

De heeren Hippert en Linnig hebben dus een goed werk gedaan.

Door zijne uitmuntende verzameling was zeker de heer L. als geroepen, om een dergelijk werk op touw te zetten. En de heer H., gesteund door de heeren Siret en Guioth, heeft de stof verwerkt.

Het eerste deel, dat we hier aankondigen telt 284

[1] *Bijná*, zeg ik; want niettegenstaande de groote zorg, waarmeê het door de eerste kenners uit elk land bewerkt wordt, is het van menschelijke zwakheden niet vrij. Ik wensch hier later op terug te komen.

bladz., en loopt van **A**. tot **F**. Het geheele werk zal dus zeker uit 5 of 6 afleveringen bestaan, en ongeveer *f* 30 kosten.

Ook door zijne uitgebreidheid zal het daarom in de eerste jaren wel het voornaamste werk moeten blijven, dat de kunstliefhebber dagelijks te raadplegen heeft over de N. en Z. Nederl. graveurs, door drie vierden onzer eeuw opgeleverd.

En daarom vind ik het wel jammer, dat de beloften van den bewerker: *l'ouvrage embrassera toùs les maîtres Neérl. et Belges depuis* 1800 *environ, jusqu'à nos jours* (Préface) en: (Nous donnons) *un Catalogue aussi complet que possible* (Introduction) niet vervuld zijn.

Ik hoop dat de aanmerkingen, die ik in 't belang der zaak vrijmoedig laat volgen, de schrijvers aangenaam zullen zijn. Een supplement op hun werk — zij mogen gedurende de uitgave der volgende deelen den tijd en de gelegenheid vinden, om er de noodige bouwstoffen voor te verzamelen — kan hun Peintre-graveur tot een blijvend goed werk maken.

Ik heb hoofdzakelijk het volgende te zeggen:

1. De orde is niet streng alfabetisch (zie Bagelaer en Baerdemaecker, de Beurs en Best, Coene, Cogels, Coomans, Cock en Cermack), en dunkt mij eenigsins willekeurig: de Brou, de Baerdemaecker, de Braeckeleer vindt men op de **B.**, de Hoey, de Marne, de Roy enz. op de **D**. Bovendien zijn bij den *Inhoud* de namen van V. Everdingen en Flameng vergeten. Een algemeen register op het voltooide werk zal echter deze onregelmatigheden kunnen verhelpen. Een dergelijk handboek moet gemakkelijk nageslagen kunnen worden.

2. Wanneer van een meester veel Nrs. beschreven worden, b.v. van Bagelaer (177), Faber (108), dan dient men ten gerieve van den lezer, of liever den opzoeker, te groepeeren, het zij naar de grootte, het zij naar het onderwerp of het jaartal, dat op de plaat voorkomt, zoo als Bartsch en anderen gedaan hebben.

De bewerker heeft dit wel beloofd, maar bij Bagelaer blijkt het, dat de belofte spoedig vergeten is.

3. Een eenigsins veilige weg om tot volledigheid te komen, wordt door de schrijvers van het Biografisch Woordenboek der N. en Z. Nederl. Letterkunde ingeslagen, en is ook gedeeltelijk door Kramm gevolgd. Men verzoekt namelijk de auteurs (of hunne betrekkingen) om opgaven van hun werk, hun juisten naam, en het geboorte- en sterfjaar. Hadden onze schrijvers dit gedaan, zij zouden niet zoo veel doopnamen, b.v. van De Beurs, Bos, v. Everdingen enz. en de meeste jaartallen missen; zij zouden *Le Chien de Berger* (p. 168) niet aan G. van den Berghen (lees: W. J. v. d. Berghe), maar aan G. A. van der Brugghen toeschrijven; zij zouden (p. 194) A. J. W. van Dielen den vader (1772—1813) niet met den zoon W. M J. v. D. (en niet W. M. S.), G. Craeyvanger te Utrecht en zijn' broeder R. Cr. te Amsterdam, te gelijk met hun etswerk verward hebben enz.

Ook zou de opgave van het werk der etsen vollediger kunnen zijn. Zoo b.v. bezit ik of ken ik van Cuylenburg nog 16, van Dasvelt, van Van Dijk, van De Beurs nog 5 andere etsen, waarvan één geteekend A. P. de Beurs, van Bles, Bombled, R. Craeyvanger en Dubourcq nog 2, van G. van den Berghe en G. Craeyvanger nog één. Bij Kramm vindt men van A. J. W. van Dielen 6, van W. M. J. van Dielen 26 stuks beschreven. Is het artikel Flameng af, dan is de fraaie, kapitale ets *Sauvée* (1861) vergeten, enz.

4. Waarom hebben de schrijvers de werken van Le Blanc, Andresen, Kramm, Meyer, enz. niet meer gebruikt? Nu zijn hun veel namen ontgaan. Op een 32-tal, dat zij geven, mis ik, om mij alleen tot de uitvoerigste letter, de *B*, te bepalen, niet minder dan de 25 volgende: Ed. Baes, de 2 van Sande Bakhuyzens (H. en J. J.), A. H. Bakhuyzen (zie Meyer) A. A. v. Bedoff, Joh. Bemme, J. L. C. v. d. Berch v. Heemstede, S. van den Berg, W. J. v. d. Berghe, W. Bilderdijk (de heer Vosmaer heeft zijn etswerk in de Kunstkroniek beschreven), T. Bikkers, C. Bisschop, H. J. Blees, H. J. Blommers, J. W. van Borselen, A. J. v. d. Bos(ch), J. Bosboom, D. van den Bosch, N. Box, H. W. de Rive Box, F. Breuhaus de Groot, Alb. Brondgeest, H. van Brussel.

Dit zijn mijne algemeene opmerkingen, die, dunkt mij, het recht geven te beweren, dat men dankbaar kan zijn voor de uitmuntende bijdragen, in dezen *Peintre-graveur* geleverd, maar onvoldaan moet blijven, omdat de bewerker meer beloofde, dan hij getoond heeft te kunnen geven.

Stelt de schrijver er prijs op, dan wil ik hem voor eene lijst van verbeteringen ook mijne losse aanteekeningen wel mededeelen b. v. dat Antonissen (gest. 1794) niet opgenomen had moeten worden, dat de Nrs. 9—14 bij Craeyvanger de zelfde zijn als de Nrs. 3—8, enz. en enkele drukfouten, die ik, het werk doorbladerende, aanschrapte, b. v. Botte voor Both, (p. 160), Verheull voor Ver Huell (p. 157), enz.

In een volgend N. wensch ik nog eenige aanteekeningen te geven op het anders zeer uitvoerige en zorgvuldig bewerkte artikel *Bagelaer*, en de ontbrekende etsen van de meesters te beschrijven, in den *Peintre-graveur* vermeld.

Utrecht, Zomervacantie '75. A. J. Nyland.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Door den heer De Stuers is thans een uittreksel in 't Hollandsch uit zijn doorwrochte fransche *Notice* der verzameling in 't Mauritshuis uitgegeven, waarin tevens de nieuw aangewonnen stukken vermeld staan; daaronder een reusachtig doek van Cornelis van Haarlem, de Bruiloft van Peleus en Thetis voorstellende, portretten van J. A. Mytens, een bijbelsch tafereel van Moeyart, twee outerdeuren van Maarten van Heemskerk, met de drie koningen beschilderd, enz.

De zoo deerlijk gehavende schilderij van Johan van Ravestein in 't Haagsche Gemeentemuzeum is thans door de hand van den heer Hopman te Amsterdam uitnemend verdoekt en — zonder eenige overschildering — hersteld; alleen eenige plompe verf- en gipskladden zijn weggenomen.

Naar de *Ned. Spectator* meldt, zijn den Heer Hopman nu eenige schilderstukken uit het Mauritshuis, met dezelfde bedoeing, toevertrouwd.

De Heeren De Stuers en Cuypers hebben het muurschilderwerk in de groote kerk te Deventer in oogenschouw genomen, en het ten volle een herstelling waard gevonden. Daar de kerk zelve het noodige geld niet rijk is, zal de nederlandsche regeering er de kosten van op zich nemen. Ook de Krocht zal nu een nader onderzoek, met hetzelfde doel, ondergaan.

De aangekondigde vertooning van Juffr. Perk's tooneelstuk is voorloopig uitgesteld, omdat de decoratiën nog niet gereed waren.

Naar men uit Eisenach bericht, is het gedenkteeken, door Frits Reuters echtgenoote, aan haar begaafden en beminlijken man gewijd, omstreeks de helft der vorige maand gereed gekomen. Op het nieuwe kerkhof, aan gene zij van den spoorweg, doet zich het verhoogde terrein voor, op welks midden zich de van graniettrappen omgeven, rijk met bloemen versierde grafsteê verheft. Ze sluit zich aan een fraai bewerkte nis van fijnen silezischen zandsteen, door toskaansche zuilen gedragen, en met een geveldak beschut. In die nis prijkt een voetstuk van gepolijst zweedsch graniet, waarop het borstbeeld van den afgestorven dichter uit carrarisch marmer gehouwen, met geen ander onderschrift dan den in gouden letteren gegriften naam: *Fritz Reuter*. Kransen in reliëf gebeeldhouwd sieren het benedendeel van 't gedenkteeken, sierlijk gevormde candelabren het bovendeel. Het geheel doet zich zeer smaakvol voor, en den beiden kunstenaars die 't ontwierpen en wrochten, Kyllmann en Heyden te Berlijn, alle eer. Het sprekend gelijkende borstbeeld werd door 's dichters vriend, den beeldhouwer Asinger, gebeiteld, terwijl zijn kunstbroeder Roesseman te Berlijn de uitvoering van 't bijwerk op zich nam.

Den 3en dezer is te Weimar in tegenwoordigheid van den Duitschen keizer en zijn gemalin en de groot hertogelijke familie het ruiterstandbeeld van den wakkeren Karl August onthuld. Dr. Fries hield de feestrede, waarbij hij hem als voorstander der Duitsche eenheid onder Pruisens leiding en beschermer van kunst en wetenschap herdacht. Bij de onthulling van het gedenkteeken kuste de keizer, zichtbaar aangedaan, den Groothertog herhaaldelijk, en liet zich vervolgens den beeldhouwer, die het vervaardigd had, voorstellen.

Te Berlijn zal een tentoonstelling der etsen van Rembrandt gehouden worden, in de rijke kunstverzameling van 't Muzeum aldaar voorhanden, en die later van andere dergelijke tentoonstellingen der werken van andere meesters zal gevolgd worden.

Bij den beeldhouwer Drake aldaar is het drie nederlandsche el hooge standbeeld van Alexander von Humboldt te zien, voor een amerikaansche vereeniging door hem vervaardigd, en dat te Filadelfia zal worden opgericht. Het lichaam van den grooten natuurkenner is een mantel gewikkeld, terwijl de rechterhand een rol papier houdt, en de linker op een wereldbol rust. Het beeld stelt hem op 60 jarigen leeftijd voor.

In de Kloosterkerk te Bebenhausen in Wurtemberg is muurschilderwerk uit de 15e eeuw ontdekt, een monnik voorstellende, die der heilige Moedermaagd een sierlijken gothischen toren aanbiedt. Terzijde is het wapenschild van den Abt Peter van Gomaringen aangebracht, die in de jaren 1407 tot 1409 den kerktoren liet bouwen.

Door den koning van Beyeren is, op voordracht van 't ministerie van eeredienst, tot de oprichting van een leerstoel voor kristelijke kunst aan de Akademie te Munchen besloten, en daartoe de bekende geschiedschilder Andreas Muller benoemd. Het hoogleeraarschap in de geschiedschilderkunst, dat door Piloty's benoeming tot Directeur was opengevallen, is tevens aan Wilhelm Lindenschmitt opgedragen. Beide keuzen dragen de algemeene goedkeuring van kunstenaars en kunstvrienden weg.

Naar de *Köllnische Zeitung* meldt, zullen de duitsche opdelvingen te Olympia nog vóór 't einde dezer maand een aanvang nemen. In het dorp Druva is een huis gebouwd voor de leden der commissie, en de brug, over den Alfeüs gelegd, zal weldra gereed zijn. Men stelt zich voor de nasporingen te beginnen, een 30 à 40 ten Oosten van den beroemden tempel van Zeus. Voor de behoorlijke afwatering zijn grachten gedolven, en de noodige werktuigen voor de uitholing zijn al ter plaatse aangebracht.

De Grieksche regeering heeft aangeboden, het Penthelisch marmer, voor 't standbeeld van Byron vereischt, kosteloos te leveren. Het standbeeld zelf zal waarschijnlijk aan de nieuwe Theemskade worden opgericht.

In 't laatst van April overleed dit jaar te Birmingham de uitstekende bloemschilder Worsey, die oorspronkelijk tot verlakschilder bestemd, op zijn 21e jaar zijn neiging voor 't bloemschilderen voelde ontwaken, en daaraan al aanstonds met schitterend gevolg gehoor gaf. Hij ving namelijk aan voor tien verschillende tentoonstellingen tien bloemstukken te schilderen, en vond onmiddelijk voor negen daarvan grage koopers. Zoo behoefde hij niet te weifelen, welken weg in te slaan, en wijdde zich sedert met den besten uitslag aan zijn bevallig kunstvak.

Uit de nalatenschap van den — mede in April l. l. overleden—portretschilder Pickersgill heeft zich de *National-portret-gallerij* te Londen de portretten van Hannah More, Jeremias Bentham, William Godwin, en George Stevens voor den geringen prijs van nog geen *f* 500 aangeschaft. Pickersgill die zich eerst voor 't landschap had zoeken te bekwamen, liet dit weldra voor 't portret varen, en verwierf zich daarin door zijn kloek penseel allengs een goeden en gevierden naam. Tot zijn begunstigers behoorde indertijd vooral Sir Robert Peel, die verschillende afbeeldingen van vermaarde Europeesche mannen door hem vervaardigen liet.

De Oudheden-zaal in den Louvre is onlangs met een fraaye vaas van omstreeks vijf duim hoogte uit den besten Griekschen tijd verrijkt. Zij prijkt met tal van rood en wit getinte voorstellingen op zwarten grond, een groot tafereel uit de Grieksche fabelleer verbeeldende, waarin krijgswagens en stijgerende krijgshengsten, Centauren, helden en priesters dooreenwemelen, doch Venus, den liefdewagen vermendede, kennelijk de hoofdpersoon is.

De eigenaars van het parijsche kunstblad l'Art hebben een jaarlijkschen prijs van 1000 francs voor den kunstenaar ingesteld, die zich op de groote tentoonstelling in de fransche hoofdstad bijzonder onderscheiden mocht, met het doel hem daardoor gelegenheid tot een kunstreis te geven. Uit- noch inheemsche schilders zijn van de mededinging uitgesloten. Dit eerste jaar is de prijs aan den begaafden schilder van Respha en haar zonen, Georges Becker, toegekend. Lezers van den Kunstbode zullen zich uit de beschrijving der tentoonstelling de bespreking van het stuk door X. herinneren.

Belangrijke kunstveiling. Den 29en dezer 's middags half-twee zal door den Heer A. G. de Visser in de voorzaal van *Diligentia* te 's Gravenhage eene keurige verzameling teekeningen verkocht worden. Van de schilders en schilderessen O. Achenbach Allebé, Artz, Van de Sande Bakhuizen, van Beest, Bilders Blommers, Bosboom, Calame, Cats, van Deventer, van Everdingen, Te Gempt, Greive, Hamman, Hilverdink, Hoppenbrouwers, Hulk, van Os, van Raden, Ch. Rochussen, Schelfhout, Scholten, Springer, Testas, Troyon, Verichuur, S. Verveer Waldorp, Jan Weissenbruch — om slechts eenigen te noemen — komen er belangwekkende penceelwerken in voor.

Den 27en en 28en September is alles op bijzondere aanmelding te zien; *openbare* bezichtiging heeft er daarentegen niet plaats

---

Drukfeilen: In het vorige nommer zijn, in 't opstel van den heer Sleeckx, de volgende drukfeilen geslopen:

	staat	lees
Op bladzijde 129	*de S. Luca*	*di S. Luca.*
	dat men ons	„ *dat ons*
	niet zelden soms	„ *niet zelden sommige*
	ziet bejegenen	„ *doet* bejegenen
	gemaakt	„ *gemaald*
Op bladz. 130:	*feil*	„ *zoude*
	gemaakt	„ *gemaald*
	als SCHOON *op te dringen*	„ *en als* SCHEEN *op te dringen.*
	daardoor	„ *daarbij*
	daarbij	„ *hierbij*
	tot dat elk *oude* schilder	„ tot dat elk *ander* schilder.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 19. 10 October 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN,

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK— MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.— GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.— J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA.— SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

ONZE KUNST OP DE SCHILDERIJEN-TENTOONSTELLING TE BRUSSEL.

II.

Zou het billijk zijn, het begrip „nationaliteit in de kunst" zoo ver te drijven, om **ADOLF DILLENS** van de lijst onzer uitheemsche kunstenaars te schrappen, omdat hij het „lieve" vaderland sedert jaren vaarwel gezegd, en zijn tabernakelen in de Belgische hoofdstad opgeslagen heeft? Immers neen; want is hij niet een glorie onzer genreschool, en behoort hij niet wel degelijk tot de onzen ook reeds door zijn onderwerpen, die aan het Zeeuwsch volksleven onzer zuidelijke provincie een plaats in onze kunstwereld hebben toegewezen? De veelzijdigheid van **DILLENS**' talent spreekt uit zijn beide schilderijen in deze „salon" niet minder dan uit zijn twee stukken in het „*Palais Ducal*" die zulke uiteenloopende onderwerpen behandelen, en waarom vooral de bekende *Pâtineurs* zoo bijzonder schoon zijn. Ditmaal zijn het op het eene doek twee.

Granadasche schoonen, die zich met toilet-maken onledig houden (*Intérieur mauresque*), een zonnig tafereel dat, evenals onderscheiden werken van **DILLENS** uit den laatsten tijd, zijn ontstaan te danken heeft aan een studiereis van den meester door Spanje; op het andere daarentegen twee schalksche Zeeuwsche boerinnetjes (*Les deux commères*). Doch hoe helder verlicht het schoon Moorsch intérieur ook zij, en hoe talentvol vooral de behandeling van de „stof" der weelderige granadasche costumes, de frische boerendeerns uit Domburg of Westkappel spannen de kroon. Wij herkennen **DILLENS** reeds uit de verte, en zien reeds bij den eersten oogopslag, dat hij hier in zijn eigenlijk element is, en zich hier meer thuis gevoelt dan onder den zengenden hemel van Granada. De voorstelling(compositie) munt uit door oorspronkelijkheid. Voor een hoog opgeschoven raam zitten twee bijna levensgroote geschilderde jonge Zeeuwinnen, frisch als een lentemorgen, den een of anderen „vrijer" uit de verte toe wenkend; uit haar schalksch, ondeugend lachen zou men kunnen opmaken, dat zij hem gezellig in 't ootje nemen. De gelukkige die het voorrecht heeft de lachlust dezer „knappe" boerinnetjes zoo prettig op te wekken, wordt geacht zich te bevinden op de plaats van den toeschouwer, zoodat de vrolijke meisjes met haar roode wangen en heldere kijkers ons vlak in het gelaat lachen, de een met een schalksch vooruit wijzenden, opgeheven vinger. Slechts het bovenlijf der figuren is zichtbaar, want wij staan vlak vóór het open venster; de deern links zit achter een ronde houten tafel, waarop twee chineesche koffiekopjes als nationaal Zeeuwsche stoffeering prijken. Wel is waar hellen de geïdeali-

zeerde koppen der beide meisjes eenigsins naar het modeachtige over, en zijn zij in behandeling en kleur wat te porseleinachtig, maar toch is het geheel recht aantrekkelijk.

Over de *Passage sur la glace près de Rotterdam* van **WYTKAMP** — een met boeren en boerinnen opgevulde boot die over de ijsschotsen wordt heengestuwd — behoef ik niet uit te weiden, daar dit werk tijdens de jongste tentoonstelling in den Haag herhaaldelijk is besproken.

Uit het leven van den gegoeden burgerstand, dat op de maatschappelijke ladder een hooger sport inneemt dan het Scheveningsch (of Zeeuwsch) dorpsleven, geven **DAVID BLES** en **BAKKER KORFF** ons recht bekoorlijke tafreeltjes te aanschouwen. Zou men—natuurlijk behoorlijk „cum grano salis" opgevat — aan deze beide kunstenaars niet dien rang in onze nationale kunst kunnen aanwijzen, welke in de Fransche school aan **MEISSONNIÈR, FICHEL** en **MADOU** toekomt? Geestverwant zijn zij stellig. In zijn *Siesta* staat **BLES** voor mijn gevoel hooger dan in zijn *Grand duo des petits enfants*, dat met al zijn aardige trekjes weer te veel „charge" is om als waarachtig kunstwerk te kunnen bevredigen. Die *Siesta* daarentegen is door haar lief, schalksch onderwerp, treffende harmonie van stemming, en somberen binnentoon — men bevindt zich zoo recht in een oud-hollandsch vertrek tegen het vallen van den avond — in deze tentoonstelling stellig niet minder merkwaardig dan in onze Haagsche.

Een doek van redelijk grooten omvang, afkomstig uit het atelier van onzen miniatuur-schilder **BAKKER KORFF**, behoort zeker tot de zeldzaamheden: een ware „rara avis". Deze *Fille du héros* komt mij echter, met warme erkenning van al haar uitmuntende eigenschappen, door haar te zwaarmoedig koloriet — bijna zwart — en haar zonderling onderwerp, minder belangrijk, vooral ook minder echt-**BAKKER KORFF**sch voor dan de *Apprets du régal* en *l'Ecureuse*, twee ware juweeltjes! Zelden of nooit heb ik aantrekkelijker werk van onzen Leidschen kunstenaar gezien. 't Zijn kabinetstukjes in den volsten zin des woords, wel is waar zeer onbeduidend — maar dit spreekt bij **BAKKER KORFF** helaas! vanzelfs — bijna insipiede van onderwerp — in dit opzicht dus geestverwant met zoo menig beroemd genrestuk uit onze 17de eeuwsche school — maar bewonderenswaardig van uitvoering, helder, doorschijnend van kleur, en allerkeurigst van teekening en behandeling. Of vooral in deze werkjes het keurige der uitvoering echter niet in „peuterig" ontaardt, of men haast niet eerder aan porseleinschilderen dan aan olieverf denkt, of de kunstterm „gelikt" hier niet van volle toepassing is? Ik geef 't gaarne toe, maar **BAKKER KORFF** heeft deze richting nu eenmaal tot de zijne gemaakt en in zijn soort is zijn werk onovertrefbaar. Jammer slechts, dat hij te veel specialiteit is, te onverpoosd in hetzelfde kleine kringetje ronddraait, zoo voortdurend in herhalingen valt! „Toujours perdrix!" En wat voor patrijzen!! Oude juffrouwen met luifelhoed, Haarlemmer, koffiepot of theestoof! Ook hierdoor is **BAKKER KORFF** wel een eenige verschijning in onze schilderschool, dat men, onder het genieten van een zijner werken, veel eerder aan een genrestuk uit de fransche of italiaansche dan uit de hollandsche school denkt, zoo fijn, geacheveerd, „chiek" — in dit opzicht zou ik dus kunnen zeggen: zoo onhollandsch — zijn de wijze van behandeling, de teekening, en het koloriet.

BISSCHOP zendt zijn zoo fraai belicht mansportret, dat wij ons van de Haagsche tentoonstelling nog levendig herinneren, en **SCHERMER** twee aantrekkelijke doekjes, waarvan het eene: *Marché aux chevaux près d'un village hollandais*, bijna „gelijk en gelijk vormig" is met een zijner stukken in den Haag.

HERMAN TEN KATE heeft in zijn *Braconnier* — een strooper die, op heeter daad betrapt, door de gendarmes voor twee aan een groene tafel zittende schepenen met Rembrandt-hoeden wordt gebracht — gelijk men ziet een echt **HERMAN TEN KATE**sch tafereel, een van de beste zijner mij bekende genrestukken geleverd, hoewel de koppen der meeste beelden wat karakterloos zijn. Jammer dat zijn schilderijen in den laatsten tijd wat veel op fabriekwerk zijn gaan gelijken.

Dubbel merkwaardig in *deze* omgeving schijnt mij het *Moment critique* van **HENKES** toe, dat wij onlangs in onze haagsche tentoonstelling zoo oprecht bewonderden. Welk een gezond realisme, welk een overtuiging in de wijze van behandeling en voorstelling spreekt uit dat stadsgezicht op een grauwen winterdag! Met ingenomenheid bespeurde ik, dat de zoo begaafde kunstenaar het minder gelukkig uitgevallen bovenlijf van het in de bijt gezakt kind, zooals wij ons dat van onze tentoonstelling herinneren, heeft overgeschilderd, zoodat nu alleen het hoofdje zichtbaar is. De schoone schilderij heeft er stellig door gewonnen. Oneindig lager staat het andere werk van **HENKES**, een kleine doekje: *La maitresse de tricot*, een naaischool, dat zwak en stijf van teekening is, en ook niet gelukkig van toon. 't Is moeilijk te begrijpen, dat het door dezelfde hand gepenseeld is, die het *Moment critique* op het doek bracht.

De drie werken van onzen grootmeester **ALMA TADEMA** — want hij *is* en *blijft onze* trots, al is hij genaturalizeerd Engelschman — heb ik „pour la bonne bouche" bewaard, ten einde dit praatje over ons „genre" in de Brusselsche tentoonstelling met een volklinkend bewonderingsakkoord, met een krachtige groote terts, te kunnen sluiten.

Het Egyptisch „*intérieur*", met de in een hoek van het zonderling gebouwd vertrek om de doodkist der weduwe zingenden en treurenden, en de heerlijk geschilderde palmen en bronzen leeuw op den achtergrond, is voor ons Hollanders niet nieuw. Dit merkwaardig stuk — een schitterend staaltje vooral van **TADEMA'S** meesterschap in het uitdrukken van „stof" — maakte met den schoonen „Wijnoogst" en de „Uitroeping van Claudius" de kleine **TADEMA**-tentoonstelling uit, waarop wij in het vorig jaar werden vergast. De meester betitelt het ditmaal *La veuve*. Zijn *Joujou* is een bekoorlijk tafereeltje, van een zeer smal en lang formaat: een Pompeïsch meisje ligt, aan een „lui dolce far niente" overgegeven, op een tijgervel uitgestrekt al spelend met een zwart katje; de achterwaarts gebogen hand strekt zij naar het bevallig diertje uit, dat met opgeheven voorpoot de liefkozing beantwoordt. De „stof" is ook hier weer met ongeëvenaard talent behandeld — het tijgervel bv. — en het, naar het geel-groene overhellend koloriet recht aantrekkelijk, het meisjeskopje niet minder. Een prachtige studiekop is de *Cléopâtre*, maar meer

ook niet; de titel belooft meer dan de schilderij geeft, althans wat de voorstelling, het onderwerp betreft. Maar welk een teekening, een kleur en een karakter in dat tegen een kussen rustend bruin vrouwenprofiel! Voorwaar, **TADEMA** kon in den „Salon" bezwaarlijk schitterender vertegenwoordigd zijn, dan door deze drie uitnemende stukken. *La chaise de Maura*, een in een matten stoel teruggezonken klein meisje met roode kousen, komt mij meer door de omstandigheid, dat het door **mevr. LAURA ALMA TADEMA** is geschilderd, dan door zijn groote waarde als kunstwerk, belangwekkend voor.

Stellig niet minder oog- en hartverkwikkend dan de meeste genrestukken, die wij de revue lieten passeeren, zijn onderscheiden landschappen, vee- en marinestukken, trouwens drie richtingen, waarin onze hedendaagsche schilderschool niet minder hoog, zoo niet hooger, staat dan in het „genre". **ROELOFS** *Troupeau au bord d'une rivière* behoort voor mij tot het voortreffelijkste wat ik van dezen meester ken, dien wij met het volste recht den „vader van ons modern landschap" zouden kunnen noemen, „chef d'école" zooals Israëls en De Haas. Doch is 't nog wel noodig zulk een bijzonderen nadruk te leggen op die twee monosyllabes: *voor mij?* Want blijft onze kritiek nu eenmaal niet altijd voor een groot deel subjectief? Het is dus niet meer dan het weergeven van mijn persoonlijken indruk, wanneer ik het waag te betwijfelen, of de poëzie van het hollandsch landschap wel dikwijls in reiner licht op het doek heeft gestraald dan in dit prachtig werk. Voor hen is de compositie niet vreemd, die de fraaie aquarel van **ROELOFS** kennen, welke, in het Palais Ducal te Brussel, naast de drie ezeltjes van **DE HAAS** en de sublieme „*Rue à Oberstein*" van **GUSTAVE SIMONEAU** hangt, dat Evangelie van den aquarellist, Simoneaur's teekening nl. De schilder had zijn werk ook gevoegelijk „het oogenblik vóór de bui" kunnen betitelen.

De laatste zonnestraal strijkt over de weiden heen, voordat de machtige onweêrslucht, die „donker dreigend nader drijft", het geheele zwerk heeft ingenomen en alle licht uit het landschap verdreven. Het effect is echter op verre na niet zoo sterk — „violent" zeggen de schilders — als in die merkwaardige schilderij van den meester in onze jongste Haagsche tentoonstelling. Hier is 't slechts een *waterzonnetje*; in flauw licht steken de grasvelden tegen de zware lucht af. De aandrijvende bui met haar witte koppen is met groot meesterschap weergegeven, grootsch, indrukwekkend. De geheele „toon" der schilderij kan wellicht wat „zwaar" gevonden worden, en de aanschouwer wat meer naar „buitentoon" verlangen. Sommige koeien in het water zijn wat stijf uitgevallen, zoodat zij haast aan „beestjes" uit een kinderdoos herinneren, van enkele andere is de uitdrukking daarentegen weer uitstekend. De koning van België is de hooge en benijdenswaardige eigenaar van dit landschap.

Frische buitentoon... .... **GABRIËL** is bij de hand, om ons naar hartelust van dit artikel te voorzien. Wel zijn ook de twee minst schitterende van de drie téntoongestelde stukken van dezen meester: *Aube*, *Environs de Vreeland* en *Matinée*, *Environs de Vreeland* van dunnen, wazigen, helder-nevelachtigen toon doortrokken — jammer dat van eerstgenoemde schilderij de verf zoo erg is ingeschoten! — doch eerst in zijn *Dans les roseaux* (*effet de soleil*) schittert deze dichtér onzer weiden en vlieten, polders en plassen in vollen glans. De eigenaardige poëzie der eenvoudige, typig — hollandsche kijkjes weet hij, vooral met zonnige ochtendstemming-effecten, onovertrefbaar weer te geven, ik aarzel niet te zeggen: zooals geen ander. Staat men vóor dit prachtig werk (*Dans les roseaux*), dan zet men de neusgaten wijd open en ademt den grasgeur met volle longen in die ons tegenstroomt, dan ontbloot men het hoofd om den luwen zomerwind, die ons verkwikkend tegenwaait, naar hartelust door de lokken te laten spelen. De poëzie van dit werk is zoo waar, dat wil in dit geval zeggen: zoo onmiskenbaar *hollandsch*, dat ik mij levendig kan voorstellen, hoe die landgenoot die jaren lang in den vreemde had rondgedwaald, vóor dit werk — het eerste wat hij weer van de vaderlandsche landouwen te zien kreeg — staande, meende ze weêr in werkelijkheid te aanschouwen. Slechts het fel blauw van den zonnigen hemel komt mij onhollandsch voor. In Italië zou die violente kleur, dunkt mij, beter op haar plaats zijn. Waarom hier niet liever meer *toon* dan zooveel *verfkleur?* Doch hoe waar daarentegen die grootsche witte kop, die zich zoo schilderachtig in de plas terugspiegelt! Hoe uitmuntend „doet" die boot in het riet als „repoussoir", met den geestig geteekenden visscher, die zoo krachtig tegen het in vol zonlicht tintelend landschap afsteekt!

Zachtkens golven de biezen, gekromd door het frisch koeltje dat over water en weiden heenstrijkt. Een zefiertje is dan ook noodig, willen wij het uithouden, want men *gevoelt* de hitte, wanneer men op **GABRIËL**'s schilderij tuurt. Het moet een fijngevoelend kunstenaar zijn, die een zoo schoon oogenblik in de natuur — een effect „tegen de zon in" — zoo dichterlijk — waar weet weer te geven.

Een fraai *Forêt sur les bords de la Veluwe* van **VAN BORSELEN** heeft aanmerkelijk te lijden door de ongunstige plaats die het aan den wand van een der zalen inneemt.

Ongemerkt zijn mij een duinengezicht van **JULIUS VAN DE SANDE BAKHUYZEN** en een rustende troep schapen *A l'Ombre*, van **MAUVE** ontgaan, zoodat ik van de stukken dezer beide hoogbegaafde kunstenaars, die tot onze voortreffelijkste meesters behooren, tot mijn leedwezen niets kan vertellen. Van een zijde, die alle vertrouwen verdient, vernam ik echter dat zij niet bepaald tot de gelukkigste werken hunner makers geteld kunnen worden. **VAN DE SANDE BAKHUYZEN**'s zuster geeft in haar *Bouquet de roses et de Raisins* weer aantrekkelijke bewijzen van haar buitengewoon talent, en waardig staan haar collega's, de dames **HAANEN** en **MARGUERITE ROOSENBOOM**, haar met fraaie bloemen- en vruchtenstukken ter zijde.

Doch ik zou gaan afdwalen.

Nog onderscheiden landschappen trekken onder het doorwandelen der twintig zalen, links of rechts, hoog of laag, het oog. Vooreerst het boomrijk landschap van **BILDERS**, dat ons van de Haagsche tentoonstelling nog versch in het geheugen ligt, rijk, bij uitstek romantisch van kleur, niet zuiver realistiesch, maar waarlijk dichterlijk door de eigenaardige poëzie van samenstelling en koloriet, waarmede **BILDERS** ons meestal zoo onweerstaanbaar weet te „pakken".

Van **HANEDOES** hebben wij, zelfs in Holland, sedert geruimen tijd geen werk gezien, ook niet in de Brusselsche tentoonstelling.

De „ridders van den grijzen dag" hebben behalve **HENKES, JOZEF NEUHUYS** (Amsterdam), **THÉOPHILE DE BOCK** en **FERDINAND DU CHATTEL** (beide den Haag) als afgevaardigden ten „Salon" gezonden. Het *Paysage aux environs de Leyde* van laatstgenoemden realist is hetzelfde, door waarheid van toon en stemming uitmuntend doekje dat zich in de Haagsche tentoonstelling onze sympathie in zoo ruime mate verwierf. Een even sober als wàar kijkje „in de omstreken van den Haag" geeft **DE BOCK** te aanschouwen: rechts een boomengroep, op den voorgrond een landwegje dat zich in een duingrond schijnt te verliezen. Het „gezicht bij Amsterdam" van den voortreffelijken **NEUHUYS** gelijkt in compositie en effect sterk op zijn prachtig schilderijtje dat, zoo ik mij wèl herinner, Roelofs onlangs in den Haag op de tentoonstelling aankocht. Ook hier zien wij een rij huizen met roode daken in toon en stemming tegen een grijze wolkenlucht afsteken, die zich met de huizen schilderachtig in het water terugkaatst. Hoe schoon het echter ook moge zijn, schijnt dit werk mij toe, niet geheel op dezelfde hoogte te staan als de prachtige haagsche schilderij.

Ik heb de woorden „toon" en „stemming" reeds herhaaldelijk gebezigd. Zij drukken dan ook een van de eigenschappen uit, waardoor onze „grauwe" school, de realistische richting van allernieuwsten datum, zich het gunstigst onderscheidt. De poëzie van het grijs wordt door haar tot een tot dusverre ongekende heerschappij verheven. De werken van **DE BOCK**, **DU CHATTEL**, **HENKES** en **NEUHUYS** in onzen „Salon" zijn er uitmuntende specimina van.

Hoewel hij zich sedert jaren te Antwerpen heeft gevestigd, en deze woonplaats dikwijls met New-York verwisselt, meen ik aan **ALEXANDER WüST** hier echter een plaatsje te mogen inruimen, daar hij, althans „par droit de naissance", tot de onzen behoort, en wel, naar ik meen, tot de specifieke klasse der Dordtenaars. Het zijn weer een tafereel uit de Amerikaansche wouden en een grootsche aanblik van de Noorweegsche zeekust die deze merkwaardige kunstenaar hier vóor ons oog ontrolt.

Le dernier Moment stelt den doodstrijd voor van een hert „aux abois", dat, door honden achtervolgd, over een woudstroom heen tracht te ontkomen. Deze groep schijnt echter meer de stoffeering van het landschap te zijn, dat als hoofdzaak te beschouwen is: een bosch, dat den achtergrond inneemt en door welks takken de geelroode strepen der ondergaande zon heenschitteren. Het koloriet dezer schilderij is niet minder specifiek-Wüstisch dan dat van de Noorweegsche kust.

De drie stukken van **DESTRÉE** (weidegezicht bij Overschie, Geldersch kijkje bij ondergaande zon, en duinen bij Scheveningen), de twee van **VAN EVERDINGEN** uit Utrecht (Abcoude en 't Gein), het gezicht op de Sprank van **VAN GORKOM** (hetzelfde doekje van onze Haagsche tentoonstelling), het landschap van **J. VAN DEVENTER**, het gezicht bij ondergaande zon op de Schotsche kust van **J. HILVERDINK** te Amsterdam, het kijkje op *Sinzig* van **VAN DER MAATEN**, dat wij ons nog van de Haagsche expositie herinneren, en enkele andere stukjes van andere „dii minorum gentium" behoeven wij slechts aan te stippen, daar zij, hoewel gedeeltelijk van veel talent getuigend (vooral **V. GORKOM** en na hem **V. D. MAATEN**), toch door niet één bepaald uitstekende hoedanigheid een uitvoeriger bespreking vereischen. **VERTIN**'s stadsgezicht, evenals de reeds genoemde schilderij van S. L. Verveer, een winterdag in de Amsterdamsche Jodenbuurt voorstellend, staat ver achter bij het *Stadhuis te Keulen* met zijn breede effecten, zijn fraaie architectuur en zijn sterke belichting (eigendom van het Muzeum van moderne kunst te Amsterdam) van **SPRINGER**, een der fraaiste en meest grootsche stukken van dezen bekwamen schilder. Geheel in **SPRINGER**'s welbekenden trant is ook zijn *Chancellerie à Leeuwarden* behandeld. Bij den eersten aanblik meer aan een meester uit de fransche of italiaansche school dan aan Springer herinnerend, schijnt mij daarentegen zijn *Grande place d' Ulm* toe, een stadsgezicht zonder groote schaduwpartijen, wat plat, en dunner, om zoo te zeggen porseleinachtiger, van kleur dan gewoonlijk, maar in zijn eigenaardig karakter fraai van behandeling.

Welk een kracht in de schilderij *Aux bords de la mer, en Picardie* van **DE HAAS**! Want ook hij behoort tot de onzen, en wij zijn er trotsch op, al woont hij, evenals **ROELOFS**, **GABRIËL** en **DILLENS**, in de Belgische hoofdstad. **TROYON**, **ROSA** en **AUGUSTE BONHEUR**, **VAN MARCKEN** en **DE HAAS**.....welk een quintet! Haast zou ik **BURNIER** als „sechster im Bunde" aan deze lijst willen toevoegen. Uit hun heerlijke werken leeren wij de moderne opvatting van het vee-schilderen in haar hoogste openbaringen kennen. **TROYON** is de geniale grondlegger van de moderne richting [1] in dit onderdeel der schilderkunst, de **ISRAËLS**, de **ROELOFS** van het „vee". Onze voorouders hadden **PAULUS POTTER**, maar hun nazaten hebben stellig geen reden van klagen, nu zij deze schitterende meesters tot hun tijdgenooten mogen rekenen. In menig opzicht staan zij ons — natuurlijk! want de tijdgeest sluimert nooit — zelfs nader dan de groote 17de eeuwsche meester. De koeien aan dat Picardisch zeestrand van **DE HAAS** hebben, zooals alle beesten van dezen kunstenaar, een sterk sprekend karakter, een „lichaam", dat men meent, de vacht te kunnen grijpen, een bewonderenswaardig „relief", een krachtige, schitterende kleur. 't Is een heldere, zonnige, heete zomerdag, waarin wij verplaatst worden; alles tintelt en schittert. En hoe pittoresk die achtergrond met de verre branding! Hoe aardig „doet" de figuur der droomerige koeienhoedster! Zelden of ooit heeft **DE HAAS** breeder, karaktervoller werk geleverd.

Welk een kerel! „Ein ganzer Mann!"

RICHARD BURNIER — ook deze Hagenaar is zijn vaderstad en — land ontrouw geworden, en heeft zijn Penaten in den vreemde, te Düsseldorf, opgeslagen — heeft het geniaal meesterschap van **DE HAAS** wel is waar nog niet geheel bereikt, maar verdient

[1] Brussel is niet karig bedeeld met prachtige werken van dezen grooten meester. Het merkwaardig kabinet van den „Ministre d'Etat" van Praet, Rue Ducale, 13, telt twee van Troyon's schoonste stukken: een bosch in den herfst, bevolkt met een drift koeien, en een boer in blauwen kiel die een koppel honden bewaakt. De galerij van baron Julius von Hauff, Rue de la Loi, schittert o. a. door een overheerlijk landschap aan de fransche zeekust van den meester.

door zijn *Approche de l'orage* toch stellig een eereplaats naast hem, „ein wenig bei Seit', nur nicht gar zu weit" (**VROLIJK** heeft onlangs in onze haagsche tentoonstelling getoond, met **BURNIER** te mogen wedijveren). Ook dit werk is pittig en vol karakter. Ook hier hebben de breed en forsch geschilderde koeien een sterk sprekend „relief". Niet minder schoon is de opzettende bui weergegeven, waartegen de door fel zonlicht beschenen weide scherp afsteekt. Ware het helder verlicht land echter wat minder grasgroen, wat minder „mooi" van kleur zooals de schilders zeggen, de fraaie schilderij zou er stellig bij winnen. Nu denkt men onwillekeurig aan een blikken insektendoos. In **BURNIERS** *Aux bords du Rhin* — de lezer denke bij dezen titel niet aan een zeer onhollandsch gekleurd Rijnprentje, gezicht op den Drachenfels en het Siebengebirge, of iets dergelijks, maar aan den zeer hollandschen Rijn — is de wazig- nevelachtige morgentoon van het met vee gestoffeerd rivierlandschap van een bekoorlijke poëzie.

Zwakker dan het werk van de **DE HAAS** en **BURNIER** zijn de koeien van **STORTENBEKER**, wiens overigens fraaie schilderijen: het welbekend *Effet de soir à la digue des Polders* (Haagsche Muzeum van moderne kunst) en *Effet de matin aux étangs ae Nootdorp* — dun, helder, zonnig, „buiten", waàr — ook hier een recht goed figuur maken. De naam van **STORTENBEKER** verdient in onze veeschool stellig met groote eer te worden genoemd, al rekenen wij hem ook niet tot de allereerste meesters dezer richting.

Oneindig veel meer dan zijn koeien in het besneeuwd bosch in onze haagsche tentoonstelling, belooft, of liever geeft het werk van **TER MEULEN**, dat hij naar den Brusselschen „Salon" heeft gezonden. In dit geïnspireerd, frisch werk — een kudde schapen op een weide aan den voet der duinen — bewonder ik de uitmuntend weergegeven stemming van den heeten zomerdag, den warmen, helderen buitentoon, de waarheid, kortom: het gezond réalisme van ganscher harte. De teekening der beesten is ook hier de zwakste zijde der schilderij. Het vee schijnt mij ook hier weer meer als stoffeering, en het landschap daarentegen als hoofdzaak door den schilder te zijn opgevat. De stemming der natuur kan bezwaarlijk met meer poëzie *in* en *door* waarheid worden weergegeven. Gaat **TER MEULEN** zoo voort — en er bestaat, dunkt mij, geen reden om dit in twijfel te trekken — dan zullen wij spoedig een onzer beste realitische landschap-vee-schilders in hem mogen begroeten. De koeien in het water, op een warmen dag van **SAVRY** te Haarlem, zijn een niet onwaardige tegenhanger van zijn schoone schilderij in onze haagsche tentoonstelling.

Paarden in den sneeuw van **NAKKEN** (*Chevaux de trait dans les bois de Saint-Gratien*, *Normandie*) zijn met recht een witte raaf. In de compositie vind ik iets Schreyer-achtigs.

Wij komen tot de „honden", waarin **CUNEUS** en **TE GEMPT** ontbreken. Over de afwezigheid van den laatste kan ik mij, na zijn beide treurige stukken op dit terrein in den Haag, met den besten wil van de wereld niet beklagen. Mevr. **HENRIETTE RONNER-KNIP** schittert daarentegen in haar *Lièvre au gîte* in vollen glans. Bijna is dit fraai stuk — snuffelende jachthonden in een kreupelbosch-grondje; onder de struiken zit het haas verborgen — gelijk en gelijkvormig met de schilderij dezer zeldzaam begaafde dame in onze jongste tentoonstelling.

Om nog even bij de dames te blijven. De ferm geschilderde, door een open venster op een besneeuwd landschap turende zwarte hond van Mevr. **MESDAG-VAN HOUTEN**, een groot doek, heeft, evenals de *Markensche begrafenis* van **V. D. VELDE**, het bosch van **V. BORSELEN**, en de stukjes van **MAUVE** en **JULIUS BAKHUYZEN**, te lijden onder een allerongunstigste plaatsing. Haar *Paysage* is mij tot mijn leedwezen ontgaan.

De naam dezer begaafde kunstenares, die als landschapschilderes zulke groote vorderingen maakt, brengt mij als van zelfs tot de „Marine", daar haar echtgenoot hier bovenaan schittert. Onze groote realist heeft drie stukken naar de Brusselsche tentoonstelling gezonden, waarvan éen: *Marée montante* (*Scheveningue*) mij in den volsten zin des woords een meesterstuk toeschijnt, een ware „coup de maître". Wellicht is 't de tot dusver volmaaktste uiting van **MESDAG's** zeldzame gaven als zeeschilder (want hij is veelzijdig, en versmaadt 't, in éen en hetzelfde kringetje „om te soezen"). Ik voor mij, die het voorrecht heb, *veel* werken van dezen meester te kennen, moet althans bekennen, dat nog niet éen zijner vorige werken mij zoo heeft „gepakt", geïmpressioneerd, als deze schilderij. Deze bekentenis geef ik echter niet voor meer dan zij is: voor een indruk van geheel persoonlijken aard. Maar dat dit doek althans in het eerste gelid van **MESDAG's** werk — „l'oeuvre de l'artiste" — prijkt, is, durf ik beweeren, boven eenigen twijfel verheven. 't Geeft den aanschouwer — alweer te algemeen: ik behoorde te zeggen: mij — een illuzie van natuurpoëzie zóo sterk, dat men, zoolang men in de beschouwing van het prachtig werk verzonken is, meent, die pinken in werkelijkheid te *zien*, die branding effectief te *hooren* ruischen, bruischen, donderen. Eentoonig, machtig dreunt zij voort, de eene golf met gekromden rug verdringt de andere; zoo aanstonds heet 't: „uit de voeten, daar komt de eb aanzetten!" want de aanschouwer wordt geacht, op den uitersten zoom van het strand te staan; wij zien geen zandoever meer, de opzettende vloed vertelt ons echter dat wij vlak bij de kust zijn. Hoe treffend wáar is het water weergegeven! Welk een natuurlijke kleur hebben die golven! Hoe spat dat witte schuim! De golven schijnen werkelijk over elkaar heen te rollen; met bewonderenswaardig meesterschap is de *actie* in de branding uitgedrukt. Eenige pinken stoffeeren dit grootsch natuurtafereel. Op een paar van deze schijnen zij feest te vieren; van de mast der pinken in den linkschen hoek der schilderij wapperen althans kleurige wimpels in den frisschen zeewind, die geestig afsteken tegen de grootsche stormlucht, waartegen ook pinken en golven zich krachtig redden.

> „Alleen een enkle meeuw vliegt hongrig hier en daar".

In dit geval zijn 't echter twee stuks, wat er trouwens niets toe doet. Een groot effect brengt de hoek links teweeg, waar door de breede inschijning der bruine pinken het water nog doorschijnender wordt. De waarheid van kleur is overal treffend: een echte Noordzee-toon vervult dit heerlijk werk, dat, naast de tafeerelen van **ISRAËLS**, **BLOMMERS**, **ROELOFS**, **GABRIËL**,

DE HAAS, het meest aanspraak heeft op onzen rechtmatigen nationalen trots tegenover de buitenlandsche kunst in de Brusselsche tentoonstelling. Wel bewonder ik in **MESDAG's** *Lever du soleil* (*côtes de Hollande*) den stillen toon, de wijdte en diepte van het water — 't is eveneens een zeegezicht zonder kust — de groote en van behandeling grootsche pink met zeilen en netten die de grootste „kracht" in de schilderij uitmaakt; wel weet ik de merkwaardige eigenschappen ook van den *Chantier à Groningue* te waardeeren — pinken die op den oever gekalefaterd worden, een sneeuwtafereel waarvan de lucht mij wat te blauw toeschijnt — maar toch treden, zooals ik zoo even reeds aanduidde, deze beide werken in het tweede gelid, vergeleken met de prachtige *Marée montante.*

Het zijn toevallig ook drie stukken die onzen tweeden marineschilder **VAN HEEMSKERCK VAN BEEST** in den „Salon" vertegenwoordigen. Door dit epitheton „tweede", en door hem *na* **MESDAG** te bespreken meen ik niet te kort te doen aan zijn groot talent, waarvan ook deze schilderijen weer doorslaande proeven afleggen, maar hem slechts de plaats aan te wijzen, die hem naast zijn genialen collega — volgens mijn zienswijze altijd — toekomt. **HEEMSKERCK'S** *Pêcheurs dans la mer du Nord* zijn hetzelfde doek dat wij ons, als „visschers op de Doggersbank", van onze jongste haagsche tentoonstelling, en, als ik het wel heb, ook van ons contingent voor Weenen in '73, herinneren. *Dans le Zuyderzee* en *Dans le Pas-de-Calais* zijn de titels zijner beide andere stukken.

Is 't mij mogen gelukken, een duidelijk beeld te geven van onze kleine hollandsche tentoonstelling in de groote Brusselsche, aan te toonen dat zij wel „klein, maar rein" is, en ik dus alle reden had — en wij Hollanders dus alle reden hebben — om hoog ingenomen te zijn met de wijze waarop onze schilders ditmaal „uit den hoek zijn gekomen", dan is, zooals de formule luidt, „het doel van den schrijver dezer regelen bereikt", en plaatst hij hier een *Q.*, een *E.*, en een *D.*

J. K.

GEZONDE BEGINSELEN?

De groote verplichtingen, die elk vriend der Kunst aan Prof. Gugels *Geschiedenis van de Bouwstijlen* heeft, worden zeker niet vergeten, waar men zich van zijne algemeene æsthetische beginselen rekenschap geeft, ja, daaromtrent de vraag opwerpt, die den titel vormt van dit artikel.

Hoe wordt door Prof. Gugel „het wezen en het doel van alle schoone kunst" bepaald? Dat wezen en doel heet „wereld en leven door 's menschen scheppenden geest voor te stellen in beelden, die de toestanden en aandoeningen van zijn gemoed teruggeven."

Tweeërlei dus: 1° het voorstellen in beelden; 2° in zulke beelden die gemoedsaandoeningen teruggeven.

Ook volgens Prof. Gugel behooren muziek en welsprekendheid tot de schoone kunsten. Hoe kunnen zij evenwel beelden voorstellen? Volgens Prof. Gugel moet de kunst om tuinen aan te leggen onder de beeldende kunsten gerangschikt worden. De kunst van tuinen aan te leggen is dus ook een schoone kunst; maar hoe kan zij een aandoening van iemands gemoed teruggeven?

De hoogleeraar wil, dat de beelden, welke de kunst schept, „*gemoedsaandoeningen* zullen teruggeven. Niettemin schrijft hij bl. 7, aant. 1: „op de meest-volkomen wijze zijn, in de kunstscheppingen der klassieke oudheid, de goden- en heldengestalten der Grieken, *algemeene gedachten en begrippen*, door beelden voorgesteld". Hij zal zelf de laatste zijn, om gemoedsaandoeningen en begrippen op eéne lijn te stellen.

Maar dan blijft het ook onzeker, wat de beelden der Kunst weêr te geven hebben.

Ik ben zoo vrij op deze zwarigheden de aandacht te vestigen, niet ten einde de verdiensten van Prof. Gugels werk te verkleinen, maar om te vragen of wij er niet beter aan zouden doen, Goethe's raad op te volgen, en met hem de schoone kunsten niet vatbaar te noemen, om in haar wezen en doel onder zulk een algemeene formule te worden gebracht, als door Prof. Gugel beproefd werd. Waartoe dient zij, wanneer men haar wel neêrschrijven kan, maar terstond daarop verloochenen moet? Dan kan zij ons slechts in weêrspraak met onszelven brengen. En dat was toch de bedoeling niet! Verschijnselen, die een algemeene formule toelaten, moeten toch een zekere gelijksoortigheid bezitten. Waar die te vinden of hoe die te brengen bijv. tusschen de muziek en „de kunst om tuinen aan te leggen?"

Maar deze vraag daargelaten; met het „doel der kunst" hebben wij nog niet afgerekend.

„De werken der schoone kunst hebben", voor Prof. Gugel, „een meer algemeene en hoogere strekking dan een beperkt gebruik in het stoffelijk leven, en moeten haar daarom andere inzichten worden toegekend dan het beantwoorden van *een eindig doel*". Volkomen duidelijk is het mij niet, wat „inzichten" zijn, die „aan werken der schoone kunst worden toegeschreven". Maar dat doet hier minder ter zake. Ernstiger bezwaar heb ik tegen de ontkenning van dat „eindig doel". Stel de werken der schoone kunst zoo hoog als gij wilt; noem dus haar doel zoo edel, zoo verheven als gij wilt, daarom houdt dat doel toch niet op eindig te zijn. Is het geen mystiekerij, door de deur der æsthetiek weêr een oneindig doel te willen binnensluiken? De geachte schrijver schijnt er niet geheel afkeerig van. In hetgeen hij zoo even gezegd heeft, ligt naar zijn oordeel „de wederzijdsche betrekking van kunst en *Godsdienst* opgesloten". En verder: de kunst streeft er naar, „om den mensch te verheffen boven de onvolmaaktheden van het aardsche leven, en hem met *het oneindige* in verband te brengen". Volgens mijne zienswijze, betreedt de æsthetikus hier een geheel verkeerd, ja gevaarlijk terrein. In schijn wordt de kunst zeer hoog gesteld. Maar is het niet gewaagd, haar lot te verbinden met het lot van dat bouwvallig oneindige, om welks precair bezit de wijsgeeren en theologen twisten? De kunst heeft wel iets beter te doen dan een doel na te jagen, waar niemand iets van weet, zoodra het ophoudt „eindig" te zijn, of mij in verband te brengen met *het oneindige*, als of dit een bekende grootheid ware. En dan kom ik maar weder op die „kunst om tuinen

aan te leggen". Hoe zal deze kunst mij met het oneindige in verband brengen? ja, hoe zal zelfs een Opera of een Jan Steen dat doen? Het past mij niet, iemand als Prof. Gugel te waarschuwen; maar ik geloof toch, dat hij den voet gezet heeft op een hellend vlak, aan welks ondereind hij niets minder dan alle kunst zal blijken verloren te hebben. De æsthetikus mag zich niet inlaten met „Godsdienst", „eindig doel", „het oneindige". Als æsthetikus weet hij van deze dingen niet, omdat hij van deze dingen niets behoeft te weten. Hij heeft met „beelden", met „kleuren", met „tonen", met allerlei te doen, dat onmiddelijk tot onze zinnen spreekt. Vooral de kunst hoede zich voor metafysika, en spreke niet de versleten taal der bespiegelende wijsbegeerte.

Evenzeer zou ik wenschen, dat de æsthetiek buiten zekere vragen van psychologie bleef. Prof. Gugel beweert, dat „het veredelend geestgenot van het natuurschoon" gewoonlijk „als een werking beschouwd wordt van een ons *aangeboren* schoonheidsgevoel".

Het kan wel zijn; maar is het voorzichtig, hier de vraag aan te roeren, ja te beslissen, omtrent het al of niet aangeboren zijn van ons schoonheidsgevoel? Is het verstandig partij te kiezen voor of tegen hen, die van een specifiek schoonheidsgevoel niet weten willen? Mij dunkt, de æsthetikus snijdt zich hier den weg tot een zeer belangrijk onderzoek af. Waarom zal ik op eens „het veredelend geestgenot van natuurschoon als eene werking van een aangeboren schoonheidsgevoel" beschouwen? Het ware juist zeer leerrijk en gewichtig voor de æsthetiek, de voorwaarden na te gaan, waarop de mensch langzamerhand leert, in de natuur iets als schoon te bewonderen. Ik behoef hier slechts even te herinneren aan het bekende verhaal van dien knaap, die, op zijn veertiende jaar, van blindheid genezen, het oog van een heerlijk landschap afwendde, omdat hij het perspectivisch zien nog niet geleerd had. Zulke feiten hebben voor de æsthetiek, gelijk zij thans begrepen moet worden, de allerhoogste beteekenis. Maar juist daarom kan zij, vrees ik, met dat *aangeboren* schoonheidsgevoel, dat terstond een „veredelend geestgenot van het natuurschoon" geeft, niet veel uitrichten.

Eer ik eindig, nog eene vraag.

Is de volgende bepaling van Kunst bevorderlijk aan een juist begrip der zaak? „Met het woord Kunst in meer beperkten zin bedoelt men het vermogen van den mensch om zaken voort te brengen, die op ons gemoed den indruk van het schoone maken?" Brengt ons dit veel verder? Wat doet Mevrouw Joachim, als zij zingt? Dan is zij toch ongetwijfeld kunstenaresse; zij beoefent dan een kunst. Welnu, brengt zij dan „een zaak voort, die op ons gemoed den indruk van het schoone maakt?" Welke een „zaak" bracht Rachel voort, welke „een zaak" Demosthenes? Of is hier de zaak het geluid?

Nog eens: ik veroorloof mij deze onderscheidene vragen op te werpen, niet uit betweterij, maar omdat alles ons thans zeer bijzonder moet ter harte gaan wat in ons vaderland met het onderwijs van de æsthetiek in verband staat. Ik zou niet gaarne zien, dat dit onderwijs verdoold raakte op de schemerachtige paden der afgetrokkene bespiegeling, en misschien vindt de geachte schrijver aanleiding, om door eenige toelichting van zijne woorden alle vrees daaromtrent weg te nemen. Hij zie in mijne opmerkingen een klein en al te laat gekomen, maar toch oprecht bewijs van belangstelling in zijn arbeid.

Utrecht. A. PIERSON.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Maandag, 11 dezer, wordt te Amsterdam het nieuwe gebouw der Akademie van beeldende kunsten aan den buiten-cingel bij gewezen Utrechtsche poort plechtig ingewijd.

De tentoonstelling van amsterdamsche oudheden in 't volgende jaar te houden, zal plaats hebben in de zalen van 't Oudmannenhuis, tot dusver bij bovengenoemde Akademie in gebruik.

Het standbeeld van Thorbecke, dat op het voetstuk na gereed is, zal met het gelaat naar de Heeregracht gekeerd worden. De oprichting zal plaats hebben, zoodra men met voetstuk klaar is. Dit laatste zal bestaan uit drie granieten treden, die door den Heeren Guillon en Smit te Amsterdam vervaardigd zullen worden. De geheele oppervlakte zal 36 vierkante ellen beslaan, door een ijzeren hek ingesloten.

Den 17en Sept. l. l. werd te Kristiania het ruiter-standbeeld van Koning Karel Johan van Zweden en Noorwegen onthuld De gelijkenis is sprekend, en de gansche uitvoering wordt ten zeerste geroemd. De koning houdt het hoofd min of meer naar. de rechterzij gebogen, terwijl hij met de rechterhand den hoed groetend opheft, en de linker den teugel gevat houdt. Het beeld is 16 voet hoog, en staat op een voetstuk van gelijke hoogte, dat aan de eene zij ten opschrift draagt: *'s volks liefde is zijn loon;* aan de andere: *het noorweegsche volk richtte dit gedenkteeken op.* De beeldhouwer, die 't wrocht, is zelf een Noorweger, Brynjulf Bergsey geheeten.

De *Vereeniging-Nieuwland*, in den Haag, zal den 8 Januar '76 haar 15jarig bestaan vieren op plechtige wijs. — Dr. Wap, haar Eerevoorzitter, die hare 10jarige feestviering in 1871 regelde, beloofde, destijds, *Deo volente*, ook bij het volgende lustrum zijne hulp niet te zullen laten ontbreken, en heeft daartoe, als hij ons meêdeelt, een Tooneelstukje geschreven: „*Eene Genootschaps-vergadering — Kunstliefde spaart geen Vlijt — 's avonds van den 8 Januari, 1776, in het Prins-Mauritshuis te 's Gravenhage.*" De toen elfjarige Pieter Nieuw, land komt daarin voor, als, met zijn Vader en Pleegvader naar den Haag ter vergadering gekomen, om er te halen het hem toegekende Diploma van *Kunstaankweekeling.* — Met eene menigte aanteekeningen van historisch-litterarisch belang zal deze beloofde lettervrucht van Dr. Wap ook voor niet-leden van de *Vereeniging-Nieuwland* in druk verkrijgbaar worden gesteld.

Door tusschenkomst van den heer Van der Kellen te Amsterdam, is de uitgebreide verzameling oudheden van den heer Herman Smids te Eindhoven voor rekening der nederlandsche regeering aangekocht, en reeds naar het nederlandsche museum op de Prinsegracht te 's Gravenhage vervoerd.

De kroft in de groote kerk te Deventer, zal, op aandrang der commissie uit de Rijksadvizeurs van haar kalklaag ontdaan worden.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 20. 25 October 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA. — SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

HET BISSCHOPPELIJK MUSEUM TE HAARLEM.

I.

In een vertrek boven het St. Vincentius-gebouw in de Zoetestraat te Haarlem werd, voor eenige jaren, eene verzameling van Kunst, voor zoover die op de Kristelijke — en in meer engen zin op de R. K. kerk betrekking heeft, aangelegd. Evenals in vele steden van het buitenland, en aangespoord door 't geen te Utrecht was begonnen, wilde men trachten uit de verschillende kerken van het Bisdom Haarlem samen te gâren en bijeen te brengen, wat in afgelegen parochiën verscholen was: zoo zou men sparen wat anders wellicht verloren kon gaan, en den beoefenaars der Kunst een eigenaardig veld ter beschouwing geven.

Op die wekstem van den doorluchten Kerkvoogd werd een krachtig antwoord gegeven, zoo zelfs dat de aanbiedingen welke van vele zijden gedaan werden, het deden betreuren, dat de wanden van het vertrek, waarin alles moest opgetast worden, zich niet in gelijke verhoudingen uitzett'en. Naar voegzamer en vooral ruimer lokalen moest omgezien worden, en zoo is, sedert den aanvang van dit jaar, een huis op den Kruisweg te Haarlem ingericht en geschikt gemaakt voor het herbergen van de reeds verworven en nog te bekomen kunstwerken.

„Het Bisschoppelijk Museum" heeft thans sedert eenige dagen, zijne deuren voor het publiek open gezet en ik meen daarom met een kort woord hier te mogen aankondigen wat er zoo al te zien valt.

Bij de plaatsing in rangschikking heeft men den tijd in acht genomen, waartoe de verschillende stukken kunnen gebracht worden en dus eene verdeeling gemaakt naar het Romaansche tijdvak, de Gothiek, de Renaissance, en het verval der kunst tot ongeveer 1830. In dit bericht zal ik echter die indeeling niet getrouw kunnen volgen.

De vroegste Kristelijke tijd is slechts met eenige afgietsels vertegenwoordigd: allereerst met eene hostie-doos (A. 200—300) waarop men rondom in reliëf Abraham's offerande ziet en Kristus onder zijne Apostelen: de Romeinsche Keizerstijd treedt ons in die beeldjes krachtig te gemoet, en niet minder op dat diptychon (dubbel schrijfplankje, *cera*) waar Kristus op de *sella curulis* tusschen Petrus en Paulus gezeten is, en Maria met het kind Jezus tusschen twee Engelen wordt voorgesteld. Het Romaansche tijdvak sluit zich hier dadelijk bij aan in onderscheiden afgietsels van diptychons (A 900—1200), waaronder zeer merkwaar-

digen en van een aantal kerkelijke zegels uit het Keulsche en Triersche.

De oudste Schilderijen wijzen hier veelal op de penceel-kunst der Vlaamsche School, en de eerste kunnen in ronde cyfers teruggebracht worden tot het tijdvak, dat met het jaar 1400 aanvangt. De aard der voorstellingen is, zoo als licht te denken valt, aan de gewijde geschiedenis ontleend. Hetzelfde onderwerp is gewoonlijk meermalen in afbeeldingen hier tegenwoordig, zooals b. v. de Aanbidding der Wijzen, waarvan een met een heuvelachtigen achtergrond, op welks toppen eene moorsche stad zien verheft, wel het oudste van al de paneelen kan gerekend worden. Een andere, even als het vorige, gewis uit Vlaanderen herkomstig en hier door het hofje De Groene Tuin ten toon gehangen, wint het in perspectief en in coloriet, doch moet op zijne beurt weder onderdoen voor een derde stuk, triptychon, dat den schilder nog gelegenheid gaf op de beide paneeltjes der deuren, de boodschap des Engels en de besnijdenis van Jezus af te beelden. Ook de berg van Calvariën en de Afneming van het Kruis, komen meer dan eenmaal voor, een Kruisberg (Vlaamsche, omstr. 1500), aardig paneeltje, met een andere, (tusschen 1500—1560) van minder gehalte waarin het dualisme tusschen oude en nieuwere kunst valt op te merken. Jan Mostaerd zal misschien de schilder zijn van de afneming van het Kruis, op goudgrond, waar Jozef van Arimathea en Nicodemus het lijk van Jezus dragen, ten aanschouwe van Maria, met St. Jan en Magdalena die met de uitdrukking van diepe smart de bedroefde moeder gadeslaan. [1] Van een kleiner paneel (A. 1470—1500) met dezelfde voorstelling, zou men wenschen, dat het minder ware bijgeschilderd, hoezeer men toch nog de vlaamsche meesterlijke hand er in herkennen kan.

Uit denzelfden tijd ook dagteekent het tafereel, dat Noach te aanschouwen geeft, waar hij met de zijnen in de ark gaat, en in een lachend landschap gevolgd wordt door de dieren, dien hij den weg des behouds wijst. Zooals op andere schilderijen, Adam in het Paradijs voorstellende, is hier de tweede stamvader van 't menschelijk geslacht het hoofdbeeld om 't welk de schilder met bevallige losheid honderde beeldjes heeft weten te groepeeren.

Ouder, maar niet minder bezienswaardig, zijn de twee deurtjes van een triptychon (jammer genoeg dat het middenstuk hier niet te vinden is), waarop een ouderpaar met zijn vijf kinderen, vader met twee zoontjes, moeder met drie dochtertjes, knielende zijn afgebeeld, en dat ons zoowel met het costuum, landschap enz. als de dunne verflaag, waarmede dat alles op de paneeltjes is gezet, diep in de 15e eeuw en in de Vlaamsche school terug voert. — „De zegen van Jacob", dagteekent volgens het jaarcijfer van 1568, en vertoont ons den aartsvader Isaac op zijne rustkoets, wien door Jacob, begeleid en voorgebracht door Rebecca, het venezoen aangeboden wordt; aan de eene zijde op den tweeden grond keert Esau van de jacht terug, en aan den anderen kant, is hij in een keuken druk bezig zijn wildbraad toe te bereiden, onbewust van 't geen inmiddels zoo kort in zijne nabijheid voltrokken wordt. In deze burger-huishouding der zestiende eeuw is weinig te vinden wat aan den ouden patriarchalen tijd herinnert; maar waarom zou men in dit kloek gepenceelde en goed verlichte tafereel, het historisch vergrijp niet willen over 't hoofd zien, dat in bijna alle soortgelijke voorstellingen uit de oude school te vergeven valt?

Dirk Van Delen (1607—1669) vond, in een tafereel van de overspelige vrouw bij Jezus gebracht, gelegenheid, om zijn onbetwistbaar talent te doen uitkomen, in teekening, ordonnancie en koloriet van den weidschen tempel, waarin de Farizeën op het oordeel van Jezus staan te wachten. Al is dit stuk wat bijgeschilderd, nog meer is dat het geval met een: Aanbidding der wijzen, het monogram dragende:, „G. C. Bleker fecit 1625", en dus afkomstig van den Haarlemschen schilder Gerrit Claesz. Bleecker † 1656. Behalve deze, en onder een aantal andere stukken, op de bovenzalen, treffen we nog een gezicht in de St. Bavo te Haarlem, van den Bosboom der 17e eeuw, Pieter Saenredam. „Het Schip der kerk" is om den aard der voorstelling eene nadere beschouwing waard, en vertoont ons een dicht bevolkt vaartuig, waarop in de mast Kristus aan het kruis hangt; op het dek wordt rechts het oude verbond, in zijne voornaamste wetgevers, profeten enz. voorgesteld, en ter linker zijde in soortgelijker voege de nieuwe wet. In volle zee komt van beide kanten, op een leviathan of hydra, een Antikrist aanzwemmen, en worstelende tegen de golven, trachten Arius, Donatus e. a. het schip te bereiken, waarop men ijverig aan 't werk is, ze af te weren. Tot toelichting leest men op een balk in de zee drijvende:

> Ghy hebt in U macht versterckt die zee
> Ghy hebt t' samen gebroocken die hoofden
> Der draecken in de wateren. Psalm 73.

Na de Kruisigings-tafereelen uit de oude school, vinden we hier een Calvariënberg (tript.) met S S. Odulphus en Willibrordus op de deurtjes (A. 1600—1650); 't geen evenwel niet halen kan, bij dat uit de school van Rembrandt, (waarsch. omstreeks 1650 geschilderd) waar het halve licht uitmuntend dienst doet om de verlatenheid van den stervenden Jezus te doen gevoelen, en de smarten beter te begrijpen van de vrouwen, die hopeloos wijzen op den gekruisigde. Gerbrand Van den Eeckhout (1621—1674) is vertegenwoordigd door een alleraardigst grauwtje, dat de gekoorte van Jezus voorstelt, en zeker beter behaagt en walmer van toon is, dan de elf schilderijtjes op paneel, marmer en koper, met tafereelen uit Jezus leven: toch zijn ze niet onaardig, als men den kleurigen zwier der 17e eeuw, bij den aard dezer voorstellingen, wat over 't hoofd wil zien. Twee afbeeldingen van de kapel te Runxputte, waarvan 't eene is geteekend: G. de Jongh 1630, kunnen alleen uit een historisch oogpunt eenig belang hebben, want de kunstwaarde is zeer gering

Van Den Delfschen pastoor van St. Aagten Cornelius Musius, († 1572) bezit het Museum twee portretten, waarbij een dat zeer goed is; een weinig bekende Schilderes, Maria De Grebber, penceelde in 1631 haar schoonbroeder den Kanonnik Wolffius, in zijn 46e levensjaar. Haar broeder Pieter De Grebber toont ons de beeltenis van het klopje Catharina Jans Oly, die hij in 1635 voltooide, en welke uit den aard der zaak veel behagelijker is, dan zijn portret van Corn.

[1] Zie Van Vloten, *Nederlands Schilderkunst*, enz. bl. 31 aant. en bl. 91.

Arentsz., eersten Pastoor in de Statie *den Hoek* te Haarlem, „hem afbeeldende zoo hij 16½ jaar na zijn dood „in het graf lag; 1629".

We dienen nu nog het oog te doen gaan langs de rij afbeeldingen van van kanonniken, pastoors e. a. waarvan velen in de kerkeijke geschiedenis van Haarlem welbekend zijn, en wier portretten vooral uit dat oogpunt beschouwd hunne waarde hebben, zooals:

Mr. Andries Pietersz. Van Souwen, laatste Commandeur van St. Jan te Haarlem A. 1624 Aet. 74. Wilhelmus Coopalius, Vicaris Generaal † 1599. Martinus Duncanus, Pastoor te Wormer. Joannes de Groot, Aet. 56 door Jan de Bray 1692. Petrus Weerts † 1756, J. van der Steen † 1785, Joannes Baptiste Schuyt † 24 April 1790, Walter Joseph Walree, resign. 1796, J. Fronhoff door J. P. van Horstok 1812, even als de vijf voorgaande, Pastoor „in den Hoek" te Haarlem, G. F. Woliers, Pastoor aan 't Kalf † 1835 door Adriaan de Lelie 1812.

Hiermede is misschien wel het grootste getal der Schilderijen opgenoemd, maar geensins zijn al de merkwaardigste aangestipt. Daartoe toch behooren nog de twee warme, zonnig geschilderde paneeltjes uit de school van Rembrandt: Mozes gered en de Hoveling door Philippus gedoopt; zooals ook een grauwtje van Van Horstok eene allegorische voorstelling van de Roomsche kerk en eene H. Familie van Caesar van Everdingen, vermelding verdienen.

Haarlem. C. J. GONNET.

EEN PAAR OPMERKINGEN OVER PIERSONS BEGINSELVRAAG.

Hoewel 't volkomen eens met P. dat alle mystiekerij uit de kunstbespiegeling moet gebannen worden, en in zoover dus geheel met zijn verzet tegen Prof. Gugels *oneindige*, en inmenging van „Godsdienst" enz. instemmend, meen ik echter, in alle bescheidenheid een paar opmerkingen niet te mogen weêrhouden, waartoe mij zijn verdere beschouwing aanleiding geeft. Prof. Gugel komt mij namelijk voor 't overige voor, meer door *onvolledigheid* en min doeltreffende *woordenkeus*, dan door onjuistheid, in zijn opvatting en voorstelling gefaald te hebben, en Piersons verwerping zijner stellingen dus slechts ten halve te verdienen. Breiden wij eenvoudig de gegeven bepaling van wezen en doel der kunst wat uit, dan vervalt alle bezwaar door Pierson aangevoerd, en zien wij dat het minder de *geest* dan wel de *letter* is, die afkeuring verdient. Lezen wij daarom liever: „wezen en doel der kunst is, wereld en leven door 's menschen scheppenden geest voor te stellen in beelden, kleuren, tonen, of klanken, die de toestanden en stemmingen van dien geest teruggeven". Door te veel aan die alleen vermelde „beelden", en het vervolgens gebezigde „gemoed" te hechten, heeft Pierson blijkbaar een vonnis op den *inhoud* toegepast, dat alleen den *vorm* gold. Wijzigen wij dien *vorm* daarentegen, als hier geschiedt, dan is de *inhoud* geheel overeenkomstig den zin en de bedoeling van den schrijver, en de bepaling op de eene zoo goed als de andere kunst — de tuinkunst niet uitgesloten — toepasselijk.

Wat verder het „eindig doel" betreft, hoeden wij ons, bij verwerping van elk *mystiek* „oneindige", van de andere zij, voor alle geestdoodende verbrokkeling. Vragen wij, wat voor den verouderden „godsdienst" en 't afgetrokken „oneindige" in de plaats treedt, doch door Pierson geheel ter zij gelaten wordt, dan is het antwoord: het zedelijk werkzame besef van 't *onloochenbaar oneindige verband* aller *eindige* dingen. Dat *besef*, zij 't dan ook maar als instinctmatig gevoel, is even levendig in ieder *groot kunstenaar*, als het ieder *doortastend denker* ten volle bewust is. Ik spreek hier opzettelijk van *besef* en *bewustheid*, om ook den minsten zweem van mystiekerij daarbij te weren.

Omtrent het zoogenoemd „aangeboren schoonheidsgevoel" stem ik daarentegen Pierson geheel toe, dat juist *de wording van dat gevoel* in den mensch een belangwekkend onderwerp van studie en nasporing is; doch ik houd zijn in de daarop volgende regelen geuite grief tegen de uitdrukking *zaken*, weder enkel voor een woordenstrijd. Men leze de gewraakte zinsnede met geringe wijziging slechts als volgt: „het vermogen van den mensch, om *datgene* voort te brengen, wat", enz. v. VL.

EEN MINDER BEKEND PORTRET VAN CORNELIS DE WIT, UIT ZIJN VOORLAATSTE LEVENSJAAR.

In de Kamer voor het Bestuur van het Gast- of Ziekenhuis te Dordrecht bevindt zich eene schilderij, vervaardigd in 1671 door Cornelis Bisschop, geboren den 12 Februarij 1630, en leerling van Ferd. Bol [1].

Deze schilderij stelt de portretten van de in 1670 of 1671 in dienst zijnde Regenten en Regentessen, benevens dat van den Chirurgijn van het gesticht voor; t. w. de Heeren:

CORNELIS DE WITT.
NICOLAAS STOOP.
A. VAN MAST.
H. VAN DEN SANTHEUVEL.
P. EELBO (*Tevens Rentmeester*).

en de dames:

JAC^a^ THIBOUTS.
MAR^a^ GERNOU (of GERNON).
HEL^a^ VEKEMANS.
MAR^a^ DE SORET.
D^a^ HALLINCS.
MAR^a^ VAN BERKEL.

de chirurgijn:

Mr. AL. DE HOOCH.

In 1812 is aan de vroegere Regentenkamer een andere bestemming gegeven, en de schilderij uit den schoorsteenmantel boven den schoorsteen weggenomen. Na gedurende vijf jaren op een zolder te zijn bewaard,

[1] Zie Houbraken II Deel bladz. 220 221 en 223, en Dictionnaire historique des peintres par A. Siret, Paris 1865 p. 103.

is zij schoon gemaakt, van een lijst voorzien, en in de Regentenkamer opgehangen.

In het afgeloopen jaar is het doek, door een deskundige op nieuw opgespannen, schoon gemaakt, en zooveel noodig gerestaureerd. Volgens de rekening van uitgaven over 1671 is aan den portretschilder Cornelis Bisschop voor bedoelde schilderij *f* 225—7 st. uitbetaald; de lijst, die er in 1817 om gemaakt is, heeft buiten het zwart verven *f* 8,85 gekost.

Dordrecht, 26 Augustus 1875.

A. A. Obreen *Secs. Rentr.*

„GRÂCE POUR MOI ET GRÂCE POUR TOI-MÊME!"

„Waar de compositie van dien aard *is* dat de schrijver blijkbaar op een verkeerden weg *is*, waarop zijn talent, indien hij dit bezit, onherroepelijk moet te gronde gaan, *is* 't beter de enkele bizonder zwakke plaatsen niet aan te wijzen".

Het Nieuws v. d. Dag, (5 Oct.)

Ten tijde der fransche overheersching, toen men, onder meer fraai's, bij elke wezenlijke of voorgewende overwinning der keizerlijke troepen, van hooger hand den wenk kreeg, die machtig veel van een dwangbevel had, om de vlag uit te hangen en feestlicht te ontsteken, kwam de Amsterdammer Otto Wüstenenck, op den ondeugenden inval, om zijn beide naamletters te doen schitteren. De voorbijgangers vatten de kneep, en mompelden: „O W(ee)!"

Een zelfde ontboezeming, dunkt me, moet menigeen ontsnapt zijn bij de „feestgave" van den hoofdredacteur der „*Kleine Courant*", ter gelegenheid van Prins Hendriks 25-jarig Stedehouderschap; te meer daar het hier geen gedwongen hulde, geen plichtmatig eerbetoon, maar een vrijwillig offer was.

Wat kan den heer De Veer toch bewogen hebben, hier eens voor dichter te spelen? Gold 't een huiselijk verjaarpartijtje of zoo iets, dan kon men denken: „onder vrienden neemt men het zoo nauw niet". Maar om een vorstelijk persoon o p e n l i j k met een kreupeldicht te vervolgen, kijk — dat is toch wel wat bar, en getuigt, minst genomen, van weinig smaak.

Tot staving dezer meening tegenover hen, die het stukske niet onder de oogen kregen, zal ik een regel of wat afschrijven:

Gegroet, uit *veld* en *beemde*,
Gij telg van Nassau's bloed,
Uw feestdag in den vreemde
Zet *ons* het hart in gloed.

Niet: ons — hoofdredacteur, maar ons — Nederl. volk. Wat de beide andere onderschrapte woorden betreft, ze vormen een even ongelukkige samenkoppeling als iets lager:

Bleeft ge *immer* als *te voren*,
Getrouw aan Hollands vlag.

Voor die „hollandsche" vlag ware zeker een „neêrlandsche" wenschelijker geweest, daar we geen uitsluitend *Hollandsche* vlag meer voeren, en aan een toespeling op vroegere toestanden wel niet valt te denken. Toch komt dezelfde naamsverwarring later nog eens voor. Nadat men „honderd rappe *knapen*" zich „alreê" heeft laten „reppen, om eer en roem te *rapen*", zegt men:

En aan het hoofd dier *bende*,
Die trekt ter zegepraal,
Ziet, waar het oog zich wende,
U...*Hollands* Amiraal,

Die om uw dienst te wijden,
Niet vraagt naar kruit of lood,
Niet wacht op oorlogstijden,
Of dreigende oorlogsnood,

Maar die met andre vrachten,
Dan waar de dood in schuilt,
De schepen wil bevrachten;...
Die *koopt*, *verkoopt*, en *ruilt*.

Net als een uitdrager! Na herhaalde lezing is 't mij niet gelukt, het onderwerp van dien langademigen zin te vinden. Vermoedelijk bedoelt de schrijver: „Ziet het oog, waar 't ook zich wende, u" enz.

Het volgende behagelijke zinnetje van twaalf verzen munt evenmin uit door duidelijkheid:

Een zoon in heel uw wandel
Van 't *stoer* en moedig *ras*,
Dat meester van den handel
Op alle markten *was*;

Dat nooit aan vreemde stranden
Heeft Neerlands vlag ontplooid,
Of 't heeft met beide handen
Een beter zaad gestrooid:

Beschaving en verlichting,
In ruil van slavernij,
De waarheid voor verdichting,
Het recht voor dwinglandij.

Welk „ras" wordt hier bedoeld? Het nassausche, — dat dreef toch geen wereldhandel; het friesche was evenmin „meester op alle markten". Blijkbaar heeft de heer De Veer hier 't *ras* verward met den amsterdamschen *koopman* van een paar eeuwen geleden![1]

Een vergissing van gelijken aard bevat de volgende strofe, waarin zelfs den klemtoon geweld wordt aangedaan:

1 Ik zou tegen den *inhoud* dezer twaalf regels een heel wat zwaarder grief hebben dan de Hr. Kalff tegen den *vorm:* de *leugenachtige* voorstelling namelijk — van welke na de uitgave van den *Max Havelaar* en Jhr. De Jonges geschiedenis van Nederlands optreden in Indië wel geen spraak meer mocht wezen — alsof zich dat *handelsras*, daar en elders, werkelijk op „verlichting, beschaving, en recht" had toegelegd, en er niet — met weinig of geen uitzondering — enkel maar om vuig winstbejag, „slavernij, dwinglandij, en onrecht" uit zijn „*beter* zaad"!!! had aangekweekt. — Had de Hr De Veer met die versregels een heilzamen *wenk voor de toekomst* — in plaats van een *feit van 't verleden* — bedoeld, het zou wat anders geweest zijn. v. Vl.

En 't is voor dorp en sted*en*
Een feestelijke dag,
Als met zijn zegenbeden,
't *Gooi* u ont*vangen* mag.

Hier hebben we waarschijnlijk aan 't vorstelijk Baarn en Soestdijk te denken, dat echter ongelukkiger wijze niet in 't Gooi, maar in 't Eemland ligt. Overigens is dat *gooien* en *vangen* al heel aardig gevonden.

Het zou niet moeilijk vallen, den lezer nog eenigen tijd met soortgelijke aanhalingen te vermaken; doch de gegeven staaltjes zijn voldoende, om er recht op te spreken. Kwamen er slechts een paar goede regels in 't heele ding voor, ik zou hebben gezwegen, denkende: het edel beeld van prins Hendrik heeft een dankbaar hart tot dichten verlokt. Doch hier hebben we te doen met: een hoofdartikel, dat niet vlotten wou, en daarom bij deze gelegenheid maar eens berijmd werd. Op die manier kan men alles in 't dwangbuis van maat en rijm wringen. Onder den indruk van De Veer's „feestgave" was ik ten minste al begonnen:

In 't *Nieuws* van 4 October
Schreef ds. De Veer
Een rijmpje, meer dan sober,
Prins Henderik ter eer —

gelukkig bedacht ik me nog intijds! Ach, mocht de schrijver van *De Trouringh* hetzelfde kunnen zeggen! Met meer schijn van recht had hij, als dagbladredacteur, dan tevens den glans zijner alwetendheid kunnen bewaren. Nu moet bijv. Juffr. Perk, op wie het *Nieuws*, één dag na die noodlottige dichtbui, dat aan 't hoofd dezer regelen geplaatste opschrift toepaste, onwillekeurig een klein beetje aan 't twijfelen raken....

Amst. 5 Oct. '75. MARTIN KALFF.

TOONKUNSTENAARS-VEREENIGING VAN NOORD- EN ZUID-NEDERLAND.

Terwijl de beeldende kunstenaar een- of meermalen in eigen vaderland de gelegenheid geopend ziet, zich den volke bekend te maken in de voortbrengselen van zijn geest, liggen de geestgewrochten van menig talentvol toonkunstenaar uit ons vaderland onbekend of vergeten in zijn bibliotheek, en staakt menig virtuoos zijn studiën, omdat hij toch nooit in aanmerking komt om op te treden.

Zou er in dien toestand geen verandering en verbetering te brengen zijn? — en zoo ja, op welke wijze?

Menigeen stelde zich deze vraag, totdat eindelijk de heer G. A. Heinze zich opgewekt gevoelde, er een antwoord op te geven.

Hij meende, dat in de eerste plaats de kunstenaars onderling voor elkanders belangen moesten gewonnen worden; dat zij zich moesten verbinden, om elkanders werken te leeren kennen en ten gehoore te brengen; — daardoor zou het publiek opmerkzaam gemaakt en tot de overtuiging gebracht worden, dat men ook in eigen vaderland werken en virtuozen vinden kan, der opmerkzaamheid overwaardig, al waande men ook dat die alleen maar in het buitenland te vinden waren.

De heer Heinze riep eenige kunstenaars en kunstvrienden bijeen, ten einde van gedachten te wisselen over de beste wijze, waarop aan de bovengestelde vraag en haar beantwoording vorm en levensvatbaarheid zouden kunnen gegeven worden, en de uitslag dezer bijeenkomst (op 13 Juni te Utrecht gehouden) was: „dat men trachten moest een bond in het leven te roepen, uitgaande van en bestuurd door nederlandsche toonkunstenaren, welks taak het zou zijn in de allereerste plaats de werken der landgenooten ten gehoore te brengen, en landgenooten als solisten te doen optreden".

Spoedig daarop volgde een uitnoodiging aan verscheiden toonkunstenaren, geboren of levende in Noord- en Zuid-Nederland, tot een bijeenkomst te Utrecht (18 Juli '75) ten einde te beraadslagen over de oprichting van een Toonkunstenaars-Vereeniging van N. en Z.-Nederland. Met bijna eenparige stemmen werd de wenschelijkheid daarvan aangenomen, en aan de ondergeteekenden, die zich met overtuiging bij den heer Heinze hadden aangesloten en de oproepingscirculaire mede hadden onderteekend, de samenstelling van een reglement opgedragen, terwijl de vereeniging werd geconstitueerd onder de aan het hoofd dezer gestelde benaming.

Een tweede bijeenkomst, gehouden te Amsterdam in het Parklocaal, 5 September ll., was aan de bespreking en verbetering van het door ons ontworpen reglement gewijd; en wij zijn thans in staat, nu het door de leden der Vereeniging is goedgekeurd, daarvan de hoofdartikelen bekend te maken, opdat iedereen zie wat de Toonkunstenaars-Vereeniging van N. en Z.-Nederland hoopt, wenscht en verwacht.

ART. 1. Het doel der Vereeniging is: de belangen der in Noord- en Zuid-Nederland levende of aldaar geboren toonkunstenaars in 't algemeen, en die van de leden der Vereeniging in 't bijzonder te behartigen.

ART. 2. Zij tracht dit doel te bereiken:

a. Door jaarlijksche bijeenkomsten, waarop door mondelinge voordrachten de smaak voor het meer wetenschappelijke der kunst bevorderd, en de broederlijke zin aangekweekt zal worden.

b. Door het uitvoeren der verdienstelijke werken van in Nederland geboren of aldaar wonende Componisten, ten einde hunne werken meer bekend te maken.

c. Door bij die uitvoeringen zooveel mogelijk Nederiandsche of in Nederland wonende vocaal- en instrumentaal-Solisten te doen optreden.

ART. 3. Zoodra de financieele toestand der Vereenigidg het toelaat, zal zij

a. Jeugdige veel belovende talenten (leden of kinderen van gewone leden der Vereeniging) ondersteunen.

b. Hulp verleenen aan gewone leden, die door ziekte of andere ongelukken die hulp behoeven.

c. Een honorarium (tantième) uitreiken aan Componisten (leden der Vereeniging) bij de uitvoering hunner werken.

d. Maatregelen nemen, om aan de Vereeniging te verbinden een Pensioen-, Weduwen- en Weezenfonds.

ART. 4. Leden der Vereeniging zijn:

a. Gewone leden (Toonkunstenaars of Toonkunstenaressen). Zij betalen eene jaarlijksche bijdrage van Tien gulden of 20 Francs, en zijn zedelijk verplicht, tegen billijke schadevergoeding, mede te werken op de uitvoeringen door de Vereeniging te geven.

b. Belangstellende leden (Dames zoowel als Heeren). Deze betalen eene janrlijksche bijdiage van minstens Vijf gulden of 10 Francs, en hebben, even als de gewone leden, het recht *alle* uitvoeringen der Vereeniging met éene Dame bij te wonen.

c. Correspondeerende leden (Zie Art. 12).

Deze bijdragen moeten in de drie eerste maanden van het Vereenigings-jaar worden voldaan. Wanneer belangstellende leden het doel der Vereeniging krachtig wenschen te bevorderen, en meer dan Vijf Gulden of 10 Francs bijdragen, wordt dit meerdere uitsluitend aangewend tot verwezenlijking der doeleinden, omschreven in Art. 3, onder *a*, *b*, en *d*.

Art. 12. De belangen der Vereeniging worden, zoo mogelijk in elke gemeente van Noord- en Zuid-Nederland, behartigd door correspondeerende leden.

Om correspondeerend lid te kunnen worden moet men gewoon lid zijn.

Art. 13. Correspondeerende leden worden jaarlijks gekozen door het Bestuur.

In gemeenten, waar een of meer Bestuurders wonen, is één van hen correspondeererd lid.

Zij zijn verplicht de algemeene vergadering zelf bij te wonen, of zich door een der gewone leden uit hun woonplaats te laten vertegenwoordigen, en vóór 1 Mei een overzicht aan het Bestuur in te zenden over hun werkzaamheden, ten einde den Secretaris in de gelegenheid te stellen daarvan gebruik te maken in zijn verslag.

Art. 14. Op het correspondeerend lid rust de plicht, om het initiatief te nemen tot uitvoeringen in het belang der Vereeniging; hij moet zich te dien einde met andere, in dezelfde gemeente wonende gewone leden verstaan. Hij ontvangt, tegen afgifte van het door hem in den penningmeester geteekende quitancie-diploma, de jaarlijksche bijdrage der in zijne plaats wonende leden, en treedt, in overleg met het hoofdbestuur, handelende voor de Vereeniging op.

Art. 15. In gemeenten waar het getal belangstellende leden vijf-en-twintig bedraagt, wordt jaarlijks minstens ééne Uitvoering, Ochtend- of Avond-Concert, gegeven. De inrichting dier uitvoeringen wordt geheel aan het goede beleid der correspondeerende leden overgelaten, de programma's echter moeten aan het praeadvies van het Bestuur onderworpen, en minstens acht dagen vóór de bij Art. 11 bepaalde Bestuursvergadering aan den Secretaris worden ingezonden.

Art. 17. Om gewoon lid der Vereeniging te worden, heeft men zich minstens twee maanden vóór de algemeene vergadering, aan te melden bij den Secretaris.

De stemming geschiedt op de algemeene vergadering, bij geheime ballotage der gewone leden.

Meerderheid van stemmen beslist.

Bij staking der stemmen wordt de ballotage een jaar uitgesteld.

Art. 18. De belangstellende leden kunnen zich aanmelden bij het correspondeerende lid, in hun gemeente woonachtig, of bij een der leden van het Bestuur.

Art. 23. Jaarlijks, bij gelegenheid van de in Art. 2 onder *a* vermelde bijeenkomsten, vindt een algemeene vergadering plaats en wel omstreeks half Mei.

Aan deze bijeenkomsten worden muziekuitvoeringen verbonden, georganizeerd door het bestuur, in overleg met het correspondeerende lid en voor rekening der algemeene kas.

Art. 26. Het Vereenigingjaar vangt den 1sten Mei aan; hierop maakt alleen het eerste jaar een uitzondering, loopende van de 1ste Vergadering, te Utrecht gehouden, tot ulttmo April 1876.

Art. 29 Opzeggen van lidmaatschap moet vóór den 1sten Maart schriftelijk aan het Besuur of aan een correspondeerend lid geschieden.

De ondergeteekenden, door hun kunstbroeders gekozen als bestuurders der T. V. v. N. en Z. N. ontveinzen zich geenszins de moeilijkheden, die het tostand brengen der in de medegedeelde artikelen vastgestelde bepalingen medebrengt, en gevoelen zeer goed het gewicht der taak, welke zij op zich hebben genomen.

Zij rekenen evenwel op den krachtigen steun, zoowel van de toonkunstenaars in Noord- en Zuid-Nederland, als van de muziekvrienden, die een open oor en warm hart bezitten voor de kunstvoorbrengselen hunner landgenooten.

Zij achten zich ten slotte verplicht te verklaren: dat het geensins in de bedoeling T. V. v. N. en Z. N. ligt in het strijdperk te treden met bestaande maatschappijen en concertgenootschappen; evenmin wil de Vereeniging de dilettanten van zich vervreemden of buitensluiten, al achtten de oprichters het wenschelijk, dat een Vereeniging van en voor Toonkunstenaars ook door Toonkunstenaren zou bestierd en omtrent de samenstellingen inrichting der Vereeniging alleen hun meening gevraagd worden.

Wij wenschen vurig „harmonie" te kweeken met allen, die het met de Toonkunst en hare beoefenaren in Nederland goed meenen, en rekenen daarom met het volste vertrouwen op veler sympathie.

R. HOL, *Voorzitter.*
G. A. HEINZE, *Onder-Voorzitter.*
W. STUMPFF, *Penningmeester.*
W. F. G. NICOLAÏ, *Secretaris.*
H. A. MEYROOS, *Bibliothecaris en 2e Secretaris.*

HET KONINKLIJK OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP TE AMSTERDAM.

Thans, nu dit Genootschap — als wij reeds vroeger meldden — in een nieuw gebouw gevestigd is, en zijn Jaarverslag van 1874—1875 in weelderigen vorm, en met een fotografische afbeelding van de Vergaderzaal versierd, in het licht geeft, is het meer dan tijd er de algemeene aandacht op te vestigen. Van zijn doel worden wij door de tweede bepaling van de tevens uitgegeven Wet vergewist. Het stelt zich voor „de bevordering van de kennis der Oudheid, door *a*. het oprichten van een Muzeum, *b*. het bespreken in geregelde bijeenkomsten der leden, van al wat tot de oudheidkunde betrekking heeft; *c*. zoodanige andere middelen, als door de algemeene Vergadering van tijd tot tijd doelmatig geacht worden. In dat Muzeum" — heet het verder — „worden opgenomen voorwerpen voornamelijk uit onzen grafelijken en stadhouderlijken tijd, het zij *a*. door schenking, ruil, of koop verkregen, of *b*. ter bewaring of beschouwing voor korter of langer tijd aan 't genootschap toevertrouwd". De leden bestaan uit gewone- en eereleden, de eerste tegen een jaarlijksche bijdrage; het bestuur, uit zeven leden, een voor- en ondervoorzitter, twee secretarissen, twee conservatoren, en een penningmeester, Het genootschapelijk jaar vangt met 1 Mei aan, terwijl in April een algemeene Vergadering gehouden wordt. De verdere tijd van bijeenkomst der leden, de wijze waarop ze werkzaam zijn, en al wat die bijeenkomsten of vergaderingen betreft, wordt bij een huishoudelijk reglement geregeld".

Uit het begeleidende jaarverslag vernemen wij, dat zich het genootschap in 't afgeloopen jaar bij herhaling werkzaam getoond heeft, om het oog der regeering op punten te vestigen voor de vaderlandsche kunst en oudheid van aanbelang, en de leden zich, deels door geschenken, deels door belangwekkende voordrachten, van de vrijwillig op zich genomen verplichting met ijver gekweten hebben. Van blijvend be-

lang daaronder mogen vooral de teekeningen heeten, naar persoonlijke opmeting, door den Telegrafist Horsthuis van de Oude Kerk vervaardigd, en die in drie *portefeuilles* een aantal van de schoonste bouwkundige bijzonderheden, als koorbanken, grafzerken enz. te aanschouwen gaven. Ook de voorzitter (Fr. Muller) bracht een aantal teekeningen van oude nederlandsche kerken door A. Oltmans ter tafel.

Van het genootschap is dit jaar de vroeger voorgenomen uitgave der bouwkundige afbeelding van het Muiderslot, bewerkt en toegelicht door zijn Secretaris Gosschalk, uitgegaan. Niet ten onrechte mag men nu verwachten, dat het, in zijn nieuw gebouw gevestigd, al spoedig een aanmerkelijke uitbreiding van zijn ledental kan te gemoet zien. Een zoo echt vaderlandsche en kunst- en oudheidlievende instelling heeft op algemeene ondersteuning en medewerking aanspraak.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Kunstveiling. Den 9en en 10en November 's morgens elf uur a. s., zal door de HH. Roos te Amsterdam [1], in den *Brakken Grond* aldaar, een belangrijke verkooping van schilderijen en teekeningen, en van oud Sineesch, Japansch, Saksisch- en Delfsch porcelein plaats hebben, alles nagelaten door wijlen den Russischen Consul Leop. Sievers. Onder de eerste komen stukken van Greuze, Dirk Hals, Honthorst, Dujardin, Carel de Moor. Rochussen, Salvator Rosa, Van Tilborgh, Van Der Venne, W. van Der Vliet en and. voor. Onder de teekeningen van Herman Ten Kate, Hoppenbrouwers, C. De Beaumont, Van Lockhorst, Rochussen, D'Arnaud Gerkens, enz.

Den 6en en 7en November is een en ander *particulier*, den 8en *publiek* te zien; alle drie de dagen van 10 tot 4 uur.

De plechtige opening van 't nieuwe Akademiegebouw aan de Stadhouderskade heeft ter bestemder tijd, Maandag 11 dezer, plaats gehad; bij welke gelegenheid verschillende toespraken gehouden zijn, en de Secretaris der Bestuurs-Commissie met het Leeuwenlintje begiftigd is: „niet alleen", gelijk het heette, „als een erkenning der verdiensten van den thans tot ridder geslagene (*lees :* gelinte of gekruiste [2], maar als een bewijs ook van den prijs door de regeering op de Akademie en haar estuurd gesteld". — Wanneer zullen, mag men naar aanleiding daarvan vragen, onze werkelijk verdienstelijke mannen toch eens ophouden in dergelijken poppenopschik een belooning voor hun verdiensten te vinden, en de Nederlandsche regeering te meenen, ze daarmée te kunnen vereeren! Wellicht echter dat, in 't onderhavige geval, de bekende lintjeszucht, waaraan de Voorzitter van 't Akademiebestuur op den duur lijdende is, de regeering onwillekeurig in den waan gebracht heeft, dat ook de Secretaris er al licht van kon aangestoken zijn. 't Ware dan echter beter geweest hem, van hare zijde, niet in dat deerniswaarde zwak te stijven.

Eene bijzondere wijze van kunstbescherming kan men op de tentoonstelling in het *Palais de l'Industrie* te Parijs opmerken, waar ieder, die een half kilo *tapiocca* koopt, een „*tableau*" (lees „oleografie"), ten geschenke ontvangt; bij grooter hoeveelheden ontvangt men „*tableaux*" van grooter waarde.

De Commissie van Toezicht aan de hoogere Burgerschool te Goes heeft voor dit jaar *f* 25 toegestaan voor 't aanschaffen van platen of fotografiën ten gebruike bij het lezen der meesterstukken van Engelsche of Duitsche schrijvers.

---

1 Van een voorgaande kunstveiling (5 en 6 Oct. l.l.) bij gemelde HH. kwam ons de Catalogus te laat ter hand, om er nog vóór den verkoopdag melding van te kunnen maken.

2 Wanneer er eens een Nederlandsch Woordenboek verschijnt, dat niet slechts een drietal onafgewerkte letters — *a*, *g*, en *o* — behandelt, maar ook de overige tot haar recht doet komen, hopen wij, dat er het tot ridder *slaan*, en *kruisen* of *linten*, naar verschil van eeuw en zeden, behoorlijk in vermeld zal worden.

De Michel-Angelo-feesten te Florence zijn met den meesten luister gevierd geworden. Wat er vooral bij in 't oog viel was de verblijdende algemeene deelneming van 't volk. Naar de italiaansche berichten stelde er zich de burgemeester slechts wat te veel bij op den voorgrond ; doch de Duitsche en Fransche zijn vol lof voor de leiding van 't geheel, en met name over het onthaal, den vreemdelingen ten deel gevallen.

De Heer Henri Bordier heeft onlangs in het *Journal de Genève* meêgedeeld, dat de ontdekking van een vermeend portret der Maagd van Orleans, waarschijnlijk slechts boerenbedrog is. Het komt hem voor, niets anders dan een der Moedermaagd gewijd schilderwerk te zijn, waarvan men 't oude onderschrift, ten dienste van 't voorgenomen bedrog, verminkt en verbroddeld heeft. Zoodra hij dat bemerkte, had hij 't den eigenaar gezegd, doch maakte er thans meer openlijk opmerkzaam op, nu hij zag, dat men het portret, 't welk men eerst voor eenige honderden francs wilde afstaan, tot een prijs van 70,000 aan den man zocht te brengen.

Met het eind der vorige maand is door de fransche regeering een nieuwe oudheidkundige zending naar Cochinchina en Cambodja uitgerust, onder leiding van den Heer Faraut, die zich bij een vorige zending, onder den Heer Delaporte, reeds verdienstelijk gemaakt had.

Het schilderwerk, door den heer Timbal in de Sorbonne-kerk vervaardigd, is dezer dagen ontbloot. Het stelt de geschiedenis der Godgeleerdheid in Frankrijk voor. Haar beeld zelf prijkt omhoog, met den geloofsfakkel — die zooveel brandstapels heeft ontstoken — in de *linkerhand*, terwijl ze met de *rechter* het Evangelie aan de borst drukt. (Jammer, dat ze zich altoos zoo linksch betoond heeft, doch de voorstelling wordt zoo des te treffender). Aan weêrszijde van het beeld zijn de grieksche en latijnsche kerkvaders afgebeeld. Op den voorgrond ziet men in 't midden het Heilige Sacrament; daaromheen Frankrijks grootste Godgeleerden: Bossuet, St. François de Salles, Descartes, Malebranche, St. Vincent de Paule, Pascal, Fénélon, enz.

Te Agen is, bij 't delven van een put op het Hal-plein, een mozaïek parket van groote waarde uit de 13e eeuw gevonden.

Te Falaise in Normandië hebben zondag 17 September l.l. de feesten ter eere der onthulling van Willem-de-Veroveraar's ruiterstandbeeld plaats gehad. Het beeld is door den Heer Louis Rochet vervaardigd.

De fransche minister van financiën heeft bepaald, dat van de ingezonden ontwerpen voor een nieuwen postzegelstempel, de eerste prijs (1000 fr.) zou toegekend worden aan dat van den Heer Sage, Koophandel en Vrijheid in vereenigd Wereld-bewind voorstellende; de tweede (500 fr.) aan dat van den Heer Chaplain voor zijn teekening van het zittende Frankrijk; de derde (300 fr.) aan die van de Heer Picault: de gedachte haar vrije vlucht nemende, terwijl ze rondom zich licht verspreidt.

Te Parijs overleed dezer dagen de te Mühlhausen in den Elzas geboren Johannes Engelmann, die zich als uitvinder van den Kleursteendruk naam verwierf, en dezen vervolgens, onder den naam *diaphanie* of doordringenden druk, ook op glaswerk toepaste.

Te Petersburg is onlangs de begaafde russische schilder Theodoor Bruni overleden, die in 1801 geboren, zich, na de voleinding zijner studiën te Rome had neêrgezet, en in 1834 voor zijn Dood van Camilla bekroond werd. In 1836 keerde hij van Petersburg terug, waar hij verschillende schilderstukken vervaardigde. Drie jaar later ging hij nogmaals naar Rome. om er zijn grootsche „koperen slang" te schilderen, die in der tijd niet minder beweging maakte, dan Brulows laatste dag van Pompeji. In 1849 werd hij directeur der schilderafdeeling in de Kunstakademie, en kort daarna Rector van deze zelf. Sedert 1866 was hij directeur der Mozaiëk-school.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 21. 10 November 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.— GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.— J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA — SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

DE STATEN VAN NOORDHOLLAND EN DE KERKELIJKE BOUWKUNST.

In de laatste zitting der noordhollandsche Staten (5 November l. l.) heeft zich het bedroevende verschijnsel voorgedaan, dat 39 — zegge: *negen en dertig* — van de 55 tegenwoordige Statenleden, op aanhitsing vooral van zekeren De Vries (toch geen zoon, willen we hopen van wijlen den smaakvollen en kunstlievenden Jeronimo?) het voorstel van vijf hunner betergezinde medeleden hebben verworpen, om voor het herstel van den St. Bavo — door 's Lands Regeering met zoo milde hand bejegend, en door 't haarlemmer gemeentebestuur naar vermogen bevorderd — een jaarlijksche bijdrage van *f* 1000 uit de provinciale kas, tien jaar lang, beschikbaar te stellen.

Een treurig verschijnsel inderdaad: de Staten van 't gewest, waar in vroeger eeuw een Hendrik de Keizer en Jacob van Campen bouwden, waar een Rembrandt en Frans Hals — om van alle anderen te zwijgen — schilderden, toonen zich in de onze onbeschaafd en kunstschuw genoeg, om een betrekkelijke kleine geldsom, een twaalfde hoogstens van 't geen de algemeene Landskas bijdragen zal, aan het waardig herstel van Hollands schoonste kerkelijke bouwgewrocht te onthouden! De niet minder treurige reden ligt voor de hand, en is in een even doeltreffend als uitvoerig betoog van den Referendaris voor Kunst en Wetenschap, V. d. S., in de *Haarlemsche Courant* van 6 dezer (ongelukkig een dag te laat, om nog wellicht op 't gemoed van dezen of genen in de Staten te werken) ontvouwd: 't is de eenzijdige opleiding, hun ten deel gevallen; en die hun wel een oog voor wegen, vaarten, en verdere provinciale geriefelijkheden gegund, maar 't in de kunst gesloten heeft gehouden. Zorgen wij dus, in de eerste plaats, voor een toekomstige betere opleiding der meerderheid van de noordhollandsche, gelijk der verdere provinciale Staten [1]; doen wij dit, door bij middelbaar en hooger onderwijs, ja, ook bij 't lager reeds, voor zoover doenbaar, op de ontwikkeling van den *kunstzin* te werken. Zoeken wij voorts, zooveel mogelijk, de kunstlievende minderheid dier Staten te versterken, door bij volgende verkiezingen, vooral ook op de belangstelling der te kiezen Statenleden voor iets anders nog dan louter vaarten en wegen, polders en dijken — hoe nuttig en noodig ook — te letten. Het zou onzinnig zijn de gebrekkige opleiding, waarvan hun meerderheid thans het slachtoffer is, op elk lid dier meerderheid te wreken, en voor zoover zij dus niet al aanstonds bij hun aftreden door even degelijke doch meer beschaafde

1 Ook de zeeuwsche toch, zie ik, hebben in hnn najaarsvergadering een bijdrage voor de kerk van Brouwershaven geweigerd.

en kunstlievende vervangen kunnen worden, hen bij dat aftreden onbarmhartig buiten die Staten te houden. Doch aan haar aanvoerder en aanhitser, aan mr. de Vries dient een *exempel gestatueerd*, een waarschuwend en afschrikkend voorbeeld gesteld te worden. Wij noodigen dus alle kunstlievende Amsterdammers, wij noodigen met name genootschappen als *Arti* en dat van Oudheidkunde, alle leden en voorstanders der Akademie van beeldende kunst, enz. bij dezen dringend uit, zijne herkiezing als Statenlid — wanneer daar de tijd toe zal gekomen zijn — met alle wettige middelen te verhoeden, en een waardiger, een voor de kunst en haar edelste gewrochten even warm bezield man, voor hem in de plaats te stellen, als hij gebleken is er blind voor te zijn, en ze te versmaden; en wij bieden hun daartoe al aanstonds een eenvoudig rijmpjen aan, dat zij en hun geestverwante medekiezers, arm in arm ter stembus optrekkende, naar een bekende nederlandsche volkswijs kunnen aanheffen:

Wie voert het Kunstschuw leger aan? De Vries.
Wie toont geen Bouwkunst te verstaan? De Vries.
Wien weren wij met alle kracht,
Omdat de man de Kunst veracht?
De Vries, De Vries, De Vries (*bis*).

HET BISSCHOPPELIJK MUSEUM TE HAARLEM.

II.

Na de penceelkunst uit vroeger dagen te hebben beschouwd, komen we geleidelijk tot eene andere schilderkunst, en wel die met de borduurnaald, welke in de middeleeuwen meer, en zeker met grooter vaardigheid beoefend werd dan thans. Een gevierd oudheidkundige Dr. Franz Bock, neemt eene Haarlemsche borduurschool aan, die voorheen, even als thans nog de kantwerkerijen van Brussel, Mechelen, Alençon enz een welverdienden naam voerde; maar dewijl geen spoor ooit is ontdekt van haar bestaan en met eenige zekerheid geen werk aan haar toe te schrijven is, kan, naar mij dunkt, die meening vooreerst niet onvoorwaardelijk worden gevolgd. Doch met beter bewijzen kan worden aangetoond, dat het in den ouden tijd in Nederland, in Holland niet ontbrak aan uitnemende borduurwerkers en borduursters, en men heeft in het Bisschoppelijk Museum slechts rond te zien, om daarvan aanstonds overtuigd te worden.

Schilderen met de naald mag men het vrij noemen, dat kunstig samenvoegen van draden en kleuren, 't geen de beeldjes ging te voorschijn brengen, op de priestergewaden, hier in vrij groot aantal tentoongesteld; en vooral moet er kunstvaardigheid en smaak toe behoord hebben, onberispelijk het gelaat met de eigenaardige kleuren en lijnen in zoo groote verscheidenheid weer te geven. Jammer genoeg en toch voor de geschiedenis dezer kunst niet zonder belang, vindt men hier in onderscheiden proeven van stikwerk, een geleidelijken achteruitgang, al naarmate men de middeleeuwen verder achter zich laat. Toen men eens van de oude en goede manier was afgeweken, werd de teekening allengs zwakker, de omtrekken gingen grof worden, de veelkleurige zijde werd vervangen door bijschilderen, tot men al verder in den wansmaak verdwalende, de kerkelijke gewaden met vruchten, appelen, peren en reliëf tot vingers dikte, bevrachtte, en ook uit dien tijd van verval bezit het museum een paar stalen. Gelukkig evenwel worden er zulke proeven van borduurwerk (?) gemist, waarin de kunstenaressen onzer dagen een gekleurd gedrukt prentje plakken, 't geen, rondom met wol of zijde volgezet, misschien voor het toppunt van goeden smaak moet doorgaan.

In dezelfde vertrekken, waar het borduurwerk is tentoongesteld, zijn langs de wanden een aantal houten heiligen-beelden en enkele van steen geplaatst, welke uit verschillende kerken zijn bijeengegaârd, en nu allen van de verflaag ontdaan zijn, waarmede de oude en oorspronkelijke polychromie was bedekt. Een plan ze later te doen polychromeeren, en ze zoo meer hun eersten staat nabij te doen komen, bestaat echter voorshands nog niet.

Ten volle verdienen hier ook de handschriften de aandacht en wel voornamelijk: een Evangelistarium (Evangelieboek), Angelsaksische codex uit de 9e of 10e eeuw, met zonderlinge titelversiering: een Graduale uit het Romaansch-Gothische tijdvak (1200—1300) met muziek, waarschijnlijk gebruikt in de Utrechtsche Domkerk; een Boek der Psalmen met verklarende randglossen en Romaansche hoofdletters (1200—1300). Doch al worden hier in een paar regels de opmerkelijkste aangestipt, daarom mogen ook de missalen en getijdeboekjes uit de 15e—17e eeuw niet worden voorbij gezien, gelijk men er hier een aantal onder de oogen krijgt, waaronder met prachtige bordures en miniaturen, verschillend van inhoud en afwijkende in formaat. Vooral fraai is het getijdeboekje (omstr. 1450), dat toebehoort aan de Parochiekerk van St. Dominicus te Haarlem, met prachtige randversieringen en eene voorstelling van de boodschap des Engels op het titelblad. Een getijdeboekje uit het Magdalenaklooster te Haarlem is eerder merkwaardig om zijne herkomst, dan dat het zou boeien door bekoorlijke uitvoering.

Behalve die ongeschonden handschriften, zijn langs onderscheidene wegen bij-eengebracht, en voor vernietiging behoed, losse bladen uit antifonariën en missalen; en al haalt men met volle recht de schouders op voor de weinige zorg, die de eigenaars van oude boeken, welke ze niet lezen konden, in vroeger tijd er voor hadden, toch mag men zich verheugen, dat nog iets uit die onverschillige handen is bewaard gebleven. Zoo zijn hier, o. a. in veiligheid gebracht: een blad met zoogenaamd Hoefijzerschrift (tusschen 1300—1500), en een ander met de dusgenoemde hand van Guido van Arezzo, waarop langs de vingers zijn noten-systeem kon worden afgelezen, geschreven tusschen 1500—1550; het laatste stuk vooral voor de kennis der muziekgeschiedenis niet zonder belang. Men heeft getracht en ten deele al uitgevoerd, een overzicht van het verschillende notenschrift te geven, waarvan reeds bladen voorhanden zijn naar de volgende chronologische orde: Neumen, zonder lijnen (900—1100); Guidonisch notenschrift met gekleurde lijnen (1100—1300); hoefijzerschrift (1300—1500). Bij deze soort waren en bleven de noten tot groepjes aan elkaâr verbonden. Toen echter met de uitvinding van de boekdrukkunst losse typen gebruikt werden, scheidde men de noten van elkaâr tot vierkante blokjes, en

kwam ook de quadraat noot in zwang (1500 en later).

Als proeven van middeleeuwsche houtsnijkunst trekken de aandacht: de nieuwere drukken der prachtige platen van Wolfgang Sieber naar Lucas Cranach, die van Albrecht Dürer e. a., waarvan in het begin dezer eeuw eenige exemplaren werden getrokken. De voorstellingen zijn meest allen van kerkelijken aard of aan de gewijde geschriften ontleend, en somtijds zoo uitvoerig dat een tafreel meerdre bladen inneemt.

De papieren kunst brengt ons als van zelve tot de reeks incunabelen, waarbij zich velen bevinden met fraaie houtsneden, en enkelen met smaak gekleurd zijn; tot de gedrukte misboeken, meest uit de 15e en begin 16e eeuw (Parijsche en Antwerpsche uitgaven) en in uitmuntenden staat; de reeks gegraveerde of geëtste portretten van geestelijke en kerkelijke personen, die heel wat omvang kan krijgen, daar toch in vroeger eeuwen van bijna ieder eenigsins beroemd persoon, de beeltenis in koper werd gebracht.

Het ligt voor de hand, dat in dit kort bericht niet alles kan opgenoemd, of onder bijzondere aandacht gebracht worden, wat opmerking zou verdienen, en dat er nog heel wat zou te zeggen zijn over proeven van drijfwerk, bindwerk, weefsels enz. Met een enkel woord moeten de stalen van kantwerk, uit de verschillende scholen of werkplaatsen vermeld worden; maar veel beter is het, ze met een aandachtig oog te beschouwen; zoo alleen kan het speldewerk in zijne uiteenloopende, soms grillige teekeningen worden gewaardeerd en zou men kunnen komen tot een minder oppervlakkige kennis van dien eeuwenouden arbeid der fantazie. En van een ander voorvaderlijk bedrijf, het Delfsch-porcelein bakken, zijn in het museum, nog een paar opmerkelijke en *zeldzame* proeven te zien; we bedoelen het drietal altaar-kandelaars (ter hoogte van ± 1 el); dat artikel zal zeker niet in groot getal afgeleverd zijn, dewijl de lichtdragers op de altaren van metaal behooren te wezen; maar daarom juist verdienen de hier tentoongestelde te meer de aandacht.

Ten slotte nog een enkel woord, omtrent een zaak van zeer bescheiden aard, doch die wel behartiging verdient. Het bestuur van het museum, heeft bij alle voorwerpen, groot en klein, beknopt vermeld den aard, den maker, en den tijd waaruit het dagteekent, natuurlijk voor zooveel dat bekend is, of op goede gronden vermoed kan worden. Men behoeft dus niet in een catalogus telkemaal op te zoeken, wat men begeert te weten, en zoo zijne aandacht te verdeelen. om die (in veel gevallen) alras te verliezen. Dit voorbeeld, naar de wijze van enkele musea in het buitenland gevolgd, moest, ten gerieve van de bezoekers, alom meer en meer ter harte genomen worden.

Haarlem. C. J. Gonnet.

WAT DE BUITENLANDSCHE KUNST IN DE BRUSSELSCHE TENTOONSTELLING ZOO AL TE ZIEN GAF.

Met een aanstipping van het onderwerp „nationaliteit in de kunst" leidde ik, een week of zes geleden, het verslag mijner indrukken over onze hollandsche schilders in den Brusselschen „Salon" in, en de uitkomst waartoe wij geraakten, kan niet anders dan streelend voor ons nationaal gevoel genoemd worden. Doch zou het — al hebben onze kunstlievende landgenooten ook nog zoozeer reden, om aan zoo vele hunner kunstenaars, die werk naar de Belgische hoofdstad zonden, een eerediploma of -medaille uittereiken, waarop de woorden „bien mérité de la patrie" prijken; — zou het toch aan den anderen kant niet van te ver gedreven patriotisme en van onbillijkheid tegenover zoo menig te Brussel vertegenwoordigd fransch, belgisch en duitsch meester getuigen, wanneer ik deze tentoonstelling slechts als een uitsluitend hollandsche opvatte, en de voortreffelijkste buitenlanders zoo maar stilzwijgend voorbijging? Mij dunkt van ja, en om te voorkomen, van zulke kleingeestige bekrompenheid verdacht te worden, beveel ik hier, als besluit mijner Brusselsche „causerie", eenige opmerkingen over enkele schilderijen van uitheemsche kunstenaars, die mij het meest troffen, in de aandacht van den belangstellenden lezer aan.

Ik doe hier en daar een losse greep, zooveel mogelijk in de meest uiteenloopende scholen en meesters.

Tot het trekken van paralellen tusschen fransche, belgische of duitsche kunst aan den eenen, en hollandsche aan den anderen kant, worden wij door menig uitheemsch doek als van zelf gebracht. Hier en daar merken wij, hoewel slechts sporadisch, zelfs een enkel geestverwant verschijnsel op. Zoo schijnt zich ook in België een „grijze" landschapschool te ontwikkelen. Dat zij haar hoofdkwartier te Antwerpen heeft opgeslagen, meen ik te mogen opmaken uit het feit, dat juist de beide schilders, wier werken in deze richting mijne aandacht het meest trokken, in de stad van Adriaan Brouwer hun thuis hebben: zoowel Isidore Meyers met zijn *Mois d'Octobre* (*Escaut*), een riviergezicht met een groote, zwaarbeladen hooischuit, uitmuntend door heldere „buiten"stemming en dunnen luchttoon, maar zoo gesmeerd — de klonters verf zitten er, om zoo te zeggen, duimdik op, „plaqué"; — als Jacques Rosseels, wiens doodeenvoudig, onpretentieus dorpskijkje in grauwen toon — torenspits, huizen en boomgroepen spiegelen zich schilderachtig af in het riviertje dat langs het dorp heenkronkelt; de vallende avond hult het geheele landschap in harmonischen toon; de hemel is helder, maar stil gekleurd door de terugkaatsing van het reeds, of althans bijna verdwenen zonlicht, overal heerscht „bladstilte" — mij door zijn onopgesmukte waarheid en zijn realistisch-poëtische stemming levendig aantrok. Want „stemming" is ook hier alles, evenals in onze nationale allernieuwste realistenschool; alles is kleur tegen kleur, of liever toon tegen toon; in de fijnste schakeeringen vloeit de eene tint in de andere. Van vorm, modelleering valt weinig of niets te bespeuren; maar op eenigen afstand gezien is de werking uitmuntend van waarheid. Bij dit schoon stukje — *Mariakerke sur l'Escaut* — dat haast door Jacob Maris kon zijn onderteekend, vallen de *Environs de Termonde* van denzelfden schilder merkbaar af. Ook het fraaie landschap met twee slanke boompjes van Eduard Huberti te Brussel — *la Campine* — behoort bijna tot deze kategorie, doch is fijner, gedistingueerder van behandeling, en hierdoor niet volbloed-„realistisch", hoewel niet minder waar van kleur. De Kempen hebben ook aan Coosemans, een van de hoofden der zoogenaamde „école de Tervueren", zooals reeds de naam van zijn woonplaats

aanduidt, stof geleverd voor een landschap — wilgestammen met een voorgrond van biezen en riet; ondergaande zon-effect — dat haast een fragment schijnt te zijn van zijn groote schilderij, die een der fraaiste stukken van het „landschap" op onze jongste Haagsche tentoonstelling uitmaakte. Met de Brusselsche, Antwerpsche en Gentsche artisten QUINAUX, VAN LUPPEN, KINDERMANS, HEYMANS en DE BAERDEMAKER betreden wij daarentegen een richting, die de natuur bij voorkeur van haar zoningste, liefelijkste en aantrekkelijkste zijde opvat, en haar kracht zoekt in heldere en zonnige tinten, al hoedt zij er zich voor, in het genre der kleurdrukken of gekleurde prentjes te vervallen. Ongetwijfeld staat de Brusselaar JOSEPH QUINAUX hier met zijn beide prachtige Lesse-landschappen bovenaan: liefelijke riviergezichten met boomrijke oevers en drinkende koeien; de aantrekkelijkheid der vriendelijke onderwerpen en de smaak der compositie wedijveren met schoonheid en bevalligheid van kleur. Door de felle belichting treden alle détails van het landschap in helder „relief"; de zon tintelt op boomen en water en op den nattigen voorgrond; hier en daar strijkt een wolkschaduw over de boomgroepen heen, die den zonnigen rotsachtergrond des te helderder doet uitkomen. Alles tintelt en schittert van licht en warmte, en onwillekeurig getemperd schiet ons de in 't zonlicht flikkerende *Rufung der Alpenfee* van Schumann te binnen [1]. Het is de natuur in haar bevalligste tooi, in haar uitlokkendst Zondagskleed, in vollen zomerdosch. Sterker tegenstelling met de „school van den grijzen dag" is moeilijk denkbaar. De heerlijke *Gué sur la Lesse* van QUINAUX is door het Belgisch Goevernement aangekocht. Dit bekoorlijk riviertje, dat door een romantisch dal achter Dinant heenkronkelt, schijnt een waar „El Dorado"van de anti-„grijze"Belgische, en ook enkele niet-Belgische landschapschilders te zijn. Althans ook MEYER, als wiens woonplaats de Catalogus Londen aanwijst, heeft stof gevonden voor een October-landschap, en de Brusselaar DE BISEAU voor een ets in dit dichterlijk plekje gronds, dat, hoewel grootscher en rijker, aan het verrukkelijk Roer-dal in de Vorder-Eifel tusschen Duren en Call herinnert. De Antwerpsche schilder VAN LUPPEN dingt met Quinaux naar den palm der overwinning in zijn meesterlijke *Vue prise à Waulsort*, een dal met water en een achtergrond van in blauwachtig-zonnigen, wazigen toon met dicht geboomte begroeide bergen; helder steekt een kudde schapen af tegen het fel verlicht gras op den voorgrond. Wij gevoelen lust, de zweetdroppels af te vegen, die wij op het voorhoofd meenen te voelen paarlen, naarmate wij meer en meer in de heete stemming van dezen geniaal weergegeven zomerdag opgaan. De stemming en het kleureffect herinneren aan zonnig-heete wazige tafereelen, die wij vroeger wel eens van den Brusselaar KINDERMANS hebben aanschouwd. Ditmaal levert deze schilder in zijn *Bouleaux* echter minder merkwaardig werk. Een breede laan met een dicht loverdak van zwaar geboomte, waar de zon haar stralen steelsgewijze tusschendoor schiet, betreden wij in de *Vieille avenue de Bloemeschot* (*Campine*) van HEYMANS te Brussel; de koele lommer schenkt ons, in dit even waar als schoon stukje, een onuitsprekelijk weldadige verkwikking na de middaghitte, waarop QUINAUX en VAN LUPPEN ons onthaalden. Uit deze meesterlijke schilderijen spreekt een streven naar waarheid, zonder bevalligheid en schoonheid op te offeren aan een realisme, dat menigmaal bij voorkeur de minst behagelijke oogenblikken en effecten in de natuur tot onderwerp schijnt te kiezen. Veel waars en schoons bevat ook een landschap: *Bords de la Meuse à Waulsort* van AUGUSTE DANDOY te Namen: heuvels met boomen en water kort na de bui, in sterke wolk-schaduw gehuld; jammer, dat het te fel gekleurd groen den indruk hier en daar verstoort. Een in groote afmetingen geschilderde boschgrond in den herfst van PELOUSE te Parijs — *Vallée de Cernay* (*Seine-et-Oise*) — toont, dat ook de fransche landschapschool, waar zij noch aan de conventie en manier, noch de uitsluitend op stemming-effecten berekende richting van een DAUBIGNY en een COROT, noch een ongezond réalisme huldigt, nog wel degelijk bekwame meesters telt. De met geele en roode bladen en dorre takken bezaaide voorgrond is rijk van kleur; in de verte schemert een blauwachtige bergketen tusschen de takken door; een sprokkelend oud vrouwtje maakt de eenige stoffeering uit dezer in treffende harmonie van toon gehouden „Waldeinsamkeit". Een krachtig winterlandschap van HENRI VAN SEBEN te Brussel — *Fin du mois de Novembre;* de zonnestralen, die tusschen de dorre boomstammen heenschieten, veroorzaken blauwe schaduwen op den met dikken sneeuw bedekten voorgrond — en twee winterstukken van den Dusseldorper Zweed MUNTHE vertegenwoordigen ook het somber jaargetijde, waarin „natuur het doodskleed om de leden" heeft getogen, op deze tentoonstelling, in welke het zonnig zomerlandschap zijn kleuren en geuren zoo kwistig ten toon spreidt. Een van MUNTHE's winterstukken moet, hoe schoon de tengevolge van het dooiweder doorweekte drassige, geestig met een paar figuurtjes gestoffeerde sneeuwgrond ook is weergegeven, door zijn te inktachtig-zwarte lucht, waarin de flauwe lichtstreep aan den horizon vlak onder het effenzwart gordijn echter van een zeer fraaie werking is, de vlag strijken voor zijn ander „landschap bij dooiweder", waaruit de oorspronkelijkheid van dezen zeldzaam begaafden kunstenaar in volle kracht spreekt. Het is een van die tafereelen, met een van onderen door den gloed der ondergaande zon rood en oranjegeel gekleurde sneeuwlucht, waartegen de besneeuwde daken der dorpshuizen flauw afsteken, met een in een slibberig moeras herschapen voorgrond, gestoffeerd door uit de school terugkeerende en elkander met sneeuwballen bombardeerende dorpsjongens, zooals wij er reeds zoo menigeen van dezen schilder hebben bewonderd. Een herfstlandschap van MUNTHE — bosch met heigrond bij Oosterbeek, als ik 't wèl heb — behoort, voor ons althans, niet minder tot de groote zeldzaamheden, dan paarden in de sneeuw van Nakken. Het bewijst, dat onze Dusseldorper niet binnen een zoo beperkt kringetje ronddraait, als wij totnogtoe meenden.

Wie van sprekende tegenstellingen houdt, kan er zijn hart aan ophalen, door van de Scheveningers van ISRA-

1 Ongeveer dezelfde illuzie van kleur en stemming, als dit kabinetstuk van den grooten „Romantiker", brengt het overheerlijk watermolentje van ANDREAS ACHENBACH in het museum Fodor te Amsterdam, te weeg.

1 Mocht ik hier nog even toegeven aan de lust, om een paralel te trekken met de zusterkuust: muziek, dan zou ik de *Salon am Bach* (*tenor*-aria) der *Pastorale* uit de *Jahreszeiten* (zomer) en de inleiding van Niels Gade's volbloed romantische Schotsche ouverture *Im Hochland* als verwant in stemming en kleur noemen.

ëls en BLOMMERS met één koenen sprong over te wippen naar de hardgekleurde, zoogenaamd romeinsche of specifiek-pompeiische dames van den Parijzenaar JOSEPH COOMANS, die in hun kleurig chromolitographisch gewaad nog treuriger indruk maken dan in den vorm van onschuldige, „lieve" salon-gravures, naar den *Lion* van FRANZ VERHAS te Brussel — een onderwerp „à la" Coomans — zeer salonachtig coquet, gemanierd en kleurig, of naar de aan het Blankenberger strand met schopjes gravende modekinderen en de tegen „mooi"-groene badkoetsen aanleunende en romanlezende boudoirdames van dezen schilder en zijn broeder (?) JAN VERHAS. Deze werken veregenwoordigen een soort van kunst, die ons Hollanders, dunkt mij, moeilijk kan bevredigen, laat staan verwarmen, zoo gezocht en op *kleur*effect berekend is zij, zoo opzichtig, zoo coquet, zoo onwaar en dus...zoo onhollandsch. Onmogelijk in een hollandsch schildersoog is b. v. stellig zoo'n grasgroene badkoets, die bijna het geheele fond der schilderij inneemt; evenals het afgrijselijk groen grasperk op 't *Puis-je entrer*. Zulke harde *verf* doet zeer aan *onze* oogen. Niet onbevallig wel is waar zijn de vrouwenfiguren van FRANZ en de kindertjes van JAN geteekend, maar zij gelijken sterk op modepoppen uit het „Journal des dames et des demoiselles". „Modekunst" is, geloof ik, de eenige qualificatie die een Hollander aan deze richting kan geven. De figuren zijn zoo ijl, zoo dun, zoo doorschijnend van toon gehouden, dat wij, toch allen in meerdere of mindere mate realisten, het gemis aan vleesch en been, aan lichaam en bloed in deze schilderijen op pijnlijke wijze ondervinden, en er ons mistroostig van afwenden.

Dat het werk dezer artisten te Brussel echter groot succes heeft, spreekt wel van zelfs.

Van bijval gesproken. De Franschen praten, wanneer zij 't over een tentoonstelling hebben, altijd gaarne van een schilderij, die zij met den eeretitel van „un des succès du Salon" kunnen bestempelen. Tot deze kategorie behoort *Le régiment qui passe Paris*, *Décembre* 1874 van EDOUARD DETAILLE, dat tijdens de Parijsche tentoonstelling van den afgeloopen zomer veel van zich deed spreken, en door de firma Goupil onmiddelijk langs fotografischen weg werd verspreid. Ook hier bewonderde menig inwoner van „petit Paris" het werk stellig voor een groot deel juist vanwege dat aanlokkelijk „un des succès du Salon de Paris"; woorden die men althans in den naasten omtrek dezer schilderij, voortdurend kon vernemen, eerder met eerbiedige zalving gefluisterd dan gesproken. Ik voor mij deel in die bewondering ten volle. ALFRED en ALFRED DE NEUVILLE zijn stellig de voortreffelijkste batailleschilders die het in deze richting, van GROS tot HORACE VERNET en HIPPOLYTE BELLANGÉ altijd zoo rijk bedeeld Frankrijk tegenwoordig bezit. Naast hen zinkt PROTAIS zoo wat in 't niet. Den genialen schilder van de *Episode de la campagne de la Loire* (Parijsche Salon van '74) van de *Dernières Cartouches* (*Balan près Sedan*) en de *Surprise aux environs de Metz* (Parijsche tentoonstelling van '75), die in de *Histoire de France racontée à mes petits-enfants* van Guizot en den *Tour du monde* ook zoo menige geestige teekening leverde, staat in mijn schatting echter onbetwistbaar hooger dan de auteur van de *Charge de cuirassiers à Reichshoffen* (Parijsche „Salon" van 74) [1]. Het zeer vreedzaam krijgstafereel, of liever kazernetafereel, dat DETAILLE ditmaal vóor ons ontrolt, speelt op den Boulevard Saint Martin; rechts verrijst de Porte Saint Martin. 't Heeft den geheelen dag gedooid en geregend; 't is echt „vuil" weer; de zon, die tot op dit oogenblik nog niet door het vaal, effengrijs, hier en daar, door de rook van schoorsteenen en fabrieken, bruingeel getint gordijn vermocht heen te dringen, zal zich naar alle berekening ook wel voor het overige van den dag schuil houden. Op straat krioelt het van beregende, besneeuwde, bemodderde omnibussen en fiacres; koetsiers en passagiers, die boven- of buitenop zitten, houden de parapluie schuins voor zich uit tegen den regen in, die hun vlak in het gezicht klettert; „gamins de Paris", wandelaars die voor geen buitje en voor geen natte voeten vervaard zijn, leveranciers met karren en wagens bedekken de trottoirs, waarop zich een echt-Parijsche levendigheid ontwikkelt. Het midden der doorweekte, in een glimmenden modderpoel herschapen straat wordt ingenomen door een regiment *troupiers* met chacot, blauwen jas en rooden broek dat, „musique en tête", en de Herculische gestalte van den tamboer-majoor aan de spits, in gestrekte pas en gesloten gelederen schuins op den aanschouwer afkomt, die den doffen tred dier honderden werkelijk meent te hooren dreunen — één, twee; één, twee — en de lustige tonen van den marsch te hooren weerklinken. Onwillekeurig neuriet hij 't „Partant pour la Syrie". Voortreffelijk wijken de gelederen; de voorste rijen zijn nog scherp gekarakterizeerd en zorgvuldig geteekend, maar de volgende worden hoe langer hoe onduidelijker, en de achterste die zich in den mistigen achtergrond verliezen zijn slechts aangeduid; *men* vermoedt nog een heel corps, maar *ziet* slechts een vormeloozen, onduidelijken klomp. De voorgrond wordt geheel ingenomen door geelbruine pap en glimmende plassen...Ziedaar een zwakke poging om den lezer voor oogen te tooveren wat DETAILLE ons in deze fraaie schilderij te zien geeft, die ook uitmuntend van kleur is, hoewel natuurlijk in het eigenaardig-fransch karakter; *wij* zouden allicht tegen onderscheiden fransche eigenschappen verzet aanteekenen, b. v. tegen het eenigsins *gekleurde* van sommige figuren, enz. enz.

Om nog even bij de Parijsche schilders te blijven. Het merkwaardigst stuk van de geheele tentoonstelling is wellicht de *Danse antique* van den beroemden, onlangs overleden COROT: dansende vrouwenfiguren met tamboerijnen onder hoog geboomte, die zich scherp in toon afteekenen tegen den door den gloed der ondergaande zon helder gekleurden avondhemel Een breede opening in het bosch — „clairière" — neemt de geheele middenruimte der schilderij in, en doet het oog naar hartelust weiden over landen en velden, die zich, in den gloed der avondbelichting gedompeld, „à perte de vue" uitstrekken en zich eindelijk in de verte verliezen. Breede boomgroepen met forsche stammen en overhangende takken sluiten dit fantastisch tafereel aan beide zijden als in een lijst in. Hoewel er van vorm in de teekening der figuren weinig te bespeuren valt, is de bevallige beweging, de

1 De fijne schilderijenverzameling van den heer de KUYPER te Rotterdam — met recht „klein, maar rein" — is een keurig doekje van dezen bekwamen meester rijk: twee parlementairs (fransche kurassiers) te paard en een trompetter de duitsche voorposten naderend, die men in de verte in een door den nevel heen schemerend bosch vermoedt. De modder heeft de beenen en kaplaarzen van paarden en ruiters behoorlijk bespat; een grauwe sneeuwlucht hult het geheele tafereel in sombere harmonie van toon.

actie, met verwonderlijk meesterschap uitgedrukt. Het hoofdgewicht valt echter geheel op de *kleur*. De bij uitstek poëtische stemming van dit schoone werk is bij uitnemendheid muzikaal; 't is een waar hyper-romantisch „Stimmungsbild". Het is een — natuurlijk in den hoogsten, en niet in banalen salonzin opgevatte — nocturne sfeer waarin wij hier zweven. De verrukkelijke Nocturne uit *Mendelssohn's Sommernachtstraum* muziek, het „Meermädchengesang", en het eerste Elfenkoor uit *Oberon*, de 1e en 8e variatie uit *Brahms'* instrumentale Haydn-variaties (op. 56 *a*) zijn geest, althans stemmings-verwant. Wilde men trachten, het koloriet dezer romantische kleuren-fantazie in tonen over te brengen, de sordines zouden voor den dag gehaald moeten worden, en doorvlochten met de tonen van hoorns en houten blaasinstrumenten.

Grooter sprong dan van dit teder-dichterlijk kleurweefsel naar het ruw en rauw realisme van STOBBAERTS te Antwerpen is wel niet denkbaar. Die vuile *Boucherie anversoise*, *Tondeur de chiens* en *Les crêpes*, *Le jour de la Toussaint; souvenir des quartiers religieux d'Anvers* beklimmen voor mijn gevoel, in de volgorde waarin zij hier voorkomen, de stellende, vergelijkende en overtreffende trap van het begrip „leelijk". 't Zou er treurig uitzien, als het streven naar waarheid en werkelijkheid in de kunst tot *zulke* resultaten moest gaan leiden!

Een lijnrecht tegenovergestelde weg betreedt de conventioneel-akademische geschiedrichting, waarvan de stijve *Episode du banquet des nobles confédérés* (1566) van EDOUARD DE BIEFVE te Brussel (zooals men zich herinnert, de schilder van het bekend *Compromis des nobles*, dat in het stadhuis der Belgische hoofdstad den tegenhanger vormt van LOUIS GALLAIT's beroemde *Abdication de* CHARLES QUINT), de hol-pathetieke *Nibelungen* (Criemhilde en Hagen, 29e „avonture" van het „Nibelungenlied") van FRAUSTADT te Antwerpen, de stijfgepozeerde PHILIPPE VAN ARTEVELDE *acceptant les fonctions de Ruwaert de Flandre*, van zijn stadgenoot VAN DER OUDERAA, de dito *Arrestation de François Anneessens* (1719) van den Brusselaar VAN SEVERDONCK, en meer andere dergelijke composities de weinig verkwikkende staaltjes in deze tentoonstelling zijn. Hoe tooneelmatig pozeeren de figuren dezer meestal van korter of langer aan geschiedboeken ontleende motto's voorziene, en in groote afmetingen geschilderde stukken!

CESARE DELL' ACQUA, mede te Brussel woonachtig, de schilder der bekende genrestukken *Richesse et Arrogance* en *Misère et Compassion* beweegt zich in zijn *Femme mauresque* meer op zijn eigenaardig terrein, en dus gelukkiger, dan in zijn *Dalila*, een „virago" met alles behalve vrouwelijk of schoon gelaat, die een bedgordijn oplicht, bij den eersten aanblik een aan een Judith-compositie herinnerende voorstelling. Voortreffelijke eigenschappen bevatten ook de portretstukken *Mère et enfant* en *Père et enfant* van GUSTAV RICHTER te Berlijn, het in indrukwekkende afmetingen geschilderd schipbreuktafereel — een staand naakt figuur en een lijk op den voorgrond — *Camoëns* getiteld, van ERNEST SLINGENEYER te Brussel, wiens théâtrale *Didon*, in den Brusselschen „Salon" van '72 tentoongesteld, zich thans in het „Palais Ducal" bevindt, de *Cassandre* van COMMERRE te Parijs — een naakt vrouwenbeeld op een marmeren trap — en de *Polyxène immolée en victime expiatoire sur le bûcher d'Achille* van STALLAERT te Brussel: een lijk op een trap, met een brandende stad als achtergrond. Tot deze doeken bepaalt zich het voornaamste dat de „historie" en het „figuur" in deze tentoonstelling opleveren.

Als portretschilders schitteren de Brusselaars EMILE WAUTERS en ALFRED CLUYSENAER in helderder luister dan de Berlijner RICHTER; eerstgenoemde in zijn meesterlijk geschilderd en karaktervol jongensportret met liggenden hond, dat ons reeds van den zomer in den Haag zoo verrukte; laatstgenoemde in zijn *Vocation*, een in een armstoel met geel fluweelen kussens verzonken mooie knaap van een jaar of tien, met blozende wangen, heldere kijkers en mollige bloote beenen, wien een teekenpen bezig is uit de hand te glijden, beteekende bladen papier bedekken den grond. Levenslust, intelligencie, schranderheid kijken hem uit de levendige heldere oogen. Een roeping, wie weet! Maar stellig zal er van dien knaap iets groeien! De Genestet zou een profecie over hem hebben kunnen uitspreken in den trant van zijn voorspellingen aan de grabbelende jongens in den „Sint Nicolaasavond". In die uitnemende schilderij schijnt alles te leven! CLUYSENAER, dien de bezoekers van den Brusselschen „Salon" van '72 zich nog wel uit zijn merkwaardigen *Mazeppa* herinneren, levert in zijn *Renaissance et Réforme* een werk, dat hem weer van een geheel nieuwe zijde doet kennen. Het is een fragment van een groote frescoschilderij, die de groote trap van het Academiegebouw te Gent versiert, een compositie in den geest van PAUL DE LAROCHE'S *Hémicycle des Beaux Arts*, of, juister nog, van KAULBACH'S *Zeitalter der Reformation* in het „Neues Museum (Treppenhaus)" te Berlijn „en tuttiquanti" „Ruhmeshaller" en„ Ruhmes-Gallerien, waarvan dit werk de geestelijke vader is.

Onder de curiositeiten, wat de keus van onderwerp betreft, komt stellig de eerste plaats toe aan JAMES BERTRAND te Parijs, den schilder van welbekende echt franschbevallige, en dus van coquetterie niet geheel vrije „Marguerites" en „Ophélies", die in zijn *Connais-toi toi-même!* — reeds de titel is bij den eersten oogopslag een raadsel met betrekking tot het onderwerp — een jongen in Adams-costuum te zien geeft, met elken voet op een weegschaal balanceerend; de tweede aan een *Lendemain d'une noce* van WILLEM LINNIG JR. te Antwerpen — een tafel met de juist niet smakelijke overblijfsels van een nachtelijke, niet karige smul- en drinkpartij, zonder eenige stoffeering hoegenaamd; een stilleven op groote schaal; — en de derde stellig aan den Brusselaar ALEXIS NYS voor zijn afschuwelijk bontgekleurde *Partie d'écarté*, genre Mont-Athos-Tilbury-Galjart.

(*Vervolg en Slot in 't volgend nommer*).

DE SCHILDERIJ-VERZAMELING VAN WALCHREN VAN WADENOYEN.

Bezoekers der schoone omstreken van Amersfoort herinneren zich het houtrijke Nimmerdor en de rijke verzameling schilderijen, daar door den laatsten bezitter bijeengebracht. Met de meeste voorkomendheid

werd hun gelegenheid gegeven, deze, wanneer zij er belangstelling voor toonden, in oogenschouw te nemen, en er hun kunstgraag hart aan op te halen. Na den dood van dien bezitter zal zijn kabinet nu in twee gedeelten onder den hamer komen, de Hollandsche- Belgische- en Duitsche kunst, Woensdag en Donderdag 16 en 17 dezer in den Haag, de Fransche, in April 1876, te Parijs. Van die laatste is thans reeds een voorloopige lijst, van die eerste een met staalplaten van eenige der voornaamste stukken versierde *Catalogus* verschenen, waar men dus gelegenheid vindt, er zich de herinnering aan te verlevendigen, of de voorbereidende kennis van te maken. Daar vindt men zich, zoo goed een kunstvaardige etsnaald het weer kan geven, o. a. Bles' Weelde en Nooddruft, Calame's Orkaan in de Alphen, Gude's Waterval in Noorwegen, B. C. Koekkoek's Uitgang van 't Woud, Lessing's Keizer Hendrik en Paus Paschalis, Maes' Magdalena, Meyer (van Bremen) 's Grootvader's Bezoek, Nuyens' Oude Molen, Schelfhout's fraaie Wintergezicht; Waldorp's Maasgezicht, Robie's Fruitstuk, Ommeganck's Veestuk, levendig voor den geest gesteld, en zal zich te meer uitgelokt vinden, ze vóór de veiling en verspreiding nog eens met de overige, hier niet afgebeelde, te gaan zien, en — zoo beurs en omstandigheden 't veroorloven — er zich het een of het ander van aan te schaffen. De kijkdagen zijn Vrijdag en Zaterdag, 12 en 13 November, *particulier;* Maandag en Dinsdag 15 en 16 November *publiek.* De Catalogus zelf is voor *f* 5— in den handel verkrijgbaar gesteld.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Den 11en 12en dezer wordt 't Hotel Diligentia in den Haag een verkooping van oude en nieuwe teekeningen uit verschillende nalatenschappen gehouden, waarvan de *Catalogue* dezer dagen bij den heer A. G. de Visser verkrijgbaar is gesteld. Onder de oudere meesters vindt men daar o. a. werken van L. Bakhuizen, Berchem, Bloemaert, J. de Bisschop, Andries en Jan Both, Bramer, Breenberg, de Breughels, Ag. en Ann. Caracci, De Crayer, Doomer, Dusart, Du Jardin, Van Dijck, van den Eeckhout, Elsheimer, Fij, B. Gaal, Genoels, v. Goyen, Delaer, Luyken, Maes, van Mieris, De Momper, Netscher, de Ostade's, Potter, Roghman, de Ruysdaels, Rubens, Saenredam, de van de Velde's, Waterloo, P. en Ph. Wouwerman en Th. Wijck; onder de nieuwere van Bilders, Van de S. Bakhuizen, S. van den Berg, Bosboom, Calame, Cats, H. ten Kate, Haanen, Israëls, Kobell, B. C. Koekkoek, La Fargue, Langendijk, Madou, L. Meyer, van Os, van Ravenswaay, Reekers, Roelofs, Schelfhout, Leop. Robert, Schotel, Springer, Troyon, Waldorp, enz.

---

15 Nov. en 5 Dec. a. s. worden te Amsterdam, door den Heer Frederik Muller, en te Utrecht door den Heer Beyers, twee belangrijke boek- en ten deele ook kunstverzamelingen verkocht. Die der HH. Dr. van der Willigen en Chr. Kramm. De Catalogus der eerste prijkt met de portretten van den bezitter en zijn overleden Oom, den welbekenden schrijver over Nederl. Schilders; die van den anderen met het uit Kramm's *Woordenboek* bekende portret. In den eersten komen behalve tal van zeldzame en fraaie boeken, vele ook over Kalligrafie en Tooneelkunst voor. De ander bestaat voor meer dan de helft zijner nommers uit prenten en portretten, niet allen zeker van gelijke kunstwaarde.

Den Haag, 28 October:

„Door de Rijks-Advizeurs zijn in de vorige week onderscheiden Limburgsche monumenten geïnspecteerd:

1. De R. K. kerk te Venray, waar in den loop van dit jaar de geheel met buitengewoon schoon schilderwerk uit de XVe eeuw bedekte gewelven werden hersteld.
2. De R. K. kerk van Venlo, die insgelijks muurschilderingen van groote waarde bevat.
3. De Munsterkerk van Roermonde, waarvan een der twee Westertorens zijn voltooying nadert.
4. De St. Servaaskerk te Maastricht, waarvan reeds verscheiden gedeelten zijn hersteld, met medewerking van het Rijk, van de provincie en van de gemeente; een medewerking die ook te Roermonde bestaat.
5. De Ned. Herv. St. Janskerk en haar fraaie toren.
6. De Helpoort, een bouwgewrocht uit de XIIe of XIIIe eeuw.
7. De Romaansche kerk van Kloosterrade (*Rolduc*) in het begin der XIIIe eeuw door een der graven van Nassau gesticht, en prijkende met een krypta of krocht die de zes anderen in Nederland nog bestaande verre overtreft".

Het fraaie te Dinxperlo ontdekte muurschilderwerk wordt gerestaureerd.

Te Bathmen is een tot nog toe bedekt gebleven fragment van een vroeger ontbloot muurschilderwerk voor den dag gekomen.

Ook te Meerssen in Limburg en te Venlo (zie boven) is zeer fraai schilderwerk gevonden.

De minister van binnenl. Zaken heeft zijn bijstand toegezegd voor het herstel der schoone Ned. Herv. Kerk te Brouwershaven, de eenige groote kerk die nog op Schouwen- en Duiveland gevonden wordt, sinds die van Zieriksee, nu ruim 40 jaren geleden, misvormd werd tot een pseudo-griekschen tempel. Als voorwaarde voor 's Rijks hulp is de bijstand van gemeente en provincie gesteld.

De Gemeenteraad van Wageningen heeft een oud bas-reliëf, de H. Drievuldigheid voorstellende, aan het Nederlandsch Museum afgestaan.

In dat Museum zijn dezer dagen overgebracht onderscheiden bronzen kanonnen, die kunst- of geschiedwaarde bezitten, en reeds aan de haagsche geschutgieterij overgeleverd waren, om gesmolten te worden.

Door de Rijks-Advizeurs worden de heerlijke koorbanken uit de Ned. Herv. kerk te Dordrecht in pleister afgegoten. Zoowel voor het Nederl. Museum als voor de teekenscholen zullen deze afgietsels van onberekenbaar nut zijn.

Bij de ontmanteling van Groningen en Zutfen zullen althans de Heere- en Nieuwstadpoorten gespaard blijven. Indien daar omheen eenig plantsoen geplaatst wordt, kunnen deze gebouwtjes een lief en vrolijk aanzien aan de cingels van beide steden geven.

Naar men uit Milaan meldt, zal Prof. Stang van Dusseldorp, thans te Neurenberg, reeds door zijn welgeslaagde gravuren van Rafaëls *Spozalizio* en *Fornarina* bekend, zich nu met die van Leonard Da Vinci's *Avondmaal* bezig houden. Daar die van Rafaël Morghen, hoe schoon, slechts naar een copie van 't stuk door Marco d'Oggiono gevolgd is, en Stang het geluk gehad heeft onder de overschildering van Belotti, in 1726, en Mazza in 1770, overblijfselen van Da Vinci's eigen muurschilderwerk te ontdekken, en hij daarbij van al de studiekoppen van den schilder, te Milaan, Weimar, en elders, nog copie heeft genomen, belooft zijn arbeid niet ondankbaar te zijn. Hij zal een jaar aan de afteekening besteden, en hoopt dan na zes verdere jaren met het werk zelf gereed te zijn.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 22. 25 November 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.—GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.—J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA. — SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. —Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

NOG IETS OMTRENT DE STATEN VAN NOORD-HOLLAND EN HAARLEM'S SINT BAAFS.

Men deelt ons uit Amsterdam meê, dat het Statenlid De Vries *werkelijk* de zoon van Jeronimo is, en geen ander dan de Raadsheer in het provinciaal Gerechtshof Mr. A. De Vries Jz. Zijn arme vader moet zich wel in zijn graf hebben omgekeerd bij de kunstschuwe houding en uitval van zijn zoon; doch wat van een hooggeplaatst rechterlijk ambtenaar, als hij-zelf, te zeggen, van zoo luttel kunstbeschaving blijk gevende? Wanneer er meer van dien aard worden gevonden, zal ook voor hun beter opleiding in vervolg van tijd gezorgd moeten worden; en zeker moet het, wanneer mannen van zijn maatschappelijk gewicht en invloed op die wijze voorgaan, minder onverklaarbaar wezen, dat de volgzieke groote menigte geen grooter belangstelling in kunst en kunstzaken aan den dag legt.

Verwonderlijk, doch helaas! maar al te waar is, wat ons deze week omtrent een der Gedeputeerden uit de Staten ter oore kwam; een man, die zich juist jaren lang — te zamen met mr. A. J. Enschedé — voor de herstelling der koorbanken in Sint Baafs de grootste moeite gegeven heeft. Terwijl deze, bij de vroegere behandeling der zaak — als van zelf sprak — zijn stem *voor* de toestemming in de geldelijke aanvraag van den minister had uitgebracht, stemde hij nu *tegen*, om de zonderlinge reden, dat de meerderheid van Gedeputeerden er ook tegen was, en men in hun lichaam besloten had, het nu herhaalde verzoek af te wijzen. In plaats van dat had hij — zijn beter oordeel bij dat lichaam niet kunnende doen zegevieren — moeten beginnen met persoonlijk verzet tegen zulk een besluit te doen aanteekenen, en dan in de Staten-Vergadering zelf, met kracht van taal, de kunstlievende minderheid moeten steunen, en de kunstschuwe geestverwanten van Jeromimo De Vries' onwaardigen telg, naar zijn beste vermogen, moeten weêrstaan. De nu aangenomen houding laat zich daarentegen in geenerlei opzicht verdedigen.

't Is nu te hopen, dat — gelijk de betergezinde ingezetenen van Haarlem vóór eenige maanden tot den Gemeenteraad — die der Provincie zich, over kort of lang, tot hunne Staten zullen wenden, ten einde hen van hun volle instemming met de voor 't oogenblik teleurgestelde minderheid te doen blijken, en hen zoo te noopen, bij een nieuw besluit, het kunstschuwe oude weder in te trekken, en de bedoelde geldsom toe te staan.

WAT DE BUITENLANDSCHE KUNST IN DE BRUSSELSCHE TENTOONSTELLING ZOOAL TE ZIEN GAF.

Vervolg en slot.

Onder de genre-schilders der Dusseldorper school missen wij KNAUS en VAUTIER, OEHMICHEN en HORNEMANN, en aan HIDDEMANN, met een niet onaardige *Désir de la revanche*, en HUBERT SALENTIN, met een *Enterrement à la campagne*, in den welbekenden trant van samenstelling en kleur van dezen schilder, gelukt het niet, ons dit gemis te vergoeden. Een *Bonheur maternel* van KARL WUNNENBERG — een jonge moeder in middeleeuwsch costuum en een middeleeuwsch antiek vertrek, haar kindje in de armen liefkozend, haast een „Gretchen" [1] met haar zusje — is algemeen bekend door een fotografie, naar ik meen der „Photographische Gesellschaft" te Berlijn. Zonnig van stemming, en toch in 't grauwe — een effect van warmte, zonder dat de zon zichtbaar door het grijsachtig zwerk heendringt — zijn twee zeer schoone stukken in groote afmetingen van VOCHMANN: *Pendant la messe du Dimanche en Esthonie*, en *Ecluse hollandaise*, beide rijkelijk gestoffeerde composities. Oneindig beter werk dan die treurige „Markt te Dusseldorp" in onze jongste haagsche tentoonstelling, heeft AUGUST JERNBERG naar Brussel gezonden, met name een groot stilleven met groentens, meikers en kool enz., dat veel goeds bevat, al blijft de kleur ook altijd wat hard. Zijn niet bepaald gelukkige *Visiteurs devant „la ronde de nuit" de Rembrandt* kennen wij, als ik mij wèl herinner, reeds van een onzer vorige Haagsche of Rotterdamsche „Salons". Zijn zoon OLAF geeft in een *Plage de Scheveningue* een strandgezicht met Dusseldorper kleurtjes ten beste. Een *Côte de la mer Baltique* van den, evenals alle laatstgenoemde schilders, te Dusseldorp woonachtigen IRMER, munt uit door helderen, dunnen buitentoon, en warme stemming; het zonlicht tintelt op zandoever, gerimpelde golfjes, booten, schuiten, ganzen; een frische zeebries waait verkwikkend door het zonnig tafereel heen... een waar meesterstuk! Doch al voeren de schilders van het *Wie die Alten sungen, So zwitschern die Jungen* en het *Zweckessen* of *Begräbniss auf dem Lande*, het gilde der Dusseldorper genreschilders ditmaal ook niet aan, zoo prijken daarentegen de beide ACHENBACHEN aan de spits der duitsche „marine"- en landschapschilders. ANDREAS geeft een zeestuk van een karakter dat wij reeds uit menig vroeger werk van hem kennen — men denke o. a. aan zijn schoone Moerdijk-kade vóór de bui in de „Städtische Gemäldegallerie" te Dusseldorp — een gezicht op Ostende, krachtig, fleurig, om 't zoo eens uit te drukken, van kleur, met een sterk lichteffect op de schepen in het water, dat den voorgrond inneemt; op den achtergrond schemert de stad in blauwachtigen toon. De *Procession près de l'église Ara-Coeli à Rome* van zijn broeder OSWALD herinnert door onderwerp en koloriet niet weinig aan zijn fraai *Begräbniss in Palestina* in het zooeven genoemde Dusseldorper museum. Een gezicht op de Via Appia te Rome van ALBERT FLAMM (Dusseldorp) is *bijna* een Oswald Achenbach, en dus...niet bijster oorspronkelijk. Welk een gevaarlijk nabuur onze zeeschilder MESDAG is, blijkt o. a uit een *Plage d'Ostende* van THEODORE WEBER te Brussel, dat door de werken van onzen meester ten eenenmale wordt verpletterd.

Van doodslaan gesproken. Menig duitsch genrestuk verzinkt ditmaal in 't niet naast een belgisch of fransch, naast de *Bout de conduite* van SIMON DURAND te Parijs b.v. — kermisgasten met beeren worden door gensd'arme's te paard door de sneeuw heen weggevoerd, waartegen een effengrauwe lucht somber afsteekt — en naast de *Saltimbanques* van KOLLER te Brussel, die veel meer waarde hebben dan zijn conventioneel-akademisch en kleurig *Départ* (het afscheid van een kruisvaarder). De *Ruth* in blauwe japon van CHARLES LANDELLE te Parijs, die pozeert als moest zij gefotografeerd worden, is daarentegen weer een staaltje van zeer dunne, magere kunst. Zijn stadgenoot, en in menig opzicht geestverwante kunstbroeder VERNET-LE-COMTE zendt een *Jeune fille mauresque ouvrant une grenade.* Hebben wij bij de Dusseldorpers de afwezigheid van Knaus en Vautier te bejammeren, zoo missen wij hier den geestigen humorist en satirist VIBERT, en de spaansche specialiteit WORMS niet minder ongaarne. Van de Parijsche salon- of boudoirschool, welker groote chef ALFRED STEEVENS ditmaal, evenmin als de begaafde jongeren GUSTAVE DE JONGHE, WILLEMS e. a., in het strijdperk is getreden, houdt JULES GOUPIL de eer op, hoewel ditmaal juist niet zoozeer door zijn vrij stijf kabinetstukje: *Un Accord difficile* — een pianotafereeltje met een spelend meisje, een prachtige zwart fluweelen japon, en een musicus met Mozartkop — als door zijn merkwaardige schilderij *En* 1795. Onder dien titel denke de lezer zich alles, behalve een oproertafereel — de hartstochten blijven geheel buiten spel — maar slechts een doodleuke dame in „Merveilleuse"-toilet, ten voeten uit en meer dan levensgroot geschilderd, die den aanschouwer heel pacifiek aanstaart. Zij pozeert als model, verder niets. Insipieder voorstelling heb ik zelden of nooit gezien. Over de keus van onderwerp — want wat heeft zoo'n saaie, drooge juffer in zoo'n dolzinnig en smakeloos costuum in vredesnaam te beteekenen? — en de afmetingen, die deze schilderij tot een der grootste lappen der tentoonstelling verheffen, mag men in zijn onnoozelheid met recht de handen van verbazing ineenslaan.....aan de uitvoering kan men slechts den grootsten lof toezwaaien. Vooral de breede, massieve zwartzijden japon dezer kolossale „Incroyable" legt weêr een schitterende getuigenis af van Goupil's meesterschap in de behandeling van „stof", dat wij reeds vroeger in zoo menig kabinetstukje van bescheidener afmetingen en aantrekkelijker onderwerp bewonderden.

Vrij wat meer te denken geeft de onpretentieuze *Pifferaro* van LÉON HERBO te Brussel: een kinderkopje vol „sentiment" en poëzie. De smart die in de bleeke trekken van dat Savoyaartje ligt uitgedrukt, leert ons in den schilder een kunstenaar van fijn gevoel kennen. Een sober pathos spreekt uit het mat gelaat, dat ons van lijden en ontbering vertelt, uit die groote, heldere oogen waarin zoo aanstonds een traan schijnt te zullen opwellen. 't Lieve ventje heeft gebrek gekend — kent 't nog! — en die vreeselijk knagende pijn die men heimwee noemt. 't Is een van die „pauvres petits" wien de moeder heeft moeten toeroepen:

1 De Parijsche schilder TISSOT heeft een geheele serie „Gretchens" geschilderd, allen in middeleeuwsch costuum en omgeving (Ontmoeting op straat, Domscene, „Zwinger", fontein, enz.).

„Pars pour la France!
Que te sert mon amour? Je ne possède rien.
Là bas on vit heureux, ici dans la souffrance;
Pars, mon enfant, c'est pour ton bien"!

Ook de teekening van dit juweeltje is bewonderenswaardig, en de behandeling even geestig als smaakvol.

Hooger dan de drie zonderlinge en over het algemeen zeer leelijke schilderijen van GUSTAVE JUNDT te Parijs, o. a. een geknield meisje in 't rood, „en profil" — *Bretonne en prière* — een groot genrestuk: *La coupe de cheveux à la foire de La Tour, en Auvergne*, staat het groot binnenhuis van den Elsasser CARL SCHLÖSSER die tegenwoordig te Londen woont, maar door zijn richting toch geheel tot de Dusseldorper school mag geteld worden. *Cherchant conseil* heeft hij zijn werk getiteld. Een oude vrouw komt, wellicht in geldzaken, raad vragen aan een bejaard man. Misschien is de sombere binnentoon wat *te* zwaarmoedig van tint geworden. Uitnemend helder is daarentegen een klein binnenhuis van GÉNISSON te *Namen*; een ware „solitude", door geen levend wezen opgevrolijkt: *Ermitage de Saint-Hubert; ancienne léproserie des grands malades à Namur*. De binnendringende zonnestralen verwarmen en koesteren het verlaten vertrek; een zonnig doorkijkje is van een zeer fraai effect; de heldere schaduwen verraden de meesterhand.

Verlangen wij uit de stilte van dit „intérieur" naar beweging en leven, dan hebben wij ons slechts tot den Brusselaar JOCHAMS te wenden, wiens ferme, karaktervolle, van de markt terugkeerende paarden met kloeke boeren-ruiters, vol actie, breed opgevat en voorgesteld, levendig aan ROSA BONHEUR herinneren. In de poëzie der zonnige zomermiddagstemming zoekt de voortreffelijke MONTIGNY te Tervueren-lez-Bruxelles bij voorkeur zijn effecten. Uitmuntend door wazig-heeten toon zijn zijn *Coupe de bois, forêt de Soignes* en *Souvenir de Genck* (*Campine*), waarin alleen de man en het paard wat te zwart zijn uitgevallen. Schoon is in zijn *Attelage brabançon* de na-den-regen-stemming weêrgegeven: de bui is aan het afdrijven; maar geregend *heeft* het, en malsch ook: de grond is geheel doorweekt, en met plassen als overdekt. Doch halen deze werken, hoe schoon zij ook zijn, niet bij de „Attelages" van ROSA BONHEUR, zoo kan ook geen der veestukken van Franschen, Belgen of Italianen in de schaduw staan van het meesterstuk van DE HAAS dat ik reeds besprak, zelfs niet de *Bestiaux dans un pâturage* van XAVIER DE COCK te Deurle (Oost-Vlaanderen), waarin de belichting „tegen de zon in" uitnemend is weêrgegeven — zeer schoon is de lucht met haar grijze koppen, waar de zon boven op schijnt; slechts het gras schijnt mij wat al te „mooi" geelgroen toe — noch de *Rue d'Allemagne à la Villette* van DE VUILLEFROY te Parijs: een drift ossen die onder een plasbui — de straten glimmen als een spiegel — door het dorp worden voortgestuwd: een tafereel vol leven en actie. Wel tintelt ook een groot veestuk van BOURLARD te Rome *Arâtro* (*Labourage dans la campagne romaine*), van beweging en leven — een juk ossen wordt door den drijver over een rotsachtigen bergrug door struiken, over stammen en steenblokken heengejaagd — doch bezondigt het zich aan te felle kleureffecten, die aan een chromolithografie doen denken. Aantrekkelijk is de *Marché aux poulets* van zijn stadgenoot NAZARENO CIPRIANI, fraai van teekening en kleur (b. v. een uitmuntend geschilderde poort), en rijk gestoffeerd. Ook de beide stukken van OTTO VON THOREN te Parijs: *Dans la plaine* (*Hongrie*) en *Un matin près de Rome*, vooral het laatste dat zeer leelijk van kleur is, vinden hun meerdere in deze tentoonstelling, en wel in de machtig schoone schilderij van den genialen ADOLF SCHREYER te Cronberg in den Taunus: *le Chariot*, een met drie uitnemend fraai geteekende paarden bespannen wallachijsche (?) kar in een somber landschap. De blauwachtig-grijze regenlucht hangt over de heuvels en velden aan den horizon heen. Vooral een witte, over den rug van zijn buurman heenleunende paardekop is een echte Schreyer.

De tegenhanger van dit meesterstuk, althans wat zijn plaatsing in de tentoonstelling betreft: de *Pauvres du village* van ISRAËLS, brengt mij nog een groot genrestuk uit het visschersleven van FÉLIX COGEN te Brussel in de herinnering terug: *Pécheurs de crevettes fuyant le gros temps* — visschers tot over de knieën in zee; een leelijke zwarte lucht komt opzetten—dat van de Scheveningers van onzen grooten stadgenoot een niet minder stevigen duw heeft te doorstaan, dan zoo menig buitenlandsch genre- of marinestuk van de werken van BLOMMERS en MESDAG. COGEN'S *Attente*; *femme de pecheur du Zuiderzee* kennen wij reeds van onze haagsche tentoonstelling, evenals de *Allégorie du soir* en de *Allégorie de la nuit* van MORITZ VON THAN te Buda-Pest, en den fameuzen *Mosseleter* van den Antwerpenaar STRUYS.

Een geduchten smeer verdienen eenige zoogenaamde „kunstwerken", waarbij wij in onze naïeveteit een „hoe-is-'t-mogelijk"-gezicht trekken. Zoo o. a. een alleronmogelijkste *Conversation extatique de Saint Corentin et de Saint Primel*, en een zwart, gek gezicht op de *Falaises* van *Gouillien* van den als boeken-illustrateur verre van ongunstig bekenden Parijzenaar YAN D'ARGENT, het misselijk, stikdonker scènetje in de hel (Dante) van VON THAN, dat reeds in den Haag onze ergernis opwekte, een zoogenaamd *Gezicht bij Scheveningen* van HERTHEL te Berlijn (alias een vuil bruin prentje), en meer andere vodjes van dit allooi.

Voor het laatst heb ik de beide groote sensatiestukken der tentoonstelling bewaard, een artikel waaraan onze Haagsche ditmaal, zooals men zich herinnert, juist doodarm was; „pour la bonne bouche" echter alleen het genrestuk van HERMANS te Brussel. Want eenigen smaak te krijgen in de *Respha protégeant les corps de ses fils contre les oiseaux de proie* (II Samuel, XXI, 1—10) [2] van den Parijzenaar GEORGES BECKER, was, en is mij, met den besten wil van de wereld, onmogelijk. Op een bergtop staan, zeven kruisen naast elkaâr gerangschikt waaraan evenzooveel lijken bengelen; op den voorgrond slingert Respha met alle kracht een knuppel tegen een lammergier of arend die haar te lijf wil. Een ware orkaan schijnt op dien bergrug te woeden;

1 Het aangrijpend *Abandonné* (Parijsche wereldtentoonstelling van '67): een eenzaam, angstig hinnekend paard vóór een uit elkander geschoten kar, op een van regen, modder en bloed doorweekt, en door een grauwe regenlucht in somberen toon gehuld slagveld, is wellicht het voortreffelijkst werk van dezen grooten schilder, van wien zich ook twee meesterstukken — kozakkenpaarden vóór een stal in een sneeuwstorm, en de bekende artillerie-charge — in den Luxembourg te Parijs bevinden. De gallerij van baron Von Hauff te Brussel telt mede een zijner fraaiste werken.

2 Gustave Doré heeft dezelfde scène in zijn Bijbel geïllustreerd.

althans de mantel der hoofdfiguur waait even wild omhoog en naar achteren, als die van Méphisto in Scheffer's „Walpurgisnacht"-tafereel, waar de huilende storm — „Wie rast die Windsbraut durch die Luft! Mit welchen Schlägen trifft sie meinen Nacken!" — dit misbruikt tooneeleffect echter genoegzaam rechtvaardigt. Natuurlijk behooren er talent en kennis toe — en niet weinig ook — om zulk een „Respha"-tafereel, dat bijna een half vak inneemt, te ontwerpen. Maar alles is zoo gezocht en opgeschroefd-pathethiek, zoo „à la Meyerbeer" op ruw effect berekend, zoo akademisch en theatraal, dat het wel aan niemand van ons, réalisten, blijvende belangstelling kan inboezemen. Daarbij stuit ook reeds de richting ons tegen de borst. Die bloederige school zagen wij liefst uit de kunst verbannen. Zij is echter een specifiek-fransche uitvinding, en dagteekent waarschijnlijk van de walgelijke, zoogenaamd „romantische" romans en drama's van Sue en Hugo. Hoe dit element ook o.a. in GUSTAVE DORÉ wortelt, weten wij uit zoo menige teekening van zijn Bijbel en „Enfer". Ook de geniale Henri Regnault, die in de kracht van zijn leven en talent, juist op het oogenblik dat hij een schitterende toekomst voor zich zag aanbreken, bij den uitval van den Mont-Valérien den 19den Januari '71, te Buzenval door den kogel van een Pommeraansch jager werd weggemaaid, betrad deze richting in zijn — in *dezen* zin — afschuwelijke *Exécution à Tanger* (wereldtentoonstelling van '67, en ook door fotografie en lithografie algemeen bekend). Men moet Franschman zijn en „le sens de l' horrible et de l' hideux" bezitten om zulk soort van voorstellingen te kunnen genieten, om 't even of zij beschreven of geschilderd zijn. Oneindig nader staat *ons* de „greep in het volle menschenleven", in de alledaagsche werkelijkheid, dien CHARLES HERMANS uit Brussel ditmaal doet. Een „glücklicher Wurf", die schilderij *A l'aube*, wellicht het schoonste — wat afmetingen betreft stellig het grootste — genrestuk, en *de* „great attraction" der tentoonstelling! Het kostte altijd moeite, een behoorlijk plaatsje machtig te worden tusschen de talrijke bezoekers, die er zich voortdurend vóor verdrongen. Een grauwe ochtendtoon — het eerste krieken van een wintermorgen — hult deze indrukwekkende schilderij in valen toon. Meesterlijk is de harmonie dezer stemming overal volgehouden. Een gezelschap „jeunesse dorée", Tilbury's van jeugdigen leeftijd, en „dametjes" wier rechten naam men nu eenmaal in „fatsoenlijk" gezelschap niet noemt, verlaten een restauratie, op welker deurposten men in vergulde letters het opschrift „Cabinets particuliers" leest. Een beschonken „dandy", in rok en open vest, waggelend, den „gibus" in den nek, de handen in den vestjeszak, een idioten dronkemanslach op de lippen, redeneerend „à la" Galjart, wordt op den stoep teruggehouden door een bekoorlijke blonde twintigjarige, die haar fraaien blooten arm in den zijnen legt, en hem allerverleidelijkst toelacht. Aan de andere zijde wordt ons „verguld" jongmensch door een andere „becassina vulgaris", zooals de Berlijner zegt, medegetrokken, die met den waaier in het lieftallig handje op een om den hoek der straat wachtende vigilante wijst. De zinnelijkheid van voorstelling staat hier op de uiterste grens van het in de kunst geoorloofde, een grens, die b. v. Busken Huet in zijn *Lidewijde* heeft overschreden. De hoek links wordt ingenomen door een groep werklieden die, spade en houweel in de hand, mand aan den arm, hun dag beginnen juist op het oogenblik dat de anderen hem eindigen. Het meest trekt een jong meisje uit het volk, in een verkleurd geelen omslagdoek de aandacht, dat de bevallige blondine, die haar lichtgroene zijden sleepjapon allercoquetst achteruit duwt, in stomme verbazing aanstaart [1]. Zooals men ziet steekt bij HERMANS de moralist achter den kunstenaar, en gluurt de zedepreeker om het hoekje. In dit opzicht herinnert hij aan den Dickens van *Martin Chuzzlewit* en den Thackeray van *Vanity Fair* en de *Newcomes*. Wellicht doet echter juist dit streven eenigsins afbreuk aan de kunstwaarde zijner aangrijpende schilderij, want catechizeermeester of dominé, en kunstenaar zijn nu eenmaal niet één en dezelfde persoon. Ook ware 't niet moeilijk, uit dit werk twee schilderijen te snijden, zoo geheel van elkander afgescheiden zijn de beide hoofdgroepen. Doch wat belangrijkheid van onderwerp en gedachte betreft, mag menig, ook hollandsch, genreschilder gerust bij hem ter school gaan.

DEN HAAG, September '75.

J. K.

DE HISTORISCHE WAARHEID IN LETTERKUNDIGE KUNSTWERKEN.

Voor jaren bevond ik mij in de Haagsche opera, en hoorde er den Faust van Gounod, op denzelfden avond, dat men in den Amsterdamschen schouwburg Goethe's Egmond gaf.

De parasitische literatuur bloeide toen nog niet zoo zeer als thans, en de machtspreuk was nog niet zoo algemeen in gebruik gekomen. Daarom zweeg ik vol eerbied bij de orakeltaal van mijn buurman: „Hier vermoorden ze de poëzie, en te Amsterdam de historie." Ik weet niet, of de man er iets bij gedacht heeft, of er iets bij kon denken; ik herhaal alleen wat hij zeî.

Het eerste deel zijner woorden zou ik moeilijk in een paar regels kunnen bespreken; aangaande 't laatste deel zij 't voldoende op te merken, dat het sedert lang gewoonte is, om in zake van „vermoording der historie" te handelen als de rechtbanken in ons vaderland, die den dood van een mensch, die bijv. een messteek ontving „onder de derde knoop aan de linkerzij", nu eens toeschrijven aan den steek des aanvallers, en dan aan het zwak gestel van den aangevallene.

Dezelfde critici, die zorgvuldig uitpluisden, waar Vondel zich in zijnen „Gijsbrecht" veroorloofde van de geschiedenis af te wijken, hebben de fabrikaten van de firma Mühlbach toegejuicht als „historische romans".

Toch hebben deze romans éene goede zijde. De

1 In deze figuur heeft men de zuster der chieke, mooie „cocotte" willen herkennen (!!). Dwaze speculatie! Wat doet het er toe? Is deze conjectuur wel minder „hors de saison," dan de poging — van DÜNTZER b. v. — om te bewijzen, dat de doodenmis in den Dom waarin GRETCHEN komt bidden, juist gevierd wordt voor de zielerust van hare moeder, die door haar toedoen „zur langen, langen Pein hinüberschlief?" Muggezifterijen, die met de zaak waar op 't eigenlijk aankomt niets hoegenaamd te maken hebben.

schrijfster heeft zich wijselijk telkens zoo lang mogelijk in *denzelfden* tijd bewogen, en wel nadat zij eerst den geest van den tijd eenigsins had leeren kennen; en springt zij soms al wat zonderling met de personen om, die zij ten tooneele voert, ze laat den lezer althans een tijdlang leven in den tijd, waarin zij hem verplaatsen wil.

Zoo leven we met Bulwer in Pompeji, al is licht geen zijner handelende personen in Pompeji bekend geweest; zoo leven we met Akbar en in Akbar's tijd, al is niet elke gebeurtenis inderdaad historisch; zoo verplaatst Scheffel ons in zijn Ekkehard inderdaad in die lang vervlogen eeuwen, al is niet juist alles waar gebeurd.

Zoo geeft Goethe ons ook werkelijk het Nederland der 19e eeuw te aanschouwen, en al gelijken Egmont's daden in het drama van dien naam al zeer weinig op de daden van den historischen graaf Lamoraal, het *karakter* van den man, dien Schiller „nur ein Fläminger" noemt, is ongetwijfeld met alle juistheid weêrgegeven. Zoo ook teekent Goethe met groote nauwkeurigheid den tijd van den boerenoorlog in zijn Götz, en hij doet dat, dewijl hij een „Selbsthelfer in roher anarchischer zeit" wil doen optreden voor het Duitschland van zijn eigen eerlang licht evenzeer „ruwen regeeringloozen tijd". Dien Götz leerde hij natuurlijk uit boeken kennen, en ongelukkig uit boeken, die aan de waarheid te kort deden. Had hij met al de scherpzinnigheid van den schrijver van „Goethes Frauengestalten" de ware geschiedenis van Götz opgespoord, hij zou in Götz niet het ideaal gevonden hebben, dat hij zocht, en zijn stuk ware ongeschreven gebleven of had een anders genoemden held erlangd. Maar thans hebben wij geen recht, Goethe te veroordeelen, al *weten* we dat Götz niet geheel en al de historische Götz is; en al had Goethe voor zijn doel den Götz geidealizeerd, we hebben het recht niet hem daarvoor ter verantwoording te roepen; want hij heeft zijn *ware* historische wereld bevolkt met wezens, die daar in konden leven en daar in geleefd hebben, en den historischen persoon had hij onder een anderen naam hetzelfde kunnen laten verrichten, zonder dat iemand er aan gedacht zou hebben naar de reden van die naamsverandering te vragen. Evenmin toch vraagt men den schilder, die b. v. *den dood van Bayard* schildert, of hij wel zeker weet, dat de personen en zaken op zijn doek afgebeeld volkomen zijn weêrgegeven, gelijk ze in de werkelijkheid waren. Terecht zegt L. Börne dan ook in zijn beoordeeling van Schiller's Tell: „Der dramatische Dichter der einen geschichtlichen Stoff behandelt, kann eine wahre Geschichte nach seinem Stoff ummodeln; denn es schadet der Geschichte nicht, man kennt sie und sie bleibt doch geschehen, wie sie geschah. Eine geistige Ueberlieferung darf er aber niemals ändern. Diese besteht nur durch den Glauben, und wird zerstört, wenn der Glaube umgeworfen oder anders gerichtet wird".

Was Götz *niet* zooals Goethe hem teekende, hij had zoo *kunnen* zijn; maar bespottelijk ware het, als A. of B. een nieuwen Götz schreef, waarin hij onder de boeren een voorstel liet doen, om een coöperatieve voorschotvereeniging naar het stelsel van Schultze-Delitsch op te richten, of Adelheid een pleidooi liet houden voor de emancipatie der vrouw. We kunnen den onsterfelijken Paolo Veronese vergeven, als in zijn geredden Mozes te Berlijn de prinses en hare gezellinnen niet sprekend gelijken op Thermutis en hare hofdames (zoo daarvan portretten bestonden); maar we veroordeelen (?) wèl, dat een statie-koets met twee hellebardiers de vorstendochter wacht, en dat de oever van den Nijl in een italiaansch landschap veranderd is.

Zoo kon juffr. Gallé in *Wanda* gerust laten gebeuren, wat in den tijd van Karel den Groote had *kunnen* gebeuren; de lezer zal zich daardoor geen oogenblik vreemd voelen in den tijd waarin de schrijfster hem verplaatsen wil; maar zoodra zij kleederdrachten en meubelen uit de 16e of 17e eeuw en denkbeelden uit de 19e overbrengt naar de 8e, waarheen zij ons voerde, gevoelt de lezer, dat de begoocheling wijkt, dat hij geen levend beeld voor zich heeft, maar een ledepop, van wien men enkele ledematen kan doen bewegen.

Goes. T. H. De Beer.

BUSKEN HUET OVER ZEKERE NEDERLANDSCHE SCHRIJSTERS.

Er wordt —schrijft Huet, in een opstel over Mevr. Bosbooms *Majoor Frans* — sedert eenigen tijd in de nederlandsche vrouwenwereld door sommigen een slechte toon aangeslagen tot verdediging van een goede zaak; en ik vond het aangenaam een boek te leeren kennen, waaruit bleek, dat het een geensins met het ander behoeft saam te gaan. Wat praten de jonge meisjes van tegenwoordig, dat het eenen vrouw niet betaamt te werken voor haar onderhoud? Het is tot heden niet bekend, dat iemand in Nederland Mevr. Bosboom van de baan heeft zoeken te dringen als eene markbederfster of onbevoegde mededingster; en evenmin, dat zij door hare onafhankelijkheid gedaald is in de schatting van haar medeburgers. Doch laat ons er maar voor uitkomen: de overgroote meerderheid der nederlandsche vrouwen, rijpe en minder rijpe, is niet knap genoeg, om zich op een soortgelijke wijze een plaats te veroveren; en in stede van dat zich zelve te wijten, en er hare taal naar te regelen, werpen zij de schuld van haar onvermogen op de inrichting der maatschappij. Met meer fierheid dan over het algemeen door haar ten toon gespreid wordt, zouden zij het beneden zich achten, naar eene plaats te dingen, voor welke zij erkennen moeten niet berekend te zijn; en wie haar in de kaart ziet, heeft al spoedig opgemerkt, dat zij vooral dáárom zooveel van een grooter of kleiner maatschappelijken omkeer verwachten, omdat zij zich bewust zijn, door eigen krachten, talenten, en meesterschap de reis niet te kunnen halen. Toen juffr. Toussaint omstreeks 1835 als schrijfster optrad, was er in heel Nederland wellicht geen zwakker, tengerder, of zenuwachtiger vrouwelijk persoontje te vinden; een grooten mond had zij met den besten wil niet kunnen opzetten; met haar schouders viel geen indruk te maken. Toch is zij, alleen door hare innerlijke aandrift gedragen, en zonder eenige begunstiging van modebegrippen over emancipatie, er gekomen; er zoo deugdelijk gekomen, dat hare fraaiste boeken uit vroeger tijd, van hoeveel degelijke eigenschappen die ook blijk mogen geven, *de Delfsche Wonderdokter* niet uitgezonderd, door *Majoor Frans* overtroffen geworden. —

CATALOGUE-KRAMM.

EEN BOEKVEILING VAN BIJZONDEREN AARD.

Een kwart eeuw lang, heb ik den verzamelaar van nabij gekend, wiens boekerij en prentenkabinet den 7den December aanstaande, even buiten Utrecht, op zijn buitengoed *Rusthof*, onder leiding van een onzer meest bekwame boekhandelaren, den heer Beyers, in veiling zullen worden gebracht.

De catalogus, een octavo-boekdeel van ruim vier honderd bladzijden, met de afbeelding van den heer Kramm — in staalgravure (1864) door Kaiser — vóór den titel, is niet het werk van de erven of van den auctionaris, maar de eigen schepping van den verzamelaar zelven, die daaraan jaren lang heeft voortgearbeid, met al de eigenliefde van een enthusiasten bibliofiel; in wiens oog, gelijk men zegt, elke uil altijd een valk is, mits die uil slechts tot zijne collectiën behoort. Men moge deze wijze van zien den man vergeven, die in stille afzondering enkel voor boek- en prentstudie leefde, na jaren lang te voren, op allerlei wijze, de wegen van kunst en wetenschap, nuttig voor anderen en voor zichzelven, onvermoeid te hebben bewandeld, doch waardoor hij tevens dan toch ook onbezorgd kon leven in zijn avondstond, en buitendien nog genoegzaam middelen overhield, om onopgemerkt en veelzijdig wèl te kunnen doen. Voor zijne grijze moeder was hij een voorbeeldig liefdevolle zoon, en voor zijn bloed- en aanverwanten — groot in getal — inderdaad een weldoend vader. Vrienden zocht en telde hij, dus ook ik, niet veel, maar voor een uitgelezen klein getal van dezen was hij, inderdaad, een man van hoofd en hart

Doch, die hem als zóódanig kenden, wisten ook, dat hij onafscheidbaar aan eigen opinie gehecht was; en, wat hij voor juist en bewezen achtte, stond dan ook in zijn koppig hoofd paalvast. Maar mededeelzaam uit zijne voorraadschuur was hij boven mate; en werkelijk, hij *wist* zéér veel, dewijl hij, altijd door en jaren lang, nauwkeurig alles had waargenomen en gadegeslagen, wat er overal op het gebied van historie en letteren, kunst en wetenschap was omgegaan. De eigenlijke opvoeding voor die waarneming ontbrak hem echter; want hij was een teelt der vorige eeuw, voor wat het *onderwijs* betrof, en toen dat zich langzaam begon te ontwikkelen en hooger baan insloeg, was hij reeds op jaren gekomen en gevoelde zich stram; derhalve stond hij bij het oude stil, en zwoer daarbij hardnekkig, terwijl het nieuwere en nieuwste in zijn oog altijd meer of min verdacht scheen. Zijne boekerij en hare samenstelling strekken daarvan ten spiegel, en zóódoende is dan ook zijn *catalogue* daarvan het sprekend beeld.

Had de heer Beyers de handen vrij gehad, en ware hij niet door des ontslapenen testament en den wil der erven in enge banden gekneveld geweest, zeker, wij zouden de nalatenschap van Christiaan Kramm in een geheel ander en glansrijker licht hebben te zien gekregen! Want — naar waarheid — zijne verzamelingen omvatten véél kostbaars, eenigs en raars; maar zooals we nu daar dat boek van 400 bladzijden te zien kregen en doorbladerd hebben, kunnen wij er, zonder overdrijving, enkel van zeggen en in geweten van getuigen: onder het veelvuldig onkruid is hier zéér veel tarwe voorhanden, en men behoeft niet bevreesd te zijn, dat dit verstikt zal worden en teloor zal gaan; o neen: de heer Beyers is juist de man, die verstandig aan het hoofd dezer belangrijke auctie staat, en de ware kunstkenners, en echte boekliefhebbers in den lande en daarbuiten zijn bij de hand genoeg, om, als ervaren bijen, het oog over deze bloemgaarde te laten gaan; en zoo dan zal, na schifting en scheiding van vermeend en van echt metaal, uit de smeltkroes dier allermerkwaardigste boek- en kunstverkooping, stellig goed te voorschijn komen, wat de heer Kramm voor het rijk van het schoone en ware zoo vlijtig heeft verzameld en bewaard; en dit zal dan een roemrijker gedenkteeken dan zijn *catalogue* wezen voor 's mans welverdienden naam op het uitgestrekte veld van kennis, dat door hem in alle richtingen, met noesten ijver, is doorkruist en beploegd.

Niemand, die ook maar éénigszins belangstelt in werken van geest en smaak, moge verzuimen, zich de kijkdagen (Dinsdag, Donderdag en Zaterdag, gedurende de maand November), ten nutte te maken; en dan gewis zal de toeloop groot wezen bij de in ieder geval zeldzame en uitgebreide verzameling, nagelaten door den in acht en-zeventig-jarigen ouderdom, den 24sten Mei 1875, ontslapen Kramm, ook als schilder en bouwmeester, maar meest en laatst, bekend als verdienstelijk schrijver van zijn groot werk over duizenden Nederlandsche kunstenaars van meer of minder naam, in Noord en Zuid [1]. Gedurende acht jaren, heb ik den auteur, bij de uitgave van dat gewichtig boek ernstig ter zijde gestaan, en er zijne uitvoerige biografie — zooals bekend is — vóórgeschreven.

Te Deventer, in November 1875. Dr. WAP.

UITNOODIGING.

Het kleine dorp Putte, provincie Noord-Brabant, bij de Belgische grenzen, wordt jaarlijks bij gelegenheid der kermis door duizenden bezocht; maar van die duizenden personen zijn er vermoedelijk slechts weinigen, die weten, dat in Putte een begraafplaats bestaat, waar drie beroemde schilders begraven liggen.

Het zijn: Jacobus Jordaens, binnen Antwerpen geboren in 1596, aldaar overleden 18 October 1678;

Adrianus van Staelbent, overleden in 1662; en

Guilliam de Pape, overleden in 1674.

In Antwerpen konden zij, als den protestantschen godsdienst belijdende, niet begraven worden, en werden hunne lijken naar hier vervoerd, alwaar destijds eene Protestantsche kerk bestond, welke echter in 1794 werd afgebroken, om reden hier alstoen weinig Protestanten meer woonden. De overblijfselen dier kerk en van 't kerkhof lagen vertrapt, verwaarloosd ter neder, totdat eindelijk in 1844 de Hollandsche regeering, uit achting voor die drie schilders, besloot om de plaats waar hunne lijken lagen, beter in eere te houden. Er werd een ijzeren hek gemaakt, en binnen die ruimte kan men drie grooten blauwsteenen zerken vinden, waarop de namen Jordaens, van Staelbent, en de Pape.

Werd in 1844 alles netjes in orde gebracht, de alles

1 Amsterdam, bij Gebr. Diederichs.

verwoestende tijd spaarde ook die begraafplaats niet, zoodat zij in de laatste jaren er uitzag als een vuilnishoop.

Mede door mijne bemoeyingen is hierin dezer dagen verandering gekomen.

De HH. Rijks-advizeurs voor de Monumenten van Geschiedenis en Kunst mochten goedvinden aan het Goevernement eenige gelden aan te vragen tot restauratie van een en ander; en onder leiding van den heer J. J. van Langelaar, architect te Amsterdam, heeft alles weder een net en helder aanzien gekregen. Men heeft aan de achterzijde een geheel nieuwen muur opgemetseld, het ijzeren hek geheel hersteld, de grafzerken zijn schoongemaakt, enz. enz.

Bestaan er nog vele schoone schilderijen van de drie voornoemde schilders [1], waaruit hun talent ten duidelijkste blijkt, zoo acht ik het ook waardig, dat er een monument op hunne grave verrijze.

Mochten er binnen Antwerpen of elders in België of Nederland nog nakomelingen van hen bestaan, mochten de nu in leven zijnde kunstbroeders en kunstvrienden genegen zijn, om iets te willen bijdragen, opdat er eerlang een eenvoudig gedenkteeken kan geplaatst worden; zoo wil ik gaarne alles aanwenden om hen daarin behulpzaam te zijn, en vertrouw dus eerlang eenig bewijs van belangstelling te mogen ontvangen, opdat er zich eene commissie kan vormen, tot inzameling van bijdragen en regeling der zaken.

Putte, October 1875. C. P. EBBINGE WUBBEN,
Rijks-ontvanger.

Sedert de Heer Ebbinge Wubben deze welgemeende en lezenswaarde regelen schreef, heeft zich, met hem, te Antwerpen eene commissie gevormd, die zich de zaak aantrekt en bereid is geldelijke bijdragen voor 't beoogde doel te verzamelen.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Op de verkooping van schilderijen, nagelaten door den heer van Walchren van Wadenoyen, zijn de volgende hooge prijzen (boven f 500) besteed:

No. 86 J. A. Kruseman, Dernier des Machabées, f 610. No. 190 Zurcher, Béatude, f 750. No. 162 Tom, Troupeau de moutons, f 5co. No. 113 De Noter, Echeveau de fil, f 500. No. 54 H. van Hove, Vestibule, f 600 No. 17 Bourse, Marie Antoinette, f 730. 55 Ferrand, Mariage sortant de l'église, f 675 No. 48 Gudin, Côte de la Méditerranée, f 1320. No. 47 Gudin, Marine, orage, f 4125. No. 150 Sebron, Puritains à Holyrood, f 1000. No. 124 Perrault, Jeune fille bretonne, f 830. No. 3 Bakker Korff, Vieille dame malade, f 1110. No 59 Jamin, Mauvaise affaire, f 775. No. 10 Bisschop, Dévotion, f 1900. No. 15 Bosboom, Église à Brielle, f 1125. No. 14 Bosboom, Église à Maastricht, f 900. No. 16 Bosboom, Sortie de l'égiise, f 960. No. 22 Calame, Orage f 8100. No. 23 Calame, Petit lac. f 465. No. 43 Breuhaus de Groot, Navires sur la Meuse f 500. No. 68 N. de Keyzer, Giotto, f 1000. No. Cornet, Frédéric-Henri, f 660. No. 95 Luckx. Intérieur flamand, f 700. No. 91 Lessing, Paysage du Harz, f 1250. No. 92 Lessing, Embuscade, f 5000 No. 80 B. C. Koekkoek, Sortie de bois, f 6600. No. 46 Gude, Chûte du Tess, f 2500. No. 116 Ommeganck, Pâturage flamand, f 1710. No. 117 Ommeganck, Moutons, f 520. No. 141 Van Schendel, Dispute, f 510. No. 140 Van Schendel, Marchand de légumes, f 780. No. 70 Kindler, Senhütte, f 860. No. 11 D. Bles, Luxe et misère, f 5200. No. 12 D. Bles, Fete de St.-Nicolas: f 1600. No. 13 D. Bles, Au coin du feu, f 570. No. 187 Otto Weber, Moisson, f 570. No. 135 Schelfhout, Panorama, f 1010. No. 136 Schelfhout Marine, f 630. No. 137 Schelfhout, Plage, f 610. No. 62 Israëls, Soeur ainée, f 3550. No. 100 M. Maris, Ménagére, f 850. No. 99 J. Maris, Petite fille italienne, f 625. No. 63 Kämmerer, Bûcherons. f 820 No. 127 Reekers, Nature morte, f 619. No. 108 Robie, Fleurs et fruits, f 3000. No. 133. Départ pour la pêche, f 510. No. 129 Rochussen, Relais de chasse, f 860. No. 130 Rochussen, Repos de chasse, f 890. No. 155 Steuben, Pierre le Grand, f 800. No. 76 Kobell, Pâturage, f 500. No. 25 Cornet, Conférence, f 660. No. 183 Waldorp, La Meuse, f 3550. No. 184 Waldorp Bateaux sous voile, f 1425. No. 82 B. C. Koekkoek, Paysage; Soleil couchant f 5050. No. 81 B. C. Koekkoek, Paysage; effet de neige, f 6000. No. 134 Schelfhout, Hiver en Hollande, 3000. No. 114 Nuyen, Vieux moulin, f 1040. No. 4 Baudin, Portrait, f 2800. No. 67 N. de Keyzer, Journée des éperons, f 520. No. 74 L. Knaus, Tête de jeune fille, f 3225. No. 75 L. Knaus, Promenade du Dimanche, f 1400, No. 126. Preyer, Nature morte, f 910. No. 159 Tidemand, Départ des émigrants, f 1320. No. 90 Lessing, Pascal II, f 2200. No. 104 Meyer de Bremen, Petite espiègle, f 500. No. 103 Meyer de Bremen, Visite du grand-père, f 2175. No. 167 D'Unker. Musiciens ambulants, f 800. No. 18 Braekeleer, Dispute, f 510, No. 110 Moelinet, Prière, f 510. No. 146 Scholten, Causerie, f 520. No. 145 Scholten, Le Prince d'Orange, f 550. No. 157 Tesson, Mosquee au Caïre, f 1775. No. 189 Zuccoli. Cadeau de fiançailles, f 2225. No. 153 Springer, Bois-le-Duc, f 1500. No. 131 Roelofs, Paysage; environs de Dordrecht: f 2825. No. 132 Roelofs, Paysage; environs d'Utrecht, f 550. No. 160 Tom, Tauraeu, f 1450. No. 176 Verschuur, Relais de poste, f 2025. No. 177 Verschuur, Paysan avec chevaux, f 900. No. 175 Verschuur, Chariot attelé de quatre chevaux, f 1100. No. 186 Waldorp, Intérieur d'église, f 1100. No. 65 H. ten Kate, Un debut dans le monde, f 2125. No. 105, Louis Meyer, Marine, f 1950. No. 98 Maes, Madeleine, f 1200. No. 188 Wappers, Guy de Dampierre, f 1100. No. 169 Verboeckhoven, Chèvres et Brebis, f 510 No. 96 Madou, Le mari au cabaret, f 7300. No. 37 Madou, Nouveau chapelet, f 850. No. 39 E. Girardet, Boeufs, f 560. No. 40 E. Girardet, La pipe du grand-père, f 525.

De geheele opbrengst was ten naastenbij f 168,000.

Te Parijs is 12 October l.l. de rijkbegaafde beeldhouwer Carpeau in zijn 48e levensjaar overleden. Leerling van Rude, naar wien hij 't meest zich vormde, Pujol, en Duret, maakte hij zich in 1865 door zijn *Ugolino*-groep algemeen bekend. Bij den bouw der nieuwe opera viel hem de voorstelling van den Dans ten deel, voor welke hij toen die drie bacchantische danseressen vervaardigde, die een preutsche hand, onder 't schijnvrome keizerrijk, met inkt bemorste. Huishoudelijke zorgen drukten in de laatste jaren zijn leven en kunstgeest, en knakten zijn gezondheid; doch hoewel daardoor gedrongen, veel en overhaast te werken, wist hij toch, vroeger en later, steeds menig bevallig en voortreffelijk beeld te bijtelen, waaronder zijn „Jonge Visscher", het „Meisjen met de Schelp", het „Verliefde Paar", veelvuldig nagemaakt en algemeen verspreid zijn. Zijn uiterlijk was dat van een geboren kunstenaar: een fraai gevormd hoofd met scherpe en levendige trekken, hoog voorhoofd en sprekende oogen. — De parijsche gemeenteraad heeft dezer dagen besloten, het Joséfine-plein voortaan den naam van Carpeau-plein te doen dragen.

Daar het 7 November l. l. juist een eeuw geleden is, dat Göthe naar Weimar kwam, om er tot zijn dood te blijven wonen, is men voornemens daar de herinnering van dat feit, door 't opvoeren van een reeks tooneelstukken van den grooten dichter, in dezen winter te vieren. Reeds den 6en ving men daarmeê aan, en gaf toen den *Clavigo* en de *Edwin und Elmire*, voor welke laatste wijlen de groothertogin-weduwe Amalia de muziek schreef; den 7en zelf, als de eigenlijke feestdag, werd de *Ifigenie*, met een Proloog van Ad. Schöll opgevoerd, en den 22en Maart a. s. — Göthe's sterfdag — zal alles met eene opvoering van den *Faust*, met een doeltreffender inrichting voor het tooneel, dan de thans nog altijd gebruikelijke, besloten worden. De voortreffelijkheid van den weimarschen Schouwburg, onder 't beheer van den heer Von Loën, belooft het beste van deze loffelijke onderneming.

---

[1] Zie over beide eerste *Nederlands Schilderkunst*, bladz. 140—145, en 149.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 23. 10 December 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN
NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

MET BEREIDVAARDIGE MEDEWERKING VAN

A. ADMIRAAL.—T. H. DE BEER.—H. L. BERCKENHOFF.—Dr. H. J. BETZ.—F. C. DE BRIEDER.—Dr. J. TEN BRINK—MARCELLUS EMANTS.—J. G. FREDERIKS.—Dr. J. H. GALLÉE. — C. J. GONNET. — J. GOSSCHALK. — Mr. J. N. VAN HALL. — P. HAVERKORN VAN RIJSEWIJK.—R. HOL.—MARTIN KALFF.— DAVID VAN DER KELLEN.—J. PHILIP VAN DER KELLEN.— GERARD KELLER.—F. SMIT KLEINE.—J. KNEPPELHOUT.—L. J. LEFÊBRE.—J. H. LELIMAN.—A. C. LOFFELT.— J. MASCHHAUPT. — Dr. W. MOLL.—Dr. A. PIERSON.— J. H. RÖSSING.— Dr. H. J. A. M. SCHAEPMAN.—Dr. P. SCHELTEMA. — SLEECKX. — A. STEENBERGEN. — A. W. STELLWAGEN. — Jhr. Mr. V. DE STUERS. —J. A. ALBERDINGK THIJM. — A. A. VORSTERMAN VAN OYEN. — Dr. J. J. F. WAP. — Dr. A. VAN DER WILLIGEN. — C. N. WYBRANDS. —

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

EEN SINT-NIKOLAAS VERRASSING, IN ZAKE BOUWKUNST.

't Ware te wenschen, dat alle lieden met wie men uit *beginsel*, te goeder trouw, moet strijd voeren, dat zoo verstandig en onhartstochtelijk opvatten, als de man, met wien mij de goede Sint, dezer dagen, een verrassende ontmoeting bereidde. 't Was den 4en dezer, toen men te Haarlem en Amsterdam zijn altijd welkom feest vierde, dat ik in laatstgemelde stad, in de Leidsche straat, mij door iemand zag begroeten en aanspreken, dien ik anders hoogstens twee of driemaal 's jaars, hier of daar eens — gelijk men 't noemt — tegen 't lijf loop. Ook heden was 't dus zeker 100,000 tegen 1, dat ik, in 's lands rijkbevolkte hoofdstad, bij een oponthoud van luttel uren, er hem juist op straat ontmoeten moest; en dat ik het deed, de handtastelijke *vinger* van — St. Nikolaas. „Kent U mij?" vraagde de man, mij zoo verrassend ter zij gezonden, na beleefdelijk gewisselden groet. „Welzeker", was mijn antwoord, „ik had meer dan eens 't genoegen in 't genootschap te Utrecht met U aan te zitten". — „En hoe kan U dan denken, dat ik een vijand van kunst ben?" — „Och, is U *die* De Vries?" hernam ik, „ja, dat moest ik uit Uw houding en redeneering in de Staten wel opmaken". — „Ik zou integendeel" — ging hij voort — „gaarne onmiddelijk een bijdrage" — en hij noemde zelfs de som — „uit mijn persoonlijke beurs inzenden, wanneer ik wist, dat zich eene commissie gevormd had, om zich met de inzameling van gelden tot herstel van de Haarlemsche kerk te belasten"... 't Was mij natuurlijk aangenaam dat te hooren, en ik haast mij, er hier melding van te maken, om al aanstonds openlijk te staven, dat die kunstschuwe toespraak in de Staten aan geen persoonlijke vooringenomenheid tegen de bouwkunst, of haar grootsche gewrochten, te wijten valt. Het waren — als hij mij verder meêdeelde — andere redenen, dan deze, die hem bij 't uitbrengen van zijn stem en 't aansporen van zijn medeleden met hem in te stemmen, gedreven hadden. 't Was geen provinciale zaak, achtte hij, en de brief van den Referendaris — wiens stukken in den *Gids* hij indertijd anders met den meesten bijval gelezen had — was in een toon gesteld, die hem en den meesten Statenleden, weinig gesmaakt had; ook meende hij, dat een staatslichaam, als 't hunne, niet in de eene zitting *zus*, in de andere *zoo* kon stemmen. — Wat het laatste betreft, kon ik hem op het *loffelijke* voorbeeld van den haarlemschen Gemeenteraad wijzen, die niet geaarzeld had, van zijn eerst uitgebrachte ongunstige stem terug te komen, toen hij de zaak beter had leeren inzien; terwijl ook dergelijke verandering of liever verbetering van zienswijs ieder — 't zij een enkel persoon, 't zij een vereeniging van personen — tot *dubbele* eer strekken, wanneer zij zich niet door valsche schaamte weêr-

houden laten, er openlijk van te doen blijken. Wat het ministerieele schrijven door de pen van den Referendaris aangaat, ik had dat niet gezien, en kon dus over den toon niet oordeelen; doch ondersteld, dat die niet was, gelijk de Staten 't wenschelijk vonden, was dit geen reden, om de goede *zaak* zelve te laten misgelden, wat de min wenschelijke *vorm* misdaan had. Men had, bij een gunstig antwoord, den minister dan kunnen te kennen geven, dat men dit gaf *in spijt* van den vorm der aanvraag, dien men misprees. De derde aangewende schijngrond viel, naar ik meende, evenzeer niet te beamen; de minister had door de toezegging zijner milde bijdrage uit 's Lands schatkist, de zaak wel voor een Landszaak verklaard, maar daarmeê in 't minst niet uitgesloten, dat ze tevens een gewestelijke, en een gemeente-zaak bleef. Dit laatste had men te Haarlem ook met de meeste juistheid ingezien, en in de aangevraagde bijdrage zijnerzijds daarom toegestemd; en hetzelfde hadden nu ook de Staten moeten doen.

Nu zij 't niet gedaan hebben, moet men wenschen, dat zij bij hun eerst volgende zitting op de zaak zullen terugkomen, en dan de provinciale bijdrage voor 't volledig herstel van het weidsche bouwgewrocht hunner provincie daaraan niet zullen onthouden. Moge Mr. De Vries dan zelf in dien geest spreken en stemmen! — Amsterdams kunstlievende kiezers kunnen dan, al jubelend ter stembus opgaande, de hun welwillend aangeboden rijmen wijzigen als volgt:

Wie voert het *kunstgraag* leger aan? De Vries.
Wie toont *ook* Bouwkunst te verstaan? De Vries.
Wien stemmen wij met vreugde weêr
Tot Statenlid, gelijk weleer?
De Vries, De Vries, De Vries (*bis*).

HAMLET IN DE GROOTE OPERA TE PARIJS [1].

„Ik zou den Hamlet willen zien opvoeren, *zonder* decoratief, als in Shakespere's tijd en door personen zonder Schouwburg-costuum"; aldus een mijner vrienden, een uitmuntend Shakespere-lezer. Hij heeft in zooverre gelijk, dat het een groot genot moet zijn, door bekwame personen den Hamlet te hooren *opzeggen* in den juisten toon, en met inachtneming van alle opmerkingen aangaande klemtoon, uitspraak enz. enz., die de kritiek in de laatste 50 jaar gemaakt heeft. Had ik mijn vriend door laten praten, dan had hij zeker ook geëischt, dat de spelers (of sprekers) ook alle wijzigingen overnamen, door de *Shakespere-Society*, de *New-Shakespere-Society*, en de *Shakespere-Gesellschaft* voorgeslagen en als juist erkend.

Ik zou aan zulk eene opvoering niet genoeg hebben in mijne hoedanigheid van kunstliefhebber; maar als Shakespere-lezer en leeraar in de Engelsche taal en letteren ga ik zeer gaarne met mijn vriend mede.

Mijn *kunst*gevoel is eerder bevredigd door de opvoering in de opera te Parijs; mijn leeraarshart zou meer genieten als ik een opvoering in de *Globe* kon bijwonen, in den meest oorspronkelijken toestand van Shakespere's tooneel.

Mij treft wellicht een banvloek en ik word beschuldigd van heiligschennis, nu ik een werk in bescherming neem, dat den naam van een der beroemdste drama's als uithangbord voert. Immers *Michel Carré* en *Jules Barbier* hebben van het wereldberoemde stuk een tekstboekje voor eene opera gemaakt. 't Is vreeselijk!

Men houde 't mij echter ten goede, als ik het vreeselijke nog niet zoo dadelijk inzie. Ongetwijfeld is die opera Shakespere's Hamlet niet meer, en moet men gedurende de voorstelling niet aan de *Cambridge*-uitgave denken; maar de zaak krijgt een eenigsins ander aanzien, als men de *opera* — gelijk dit behoort — afscheidt van het *drama*, en alleen opmerkt, dat eenige personen uit het laatste ook in de eerste voorkomen.

Indien er ooit stukken zijn geschreven uitsluitend met het doel om opgevoerd te worden, dan zijn het die van Shakespere, en toch — zonderlinge tegenspraak in eene eeuw, waarin men een drama niet heet te mogen beoordeelen, vóór men het heeft zien opvoeren — wil men volstrekt Shakespere waardeeren door zijne stukken te lezen. Op menige plaats heeft de groote dichter meer zijn bedoeling aangeduid dan nauwkeurig omschreven, en toch wil men woord voor woord en lettergreep voor lettergreep verklaren, commentarieeren, en verstaan. Gedurende 50 jaar en langer zijn de Duitsche kunstgeleerden bezig Shakesperes drama's tot boekdrama's te maken, en zonder zich vaak een oogenblik rekenschap te geven van het beeld, dat verrijzen moest, van den indruk, die teweeg moest worden gebracht, stapelt men veronderstelling op veronderstelling en kritische opmerking op kritische opmerking, tot het stuk niets wordt dan een boek in orakeltaal geschreven, en voor gewone stervelingen niet verstaanbaar. Als verstands-oefeningen, proeve van studie der klassieken, is dat alles mogelijk heel mooi; maar aan de eischen der kunst wordt zóó wel wat te kort gedaan.

Indien men volstrekt wil *lezen* wat bestemd was om *gehoord* te worden, en wat door letterzifterij vaak alleen benadeeld wordt, dan wordt het onmogelijk ooit *voldoende* te hooren. De Hamlet van de studeerkamer is geheel iets anders, dan de Hamlet van het tooneel.

We krijgen in de opera het decoratief, en de costumen met alle juistheid en historische trouw weergegeven, en ik kan me niet overtuigen, dat dit nadeel aan het stuk zou toebrengen. Integendeel het brengt ons eene schrede nader tot Wagner's ideaal, waar we alle kunsten vereenigd vinden, om den machtigsten indruk teweeg te brengen. Met de jaren wordt de mensch niet teêrgevoeliger. Het bedrog, de laagheid, en de schoongekleede fortuinzoekerij, die hem aanhoudend omgeven, maken, dat zijn hart zich langzamerhand als door een ijskorst omsloten voelt. Maar *nooit* heb ik in vroeger jaren, tusschen eene schaar commentatoren en woordenboekschrijvers in, zooveel genoten en gevoeld als thans bij dien „verknoeiden" Hamlet van *Barbier*.

Het prachtig en grootsch gebouw en in volkomen passenden stijl, de rijkdom van bouw-, beeldhouw- en schilderwerk heeft ons reeds in eene gepaste stem-

1 *Hamlet*, opéra en cinq actes par Michel Carré et Jules Barbier; musique par *Ambroise Thomas*.

ming gebracht, eer het scherm opgaat. Daar *zien* we dan in waarheid voorvallen wat de dichter beschrijft; en we leeren inderdaad de personen kennen, die de dichter voor ons laat optreden. Daartoe is gebruik gemaakt van alle hulpmiddelen, die hoogere of lagere kunst aan de hand doen. *Barbier* heeft niet de pretensie Shakespere geheel weer te geven; *Ducis* heette Shakespere weertegeven, en bedierf elk stuk; *Barbier* geeft een zelfstandig geheel, waarin eenige personen van Shakespere voorkomen. De onnadenkende en ongevoelige mag bij de opvoering alleen *zien;* hij die begrijpt en kunstgevoel heeft, zal ontwaren, welk een machtigen indruk het stuk op hem maakt. Dat het decoratief alleen *niets* vermag, bewijst de *Tour du monde*, die ons geheel koud laat, in weerwil van de meest samengestelde machinerien en de meest vreemdsoortige costumes. Is men zóó nauwlettend, zoekt men zóó in ieder woord een wereld van gedachten, dan is *vertalen* onmogelijk; gelooft men, dat er in de eerste plaats menschen van vleesch en bloed moeten spreken, dan is opvoering mogelijk, en dan is ook de opera van *Ambroise Thomas* — mits opgevoerd zooals ik die zag — een hoogst verdienstelijk werk.

Het is vrij algemeen bekend, en 't deed mij goed te weten, dat het op het Congres in eene andere afdeeling gezegd was, dat de fransche tooneelspelers met de meeste juistheid spelen. Zoo maakte dan ook de opvoering van den Hamlet van Thomas op mij den indruk van een waar *karakterspel.* Ieder der personen stond daar voor mij zooals ik mij die gedroomd had, met een kracht van teekening en kleur als van Titiaan of Murillo, van Rembrandt of van Guido Reni, gelijk wij ze in den Louvre bewonderd hadden.

Consequentie behoort in onze 19de eeuw ook al tot de ondeugden; anders zou ik zeggen is elke opera veroordeeld als kunstwerk, indien men in alles *natuur* wil zien. Immers zingende spreekt men niet, lijdt men niet, en sterft men niet. Maar dan is ook elk drama veroordeeld; want men doet geen familiezaken af in tegenwoordigheid van eenige honderden genoodigden.

Zoo zoekt licht deze of gene zijn Hamlet, om die met het tekstboekje te vergelijken. Hij leest (I. 2.):

But two months death! — nay, not so much, not two;
So excellent a king; that was, to this,
Hyperion to a Satyr; so loving to my mother,
That he might not beteem the winds of heaven
Visit her face too roughly. Heaven and earth!
Must I remember? why, she would hang on him,
As if increase of appetite had grown
By what it fed on: And yet, within a month, —
Let me not think ofit: — Frailty thy name is woman! —
A little month; or ere these shoes were old,
With which she follow'd my poor father's body,
Like Niobe, all tears; — Why she, even she, —
O heaven! a beast, that wants discourse of reason,
Would have mourn'd longer, — married with my uncle,
My father's brother; but no more like my father,
Than I to Hercules! Within a month;
Ere yet the salt of most unrighteous tears
Had left the flushing in her galled eye,
She married: — O most wicked speed, to post
With such dexterity to incestuous sheets!
It is not, nor it cannot come to good,
But break, my heart, for I must hold my tongue!

En wat geeft daarvoor de operatext?

Het is niet de Hamlet, die, na het vertrek van den koning en zijn gevolg, met sombere gedachten van zelfmoord omgaat, en het betreurt, dat zelfmoord eene misdaad is; die al zijn liefde voor zijn vader uitstort in de woorden, die tevens het vonnis zijner moeder bevatten.

Het is Hamlet, die, onaangenaam gestoord door het feestrumoer van de vortstelijke huwelijksverbintenis, uitroept:

Vains regrets! tendresse éphémère!...
Mon père tombe sous les coups
Du destin aveugle et jaloux!...
Deux mois se sont à peine écoulés...et ma mère
Est au bras d'un nouvel époux!
Voilà ces larmes éternelles!
Quelques jours ont tout emporté!
O femme!...tu t'appelles
Inconstance et fragilité!

't Is een Raphaël tegen een Neurenberger prent, ik zal de eerste zijn dat toe te stemmen; maar ik heb reeds in den aanvang gezegd, dat ik geen Hamlet van Shakespere heb hooren zingen!

Shakespere wil o. a. dat we *weten* zullen, vooral *gevoelen* zullen, dat Hamlet Ophelia innig liefheeft.

Afgescheiden van andere wijzen, waarop hij ons dat toont, leest oòk (II. 2.) Polonius aan de koningin een gedicht voor:

Doubt, that the stars are fire,
Doubt, that the sun doth move.
Doubt truth to be a liar,
But mever doubt, I love.

Leest de geleerde die regels, dan maakt hij bespiegelingen over de uitspraak van *move* en *love*, en Polonius zal voorlezen op een spottenden, minachtenden toon, zoodat we eer aan een smachtenden saletjonker denken, dan aan een grooten geest, die liefheeft zooals Hamlet dat kon.

Maar wie Lasalle als Hamlet had hooren zeggen:

— Ah! doute de la lumière,
Doute du soleil et du jour,
Doute des cieux et de la terre
Mais ne doute jamais, jamais de mon amour!

die *gevoelde* volkomen, welk een eindelooze liefde den prins moest bezielen; en wie de bleeke Ophelia, (Mad. de Reszké) voor hem had zien staan, dien was het duidelijk, dat ook zij beminde met eene liefde Hamlet waardig. Zijne woorden maakten op haar een *zichtbaren* diepen indruk; en klinkt haar antwoord hoe gevoelvol uitgesproken — ook al wat bloemrijk, 't is in het vaderland van Racine en Corneille nauwelijks anders te verwachten.

De 5e acte is geheel misvormd, het slot — hoe bloedig dan ook — is bij Shakespere machtig van werking, en in de opera is 't een slot geworden, gelijk elk fransch drama dat heeft:

De *geest* verschijnt voor allen zichtbaar, door allen in solo's, duo's en trio's met schrik aangekondigd:

C'est l'ombre du feu roi qui se dresse à nos yeux
Terrible et menaçante !

Hamlet door den *geest* aangezet doorboort den koning, zonder eenige reden! — de *geest* zendt de koningin naar een klooster, en benoemt Hamlet tot opvolger des vermoorden; de koningin sterft van schrik, en onder de jubelkreten van de saamgestroomde menigte valt het scherm. Had Ophelia niet reeds in het 4e bedrijf, in een aanval van waanzin, haar dood in de golven gezocht, dan had het laatste bedrijf Hamlets liefde en Ophelia's trouw kunnen beloonen, en het stuk met eene omarming kunnen eindigen.

Maar andere tooneelen zijn daarentegen meesterlijk geslaagd, bijv. de opvoering van *le Meurtre de Gonzague.* Het stuk op het kleine tooneel rechts gespeeld, maakt diepen indruk op den koning; ook de koningin is kennelijk onrustig en onaangenaam aangedaan. We zien den indruk dien het spel op beiden maakt, we zien wat er in Ophelia omgaat, terwijl Hamlet, aan hare voeten gezeten, beurtelings het oog op den koning, de koningin, en de tooneelspelers vestigt.

Juist de geheele omgeving, die het uitmuntend spel der tooneelspelers ondersteunt, is de oorzaak van dien machtigen indruk.

Maar wat wordt er van uwe bewondering, wat van uw opgaan in den dichter, als gij met den text voor u vraagt: 1. of *alles* wel gezegd wordt, en 2. of elk woord op den vereischten toon wordt uitgesproken nl. zooals men dat *kalm lezende* goedvond te bepalen. Daar vraagt menigeen naar een traditioneelen stand of een steeds voorkomend toilet, en als ware dat niet genoeg, dwarrelen ons daar voor den geest al de commentaren, al de kibbelarijen over echt en onecht, en over de opvatting van dezen en genen. *Men* vindt goed te zeggen, dat 't *zóó* moet zijn; *men* heeft dat *uitgevonden*, terwijl men al lezende er zich op spitste, iets te zeggen of aan te wijzen, dat noch niet gezegd of aangewezen was.

Wilt gij een ander voorbeeld? Zie de geestverschijning in het eerste bedrijf!

Geheel anders zou Hamlet zich gevoeld hebben, indien de geest zijns vaders hem bij eene wapenschouwing of op een schitterend bal verschenen ware. De dichter kiest terecht het spookuur, en dat wel in den winter op de wallen van het oude kasteel. In de opera heeft men aan die voorstelling recht laten wedervaren. Het hel verlichte kasteel in de verte, waar de koningin feestviert, de zware muren en de steenachtige grond, met sneeuw bedekt is; dat alles maakt ons geschikt, van eene geestverschijning den juisten indruk te ontvangen.

De maan werpt haar zilverlicht op den grond, en teekent de reusachtige schaduwen van Hamlet en de zijnen, en tusschen die schaduwen door verrijst plotseling de reusachtige gestalte van den overleden koning, in metaal gehuld. Ik wilde, dat die geest *geen* schaduw had gegeven, en liever had ik den geest als *spectre* zien weergegeven. Ik zie niet in — men houde mij die zoogenaamde ketterij ten goede — waarom men niet alle hulpmiddelen zou mogen aanwenden, om juist weer te geven, wat de dichter beschreef. Maar vooral zorge men dan, dat de text hoofdzaak zij en blijve, en dat die zoo belangrijk is, dat het decoratief helpt om het stuk te verstaan, en dat niet het decoratief alleen diene, om het niets beteekenende stuk opgang te laten maken.

We loopen gevaar met ons strijden voor ware kunst te handelen als Jack in de *Tale of a Tub*, die alle valsche versierselen van den rok afscheurt, en zoodoende den geheelen rok ontoonbaar maakt. Liever dan Martin nagevolgd, die heel voorzichtig al die versierselen afsnijdt, die zonder schade voor het kleed verwijderd kunnen worden.

't Is beter dat er in een stuk *geen* olifant voorkomt en geen spoortrein door wilden overvallen; maar *moet* er iets van dezen aard in voorkomen, laat 't dan zoo natuurlijk mogelijk zijn. Zoo zie 'k liever de maan door elektrisch licht weergegeven, dan als een olievlek met een nachtpitje er achter; zoo vind ik 't natuurlijker (hoezeer ik alle gevechten op 't tooneel ten strengste veroordeel) dat men in de *Vrouw van Waardeburg* [1] gedurende eenigen tijd den vijand met kolfslagen van den muur afhoudt, dan dat een tweegevecht met drie of vier stooten beslist is.

Maar dat er ook wel degelijk *kunst* is bij 't decoreeren en grimeeren en kleeden enz. enz. wordt maar al te vaak vergeten. Ik acht het bijv. een bewijs van groote zorg aan de kleeding besteed en een juist begrip van kleurschikking, dat er in de costumes van den Hamlet *geen rood of groen* voorkwam. Heeft men hier niet te doen met den kunstenaar, die achtte, dat deze kleuren niet voegden bij den toon van het stuk, of wel, dat de andere kleuren *zonder* deze zich beter lieten groepeeren?

Dankbaar en voldaan denk ik aan de opvoering van den Hamlet van Thomas; ik stel me echter niet voor den echten Hamlet gezien te hebben, al herkende ik dadelijk Hamlet, Ophelia, den koning en de koningin, zoowel als Laërtes, Horatius en Marcellus voor *dezelfden* die Shakespeare etste; Polonius was een geheel ander man geworden.

Prachtig is het tooneel, waar Ophelia op den stroom wegdrijft, al vinden we 't hoogst onnatuurlijk, dat ze zingende „Jamais, jamais!" den dood te gemoet gaat. Maar heeft de Shakespereomaan dan niet opgemerkt, hoe onnatuurlijk het is, dat de koningin den liefhebbenden broeder bijna zonder eenige inleiding zegt:

Your sister's drown'd, Laertes,

En als Laërtes in wanhoop vraagt:

Drown'd! O, where?

dan geeft de koningin hem eene beschrijving tot in de kleinste bijzonderheden van de plek, waar Ophelia den dood zoekt, en heeft zelfs eenige botanische opmerkingen ten beste, aangaande de bloemen, die groeien op de plek, waar de betreurde zuster den dood vindt. En als Laërtes de verpletterende tijding noch eens heeft gehoord, dan uit hij zijn smart in de woordspeling:

Too much of water hast thou, poor Ophelia,
And therefore I forbid my tears:

en toch was 't alleen om de woordspeling te doen, want „nature her custom holds", en daarom weent hij toch.

1 Dat Van Lennep zelf terecht een gedialogizeerden roman noemde.

Wil men de *kunst* huldigen, terwijl men Shakespere in zijn studicel bestudeert, dan is de opera van 't begin tot den einde af te keuren; maar dan is ook veel van Shakespere's stuk onbestaanbaar met den eisch der natuurlijkheid in de kunst. Erkent men, dat deze zaken 't werk als kunststuk *niet* schaden, dan is ook de opera, waarin eenige personen als beelden uit de lijst eener schilderij voor ons optreden, als zelfstandig stuk zeker niet te veroordeelen. Een roman kan een prul zijn omdat het *alleen* een *sensational novel* is; maar een roman kan groote verdienste hebben al is hij een *sensational novel*.

Goes. T. H. DE BEER.

IETS OVER HET TOONEEL.

Als de wetenschap, schikt ook de Kunst zich in drie hoofdgroepen: *abstrakte*, *abstrakt-konkreete* en *konkreete* Kunst, met andere woorden: Toonkunst, Dichtkunst, en beeldende Kunst. Alle kunst moet beginnen met het verzinnelijken van aandoeningen, en in de wijs waarop dit gebeurt, ligt het verschil der genoemde groepen. Toonkunst verzinnelijkt de abstrakte vormen der aandoeningen; de beide anderen de aandoeningen zelf: Dichtkunst door abstrakte, Beeldende Kunst door konkrete teekens. De eerste is de Kunst der klanken; de tweede is de kunst der beelden en klanken; de derde is de Kunst der beelden in vorm en kleur.

In de Dichtkunst onderscheiden wij voorts drie grondvormen: Lied, Drama, en Epos. Lied en Epos staan in zuiveren tegenstelling. Het drama — dat men lyrisch-episch zou kunnen noemen — ontvouwt zich op het tooneel in niets anders, dan gestalte te geven aan de dramatische dichtwerken. Wat het tooneel vertoont, moet daarom niets dan kunst zijn. 't Is een misvatting, er een zede-school of toekomstkansel in te willen zien. Geen redeneering, geen vermaning, maar treffende schoonheid alleen moet er van uitgaan. Want

Leven alleen is de school van het leven,

en het tooneelspel staat buiten het leven, als Kunst buiten natuur. Niemand zal ontleedkunde willen leeren van schilderijen. Kunst leert ons kalm en rein genieten; dat is de veredeling, die zij werkt. De beschavende invloed, dien wij van het tooneel verwachten, is een ruimer opvatting van het leven, gekweekt door het aanschouwen der verdichting. Om die roeping te voldoen, is het alleen noodig, dat het levensvolle schoonheid zij, die ons wordt voorgesteld. Leeren wij ons verheffen tot een waardig beschouwen, en de uitwerking op eigen wandel zal niet uitblijven. Maar geen bij-oogmerken mogen in het spel zijn; niet het uitdeelen van nuttige lessen, maar het geven van schoone beelden is doel.

Een ander struikelblok is de gerechtigheid op het tooneel. Het kwaad moet gestraft, en de deugd beloond worden; dat is de kinderachtige regel voor die wereld, in het klein, die een verhoogd beeld van de wereld in het groot wil zijn. Maar de vraag is, of het verhoogen mag heeten, waar men begint met verminken. Wij weten, dat in het werkelijke leven een andere wet geldt. Of is het zoo ongewoon, dat de slechte slaagt? En sints wanneer hebben deugd en voorspoed een vennootschap aangegaan? — 't Is waar, dat wij in de wereld der Kunst een volmaaktheid zoeken, die ons over het onvolmaakte der werkelijkheid doet heenzien. Maar even waar is het, dat het onvolmaakte, werkelijke leven ons tot deugd moet wekken; en geen valsch weêrgeven op het tooneel kan bekoren.

E.

NOG EENS DE GESCHIEDENIS EN DE KUNST.

'k Ben geen vijand van citaten — en zie niets vernederends in het gebruik van kernspreuken, ontleend aan de werken van beroemde mannen.

'k Heb te veel eerbied voor de meesters op het gebied van kunst en wetenschap, en hecht te veel waarde aan hunne „uitspraken", die wij meestal mogen aanmerken als de vrucht van een nauwgezet onderzoek, als de slotsom van rijp nadenken, om niet te gelooven dat een gepast gebruik van die „uitspraken" onze rede versterkt, en onze bedoeling klem geeft.

Niet altoos echter dekt een schitterende vlag een schitterende lading; ook de grootste geest kan falen. Bovendien heeft de rustelooze vooruitgang, die elke eeuw in meerdere of mindere mate kenmerkt, vele inzichten gewijzigd — menige omvergeworpen, die voorheen schier geen tegenspraak duldden.

'k Wil maar zeggen: men zij voorzichtig in het gebruik van citaten! In het laatste nommer van den Kunstbode vind ik een volzin van Börne aangehaald, die eene stelling bevat, tegen welke ik reeds vroeger (Vad. Letteroef. 1875) verzet aanteekende:

„Der dramatische Dichter der einen geschichtlichen Stoff behandelt, kan eine wahre Geschichte nach seinem Stof ummodeln; *denn es schadet der Geschichte nicht; man kennt sie und sie bleibt doch geschehen, wie sie geschah*".

Omdat het hem toch niet gelukken zal, historische feiten ongedaan te maken, de waarheid, zooals ze door de wetenschap bewezen is omver te werpen, mag de tooneeldichter naar willekeur de geschiedenis verhaspelen!

Heeft men ooit valscher gevolgtrekking zien maken — onlogischer redeneering aangetroffen — gevaarlijker leer hooren verkondigen?

Zeker, de historie stoort zich niet aan den dichter; ze blijft gebeurd zooals ze gebeurde; — ook de wetenschap wordt niet omver geworpen door een harlekijn, die haar bespottelijk moch willen maken — evenmin als de natuur hare eeuwige wetten zal verloochenen ten pleziere van een *wouldbe* kunstenaar, die haar in 't aangezicht slaat.

Maar daarom toch zal niemand mij dwingen, eerbied te hebben voor dien harlekijn, — mij te buigen voor dien kunstenaar (?), al bezit ik de overtuiging dat zij mijn geloof in de wetenschap, in de natuur, geen oogenblik aan 't wankelen kunnen brengen.

Elke poging, om de natuur en de wetenschap (geschiedenis) te verminken, wekt mijn weêrzin, en ik blijf den beginselen trouw, die ik in een vorig nommer van dit blad heb voorgestaan. Mijne opvatting moge bekrompen zijn — voor eene grondige bestrijding er van houd ik mij aanbevolen.

Ik besluit dit kort schrijven met een paar citaten, die mijne meening toelichten:

„The third property of manners is resemblance; and this is founded upon the particular characters of men, as we have them delivered to us by relation or history: that is, when a poet has the known character of this or that man before him, he is bound to represent him such, at least not contrary to that which fame has reported him to have been. Thus it is not a poet's choice to make Ulysses choleric, or Achilles patient, because Homer has described them quite otherwise. Yet this is a rock on which ignorant writers daily split; and the absurdity is as monstrous, as if a painter should draw a coward running from a battle, and tell us it was the picture of Alexander the Great".

JOHN DRYDEN. *The grounds of critism in Tragedy.*

„Historie ist Wissenschaft; man kann dem Wissenden nicht zumuthen, dasz er seine Wissenschaft vergessen soll, um zu glauben, was der Dichter zu seinen Zwecken ihm auszerdem, kraft der Souveränetät seiner Phantasie, mitzutheilen fur gut findet'.

FRIEDRICH SPIELHAGEN *Tinder oder Erfinder?*

Purmerende. H. L. BERCKENHOFF.

Wanneer ik een bescheiden woord in den strijd mag meêspreken, meen ik, dat de gansche twistvraag dáárop neêrkomt, dat het der kunst volkomen vrij staat, in bijzaken, van kleine geschiedgegevens af te wijken, wanneer de kunstvaardige afronding, het beloop, of de doeltreffende werking van haar gewrochten dat meêbrengt; maar dat het even belachelijk moet heeten, in een roman of tooneelstuk groote geschiedfeiten of personen geheel anders voor te stellen dan ze inderdaad waren of voorvielen, als bijv. een schilder of beeldhouwer zou handelen, die een of ander vermaard man of gedenkwaardige gebeurtenis willende afbeelden, en ze *onder hun naam* ten toon stellen, daar een geheel ander karakter aan gaf, dan ze werkelijk droegen. Die afbeelding kan dan als *kunstwerk* schoon zijn, doch ze heeft geen recht op den gekozen naam, en het was dwaasheid haar dien te geven. v. VL.

PARISCH EN CARRARISCH MARMER.

Een bezoek in de marmergroeven van Paros en Carrara heeft den engelschen ingenieur Sir John Rennie tot eenige opmerkingen geleid, die waarlijk niet van belang ontbloot zijn, en ongetwijfeld tot verbetering in de wijs van 't ontginnen dier groeven en het gebruik van 't uitgegraven marmer bijdragen kunnen. De oude manier, om dat van Paros te verkrijgen, was, om holen in den bergrug uit te houwen, en zoodra men op den steen zelf stuitte, dien met wiggen en houweelen uit te bikken. en tot zulke blokken te vormen, als men voor 't oogenblik noodig had. Het binnenste der groef gelijkt daardoor op een van boven naar beneden trapsgewijs uitgeholde galerij. Sir John doet echter opmerken, dat zoo die steen van bovenaf was blootgelegd, en over een tamelijke uitgestrektheid geopend, houweel en wig veel voordeeliger zouden kunnen werkzaam zijn. En wanneer dan afhellende spoorwegen vandaar naar de haven werden gelegd, en een goede aanlegplaats met een hoofd toegesteld, die de schepen veroorloofde zich onmiddelijk aan den wal te leggen, en daar, door middel van kranen hun kostbaren vracht te laden, het keurige parische marmer dan met veel minder kosten als 't carrarische, naar alle kanten zou kunnen vervoerd worden. De haven is breed en diep, en goed tegen den wind beschut. Het marmer zelf is van een fraai roomkleurig wit, bijna geheel vrij van aders, en van een gelijkmatige dichtheid. Daar marmer thans voor den beeldhouwer op een twaalf tot vijf en twintig gulden de dubbele voet komt te staan — en zelfs meer nog dan dat voor groote blokken — is het te verwonderen, dat men niet eer nog op de waardij dier groeven, en haar beter ontginning bedacht is geweest, noch een kapitaal heeft bijeengebracht om er in te kunnen werken.

Te Carrara werd Sir John getroffen door al de schade, uit de plompe wijs voortspruitende, waarop men er bij 't uitgraven, vervoeren, en laden der blokken te werk gaat. Een goed ingericht havenhoofd, met een paardenspoor naar de groeven, en een doeltreffende wijs van werken, zou zeer zeker ook den prijs van dit marmer verlagen, en de aanvraag daarentegen doen toenemen.

BELANGRIJKE KUNSTVEILING.

Den 16en dezer zal in den Brakken Grond te Amsterdam een kleine maar uitstekende schilderij-verzaling geveild worden, op welke wij ons haasten de aandacht meer bepaald te vestigen. Zij is nagelaten door den heer Baron van Reede van ter Aa en Aastein, en betreft vooral enkele zeldzaam voorkomende meesters of stukken uit de Hollandsche schilderschool. Zoo vindt men er al aanstonds van den minderbekenden S. van Beesten, die in 1660 als hoofd van *Pictura* in den Haag werkzaam was, een Groente- en een Vischmarkt; van Beerestraten een oud slot aan den oever der zee; van J. de Beyer een gezicht op de Keizersgracht en Westermarkt; van Van Deelen een Oostersch paleis van binnen, van Droogsloot een Dorpsgezicht; van Lafargue twee gezichten op den Leidschendam en twee hollandsche landschappen; van B. Gael een Pleisterplaats, van De Heusch een landschap, en van De Heem een stilleven, met fruit en schelpdieren; van Van Huysum een bloem en fruitstuk; van Rembrandts leerling Salomon Koninck een *Penelope*, in 't jaar 1641 geschilderd, en haar als blonde schoone, in wit satijn gedost en met paarlen omsnoerd aan een tafel voorstellend, terwijl een paar harer dienstbaren haar bij den arbeid ter zij staan, en een drietal versmade prijers, in rijk oostersch gewaad, aan haar rechterkant prijken; van Lucas van Leyden een paar altaardeuren, aan de eene zijde met het beeld van 't Geloof en dat eener jonge vrouw met het heilig Sacrament versierd. aan de andere een ridder met zijn gevolg vertoonend, die voor een bisschop geknield

ligt, en het manna-wonder in de woestijn; van N. Maes een heeren- en vrouwenportret; van De Monni een paar *genre*stukjes; van Paul Moreelse een meisjes-portret; van J. en F. Moucheron ieder een landschap; van Neefs een kerk; van Poelenburg twee stukjes in zijn bekenden trant; van E. van der Poel, den schilder der buskruitontploffing te Delft, een boerenbinnenhuis; van Savery een gevecht tusschen stieren en wolven; van Gillis van Tilburgh een vlaamsch binnenhuis; van Verschuring een zeegevecht tusschen Turken en Kristenen; van Otto van Veen een bijbelsch tafereel; van Van der Venne een uit Jacob Cats; van J. Victor een rijk gestoffeerde dorpsbruiloft; van Wandelaar een portret van G. Hooft en zijn vrouw; van De Wit een zinnebeeldig witje, enz.

Ook liefbebbers van porcelein en oude meubelen kunnen er in een fraai saxisch thee- en koffieservies een fraai gewerkte kast, een ingelegde tafel, en derg. hun gading vinden.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

Aan de Nieuwebrug te Amsterdam zijn twee kleine antiquiteiten te voorschijn gekomen, die vroeger achter de getimmerten op de zoogenaamde platjesbeurs verscholen waren. Het zijn twee steenen bas-reliëfs, die meer dan drie eeuwen oud, maar goed bewerkt en wel bewaard zijn. Op den eenen ziet men een zestiende-eeuwsch zeeschip uitgehouwen, op den anderen een zeeton met den ketting.

Zij zijn nog sprekende herinneringen aan een voorrecht, dat de stad Amsterdam in den tijd harer opkomst verkregen, en twee eeuwen lang bezeten, maar in den jammervollen spaanschen tijd verloren heeft, namelijk „het recht der Paelkiste", een soort van vuur- ton- en bakengeld. De heer Ter Gouw heeft er in de „Amst. Ct." een uitvoerige beschrijving van gegeven.

In het December-nommer van de *Wachter* wordt door den Redacteur, Mr. J. Bohl, meêgedeeld, dat hij dit Tijdschrift voortaan „tot Nederlandsch Dante-orgaan" wil doen strekken. Een betuiging, gewis door ieder belangstellend lezer en vereerder van den grooten dichter met ingenomenheid begroet, en waarop wij hem den besten uitslag wenschen.

De belgische landschapschilder Paul Lauters is dezer dagen in 69 jarigen ouderdom overleden; ofschoon hij meer door zijn bevallige waterverf-teekeningen, dan zijn eigenlijk schilderwerk uitblonk, mag zijn dood werkelijk een verlies voor de belgische kunst heeten.

De gemeenteraad van Valencijn heeft Saterdag 13 November besloten, een terrein af te staan voor een gedenkteeken ter eere van zijn geboren stadgenoot Carpeaux, en bepaald, dat daartoe een algemeene inschrijving in Frankrijk geopend zal worden. Carpeaux' weduwe, de dochter van Generaal de Montfort, heeft als bijdrage daarvoor een zijner werken toegezegd.

In 't Invalieden-*Museum* is dezer dagen het harnas geplaatst, door Karel VII aan de Maagd van Orleans ten geschenke gegeven, en dat zij, onder de wallen van Parijs gekwetst geraakt, te St. Denis aflei. Het is uit stalen plaatjes saamgesteld, weegt ongeveer 25 nederl ponden, en is geheel gelijkvormig met het andere, dat zich in 't museum op 't slot van Pierrefonds bevindt, en dat zij aan had, toen zij bij een uitval te Compiègne den Engelschen in handen viel.

Naar de *Gaulois* meldt, zal weldra op een oud kasteel in Frankrijk onder andere schilderijen, een doek van een ongenoemd schilder der 17e eeuw in veiling komen, dat een tooneel uit Molière's *Ecole des Maris* (1861) voorstelt, en waarop de groote blijspeldichter-zelf, in de rol van *Artiste*, en Armande Bèjart als *Leonore* is afgebeeld.

De duitsche schilder Hans Makart en twee zijner kunstbroeders zijn in 't laatst van October naar Kaïro vertrokken, om daar een jaar te blijven schilderen.

Woensdag, 1 dezer, is te Manchester het standbeeld van Cromwell onthuld, van welks vervaardiging wij vroeger melding maakten. Het prijkt op een reusachtig voetstuk van ongehouwen graniet, vlak tegenover de Buers der stad.

Men meldt uit N. Amerika aan de *Academy*, dat van Miss Alcott's *Little Women* niet minder dan een miljoen exemplaren verkocht zijn. Belangstellenden lezers en lezeressen van hare geschriften, die tot dusver steeds in het duistere verkeerden over haar herkomst en persoon, zal het welkom zijn tevens te hooren, dat zij de dochter is van Emerson's vriend Mr. A. M. Alcott te Concord in Massachusetts. Zoo weet men ten minste iets naders van haar, die zeker evenveel vrienden en vriendinnen als lezeressen en lezers telt.

Te Baltimore is 17 November ll. op 't graf van den dichter Edgar Allan Poe zijn borstbeeld als gedenkteeken geplaatst, nadat Prof. Shepperd een redevoering had uitgesproken, een paar gedichten waren voorgedragen, en te zijner eer eenige liederen gezongen waren. De engelsche dichter Tennyson had van zijn belangstelling door de toezending van eenige versregels doen blijken, die nu, als opschrift, onder het borstbeeld zullen worden aangebracht.

Te Gropello, waar zij 17 Maart ll. overleed, is voor „de moeder der Cairoli" dezer dagen een beeld opgericht, van 't welk de *Illustrazione italiana* een welgeslaagde houtsnêe geeft. — Adelaïde Bono-Cairoli was den 15en Maart 1806, uit patricischen huize te Milaan geboren, en zag van de vijf zoons, die zij ter wereld bracht en van liefde voor hun naar bevrijding snakkend vaderland bezielde, vier in den zoo gelukkig voleinden kamp voor de onafhankelijkheid van dat vaderland sneven. De vijfde, Benedetto, woonde, met een aantal afgevaardigden uit verschillende staats- en wetenschappelijke instellingen, de aandoenlijke plechtigheid bij, en hoorde zich door den dichter Maffeï verzekeren, dat de grafsteê, die zijn dierbare moeder omsloot, voor Italië een heilig outer was.

Den 19en November l.l. — Thorvaldsens geboortedag — is te Reikjavik op IJsland het bronzen standbeeld van den grooten beeldhouwer onthuld, dat ter gelegenheid van IJslands 1000jarige feestviering, door de stad Kopenhagen aan IJsland vereerd is.

Prins Torlonia heeft de *villa* Albani voor de plaatsing van een Muzeum van pleisterbeelden laten inrichten, met het voornemen er de schoonste beeldwerken, in pleister afgietsels bijeen te brengen.

Te Corneto Tarquinia, de oude etrurische doodenstad, is een marmeren grafgesteente opgedolven, aan de vier zijden met beeldwerk versierd, en op zijn marmeren deksel het beeld van den doode dragend, dat een drinkschaal in de hand houdt. De twee basreliëfs, die er op uitgebijteld zijn, stellen een gevecht tusschen Grieken en Trygiërs, en dat met de Amazonen voor.

Te Reims zal, van 17 April tot 26 Juny 1876, een tentoonstelling van Kunst en oudheden uit Champagne worden gehouden.

Te Kopenhagen is den 31 October l.l. het bronzen standbeeld, in zittende houding, van den grooten deenschen blijspeldichter Lod. Holberg onthuld. Het is voor den nieuwen schouwburg geplaatst, en door den beeldhouwer Stein ontworpen. Tegenover de L. Vrouwenkerk zal daar nu weldra ook het standbeeld van bisschop Mynster onthuld worden; den 29en Maart 1876, op een der in een perk herschapen bolwerken, dat van den natuurvorscher Oersted; daar na nog die van den sterrekundige Tycho de Brahe, den admiraal Tordenskjold, en den onlangs verscheiden Andersen. Men ziet, dat Denemarken zijn beroemden mannen de noodige eer weet aan te doen.

Drukfeilen: in 't vorige nommer *staat* een paar maal: Carpeau *lees:* Carpeaux.

ADVERTENTIËN.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.

№ 24. 25 December 1875.

NEDERLANDSCHE KUNSTBODE

TOT OPWEKKING, AANKWEEKING, EN VEREDELING VAN DEN

NEDERLANDSCHEN KUNSTSMAAK EN SCHOONHEIDSZIN.

ONDER LEIDING VAN

Dr. J. VAN VLOTEN

De uitgave geschiedt op den 10en en 25en van iedere maand door **W. C. DE GRAAFF** te *Haarlem*, aan wien men alle stukken de redactie en de uitgave betreffende gelieve te adresseeren. Prijs *f* 1,50; fr. p. post *f* 1,65 per kwartaal. Men abonneert zich voor den geheelen Jaargang. Advertentiën worden berekend tegen 15 ct. den regel, groote letters naar plaatsruimte.

EEN NEDERLANDSCHE TOONEELSPEELSTER.

De eeuwfeestviering van den RotterdamschenSchouwburg — 28 December, 74 — verpligtte mij tot eene nauwkeurige nasporing van enkele bijzonderheden, betreffende drie groote Nederlandsche Tooneellichten, Ward Bingley, Joanna Cornelia Wattier, en Andries Snoek, allen in de Maasstad geboren, en ook alle drie däár voor 't eerst verschenen op 't tooneel.

In den 2en Jaargang van den Noord- en Zuidnederlandschen Tooneel-Almanak (Amsterdam, bij Bom, 1876) heb ik enkele merkwaardige, minder of in 't geheel niet bekende punten uit het leven van den eerst- en laatstgenoemde, Bingley en Snoek, meëgedeeld; hier zal door mij nu een en ander belangrijks worden aangegeven, wat ik hier en daar gevonden en voorts tot een geheel verzameld heb, ten aanzien van

Joanna Cornelia Wattier.

*

Zij werd te Rotterdam, in de kerk der Paters Predikheeren of Dominicanen(zoogenaamd *de Steigersche kerk*, als aan den Steiger, toenmaals, thans aan de Hoogstraat, gelegen), den 13 Maart 1762 — en *niet*, zooals men elkaar naschreef 1765 — gedoopt, waarbij, als doopgetuige vermeld staat, Anna Margrita Kerkhoven, en als vader genoemd wordt Joannes Baptista Wattié (*sic*), en als moeder Anna Cornelia Bourgelles.

Op 15jarigen leeftijd — 1777 — werd zij, na reeds in hare geboorteplaats, in een liefhebberij-tooneelgezelschap (van Stads-Doelen) zich onderscheiden te hebben, voor den nieuwen schouwburg van Rotterdam, door Corver aanbevolen, en aangenomen op een jaarwedde van vier honderd gulden, toen tevens ook aan Ward Bingley toegestaan, die tot dusverre slechts drie honderd gulden genoten had. Nog vond ik aangeteekend, dat ook J. J. Wattier voor twee honderd en W. J. Wattier voor honderd tachtig gulden werden geëngageerd. Wie die twee waren, bleek mij niet. Corver trok toen *f* 2100 's jaars.

In het jaar 1780 ging zij naar den Amsterdamschen Stads-Schouwburg over, en debuteerde den 30 September van dat jaar, als Margaretha, in het oorspronkelijk treurspel van Haverkorn *Aleid van Poelgeest*, en als Isabella, in het kluchtspel *de Dwarsdrijfster*. Haar jaarwedde was toen op zes-honderd gulden bepaald, maar steeg nu langzamerhand, totdat ze eindelijk een bedrag van vier-duizend gulden had bereikt. Toen zij zich in 1819 aan het medebestuur van den Amsterdamschen Schouwburg onttrokken had, keerden de twee toen overblijvende Directeurs, Snoek en Majofsky, haar jaarlijks nog eene tegemoetkoming van twee-duizend gulden uit.

Maar nu een zijsprong. — Bartholomeus Wilhelmus Ziesenis, in 1763 geboren, en Architect te Amsterdam, verloor in April 1800, zijne vrouw, Cornelia

Hart, met wie hij den 7 Januari 1798, in den echt was verbonden, en die hem een halfjarig dochtertje Johanna Petronella, naliet — geboren 24 November 1799, en 1817, met Carl Gottfried Ahrendts gehuwd, toen 23 jaren oud, als zijnde geboren den 7 September 1794, te Berlijn.

Mejuffrouw Johanna Cornelia Wattier trad den 28 Juni 1801, met genoemden weduwnaar in den echt, en werd alzoo de stiefmoeder van het bedoelde dochtertje, destijds derdehalf jaar oud. Haar huwelijk met Ziesenis werd ingezegend in de Luthersche Kerk te Amsterdam [1].

Den 31 October 1805, vierde zij, in tegenwoordigheid van den Raadpensionaris Schimmelpenninck, haar vijf-en-twintigjarig Tooneelfeest, waarvoor Kinker eene zinnebeeldige Voorstelling schreef, getiteld: *De Vereeniging van het Verhevene met het Schoone*, en die met de voordragt van een *Lierzang* door de zinnebeeldige persoon van *de Vinding* besloten wordt.

Het volgende jaar 1796 deed zij eene reis naar Parijs, waar zij voor Hortense (later Koningin van Holland), met Talma en Duchesnois in wedstrijd, proeven aflegde van haar groot kunstvermogen, die door de Vorstin op hoogen prijs geschat en vereerd werden met een prachtig garnituur van edelgesteenten, later door haar aan Mevrouw Camphuizen, de zuster van Andries Snoek, ten geschenke overgedragen.

In het jaar 1811 trad zij te Amsterdam in den schouwburg voor Keizer Napoleon en zijn Hof, wederom in wedstrijd, op met de bovengenoemde groote Tooneelkunstenaars, en wel in de rol van Racine's Fedra. De Keizer benoemde haar tot pensionnaire, met een kortstondige jaarwedde van tweeduizend franken, die echter door Koning Willem I, terstond na zijne Troonsbestijging, bestendigd werd.

Haar echtgenoot ging kort na de restauratie tevens naar den Haag, als Architect in de bijzondere dienst van den Souvereinen Vorst over, zooals die onder Koning Lodewijk, door hem aan de Vorstelijke paleizen schijnt te zijn verrigt geweest. Maarten Westerman bragt bij Wattiers vertrek uit Amsterdam, in eene Tooneelmatige Voorstelling, eene Hulde aan de verdiensten der groote kunstenares, waarbij de Heeren Van Hulst, Snoek en Majofsky, als de zinnebeeldige *Eer*, de *Schouwburg*, en de *Kunst* sprekend optraden, en Wattier zelve het laatste Woord voegde. Koorgezang en Dans maakten aan die Hulde een eind.

Te 's Gravenhage vestigde Ziesenis zijne woonstede op de groote markt, hoek van het Gerbrandstraatje, in het huis waar thans de Heer Notaris Van den Bergh woont — toen Wijk W. Nr. 185 [2], vanwaaruit de straks vermelde negentienjarige Johanna Petronella Hart, Wattiers stiefdochter, door Carl Gottfried Ahrendts ten trouw werd geleid.

Deze achtbare man leeft nog te 's Gravenhage, N. W. Binnencingel No. 46 — en ik sprak daar met hem, in den loop van het verleden jaar (1874), toen hij mij verhaalde, hoe hij, vroeger aan het Russische Hof, bij de koninklijke stallingen in dienst gestaan hebbende, door den Graaf van Heerdt, tijdens de restauratie van ons Koningrijk, te Parijs, voor den Souvereinen Vorst tot Onderstalmeester was aangezocht en in diens staldienst overgegaan. Als zoodanig kwam hij weldra in den Haag, waar hij Ziesenis dochter leerde kennen, haar ten huwelijk vroeg, en ook tot vrouw bekwam. Zijne echtgenoot is den 14 Januari 1861, te 's Gravenhage aan hersenzwakheid overleden, hem nalatende drie kinderen één zoon en twee dochters, waarvan de eene reeds drie jaar dood was, en de andere, een uitmuntende tapisseriewerkster, met haren vader zamenwoonde. Beiden, vader en dochter deelden mij, met de meeste welwillendheid, mede alles, waarin ik ten aanzien onzer groote Tooneelkunstenaresse belang kon stellen: haar handschrift, een vertrouwelijken brief aan den Heer Notaris de Bas gerigt na den dood van Ziesenis, haren echtgenoot, die, 's namiddags te 1 ure van den 1 Mei 1820, in, ook voor haar en hare voordochter, zéér kommervolle omstandigheden gestorven was; zóódanig dat de geniale vrouw, op haar toen reeds tot 58 jaren geklommen leeftijd wederom naar Amsterdam trekken, en nogmaals de kunst maken moest tot een staf des broods.

De Amsterdamsche Stads-Regeering legde haar nu een jaarlijksche gratificatie van twaalfhonderd gulden toe, doch waarvoor zij zich dan ook verbond, om ten voordeele van het Fonds tot bevordering van uiterlijke welsprekendheid, en waarbij zij als Onderwijzeres aan het hoofd stond, nu en dan eene voorstelling te geven. — Zoo, VOOR 'T EERST den 18 Februarij, 1822, Athalia; — den 18 April 1823, Héloïse, in Fenelon; — den 2 October 1823, Geertruide, in Hamlet. — Den 6 November, 1823, Agrippina, in Brittanicus. — En VOOR 'T LAATST, den 19 Februari, 1824, Mérope. — Het bedoelde Fonds, tot welks nut en bloei zij zoo ruimschoots had bijgedragen, kende haar een pensioen van vijftot zevenhonderd gulden 's jaars erkentlijk toe, en hetwelk zij ook tot haren dood toe is blijven genieten. In het jaar 1825 verkoos zij zich, onder Rijswijk en Voorburg, aan de Geestbrug een genoegelijk rustoord, waar zij hare dagen kalm afleefde, en 's avonds te elf uren van Maandag den 23 April, 1827, overleden is, ten huize van den Mr. Kleedermaker Steinmetz, bij wien zij een zeer net kwartier had gehuurd, en vanwaar haar stoflijk hulsel naar 's Gravenhage werd overgebragt op Zaturdag den 28 daaraanvolgende (en niet den 29, volgens prof. Siegenbeek, die in zijne Levenschets, ook het geboortejaar van Mevr. Wattier verkeerd, twee jaren later —1764— opgeeft), om aldaar met groote plechtigheid, in de groote of Sint-Jacobskerk te worden ter aarde besteld.

In het Begrafenisregister dier kerk heb ik aangeteekend gevonden: „Solvit, den 28 April, 1827, begraven onder het Kantoor, —,— Johanna Cornelia Wattier, Wed. Bartholomeus Wilhelmus Ziesenis, oud... jaar... komt voor 't graf *f* 19,70!" —

De Nederlandsche Staatscourant gaf, in haar Nr. 97, van Dingsdag 24 April, 1827, een ziekteberigt van de beroemde Tooneelkunstenaresse; in Nr. 98, den volgenden dag, meldde zij haren dood, en in Nr. 102 van Maandag, 30 April, leverde zij een ver-

1 Men vermoedt, dat uit dezen echt één kind is geboren, dat slechts kort heeft geleefd.

2 Immerzeel laat, in zijn werk over de Nederlansche Kunstenaars, Ziesenis optreden als de bouwmeester van de Luthersche kerk, in den Haag. — Ziesenis werd geboren in 1763 en stierf in 1820. — Blijkens het in steen gebeitelde cijfer in den voorgevel der bedoelde kerk, — MDCCLIX — werd zij in 1759 (dus reeds vier jaren vóór de geboorte van Ziefenis) gebouwd. — Ook — blijkens door mij ingewonnen stellige berigten — heeft Ziesenis met het onderhoud van dat gebouw nooit iets te doen gehad.

slag van hare begrafenis, en van al wat daar treffends bij voorgevallen was.

Men weet, dat Doctor Jan Bosscha, destijds Præceptor der Latijnsche school en Voorzitter der Afdeeling van de Hollandsche Maatschappij van fraaie Kunsten en Wetenschappen, te 's Gravenhage een overschoon, door hem geschreven Lijkdicht bij Wattiers graf uitsprak. Uit een door dien klassieken Litterator, kort voor zijn dood, doch niet in den handel maar enkel voor vrienden uitgegeven Levensschets van zijn vriend Willem de Clercq, zag ik, dat Bosscha diens oordeel gevraagd had over het al of niet betamelijke der lofprijzing van eene actrice in een kerkgebouw. — Destijds was over dat punt de openbare meening het nog niet geheel eens. — De groote Improvisator, een man van uiterst vroom gemoed, stelde den geëerden vrager te dien aanzien, ten minste van wat *zijn* oordeel aanging, volkomen gerust: die lofrede zou zijn (en was ook in de daad) eene verheerlijking Gods door de bewondering der buitengewone gaven, haar door Hem verleend, en door haar zoo heerlijk besteed. — Dus sprak Bosscha:

Maar hij, die in de Kunst eèn hooger doel aan-
(schouwt,
Sla hier het oog vrij rond door de achtbre
(kerkgewelven;
Haar, die hem door haar Kunst Gods Almacht
(heeft ontvouwd,
Haar mag hij, in Gods Kerk, een laatste
(rustplaats delven!

Wat nu betreft het uiterlijk-godsdienstige karakter van Wattier. zoo verhaalde mij haar stiefschoonzoon, dat zij, te 's Gravenhage wonende, de dienstoefening in de Katholieke Hofkerk bijwoonde, doch, tien jaren later, aan de Geestbrug, wel den Pastoor bij haar toeliet, doch de kerk van Rijswijk, waaronder hare woonplaats ressorteerde, uithoofde van ziekelijkheid, niet meer bezocht. Van Kerkelijke Bediening liet zij zich in haar uiterste verschoonen, uithoofde van belemmerd spraakvermogen; waarin de Pastoor — de WelEerw. Heer F. G. Seegers — berustte. Ziedaar, wat ik uit geloofwaardigen mond, desbetreffende vernomen heb.

Zij schreef eene ouderwetsche flinke hand, en haar briefstijl en spelling waren goed, voor eene Dame, uit beiderzijds Fransche ouders. op de helft der achtiende eeuw, te Rotterdam geboren. En dan, welke ouders? — Men zeide mij: de vader was een dansmeester; de moeder (door Jean Baptist Wattier geschaakt) was eene adelijke jonkvrouw. — Mijn onderzoek naar die Noblesse bleef vruchtloos, gelijk ook mijn onderzoek, *waar* Wattier en Bourgelles gehuwd zijn [1].

Franschen zijn geboren Acteurs. — Ziedaar de oplossing van het raadsel der verschijning van Joanna Cornelia, eene autodidakte, die enkel aan haar Bloed haar Talent te danken had, en zoodoende slechte hollandsche verzen kon bezielen, doen treffen en roeren, ten minste voor zooverre dit hare tijdgenooten betreft. — Ik heb er te weinig heugenis van, *hoe* zij in 1823 de Geertruide, — Hamlets moeder — speelde: dat heb ik bijgewoond, te Amsterdam, in 17jarigen ouderdom. — Intusschen men moet iedereen beschouwen in het kader van zijn tijd, en *hoe* was Wattiers tijd? Iedereen weet, wat de XVIIIe eeuw opleverde in de Kunst: Dichters, ach, ze waren schraal in getal en nog schraler van gehalte. Voor het Tooneel werd er vertaald uit het Fransch, op het Fransche Tooneel nageäapt. Van al, wat Mevrouw Wattier en Bingley en Snoek speelden, en waarin men ze bewonderde, is niets vertoonbaar meer; met de bewonderaars dier dagen zijn ook de bewonderden van het wereldtooneel verdwenen, en niemand mijner tijdgenooten (en dan nog zouden 't *bevoegden* moeten zijn) kan mij zeggen, *hoe* en *waarom* die drie groote Tooneellichten zoo glansrijk zich vertoonden. Het is wel jammer, dat de Acteurskunst geen handtastelijk blijk kan nalaten, om het bewijs te leveren en de mate aan te geven van het talent, dat, in zijn tijd, zóó werd gevierd.

Punt vertoonde Achilles met een staartpruik en zijden kousen; de vader van Bilderdijk declameerde een boven op het kabinet staande porseleinen kom te barsten, en dat alles onder bijzondere toejuiching wegens den heerschenden smaak. Maar wat is smaak? — Snoek zeide mij, in 1825 te Gent zijnde: zelfs de ratten en vleermuizen zouden uit de komedie vluchten, als men een treurspel van Bilderdijk vertoonen wilde. — Neen, men wil mooye kuiten zien, en dus geven we te Amsterdam, met succes, balletten. — Te Gent, vertoonde hij Sylla, en wel naar de vertaling van Barbaz. — De Belgen waren verrukt, maar begrepen van (zoo zij zeiden) „*'t Hooge Hollandsch*" geen woord. — En ik? — Snoek had een mooyen kop, een welwillendende stem, een sprekend oog, een beweeglijk gelaat, zoodat ik hem Garrick of de Zegepraal der Kunst onbeschrijflijk schoon heb zien voorstellen; maar de verzen, welke hij en zijne medetooneelkunstenaars verpligt waren, voor te dragen, waren, op zijn zachtst uitgedrukt, hoogst middelmatig [1], en toch deden zij er wonderen meê! Zelfs bewerkten zij daardoor hunne onsterflijkheid. Wat wil men meer?

De heer Ahrendts toonde mij eene zeer fraaie Af-

1 In het Doopregister der Paters-Preêkheeren, te Rotterdam, heet de vader Wattie, waarschijnlijk, op den klank af, uit den mond en niet van het schrift, overgenomen, zonder *r* of zonder accent op de *é*, en dus met eene verklaarbare vergissing. Zij schreef zelve, van jongs af: *Watti*ER.

1 In het Tijdschrift *de Weegschaal*, Nr. 2, van 1818, wordt door W. M. (waarschijnlijk Willem Messchert) Nomsz Treurspel *Maria van Lalain* besproken, als een tooneelstuk, dat, door de wederverschijning van Mevrouw Wattier-Ziesenis, boven vele andere, waarin zij plagt te schitteren, is verkozen geworden. Volgens dien beoordeelaar is bedoeld Treurspel eene aaneenschakeling van langdradige gesprekken, zonder bepaald doel, hetgeen hem te meer spijt, omdat Mevr. Wattier in eene zoo ondankbare rol, onmogelijk, in den vollen luister van hare talenten kan verschijnen, en door eene overdreven en gekunstelde wijze van uitvoering poogde te vergoeden, wat er in de rol aan gevoel en goeden smaak ontbreekt. — Matheid, zoo geen platheid van taal onderscheidt (zegt hij) dit stuk. Hij noemt het onvrouwelijk, onnatuurlijk; *vaderlandsch* is het allerminst. Hij eindigt zijne veroordeeling van de Maria van Lalain met de regels van Tollens aan Loots:

„Beschaam mij, zou ik smaal, of iets uit schimp versiere:
Heeft een Lalain iets méér oorspronkelijks dan Zaïre?
Al 't onderscheid, voorwaar, in houding, vorm, en leest,
Is 't onvernuft van Nomsz en is Voltaires geest",

Dat oordeel, ja, is streng en scherp, maar billijk en waar. — En zulke producten behoorden nu nog tot de beste en meestgezochte in het eerste kwartaal van onze negentiende eeuw.

beelding der vermaarde Actrice, in olieverf, ten jare 1818, geschilderd door den beroemden Pieneman Senior, en wel bij deze gelegenheid: de Gemalin van Koning Willem I had haar verlangen te kennen gegeven, om Wattier nog eens te zien optreden in de Maria van Lalaing. De graaf van der Duyn werd daartoe als bemiddelaar gekozen, en zijne pogingen werden dan ook met gunstig gevolg bekroond. De destijds zeer gezochte Tragedie van Jan Nomsz werd op Dinsdag den 10 Maart 1818, door Ward Bingley, met zijn gezelschap, te 's Gravenhage, in 't bijzijn van geheel het Koninklijk Hof, ten tooneele gebracht [1]. Wattier-Ziesenis vervulde de titelrol Maria van Lalaing, Bingley die van Farnese. -- Groot was de toevloed der menigte in den Schouwburg, schitterend de uitvoering, uitbundig de toejuiching, maar vooral allesovertreffend de goedkeuring der hooge personaadjes, te wier verzoeke de belangrijke voorstelling was geschied. De koning vereerde de groote Tooneelkunstenares met een geschenk van duizend gulden in geld, waarbij de koningin eene perzische schwal voegde, ten blijke der hooge waardeering van het ongelijkbaar talent onzer éénige Tooneelkunstenares. Daarenboven verlangde de koning, dat er drie afbeeldingen, in gewoon damestoilet, van onze beroemde Actrice zouden gemaakt worden door den historieschilder Pieneman, één exemplaar voor Zijner Majesteits verzameling (en dat, zoo ik meen, thans op het Paviljoen te Haarlem, in de Rijkscollectie, moeten worden gezocht), één voor Graaf van der Duyn, en één voor Wattier-zelve; — dat laatste heb ik bij den heer Ahrendts met bewondering gezien. Hij toonde mij tevens een zeer zwaar vergulde pendule uit het tijdvak van het Consulaat en het Keizerrijk — op Kunsten en Wetenschappen doelende; — alsmede eenig fransch porselein van die-zelfde epoque, een en ander toebehoord hebbende aan onze vermaarde Treurspelkunstenares.

Een laatste woord zij hier, tot hulde, aan den grooten Nederlandschen dramatischen kunstenaar en herschepper van ons Tooneel op de helft der vorige eeuw, Maarten Corver, gewijd; — Johanna Cornelia Wattier is dien uitstekenden man tot haren dood toe dankbaar gebleven, als den leermeester, wien zij alleen de ontwikkeling en vorming van haar talent verschuldigd was.

Te Deventer, Dr. WAP.

voltooid, op den kortsten dag van 1875.

1 In de Staats-Courant van 9 Maart stond te lezen:
Koninklijke Nationale Schouwburg. — Dingsdag 10 Maart, 1818. — Op hooge order. — Maria van Lalain of de Verovering van Doornik, groot en zeer vermaard Treurspel van den Nederlandschen Dichter J. Nomsz, waarin, *op hoogstvereerend verzoek*, de Rol van Maria van Lalain door Mevrouw Wattier-Ziesenis zal worden uitgevoerd. De Rol van Farnese, Prins van Parma, zal door den heer Bingley worden voorgedragen. — Het Spektakel zal besloten worden door een *groot nieuw divertissement*, waarin door al de eerste sujetten zal worden gedanst. — *In Maria van Lalain*:

Maria van Lalain, Gemalin van den Prins van Epinoi,	Mevr. Wattier-Ziesenis.
Estrelles, Bevelhebber der bezetting van Doornik,	de Heer Stoopendaal.
Mondragon, Spaansch Overste......	„ „ Schouten.
Alexander Farnese, Prins van Parma.	„ „ Bingley.
Espinoi, Zoon van Maria van Lalain.	„ „ Hoedt.
Een Bevelhebber der bezetting.....	„ „ Will. Bingley.

EEN KERSTGESCHENK.

Tot de lieve en vriendelijke gebruiken, die onze booze, omwentelingsgezinde maatschappij —boos, *omdat* bij alle heilige mathematici! welk een reden, hoor ik mij tegenwerpen, sommige heel onvriendelijke en onaardige menschen het ons diets maken — tot den huidigen dag in eere heeft gehouden, behoort ook het uitreiken van geschenken op die dagen, welke de Kalender van ons huiselijk leven als heilige dagen aangeeft. Een kind, moeder, zuster, vader of broeder verjaart, en wij bieden hen geschenken, die, zij hunne waarde ook gering, van onze hartelijke gezindheid jegens den feesteling getuigen. Vandaag is de „goed heyligh man" juist met de stoomboot uit Spanje aangekomen — zelfs de Carlisten hebben hem ongehinderd de kust laten voorbijvaren — en dat wil heel wat zeggen — en een milde, malsche Decemberregen daalt op de lieve kopjes onzer kinderen, en wijzelven staan werkelijk nog heel graag in den drup. Verguldt het langverwachte Kerstzonnetje onze ruiten, dan huldigt een stamverwant volk het uit de Oudheid herkomstig gebruik; en is de fakkel des ouden jaars nauwlijks gebluscht, dan treedt geen Franschman zijne woning zonder geschenken binnen.

Ik weet niet, wanneer de wereld zal vergaan; trouwens al wist ik het tijdstip, vriendelijke lezers, om uwentwille alleen zou ik het reeds verzwijgen; want in den rol van boeman voor u op te treden, vind ik alles behalve aardig; — maar dit weet ik: tot op den laatsten dag van het bestaan dezer aarde zal de gewoonte van elkander te beschenken onder de stervelingen heilig blijven. O, zwijg, wat ik u bidden mag — van baat- en hebzucht, van kinderachtige begeerten of beuzelzieke afwisseling; voorwaar ik zegge U: Gij doet niet wel dat prettige Engeltje dat daar tot geven maant, uit uw gemoed te verdrijven, zoolang het lastige Duiveltje, dat daar de openingen Uwer beurs bewaakt, nog martelende kwelleman blijkt. Zes en vijf-en-twintig December liggen echter naast elkander, en toch wie op beide dagen geven kan, geve op beiden. In die onderstelling, geëerden, doe ik U een Kerstgeschenk aan de hand. Kan een „stichtelijk" boek beter titel dragen dan het mijne? „Idyllen uit het Gebergte" [1] heet het; en is een herdersdicht — maar bij alle Goden geen 18eeuwsch — een herderszang afruischend van de luite eens gezalfden door de Muze, niet volkomen passend bij de herdenking van een geboortefeest, waarop Engelenzangen klonken, door herders eerbiedig aangehoord?

„Il tremble sur la paille fraîche,
Ce cher petit enfant Jésus,
Et pour l'échauffer dans sa crèche
L'âne et le bœuf soufflent dessus.

La neige au chaume coud ses franges,
Mais sur le toit s'ouvre le ciel;
Et, tout en blanc, le choeur des anges
Chante aux bergers: *Noel! Noel!*

Ook van Bret Harte kennen wij een Kerstzang; gij herinnert ze u gewis uit zijn schets „Hoe Sin-

1 Idyllen uit het Gebergte, door Bret Harte. Vertaling van Jhr Teding van Berkhout. Nymegen, Blomhert & Timmerman, 1875.

terklaas te Simpson-Bar reed" [1]. Welk eene innigheid van gemoed, welk een teerheid van gevoel, welk een hopen en vertrouwen op het reinmenschelijke in den mensch pleegt deze dichter niet te uiten bij de schildering zijner personen! Welk een liefelijke liederen dicht hij ons niet voor, die hij, te midden der ruwste en verdorvenste omgeving, de blijde boodschap van waarachtige reine liefde verkondigt! Gij herinnert u zijn dichtstuk in proza — hij heeft er maar weinige in rijm gemaakt, ook al heeft hij nog verzen geschreven — „De zegen van 't Brullend Kamp". Zijne novellen, ook zijne onlangs door *Jhr. Teding van Berkhout* voortreffelijk vertaalde „*Idyls of the Foothills*" geven het bewijs van het ragfijn gevoel, de scherpzinnige opmerkingsgave, het teder gemoed van dezen beroemden Zoon der nieuwe Wereld. Ja, hij blijft — om met Freiligrath te spreken — wat hij is geweest, een Californisch schrijver en een gouddelver. Doch het goud waar hij naar dolft, en dat hij gevonden heeft, is niet in de bedding der rivieren noch in de aderen der bergen te vinden, maar in de harten der menschen; het goud van liefde, goedheid, trouw, en menschelijkheid haalt hij zelfs van onder de ruwste oppervlakte te voorschijn, en toont het zegevierend der wereld. Daarin bestaat zijn roem en zijne verdienste!" —

Wie zooals hij schrijft, moet de lamp van menschenmin in zijn boezem brandende houden; zouden zijne werken dan wel zoo ongepast als Kerstgeschenk zijn?

F. Smit Kleine.

SCHAEPMAN OVER POTGIETER.

In de laatste vergadering van 't Haagsche Genootschap *Oefening kweekt Kennis* heeft Dr. Schaepman, in een boeyende voordracht over den dichter en schrijver gesproken, die deze spreuk steeds in zoo hooge mate getrouw is gebleven. Bij ontstentenis tot dusver van eenige andere bijdrage zijner hand, meenen wij den lezers van den *Kunstbode* geen ondienst te doen, hier in hoofdtrekken terug te geven, wat hij — naar *Het Vaderland* mêedeelt — over het belangrijke onderwerp, dat hij zich gekozen had, sprak.

Poeta nascitur, non fit (tot dichter moet men geboren zijn) heet het, en toch moet die dichter onverdroten worstelen met de taal en met zich zelf, om steeds die schoone matigheid te betrachten, die voor de hoogste en zuiverste kunst vereischt wordt. Potgieter had zoo geworsteld, en kennelijk niet zonder vrucht.

De tijd, waarin hij optrad, was een tijd van herleving en hernieuwing. Na de verschijning van een genie komt er steeds een periode, waarin de groote geest wordt nagevolgd en de oorspronkelijkheid kwijnt. Zoo was het na Vondel, zoo geschiedde 't ook na Bilderdijk. Maar dit tijdperk van slaafsche navolging ging voorbij. Er treedt weêr een geslacht op, dat zichzelf wil zijn, en als een der grootste en heerlijkste verschijnselen van zoo'n nieuw geslacht kwam Potgieter, vergezeld door de mannen van den eersten Gids.

Twee gaven vereenigde hij in zich, de kritiek en de poëzie, maar Potgieters kritiek kenmerkte zich door waardeering. Als Gods regen en zonneschijn, weldoend, temperend, verkwikkend was zijn kritiek in den beemd der poëzie. Slechts één richting kon hij niet dulden, namelijk die, welke 't verledene vereerde, niet door den geest van 't verledene in zich op te nemen, maar door zich te tooyen met het versleten gewaad van vervlogen dagen.

Voorts behoorde onder de groote verdiensten van Potgieter, dat hij een nieuwe zaak aan zijn landgenooten geleerd heeft, nl. dat de dichter een ziel heeft. Men veroordeelde met het geschrift òf gedicht te veel de persoonlijkheid zelf. Waarschuwende tegen overdrijving der psychologische studie, die zich in de kritiek deed gelden, wees dr. Schaepman op Potgieter als den waren zielkundigen kritikus, en herinnerde, dat de gestorven dichter allerminst zijn kritiek bond aan de regels van een vast æsthetisch stelsel, of zelf naar dergelijke begrippen of beginselen dichtte.

Niemand was zoo breed, zoo veelomvattend, zoo rijk. Potgieter had veel gelezen, ook in den zin van verzameld; hij bezat de gaaf van te genieten, in 't bijzonder de schoone landschappen in dit land van draf en drek, met zijn spel van licht en schaduw. En wat hij genoot gaf hij weêr in een taal, rijk, week, vast, kantig, fijn....

Maar niet alleen wist hij het landschap te penseelen, ook het leven. In zijn novellen wisselen de tooneelen met snelheid. Men heeft gezegd, dat hij te veel gaf — doch volgens dr. Schaepman gaf Potgieter niet te veel, maar alles; juist in de snelle afwisseling openbaart zich het leven, en zijn beschrijving is handeling van het begin tot het einde.

Voorts was het 't intieme leven, dat Potgieter schilderde. Hij kende het menschenhart. Vroegere dichters hadden portretten van Vorsten en Prinsen geteekend, de Amsterdamsche makelaar koos tot zijn stof het stille huiselijk leven.

Het toppunt van Potgieters arbeid vond dr. Schaepman in „Florence". Na zes eeuwen had Dante den dichter gevonden, die hem bezongen heeft als in geen taal ter wereld ooit geschiedde.

Al steeg de Amsterdamsche dichter niet tot de hoogste lyriek, zijn poëzie was de meest menschelijke. Hij stamde in rechte lijn van Dante, als de poëet, die de fijnste roerselen van 't gemoed wist te ontleden, en hield zijn tijd den spiegel voor, waarin 't heden niet alleen, maar ook de toekomst te zien was. Want al tuchtigde Potgieter Jan Salie, hij wanhoopte niet aan 't Nederlandsche volk, maar geloofde, dat het eens weêr ontwaken zou tot liefde voor de Kunst.

FRITS VAN DE KERKHOVE EN ZIJN VADER.

De Commissie uit de brugsche afdeeling van het *Willemsfonds*, die op zich genomen had, een nader onderzoek omtrent de herkomst der veelbesproken schilderstukken in te stellen, door het kinderpenseel — naar 't heette — van bovengemelden Frits gewrocht, en hier reeds herhaaldelijk ter sprake gebracht, heeft op den 16en October ll. verslag van haar pogingen gedaan. Het is haar — naar zij daarin bericht — ten volle gebleken, dat 1. het knaapjen zich veel met schilderen bezig hield, doch niet veel beter teekende, dan andere kinderen van zijn leeftijd; 2. de vader — *naar zijn eigen betuiging* — de maker is van sommige boomen en bouwkunstige lijnen, in het werk

1 De Roman van 't Madrono-Dal enz. vertaald door Jhr. Teding van Berkhout. Nymegen, Timmerman, 1873.

van zijn zoontjen voorkomende; 3. er slechts één getuige te vinden is geweest, die met zekerheid bevestigde, dat hij Fritsjen eens een stuk heeft zien beginnen en voltooyen; 4. zij dus niet bepaaldelijk heeft kunnen vaststellen, welk aandeel 't knaapjen aan de samenstelling der stukken heeft, op zijn naam, door zijn vader tentoongesteld. — De bescheiden door de Commissie overgelegd, worden in de stadsboekerij te Brugge bewaard, en zullen meêgedeeld worden in het brugsche maandblad *De Halletoren.*

Wie dus, 't zij zonder of met kennisneming der tentoongestelde wondergewrochten, vermoed heeft, dat er aan boerenbedrog bij gedacht moest worden, zal daar thans wel voor goed van overtuigd zijn.

DE HEROPENING VAN 't MAURITSHUIS.

Na een vierweeksche sluiting van het Kon. Kabinet van Schilderijen, op het Mauritshuis, is dit Woensdag 15 dezer weder geopend, en het belangstellend publiek in de gelegenheid gesteld, om te oordeelen, in hoever van de meerdere zalen, die beschikbaar waren, partij is getrokken, om verschillende meesterstukken in beter licht te doen uitkomen, te doen zien wat toch wel die zooveel besproken zolder — de bewaarplaats van zooveel meesterstukken — uitgeleverd had, en zich te overtuigen, in hoever een en ander, door het verrijken der verzameling, aan de hooggespannen verwachting beantwoordde.

Wat het eerste betreft, is het zeker als een groote aanwinst te beschouwen, dat er drie zalen open kwamen, om er het vroeger ter zij gestelde in te plaatsen. Zoo kreeg de directeur gelegenheid, om zooveel mogelijk de scholen te kunnen afscheiden, en zelfs nog eenigermate de tijdsorde in 't oog te houden, om niet in de noodzakelijkheid te worden gebracht, zich liever zediglijk te verschuilen, dan door het luttel voorhandene onze armoede in 't licht te stellen.

Wat de verrijking aangaat, de deuren van het tryptikon door Maarten van Heemskerk, en een groot schilderij van Cornelis Van Haarlem waren zeker te belangrijk, om zoolang onder het stof begraven te blijven, en 't blijft een smet op de Regeering, die, daarvan ingelicht, zich die zaak in 't allerminst niet aantrok.

De donkere dagen vóor Kerstmis zijn juist niet de voordeeligste tijd, om een Museum te heropenen. De vreemdelingen zijn afwezig, en Hagenaars worden het gansche jaar door zoo schaars gezien, dat men geen groote onbillijkheid zou begaan hebben, zoo men het Kabinet tot den terugkeer der trekvogels gesloten had gehouden.

Niettemin was de bekendmaking der opening als een blijde boodschap aan te merken. 't Liet zich aanzien, dat er allesins verbetering moest aangebracht zijn, wijl het aan geen twijfel onderhevig was, of 't werk was bij de mannen, aan wie 't werd toevertrouwd, den directeur jhr. mr. J. K. J. De Jonge, en den onderdirecteur, den kunstschilder S. Van den Berg, in goede handen. Het bezwaar der slechte verlichting was natuurlijk niet uit den weg te ruimen, maar aan de waardeering der stukken kan men niet dan warmen bijval schenken.

Reeds bij het binnentreden van 't voorportaal gevoelt men zich door de eenvoudige grootheid van den bouwstijl aangetrokken. Er heeft in dit voorhuis een heilzame opruiming plaats gehad van de rariteiten, die den breeden toegang tot de achterzaal geheel versperden. De breede trap, met een looper belegd, voltooit het deftig aanzien, dat voordeelig afsteekt bij het rariteitenmagazijn-karakter vroeger aan den ingang eigen.

In de eerste zaal links vindt men de kunstwerken der 16de eeuw: Rogier Van der Weyden, Maarten Van Heemskerk, Moro, Cornelis Van Haarlem, met smaak gerangschikt. Dit wordt vervolgd in zaal 2, die, zoo ze niet zoo belangrijk was versierd door Gonzales Coques, Corn. van Haarlem (de Bruiloft van Peleus en Thetis) en een portret van Phil. de Champaigne, zeker door drie groote doeken van Goltzius de bezoekers er lang zou doen verwijlen. In de derde zaal vindt men de schoonste proeven van de Vlaamsche kunst bijeen. Rubens, Van Dijck, Snijders, Brueghel, Van Balen, Teniers vullen de groote benedenzaal, die het gezellig aanzien heeft alsof reeds jaren lang die meesterstukken daar geschitterd hebben.

Wat de bovenverdieping betreft is het overbodig namen te noemen. De schat, die daar altijd tentoongesteld is geweest, is te overbekend of behoorde 't althans te zijn; nooit echter zag men ze nog in die nauwgezette, smaakvolle orde. Van een salon d'honneur is geen sprake; iedere zaal zou op dien eerenaam aanspraak kunnen maken. Stippen wij alleen nog aan, hoe de Anatomische Les van Rembrandt, thans in een zwarte lijst gevat, een tot nog toe ongekenden indruk teweegbrengt. Ook de zoogenaamde zalen der Italiaansche, Spaansche, en Fransche school zijn in waarde verhoogd; vooral zijn de Murillo en de Salvator Rosa tot hun recht gekomen. —

ALBR. DURERS LIJDEN VAN CHRISTUS.

Lezers van den *Kunstbode* zullen zich de doeltreffende uitgave herinneren van Durers *Leven van Maria*, door den Heer Van de Weyer te Utrecht in 't licht gegeven, en waarop hun aandacht door Dr. Wap gevestigd werd. Thans heeft bij denzelfden uitgever, op niet minder doeltreffende wijs, ook het onder den naam van „Het groote Lijden" bekende prentwerk van den beroemden kunstenaar het licht gezien (*La grande passion par Albert Durer*, en *douze gravures sur bois*, Nuremberg *anno* 1511; reproduction, *procédé*-P. W. Van de Weyer). Bij deze uitgave is het keurig exemplaar der oorspronkelijke houtsneden, in 't bezit van den Heer Sträter te Aken gevolgd, door hem bereidvaardig en — naar hij opzettelijk meêdeelt — zonder eenige schâ voor zijn belangrijk prentwerk — ten gebruike verstrekt. Evenals in het *Leven van Maria* is ook hier de gelijkheid met het oorspronkelijke treffend, en kan alleen het meest geoefend oog, met de grootste moeite, dat van de navolging onderscheiden. De tint van het papier, de kleur van den inkt, vorm en karakter der houtsneden, alles is volkomen teruggegeven. Zuiverheid en vastheid van lijnen gaat er met de oorspronkelijke malschheid gepaard. Aan 't geheel is dan nog Durers schoone en

groote Kristuskop met de doornekroon, in gelijke bewerking, door den uitgever toegevoegd, en den aankooper en beschouwer zeker niet minder dan „Het Lijden" zelf welkom. Door den smaakvollen parijschen Prentbeheerder Georges Duplessis worden zij, in een lezenswaarde inleiding, nader nog op de belangwekkende kennisneming en 't rijke kunstgenot van Durers weidsche prentwerk voorbereid.

BERICHTEN EN MEDEDEELINGEN.

In de maand April a. s. zal te Keulen door de aldaar gevestigde firma J. M. Heberle (H. Lempertz Sohne), in vereeniging met de firma Van Pappelendam & Schouten, van Amsterdam, worden geveild de uitmuntende verzameling kunstvoorwerpen, nagelaten door den heer Chr. Rh. Rühl, den 6n Augustus te Keulen overleden. Buiten eenige fraaie werken van moderne meesters bevat deze collectie hoofdzakelijk schilderijen uit de Hollandsche en Vlaamsche scholen der zeventiende eeuw, antieke stukken van Memling, Bernard van Orley, Meister Wilhelm, enz., gravuren en etsen door Albert Dürer e. a., ivoren snijwerken en andere antiquiteiten, handschriften, enz. enz. Onder de oude schilderijen komen werken voor van Berchem, Berckheiden, Both, Brekelenkamp, Govert Camphuizen, Albert Cuyp, Van Goyen, Van der Helst, De Heusch, Hondecoeter, Van Kessel, Th. de Keyser, Salomon Koninck, den delfschen Van der Meer, Frans van Mieris, Aart Van der Neer, Caspar Netscher, Adr. Van Ostade, Pijnacker, Van Slingelandt, Soolemaker, Jan Steen, Teniers, Willem Van de Velde (de jonge), Wynants, enz. enz.

De schilderij van den Haagschen schilder Karel Klinkenberg eene *episode* voorstellende uit het beleg van Leiden, en die op de laatste tentoonstelling in *Arti* de door Z. M. uitgeloofde gouden medalje verwierf, is door eenige kunstvrienden gekocht, en overgedragen aan de „Vereeniging tot het vormen van een openbare Verzameling van hedendaagsche kunst" te Amsterdam.

Door den oostenrijkschen kunstgeleerde Mr. Thausing is dezer dagen eene doorwrochte levensgeschiedenis van Albrecht Dürer, de vrucht van jarenlang onderzoek en studie (*Dürer, Geschichte seines Lebens und seiner Kunst;* Leipzig, Seemann) in 't licht gegeven. Meesterlijk wordt daar het beeld van den grooten schilder geschetst, en de ontwikkeling van zijn Kunst ontvouwd, in een vorm die, bij alle geleerde degelijkheid, tevens den beschaafden lezer ten zeerste weet te boeyen.

Naar aanleiding der Michel-Angelo-feesten, en als eerste vrucht der bij die gelegenheid voor 't eerst uitgegeven Brieven van zijne hand, is door Prof. A. Springer een belangwekkend geschriftjen uitgegeven, aan zijne werkzaamheid te Rome van 1508—1512 gewijd (*Michel-Angelo in Rom*, 1508—1512, *von Anton Springer*, Leipzig, Hirzel) Het was de tijd, waarin hij zijn grootsche schilderwerk in de Sixtijnsche kapel aanving en voltooide, en leert hem dus bepaaldelijk van die zijde nader kennen.

Als een sprekend blijk van 't verschil in prijs, voor de werken van een duitsch schilder besteed, meldt men uit Berlijn, dat het bekende schilderstuk van Adolf Menzel, Frederik de Groote als fluitist, dat in 1852 toch reeds de toenmaals hooge som van 2500 pruisische daalders gold, en daarvoor door den Hr. Jacobs te Potsdam gekocht werd, in 1872 door Jacobs aan Gebr. Lepke voor 20,000 dergelijke daalders werd overgedaan, en dezen het thans aan den Hr. Magnus Hermann te Berlijn voor 30,000 verkocht hebben, door wien het — voor dezelfde som — voor de Nationale Galerij werd afgestaan.

Ter gelegenheid der 200e verjaring van Seb. Bachs geboortedag — in 1875 — wenscht men een bronzen standbeeld te Eisenach voor hem op te richten. Bij de daartoe werkzame commissie zijn reeds 33,000 mark voor dat doel voorhanden, en op rente door haar uitgezet. Daar er intusschen 48000 zullen noodig zijn, richt zich de commissie tot alle vereerders van Bach met de bede, haar kunstlievend doel geldelijk te bevorderen.

Den 4en December l.l. — Carlyle tachtigsten verjaardag — hebben de duitsche geschiedschrijvers en -vrienden Ranke, Droysen, Mommsen, Pauli, Von Sybel, Von Treischke, Waits, Gneist, Marquardzen, en Von Stauffenberg, hem een schrijven doen toekomen, waarin zij hem, als „den wakkeren voorvechter voor germaansche denkvrijheid en strenge zedelijkheid, den trouwen vriend van hun vaderland, die, door zijn langen en rijken levensarbeid, de hartelijkste verhouding tusschen het engelsche en duitsche volk met den besten uitslag heeft nagestreefd, bij zijn 80en geboortedag hun dankbare groete en warmen gelukwensch" overzenden.

Den 4n en 5n December werd te Bremen de 2e Duitsche Schilderdag gehouden. In 't geheel waren er 42 groote steden vertegenwoordigd; Keulen zond 5 afgevaardigden. Na lange beraadslagingen werd het besluit genomen, voor geheel Duitschland een Duitschen Schilderbond op te richten. Het volgende jaar zal te Keulen de jaarlijksche bijeenkomst plaats hebben.

In een der laatste nommers van de „Academy" wordt melding gemaakt van het bouwvallige huis, waarin John Milton zijn *Verloren Paradijs* gedicht heeft. Het is no. 19, *Yorkstreet Westminster*, dicht bij het Observatorium, dat onlangs afbrandde, en is thans het eigendom van den heer Hankey. Het is het eenige nog aanwezige huis, door Milton bewoond. In later tijd werd het het eigendom van Jeremy Bentham, van wien Hazlitt het huurde, zoodat er zich verscheiden letterkundige herinneringen aan hechten. De „Academy" wenscht, dat de tegenwoordige eigenaar het voor verder verval behoede. Een wensch, dien zeker ieder beamen zal.

In een brief uit Rome door miss Trelawney, den 22en November l.l., aan haar vader, Byrons en Shelley's welbekenden vriend, gericht, meldt zij hem, hoe een geestelijke uit Spezia door een matroos, op zijn sterfbed, 's mans medeplichtigheid had hooren bekennen aan het misdadig feit, dat den jonggestorven engelschen dichter en denker, 8 July 1822, het leven kostte. Totdusverre had men steeds gemeend, dat een rukwind, bij plotseling opgekomen storm, zijn ranke vaartuig omver had geworpen, en de opvarenden zoo hun dood in de golven doen vinden. Deze matroos echter bekende nu, dat hij en zijn medeplichtigen met opzet het vaartuig hadden aangevaren, met plan er den rijken Lord — dien zij er met zijn geld aan boord waanden, Lord Byron — te dooden en te plunderen. Zoodra zij er echter op stieten, zonk het. 's Mans getuigenis wordt door de omstandigheid bevestigd, die in der tijd onverklaarbaar scheen, dat alles in 't vaartuig op zijn plaats was, en dus aan geen omkanteling te denken viel; terwijl tevens de berghouten naar binnen gebogen en gebarsten, en eenige ribben aan stuurboord gebroken waren. Dit deed reeds toen kapitein Roberts — in tegenstelling eener vermeende omkanteling — vermoeden, dat de sloep door een der vele *feloeken* uit de buurt in den storm was aangevaren, al giste hij het afschuwelijk opzet niet, waarmeê dat werkelijk geschied was.

Bij de opgravingen, die te Pompeï in tegenwoordigheid van den heer De la Rochefoucauld worden uitgevoerd, vond men een vrij grooten schat van gouden en zilveren voorwerpen, die alleen reeds voldoende zouden zijn, om er een museum meê te vullen: als zilveren bekers, borden, koppen, badschrapers, spiegels, vazen enz., alles van edel metaal, gouden oorsieraden, en een beurs, met goud geborduurd en geld er in.

Uit Rome wordt bericht, dat aan de *Via Nazionale*, in de fondamenten van het Paleis van Antonelli, een geheele Loog uit den tijd van Servius Tullius is gevonden; dit was ongetwijfeld die der *Porta Fontinalis*, waarvan Livius spreekt, en die tot de *Arx Martis* voerde.

Drukfeilen. In Berckenhoff's opstel over de Geschiedenis en de Kunst, in 't vorige nommer,

reg. 16 *staat:* menige *lees:* meeningen.
„ 25 „ seinem Stof „ seinem Gebrauche.

ADVERTENTIËN.

Gedrukt bij J. F. Haeseker te Haarlem.


GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00610 6732